
HISTORIA NATURALIS
BRASILIAE,
Auspicio et Beneficio
ILLUSTRISS. I. MAURITII COM. NASSA
ILLIUS PROVINCIÆ ET MARIS SUMMI PRÆFECTI ADORNA
In qua
Non tantum Plantæ et Animalia, sed et In
digenarum morbi, ingenia et mores describuntur
Iconibus supra quingentas illustrantur.
LUGDUN. BATAVORUM,
Apud Franciscum Hackium
et
AMSTELODAMI,
Apud Lud. Elzevirium. 1648.

Nomina
huic operi inscribenda dederunt:

	Numerus exemplorum.
Ludovicus I., Rex Bavariae	1
Carolina Friderica Gulielma, Bavariae regis vidua	1
Augusta amalia, Dux Leuchtenbergensis, Princeps Eichstädtensis	3
* * *	
Alexius Friderics Christianus, Dux Anhaltino-Bernburgensis	1
Henricus Dux Anhaltino-Cöthensis	1
Franciscus I., Austriae Imperator	1
Carolina Augusta, Austriae Imperatrix	2
Ferdinandus V., Rex Hungariae Princ. Haered. Imp. Reg. Austriae	1
Franciscus Carolus, Archidux Austriae	1
Maria Ludovica, Archidux Austriae, Dux Parmae, Guastallae et Piacentiae	1
Leopoldus II., Archidux Austriae, Magnus Dux Etruriae	2
Carolus, Archidux Austriae	1
Antonius, Archidux Austriae, Magister Ord. Teuton.	1
Ludovicus, Magnus Dux Badensis	1
Gulielmus I., Rex Batavorum	2
Fridericus Gulielmus III., Rex Borussiae	1
Fridericus Gulielmus, Princeps Regius Borussiae	1
Friderica Carolina Sophia Alexandina, Dux Cumberlandiae, Princeps Megapolitana	1
Ludovicus II., Magnus Dux Hasso-Darmstadtensis	1
Leopoldus Paulus Alexander, Princeps Lippe-Detmoldensis	1
Augustus Paulus Fridericus, Magnus Dux Oldenburgiae	2
Henricus LXXII., Princeps Reuss-Ebersdorf-Geraënsis	1
Nicolaus I., Rossiae Imperator	1
Carolus Emanuel Albertus, Rex Sardiniae	1
Antonius Clemens Theodorus, Rex Saxoniae	1
Ferdinandus II., Rex utriusque Siciliae	1
Gulielmus I., Rex Würtembergiae	1
* * *	
Prosper Ludovicus, Dux Arembergensis	1
Paulus Antonius, Princeps Esterhazy de Galantha	1
Carolus Egon, Princeps Fürstenbergensis	1
Josephus, Princeps Salm Reiferscheid-Dykensis	1
Clemens Princeps de Metternich, Dux Portellae, Imp. Austr. Archicanc.	1
Carolus Philippus de Wrede, Princeps Ellingensis	1
* * *	
Bibliotheca Regia Berolinensis	1
" " Universitatis Bonnensis	1

GUILIELMI PISONIS, M. D.

Lugduno-Batavi,

DE

MEDICINA BRASILIENSI

LIBRI QVATVOR:

I. De Aëre, Aquis, & Locis.
II. De Morbis Endemiis.
III. De Venenatis & Antidotis.
IV. De Facultatibus Simplicium.

ET

GEORGI MARCGRAVI, DE LIEBSTAD,

Mißnici Germani,

HISTORIÆ RERVM NATVRALIVM BRASILIÆ,

LIBRI OCTO:

Quorum

Tres priores agunt de Plantis.
Quartus de Piſcibus.
Quintus de Avibus.
Sextus de Quadrupedibus & Serpentibus.
Septimus de Inſectis.
Octavus de ipſa Regione, & illius Incolis.

CVM

APPENDICE DE TAPUYIS, *ET* CHILENSIBVS.

IOANNES DE LAET,

Antwerpianus,

In ordinem digeſſit & Annotationes addidit, & varia ab Auctore Omiſſa ſupplevit & illuſtravit.

CELSISSIMO PRINCIPI,

GULIELMO,

DEI. GRATIA. PRINCIPI. AVRIACO. COMITI. NASSOVIÆ. CATTIMELLIBOCI. VIANDÆ. DIETZIÆ. LINGÆ. MEVRSÆ. BVRÆ. LERDAMI. VERÆ. VLISSINGÆQVE. MARCHIONI. BREDÆ. GRAVÆ. DITIONIS. CVKIANÆ. DIESTÆ. GRIMBERGÆ. HERSTALLI. CRANENDONCKI. VARNESTONI. ARLÆI. NOSEROEI. S. VITI. DASBORCHI. POLANI. VVILHELMOSTADII. NIRVARTI. ISELSTEINI. S. MARTINODICI. MONTIS. GERTRVDIS. CASTELLORENARDI. SVPERIORIS. ATQVE. INFERIORIS. SVVALUVVÆ. DOMINO. BARONIQVE, ANTVERPIÆ. BISONTII. BVRGRAVIO. HÆREDITARIO. HOLLANDIÆ. HÆREDITARIO. MARSCHALCO. GELDRIÆ. HOLLANDIÆ. ZELANDIÆ. VVESTFRISIÆ. ULTRAJECTI. TRANSISVLANIÆ. ET. GRONINGÆ. GVBERNATORI. FOEDERATI. BELGII. TERRA. MARIQVE. IMPERATORI. PATERNÆ. ET. AVITÆ. VIRTVTIS. AC. GLORIÆ. HÆREDI. UNICO. GENERO. REGIO.

Domine Clementissime,

Brasilia Medica, quum salutiferos suos thesauros in natali tibi Batavia, tamquam illustrissimo Europæ theatro, diversi cæli solique hominibus exponere & condonare constituisset, Tuæ Celsitudini se approbare primam, Tuo beneficio apud cæteros uti convenientissimum putavit. Neque mereri parum sibi visa est Principalis Nominis auctoritatem, quum summam non solum & incredibilem adferat, quam pro minimo tamen sui æstimat, delectationem; sed iisdem facie quoque ac

figura jucundiſsimis ſpeciebus, quo poſt hunc cœlo delatum ſpiritum nullum majus bonum datum mortalibus, ſanitatis, bonæ corporis ejuſque ſenſuum habitudinis, vitæ tuendæ, & pæne, ſi fas eſt dicere, fatalium ac decretoriorum temporum prorogandorum novas rationes proponit totius ac tanti orbis incolis & præſentibus & futuris, neque fluxas & amiſsioni aut oblivioni obnoxias, ſed æternis litterarum notis illigatas. Fuit illa priſcis ſeculis regiæ eruditionis pars eximia percontari naturam & cœli ac terræ mariumque cenſus atque opes ſcrutando eruere, combinatiſque Apollinis & Martis ſtudiis, quaſi majorem regno poſſeſsionem ſuam facere. Sic Cæſar media inter prælia & arma cœli plagis ſuperiſque vacabat. Ipſum quoque Solomonem & Zoroaſtrem reges, naturę proprietates rerumque cauſas non modo calluiſſe, ſed pie & ſapienter interpretatos eſſe ex libris plus quam Hiſtoricæ veritatis novimus. Alexandrum Magnum inflammatum cupidine animalium naturas noſcendi, delegaſſe eam commentationem Ariſtoteli, eique aliquot millia hominum, quos venatus, aucupia, piſcatuſque alebant, parere juſſiſſe, Plinius auctor eſt. Cujus decoris exemplum in Illuſtriſsima Tua Naſſovia domo hic præterire res ipſa vetat, quia ſcio hoc etiam tuæ pietatis & magni animi eſſe, Celſiſsime Princeps, quod tuarum certus, Cognatorum tuorum quoque laudes libenter exaudis. Excellentiſsimus enim Comes I. Mauritius, in India Occidentali, domitis provinciis compluribus, terreſtribus navalibuſque præliis decertatis, religione ſincera defenſa & aucta, inter tantos labores & ſummæ rei curam, quod ad corpus animumque recreandum vacui temporis ſibi concedebat, unico propemodum tribuebat avocamento, ingenii cultui, adeoque abacum & doctum illum pulverem Archimediæ ſubtilitati æmulus agitabat: tum & conatus hoſce noſtros circa Hiſtoriam Naturalem ita promovebat, ut ipſe non modo inſitam multorum vim perdiſceret, ſed ad publicum fructum prodendorum eorum viam aperiret. Equidem, ſi cuiquam,

mihi

mihi hanc rem commodam accidiſſe hic fateri libet, qui inter honorata miniſteria, quæ pro ſplendidiſsima Societate, atque Illuſtriſsimo Comite Naſſovio, ſubibam, hac mea peregrinatione patriæ ſimul & mihi inſervire, atque ad poſteritatem aliquid tranſmittere deſideravi. Quamobrem Hiſtoriæ Naturalis partem domeſtico meo G. Marcgravio commiſi, partem, quantum per muneris curas indefeſſa obſervatione licuit, ipſe collegi & in uſus applicavi, terræ & animalium, ipſorum denique hominum viſcera luſtravi, ſpecierum ſimilitudines ad vivum delineavi, vires & poteſtates ſimplici ſtylo enarravi, & quantis inde profectibus Medicinæ ſcientia augeſcere poſſit, demonſtravi. Audiant, licet, qui pertinacia majore dubium an inſcitia in ſolas veterum obſervationes jurati, atque eorundem veſtigiis anxie inſiſtentes, artem medendi omnibus partibus conſummatam exiſtimant, & altius abdita naturæ rimari atque inventis uſque addere, religioni habent, dum pigritiæ ſuæ velificantur, & præcedentium induſtriâ ſervitutem aut ſoporem imponi ſibi patiuntur. Enimvero, ſicut antiquorum inſtituta adhibere & venerari gratæ pietatis eſt, ſic nobis omne jus doctrinarum fines ac pomæria proferendi interdicere invidia & detrectatio debet cenſeri. Neque enim (ut Plinii verba mihi vindicem) quaſi laſſa & effæta natura eſt, ut jam nihil laudabile pariat: neque illi hac fini ſcripſerunt, ut nos ab ſimili conatu deterrerent, ſed ut exemplar operæ egregie collocandæ haberemus. Quod ſi caſtiſsimi illi naturæ ſacerdotes Hippocrates & Ariſtoteles ab inferis exiſtere poſſent, illos tamquam degeneres diſcipulos ejurarent, & viſo novi hoc orbis theatro, non parcioribus, opinor, tot rerum ignorantiam lacrimis, quam Abderitanus ille ſortis utriuſque caſus riſu, conteſtarentur. Sed eos quidem res ipſa ſatis confutat. Tu vero, Celſiſsime atque Invicte Princeps, accipe ſereno vultu hoc Americæ inter lætiſsima exordia imperii ac principatus tui, Tibi ſe commendantis, Teque patronum ſibi adoptantis, non vile, nec ſpecie magis, quam uſu æſtimandum

 donum.

donum. Veronenſem illum librorum helluonem, non confero mecum:

Sed longe ſequor, & veſtigia pronus adoro.

Tamen re non multum differimus, eique Hiſtoriam Naturalem Cæſari Tito Veſpaſiano, deliciis populi Romani, inſcripſiſſe honori fuit. Tu noſtræ deliciæ: Tuorum majorum ductu Belgæ, quo navigaſſe magnum fuit, eam provinciam fecimus; quæ nihil niſi ferrum & mortes minabantur, ita navigabimus, ut non modo auri talentis & precioſiſsimis mercibus nos ditet, ſed etiam corporum noſtrorum vitæ fidelia adminicula præbeat: Tuo ſe perſeveraturum in fide noſtra hoc pignore, velut rato omine ſancit. Ita velit faxitque Deus Immortalis, qui quavis in minima naturarum ſuæ immenſæ potentiæ, ſapientiæ, bonitatis notas impreſsit: Idem Celſitudinem Tuam cum omni illuſtriſsima domo ſoſpites & incolumes diu propitius ſervet, ut omnibus deſideratis potiti in proſperis perpetuiſque ſucceſsibus quam longiſsimum ævum exigatis.

Celſitudinis veſtræ

Devotiſſimus & Humillimus Cliens

GULIELMUS PISO.

BENE-

BENEVOLO LECTORI.

Pauca de præcipuis Brasiliæ Medicis, minusque ante hac cognitis rerum naturalium qualitatibus exhibere constitui. Quarum Historiam nec altius extendere, multo minus ad pompam exornare volui. Quod veritati simul ac brevitati studens, quæ vel incerta vel superstitiosa (sicut non pauca quidem est reperire per vastam illam Americanam Barbariem) in alios derivarem. Facile equidem vulgare illud vitium condonandum fore existimo, speciosis scilicet titulis frontispicio libri præfixis, superbire. At vero illud majus mihi videtur emendandum potius quam culpandum, seculi cacoëthes, tumido & præcoci opere in umbra domi enutrito, posteros demereri, totque crudis & inexpertis exoticis ex remotissimis mundi cardinibus hinc inde corrasis, paginas tantum replendo errores propagare. Cum vel circa ea quæ trita in Scholis, totque retro seculis ante oculos posita non leviter etiam nunc cæcutiamus. Ego quidem omne tulisse punctum videbor, si me veritatis antistitem, nec huic, nec illi vitio obnoxium, hosque tenuiores conatus, Sileno Alcibiadis potius, quam Templo Aegyptiaco similes, æqua posteritas judicaverit. Invitatus enim quondam ab Amplissimis Societatis Indiæ Occidentalis undeviginti Viris, ut Illustrissimo Nassaviæ Comiti, tum quoque Brasiliæ, qua paret Belgis, in arte Apollinari præessem: publicæ utilitatis fore mecum arbitrati sunt Spectatissimi Viri D. Albertus Coenradi Burg, & D. Ioannes de Laet, primi Musarum fautores, molestam hanc provinciam mihi impositam naturæ indagatione horis subcisivis lenire. Cui simul oneri publico & privato ut ferendo par essem, Georg. Marcgravium & H. Cralitzium Germanos, Medicinæ & Matheseos candidatos mihi adjungi visum fuit. Hic immatura morte suffocatus: Ille sedulus

per

per sexennium Mediterraneorum locorum explorator; meis primum, mox Illustr. Comitis subsidiis suffultus; partes suas circa Geographicas, Astronomicas, Historiæque Naturalis observationes, acriter tutatus est. Atque in Africam tandem transfretans succubuit. Quamobrem ne illius Viri periret memoria, Astronomica Clarissimo D. Professori Golio, aliquando edenda: Historiam vero Naturalem curæ Præstantissimi Viri I. de Laet, de Americanis meritissimo, per Illustriss. Mauritium Nassovium tradi curavi. Atque ut defuncti cineribus sua persolverentur præmia, opus ejus posthumum meis tractatibus non intermisceri, sed adjungi volui.

Quæcunque itaque observatu digna ex beatissimo hoc naturæ theatro, vel à me eruta, vel à primis incolis nobis tradita sunt, examini & praxi subjeci, ac qua potui sedulitate & sinceritate, vera à falsis, noxia à salutaribus discrevi. Tandemque eorum imagines ad vivum à pictore mecum per deserta peregrinante expressas, adjunxi. Si hoc qualicunque opere conjunctis viribus peracto, & campo quasi post futuris nunc aperto, fertilissimam hanc Americæ partem à crassis illis caliginibus aliquatenus vindicari posse Benevolus Lector censuerit, plus quam digno laboris præmio me affectum arbitrabor.

G. PISO.

SVMMA-

SVMMARIA
LIBRORVM SEQVENTIVM.

LIBER PRIMVS *agit de Brasiliæ Aëre, Aquis & Locis.*

LIBER SECVNDVS *de Morbis Endemiis: nimirum* Cap.

I. *De Febribus.*
II. *De Oculorum vitiis.*
III. *De Spasmo.*
IV. *De Stupore.*
V. *De Catharris.*
VI. *De prolapsu Cartilaginis mucronatæ.*
VII. *De obstructionibus Viscerum naturalium.*
VIII. *De Oppilatione Hepatis & Lienis.*
IX. *De Hydrope.*
X. *De Lumbricis.*
XI. *De Ventris fluxibus.*
XII. *De Tenesmo.*
XIII. *De Cholera.*
XIV. *De Dysenteria.*
XV. *De fluxu Alvi hepatico.*
XVI. *De Vlcere & Inflammatione ani.*
XVII. *De Morbis mulieribus & infantibus familiaribus.*
XVIII. *De Morbis contagiosis.*
XIX. *De Lue Venerea.*
XX. *De Vulneribus & Vlceribus.*
XXI. *De Papulis & Impetigine.*
XXII. *De externis malis.*

LIBER TERTIVS *agit de Venenis eorumque Antidotis: in quo sunt Icones novem.*

LIBER QVARTVS *agit de Facultatibus Simplicium: in quo sunt Icones decem supra centum: & hæc* Capita.

I. *De Sacchar o.*
II. *De Mandihoca.*
III. *De Melle Silvestri.*
IV. *De Copaiba.*
V. *De Cabureiba.*
VI. *De Acaja arbore.*
VII. *De Icicariba, & illius resina Icica.*
VIII. *De Ietaiba & ejus lachryma.*
IX. *De Caopia arbore.*
X. *De Palmis, earumque variis speciebus.*
XI. *De Aroeira.*
XII. *De Vrucu.*
XIII. *De Zabucayo arbore.*
XIV. *De Gueticoroya.*
XV. *De Ianipaba.*
XVI. *De Acaia seu Ibimetara.*
XVII. *De Tapia arbore.*
XVIII. *De Araticu speciebus.*
XIX. *De Caaroba.*
XX. *De Embira, seu Pindaiba.*
XXI. *De Ibiraee.*
XXII. *De Ambaiba.*
XXIII. *De Anda.*
XXIV. *De Guabiraba.*
XXV. *De Araca Iba.*
XXVI. *De Guajaba.*
XXVII. *De Bacoba & Banana.*
XXVIII. *De Mangaiba.*
XXIX. *De Abaremo temo.*
XXX. *De Vmbu.*
XXXI. *De Cebipira guacu.*
XXXII. *De Mureci.*
XXXIII. *De Ito, vel Vrape guacu.*
XXXIV. *De Guabi poca iba.*
XXXV. *De Zamouna.*
XXXVI. *De Andira Ibaiariba.*
XXXVII. *De Cambui.*
XXXVIII. *De Loco arbore.*
XXXIX. *De Cupouna.*
XL. *De* Pinhones do Brasil.
XLI. *De Iurepeba.*
XLII. *De Mamanga.*
XLIII. *De Manaca.*
XLIV. *De Pagimirioba.*
XLV. *De Camara juba.*
XLVI. *De Ananas.*
XLVII. *De Betiis, vel Betre.*
XLVIII. *De Nhambi.*
XLIX. *De Caa-apia.*
L. *De Acaricoba, seu* Erva do Capitaon.
LI. *De Nhambuguacu.*
LII. *De Tangaraca.*
LIII. *De Ieticucu, seu Mechoacan.*
LIV. *De Caapeba.*
LV. *De Tajoaba.*
LVI. *De Inimbaja, seu* Silva de praya.
LVII. *De Nhandi, seu Pipere longo.*
LVIII. *De Iacape, vel Sape.*
LIX. *De Iaborandi.*
LX. *De Iacuacanga.*
LXI. *De Sassafras.*
LXII. *De Iupicanga.*
LXIII. *De Iamacaru.*
LXIV. *De Potincoba, seu Pulgera.*
LXV. *De Ipecuanha.*
LXVI. *De Caacica.*
LXVII. *De Iuricuara.*
LXVIII. *De Capÿpuba.*
LXIX. *De* Salsa de praya.
LXX. *De Aninga.*
LXXI. *De Aguaxima, seu* Malua d'Isco.
LXXII. *De Caapomonga.*
LXXIII. *De Murucuja.*
LXXIV. *De Murucuja-miri.*
LXXV. *De Quiya.*
LXXVI. *De Aguaraquiya.*
LXXVII. *De Aguaraciunha.*
LXXVIII. *De secunda Caapomonga.*

LXXIX. *De*

LXXIX. *De Canna Silvestri.*
LXXX. *De Basourinha.*
LXXXI. *De Caa-ataya.*
LXXXII. *De Caraguata.*
LXXXIII. *De Trevo, seu* Erva d'amor.
LXXXIV. *De Tapyrapecu.*
LXXXV. *De Herba lanuginosa.*
LXXXVI. *De Vite Arbustina.*
LXXXVII. *De Mangles.*
LXXXVIII. *De Cururu-ape.*
LXXXIX. *De Timbo.*
XC. *De Paratura.*
XCI. *De Ibirarema.*
XCII. *De Aninga peri.*
XCIII. *De Meeru.*
XCIV. *De Albara, seu Pacivara.*
XCV. *De Tupaipi.*
XCVI. *De Inquiri, seu Caaeo.*
XCVII. *De* Erva d'Impige.
XCVIII. Faisons d'Impige.
XCIX. *De Masaranduba.*
C. *De Amongeaba.*
CI. *De Ibipitanga.*
CII. *De Ianiparandiba,*
CIII. *De Globulo bovino, illiusque usu.*
CIV. *De Corallio albo Brasiliæ.*

Errata, quæ absente Autore irrepserunt, sic corrigenda.

Pag. 1. lin. 8. Præsidis. p. 2. l. 39. falso opinatos. l. 48. præsentissimo. l. 53. durabilis. p. 3. l. 15. Halones. l. 23. Imbrium. l. 28. Aridis. p. 4. l. 27. *Quidem* redundat. p. 6. l. 18. Defatigatas. l. 25. famælica. l. 27. Cibique. p. 8. l. 47. Intemperie. p. 13. l. 22. Concipiunt. p. 14. l. 38. Ex. p. 17. l. 28. Aëris. l. 29. Imo. p. 18. l. 31. obambulent. p. 22. l. 26. derivant. p. 24. l. 18. per Methastasin. p. 29. l. antipenult. Conveniunt. p. 30. l. 35. ad 3j. p. 38. l. 14. orbiculata. p. 40. l. 27. Cæterum. p. 54. period. penult. Minus.

GUI-

GVILIELMI PISONIS, M.D.
DE
MEDICINA BRASILIENSI
LIBER PRIMVS,
Qui agit de Brasiliæ Aëre, Aquis & Locis.

DICTURUS de humani corporis malis, eorumque remediis in novi illa orbis parte familiaribus, operæpretium facturus videor, si de Aëre, Aquis & Locis seu de natura cœli solique Brasiliani pauca quædam præmittam. Quod vel ideo necessarium est, ne sideribus deinceps aut regionibus fertilissimis omnino & saluberrimis perperam attribuatur, quod vel incolarum vel advenarum inscitiæ aut intemperantiæ est imputandum. Eorum imprimis qui extremas & incognitas mundi plagas adeunt; ut professione artis, salutis humanæ præsidiis, mortalibus operam præstent: Magni tamen Hippocratis effati immemores, tam in sanitatem conservando, quam in collapsam erigendo, non raro deficiunt. Brasilia autem præstantissima facile totius Americæ pars penitius introspecta, jucunda imprimis salubrique temperie excellit usque adeo, ut merito cum Europa atque Asia de clementia Aëris & Aquarum certet. Situm si spectes & figuram, à secundo ab Æquatore ad quartum supra vigesimum latitudinis gradum excurrens, trigoni oblongi speciem refert: cujus basis Æquatori obversa, ab oriente in occidentem recta protenditur. Latus ad orientem spectans Hesperiis Æthiopibus objacet, vastissimo mari interposito: unde tam corporis oblectamento, quam summo vitæ ac valetudinis bono, habitata ejus frons, blandum & benignum Subsolanum ab auris matutinis natum, continenter recipit; quo homines cæteraque animantia demulcet, & ab intolerabili solis verticalis æstu vindicat. Qui, si mare accedat, summo quidem mane, si recedat, adultiori aurora persentiscitur. Nec languescit circa vesperam, sicut solet multis Indiarum locis, sed intenditur adeo à comitante sole ut ultra medias noctis horas non raro vigeat, condensatioque aëris nocturna nequeat dilatationem & motum illum naturalem Aëris facile hebetare aut vincere. Alterum vero latus (quod à Peruano regno celsissima montium juga & immensa disterminat spacia). Zephyrus licet insaluber, mediterraneusque ventus, propter infinitos quos perflat paludosos lacus, sera nocte infestet: tamen à montibus mari vicinis perpetuo coërcetur, adeoq; ab aura marina pellitur, ut ad littora usque vix queat penetrare. Qui, si aliquando ob pluviosas malacias, per diem integrum (quod rarissime quidem observatum est) spirasse constiterit, remotiores à mari, occidentique obversos, vehementius; maris vero accolas & imprimis nautas una vix leuca à littore remotos benignius exercet. Quemadmodum jucundissimis ac constantissimis his anni tempestatibus haud magnæ mutationes, ita diurnis & nocturnis evidentiores contingunt, quod dies & noctes non magis pares sint spatiis, quam differentes calore & frigore. Nam Sol altius ascendens, postquam terrarum & hominum poros aperuit, profundius & pari intervallo se occulit, unde condensatio aëris major extremam partem noctis magis rorifluam efficit. Hinc rigidum & penetrans frigus à tertia hora nocturna circa gallicinium ad exortum usque Solis corpora ferit. Ita ut hanc terram recens ingressis molestum summeque noxium esse soleat. Quod qui non evitat, haud facile vitam beatam in hisce vel aliis Indiarum oris exordietur. Cujus rei non ignari Brasiliani focum perennem in tuguriis juxta lectos pensiles alunt, ejusque beneficio nocturnum frigus tolerare & venata insecta arcere queunt. Porro re-

ro rectus ascensus & descensus Solis brevissima facit crepuscula, noctesque adeo diebus pares, ut ne quidem unius horæ discrimen agnoscant. Noctibus æstivis, frigus intensius: hybernis, quod mireris, mitius sæpe persentiscitur: aëre scilicet tranquillo & nubibus undiquaque presso pluvias moliente. Ruricolæ post noctes solito frigidiores, dies serenos; Medici vero firmam validamque corporis constitutionem pollicentur. Contrarium si tepidæ & humidæ noctes præcesserint.

Pluvialis temporis initium fit mense Martio vel Aprili, Augusto finitur; quo Sol redux ex Cancro materiam pluviæ ex parte dissolvit in ventos. Vnde procellæ & turbines subinde nascuntur, quas mox vernum tempus excipit, easque blandissime componit. Diversitatem quidem umbrarum nunc in Austrum, nunc in Septentrionem projectarum agnoscunt Tropicorum Incolæ, qui Amphiscii proinde dicti; verum nullam circa anni tempestates mutationem bis accedente & retrocedente Sole, ut multi existimarunt, sed solummodo abeunte ab Æquatore vel ad Tropicum Cancri vel Capricorni, usque dum eo redierit & æquinoctium absolverit. *Prosper Alpinus* duplicem æstatem uno anno dari testatur in Ægypto, non adeo quidem à Solis, quam miro Nili accessu & recessu pronatam.

Brasiliæ incolæ Antæci sunt Hispanis & Æthiopibus, Periæci Javensibus, Antipodes Aureæ Chersonesi incolis. Duo tantum dantur anni tempora quorum unum calidum & siccum, Æstas dicitur: alterum calidum & humidum æstati Europææ simile, Brumæ vicem supplet. Idque in omnibus Indiis intra utrumque Tropicum verissimum deprehenditur. Licet enim hyberni & æstivi temporis initium & finis, ob particularia incidentia loci, tum & Æquatoris majorem vel minorem vicinitatem non in idem incidant; plerumque tamen Annus, sex circiter mensibus ad humidum, & totidem ad siccum vergentibus absolvitur. Et quidem ea ratione, ut in multis Africæ & Asiæ, ejusdem nobiscum latitudinis oris, maxima exinde intensio & remissio æstus, hic nulla vel saltem exigua percipiatur, Sole, licet Brasiliensium Zenith, mense Octobri & Februario transeunte, radiisque secundum angulos acutissimos reflexis terram feriente. Quæ diversitas istarum Regionum incolis ob crebras malacias, noxiosque tepores, interitum, hisce ob dominatricem auram, salutem promittit perpetuam. Vnde facile est colligere Anni tempestates, non tam immediate à Sole ejusque motu, quam ipsa Ventorum specie, astrorum adspectus diversitate, regionisque qualitate & situ peculiari discerni deberi. Eadem causa solemnibus illis Torridæ Subsolanis vel Favoniis reddi potest. Quin in locis hisce mediterraneis, paulo versus occidentem noctes sunt frigidiores quam in maritimis, usque adeo, ut aliquando pruina capillos quibusdam riguisse constet. Etenim in Indiis cum multa admiranda, tum illud imprimis omnium physicorum ingenia superat, quod in eadem cœli plaga, pari Solis accessu recessuque, iisdem anni mensibus ab ortu circa Oceanum æstas & siccitas, ab occasu trans juga montium & paludes Brasiliæ, hyems, nebulæ & pluviæ. Vt in tanta locorum vicinitate, quod ad rationem tempestatum attinet, iidem pene populi sibi mutuo antipodes videantur esse. Quam diversitatem dissonamque naturæ varietatem atque alia ejuscemodi, si quis diligentius apud se reputet, profecto intelliget, antiquos multa de Æquinoctiali circulo & torrida Zona opinatos esse. Proinde contra Aristotelis & Plinii aliorumque mentem non solum habitabile hoc Clima, sed temperatum & fertile utique reddunt, tum rores perpetui, tum pluviæ & jucundi à pelago flatus, dum vapores mane surgentes & nebulas tempestive discutiunt, æstumque meridionalem temperant, ac soles purissimos & nitidissimos reddunt. Hinc porro humorum, qui in nobis sunt, à putredine conservatio. Neque tamen præcipua salubritatis vel longævitatis ratio, ut quidam voluerunt, Æquatoris vicinitas, ob æqualitatem tempestatum, quam imaginantur. Nam multis sub linea æquinoctiali locis habitatis, nec solum nec cœlum est salubre sicut Insulæ D. Thomæ, Guinea, aliæque provinciæ testantur, ubi corpora à torrente calore arescunt & resolvuntur, minimeque longæva fiunt. Quoniam attracti vapores, à Sole licet verticali & præstantissimo, ob perpetuas malacias non disperguntur, neque aquæ ventilantur sed stagnant. Tum si qui perflant venti, languidi sunt & veluti è longo itinere defatigati, ventis subitis vel mediterraneis facile se submittant. Vnde tepores vaporosi, nebulæ & putredines enascuntur. Quod sub Æquatore navigantes misere circa penuaria & aquam imprimis experiuntur, quæ bis terve fœtorem ac putredinem concipit in vasis, antequam durabiles omnisque corruptionis tandem expers fiat. Brasiliæ vero vastissimus oceanus tum pluviis, tum imprimis ventis perpetuam materiam subministrat, qua littus exhilaret, non tepidam, sicut extra Tropicos subinde solet, sed veluti gelidam & siccam, eamque à Sole illustratam ab oriente in occidentem ad millaria aliquot perspirat. Accedit quod palustribus & olentibus pluviis ex continenti ortis, numquam infestetur: Cum insulis vicinis (quibus multæ Indiæ orientalis & Africæ partes cinguntur, turbidisque ventis agitantur) hæc regio careat.

Cælum sæpe quidem nubibus ex oriente versus occidentem latis obductum videas, sed rarissimis

rissimis & tenuissimis, inque sublimi aëris extensis, exceptis diebus pluviis. Sol oriens & occidens immotis oculis adspici potest, ordinariæque tum fere magnitudinis & coloris, apparet, ita ut diameter ejus mensurari queat. Mira enim undique serenitas est, præsertim circa vesperam: quæ nullos unquam succedenti Lunæ tradit vapores vel nebulas, sed noctes reddit adeo claras ut vetus & novilunium uno eodemque die conspiciantur, litteræque ad quadrantem Lunæ commode legi possint. Astronomo denique ad cœlestia intento, circa Eclipses, nubeculas magallanicas, venerem falcatam post emersionem à Sole, Mercurium scintillantem & corniculatum; appulsus Lunæ ad fixas stellas aut Planetas, cæteraque phœnomena, partim antea in Europa non visa multa promittat. Sicut multoties in eminentiori observatorio Astronomico, per Illustriss. Nassaviæ Comitem exstructo, à nobis observatum est.

Æther pro diversitate adspectuum Planetarum, accedentibus causis inferioribus suas recipit intemperies. Crebris fulguribus absque tonitru cœlum sub vesperam coruscat, tempestate vel maxime serena, sed sicca. Tonitrua si quæ circa æquinoctia suboriantur, ratissime eaque cum imbribus sine fragore multo in Pernambuco, in Maranhon proprius ad æquatorem vehementius & crebrius exaudiuntur. Multæ irides, Holones, dracones ignei volantes apparent. Nullæ nubes neque nebulæ, grandines ne vix quidem conspiciuntur; nec altissimos montium apices ulla canitie brumalem detinuisse faciem (sicut monti Pico in Canariis perpetuo contingit) hic umquam observatum est.

Pluviarum guttæ admodum sunt magnæ, gravique decidunt impetu, quas suffocativus aliquando tepor præcedere vel sequi solet. Ros hic Europæo tum pinguior, & nitro multo impregnatus fœcundior; tum multo penetrantior & tenuior, præcipue æstate existit. Quod patet in omni metallo & ferro imprimis (ut materias minus solidas præteream) quæ absque ullo nubium adminiculo facile exedit. Intensior solis radiorum fervor, poros corporum sublunarium aperit usque adeo de die, ut nocturno rori subtilissimo profunde suppeditet introitum. Unde per quotidianam vicissitudinem humiditatis & caloris, illata jam putredine, vermium diversorum generum fiat generatio, moxque totalis rei consumtio. Verum quantum his omnibus noxius, tantum aliis ros proficuus, imo necessarius, ne æstate pluviarum inopia, gramina & pascua torreantur, sed quæ in locis avidis & sitientibus sunt eo fere solo refocillentur.

Etesiis seu anniversariis ventis serenissimis hæ oræ diversis temporibus gaudent. Semestri enim hiberno sive pluvioso ex nubilosa austrina plaga intenduntur & Vulturni veluti naturam induunt, tantoque vehementius, quam Aquilo mensibus æstivis, dominantur, ut ductus aquarum, à mense Martio ad Octobrem illis obsequia præstent. Reliquo anni tempore ex Septentrione in Austrum maria coguntur. Circa Africæ latus occidentale Brasiliæ oppositum, plane diverso modo res se habet. Quippe ab Aprile ad Iulium mensem versus Septentrionem rapidus est fluxus, inde ad Octobrem tranquillum mare. Hinc ad Ianuarium versus meridiem Oceanus truditur: Mox circa medium Aprilis denuo nullum *Currens* (ut fluxum illum generalem Verulamius appellat) maris experiuntur nautæ. Atque hæ diversitates potissimum quidem intra Tropicos libero æquore navigantibus percipiuntur. Adeo ut hi venti generales, Tropæi dicti, minime segnes, partim regendo *Currens* maris, partim proprio flatu (non spontaneo aliquo raptu ab ortu in occasum, ut doctissimus Scaliger aliique inter veteres imaginantur) id efficiant, ut nequeant hinc navigantes versus Africæ vel Europæ oras, eadem redire, qua venerant via. Unde fit, ut non adeuntibus Brasiliam sed inde redeuntibus tantum, transitus fit per Insulas Flandricas & miram illam lenticulam marinam *Sarcaso* Hispanis dictam: quæ longe lateque dispersa, adeo tenaciter superficiem maris obsidet, ut solum non salum diceres, obortisque malaciis navibus haud leviter resistat. Æquor Brasiliense rarissimis procellis infestatur, & ut plurimum tranquillum est. Cui temeritas Barbarorum se fidens, gemino ligno suberoso insidentes, secure piscaturam exercent aliquot leucas à littore remoti. Cœrulea & subnigra est exterior ejus facies, interius viridis: agitatum noctu ignescit, fortiusque lumen emittit: tum salsius quoque deprehenditur quam versus Polos, adeoque pellucidum, ut pisces ultra viginti ulnarum profunditatem aureo colore micantes, ex altis puppibus commode conspiciantur, meridiano tempore, Soleque splendente. Ac tum simul intueri licet, quam diversus & contrarius subinde sit motus in profundo mari, ab eo qui in superficie à tumultuariis fit ventis, quod jactas bolides, aliasque artis nauticæ conjecturas non parum eludit.

Licet autem circa littora æstu satis vehementi salum intumescat, non tamen agros invadit aut vicinas terras depressas inundat, sed ingenti fremitu rupem quandam sive maris teniam *Reciffo* Lusitanis dictam, pulsat ac potestate impetuosa verberat; quam summo naturæ miraculo & beneficio concessam omnes fateantur oportet: quod crepido cautium longo tractu excurrens, instar muri, violentiæ Barbari & indignantis elementi resistat, ac fidam tutamque navibus stationem & portus reddat. Opulentissimam quoque magnatum ædibus materiam, qua Olindæ & Paraibæ monasteria superbiunt, suppeditat. Maximam Brasiliæ partem, nunc interrupto, nunc conti-

continuato ductu tuetur. Ejus latitudo planissima est & quasi arte in superficie levigata, ad viginti, subinde triginta passus & ultra se extendit. Tantæ vero altitudinis est ut vix summo æstu inundetur. Mare novo & plenilunio ad duodecim pedum altitudinem (quod in Parnambucensi littore fit circa horam quintam) attollitur, aquasque evomit ac parem depressionem patitur, dum funditus prope multorum fluviorum alveos resorbet. Verum non rite observata sex horarum vicissitudine, sed pro ratione decursus fluviorum & pelagi intemperie, vel citius vel tardius æstum vastissimus Oceanus absolvit. Ita tamen ut mensibus æstivis diuturniores & vehementiores accessus, hybernis vero recessus dominentur. Quid, quod fluxus lunares, paucis à littore milliaribus; currens vero maris per universum æquor persentiscant navigantes. Cæterum ad extricandas perpetuas nautarum controversias circa longitudinem hujus continentis, scire interest, magis ad occidentem à natura collocatum, quam peritissimi quoque Geographi hactenus opinati sunt. Operæ pretium itaque duxi illud addidisse quod ex sedula observatione Eclipsium Lunarium nobis constat. Initium siquidem deliquii, quod in vigesimum Decembris, anno millesimo sexcentisimo trigesimo octavo incidit, inter Olindam Parnambuci & Uranoburgum Daniæ, tribus horis & quatuor minutis differre deprehendimus. Unde reducto calculo, facile erit colligere, quæ causa sit erroris; cum plerique naucleri ultra quinquaginta minuta à nobis discrepent.

Universa Brasilia Coloniis & Præfecturis quatuordecim, totidemque circiter fluviis nobilioribus (ab aliis satis memoratis) distinguitur. Horum beneficio territoria fertilitate & commoditate differunt. Præter tot torrentes & amnes piscosos, non limosos, sed saxosos, habitata orientalis pars, rivis, fontibusque inclytis & utcumque herbosis scatet, iisque passim, mira divina bonitate, ut potum hominibus juxta ac pecoribus abunde subministret, irrigatur. Armenta silvestria siti æstuantia eo confugiunt; seque ad luxum dulcissimis inebriantes aquis non raro præda fiunt venatoribus. Rapidi sunt plerique fluvii pluviis mensibus, & tunc subito altissime excrescunt ac ripas egrediuntur, aucto aquarum pondere, ruptisque obicibus valentius ruunt in campos. Is autem qui S. Francisco sacer est, totius Præfecturæ Parnambucensis facile maximus, insulisque & scopulis horridus, ac tempore quidem æstivo, incerto quidem gurgite, aquis exundans, altissimus est. Hyeme vero modice tantum in pelagus sese exonerat. Diversitatis causam perhibent esse immensam originis distantiam, tum etiam pluviarum ex alto allapsarum. Cæteri enim fluvii nobis vicini æstate navigari non possunt, quod aquis destituantur, ac si in continenti intus absorberentur. Cum nulli tamen alii in hac Americæ parte reperiantur amnes qui tantos imbres alveo suo excipiant. Sed constat ratio. Vastissima montium juga haud procul à littore (sicut in regno quoque Peruano) demittunt vim illam pluviarum à tergo, & exonerant se versus occidentem. Mox ad rapidissimos (ne dicam & totius orbis maximos) altero brachio versus Septentrionem in Amazonum, & Maranhon flumina: altero, ad S. Francisci, atque illa quæ *de la Plata* & *de Ianeiro* dicuntur, versus austrum erumpunt. Hæc receptis in se quibusdam amnibus invalescunt & ad milliaria aliquot in Oceanum labuntur, tanto impetu, ut procul ob ostio in ipso mari dulces à Nautis hauriantur latices. Porro & Lacus juxta littora reperiuntur, qui mari licet vicini & quasi contigui, aquis tamen sunt dulcissimis. In desertis remotissimis, exigui quidam rivi è lacubus oriundi, dulces hyeme, subsalsi æstate existunt, quod stagnantes Solis assiduitate adurantur. Præterea putei paucis ante annis in Insula Antonii Vaez, circa ipsum littus, quousque maris æstus pertingit, effossi, potabiles aquas & dulces, incognito vel dubio venarum commercio, impertiunt. Unde percolatas omnisque salsedinis expertes prorsus haurire datum: quæ licet fontanis sint inferiores, tamen cibis coquendis optimæ habentur.

Tellus hæc amœnissima ex diverso naturæ lusu constat. Qua enim in planitiem longe lateque sternitur, glebosa & ponderosa, præpingui riguoque est solo, *vergea* dicta Lusitanis, multorum fructuum ferax; cannas Saccharcas imprimis, tum & credita quæque semina multiplici reddit fœnore. Prata & aprici campi minus æstate, sed mensibus potissimum pluviis (licet solum tunc habitantibus tristius videatur) lætissime virescunt, locaque messem negantia pabulis vigent. Frumentum & secale nimis celeriter profunduntur & in germen evocantur à jugi perpetuoque Solis fervore & agri indulgentia, qui proinde multa versatione (nec enim interquiete umquam indiget) fatigandus est, additaque potius arena quam stercore, ferendis frugibus aptior redditur. Secus enim alia florescendi exinanitio sequitur, germinationem nimis festinatam adurens vel exhauriens. Qui ab exoticis seminibus proventum expectant, maturationem retardent oportet, quod diutius in terra foveri expetant; ne in stipulas fastigiatæ herbæ multæ maturefactæ, granis tamen & seminibus cassæ, agricolarum votis minime respondeant. Mense Februario & Martio quando finem æstatis excipit tempestas humida, plantæ & semina terræ committuntur, idque prima vespera, non de die, nec adulta nocte fieri convenit. Omnia quæ profundius, quo solares radii non pertingunt, inhumantur, vitæ discrimen incurrunt, quod sub cute

cute sua intense frigida terra, præcipue æstate, taleas & semina facile enecet. Cujus rei advenæ & novitii agricolæ non sine magna jactura experimenta fecerunt. Semina sicut & fructus colligunt in locis acclivis & sitientibus, diverso plane tempore, quam declivioribus & uliginosis. Quid, quod hæc omnia toto anni tempore plantantur & producuntur: Felicius tamen vel infelicius pro locorum & plantarum diversitate. Quod evidentissimè apparet ex pluribus: præsertim vero circa proceras illas arbores quas *Cocos* & *Palmas* nuncupant; quæ citra ullam anni temporis, seniique arborum observationem transplantatæ jucunde virescunt, eximiisque fructibus conspicuæ excoluntur. Quod à nemine accuratius quam ab Illustrissimo Comite Nassaviæ tentatum, omnibus veteranis incolis admirationi fuit; quod adultæ licet, nihil paterentur tamen ab alteratione illa quam subirent, sed sterile, arenosum, & perpetua salsetudine imbutum littus natale solum haberent, eoque gauderent foveri: modo radices quas infinitas & brevissimas habent leviter tantum terra cooperirentur. Harum enim cæterarumque Brasiliæ arborum radices adeo à frigore subterraneo abhorrere videntur, ut nonnumquam desiderio Solis prorumpentes, vix terra se condi patiantur. Plurimæ arbores & frutices toto fere anni tempore flores & fructus felicissime producunt, simulque Ver, Æstas & Autumnus in iis conspiciuntur. Horum facile principes *Murucuja, Mangaba, Bacoba, Banana, Ianipaba, Araca, Pindova, Coceiro, Mamaon, Pinhones, Piementa*: Quibus annumerantur, vitis, citrus, malus medica, aliaque plurima ex Lusitania atque Angola, olim & nuper è Belgio adducta legumina, radices & olera, passim nunc in hortis exculta atque in culinis domestica facta.

Qui racemos per totum annum desiderant, vineas diversas, diversis putant mensibus, maturasque postea uvas colligunt, unde non ignobile vinum & Creticum æmulans, exprimitur.

Atque hæ omnes plantæ & fructus hortenses, licet ab insectis noxiis non plane immunes sint; præcipue autem à formicis illis grandioribus non raro depascuntur, ab impigro tamen agricola facillimo negotio, vel ignis, vel aquæ beneficio arcentur.

Nonnullæ arbores & quidem nobiliores, sicut *Acaju, Caja, Vbipitanga, Anda, Zabucajo, Murecy, Ietajba, Araticu, Guabiraba, Ficus & Myrtus Americana*: fructus *Ananas* & alia semel dumtaxat in anno florent, verno tempore, quod est circa Octobrem, repullulant: mox fructus protrudunt, idque mediocres tantum Sole ingrediente Capricornum & durant ultra tres menses, posteaque quiescunt. Solus, quantum constat, fructus *Guitycuroy*, semel per biennium; fructus autem arboris *Ibiraeè* sive Guaici Brasiliensis vix per quadriennium producitur. Paucæ arbores nativæ hactenus ad sativas relatæ: silvestres tamen cum sint, fructus elegantes & gratissimi saporis proferunt, maxima quidem ex parte frigidos, cum adstringendi facultate. Quasi natura benigna hæc mortalibus immodice æstuantibus solatio dederit, ruentibusque humoribus frenum imposuerit.

Qua lacustris hæc regio, ob perpetuam uliginem, præcæteris jucundissime funditus æque ac in superficie viret. Tum diverso plane Herbarum fruticumque palustrium genere, adeoque mira naturæ solertia luxuriat, ut solum non aquam diceres, amphibiorum æque & piscium latibulis destinatam. Circa ostia vero fluviorum, ubi paludem aqua marina singulis accessibus inundat, ab immensa ostreorum & cancrorum multitudine perreptatur, atque tortuoso illo arborum genere *Guaparaiba* sive *Mangle* dicto, ita obsidetur, ut viatoribus prorsus sit inaccessa. Qua in acclives colles, vastosque montes, nunc glebosos, nunc grandissimis saxis veluti stratos attollitur, fertilissima quoque & raro sterilis vel otiosa apparet Brasilia: arbustis silvisque densissimis passim vestitur, ut multo olim labore Lusitani ad pixidem nauticam iter suum instituerint. Quod hodie quoque fit in muniendis viis in desertis. Unde tot fragrantissimæ & præstantissimæ arbores lucri causa, ob colores & tincturas varias, aliosque usus eximios, huc apportantur, ut sunt *Ibirapitanga* arbor illa Brasiliensibus κατ' ἐξοχὴν ita dicta & rubra tinctura notissima. Dein *Tatajba* sive *Pao amarello, Arariba* cortice rubro, *Iacaranda, Antuniba* sive cedrus alba, & aliæ multæ, quæ ædificationi & struendis navigiis aptissimæ, quod aquis minus perviæ, ætatemque ferentes sint. Ex quarumdam corticibus nunc funes ignarii in militantium usum, nunc in navium necessitates torquentur & rudentum materias nauticis subministrant, supplente cannabis defectum Barbarorum industria. Si quæ loca sint arida à sterilitate, mirabiles illas herbas superius descriptas, seu funes potius ἀφύλλους, generali nomine *Timbo* & *Cipo* appellatos producunt, quæ sua flexilitate & tenacitate apud fabros & vietores ligaminum; contusa apud piscatores, coriarios, naupægas, Rhois & stupæ vices implent. Denique è collisis lignis *Caraguata* & *Imbaiba* aliisque ferulaceis plantis ibidem nascentibus ignis luculentius, quam ex concusso silice, à barbaris elicitur.

Nemora hæc cum non quotannis foliis vestiantur nec priventur, non eodem simul, sed diverso plane id accidit tempore, quod ab Autumni & Veris permutationibus nihil patiantur. Præterea non omnis quoque arbor foliis simul omnibus orbatur, sed parte una decidente, altera tamdiu manet, donec prior repullulat. Accedit quod varii generis phaseoli, Arundines proceræ, He-

ræ, Hederæque perpetuo virentes luxurient, quæ nunc humum longissime pertreptantes, nunc ad summa arborum cacumina pertingentes, tametsi silvas primo intuitu quasi inaccessibiles repræsentent, oblectamento tamen summo existunt; quod topiarii instar operis perpetuam umbram præbeant. Unde inter virgultorum opaca feræ & homines nutriantur, secretique tramites venandi suppeditent summam voluptatem; quæ silvarum fontiumque prærogativa, maximæ parti Africæ occidentalis habitatæ denegata est, ac propterea torridæ regionis nomen merito obtinet: ab immodico enim & ingenti æstu dehiscit illa, ut ad fluvios umbrososque saltus dissitissimos pecorum greges amandari necessum sit.

Porro, sicut Peruvia crebro ex æstuantibus cavernarum latebris, ita nusquam hic Americæ tractus orientalis terræmotum est passus; quod metallis & igne subterraneo, Spirituum & vaporum genitore destituatur. Atque hæc de diversitate terræ nobis cognitæ.

Illas autem desertas inhumanasque solitudines, jugis arduas & in occidentem ultra viginti leucas excurrentes Antropophagi tenent. Qui investigandis locis incognitis vastissimos illos & fragosos saltus penetrarunt, testantur se non minus fertiles herbososque montes & convalles, omni animalium genere conspicuas illic vidisse, quam in maritimis habitatis terris. Quod ipsum quidem deinde verissimum comperi, sed in eo potissimum differre ab iis, quod quo ad mediterranea loca penetres altius, eo plura metallica eaque ignobiliora invenias corpora, sed fontium inopiam, rarioresque amnes, atque ob auras defatigaris æstus diurnus major, & noctium frigus intensius: frequentiores vero lacus, paludes, stagnaque piscosissima, hybernæ pluviæ in æstivam penuriam suppeditant: nam mediterranea opem plurimam de cœlo imbrido habent, non circa vegetabilia solum, sed ferarum & piscium miram pinguedinem, ut obsonari eos oleo vel butyro non sit necesse. Tum loco fructuum *Acaju*, palmis, melleque silvestri abundant. Carduis quoque & Rubis, cæterisque spinosis fruticibus passim horrent.

Duæ tantum indomitæ feræ in tam vasta regione extimescendæ reperiuntur, Tigres & Apri; quorum illæ insidiosæ velocitate valent, hi tardiore sunt cursu; utraque autem familica existit. Eædem pastæ, quod mirere, tanta ignavia à venatoribus deprehenduntur, ut ab ipsis Tapuyeris & gregariis etiam canibus in fugam confestim agantur & capiantur: adeo potus ubique satietas, non homines tantum, sed & feras enervat.

Notatu dignum, quod eximiæ tot arbores, frutices & innumeræ herbæ, figura, foliis & fructibus à veteris orbis vegetabilibus, paucis exceptis, dissimillimæ appareant. Idem de avibus, animantibus & piscibus deprehenditur, ut & Insectis alatis atque alis destitutis. Quæ ineffabili colorum pulchritudine & portentosa multitudine generantur, partim nota nobis, partim incognita. Ex quibus utique apparet, quam miris & variis modis divina natura ludat in orbe terrarum. Ac proinde merito beati incolæ habendi forent, si verum horum omnium Creatorem cognoscerent. Quum è diverso tam uberrimo & nitidissimo sub cœlo, tam agrestia & distorta illis sint ingenia.

Hæc breviter de aëre, aquis & locis dicta sufficiant. Quorum optima utique temperies parum culpabilis ex se. Quippe cum neque Solis calore torreatur hæc terra, neque squalore vel aquarum penuria resiccetur, neque frigore violetur, sed rore perpetuo & imbribus multis atque fontibus irrigetur, feracissimam esse; multaque illic tempestive nascantur oportet. Præterquam enim quod nativis balsamis, oleis, mellibus non unius generis renideat, herbis ac radicibus medicis ad tutandam valetudinem potens sit: quæstuosissimam quoque culturam dat, quantum ex aliquot retro annorum messibus colligi potuit. Animalia denique omnia & boum imprimis armenta vel maxime abundare, crebriusque parere certum est. Unde prudenter quondam Hispani senes, valetudine minus prospera utentes, ex patria sua & dissitis quoque Indiis ad aërem & aquas hasce cœlestes se contulerunt, tanquam duo validissima ad vitam & valetudinem requisita. Præmature enim pubescunt, tarde senescunt incolæ. Quo fit ut supra centesimum ætatis annum, viridi & longæva senecta Brasiliani & ipsi quoque Europæi hîc potiantur. Ac si fervor juvenilis, frigore senectutis repressus, temperatiorem eam in his calidioribus plagis relinqueret. Pueri enim advenarum crebris licet morbis infestentur, vixque tertia pars eorum infantiam egrediatur, non tamen id cœli intemperiei adeo, quam præpostero nutriendi modo debet imputari. Exemplo erunt vel maxime Brasilianorum liberi vivacissimi, qui ventre duro & prominulo, solidis toris, subucula tantum leviori induti, injurias cœli secure contemnunt, brevissimoque temporis spacio signare humum nituntur. Rident matres ineptam nostratum in vestiendis & educandis parvulis industriam, qua perspirationem impediri & catharros multos generari ajunt. Nulli Strabones, Lusciosi, Claudi aut gibbo deformati inter illos inveniuntur, cum fasciis aut linteolis infantes numquam involvantur, aut Europæorum more ligentur. Frigida frequenter lavantur: idem provectioribus quoque proprium, cum ob innatam huic genti mundiciem, tum ad firmandam & tuendam corporis sanitatem. Porro alacres sunt & succulenti omnes, vasisque amplis, brachiis cruribusque lacertosis & firmiter compa-

ctis,

ctis, minus tamen pinguedine farctis. Moribus non admodum sunt agrestibus, nec corporis statura valde procera littoris accolæ, qui nobiscum militant: mares maribus, mulieres mulieribus similes, quod paucioribus anni tempestatibus obnoxii, rariora quoque vitia prima seminis efformatione eo incidant. Plerumque enim hominum institura, mores & naturam, pro varia regionis constitutione mutari videmus. Rarissime adversa valetudine afficiuntur. Longævi sunt admodum. Primo quod athleticis nati parentibus, incomparabili isti aëri, ventorumque serenitati & æquabilitati expositi: tum vel maxime quod curas, cæteraque animi pathemata, corporis quoque voluptates veluti ignorent. Sub eodem tecto, levi, prælongo, pice, calce, coctoque lapide destituto, sed arundine & palmarum foliis instrato, multæ simul familiæ degunt, idque peregrinantes deserunt pro tempore, curtamque omnem supellectilem liberosque impigræ humeris portant fœminæ. Eodem semper victu & amictu, eoque simplici gaudent: quippe solum gossypium ad vestitum, & radix altilis Mandioca cum melle silvestri ad victum illis sufficit. Nullus denique illis habendi amor, paupertatique se addicunt voluntariæ, ea quidem æquitate, ut cui plus est, lubens impertiat aliis minus habentibus, pari dandi & poscendi invicem facilitate. Cæteras radices alimentosas, quod dignitate Mandiocæ cedant; imo ipsum panem ex Milio aut Oryza, apud Asiaticos tantopere expetitum, contemnunt. Poma *Acaju* cæteris fructibus præferunt, quod ad victum & potum pariter sufficiant. Nam sicut vinum inde expressum deposita immunditie ad menses reservant: ita præstantissimas eorum castaneas in penu recondunt. Vina præterea, liceat ita nominare, è variis fructibus, imprimis *Paçova*, *Ananas*, *Mangaba*, *Ianipaba*, *Caraguata* expresso se inebriant. Idem fit ex radicibus *Mandioca*, *Patata*, Milio Turcico, Oryza & aliis: quæ à vetulis masticantur, masticataque multa cum saliva exspuuntur. Hic liquor mox vasis reconditur, donec ferveat, fœcesque ejiciat.

Medicamentis utuntur simplicibus, nostraque derident, quia composita. In quo veniam merentur, quod simplicioribus qui ipsis contingunt affectibus & humoribus, nulla arte, sed communi quadam animi notione, contrarium remedium opponunt. Nam calidius & tenuius quod evasit, refrigerando & incrassando restituunt, & vice versa, si quid turget, evacuant, & sic porro. Quisque sibi & suis, præcipue seniores, facili negotio omnis generis medicamina, undiquaque in silvis acquisita, conficit. Quæ tanta sagacitate interne & externe illos adhibere videas, præcipue in morbis à veneno natis, ut hic quis illorum manibus tutius & securius se tradat, quam imperitis quibusdam sciolis, secreta sua in umbra educata proferentibus; quique proptereca, si diis placeat, Rationales dici volunt. Vel corneis cucurbitulis per suctionem vel per scarificationes ipsamque phlebotomiam, redundantem sanguinem educunt, dente piscis Lamiæ, loco scalpelli, adhibito, sine quo vix umquam illos peregrinari videas.

Iugum servitutis neutiquam tolerant. Saltationibus & potationibus impendio sunt dediti, stataque cibum capiendi tempora ignorant. Recte aut perperam factis, nihil post mortem premii aut supplicii superesse existimant. Licet vana quædam fabulentur, eorum quos sua mors extinxit, animos immortales fore. Otium amant, magnosque labores declinant, sed secure & in diem vivunt. Cujus rationem cum Hippocrate eam esse arbitror, quod rerum ac temporum uno modo se habentium, eadem facies, socordiam ingeneret; varietas autem animum & corpus ad labores excitet. Quin etiam otio & quiete ignavia crescit; exercitatione vero, mentis & animi robur (quod in meticulosum hunc populum haud quaquam cadit) alitur.

Ætatem ac vitæ decursum, cum veram numerandi artem ignorent, ex fructu Acajû, qui semel dumtaxat in anno provenit, metiuntur.

Fœminæ mire fœcundæ, facili negotio pariunt, rarissime abortientes. Maritus tempore puerperii uxoris loco decumbit primis à partu diebus, & puerperæ instar, bellariis & epulis fruitur, subindicans necessitatem lapsas vires restaurandi. Præposterus sane mos, qui tamen illis laudatissimus videtur, cum pleræque puerperæ statim post partum, nemine obstetricante, surgant aut obambulent; imo adfluvium vicinum corpus ablutum properent, victumque hinc inde conquirant. Liberos extinctos ultra biduum aut triduum non deplorant, matribus miserando ejulatu totam domum implentibus. Profusis lachrymis, quas in potestate habent, cognatos reducesque amicos excipiunt, quorum calamitates & labores peregre exantlatos, multis suspiriis & gemitibus deflent, circumdatis collo brachiis & capite ad pectus adpresso.

Qui inter Belgas & Lusitanos degunt, Christum sequuntur, sed frigidius, & adulti circa sacra nostra valde remissi: nec vix placita nostra, nisi tenellæ ætati, nondum præoccupatis animis, remotisque parentibus instillari possunt. Lingua inter se haud differunt. Et quamvis quondam ex Antrophagorum prosapia orti, tamen mutuo cum Europæis commercio & consuetudine exculti; exutaque barbarie, humanitate nonnulli cum nostratibus contendunt.

dunt. Mediterranei contra agrestes, truculenti, immanes, sine lege, sine religione, ferino prorsus ritu, in hunc usque diem, nulla fixa aut stabili sede, huc illuc, pro victus ubertate aut penuria, piscibus & feris mira sagacitate & celeritate insidiantur: validissimis lacertis jacula, stupenda arte, sine arcu torquere norunt. Ominibus tantum & auguriis dediti, ariolis & impostoribus quæstui sunt; alii Tonitru, alii Vrsam minorem, aliaque sidera pro numine habent. Viri pariter ac fœminæ, nullo circa pudenda velamento, fusis capillis, diversa licet tonsura, cæteris partibus corporis depilatis, incedunt; aviumque discolorium plumis se exornant. Colore quodam fusco ex Ianipapa pomo expresso, corpus turpiter pingunt. Et ne facies ornamento destituatur, lapillos vilissimos & longissimos, perforatis à prima infantia auriculis tum labiis inferioribus & maxillis infigunt. Quod licet visu fœdum, illis tamen regium videtur. Soli vivere amant, omnemque hominum præsentiam aversantur. Tuguria nec latibula ferunt, sed sub dio perpetuo victitant. Ita ut pauca, quæ de ipsis dici aut scribi mereantur, occurrant. Tanta est inter illos confusio & diversitas linguarum, ut exinde solum atrocissima bella & crebra nascantur. Ita ut inimicitias inter se exerceant perpetuas, supraque fas humanitatis & odii sævas: imo vel ipsos ludos aliquando in serias cædes & mutuas lanienas convertant. Cum in morbum eorum quis incidit, amici accedunt, quisque ingenium advocat, remedia quorum notitiam experientia sibi comparavit, profert. Mox spinis arboris *Carnaiba*, pisciumque dentibus, quibus sagittas asperant, in torosis brachiorum & femorum partibus alte cutem scarificant & incidunt, ut sanguis abunde profluat. Idem fere præstant per validissimam suctionem, ore pando parti dolenti applicato, membraque integra à morbis & lassitudine vindicari autumant. Suctum illum ad Medicinam spectare novit Homerus, qui de Machaone Menelaum vulneratum curante, sanguinem, inquit, exsugens, lenia medicamenta adsparsit. Vomitum vi concitant contortis *Carnaiba* foliis, gulæque immissis. His & similibus remediis frustra adhibitis, nihil ultra tentant, nec tamen ægrum relinquunt, sed unanimi consensu, tanquam de ejus salute desperantes, clavis ligneis illum ferociter interimunt: gratificantes tamen illi & ille sibi, quod mascule interire ipsi contingat, omnibusque miseriis eripiatur: Hoc enim lætabundi in ipso mortis articulo gloriantur. Non minori cum applausu in parentis quam victi hostis cadaver sæviunt, illud præ turpi amore, hoc præ immani vindicta, crudelissimarum ferarum ritu dilaniantes. Utriusque carnes ossa tenus dentibus abrasæ diræ ipsis epulæ existunt.

Nemo itaque mirabitur si longe majorem herbarum cognitionem habuerint Asiatici, quam Americani: cum hi animantibus non contenti, in rationalia quoque ruant, membrisque fœtidis, nunc crudis, nunc ligneis verubus tostis avidissime vescantur. Illorum autem multi, ex instituto Pithagoræ, vegetabilibus maxime vitam sustineant. Non abs re fore existimavi, à proposito, facta paulisper digressione, aberrasse, barbariemque illam miseram; tum quæ huic genti paterna & annata sunt, paucis perstrinxisse. Denique ut constet, nullis creaturis adeo voluisse novercari naturam quin exacte alimenta & medicamenta à venenis eas distinguere docuerit. Quod cum in aliis animalibus & plantis quam plurimis solertissime, tum in radice *Mandioca* Brasiliæ alimento imprimis videre est. Cujus rasuram salutiferam à noxio & venenato succo vindicare norunt. Præterea ut demonstrem longe hanc à nobis diversam vivendi rationem & temperamenta, diversos aliquando morbos, & medendi modos suppeditare.

Restat itaque consideremus, quæ valetudini potissimum vel prosint vel adversentur & unde originem ducant morbi. Inquit enim Hippocrates, conspiratio una, perspirabilia omnia, compatibilia omnia. Quorum si vel unum deficiat, tota hominis structura facile corruit. Enimvero cum sub zona torrida, omnia astra verticalia vehementius agant, idque motu annuo, excessu subinde caloris & humiditatis: motu vero diurno, perpetua vicissitudine caloris & frigoris, eosdem microcosmus sortitur effectus. Qui si adventitius & in tempore laboret, commovetur, nonnumquam etiam evertitur, si ferendo impar fuerit. Vt enim planta novella, aëris, terræ & aquarum mutationes, tanquam naturæ ejus minus convenientes, licet in melius transplantata, sæpe non fert. Ita multi Europæi, aut imbecillitate naturali, aut rite vivendi imperitia, aëri & aquis hisce saluberrimis, primariisque vitæ fulcris, minus assuescere possunt. Vnde non raro illis de lassitudine spontanea querelæ, quæ, ex sententia Hippocratis, νοσήματα φράζουσι. Boreales, licet non minus quam Meridionales corporibus habeantur compactis, tamen mollitiem carnium ex hepatis intemperie incurrunt, nisi tempestive ea cochymica saburra exturbetur: missis compositis, solis simplicioribus, tenuiorumque partium alimentis se tradant. Ne tarditas & crassities humorum fomitem obstructioni, obstructio perspirationi & circulationi sanguinis impedimentum afferat. Adeoque si Hippocratis effatum ξύμπνοια μία locum habeat, hic sane ejus, tam necessitas, quam perpetua veritas elucescit. Quippe immodico existente calore, si perspiratio undique est libera, nulla exinde persentiscitur molestia; sin minus, ponderosius fit corpus, ac brevi fomes materiaque morbi futura;

futura colligitur. Circulatione enim naturæ perpetua, à centro ad circumferentiam, impedita, humoribus spiritibusque, sive ab interna sive externa causa, cohibitis, ingeminatur fervor, pejusque inde quemlibet se habere oportet. Quod sicut in omni vitæ officio verissimum, ita in somno manifestum deprehenditur. Idem cogita si lasso vel febricitanti intempestive medicamentum vel cibus exhibeatur. Ab his itaque sequentibus vitæ institutum fiat.

Quisque in locis excelsis ex occidente objectis, atque oriente apertis, habitare eligat, ubi ex continenti crassum ventum arcere, tenuem vero auram solisequam perpetuo excipere possit. Pectoris ac stomachi regione probe tecta, domi ac foris quisque vivat, quod nihil hisce corporis partibus magis inimicum, quam post æstum diurnum, frigus nocturnum. Quo fit, ut, clausis cutis meatibus, sudores retro pulsi, varios morbos progenerent. Quibus enim tempestive sudores fluunt, rarius valetudinem adversam incurrunt, aut si quando in morbum incidant, minori negotio restituuntur. E contra fit iis, qui difficulter sudant. Aquæ thermales vel balnea hactenus incognita sunt. Artificialia humida & sicca, contra externa & interna mala, maximo salutis commodo in usu existunt.

Quæ ex herbis, quas Brasilia producit, odoriferis eximiisque conficiuntur. Cavendum tamen, præsertim novitiis & advenis, ab immoderato vel frigidorum vel calidorum usu, quorum illa torpores & obstructiones, materiam intus cogendo, hæc membrorum languores, carnesque effœminatas propter spirituum exsolutionem excitant. Quamobrem ne humor alimentalis attractus resolvatur, fideliter oleis balsamisque nativis cavent incolæ. Quasi barbaries commune quid habeat subinde cum erudita antiquitate, cui familiaris olim fuit, licet nunc exoleverit, unctionis usus. Porro exercitia præter ambulationes, sedulo vitanda sunt.

Aura hæc, licet blandissime terram exhilaret, Solisque ardores clementer mitiget, tamen motu defatigatis obest. A vento enim adiapneustia: ab immoderatiori vero exercitio, summa humorum spirituumque accensio atque acrimonia proficiscitur. Tempus oportunum ad ambulandum est mane, modo accessus maris auram intendat & maturet, ut exhalationes nocturnæ domentur tempestive, atque tunc blande stringitur & concentratur calor naturalis. Maxime autem conducit circa Solis occasum prima vespera, quod vires corpori, robur & appetitum stomacho restituat, ob temperiem optimam aëris & auram intensiorem. Aura illa vespertina, *Seren* à Lusitanis dicta, quæ aliis Europæ regionibus calidioribus, cœlo sereno extimeri solet, hic salubris est prorsus. Peritissimi quique incolæ, labores & motus vehementiores tum animi tum corporis, maxime obesse: lucubrationibus quoque mentem turbari, memoriamque imprimis labefactari asserunt. Hoc certum est, difficilius vigilias, inferioresque longe labores ob citam virium exhaustionem tolerari sub Zonis torridis quam temperatis: torporemque & desidiam advenas tacite subeuntes licet, primo invisam placidam tandem contrahere. Somnus diurnus brevis, quem à prandio in lectis pensilibus promiscua multitudo capit, commendatur. Insuetis tamen aliquando obest, ac propterea multum concedendum hac in re consuetudini. Corporis vigilantis decubitus merito somno præferendus est, idque eo loci, quo aura marina quidem, non tamen radii solares possunt pertingere. Somnus nocturnus in lecto molliori & plumis avium referto, admodum improbatur, quod viscera accendat. Qui sanitati consultum vult, pedibus nec coxis detectus jaceat: præsertim post mediam noctem. Densato enim corporis habitu à nocturno vento, venæ arteriæque meanti sanguini, tum halitui invisibili & sudori exitum præcludunt: ac tum quidem ob transpirationem cohibitam, postridie pejores & graviores se habent. E diverso illi qui cooperti somnum capiunt, jucunde ac optime valent, levioresque se sentiunt corpore, sudore levi & tenui, roris instar, madescente.

Qui Venere abutuntur, ardorem juvenilem extinguunt, & senectutem ante tempus maturant, perspirationem & circulationem sanguinis remorantur, unde cruditates facile ad ambitum diffunduntur, catharros in cerebro, in corde palpitationes moventes. Quare coitus, sicut ubivis, hic is maxime conducit, quo quis natura turgente, non vaga aut intempestiva libidine abreptus, Veneris incendium restinguit, idque tutius noctu, interdiu pejus. Ita tamen ut neque hunc cibus, neque illum cum vigilia labor statim sequatur.

Animi pathematis, præcipue Melancholiæ, qui frenum injicere nescit, ut motus naturæ & spirituum perpetuo sit liber, hujus cæli temperiei ferendæ impar habetur. Inediam hæc regio impatientius fert, ante omnia biliosis vehementer obest; qui si stomacho forte vacuo somnum capiant, facile tum capiti, tum cordi mala accersunt. Proinde ægris juxta & sanis conducit modice & sæpiuscule cibum & potum capere, qui quo minus compositi vel calidi, eo conducibiliores ad sanitatem. Quicunque enim ad altam & beatam senectutem pertingere velit, sive advena sive indigena, caveat sibi à vino & carnium usu quotidiano; quod quæ ex nutrientum atque calefacientium sunt genere, siquidem vincantur, calefaciunt; sin minus, contrarium evenit.

Omnia amara & acria, imprimis mane, evitanda. Poma vero aurea, Limonia, Citria, Granata, Melo pepones, *Murucuja*, Citrulli, reliquaque refrigerantia, sive cruda sive condita utiliter comeduntur à jejunis, quibus inter delicias sacra habentur; quod hepati conferunt, tum & mensibus imprimis æstivis ad jucundissimam maturitatem perveniant. Unde in proverbium abiit, Non intrat ædes Medicus, in quarum vestibulo crebri Aurantiorum cortices mane conspiciuntur.

Sedulo cavendum fructus ullos colligere, antequam radii solares ab exhalationibus nocturnis eos repurgaverint. Præstat illos ante, exceptis astringentibus, quam post pastum, tum quoque saccharo conditos, quam crudos, apponere. Quod fugaces cum sint multi, facillime corrumpantur, imprimis iis, qui imbecilli & intemperato sunt ventriculo. Ego quidem Galenum imitatus, perpetuo suasor sui amicis, ut raro fugacibus fructibus sese oblectarent, unde ipsis diu multumque bene fuit. Qui in quotidiano usu fructus, hi potissimum sunt (nam reliqua ad Historiam naturalem pertinent) *Ananas*, *Mangaba*, *Acaju*, *Araca* major & minor, *Guajaba*, *Murucuja* diversæ species, *Ibapiranga*, *Mazaranduba*, *Acaja*, *Araticu*, *Guitacoroy*, *Biringela*, *Mamaon*, *Bacoba*, *Banana*, *Cocos*, Ficus Indicæ variæ; Piper domesticum multorum generum. Hi omnes inter patrios habentur, quorum aliqua pars sponte aut in agris provenit: nonnulli à Batavis & Lusitanis in hortis coluntur tam feliciter, ut ipsi fructus vilescant. Inter subterranea sunt radices *Batata*, *Nhambi* & *Vmbi*; tum glandes Americani *Munduy* optimi saporis & nutrimenti, atque secundæ mensæ deliciæ. Non procul à littore in locis arenosis & salsa æquoris unda imbutis, adeo luxuriant Portulaca & Brassica marina quædam, ut solum lateat sub illis.

Inter ipsas feras, plurimæ existunt, quæ victum administrant. Apri majores & minores, umbelico in dorso prædici, carnibus optimis & saluberrimis censentur. Amphibii porci, *Capiverres* dicti Lusitanis, haud multum dignitate cæteris inferiores, integris militum & Barbarorum cohortibus alimento sunt gratissimo.

Quod si crudioris cibi concoctioni, aquæ potum minus sufficere experiantur; pulverem ex sale & modico piperis Brasiliensis præparatum, *Iuquitaja* dictum, intermiscere norunt, condimentumque inde conficiunt saluberrimum, atque in omni peregrinatione merito circumferendum. *Antæ* etiam lucifugæ (mira aspectu animalia) carnes gustatu bubulas plane referunt. Capreæ, *Pacas* & *Cotias* quas nominant, tum lepores & cuniculi Europæis haud cedunt, *Tatusiæ* denique loricatæ & insignes illæ Lacertæ, *Vnuana* & *Teju* dictæ, palato gratissimæ & in delicatiores epulas expositæ. Neque hæc tantum, sed & alia identidem silvestria & domestica, catervatim in saltibus oberrantia, nuper à Lusitanis, mox Batavis, invecta sunt pecorum armenta, imprimis boves, porci, arietes. Inter hæc nefrendes teneritate carnis excellunt, usque adeo, ut ægrorum diætam ingrediantur, & ovillæ longe præferantur. Suum enim & gallinarum imprimis summum est incrementum & bonitas ob cœli temperiem.

Avibus silvestribus, partim in nemoribus, partim in aquis viventibus, optimi gustus, haud quaquam destituuntur. Licet non sit hujus instituti omnes enarrare, eas tamen præterire nolui, quæ palato & saluti inserviunt. Ut sunt, quæ in montanis habitant, Perdices, *Iambi*, Phasiani Brasilienses diversi, Barbaris *Macuagua*, *Iacu* & *Aracua* dicti. *Mouton* pavonis magnitudine, sed nigris plumis, carne optima & tenerrima. Psittaci, Palumbi, Ficedulæ, Turdi, Fringillæ diversi admodum generis. Accipitres item à quorum numero Nisus, quem *Guavilaon* Lusitani, Brasiliani vero *Teguato* & *Inaje* nuncupant, gallinis & columbis insidiantes. Ex amphibiis celebrantur anates silvestres, quarum quædam Europæis minores, quædam majores & anserum magnitudine sunt. His adjungo *Iacana miri* & *Iacana guacu* gallinas palustres, quæ tostæ mensis inferri solent. Cæterum tot volatilium genera Ardeas, Grues, Cataractas, Coturnices, Struthiones, tanquam ignobilioris carnis prætereo. Hæ omnes ambræ griseæ primarii sunt prædones, quam durante maris tempestate in ipso littore certatim devorant, antequam maris accolæ eo possint pervenire.

Pisces squamatos asperos, læves, cum fluvii & lacus, tum mare piscosissimum vicinum abunde suppeditat. Qui in hisce regionibus ita salubres judicantur, ut neque febricitantibus noceant. Cancris quoque, Testudinibus, Gammaris, Squillis, Conchis, Ostreis, omnibusque testaceis & crustatis, præsertim paludes recessu maris subinde exsiccatæ, maximopere scatent, gratissimoque alimento omnibus pariter incolis existunt. Multi pisces mari & fluviis communes sunt, maxime mensibus pluviis, quod tunc aqua fluvialis in mare prolabatur, suaque dulcedine pisces trahat. Unde illecti altius ascendunt (sicut quoque tempore pleni & novilunii) ibique immorari delectantur, quod herbis suavissimis, quibus plerumque fundi luxuriant, inescentur. Inter fluviatiles numerantur, *Duja*, *Piajuba*, *Acarapucu*, Alburnum Europæum referens, Cyprini saxatiles, percæ optimi & pulcherrimi pisces, varioque colore insignes. Lucii è quorum genere *Robalo*, qui hyeme tantum capiuntur, Anguillæ item, Con-

gius,

grus, Scarus, & hujus generis alii, quibus superſedeo. In ſinubus vero & lacubus mediterraneis (qui *Alagoas* Luſitanis dicuntur) piſcium immenſa eſt multitudo, quorum facile optimi exiſtunt, *Sindia*, *Gueba* & *Noja*, qui ſquamis carent, *Tamatæ* ſive loricati. Qui licet fluvialibus dicantur inferiores, haud multum tamen cedunt, quod non ſtagnantes vere ſint aquæ, ſed perſpirent, indeque fluenta & rivi egrediantur. Piſces denique vel ſole exſiccantur vel ſale (qui copioſiſſime in ſalinis hic colligitur) condiuntur, inque penu & ſalſamentariis conſervantur: Inter quas præcellunt; *Curima parati* (Herders Belgis.)

Omnes pariter Barbari eodem oblectantur obſonio, eoque ſane præſtantiſſimo, quod ex oleo & aceto præſtantiori & efficaciori contra piſcium phlegma, cui multum piperis Braſilienſis immergitur, præparant. Qui recens capti à piſcatoribus ex Oceano ad nos deferuntur ac celebrantur, hic potiſſimum recenſeo, eorumque nomina Braſilicò idiomate, vel Luſitanico, quatenus vulgo notiora, exprimo; *Piracana*, *Piraumbu*, *Pirapinime*, *Carantia*, qui piſcis eſt coloris rubri. Cyprinum noſtrum Europæum æmulantem, ſed paulo majorem. Cæterum *Carapantangele* percæ eſt ſimilis. Quem vero *Cunapu* vocant, Luſitani *Mero*, Batavi, Jacob Evertſz/ in mari juxta & fluminibus reperitur. Huic ſimilis eſt *Pirata apua*, ſed non æque craſſus. *Siobe* piſcem *Carantia* per omnia refert, excepto colore & dentibus. *Beyupira*, *Guarapucu* cavallo & *Iaravallo* & *Carapitanga*, marinorum piſcium facile ſunt principes. Hi omnes quovis anni tempore capiuntur, & piſcatoribus *Fundi Piſces* dicuntur, quod fundo ſemper adhæreſcunt. Nam qui æſtate ſolum capiuntur, plerumque in ſuperficie maris cernuntur, ut Auratæ marinæ, Hiſpanis *Dorades*; deinde *Piſado*, *Picudo* ſeu Lucius noſter, *VVaribana* optimi palati, verum difficilioris concoctionis: *Corcovado* non multum abſimilis, ſed dorſo cæruleo, nimiſque rotundo. Orbium, Scombrorum, Acuum, Rajarum multæ ſpecies edules. Præter hæc denique *Iupipiapre* veluti Tritones, Luſitanis *Peixe Mulhier* dicti, Balenæ, Vaccæ marinæ, aliaque prodigioſa Neptuni pecora, inter quæ Delphini & Thynni inſigni velocitate cæteros ſuperantes, conſpiciuntur. Lamiæ porro, Braſilienſibus Cacaon, Belgis Hayen, & ſerræ quæ illis *Araguaqua* nobis Swaertviſſchen, inter rapaces primum locum obtinent. Illi formidabili rictu piſces non tantum, ſed & homines ſub aquis urinantes devorant: Hi perpetuum cum Cetis bellum gerentes, eorum præcordia gladio, acutiſſimis radiis horreſcente fodicant, ut mare cruore tingatur. Cetorum enim præſertim menſibus pluviis magna apparet copia, fœtuſque ibi edunt; mari autem recedente, contingit eos in vadis hærere aliquando, atque hinc multum olei inde redundat. Quos vero volare videmus piſces, ſunt edules, atque plus minus halecis magnitudine. His provida natura opinor alas addidit, ut hoſtes, qui omnes piſciculos minutos gregatim natantes perſequuntur, evadant. Cujus rei non ignari piſcatores, vivos hamis affixos profundo immittunt, magnoque fœnore illos redimunt.

Potus porro uſitatiſſimus & longe ſaluberrimus (ſupra illum quem ex tot fructibus exprimi diximus) aqua eſt limpidiſſima, divinitus hiſce regionibus conceſſa. Quæ jucundo refrigerio, Solis ardore & longo itinere fractos refocillare ac ſummopere recreare ſolet. Largius & crebrius pota, nullos in ventre vel hypochondriis flatus aut tormina excitat, neque ventriculum debilitat; ſed melius quiſque inde ſe habet: modo ἐνδιάπνευστος & regionis temperamento conformis fuerit. Atque hinc quidem illico ſudores & urinas provocat, adeoque appetitum ſtomacho acuit, ita ut voraces incolas reddat. Illa quæ ex amnibus *Paray paratybi* fluit, à calculoſis imprimis & articulorum morbis præſervat; rariſſimæque de duobus hiſce malis querelæ ſunt. Conſtat, plurimos beata admodum ſenecta à tot ærumnis libera, centeſimum attigiſſe annum, nec alium potum præter aquam toto vitæ curriculo guſtaſſe. Cum enim aquæ hæ pleræque nive & metallis deſtitutæ è ſublimi prolabantur & profundis è fontibus orienti obverſis ſcaturiant, longo itinere aſſiduoque Solis calore excoquuntur, dulciſſimæ & tenuiſſimæ evadunt, nihilque ſubſident. Hibernis menſibus minus quandoque limpidæ, ob crebriores pluvias nec æque frigidæ. Æſtivis ob auram intenſiorem frigidiſſimæ ſunt, nec tamen duræ, ſed molles, leves atque concoctu faciles. Aquæ ex imbribus collectæ, leves quidem, ſed calidæ & facile putreſcunt, quod ex plurimis & diverſis conſtent, ravimque inducunt, niſi excoquantur. Quæ ex tumulis & montibus his, metallis fere deſtitutis, profluunt, iis qui ventre ſunt duriore conveniunt. Si quæ vero aquæ ſaxa & ferrum reſipiant, iis conducunt qui humidiori & molliori ſunt ventre, quod ventres cogant & reſiccent. Veterani non minus ſolertes ſunt in aquarum differentiis guſtandis, quam noſtrates in diverſis vinorum qualitatibus diſcernendis, quos imprudentiæ inſimulant, ſi nullo habito diſcrimine aquas hauriant. Illi enim tenuiſſimas & dulciſſimas, nihilque ſubſidentes hauriunt, quas ſublimioribus locis (ſubterraneis ob teporem neglectis) in urceis fictilibus, noctes dieſque ſub dio reſervant, ubi invitis radiis verticalibus, intenſiſſime ipſo momento refrigerentur. Hippocrates Aphoriſmo XXVI. lib. V. Aqua quæ cito calefit & cito refrigeratur, leviſſima eſt. Æſtuantibus tamen eam, licet gratiſſimam, niſi offa conditura ante deguſtata bibere non convenit. Cum è con-

contrario nostra pubes nautica & rustici, pessima omnino consuetudine, frigida largissime hausta, vinum stillatitium ob metum cruditatum superbibant. Quasi ejusmodi vehiculo opus esset, èque duobus hisce contrariis, hepatis aliorumque viscerum tonus nihil pateretur. Præterea militum & Afrorum promiscua turba, olenre illo & nimio familiari potu, qui *Garapa* vulgo appellatur, se implent, quem caupones lucriones ex nigro saccharo & aqua conficiunt, & vix defoecatum, vili pretio divendunt, additis nonnumquam foliis arboris *Acaju*, quorum calore vapores excitantur, ciriusque inebriare faciunt. Conceditur tamen modice, si rite concinnetur, vetusque factum sit.

Dilutum quoque alium ex aqua fontana, Saccharo & Limonibus à mulierculis nostratium confectum sani pariter ac ægri in deliciis habent. Vini Absinthitæ, cerevisiæ Europææ, vini imprimis adusti, maximum in his oris usum, quidam voluerunt, sed immerito. Vinum Rhenanum & Gallicum vel quod nimiis suffimigiis infectum huc deferatur, vel delatum minus bene conservetur, minus sanitati conducit. Vinum Hispanicum per omnes Indias, quod per se sine arte subsistat, cæteris vinis Europæis longe est præferendum. Cujus usus modicus vesperi sacer, mane profanus. Nec leviter peccant, qui torridis hisce plagis paulo plus justo illud potant. Quippe numquam expertum est potus frigidioris excessum, tantum nocuisse, quantum calidioris, quicquid nasutiores refragentur. Galen. in Hippocrat. comment. lib. v. de Sanitate tuenda. cap. 12.

Hactenus de usu & abusu rerum, ut inde constet, hunc orbem habitanti, quibus & quo pacto tueri ac firmare valetudinem possit & debeat. Antequam autem de lapsa restituenda agamus, paucis perstringendum duxi, quinam morbi quæcunque anni tempora, constellationes, præcipue Lunæ, æstusque aquarum respiciant: quique inter diversas gentes, vel discrepantes vel communes sint. Primum quidem, cum ob constantiam & æqualitatem tempestatum, hæc plaga saluberrimam temperiem ex calido & humido sit nacta verisimillimam, mutationes nec tam magnæ, nec tam crebræ, ut supra à nobis dictum, fiunt, unde certa salutis & longævitatis indicia proficiscuntur. Quia, ut ait Hippocrates, mutationes temporum potissimum pariunt morbos: & in ipsis temporibus magnæ mutationes aut frigoris aut caloris, & alia pro ratione eodem modo. Semestri siquidem pluvioso, licet humiditatis prædominium, tamen à jugi Solis splendore, accipit moderamen. Quod si ex debito & tempestive fiat, annum proximum sequentem saluberrimum & à multis morbis immunem prænunciat. Semestre æstivum, rore copiosiore imbrium rarietatem compensat, & præsentiam Solis diurni lenit; utcunque tamen media æstate, nimirum Decembri vel Ianuario, sole redeunte à Tropico Capricorni, terra iis irrigetur aquis, quas pluvias de Acajû appellant: quibus si non prorsus destituantur, nec nimium obruantur, dum prædicta arbor floret, optime de Barbarorum messe & vindemia agitur. Hisce temporibus æstivis, sicut morbi citius desinunt, ita acuti ut plurimum & boni judicii sunt. Secundum illud: Ex constitutionibus anni (Hippocrat. lib. 3. Aphor. xv.) in universum siccitates, assiduis imbribus sunt salubriores & minus mortiferæ. Hinc laterales morbi, febres ardentes, raro lethales. Per siccitates enim febres acutæ fiunt, & siquidem annus maxima ex parte talis exstiterit, qualem effecerit constitutionem, tales ut plurimum quoque morbos expectare oportet. Verbi gratia, cæcitates vel diurnæ vel nocturnæ, dysenteriæ, hæmorrhoides, inflammationes ani, pruritus totius corporis, impetigines ex adusto sanguine generari contingit. Lepra autem & scabies incognitæ sunt.

Hibernis mensibus si Auster perpetuus corpora exsolvat, humectet, languidaque reddat, qui generantur morbi præcipue sunt febres putridæ, multa capitis ac ventris pituita (juxta illud Hippocrat. Aphoris. 16. lib. 3. Assiduis imbribus morbi fere fiunt, febres longæ, fluxiones alvi, putredines) lapsus cartilaginis ensiformis, albus alvi fluxus, hydrops, Hernia. Omnium autem maxime, oppilatio hepatis & ventriculi imbecillitates: quæ viscera simul cum anni tempore mutationes accipere solent. (Hippocrates de aëre, aquis & locis;) Spasmus, torpor, stupor, cæterique nervorum affectus in Indiis inter advenas frequentes sunt, atque præ cæteris, piscatores, fabri, pistores illis infestantur. Porro pedum ulcera, tantæ sunt malignitatis, ut vix curationem, nisi æstate recipiant. Morbi alii ad alia tempora bene vel male se habent, sine medicamentis aliquando auctore Hippocrate. Plerisque tamen his morbis æstas non vacat; ad Aphorismum decimumnonum lib. 3. Quilibet in quibusvis anni temporibus morbi fiunt, tum exacerbantur. Atque hi omnes enarrati affectus huic regioni tanquam patrii sunt. Africæ autem oris occidentalibus Scorbutus, Cachexia & Synochus putrida. In Chili cæteris malis prædominantur, tanquam endemia, strumæ quidem in parentum semine latentes, sed ortæ potissimum ex aqua nivali, quæ illis ex altissimis montium jugis allabitur. In Java Indiæ orientalis insula (J. Bontius de medicina Indorum) Berybery, paralyseos species, familiaris est.

Quantum ad ætatem, infantia & juventus, ut dictum est superius, morbis frequentioribus infe-

infestantur: senes vero rarioribus, Aphorismo 3. lib. 2. Et quædam ætates ad anni tempora & victus genera. Et paulo post Aphorismo trigesimonono lib. 11. Magnam partem senes juvenibus minus ægrotant. Cathatri, qui frigidioribus regionibus senes, hic potissimum infantes & juvenes infestant.

Morbi diversis in nationibus variant. Nostratibus, imprimis novitiis, sunt compositi plerumque & Chronici. Atque eorum longe plures morbis corripiuntur frigidis quam calidis, quod à nocturno frigore minus sibi caveant & à diurno æstu calorem innatum evocari patiantur. Tum quoque ex nimia nutrientis cibi & potus ingurgitatione, calor naturalis instar flammæ imbecillis, cui multum olei confertim infunditur, suffocetur; unde corpora non solum non calefiunt, sed & frigida vitia gignuntur. Quippe tam pertinaces incurrunt vel viscerum obstructiones, vel alvi fluxus, ut passim languentes decoloresque ac viva cadavera incedere videas. Lusitanis minus compositi, sed acutiores solent obvenire morbi. Brasilianis rari, iique acuti & simplices.

Quod si æstas admodum sicca fuerit, biliosis & melancholicis ob nimiam adustionem male est. Humidum siquidem, quod in ipsorum corpore adhuc reliquum est, calor depopulatur & desiccat, partibus viscosis & crassioribus manentibus. Pituitosis hæc omnia è contrario obveniunt. Hyeme autem nimis pluviosa, teporibusque nimio flatu suscitatis, corpora non constringuntur, sed cerebrum nervique humiditate ac uligine opplentur, quæ, accedente æstate, æstuque, ac mutatione subito accedente, circa Æquinoctium Autumnale valde noxia. Nam quia venter à redundante humore liberari nequit, aquam intercutem, profluvium alvi ac difficultates intestinorum inde enascantur oportet. Sic mulieres quantumvis fœcundæ, non tamen concupiunt, crebroque abortiunt, aut si quando parturiant, difficulter fœtum enituntur, eumque imbecillem ac debilem, brevique interiturum, aut certe valetudinarium.

Quod quidem potissimum de advenis mulieribus dictum sit.

Quantumvis tempus æstivum hiberno magis sit salubre, quoniam in Brasilia siccitas humiditati prævalet, naturarum tamen aliæ ad æstatem, aliæ ad hyemem bene vel male se habent. Proinde mulieres & infantes, cum corpore sint magis pituitoso; æstate melius quam hyeme valent. Contra, biliosa corpora & gracilia melius hyeme, pejus autem æstate. Et hæc quidem de intemperatis, quæ moderato contrariorum usu conservantur, corrumpuntur à simili. Contrarium vero in temperatis fieri consuevit. Cæterum à morbis qui è vaporibus ex terra aut lacubus ortis, nascuntur, non est prorsus libera Brasilia. Cœlo enim existente turbido, & vento marino à terrestri victo, subito fiunt catharri & raucedines. Ab iis tamen qui Epidemici dicuntur, & à maligno siderum influxu, vitiosaque qualitate cœlitus dimissa, certis temporibus sæviunt, immunis semper fuit habita. Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo & tertio, æstate admodum sicca anthraces apparuerunt. Triginta annorum decursu semel duntaxat Afri ex Angola huc variolis laborantes devecti, reliquos nullo malo contaminatos, ingenti mancipiorum strage, inquinarunt. Pari propemodum modo contagiosa lues inter pecora domestica, hyeme pluviosa, aliquos greges depopulata est. Eo tamen malignitatis contagium adscendisse, ut pestis (sicut in Peruvia à tergo Brasiliæ fit) aut morbus pesti affinis, inde exortus fuerit, à nemine umquam compertum est. Quasi assiduitas Euri ab Oceano spirantis aërem serenet & quasi verratus adeo, ut seminaria contagii impediantur, haud aliter à calido & sicco, quam sub Zonis temperatis à frigido & sicco exstinguuntur. Morbi siquidem Epidemici quantum cæteris vulgaribus sunt vehementiores, tantum majorem aëri ad mutandum corporis habitum & ad pejus aut melius disponendum, inesse vim quam in dicta & cæteris non naturalibus apparet. Pleni & novilunio, imo & quadrantibus singulis, alterationes manifestas corpora recipiunt. Quo fit ut Medici non nisi necessitate urgente ægris medicamenta porrigant; tunc enim dolor exasperatur & pejus habet æger. Idem cogita de Solis motu diurno, cum supra fidem circa meridiem, biliosi morbi, noctu vero pituitosi ingravescant. Motus Lunæ diurnus singulis sex horis, non minus quam menstruus mutationes evidentes suscitans, observatu dignissima operatur. Singulis enim sex horis, modo accedente mare, morbum ingravescere, ac dolorem mitigari vicissim sex aliis, modo recedente, cruciatus paulatim minui, ipsi ægri testantur. Quod in acutioribus juxta ac minus acutis morbis, præcipue in iis qui è fluxionibus & plenitudine oriuntur, apparet. Adeo accrescentibus aquis, æstuque maris in plenilunium incidente confligantur cum infirmitate nonnulli, ut etiam vitam cum morte commutaturi videantur, cum tamen vix quenquam tunc interiisse meminerim. Plerosque autem pelago decrescente extingui ægrotos, quia præter aliorum testimonia, ipse toties experientia comprobatum habeo, confidentius affirmare ausim. Idem in partu fieri ab obstetricibus fuit observatum. Ita ut validissimæ hæ influentiæ & occultæ cœli qualitates, eosdem effectus nascenti & denascenti impertiri videantur, & hunc à vitæ angustiis, illum à carcere & vinculis uteri materni absolvant. Hæc eadem de animantibus

 brutis

brutis affirmant, quod à me tamen nondum experientia exploratum fateor. Aristoteles nullum animal nisi æstu exspirare inquit. Plinius quoque Natur. Hist. lib. 11. cap. 102. ita de Maris & Lunæ potestate habet: *Quo vero conjectatio existit haud frustra spiritum sidus Lunæ æstimari. Et hoc esse quod terras saturet, accedensque corpora impleat, abscedensque inaniat. Ideo cum incremento ejus augeri conchylia & maxime spiritum sentire, quibus sanguis non est. Sed & sanguinem hominum etiam cum lumine augeri ac minui, frondes quoque & pabula sentire, eadem vi in omnia penetrante.*

A plurimis experientissimis viris accepi, Senes Empyricos in praxi exercitatissimos, ad horæ spacium mortem sibi prædixisse; & tunc demum pronuntiasse, postquam jam aquæ recessissent; cumque illum defluxum evasissent, spem certam concepisse ad sequentem recessum se fore superstites. Quod ipsum ita contigit, temporeque modo dicto occubuerunt. Hæc ut admiratione digna; ita Medico perquam necessaria, ut de alterius salute suoque honore minus periclitetur. Hanc latentem naturæ vim anxie disputare, non est hujus propositi. Sufficiat per effectus scivisse, quod perturbatio hæc criticum, aliquando symptomaticum quid præ se ferat; pro dispositione naturæ aut virium materiæ morbificæ. Sicut enim nox, Aphorismo XIII. lib. 2. crisim præcedens, ægris molesta esse solet, quæ vero subsequitur levis, ita oppressio hæc aquis decrescentibus desinens, quo gravior fuerit, eo levius & melius dispositum relinquit corpus, si modo requisita ad crisim adsint: sin minus, mors eo certius subsequitur. Observandum autem quod hæ perturbationes noctu fortiores, quam interdiu existant. Quasi hi motus, Lunæ plerumque motum sequerentur, quæ noctu magis quam interdiu vires suas exerit. Porro crisium observationes frequentissime occurrunt, modo præsentis & præteriti temporis constitutio rite examinetur; morbi natura dignoscatur, principium cæteraque morbi tempora non negligantur. Et totum hoc quidem in subjectis ad cœli soliq; hujus temperiem constitutis, verissimum comperies. Omnium autem maxime in Indis, eorumque ritu viventibus, felicius morborum eventum præsentire, plurimaque ex libris solum nota, experientia tandem confirmare licet. Crises sæpe perfectæ fiunt, & quidem tempore æstivo potissimum, quia magis constantia & æqualia tunc sunt tempora. Quapropter Hippocratis Aphor. lib. III. verissimum quotidie experiri datur. Constantibus temporibus si tempestiva tempestive fiant, morbi stabiles & boni judicii accidunt; inconstantibus autem instabiles & mali judicii. Sæpe quidem per hæmorrhagias, sæpissime vero per sudores, quos calidos & magna copia è corporibus fluentes, maxime salutares comperi, idque diebus imparibus, juxta Aphorismum trigesimum & sextum lib. IV. sin minus, ut ex defectu virium fit, & citius quam die septimo, malum. Nec minus crebro per fluxus ventris crises manifeste apparent. In quantum symptomatici fluxus alvi, miseros mortales perpetuo in his terris excruciant, in tantum natura critice per eandem se exonerare amat. Denique sicut longo alvi profluvio detento, vomitus, arte concitatus, prodest, ita sponte superveniens, sæpissime solvit morbum.

Cæterum, quemadmodum veteres morbos nonnumquam extingui contigit; ita novos & cœli siderumque hoc influxu & terræ Australis temperie, generari constat. Nam præterquam quod astra, aër, anni tempora, aquarum & ciborum diversitas, ratioque vivendi prorsus alia, facile temperamenta immutent, accedit variarum nationum conjunctio. Sic Europæi cum Æthiopibus concumbentes *Mulatas*; cum Brasilianis *Mamalucas*, ut vocant, progenerant. Afri & Americani Europæis, per quosvis familiares vivendi modos, sua mala communicant, & vicissim. Unde nunc implicati & diversi, nunc novi generantur morbi, qui exercitatissimos quandoque viros ita defatigarunt in praxi, ut circa morbi diagnosin, quam maxime vacillaverint. Ita ut in tanta rei incertitudine, non minus hi circa morbos endemios, quam illi suam olim in lue venerea, aliisq; id genus morbis dignoscendis & curandis, inscitiam ingenue sint confessi. Donec tandem remediis exquisitioribus inventis, morborumque temporibus accuratius observatis, quosdam expulerint. Nonnulli morbi ex parte novi videntur, quia periodum, tempus, eademque accidentia non rite observant, curandi tamen ratione non semper differunt. Quæ omnia ut recte dignoscantur, solerti & sagaci judicio, multaque experientia opus est. Ego quantum temporis publicis curis suffurari potui, observationibus hisce colligendis impendere, iisque, quibus lampada, in Patriam remeans, lubens nunc trado, impertiri volui. Spe certa fretus, fore, ut suo ingenio atque industria, ea quæ adhuc desiderantur, aliquando suppleant, aut si quæ minus recte dicta, candide restituant. Ingenuis enim, licet tenuioribus hisce conatibus, principii gravitas, incultaque barbaries facile patrocinabuntur.

GVILIELMI PISONIS, M.D.
LIBER SECVNDVS,
Qui agit
DE
ENDEMIIS & FAMILIARIBVS MORBIS IN BRASILIA.

CAP. I.
De Febribus.

UEMADMODUM multa in tam crassa barbarie cruda vel corrupta, arteque Hippocratica indigna reperiuntur: sic etiam non pauca utilissima, antiquitatem redolentia, quæ vel eruditissimos Medicos advenas disciplinæ subjiciunt; observanda occurrunt. Quippe cum multarum artium rudimenta vel ab ipsis animantibus brutis (quibus benigna mater natura arte insita imprimis curandi morbos destitui noluit) ad nos redundare fatendum sit. Quis dubitet ab his mortalibus licet remotissimis à dogmatica & rationali medendi arte, non plurima nobilissima & secreta remedia atque antidota, medendique modos veteribus incognitos, quotidie ad posteros derivari? Quibus paulatim ad manum traditis, & tandem quasi in succum & sanguinem à Rationalibus conversis, doctorum Scholæ & libri superbiunt. Experientia enim tum authorum testimoniis constat, omnes passim fervidarum plagarum Incolas Empyricos, morborum causis neglectis, sumpta indicatione à morbis & symptomatibus ad duo potissimum auxilia, scilicet evacuandi & refrigerandi præcipites ferri atque ibidem subsistere. In quibus medendi conatibus, quantum vel sibi constent, vel deficiant, solertiores facile viderint: ex hac qualicunque Medicina Brasilianorum à me per septennium observata & quam potui succincte tradita.

Java, vasta illa Indiæ orientalis Insula, octavo circiter à linea Æquinoctali sicut Brasilia gradu versus Austrum, ab intermittentibus febribus habetur immunis, paucosque morbos qui certam periodum cum intermissione observent, istic grassari testatur J. Bontius, in Indiis quondam Archiater. Morbis autem epidemiis & pestilentialibus, tum Synochis putridis, omnibusque febribus continuis habitatores affliguntur. Idem de Angola, ejusdem nobiscum latitudinis gradu, à Medicinæ peritis Jesuitis accepi. In Regno Peruano & Chilensi provincia, regionibus à tergo Brasiliæ oppositis, sed frigidioribus, promiscue pestem, omniumque febrium genera, sicut in Europa reperiri, testatur senex Hispanus, quondam in Potosi practicus felicissimus. Brasilia peste, cæterisque epidemiis & grassantibus quidem plane destituitur: non æque tamen febribus, Synochis & putridis, cum impeditæ circulationes & ventilationes, facile obstructiones & putrefactiones generent, accedente fructuum fugacium & horariorum nimis frequenti usu, ac ambiente aëre calido & humido.

Febres continuæ ardentes ex bile eruginosa ortæ & cum furore aliquando insurgentes, omnium sæpissime hic reperiuntur. Tertianis quoque cæterisque intermittentibus veris & spuriis, hæc terra non caret, quæ cum exquisitæ & simplices non raro sint, vehementius citiusque terminum solent absolvere. Nostrates imprimis Baccho indulgentes, præter jam enarratas febres

febres, Quartanas non minus hic quam in Europa graves, licet minus durabiles incurrunt, quod ingentem adustionem recipiant humores æstate existente sicca, ob consumptionem tenuissimi, & permansionem acerrimi & crassissimi. Quibus, malo existente in Hepate, non raro Hydrops succedit.

Quotidianæ rarissime hic dantur. Cum Galeno asserere audeo, me numquam quoque ullum juvenem aut virum, natura calidos utcunque & biliosos, iis febribus corripi vidisse, excipe pueros voraces, hyeme imprimis existente calida & valde humida. Ephemeros ob accensionem spirituum, vel ex sola mora sub Sole verticali experimur, quas multa frigidæ irroratione per totum corpus facta, Empyrici restituunt in athletis, instinctu naturali, an Hippocratis & Galeni præceptis ducti, ignoro.

Hi plerique morbi prognosi & curatione aliquando ab Europæis differunt, iisque partim ex veterum institutis, medemur. In quibusdam vero, Regioni, victui, cæterisque admodum ab Europæis diversis, plurimum concedendum. Empyrici solertiores synochos illas atque ardentes continuas promiscue sanguinis creberrima missione, tribus modis, scilicet venarum arteriarumque sectione & cutis scarificationibus institutis; accedente frigidæ potu & sola ptisana ex radice *Mandioca* facta, passim emendant. Nonnulli vero potioni ex aqua fontana, cum sacchari momento & recenti Limonum succo, ad syrupi consistentiam coctæ, se fidunt, eamque calidam felici cum successu reiterant, bis terve de die, atque hoc modo turgentem fervidum illum humorem, aciditate tanta fremant sedantque: sicut in olla bullienti sæpe contingit.

Somnum per externa soporifera, eotundemque haustus conciliant, (ad amara quoque Ægyptios confugere testis est Prosper Alpinus) tum imprimis cum imtempestivæ, ut solent, comitantur vigiliæ, atque febris subjectum effœminatum, atque ab immoderata forte venere exhaustum, corripuerit, ut Lusitanis pariter ac Indis frequentissime contigit. Tunc enim præsens jactura virium & spirituum humorumque accensio, magnis illis remediis evacuantibus omissis, per narcotica, quæ coagulo sint ruentibus humoribus, restitui postulat: quod totius corporis, præcipue capitis Unctione & diversis medicamentis, accedente viscida quadam & frigida materia è ramulis cardui littoris contusa, instituitur.

Porro neglectus in horum morborum principiis, ut ubivis terrarum, ita in Indiis nocet; nec attendendum ad Avicennæ consilium, qui non nisi post concoctiones, venas secandas præcipit, principio & statu morbi jam elapsis. Febres enim acutæ quæ mentem dejiciunt, adeo invalescunt, si ipso statim initio magna illa enarrata remedia non adhibeantur, ut non raro lethum secum trahant. Ita ut post secundum diem non movendum, quod motum non est: imo in acutissimis turgente materia sæpe post primum, ob exolutas vires silendum sit. Cujus rei veritas ut experientia deprehensa in Græciæ insula Co, sic indies magis magisque in Brasilia elucet. Atque has quidem sanguinis evacuationes inter advenas & nostrates potissimum strictius observandas censebis, quod Lusitanorum calori assueta corpora, amplis vasis, raraq; pinguedine infarcta; Indorum solida, densa & compacta tutius & diutius fatigare licet. A prima namque infantia ad ipsam usque senectam (quæ utraque valida & firma ut plurimum esse solet) cito, tuto & jucunde non tantum Chirurgi, sed amici prospero successu, venas incidunt. In illo Rhasin, in hoc Avicennam imitantes, invitis tot Galeni aliorumque veterum interdictis. Celsique illud dictum lib. II. respiciunt, non quæ ætas sit, neque quid intus in corpore geratur, sed quæ vires sint. Ea tamen cautione, ut quantum Europæis & Borealibus iteratione & promtitudine præstent; tantum illi quantitate, quæ unica vice fit, deficiant. Nec umquam Hippocratis præceptum assecutos memini, ut ad animi deliquium sanguinem emiserint, quod requisita ad id uno subjecto raro concurrant. In vegeto & juvenili plethorico corpore vix septem uncias excedunt, quater tamen, imo quinquies die eodem feliciter incisionem repetunt. Raro hirudinibus, quæ sunt Europæis minores, utuntur. Scarificationibus autem frequentissime; tum & cucurbitulis corneis rite applicatis, phlebotomiæ defectum in mulieribus pinguioribus, senibus debilioribus & infantibus molliori came præditis optime supplent. Solus cornearum cucurbitularum apud Americanos usus existit; eæque sunt taurorum parvæ perpolitæ, quibus altera extremitas latissima, altera angustissima parvo meatu constat, quas non igne vel aqua calenti, sed oris suctione, retracta respiratione cuti validissime affigunt, reiterantque pro libitu. *Quam tutum & validum sit remedium usus cucurbitularum contra plurima mala externa & interna, præter Galenum & Celsum, Oribasius de Herodoto refert lib.* VIII. *cap.* 17. Hoc idem faciunt sanguinem volentes trahere eadem cute scarificata, hincque copiosior quam cucurbitulis educi solet. Verum dictæ illæ magnæ scarificationes absque cucurbitulis, nec attrahendi modo nec sanguinis quantitate cum Europæorum conveniunt, quippe eæ raro cultello, sed spinis arborum vel dentibus piscis Lamiæ profunde instituuntur, non in malleolis ad veterum normam, aliisque externis membris sicut Ægyptii alii-

per inferiora corpus purgare convenit, ob redundantiam pituitæ, imprimis si materia peccans infra septum transversum hæreat, ad Aphorism. 4. lib. IV. Cujus necessitas si tanta in Græcia, in Brasilia facile major erit. Quippe Picrocholoi-cato qui dicuntur, lævitatibus intestinorum infestari solent, purgationesque per superiora haud facile ferunt: Aphorismo 12. lib. IV. Si quis medicamento ex officinis deprompto potius, quam nativo medicari velit, consideret quæ simplicia magis vel minus durabilia, ut sunt potissimum, Rhabarbarum, Cassia fistula, Turbith, Zalap, Scammonea: Electuaria fere omnia. Infusiones, succi, fructus & flores omnes pectorales, Radices Pæoniæ, Angelicæ & Bryoniæ: Valeriana, Althea, Meon, semina frigida majora, hordeum: Farinæ, & si quæ sunt alia, nobiliores partes deponentia ac terrestres retinentia, modo nihil alienum acquirant: Gutta camboides vero, Aloë, folia Senæ, Colocynthis, aliaque hujus generis, imprimis extracta chymica & mineralia, vix ullum detrimentum è mora patiuntur. Hinc dubium plerisque artem medendi profitentibus hæret, quare sub Zonis torridis, medicamentorum simplicium dosis in officinis excrescat: cum tamen à præceptoribus edocti sint, tutius fortiora medicamenta, majorique quantitate in terris Septentrionalibus subministrari, ubi lapsus virium & humorum accensio minus extimescenda. Quamobrem diversitatis hujus ratio altius petenda, quam è solis medicamentis, (nam licet recentissima & maxime vegeta, non tamen tam valide quam in patria, operantur) potissimum quidem, ex dispositione individui; quod sub hoc cœlo calor vitalis, ab extraneo ambiente attractus, minusque concentratus, debilius agat in id, quod à circumferentia ad centrum trahere debet. Porro circa medicamenta præparandi modum ab Europæis differunt Americani, quod remedia ex diversis composita admodum aversentur, sed simpliciora in quovis medendi genere amplectantur, quod in plagis his fervidioribus corpora nostra minus composita non usque adeo irritent: adde quod nuda & genuina efficacia simplicium clarius elucescat: cujus indagationi strenuue incubuisse in hoc novo rerum incognitarum mundo non inferioris utilitatis fore existimo. Præterea Lusitani æque ac Brasiliani Empirici ex aqua limpidissima, nativi medicamenti infusum raro igni, sed aëri & rori matutino versus Orientem exponunt. Ex quo frigidiuscula aura, subtilissimusque ros vicem correctorii attenuatione sua præbet, dum medicamenti aerioris & calidioris vires moderatur, terrestresque partes ab aëreis efficacia penetrabili separat. Eximiæ utique est efficaciæ ros Brasiliæ: pecora namque & homines æstuantes & à spiritibus diffusis fractos roborat, si prata mane paulisper obambularit. Adhæc urinam provocat, concentrandoque colorem nativum ingeminat ac appetitum perditum restituit. Quid denique boni aut mali, vel extus vel intus adhibitus præstet, in morbis particularibus dictum est.

CAP. II.

De Oculorum vitiis.

MErito quidem Hippocrates lib. de Aëre, aquis & locis pag. 37. & alibi, oculorum mala, tum imprimis lippitudines duras ac vehementes meridionalem plagam habitantibus familiares esse, tum quoque iis quibus carnes calidæ & siccæ sunt, testatum reliquit. Inter Brasiliæ enim calamitates haud postremum locum sibi vendicant oculorum mala, milites præ cæteris & penuria pressos sparsim non gregatim infestant, vivendi facultate vitiata & corrupta. Ex his quidam Sole occidente, quod minus lucis præbeatur, quam opus est, maxime tempore plenilunii: nonnulli crepusculo matutino videre desinunt. Prior affectus νυκτάλωπία, posterior ἡμεράλωπία Græcis dictus. Quibus si pertinax capitis dolor accedat & non in tempore remediis succurratur, periculum est ne prorsus tandem cœcutiant, vocaturque *Gutta Serena* sive ἀμαύρωσις. Omni quidem anni tempore, sed æstate potissimum sicca quæ aquarum exors sit, invadit hic oculorum affectus advenas, juvenesque vix indigenas infestat, rariusque nunc quam olim dominatur. (Quod nostrates quondam adventitii, rerumque Americanarum ignari, multorum morborum origenes nondum habuere prospectas, quas postea edocti evitarunt, eorumque principia declinare didicerunt.) Νυκτάλωπία hæc sponte sua curatur, aliis ad septimanas sex imo menses totidem protrahitur, nec rara recidiva est. Duplex est hoc malum. Externum quando nubeculæ transparentes vel non transparentes superveniunt. Internum, cum nihil omnino exterius in oculo apparet. Posterius hoc priori frequentius infestat, & difficilius curatur. Vtrumque externam & internam causam fomitem habet. Pauperes & milites gregarii, corruptis salitis sæpe alimentis vescuntur. Aquis præterea stagnantibus, vinoque ardenti rancido ac fœculento uti videas.

Addo,

per inferiora corpus purgare convenit, ob redundantiam pituitæ, imprimis si materia peccans infra septum transversum hæreat, ad Aphorism. 4. lib. IV. Cujus necessitas si tanta in Græcia, in Brasilia facile major erit. Quippe Picrocholoi-cato qui dicuntur, lævitatibus intestinorum infestari solent, purgationesque per superiora haud facile ferunt: Aphorismo 12. lib. IV. Si quis medicamento ex officinis deprompto potius, quam nativo medicari velit, consideret quæ simplicia magis vel minus durabilia, ut sunt potissimum, Rhabarbarum, Cassia fistula, Turbith, Zalap, Scammonea: Electuaria fere omnia. Infusiones, succi, fructus & flores omnes pectorales, Radices Pæoniæ, Angelicæ & Bryoniæ: Valeriana, Althea, Meon, semina frigida majora, hordeum: Farinæ, & si quæ sunt alia, nobiliores partes deponentia ac terrestres retinentia, modo nihil alienum acquirant: Gutta camboides vero, Aloë, folia Senæ, Colocynthis, aliaque hujus generis, imprimis extracta chymica & mineralia, vix ullum detrimentum è mora patiuntur. Hinc dubium plerisque artem medendi profitentibus hæret, quare sub Zonis torridis, medicamentorum simplicium dosis in officinis excrescat: cum tamen à præceptoribus edocti sint, tutius fortiora medicamenta, majorique quantitate in terris Septentrionalibus subministrari, ubi lapsus virium & humorum accensio minus extimescenda. Quamobrem diversitatis hujus ratio altius petenda, quam è solis medicamentis, (nam licet recentissima & maxime vegeta, non tamen tam valide quam in patria, operantur) potissimum quidem, ex dispositione individui; quod sub hoc cœlo calor vitalis, ab extraneo ambiente attractus, minusque concentratus, debilius agat in id, quod à circumferentia ad centrum trahere debet. Porro circa medicamenta præparandi modum ab Europæis differunt Americani, quod remedia ex diversis composita admodum aversentur, sed simpliciora in quovis medendi genere amplectantur, quod in plagis his fervidioribus corpora nostra minus composita non usque adeo irritent: adde quod nuda & genuina efficacia simplicium clarius elucescat: cujus indagationi strennue incubuisse in hoc novo rerum incognitarum mundo non inferioris utilitatis fore existimo. Præterea Lusitani æque ac Brasiliani Empirici ex aqua limpidissima, nativi medicamenti infusum raro igni, sed aëri & rori matutino versus Orientem exponunt. Ex quo frigidiuscula aura, subtilissimusque ros vicem correctorii attenuatione sua præbet, dum medicamenti acrioris & calidioris vires moderatur, terrestresque partes ab aëreis efficacia penetrabili separat. Eximiæ utique est efficaciæ ros Brasiliæ: pecora namque & homines æstuantes & à spiritibus diffusis fractos roborat, si prata mane paulisper obambularit. Adhæc urinam provocat, concentrandoque colorem nativum ingeminat ac appetitum perditum restituit. Quid denique boni aut mali, vel extus vel intus adhibitus præstet, in morbis particularibus dictum est.

CAP. II.

De Oculorum vitiis.

Merito quidem Hippocrates lib. de Aëre, aquis & locis pag. 37. & alibi, oculorum mala, tum imprimis lippitudines duras ac vehementes meridionalem plagam habitantibus familiares esse, tum quoque iis quibus carnes calidæ & siccæ sunt, testatum reliquit. Inter Brasiliæ enim calamitates haud postremum locum sibi vendicant oculorum mala, milites præ cæteris & penuria pressos sparsim non gregatim infestant, vivendi facultate vitiata & corrupta. Ex his quidam Sole occidente, quod minus lucis præbeatur, quam opus est, maxime tempore plenilunii: nonnulli crepusculo matutino videre desinunt. Prior affectus νυκταλωπία, posterior ἡμεραλωπία Græcis dictus. Quibus si pertinax capitis dolor accedat & non in tempore remediis succurratur, periculum est ne prorsus tandem cœcutiant, vocaturque *Gutta Serena* sive ἀμαύρωσις. Omni quidem anni tempore, sed æstate potissimum sicca quæ aquarum exors sit, invadit hic oculorum affectus advenas, juvenesque vix indigenas infestat, rariusque nunc quam olim dominatur. (Quod nostrates quondam adventitii, rerumque Americanarum ignari, multorum morborum origenes nondum habuere prospectas, quas postea edocti evitarunt, eorumque principia declinare didicerunt.) Νυκταλωπία hæc sponte sua curatur, aliis ad septimanas sex imo menses totidem protrahitur, nec rara recidiva est. Duplex est hoc malum. Externum quando nubeculæ transparentes vel non transparentes superveniunt. Internum, cum nihil omnino exterius in oculo apparet. Posterius hoc priori frequentius infestat, & difficilius curatur. Vtrumque externam & internam causam fomitem habet. Pauperes & milites gregarii, corruptis salitis sæpe alimentis vescuntur. Aquis præterea stagnantibus, vinoque ardenti rancido ac fœculento uti videas.

Addo,

Addo quod intolerabilis ille solis verticalis percussus, ad exustum & torridum littus (quod non raro plantas pedum viatoribus comburit) oculorum aciem vehementer obfuscer & debilitet, usque adeo, ut sine specillis viridibus vix tutum sit, meridiano tempore, apertis oculis, littus legere. Sicut sæpissime in castris Illustr. Comitis Nassav. à me est observatum. Accedit, quod per vastissimas hasce regiones iter agentibus, ardentissimoque Solis fervore tostis, spiritus visorii prave afficiuntur & debilitantur; catarrhi quoque ad nervos usque opticos solvuntur. Mox delassatis, porisque apertis & tot sæpe noctes sub dio, luna plena, flante mediterraneo vento recubantibus, fluxiones figuntur.

Hæc incommoda oculorum atque caligines, incolarum ritu, hoc modo tolli & felicissime emendari solent. Primo interdictis illis alimentis, quæ diu in penuariis recondita, mucorem atque situm contraxerunt, in eorum locum recentia, sicca, temperata substituunt, quod labefactato ventriculo spiritus visorii crassis & vaporosis halitibus facile inficiantur, oculorumque acies non leviter obtundatur. Præterea tam æstum diurnum, omneque objectum justo fortius; quam frigus nocturnum, quod caput replet, arcent. Ad hæc fortiora cephalica purgantia aliquoties repetunt. (Hippocrat. lib. de visu, commendat quæ caput purgent; tum cervicis scarificationes.) mox venas temporum & post aures aperiunt. Dein rasis capillis, aspergines, cucuphas adhibent. Sternutatoria ex pulvere Arboris *Guabiraba* & Tabaci momento, cæterisque similibus exsiccantibus apprime præparant. Masticatoria item ex radice *Iaborandi* non exiguum sane usum præstant, modo tempestive exhibita, nullam noxam irritatione inferre queant. Cucurbitularum cornearum & hirudinum quoque usus, imprimis in cervice, commendabilis est. Tum & setones in nucha, cantharides, fonticulos denique applicant, eodem modo quo in Europa, ad corroborandum visum, ardoresque oculorum extinguendos. Tum in hoc externo & interno; tum in aliis oculorum affectibus, aquam, quæ ex fragrante illo flore arboris *Guabiraba* & è canna Saccharifera recenti destillat, eximia virtute pollere, quotidie experimur. Tum & ros simplex, vel dilutus cerussa cum lacte mulieris; denique liquor ille præstantissimus ex spinis arboris *Zamouna* expressus, oculisque infusus vel circum circa illitus, visum acuunt & corroborant. Externo autem oculorum vitio cum nubecula ovum recens adhibent ad duritiem coctum, additis tribus Sacchari Candi & pulveris *Guabiraba* partibus, & una vitrioli albi. Ex quo liquor exprimitur, qui cubitum ituri oculis immittitur. Idem quoque præstat aqua *Manipuera* ex radice *Mandihoca*, quæ licet pota venenosa habeatur, oculis tamen prodest, visumque emendat. Quod si malum ulterius renitatur, fumus contriti carbonis è cortice *Guabiraba* & Tabaci in oculos ægroti insufflatur; mox masticato allio jejuno ore, linguæque impositis *Guabiraba* cineribus, cilia ejus identidem lambuntur. Cantabro cuidam Medico familiare erat remedium hoc sequens. Aqua ex albumine ovi destillata, cum viridis æris momento, qua rite præparata cum aqua florum Auraicorum & *Guabiraba* oculi lavantur. Præter remedia modo dicta, Lusitani æque ac barbari idiotæ sincrasia quadam visum restitui testantur jecore piscis Lamiæ recenti vel sale paulum condito, manducato. Quod ipsum I. Bontius de Indis Orientalibus memorat. Quo videtur quoque spectare illud Hippocrat. dictum lib. de Visu. Unum aut duo frusta prout maxima devorare potest de hepate bubulo cruda, in melle tincta exhibeto. Mihi utriusque enarrati remedii felicem subinde effectum videre contigit. Hisce potissimum remediis accedente tenui diæta curatio absolvitur; modo æger à supra dictis causis externis & internis sedulo, diuque etiam restitutus sibi caveat, præsertim cum intus dominatur affectus, nervusque opticus dudum receperit fluxiones. Atque hæc quidem mala plenilunio imprimis ingravescunt. Unde humores moti non parum augentur, quo tempore caputpurgia evitare præstat.

CAP. III.

De Spasmo.

CUm nihil fere moderatum sub hoc cœlo corpora sublunaria recipiant, æstus & frigoris excessus haudquaquam evadunt. Unde fit, ut, sicut acutissimi & calidissimi, ita frigidi imprimis & Chronici morbi in Indiis magis sint familiares, quam in Europa. Et inter acutos quidem facile primus fatale hoc Spasmi genus, Græcis τετανός, Belgis **Deklem**/ nuncupatum: quod frequens admodum est, dictoque citius hominem stantem sedentemve invadit, & rigidum tanquam statuam, nunc Tetani, nunc Opisthotoni instar, tenet. (Hofman. Institut. lib. 3. cap. 86.) Ita ut per intervalla miserando spectaculo retrahatur & concidat. Vnde tandem fit, ut Spasmo cynico interveniente, ablataque respirationis ac deglutiendi facultate (ob convulsum credo diaphragma & œsophagum) terrifica nonnumquam symptomata concurrant & murmur quoddam horridum, Epilepticorum ritu, exaudiatur. (Vide Hofman. ibidem

 paragr.

paragr. 6.) Nonnulli vero tardius, citraque tot dicta accidentia corripiuntur, dentibus primum stridentibus, ore mox distorto, adeoque occluso, ut vi ac speculo ferreo effringi debeant si deglutire & respirare velint. Tunc quidem non raro suffocationis periculum incurrunt, excrementaque retinere nequeunt. (Hippocr. in Coac. præn. 355. ex vulnere convulsio lethalis.) Infestantur potissimum hoc affectu vel levissime vulnerati, Piscatores, Fabri, Pistores: tum quod interdiu madidi ac sudore æstuantes, ab ingruente nocturno frigore sibi non cavent; tum quod crassiori & veteri alimento assueti advenæ obstructiones lienis graviores incurrant, indeque quasi novum & calamitosum Scorbuti symptoma nascatur. vide Sennett. de oris convuls. & Scorbuto. Tempestive itaque remedium adhibeas oportet, sin minus, ante quartam & vicesimam à convulsione horam, æger succumbit.

Primum, si nullum grave contraindicans obstet, confestim vena secanda est, mox acribus clysteribus, aliquoties reiteratis insistendum. Posthæc sudorifera ex Alexipharmacis, Theriaca, Diascordio, cornu Cervi & Rhinocerotis, bolo armena, exhibenda. Symptomata enim & curatio, malignum quid adesse testantur. Quod si protrahatur morbus, decocto Salsaparillæ, corticum Guajaci, Chinæ radicis, quæ *Iupicanga* dicitur, Sassafras, *Iaborandi*, *Betiis*, *Nhambi*, aliarumque ejus generis, Brasilianorum indigenarum herbarum, succurrendum est. Hæc subsequantur balnea humida & sicca, suffimigia è stercore caballino, cum Benzoin, Anime & similibus aromaticis. Post hæc sudoribus alte abstersis, frictiones validæ instituendæ sunt. Mox inunctio colli, spinæ dorsi, partiumque vicinarum succedat ex oleis & balsamis appropriatis, nativis & exoticis. Æger perpetuo probe cooperiatur, calideque maneat in conclavi, corpore perpetuo sudore diffluente. Sæpe & modice cibetur, ob lapsum virium, bibatque calidum. Neque raro, si prædicta observentur, eluctatur; præcipue vero si febris, vel alvi quoque profluvium superveniat, quod evacuet materiam convulsivam translatam è nervis ad venas. (Hippocrat. lib. IV. Aphorism. 57. Spasmo aut Tetano vexato, febris si accesserit, morbum solvit. Et Coac. 358. Convulsiones autem derepente ortas febris solvit ac alvi fluxus.) Sin minus; medicusque ac ipse æger vel astantes officii immemores, vel levissimo errore, antequam materia peccans victa fuerit, commisso, certo certius de vita erit actum. Quod aliquando accidisse memini, ore arcte clauso, ac motu convulsivo immaniter per paroxismos, maximis cum doloribus & ejulatibus insurgente.

CAP. IV.

De Stupore.

INter Chronicos Brasiliæ morbos familiares est ille qui nervos tentat, altumq; membrorum torporem inducit. Cujus naturam nemo, quod sciam, tradidit. Eum Lusitani appellant *Air*, quod ab aëris inclementia & ex incompleta obstructione, intemperieque frigida nervosarum partium oriatur. Pituita enim lenta & glutinosa, loco spirituum, nunc ex capite promanans, nunc è spinali medulla in artus destillans, facile nervos occupat ac tendines brachiorum vel pedum, vel utrorumque simul infestat: accidente refrigeratione non tantum nervorum, sed & venarum, arteriarum, carnis, membranarum, cutis. Id ex dissectione Æthiopis, ex hoc stupore dum viveret laborantis, animadverti, cujus nervi frigido & tenaci phlegmate obducti erant. Sensus non in totum tollitur, pulsu existente exiguo & debili cum profundo & obtuso dolore, pondereque membrorum summo, ac cum titillatione subinde sensus oberrat. Stupentis sensus ac titillationis vera ratio ex Rod. à Veiga Comm. in Galen. de locis affectis petenda. A paralysi differt quod sensus hîc perpetuo adsit, licet sæpe molestus. A Spasmo, quod convulsivis motibus utcunque destituatur, quia artus prolongantur non contrahuntur, humore frigido & humido in juncturas se insinuante, ita ut ligamenta & nervi inde laxentur. A Beribery distinguitur, quod hoc malo divexatis, membra minus contremiscant. Aliquando præter medullosam nervorum substantiam, membranosam quoque cum paroxysmis ac vehementibus doloribus tentari comperi, præcipue circa vesperam ac æstus maris vicissitudinem. Vsque adeo invalescit hoc malum, ubi subjectum suum acriter invaserit, ut ob maximos atque continuos cruciatus, facultates omnes de tono dejiciat. Affectus potius ærumnosus ob diuturnitatem, quam lethalis per se; nisi forte recidivus ex alio morbo, ut sæpe fit, spirituumque defectus subsequatur: cum mentis & vocis interceptione, ad sententiam Hippocratis lib. 1. de prædiction. Vocis interruptiones cum exsolutione, stupore detinente sunt periculosæ, tum & illa quæ subito in utramque partem translabuntur. Multis enim ex obstructione morbis supernascitur, iisque præ cæteris succedit, qui mali judicii sunt & translatione symptomatica formidabiles fiunt. Quibus si accedant gravitates & acuti capitis dolores, convulsiones fieri solent, quod ab Hippocrate in Coac. confirmatum est. Citius evadunt ægri,

ægri, si febris accesserit, quæ non talis sit, ut frustra ciendo tenaces humores oppressionem faciat, sed acuta quæ nervos & musculos iis liberare, intemperiemque frigidam exsiccando corrigere valeat. Illis vero qui calori diurno aut frigori nocturno caput & lumbos derepente exponunt, solutione vel compressione pituita in nervos partesque vicinas labitur, ibique radices agit. Adeo ut paucos ante trium vel quatuor mensium decursum, quosdam ne anni quidem intervallo, restitutos viderim. Vix subito unquam; sed plerumque sensim & per gradus invadit magnus hic morbus, ac magnis generosisque remediis propulsari postulat; quibus defectus virium non raro contradicit.

Primo, aër non nisi à solis radiis repurgatus admittatur, ventus imprimis nocturnus, aura frigidiuscula excludatur, quod sudantibus illis maxime obsit, porosque permeando perspirationi resistat. Noctu aër suffimigiis tepefiat. Potus sit vinum dilutum actu calidum vel decoctum ligni Sassafras nativi. Cibus optimi; sicci tamen esto nutrimenti. Aves montanæ, perdices, phasiani; palumbi, cæterique id genus alites tosti ægro exhibeantur. Si elixatis plus delectetur, rore marino, salvia, majorana & aromatibus condiantur. Allium quoque & cepas piperque Brasiliense, si febris non impediat, atque evacuationes jam institutæ fuerint, adjiciantur, quæ ex jusculis & lacte caprino pota., robur addidisse ac multum profuisse memini. Semel atque iterum purgationes instituantur ex Mechoacana indigena, quæ recens & succulenta sit, additis correctoriis è spica Nardi & Zinzibere, tum & stimulis ex Hermodactilis & coloquintide, si extractum Mechoacanæ in pilulas redigatur.

Ad hæc balneis & suffimigiis siccis potius quam humidis, nempe stercore caballino, cum thure, myrrha cæterisque similibus accensis ad decem plus minusve dies utatur. Mox post haustum decoctum Sarsaparillæ & Sassafras, altis frictionibus sudores abstergantur, collum, scapulæ, totaque dorsi spina ad focum fideliter inungantur: accedente adipe colubrorum indigenarum. Consultum quoque validissimo per cucurbitas corneas suctu spiritus attrahere, tum imprimis per altas illas scarificationes partem affectam liberare. Tandem si necessitas urgeat, ferro candenti cutem pertundente, membra languida roboranda, lentaque nervorum pituita digerenda est. Convalescente ægro, noctes diesque partes affectæ ita obtectæ sint ut nullum aërem admittant, sitque exercitium & membrorum perpetua agitatio. Mira equidem tum tuendæ sanitatis ergo, tum in plerisque morbis sanandis, frictione & unctione frequenti incolæ præstant; illam in frigidioribus & chronicis, hanc in acutioribus adhibentes. Quæ remedia lubentes advenæ imitantur, & ut par est ex legibus artis, hæc & plura medendi Empyricorum genera moderantur. Quæ passim docet Galen. lib. 2. De sanitate tuenda, & Celsus cap. 14.

CAP. V.

De Catarrhis.

Rarissimis destillationibus veterani incolæ, creberrimis advenæ juvenes & pueri molestantur: Eæque vel à frigore nocturno, astricto & compresso capite: vel à caloribus æstivis, rarefactis carnibus exoriuntur. Quæ plurimas sæpe noxas vel per se vel ratione partis in quam fluunt, secum trahunt. Æstivo æque tempore, ac pluvioso oriuntur, humoribus capitis in fauces, quandoque in asperam arteriam partesque dissitas decidentibus. Quemadmodum enim omnia oppleti capitis symptomata in primigenia febre (teste Hippocrate & Galeno) statim enascuntur; ita non minus aliquando vis Solis ciere catarrhos animadvertitur, è cujus assiduitate maxima interdum mala oriri solent. Ut enim aquæ stillatitiæ, subtracto aut extincto igne, profluere cessant; ita catarrhus ab intensissimo solis calore suscitatus, non prius subsistit quam æstus deferbuerit. Hyeme pluviosa, perpetui redundantes humores viscera laxiora pervadunt, unde tusses, tabes præcordiorum, maxime vero ventriculi oppletiones, alvique albi fluxus (qui cerebrales vulgo practicis dicti) cum phlegmate ex capite descendente, proficiscuntur: (vide Aphoris. 30. lib. 7.) Quid quod ipsa nervorum paria, spinalemque medullam invadunt, quod humores oppido mobiles, partiumque facultates retentrices minus validæ in his terris deprehendantur. Maxime vero homines recens sanitati restitutos, recidive quasi iteratoque corripiunt Catarrhi, tanto impetu, ut omnes pene nervos occupent, unde cæcitates in opticis, stupores & tarditates in sensoriis & motoriis excitantur. Atque hæc omnia graviora oriri existima, si ventus è continenti oriundus ante diluculum, apertis sudariis caput & pectus frigido malignoque vapore subito feriat, transpirationemque cohibeat. Porro si quando contingat virilem vel senilem ætatem stillicidiis è capite, vagisque artuum doloribus (*Curimentos* voeant Lusitani) tentari, diuturni & curatu difficiles esse solent: qui tempore plenilunii, tum accedente & retrocedente mari, præsertim post solis occasum, exasperantur

usque adeo, ut missa caussa, solis sæpe symptomatibus occurrendum sit. Si utroque remedio scilicet purgationis & venæsectionis utendum sit, præcedat venæsectio ex Galeni præceptis, ut moti humores divertantur, fluxusque è cerebro excidentes sistantur.

Catharticis validis & cephalicis ex alto pituitam provocare, haud consultum habetur: sufficit enim instituisse unam atque alteram purgationem ex sequentibus catapotiis, quorum confectio hæc est. Recipe Aloës Socotrinæ, Guttæ Camboid. an. p. 3. Colocinth. Gummi ammoniaci med. part. aceto vini accrrimo dissolvantur, ponantur in vase vitreo ad solem, dein fortiter expressa & percolata materia exponatur rursus donec contraxerit consistentiam massæ pilularum, cujus dosis est à ℈j ad ℈j S. His si forte ruens humor refragetur & gravius periculum minetur à stupefacientibus, quod eximii sint in simili necessitate profectus, non ulterius abstinendum; quæ tamen cautius exhibenda, quandiu signa repletionis in capite & pectore apparent: nam tunc eorum loco sudorifera, frictiones & unctiones præferendæ: maxime vero, ubi acres destillationes viscera & membra jam diu obsederint. Recipe summitates *Basourhina*, radices *Aninga*, *salsa do Praya*, *Betiis*, *Lauro silvestre*, *Iaborandi*, *malua d'Isco*, *Casca de Cepipira*, *folhas Iapoarandiba*, *Caaroba*, *Camara*, *Pimente silvestre longo*. Ex quibus, accidentibus foliis myrti, & radicibus *d'Araca*, balnea & fomenta concinnentur, partesque dolentes aliquoties laventur. Mox spiritu vini & thure liquefacto stupa aspergantur. Frictiones denique ex oleo Ricini, Chamomeli & Myrti Americani, in quo thus aliquandiu maceratum sit, instituantur.

Præ cæteris probatur linimentum, quod ex pinguedine vermium tostorum *Iarumaî* & venenosa rana *Cotorâ*, conficitur. Postea emplastrum ex præstantissimo Elemni gummi *Icicaiba*, nuce myristica, caryophyllis, rore marino, adipe capræ & pice, partibus afflictis apponendum. Quod ab empyricis & rationalibus, prospero eventu instituitur. Fonticulorum denique necessitas, si ullibi, his terris magna est, modo temporius, ob majorem humorum mobilitatem, inferioribus æque ac superioribus membris applicentur, quia veluti per cloacas, noxiam sentinam à nobilioribus partibus detinent, & æque existenti morbo quam præservationi valetudinis opem ferunt. Adde masticatoria, quorum principem locum facile obtinet *Iaborandi* decantata illa radix, quæ mane modice manducata, grato acore pituitam attenuat & educit.

Cibus sit temperatus ad caliditatem & siccitatem inclinans, totalisque abstinentia à Venere & Baccho. Ad hæc ab illa perpetua vicissitudine noctis atque diei sibi caveant, ne modo calor, modo frigus, quid moveant, quod incautis advenis familiare est. Probe tegantur ut sudores fluant, ne ventus aut blandiens aura admissa fluxiones magis concitet. Postremo potus sit defecatus ex aqua fontana, quemque *Vbiraeé* cortices, sarsaparilla, sassafras, liqueritia nativa ingrediantur.

Cæterum cum cerebrum pituitæ esse fontem Medicorum princeps affirmet; eam partim gignit, partim calefactum, ut sæpenumero hic fieri solet, è toto corpore trahit, ac rursus in pulmonem demittit, eumque exulcerat aliquando, unde Tabes enascitur. Cujus peculiarem curandi modum operæ pretium duxi paucis addidisse. Cum enim non minus beato cælo soloque hic Americæ tractus gaudeat, quam Italia vel Græcia, Galenum imitari lubuit. Qui ut tabidos ad Insulam Tabiam, ita ego ad saluberrimum montem mari vicinum, pulmone laborantes ablegare sum solitus, ædibus versus ortum apertis, Euroque expositis, occidentem vero spectantibus, obtectis. Quod quidem non mensibus pluviis sed æstivis fieri convenit, cum eximia illa aëris tenuitas & siccitas, pulmonis ulceribus amicissima, collapsis visceribus vitalibus robur restituat. Adde, quod præter aquam Olindanam à Sole excoctam, illa quæ circa Paraybam scaturit, sulphur nonnihil sapiens, admodum conducat. Accedit avium silvestrium infinita copia, lac caprinum, præ cæteris vero pulmenta, emulsiones, boleti, placentæ è *Tipioca* exsiccantes & consolidantes, quæ reliquis alimentis medicamentosis facile palmam præripiunt. His addantur aquæ florum Aurantiæ & *Guabiraba*. Loco conservæ Rosar. illa quæ ex fragrantibus prunis & pyris granatensibus fit præstantissima, substitui solet. Navigatio quoque modica circa littus, cælo ac mari clementiori, animo & corpori proficua habetur ob motum aërisque mutationem.

CAP. VI.

De Prolapsu Cartilaginis Mucronatæ.

MOrbus ille cujus Codronchius, Sennertus & alii videntur meminisse, *Spinela* Lusitanis appellatus, interque Endemios habitus, non infrequens in his terrarum oris grassatur. Fernelius meminit VI. Patholog. cap. 3. singultus orti ex compressione ventriculi à costæ extremo.

tremo. Hanc cartilaginem prolabi non posse, incurvari posse putat Hofman. Institut. pag. 494.

Corporis totius languorem inducit, cum dolore Stomachi, aliquando vomitu, summa respirationis difficultate, quæ ex refrigeratione pectoris musculorum, tum imprimis mucronatæ cartilaginis prolapsu & compressione oritur. Hinc mox ex dejectione appetitus magna virium imbecillitas subsequitur, & atrophiam minatur. Chronicus est morbus & frigidus, non tamen lethalis, nisi ex accidente, paulatimque invadens & cognitu in principio difficilis.

Hispani Empyrici primarium, ut putant, ejus signum ex inspectione & contactu colligunt brachii ægroti, in quo si valvularum instar nodos comperiant, morbum hunc adesse pronuntiant. Differt ab oppilatione cachectica, quod pectoris hoc vitio molestati, vultu tametsi dejecto & tristi, non tamen decolore & livido sint, nec pondus aut duritiem utriusque hypochondrii sentiant: tum comedendi quoque concupiscentia primæque concoctionis instrumentum langueat. Frequentius forte est, quod pauci sententiam Celsi lib. 1. cap. 2. tam stricte observari debere existimant, quando ait. Si quis interdiu se implevit, post cibum neque frigori neque æstui neque labori se debet committere. Pectore enim denudato in publicum prodire, ventoque se exponere nocturno, pectoris, & ventriculi refrigerationem & coctionis defectum causatur. Curatio autem discutientibus, calefacientibus & corroborantibus, tam internis quam externis absolvi postulat. Interna sunt pilulæ stomachicæ, Tabellæ diarrhod. abbat. Aromat. & similia. Vinum generosum & guttæ aliquot Balsami de *Copaiba* dissoluti: decocta Salsaparillæ Sassafras, cum semine Anysi & Cinnamomo, pugilloque pulveris *Nhambi.* Juscula, quibus utitur æger, croco terrestri *Vrucu*, pipere Brasiliensi sativo & silvestri, & si nihil impediat, cæpis atque allio condiantur.

Externa sunt, cucurbitulæ siccæ multoties reitcratæ, mammarumque regioni appositæ. Mox stomachi & pectoris inunctiones ex oleo cortic. aurant. Artemisiæ & Mentastri. Scutum dein stomachale, ex herbis corroborantibus; atque confortans tandem emplastrum succedat, quod sit compositum ex decantato illo gummi *Icicariba*, ovorum vitellis, croco, oleo de *Copaiba*, balsamoque *Cabureiba* admixtis.

Non indigna observatu topicorum & externorum omnium remediorum necessitas, quorum insignes effectus videre est etiam ab ipsis morborum principiis: tum quod eorum efficacia cutis & carnis poros patentes altius penetret, quam in frigidioribus regionibus; tum quod viscera nobiliora in morbis admodum languentia, cerotis & inunctionibus refocillentur, viresque manifeste acquirant. Cucurbitulas quoque corneas, quæ per exiguum foramen solo suctu ex alto trahant, omnes pariter incolæ felicissimo successu applicant. Ego tot prosperis effectibus motus, usum earum Chirurgis nostris commendavi, iisque in colicis cruciatibus & ventris fluxibus sanguineis sistendis, atque principio atrophiæ membrorum occurrendo, insigni profectu sum usus.

CAP. VII.

De Obstructionibus Viscerum Naturalium.

VBique terrarum conservatio humani corporis, inter alia in circulatione sanguinis motuque perpetuo, intra Tropicos, ut plurimum, vehementiori consistit. Qui si inordinatus, pertinaciores plerumque & graviores vel obstructiones vel fluxus concitare solet. Hinc sanguinei illi ac perniciosi ventris fluxus non immerito Indiarum pestes habentur, cum inter morbos acutos nulli tanta vehementia grassentur, aut plures mortales è medio tollant. Qui quoniam ex variis causis, potissimum vero ex impedita transpiratione primam originem trahunt; de frequentioribus obstructionibus, quæ visceribus naturalibus superveniunt, antequam ad fluxus descendo, pauca præmittam. Mesenterium, Hepar, Lien & Intestina, à ventriculo multa patiuntur mala, qui, licet per se tot morborum causa non sit, tamen ab intemperantia vivendi toties tentatus, vegeto suo calore tandem destituitur, crassisque ac crudis humoribus obsitus, officio rite fungi non potest. Neque ventres hyeme in his terris calidiores, sicut in Europa, testante Hippocrate, sed frigidiores potius sunt, multoque humore abundantes ob crebras pluvias aëremque calidum & humidum, ac proinde pauciori alimento indigent. Juvenes imprimis adventitii, maximopere hoc malo affliguntur (veteranos enim obstructionibus rarius infestari videas) tam ob saburram cacochymicam, recens ex itinere secum delatam, quam, quæ ex immoderato fructuum crudorum, tum cibi potusque fœculenti & compositi immodico usu contrahitur. Enimvero promiscua multitudo, nunc necessariis ad sex res non naturales destituta, modo eisdem abundans, facillime obstructiones incurrit. (Optimis namque cibis & plurimi nutrimenti supra modum assumptis morbos frigidos gene-

generari, experientia & ratio docent.) Potu vilissimo ex sacchari fecibus & aqua confecto, tum vino ardenti ex eodem potu concinnato, avidissime se ingurgitant, unde ebrii sæpe ac æstuantes, totique sudore diffluentes, humi procumbunt, ac malignis vaporibus ex terra ascendentibus corpus denudatum per integras noctes exponunt. Quo fit ut venis arteriisque corporis occlusis, circulatio & perspiratio illico cessent, moxque tonus ventriculi & robur Hepatis enervetur. Unde debilitas ex intemperie frigida cum multo labore & lassitudine spontanea, tantaque nausea succedit, ut ferendis cibis ac medicamentis impares sæpe existant. Cui si forte initio non succurreris, consuetam perspirationi viam aperiendo, visceraque exonerando & roborando, hæc mala subsequi videas, manente tamen priori calamitate. Chylus siquidem crassus & crudus, quia minutissimas venas mesaraicas permeare haud potest, eas obstruit, suumque jecinori, intestinis, cæteroque corpori, non quam debet, sed quam potest, ministrat. Hinc functiones naturales impediuntur & ob diaphragmatis sympathiam, ex pondere Hepatis & Lienis enatam, magna comitatur respirandi difficultas: accedunt sudores præterea frigidi in partibus superioribus, summus virium languor, durities atque murmur utriusque hypochondrii, denique ex ventilationis defectu febris & sitis. Quid, quod suffusio flavæ bilis ex schirrhoso & obstructo Hepate prognara sæpe se jungat, sicut de India Orientali (cum qua America plurimos morbos habet communes) testatur Iacobus Bontius. Unde tandem hydrops non solum sed Metastasin Phrenitis subsequuta fuerit, manente dejectione pultacea & stercorosa à bile in venas regurgitante. Si quem singulari naturæ beneficio à tot ærumnis vindicatum constet, hoc per liberale alvi profluvium & biliosum nonnumquam contingit: hinc enim obstructiones fluxu tolluntur. Sed antequam ad ipsam curationem, quæ medicamentorum adminiculo fit descendas, optimam & strictam diœtam per multum temporis instituas. Illa potissimum sit ex cibo recenti, partiumque tenuium ac digestu facillimo. Potus sit aqua fontana. Venæsectio si non febris præsentis respectu, saltem futuræ confert. Quippe causa morbi remota licet frigida habeatur, complicata tamen & composita cousque calores concipit postmodum, ut Hepatis quoque inflammatio merito extimescenda sit.

Blandioribus primo medicamentis incidentibus & aperientibus, ne vires dejiciantur, tormina cruditatesque ex alto provocentur, insistendum, ut sunt radices herbarum *Acaricoba, Iuripaba, Caapomonga, Pagimirioba, Papyrapecu, Alcaçu, Aguape, Araca, Aguaxima* coctio. Limonum & *Ibiraee* unde aposemata ex arte conficiunt, & aliquandiu reiterata felicissimos effectus edunt. Ventriculi debilitati, emplastris Stomachicis ex gummi *Icicariba* & melle silvestri per os exhibito, succurrunt incolæ, si febris absit. Denique vinum in quo dragmæ duæ radicis Ipecuanha maceratæ fuerint: tum castaneam nucis *Anda* ægroto propinant; ut tuto materiam præparatam exturbent per alvum.

Quoniam vero de iis morborum causis, quæ ad Scorbutum quoque faciunt, egi, pauca hæc de ejus curatione addam. In Mari potius quam terra viventes affici hoc malo solent, qui missis salitis, rancidis & fæculentis cibo & potu, solo cibo potuque recentioribus, fructibusque hortensibus restituuntur. Inter hos primas tenent nuces quas *Cocos* appellant, quarum liquor, medullaque præterquam quod gulæ lenocinentur, saluti prosunt, ut & mala aurea, citrea, eorumque succus recens, melones aquatici, Tamarindi; *Caraguata, Guajaba, Ananas, Murucuja:* Brassica denique marina ut portulaca, recens conditæ aceto, admodum conducunt. Potus sit ex aqua fontana, Limoniis & Saccharo. Accedat corporis motus quam possibile fuerit. Atque his solum remediis, missis cæteris pharmacis, paucorum dierum spacio, si non cum aliis compositus sit gravioribus obstructionum morbis, pristinæ multi sanitati redditi, corporis vigore vel cum Athletis certarunt.

CAP. VIII.

De Oppilatione Hepatis & Lienis.

SI quis morbus popularis, hæc sane est oppilatio hepatis & lienis, quæ vere endemia censeri debet. Est nutritionis defectus cum angustia pectoris, difficilique respiratione & lassitudine spontanea, ex obstructione hepatis & lienis orta. Nullus Chronicorum in nosocomiis nostris hoc ipso frequentior, præcipue mensibus pluviis existit. Clam gliscit & paulatim invadit morbus, unde difficulter sæpe ejus principium cognoveris. Per se haud semper lethalis, nisi forte mora diuturniore hydropem comitem aut subsequentem habeat, aut alium quenquam recidivum secum trahat. Sicut morbi articulares, nisi opulentius viventes invadere amant, & ob id ægritudines divitum appellari solent; ita hæc oppilatio, duntaxat penuria pressos molestat. Milites macie confectos ac mortua veluti corpora passim incedere videas vultu decolore & pallescente, adeoque in cibum inhiantes, ut perpetua fame eos laborare credas.

Stoma-

Stomachus siquidem debilis, justoque calore destitutus, facilius congerit, quam felicius digerit, suoque munere rite fungi non potest, unde prima concoctio impedita, & chylus obstructo mesenterio male distributus, à secunda in Hepate corrigi non potest. Hujus mali causa antecedens potissimum est frigus intromissum, perspirationem & circulationem sistens, composita tamen & mixta, ex dissoluta & inordinata vivendi ratione. (Aërem pro respiratione attractum, non minus ventriculum & intestina ingredi, quam pulmonem, eleganter probat Hofmannus Institut. pag. 354.) Fit enim plerumque ut viatores longo tempore exhausti, intensissimoque Solis ardore æstuantes, ad gelidissimos lacus vicinos properent, sitimque immodicis haustibus extinguant. Quibus ubi ad Oinopolium ventum est, potum *Garapa*, ejusque extractum sive Spiritum affluentius superbibunt, frigida calidissimis miscentes. Quo fit, ut visceribus, & præcipue naturalium nobilissimis, non exiguum damnum inferatur. Præter hæc, putrescente, mucida ac difficilioris concoctionis carne, larido item olente & rancido vescuntur. Pectore & ventriculi regione semper detecta, sudoribusque diffluentes humi procumbunt, pluviis insuper ventoque nocturno se exponunt. Quid mirum si Lien officii immemor, Jecorisque tonus lædatur, & viscerum horum valde obstructorum pondus, diaphragma deorsum trahat, & liberum illius motum impediat. Unde mox respirationis ac ventilationis defectus existit. Ex quo imperitiores præcipuam & primam mali causam pectori attribuerunt; quamvis non injuria videri possit pectus per consensum laborare, ex nimis interrupta & difficili respiratione. Videatur locus notatu dignus apud Galenum 4. de locis affectis, cap. ult.

Signa manifesta existentis morbi sunt ex colore livido, lassitudine spontanea, respirationis defectu, visu vitiato, temporum ac colli arteriis plus solito pulsantibus, duritie atque ardore utriusque hypochondrii & febre lenta. Quamobrem cum similem in Scorbuto habitum cachecticum, iisdemque remediis aperientibus & aquas ducentibus curari à selectioribus practicis testatum sit, quis dubitet hunc affectum non simul componi ex Scorbuti quadam specie.

Quod si radices egerit malum, annum circiter, aliquando etiam longius durat, rarissime senes & viros affici videas. Infantibus, puerisque advenis imprimis, æque infestus morbus ac juvenibus; illis pene nullam eluctandi spem, his meliorem plerumque relinquit.

Ego, sicut in multis aliis, ita in curatione hujus morbi, consuetudini & disciplinæ hujus regionis me subjicere sum coactus, eo tamen moderamine, ut diætam pharmacia exciperet. Nam quicquid etiam viri peritissimi obluctentur nihil tamen antiscorbutica & hydragoga aut certe parum proficiunt; quod semina mali relicta postea morbum denuo repullulare faciant. Cæterum incolæ antequam ad medicamenta generalia descendant, per octo aut decem, plus minus, dies certam vivendi formulam ægris præscribunt. Primum in locum editum ac salubriorem concedere jubent, ædibus qua meridiem & occasum spectant probe obtectis, & vento austro excluso. Ad hæc variis lacticiniis & acetariis ex portulaca imprimis & Soldanella recentibus, carnibus denique bene tostis vesci, aquam fontanam, cum vel sine semine anisi & liquiritia bibere: ante omnia motum corporis, quod ob difficiliorem respirationem sedentarii sint, injungunt. Atque hæc omnia toto curationis tempore, quæ circiter duorum mensium intervallo absolvitur, rite observari imperant. Diæta hoc modo instituta, robustioribus Antimonium vel vitriolum Romanum porrigunt, quibus succedunt syrupi præparantes ad incidendam materiam: Dein ipsius mali quasi antidotum per triginta, quandoque quadraginta dierum spatium concedunt, prout morbi pertinacia & ægrotantis natura exposcunt. Recipe pulveris *Vbiraeé* (cujus quoque pugillus simpliciter tempore intermedio ex ovo sorbili prodest) Scoriæ ferri an. ℥ij. milii Indici ℥j. fabarum minorum, cucurbit. amar. sem. & pulpæ, foliorum Senæ an. ℥j. Quæ minutissime trita inque pulverem redacta exhibentur ad ʒj. mane & vesperi tantumdem pulmenti è *Tipioca* cum Saccharo. Quibus vires paulatim restituuntur: exercitatione corpus fatigant, quotiescunque dosin præfati pulveris assumserunt. Mox restituti à cursu, epulis facilis concoctionis & digestionis iisque recentioribus se refocillant.

Præterquam enim quod in omni medicamento quod chalibem vel ferri Scoriam recipit, motus corporis conducere videtur; ita in hoc morbo præcipue, in quo facultates naturales sunt oppressæ necessario requiritur; secus enim statim à pulte sumta, de onere conqueruntur ægri; tum quod utræque illæ excretiones urinæ & sudorum minus suscitentur.

Chalybis usus laudatur à Celso lib. 4. cap. 9. Etiam sine subsequente motu vel exercitio chalybs in lecto cum fructu ab ægris assumitur. P. Zacchia de mal. hypochond. pag. 138. Sudorem non convenire in usu chalybis, idem eodem loco dicit. Tum quoque lienem per lotium vix expurgari posse probat Septal. 7. caut. 62.

Mirum forte videbitur nonnullis, remedio hoc populari, tam gravem morbum radicitus exstirpari posse; verum cum basis medicamenti sit chalybs & cortex *Vbiraeé* (quod est Guajacum Brasil.) quorum hic primo gradu calidus, tenuium partium, dulcis & aroma-

aromatici saporis, mesaraicas & Hepatis vias valide aperit; ille lentos in omni viscerum oppilatione humores incidens, maximeque lieni sit destinatus, merito cæteris remediis præfertur.

His itaque omnibus accurate observatis, plurimi convaluerunt. Nisi forte aliquid pejus in hepate delitescat; quod accedentibus reliquiis & debilitate viscerum, recidivam faciat. Quapropter consultum, ut sublato mali fomite, morboque expugnato, ex artis præscripto, decoctum Salsaparillæ simplex, dictis religiose observatis, aliquandiu exhibere. Tametsi autem hæc medicamenta eorumque utendi methodus, neque ratione, neque experientia, destituta sint, & minime improbanda; necesse tamen ad rationis amussim ea exigere, & nonnihil inventis addere vel tollere.

Cap. IX.

De Hydrope.

CUm multi sint morbi in hac alterius mundi regione nobis cum Europæis communes; tum illum inter præcipuos referendum censeo, qui aqua intercus Latinis dicitur, pueros atque juvenes præcipue infestans. Illis enim præter requisitas cæteras causas ex imperita educatione & transpiratione impedita, his ex vivendi intemperantia aquisque palustribus viscus illud sanguificationis affligitur, omnisque generis hydrops vel primario inducitur, vel secundario aliis morbis ut Cachexiæ, Ictero, Dysenteriis, quartanis febribusque acutioribus male expurgatis, ut Hipp. passim comprobat l. de affect. succedit. Quemadmodum omnes hepatis affectus in hisce Indiis facilius & crebrius quam in frigidioribus plagis generantur; ita non adeo infeliciter curationem recipiunt ii qui non ex alio morbo nati fuerint. Facilius tamen quam cæteri morbi recidivam patiuntur. Hinc cautio in prognosi & curatione exsurgit, secundum illud Hipp. effatum. Hydrops qui Medicinæ revenit ac concedit, desperatus est: præcipue si ex alio morbo, quod sæpe fit, profectus fuerit. Quippe si atonia hepatis vel scirrhus; extinctio item caloris sanguifici; omnes denique alienatæ vel impeditæ virtutis sanguificæ causæ inferantur, multum quidem solatii ea remedia ægrotanti tunc conciliant, quibus abdomen & pedes detumescunt: sed cessante Medicina (à qua necessitas fractæque vires sæpe nos recedere cogit) morbus à perennitate causæ morbificæ renascitur. In cadaverum dissectione, eorum imprimis, qui ex Anasarca aut Ascite laborantes interierant, quandoque hepar colore albicante rimisque fatiscens reperi, ne vestigio quidem sanguinis in jecinore apparente. Vnde facile liquet quæ spes aut desperatio Hydropis à visceribus captanda sit. Contrarium verò non raro contingit, si à vitio solum tertiæ concoctionis, ut vocant, malum hoc cadat in subjectum visceribus bene moratis, cæterisque requisitis præditum. Tunc enim & per cognitas & latentes vias insperatæ excretiones, naturæ & medicamentorum virtute, tum per alvum utramque felicissime; tum per circumferentiam corporis transpiratione recuperata, egeruntur. Quas vias si sponte sua natura inveniat, non exiguum solatium ægrotanti præstat, quod verba Hipp. in Coac. de Hydrope c.XIX. sentent.VIII. comprobant. *Iam vero ineunte Hydrope, si aquosa incidat diarrhæa cruditatis expers, morbum exolvit, secus enim æger non morbus tollitur.* Si vero medicamentorum adminiculo opus, consultius hoc per Perirrhæam quam diarrhæam instituitur, quoniam difficile est excretionem illam hydropici humoris susceptam, ex lege critica per intestina perficere. Tum alvus, arte liberaliter mota, merito in his terris suspicionis plena habetur, quod in diuturnum imo lethiferum profluvium non raro degeneret. Perirrhæa tutius aquæ educuntur; tum ob majorem in visceribus pororum apertionem; tum ob eximiorum medicamentorum indigenarum affluentiam, quæ aperiendo, siccando, astringendo mirabiliter sane curationem absolvunt. Quippe non raro contigit, ut sola radice diuretica *Caapeba* (in tractatu simplicium dicta) ex vino vel aqua *Paraybensi*, subinde ægro propinata, latex intercus fuerit eductus. Idem præstant mirabilis Peruanæ, *Caapomonga*, arboris siliquosæ radices, *Iaborandi*, Saffafr. Careaparill. liquiritia, radix quæ Chinæ dicitur, cortic. Limoniorum & prunorum Granatensium, radices *Iuripeba* & *Malva d'Isco*. Quibus nativis utpote recentibus & validissimis, plus confidentiæ quam exoticis effœtis & ad nauseam sæpe reservatis, ponendum est. Theriacam & alia ejusmodi quæ per sudores dissolvendi & educendi vi pollcant exhibuisse oppido conducit, quod per laxiores abdominis & viscerum poros multi evaserint. Alvus purgatur commode sequentibus remediis. Pillulis Panchymagogis nostris supra descriptis, quæ Guttam Camboid. recipiunt; Nec non Mechoacannæ recentis vel fœcula, vel extracto. Quorum ulteriorem præparandi modum videre est in capite de fluxu albo. Balnea conducunt quæ parantur ex foliis piperis longi, mali aureæ, *betel*, artemisiæ, salviæ silvestris, *Camara*, *Basourinha*, lauri silvestris, altheæ, *Albahaca Iaboarandiba*, aliisque quam plurimis. His adstringentia addi solent, ut sunt *Cebipira*, radices prunorum & pirorum Granatensium, fructus & folia Myrti Silvestris. Inunctiones ex prædictarum herbarum oleis instituuntur. Accedit oleum ex corticibus Auriac. & citri destillatum, quod

quod valide corroborat & digerit. Non exiguo quoque commodo Paracenthesis, quæ maxime asciti convenit, solet institui, idque ex lege Magni Præceptoris, ubi sexto Epidemion. *Aquosos cito secari debere præcepit*. Quod per epicrasin ter quaterve uno die, mediantibus perpetuis corroborantibus fit. Sin minus ob virium jacturam licuerit, pedibus ex leucophlegmatia tumentibus, cutis supra & infra talos, inciditur. Plurimi ex ulcere in crure, modo sponte orto, modo igne comparato, curantur. Multis denique profuit navigatio, vomitusque à motu aliquoties concitatus mediante Pharmacia & diæta convenienti, aërisque siccitate perpetua.

Cæterum Herniæ in ventrem inferiorem, præcipue vero in scrotum descendentes, non raro hydropum comites sunt. In expeditionibus per aspera & confragosa loca milites armati iter facientes hanc calamitatem incurrunt: mox fracti, toto corpore æstuantes, frigidissimam restinguendo calori affluentius hauriunt; somnumque sub aperto Jove capiunt. Hinc flatus generantur, & peritonæum nonnunquam rumpitur. Ratio vero curandi eadem quæ in Europa, fomentis scilicet, inunctionibus, ligaturis & similibus.

CAP. X.

De Lumbricis.

QUam nihil in hac orbis parte à putredine sit liberum, omnes quicunque sub zona torrida vivunt experiuntur. Unde insectorum, maxime vero vermium tantus proventus, ut nihil propemodum intactum ab iis relinquatur. Eodem modo cum Microcosmo se res habet, quem non minus quam totum hoc universum, varii generis vermes identidem exagitant; tamque viscera intus puerorum juxta ac adultorum; quam forinsecus vulnera atque ulcera, à calido & humido ambiente, miris modis infestant. Hi Chirurgorum opera, quæque vulnera & ulcera mundificant, profliguntur; illorum curationem perficere, totque latentes hostes exturbare, leve non est, propter ingentem conceptæ putredinis propagationem. Hinc febres graves, ne dicam & malignæ, generantur, aliaque symptomata subsequuntur. Quippe non solum ano & intestinis familiares, sed sæpissime quoque ventriculo reliquisque visceribus nobilioribus vermiculos innasci, anatome notum fecit. Qui cardialgias, deliquia animi, palpitationes cordis, stridores dentium & horrores nocturnos inferunt. Unde fit, ut his malis divexati, cachexia, multoque halitus fœtore, viva veluti cadavera, vix mortem effugiant, nisi forte ipso morbi initio summum studium adhibeatur. Theriacam, non infimæ alias dignitatis, ob febrium incendia raro admittendam censent. Barbarorum æque ac nostrorum usitatissima ac præcipua remedia sunt, recentes fructus acidissimi *Caraguata* dicti, eorumque liquor destillatus, idque exigua quantitate cochleari exhibitus, ob vehementiam addito mellis silvestris parum. Semina citriorum recentia ex syrupo Arantiorum & *Caraguata* propinata, multum prosunt. Olei arantiorum & Citriorum præstantissimi, quod ex corticibus per alembicum elicitur, guttulæ quinque vel sex cum dictis syrupis, vermibus tum cardialgiis ventrisque torminibus contrariantur. Laridum recens ano immissum, si lumbrici in intestinis inferioribus hæreant, eos expellit. Dein nuces arboris *Angelyn* ab indocta multitudine valde commendantur; sed quia nullam in hoc efficacissimo remedio observant Dosin, simul cum lumbricis, vitam infantibus aliquando intulisse memini. Licet autem à quibusdam animantibus instinctu naturali, ut & ab Indis & rusticis validioribus atque ætate provectioribus tuto contra hæc & alia mala expetatur, tamen, ob indomitam vim, justa dosis ac præparatio requiritur. Nimium siquidem est, quod dimidium scrupuli excedit, sicut postea suo loco latius demonstrabitur.

CAP. XI.

De Ventris Fluxibus.

VIscera naturalia oppilata, ac toties ab humoribus qualitate & quantitate peccantibus lacessita, tandem exonerationem moliuntur. Et tunc quidem fluxus varii pro diversitate partis affectæ & naturæ humoris vel bene vel male morati, sequuntur. Unde vel critici, vel symptomatici judicantur. Sicut enim ex intemperie ventriculi & chylificationis frustratione, symptoma Lienteriæ se prodit, & fluxum hepaticum læsa hepatis substantia & venarum mesaraicarum regurgitatio profert: Præterea sicut intestinorum eorumque venarum erosio, ulcus dysentericum; ita ani excesio inflammationem & putrediuem causatur, quæ *Bicho* Lusitanis dicitur. Adhæc orgasmus acerrimi humoris ex aëre & fructibus calidis & humidis prognatus, choleram, multasque colicas passiones producit. Horum omnium proximæ & immediatæ causæ impeditæ transpirationes vel obstructiones non sunt; sed illorum potissimum

mum qui diarrheæ & fluxus alvi vocantur. Sin vero ab aliqua acrimonia & malignitate materiæ morbificæ, vel atonia partium incidant tales, qui Dysenteriæ fluxus hepatici vel choleræ appellantur, symptomatici habentur. Diarrhæa simplex, vel ex arte, vel per se facile & cito curationem recipit; sin minus in pejores fluxus degenerat, qui vel ex calida aut frigida materia oriuntur. Qui ex frigida, album alvi profluvium sine febre vocatur (excipitur autem ille quem Galenus ab adipe, à calore igneo liquefacto proficisci testatur) quando nimirum crudus ac pituitosus humor perpetuo delabitur, ægrumque absque magno dolore paulatim languescere facit. Atque hic quidem fluxus omnem promiscue ætatem, hyberno potius quam æstivo tempore infestans, ad multos sæpe menses, nonnunquam ad annum durat. Tametsi sine febre minusque lethalis sit quam cæteri, non inter eos censeri debet tamen, quem Hipp. in prædict. l.2. s.2. mitem & parum durabilem esse tradit; quod hic diuturnus & difficilis admodum deprehendatur. Cum hujus mali causa sit cruditas pituitosa redundans ex frigore, quæ transpirationem & circulationem impediat, collecta, & à præcipuis corporis partibus ad intestina abeat, curatio primo à clysteribus abstergentibus qui mel silvestre imprimis recipiant, incipit. Interim corpus syrupis aliquandiu similibus præparatur. Dehinc ad radicem *Ipecacuanha*, tanquam ad sacram anchoram, confugiendum, qua nullum præstantius aut tutius, cum in hoc, tum in plerisque aliis, cum vel sine sanguine, fluxibus compescendis, natura excogitavit remedium. Quippe præterquam quod tuto & efficaciter tenacissimos quosque humores per ipsam alvum, sæpissime autem per vomitum ejiciat, & à parte affecta derivet, vim quoque astrictivam post se relinquit. Non enim vomitus solum sponte superveniens, ut ait Hipp. Aph.15.l.6. sed & arte concitatus, sub eodem Aphorismo comprehendi potest. Illud vero hoc modo perficitur. Dragmæ duæ Radicis *Ipecacuanha* in ℥iiij. vini coctæ, vel per noctem maceratæ, cujus infusum cum vel sine oxymelis ℥j. exhibetur. Postridie semel atque iterum pro re nata, secunda imo tertia ejus decoctio repetenda, tam quod ægri debiliores eam facilius ferant; quam quod astrictoria ejus vis tunc magis efficax appareat. Cæterum nuces *Pinhonis* (quibus vulgus imperitum non tam utitur quam abutitur) cum vehementer per vomitum & secessum exturbent, si ex præscripto exhibeantur, haud exiguum commodum præstant. Rec. nucleos sex vel septem, ablata tam interiori quam exteriori tunica, conterantur amygdalarum instar pro emulsione, addito momento sacchari & fol. sen. ʒj. vel ʒjß. seminis anisi ℈ß. in pulverem trita misceantur, fiatque pastillus in furno siccandus. Sic nuces *Anda*, quarum nuclei quam *Pinhonis* prædicti benigniores, etiam citra ullam præpatationem, dignitate illis non cedunt. Dein ol. de *Copaiba* guttæ aliquot saccharo dissolutæ, ori ex ovo sorbili, sive ano per clysterem immittuntur. Quod si remedia hæc enarrata, forte non in promptu sint, eorum locum Mechaocanna, vel pugillus seminis Ricini Americani in spiritu vini macerati, supplere solent: hoc siquidem humorem vitiosum ac redundantem fortius, illud vero benignius educit. Non parum quoque hoc morbo exhaustos reficit decoctum ligni *Cacaranda* & Sassafras indigenum. Accedant jusculа gallinarum addito aromatum momento ovi vitello, atque imprimis croco terrestri *Vrucu*, quæ virtute & tinctura ipso croco non multum inferior. Emplastrum super ventriculo imponatur ex Gummi *Icicariba*, balsamo de *Cabureiba* & *Copaiba*, vel ex pasta de *Tipioca*, vino de *Acaju*, pulpa item prunorum *Araca*, flore *Nhambu*, atque duobus ovorum vitellis. Adhæc tosta potius quam liquida aut frixa alimenta eligat, idque sæpe & parum. Vinum non aquam bibat, eique indantur guttulæ aliquot olei cort. arant. præcipue tum, cum ventris cruciatus instar colici, adsit, quem vesparum quoque (*Mariposas* Hispanis dictæ) nidus ex vino potus, vel ventri impositus, clementer mitigat. Idem feliciter præstant Herbæ castæ sive mimosæ in aceto frixæ. Quando necessitas ad magis corroborantia & astringentia compellit, his & similibus remediis quæ Brasilia profert, utendum. Summitates fructuum *Bacoba* aut *Banana* semitosta aut arefacta ex vino rubello vel vino de *Acaju* & immaturo pomo *Ianipaba*. Testæ testudinis fluviatilis tostæ rasuram & corallum album maritimum omnes incolæ in hoc fluxus genere, felicissime propinant, quod valide astringant. Idem præstant jecur capteæ tostum & ex arte exhibitum; & castanea celeberrimæ arboris Cedri Brasiliensis.

CAP. XII.

De Tenesmo.

CUm omnia quæ ad ventris fluxiones spectant, in examen revocasse necessum sit, operæpretium duxi, ea quæ circa Tenesmum, (Belgis **Dwangloop** / Lusitanis *Pucho* dictum) cottidie observavi paucis exhibere. Morbus nimium familiaris & merito formidabilis prægnantibus, quod fœtum simul cum fœta, misere extinguat. Irritus enim hic conatus ex quovis acri & ulcerifero humore ano adhærescente natus, nullam aliquando nisi spumæ vel sanguinis

guinis aut puris excretionem comitem habet. Quibus, si oculi nictantes, inquietudines, cruciatus, longæ vigiliæ atque excubiæ nocturnæ accedant; tunc ægre finiri solet. Ex aliis subinde dysentericis fluxionibus nascitur hic morbus, quibus medetur ac finem imponit, curatuque tunc est facilior, cum tantum sint reliquiæ & sanies ulceris intestini recti. Interdum vero ex pituita acida & bile mordaci dysenteriam præcedit, quæ si non exturbatur, eam lethalem efficit. Quemadmodum enim omnes morbos successione deteriores fieri constat, ita præcipue hunc ob jacturam virium & dolores prægressos. Quando ex superioribus ventris partibus, videlicet ventriculo, mesenterio & intestinis materia cruda delabitur; præter incessiones & reliqua quæ anum respiciunt, causa fovens revulsione per vomitum tollenda, idque præstantissimo atque usitatissimo illo remedio, Radice *Ipèpacuanha*. Eadem porro curandi ratio fere circa externa, quæ est in sanguinis profluvio, eaque humidis suffimentis & fomentis astringentibus tepefactis ex foliis arboris *Aroeira*, *Araca*, *Acaja* & similibus, si protuberet aut hiet anus; si ulcus adsit, sacculis ex lacte, semine psyllii & cydoniorum, *Basoure* summitatibus ac malvæ floribus, instituitur. His enim, tum intus tum foris continue admotis, multum promovetur; quippe quod symptoma ipsumque adeo morbum tollunt. Allium quoque assatum, si causa plane frigida, cum successu admovetur. Somnus qua fieri potest, concilietur; primo pultibus ex *Carima* & hordeo. Quibus si minus provocetur, lenocinia soporifera addenda sunt, interponendo clysteres abstergentes. A motu quoque & exercitio corporis abstinendum, quo spectat illud Celsi consilium haudquaquam negligendum: *Cum in omni fluore ventris, tum in hoc præcipue tenesmo, necesse est, non quoties libet desidere, sed quoties oportet, ut hæc ipsa mora in consuetudinem ferendi oneris intestina deducat.* Si tandem astringentibus remediis internis fluxibilitatem humorum cohibere conducat, præter succum stillatitium pomi *Ianipaba* immaturi, rasura insuper ligni sancti Brasiliensis, alias *Iacaranda*, ut & nuclei fructus *Gueticaroi* triti & jejune ex convenienti liquore hausti, eximie prosunt.

CAP. XIII.

De Cholera.

PErniciosus nec infrequens his quoque regionibus est fluxus ille qui Cholera dicitur. Morbus semper symptomaticus & vere acutus, ab aëre calido & humido, corpus perpetuo ambiente, immodicoque fructuum fugacium & horariorum esu proficiscens. Omnem ætatem omni anni tempore infestat. Æstate tamen ab æruginosa porracea atque æstuante bile, potu calido intempestive accedente, juventutem vehementius exercet, cum subita quadam spirituum effusione ac lypothymia ex tetris & fuliginosis vaporibus orta; adeo, ut si ante viginti quatuor horas non evadant, succumbant. Quod ex manifesta diagnosi constabit, si nimirum pulsus debilior, aut impedita respiratio, exteriorum membrorum, tum sudorum frigiditas, summum interiorum circa cor incendium, convulsionesque interveniant. Hunc humorem efferum & quasi orgasmo ad superiora & inferiora delatum compescere, res profecto haud exiguæ difficultatis est. Primum ad ea remedia quæ cor, ventriculum ac intestina modice refrigerando & astringendo corroborant & furorem acerrimæ bilis retundunt, confugiendum. Corpus enim evacuare (etiam invita Plethora & Cacochymia) quamvis benigne, periculo non caret; tum quod vires collapsæ atque exhaustæ, ulteriori irritatione reformidandæ sint. Ultra Tamarindos, quos hæc terra producit, quæque biliosos & accensos humores refrænant nihil tentandum; sed syrupis potius & conditis de *Murucuja*, *Ianipapa*, limoniis, arantiis, *Araca*, *Guajaba*; ut & Ficubus Indicis, Ubapitanga, Murecy, imprimis Tipioca uteris, cæterisque medicamentis roborantibus, & refrigerantibus ex Tipioca. Externis quoque sequentibus insistes. Fomenta & inunctiones sint ex astringentibus & refrigerantibus. Tum cataplasmata ex portulaca recentis plantaginis, myrto, *Araca*, oculis arboris *Imbaiba* confecta, quæ cum aceto præparata rite ægroto imposita, præcordia fovent, ventremque ac anum afflictum demulcent. Clysteres ejusdem generis (modo tantillum temporis supersit) requiruntur, cæteraque remedia in capite de dysenteria & inflammatione ani prolixe enarrata. Verum, quemadmodum hæc sæpe auxilio sunt, non raro consulto ob temporis angustiam & morbi sævitiem, omittuntur, confestimque ad soporifera devenitur. Quæ duo potissime sunt decantata illa superius tradita. Extractum Croci Bontii, & conditum nostrum magistrale, tam in anum per clysterem, quam in os per potionem exhibita. Linimenta denique opiata, capiti & pectori admovere convenit. Adeo nihil tutum nisi somnum omni industria concilies. Cholera sicca eisdem remediis fere curatur, maxime si regione hepatis corneæ cucurbitulæ applicentur, quæ cum potentissime per suctionem operentur, merito de iis hoc testor, quod Galenus de Europæis, quas in colico affectu incantamenti instar operari tradidit.

Cap. XIV.

De Dysenteria.

SEquuntur fluxus cum febre & sanguine, ut sunt Dysenteria, fluxus hepaticus & inflammatio ani, Lusitanis *Bicho* abusive dicta. Affectus Dysentericus nimium his terris est familiaris. Oritur potissimum ex sudoribus vi frigoris nocturni ac venti mediterranei subito admissi retroactis; tum fructuum fugacium & fæculenti potus immoderato usu, accedente aëre calido & humido. Hæc excretio sanguinolenta licet pari vehementia per omnes Indias sæviat, numquam tamen in Brasilia morbi Epidemici instar grassatam, alioque per contagium migrasse, constat. Quo non parum conferre videtur insignis aëris serenitas & motus, siquidem à solis & venti orientalis assidua illustratione atque agitatione, semina quasi contagii dispelluntur ac prohibentur. Ita ut perpetuo nobis sporadica & popularis, nunquam vero Epidemia existat Dysenteria: cum alias pertinacissima aliquando malignitas, si in alio quopiam, in hoc morbo imprimis apparet. Quibus excretio biliosa, adusta & spumosa, ut in juvenibus sæpe videre est, merito ab Hippocrate habetur calamitosa atq; funesta; quippe quæ nullis remediis cedat, licet hæc tellus, nobilissima minimaque vulgaria auxilia medica producat contra malum tam familiare, & præstantiora industria ac solertia hominum indies suscitentur. Verum missis iis, quæ satis superque jam ante ab aliis de natura & curatione Dysenteriæ dicta sunt, ea tantum prosequar, quibus potissimum different ab iis fluxibus qui in Europa grassantur. Affectui huic (præsertim si multa cacochymia adsit) tot simul solent supervenire Symptomata, tamque horridi cruciatus, ut sæpissime angustia rei & temporis legitimam methodum remorentur. Hac itaque necessitate exigente, venam tundere, haud consultum habent (nisi ipso quidem principio, aut febre atque hepate affecto id maxime postulantibus) quoniam, etiamsi revellendi indicationi forte satisfactum eatur; malignitati tamen materiæ morbificæ & virium inopiæ male fit, quod raro occasio deperditum resarciendi, adsit. Porro, vel solo Rheo, vel laxativo quovis benignissimo mordacem humorem provocasse, partisque affectæ cruciatus ingeminasse, ægro perniciem nonnunquam attulit. Si quando tamen evacuationi locus, radicem *Ipepacuanha*, exquisitissimum naturæ munus, syrupis laxantibus, cæterisque remediis præferre conducit: quamvis ingenue fatear, omnes pariter incolas ad sudorifera & cordialia, quam ad purgantia, benigniora licet, inclinare, etiam tunc cum æque magna cacochymiæ quam ulcerationis signa appareant. Interim morbo durante præter consolidantes, abstergentes & refrigerantes clysteres, nutrimentis & anodynis ex jusculo gallinarum hordeaceo aut furfuraceo, lacte caprino chalybeato & similibus insistendum. Præ cæteris pulmento ex Tipioca & emulsionibus inde factis, quod multis indicationibus satisfaciant, utendum per inferiora æque ac superiora, quippe mirifice consolidante & refrigerante qualitate partes afflictas demulcent, fluxiones quoque ruentes compescunt atque coagulant & orificia venarum claudunt. Quod si necessitas ulterius insurgat, viribus corroborandis & sistendis fluxibus, hoc electuarium magistrale opiatum à ʒß ad ℥j. identidem exhibere soleo. Rec. pulpæ seu carnis cydon. ℥vj. Conf. rof. rubr. de *Araca* & *Guajab.* à ℥iiij. Diascord. Fracast. ℥iij. Confect. Alkerm. Diacinth. an. ʒij. Trochisc. De terra sigillat. De carabe an. ℥iij. Coral rubr. pp. lap. hæmatit. pp. an. ℈iiij. ambr. gris. Brasil. ℈ij.ß. sang. dracon. laud. opiat. an. ʒiij. Bol. Armen. ℈iiij. spec. Diamargar. frig. ʒij. requies Nicolai ℥j. Rob. fruct. Mureci & Murucuja an. ℥ij. Syrup. Granat. Diamor. Araca-goacu an. q. s. F. Electuarium. Vel optimam illam Bontii opiatam. Rec. opii elect. sang. Drac. Benzoin. Croc. Oriental. an. p. e. ambræ nigræ partem tertiam, conjice in vas vitreum oblongum & collo angusto, affunde aceti è vino fortissimi tantum, ut massam supereminceat in fundo tres aut quatuor digitos. Vitrum bene clausum & obturatum, radiis solaribus expone. Hæc omnia hoc modo colata, fortiter exprimantur, expressa vi solis condensentur, inque consistentiam extracti cogantur. Hujus dosis à gr. sex ad novem, in formam catapotii coacta vel in cochleari convenienti liquore dissoluta, porrigantur, maxime noctu, quod summopere tunc intestinorum mala exasperari solent. Ea quoque quæ lumborum, ventris & jecinoris refrigerio & robori sunt, neutiquam intermittenda. Præterea singulis vicibus, quibus alvus dejicitur, fomentis tepidis, iisque quæ consolidant, immissis, putredines & calores, vel præsentes, vel futuri avertantur. De quibus latius dicetur in capite de inflammatione ani. Potus quo æger utatur, ptisana sit, ex decocto de *Carima*. Ovum quoque sorbile cum tribus quatuorve guttulis olei Copaiba admodum conducit, quod confortando simul partes læsas consolidet, ac proinde totidem guttulæ cum albumine ovi ex bombace ano inditæ vel per Clysterem injectæ solamen adferunt. Assata elixatis præferantur. *Pacoba* & *Banana* semitostas, sæpe pro alimento medicamentoso accipiat. Iidem quoque fructus dissecan-

ſecantur & in ſole ſiccantur, atque in maſſam, addendo aceti momento, coguntur loco panis. His accedunt plurima alia remedia nativa, aſtringendi ſimul & refrigerandi qualitate pollentia, quæ primi incolæ partim ut arcana celant, ſecumque interire cupiunt, partim innotuere & in tractatu de ſimplicibus tradita ſunt.

CAP. XV.

De Fluxu alvi Hepatico.

ANno 1638. urbe *Salvador* in *Bahia*, menſibus admodum pluviis obſeſſa, nulla clades æque exercitum noſtrum attrivit, quam fluxus ſanguineus, ſignis & curatione nonnihil à Dyſenteria diverſus(vide de hujus morbi cauſa Platerum & Sennertum) qui, licet non minus quam illa perniciofus, ſymptomatibus tamen longe minoribus comitari ſolet. Sæpe enim ad finem uſque, abſque ullis torminibus, cruciatibus, exulcerationibus, cumque facili excernendi modo, exiſtit. Dejectio autem hæc eſt, vel puri ſanguinis, vel cum grumis vel loturæ carnis ſimilis; idque dupliciter fit: vel ab atonia hepatis, quæ licet curata, ad priſtinam eruditatem redit: vel à quantitate ex venis meſaraicis atque inteſtinis regurgitante, quæ plus timoris quam detrimenti inferat, & juventutem maxime infeſtet. Quippe tales excretiones aliquando febrium acutarum criticæ habentur, exque eutonia jecinoris, non inteſtinorum exulceratione cauſatæ ſunt. Fit demum hic fluxus ex qualitate ſimul, orificia venarum corrodente & reſerante. Atque tunc quidem Dyſenteriam propter ulcus & dolores inteſtinorum mentitur. Ea quæ ex hepate profluxio fit, iis remediis oppugnanda, quæ confirmando jecinori ſuam operam tam intrinſecus quam extrinſecus dicarunt. Raro in principio ſolamen ullum à clyſteribus conſolidantibus aut anodynis accedere videas. Venæſectio, tametſi in reliquis ſanguinis profluviis vix admittatur, in hoc tamen à veteranis incolis laudabilis habetur: noſtratibus vero utique mollioribus, intenſiorique calori non aſſuetis, cautius ac parcius inſtituenda eſt. Immo in cucurbitulis revellentibus, lumbis ac natibus impoſitis, aliquando ſubſiſtendum. Reliqua quæ tractu temporis exſurgunt circa curationem, quum Dyſenterieis affectibus magis communia ſunt, iiſdem remediis, in capite de Dyſenteria monſtratis, propulſantur. Ad eum autem fluxum quæ ex atonia hepatis naſcitur, compeſcendum, irriti, ut plurimum, curandi fiunt conatus, ita ut præ virium lapſu ne quidem Rhabarb. myrobal. aliaque ſimilia adhibere conſultum ſit, ac proinde ad opiata ſæpe numero confugiendum. Ut ſunt imprimis Extract. illud Bontii, noſtrumque conditum magiſtrale ſuperius tradita. Quod ſi ex acrimonia malum profluxerit, ad ſemina frigida recentia accedendum. Tum ad ea omnia quæ urinam benigne provocant, ut ſunt, decoctum *Iuripeba* maris, radicis *Araca*, fructus Alkekengi, rad. liquirit. *Erva moira*, *Erva* de *Capitaon* & *Pagimirioba*, atque ſimilium quæ hepatis & venarum meſaraicarum ardores mitigant, & orificia demulcent. Horum præ cæteris palmam obtinent Emulſiones & pultes quæ *Carima* dictæ ex *Tipioca* de *mandihoca*. Inter fructus in pretio habentur, *Ianipaba*, *Murucuja*, *Guajaba*, *Araca* minor & major, quæ pyra & pruna ſunt Granatenſia. Aqua quoque ſtillatitia ex canna ſaccharea & flore *Guabiraba* cum albumine ovi pota, addito momento ſucci aurantiorum. Denique cataplaſmata ex portulaca & *Erva moira* cum aceto temperata, dorſo & ventri applicata, mirifice intemperiem hepatis ſolantur, fluxumque inordinatum compeſcunt.

CAP. XVI.

De Ulcere & Inflammatione Ani.

QUæ à Barbaris meaque longa experientia circa rationem & curationem tam funeſti & lamentabilis mali conſecutus ſum, in medium proferam. Hunc affectum Luſitani *Bicho del Culo* abuſive vocant, vel quod dolor pruriens principio ſentiatur, vel quod gangrænam, æque ac pedum illi vermiculi, inferat. Uſquam terrarum adeo quam in Braſilia hoc malum graſſari à nemine obſervatum memini. Nil autem aliud eſt, quam incendium & corruptio ani cum ulcere depaſcente, ſine vel cum ſanguinis fluxu dolorifico. Hunc morbum, aut præcedunt fluxiones Dyſenteriæ cum inteſtinorum caloribus; aut per ſe, & citra ullum morbum prævium ingruit. Cum Dyſenteriam præcedentem habet, & ob medicinam adhibitam Symptomata excretioneſque ceſſant, non nimium fidendum eſt: niſi forte ſudor calidus & multus pulſuſque ac cætera omnia reſpondeant. Detenta ſiquidem materia acerrima, à calore nimio jam accenſa, maximeque à ſquallente & ſordida corporis colluvie intus alta, magnum putredinis gradum, cum tam atroci dolore & inflammatione acquirit, ut muſculum ſphincterem atque ora venarum hæmorrhoidalium ſtatim exedat. Unde fluxus cruentus exoritur,

alti-

altiusq; ad intestinorum tunicas ascendit, tam deformi aspectu, ut anus late diductus cloacæ instar livido & plumbeo colore appareat, ac turpiter patescat. Nonnunquam vitium hoc per se manifestatur, nimirum ex dolore, cum retentione excrementorum, quæ jecinoris ac Mesarei calore arefecta atq; indurata, non sine maxima difficultate & cruciatu egeruntur, egestaq; nigricantia apparent. Aliquando vero, ingenti licet conatu, nihil prorsus ejicitur (ut ipse in me quoque expertus sum) ano multum prominente. Hinc atroces sæpe dolores ex retentis fæcibus suscitantur, quos febres postea, lassitudines, vigiliæ, pulsus vehementes, concitatio stomachi, ac capitis imprimis dolores & ardores sequuntur. Quamobrem, antequam malum serpat (serpit autem citissime) internis & externis laxantibus & refrigerantibus remediis resistatur. Clysteres ejusdem generis semel atque iterum admoveantur. Suppositoriis, inunctionibus lavacris, balneis, suffumigiis perpetuo insistendum. Venæsectiones præcipuè non negligantur. Quibus omnibus si morbus non brevi cedat, proculdubio in lethiferum degenerabit. Multoties prætcrea fieri consuevit, ut nullo morbo intestinali, vel quovis alio signo præcedenti, parti minus sensibili seminarium clam insinuetur, ipsumque ægrum & medicum in principio lateat. Quod, quoniam gangrænam non raro inferat, incurabile habetur. Si autem prodat se malum, prævia utcunque hac diagnosi fieri solet, ut, spontanea lassitudine, capitis & membrorum doloribus, appetentiæ cibi languore, calida totius corporis intemperie, insomniis, pulsu arteriarum inæquali nimisque celeri, absque manifesta podicis afflictione, nisi forte aliquo pruritu aut inani exonerandi alvum desiderio. Quamobrem in omni intestinali præcipue affectu, de ani dispositione Medici percontari solent. Quo incolæ Empirici non contenti, visu & tactu explorant podicem, num aliquid preternaturale appareat; mox pulpæ limonum affrictu partes illas tentant & dolores excitant. Differt autem ab hæmorrhoidibus hic affectus, sequentibus potissimum signis. Gravis capitis dolor adest, ac hiantis late ani ostium fatiscit. Dein, ratione prognoseos, quod morbus hic *Bicho* (ut barbare loquar) nonnunquam mortem & quidem confestim adferat; hæmorrhoides autem non item, quæ eisdem, quibus in Europa medicamentis, imo solis hirudinibus Brasiliensibus curantur, & liquore pulpæ Nucis *Cocos* putrefactæ sæpius admoto, mitigantur. Cæterum, qui contra hanc labem se tueri studet, aqua marina frigida vel tepida & limoniorum succo recentium, anum, quoties ventrem exonerat, probe abluat. Quando vero ex indiciis supra dictis constiterit malum invasisse & serpere altius, doloris atrocitas, haud permittit, acribus medicamentis vel per anum, vel per os uti, sed blandissimis. Si lapsus virium contra indicet venæsectioni, cucurbitulæ infra dorsum affigantur. Exinde ad clysteres refrigerantes, consolidantes & adstringentes, qui anodyna imo stupefacientia opiata recipiant, progrediendum. Postea veterum incolarum ritu, aqua sacchare a, gummi tragacanth. amyl. ex *Tipioca* de *Mandihoca*, soluta, duobus digitis insertis posteriora proluantur. Post hæc, dilutum ex cerussa, aqua rosarum & flor. *Guabiraba*, saccharo rubro, ovi albumine & lacte mulieris cum momento opii concinnandum, in quo tæda madefacta, ano profunde immittatur, idque frequenter. Idem fere præstant herbæ quædam nativæ præ cæteris contra hunc morbum receptæ usuque longo comprobatæ; ut sunt, folia & flores utriusque *Pagimirioba* & *Tapiá* arboris longè præstantissimæ, addita *Erva Moira*, toties inserta quoties desidendo tædæ vel suppositiora intromissa removentur. Quod si pars afflicta manuum attactum reformidet, suffimenta ex emollientibus & siccantibus substituenda sunt. Porro quantum ad victus rationem, alimentis frigidis & roborantibus maxime uti convenit, irritantia autem cane pejus & angue declinanda. Absit motus corporis. Quum vero opii usus à multis tantopere extollatur per omnes Indias, ubi morbi acutissimi, imprimis ventris fluxus maligni, grassantur, profecto adversus hunc ani affectum egregie opitulari, expertus sum. Convenit ut ventriculo vacuo nec cibis deinde replendo, assumatur: Tum & post totius corporis evacuationes; secus enim pectus opprimit hostemque introcludit. Si dolor atrox vero ex reliquiis tantum materiæ calidæ & mordacis supersit, morbum simul & symptoma tollunt opiata. Quod certe aperte propter tria quæ adsunt hic fieri consuevit, nempe insomnia, fluxiones contumaces & virium prostrationem ex ingenti dolore.

CAP. XVII.

De Morbis Mulieribus & Infantibus Familiaribus.

QUod olim à prima statim hujus regionis invasione Medici Lusitani de Mulieribus & Infantibus, antequam vitia vitare didicissent, id ego jure de nostratibus hodie conqueror. Maxima enim earum pars calamitates incurrit partis istius nobilioris, qua *sexum* dignoscimus; imprimis quidem frigidam uteri intemperiem, unde cætera mala, tam matri quam infanti enascuntur. Insuetæ calori diurno & frigori nocturno mulierculæ nostræ obesiores & seden-

sedentariæ, aërem frigidiorem dejectis vestibus ac stragulis, captant. Quo fit, ut paulatim noxium hoc & penetrabile frigus, fœcundum illum alias naturæ agrum, debito & naturali suo calore defraudet, sterilitatemque, si non penitus inducat, tonum tamen uteri dejiciat. Ita ut si vitalem, raro tamen longævum fœtum edant. Accedit potus ille frigidissimus, quem domi ex acidissimis Limoniis conficiunt: tum nimius & assiduus fructuum horariorum usus. Unde tandem cum ipso ventriculo uterus, ob affinitatem mutuam, summe refrigeratur, profluviumque & hydropem patitur; imo propter debilitatem ac laxitatem ligamentorum, ejus aliquando procidentia succedit. Quid mirum si generationi destinata matrix ob ortam intemperiem magno illo naturæ opere destituta, cloacæ instar tot excrementorum & cruditatum fiat receptaculum, inque varias calamitates mulieres detrudat. Affirmare ausim nostratium ut & Judæarum (quæ intempestivis balneis ex religione obstrictæ) ne quidem dimidiatam partem profluvia uteri evadere. Quod, vel ex pudore vel negligentia dum occultare student, pallidæ, exsangues, tristes & viris ingratæ, tanto temporis decursu, conduplicare malum solent. Hisce morbis, partim ex institutis authorum, partim methodo Incolarum remediis nativis occurrere oportet. Cum enim hic affectus, licet aliquando compositus, ex frigiditate tamen potissimum natus censeatur, calidis curari postulat. Quamobrem abstinentia sit à fructibus frigidis, lactucis, potuque omni frigidiore & crudiore. Ob imbecillitatem corporis sint coopertæ, noctu imprimis, loco à mediterraneo vento libero vivant. Venæsectiones requisitæ vel ad deplenda vasa, vel ad humores derivandos, succedant. Purgationes ex massa nostra Panchymagoga, ad pituitosam cacochymiam præparandam & minuendam instituantur. Cætera evacuantia, præsertim tunc, cum profluvia hæc modum, tempus & colorem variant, secund. Aphorism. 36. lib. 5: non negligenda, quibus præmissis opiata subsequantur, quod iis mirum in modum vires restituantur, humoresque ruentes coagulentur. Decoctum postea Carcaparill. & radicis *Visqueira* atque *Vbiraeé* ad sudores & urinas movendas, quodque robur addant partibus, dies aliquot exhibendum. His aliisque ejusdemodi præmissis, locus affectus considerandus, cui imprimis conducit mel silvestre decantatissimum remedium in hoc & simili affectu, insigniter abstergens & confortans; tum ventriculi & intestinorum, mox renum & uteri cruditates & visciditates, digerens. Exhibetur jejunis utcunque vel simplex vel compositum hoc Medicamentum addito vino Hispanico & aromatibus, tum & cæpis si nihil impediat, ad consistentiam vini coctum. His succedat exercitium. Si necessitas major urgeat ante dictum potum exhibitum, per spatium semihoræ circiter ingrediatur balneum ex aquæ fontanæ partibus tribus & una vini confectum, cum Myrta, artemisia, foliis piperis longi, *Betele*, *Malva Isca* Camomel silvestris, *Albahaca*, Mentastro, *Iaborandi* & similibus, quas profert Brasilia. Hæc per duodecim vel quindecim dies pro re nata continuentur, ex quo singulis vicibus probe absterſæ, corpori corroborando aliquid alimenti capiant. Vestitæ sedeant, & si de doloribus uteri quærantur, per infundibilum, suffitum ex calefacientibus & siccantibus accipiant, tum & pessaria syringasque, si maritatæ fuerint. Quin minime contemnendum oleum illud ex tostis vermibus in palmis viventibus, confectum; quod circa umbilicum illinitum, multum prodest. His & similibus remediis haud vulgares effectus vidisse contigit, & quæ inter steriles habitæ, sibi & generationi convaluere. Ex imprægnatione magnum subsidium ob siccitatem & duplicatum calorem subsequi solet. Hactenus de Mulieribus non gravidis. Sed quia uterum ferentes magis dissolutum sæpe modum instituunt, laxatis appetitus habenis, plurima vitia incurrunt: quibus haud facile est applicare medicinam quod vel difficultates pariendi vel abortus promoveant. Infantes enim in lucem editi, vel levissimo extinguuntur morbo, minorque pars ad pueritiam pervenit. Huc accedit quod præduris illis ac strictissimis fasciarum involucris non exiguo sanitatis dispendio, constringantur. Cum tamen Indigenæ ipsique quoque Lusitani, missis iis quæ summopere perspirationem impediant, ab ipsa nativitate denudato corpore, capite præsertim, infantes feliciter educari frigidaque eos tempestive lavari satius existiment. Nutrices denique Brasilienses & Æthiopissæ, lacte suo saluberrimo complures nostratium infantes enutriunt; cum Europæis mulierculis lactis vires ingenitæ, ob supradictum vivendi genus, non raro depraventur aut extinguantur. Præterea haud tutum existimant Incolæ ante biennium substrahere nutricem; quod tenelli, mutationi huic ferendæ impares, sensim deficiant; vixque bimuli, morbos graves incurrant. Hinc fit, ut toties tristes, decolores, aquosoque humore inflati, ob debiliora viscera extenuentur, durisque paulatim hypochondriis contabescant. Si quæ medendi præsidia adhiberi contingat, raro prosunt. Quædam tamen, longo usu comprobata ab Empyricis accepi, eaque potissimum

externa, ut unctiones, frictiones, suffumigia, illotiones, cataplasmata, & emplastra emollientia, attenuantia, & astringentia. Ex omnibus probatissimum quidem amplexus sum (nunc emplastri nunc linimenti forma præparatum) quod ex radicibus *d'Erva de Capitaon* & Nimpheæ, cum oleo earundem herbarum Aningc & capparum, atque similibus concinnatur, & per multum tempus applicatur. Interno si remedio locus, extractum ex cortice *Vbiraeé* ad mellis consistentiam ægro propinatur, gratumque & tutum est medicamentum. Præter lumbricos intestinorum, quibus divexantur pueruli, vermium quoque genus exiguum & sordidum in ventriculo (ut in dissectione infantium aliquoties vidi) generatur, quorum morsibus provectioris quoque ætatis homines, invitis medicamentis, interire sæpe contingit. Nihil horum videre est in Brasiliensibus Mulieribus vel earum sobole. Nam robustæ, vegetæ agilesque, sive prægnantes, sive puerperæ, vivacem enituntur prolem. Antequam finiam, illud subjiciam, quod non prorsus extra limites instituti nostri sit, sed inter Aristotelis forte discipulos de viribus imaginationis & superfœtatione, lites movebit. In Paranambuco Anno 1638. ex Æthiopissa & Lusitano Gemelli Masculi nascebantur, validissimi, alter alba cute, alter nigra, crispis capillis, oculis cæsiis.

CAP. XVIII.

De Morbis Contagiosis.

VIdere est in Brasilia morbos Endemios familiares, imo malignos, licet rarius, è tetris & fuliginosis exhalationibus, terræ paludosæ & aquæ stagnantis natos; nulli autem ex mutatione tali tempestatum, quæ statis temporibus sæviunt, aut syderum maligno influxu & noxia qualitate cælitus descendente, oriuntur. Anno 1639. magno nostrorum commodo, juxta sinum omnium sanctorum, tertia pars classis Hispanicæ maligno & contagiosa febre extincta est. Quippe hostis longo & fastidioso itinere defatigatus, & sub æquatore diu propter solitas malacias hærens, multa fœtida pluvia, cibique ac potus corruptione & penuria fractus, paulatim attritus est. Contigit quoque pecora semel atque iterum, miro astrorum aspectu, pluviis ex continenti ortis, ac mollioris venti mediterranei afflatu, morte repentina periisse. In tantum vero aëris malignitatem unquam accrevisse, ut pestis exinde enata ac grassata fuerit, nemo unquam expertus est. Mihi bis tantum contigit toto septennio, febre petechiali laborantes videre, maculis per totum corpus diffusis, morte postridie sequente. Anthraces maligni crebrius, sed non contagiosi grassantes, ac curatu multo quam in Europa faciliores, dantur. Magnos autem & frequentissimos illos Dysentericos ac malignos affectus, nunquam in Epidemios transiisse admiratu dignum. Vlcera porro (ut hoc obiter dicam) luis Venereæ & alia mala contagiosa & serpentia, bestias æque ac homines mutua conversatione inficiunt. Idem faciunt fœtida illa Variolarum ulcera.

Quod autem ad Variolas & Morbillos (quos *Besigas* uno vocabulo Lusitani vocant) attinet, etsi non evadant eos Meridionalis Americæ Incolæ, benignius tamen corripi iis solent. Citius curantur laborantes, ob perpetuam pororum apertionem, victum simplicem, humorumque minorem fœculentiam, modo ab aëre nocturno ambiente sibi caveant sedulo. Quemadmodum autem ventum declinando facile restituuntur; ita per aërem vel clementissimum retropulsæ, mortem accelerant. Cum febres paulo vehementiores & ardentiores præcedunt, Lusitani non verentur in principio secare venas, idque cum successu. Epidemiæ ex accidente bis quantum constat factæ sunt variolæ. Neque enim pestiferæ variolæ vagari solent in pueros sicut Prosp. Alpinus de Ægypto bis anno fieri testatur. Primo, ante annos triginta Æthiopes Angolenses Brasiliam ingressi, & variolas ex Africa adducentes, insigni mancipiorum strage, reliquos infecerunt. Et nuper Anno 1641. idem fere accidit. Ita ut aliunde derivata, non inter nos nata Epidemici istius morbi principia, humidissima accedente hyeme, per integra territoria prope annum, grassata fuerint. Lusitani autem his remediis vulgaribus, tanquam sacræ anchoræ se fidebant, suosque non infeliciter curabant. Fimum equinum arefactum & in pulverem tritum ex convenienti liquore iterum atque iterum ægrotanti propinant. Postea pectori & gutturi defendendis, gargarismo & potionem ex albo Græco, cannæ saccharcæ & aurantiorum recentium succo concinnatam præparant. Pro alimento medicamentoso ex *Tipioca* de *Mandihoca* pultem optimam, pro potu, ptisanam seu dilutum ex eadem *Tipioca*, exhibent. Utrumque hoc ardores compescit & nutrimentum suppeditat. His succedit mel silvestre vel simplex, vel, si calor obsit, dilutum ex aqua cannæ saccha-

reæ quod hydromelis instar immundities pectoris & viscerum absterget, ægrosque suaviter demulcet.

CAP. XIX.

De Lue Venerea.

LUes quædam ex coitu non tantum per contagium, vel parentum hæreditario malo in liberos, sed ex leviori attactu atque per se contrahitur, orta potissimum ex alimento fœtido & salso, potu rancido & corrupto. Inter Afros non solum atque Indos, sed Lusitanos & Belgas quoque sævit, tumoribusque schirrosis & virulentis ulceribus, totum corpus infestat. Quæ quidem lues huic regioni est Endemia & *Bubas* ab Hispanis & Brasilianis appellatur. Et sicuti citius sanatur à solis remediis indigenis; ita citius contaminat, quam illa quæ lues gallica vulgo vocatur & ad Incolas huc defertur. De qua dissertationem instituere non est propositi mei, sed de præsenti, quæ licet in quibusdam conveniat cum illa; accidentibus & curatione tamen maxima ex parte differt. Empyrici initio data opera eam negligunt, quod curationem ante quintum vel sextum invasionis mensem perperam institui ajunt, humorisque tenacitatem, in quo mali fomes maxime inhæret, tot mensium intervallum requirere ad præparationem, credunt. Vitam interim intemperatam vivere interdicunt, aquæ calidæ lavacra instituunt, frigus nocturnum, ne perspiratio cohibeatur, maximopere arcent; carnes recentes, imprimis ferinas, tostas, remoto omni piscium genere, præcipiunt. Vinum permittunt, quod sudores & fuligines non sine ægrotantis levamine, per poros expellere, comperiantur. Qui ab hoc medendi modo recedunt, symptomatum quidem pro tempore levamen allaturos, sed postea recidivam artuumque dolores successuros, ratum habent. Tandem præparato hoc modo corpore, evacuationes instituunt: mox, eos, qui præsertim tenuioris sortis sunt, ad molendinas sacchareas ignesque luculentissimos ablegant; & solo decocto, cujus basis *Caaroba* & Carcaparilla, curationem ex instituto propemodum Europæo, felicissime absolvunt. Ulcera quoque solo attritu aut lotione *Caaroba* aliarumque herbarum exsiccantium & abstergentium succo, tollunt. Indi autem foliis *Caaroba* nunc coctis pro balneo, nunc ore jejuno masticatis, ulcera, quæ per se non evanescunt; exsiccant & malignitatem extrahunt. Quod ipsum aliquoties per Chirurgos in Nosocomio imitari jussi, & voti nos compotes reddidit. Ne quis autem fallatur, hæc lues sive ex Hispanica mixta, ut sæpe fit; sive simplex Endemia, Europæis præsertim, non adeo parvi facienda sive in principio sive in progressu. Neque enim ut quidam existimarunt, intra Tropicos levior ob halituum à sole perpetuam extractionem; gravior tantum in septentrionalibus regionibus datur. Ac si nocturnum frigus modo leviter admissum, apertos diurno calore poros non cum summo detrimento ægri altius occluderet, discussionem tetrorum vaporum impediret, versusque periostium, in quo dolor, repelleret. Sicut quotidie fit, vel ægrorum vel medicorum incuria, qui differentias diei & noctis contemnunt. Et tunc quidem male morata ulcera, quibus hoc malo infestati turpiter scatere solent, si maligni illi halitus minus exspirent, cariem in ossibus, cæteraque symptomata, æque ac in patria causari videas.

Addam quæ de Gonorrhæa, *Scantamento* Lusitanis dicta, notatu digna existimavi. Gonorrhæa simplex, sicut haud difficilis habetur curationis, ita facile acquiritur, modo à sola equitatione sub æstu meridiano. A purgantibus initio sibi cavent in omni Gonorrhæa, vixque blandissima ex Manna, Cassia, syrupis laxantibus exhibent, ne quid cacochymicum provocetur aut irritetur. Tam salutaria contra hunc affectum domi nanciscuntur remedia Incolæ, ut raro in exotica, quæ in officinis prostant, inquirere illis necessum sit. Præferunt, *Guabipoiocaiba*, Lusitanis *Pao Podre*, quam ego Arborem Siliquosam, in tractatu de simplicibus appellavi. Ejus radix in taleolas dissecta & in aqua ex canna saccharea destillata, macerata, aërique exposita, eam abstersoria & diuretica qualitate imbuit, quæ mane & vesperi pota, parastatas & renes insigniter mundificat. Cavendum tamen ne immodice hoc medicamento valido utare, quod sanguinem ducat. His accedit *Iuripeba*, Canna *Iacuacanga* dicta silvestris, radix item *Iaborandi*, quæ noctu sub dio macerata in aqua fontana diluitur, ejusque diluti quatuor plus minus unciæ per quindecim circiter dies bibuntur, unde renes & vesica repurgantur. Post hæc pro potu quotidiano, ejusdem cannæ silvestris decocto utuntur. Atque alternatim ob calores suscitatos, mane phtisanam seu liquorem ex *Tipioca* exhibent. Dilutum radicis de *Malva Isco*, *Pagimirioba*, *Fedagoso*, *Caapomonga*, Emulsiones ex *Tipioca*, nuce Coco recenti & seminibus frigidis, cannæque sacchareæ aqua præparatæ, familiaria illis sunt remedia. Contra retentiones & inflammationes lotii, post frigidam dorsi & perinæi inunctionem, genitalia emollientibus fomentant, nempe decocto summitatum *Basurinha* & *Imbaiba*, floribusque malvæ Americanæ & fabarum vulgarium, atque id genus aliis. Calorifica vero, tam à medicamento

camentis quam epulis procul esse jubent, ne virulentia & incendium invalescant. Ego tamen nimium refrigerantium usum aliquando noxam intulisse expertus sum, quod tonus genitalium inde debilitetur. Semper enim condonandum est Empiricis, utpote exquisitioribus in exhibendis medicamentis quam in distinguendis morborum causis. Quippe sicut ex his medendi formulis apparet, profluvia genituræ cum Gonorrhæis videntur confundere. Quod qui levitare velit, adeat Plat. Ob. pag. 729. Lang. Epist. 2. l. 5. Solenand. pag. 199. v. 45. Hof. pag. 540. Quocirca in Gonorrhæa virulenta malignitate exturbata subsistunt peritiores, quando indicatio astringendi, consolidandi & siccandi est. Quod quidem optime fit balsamo *Copaiba*, saccharo vel oleo olivarum dissoluto atque per os & penem injecto.

Cap. XX.

De Vulneribus & Ulceribus.

TAmetsi pleraque vulnera & ulcera ejusdem fere naturæ & curæ in novo hoc orbe ac in patria existant; ea tamen in quibus differunt, silentio præterire nolui. Sicut enim in multis malis internis considerandum quæ infra hepar sint aut quæ supra; ita maxime in externis. Quæ superne sunt, præcipue in capite, multo benigniora & curatu faciliora existunt. Tum quod ab humorum peccantium affluxu libera, tum quod capitis vulnera aëris calidioris beneficio & sola mundificatione restituantur sæpe. Ea autem quæ in inferioribus partibus corporis, maxime in pedibus existunt, difficillimæ curationis sunt; partim ob perpetuum descensum & mobilitatem calidi humoris in acrimoniam degenerantis; partim ob facultatem retentricem debiliorem. Atque hæc quidem verissima deprehenduntur, si tempus anni respondeat, nimirum constitutio calida & humida; æstate enim sicca, sponte vel felicius saltem curantur. Quid mirum, si hac regione quæ toto cœlo ab Europa distat, vulnera & ulcera aëri exposita, diversum quid & peculiare habeant, cum authores passim testentur, nonnunquam ob diversum urbis aut regionis situm, aut pejora, aut meliora tum capitis, tum pedum mala fieri. Longa experientia observatum est ab Incolis, oleis, unguentis aut emplastris, minus profici quam in Europa, ob impeditam perspirationem halituum. Haud facile se dimoveri patiuntur à vegetabilibus quæ astringendi facultate pollent; etiam tum, cum ob malignitatem altiorem; ad Ægyptiacum, præcipitatum, alumen ustum & similia ascendere debent. Tamen ab ipso principio usque ad curationis finem, sive loci affecti corruptelæ, sive vicinæ carnis mollitiei invigilantes, nativas suas astrigentes & siccantes herbas, resinas & pulveres non deserunt. Quod cordatiores, præmissis generalibus purgantibus, tentant. A vino & fructu imprimis illo celebri *Ananaß*, sibi cavent. Quia non solum curationem vulnerum & ulcerum remorari, sed & in pejus disponere, recidivamque facere constat, quod calore infenso humores accendat. Diæta utique illis tenuis & refrigerans esse solet. Porro iis, quibus recens inflicta sunt vulnera, duo præcipue hic observanda sunt. Primo æstum diurnum devitent, ne sanguis attenuetur, venarumque orificia aperiantur, quod ingenti virium jactura ob dissipationem spirituum & febrilis caloris accensionem in castris aliquoties contigisse memini. Deinde ne noctu sub dio cubent, unde maximam calamitatem, spasmos, convulsiones mortemque ipsam postea incurrant. Cum vero in curatione vulnerum & ulcerum Lusitani plerique & Brasiliani peritiores longo usu facti, & silvas remediorum quavis regionis parte, omnique anni tempore sibi in promptu habeant, ea proferam quæ oppido approbata & à nostris recepta, longaque rerum experientia confirmata sunt. Optato successu balsamis illis fragrantibus *Cabureiba* & *Copaiba*, vulnera restituunt, haimorrhogiamque non tantum sistunt, sed & interne ac externe exhibita nervis opitulantur. Gummi illud præstantissimum admodum familiare, *Icicariba* (quod Elemni vere dixeris) nervorum & capitis affectibus præ cæteris remediis medetur. *Tipioca* autem, sicut pota fluxus sanguinis hepaticos & dysentericos internos coërcet, & incrassat; ita haimorrhogias à vulnere concitatas, sive hausta, sive plagis emplastri aut cataplasmatis forma applicata, mundificat, temperat & sanat, quod excellens remedium si tamen simplex exhibitum minus prosit, opiatum aliquod admiscendum; ut coagulentur simul humores moti. Porro succum ex arboris *Ambaiba* summitatibus expressum mira operari perhibent, quippe gravissimis quoque instillatus vulneribus solatium adfert. Populare est medicamentum hoc corroborans, mundificans & exsiccans, quod ex radicibus *Araca* & Limoniorum myrtique foliorum succo fit. Communia denique sunt remedia, folia Nympheæ, *Lavapratos*, *Iuripeba*, eorumque decocta, *Figuero d'Inferno*, *Herva de Noßa Senhora*, *Pagimirioba*, *Cuipouna*, *Ambaiba*, *Tapia*, *Folhos do Spinhera*, succus *Bacoveira*, aliaque pene infinita incolis usitata, de quibus mox in historia simplicium. Addantur, si simul pedum tumores adsint, balnea vel fomenta ex corticibus arboris *Cepipira*, summitatibus *Aninga*, Myrto silvestri,

vestri, *Basourinha*, *Guabiraba*, *Camara* & similibus. Gangrænam, Europæis relictis remediis, solis foliis recentis Tabaci contusis, toties ab Empiricis restitutam vidi, quippe majores facile ipsis redeunt fructus in curatione multorum malorum, ex usu foliorum viridium eorumque succis & oleis; quam cæteris orbis incolis, ex fumo exsiccatorum. Furunculos & Apostemata maturare solent foliis *Araticu* vulgaris, *Bredos*, *Pulgera*, *Pagimirioba*, *Herva Mimosa*, & bulbis Lilii Brasiliensis, *Meeri* dicti: Tum & radicibus mirabilis Peruanæ rubræ.

CAP. XXI.

De Papulis & Impetigine.

INter vitia Cutanea nondum Scabiem, Lepram, Elephantiasin observasse contigit, sicut in Ægypto aliisque fervidioribus regionibus grassari testatum est ab Autoribus. Sed papulæ seu sudamina, quibus cutis exasperatur & rubet (vulgo **de Rootvont**) advenas fere omnes recens Brasiliam ingressos, genioque imprimis largius indulgentes, summo cum pruritu invadunt. Vid. Tulpii Obs. 44. l. 3. Hæ pustulæ totum corpus sæpenumero arrodunt, fixæque ac stabiles totam ventris regionem occupant, ut *Zona* dici possint. Quod malum, balneo quidem aquæ marinæ frigidæ cum limoniorum succo composito, abolere plerique student, sed minus tamen consuetum est exhibere quod ardores intropellat, seu frigidæ lotione, balneoque nimis astringenti id fiat, sive per fortiora purgantia acrem humorem à circumferentia revocare instituas. Si vero malum nimis excrescat, longiusque serpat, leves admodum & faciles purgationes ex temperatis componantur, quæ hepatis calorem, sentinæque corporis, mesenterii scilicet, obstructiones tollant, ut sunt, syrupus ex novem infusionibus & ex cichoreo cum Rheo. Cremor tartari Tamarindi. Decocta radicis *Iuripeba* & limoniorum quæ cichoreii vicem supplent. Venæsectioni semel atque iterum insistendum est. Externis ita utare, ut sudore crebro absterso, subuculam frequenter mutes. Mox fomentis ex aqua sulphuris & nitri, albumine ovi, seminibus frigidis majoribus, cum aceto & limoniorum succo coctis, immisso linteamine, corpus defrices. Quæ, licet primo attactu acres sæpe dolores excitent, cutemque vellicent, statim tamen cessare solent; quos, si quis impatientior ferre non potuerit; eorum loco, balneo tepido ex refrigerantibus & emollientibus herbis utatur. Sciendum est, quod plerique quamdiu hoc malo tentantur ac pruriunt, à multis morbis sint immunes, ac prospere valeant. Quamobrem qui hæc incommoda sanitatis gratia aliquatenus obdurare malint, meo quidem judicio rectius fecerint. Ante omnia moderatam vivendi rationem instituant, ciboque ac potu frigidiore utantur, ut materia attenuata, felicius per sudores evocetur, ne ex intempestiva illa materiæ biliosæ repressione ad interna, fluxus ventris Dysenterici enascantur, quod aliquoties factum memini.

Quum vero eruptiones hæ biliosæ per poros exitum sibi quærentes, intra cutem detentæ, vique frigoris aut auræ subito admissæ repressæ atque obstructæ in acres & igneos halitus degenerent, cum multa materia salsa & adusta, in orbem quasi se cogunt & conglomerantur, pertinaciterque ad annos sæpe cuti adhærescunt. Et tunc quidem perversam & plane alienam naturam induunt. Aliquando autem mobiles pustulæ sejugatæ non sine cruciatu, maximoque scalpendi ardore ac pruritu, præcipue æstate juvenes ut plurimum infestant. Has **Ring-worm** nostrates, Lusitani *Empige* ab Impetigine vocant. Quando instar Herpetis exedentis, aliquandiu malum duraverit, externis supradictis facile refragatur. Inter topica tamen remedia quæ requiruntur exactissima illa graminis juncei species, *Erva d'Empige* dicta & Siliquæ silvestres longissimæ, inter simplicia descriptæ primarium obtinent. Horum attritu morbus non leviter emendatur, imo in totum nonnunquam tollitur. Interdum locus affectus mutatur & æque vehementer postea hominem si ab interna causa foveatur, divexat. Quamobrem medicamentum compositum ex succis supradictis ad lavamenti vel unguenti formam, partibus affectis applicuisse, eximiam utilitatem præstitit. Rec. succi graminis & siliquarum prædictarum partem unam, sulphuris vivi & nitri partem dimidiatam, Turbith. albi parum ung. refrigerantis caphurati partes duas. *(Vide porro remediorum insignium copiam contra impetiginem, quam Paulus Ægineta & alii nobis subministrarunt.)* In tractu Paraybiensi exercitatiores incolæ nullum remedium præferre solent cortici *Cebipira*, cujus affrictus & lotio, sicut scabiem, malignaque quævis ulcera exsiccant & curant; ita abstergendi beneficio hanc quoque impetiginem feliciter restituunt. Multoties tantæ malignitatis hic affectus conspicitur, ut venæsectionibus, purgationibus sudoriferis ex sarsaparilla similibusque remediis, & diætæ refrigeranti, licet rite institutis, vix cedat. Tunc curationem nisi per ipsum Mercurium, tanquam proprium antidotum, non recipit. Ex quo tamen intempestive intus aut externe sumpto, nonnullos ardentioris pruriginis impatientes in morbos animiq; deliquia non sine vitæ discrimine

 inci-

incidisse vidi, ob materiam virulentam ad cor usque repulsam, quod facile fit, si pectus, collum & emunctoria obsita, Mercurii litum non ferant. Enecare autem hominem, per se hoc malum si corpus cinxerit, ego sane, quidquid authores scribant, nondum comperire potui.

CAP. XXII.

De Externis Malis quorundam Insectorum.

Bicho dos pes.

MInutissimos vermiculos Lusitanis *Bicho*, Brasilianis *Tunga* hæc terra nutrit. Qui sæpe cum pruritu, raro cum dolore pedum digitorum extremitatibus innascuntur. Maximopere infestant præ cæteris eos qui nudis pedibus, loca arenosa perambulant; in quibus utpote calidissimis vivere amant invisibiliter, fugiuntque pavimenta lythostrata. Initio in cute exteriori aliquandiu latitant. Mox ingenti cum pruritu, præcipue circa plantas pedum, cutem sine noxa penetrant, inque ea se recondunt. Nihil cum Guineensibus vermiculis commune habent, qui longi, lati & albicantes chordarum speciem referunt. Hi vero exigui intusque paulo profundius occultati & vesicula orbilata inclusi, nigricantes apparent, eosque per Mæsocopium explorare oportet; secus enim ne à lynceo quidem exacte satis perspici possunt. Tandem ubi ad justam magnitudinem, quod est circa triduum vel quatriduum excrevisse compertum fuerit, tunc maxime de excisione cogitandum, quod solius aciculæ aut argenteæ cuspidis beneficio à Brasiliano aut Æthiope, facillimo negotio fieri consuevit. Ea solum adhibenda cautio, ut vermis membranula inclusus integer eximatur, ne vitiosus humor quidam contentus, quod sæpe contingit, dispergatur. Tunc enim nova parti vitiatæ exsurgunt accidentia. Rupta enim vesicula, statim novi generantur, qui vicinas & illæsas partes depascunt. Et tunc quidem non minus calamitosi, quam illi in Guinea habentur, adeoque gangrænam ipsam intulisse memini, ut pedum digitos amputare non semel coactus fuerim. Videre mihi contigit in Nosocomio, cutem in calce pedis callosam, sub qua innumeri latitabant vermiculi, militibus penitus fuisse resectam. Remedium quo præcautionis gratia Lusitani æque ac Braliani inungunt plantas & digitos pedum, est mordacissimum illud oleum glandium, qui pomis arborum *Acaju* adnascuntur. Quod quidem oleum sit extractum ex immaturis & crudis glandibus; nam si maturuerint, qualitate ustiva caret, & gulæ potius delicias, quam huic affectui remedium præbet. Lachryma flavæ arboris *Camacari* dictæ admotum eidem malo prodest. Quod ipsum quoque gentem nauticam pice navali præstare videmus.

Maribonda *Lus.* *Brasil.* Copueruçu.

INfestissima vesparum examina in arboribus nidificantia non armenta, sed viatores, aufugientes licet, persequi amant; imo turmis equitum non parcunt irritata, *Maripofas* vel *Maribundas* Hispanis appellata. Nidus eorum quem in ramorum extremitatibus fabricant, in medicinam receptus est, atque contra frigidos affectus, tum interne tum externe potissimum abhibetur. Magnitudine & figura Europæis vespis haud dissimilia sunt, sed crabronibus atque æstris omnibus infensiora. Noxia hæc insecta velocissima, ipso eodemque momento, quo insultant, aculeo rigidissime faciem petunt, atque mox avolant. Unde atrocissimus dolor cum ardore summo exsurgit, duratque ultra horam, manente rubore & elata cute. Vix ullum satis præsens tam immani cruciatui existit remedium conveniens, quod pars eorum balsamis indigenis, atque refrigerante quodam unguento de *Imbaiba*; pars cauteriis potentialibus, calorem extrahendo præstat.

Moscites *Lus.* *Bras.* Marigue.

ALiud porro genus datur vermiculi alati nigrum, adeoque parvum, ut tactus sensu potius quam visus percipi soleat. Culicum more gregatim volitant. Nunquam apparent nisi summa existente malacia, idque vespertino tempore potissimum, circa fluviorum ripas inter paludosas illas arbores *Mangues* dictas, hærent. Merito ab omnibus pariter incolis extimescuntur hæc insecta molestissima; quippe adeo exercent & lancinant agricolas, ut non solum membra eorum nuda, sed & leviter vestita morsu doloroso infestent, acuumque mucrones referant. Scapha fluvium lento gradu ascendentibus mecum Hispanis, adeo intumuerat, vesicisque ac rubore conspersa erat nobis facies, ut à familiarissimis ne quidem dignoscеremur amicis. Æthiopem jussu domini sui palo affixum, perque integram noctem (mirum supplicii genus) relictum, postridie delirio captum, ex meris doloribus, memini. Peregrinantes per

deserta

deserta densaque Brasiliæ nemora, quo defatigata aura marina vix pertingit, præsentiorem cautelam non amplectuntur, quam ipsum ignem integrosque rogos: tum quoque balsamum *Copaiba* & *Cabuberiba*, quibus membra nuda inungunt. Ante horam unam atque alteram, humores & puncturæ evanescere solent, modo non nimia frictione vel frigidæ aspersione irritentur partes læsæ. Dolores apprime sedantur mucagine cardui littoralis, tum & herba *Pagimirioba* & *Imbaiba*, cæterisque ejusdem generis succis inspissatis, quæ frigida & anodyna qualitate pollent.

GUILIELMI PISONIS, M. D.

LIBER TERTIUS,

Qui agit

De Venenis eorumque Antidotis.

Agno venenorum proventu, quibus passim animalia, plantæ, ac mineralia turgent, universus Orbis terrarum luxuriat. Præter primum Naturæ institutum accidit, ut quiddam alicui sit malum & noxium. Nam quod multis alimento, quibusdam est veneno; ac vicissim, quod uni est veneno, ut cicuta homini, quibusdam animalibus ut Capræ & Sturno est alimento. Sic radix altilis *Mandihoca* à venenato succo nondum repurgata, homini lethalis, equis & bobus cæterisque animantibus nutrimentum præbet. Celebris quoque illa herba Mimosa *Iuquiri* dicta, oves & capras pinguefacit, interimit homines. Basilisco venenum est naturale & aliis animantibus minime. Non autem Plinio assentiendum, qui in eum finem à natura produci testatur, ut iis pro libitu homo, incurabili vel animi vel corporis morbo detentus, utatur ac violentis toxico hausto cruciatibus & vitæ finem imponat. Nisi hoc forte attribuendum huic genti Barbaræ, artibusque Magicis supra modum deditæ & in omnibus prope venenis dignoscendis mire solerti, quibus hostes & socios, lucri aut libidinis causa, pari sorte exstinguunt. Mancipia illa ex Africa huc deducta, ubi horrendi voti compotes fieri nequeunt, cum dominorum vitæ insidiantur, durissimæ servitutis jugi, inediæ ac variarum calamitatum impatientes, ad unicam illam libertatis viam, nemini non perviam, confugiunt. Veneno ubique obvio, sibimetipsis atroces manus inferunt. Gratulantes sibi naturæ renuntiare, vindictamque, dominis plus justo severis, reponere. Sed hæc, relicto abusu, secus interpretanda sunt: cum animali non solum rationali, sed & irrationali instinctus sit datus, per quem creatis omnibus dextre utatur, bona & vitæ utilia seligat, fugiatque nocitura. Ecquid enim, per Deum immortalem, ex quo non aliquam percipiat utilitatem? ex ipsis viperis adversus viperas conficit Antidotum, quo venenis omnibus & venenatis morbis resistat. Ex *Mandihoca* radice, maximo scatente veneno, optimum alimentum non solum, sed & Antidotum concinnatur. A Scorpio, Scolopendra, Colubro, reliquisque Serpentibus ictus, ab iisdem petit remedium. Elephantiacos viperarum esu frequenter sanitati restitutos Galenus auctor est. Nec existimandum benignam naturam remedium denegasse, ubi morbum invexerit, sed omni veneno alexipharmacum indidisse atque opposuisse. Basilisci lethifero veneno, mustelæ virus, salivam hominis jejuni, Serpenti, Viperæ, Scorpio cæterisque venenatis adversari constat. Adeo placuit Naturæ nihil esse sine pari. Equidem vix dixeris venena an alexiteria plura sint pronata; & ubi specificum incognitum, Diascordii & Theriacæ usus, vicem supplet. Sic folia, flores & fructus Herbarum *Tangaraca* & *Iuquerij*, venena Brasiliæ facile prima, propriam suam unaquæque radicem, oppositum habet Antidotum. Bufoni *Cururi* aliisque insectis venenatis, solius *Nhambî* decantatæ illius Panaceæ succus suffusus, præsentem mortem infert. Plurima alia hujusmodi hic producuntur, Barbaris multo quam Europæis ac eruditis, notiora. Qui viperarum pinguedinem & capita, tum & integra insecta quæ vulnera intulerint, ex arte parata, audacter & felici cum successu, venenatis ictibus applicant. Adeoque per ipsos effectus comprobare nituntur in omni venenato contineri suum Antidotum. Videatur locus Galeni lib. 11. de Simplicib. cap. de Dracone marino; & libr. de Theriaca cap. 11.

Quamvis autem occasione multoties desiderata multa nondum explorare licuerit, ea tamen quæ assequi atque addiscere potui, posteris ulterius indaganda relinquo. Nec enim facile est veneni speciem cito distinguere; neque etiamsi cognoscatur, protinus illius proprium alexi-

alexipharmacum succurrit. Accedit, quod aliqua reperiantur, quæ in Europa venenata, hic vesca, vel saltem minus noxia sint, & vice versa; quippe ranæ & pisciculi hic dantur præter opinionem venenati: E contrario formicæ illæ grandiores, tum carnes aliquot serpentum, lacertorum, bufonum, vermium & glirium silvestrium, primis incolis inter delicias habentur. Idem Plinius de Africa confirmat lib. VI. cap. 29. Celsus lib. V. cap. 36. Scaliger Exercit. 189. sect. 4. In India atque Æthiopia non solum innoxios serpentes multos, sed etiam esculentos dari, ita ut Ophiophagi dici possint.

Præ cæteris autem in Brasilia, centipedes *Carasitu* & *Caramouritu* virides & nigri, tosti & eviscerati; tum imprimis vermes illi *Iarumai* & *Caramatori*, pingues & albicantes, inque medullosis silvestrium palmarum truncis viventes, in pretio illis sunt. Plinius lib. XVII. cap. 24. Ælianus lib. XIV. de Animalib. cap. 13. narrant vermes in usu multis Indis esse.

Innumera alia portentosa à Tapuyeris fando accepi, quæ, quod eorum aliqua forte fabulosa, silentio prætereo; tantisper donec ulteriore investigatione atque experimento eorum veritas magis illucescat. Multa equidem inter hæc notatu dignissima, à nemine tamen, quod sciam, Lusitanorum, scriptis mandata, adeoque neglecta, ut ne vestigium quidem horum ac similium naturæ mirabilium exstet, unde lucubrationes Physicas quis illustrare possit. Quædam nativa recondita habent veterani agricolæ, quibus sibi suisque Europæis remediis destituti, coguntur succurrere. Quamobrem maximam partem, multis precibus à Barbaris extorquere necesse fuit: qui sicut tenebriones sunt in porrigendis venenis & pertinacissimi in revelandis ejusmodi secretis; ita officiosi in exhibendis antidotis; dictoque citius ubi de natura veneni constiterit, in silvis efficacissimas herbas colligunt, quas contusas instar potionis ægris subministrant, animasque pene exstinctas suscitant. At vero, his remediorum generibus non contenti miseri mortales, ac superstitiosi barbari, futilia illa ac illicita, ut fascinationes, incantamenta, philtra ac sortilegia amplectuntur. Quod tamen ex parte condonandum huic genti profanæ; utpote nullis literis vel Dei cultu imbutis, sed Stygiis tantum atque infernalibus auguriis, ultra quam credi potest, deditæ. Illud mirum, reperiri etiam inter Christianos, quos insana hæc & ridicula credulitas involvat. Pudet profecto, quam indigne homines cætera cordatos, mancipiorum & pecorum suorum externos & internos affectus, nescio quibus præstigiis à se curatos gloriari, meamque incredulitatem haud parum accusantes, audiverim. Quum tamen quæ primum technis impostorum, veneficiis ac magicis incantamentis obvelata erant, longo post tempore ingenii aciem intendentibus, detecta stolidam opinionem exemerunt. Nemo equidem tam excors, quin fateatur plurimos præter expectationem Medici, citra artem, absque manifesta causa sanitati restitui vel sola imaginationis vi; quin imo væcordia potius esset, omnia manifestis qualitatibus ascribere & occultas illas totius substantiæ proprietates tollere. Videatur Andræas Cæsalpinus quæst. XIII. Sed hæc nihil ad præstigia aut patrocinium impostorum respiciunt. Verba & characteres sunt Medicinæ dæmonum, syrupi & Apozemata hominum, inquit Paracelsus. Ex Agyrtis & circumforaneis qui plusculum sapiunt, norunt quo tempore & quibus morbis sua amuleta instituant. Si successu res careat, æger incusatur. In minimo enim qui peccat, omnium fit reus. In mysteriis magicis, qui cadit syllaba, cadit causa. Plebecula maxime dedita ejusmodi nugis, plus fidei & spei iis concipit, gaudens falli specie recti. Orationes cum certis cæremoniis dicendas suscipit, & jam vix demurmuratis verbis vi fortissimæ imaginationis, aliquam convalescentiam sentire se clamitat. Quod ipsum quoque Galenus his verbis testatur; plures sanat, cui plures fidunt. Unde merito credulos Agrippa ad sacra magiæ cæremonialis admittit. Sed longius provectus, dum me tantæ credulitatis piget tædetque, revoco me & ad venenatorum enarrationem redeo. Quorum occultæ qualitati, abdita quoque medicamentorum proprietate (quæ per experientiam fuerit revelata) succurrendum.

Inter venenata Brasiliæ animantia; Serpentes primum locum occupant, è quorum numero circiter viginti hactenus innotuerunt, ut sunt, *Boiguacû*, sive *Iiboya*, *Arabô*, *Boiobi*, *Boicininga*, *Boitrapô*, *Boycupecanga*, *Boipeba*, *Cuturucu*, *Caninana*, *Curucacutinga*, *Guinpaiiaguara*, *Ibyara*, *Iacapecoaja*, *Ibiboboca*, *Iararaca*, *Manima*, *Vona*, *Tareiboya* & *Cacaboya*, *Amorepinima*, quorum tres novissimi sunt angues aquatici. Frequentiores ædes & silvas perreptantes, in hoc habitato Parnambuci tractu attingo; reliquorum minus cognitorum naturam, cogor præterire. Horum Serpentum Americanorum aliqui, Europæis minus sunt noxii, utcunque tamen majores & vegetiores iis existunt; quasi harum regionum calor externus, nativum in hisce frigidis animantibus intendat. Præter Galeni aliorumque testimonia, multa sunt argumenta ab ipsa experientia desumta, quæ evincunt temperiem nactam esse frigidam, omnem lacertorum & Serpentum cohortem, contra Avicennæ opinionem. Nam non solum contactus ipse frigidus vel maxima æstate, hoc arguit, sed eorum nonnulli ad menses, nonnulli ad septimanas aliquot vivi absque cibo reservati, hoc confirmant; cum tamen si quid esculenti illis

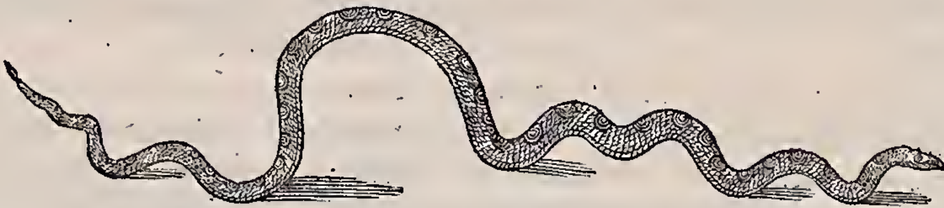
illis præberetur, comederent. Idem testatur magnus Scaliger commentatiis in Historiam Animalium, lib. 11. &c,

BOICININGA.

Primo Serpens ille, *Boicininga*, quem *Cascavel* & *Tangedor* Hispani nominant, propterea quod sonitum instar tintinabuli caudâ edat, in triviis juxta ac deviis locis cernitur, tamque celeriter proreptans ut volare videatur. Huic tam pernicioso colubro, benigna natura, cautionis quasi gratia, nolam addidisse videtur, ut illius sonitu admonitus quilibet tempestive sibi caveat à vicino hoste. Brachii est crassitie, longitudine interdum quinque pedum, lingua bisulca, dentibus longis & acutis, colore fusco & ad flavum vergente. Quotannis articulus, quo infestare solet, in cauda crescit; cujus extremitate in anum hominis immissa, mortem infert confestim; venenum autem quod ore vel dentibus infert, multo lentius vitam tollit. Ex vulnere mox sanies cruenta effluit, caro livet, ulcusque paulatim serpit. Ad remedia extrahentia, vulnus dilatantia, scarificationes, cucurbitulas, & si pars læsa intercipi possit, ad vincula festinandum, idque junco *Iacape*; cui remedio maxime fidunt Brasiliani; sin minus, cauterio utendum est. Interim dum veneni qualitas ad cor penetrat, curandum ut interius præmuniatur *Tipiocæ* haustu, sudoresque evocantibus insistendum. Præsentissimum præ cæteris remedium, quod Barbaris contra hujus aut qualiscunque Serpentis morsus restat, est ipsius nocentis caput, quod contundunt, contusum emplastri formâ vulneri calens applicant: cui remedio simul addunt, in omni fere morsu, salivam hominis jejuni, qua perpetuo partem affectam demulcent, (Plinius lib. VII. cap. 2. Galenus lib. x. Simplic. Scaliger in Histor. Animal. lib. 11. cap. 18. hanc salivæ vim quoque agnoscunt) adeoque his duobus Antidotis nituntur, ut desperent, si in illis voti compotes non fiant. Ego hæc & similia remedia, quæ longa illis experientia dictavit, jubente necessitate, lubenter sum imitatus. Non intermittendo tamen ea quæ à veneranda antiquitate & authoribus nobis sunt relicta. Ne nimium temere hisce novitiis, aut pertinacius veteribus viderer adhærere.

CUCURUCU.

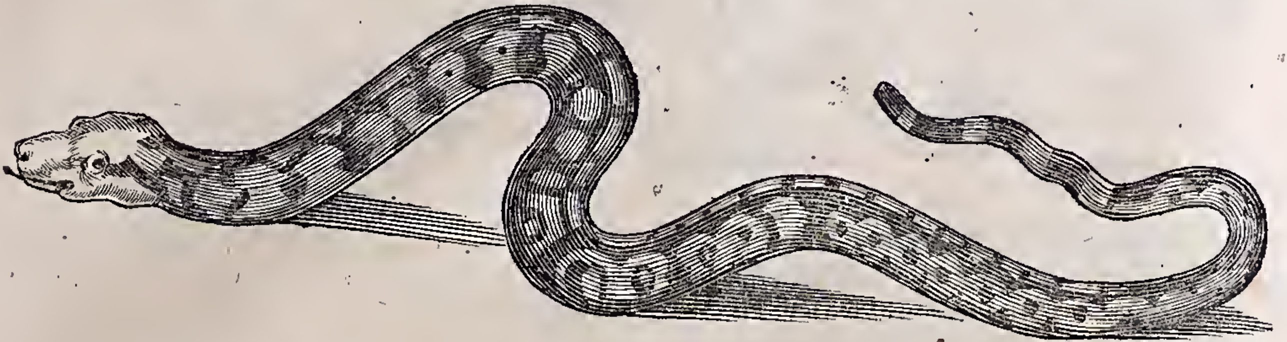
CUCURUCU est anguis crassus, cineritii coloris, interius flavus, externis maculis nigris distinctus, & iisdem ut *Cascavel* squamis vestitus; novem & interdum duodecim pedes longus. Maxime est venenatus & plurimum metuendus, licet caro ejus præparata à Barbaris comedatur. Præcipuum illi venenum in capite, ideoque Brasiliani intercepto quantocius caput amputant & cooperiunt humo. Ab illo ictus, corripitur vertigine, tremoribus, torminibus, animi deliquiis, febribus ardentibus, quibus sudor frigidus ac ipsa denique mors, intra diem naturalem, aliquando & celerius succedit. Præter enarratas qualitates, peculiare est huic Serpenti, quod morsu ejus virulento, venæ erodi videantur, tantamque inflammationem & ardorem efficiat, ut sanguis bulliens mox è naribus, auribusque, imo manuum & pedum unguibus promanet. Huic malo si quæ Medicina detur, ipsius Serpentis, qui morsum intulit, caput emplastri forma, vulneri applicatum; tum & folia Tabaci recentia, leviter tantum ab ignis flamma tacta, mirabiliter prosunt, cauterii loco. Idem præstat contra hujus, aliorumque Serpentium morsus radicis *Caaapia* decoctum. Deinde succedunt sudorifera, vel ipso statim initio convenienter exhibita, ut sunt radices *Iurepebæ*, *Vrucu*, *Malvisco*, *Iaborandi*, inter simplicia satis superque descripta.

BOIGUACU.

BOIGVACU, sive *Iiboya*, Serpentium omnium facile maximus, pectus fere hominis crassus, Lusitanis *Cobre de Veado* dictus, quod Doreades integras devoret, idque sugendo potius quam masticando. Ex horum genere quidam octodecim vel quatuor & viginti pedes reperiuntur longi; Cineritio, spadiceo variegato sunt colore. Non æque veneno, ut multi alii, turgent. Carne eorum non solum Indigenæ & Nigritæ, sed & nostrates vescuntur. Famelicus hic

 anguis

anguis vel ex dumetis prosilit, caudæque suæ nitens, horrende se erigit & strennue cum feris & hominibus luctatur, & sibulat irritatus: vel ex arbore insidiose in viatorem desilit, eumque

validissimis cingit amplexibus, ita ut vel sola complexione interimat: nec minus validi atque feroces existunt, duo ingentes illi *Arabo* & *Cucuraciu*, hominibus æque ac capreis insidiantur. Quippe omnes hujus generis solidis vertebris & costis præditos ex Anatome animadverti. Ictus eorum vix censetur venenatus, & per se aliquando, etiamsi nullo vel leviori saltem adhibito remedio, curatur. Ita ut hi inter non venenatos Serpentes, de quibus passim auctores multa testantur, debeant numerari: quibus *Caninana, Mavina* & *Vocia* annumerare licet, quod nihil vel parum saltem hominibus noceant. Vide Vossium de Idololatria Gentili lib. IV. cap. 58.

IARARACA.

Brevis est hic Serpens, raroque semicubiti longitudinem excedit, venis quibusdam in capite prominentibus, instar viperarum, & haud aliter quam illæ stridens: rubris & nigris ma-

culis insignis, cæterum terreo colore: ejus morsus venenatus non minora adfert symptomata, quam vel reliquorum Serpentum, exceptis iis qui lentè & clam vitam depascuntur. Ipsa fera postquam vulnus inflixit, à cute, cauda, capite & intraneis repurgata, & in aqua radicis *Iurepeba*, cum sale, oleo, porro, anetho & similibus cocta, à vulneratis comeditur, magnoque illis solet esse præsidio. Convenit denique præ cæteris, *Caatia*, quæ merito *Herva de Cobras* dicitur, quod foris & intus exhibita, hujus aliorumque Serpentum morsus facile restituat. Idem feliciter præstant acini arboris *Guibira*, contusi & morsibus applicati.

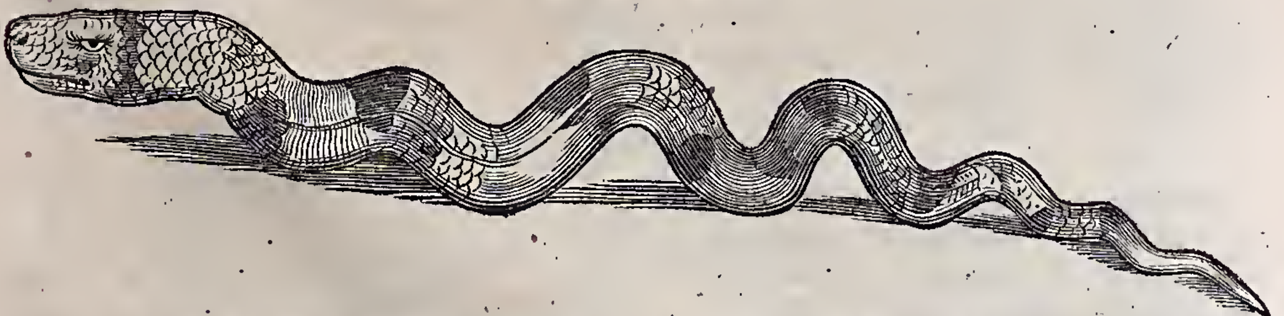
BOITIAPO.

Boitiapô Brasiliensibus; Lusitanis, *Cobre de Cipo*, anguis est vix brachium crassus, septem pedes longus, Olivacei coloris, victitans ranis. Maxime venenatus, ac æque calamitosis malis auctor existit, quam morsus *Cucurucu*, quippe eadem vi, eodemque modo ab extremitate membrorum sanguis distillat. Remedio autem vix ulli cedit, nisi igni forte vel ferro, modo pars læsa tam violentum remedii genus admittat.

IBIIARA.

IBIIARAM viperam (Iconem vide apud Maregravium) *Cobre Vega*, vel, *Cobra de dos Cabecas* appellant Lusitani, quod duo capita videatur habere, sed falso. Ipse Plinius, qui idem de eadem testatur aliorum forte relatu, deceptus fuit. Familiaris & frequens est, sub ruderibus in terra latitans; Formicis vescitur: digiti est crassitie, sesquipedis longitudine, atque argentei coloris. Ejus morsu nihil est virulentius, non tamen citra spem curationis existit, si supradictis remediis tempestive interne & externe utaris. Quæ, quod nihil immutandum occurrit, toties repetere supervacaneum duco.

IBIBOBOCA.

IBIBOBOCA Brasiliensibus, anguis pulcher, Lusitanis *Cobre de Corais* appellatur, duos pedes longus,

longus, pollicem autem crassus, colore niveo, & nigris, rubrisque maculis variegatus. Morsus illius venenatissimus, non extemplo vitam depascitur, sed tarde se promovet. Sanatur emplastro è capite Serpentis concinnato & efficaciter apposito. Pulvis plantæ *Nhambi*, tum & succus foliorum *Caapeba* & *Caiatia*, vulneri instillatus, extrahit virus.

BOIOBI.

BOIOBI Brasiliensibus, Lusitanis *Cobre verde*, ulnæ est longitudine & pollicis crassitie; coloris porracei & pulchre micantis. Ædificiis gaudet, neque ulli nocet nisi irritanti; morsus tamen illius venenatus, remedio quamvis eximio vix cedit. Radix autem illa nodosa herbæ *Caa-apia* contusa & ex aqua pota, summopere prodest, cæterisque herbis antidotalibus facile palmam in hoc casu præripit. Miles quidam gregarius anguem hunc inter arbusta latitantem, dum pede forte conterit, ab eo in femore demorsus, paucis post diebus, toto corpore tumefacto & livescente, deficiente radice *Caa-apia*, cæterisque remediis frustra adhibitis, præsentibus commilitonibus, quam miserrime exspiravit.

CANINANA.

CANINANA Serpens, ventre est flavo, dorso autem viridi, octo circiter palmos longus, inter minus venenatos habetur: ovis victitat & volucribus: Capite & cauda resectis, ab Afris & Americanis comeditur. De peculiari illius antidoto, nihil adhuc certi affirmare possum. Vulgaribus alexipharmacis sive Europæis, sive indigenis supra enarratis, malum si quod infert facile expugnatur. Familiare autem illud decoctum antidotale, ex radice *Iurepeba*, cum pauxillo salis, huic aliisque morsibus vel puncturis venenatis sæpe applicandum est; nec non fructus *Ananas* viridis, isque in cataplasmatis modum contusus. Denique si necessitas ulterius urgeat, pars læsa scarificetur, moxque vivus gallinaceus pullus imponatur.

IBIRACOA.

IBIRACOA Brasiliensibus, Serpens est variegati coloris, albis, nigris, rubrisque maculis insignis. Ejus morsus est admodum venenosus, & pessima symptomata infert, haud secus quam *Cucurucu*, ut à Brasiliensibus accepi; quippe sanguis quantocius à morsu, ex auribus, naribus & oculis profluit & nisi statim subventum fuerit, moritur vulneratus. Si virus nondum ad cor abierit, carne ipsius anguis cocta cum radice *Iurepeba*, *Iaborandi*, *Malva Isco*, *Caapeba*, *Capypuba*, additis summitatibus *Nhambi*, ex vino interne exhibitis vulnerati restituuntur. Addatur externum remedium, ex capite ipsius feræ contuso & cum *Herva de Cobre*, aliisque ejusmodi ante enarratis, præparatum.

TAREIBOYA & CACABOYA.

Postremo angues duo amphibiorum more, modo in lacubus, modo in sicco degentes conspiciuntur, ac proinde hydri vel natrices jure dici possunt, tametsi non æque perniciosi ac nostri Europæi esse perhibeantur. Atri sunt prorsus nec valde magni. Irritati nocent, vulnusque facile curabile infligunt. Prior *Tareyboia*, posterior *Cacaboya* appellatur, qui lutei est coloris, sex palmas longus, ruricolis potius extimescendus quod Gallinas devoret, quam quod homini lethale venenum inferat. Tamen securitatis causa Herbæ *Nhambi* & *Erva de Cobras* appositæ ex arte, vim veneni, si quod modo sit, retundunt.

CROCODILUS.

Crocodili in fluviorum, stagnorumque latebris degunt, Africanis Crocodilis similes, sed utique minores: raro quinque pedum longitudinem excedunt, *Iacaré* Brasiliensibus, nostris **Caymans** dicti; hominibus natantibus insidiantur, rictu late diducto, acutissimisq; dentibus, ingentia vulnera inferunt. Quæ vulgaribus remediis coalescunt, præsertim vero adipe ipsius animantis. Vulnerati pariter, & non vulnerati Crodilos summo studio venantur, partim propter virtutem Medicam adipis; partim ob ipsorum testes myrothecium insigniter redolentes, quos magno pretio divendunt. Omasus quoq; hujus *Iacare* exsiccatus & in pulverem redactus, contra morbos calculi ab incolis exhibetur. Ova quæ plus quam viginti vel triginta subinde profert, anserinorum ovorum magnitudinem excedunt, nec solum à Barbaris, sed & militibus nostratibus expetuntur & comeduntur. Idem de ipsa carne Crocodili exenterata dictum volo.

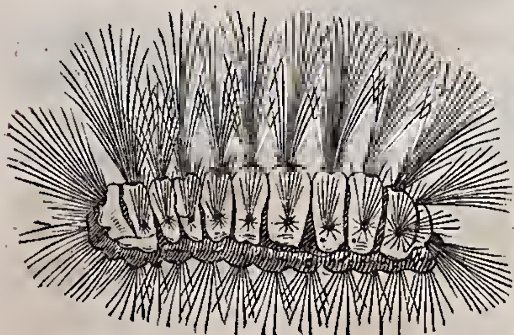
BIBORA.

Inter tot lacertorum exercitus, qui passim in silvis, ædiumque ruderibus conspiciuntur, unicus tantum, quantum quidem constat, reperitur venenosus, qui *Bibora* dicitur. Cæteris lacertis non adeo quidem dissimilis est, sed minor, digitique majoris magnitudinem vix excedit. Cute est cineritia & magis albicante. Corpore omnibusque membris crassioribus, venenoque tumentibus; cauda denique multò breviori & latiori existit. Plaga ab eo illata dilutam fœtidamque saniem effundit, cum tumore livido, cardialgia, torminibus, ac magnis cruciatibus.

tibus. Peculiare huic malo antidotum nondum est inventum. Quaptopter hæc aliaque communibus alexipharmacis tam exoticis quam indigenis, exturbanda sunt.

SCOLOPENDRÆ. AMBVA. SCORPIO.

Scolopendræ grandes & exiguæ, ut & centipedes hirsuti *Ambua* dicti, ac arcuatim repentes ad Venenatorum ordinem referuntur. Illæ ædes, hæ silvas perreptant, olerumque hortensium frutices non solum, sed & homines infestant. Scorpiones Europæis sunt similes, licet non æque noxii, proinde ictus eorum curatu minus difficiles. Verum cum horum trium insectorum natura & curatio ab Auctoribus passim ante me tradita sint, nec quicquam ad ulteriorem illustrationem occurrat, acquiescam. Quippe solum oleum quod eorum viventium qualitates absorbuerit, contra morsus vel ictus cum successu applicatur.

NHANDVGVACV.

Ex Araneorum genere insignis & stupendæ magnitudinis hic reperitur (forte idem cujus Plinius meminit in Indiis passeris magnitudine conspici) qui in ruderibus & veterum arborum concavitatibus nidificat, *Nhanduguacu* appellatus. Eum cæterorum minorum ritu texere nondum compertum est. Exuvias deponit; niger est hirsutus, dentibus acuminatis & prælongis armatus, ob pulchritudinem & usum in pretio habitis. Irritatus venenatum aculeum cuti infigit, ita tenuem, ut vix conspici possit. Hinc tumor lividus non sine cruciatu, multoque dolore exsurgit. Nonnunquam ratione partis percussæ & symptomatum supervenientium malum adeo exasperatur, ut incurabile reddatur, omnibusque remediis, cum ab Indis, tum à me inventis, prorsus refragetur. Proinde ratio habenda ut vulnus dilatetur, remediaque passim ex officinis & authoribus petita, forinsecus & intrinsecus adhibeantur: Inter quæ sit Cancer *Aratu* præparatus eodem modo sicut in capite de Pisce *Guambajacu* sum dicturus.

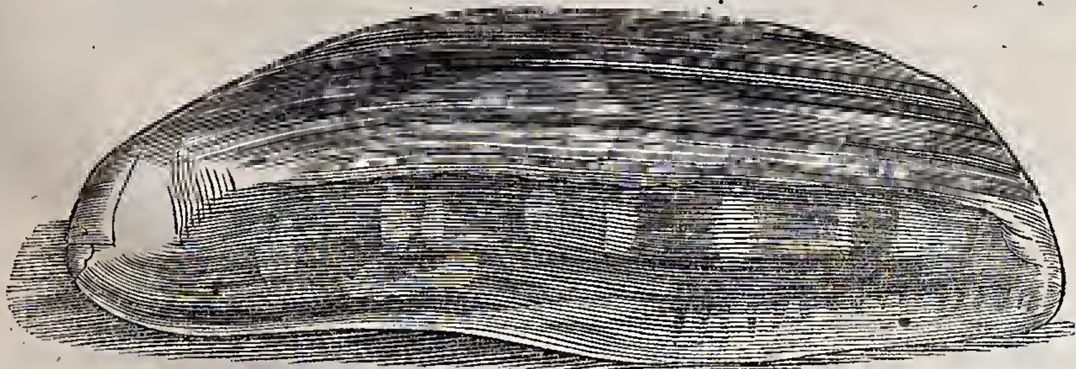
PISCES VENENATI.

Inter planos Pisces cartilagineos dantur Pastinacæ marinæ, Torpedinum & Rajarum species, læves, cæruleæ, sine squamis vel aculeis in toto corpore, præterquam in caudæ principio, ubi duo breves non serrati, sed ad sagittæ figuram formati apparent, ac proinde hi Pisces à nostratibus merito **Pijlstaert**; à Brasilianis *Narinari* appellantur. Iconem vide apud Marcgravium. Non procul à littoribus degunt, vescuntur Piscibus, quibus ex occulto insidiantur, radiumque iis infigunt, quo ablato edules sunt, sicut fere omnibus illis terrestribus & marinis pecoribus contingit, quæ ictu vel morsu tantum venenum infundunt. Pars vulnerata infestissimo dolore, aliquando & paralysi misere afficitur. An aculeus etiam mortua pastinaca vires suas servet, atque non solùm in animantes, sed & in saxa & herbas, exserat eas, sicut Oppianus, Ælianus, & alii testantur de Europæa pastinaca, ego nondum comperi. Dolores sedantur optima illa radice *Mangue* assata, eodemque modo sicut in ictu Piscis *Niquî* dictum est. Dein dilatato vulneri ejusdem Piscis jecur, & teli ipsius cineres cum successu applicantur. Ita ut hic quoque Piscis veneni sui antipharmacum in se habère videatur.

De Brasiliensi Torpedine, ejusque malo, vix ad horam unam atque alteram durabili, quia cum Europæa in plerisque convenit, iisdemque remediis & eodem modo curatur, particulatim nunc agere supervacuum duco.

MOVCICV.

MOVCICV Brasiliensibus, excrementum maris pellucidum; pulchre rubrum & levissimum; bullæ instar, figura varia, nunc ovali, nunc triangulari fere, aquis supernatat; fla-

tuque intus contento turgidum, strepitum edit si vi rumpatur. Qui nudis pedibus littora obambulant, bullamque hanc venenatam minus provide conculcant, magno dolorosoque

ardore

ardore afficiuntur in plantis pedum licet callosis. Ad horas aliquot durat malum, invito quovis remedio refrigerante & anodyno, ad quod confugiunt sæpe frustra: ego felicius causticis & calidis ad extrahendum ardorem usus sum: applicato mordaci illo oleo castaneæ de *Acaju* dissoluto in spiritu vini.

NIQUI.

Noxiis piscibus annumerantur quoque uterque illi, qui Niquî dicuntur Brasiliensibus. Aculeis in capite & dorso præditi sunt admodum noxiis, quibus irritati, tanta vehementia

pungunt, ut dolor non solum intensus inde exoriatur, sed membrum paralyticum pro tempore maneat, præsertim si telum (quod aliquando fit) in parte vulnerata relinquatur. Præsentissimum remedium est, dilatatio vulneris, applicata mox radice *Mangue* assata & contusa. Unde quidem dolores in instanti exacerbantur, sed mox cessant.

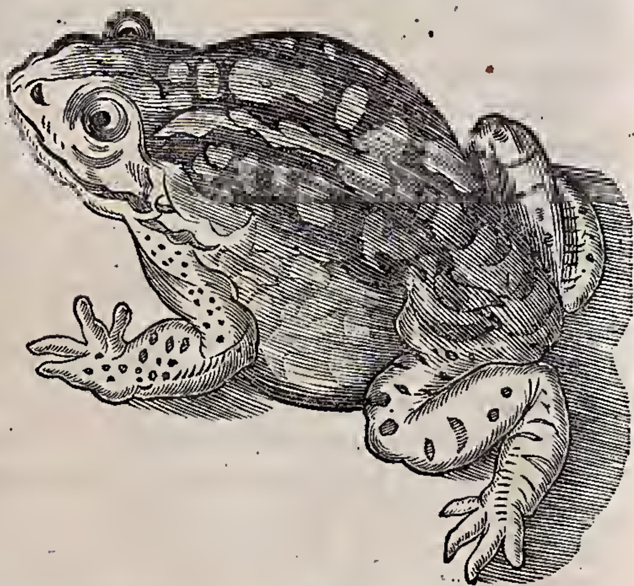
Hactenus de Natura Serpentum eorumque animantium, quæ morsu vel ictu virulento hominibus insidiantur & toxico suo nocent. Quibus calidas & humidas hasce regiones abundare haud mirum est, quod pauca agricolarum industria excultæ, nec vi frigoris à venenatis & noxiis animantibus repurgatæ, eæ in immensum multiplicentur. Nunc ad illa venena quæ intra corpus assumuntur descendamus. Quæ quidem duorum sunt generum, nempe venenata tantum, vel etiam manifesta qualitate nocentia. Utrisque sua remediorum genera, manifestæ vel occultæ qualitatis opposita sunt, quæ licet diversa, tamen in curandi modo conveniunt. Nam cujuscunque generis venena ore percepta, si in prima adhuc corporis regione hæreant, per vomitum & clysteres exturbare convenit: sin in corporis recessus abierint, circumferentiam versus trahuntur. Interim cor adversus hostem admissum, muniri debet, modò vera & infallibilia signa veneni intus assumti compareant. Non enim æque manifeste hic atque in morsu vel ictu Serpentum morbi causa se profert, sed fere latet, quia qui venena subministrant variis technis dolum non solum tegunt, sed execrandis artibus, novas quotidie mixturas comminiscuntur, applicando activa passivis, & qualitatibus, aut addendo, aut demendo, ut longo tempore post, signa illa & symptomata ulla vix se prodant. Nec enim (ut fieri solet iis qui forte improvide simplex aliquod venenum hauserint) semper animi & virium defectus, cordis angustia, vertigo, vomitus, torvus aspectus, aliaque similia subsequuntur, sicut Galenus docet cap. VI. de locis affectis evenire. Quid; quod subinde vix ulla primis mensibus tristitia aut levissimum ægritudinis indicium in illis notetur. Donec tandem longo temporis intervallo, ungues & corporis extrema livere incipiant. Aliquando nihil nisi post mortem exterius apparet prorsus, atque unum vel alterum viscus corruptum ac tabidum per anatomen sese offert. Cur & quantum venena lateant docet Thom. à Vega Com. in loc. Affect. Utinam Barbarorum nequitia numquam excogitasset tam perniciosos horum venenorum abusus, minorique solertia præparare novissent, ut ocius vel tardius operarentur. Nam licet ob majorem vel minorem subjecti resistentiam, ea arte concinnare illa nesciant, ut stata hora interimant: tamen ut experientia potius quam ratione constat, ignaviorem esse cicutæ ac opii operationem, quam arsenici aut sublimati: ita venena illi habent vel simplicia vel composita, quæ exhibita & admota ad menses aliquot sepulta manebunt, antequam suas facultates exerant. Unde liquet venena haud una eademque ratione operari, neque recta ad cor semper ferri, sed eam partem maxime occupare, cum qua occulte inimicitiam exercent: Cum alias teste Avicenna oporteret omnia venena esse frigida & sicca. Nam sicut Solanum & Hyosciamus; ita quoque fel pisciculi *Guambajacu* cum capite antipathiam habet. Fungi & *Manipuera* nervos infestant, spasmos convulsionesque mortiferas inducunt.

Supplicium quidam Brasiliani venefici subituri, mihi obnixe roganti, ut me horum arcanorum priusquam è vita discederent, participem facerent, inviti pauciora quædam revelarunt, fassique sunt, impune non solum se hæc & similia veneficia exercere; sed & regium esse laudemque mereri inter suos, ingenii solertia excellere, novasque veneni miscelas excogitasse. Illi namque sagittas, aquam, aërem, vestes, cibos & fructus crescentes inficiunt, ut tardius & pedetentim, non statim homines extinguant.

Sic fellis Bufonis *Cururu* & vermiculorum ex venenato succo *Manipuera* pronatorum, herbarum denique *Tangaraca*, *Iuquery*, fructuum *Ahovay* & *Mucuna* aliarumque multarum vires artificiose & variis modis ab illis intenduntur ac retunduntur. Ita ut in his ac similibus venenis, ad innatam abditamque eorum vim, occulta quædam mixtura accedat, ac proinde curationis aliquando sit exsors. Quapropter ipso Veneno, quo noxa est illata, incognito, ad communia primum antidota, passim à Dioscoride, aliisque authoribus prodita, dein ad propria illa nativa, ab incolis primis celebrata, confugiendum. Multa sane ad hanc doctrinam facientia desiderantur, ac fortasse semper desiderabuntur, invito sedulo ac indefesso, occulta remedia investigandi studio, adversus tot abditas & tam malignas rerum qualitates, calamitoso generi humano infestas. Si vero contingat signa venenorum calidorum & frigidorum, tum & obstruentium, suffocantium atque erodentium in ægris apparere, singulis statim qualitatibus sua opponenda esse remedia contraria nemo ignorat. Minus tamen consultum solis illis fidere; quia licet manifestarum qualitatum symptomata multa graviora videntur, aliis latentibus, occulta tamen magis exitialia adeoque pluris facienda sunt.

CURURU.

Inter venena quæ deleteria potissimum vi pollent est bufo *Cururu*, insignis & tumens, duploque Europæo major, cineritii vel spadicei coloris, nimium notus, ac quovis modo vel mictu & saliva exterius, vel intus, longe quidem pejus, sanguine, imprimis felle assumto, inficit. Hos perditissimi Barbari aliique eorum æmuli torrefactos in pulverem redigunt, & lethalia inde pocula conficiunt, eaque vel minima quantitate clam propinant. Hinc faucium statim & gutturis inflammationes, siccitates, anhelitus, fætores, singultus, vomitus, dysenteriæ, animi deliquia, oculorum caligines, convulsiones, deliria, ac pallores. Si remedio locus, corpus statim per superiora & inferiora evacuant & liberant à reliquiis veneni, exercitio, balneo, ægro in furnum calentem vel animal discissum imposito. Generalia alexipharmaca, composita, per dies aliquot, juxta & *Tipioca*, tum radices nativas antidotales ex vino propinant. Præ cæteris vero herba *Nhambi*, quæ prærogativam à benigna natura videtur accepisse, tam magno malo adversam, exhibenda. Nam etiamsi bufo, hic tam pernicioso turgeat veneno, non tamen ita invincibile est, ut suo contrario non cedat. Quippe solus succus Nhambi, expressus & capiti vel dorso bufonis (præsertim prius in terram fricato) instillatus, illum dicto citius interimit. Ranæ quoque dantur variæ, terrestres & paludosæ, partim edules, partim, sicut in Europa, non edules. Idem Plinius lib. XXXII. cap. V. de quibusdam ranis testatur.

COTORA.

Illa quæ *Cotora* à Brasilianis nuncupatur, intus assumta, veneno est, quod supradictis remediis facile expellitur: forinsecus vero applicata & ex arte linimenti vel emplastri forma præparata, doloribus articulorum & membrorum ex frigore natis, medetur.

PISCES VENENATI.

Inter tam immensa fluviorum & marium pecora Americana, quædam in totum edulia, quædam parte aliqua vel externa, vel interna venenata habentur. Quod ut in aliis animantibus, ita in Serpentibus & quibusdam Piscibus evenit. Sicut enim Draco marinus in Europa solis spinis, Pastinaca solo radio, Julides solo morsu venenum infundunt, aliis partibus sine pernicie edulibus: ita imprimis in his Piscibus *Guambajacu* videre est, qui non minus externa facie, quam interna qualitate sunt admirabiles. Cæteris autem ejusdem speciei præeminet familia-

familiarissima rana piscatrix, *Guambaiacu atinga*, parvus, vix palmam longus, pictus, pulchris oculis, rotundus, qui inter Orbes habitus, Lusitanis & Belgis merito sufflator dicitur, quod mirum in modum ab aquis extractus ronchum quendam edat & ad orbis figuram se inflet, atque in momento intumescat ac detumescat. Multum expetitur & pro epulis, maximo interdum vitæ discrimine, ab imperita plebe apponitur, si à folliculo fellis non probe liberetur. Intra horæ namque spacium, ejus particula vel ciceris magnitudine assumta, tam horrenda symptomata infert, ut mox ægro caligent oculi, mens vacillet, lingua tardescat, membrorum tremor, sudorque frigidus subsequatur, facultates omnes resolvantur & sileant, moxque veneno extinguantur. Sed benigna mater natura, præsens ac facile remedium huic calamitati opposuit. Cum prædicti enim orbes *Guambajacu* juxta fluviorum ostia, ubi paludes & stagnantia loca singulis æstibus inundantur, sedem figant, iisdem quoque locis plurima Cancrorum genera vivunt & arbusta habitant paludosa. Quos inter non ita magni reperiuntur, multiplici ac variegato colore, cæruleo, albo, rubro, violaceo, chelis æqualibus armati, quorum crura pilis nigricantibus sunt vestita. Hos *Aracu* appellant Brasiliani. Ex his unus contusus & ex vino, citra moram assumto veneno (nam ante horas quinque vel sex lethum sæpe infert) propinatus, per vomitum virus exturbat, qualitateque occulta malo validissimo resistit. Præmissis specialibus, communia quoque præsidia superius tradita non negligenda, ut sunt *Tipioca de Mandihoca*, radices *Iaborandi, Ipepacuanha, Caiapia, Vrucu*, aliaque similia remedia quæ necessitas excogitavit. Nec forte natura differt hic Cancer Brasiliensis, ab illo de quo Galenus in libro simplicium contra Pelopem præceptorem suum contendit, Cancrum rabiosis conferre occulta, non manifesta qualitate. Et Plinius lib. IX. cap. 31. eos contra Serpentum ictus mederi dicit. Et imprimis illud lib. V. cap. 32. Cancri fluviatiles triti potique ex aqua recentes, contra omnia venena prosunt. Morsis vero à cane rabido, item Phalangio, Scorpio aliisque venenatis prodesse etiam apud Aristotelem legere est lib. IX. cap. V. Dioscoridem lib. II. cap. 12. & Galenum lib. IX. de simplicium medicamentorum facultatibus; Ætium lib. VI. cap. 24. Æginetam lib. V. cap. 3.

Alius datur *Guamajacu guara* Brasiliensibus dictus, priori multum similis, sed viridioris coloris. Noxam fere eodem modo infert fel illius, sed longe remissius, quam præcedentis; curatur autem eisdem remediis.

Tertius denique *Guamajacu-ape* Brasiliensibus, ejusdem quidem generis, non tamen orbicularis, sed potius triangularis; à squamis quoque ut cæteri nudus, verum quasi scutiferus & loricatus. Hic si ex cacabo ferventi accipiatur & calidus comedatur, adeo mentem statim turbat, ut nonnulli ebriis, quidam & phreneticis similes videantur: Sin vero coctus per integram noctem servetur, cæteris piscibus dignitate neutiquam concedit, atque tuto convivis apponitur.

FUNGI.

Novem fungorum species diversis nominibus sunt distinctæ, sicut alibi traditum est, quos omnes generali nomine *Carapucu* nominant. Horum quoque in hoc Americæ tractu, sicut in Europa, alii venenati, qui confracti varii sunt coloris, lividi & cæsii, ex Sterquiliniis lignoque putrido protuberantes: alii edules ac copia tantum nocent, quia ventriculum frigore & flatibus nimiis distendunt, caloremque naturalem extinguunt & crasso lentore strangulant. Ob regionis temperiem calidam & humidam, noctium denique frigus & vapores venenatos, minus tuti judicari debent qualescunq; Fungi, quam in aliis regionibus frigidioribus. Inter illos pejores qui sunt, singultum excitant, intestina exulcerant, corpori ac faciei inducunt pallorem, urinam remorantur, arterias intercipiunt: ad hæc frigus, tremorem, sudorem frigidum, mortem denique afferunt. Præter communia alexipharmaca calidiora, eximium & præsens natura produxit Antidotum, utramque nimirum radicem *Iaborandi*, de quibus suo loco agemus, quæ sudores & urinas cunctantes provocant, & colorem nativum suffocatum à frigido malignoque vapore vindicant: imo desperatos revocant à letho, si statim à sumto veneno, succus illarum ex haustu vini exhibeatur.

TANGARACA.

Tangaraca omnes species lethiferæ (sicut in tractatu simplicium dicemus) ac proinde incolis & advenis pariter detestabiles habentur. Quarum folia & flores, facie licet externa, non tamen efficacia differunt: foliis enim aut floribus degustatis, corpus mox intumescit, mens turbatur; oculi incipiunt caligare, vertigines, animique deliquia oboriuntur, denique mors ipsa sequitur, si remedium non protinus adhibeatur. Reliquis antidotis merito præferuntur radices illæ decantatæ *Pecacuanha* & *Caiapia*, toties descriptæ. Aliqui præ cæteris Antidotis tutissimum existimant, ipsi radici hujus plantæ *Tangaraca* fidere, quam miro ac felici cum successu,

cessu, indiscreta quantitate exhibent. Barbara hæc gens raro certæ dosi nititur, quasi id cujusque judicio relinquens. Quod quidem in his Antidotis, aliisque medicamentis, illis empyricis non solum, sed & rationalibus practicis familiare est. In excessu enim peccare malunt, quam in defectu, ne Antidoti inopia forte à veneni copia vincatur.

HERBA CASTA sive MIMOSA.

Eximiæ illæ herbæ castæ sive Mimosæ à Clusio, aliisque Exoticorum consultis descriptæ, sed à nemine adhuc, quod sciam, earum qualitates bonæ vel malæ explicatæ.

Primo quidem earum folia in pulverem redacta, & exigua quantitate aliquoties exhibita, clam exitium hominibus inferunt, pecoribus alimentalia existunt.

Secundo radices earum non minus tutum præstant Antidotum, quam folia pernicioso turgent veneno, si multum & sæpe in usum adhibeantur. Providi autem est Medici in hoc & simili casu, præter specifica ad generalia quoque confugere alexipharmaca, sive exotica, sive domestica. Tum quod scelerati homines hæc & similia venena, varie componant & clam cibis immisceant, tum quod subinde in principio vix quicquam evidenter ac signis prævijs appareat, sensimque vitam depopulctur. Quippe non solum pro subjecti resistentia sed veneni quoque miscela & quantitate, tardius vel citius vitam depascitur hæc herba, ut cachectici, anhelosi, tristes incedant, donec tandem vita defungantur.

MANIPVERA.

Tametsi in tractatu de Mandihocæ radice, de medica & venenosa qualitate egerim in genere, ordo tamen nunc postulat, non intactum reliquisse venenum tam familiare, ne dicam domesticum, *Manipueram*, id est, succum de *Mandihoca*; qui potatus vehementer inflat corpus, ventriculum afficit dolore, cum ructu, nausea & tenesmo: hinc mox oculi obfuscantur, vertigines, perpetuique dolores capitis accedunt, tandemque extremorum frigus, animi deliquium, & ipsa mors succedit. Quapropter famulis hanc radicem præparantibus, ne à noxiis vaporibus inficiantur, flores *Nhambi* & radices *Vrucu*, esculentis & potulentis admiscere necesse est, ad muniendum cor, & ventriculum. Sed diabolici venefici tam præsenti veneno non contenti, ex succo hoc, studio reservato usque ad totalem ejus putredinem, altiorem corruptionis gradum ex vermiculis inde pronascentibus (qui *Tapuru* ipsis dicuntur) quærunt, iisque in pulverem redactis, hominibus pro libitu insidiantur, ita ut exigua licet quantitate, vitam certissime & citissime adimat, si simplex exhibeatur; si compositum & viribus imminutis (quod potissimum pulvere herbæ de *Nossa Senhora* & *Nhambi* fieri solet) longo post tempore, ne nefanda scelera in publicum prodeant, misere interimat. Multa quidem remedia contra hoc malum excogitata, omnium tamen præstantissima sunt, quæ ipso statim principio morbi per vomitoria instituuntur. Horum *Ipecacuanha* & *Caiapia* facile præcipua sunt, quod alexiteria & vomitiva vi simul polleant. Clysteres veneno frigido resistentes, ac flatus tetros discutientes mox succedant, eosque *Tipioca* & radix *Iaborandi* imprimis ingrediatur, quorum antidotalis vis alte posita est à Natura. Posthæc præter Diascordium & Theriacam, malum per sudores & urinas educentia, familiaria præsidia sunt, radices de *Malva Isco*, *Pie de Galinha*, *Nhambi*, *Iacape*, *Iurupeba*, *Vrucu*, *Visqueira*, *Caapeba*. Adhæc radix & præsertim succus fructus *Ananas*, largiter & crebro haustus.

ARATICV PANA.

Sequitur fructus arboris *Araticu pana*, qui (licet à nonnullis comedatur, quia copia tamen lædit) dum frigore nimio calorem naturalem opprimit, eademque ventris symptomata excitat, quæ venena frigida solent movere, ad venenatorum classem referri solet. Nihil ulterius de hoc fructu dicendum restat, quod in præcedentibus sit intactum, quippe iisdem medicamentis, quibus Fungorum & *Manipuera* noxiæ qualitates, hæc quoque expugnatur.

Anona palustris L.

MVCVNA GVACV.

Mucuna guacu faba, in tanta Siliquarum & Silvestrium multitudine, cæteris pulchritudine ac magnitudine facile præcellit. Crescit ex arbore quæ ejusdem est nominis. Faba autem hæc nigra pelle lapidis fere duritiei, pilis flavis molliter est vestita, manum longa, & tres digitos lata. Vi effracta, pulcherrimi globuli, interstitiis divisi, exinde prodeunt, tres quatuorve, punicei & rubri coloris, rotundi; læves, magno hylo, qui si in aqua macerentur vim noxiam ex parte deponunt, & cum *Tipioca de Mandihoca* præparati Barbaris edules fiunt. Ita ut venenata eorum qualitas, non usque adeo alte posita à natura videatur; quin retundi se patiatur à correctorio convenienti. Quippe cum interior fabæ substantia acris sit & mordicans, viscera vellicet & usque adeo corpus turbet, ut vomitus violentus & alvus moveatur.

Refri-

Refrigerans & demulcens, alimentum hoc medicamentosum ex *Tipioca* factum, cæteris Antidotis præferri solet.

AHOAY.

Duplex datur AHOAY arbor; altera *Ahoay-guacu*, sive major, altera *Ahoay-miri*, seu minor, dicta. Propter arboris non solum, sed & fructuum quoque magnitudinem, differunt. Quippe hæc posterior vix nucem avellanam, cui multum similis est, adæquat: illa plus quam castaneæ magnitudinis nuces profert. In dissitis tantum nemoribus hæ arbores reperiuntur, foliis magnis oblongis, deterrimi odoris, quarum fructus monstrare, toties negarunt Barbari, præ metu ne aliquando in illos hæc cuderetur faba. Cum enim præsentius venenum, quam nucleus prædicti fructus, ab illis nondum sit inventum, id secretum sibi servandum arbitrantur, ut tuto veneficia sua diabolica exerceant. Nucleos enim illi in pulverem redactos, variis dolis & technis præparant, & clam ciborum obsoniis vel Nicotianæ immiscent, ut ocius vel tardius vires exerceant. Scrupuli enim plus minusve quantitas ore assumta, graviora facile symptomata, quam ab aliis illis venenis illata, inducit. Quibus specificum antidotum ad hæc usq; tempora nondum est inventum, quamobrem mortem quantocius adfert, si generalia & communia alexipharmaca nihil prosint. Horum fructuum putamina, durissima sunt & tinnula, quare ab illis tintinabulorum vice usurpantur, & brachiis pedibusque circa talos in saltationibus potissimum circumdantur ornatus gratia. Quo modo filis è gossypio inter se connexa sint, videre est ex Icone, quam dedit C. Clusius in Exoticis, in notis ad Historiam Garciæ ab Orta, lib. II. cap. XI.

GUILIELMI PISONIS, M. D.

LIBER QVARTVS,

Qui agit de Facultatibus Simplicium.

CAP. I.

De Sacchoro.

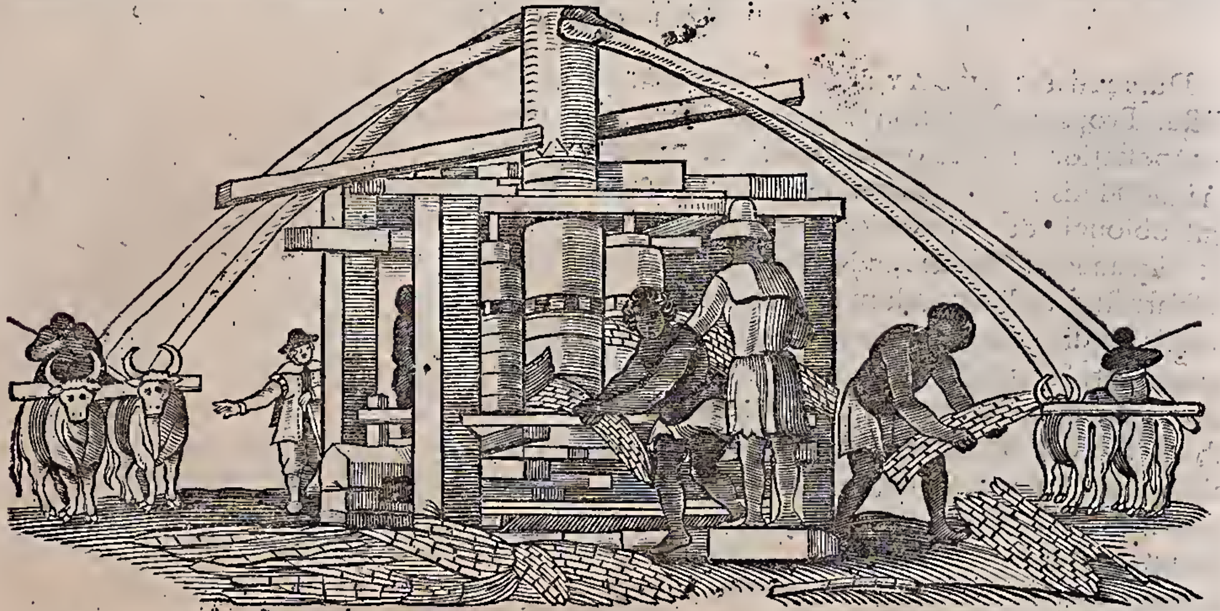
OSTQUAM illa Americæ pars, quæ nunc vulgo BRASILIA dicitur, inter duos fluvios *Maranhon* & *de la Plata*, sita, paulo post Capralis accessum à Vesputio Emmanuelis Regis Portugalliæ auspiciis, paulo accuratius anno circiter CIↃ IↃ. esset explorata, Lusitani, intra promontorium Olindæ amoenissimum & Insulam *Itamaracam*, primum littora antea incognita legerunt. Ubi juxta rupem fissam Brasilianorum tuguriis conspectis, ad terram appulerunt, & de nomine loci solliciti, quantum potuerunt inquirentes, *Paranambuco*, hoc est, mare perforatum vocari, à Barbaris responsum tulerunt. Unde hodie quoque omnium Præfecturarum Brasiliensium felicissima & princeps, idem nomen obtinet. Cujus recessus cum altius explorarent, indignum existimarunt, ligno rubro, licet maximi proventus ad tingendos pannos, acquiescere: præsertim cum præter confragosos montes & saltus inaccessos, miro Dei beneficio, longe lateque partim in planities solutas, partim in colles clementer assurgentes terras conspicerent; tum & præstantissimis fructibus & frugibus Europæis invectis, mirabili proventu, ea producere & foetificare experirentur. Tandem foecundum hoc solum cannis Sacchariferis aptissimum judicarunt: easque à campestribus quondam hominibus detectas in Insulis Fortunatis, huc detulerunt, quæ tandem ob suavem succum quasi ad manus traditæ, usum quem pollicebantur, olim silvestres, nunc excultæ & domesticæ, toto fere generi humano præstant. Ita ut coeleste hoc donum, Attico melli multis partibus præferendum, excelsis inclusum arundinibus, hisce regionibus imprimis concessum sit. E quibus tum aquaria mola, tum boum indefesso labore agitata, dulcissimus liquor expressus, in ahenis excoqueretur, quemadmodum hac sequenti imagine expressum videtur.

Multæ hodie Lusitanorum & Batavorum hujus generis machinæ hic conspiciuntur. Nec ulla hujus terræ merx est, ex qua plus lucri & emolumenti ad negotiatores redundet. Nam Sacchatorum ex omni Brasilia olim colligebantur Arobæ decies centies mille, idque quotannis, atque in Europam devecta, certissimo compendio divendebantur.

In Ægypto Sacar Arabicum (unde Saccharum nostrum dictum volunt) ex humili & exigua planta, instar crystalli vi Solis coagulatur. In India vero Orientali, ex *Manbu* arbore arundinea (vide Garc. ab Orta cap. XII.) & nodosa, populo insigni non absimili, *Sacar Manbu*,

quem

quem *Tabaxir* appellant, viscosum albicantemque liquorem promanare constat, ut Avicenna, Rhasis, & Serapio testantur. Tamen alterutrum vel insita qualitate, vel conficiendi dexteri-

tate adæquari huic arundinaceo posse, nemo credat. Planta siquidem hæc nostra fruticis instar firmitate prædita, succo dulci turget. Silvestri arundini externa facie est simillima; nisi quod hæc crebrioribus articulis aliquando distinguatur, imprimis si anni, terræque intemperies minus respondeat. Quo enim majora internodia, eo feliciorem messem, quo breviora eo infeliciorem agricolæ prænuntiant.

Hæc arundo, *Viba* Brasiliensibus dicta, minus in montibus & collibus, licet irriguis, quam pratis glebosis & pinguibus, luxuriat, sicuti videre est in Parnambucensis præfecturæ maxima fertilitate & planitie agris, optimeque canniferis: qui inclytis undiquaque amnibus dividuntur, & à pluviis & inundationibus ripas egredientibus rigantur; quarum beneficio à formicis cæterisque insectis noxiis liberantur, sicut per nivem in Europæis regionibus solent. Sed missa digressione ad propositum redeo.

Primo agri vomere invertuntur, cratibusque aut ferro ancipiti sarriuntur, inque rectos & æqualiter distantes sulcos proscinduntur. Quibus cannarum taleæ ita inhumantur, ut summitates utriusque se contingant: atque ea ratione lacunæ vomere factæ; manent repletæ, quæ ipsa eadem terra postea adimplentur. Plus terræ æstate, qua operiantur, requirunt, ne intensior Solis æstus penetret, cannasque exsiccet: Hyeme vero minus, ut facilius uligine imbuantur, & terræ pondus germinationem retardet. Quo major humiditas, eo citius exsurgit arundo, hincque quilibet articulus novam producit cannam, ab omni parte cannas suas ac radices, ex lacuna cui imposita est, extendens. Nodo cannæ circumcirca pullulat turio, à quo, terræ incumbens, truditur, frutexque emergit: ita ut decem aut ad summum duodecim mensium spacio, canna maturescat, inque justam longitudinem excrescat. Expertiores agricolæ menses Augustum & Januarium plantationi consecrarunt. Augusto tamen, qui mensium hibernorum postremus, felicius hæc instituunt, quod tellus novissimis pluviis imbuta, plantas suo gremio mollius foveat.

Arundo maturata tempore præfato exscinditur, nonnunquam & ad annum usque sequentem in agro relinquitur, & tunc canna vetus nominatur, quasi seges restilis. Intra hoc tempus nova denuò progerminat, quæ postea simul cum veteri resecatur. Si intra biennium non scindatur, nullius exinde pretii habetur: paulatim enim in agro marcescit, ac deficiente humore extinguitur; nisi forte peculiari terræ beneficio prorogetur ultra ordinarium durationis tempus. Plantæ tenellæ & juvenes bene inhumatæ, denuo propagari numquam fere indigent; quod diuturnitate temporis non emoriantur, ne ad quadraginta vel quinquaginta annos quidem; ita ut suapte natura vel nemoris durationem adæquare valeant, nimirum solo bene pingui; nam quæ in sitienti & arduo crescunt, vix ultra quinquennium vivunt. Interitum autem ex accidenti cannis inferunt, sideratio, caries, potissimum vero si immisso æstate incendio, nec superveniente pluvia ad radicem usque præ nimia siccitate comburantur; magno hercle possessoris damno. Proinde qui cannas inutiles & frugiperdas exstirpare, suoque bono comburere cogitat, ut novæ renascantur, hyberno tempore, non æstivo, hoc instituat. Immodica quoque inundatione cum nulla cacumina emergunt, cannæ suffocantur: ita ut utriusque excessu, nimio æstu exarescant, nimiaq; fluviorum illuvie, eaque stagnante refrigerentur, unde stirpitus evelli, aliæque de novo plantari postulant. Genus denique quoddam vermiculi nigri alati *Guirapeacoca* Brasilienses, *pao de Galinha* vulgus appellat, in locis potissimum uliginosis, radices corrodit, cannasque interimit. Postremo ab herbis voluntariis male illis fit, quæ mirum in modum sæpe luxu-

luxuriantes, hiſce ſativis admodum obeſſe ſolent. Proinde ſingulis annis ter quaterve, imo & ſæpius aliquando, ſi terra poſtulet, ager à noxiis herbis liberetur, idque tantiſper, donec ad tantam maturitatem pervenerint taleæ, ut ſuo robore zizaniis obniti poſſint. Terra ſiquidem earum herbarum quas ſponte profert mater eſt, cæterarum vero quas quaſi vi coacta ſuſcipit, ſæpeque invita fovet, noverca judicatur.

Porro cannæ maturæ factæ, circa fundum ac in ipſo geniculo abſcinduntur, quod in eo aqueus quidam humor contineatur. Mox amputatæ, frondibuſque, quibus maximam partem veſtiuntur, reſectis, in faſciculos coguntur & currui imponuntur.

Molendina tribus graviſſimis axibus ex ſolidiſſimo ligno confectis, circuliſque ferreis obductis, nituntur. Inter quos arundo continenter inſerta & axium ſe contingentium anguſtia compreſſa, liquorem fundit dulciſſimum. Mola aquaria nullis indiget jumentis, aquæ ſiquidem impetu circumagitur, quæ longiſſimo canale deducta, lapſu impetuoſa ex alto in ſuper nos eximiæ magnitudinis rotæ lintres decidit. Quod quidem licet celerius fiat, pluſque ſacchari inde redundet, quam à ſex vel octo robuſtiſſimis bobus: eorum tamen contentione exactius & fidelius canna exprimitur.

Cæterum liquor hic qui in Saccharum ipſum poſtea abit, ad viginti quatuor duntaxat horas durat, moxque aceſcit, & ad conficiendum Saccharum prorſus fit inidoneum: ſed ſi diutius ſervetur, bonum inde naſcitur acetum.

Axes aſſereſque per quos ſuccus expreſſus fluit, tum & alveus, per quem decidit, bis ſpacio viginti quatuor horarum, vel una Tareffa (Tareffa eſt ſpacium terræ, cujus quadra viginti circiter eſt paſſuum, & tot cannas profert, quot per diem Naturalem moli poſſunt) lavari debet.

Canna primo à tergo axium excepta, vicino denuo immittitur, ut ſi quid ſucci in ea ſit reliquum, penitus exprimatur, tunc *Bagaſſo* vocatum, quod tanquam inutile excrementum flammis abſumitur. Adeo coruſcantes & formidabiles, nocte dieque conſtruuntur ignes, qui ahenis ſubjiciuntur, ut à quindecim lignorum vehibus ad quadraginta uſque ſpacio diei naturalis, pro ut cruditas liquoris requirit, abſumantur, integræque ſilvæ exſcindantur.

Succus quem *Caldo* vocant Hiſpani, per canales & ductus ligneos, in ampliſſimos æreos cacabos derivatur, in quibus continenter, nunc vehementius nunc lenius, toto quo molæ agitantur tempore, fervеſcit, frigidæque aſperſione intenſior ebullitio coërcetur, ut ſubſtantia minus conſumatur. Ab hoc ſucco in primo aheno conſiſtente, modicoque ſubſtructo igne, paulo fœculentior & copioſior ſpuma aufertur, vocaturque *Cagaſſa*, quæ ſolis pecoribus eſcam potumque ſuppeditat.

Sublata *Cagaſſa*, liquor ſeu *Caldo* in proximum ahenum, *Caldera de mellar* Luſitanis, effunditur, in quo coquitur & prægrandi cochleari, crebris foraminibus pertuſo, à ſordibus liberatur. Ut exquiſitius immunditiеs ſecernatur, forte quoddam lixivium affunditur. Hinc per linteum percolatur, ac tandem ſuccus eo pacto noviſſimum excrementum, ſi quod habet, deponit. Hæ fæces mancipiis victum ſufficiunt, qui iis contenti tam improbos atque indefeſſos labores exhauriunt: quippe toto ſemeſtri æſtivo, noctes atque dies perpetuo molendina

agitantur. Vinum quoque exinde, vulgo *Garapa* dictum, conficiunt, intermiſcendo aquam: quod avidiſſime expetunt incolæ, coque, ſi vetus ſit redditum, ſe inebriant. Vinum itaque Sacchareum, vinum aduſtum, acetum, mel coctum, ipſumque Saccharum ex primo hoc liquore concinnari poſſunt.

Porro minores qui ſubſequuntur cacabi, *Tachas* appellant; quidam ſunt ad concutiendum, quidam ad coquendum parati. In quibus ſuccus jam dictus, tantiſper condenſatur, donec Serapii & mox Sacchari conſiſtentiam acquirat. Ad hæc vehementi & arduo labore, primum in majoribus, tum in minoribus ahenis inter coquendum, capaciſſimis cochlearibus agitatur, quatiturque, & ad altitudinem viginti plus, minus, pedum attollitur, unde rurſus in vaſa prolabatur.

In Cacabis minoribus ob ignem intenſiſſimum vehementioris ebullitionis habenda eſt ratio, ſtatutiſque temporibus olei modicum guttatim inſtilletur, ne ignis vehementia Saccharum aliquid detrimenti capiat. Obſervatu dignum, quod oleum ſi majoribus indcretur ahenis, in quibus liquor, primo *Caldo* dictus, purificatur, Sacchaṙo conficiendo plane foret ineptus. Viciſſim, ſi minoribus lixivium ſicut majoribus, infundatur, æque impoſſibile, Saccharum conficere. Si denique momentum ſucci Limonii, vel acidi quid injiciatur, Sacchari conſiſtentiam numquam acquiret, ſed in totum perditur.

Formæ porro fictiles innumeræ, quando ſuccum fluidum acceperunt, ordine aſſeribus perforatis, in ampliſſimis ædibus (*Caſa do purgar* vulgo) imponuntur; mox ſuperimpoſito luto humefacto, dicta vaſa, à melle, quod ſubfuſco antea colore Saccharum tingebat, repurgantur. E formis excuſſum, candidum à nigricante, *Maſcovado* dicto, ſeparatur, & in fruſtra redactum ſoli ſereno exponitur, probeque exſiccatur, donec ciſtis recondatur. Hæc omnia incredibilis ſunt laboris & ingentium ſumtuum; præterquam quod operariorum multitudo; jumentorum inſuper & mancipiorum affluentia, multum ex emolumentis derogat.

Medica Sacchari auxilia, quoniam maximam partem Europæis cognita, paucis tantum ſunt perſtringenda. Cannæ viridis ſuccus frigidus eſt, multoque ſi deſtilletur per Alembicum durabilior & efficacior; multis oculorum malis, tum hepatis, renumque ardoribus medetur. Sed cum medulla hæc cannarum tot mutationes ſubeat, antequam repurgata in grana reducatur, primam naturam deponit, imo alienam induit, palato magis gratam, quam valetudini proficuam. Saccharum enim, multa lixivii fortiſſimi vi albefactum, in deliciis quidem optabilius; ſed qualitatem facile acrem, viſceribus & capiti infeſtam retinet. Quamobrem illud quod ſanitatis gratia culinæ vel Pharmaciæ infertur, præſtat ut modice tantum repurgetur: quippe quod ingenitas reſervet vires, intenſiuſque ſerapia, electuaria & ſimilia dulcificet. Imo rubrum Saccharum, alias inferius habitum (ſicut & illud quod ex Inſula S. Thomæ affertur, omnis lixivii expers) minime contemnendum, præcipue in clyſteribus. Saccharum itaque primo gradu licet calidum & humidum, tamen quo antiquius & defecatius eo calidius eſt, faciliuſque in bilem convertitur, atque intenſius digerit & ſolvit. Recens vero non ſolum pectori & Stomacho, ſed & veſicæ renibuſque prodeſt. In omni denique ægrorum condimento, veteri Saccharo & melli longe debet anteferri.

CAP. II.

De Mandihoca.

FRumento complures Indiarum regiones ad hæc uſque tempora caruerunt: ea tamen, quibus hominum & animalium ſuſtentatur vita, deſiderari, benigna mater Natura noluit. Radix enim ſativa ſeu altilis, quæ Mandihoca Barbaris appellatur, in farinam redacta tritici locum ſupplet. Qua planta licet Angolæ & Hiſpaniolæ atque aliarum Inſularum incolæ gaudeant (ubi radicem hanc *Hiuccam*, præparatam & in farinam redactam *Caſſavi* vocari Monardes teſtatur) Braſiliæ tamen naturalem, ſummoque ſtudio excultam conſtat.

Plures hujus fruticis, quem *Maniiba* & *Manduba* Braſiliani vocant, dantur ſpecies: quæ licet prima fronte inter ſe haud differre videantur, tamen ab experientibus agricolis dignitate, caule, & colore diſtinguuntur ac diverſa ſortiuntur nomina, quorum hæc præcipua ſunt: Prima, *Mandiibabuaræ*. Secunda, *Mandiibparati*, albicantibus radicibus & truncis. Tertia, *Mandiibucu*. Quarta, *Mandiibumana*. Quinta, *Aipi*. Sexta, *Tapecima*. Septima, *Arpipoca*. Octava, *Mandyupeba*. Nona, *Macaxera*. Hæ ſeptem poſteriores rubentibus ſunt & lacteſcentibus radicibus & caulibus. Omnium harum ſtirpium radicibus ſolum *Mandihoca* nomen inditum, & alimentoſis, medicamentoſis, venenoſiſque qualitatibus, licet impari inter ſe gradu, pollent. Quas proprietates, utpote admiratione digniſſimas, penitius introſpexiſſe operæpretium erit. Hæ frutices omnes eleganti ac ſtellatim ſeſe explicante ſunt folio. Caule recto, nodoſo, hominis ſtaturam raro excedente. Ejus craſſities pro fœcunditate ſoli, cœlique temperie, varia. Florem fert exiguum, ſemen autem, Ricini Americani ſemini ſimile, ſed mutile. Reliqua ex ipſa planta ad vivum depicta cognoſcere licet. Fructum vero ſubterraneum, ipſam ſcilicet radicem eſculentam Mandihocam, paſtinacæ haud diſſimilem producit,

cit, quæ lacteum trahens ſuccum, ab oculis prorumpentibus, è trunci internodiis natis, hoc liquore egregie intumeſcit.

Terra minime glebosa aut irrigua, ut canna ſaccharifera gaudet, ſed ſicca potius, ſitiente & montoſa, atque in tuberculos, quaſi à talpis, egeſta. Adeo humiditatis omnis inimica eſt, ut æſtivis dumtaxat menſibus, terræ committi velit, idque locis apricis ac minime umbroſis. Quod, ſicuti in hac, ita in quavis plantatione obſervandum, quia guttatim ex arboribus deſtillans aqua perquam noxia habeatur. Cum adeo acclive & arenoſum ſolum requiratur, malunt incolæ denſiſſima demoliri nemora, demolita exurere, eaque arvis & ſegetibus (*Chocas* Luſitanis) deſtinare.

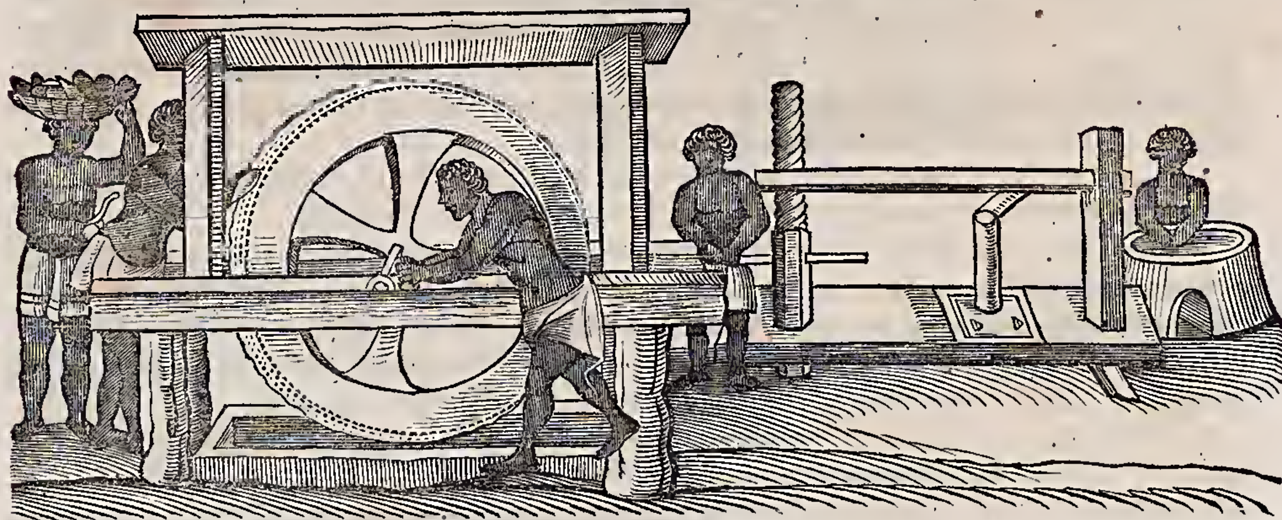
Tres hujus plantæ trunci, frondibus ſpoliati, figura propemodum pyramidali, haud profunde ſimul terræ grumis, trium circiter pedum inter ſe diſtantia, inſeruntur, prominentesque ad palmæ altitudinem, ſuperius ſe invicem amplectuntur. Qui foliis licet denudati, novis tamen ilico veſtiuntur, nec quicquam radix inde detrimenti patitur, modo caulis integer & illæſus maneat.

Dignitate & mole excellit *Mandihoca*, ſi anni terræque temperies ſicca fuerit: tunc enim quælibet radix ſeſquipedem, vel duos, interdum etiam tres pedes longa evadit, craſſitiem habens brachii vel etiam cruris humani, quando ſatis adoleverit.

Ratio habenda ut ager à zizaniis, quæ valde ſuppullulant, ter quaterve repurgetur, donec plantæ adoleverint, ad octo nimirum vel decem menſium ſpatium. Maturitatem aſſecutæ radices, quod annuo circiter à plantatione ſpatio fieri ſolet, ad tertium vix ſub terra durant; altero tamen plerumque anno pars illarum putreſcit & corrumpitur: ideo ad ſummum linquuntur annuo ſpacio, & de novo per taleas plantantur. Ingruente nimiæ humiditatis neceſſitate, exſcindi ſtatim poſtulat, ſex menſibus ante juſtæ maturitatis tempus.

Mandiba quæ vocatur *Mandiibumana* omnium citiſſime creſcit & matureſcit, atque optima inde conficitur farina. Hæc planta maxime gaudet ſolo arenoſo & magis ambuſto quam reliquæ. Primaria omnium, inque quotidiano uſu & lucro, producitur quidem promiſcue in quavis terra, vocaturque *Mandiibparati.*

E terra evulſæ radices, vix per triduum durant, etiamſi fideliter horreis recondantur. Mundatæ, & à cortice, quem tenuiſſimum habent, liberatæ, molæ truſatili, cujus Iconem hîc daturi ſumus, à duobus hominibus circumactæ, admoventur, ferriq; cuſpide conteruntur; & contu-

ſarum radicum ſatinam excipit alveus. Alii radendi modi pedetentim exoleverunt, ob majores labores & ſumtus. Pauperibus tamen uſus Scobinæ manualis ſupereſt, quæ ab Indigenis *Tapiti* nuncupatur. Raſura deinceps torculari vel prælo ſubjicitur, quo magna vi humor ille ſuperfluus & noxius exprimitur, ut ſicca atque abſque ulla humiditate maneat. Mox cribro, *Vrupeba* dicto percolatur. Exinde planefacto fictili aut æneo injicitur, in quo ſubſtructo igne circumagitatur tantiſper donec coquatur. Semicocta vero & adhuc mollis eſculenta eſt, & vocatur *Farinha relada*, quod eſt farina cocta non exſiccata. Reliquum quod ſupereſt & reſervare volunt, ſupra majorem vel minorem ignem pro arbitrio miſcent, atque exacte ſiccant. Farina enim hæc quo plus exſiccata & excocta, eo durabilior eſt. Optime tamen ſiccata & fideliter ab aëre defenſa, ultra annum vix ſervari poteſt: nam ſi vel leviſſima uligo eam inſecerit, corrumpitur, unde non parvam militum ſtragem in caſtris exortam vidi. Quapropter noſtri, Barbaros imitati, eam in bolos, quos vocant *Bejus*, paſtillos & liba cogunt; ſuperque craticulos modico igne induratam in penu aliquandiu recondunt.

Ex hoc frutice expreſſo manat liquor *Manipuera* Barbaris dictus, qui vaſi infuſus poſt duas horas fundo adhæreſcit: ex quo alia fit farina, melior priori, ac majori affluentia floris,

G 3 quam

quam cremorem de *Tipioca* vocant. Ex aqua farinæ in fundo ſubſidente, bolos quoque conficiunt, *Tipioceto* dictos, optimi ſaporis. Tum Gummi quoddam ſeu potius amylum ex ea fit, atque eidem uſui inſervit. Hic liquor *Manipuera*, quod dulcis ſit ſaporis, ab animalibus avidiſſime hauſtus, vi quadam venenata ea ſtatim exſtinguit: ex radice tamen non expreſſus (quod mirum) cætera animantia, excepto homine, nutrit.

Præterea è radice à Sole exſiccata, alia farina & pollens albicans, imò & panis ſiligineus & biſcoctus, qualis è tritico (cui & ſimillimus eſt) pinſitur. Hoc alimentum integrum & non comminutum pro jumentis & pecoribus, quibus in pabulum cedit, reſervatur.

A vermibus & integris formicarum cohortibus, hæc planta miſere ſolet infeſtari, magno agricolarum incommodo; non ſolum folia atque caulem, ſed ipſam quoque radicem depopulantur, ferarum greges & animalia domeſtica. Ipſi Braſiliani, Æthiopes, & noſtratium non pauci, hujus plantæ folia amant, adeo ut contuſa, cocta & probe condita pro cibis & lactucis apponant, atque in maſſam efformata, *Manicoba* nuncupant Braſiliani.

Porro radix hæc quatuor aut quinque dierum ſpacio in aqua macerata & emollita, *Mandiopiba* dicitur, quæ aſſata, maxime ab agreſtiori Indorum & Barbarorum multitudine expetitur & manducatur. E ſedimento hujus conſiſtentiæ, farina mollis notæque melioris conficitur, quam Braſiliani *Vipeba*; Luſitani, *Farinha freſca* cognominant.

Ex *Mandihoca* contuſa, butyro & ſaccharo, inſignes fiunt boli vel paſtæ, ad edendum optimæ.

Pultis denique genus præpatant ex *Mandiopeba*, quod nomen accepit *Mingau-petinga*.

Mandihoca illa mollis, illis *Puba*, igni impoſita exſiccatur, exſiccata appellatur *Carima*. Ex hac Angolenſes panem optimæ notæ conficiunt, quem *Muſam* vel *Angu*, interdum *Enſonde* appellant. Omnium autem præſtantiſſimum pultis genus condiunt, quod vocant *Mingau de Carima*, cui aromatum loco momentum piperis Braſilienſis, & floris Nhambi admiſcent: quod optimi cum ſit ſaporis, ſanitatique conducat, frequens illis in prandiis eſſe ſolet; nec ſuaviter ſe vivere exiſtimant niſi hoc alimento utantur. Sanis æque atque ægris ejuſmodi pultes, emulſiones, atque adeo ptiſanas ſalubertimas inde confectas exhibent. *Tipioca* ſiquidem & *Carima* pota, vel ſyrupi ſpecie cum aqua florum auriacorum & pauxillo ſacchari exhibita, antidoti loco plerumque eſt. Ego quanti dignitates *Tipioca* & *Carima* faciam, in deſcriptione morbotum Endemiorum ſatis explicavi. *Tipioca* enim, ſi multa lotione defœcata atque exſiccata, probe ab omni humiditate reſervetur, Tabidis & Dyſentericis ex arte propinata, medetur. Febricitantes, animo deficientes, veneno infectos reſtituit. Præter hæc, violento exercitio fractis vires recuperat, ſudoreſque immodicos compeſcit, Ptiſana illius ſimplex. Quaſcunque hæmorrhagias, imprimis ex vulnere inflictas, tum intus aſſumta, tum emplaſtri forma applicata, cohibet.

Ex *Macaxera* optimum fit vinum, ſerum lactis ſapote referens. *Mandihoca* raſa, vulneribus & ulceribus antiquis impoſita, ea mundificat, atque attemperat.

Manipuera cocta craſſeſcit pultis in modum, alimentoque convenienti exiſtit. Quod ſi oryzam & Saccharum, cum aqua deſtillata ex floribus aurantiorum ſuperinfundas, conſervæ gratiſſimæ formam induet, mutatoque nomine *Marmelada de Mandihoca* appellatur. Poſtremo illa ſpecies *Macaxera*, præterquam quod vicem farinæ prædictæ ſuppleat, igne etiam aſſata, abſque ulla alia præparatione, comeditur, ac *Macapera* appellatur.

A cæteris radicibus abſtinendum eſt, quod præſens ſint venenum. Dantur enim quædam, quas citius combuſſeris, quam ut virus ſuum deponant, & ad edendum idoneæ reddantur. Quin ipſi Braſiliani olim minus exercitati, in ſeparatione alimentoſi & venenoſi, multoties mortem oppetierunt: nunc eruditiores facti, non ſolum illis præcipuo exiſtit vitæ ſuſtentaculo, ſed omnibus Luſitanis & noſtratibus. Idque pani triticeo præferre non verentur, licet minoris habeatur nutrimenti.

Æthiopes & Braſiliani inter edendum pugnos farinæ plenos in os injiciunt, ut manu quoque longius ab ore remota, vix tamen mica pereat. Raro aut parum inter prandendum potu utuntur, quod farina aquam nimis imbibat, & ſtomachum inflet.

Cum aratrum ejuſque uſus hîc ignoretur, & improbi ac multi jugi laboris tædia declinent, facilem hanc & nimis ærumnoſam agriculturam, tam vitæ ac rei familiari tuendæ, quam æri corradendo, egregie adhuc amplectuntur. Quippe unius dumtaxat mancipii induſtria & labore, centum tuberculos, aliquando unius diei decurſu abſolvunt. Hujus autem farinæ una, quæ viginti cantharos noſtrates continet, aut ſeſqui *Alkeira*, hoc eſt, modius unus aut ſeſqui, homini robuſto & laborioſo, in menſem integrum plerumque ſufficit. Quem modium ſex aut ſeptem aut ad ſummum octo ſolidis comparaveris.

Hæc ſunt quæ uſu & ſedula in hanc radicem inquiſitione, à ruſticis & hortorum cultoribus reſciſcere potui; quæ fuſius & explicatius petſequi volui, quod hæc planta ubique frequens

quens sit & domestica, tamque excellentis usus, ut vastissimi orbis Americani incolis, abunde victum suppeditet.

Tapuyeri vita & moribus agrestiores, nec Mandihocam hanc, nec quicquam simile plantant, sed arborum fructibus, variis herbis & melle agresti se sustentant. Inter radices quas co-

medere amant, est *Mandihoca* quædam silvestris, sponte proveniens, frutexque arborescens: cæterum sativæ simillima, si caulem & folia consideres, verum dignitate longè inferior. Mediterraneis *Cuguacucuremia*, maris accolis *Cuacû-mandÿba* dicta. Cujus Iconem expressam hîc videre est.

CAP. III.

De melle Silvestri.

Missis iis, quæ vel ab aliis ante me tractata, ut Ambra grisea & nigra, Lapis Bezoar, vel aliunde huc sunt translata, ut Zinziber, Tabacum, Oriza, Gossipium, Milium Turcicum, Anil, vel Indigo; aliisque præteritis, quæ potissimum quæstui, non autem Medicinæ sunt comparata: Illa tantum perstringenda duxi, quæ Incolis longa experientia innotuerunt, atque in Medicinam sunt recepta, atque à me ad artis nostræ incrementum prospero usurpata successu.

Inter prima quidem, Brasilianorum solertia, etiam antequam Canna saccharifera hîc coleretur, mel Silvestre, quod ipsi *Iira* vocant, ex vastissimis silvis & saltibus sibi comparavit, quod in usu atque deliciis, Europæis æque ac gentilibus, tam sanis quam ægris habetur, Cujus dignitates ingenti mortalium bono quotidie magis magisque illustrantur.

Apes, *Eiruba* illis dictæ, diversorum generum hîc reperiuntur, quæ in arboribus, miris & variis modis nidificantes, nostris quidem non plane sunt dissimiles, sed utcumque paulo minores, quarum examina ubique peregrinari videas. Regem vero eligant, nec ne; non satis hactenus constat. Reliqua quæ de illarum regimine produntur, ob difficiles ad eas in nemora aditus, nondum experiri datum est. Ignavum pecus, fucos, crabrones, œstra, vespas

pas melliferas & non melliferas, pluraque alia insecta similia, de quibus in Insectorum Historia dicetur, quæ nimis quam multa Brasilia nutrit, viatoribus & armentis infestissima, nunc prætereo.

Industria atque usus præstantia, cæteris omnibus insectis alatis, præcellunt facile Apes mellificantes, quarum duodecim ad minimum genera observantur, ut sunt *Amanacay-miri*, *Amanacayneu*, *Aibu*, *Mumbuca*, *Pixuna*, *Vrutuetra*, *Tubuna*, *Tuiuba*, *Eirucu*, *Eixu*, *Cubiara*, *Curupireira*, quarum ultima *Curupireira* à Brasiliensibus contemnitur. Quæ autem inter illas omnes merito observandæ, sunt potissimum hæ sequentes.

Primo *Eiriricu*, grandiores, non pungentes, quæ bonum faciunt mel, licet non quotidiani usus. In concavitatibus arborum nidificant, è quibus veluti alveariis Brasiliani arte & dolo mel eliciunt per ductus aliquos ut foras emanet.

Deinde *Eixu* & *Copÿ* apes minores, nigricantes, exterius in cortice nidum affabre constructum componunt instar alvearii, favis ex arte & concinne dispositis, ac propoli & cera candida vestitis, è quibus optimum mel colligitur, sed minore quantitate, & quia insigniter aculeo appropinquantes infestant, minus expetitum.

Denique apes *Munbuca* flavæ & exiguæ in arboribus nidificant: optimum hoc mel, de quo potissimum ago, & saluberrimum producentes, quod ab Indigenis arbores proceras conscendentibus, ad Europæos incolas, magna quantitate, exiguoque pretio affertur. Maxima autem copia hujus reperitur in Insula Maranhon, cum multa cera nigra, ubi copiosius colligitur, vasisque integris completis, æstate, cum flores Silvestres maxime virescere solent, servatur. Inter hosce flores reperitur unicus in arbore *Tapuraiba* flos, quem postquam apes gustarunt, mel amarum conficiunt, sicut de apibus in Syria Absinthio insidentibus testantur Authores. Qualitate & dignitate, nihil hercle hoc Europæo melli concedit, in secundo gradu calidum, consistentia admodum fluida, clara & tenui, odore suavi quidem, sed Silvestri, nec nimia aut ingrata dulcedine, nauseam parit, sed gratissimo acore, oxymelis instar, palatum afficit. Abstersoria qualitate, partiumque tenuitate, tantum stomachum, viscosis humoribus obsitum abstergit, quantum calidâ, languidum confortat. Intestina imprimis & renes, sive superius, sive inferius exhibitum à cruditatibus vindicat, atque urinas promovet. Tum & infantibus ad abstergenda & demulcenda viscera, à reliquiis variolarum & morbillorum obsita, summopere prodest. Simplex vel compositum (ut in capite de Mulierum morbis dictum est) uteri intemperiei frigidæ summum adfert solatium.

Longæ durationis & magnæ dignitatis vinum quoddam inde confici solet, fortissimum quidem & admodum abstergens. Sin temperatius placeat, hydromel vel mulsum ex aqua fontana, sine coctione rori nocturno exponitur.

Pharmaca denique non solum, sed & cibos potusque quotidianos ingreditur decantatum hoc trium apum mel, sicut in Tractatu de aëre, aquis & locis dictum est: meritoque de illo idem prædicare licet quod Plinius lib. XXII. cap. 24. testatur. Mellis naturam talem esse, quæ corpora putrescere non sinat: tum, multos exstitisse qui senectam longam mulsi tantum nutritu toleraverunt. Hac tantum adhibita cautione, ne biliosis, hepatis, renum & stomachi ardore laborantibus, nisi summe dilutum exhibeatur.

Cera ejus, quæ nigricans est, Europææ postponenda quidem, sed ad emplastra emollientia & digerentia, contra mala è frigore nata, utilissima habetur.

CAP. IV.

De Copaiba.

Copaifera officinalis L. vid. Marcgr. p. 130

PRovinciæ Brasiliæ varia Balsama producunt, quorum facile princeps est quod vocant de *Copaiba*, à nomine arboris è qua emanat. *Copaiba* autem arbor est silvestris & procera, cortice cinereo, quæ superius in ramos dispescitur. Folia habet semipedem longa, majora quoque & minora, duo sibi invicem opposita, in extremitate autem duo conjuncta: oblonga, acuminata, nervo & venis paulum rufescentibus, superius viridiora, inferius dilutiora. In extremitate ramorum majorum multi ramuli congesti sunt, quibus folia frondium figura insident; ubi & flores enascuntur; quos sequuntur fructus baccæ lauri magnitudine & figura, initio virides, post maturitatem nigri, cum pauci ssima carne, subdulcis saporis, à qua nigra cutis facile separatur, quæ crassior est, ut in pruni silvestris fructu: lapidem continet ovalem, durum, qui nucleum album in se habet farinacei saporis, sed non edulem. Fructus, qui mense Aprili maturescit, comeditur à Brasiliensibus, qui succum exsugunt & exspuunt cutem. Simiæ valde illis fructibus delectantur. Has ipse mense Junio collegi baccas, & mox semigerminatas, mandavi terræ, læteque provenerunt. Pinguis autem & odoriferus ille liquor, quo

vasta

vaſta hæc arbor abundat, ab inciſo cortice ad medullam uſque, luna plena, tanta quantitate deſtillat, ut ſpacio trium horarum, ad duodecim libras olei effundat. Sin nihil forte profluat, ſtatim vulnus cera aut argilla obturandum eſt, ne quid effluere poſſit, & duabus poſt hebdomadis cum fœnore moram compenſaſſe videbis. Non adeo frequens in Præfectura Parnambucenſi hæc arbor, quam quidem in Inſula Maranhon, ubi valde luxuriat, unde quoque copioſe illius balſamum ad nos affertur.

Non autem ſolum mirifica pollet vi mundificandi & conſolidandi, & ad quævis vulnera prima intentione reſtituenda, morſuſque ſerpentum curandos & cicatrices tollendas: ſed & ab omnibus pariter incolis & à me interne exhibitum, inſignem præbere utilitatem, obſervatum fuit. Tam ſuavis tamen odoris, ſicut Maffeus vult, non eſt. Calidum in ſecundo gradu, craſſum, valdeque pingue & reſinoſum.

Pectori, ad ſtomachum languidum, ventri ad colicos frigidos cruciatus, illitum conducit: guttulæ aliquot convenienter exhibitæ per os, robur addunt viſceribus, illiſque tonum reddunt: fluxiones muliebres, curſus ventris & gonorrheas quoque ſiſtunt. In anum per clyſteres, in penem per Syringam cum Saccharo ex aqua plantaginis, vel oleo roſarum diſſolutum, adverſus eadem mala proſpero ſucceſſu injicitur.

CAP. V.

De Cabureiba.

DUas arborum *Cabureiba* ſpecies, non in habitata Braſilia, ſed in remotiſſimis deſertis trans immenſa illa montium juga, vidi. Utraque eſt excelſiſſima, vaſtiſſima & odorifera, ſed cortice & ligno differentes. Altera rubeſcentis eſt coloris, odoreque Cedro Braſilienſi, quæ Incolis *Acajacatinga* dicitur, non diſſimilis. Altera, de qua nos in præſenti agimus, folio eſt exiguo, inſtar Myrti, cortice cinereo, digitum craſſo, tenui membrana miniati coloris, exterius cooperto, ſub qua flavus liquor, quo totus cortex turgere ſolet, latitat, qui vetus gratiorem ſpirat odorem quam ſi recens ſit, fitque conſiſtentiæ craſſioris & coloris punicei.

Revireſcente arbore circa Februarium & Martium, luna plena, ex læſo cortice, pendulis vaſculis, excipitur hoc Balſamum fragrantiſſimum & præſtantiſſimum *Cabureicica* dictum.

Ædes non ſolum, ſed Lucos integros gratiſſimo odore, Peruviano perquam ſimili, inficit. Subſtantia eſt compacta & tenaci, ſed calefactum ſequaci & ductili. Circa fluvium potiſſimum Ieneiro & in diſtrictu divi Vincentii & Spiritus Sancti, quam in Parnambucenſi, crebrius reperitur, licet non adeo magna quantitate inde ad nos deferatur.

Ad internos & externos affectus non inferiori gaudet qualitate quam *Copaiba*. Calidum & ſiccum eſt in ſecundo gradu diſſolvens, digerens & confortans. Aliquot illius guttulæ per os jejunis exhibitæ, Aſthmati proſunt: intemperiem quoque ventriculi, viſcerum languores inveteratos corrigit: tepidum pectori & hypochondriis illitum, eorum oppilationes & frigiditates tollit. Irrigatione & frictione capitis & cervicis ex panno rubro, corroborat cerebrum & præſervat à Paralyſi & ſpaſmo; imo debilitatum omne nervorum genus in priſtinum vigorem reſtituiſſe, ſæpiſſime hic ſumus experti.

Cæterum Luſitani æque ac Braſiliani adverſus vulnera & morſus venenatorum animalium ineſſe illi virtutem quandam ſingularem teſtantur, ad quam animalia, inſtinctu ſolo naturali confugientia, corticemque deterentia, parti læſæ, præſentiſſimum inveniant remedium. Quæ omnia in caſtris & Noſocomio noſtro, tum imprimis militibus ictis à feris atque Barbaris, mecum per deſerta peregrinantibus, comprobavi. Quippe ſolo hoc eximio Balſamo recenter ex ipſis corticibus collecto, vulneratos & luxatos reſtitui. Iconem videre eſt G. Marcgr. p. 137, Cap. 14. l. 3.

CAP. VI.

De Acaju arbore & illius fructu.

QUantum lenta ſolent inter viburna Cupreſſi, tantum inter cæteras Braſiliæ arbores eminet *Acayaiba*, divino beneficio harum regionum incolis conceſſa. Quæ ut aſpectu pulcherrima, ita multifaria virtute celebratiſſima. Ac quamvis umbroſa & patula, ramiſque proceris ſpecioſa, non tamen adeo in altum exſurgit; ſed cum revera malus ſit, variis & ſinuoſis flexibus ſeſe incurvat, ramis humum verſus dependentibus. Eſt duriſſimo ligno à naupegis valde expetito, ac Gummi optimo turgente, quod ſua ſponte æſtivis menſibus erumpit, ob facultatem, pellucidum colorem, fragrantemque odorem Arabico vix cedens. Arbor hæc nuſquam locorum, quam arenoſis & ſitientibus reperitur. Foliis eſt, ſi nervos, ſi figu-

ram ſpectes, juglandi ſimilibus, ſed fragrantioribus, nec aromaticum odorem deponentibus niſi diſtillatione forti. Multo autem magis odorifera illa folia, quæ verno tempore Braſi-

lienſi pullulant, & hinc quidem pulchrè & ſaturè rubicantia paſſim in ſilvis videas, annuaque folia tamquam inutilia detrudunt, circa hibernum tempus. Mox flos prorumpit pulcherrimus, variegatus, roſaceoque ſubinde colore; adeo odoriferus, imprimis mane (quod Sol de die vires multas attrahat & herbarum arborumque flores vehementer afficiat) ut totis tribus menſibus Septembri, Octobri & Novembri, integras ſilvas repleat & viatorem mirifice oblectet. In Alembico per ignem communicant aliquem odorem aquæ, minus tamen fortem aut gratum.

Circa Decembrem pomifera hæc arbor incipit defloreſcere, caſtaneamque phaſeoli forma ac cineritii coloris è ſummitate pomi producit, oleo adeo mordaci & cauſtico, inter duos cortices, ut contrectanti valde noxium habeatur, quamobrem non niſi inter erodentia numeratur. Calidum eſt à tertio ad quartum gradum, nec niſi cancroſis & malignis ulceribus, vitioſa carne laborantibus, adhibetur. Lychenes quoque, Scabiem, pedum vermiculos, *Bichos* dictos, aliaque cutis vitia expugnat.

Matureſcente autem caſtanea ipſa cum oleo intus contento ſenſim miteſcit, ac vim ſuam maxima ex parte deponit; quod principio quidem auſterum & acidum, dentibus ac palato ingratum & noxium, mox à Sole excoctum & matutino rore turgidum, noſtris Europæis gratiſſimum, & in deliciis eſſe ſolet.

Braſilianis vero non minus quam Arcadibus olim Quercus, pomum hoc, tum glans ei adhæreſcens & ſuperinnaſcens, à tot jam ſeculis, vitæ ſolatio fuerunt. Bella, quæ frequentia inter illos excitari ſolent, ex parte hujus fructus amore geruntur. Victores enim caſtris poſitis loci expugnati poſſeſſores tamdiu manent, donec omnem arboris fructum depaſti fuerint. Ætatem exinde ſuo more dimetiuntur, nam ſemel in anno dumtaxat celebris hic fructus provenit, idque menſibus Decembri, Januario & Februario, tunc enim deficit ſub latitudine Parnambucenſis Præfecturæ; quia meſſis & vindemiæ tempora pro ſitu regionis mutari ſolent.

Pomum modicè refrigerat & fauces conſtringit: ventriculo gratum, ſi maturum, ſin minus, & immaturum inſtar Limoniorum ſucci, corroſivum eſt ac mordaci acore infeſtum. Figura

gura est oblonga & turbinata, pyrum, haud malum diceres: odore grato & fragrante, colore qua Soli obvertitur, rosaceo, cætera croceo & ad aureum vergente. Substantia intus spongiosa est & multo saporoso liquore tumens, sed acinis & seminum cellulis carens. Crudum æque cupidè ac coctum & præparatum, expetitur. Saccharo quoque conditur à Lusitanis & nostris.

Vinum quod ex hoc malo ab Indigenis exprimitur, insigne est; nec dubium quin diu perdurare, & complures in annos, ubi deferbuerit, firmum & floridum servari possit. Vetus citius inebriat quam recens, non secus ac siccra Europæa; licet adstringat, urinas tamen egregie movet, ut in me & aliis comperi. Aquam quoque destillatitiam, optimumque acetum inde elici & componi videmus, quod urceolis exceptum, vicem aceti supplere solet.

Castaneæ autem seu glandes pingues & secundo gradu calidæ, renis leporum figuram æmulantur. Crudæ ac recentes, si cum vino & momento salis manducentur, juglandes gustu referunt, sin assatas aut saccharo conditas comederis, multo suaviores, & durabiliores comperies; quapropter quoque pro deliciis inter bellaria apponuntur.

Incolæ arboris gummi redactum in pulverem, ex liquore convenienti propinant mulieribus obstructione menstruorum laborantibus. Hæc de *Acajû* arborum Brasiliæ facile principe, dicta sufficiant. Utinam æque copiose in desertis & remotis Brasiliæ montibus & silvis à natura esset collocata, sicuti in locis mari vicinioribus.

CAP. VII.

De Icicariba, & illius Resina Icica.

IN arenosis & effætis nemoribus excelsa reperitur arbor gummifera, quæ à Barbaris *Icicariba* appellatur à lachryma quam fundit, quæ ipsis *Icica*, Lusitanis *Almaciga* dicitur. Arbor hæc Fagi in modum crescit, candice non ita crasso, cortice glabro & gryseo. Folia fert in ramulis, duo semper sibi invicem opposita & tertium solitarium in fine. Sunt autem pyri foliis similia, oblonga, anterius acuminata, crassa instar pergameni, læte viridia & splendentia, nervo secundum longitudinem, & venis oblique discurrentibus. In ramulis ad foliorum exortum copiosi pronascuntur flosculi, racematim seu verticillatim positi sive congesti, parvuli, quatuor foliolis viridibus constantes, stellulæ pene figura: Foliola autem illa in ambitu lineola alba sunt circumdata, & in medio exstant staminula aliquor flavescentia. Post florem sequitur fructus, figura & magnitudine Olivæ, colore autem mali granati, intus habens pulpam odoriferam, uti & lachryma est arboris. Cortex exterior si manu vel paulum mulceatur, insignem mox odorem de se fundit.

Cortex hujus Arboris altè vulneratus, plenilunio imprimis, statim, nonnunquam postridie, aut tertio post die gummi seu resinam fundit odoratissimam (odoris instar Anethi recentis contusi) præstantissimamque, colore albicante & virescente. Est gummi Elemni plane simile, quod tamen nostro officinarum, utpote recentius, odore, & qualitate efficacius. Calidum est ad tertium gradum, primum molle, mox indurescens, præcipuè frigefactum. In omni topico, sive simplex, sive compositum, ad vulnera aperta & ad interiora mala, ex frigore potissimum nata, adeo expetitum, ut profanum habeatur illud aut ignorasse aut non applicuisse. Hoc cum, partim rusticorum indulgentia ad me allatum, in quotidiano usu esset, vix ulli umquam emplastro stomachali, vel ceroto corroboranti adeo sum fisus, quam huic. Viscera enim roborare, flatus dissipare & doloribus feliciter mederi aliquoties sum expertus; ita ut in frequentiori praxi hoc præ cæteris commendare, reliquisque omnibus præferre voluerim. Postremo, ut hoc quoque adjiciam, capitis vulnera, licet gravissima, sanat, ac prima intentione restituit; cujus rei veritas facili experimento elucescit.

CAP. VIII.

De Ietaiba arbore & illius lachryma.

RAriora quidem aromata & balſama, pro ſua fertilitate, hic Braſiliæ tractus profert, quoad reſciſcere potui, quæ tamen gummi & lachrymarum copia compenſat. Inter hæc perpetuo virore conſpicua nemora, præſertim in Paraybæ diſtrictu, ſpiſſam & ſpecioſam producunt Arborem *Ietaiba*, ligno duro, albo, cortice lento, punctulis ex albo flaveſcentibus variegato, & hinc inde clypeiformibus maculis, ex albo ſubflaveſcentibus. In ramis continet folia directe oppoſita, figura parva, ſed oblonga, viridia, ad tactum lævia, nervo ſecundum longitudinem & venulis tranſverſis, eleganter inferius conſpicuis, prædita. Fabas producit magnas, miniati coloris, quibus farina alba edulis, juxta tria lapidea grana, digitalis longitudinis continetur: è quibus vi fractis prodeunt nuclei molles, oblongi & miniato colore nigreſcentes, admodum odoriferi, optimique ſaporis, amygdalis Europæis minime inferiores, quibus animalia non tantum, ſed peregrinantes ſæpe ſe ſuſtentant. Ex ipſa autem arbore lachryma ſeu reſina deſtillat pellucida & nunc albicans, nunc flavens, ſuccino fit maxime ſimilis colore & duritie (Braſilianis *Ietaicica*, Luſitanis *anime* vocatur) & prunis impoſita ſuaviſſimum præbet ſuffitum; facillimæ autem eſt conſumtionis.

Hoc gummi per meatus corticis interiores decidere certiſſimum eſt; illud enim, tellure effoſſa, ſub arboris trunco & radice occultatum extrahere ſolent. Quod potiſſimum fit ſub finem æſtatis menſe Februario. Monardes ex vulnerata arbore, in Nova Hiſpania, colligi teſtatur, haud aliter quam Maſtiche aut Thus. Eo non ſolum Medici, ſed & vulgus familiariter utuntur, præcipuè in capitis illo affectu tollendo, qui ipſis *Chabequos* dicitur, quem Cephaleam vel Hemicraniam recte dixeris. Solus autem illius ſuffitus ad roborandum non ſolum caput, ſed & reliquas corporis partes frigore affectas, valet. Calida eſt & ſicca in ſecundo gradu. Cæterum vi quadam aromatica & peculiari ſuo calore hoc gummi præſtare ac partibus nervoſis illitum, vel emplaſtri forma applicatum, prodeſſe aliquoties ſum expertus.

Folia arboris contuſa lumbricos enecare, ſi exhibeantur, conſtanter affirmant.

Interior corticis ſubſtantia raſa & aquæ impoſita, contra ventriculi ventoſitates, ad potiunculæ formam præparatur, alvumque ſimul movet.

CAP. IX.

De Caopia arbore ejuſque facultatibus.

HUmilis ac tenera hæc arbuſcula guttifera, à Luſitanis *Pao de Lacra* appellatur, quod gummi ſeu gutta quædam viſcoſa ex cortice ejus defluat. Paſſim & è quovis terræ genere progermi-

germinat. Ligno est lento, cortice è cinereo rufescente: dispescitur in multos ramos. Folia habet solida, inferiori parte ex viridi quasi rufescentia & aspera, superna dilute viridia & splendentia. Florum in umbellas congestorum rudimenta sunt globuli brunni, magnitudine lentis, qui successu temporis protrudunt flores quinque foliolis constantes, exterius ex viridi flavescentis coloris, interius tomento albo vestitis, & staminulis luteis subtilibus repletos. Post flores proveniunt baccæ, primo virides, magnitudine cerasi, rotundæ, quæ dissectæ ex molli, quo teguntur, cortice, succi multum eleganter flavi exsudant: intra corticem autem continetur pulpa alba constans meris cylindris juxta se positis, qui sibi invicem cohærent.

In extremitatibus ramorum, qui florum rudimenta aut flores sustinent, semper duo foliola acuminata brunni coloris compacta sunt invicem, quasi semiglutinata essent, & hastam sive venabulum referunt: hæc decerpta ex pediculo croceum humorem emittunt.

Florent hæ arbores potissimum mense Novembri & Decembri: Ianuario & Februario baccæ sunt maturæ.

Si cortex medius hujus arboris incidatur, præsertim quando florere incipit, & linquatur per unum atque alterum diem, exsudat lachryma croceo-rubra, egregia, coagulaturque; quæ initio mollis, postea indurescit. Convenit colore & consistentia cum *Ghitaremi* sive *Gutta gambæ*, & eodem fere modo purgat; est è flavo paulo ruffioris coloris, quam illud, nimirum siccatum, nam molle croceum: tingit colore luteo sive aureo paulo saturatius. Dissolvi potest eodem modo in spiritu vini, & tincturam facit croceam. Nonnumquam ignes luculenti struuntur juxta arborem, quorum potestate cortex dehiscit, majoremque fundit lachrymæ copiam, quæ in massam coacta in usum Medicinalem servatur. Quod à me primum tentatum, optime successit, à nemine autem antea factitatum, Indigenæ & Lusitani testantur.

Olim affrictu hujus resinæ in aqua dissolutæ, impetiginem tollebant. Licet autem tantæ efficaciæ non sit, quam gutta Cambides (quod an insitæ tarditati, an præparandi modo sit imputandum, dubito) tamen à drachma dimidiata ad drachmam unam, per integram noctem in aceto squillitico, aut spiritu vini macerata, & ex vino propinata, ventrem solvit, fortiterque per inferiora exonerat. Meo tamen judicio rectius faciunt, qui dilutum ex aceto prædicto, in pillulas accedente stimulo conglobant, quam qui potiones ex illa conficiunt, quod ob tenacitatem difficillime solvatur.

CAP. X.

De Palmis, earumque variis speciebus.

PLurima Palmarum genera producit Brasilia, quarum quædam sponte sua crescunt, quædam incolarum industria terræ inseruntur, inque speciosam altitudinem exsurgunt.

Inter silvestres frequentissima est *Pindova*, eximia & procera arbor, densissima nemora conficiens. Palma autem mas & fœmina dactylifera; tum imprimis *Cocero*, non procul à littore in prædiis Belgarum & Lusitanorum excolitur, tamque ad ornatum, quam usum educatur,

catur, omnique anni tempore, adulta licet, sitienti & tristi fundo, felicissime transplantari solet. Circa diœcesin Paraybajensem è remotissimis nemoribus ad hortos ob elegantiam traducta Palma conspicitur, cujus brachia sive rami caudam Pavoniam æmulantur. Barbari *Caranaibam* & *Anache cariri*, Lusitani *Tamar* appellant, forte, quod fructus dactylis similes ferat. Est autem arbor Palmæ dactyliferæ altitudine: habens lignum russum, durum, crassis nervis intus constans, nullius tamen usus: cortex exterior gryseus & cartilagine à terra ad aliquod spacium squamatus, squamis ordine cochleatim positis; quæ primo longiores, sensim fiunt breviores, imo tandem decidunt superne: nam arbores adultiores caudicis superioris medietatem habent glabram, inferiorem solum squamatam. Squamæ enim nihil aliud sunt, quam ramorum qui exciderunt reliquiæ; arbore in altum surgente & enascentibus aliis ramis. Arbor in summitate ramos suos orbiculatim expandit, directe sursum, deorsum, & ad latera, ut palma dactylifera, sed longe elegantiori aspectu. Ramus quilibet duos vel amplius pedes longus, satis crassus, compressus in utroque latere, spinis duris nigris armatus, figura Dentiscalpium referentibus.

Unicum in cujuslibet rami extremitate folium rotundum, figuræ & ita plicis donatum, ut manuarium fœminarum umbraculum coloris viridis, ab extremitate ad medietatem fere introrsum sectum, in multa alia carinata folia, foliis palmæ dactyliferæ structura similia: quodlibet ex his sectis foliis, duos circiter pedes longum.

Inter ramos folia ferentes alii prodeunt longiores, nimirum quatuor aut plures pedes longi, in multos ramos & in ramulos lanugine albescente obductos, expansi alternatim, sive quasi ex vaginula prodeuntes. In ramulis hisce alternata serie existunt flosculi pallide flavi, sine pediculis, singuli tribus foliolis constantes.

Post flosculos illos proveniunt fructus, figura & magnitudine olivæ, primum virides, amari, non edules; mox maturi nigrescentes evadunt dulces mense Februario, & licet nostratibus nullius usus, gentilibus tamen tam crudi quam præparati in deliciis habiti, *Tirade* nuncupantur. Tarde crescit hæc Arbor.

Folia apprime serviunt ad tegendas ædes & corbes.

Ea vero quæ inter palmas silvestres *Vrucury* indigenis vocatur, ut & *Tucu*, in tantam proceritatem non excrescunt, multoque cæteris sunt humiliores, minusque cognitæ; spinis asperrimis horrent & ligno sunt ferreo, sed nullius usus.

Fructus autem sunt fructibus Pindovæ minores, cæterum ejusdem ferme naturæ & racematim quoque crescentes.

Quæ *Pindova* dicitur, lignum albicans & scabrosum corticis loco habet, ligni autem loco fungosam & intus filosam medullam facile combustibilem, è qua sana & fortissima lixivia norunt conficere. Nullum præterea aut certe exiguum præstat usum: ad ornatum duntaxat ob insignem altitudinem & ramos pulchre porrectos expetitur; iis siquidem eleganter comatis & foliis radiatis utrimque vestitis, Lusitani atria & templorum parietes exornant, Indigenæ

vero

vero loco tegularum tuguria sua ad pluvias & alia arcentia sternunt. Fiscellas quoque & vasa viminea ex illis conficiunt. Folia autem hujus arboris non ita dependent in orbem, ut *Cocoeiro*, sed maximam partem stant surrecta.

Prope foliorum exortum, etiam rami proveniunt penduli, proferentes racemos quatuor vel quinque pedes longos, plenos flosculis, post quos etiam racematim proveniunt fructus ovi gallinacei figura & mole aut etiam majore, fastigium habentes acuminatum: altera autem extremitate insident calici vel cupulæ, ut nux pinea, foliis triangularibus constanti.

Maturus fructus exterius ex viridi flavescit, vel etiam brunescit. Cortex exterior filamentosus est, ut in *Coco*, verum haud crassus, sed duplam tantum habens ovi Gallinæ testæ crassitiem. Hic morsus detrahi potest: illo detracto apparet pauca caro crocei coloris, vix ullo manifesto sapore prædita, quæ à Nigritis cum farina comeditur. Caro autem hæc ambit nucem durissimam, instar *Coco* ovalem, ejusdem fere crassitiei, sed sine foraminibus. Hac fracta, apparet in cavo, per interstitium more juglandum distincto, nucleus magnitudine juglandis, albus, duriusculus, paulo siccior neque tam suavis ut *Coco*. Colliguntur per totum annum & nuclei tam ab indigenis quam advenis comeduntur. *Inaia-miri*, id est, cocos parva, Brasilianis dicta.

Oleum insuper optimum inde exprimitur, album & jucundi odoris, quod, quia refrigerat, defectum rosati sæpe supplet, & cum recens est, in cibis, cum vero vetus, ad lucernas usurpatur. E fructus quoque cortice aliud non ignobile & magis flavum elicitur, sed minus refrigerans, quod tamen ad multa mala emollienda adhibetur.

E fastigio arboris gummi pellucidum, odoratum & pulcherrimum fluit, quod in locum Arabici nonnumquam venit. Postremo medulla coloris albicantis & recentem juglandem resipiens, in vertice ligni continetur, optimum alimentum si cum pane & sale comedatur.

COCOEIRO Indica, quæ à Brasilianis vocatur *Inajaguacuiba* & fructus illius *Inajaguacu*, Pindovæ (de qua jam diximus) in multis dissimilis. Nam caudice raro est recto, sed plerumque inclinato, quatuor, & interdum etiam septem pedes crasso: & sæpe ad quinquaginta pedes alto. Quapropter mirum est, eorum truncos posse sic brevibus, tenuibus & vix terra coopertis radicibus in aëre subsistere, neque suo multo pondere & mole, ventisque etiam vehementibus sæpe eas quatientibus, humi concidere. Accedit quod pars caudicis humi proxima, non crassior aut fortior quam in summitate existat. Cæterum est cortice cinereo, & quasi vibicibus hinc inde transversim notato per ambitum. Lignum non multi est usus, constat enim ex meris filamentis: est dulce & quasi lacteo succo turgens, unde arbore cæsa à formicis appetitur. Caret ramis; sed in summitate, quindecim, viginti aut plura habet folia magna, alata, in orbem dispersa, partim surrecta, partim dependentia, grato aspectu. In exordio suo hæc folia alata quadam textura vestita sunt, obscure grysei coloris, quæ solvitur subsequente alia. Quodlibet folium longum est circiter sedecim pedes Rhijnlandicos; plures paucioresve, ac in exortu unum circiter pedem crassum, dissectum in folia sive alas, ordine juxta se positas aut oppositas; quodlibet tale folium tres pedes circiter longum est, duos digitos latum, sed versus extremitatem angustius & acuminatum, habens secundum longitudinem nervum osseum flavescentem, ac transversim subtilissimas lineas seu strias virides, ac totum carinatum cavitate sursum versus; substantiæ instar folii Gladioli, læte viride ac splendens. Inter folia alata in summitate arboris oritur siliqua sive vagina duos pedes aut amplius longa, in extremitatibus fastigiata, viridis, striata, quæ deinde rufescit & sponte se aperit. Antequam autem se pandat, caulis intus reperitur eleganter compositus pedem longus, tres aut quatuor digitos crassus, in plures ramos pedales aut semipedales divisus, qui rami apte à natura in theca illa complicati magnam spicam repræsentant. Rami autem hi onusti sunt triangularibus corpusculis, magnitudine amygdalæ excorticatæ, albis, quæ rudimenta sunt florum & deinde nucum. Nam rupta vagina rami hi se explicant & ostendunt flosculos luteos. Hinc succrescit fructus, quilibet insistens brevi pediculo, pennam anserinam crasso, & cupulæ, squamis constanti ex rufo flavescentibus. Pondere & duritie summa nuces caput humanum excedentes profert. Toto anni tempore maturis pariter atque immaturis fructibus decoratur, qui arcte & racematim caudicis summitati adhærescunt, & putaminibus crassis, filamentosis & tenacibus vestiuntur, quibus sublatis ligneus calix apparet, quem si immaturum perforaveris, aliquando supra heminam dulcissimi & gratissimi liquoris emittet, qui actu frigidissimus licet, potentia tamen calidus est, & tenuiorum partium, urinamque cunctantem provocat. Nucibus autem maturatis, lacteus ille humor condensatur & coaguli instar calami scriptorii crassitie concavo adhærescit, qui exemtus ac manducatus vix ulli nucleo,

cieo, quamvis ſapidiſſimo, dignitate cedit: nutrit enim & ſuaviter reficit: proinde à viatoribus longo itinere delaſſatis & ſcorbuto infectis valde expetitur. Calidus & humidus exiſtit in primo gradu. Oleum inde premendo extractum, in plurimos culinæ & pharmacopeæ uſus reſervatur, nec amygdalorum oleo præſtantia cedit.

Per os aſſumtum pectoris malis medetur oleum, alvum quoque laxat, ſi largius exhibeatur: ex alto læſis mirum in modum prodeſt, urinaſque cit.

Præterea liquor quidam ſtillatitius, albicans & eximiæ virtutis exinde elicitur, renumque & Gonorrheæ ardoribus exſtinguendis utiliſſimus, tum à mulierculis inter coſmetica adhibitus. Obſervandum autem aquam illam copioſiſſimam & gratiſſimam inveniri in mediæ ætatis nucibus: in plane maturis tantum modicam, neque ita gratam. Nucleum autem tum optime ſapere, quum ad ſummam maturitatem pervenit.

E trunci porro vertice medulla quædam, arbuſculæ inſtar novæ, exſurgit, quæ ex loculo, quo continebatur, prorumpens, ejuſdem fere qualitatis, cujus concretus ille nucis humor, de quo jam diximus, exiſtit; quæ non cruda ſolum, ſed & cocta inter epulas apponitur, & cum braſſica Cyprina certat. Nondum matura magis refrigerat; quocirca vicem acetariorum & lactucarum præſtat. Sed ea ablata arbor moritur, quod non æque contingit inferiori radicum parte læſa vel conciſa; hinc fit ut plures indigenæ ſibi perſuadeant idem, quod Proſper Alpinus de Ægypti populis circa dactyliferas narrat palmas, eas ſcilicet non terra radicibus attracta, ſed aëre ex ſublimiori arboris parte ali ac vivere.

Atque hæc de Palmis, earumque medicis præſidiis dicta ſint. De cæteris illis rarioribus nativis & minus uſualibus; ut & de dactyliferis exoticis, in Africa atque Aſia non ſolum, ſed & Italia notiſſimis, ſi quid reſtet in Hiſtoria Naturali plura dicentur.

CAP. XI.

De Aroeira ejuſque qualitatibus.

ARbor arenoſis, littore imprimis & promontorio Olindæ frequens, *Aroeira* nuncupatur. Myrto ſilveſtri noſtrati qualitate non valde abſimilis, ad Lentiſcos tamen referri debet. Præter eximias facultates, quas cum *Araca*, & Myrto, reliquiſque, aſtringentibus & odoriferis arboribus habet communes, hiſce peculiaribus pollet, quod reſinam fundat fragrantiſſimam inſtar Lentiſci, ex qua emplaſtrum adverſus frigidos affectus componitur.

Foliis convenit cum *Guabirabæ* foliis, niſi quod hujus ſint paulo minora: Sunt autem in ramulis bina ſibi invicem oppoſita, & quinque aut ſeptem in extremitate. Ad cujuſlibet ramuli exortum, ramulus eſt brevior, plenus floſculis minimis, qui conſtant quinque foliolis ex albo ſubluteis.

Fructum fert exiguum ſanguinei coloris, racematim congeſtum ac pendulum, cujus acrimonia & ſiccitate carnes recentes à putredine conſervantur.

Oleum quoque ex ſucculentis illius baccis exprimitur, eidem uſui cum reſina inſerviens.

Folia inſignem & nobiliſſimum odorem emittunt, ſi conterantur, quæ ſubamara, cum quadam vi adſtringendi, aromaticas calidaſque partes habent conjunctas, quemadmodum è balneis & lavacris, quæ ex illis fiunt, videre eſt.

Has vero virtutes tum profunde exſerit, ut per deſtillationem foliorum, imprimis recentium, odorifera & adſtringens aqua inde eliciatur, quæ tum ad pellendos corporis affectus, tum ad delicias ſervatur.

Tempore paroxyſmi febricitanti, Empyricorum more, exhibent cum ſucceſſu, oculos ſeu gemmas arboris ex aqua nocturno rori expoſitos.

Cæterum ſciendum eſt in ramis *Aroeira*, luxuriare ſæpe polypodium, illo quod è terra proſilit longe probatius.

CAP. XII.

De Urucu, ejuſque qualitatibus.

LOcum inter arboreſcentes Plantas obtinet *Urucu*, ſilveſtris quidem, ſed à Braſilienſibus inter hortenſes & ſativas jam olim tranſlata; multaque etiam nunc induſtria eam excolunt; partim ut granulorum folliculis involutorum, minio ſeſe exornent ac pingant; partim vero ut Luſitanis divendant, quæſtumque ex illo faciant. Lingua ipſorum hanc plantam *Urucu* dictam, Cluſius Bixam Americanam Oviedi eſſe exiſtimat.

Foliis eſt grandioribus & mucronatis, figura cordis, ut pingi ſolet, alternatim poſitis, in pediculis, duos, tres, interdum & quinque digitos longis, nervum ſecundum longitudinem & venas obliquas inferius prominentes habentibus, læte viridibus: caulibus calamo ſcriptorio tenuioribus, ligno albo & cortice fuſco, inſtar coryli. Circa extremitatem ramorum in brevibus pediculis multi proveniunt flores, in uvæ figuram diſpoſiti: quilibet flos eſt roſæ magnitudine, quinque foliis conſtans albis incarnatis dilutis. In medio cujuſvis floris ingens numerus eſt ſtaminulorum luteorum apicibus purpureis: vix ſenſibilem aliquem habet odorem. Poſt florem fructus ſequitur in ſiliqua myrobalani oblongi figuram habente, ſeu pyramidali rotunda, ſeſquidigitum aut duos digitos longa: quæ immatura vireſcit exterius, matura ruſeſcit, eſtque tota hiſpida ob fila prominentia quæ habet, ſed non aculeata. In qualibet autem ſiliqua ultra triginta, imo quadraginta grana, quodque ſuo pediculo innitens, continentur, figuræ conicæ acutæ aut exigui pyri, & in duobus lateribus quaſi digito compreſſum. Color granorum inſigniter miniatus & ſplendeſcens, ſuccoque tali madens, ita ut ad tactum inficiat manus egregio miniato colore. Grana recentia haud dura ſunt, ſed ut granum pomi, intus carnem habens albicantem: exterius etiam quodlibet granum punctulum habet argenteum. Siliqua matura ſponte ſe aperit: grana ſiccata evadunt rubra, obſcure nihilominus tamen, ut antea, tincturam in ſe continent; & recentia ſive ſiccata uſurpari poſſunt: Trita ſimpliciter in aqua ſimplici ſeu ſtillatitia, egregiam dant tincturam miniatam. Collecta grana in maſſam coguntur, ſpherulæque & tabellæ in multos annos durabiles inde conficiuntur, quæ in Europam tranſmiſſa longe lateque diſtrahuntur. Magiſterium etiam inde, more coralli, præparatur & in uſus reſervatur. Grana recentia matura & exſiccata, inque paſtillos conformata, quantitate indefinita, cum pulte ex *Tipioca*, quæ *Carima* dicitur, alioque convenienti decumbentibus exhibent, ſive veneno, ſive aliunde infirmitatem contraxerint.

Radices ipſæ, nec grana, multi ſunt ſaporis, proinde ad medendum faciliores. Incolarum nonnulli radices granis præferunt, quod harum recens, illorum vero uſus longe ſit antiquior, & vicem croci, colore & qualitate (ſicut de *Curucuma* J. Bontius retulit) ſupplet. Tum extractum ejus ex vino aduſto confectum ſibi reſervant. Quod etiam nunc hodie colonorum non paucos, imitari videmus. Videatur Icon Hiſt. Nat. G. M.

CAP. XIII.

De Zabucajo, ejuſque uſu.

ALtiſſima arbor eſt, cortice gryſco, duro & inæquali, inſtar Quercus veteris, (ex quo atramentum ſcriptorium conficitur) folia juniora ruffa ſunt, vetuſtiora autem viridia, ſimilia foliis Mori, in ambitu ſerrata, & quodammodo contorta & incurvata. Capaciſſimos & ſummæ duritici producit calices, ore in terram obverſo, & operculo, admirabili naturæ luſu, inſtar pyxidis, opertos. In iis continentur nuces jucundi ſaporis, quæ ubi maturitatem fuerint conſecutæ, excuſſo illico tegumento, ſine cujuſquam auxilio è calicibus decidunt, & gratiſſimum, incolis æque & animalibus ſuppeditant alimentum. Semel in anno matureſcunt, media videlicet hyeme. Sapore & excellentia piſtaceis adæquantur, & venerem ſopitam dicuntur excitare.

Lecythis ollaria Linn. vid. Marcgr. p. 128 (ex adr. de Juss.)

Potiones & pultes, tam ad Medicinam quam ad epulas ex illis comparantur.

Oleum quoque pinguiſſimum ex illis exprimitur, amygdalino calidius; nuclei enim, è quibus elicitur, in ſecundo gradu calidi & in primo ſicci perhibentur. Præſtat aſſatis quam

I crudis

crudis vesci, quod caput infestent. Plusquam triginta ordine ipsi calici, mediante viscosa materia, agglutinati hærent, figuraque fere triangulari existunt, Myrobalano Chebulo non adeo

dissimiles. Tantæ duritiei hæ pixides sunt, ut Tapuyeris non solum vasa potoria, sed & discos, & ollas sufficiant. Cæterum arbor in saltibus & locis mediterraneis adeo luxuriat, ut justo exercitui, sufficienti sustentaculo fructus ejus aliquando fuerint.

Pulchra est, trunco crasso & recto, inque insignem proceritatem assurgit. Lignum eximium usum præstat, putredini mire resistit, unde ob summam simul duritiem, molendinorum saccharcorum axes ex illo fabricantur, cæterasque arbores multum antecellit.

Cortices prætérea contusi & rite præparati naupegis loco stupæ inserviunt.

Alia adhuc datur iisdem locis *Zabucayo* arbor, priori simillima, nisi quod calices magis deformes producat, earum nuces dignitate inferiores habeantur: quippe ex immoderato illarum usu, quibusdam capillos defluxisse Incolæ testantur.

Cap. XIV.

De Gueticoroja, & illius facultatibus.

VAriæ arbores excelsæ *Guetijs* dictæ, ejusdem generis fructus flavescentes producunt, pauca carne, magnoque lapide ovalis figuræ intus refertos; quorum fructuum ad minimum mihi tres vidisse species contigit, *Guetitoroba*, *Gueti-miri*, & *Gueticoroya*, esculentos quidem omnes, sed à paucioribus expetitos, excepto uno hoc eoque prægrandi, de quo in præsenti agimus, & à magnatibus in deliciis habetur.

Est autem hæc arbor quæ *Guety-coroya* dicitur, cortice gryseo. Rami habent folia in frondes

frondes congesta. Nimirum pediculi sunt in extremitate ramorum, unum aut sesquidigitum longi, alternatim oppositi, & quilibet duo aut tria folia sustinentes, decem & plures digitos longa, quatuor aut etiam sex lata, ad tactum instar corii Hispanici, oblonga, linguæ figura, superius dilute viridia, inferius ochræ instar flava, nervo secundum longitudinem eminente, & costis obliquis intervallis, partim æqualibus, partim inæqualibus distincta. Ad frondes flores proveniunt, in longam spicam congesti, parvi, flavi, pene inodori. Floret Januario mense, Majo & Junio fructus maturescit, semelque biennio integro provenit. Malum Europæum magnitudine excedit: est tuberosus, deformis & maculis nigricantibus distinctus; in superficie ubi maturuerit, mollis, ablatoque cortice, flava pulpa pinguis & carnosa apparet. Odore, sapore, ipsaque substantia nutritiva conservam aliquam recentem & aromaticam resipit. Mox summæ duritiei ac ponderis lapis, ovique magnitudine, multis filamentis vestitus conspicitur; qui vi effractus, nucleum substantiæ carnosæ rubicantis & compactæ continet, ingrati saporis & astringentis. Is tritus & ex convenienti liquore ægro porrectus, vi astrictoria immodicum alvi profluvium sistit. Usum, quantum quidem constat, alium in Medicina non habet hic fructus; ut nec ipsa arbor, quæ soliditate & altitudine, & duratione ipsam Quercum superat.

CAP. XV.

De Ianipaba ejusque facultatibus.

VNa ex proceerioribus Brasiliæ arboribus est *Ianipaba:* foliis lævibus, cubitum longis, & saturate viridibus, quæ singulis annis, mense imprimis Decembris deponit, non omnia quidem simul sed partem illorum, diverso tempore. Mox nova prioribus multo lætiora acquirit.

Genipa americana L. vid. Marcgr. p. 92 (ex adr. 2-Just.)

Ligno est durissimo & optimo. Florem gignit exiguum, mense Martio & Aprili, cæterum Narcisso haud multum dissimilem, odorem Caryophilli Carthusianorum æmulatur; coloris albi, cum unguibus interius flavis: in medio floris stamen crassiusculum flavum habens, ac insuper inter duo folia floris corniculum pallidum è medio floris prodiens, deorsum incurvatum.

Fructus illius magnitudinem habet mali Auraici, vel majorem, rotundus, cortice tenui, lento, cinereo, sub quo primum continet carnem solidam, lentam, succulentam, flavescentem, saporis acidi, & refrigerantis, odoris grati. In medio autem fructus est cavitas repleta seminibus molliori pulpa circumdatis, ejusdem cum reliqua carne saporis. Seminis grana sunt compressa, & suborbicularia, fere ut *Mangaba*, quæ una comeduntur. Immatura poma viridia sunt, mox matura, mespilorum instar, putrescunt atque esui apta fiunt, unde **Rott-appels** à plebe nostrate appellantur. Cruda non cocta appetuntur: Saccharata & condita lautiora sunt. Contra fluxum ventris feliciter exhibentur. Ardores palati & stomachi compescunt, sanisque & ægris solatio sunt.

Vinum, quod ex illis exprimitur, in eosdem usus reservatur, sed vetus redditum calidius existit, minusque adstringens.

Ex pomo nondum maturo vi ignis liquorem extrahunt barbari, quo adverſus eadem mala utuntur.

Ex pomi cortice immaturo pigmenti quoddam genus eliciunt, quod recens aqueum eſt, mox nigreſcit, quo corpus pingunt, ut veſtitum nigrum eminus, fœdo equidem ſpectaculo, mentiantur. Nullum alium uſum hic ſuccus habet, ad nequitias dumtaxat exogitatus. Tinctura enim illius corpori vel chartæ illita, circa nonum diem evaneſcit; nulla alia ratione ablui poteſt.

Cap. XVI.

De Acaja quæ & Ibametara.

PRoceriorem, vetuſtiorem & frondoſiorem arborem, in Braſilia me vidiſſe vix memini. Cortice eſt craſſo, rugoſo & è cinereo albicante, inſtar Sambuci.

Folia illius ſunt lævia, directe ſibi invicem oppoſita, ad quatuor interdum digitos longa, circinata, ſplendentia, & nucis juglandis foliis haud abſimilia, verum acutiora; quæ media æſtate deponit, noviſque ante hyemem decoratur, ut redintegrato quaſi robore fructum melius proferat. Floſculos habet copioſos, in magno racemo congeſtos ex albo ſubflaveſcentes: poſt flores proveniunt pruna flava, noſtratium magnitudine & figura; paucæ quidem, ſed ſucculentæ carnis: lapidem continentia magnum ex filamentis lignoſis, nec durum, ſed dentibus cedentem; qui nucleum continet in ſe, ex albo flaveſcentem. Fructus hic grati eſt acoris, ac proinde inter tragemata locum ſibi vindicat. Hybernis menſibus maturatur, æſtate media floret, & tunica tenaci veſtitur. Primo loco refrigerat & adſtringit.

Folia, ſucci, oculi & cortex, externis juxta & internis affectibus medetur. His ſuccedunt *Aroeira*, Myrtus, *Araca*, quæ omnia in gargariſmum, contra gutturis inflammationem & ſimilia mala præparantur; vel in lavacro, contra multos externos pedum & corporis affectus adhibentur. Gemmæ præterea hujus arboris in acetariis, febricitantibus proſunt.

Peculiare habet hæc *Acaja* arbor, quod volucres picæ magnitudinis, nigris & aureis plumis eleganter veſtitæ, in extremitatibus ramorum affabre & concinne pendulos ſuos nidos conſtruunt.

Cap. XVII.

De Tapia arbore, ejuſque facultatibus.

Crateva Tapia L. vid. Marcgr. p. 98 (ex Adr. de Juss.)

IN Urbe Olinda, totaque fere præfectura Parnambucenſi hæc arbor naſcitur, in fagi altitudinem aſſurgit, cortice lævi, cinereo; multos habet ramos; & folia in ſingulis pediculis tria ſibi invicem appoſita, lævia, ſplendentia, ſuperne ſaturatiore, inferne dilutiore virore conſpicua, quinque aut ſex digitos longa.

In extremitatibus ramulorum plures pediculi, ceraſini quaſi, collecti, in quorum quolibet flos naſcitur, quatuor foliis conſtans albis & digitum longis, habetque cum his alternatim poſita quatuor foliola vireſcentia, inter quæ exſtant ſtaminula ſubruffa multa, circiter ſeſquipedem longa.

Licet

Licet autem hæc arbor foliis fructibusque malo Assyriæ quam simillima sit, tamen qualitate ab illa omnino discrepat, quod exceptis foliis longe inferior sit. Quare Brasilianis pa-

riter & nostratibus, ob singularem efficaciam quæ illis inest, vehementer extolluntur. Præterquam enim, quod variis corporis affectibus succurrant, immodicos fervores leniunt, & atroci illi ani vitio, *Bicho del culo*, dicto, mirum in modum solatium adferunt: succus siquidem foliorum contusorum tædarumque, tum simplex, tum compositus, ano inditus, jejuno refrigerio incendium restinguit, squalorem ac immunditiem abstergit, & immanes dolores mitigat.

Præter hæc folia illius contusa & auribus indita restituunt dolores capitis ex calore natos, nullo accedente alio remedio.

CAP. XVIII.

De Araticu ejusque speciebus & qualitatibus.

ARATICU, arborum Brasiliæ indigenarum diversæ dantur species: quarum duæ quæ *Araticû-ponhe*, & *Araticuapé* à Brasiliensibus dicuntur, parum differunt.

Araticu-ponhe enim est arbor caudice, ramorum figura, corticis colore Aurantiæ malo similis, sed folia, flores & fructus differunt. Folia illius semipedem circiter sunt longa, alternatim sibi invicem opposita, superius saturatè virentia, splendentia, inferius dilute viridia, crassa, & ad tactum solida, duos circiter digitos lata & in extremitate acuminata. Hinc inde flos provenit magnus, totus flavus, compositus exterius & tribus foliis cordiformibus, sesquidigitum longis, instar corticis mali aurantii, crassis, erectè stantibus. Hæc in se continent alia tria folia minora, quorum quodlibet semiglobum excavatum refert; ita tamen inter se composita sunt, ut integrum globum, interius cavum, magnitudine nucis juglandis repræsentent; & in eo stamen rotundum luteum cum apice suo orbiculari. Flos totus flavus, suavis primum odoris, sed nauseabundi. Floret mensibus Septembri, Octobri, & Novembri. Flores

multi singulis diebus se aperiunt, & mox sponte decidentes, ob gravitatem, strepitum inter cadendum edunt.

Araticu-ape fere per omnia huic est similis: utræque poma ex acido dulcia proferunt, esculenta, sed silvestria & frigida, & propterea quibusdam non experita. Figura & magnitudine nucis pineæ, flavescentia, substantia & carne intus molliori, seminibus ex fulvo nigricantibus turgida.

De Medica harum qualitate vix quicquam mihi constat, nisi quod folia *Araticu* maxime communis, in oleo olivarum macerata & aposthemati applicata, tumorem emolliant, extergantque.

Illa autem arbor quæ *Araticu pana* vocatur, cæteris similis est, nisi quod magnitudine differt: Flore enim, fructu, ligno & folio quoque est minore, & crescit in locis palustribus; cæteræ vero in silvis conspiciuntur, eæque infinitæ, præsertim circa pagum *Iguaraçu*.

Arbor hæc magnitudine & foliis est instar citrii, sed magis crassis & saturè virentibus, flore pleno & jucunde flavescente: fructu, sicut reliquæ *Araticu*, squamoso & conatim descendente; cui tantum inesse frigoris perhibent, ut crebro vescentes interimat, quamobrem inter venena habetur.

Radix illius levissima est, instar suberis, tantæque magnitudinis, ut integri clypei ex illa fiant, qui mollioris & tenacioris cum sint ligni, telum immissum, licet à valido lacerto, mordicus retinent, ne facile retrahantur.

Notatu autem dignum, arboris hujus in paludibus crescentis radicem profunde in terram descendere (quod tamen in aliis Brasiliæ arboribus haud facile conspicias) unde credibile, noxiam hanc frigidamque qualitatem, qua fructum nocere constat, ex infesto terræ frigore acquirere.

CAP. XIX.

De Caaroba arbore ejusque qualitatibus.

CAaroba silvestris & procera arbor, terris tantum solidis & glebosis in Præfectura Parnambucensi delectatur. Florem fert è cœruleo purpurascentem idque mense Julio: Semen autem nigricans, quod maturescit mense Septembri: fructum rarum, sed inutilem, phaseolo maximo similem, qui maturus factus aperitur, manetque vacuus.

Ejus folia oblonga sunt, linguæ figurâ, dilutè viridia, nervo secundum longitudinem & costis obliquis eminentibus prædita. Gustu sunt amara; siccata & contusa fomentis ac balneis peridonea. Quæ ex illis conficiuntur remedia, sive internè assumta, exsiccandi, mundificandi & sanandi vi pollent: quod feliciter in plurimis morbis, imprimis autem in Lue Venerea curanda, sunt expertus. Eadem trita atque in emplastrum præparata, ulceribusque applicata, mirifice prosunt, morbumque radicitus sæpe expugnant. Præsertim, si repurgato primum corpore, eorum decoctum per aliquot dies bibatur, & sudores provocentur.

CAP. XX.

De Embira seu Pindaiba; ejusque facultatibus.

Xilopia sericea St Hil.

SEquitur nunc silvestris hæc arbor *Embira*, sive *Pindaiba* dicta Brasiliensibus, juxta Olindæ promontorium speciose ut plurimum nascens, & ob acrimoniam fructus, cæterasque qualitates piperis Brasiliensis æmula. Folia fert exigua & acuminata, & Olivæ foliis simillima: lignum ejus est tenue. Procera est admodum arbor, & in summam altitudinem recta assurgit.

Mensibus pluviis acini illius virent, sed maturescentes mensibus Decembri & Januario rubent, atque decidunt, qui si fuerint desiccati, nigrescunt, uruntque linguam masticata, & aromaticum quid sapiunt, ablato semine nigro oblongo, quod in illis continetur, quod Juniperum redolet.

A jejunis manducata stomachum debilem corroborant & discutiunt flatus. Tum contusa & applicata morsibus serpentum medentur.

Excoquuntur ut reserventur in officinis. Culinis quoque vicem piperis præstant.

Ex Arboris denique corticibus, funes igniarii, quo milites ignem fovent, conficiuntur.

CAP. XXI.

De Ibiraee arbore, ejusque facultatibus.

ANtiqua nemora hanc vastam & proceram arborem producunt. Indigenæ *Ibiraee*, id est, Lignum dulce, non autem *Hiouraee*, ut Lerius & Thevetus prodiderunt, appellant.

Folia hujus arboris Laurum prorsus æmulantur. Truncus cortice glabro, intus albicante, exterius rubescente spectatur.

Fructus fert flavescentes prunis similes, gratissimique saporis, verum non quotannis.

Ligno est præstantissimo & præduro, & putredini resistente quod à Naupegis experitur.

Arboris hujus virtutes auxiliatrices soli cortici inesse creduntur, qui recens avulsus, liquorem albicantem sibi agglutinatum habet, cujus color mox perditur, paulatimque decrescit, & cortice simul exsiccato, in naturam & dulcem illius substantiam abit. Durissimus existit, semidigitali crassitie, sapore aromatico cinnamomum, dulcedine Glycirizam æquans. Sunt qui *Guiaci* seu ligni sancti speciem esse contendunt, à quibus non dissentio. Moderate calidus est & tenuium partium, quapropter pectoris & jecinoris affectibus optime convenit. Præcipuum enim incolarum refugium est in veteribus illorum viscerum obstructionibus, ut jam diximus: tum quoque adversus Luem Veneream, eximium remedium subministrat decoctum illius ex aqua fontana, palato quidem non ingratum, per aliquot dies reiteratum.

Pugillus denique, ventriculo adhuc jejuno, ex ovo sorbili, jusculo aut aliquo conveniente liquore assumtus, bronchia pulmonis aperit, & cessantem quoque urinam educit: Quapropter omnibus artis Medicæ indagatoribus suasor fuerim, ut corticem hunc in ulteriores usus reponant. Succus autem lacteus ex recenti cortice expressus, scabiei & tineæ capitis, præ cæteris medetur.

CAP. XXII.

De Ambaiba arbore, ejusque facultatibus.

ARvis quondam excultis delectatur hæc ficus silvestris, in quibus sponte nascitur, in silvis vero raro reperitur. Unico, eoque levissimo & ferulaceo trunco in medio crem altitudinem attollitur. Ut Europæi Sambucum, ita Brasilienses hanc arborem in suos usus & lusus excavare solent; & ex radice ignem in desertis peregrinantes, collidendo, aliisque artibus egregie eliciunt. Raris & in summitate tantum expansis ramis, veluti corona, cingitur, paucisque, sed prægrandibus, speciosis & laciniatis foliis. Julos profert albicantes, racematim copulatos, pendulos, & rosaceis tunicis involutos, qui maturitatem consecuti deflorescunt & decidunt media æstate. Pinguis ex eorum summitatibus expressus succus, recentibus non solum, sed & inveteratis ulceribus feliciter medetur. Folium quoq; tenerum & recens, aut levior arboris hujus cortex si apponantur, temperant & mundificant partem affectam. Succus è gemmis expressus, qui facultate refrigerandi atque astringendi pollet, pulti de *Tipioca* inditus, calidam ventris proluviem sistit. Menses denique nimium fluentes, tum & virulentum genitalium profluvium compescit.

Tradunt Indigenarum & Lusitanorum peritissimi, hoc remedium puerperis, immodico menstruorum profluvio laborantibus, insigniter prodesse, si in modum cataplasmalis umbelico apponatur, cujus rei verissimæ testem me præbeo.

Nihil mirum itaque si hæc arbor primis Brasiliæ incolis, ut & advenis, tantopere sit prædicata. Digna medius fidius, cujus virtutes etiam nunc latentes, posteri scrutentur & in lucem protrahant.

Altera ejusdem generis, cujus mentionem fecit Ioannes de Laet, *Ambaitinga* appellatur, & ramo est rubicundo, & ligno minus cavo, foliis vero asperis, ut loco limæ quædam cum iis possint lævigari. Liquorem continet oleosum ejusdem cum succo *Ambaibæ* usus & efficaciæ.

Cæteras ejus facultates & auxilia Medica quia nondum satis explorata habeo silentio prætereo. An vero sit *Abiegna*, de qua Clusius in Notis ad Monardem, ego valde dubito.

CAP. XXIII.

De Anda arbore, ejusque facultatibus.

NOn procul à littore, in locis arenosis, nunc mediocri, nunc summa altitudine, pro terræ temperie, exsurgit arbor *Anda*: quæ ligno est levi, raro & spongioso. Florem fert magnum & concavum, aurei coloris prælucentis. Folia illius sunt laciniata, ut Mamoeira, multo tamen minora. Fructum seu nucem gignit cortice duplici, exteriore cineritio, ligneo, præduro & perforato putamine vestitam, quo duo glandes continentur, jecinori leporino non valde dissimiles, & nuces castaneas sapore quodammodo referentes, licet virtute & qualitate differentes. Una siquidem atque altera cruda manducata, alvum ducit: quibusdam simul & vomitum excitat. Olim magnates, tum & sacrorum in Brasilia antistites, purgans hoc & salutare remedium, cæteris omnibus præferebant. Validæ est operationis; quamobrem ægris morbo fractis haud tuto exhibetur, nisi opportune à manu Medici correctorium accipiat, inque Electuarii aut tabularum

anda Gomezii

larum formas redigatur. Accipe duas vel tres castaneas contusas & cum saccharo despumato excoctas, addito anysi & cinnamomi momento, gratissimum non solum erit medicamentum, sed & tutissimum, infantibus, iisque omnibus qui à purgantibus solent abhorrere.

Lusitani & indigenæ ex eadem nuce oleum exprimunt, quod lychnis affundunt, atque eo corpus inungunt. E cortice autem illius ustulato, incolæ optimum & familiare remedium contra ventris fluxum, iisque, quibus post assumtam nucem, alvus immoderatius ruit, subministrant.

Arboris cortex contusus flumina inficit, atque enecat pisces.

Vide Iconem arboris & nucis in Lib. III. fol. 110. Georgii Marcgravii; quam hîc reponere non duximus operæpretium.

CAP. XXIV.

De Guabiraba arbore, ejusque facultatibus.

IN confragosis nemoribus Brasiliæ, reperitur vasta arbor, quæ gentilitio vocabulo *Guabiraba* appellatur; ligno obliquo, multisque flexibus tortuoso, altissimo insuper atque durissimo; & contra putredinem optimo. In collibus vero & campis eadem *Guabiraba* ad longe minorem

molem assurgit, vix prunum adæquans: foliaque multo minora, fructusque fert minus agrestes. Adeo denique ob diversitatem soli, discrepantes inter se, ut hæ à Medicis, illæ à fabris potius expetantur.

Florem fert niveum, valde odoriferum, isque media æstate, mane antequam Sol rorem exhausetit, colligitur, & alembico inditus, eximiæ virtutis liquorem exhalat: qui refrigerans præsertim & mundificans, oculorum inflammationes optime temperat.

Fructus, sive globuli rotundi, umbilicatim prodeunt, qui maturitatem sub initium hyemis consecuti, nigrum induunt colorem, dulcissimique sunt saporis.

Folia variæ figuræ, quædam acuminata & pene figura cordis, quædam obtusiora, subaspera,

 eminen-

eminentibus nervis ſunt foliorum pyri magnitudine: leviſſime fricata aromaticum ſpirant odorem: quare inſignem in balneis uſum præbent, calida ad ſecundum gradum. Aqua quoque fragtans, ſicuti è floribus, ex illis elicitur.

Quantum pulvis hujus ligni in Carbonem redacti, oculis inflatus conferat, alias demonſtravi.

CAP. XXV.

De Araca-Iba, ejuſque facultatibus & uſu.

HUjus arboris fructus à Braſilianis appellatur *Araca-miri*; prunum Granatenſem vocant noſtrates. Externa facie, frequentia, tempore, & loco natali, convenit cum *Guabiraba*, de qua capite præcedenti egimus.

Frutex eſt, ligno, foliis & floribus ut *Guajaba*, ſed magnitudine differunt & fructu. Sed ut varius & mirus eſt naturæ luſus, omnes dignitates, eaſq; eximias, fructui & radici inſevit, cum *Guabirabæ* nullas, nec in fructu, nec in radice, ſed omnes in floribus & foliis inſitas virtutes dederit.

Locis gaudet apricis, raroque in ſilvis aut umbroſis nemoribus conſpicitur.

Floret bis quotannis, bis quoque fert fructum, menſe nimirum Martio & rurſus Septembri. Pruna coronis, meſpilorum inſtar, eleganter ornata, innumeriſque acinis turgentia profert, quæ, ubi maturuerint, flavent, muſteamque habent in ſe dulcedinem, atque fraga quodammodo referunt ſapore. Cruda potius quam cocta appetuntur, ſuaviſſimique odoris exiſtunt & ſaporis. Oportet autem ut tempeſtive decerpantur; nam omni fructui, propter intenſiſſimū Solis ardorem, non minor injuria fit, ſi paulo tardius quam ſi citius avellatur.

Conditus qui ex hoc fructu fiunt, jucunde refrigerant, adſtringunt & corroborant, locoq; carnis cidoneorum, conſervæ roſarum, aliorumque ſimilium exhibentur.

Cæterum ipſe fructus virtute medicinali non deſtituitur. Ex foliis ſiquidem & oculis utpote adſtringentibus, optima balnea componuntur, tam contra internos quam externos corporis affectus, ut ſupra in capite de ulceribus diximus. Præ cæteris autem hujus fruticis partibus, radix dictis qualitatibus excellit. Atque hoc peculiare habet, quod ſumme ſit diuretica, partiumque ſubtilium & ſubdulci ſapore cum adſtringendi facultate polleat. Proinde præter eximias quas præſtat virtutes, lienis & renum affectibus conducit.

Alia ejuſdem generis *Araca* reperitur, ſed non ita frequens, quæ tamen fructum facile præſtantiorem procreat, & multo majorem. Quapropter ab indigenis *Araca-guacu*, id eſt, *Araca major*, appellatur, quod in juſtam arborem excreſcat: folioque eſt glabro, læte viridi, figura & fragrante odore Lauro multum ſimili. Fructum fert mali mediocris magnitudine, rotundum, ſuperne umbilicum continentem: carnem habet albam, carni *Araca-miri*, odore, ſapore & ſubſtantia ſimilem: in medio multos lapides, piſis minoribus æquales, continentem, obrotundos, paulum compreſſos, ex albo ſubflavos & duros, ut nuclei ceraſorum, intus continentes nucleum album. Adhærent hi lapides carni per multa tenuiſſima filamenta.

CAP. XXVI.

De Guaiaba arbore, ejusque facultatibus.

MAgna affinitate inter se conjunctæ sunt *Guaiaba* & *Araca-guacu*; ejusdem quippe non solum altitudinis sunt, sed folia & flores qualitate & facie externa conveniunt. Sunt autem folia bina sibi invicem opposita in brevissimis pediculis, quæ prædita sunt nervo & venis parallelis lunaribus, obliq; discurrentibus & valde conspicuis, ad tactum dura, inferius quidem protuberantibus, superius profundis & quasi rugosis: Fructus quoque hujus granis innumeris scatent, unde & merito pyra Granatensia dicuntur: sed in eo solum differunt, quod hi oblongiores & magis flavescentes exterius, interius rosaceo colore visuntur. Digna profecto arbor quæ Europæ importata, magnatum & Principum hortos illustret. Montibus aut silvis densioribus non innascitur, sed planitiem & campos amat. Agrestis esse desiit, villicorum quippe industria viridariis illata, numerosas plantas concipit & procreat, ut nihil frequentius occurrat, fructuum enim grana ab avibus & pecoribus deglutita, & mox per alvum cum excrementis deposita, locis licet arenosis & tristioribus, altissime germinant maximeque luxuriant. Aliis Indiarum regionibus communis hæc arbor, ac proinde hic patriam Brasiliani negant, sed tractu temporis inter illas habita est.

Semel per annum fructus profert, qui album florem æstate vigentem excipiunt ad initium hyemis: numerosoque proventu, totis sex mensibus pluviis, maximo omnium incolarum oblectamento dantur. Pyra hæc stomacho prosunt, quæ si immatura coquantur, eo fortius ventriculum corroborant, atque alvum adstringunt. Matura croceo colore nitescunt. Melius sanitati consulunt, qui cocta & sacchoro condita, quam cruda, mensis inferunt: odorem enim gratiorem acquirunt, palatoque magis abblandiuntur.

Concedendum facile Clusio & Monardo, quod in descriptione hujus floris & fructus natura & facie nonnihil à me discrepent, quoniam hæc & alia exotica adiisse & experimento comprobasse ipsis forte non licuit.

CAP. XXVII.

De Bacoba & Banana, earumque facultatibus.

FRuctus lippis & tonsoribus noti, tamque familiares, ut nulli prorsus in Brasilia jam reperiantur horti, in quibus illi passim non spectentur. Indigenæ tamen hic non sunt, sed aliunde huc deportatæ hæ plantæ. Brasiliani quoque earum nomina sua lingua exprimere non norunt. Afris vero atque Asiaticis olim fuisse notas, Serapion & Avicenna testantur, qui *Musas* appellant. Hujus itaque plantæ descriptionem, quam Matthiolus, Clusius & Dodonæus habent, libenter amplector, paucis tamen, in quibus hallucinati sunt, mutatis.

Bananier

Duo autem sunt ejus genera, quæ ob maximam affinitatem quam habent, una (quod ajunt) fidelia hic dealbabimus. Pulcherrimæ sane plantæ, sive fructum, sive folium, sive culturæ, nascendique modum spectes. In quovis solo, licet tristi & sitiente proveniunt. Quovis anni tempore incolæ earum fructu gaudent.

Caudex seu crassior pars arboris è foliis compactilibus squamatim coagmentatis constat, qui fructibus decerptis ut inutilis detruncatur, nam semel tantum in vita sua fructum producit. Verum excisa parente, sex vel octo surculi è radice exsurgunt, qui matrem renovant & subsequente anno fructum ferunt. Seminibus & ramis prorsus destituitur uterque frutex: horum vicem ornatissima & pulchre virentia folia, unico eoque crasso nervo obducta, sex pedes longa, duo lata, supplent: illorum germen satis longum è medio exsurgens, crebrisque nodulis est distinctum, cujus extremitati turio, ovi effigie & rubro colore insignis, adnascitur, unde triginta, quadraginta, nonnumquam centum lobi progerminant: Hi in ædibus suspenduntur tantisper donec justam maturitatem consequantur.

Uterque tam *Bacoba* quam *Banana* inter horarios fructus, & (ut nonnullis placet) inter

ficus recenfentur. Uterque flatus excitat, modice refrigerat & venerem fopitam adjuvat. Pauci funt alimenti, pectorifque potius quam ftomachi oblectamento, ejufque calores reftinguere Avicenna autumat.

Banana paulo funt longiores, cute flavefcente & quadrangulari, qua detracta, caro fuccedit mollis, pinguis, minufque, quam Bacoba, fucculenta: ad hoc qualitate frigidior, nec tam facilis digeftionis, nifi valde matura. Tofta biliofis prodeft, pituitofis non item. Nondum matura fi affetur adverfus alvi profluvium auxiliatur. *Bacoba* brevior eft, rotundior, nullifq; angulis diftincta: pinguior infuper & digeftu facilior; quo fit ut inter bellaria facile primum locum occupet. Ad ignem arefacta, eodemque modo, quo *Banana*, præparata, eandem utilitatem præftat. Immatura æque ac matura, ad ignem folemve exficcata, diu fervatur, & Europæ importata, longe lateque diftrahitur. Eadem in taleolas diffecta, cum faccharo & ovis frixa, vel in placentas ad artocreæ modum, coacta, gratiffimi faporis, optimique eft alimenti.

In Infula *Maranhaon*, ubi maximopere luxuriat, vinum inde exprimitur, non diu durabile, quod tamen inebriandi facultate pollet.

Aqua vero quæ ex *Bacoera* trunco, perpetuo humore turgente, elicitur, cum frigidiffima fit & adftringens, in magno ab incolis pretio habetur, contra calidos, internos & externos corporis affectus. Quibus præterea facultatibus polleant, Avicenna, Rhafes, Almanfor & Serapion, fufius & explicatius funt perfecuti.

CAP. XXVIII.

De Mangaiba, ejufque facultatibus.

EXimium hujus arboris pomum, quod *Mangaiba* vocatur, nec ignorandum, nec prætereundum arbitror, tametfi ad menfarum potius delicias, quam ad Medicum noftrum

inftitutum facere videatur. Tanta enim fuavitate gulæ lenocinatur, tanta faporis eft præ-

ftantia,

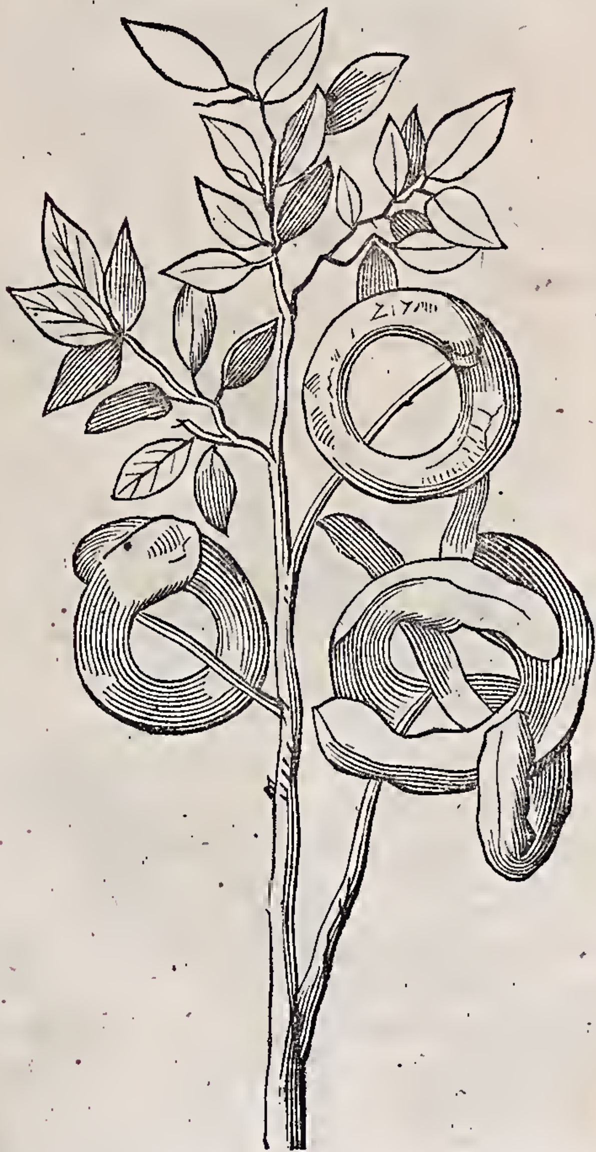
ſtantia, ut haud ſciam, an venuſtiorem aut gratiorem fructum America producat.

Arbor pulchra, criſpa & fœcundiſſima ſupra altitudinem Pruni Europææ non attollitur, quam fructu, præcipue vero ligno & foliis æmulatur. In quibuſdam Bahiæ & Paranambuci locis in integra nemora haſce luxuriare videas. Diſtribuit ſe in multos ramos, ipſique denuo in ramuſculos tenues inſtar Betulæ: cujus lignum & corticem valde æmulatur. Folia fert parva, ſolida, egregie virentia, bina ſemper ſibi invicem oppoſita, quæ in medio ſecundum longitudinem nervi, non tam venulas quam lineas habent ſubtiliſſimas parallele diſpoſitas. Exſpirante hyeme, menſe nimirum Auguſto, florere incipit, ultraque novem menſes pomis ſeu prunis oneratur & ornatur. Florem producit exiguum, album & ſumme odorum: fructum rotundulum, eſculentum, qua Soli exponitur aureum, rubriſque maculis diſtinctum, Abricocum diceres. Tenuiſſima cuticula tegitur, intuſque lapillos quinque vel ſex continet, turget lacte, unde vel leviter preſſus niveum palatoque gratiſſimum fundit liquorem, & licet ſequax ac ductilis illius pulpa videatur, tamen manducando nihil tale deprehenditur, orique inſerta ſtatim liqueſcit. In arbore numquam matureſcit, ſed decidens in terram ilico maturitatem conſequitur. Cujus rei ignari adventitii, & externa pomi pulchritudine illecti, ubi primis labris deguſtarunt, ſtatim ut auſterum & amariſſimum abjiciunt; quid, quod ne pecora quidem immaturum curant. Probe maturum facilis eſt digeſtionis, ardores viſcerum domat & febricitantibus auxiliatur, ut in me ipſo aliiſque multis ſum expertus. Porro haud facile hæc poma noxam, etiam abunde jejuno ſtomacho manducata, inferunt: niſi quod frigida & humida fugaciaque alvum dejiciunt, flatuſque excitant, quod ſolertia muliercularum noſtratium, aromatibus corrigi ſolet. Luſitani integros fructus condiunt, nulliſque tunc epulis cedunt.

Cap. XXIX.

De Abaremo temo arbore, ejuſque facultatibus.

HÆc arbor mediocris eſt altitudinis, montoſis locis creſcens, foliis triſte viridibus, exiguis, buccini ſimilibus, ſiliquis inutilibus ex minio nigreſcentibus, miris variiſque modis incurvatis, æſtivis menſibus conſpicitur.

Arbor cortice exterius eſt cineritio, interius ſature rubente, quem ſolum expertiores in Medicinæ uſum receperunt, licet foliis eædem qualitates adſtringentes à nonnullis attribuantur. Cortex enim qui guſtu amarus eſt, ſive in pulverem redactus, ſive excoctus, & fomenti loco adhibitus, ulceribus inveteratis & male moratis feliciter medetur, ipſumque cancrum ſubinde, inſigni mundificandi & ſiccandi qualitate curaſſe fuit compertum.

Præter hæc, quia efficaciſſime adſtringit, balnea ad firmandas effœminatas carnes ex illis conficiuntur. Potiſſimum vero meretrices iis utuntur, ut laxis pudendi partibus tonum reſtituant, ætatemque tuto mentiantur; imo qua poſſibile, virginitatem hoc dolo prætendant.

Cap. XXX.

De Umbu arbore, illiuſque facultatibus.

VNicam tantum ex hoc arborum genere in habitata Braſiliæ parte, hactenus conſpicere licuit in pago *Iguaraca* excultam: diſſitæ autem ſylvæ inter Guojanam & Paraybam fluvios iis luxuriant. E longinquo proſpicienti, magnitudine, ſtructura & fructu, parva citrus vel limonia videtur.

Trunco est fere nullo, sed ramis multis tortuosis, inbelle quidem fabricatis dividitur. Folia fert haud magna, lævia, læteque virentia, gustu autem acida & adstringentia: Florem albicantem: Fructum ex albo flavescentem, pruno majori similem, sed carne duriori, licet pauca, quod intus magnum contineat lapidem, sicut fructus *Acaja*, qui si maturuerit, quod fit mensibus pluviis, saporis fit gratissimi ex acido dulcis: sin minus, adeo est austerus, ut stuporem dentibus inferat; proindeque tunc eidem usui cui folia, scilicet ad refrigerandum & adstringendum reservantur. Radix autem, cui peculiare quid præ cæteris arborum radicibus concessum, imprimis est notanda: quod longe lateque, in diversa & crassa, ponderosæ molis tubera sub terra luxuriet; si pondus, figuram atque colorem, exterius cinereum, consideres, majores radices *Batatæ* aut *Inhyamæ* diceres; à quibus tamen ablata levi pellicula, differunt: quippe interius conspiciuntur nivei coloris, molli turgidaque medulla, cucurbitæ plane simili, quæ manducata, in aquosum, frigidum succum, eùmque dulcissimum atque palato gratissimum, solvitur. Febricitantes, æstuantes peregrinatores mirifice reficit, ut ipse quampluries sum expertus; neque aquæ dulcedine & salubritate Citrullo quicquam cedit.

CAP. XXXI.

De Cebipira-guacu arbore, ejusque facultatibus.

CRassitie & altitudine insignis Arbor in rarissimis nemoribus reperitur, *Cebipira-guacu* Brasiliensibus dicta, ad differentiam ejus notandam ab ea quæ *Cebipira-miri*, id est, *Cebipira minor*, ab illis appellatur. Utræque sunt foliis exilibus oblongis, oleæ similibus, sed crassioribus, minusque acuminatis, ordine digestis, & pediculis utrimque se contingentibus.

Utriusque arboris lignum commendatur, & non minus celebre apud fabros ad axes machinarum Saccharearū conficiendos, quam cortex apud Brasilianos ad usum medicum existit. Qui crassus est & compactus, saporis amari atque adstringentis, calidus insuper & siccus in secundo gradu. Balnea & decocta ex illo solo fiunt præstantissima adversus morbos à frigore natos, pedum & ventris tumores, doloresque membrorum, *Curimentos* Lusitanis dictos, ipsam denique luem veneream, non inveteratam, forin-

ſecus & intrinſecus adhibita, reſtituunt, ſudoreſque provocant.

Cum vero abſtergendi facultate ſimul & acrimonia quadam agant, ſcabiei, tineæque & aliis ejuſdem generis cutaneis affectibus medentur.

CAP. XXXII.

De Mureci, ejuſque qualitatibus.

ARenoſa & ſitientia Præfecturæ Paranambucenſis loca, mediocris altitudinis arbores producunt, quarum quatuor ad minimum diverſæ ſpecies ſub nomine *Mureci* numerantur. Earum duæ maxime celebres & in uſu habentur, *Mureci-petinga* & *Mureci-guacu* dictæ. Omnes floribus pulchre flaveſcentibus conſpicuæ ſunt, fructibus rotundis & racematim coruſcatis, eodemque, quo flores, colore præditis: foliis autem & cæteris creſcendi modis inter ſe diſcrepantes, ſicut ex imaginibus conſtat.

Fructus maturi gratiſſimo quidem acore palatum vellicant, ſed ſtuporem tandem dentibus inferunt, ſimulque aſtringendo intenſe refrigerant. Quapropter probe condiri ſolent & loco Berberis, quibus ſapore & efficacia ſimiles ſunt, ægris ad exſtinguendam ſitim & Stomachum recreandum exhibentur.

Prima harum, utpote fructu minus ſilveſtri, à me maxime fuit expetita, & in officina repoſita. Ejus quoque corticibus retia & coria tinguntur & contra putrefactiones muniuntur. Barbari ex iiſdem potiones conficiunt, ad purgandum alvum, quod à me nondum comprobatum eſt.

CAP. XXXIII.

De Jito, alias Urape-guacu arbore, ejuſque qualitatibus.

Guarea trichilioides L.
v.d. Marcgr. p. 120 fig. divers.
(ex/adr. de Juss.)

Guarea purgans
Flor. Bras.

HÆc Arbor eſt pyri Europææ magnitudine, undiquaque in præfectura Paranambucenſi obvia; quæ, ſicut ob fructuum rarum aſpectum multis nota; ita paucioribus ejus radicis qualitates probe conſtant. Si ulli figura, colore, totaque prorſus facie, racemos uvarum è longinquo adſpicienti videantur, hujus ſane arboris fructus ſunt, quorum uvæ tamen inutiles habitæ, ligneæque intus exiſtunt. Toto anno apparent, verno tempore læte flaveſcentes, mox triſtis miniati coloris fiunt, nihilque promittunt, ut neque folia, neque lignum ipſum arboris: ſed totum in cortice radicis, quod ad rem noſtram faciat, conſiſtit. Cujus efficacia indomita ad turbandum & purgandum corpus, tam alte à natura poſita, ut non impune ab imperito vulgo tractetur. Quippe dubito an plures calamitates ex illius abuſu an optatos ſucceſſus ex opportuno uſu, promanaſſe viderim. (Idem de *Manaca* & *Angelin* cogita.) Nec mirum, cum unuſquiſque idiota ad Medicinæ Sacraria aſpirare audens, nec remedii agentis, nec ſubjecti patientis rationem habeat, loco medicamenti, venenum porrigat.

Cortex enim hujus radicis, qui ſaporis eſt acris & calidi in pulverem redactus ab indigenis & robuſtioribus agricolis Luſitanis contra inveteratas obſtructiones capitur indiſcreta

erєta quantitate, ſemipugillus circiter. Mihi rarior fuit illius uſus, idque niſi deficiente forte benigniore medicamento, mediantibus tamen correctoriis, & quæ vim purgatricem infringunt, ſicut oportet fieri ex judicio Medici, præcipue circa validiora & incognita ſimplicia.

Cap. XXXIV.

De Guabipocaiba arbore, ejuſque facultatibus.

Minosa vaga L. v. d. Marcgr. p. 111. (ex Adr. de Juss.)

CUm primum hæc Faunorũ Americanorum luſtra intrarem, in ſtuporem me pene dedit, vaſtiſſima & pulcherrima Arbor, hibernis menſibus innumeris roſaceis floribus conſpicua, æſtivis, infinitis caſſiæ fiſtulis, inutilibus, duplo officinarum craſſioribus & longioribus onuſta, Braſilianis *Tapyracoana* dicta.

Nec minus in admirationem nos advenas rapuit, vicinæ cujuſdam, ne dicam, affinis mediocris altitudinis, arboris pulchritudo, florum elegantia minime, licet fiſtularum magnitudine ſuperiori cedentis. Huic enim ex oculis viridibus prorumpunt flores comoſi, aurei, mox plumarum inſtar ſe extendentes, qui in ſummitatibus ex rubro purpuraſcunt, breviquc percunt.

Neutra harum arborum in denſis umbroſiſque ſilvis, ſed apricis campis naſcitur. Hanc ego Siliquoſam arborem nominavi, quod vix ſibi conſtent incolæ de genuino nomine. Quidam Portugalli *Pao velho* & *Pao molle* dixerunt; quod cortex illius adeo mollis & rugoſus exiſtat. Parum admodum differt ab ea arbore, quæ ſiliqua dulcis Dodonæo, Officinis panis Sᶜᵗⁱ Joannis dicitur: floribus enim decidentibus, quod fit menſe Martio, ſiliquæ ſuccedunt, dulces, tortuoſæ & deformes, primum quidem virides, mox maturitatem conſecutæ, fiunt nigræ & putreſcunt.

Foliis quoque rotundulis, eodem ordine congeſtis, & ſibi invicem oppoſitis veſtitur.

Ligno eſt admodum flexuoſo, cortice rugoſo, molli & cinerei coloris, ſicut quoque radix, cujus facultatem medicam hîc paucis perſtringam.

Ejus medulla ex albo flaveſcens, à leviori cortice liberata, in taleolas diſſecatur, exque aqua fontana macerata per noctem ſub dio, & aliquoties pota, non uni malo medetur. Urinam enim cunctantem cit, renum & veſicæ obſtructionibus opitulatur, ejuſque decoctum vel ſolum Gonorrheas reſtituiſſe vidi.

Dilutum

Dilutum hoc subamari nec tamen ingrati est saporis, *Iurepeba*, & *Ambuayembo*, æmuli. Partium valde est tenuium, & adstrictionem quandam post se relinquit.

CAP. XXXV.

De Zamouna, ejusque facultatibus.

SI quæ adspectu mirabilis, excelsa sane est hæc arbor *Zamouna*, iisdem locis quibus *Cabireiba* conspicienda. Quæ superiori & inferiori trunci parte, ordinariæ est crassitiei, sed in medio duplo plus obesa, instar mulieris uterum ferentis, adeoque tumida apparet, ut peregrinantem attonitum remoretur. Totus truncus substantia est intus alba, medullosa & plane suberosa: exterius cinerei coloris, validis & horridis spinis à pede ad verticem usque obsessa.

Ponderosi illius rami, quinque foliis acuminatis & oblongis vestiuntur.

Ex turgidis hisce spinis rasis & contusis, succus elicitur eximius, cujus vel exigua quantitas, inflammatis & involuntarie lachrymantibus oculis affrictus, medetur; tum manifeste quoque visum acuit, atque robur illi addit.

CAP. XXXVI.

De Andira Ibaiariba sive Angelin, ejusq; facultatibus.

MEdiocris pyri altitudinis hæc Arbor, sub nomine *Angelin* Lusitanis notissima, hinc inde in nemoribus, in hac præfectura Paranambucensi, conspicitur.

Ligno est duro, cortice cinereo, foliis Lauri similibus, sed minoribus, oculis seu gemmis nigricantibus, è quibus plurimi flores fragrantes, copulati, purpureo & cœruleo colore insignes, prorumpunt.

Fructum profert ovi figura & magnitudine, primo saturate viridem, sed mox nigrescentem.

Fracto duro putamine, granum seu nucleus apparet, ingrati saporis, cum adstrictione quadam, cujus pulvis ventris lumbricos expugnat, ea tamen cautione, ut infra scrupuli pondus exhibeatur, ne medicamentum in venenum abeat, quod quibusdam imperitis aliquando contigit, cum infantibus illud incaute exhibuissent.

Æsculus pavia L. (ex Juss.)

CAP. XXXVII.

De Cambui sive Myrto silvestri, ejusque facultatibus.

IN pinguioribus præfecturæ Paranambucensis terris circa Olindam duæ species arbuscularum, *Cambui* dictæ mihi innotuerunt. Quæ ob fragrantiam, adstrictionem foliorum, florum & fructuum, *Myrti* silvestris nomen merito obtinent. Prior arborescens, cerasum nigram per omnia externa æmulatur, si lignum, ramos, folia, flores & fructus consideres: cæterum interna qualitate eam superat, quod folia & flores optimi non solum sint odoris, sed fructus nigri admodum sint saporosi, grata accedente adstrictione, omnibus pariter Incolis expetiti, & in foro publico venales. Posterior autem frutex *Myrtus* est rubra, quantumque magnitudine prædictæ cedit, tantum dignitate illam superat, ac proinde fructus non tantum inter secundæ mensæ delicias, sed & Pharmacopeæ habentur.

Frutex hic adspectu pulcherrimus est foliis fragrantibus, læte viridibus, oblongis, acuminatis & sibi hinc inde appositis decoratur.

Semel per annum floret, tempore Brasiliensi verno, Sole ad Scorpionem accedente, tam grato odore olfactum quam niveo colore visum reficiens.

Fructus crocei baccarum sunt magnitudine, rotundo umbelico prædíti, qui si ante ingressum Solis in Capricornum avellantur, succo turgent optimo, sed tandem fauces, si multum illis vescaris, constringunt. Cæterum Stomachum reficiunt, corroborant, æstumque sedant. Nullus est incolarum hujus destrictus, qui non ad fructus & folia hæc utilissima confugiat, & medicamentum sibi ex ipsis conficiat, sive interno, sive externo malo conveniens. Succi & fomenta illorum, tibiarum imprimis ulceribus, atque aliis malis, adstringendo & mundificando medentur. Balnea integra, tam fluxibus alvi, quam uteri dicata, cum felicissimo successu adhibentur. Omnia denique bona pollicetur hæc Americana *Myrtus*, quæ de Europæa Auctores passim testantur.

Quæ nunc brevitati studens omitto.

Tertia quoque *Myrti* species hîc reperitur, quæ *Myrtus* alba appellatur, sed infrequentior est, neque à me hactenus in usus Medicinæ applicata.

Præstantioris Iconem hîc adjungimus.

CAP. XXXVIII.

De Loco, ejusque facultatibus, & usu in Medicina.

VErsus districtum Portus Calvi in præfectura Paranambucensi, celebris est Lusitanis Empyricis planta, quæ *Loco* ab illis dicitur. Cujus Brasilianum nomen mihi aliisque est incognitum.

Nascitur tantum circa oram maritimam locis sitientibus: folia habet parva, oblonga, & ad linguæ figuram acuminata, glabra, & *Myrti* foliis similia.

Caules ornatæ exiguis floribus albicantibus vestiuntur.

Radix quam fundit copiose, magnæ est efficaciæ, calet insigniter & subamarum habet saporem.

porem. Ejus particula ad digiti longitudinem, probe contusa, & in sesquicanna aquæ fontanæ macerata, si haustus ordinarius exinde capiatur, viscerum obstructiones tollit, immundities renum & vesicæ expellit mirum in modum. Tumoribus & doloribus tibiarum, ulceribus inveteratis, imprimis autem à lue venerea relictis (quod hîc frequens est) medetur, si illo medicamento membra affecta bis terve de die laventur. Quamobrem sacrum hoc remedium habetur omnibus quibus innotuit.

CAP. XXXIX.

De Cuipouna arbore, ejusque dotibus.

MUlti multis & eximiis dotibus excellere hanc arborem testantur. Ego pauca, sed vera, & quæ ipse sum expertus, de silvestri hac arbore *Cuipouna*, quæ floribus flavis decoratur, exhibeo. Succus è cortice raso expressus & cum aqua limpida mixtus, ulcera inveterata mundificat & purulenta, eaque carne replet.

Præterea eodem succo atramentum conveniens elicitur, quo etiam ad tingendos pannos utuntur.

CAP. XL.

De Munduy-guacu, Lusitanis Pinhoes do Brasil, ejusque usu in Medicina.

ARborum Brasiliensium vix ulla aut lætius provenit, aut majori foliorum umbra luxuriat, quam quæ has nuces catharticas profert, ob facilem potius proventum & perpetuum frondium virorem, quibus pulchre horti muniri solent, quam ob fructuum præstantiam expetita. Ejus ramuli amputati, omni anni tempore, omni terræ vel leviter immissi, paucorum dierum decursu virescunt, & novas emittunt plantas, fructusque fere per totum annum ferunt. Quos tamen vulgus; quod usum ab abusu distinguere nesciat, contemnit. Nam imperita multitudo, ut rerum novarum est studiosa, gulæque dedita, nucum pulchre flavescentium venustate & jucundo sapore illecta, avide illas vorat, unde vomitu & ventris torminibus mirum in modum exagitantur. Nonnulli exemta membranula, quæ medias illas dividit, noxiam vim tolli perperam existimant.

Jatropha curcas vid. Marcgr. p. 96. (ex Adr. de Juss.)

Arbustula hæc non alte assurgit, interque frutices arborescentes habetur. Ramulis est nodosis, spongiosa medulla; folio mucronato & glabro, fructibus rotundis pendulis & copulatis, quos maturos pariter & immaturos fert: hi à Sole postea excocti & arefacti dehiscunt, & nucleos intus nigrescentes ostendunt; quorum tres in qualibet nuce, veluti in cellulis & septis continentur ac dividuntur. Pineis Europæis sunt similes, sed paulo majores, verum juglande minores. Interius albescunt & sunt pingues; calidæ ad tertium, siccæ ad secundum gradum. Et quodammodo palato lenocinantur, ita ventriculo sunt infensissimæ, nam tres vel quatuor nuclei manducati deglutiti, crudos humores ilico provocant, provocatos per superiora & inferiora exturbant, tanta vehementia, ut in vitæ discrimen, præcipue imbecilliores nonnumquam conjiciant, atque alexipharmacis & opiatis ruentes humores sedare necesse fuerit. Sed ut legitimus earum usus constet, in diuturnis obstructionibus viscerum naturalium imprimis conveniunt: quatuor aut quinque nuclei maturi, si à pelliculis interioribus & exterioribus liberentur, & mox leviter torreantur & macerati è vino, additis correctoriis exhibeantur.

Porro ad rem familiarem, usumque domesticum hæc arbuscula à multis expetitur: ex nucleis enim oleum quod exprimitur, elychniis affunditur, quod inventum Brasilia Lusitanis debet. Testatur Monardus cap. XV. de oleo Cicini, in Nova Hispania pro insigni cathartico reservari, ejusque qualitates quas illi attribuit, hujus oleo nucis quoque propriæ sunt. Quamobrem nomine potius Monardus & Clusius à nobis discrepant, qui *Curcas* hunc fructum vocari testantur, idque sub Ricini specie. De qua tamen ipse merito dubitat.

Cap. XLI.

De Iuripeba, ejusque facultatibus.

NOmine *Iuripeba*, duo ejusdem generis, sed non ejusdem sexus, frutices nascuntur in arenosis Brasiliæ locis. Uterque pulchris & umbrosis frondibus adolescit, uterque gramineos fert acinos, more racemorum copulatos & è brevi pediculo pendulos.

Prior, & quidem mas, paulo fœmina est minor, ad hominis altitudinem vix ascendit, foliaque habet minora, nec multum sinuosa, caulemque rarioribus spinis obsitum, florem Boragini simillimum, sed maculatiorem.

Posterior altior, spinosior, folia habet grandiora, à tergo lanuginosa & spinosa ornate, laciniate & sature virentia; florem eundem cum mate, sed nitidiorem. Uterque ob Medicinæ usum quotidianum officinis notissimus.

Folia enim & succus temperandis & mundificandis vulneribus & ulceribus adhibentur, eisque egregie auxiliantur. Licet autem amarum quid sapiant folia & radices, sicut Cichoreum & Fumaria, tamen inter calida vix recensentur.

Omnium autem maxime radix virtute & efficacia excellit, multoque amarior existit, præcipue vero Maris, quæ partium adeo est tenuium. Quippe solum illius dococtum, urinam cunctantem educit. Ad hepatis & parastatum obstructiones tollendas loco radicum aperientium, cum successu sæpe adhibetur. Usque adeo invaluit ejus utilitas & præstantia, ut à doctis pariter & indocta plebe expetatur & inter sacra reponatur.

Cap. XLII.

De Mamanga frutice, ejusque facultatibus.

MAmanga Brasiliensibus dicta, frutex est trivialis arborescens, ubique obvius, quem *Lavapratos* Lusitanorum vulgus appellat.

Flores fert multos pendulos & luteos; & post hos plurimas siliquas oblongas copulatas, primum quidem virides, sed mox nigras & puttidas, & frequens semen in illis contentum.

Folia

Folia habet citriis haud dissimilia, paulo tamen longiora & molliora, & qualitate refrigerandi & abstergendi prædita.

Præter alias dotes, quibus excellunt, vulneribus atque ulceribus opitulantur, partesque vitiatas reparant. Cujus rei Chirurgi nostri non ignari, ea in quotidianum usum colligunt.

Raro videas viatores iter suscipere, nisi probe hoc remedio instructos.

Succus oleosus denique è siliquis expressus, ad maturanda apostemata reservatur, & applicatur cum prospero successu.

CAP. XLIII.

De Manaca frutice, ejusque facultatibus.

LOcis umbrosis, maxime circa *Aldeam Tapicirica* luxuriat Frutex arborescens *Manaca*, cortice gryseo, ligno duro quidem, sed fragili, ex albo cineritio, foliis acuminatis.

Flores fert exiguos, quorum alter cœruleo, alter vero (quod ut rarum, ita maxime jucundum) lacteo nitore nitescit: Mense Januario vegetus & valde speciose florescens conspicitur, atque integras silvas insigni fragrantia Narcissi æmula implet.

Flori succedit fructus baccæ Juniperi similis, sed inutilis.

Radicem habet magnam, solidam & albicantem, cujus medullosa substantia in pulverem redacta, magna in Medicina pollicetur & præstat.

Incolæ pæne omnes, tam Lusitani quam Brasiliani, licet magni æstiment, tamen ob indomitas operationes hactenus in usum admittere vix ausi fuerunt. Quippe periculo non vacat hoc genus medicamenti, quod nimis violenter corpus superne & interne moveat. Quamobrem tantum hominibus robustissimis exhiberi solet, idque additis correctoriis, tum & justa observata dosi, quæ Scammonei potius inferior quam superior esse debet: ad illud enim validum medicamentum proxime accedit hæc radix; verum non ita insipida est, amarore enim & acore non plane destituitur.

CAP. XLIV.

De Pagimirioba, ejusque usu in Medicina.

DUum generum *Pagimirioba* in Brasilia reperitur, quam Lusitani *Herva de Bicho* nominant, à quotidiano usu.

Orobi species judicatur. In qualibet terra, præcipue tamen arenosa, ac sponte sua nascitur. Frutescentes sunt plantæ, flore cereo, longis & tenuibus siliquis. Saturè rubescentibus, quibus semen rotundum, cinereum continetur. Qualitate utræque sunt intense frigidæ, facie viridi similes, exceptis foliis, quorum uni acuminatiora, alteri rotundiora existunt.

Plantæ lippis & tonsoribus notæ sunt ob usum & frequentiam, quod nimirum folia earum contusa & succus recens expressus anoque insertus, præsentissimum quasi Antidotum sit contra calamitosum illud & familiare animalculum.

In omni denique inflammatione, imprimis tibiarum, fomenta ex illis confecta plurimum valent. *Nota*, quod quæ mucronatis foliis existit, felicius hæc præstet, atque in usum frequentiorem veniat. Præter refrigerandi, de obstruendi quoque qualitate pollet; aqua enim ex floribus & foliis sæpe pota urinas fortius movet quam Orobus, ardoresque renum & vesicæ temperat.

Rotundiori quæ est folio, agricolis *Matta pasta* dicta, ulceribus & anthracibus, quod calores extrahat, applicatur. Ex foliis quoque ejus aquæ impositis & putrefactis, crassa quædam & unguis substantia emanat, qua unguenti mundificantis loco passim utuntur.

CAP. XLV.

De Camara Iuba, ejusque facultatibus.

TRes *Camara* species mihi innotuerunt, frutescentes & è quovis solo emergentes, facie non solum externa, sed insitis quoque virtutibus similes, quæ calidæ & siccæ habentur ad secundum gradum: neque differunt, nisi quod una illarum reliquis paulo magis arborescat.

Duæ flore gaudent ex aureo rubri coloris; tertia autem flore albicante. Hæ omnes exiguo sunt flore, jucunda tamen & insigni fragrantia, aromata redolent. Ex his tribus, tam foliorum & florum elegantia, quam odore medicaque qualitate, *Camara Iuba*, quæ flore est rubro & stirpe omnium minima, cæteris antecellit. Folio est Melissæ, sed paulo minori, tamque odorifero, imprimis si fricetur, ut vel potissimum propterea ad usum expetatur.

Balnea inde conficiuntur optima, tam ad roborandum internè, quam mundificandum externè, multos namque cutis affectus, ipsamque scabiem abolent.

Post flores sequitur uvula baccis plena viridibus, magnitudine baccarum Sambuci, & uvula cum baccis similis est fructui *Chamæpericlymeni* Clusii. Digna est hæc *Camara*, quæ inter sativas plantas excolatur, tam ob pulchritudinem, quam ob usum.

Quarta

Quarta denique *Camara-miri* dicta cæteris annumeratur, cubitum longa, caule tenui & lignoso, flore unico, exiguo, lutei coloris, qui (quod mirandum) quovis anni tempore se aperit de die hora undecima, manetque expansus ad secundam pomeridianam, atque omnes simul tunc eadem hora clauduntur, usque in posterum diem: quod sicut verissimum, ita rarissimum est visu, summoque peregrinantibus oblectamento existit.

CAP. XLVI.

De Ananas, ejusque qualitatibus.

ACtum agere nonnullis videbor, quod fructum toties descriptum & ad vivum exhibitum hîc denuo producam. Verum cum ea prosequi sit instituti nostri, quæ Praxin æque ac Historiam Botanicam illustrent; proferam quæ de *Ananas* qualitatibus, tum ab aliis, tum propria experientia didici. Recte quidem in comparanda rerum novarum notitia, sollicite insitas vires investigamus: sed non minus interesse existimo, etiam indies cognitarum herbarum & fructuum ulteriores dignitates latentes scrutari, sicut in hoc & multis aliis verissime mihi contigit, & proculdubio sæpissime mihi & aliis posthac continget.

Ananas, aliis *Nana*, Monardo *Pinas* dictus, nemini in Indiis credo ignotus, facileque optimus fructus hortensis in Brasilia, secundæque mensæ oblectamentum & ornamentum, sive crudus, sive saccharo conditus, existit. Altilis hujus Cardui species cinaræ in modum nascitur, spicis compactilib. instar cristarum, in summitatibus emergentibus; foliis oblongis, spinosis, & in speciem gladii mucronatis. Mensibus æstivis, Sole existente in Capricorno, maxime viget. Exigua semina seu grana subrufa in superficie pulpæ latitant. Extuberantibus bullis ex flavo albicantibus exterius passim distinguitur, & quasi

quasi vermiculis aut tesserulis variatur. Hic fructus, quia succo corrosivo immodice sumto linguam vellicat, ac gutturis ardores infert, descisso cortice in taleolas secatur, inque vino Hispanico maceratur tantisper, donec qualitatem noxiam deponat, qui gratum saporem & odorem vino quidem communicat, linguæ tamen morsus & gutturis inflammationem, si potetur vinum, inducit. Ipse autem succus, quo turget fructus, mirifice animum languidum recreat, & spiritus sopitos suscitat, & imprimis stomachum nauseabundum restituit. Addo, quod recens ejus liquor, tum vinum inde expressum, urinæ suppressioni & doloribus nephriticis succurrat; tum quoque venenis, imprimis succo *Mandihocæ* adversatur. Idem illius radix, fructu deficiente, præstat.

Omnia hæc efficacius operatur liquor stillatitius è fructu vi ignis extractus, si modica quantitate exhibeatur: nam si largius concedatur, vasa urinaria infestat, adeoque corrodendi qualitate pollet, ut non tantum linguam & palatum fauciet, sed & in cultro, quo secatur, mordacitatis vestigia relinquat, idque intensius, si non probe maturus fuerit. Atque tunc prægnantibus non minus obest quam *Carawata*. Febricitantibus, tum vulneribus vel ulceribus infestatis, prorsus abstinendum ab hoc fructu; adeo enim humores accendit, ut non solum impediat restitutionem ægrorum, sed & in pejus eos disponat.

Quapropter miror optimum Monardum, fructum *Ananas* frigidum & humidum dixisse. Minus fallitur Christophorus à Costa, qui calidum & humidum esse affirmat.

Silvestres quoque dantur *Ananas*, ex Carduorum familia, qui nunc humi, nunc altis arboribus supernascuntur, quos tanquam inutiles prætereo, & ad Cap. XL. Bellonii Lectores remitto.

CAP. XLVII.

De Betys, vel Betre, ejusque facultatibus.

FRequens tum in silvis, tum in ruderibus urbis Olindæ esse solet *Betys*, frutex elegans, vel potius arbuscula quatuor aut quinque pedes alta; caudice recto, nodoso, digitum crasso, pallide viridi & per totum punctulis albis notato. Superius ad aliquot nodos, ramulos adipiscitur identidem nodosos & ejusdem cum caudice coloris. In ramis habet folia, ad quemlibet nodum unum, & simul unum julum. Folium quodlibet quinque, sex aut septem digitos est longum, linguæ figurâ, pallide viridis seu subflavescentis coloris, superius splendens, crassitie Lauri foliis pene simile. Denique piperis stirpi Sarmentis, caule & facie externa simillima. In hoc tamen differt, quod folio & fructu paulo quam piper est grandiori.

Juli qui ex ramulis dependent, formam piperis longi mentiuntur, sed insipidi sunt & nullius usus. Verum licet fructus fatuus sit, radix tamen sapidissima est & celeberrima; nam & aromaticum quid spirat, & Zinziberis præstantiam sapore, colore, atque odore æmulatur, præcipue si recens sit, tunc enim dignitate illi vix cedit.

Foliorum & radicum decoctum colicum dolorem sedat, dolores membrorum mitigat, ventrem flatibus turgidum componit, pedumque tumores ex frigore natos amolitur.

Idem præstant balnea & fomenta inde confecta.

Præter hanc *Betyn*, aliæ adhuc, inter quas est *Betys* fœmina, in saltibus reperiuntur, julis gracilibus & exiguis botrorum modo congestis & pendulis.

CAP. XLVIII.

De Nhambi, ejusque facultatibus.

OLim neglecta planta, in silvis & nemorosis dumtaxat locis reperiebatur; tandem cognitis illius virtutibus, hortis est illata. Pro vario naturæ & culturæ lusu, variis modis excrescit & faciem subinde mutat. Herba est caule satis crasso, lignoso, tereti, geniculato, qui portulacæ modo partim humi serpit, & hinc inde fibras in terram à se demittens, radices agit, partim assurgit.

In ramulos multos varie dispanditur, geniculatos, duos sibi ubiq; oppositos, in iisque ad singula genicula, bina folia opposita habet, interdum & plura, inæqualis magnitudinis: in extremitate autem ramulorum, quinque, sex, septemve folia sibi invicem apposita sunt.

Quodlibet autem folium figuram fere cordis habet, oblongum, & in ambitu leviter serratum (quædam & laciniata) coloris dilute viridis.

In extremitate ramulorum flores proveniunt solitarii, magnitudine cerasi minoris, cōstantes solo umbilico rotundo sine foliis.

Semen in umbelico (fusco per maturitatem) ovali figura, plane compressum, ex fusco gryseì coloris splendentis.

Radix filamentosa, tenera, albicans.

Flosculus, quem fert chamemelo non multum absimilem, terræ mandatus, paucorum dierum decursu prosilit, plantamq; aspectu non minus quam efficacia nobilem producit.

Calida & sicca est in tertio gradu, linguamque prægustata vellicat. Lactucas cæterasque humectantes & refrigerantes herbas, quæ pro acetariis solent apponi, temperat, & sapore aromatico imbuit & commendat. Præterquam quod tenuitate partium & caliditate intensa calculum frangat, vis peculiaris contra colicos affectus illi inest.

Flatus & obstructiones ex frigore ortas dissipat, si intus assumatur, aut balneis, fovendo corpori concinnatis, injiciatur.

Potentia antidotali præstare & toxico summe adversari, experimento compertum habeo. Itaque quod vidi hîc referam: Brasilianus quidam Bufonem nactus prægrandem & veneno tumidum, succo floris & foliorum tergo leviter instillato, cum confestim enecavit. Nec tantum

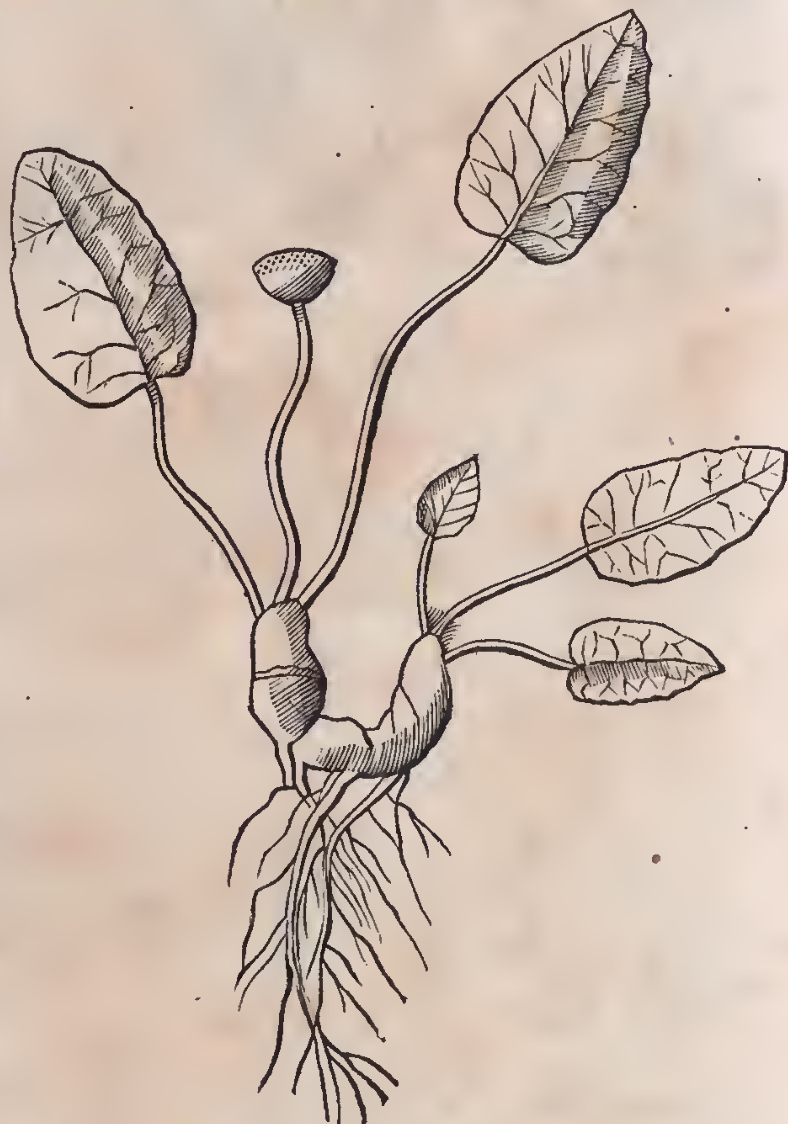
animantia venenata exstinguit, sed & præcordia hominum adversus venena munit, si mane & ventriculo adhuc jejuno manducetur.

Aquas hydropicorum feliciter educit, & robur addit visceribus. Indigenæ ad firmandam valetudinem, pultibus è *Mandihoca* factis, hanc herbam indunt, non sine prospero successu. Cum piscibus quoque solet coqui & egregie convenit.

Cap. XLIX.

De Caa-apia, ejusque facultatibus.

SEcretum hujus herbæ Indigenis debemus, qui primi illius virtutem nobis revelarunt. Pusilla est planta & depressa, sed quæ humilitatem præclaris dotibus abunde compenset. Ex radice enim vel duos digitos longa, & pennam olorinam crassa, nodosa seu verrucosa, filamentis ad latera, & inferius tenuibus prædita, exterius è gryseo flavescente, interius alba, tres vel quatuor pullulant pediculi, tenues, teretes, tres aut quatuor digitos longi, qui quilibet unicum folium sustinent, obrotundum vel oblongum, tenerrimum, superius splendide viride, inferius paulum albicans, habens nervum, & inferius venas transversim conspicuas.

Florem fert in proprio pediculo rotundum, umbelici figura, floris Bellidis æmulum, multis staminulis constantem, ex quo semen provenit minus Sinapi.

Radicem fundit pro mole sua satis crassam, tortuosam & ceparum more fibratam, ejusdem fere cum *Pecacuanha* præstantiæ & efficaciæ, unde & *Pecacuanha* abusive à quibusdam appellatur. Cujus vicem in vomitu ciendo, & alvi profluvio compescendo egregie supplet. Eo tamen discrimine observato, quod primam suam dignitatem à virtute antidotali sortiatur, cujus vices an aliunde mereatur, experiri nondum licuit, quam quod viscera tetris fuliginibus liberet. Lusitani præter hanc, abditam quandam & occultam qualitatem radici inesse contendunt.

Differt porro à *Pecacuanha*, quod ad vomitum proritandum minus sit valida, nec pari efficacia humores peccantes per superiora exturbet: quo fit, ut radix, quæ odore & sapore alteri cedit, majori quantitate exhibeatur.

Indigenæ integram plantam contundunt, & succo prælibato virus à ventre excludunt: à colubris læsi aut sagittis venenatis percussi, eundem antidoti loco, vulneri instillant non sine successu. Datur hîc & alia *Caa-apiæ* species, priori per omnia similis; exceptis foliis, quæ quidem ejusdem sunt figuræ, sed in ambitu serrata & hirsuta, quidam & pediculi horum raris vestiuntur pilis.

Cap. L.

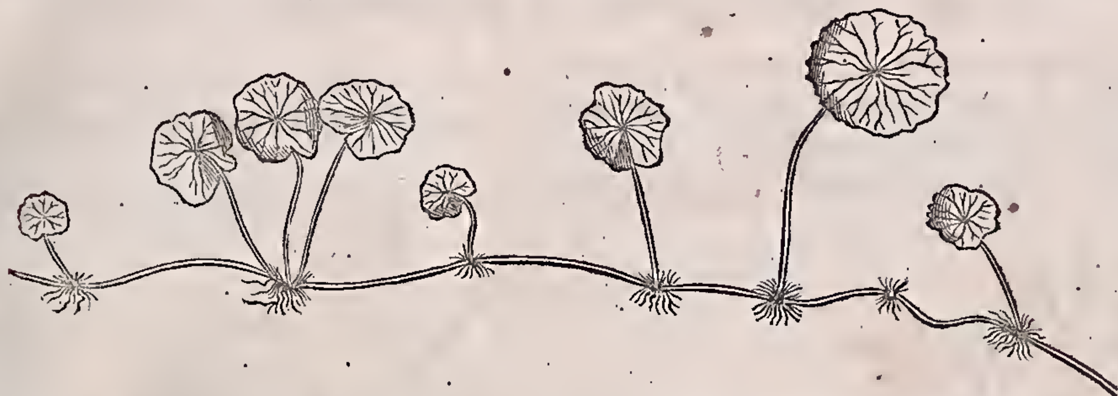
De Acaricoba, Lusitanis Erva do Capitaon, ejusque viribus. Et de Agnape.

Hydrocotyle umbellata L. (ex Jup.)

PLanta reperitur præstantissima, locis irriguis, maxime vero circa rivos & aquas salientes, quæ ab Indigenis *Acariçoba*, à Lusitanis *Erva do Capitaon* appellatur. Folium habet rotun-

rotundum, glabrum, & ſatis craſſum, atque *Nymphea* minori perquam ſimile.

Florem fert ex luteo albeſcentem. Radice gaudet multa, albicante, humi repente, &

quaſi nodis diſtincta, longa, bulboſa, ſucculenta, & Petroſelini quodammodo ſaporem referente. Eſt tenuium partium & calidarum, guſtatu perquam jucunda & aromatica. Præcipuæ qualitates quæ hanc herbam commendant, inhærent radicibus, interque aperientes haud poſtremum locum merentur. Hepatis & renum obſtructiones, & intemperiem calidam emendant, tam feliciter, ut nullum remedium illis prætulerim.

Inter illas herbas quæ mundo Occidentali cum Europa ſunt communes, *Nymphea* eſt, illis *Aguape* dicta, quæ lacubus & ſtagnis paſſim innatare conſpicitur. Ejus folia & flores ſicut externa facie, ita qualitatibus admodum conveniunt cum communi Europæa, iiſdemque ſunt uſibus dicata, apud omnes paſſim incolas. Quippe folia ſola, tibiarum ulceribus, inflammationibus & eryſipelaſi applicata, medentur.

Oleum radicis *Nympheæ* quoque præſtantiſſimum exiſtit, atque contra internos & externos affectus calidiores in quotidiano uſu receptum.

Radices hæ *Aguapea* dictæ, longæ & ſucculentæ ſunt, coctæ ſive leviter aſſatæ inter medicamenta alimentoſa numerantur, & pro epulis apponuntur inter acetaria.

CAP. LI.

De Nhambu Guacu, ſive, Figuero d'Inferno.

Ricinum duorum generum producit Braſilia, majorem quidem unum, minorem autem alterum. Uterque eſt arboreſcens, ſpecioſa facie, nec ſilveſtris ſolum, ſed & hortenſis & altilis. Caulibus eſt proceris & flore ex albo luteo, floribus vero pulcherrimis, ſtellatis & interſectis, latiſſimeque ſe extendentibus. Viret perpetuo, junctimque viridia ſemina immatura, nigra vero matura & cineritiis maculis diſtincta profert, à Luſitanis *Carapatos* appellata, quæ echinatis lappaceiſque incluſa cellulis, mox ſponte erumpunt, pinguique ac medulloſa ſubſtantia turgida, & quovis anni tempore collecta, in Sole exſiccantur, areſacta contunduntur & ex aqua coquuntur, oleumque ſupernatans ab indigenis excipitur. Belgæ vero & Luſitani olivarum inſtar ſolent exprimere. Lychnis affunditur, eoque olei defectus ſuppletur. Nec proinde tamen ignobile; quum omnibus paſſim incolis in uſu ſit quotidiano contra affectus frigidos tam internos quam externos; ita ut optimi olei Europæi vicem præſtet.

Calidum habetur ad tertium gradum. Reſolvit apoſthemata, & matricis ventriſque tormina & flatus illitum diſcutit; prodeſt tinnitibus aurium; reſtituit tenſos convulſoſque nervos. Tres vel quatuor guttulæ, ex conveniente liquore ſubinde per os vel anum exhibitæ, ſanant rigidos articulorum affectus & ſimul alvum laxant. Cutem quoque à pſora, reliquiſque externis corporis affectibus vindicat. Umbilico inunctum lumbricos puerorum expugnat.

Semen illius catharticum eſt, & multo validius quam oleum: humores enim crudos per ſuperiora & inferiora exturbat, ac proinde præparatione indigent. Convenit in ſpiritu vini optimo, loco correctorii, macerare ſemina multa, & inde unciam circiter è cochleari exhiberi, ut venter benignius à craſſis humoribus evacuetur.

Si ipſa ſeminis grana in ſubſtantia accipere malis, minus tutum exiſtimant incolæ, ſeptenarium numerum excedere, licet Dodonæus id ſuadeat.

Folia aqua vel aceto macerata Herpeti aut hujus generis affectibus mederi præter Dioſcoridem, teſtem habeo quotidianam experientiam.

CAP. LII.

De Tangaraca, ejusque facultatibus.

BRasilienses *Tangaraca*, Lusitani *Erva do Rato*, appellant eundem fruticem, idque non sine ratione, quod facultate singulari delecteria polleat, & homines æque atque glires interimat. Ejus tres reperiuntur species.

Prior, quæ maxime noxia est, florem producit, primo albicantem, mox aureo colore

nitescentem: folia autem læte virentia, acuminata, sesquidigitum circiter longa, & multis nervis atque venulis distincta.

Posterior folia fert priori quidem *Tangaraca* haud dissimilia, sed longiora & triste viridia: Florem autem saturè purpureum & umbilicatum, cui succedit fructus rubo silvestri haud dissimilis.

Licet autem foliis, floribus àc fructibus differant utræque hæ plantæ, ligno tamen, natali solo, & proceritate conveniunt. Cæterum ubivis fere in triviis obviæ, qualitate virulenta Arsenico vix cedunt. Tanta siquidem tum folio, tum imprimis flori & semini potentia inest, ut manducata, confestim hominem interimant, nisi quantocius præsentissimo Antidoto obviam eatur.

Nullum autem præstantius alexipharmacum, quodque efficacius noxam hanc expugnet, hactenus extat, quam ipsæ hujus plantæ radix, quæ contusa & ex vino aut alio aliquo conveniente liquore propinata, ægros sæpe in integrum restituit. Usque adeo benigna mater Natura, facultatem non minus salutarem, quam mortiferam eidem plantæ infudit. Sicut fusius dictum in tractat. de Antidot.

CAP. LIII.

De Ieticucu sive Mechuacan, itemque Batatas, Inhame & Amenduinis.

INter fructus subterraneos alimentosos primum locum merentur, quos *Batatas*, *Inhame*, & *Amenduinas* nuncupant vulgo. *Batatæ* quidem diversi sunt coloris, sed qualitate congeneres, nutrientes, magnoque incolarum commodo in victum cedunt. Pingues sunt & dulces atque flatulentæ: hyeme demum ob multam uliginem maturescunt, & in hortis tantum excoluntur. Folia illius magna, glabra, saturate viridia, supra terram repunt. Flores ferunt exterius dilute virides, interius candidos. Ut videre est apud Mareg. pag. 16.

Qui autem *Inhame* dicuntur sunt ponderosiores, multoque majores, sed viliores quam *Batatæ*, filosi ac tuberosi, à pauperibus solummodo expetiti.

Inhame de S. Thome, Brasiliensibus *Cara*, Congensibus *Quiquoaquecongo*, planta est caule quadrato, & paulum hinc inde contorto; longissime repit super terram aut etiam ascendit sepes, longissimeque se propagat: nam ramuli illius terram contingentes, fibras protrudunt & novas agunt radices. Interstitio septem aut etiam plurium digitorum ad caulem proveniunt pediculi duo oppositi, quinque aut sex digitos longi, itidem quadrati, quorum cuilibet insidet folium *Sagittalis* nostratis figura, novem aut decem digitos longum, latum circiter sex, ubi latissimum, quod læta viriditate splendet, solidum, septem aut novem nervis ex pediculi insectione prodeuntibus & per longitudinem discurrentibus, inferius prominentibus, superius profunde jacentibus, in extremitate acuminatum. Crassa est radix, unum pedem longa; cuticula ex cinereo fusca vestita, sub qua flavescit, intus autem habet carnem succulentam & quasi lactescentem.

Inter *Amenduinas* radices, oblongæ præstantiores, quæ duos cineritii coloris nucleos, optimi nutrimenti & palato gratos, sed flatulentos, atque ad Venerem incitantes, loculamento includunt, ut merito pistacei subterranei dicantur: ex Africa huc deportantur. Ignobiliores bulbi rotundi *Tamaotarana* à Brasiliensibus nominantur.

De ea nunc agamus radice, quæ Lusitanis *Batata de purga* alias *Mechoacan*, Brasilianis *Iiticucu* appellatur: passim in agris & locis incultis proveniens, nullaque olitoris industria tractata aut

exculta. Adeo per omnes silvas luxuriat, ut omnem terram pene impleat: Eadem plane est facies & efficacia plantæ, foliorum & radicis, cujus est *Mechoacan* in reliquis Americæ partibus.

Species est convolvuli seu Smilacis, nam caulis illius sarmentosus est longissime serpens & scandens, multangularis, lentus, russus, atque etiam viridis. Folia suo proprio pediculo innituntur, unum digitum longa, figura cordis, ut vulgo pingitur, duabus ad latera auriculis, ad tactum tenera, unum aut etiam plures digitos longa, saturate viridia, inferius nervis & venulis transversis conspicua; nullum habent odorem præter herbaceum: caulis autem incisus lacteum edit succum.

Flores fert convolvuli magnitudine & figura, pulcherrimos, albos & pauco incarnato dilutos exterius, intus autem purpureos, mense potissimum Julio: qui ubi deciderint, succedunt semina, pisi pene magnitudine, fusci coloris, verum haud rotunda, sed quasi duæ particulæ exsectæ essent, ita ut ferme triangularis sint figuræ, quæ mense Septembri colliguntur.

Ejus autem radix pinguis, alboque succo turgens, gummosa est atque insipida: exterius obscure cinerea sive fusca, resinam quandam recens fundit; interius est alba. Colligitur opportune circa mensem Octobrem: in taleolas circulares dissecta, filoque transsutim excepta reservatur, & contra omnem externam injuriam vult defendi.

Calida in primo & sicca in secundo gradu censetur: Blande & citra noxam purgat: sed quia agit in viscidos potissimum & crassos humores, indiget vehiculo & stimulo correctorii loco.

Pulvis ex vino infuso solo præstat à drachma una ad duas & ultra, & fœcula illius, ut in Morborum observationibus supra ostendi. Conditura & conservæ, quæ plurimæ tam è flore, quam ipsa radice fiunt, non solum sunt boni saporis, sed blande laxant atque aperiunt.

Plura qui scire volet, consulat Monardem, Dodonæum, atque alios.

CAP. LIV.

De Caapeba, illiusque facultatibus, & usu.

Cissampelos pareira L.
vid. marcgr. p. 25
C. glaberrima S. Hil.

CLematiti non absimilis, tenaci ac prælongo sarmento, nunc vicinas arbores ornate conscendit, nunc humi instar colubris repit hæc Herba; ob similitudinem *Cipo de Cobras*, ob eximias virtutes & præstantiam *Erva de nossa Senhora* à plebe Lusitanica cognominatur. Tenuissimo est folio, rotundo, læteque semper virente; Radice tortuosa, è cineritio nigricante, & digitalis circiter crassitiei, si juvenis sit, sin vetustior, brachium adæquat, nigraque existit.

Substantia intus est solida, compacta & pingui, non multi, sed tamen subamari saporis, partium calidarum & tenuium.

Floret planta menſe Iulio, & ſemen fert magnum coloris roſacei, è capſulis (lupulo ſimilibus) prominens.

Ego duplicem radicis ſimul & foliorum uſum ſum expertus.

Radix in taleolas ſecta, perque aliquot dies ſub dio in liquido convenienti macerata, vim ſuam illi communicat, nec ingrato adeo ſapore aut cereviſiam, aut vinum, quo diluitur, imbuit; quin potus ordinarii loco ægri illo utuntur, quod renum, ureterum & veſicæ obſtructionibus medeatur. Uſque adeo Calculi expellit materiam (licet rarius hic detur hoc malum) ut Magnates Luſitani aliud nullum medicamentum huic prætulerint. Cæterum hæc tantopere prædicata herba, non tantum propter virtutes jam dictas, ſed & eximiam, qua contra venena valet, facultatem, ab illis expetitur. Quippe ſuccus ex recentibus foliis expreſſus, ſerpentum ſanat morſus: radix autem cum foliis contuſa, & è vino hauſta, veneni intus aſſumti vim retundit, penituſque expellit.

Cap. LV.

De Tajaoba, ejuſque uſu.

Diverſas Braſſicæ ſpecies novus hic orbis producit, quatum folia *Tajaoba*, ab Indigenis vocantur.

Harum una alba exiſtit, cujus folia edulia, uti & radices, laxant alvum: altera *Mangarapeuna*, cujus folia ſunt ſaturate viridia, ut & radices itidem: cortices & caules ſunt roſacei coloris: hujus non folia, ſed radices dumtaxat edules: tertia, quæ *Tajaoba* vel *Mangara-miri* appellatur, cujus folia ſunt minora & duriora nec edulia, ſed ſola radix. Quarta eſt *Tajaoba* ſilveſtris, alias *Tajobaraon* dicta, & nonnullis *Mangara brava.* Ex qua profanum & ſuperſtitioſum vulgus philtra, aliaque ſimilia, nec minus ridicula confici poſſe exiſtimat. Radicem autem ejus vere cauſticum eſſe, ejuſque loco proſpere uſurpari, experientiam teſtem habeo. Quippe præter balnea quæ ex iis ſolis contra morbos cutaneos, tum imprimis frigidos articulares, apprime conficiuntur, membra quoque affecta, prævia Scarificatione, contuſis recenter radicibus fricantur cum optimo ſucceſſu. Mox cataplaſmata ex iiſdem, parti dolenti undiquaque imponuntur: quæ ſi per vices aliquot reiterentur, inveterata quæque mala, citra recidivæ metum, exterminare ſolent.

Quæ alia præterea Braſſicarum genera hæc tellus producat, ad Medicinam ulterius ſpectantia, ſedula poſteritas, ut ſpero, inveſtigabit.

Cap. LVI.

De Inimboja, ſive Silva de Praya, Luſitanis.

Aspere echinatus ille & vix tractabilis Occidentis frutex, in ſilvis arenoſis & littoribus ſitientibus abunde pullulat ac jucunde vireſcit. Lobos echinoides quos C. Cluſius vocat, profert, duabus vel tribus ſphærulis lapideis refertos.

Radix

Radix ejus est gracilis & dura, interius albicans, calida ad tertium gradum, & saporis amari. Hujus resina ad pugillum, plus minusve, assumta, excitat vomitum. Contraque illa venena potissimum operari testantur Empirici, quæ lente vires suas deleterias exserunt & tarde vitam depascuntur.

Cap. LVII.

Nhandi, piper longum, ejusque facultates.

IN arborescentis fruticis pene altitudinem assurgit silvestris planta, quæ *Pimienta dos Indios* à Lusitanis vulgo appellatur. Caule est saturate virenti, & maculis albis distincto. Folia fert levia, ut *Araticu*, & oblonga: piper ornate producit longum, idque erectum, primum ex viridi flavescens, mox sa-

turate viridem colorem acquirens. Orientali piperi oblongo, crassitie nonnihil cedit, efficacia licet neutiquam inferius. Aromatici est saporis & insigniter urentis, præsertim si maturum media æstate decerpatur, sensimque sub Sole arescat & nigrescat, atque tunc calidum censetur in supremo gradu. Digiti est longitudine, constans solis quasi granulis, congesto ordine, (plantaginis instar seminis) dispositis: semelque tantum in anno provenit.

Passim in terra solida & pingui, maxime autem circa oppidum Olindam conspicitur.

Quoniam autem tot Capsici Brasiliensis species in hortis aluntur, hoc piper non admodum expetitur. Pharmacopolia etiam minus illo indigent, ob rariorem illius in Medicina usum. Sed tamen radices & folia, cum summe sint fortia, etiam exsiccata & diu reservata, vicem herbarum calidarum & corroborantium, ad balnea concinnanda, contra universam illam frigidorum morborum cohortem, abunde supplent.

Cap. LVIII.

De Sape, sive Jacape, ejusque usu.

GRamen junceum ad hominis prope altitudinem, ex radicula geniculata juncea, alba, exsurgit, caule primum simplici, instar culmi siliginis, tereti, qui postea in aliquot folia finditur graminea, angusta, in medio album nervum secundum longitudinem habentia. Nullius est odoris, nec florem gerit nec semen. Solo, ut plurimum, effæto, nascens, radices sub terra longe

longe lateque agit, & mire luxuriantes extendit, novasque herbas tenaces & ductiles protrudit, quibus Indigenæ plerique & Lusitani utuntur, ad membrorum vulnera liganda, morsusque serpentum, quo minus virus ad cor ascendat, constringendos, donec vulnus sanatum fuerit.

Sed missa hac superstitione, vires & facultates potius commendo, quæ illius radicibus junceis succo grato turgentibus, insunt. Multis enim profuisse experientia comprobatum est, si decocto illarum, præsertim quibus male fuit, ex sumto aliquo veneno, utantur.

CAP. LIX.

De Iaborandi, ejusque facultatibus & usu.

ITa veteribus Incolis & nostris dicitur hodie hæc Planta: quæ in duas species dispescitur. Utraque illarum nobilis est & salutaris.

Prior in fruticis altitudinem, inque terris tantum solidis & pinguibus crescit; folio & flore Lauro similibus. Caulibus assurgit minimum digitum crassis, per longa intervalla nodosis, teretibus & sature viridibus, qui ad nodos habent ramulos itidem nodosos. In his & illis folia vel adposita, vel etiam alternatim posita, à sex ad decem digitos longa, saturate viridia, splendentia, & in extremitate mucronata. Semen julis inhæret intense calidum & urens. Radice est tenui & luxuriante, in qua hujus plantæ dignitas quasi tota consistit. Ad tertium gradum calida est & sicca, subtilium partium & causticarum, pyretrique vicem merito supplet in praxi.

Posterior ob easdem qualitates, licet non æque intensas, idem nomen obtinet, estque fruticescens, ocymo non multum absimilis, siccis ac sitientibus locis gaudens, suasque virtutes, non minus quam prior, in radices transfundens.

Utriusque radicum qualitates Brasilianis, qui illas Lusitanis & nostratibus revelarunt, adeo commendantur, ut inter Panaceas hodie habeantur, usumque in Medicina præstent eximium, & vicem Antidoti non raro suppleant. Pugillus siquidem recentis radicis contusus, èque ge-

N neroso

nerofo vino propinatus, vim veneni per fudores & urinas exturbat. Cujus rei fpecimen Barbarum quendam edidiffe vidi, fpectante Excell. Naffav. Comite.

Mordaci denique acore loco Sternutatorii falutares edit effectus, tum peculiari vi attractiva loco mafticatorii alte pituitam è capite ad os derivat, oculofque à perpetuis catharris vindicat.

Cap. LX.

De Iacuacanga, aliis Paco Caatinga, ejufque facultatibus.

INnumera in Brafilia arundinum filveftrium genera reperiuntur. Præter eximiam illam fativam Sacchari cannam, reliquarum omnium facile reginam, in nemoribus exfurgunt admodum excelfæ plumifque veftitæ, ut arborum altitudinem, tibiæ vero humanæ craffitiem adæquent. Quædam duriores, fagittifque funt dicatæ. E quarum radicibus decoctis, lixivium contra capillorum defluvium concinnatur. Plurimæ quoque dantur aliæ, quas filentio prætereo, ob ornatum vel ufum ab opificibus dumtaxat aut agrorum colonis expetitæ.

Una reftat quæ ufum in Medicina præftat, bulbofa & femper virefcens, *Iacuacanga* ab Indigenis nominata.

Caulis internodiis rarioribus & mollioribus diftinctus, amplis & craffis foliis eft confpicuus: è cujus vertice, compactus, fquamatus, figura pyramidali & fpeciofe rubefcens flos, progerminat.

Egregia hæc Arundo, fpongiofa pulpa, acidoque fucco turget. Inter fecretiffima & optima habent remedia contra Gonorrheam, manducare multum hujus cannæ, eaque fola renum, veficæ & genitalium immundities expelli tradunt. Ego fuccum illius acidum exprimi, certaque dofi, addito convenienti fyrupo, ægro bis de die exhiberi confultius duxi, & multum profuiffe fum expertus. Ea tamen cautione, ut ufus illius frequens vitetur, quod fuo acore ventriculum infeftet, genitalibus quoque obfit, quemadmodum in multis videre contigit, qui temere illo utebantur.

Cap. LXI.

De Saffafras, ejufque facultatibus.

IN vaftiffimis & diffitis Brafiliæ faltibus, duæ vel tres infignium & fragrantium arborum fpecies reperiuntur, quæ *Anhuiba* à Brafilienfibus dicuntur. Quarum aliæ nigricant, aliæ albicant, ac proinde *Cedro branco* vel *Canela* ob odorem dictæ. Quæ *Anhuyba-peabya* à Brafilianis, merito ab Hifpanis *Pao funcho* nominatur, quod infigni fœniculi fragrantia totam domum repleat, tam ipfum lignum (quod è cineritio flavefcit Sandali inftar) quam cortex & radix. Proinde Monardi defcriptioni circa lignum *Saffafras* non acquiefcendum, licet accurate ufum & abufum ejus defcripferit: nam cum de delectu & præftantia partium arboris agit, corticem dignitate longiffime fuperare & excedere lignum teftatur, & *Saffafras* floridæ decorticatum lignum vix dignitatis ullius effe affirmat, cum hoc Brafilienfe eximiæ virtutis & dignitatis habeatur, atque à cortice liberatum in aliquot annos immune fervetur.

Ad hæc fortioris odoris eft & efficaciæ, atque fecundum caloris & ficcitatis gradum excedit.

Tertia autem fpecies *Auhuiba-miri*, quantum duabus prioribus magnitudine inferior, tantum virtutibus fuperior, omnibus pariter incolis in quotidianos ufus repofita. Folio eft Lauri, fed minori, fructu odorifero & nigro, ubi maturuerit, eoque fimul cum

foliis,

foliis, ligno, radice intense calidis ultra secundum gradum; cortice est coloris è cinereo triste rubescentis, ejusdemque qualitatis.

Decocta ex his non tantum contra luem Veneream, sed & alios plurimos morbos à frigore natos adhibentur; sudores denique & urinas movent, tum viscerum obstructiones, atque uteri intemperiem frigidam tollunt: languidos imprimis à morbis Chronicis resuscitatos, hydropicos quoque ab aquis jam liberatos, à recidivæ metu liberant.

CAP. LXII.

De Iupicanga, ejusque facultatibus.

EAndem quam Chinæ radicem vulgo vocant, hæc quoque producit terra: sed Pseudo-Chinam, de qua Dodonæus & alii scribunt, frequentius, eamque admodum nodosam & lignosam, quam ipse aliquoties è terra, in Territorio imprimis Paraybiensi, ubi copiose nascitur, evulsi.

Sed ne quis fallatur, tres omnino reperiuntur species, licet paucioribus cognitæ, quæ omnes sub eodem nomine comprehenduntur, ob summam quam inter se habent similitudinem; quas tamen si in usus applices, distinguere necesse est: quapropter eligenda est quæ magis crassa, glabra & rubescens est: quæ facile ex magnitudine pedis plantæ, tum & ex infrequentioribus caulium spinis internosci potest. Ejus brachia spinis acutissimis hinc inde obsita, Clematis instar, vicinas arbores, earumque summitates, sinuosis flexibus amplectuntur. Folia fert Plantagini haud dissimilia, & baccas croceas ad aureum colorem vergentes, ac racematim provenientes.

In hac planta cum nihil sit fere, quin ab aliis Scriptoribus tractatum, & ad vivum sit exhibitum, sollicite aut prolixe differere operæpretium non erit. Ea uti solent ad eadem mala expugnanda, quæ in Europa expelli solent: tametsi Chinensi (ut, quod sentio, dicam) dignitate & præstantia subinde nonnihil concedat.

CAP. LXIII.

De Iamacaru, Vrumbeba, & Iaracatia, earumque facultatibus atque usu.

SI in ulla Brasiliæ planta mirus naturæ lusus, certe in hac Carduo sive ficu silvestri apparet. Vid. Mareg. Icones pag. 116. quippe adeo inter se variant, pro natalis soli diversitate, ut vix omnes ad easdem species quis referat, nisi flore & fructu, tum interna qualitate convenire deprehenderentur. In dissitis enim & densis nemoribus, ad quæ vix aditus patebat, aliquas communis arboris magnitudinem superare, in littore vero sitienti aliquot vix fruticis altitudinem adæquare videbam. Truncus è terra primum, nunc triangulari, nunc quadrangulari figura, unicus, crassus, horridis spinis obsitus, prosilit. Ex quo multi deinde, ramorum loco similes, trunci

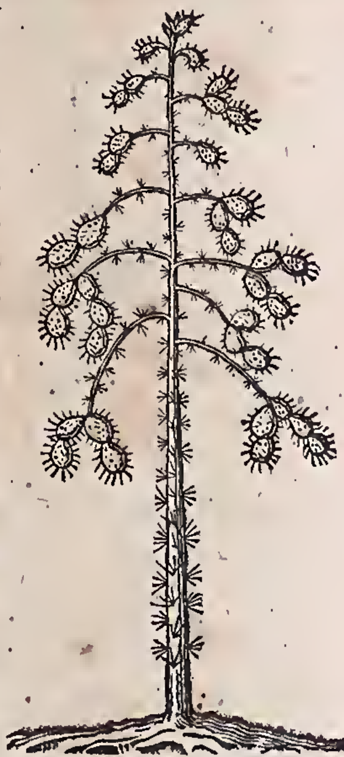
producuntur; hisce flores haud inodori, albi, Nympheæ majores similis, adnascuntur. Quibus mox, æstivis mensibus, succedunt fructus rubri, ovi anserini figura & magnitudine, multaque nigra & exigua semina, candidissimæ & succulentæ eorum fructuum pulpæ, intus contentæ, immerguntur. Præterquam quod ob delectabilem fructuum fragrantiam & ob succum ex acido dulcem, ab æstuantibus expetuntur: febricitantibus imprimis & biliosis conveniunt recentes, quod grato acore palatum afficiant, & sitim sedent; denique Cor & ventriculum mire reficiant. Succus denique ex hac planta extractus, febribus ex bile natis medetur.

Admiratione quoque digna est nitidissima hæc arbor, *Vrurumbeba* Brasiliensibus dicta, ex familia horum carduorum sive ficuum Indicarum. Quæ in desertis Mediterraneis tantum reperitur; ac propterea licet in usus Medicinæ nondum sit recepta, neutiquam est prætereunda.

Trunco est admodum spinoso, eoque rectissimo *Iaracatia*, etiam species *Iamacaru*, vere Pinum diceres, si rectitudinem & altitudinem consideres, verum in cæteris differt, quod foliis potius se invicem protrudentibus, quam ramis in arboris summitate, decoratur, quæ rotunditate & crassitie palmam, longissimis spinis digitos manus æmulantur. Dissitæ hujus arboris nuper à nobis detectæ fructus, mihi & senioribus Brasilianis mecum peregrinantibus, hactenus minus innotuerunt: Caudicis medulla est Sambuci medulla facile mollior, quæ secta arbore continuo exsiccatur, abitque in levissimum pulverem, qui decidit, moxque ablato spinoso cortice, relinquitur scapus concavus, arundine levior, miris cancellis, quasi ex arte mire fabricatus: qui si ab igne accendatur, flammam luculenter fovet, facisque loco nobis iter facientibus de nocte inserviebat. Quamobrem summa industria inde huc, tibiæ crassitiei, viginti circiter pedum longitudinis scapum transferri jussi, & nunc in Horto Academico Lugduni Batavorum, apud Clariss. Professorem D. Vorstium reservandum dedi.

CAP. LXIV.

De Potincoba, Lusitan. Pulgera, ejusque facultatibus.

HErba ultra tibiæ altitudinem vix assurgens, folio oblongo, nunc maculato, nunc immaculato, hinc inde per paludosa & aquosa loca stagnantia conspicitur, Persicariæ per omnia similis, unde eam Persicariam Americanam appellare placuit. Radix illius commansa intensiore fervore & acrimonia linguam inficit, Europeumque Hydropiper non tantum superat.

Fomenta è foliis veteres membrorum dolores dissolvunt, frigiditatesque abolent. Pubi sæpius applicata urinas è frigore cunctantes ciunt. Cæterum recens herba inter caustica primas tenet, cujus rei non ignari Chirurgi, ea quotidie utuntur contra ulcera putrida.

CAP. LXV.

De Ipecacuanha, ejusque facultatibus.

TAndem ad decantatas has salutiferas radices ordo nos deducit, quæ præter facultatem purgatricem per superiora & inferiora, omni veneno eximie adversantur. Nec credo præstantius remedium adversus plurimos morbos ex longa obstructione ortos, imprimis in ventris fluxibus medendis, in hisce terris reperiri facile.

Duæ existunt species, neutra à nemine, quod sciam, descripta, earumve qualitates eximiæ in lucem protractæ. Utraque eidem usui dicata, sed gradibus facultatum, tum & facie, & natali solo, differunt. Una enim earum humi depressa, exiguior in pratis crescit; *Pulegio* non admodum dissimilis, nam caulis foliis lanuginosis exsurgit multis: albisq; flosculis cingitur: radix illius est crassa, filosa, albicans, à Lusitanis ad differentiam, *Ipecacuanha Blanca* dicta, quæ, quod minus turbet corpus & venenis validissime resistat, æque pueris ac gravidis exhibetur.

Altera est longitudinis semicubitalis, trinis vel quinis tantum foliis ornata. Gaudet locis opacis, & tantum in densioribus reperitur nemoribus. In summitate caulis baccas producit nigras, sed paucas. Radice est tenui, tortuosa, nodosa, fusci coloris, saporis ingrati, amari, calidi & acris. Exsiccata in multos annos reservatur, nec facile vires deponit. Ejus in pulverem redactæ dosis est dragma; in infuso, dragmæ, plus, minus, duæ.

Utriusque quotidianus est usus, malunt tamen dilutum, quod vel unius noctis sub dio maceratione aut actione in aqua, Medicam suam virtutem abunde liquoribus communicet. Postea caput mortuum reservatum, denuoque eodem modo præparatum, in eundem usum exhibetur; minus quidem efficax ad purgandum vel vomendum, sed magis adstringens. Ita ut radix hæc non solum materiam morbificam, licet tenacissimam, à parte affecta revellat, eamq; per superiora expellat, sed & astringendo viscerum tonum restituat. Præterquam enim quod fluxibus ventris, aliisque morbis medeatur, venenis adversatur, virusque, tum occulta qualitate, tum manifesta, per vomitum statim expellit. Quamobrem religiose à Brasiliensibus reservatur, qui illius virtutes primi nobis revelarunt.

Cap. LXVI.

De Caiatia, aliis Caacica, ejusque facultatibus.

PRæstantissima hæc Herba, merito à Lusitanis *Erva dos Cobres* est appellata, quod colubrum morsibus feliciſſime medeatur, nec ulli Antidotalium herbarum dignitate cedat. Lippis & tonsoribus, tam ob insignem usum, quam frequentiam notissima, quod in triviis ubique crescat, omnique solo gaudeat. Exigua hæc *Panacea* lacticescens est instar Esulæ, foliis Menthæ non dissimilibus, sed longioribus paulo & angustioribus existit, iisque cristatis, sed admodum tristis & saturè viridis coloris, cauliculis ad rubedinem vergentibus, radicibus miniatis, terræ hinc inde insertis, humi depressa tota repit planta. Ita ut licet aspectus imbellis ac ignobilis sit, qualitate tamen interna compensetur.

Quippe recens masticata vel contusa, & morsui Serpentum applicata, dolorem non solum sedat, sed ipsum venenum validissime extrahit, & vulnera restituit in integrum.

Sicca vero, & in pulverem redacta, si è convenienti liquore, ad pugillum exhibeatur, munit cor, viresque à veneno lapsas restituit.

Cap. LXVII.

De Iuricuara, ejusque facultatibus.

IN umbrosis Brasiliæ nemoribus crescit Herba *Iuricuara* Brasiliensibus appellata, foliis quatuor utcunque crassis, palmæ magnitudinis, & instar *Asari* rotundis, sed exterius paulum asperis & minus glabris, succo multo, eoque utilissimo turgentibus. Folia quippe hæc, sive integra, sive contusa, ter quaterve applicata, maligna ulcera Venerea mundificat & restituit.

Radices ejusdem plantæ exsiccatæ si contundantur, & ex aqua *Iurepebæ*, & liquore nucis *Cocos* dio expositæ, aliquoties propinentur, Gonorrheam virulentam & calores expellit.

Cap. LXVIII.

De Capiipuba, ejusque facultatibus.

TAmetsi pauca habeam quæ de hoc gramine dicere possim, non tamen eam prætereundam duxi. Lusitani *Pe de Gallinha* optima comparatione appellant, quod summitates hujus herbæ in tres unguiculas desinant. Ubique locorum maximo proventu conspicitur.

Ejus

Ejus radix contusa & è conveniente liquore propinata, quodvis venenum exturbat, ut testantur omnes Indigenæ Brasiliæ.

CAP. LXIX.

De Salsa do Praya, ejusque usu.

PRæter *Carçaparillam* Peruanam officinarum, altera hæc non imbellis, licet ignobilior vulgari, reperitur. Magnum & purpureum fert florem, folia glabra, & crassa, atq; rotunda, tenui validioque sarmento, Oceani littus, infinito ductu perrepens, Lusitanis *Salsa do Praya*, sive *Carca* littoralis nuncupata, quam tamen convolvulum maximum rectius dixeris.

Sarmenta & folia recentia, temperate calida habentur, & emolliendi quoque vi pollent, ac proinde in balneis factitandis usum habent haud exiguum, tum ad corroborandum corpus in affectibus præcipue frigidis, summe prosunt.

Decocta denique è sarmentis & radicibus exsiccatis per os exhibita, eidem usui inserviunt. Folia recenter avulsa fonticulis apposita solatium adferunt.

CAP. LXX.

De Aninga, ejusque qualitatibus.

INter tot immensas palustres herbas, duo frutices, sub nomine *Aninga*, sicut ob raram & pulchram faciem cæteris facile præcellunt, ita qualitate Medica haud inferiores existunt. Utrique ultra quatuor pedum altitudinem ex aqua eriguntur. Quæ autem *Aninga-iba* dicta, caule est recto, molli & junceo, *Musæ*, sive *Bacovæ* minoris instar; tribus vel quatuor rotundis, prægran-

dibus, lævibusque foliis, *Nymphea* similibus, decoratur. Flore unico magno & candido, ex quo progerminat fructus haud vulgaris, instar *Ananas* viridis, oblonge rotundus, crassus, compactus, ac veluti granis & punctulis distinctus. Nobis inutilis habetur fere, Barbaris autem edulis ex defectu melioris alimenti.

Radice est crassa, bulbosa, quæ sola foliis & fructui hujus plantæ in Medicina præferenda est. Quippe cum præter primas qualitates frigidas, tenuium quoque sit partium & deobstruens, in varios usus adhibetur à Lusitanis & Barbaris.

Contra Hypochondriorum & renum inflammationes & obstructiones, fomenta exinde conficiuntur. Oleum denique ex *Aninga* expressum, præstantissimum habetur contra prædicta mala, atque olei capparum vices supplet.

Si ex radicibus denique in urina humana coctis balnea fiant, eaque aliquoties calida reiterentur, summo existunt solatio contra morbos articulares, tam inveteratos, quam recentes.

CAP. LXXII.

De Aguaxima, Lusitanis Malva d'Isco.

IN plerisque Brasiliæ locis, maxime vero in fertilissimo illo Olindæ Promontorio copiose nascitur hæc planta. Plurimique ejusdem generis reperiuntur frutices, aspectu non imbelles, sed quorum qualitates hactenus mihi sunt incognitæ. Excepto hoc unico, eoque facile dignissimo, quem hic ad vivum depictum exhibeo, cujus fructus, folia & radices eximiis dotibus præstant.

Piper (confer herb. Commerson.)

Frutex est elegans, instar arbusculæ excrescens, ad trium, atque etiam sex pedum altitudinem. Caulis nodosus, teres, viridis, lignosus fere ut caulis *Solani* ad adspectum.

Folia fert Tiliæ quam similia, paulo tamen grandiora, quæ singulatim posita, quodlibet suo pediculo ad nodos innititur: sunt autem folia lata, figura cordis, multis venis secundum longitudinem arcuatim eleganter notata.

Ad nodos, ubi folia proveniunt, etiam juli multi, quatuor aut sex digitos longi enascuncuntur, incurvati, figuræ ut cauda muris, unde Lusitanis *Pimenta rabuda*, hoc est, piper caudatum appellantur. Sunt autem virides, & mense Octobri & Novembri decerpuntur, ac in Sole siccati, evadunt nigri. Continent autem granula rotunda, nigra instar seminum papaveris magnitudine: arcte juxta se in unam composita, saporis acris, instar piperis, quod ex India adfertur.

Si ex aqua bulliat & Soli dein exponatur, fortius evadit & magis durabile in omnes usus.

Radicem fundit exterius nigricantem, optimam atque utilissimam, quæ odore Caryophyllum, subtili & mordaci acore radicem *Iaborandi*, æmulatur.

Calida est ad tertium gradum, sacra & inter antidotales habita, cumque partium sit tenuium, valide aperit, ac deobstruit. Nemini non ob præclaras virtutes, quibus abundat, cognita. Contusa, inque malagmatis aut emplastri modum partibus afflictis imposita, optime maturat & mundificat.

Succus

Succus foliorum quia frigidus, membris ambustis efficaciter illinitur. Ipsa folia, propter virtutes, quas cum malvis habent communes, clysteribus induntur.

CAP. LXXII.

De Caajandivvap, aliis Caapomonga.

Est Herba silvestris fruticescens, Lusitanis idcirco *Visqueira* & *Erva d'amor* dicta, quod philanthropos quasi, sua viscositate manibus & vestibus adhæreat. In locis confragrosis & ari-

Plumbago scandens L. vid. Marcgr. p. 28. (ex Juss.)

dis luxuriat. Flore est albo & dilute rubro, & exiguo, sed pulchro: folio sublongo, & saturè viridi: radice flavescente, subdulci, aromatica, in secundo gradu calida. Quam præsens antidotum semper habuerunt Incolæ, si in conveniente liquore præparatum hauriatur, quod vomitu partim, partim mictu quodcunque venenum tuto ejicere credatur.

Eadem præterea Herba clysteri indita, alvum cunctantem provocat, & viscositates intestinorum prorsus exturbat.

Passiflora

Cap. LXXIII.

De Murucuja, variisque illius speciebus, & facultatibus.

POst sedulam inquisitionem ad minimum novem species hujus plantæ repperi. Quarum septem maxime silvestres, inque saltibus remotioribus nascuntur; ut sunt *Murucuja satà, Eté, Mixira, Peroba, Piruna, Ternacuja, Vnà:* sativis plantis *Murucuja*, non quidem fructu, sed folio & eximii floris facie & fragrantia similes: excepta unica, quæ sola habet folia unita grandia, non crenata, aut in plura divisa, ut *Murucuja-guacu*, hoc est, granadilla major hortensis. Hanc

præter alias adhuc ejusdem generis plantas, pomisque longe minoribus vidimus, quarum quædam trifolium, quædam quinquefolium habebant. Flore ex cœruleo purpurascente, pomisque quantum ad externam faciem similibus, cæterum sapore dissimillimis, quod nonnulla dulcia, quædam acida erant. Esculenta tamen omnia & palato non ingrata, licet minus ab Incolis expetita, ob frequentiam & nobilitatem duorum istorum in hortis crescentium, quorum frondes jucundissimam umbram præbent, si hederæ aut vitium instar huc illuc flectantur, funiumque modo flexibiles & sequaces in forniciis formam ducantur.

Hæc planta cuivis terræ insita crescit, totoque anni tempore pulchre virescit: felicius tamen si vinearum ritu quotannis à luxuriantibus sarmentis liberetur, secus enim suffocatur.

Floret toto fere anni tempore, maxime autem sub finem æstatis, fructumque mensibus pluviis æque ac æstivis maturum magna copia producit. Ejus brachia & virgulta, hederæ aut convolvuli in modum vicinas arbores ac tecta conscendunt. Flores omnes pulchritudine & odoris præstantia conveniunt, differunt autem sola magnitudine. Omnes tertia post Solis ortum hora aperiuntur, pauloque ante Occasum denuo clauduntur, ne decora eorum facies nimis prostituatur. Contrarium fit in floribus Mirabilis Peruvianæ, qui de die clauduntur.

Fructus *Murucuja-guacu* figura est rotunda & ad ovalem inclinante, pyrumque Europæum magnitudine excedit. Odore & sapore est aromatico, & tam jucundo, ut nihil supra. Semine seu acinis scatet intus nigris, oblongis, perpetuaque muccagine dulci, tenaci, obsitis. Omnium autem pomorum *Murucuja* præstantissimum est illud, quod ab ægris pariter & sanis expetitum, exacte rotundum est, glabrum, læte virescens, & maculis albicantibus distinctum; maturum vero flavum, cortice crasso & tenaci, quo pulpam illam croceam & illustrem, gratoque & vinoso acore jucundam, continet. Quo magis miror aliquos (inter

(inter quos Monardus eſt) ſcribere pomum hoc eſſe inſipidum. Niſi forte de Peruviana granadilla ſint locuti, cujus meminit Petrus de Cieca in Hiſtoria Peruviana, quam colore & ſapore ab hac noſtra differre facile crediderim. Ad Medicam illius hiſtoriam tranſeo.

Pulpa quæ ſummo febricitantium ſolatio & oblectamento eſt, mihi in quotidiano uſu eſſe conſuevit, vicemque ſyrupi cordialis ut & Rob Ribium vel Berberis egregie ſupplet. Qualitate refrigerandi cæteras Granadillas omnes antecellit, nullamque noxam, etiamſi abunde comedatur, adfert: niſi quod immoderato ejus uſu dentes ſtupore obtorpeſcant. Æſtu laborantes mirifice refocillat ſitimque exſtinguit. Ad hæc appetitum excitat, ſtomachi ardores reprimit, ſpirituſque vitales, cum recens pomum, tum ſuccus ejus in ſyrupi conſiſtentiam coactus, & ex poſca propinatus, reſtaurat. Idem præſtant flores & pomi cortices conditi, qui vix ulli fructui dignitate concedunt. Folia loco hederæ cauteriis applicata, multum proſunt, uſumque quotidianum ſubminiſtrant.

CAP. LXXIV.

De Murucuja-miri, ejuſque qualitatibus.

EX ſimilitudine quam habet cum ſilveſtri *Murucuja* ſive Granadilla, minoris nomen huic Climaci indiderunt Braſiliani. Folio enim & creſcendi modo vix differt ab ea, niſi quod minus alte arbores conſcendat, foliiſque ſit multo minoribus; viribus denique & facultatibus diſſimillima exiſtat. Quippe uſque adeo inſignis habetur efficaciæ hæc Planta (licet paucioribus Incolis nota) ut non ſolum æmuletur Carcaparillam officinarum, ſed eam facile Passiflora

ſuperet, deobſtruendo, & ſudores atque urinas movendo. Integra enim Herba, quæ pauci eſt ſaporis, modo leviter attrita, & ex vino, vel ex aqua exhibita, tuto, cito & jucunde fecundinas & cæteras uteri immundicias expellit. Mox robur viſceribus reſtituit: quod cum ab exercitatiſſimis rei Botanicæ Braſilianis, juxta Flumen S^cti^ Franciſci habitantibus, accepiſſem, qui nullum remedium, huic *Murucuja-miri* in obſtructionibus & frigiditatibus præferrent; illud tandem à Luſitanis & Batavis noſtris colonis imitandum volui, qui proſpero ſucceſſu etiam nunc id in uſus quotidianos applicant.

Folia denique contuſa, ferventique aquæ, donec tepeſcat, indita, atque podici aliquoties applicata, præſentiſſimum præbent remedium contra hæmorrhoides.

CAP. LXXV.

De Quiya, ſive Pimenta da Terra.

CIrciter decem diverſæ ſpecies Piperis domeſtici ſive Capſici Braſilienſis reperiuntur: quatum pleræque à Dodonæo aliiſque exoticorum auctoribus traditæ ſunt. Summa diligentia ob uſum & elegantiam paſſim in Hortis Braſiliæ non ſolum, ſed Hiſpaniæ quoque excultæ.

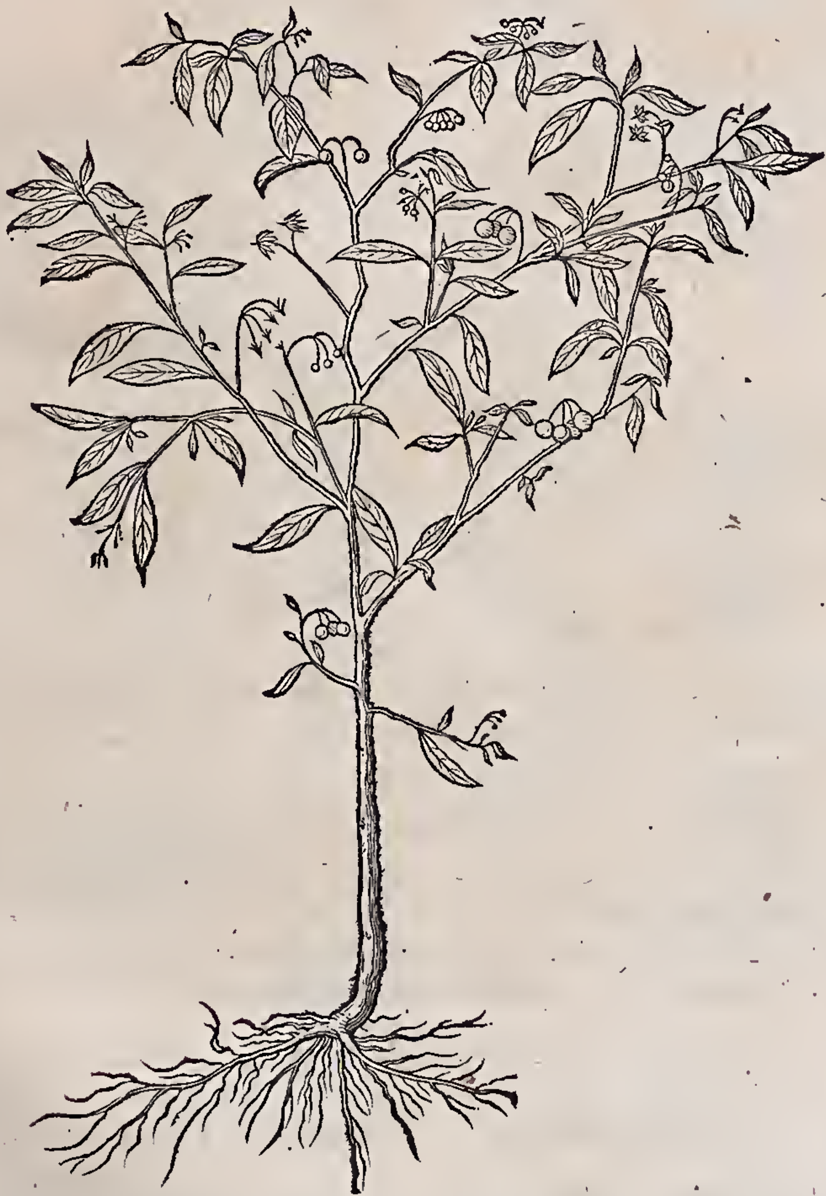
Frutescentes sunt omnes atque insigni fructuum pulcritudine inter se certant. Cæterum licet virium gradu differant, fere omnes tamen sunt acres atque insignis efficaciæ, & imprimis *Quiyaqui*, Lusitanis *Malagueta*, *Quiya-apua* sive *Pimenta rodonda*, *Quiya-cumaci* & *Quiya-ca-rapo*. Excipitur tantum unica quæ *Pimenta dolce* appellatur, & sive cruda, sive condita mensæ delitiis infertur sine ullo calore molesto. Flores omnium sunt candidi, fructus sanguinei coloris, semine sunt ex flavo albicante & ferventis caloris, foliis ocymi similibus, læte virentibus.

Indigenæ, Lusitani, & nostrates hæc piperis genera omnia, Orientali piperi longe præferre solent, eaque, tum recentia, tum exsiccata, concisa, cibo, imprimis piscibus optimum saporem conciliant, & sanitati conducunt. In multiplicem usum præterea à Medicis juxta ac vulgo arefacta reservantur, nec faciliores deponunt; sed potius sumunt ad siccitatis & caliditatis supremos gradus. Integrum piper recens (quod minoris est sortis) deglutitum, summopere valet ad discutiendos Stomachi flatus, languidamque concoctionem, corroborat denique viscera à frigore obsita. Tutius autem & jucundius hæc præstat, si rite præparatum ciborum obsonia ingrediatur, quod fit aceto, cui integrum piper immersum fuerit: tum quoque si in pulverem redigatur cum modico salis Brasiliensis. Recens enim tussim validam proritat, corpus turbat, atque pectus maxime infestat, si carbonibus impositum, ejus fumus excipiatur ore vel naribus. Omnium horum fruticum folia & radices prima balneorum calidorum sunt ingredientia.

CAP. LXXVI.

De Aguara-quiya, ejusque facultatibus.

NIhil tutius, nihil præstantius adversus vitium illud ani endemium existit hac planta, unde *Erva do Bicho* nonnullis, aliis *Erva mora* vel *Pimenta de Gallinha* quoque appellatur.

Sponte in agris & deviis nascitur, atque in arentibus locis maxime luxuriat.

Perpetuo viret, folio est mucronato, flosculo exiguo & albicante, quo excusso, baccæ succedunt

cedunt nigræ, exiguæ & eleganter copulatæ; quæ ubi maturuerunt, nigrum colorem induunt; ita ut non tantum facie externa Solanum æmulentur, sed & virtute & efficacia illi simillimæ existant.

Vulneribus tibiarum, rimis papillarum mulierum folia cum optimo successu apponuntur, omni denique excedenti calori atque inflammationi prosunt, ardoresque nimios exstinguunt.

CAP. LXXVII.

De Aguaraciunha-acu, sive Fedagoso, ejusque qualitatibus.

FRuticescens & ornatissima planta, in arenosis potissimum locis luxurians, à nostris ac Barbaris in usum quotidianum recepta.

Foliis est crassis *Nepetæ* similibus, palmæ magnitudinis, rugosis, & ad tactum plusquam *Urticæ* asperis. Ex quibus exsurgit caulis, granulis perpetuis, eisque viridibus coopertus more *Plantaginis*, nisi quod summitas illius caudæ Scorpionis instar incurvetur, quæ finitur flosculo albicante & parvo.

Inter abstergentes & mundificantes numeratur hæc planta, contra vulnera & ulcera, quod simul consolidandi qualitate polleat; tum & contra cutaneos affectus ex adustione natos feliciter adhibetur, sive simplex, sive composita.

CAP. LXXVIII.

De secunda Cuapomonga, ejusque qualitatibus.

EX radice dulci, oblonga, tenui, lenta & recta, & paucis fibris vestita, tres vel quatuor progerminant caules, partim humi repentes, partim surrecti, rotundi, nodosi, virides, atque ex parte rufescentes: è quorum nodis prodeunt quatuor folia sibi invicem opposita & apposita habentes, obrotunda, mollia, superne saturatè viridia, inferne albicantia: quodlibet autem folium suo petiolo insidet. Summitas vero caulis flosculos habet umbilicatim positos, exiguos & dilute purpureos.

Celebris utique omnibus pariter Indigenis & Incolis herba, sponte in locis arenosis luxurians. Ejus radix tenuium est partium, quæ ab illis ex aqua fontana, si me audias, ex aqua Pagimirioba Orobi specie, cocta & subinde potata, urinam provocat, renibusque & vesicæ maximopere prodest.

CAP. LXXIX.

De Canna Silvestri, ejusque usu.

ARundo quædam hîc nascitur, quam ex Lusitania olim huc delatam testantur. Excolitur jam in hortis, Indigenis prius incognita. Saturè admodum viret, cannæ quidem saccchareæ altitudinem excedens, cæterum illi quam simillima. Radicem habet admodum magnam, dilute flavam, nodosam, atque radicis Chinæ instar ponderosam.

Ejus substantia in pulverem redacta, & ex vino pauxilla quantitate exhibita, tam valide

urinas & menſtrua movere, fœtumque mortuum expellere dicitur, ut quibuſdam vix tutum medicamentum videatur.

Vandellia pratensis Vahl. egl. 2. 48.

CAP. LXXX.

De Baſourinha, ſive Tupeicava, ejuſque viribus.

NIhil vulgarius in triviis undiquaque creſcit quam *Baſoura*, qua Æthiopes dominorum ſuorum ædes verrere ſolent. Alia huic affinis, ſed minor, *Baſourinha* dicta, in longe nobiliores uſus à Medicinæ peritis applicata, Braſilienſibus *Tupeicava* nominatur.

Herba non in ſilvis, ſed apricis campis, in viis & deviis paſſim luxuriat. Vix cubitum alta, tenacibus, tenuiſſimis multis caulibus ornate exſurgit; qui undiquaque plurimis anguſtis & exiguis acuminatis foliis, hinc inde ſibi invicem oppoſitis, veſtiuntur. His inſerti apparent infiniti oculi virides, acicula capitis magnitudine, è quibus floſculi dilute albicantes & cærulei erumpunt.

Totius herbæ, præſertim juvenis, decocta, balnea, ſuffimigia, admodum ſunt anodyna, emollientia & attemperantia, ut tot inſignibus *Malvis* in Braſilia luxuriantibus præferri debeant. Nec memini me in Teneſmo, Ani inflammationibus vel doloribus, præſentius adhibuiſſe remedium tam familiare, ſive externe, ut ſupra dictum, admotum, ſive per Clyſteres injectum.

Huic emolliendi qualitate æmulæ ſunt herbæ *Paratura* & *Amongeaba*, cæterum dignitate multum inferiores.

CAP. LXXXI.

De Caaataja, ejuſque qualitatibus.

IN pratis uliginoſis & apricis campis elegans planta *Caaataja* reperitur: unico tenuiſſimo caule vix palmæ altitudine aſſurgit, ſemper læte vireſcens: cujus medietati folia haud multa, & exigua annaſcuntur, rotunda, glabra, tenuiſſima, & ſubinde pro naturæ luſu in extremitate ſtriata. Ex caulis autem ſummitate, ſubtiliſſima filamenta inutilia emergunt.

Radice eſt fibroſa, tenui, parva, ſubamari ſaporis.

Inter nobiliſſimas & vere medicinales aperientes hæc herba merito cenſetur à peritioribus Incolis: à vulgo profano vix cognita, & nondum in uſus applicata: ut-

pote

pote cujus manibus vix tuto permittitur tam efficax medicamentum. Quippe illius decoctum vel ſuccus, tum quoque pulvis, ſi exſiccetur, pauca quantitate exhibitus, tam valide menſes movet, ut non impune ab omnibus capiatur. Ego ſuccum recenter expreſſum ad ʒj. circiter, ex convenienti liquore propinatum, menſtrua & urinas, tum quoque excrementa per alvum ſatis vehementer aliquando exturbaſſe, obſervavi.

Cogitet ſedula poſteritas de ulteriori hujus, aliarumque plantarum vero uſu atque abuſu.

CAP. LXXXII.

De variis Caraguata ſpeciebus, earumque qualitatibus.

IMmenſi eſſet laboris omnes & ſingulas elegantum harum ſtirpium differentias notare. Primam itaque & præcipuam *Caraguata-acanga*, ex univerſa illarum familia, deſcribendam

ſuſcepi, quæ fructu eſculento & Medica facultate cõmendatur.

E terris potiſſimum gleboſis provenit, olim ſilveſtris tantum, nunc ob uſum & elegantiam exculta.

Naſcitur foliis in ſpeciem gladii mucronatis, prælongis, utrimque ſerratis, denticuliſque adeo acutis, ut nulla arte tractari, fructuſque, quem intimo gremio occultat, vix impune erui poſſit. Eum Barbari proclamant divenduntque. Figura eſt digitali, cujus longitudinem & craſſitiem adæquat; colore tam intus quam extus albo, & ad flavum inclinante; ſemine rotundo & nigricante: Carne ſpongioſa, multoque ſucco turgida, quæ palato acidulo ſapore apprime applaudit. Cavendum tamen ne affluentiùs utaris, quod dentium ſtuporem non ſolum inducat, ſed & linguam atque fauces ſauciet, palatumque excoriet, ut non immerito **Slijptonge** à nautica pube nominetur. Succus Cochlearis menſura, addito pauxillo Sacchari infantibus

exhi-

exhibitus eos vermibus & oris Scorbuto liberat. Adhæc febricitantibus prodest. Menstrua & urinas strenue, imo plus justo, si non decenti dosi propinetur, provocat. A prægnantibus manducatus fœtum ejicit. Cujus rei non ignaræ meretrices, ut viris tuto se prostituant scleratam infanticidiam exercent.

Optimum vinum ex eodem plantæ fructu exprimitur, & usui reservatur.

2. Hactenus de *Caraguata* maxime familiari; sed nec illa in totum prætereunda, quæ *Caraguata-guacu*, sive magna, appellatur. Pulcherrima sane & rarissima visu planta, foliis prælongis acuminatis, crassis & compactilibus, quæ ab ipso fundo ultra decem aut duodecim pedum altitudinem expanduntur. Elegantissimum & eximiæ proceritatis producit scapum, levem atque intus spongiosum, qui maturus in summitate multo flore flavescente decoratur, mox siccatus retibus seu lectis pensilibus portandis est aptissimus, ut videre est in Horto publico Lugd. Batavor. Ignem quoque ex attritu multo & collisione duorum lignorum eliciunt peregrinantes. Folia ultra trium digitorum latitudinem crassa, stuppam quandam & filosam materiam subministrant, è qua fila & retia sua piscatores contexunt. Eadem puncta & vulnerata vel leviter, succum tenacem & pinguem exsudant, & smegmatis defectum supplent.

Aliæ denique dantur *Caraguata* species, quæ saxis horridis ex alto adhærere conspiciuntur; atque visci in morem arborum ramis & truncis innascuntur. Fructu purpurei coloris insignes sunt, cæterum figura *Cinaræ* simili, *Ananas* silvestres diceres: semine numeroso in caule tenui & recto turgent. Folia ferunt denticulata, ampla & *Dipsaci* instar incurvata, quæ aliquando medium sextarium, plus minusve, aquæ limpidissimæ continent, maximo peregrinantium solacio, qui per loca deserta, nullisque fontibus irrigua iter facientes, ad hanc plantam properant, & sitim extinguunt. Sicut mihi cum indigenis mediterranea loca perlustranti non semel contigit. Polypodium præstantissimum his plantis supernasci solet; omni polypodio ad usus Medicos præferendum.

Cap. LXXXIII.

De Trevo, vel Erva d'amor, ejusque usu.

PLantam hanc exiguam quidem sed eximiam alii *Trevo*, alii *Erva d'amor* nuncupant, quod viscositate quadam digitis adhærescat. Ramulis fere destituitur, foliaque habet tenui admodum cauli annexa; & minutissimas fert siliquas ex filamentis pendulas.

Radix illius parva est & fibrosa, calida usque ad secundum gradum, quæ ebullitione ex aqua fontana vel alio convenienti liquore præparata, & ægris propinata, facile inter prima remedia, quæ fluxibus ventris ex frigore natis, prosunt, habetur.

Cap. LXXXIV.

De Tapyra pecu, sive Erva do Figado, ejusque facultatibus.

DE qualitatibus tam celebris Herbæ plerique Incolæ inter se conveniunt, eamque inter frigidas agnoscunt: verumtamen de nomine dissentiunt, quod vel ex similitudine, vel ex usu, improprie hic vel ille rusticus Lusitanus pro arbitrio imponit: nam quibusdam *Lingua di Vacca*, aliis *Rabe di raposo*, Brasiliensibus appellatur *Tapy rapecu* in omni terræ genere sponte nascitur, facie & usu nulli incognita.

Caule plerumque nititur unico, qui supra tibiæ altitudinem assurgit; folia fert dentata, mollia, oblonga quidem, sed angusta, figura pene pyramidali constricta, donec circa summitatem caulis, foliis tenuissimis & flosculis albicantibus ornate finiatur.

Hæc planta quod abstergendi, aperiendique simul, ac refrigerandi prædita sit facultate, omnibus contra vulnera & ulcera in pretio usque adeo habita est, ut vulnerariam nominent. Experientiores *Erva do Figado* nuncuparunt, quod præter externa mala, Hepatis quoque interna, deobstruendo restituat, si decoctum illius exhibeatur, & apozematis loco reiteretur. Ita ut Medicis æque ac Chirurgis decantata sit.

Cap. LXXXV.

De Herba Lanuginosa, ejusque usu.

A Paucioribus cognita, & in nuperrima peregrinatione mihi tradita hæc Herba, aspectu egregia. Quam hactenus vero nomine destitutam, primo intuitu *Lanuginosam* appellare placuit, quod caulem & folia, eaque exigua, pulchra lanugine obducta invenissem.

Fructum fert rotundum & viridem: Radicem habet parvam & tenuem, non ingrati sed subamari saporis cum quadam adstrictione.

Contra fluxus ventris à frigore natos, apud quosdam mediterraneos & remotiores incolas, familiare est remedium, mihique admodum commendatum, sed nondum in usus adhibitum.

Cap. LXXXVI.

De Vite arbustina, ejusque qualitatibus.

EX stercore avium, quæ *Tetyns* Lusitanis dicuntur, ad arbores Aurantiorum deposito, herba nascitur voluntaria, quæ vitis arbustinæ instar, sed folio *Myrti* majoris simili, ipsi arbori maritatur: quam præ nimia luxuria tandem cooperiens, exitium totale illi infert. Sed quantum hæc Zizania Assyriæ malo noxia, tantum homini proficua existit. Quippe à radicibus & ramulis contusis & ex oleo communi frixis, emanat insigne medicamentum calidum, cujus crebris inunctionibus, ad vices aliquot reiteratis, ventris & pedum inflationes, tam adultorum quam puerorum, ex frigido denatæ, felicissime restituuntur. Adeo discutere & confortare creditur hoc oleum, præsertim vetus, ut nulli remedio cedat, meritoque à longe dissitis rusticis tanquam domesticum reservetur.

Cap. LXXXVII.

De variis speciebus Mangues, sive Mangles, & earum qualitatibus.

QUantum à rerum Exoticarum scriptoribus didici, per omnes Indias, paludosa loca, salsedine vicini maris imbuta, ab hoc arborum genere, quod *Mangue* vulgo vocant, obsidentur. Cujus quoque meminit Car. Clusius. Sed cum potius ob rarum & eximium crescendi modum, quam usum hactenus tradita fuerint, operæpretium erit penitius naturam illarum introspexisse.

Tres dantur species *Mangue:* Prima *Cereiba*, quæ *Mangue* est alba. Secunda *Cereibuna*, quæ non radices ex ramis in terram agit, nec tam tortuoso flexu luxuriat.

Folio est crasso, glabro, rotundo, dilute viridi, flore albicante, exiguo fructu & valde amaro, nucis avellanæ magnitudine, quibus à palumbis & cæteris volucribus, defectu melioris alimenti, ingurgitatis, adeo earum caro amarescit, ut vix esculenta sit. Cortice existit

 rubro,

rubro, ex quo Rhois coriaria, Europæa haud inferior, conficitur, piſcatoribus quoque ad retia tingenda, in quotidiano uſu.

Rhizophora mangle L. (ex Jaqu.)

Tertia & poſtrema vera eſt *Mangue Guaparaiba* dicta, cæteris magnitudine & præſtantia longe ſuperior. Æſtivis menſibus fert ſiliquas inutiles, pulpa amara refertas, oblongas duas ſimul copulatas; ejuſque admirandus eſt creſcendi modus. Sicut enim ramos in altum vergentes & pyri inſtar frondeſcentes habet, ita multi ejus rami ἄφυλλοι in radices converti videntur, quod deorſum tendant & ſub terram ſe figant, aliiſque ramis apprehenſis, iis copulentur, ſimulque ſe protrudant, nec minus firmiter cohæreant, quam primarii arboris trunci, ita ut ex multis caudicibus ſimul connexis arbor conflata videatur, egregio ſane ſpectaculo & ſingulari arboris hujus natura.

Radix autem ipſa quæ mollis eſt & humida, fiſſa & toſta, calida puncturæ venenatæ utriuſque piſcis *Niqui*, applicata, ejus dolores ſedat & membrum læſum reſtituit, licet prima fronte dolores exaſperet. Magnum ſane remedium eſt, & à piſcatoribus primo inventum nobiſque traditum.

CAP. LXXXVIII.

De Cururu-ape, ejuſque qualitatibus.

Paullinia pinnata L. (vid. Marcgr. p. 22.)

IN tanta vegetabilium multitudine, non mirum eſt, quaſdam hominibus tantum, quaſdam ſolum cæteris animalibus, vel prodeſſe, vel obeſſe. Inter has exiſtunt imprimis *Cururu-ape* & *Guajana-Timbo*. Utraque in Medicinam recepta; utraque piſcibus noxia. Quas proinde potius inter ſalutiferas quam venenatas recenſendas exiſtimo.

Hæc itaque *Cururu-ape* nec facie, nec efficacia vulgaris exiſtit. In vaſtis nemoribus aliis arboribus innititur. Ligno eſt tenaci & flexibili, foliis decoratur oblongis, dentatis, ex ſe invicem, ad ficus fere Indicæ modum, pronaſcentibus. Ita ut non raro, pro naturæ luſu, quinquefolium conficiant, inferius duobus expanſis foliis, ſuperius tribus eminentibus.

Fructus ſeu fabas profert, uvæ figura & magnitudine, exterius læte rubentes, interius candida pulpa refertas, ſub qua nucleus niger pulchre emicat. Hi fructus ad abuſus potius quam uſus recepti ſunt: quippe contuſi, aquas venenata qualitate inficiunt, ita ut piſces inebrientur & moriantur. Folia autem viridia contuſa applicata, eorumque recens ſuccus vulneratis tantum prodeſt, quantum fructus aſſumtus aliis animantibus ſolet obeſſe. Adeo enim qualiacunque vulnera, etiam prima intentione, mundificat & reſtituit, ut merito inter præcipuas vulnerarias hæc Herba numerari mereatur.

CAP.

Cap. LXXXIX.

De Timbo, ejusque facultatibus.

PRæter eas quas generali nomine *Cipo* nuncupatas esse diximus: variæ & mirabiles dantur Herbæ ἄφυλλοι, *Timbo* vulgo dictæ, & variis usibus & abusibus dicatæ; quæ omnes jucundum dant spectaculum. Quædam enim instar funium, in aëre tensæ, vix pollicis crassitiei, ad altissimarum arborum fastigia enituntur, indeque rursum demissæ humi se præcipitant; unde denuo continuato & tenacissimo ductu insurgunt in infinitas chordas, ita ut silvas vix penetrabiles conficiant. Quædam vero sunt humani cruris crassitie, triangularis, quadrangularis, & rotundæ figuræ, arborumque cacumina adæquant, easque nunc hederæ in modum amplectuntur, nunc eas rursus deserunt, atque in nodosos gyros & concinnos hinc inde luxuriant, adeo flexibiles & validæ, ut quoquomodo constringas, numquam rumpantur. His *Timbo-guacu* à magnitudine; illis *Timbo de Cono* à vulgo nomen inditum, quod vietoribus ad vasa liganda, contusa coriariis Rhois, Naupegis stupæ vices præbeat. Piscatoribus ad retia non solum tingenda, & præservanda inservit: sed & ad Pisces capiendos, interiori & exteriori substantia abutuntur. Quibus ad Fluviorum ripas (ut ipse multoties vidi) contusis, aquas atro colore & virulentia quadam inficiunt, unde Pisces non tam moriuntur statim, quam vertiginosi & quasi ebrii in retia se præcipitant. Male quoque fit pecoribus si ex hac aqua bibant. Sequitur *Guaiana-Timbo* nomine & noxia hac qualitate præcedentibus similis, cæterum dissimillima apparens, quæ sola in Medicos usus recepta est, & foliis non solum non caret, sicut multæ aliæ *Timbo*, sed & floribus rubris & siliquis decoratur: quarum cortex succum quidem Piscibus quoque infestum, sed impetigini & puerorum scabiei, cæterisque hujus generis affectibus cutaneis, proficuum continet; si probe partes affectæ illo fricentur succo.

Cap. XC.

De Paratura, ejusque qualitatibus.

SIcut *Carex*, Belgis Helm/ in Hollandiæ locis arenosis circa mare; ita fere in sitientibus & arenosis littoribus Brasiliæ hæc Herba *Paratura* conspicitur. Raro ad cruris humani altitudinem ascendit; caule duro, ligneo, ruffi coloris, foliis multis tenuibus, saturè viridibus, ad tactum asperrimis, ornate comatim assurgentibus.

Radix est tenuis, aromatici odoris; quæ suffumigiis, balneis, in ani & intestinorum affectibus, indita, non solum emolliendi, sed & roborandi facultate pollet, atque in pretio à Lusitanis habetur.

Cap. XCI.

De Ibirarema, sive Pao d'Alho, ejusque facultatibus; & Tipi.

ALiquot plantæ, in vastis Brasiliæ nemoribus reperiuntur, quæ usque adeo *Allii* qualitates æmulantur, ut vel levissime attactæ gravissimo odore silvas & ædes integras inficiant, atque simul capiti & naribus obsint. Duæ diversæ potissimum mihi innotuerunt, quarum prior *Ibirarema* Brasiliensibus, *Pao* vel *Cipo d'Alho* Lusitanis nominatur. Illi enim sub nomine *Cipo* complectuntur omnes illas mirabiles herbas in silvis luxuriantes, quæ altissimarum arborum cacumina adæquantes, eas flexuoso & tenaci ductu amplectuntur.

Posterior frutex est arborescens; in silvis, tum quoque Olindæ promontorio reperitur *Tipi* nomine. Utriusque facultates conveniunt & iisdem usibus inserviunt. Barbari ad duo potissimum mala applicant. Cortices admixta aqua contundunt, indeque viscidum mucum, sive smegma vi eliciunt, quo nunc puerorum integra corpora, quæ febribus lentis & obstructionibus illis diuturnis è frigore natis, obnoxia sunt: nunc adultorum membra vagis articulorum doloribus infectata inungunt & fricant cum felici successu. Ego ob ingentem harum arborum calorem & efficaciam, posteriorem hanc potius curationem, quam illam priorem in pueros exercere malui. Multi enim adulti à frigidis illis musculorum, nervorum & tendinum affectibus internis & externis (*Curimentos* generali nomine appellant Lusitani) crebra & forti hujus mucilaginis inunctione restitui solent.

CAP. XCII.

De Aninga Peri, ejusque facultatibus.

A*Ninga Peri* Brasiliensibus dicta est planta fruticescens, quæ passim in silvis Brasiliæ nascitur, flore exiguo albicante, cui paucæ uvulæ è cœrùleo nigricantes, Sambuci baccis similes, succedunt. Foliis decoratur lanuginosis, ovalis figuræ, triste viridibus quidem, sed aspectu pulcherrimis; ad tactum instar urticæ mortuæ, mollibus & veluti lanuginosis, quæque nervis multis & crassis distinguuntur.

Folia recenter contusa vel in pulverem redacta, recentibus & inveteratis ulceribus medentur prima intentione, si profunde illorum succus aut pulvis iis immittatur.

CAP. XCIII.

De Meeru, sive Canna Indica.

INter eas plantas quæ in Europæ regionibus calidioribus ex Indiis translatæ vigent, hæc ornatissima quoque datur, quam *Cannam* Americanam non immerito appellarunt, quod ejus Stolones *Cannarum*, sive arundinum modo firmi, nodosi extus & spongiosi intus, recta in octo vel novem pedum altitudinem exsurgant. Prima illarum occurrit illa quæ *Meeru* Brasilianis dicta: cujus caulem viridem folia solitarie posita ambiunt, duos fere pedes longa. Caulis superius in alios ramulos dividitur, aurei coloris flores inodoros producentes, quibus capsula sive fructus echinatus, primum viridis, mox nigrescens, ubi maturuerit, succedit, in quo per cellulas divisa sunt multa seminis grana, nigra, levia, magnitudine & duritie pisis simillima, albaq; substantia quadam repleta.

Radix mirum in modum est crassa, tuberosa, longa, succulenta, splendens, & instar Cepæ squammis ruffis prædita. Hujus plantæ vel *Cannæ* Indicæ ulteriorem Descriptionẽ apud Clusium Lib. 4. Cap. 54. tum quoque apud nostrum Marcg. videre est. Ego enim ejus foliorum dignitates experientia comprobatas exhibere satago, quæ ad secundum gradum refrigerantia, tum & abstergentia contra multa mala cutanea calida externa atque interna applicantur. Hypochondrio denique dextro contra Hepatis calores cum oleo Aningæ & Nymphææ Brasilicæ imposita, curationem absolvunt feliciter.

CAP. XCIV.

De Albara, aliis Pacivira, ejusque facultatibus.

IIsdem locis silvestribus atque triviis umbrosis luxuriat alia quædam planta aspectu pulchra, stolonis & radicis firmitate atque pondere *Cannam* quoq; Indicam; sed summitate sua *Lilium* Americanum silvestre æmulans: foliis quoque licet prælongis, angustioribus tamen est & ex imo caulis erumpentibus. Flore deniquc (licet æque flavo & inodoro sicut *Canna* Indica) majore & cochleariformi, nunc incurvato, nunc in postica parte instar cuspidis extenso. Semine est nigro, & radice bulbosa, sicut *Meeru*, prædita.

Folia vulneribus & ulceribus utiliter adhibentur, unde *Herba dos feridos* vulgus Lusitanicum nominat. Tuberosa & succulenta ejus radix à Nigritis comeditur & ab omnibus pariter Incolis intensæ habetur caliditatis, ac proinde Hispanis æque ac nostris Chirurgis Batavis in quotidiano habetur usu; maxime in Apostematis & ulceribus maturandis.

CAP. XCV.

De Tupaipi, aliis Urucatu.

PLanta est nobilis, quæ nunc humi, nunc super arbore (sicut aliæ multæ plantæ) sine radice luxuriat, interque bulbosas, quod bulbum habeat prægrandem & utilem, facile primum locum meretur. Cujus si formam externam, si vires spectes, squillam Europæam diceres, quod illam per omnia referat; ac proinde Brasilienses Indigenæ à potiori videntur nomen *Tupaipi*, quod bulbum significat, Lusitani *Cebola*, imposuisse. Folia habet numero quinque vel sex, tribus nervis secundum longitudinem prædita, nec florem nec fructum ferentia; sunt autem cubitum longa, gladiata, inferius desinentia in bulbum illum prægrandem, qui medullam virescentem pinguem & inodorum, sed satis efficacem suppeditat. Dolores enim sedare ex calore natos, perhibent Barbari: Lusitani vero mecum ipsum bulbum in usum quotidianum sicut squillam Europæam feliciter applicabant.

CAP. XCVI.

De Iuquiri, aliis Caaeo, speciebus, ejusque facultatibus.

DUas Herbæ castæ vel mimosæ, (ut quidam nuncupant) differentias notavi.

Prior quæ fruticescens est, in mediocrem altitudinem attollitur, caulibus striatis, quadratis, viri-

viridibus, qui frequentissimis spinulis flavescentibus sunt muniti. Ad latera per intervalla extenduntur ramuli, duos aut tres digitos longi, itidem spinosi. Quilibet autem in extremitate habet ut plurimum quatuor folia, duo juxta se apposita, sesquidigitum circiter longa, inferius albis pilis vestita, superius lævia & viridia non serrata. Ad singulos illos ramulos proveniunt tres vel quatuor pediculi breves, & in iis capitulum rotundum, villosum, album, cui aliquid purpurei admixtum, qui flos est. Post quos sequuntur siliquulæ in orbem dispositæ, longis pilis albis vestitæ, in quibus semen continetur.

Posterior, eaque nobilior herbescens, vix humo se erigit, utraque spinis crebrioribus horret; utraque manu contrectata, licet levissime, contrahit folia, & statim rursus explicat. Optima quæ est, jucunda viriditate, foliis exiguis, sed latius expansis, *Fraxini* instar, utrimque congestis, flore è pallido purpurascente, conspicitur. Caulem habet adeo tenuem, ut crassitie filum sericeum vix superet.

Hæc spadicei coloris siliquis echinatis & oblongis involutum: illa asperis & rugosis sphærulis ejusdem coloris, sed pusillum semen profert. Ex arenoso & effæto solo, utraque, ut plurimum, nascitur.

Hanc stirpem Orienti cum Occidente esse communem à Costa testatur, qui descriptionem ejus licet valde imperfectam, nobis reliquit. Nec est quod dubitet Clusius, utrum admota manu marcescat; toties enim contactu complicari, modicoque intervallo denuo explicari vidimus. Sole quoque cadente senescere, oriente vero denuo revirescere, verissimum est. Sunt qui motum spontaneum & sensum illi tribuant. Sed quia instituti nostri non est nugis refellendis temporis jacturam facere, proferemus ea quæ usu atque experientia comprobata & à nemine ante prodita scimus.

Brasi-

Brasiliani, si cui forte necem moliantur, momentum hujus herbæ in pulverem tritæ, epulis indunt, vitamque eripiunt. Hoc admiratione dignum, quod nullum huic malo remedium aut antidotum à Medicis hucusque repertum, ipsi radici hujus Plantæ præferendum. Hæc siquidem liberalius porrecta, vim veneni retundit. Folia illius venenata, in emplastri formam redacta, strumas resolvunt & curant.

CAP. XCVII.

De Jupicai, sive Erva d'Empige, ejusque qualitatibus.

Xiris indica L. (ex Juss.)

IN pascuis irriguis paulo supra graminis altitudinem exsurgit caulis tenuis, junceus, ex planta gramini simillima, sed concava & succo refrigerante referta. Brasilienses appellant *Iupicai*, Lusitani *Erva d'Empige*. Mensibus pluviis frequentius provenit hic caulis, & non minus ipso aspectu, quam usu est gratus: quippe in summitate gaudet capitulo exiguo & eleganti.

Ob præclaras virtutes, præcipue ad tollendam impetiginem atque similes cutaneos affectus, ex calore & humorum acrimonia natos, vix ulli est incognita planta. Quippe solo liquore plantæ recenter contusæ, pars affecta fortiter fricata, summum accipit solatium, & pruritus intolerabilis mitigatur & sedatur, quin ipsa impetigo, si non foveatur à multo tetro humore, tollitur.

CAP. XCVIII.

Faisaons d'Empige, eorumque qualitates, atque usus.

INter tot Smilaces & Convolvulos, arborum cacumina passim conscendentes, hic siliquosus Convolvulus visu atque usu cæteris haud est inferior, utpote qui admodum tenax sinuosis flexibus, frondosis, magnis & glabris foliis hinc inde vagatur, & tenuibus phaseolis & cubitum longis est ornatus, qui merito à Lusitanis fabæ Impetiginis, sive *Faisaons d'Impige*, vulgo appellantur. Quæ siliquæ mensibus pluviis detractæ immaturæ & virides, succo turgent præstantissimo, eoque frigido & acri, quo si fricetur qui Impetigine laborat, non leve solamen accipit, imo curabitur, si aliquoties reiteretur remedium.

Quando maturuerunt siliquæ tempore æstivo, mox exsiccantur, tuncque non solum tunicam externam, sed & succum atque semina, quibus scatent, paulatim nigrescere & aromaticum odorem spirare comperies: verum tunc prædicto malo minus aptæ judicantur.

Quo nomine à Brasiliensibus nuncupetur, nondum à me observatum: alioquin planta omnibus est notissima.

CAP.

Cap. XCIX.

De Maſarandiba, ejuſque facultatibus.

ARBOR hæc Ceraſum altitudine non ſolum, ſed & ligno, foliis fructibuſque æmulatur, eique, ſi è longinquo conſpiciatur, ſimillima apparet. Olim ſilveſtris & in montoſis potiſſimum locis naſcens, nunc in hortis Luſitanorum quoque excolitur. Floret menſibus hybernis, moxque fert fructus infinitos, ceraſi quidem Europæi magnitudine & figura, cæterum multum diſſimiles; quod pellicula veſtiantur tenaci, craſſa, prius rubeſcente, ſed ubi maturuerint, miniati & triſtis coloris: præter duriorem quem continent lapidem, lacteo turgent liquore dulciſſimo, eoque non ingrato, ac proinde ab omnibus pariter incolis inter epulas expetito. Quia temperate calidus eſt hic ſuccus, & nutriendi facultate pollet, expreſſus emulſionis inſtar exhibetur; tum imprimis contra frigidiores pectoris affectus vel ſolus vel aliis remediis pectoralibus admixtus: guttur denique & aſperam arteriam male affectam, maximopere mulcere compertum eſt.

Cap. C.

De Amongeaba, ejuſque facultatibus.

AMONGEABA herba quæ graminis videtur ſpecies, in arenoſis locis ſponte luxuriat, & ultra tibiæ altitudinem aſſurgit, unico caule eoque duriore & fere lignoſo, foliis oblongis Gladioli in modum naſcentibus.

In ſummitate capitulo aſpero inſtar ariſtæ Paniei ſilveſtris decoratur.

Facies hujus plantæ mihi diutius nota quam uſus; quippe ab illis Incolis tantum mihi traditus, quibus Malvæ & Baſourhinæ copia deeſt, quod earum emollientium herbarum vices ſuppleat, & eodem modo præparata & externe adhibita uſus eoſdem præſtet: imprimis autem fomentis & lavacris ex illa confectis anum ex Teneſmo afflictam demulceat, magnumque illi ſolatium adferat.

Eugenia uniflora L.
Plinia rubra L.
(ex Juss.)
vid. Marcgr. p. 116.

CAP. CI.

De Ibipitanga, sive Ceraso Brasiliana, ejusque qualitatibus.

IBIPITANGA, vel *Ubipitanga*, olim silvestris tantum, sed nunc ob usum in hortis Lusitanorum & Batavorum quoque exculta, merito inter Cerasos vel Prunos ob florum & fructuum similitudinem, referenda est: nisi quod truncus contortus in varios ramos hinc inde dispergatur. Foliis est saturate viridibus, ad quorum exortum flores albi quatuor foliolis constantes prodeunt. Unde fructus rotundus instar baccæ mori primo miniatus, mox lætius paulo rubescens & octoties profunde striatus, emanat; mensibusque pluviis potissimum maturescit. Umbelico ex minimis foliolis congesto est præditus. Cuticula est tenui pulpa rubra admodumque succulenta, saporis calidi & subamari, cumque grato acore astringentis. Lapis qui continetur unicus, nucleum calidum & amarum habet. Fructus autem hi celebres, secundæ mensæ deliciæ non solum sunt, sed & ægris prodesse solent: ventriculum enim languidum mire reficiunt, flatus discutiunt, nauseam stomachi reprimunt. Pectori denique, si cum pauco sacchari exhibeantur, solamen adferunt.

CAP. CII.

De Janiparandiba.

DE vulgari hac arbore in triviis notissima ne actum agerem, pauca addenda habeo, præter ea quæ à *Georg. Marcgravio* Fol. 109. sunt dicta. Ramorum hujus arboris paucitatem, foliorum frequentia compensat, quibus solis vis medicatrix, quantum hactenus constitit, insita est: nam flore licet insigni, pulcherrimo, suavissimique odoris, tum fructibus egregie copulatis pomi magnitudine, quibus nuclei splendentes inhærent, ornetur: nihil tamen Culinæ vel Pharmacopææ usui sunt. Folia autem hæc inordinate ramis ipsis annata, oblonga pedem ultra, nervo secundum longitudinem, multisq; costis secundum latitudinem conspicuis, vel integra, vel contusa, hepatisque regioni applicata aliquandiu, durities & obstructiones hypochondrii restituunt: eisdemque malis, si rite ex arte præparentur, atque in Aposemate exhibeantur, conducunt: ac proinde numero aperientium ascribenda sunt.

CAP. CIII.

De Globulo bovino, illiusq; usu.

VAriæ magnitudinis poma rotunda, in boum ventriculis reperta, laniones ad me deferre solebant. Quæ penitius examinans interius ex meris pilis bovinis arctissime compactis constare comperi, & exterius glabra, nigra & dura pelle tegi. Unde crediderim boves sibimet, pruriente cute, dentibus pilos evellere, qui cum ab omaso digeri nequeant, in massam coguntur rotundam, quæ postea in pilæ majoris magnitudinem

excrescit, unde anhelosi & quasi asthmatici diu incedunt: (sicut capreæ quibus lapis Bezoar innascitur) quod animadvertentes rustici, ne totius animalis jacturam patiantur, eos mactant. Ita ut hujus pomi constructio sit animalis destructio.

Barbari rasuram pilosam internè exhibent contra pertinaces alvi fluxus sanguineos. Externè emplastra, sicut è pilis leporinis fieri solet, contra hæmorrhagias cum felici successu applicant. Ego hoc externum, quam illud internum remedium imitari malui.

CAP. CIV.

De Corallio albo Brasiliæ.

IN quibusdam Paranambuci locis juxta rupem illam *Reciffo* vulgo dictam, quando maris recessibus littus minus immersum est, infinitæ lapideæ excrescentiæ, nunc arbuscularum, nunc Brassicæ ciprinæ instar factæ, in ipso fundo, cœlo sereno conspiciuntur. Quæ pro diversitate vel algæ, vel fungorum, plantarumque maritimarum (quibus Crystalli more paulatim singulis accessibus aqua salsa vi Solis agglutinatur) vario & miro naturæ lusu crescunt, atque è fundo erutæ, mox durissimæ, si insolentur in littore sicco, niveique coloris fiunt. A Magnatibus in Hispania & Belgio admodum expetuntur, ut ædes & subterraneas cavernas illis exornent. Maris accolæ & piscatores in usum Medicum potius hoc Coralli genus adhibent, & rasuram ejus contra fluxus ventris & ruentes humores exhibent indiscreta quantitate. Quamobrem si ex arte, sicut officinarum Corallum, præparetur, iisdem usibus est dicatum, nec dignitate multum illi cedit.

NE actum agerem circa eas plantas, quæ in hoc Americæ tractu ab Europæis nec facie nec efficacia differunt, sed cum aliis mundi partibus communes existunt, atque ab authoribus satis superque sunt descriptæ: finem operi sum impositurus, si prius leviori penicillo & una fidelia earum quasdam usuales & notissimas attigerim, atque in Syllabum coëgerim, ut sunt Mentastrum, Acetosa, Aloë, Lilium, Sonchus lævis, Cucumer Asininus, Alkekengi, quæ omnes silvestres sunt & qualitate Europæis similes, gradu tamen illis cedunt. Acorus, Malua, Althæa, Titimallus, Centaurea minor, Filix, Portulaca, Polypodium (fructui Caraguata supercrescens) Vrtica, Serpentaria, Liquiritia, Salvia Silvestris; pares gradus quasi efficaciæ cum iis obtinent: Soldanella autem, Persicaria, Tamarindis, Blitum, Solanum, Ocymum silvestre, Nymphea, Artemisia, Cucurbita dulcis & amara, & alia Europæis dignitate facile superant.

FINIS.

INDEX
RERUM ET VERBORUM.

A.

ABaremo temo arbor. 77
Acaja arbor. 68
Acaiu arbor, & illius fructus. 57
Acaricobæ herbæ qualitates. 90
Africæ fluctuum vicissitudo. 3
Aguape Nymphea species. 91
Aguaraçuinha-acu herba. 109
Aguaraquiya herba. 108
Aguaxima herba. 104
Ahoay fructus venenatus. 49
Albara planta. 117
Amenduinæ radices. 93
Ambaiba arbor. 72
Ambua centipes hirsutus. 44
Amongeaba herba. 120
Ananas ejusque qualitates. 87
Anda arbor. 72
Andira Ibaiariba arbor. 81
Angelin arbor. 81
Anhuiba arbores. 98
Aninga frutex, 103. oleum. 104
Aninga peri herba. 116
Antæ quadrupedes. 10
Aquarum discrimen & usus. 11, 12
Arabo serpens. 42
Aracaiba arbor. 74
Araticu pana. 48
Arbores haud altas radices agunt in Brasilia. 5
Aroeira arbor. 64
Atiæ species. 69
Aurantiorum creber usus salubris. 10

B.

BAcoba & Banana arbor. 75
Balsamum Cabureiba. 57
Banana arbor. 76
Basourinha herba. 110
Batata de purga Lusitanis. 93
Batatæ radices. ibid.
Betigas Lusitanis. 34
Betys, sive Betre. 88
Bibora serpens. 43
Bicho morbus Lusitanis, 27, 32. vermiculus. 38
Boicininiga serpens. 41
Boiguacu serpens. ibid.
Boiobi serpens. 43
Boitiapo serpens. 42
Brasiliæ aëris temperies, 1. situs, ibid. anni tempestates, 2. serenitas, 3. æquoris facies, ibid. æstus, 4. ejus Præfecturæ, ibid. Soli facies, ibid. nemora & sylvæ, 5. salubritas & incolarum longævitas, 6. Medicina, 7. Incolarum diversitas, 8. animantia, 10. obsonium, 11. potus usitatissimus, 11. morbi, 12. prognostica, 14. Endemii morbi, 15. & seqq.

C.

CAaapiæ herbæ qualitates. 90
Caaataya herba. 110
Caacica herba. 102
Caaeo species. 117
Caajanduvan herba. 105
Caapebæ herbæ qualitates. 94
Caapomonga herba. 105
Caaroba arbor. 70
Cabureiba arbor, 57. balsamum: ibid.
Cacaboya serpens. 43
Caiatia herba. 102
Camara juba herba. 86
Cambui myrtus silvestris. 82
Caninana serpens. 43
Canna Indica. 116
Canna silvestris, ejusque usus. 109
Cannarum Sacchari cultura. 50
Caopia arbor. 60
Capiipuba herba. 102
Caraguatæ variæ species. 111
Cara radix. 93
Caranaiba arbor. 62
Cascavel serpens. 41
Catharri in Brasilia. 21
Cebipira guacu arbor. 78
Cerasus Brasiliana. 121
Chabecos morbus Lusitanis. 60
Chalybis usus laudatus. 25
Chinæ radicis species. 99
Cholera morbus. 29
Cipo de Cobras Lusitanis. 44
Cobre de Cipo serpens. 42
Cobre de Veado serpens. 41
Cobre de Corais serpens. 42
Cobre Verde serpens. 43
Cocoeiro palma. 62
Copaiba arbor, 56. oleum. 57
Copuerucu insectum. 38
Corallium album Brasil. 122
Cotora rana. 46
Crocodylus. 43
Cuapomonga secunda herba. 109
Cucuraciu serpens. 42
Cucurucu serpens. 41
Cupouna arbor. 83
Curimentos Lusitanis. 21
Cururu-ape herba. 114
Cururu bufo. 46

D.

DIæta Medicorum Brasiliens. 17
Dzupploop Belgis. 28
Dysenteria morbus. 30

E.

EIrirucu apes grandiores. 56
Eiruba Brasiliensibus apes, 55. earum species. 56
Eixu apes minores. ibid.
Embira arbor. 71
Empige Lusitanis. 37
Erva d'Amor Lusitanis. 105, 112
Erva do Capitaon Lusitanis. 90
Erva do Rato Lusitanis. 92
Erva de nossa Senhora Lusitanis. 94
Erva dos Cobres Lusitanis. 102
Erva do Bicho Lusitanis. 108
Erva do Figado Lusitanis. 112
Erva dos Feridos Lusitanis. 117
Erva d'Empige Lusitanis. 119

F.

FAisaons d'Empige Lusitan. 119
Febres continuæ in Brasilia, 15. quotidianæ rarissimæ. 16
Fedagoso herba. 109
Figuero d'inferno herba. 91
Fœminæ Brasiliæ fœcundæ. 7
Fluxus ventris. 27
Fulgura crebra in Brasilia. 3
Fungi Brasilienses. 47

G.

GArapæ abusus. 25
Getycoroya arbor. 66
Globulus bovinus. 121
Gonorrhæa. 35
Guabi pocaiba arbor. 80
Guajaba arbor. 75
Guaparaiba mange species. 114
Guaiana-timbo. 115
Guabiraba arbor. 73
Guetys arbores. 66
Gummi Ietaibæ. 60

H.

HEpaticus alvi fluxus. 31
Herba casta, sive Mimosa. 48
Herba lanuginosa, ejusque usus. 113
Hydropis consideratio. 26

I.

IAborandi herb. qualitates. 97
Iacape gramen junceum. 96
Iacuacanga qualitates. 98
Iamacaru planta. 99
Ianipaba arbor. 67
Ianiparandiba arbor. 121
Iaracatia arbor. 100
Iararaca serpens. 42
Iava ab intermittentibus febribus immunis. 15
Ibaraee arbor. 71
Ibipitanga arbor. 121
Ibirarema herba. 115
Ibiboboca serpens. 42
Ibijara serpens. ibid.
Ibiracoa serpens. 43
Icicariba arbor. 59
Icica resina. ibid.
Ietaiba arbor. 60
Ijboja serpens. 41
Iira Brasiliensibus mel silvestre. 55
Iiticucu radix. 93
Iito arbor. 79
Inflammatio ani. 31

Inhame radices. 93
Inimboja herba. 95
Ipecacuanha, ejusque facultates. 101
Iupicay planta. 119
Iupicanga Chinæ species. 99
Iuqueri Planta. 117
Iurepeba utraque. 84
Iuricuaræ herbæ facultates. 102

K.

KLem *Belgis spasmi species.* 19

L.

L*Amiæ piscis jecur.* 19
L*oco arbor.* 82
Lumbrici ventris. 27

M.

M*Achinæ Mandibocæ Icon.* 51
M*achinæ Sacchari Icon.* 50
Malua d'Isco *herba Lusitanis.* 104
Mamanga frutex. 84
Mandibocæ historia. 52
Mandiboca silvestris. 55
Mangues arboris variæ species. 113
Manaca frutex. 85. 185
Mangaiba arbor. 76
Mangara peuna herba. 95
Mangara brava herba. ibid.
Manipuera succus Mandiocæ. 48
Maribunda *Lusitanis insectum.* 38
Marigue insectum. ibid.
Masarandiba arbor. 120
Mechuacan radix. 93
Meeru herba. 116
Mellis silvestris consideratio. 55
Morbi contagiosi in Brasilia. 34
Morborum origo in Brasilia. 8
Moscites *Lusitanis.* 38
Moucicu excrementum maris. 44
Mucuna guacu faba. 48
Muliebres morbi in Brasilia. 32
Munbuca apes flavæ. 56
Mureci arbor. 79
Munduyguacu pinhones do Brasil. 83
Murucuja variæ species. 106
Murucuja-miri. 107
Myrtus silvestris. 82

N.

N*Arinari piscis.* 44
N*hambi herbæ qualitates.* 89
Nhambu-guacu herba. 91
Nhandi piper longum. 96
Nhanduguacu araneus. 44
Niqui piscis venenatus. 45

O.

O*Bstructio viscerum naturalium.* 23
Oculorum vitia in Brasilia. 18
Oppilatio Hepatis & Lienis. 24

P.

P*Acivira planta.* 117
P*aco caatinga.* 98
Pagimirioba herba. 86
Palmarum differentiæ. 61
Pao d'Alho *Lusitanis.* 115
Pao molle *Lusitanis.* 80
Pao podre *Lusitanis.* 35
Papulæ in Brasilia. 37
Paranambuco etymon. 49
Paratura herba. 115
Pe de Galinha *herba Lusitanis.* 102
Pimenta da terra *Lusitanis.* 107
Pindaiba arbor. 71
Pindova arbor. 61, 62
Pinhones do Brasil. 83
Piper longum Brasil. 96
Pisces venenati. 44
Pluvialis temporis in Brasilia initium. 2
Pluviarum guttæ magnæ in Brasilia. 3
Potincoba planta. 101
Prolapsus cartilaginis mucronatæ. 22
Pucho *tenesmus Lusitanis.* 28
Pulgera *herba Lusitanis.* 101
Purgandi methodus in Brasilia. 17

Q.

Q*Viya piper Brasil.* 107

R.

R*Eciffo Brasiliæ.* 3
R*emedia contra oculorum vitia.* 19. *contra spasmum,* 20. *contra stuporem,* 21. *contra Catharros,* 22. *contra prolapsum cartilaginis mucronatæ,* 23. *contra obstructiones viscerum,* 24. *contra oppilationem Hepatis & Lienis,* 25. *contra Hydropem,* 26. *contra Lumbricos,* 27. *contra fluxus ventris,* 28. *contra Tenesmum,* 29. *contra Choleram,* 29. *contra Dysenteriam,* 30. *contra fluxum alvi hepaticum,* 31. *contra inflammationem ani,* 32. *contra morbos mulieribus familiares,* 33. *contra Luem Veneream,* 35. *contra Gonorrhæam.* ibid.

S.

S*Acar Arabicum.* 49
Salsa de Praya *Lusitanis.* 103
Sanguinis eductiones in Brasilia. 16
Sape gramen junceum. 96
Sarcaso Hispanis. 3
Sassafras Brasil. 98
Scantamento *Lusitanis.* 35
Scarificationes variæ. 16
Scolopendra venenata. 44
Scorbuti curatio. 24
Seren *Lusitanis aura vespertina.* 9
Silva de praya *Lusitanis.* 95
Spasmus in Brasilia. 19
Stupor morbus Brasiliæ. 20
Subsolanus Brasiliæ familiaris. 1

T.

T*Ajaobæ species.* 95
T*angaracæ species omnes lethales,* 47. *earum descriptio & qualitates.* 92
Tangedor *Hispanis serpens.* 41
Tapia arbor. 68
Tapyracoana arbor. 80
Tapyrapecu herba. 112
Tareyboia serpens. 43
Tenesmus morbus. 28
Timbo herbæ. 115
Tipi frutex. ibid.
Τελσμὸς *Græcis.* 19
Tunga insectum. 38
Tupaipi bulbosæ plantæ. 117
Tupiecana herba. 110
Tupuraiba arboris flos. 56

V.

V*Mbu arbor.* 77
V*enena à Barbaris excogitata.* 40
Venenata animantia Brasiliæ. ibid.
Visqueira *herba Lusitanis.* 105
Vitis arbustinæ qualitates. 113
Vlcerum curatio. 36
Vrape guacu arbor. 79
Vrucatu planta. 117
Vrucu arbor. 65
Vrurumbeba arbor. 100
Vulnerum curatio. 36

Z.

Z*Abucayo arbor.* 65
Z*amouna arbor.* 81

FINIS.

GEORGI MARCGRAVI DE LIEBSTAD,
MISNICI GERMANI,

HISTORIÆ RERVM NATVRALIVM BRASILIÆ,

LIBRI OCTO:

Quorum

TRES PRIORES AGVNT *DE* PLANTIS.
QUARTUS *DE* PISCIBVS.
QUINTUS *DE* AVIBVS.
SEXTUS *DE* QUADRVPEDIBVS, *ET* SERPENTIBVS.
SEPTIMUS *DE* INSECTIS.
OCTAVUS *DE* IPSA REGIONE, *ET* ILLIVS INCOLIS.

CVM

APPENDICE *DE* TAPUYIS, *ET* CHILENSIBVS.

IOANNES DE LAET, ANTVVERPIANVS,
In ordinem digessit & Annotationes addidit multas, & varia ab Auctore Omissa supplevit & illustravit.

IOANNI MAVRITIO,

NASSAVIÆ COMITI,

TERRÆ ET OCEANI BRASILIENSIS SVMMO PRÆFECTO,

Qvæ

SUIS PER BRASILIAM PEREGRINATIONIBVS INDEFESSO STVDIO INQVISIVIT, ACCVRATE DESCRIPSIT, ET QVORVM ICONES AD VIVUM IPSE FECIT, NOMINA APVD INCOLAS INVESTIGAVIT, ET QVÆDAM CONVENIENTIA IMPOSVIT, FACVLTATES, QVANTVM FIERI POTVIT, INDAGAVIT, ET IN HANC HISTORIAM, IN OMNIVM NATVRALIS SCIENTIÆ STVDIOSORVM ET ADMIRATORVM USVM DIGESSIT,

IN DEBITAM BENEFICIORVM MAXIMORVM AB IPSO ACCEPTORVM AGNITIONEM ET GRATIARVM ACTIONEM

DEVOTE OFFERT ET DEDICAT

GEORGIUS MARCGRAVIUS, DE LIEBSTAD,
Misnicus Germanus.

IOANNES DE LAET, ANTVVERPIANVS,

AD

BENEVOLOS LECTORES.

GEORGIUS MARCGRAVIUS, Auctor hujus Historiæ, doctissimus & diligentissimus Rerum Naturalium investigator, Mathematicarumque scientiarum imprimis gnarus, cum hoc ageret, ut accuratam daret Descriptionem omnium Rerum Naturalium BRASILIÆ, ad quam eo animo erat profectus, (cum quibus reliquæ Americæ maximam partem congruunt, quanquam ibi, ut & in aliis orbis partibus, quædam peculiaria reperiantur) non ex aliorum relatione, sed propria & diligentissima inquisitione atque accurata observatione, multis itineribus propterea susceptis, non sine periculo, primo confuse illas descripserat & delineaverat, prout variis locis & temporibus sese offerebant, aut ad ipsum ab incolis afferebantur: deinde illas ordine suo disponere & ad suas classes referre cœperat: sed quia, præsertim in plantis, non uno tempore omnia sese exhibent, quæ ad plenam & perfectam earum descriptionem requiruntur, hinc factum est ut in aliquibus plantis, aut flores aut fructus & semina observare atque describere non potuerit, aut omissa postea supplere. Nam cum singulari studio de publico bene merendi (quod in admodum paucis repetias, siquidem plerique suas potius res curant quam publicas) è Brasilia se in Africam contulisset, ut ibidem simili diligentia res naturales indagaret & describeret, morte præventus fuit, neque potuit aut suo, aut aliorum desiderio satisfacere. Quum itaque illius commentarii ita indigesti atque imperfecti ab Illustri Comite JO. MAURITIO (cujus beneficio, favore, atque impensis hæc egerat) mihi fuissent traditi, obtulit se statim haud levis difficultas: siquidem Auctor metuens, ne quis ipsius labores sibi vendicaret, si forte quid humanitus ipsi accidisset ante quam ipse illos posset publici juris facere, bonam partem illorum, & quæ erant maximi momenti, characteribus quibusdam ab ipso commentis, exaraverat, quæ secundum alphabetum secreto relictum, primum enodanda & transscribenda erant, majori molestia, quam quis facile in alieno opere vellet sumere. Superavi tamen hoc fastidium, & laborem, quanquam alias satis occupatus, & simul dedi operam, ut singula ad suas classes venirent, & quam decentissimo ordine inter se componerentur, nam Auctor nullo servato ordine & herbas & frutices atque arbores inter se miscuerat, prout venerant ad manus: verum ab ipso omissa in Plantarum descriptionibus, quanquam multum operæ adhibuerim, supplere non potui, præter admodum pauca, quæ diverso charactere expressa invenientur, & quarumdam plantarum icones, quæ deerant, quas ex herbis siccis ab ipso conservatis, delineandas curavi. Librum autem octavum quem Auctor tantum affectum reliquit, & pene nudos tantum titulos, concinnavi è variis schedis tum ipsius, tum aliorum, quas Illustr. Comes benignè cum variis Iconibus subministravit; & ob vicinitatem argumenti adjeci etiam brevem rerum Chilensium historiam, qualem nostrates dederunt, cum nuper illam provinciam lustrassent, & compendiosiorem navigationem ad mare Pacificum invenissent. Denique addidi Annotationes perquam multas, præsertim ad illas Plantas, quas certo deprehendi etiam in Nova Hispania nasci, quarum descriptionem sumsi à Fr. Ximene: cujus historiam (quam idiomate Hispanico in Mexico edidit anno CIↃIↃCXV, & inscripsit; *Quatro libros* DE LA NATVRALEZA, Y VIRTVDES DE LAS PLANTAS, Y *animales que estam recevidos en el vso de Medicina en la Nueva Espanna, y la Methodo, y correccion, y præparacion, que para administrallas se requiere, con lo que el Doctor Francisco Hernandez escrivio en lengua Latina)* jam dudum in Sermonem Latinum transtuli, integrum

opus editurus, si Icones Plantarum, quas illic nullas, uti nec animalium, addidit, vel ex parte nancisci potuissem. In quem finem & multas herbas siccatas & in charta bibula compositas ex Americæ Insulis ab Amicis mihi mitti curaveram, & cœperam ad Auctorem hunc nostrum mittere descriptiones Ximenis, ut comparatione facta despiceret num eædem in Brasilia nascerentur, quod in aliquibus bene processit, uti è sequenti Historia apparebit. Non dubito autem quin alii, quibus plus otii & scientiæ suppetit quam mihi, observaturi sint in Plantis & Animalibus multa convenientia cum iis quæ in aliis Orbis partibus reperiuntur, mihi per alias graviores occupationes non licuit operosius ista inquirere. Destinaverat autem Auctor noster operi suo præmittere, PROGYMNASTICA MATHEMATICA AMERICANA, *tribus sectionibus comprehensa. Prima sectio est* ASTRONOMICA *&* OPTICA, *omnium siderum Australium intra Tropicum Cancri & Polum Antarcticum exstantium instaurationem: observationes varias & multas omnium Planetarum & deliquiorum Solis & Lunæ, indeque exstructa singularia: novas & veras Theorias inferiorum Planetarum Veneris & Mercurii, observationibus propriis superstructas: Refractionum & Parallaxium doctrinam, obliquitatem maximam Eclipticæ definitam, nec non aliqua de maculis Solis & varias raritates Vranicas alias continens. Altera sectio est* GEOGRAPHICA *&* GEODÆTICA, *longitudinum terrestrium doctrinam eorumque initium numerandi constituens, Terræ totius veram dimensionem ex observationibus propriis demonstrans, ac Antiquorum & modernorum Geographorum errores detegens. Tertia ex duabus antecedentibus exstructa*, TABULÆ MAVRITII ASTRONOMICÆ. Etenim hunc titulum inter schedas illius inveni, sed tantum titulum, utrum opus absolverit, & quid illo factum sit, ignoro. Titulo autem huic subscriptum est; *opus desideratum à nemine adhuc tentatum, accedente munificentia Illustr. & Excellentiss. Herois* J. MAVRITII NASSOVIÆ COMITIS, &c. *Terræ & oceani Brasiliensis præfecti, Summi, Inchoatum Feliciter & itidem cum bono Deo post multos labores absolutum, in nova civitate* MAVRICIA, *sita in Brasilia Americæ Australis regione, Auctore* GEORGIO MARCGRAVIO *de Liebstad Germano.* Cæterum benevolos Lectores rogo ut hanc nostram qualemcunque operam boni consulant, Auctorisque manibus omnia bona precentur: & si quid aut corrigendum aut addendum noverint, candide impertiant; non enim despero, si Deus mihi vitam ad paucos annos proroget, & bello in Brasilia finis imponatur, Historiam hanc magis perfectam fore, & iis qui bene de illa merebuntur, condignam gratiam redditam iri. Interea fruimini his quæ jam damus.

SVM-

S V M M A R I A
LIBRORVM SEQVENTIVM.

LIBRO PRIMO *describuntur Herbæ, in quo sunt Icones sex supra octuaginta, Annotationes octodecim.*

LIBRO SECVNDO *describuntur Plantæ Fruticescentes, & Frutices; in quo sunt Icones novem supra triginta, & Annotationes undecim.*

LIBRO TERTIO *describuntur Arbores; in quo sunt Icones quinque supra septuaginta, Annotationes septendecim.*

LIBRO QVARTO *describuntur Pisces tam Marini quam Fluviatiles, atque item testacei: in quo sunt Icones sex supra centum, & Annotationes novemdecim.*

LIBRO QVINTO *describuntur Volucres; in quo sunt Icones quatuor supra quinquaginta, & Annotationes octo.*

LIBRO SEXTO *describuntur Animantes Quadrupedes, & Serpentes; in quo sunt Icones tres supra triginta, & Annotationes octodecim.*

LIBRO SEPTIMO *describuntur Insecta; in quo sunt Icones novem supra viginti, Annotationes octo.*

LIBRO OCTAVO *agitur de ipsa Regione, & de illius Indigenis & Incolis; in quo sunt Icones quinque & variæ Annotationes.*

APPENDIX *de Chilensibus, in qua sunt Icones duæ. Quæ partim è nostrorum Belgarum Commentariis, partim ex Auctore Italo est contexta.*

Denique in octo hisce Libris sunt Icones quadringentæ & viginti novem, maximam partem ab Auctore ipso accuratè delineatæ.

Errata

Errata quædam emendanda.

Quanquam diligens admodum cura adhibita fuerit, vitari tamen non potuit quin aliquot errata irreperent, quæ ſic corrigenda ſunt.

Pag. 8. l. 21. hepatici. p. 13. l. 34. *Hauhquilitl.* p. 16. l. 5. pannonici. p. 25. l. 23. corymbacei. pag. 57. l. 24. corniculati. p. 73. l. 34. aculeatos. p. 75. l. 1. tamen. p. 83. l. 33. *Peo de galinha.* lin. 49. *Engenho.* p. 104. l. 20. Jocara. p. 107. l. 18. *azeda.* p. 150. l. 42. *Bonito.* p. 180. l. 34. *pegador.* p. 271. l. 5. *pro* cum is *lege* omnis. l. 52. Vulgo alios è petra faciunt eoſque, &c. p. 272. l. 4. cochlearium. l. 18. quemque corda. p. 278. l. 35. *pro* pene, *lege* pone. l. 46. ullum *pro* illud. p. 279. l. 17. Medicis. p. 280. l. 1. promoturi ſint. p. 281. l. 33. matri. l. 51. majoris. p. 282. l. 38. continentem. l. 46. Subſidio veniret. p. 285. l. 57. ipſe vivit. p. 287. l. 36. Nentoques.

GEOR-

GEORGI MARCGRAVI HISTORIÆ PLANTARVM LIBER PRIMVS, Qui agit de Herbis.

CAPVT PRIMVM.

De variis Graminis speciebus.

GRAMINIS, *ut alibi, ita & in Brasilia variæ reperiuntur species, quarum has ab Auctore nostro observatas & descriptas inveni.*

Prima species. Caulis teres, tenuis, cavus, gramineus, in octodecim aut viginti digit. altitudinem assurgit, in medio habens nodum & inferius tres: superius autem supra nodum, unum folium acutum gramineum: in summitate caulis quinque aut sex spicas tenues, duos circiter digitos longas, crasso filo haud crassiores, coloris argentei, à quibus parvuli è cinereo ad purpureo-cæruleum colorem vergentes flocculi dependent, tremuli & qui vento abiguntur.

Secunda species. Vocari potest Gramen triangulare; caulem enim habet triangularem, quindecim, sedecim aut viginti quoque interdum digit. longum, supra terram longis angustis & venosis gramineis foliis præditum. In summitate caulis capitulum est quadrangulare, quasi è quinque glandibus compositum, magnitudine passulæ majoris, ad cujus latera quatuor foliola graminea extenduntur: ipsum capitulum odorem habet quasi chamæmeli.

Tertia species. Itidem caulem habet triangularem, circiter pedalem, atque juxta humum duobus aut tribus foliis oblongis gramineis vestitum. In summitate autem in brevibus petiolis, proveniunt sex, septem aut octo capitula alba, juxta se posita: quorum quodlibet circumstant sex foliola viridia acuta.

Quarta species. Ex radicula capillata multi prodeunt caules, teretes, tenues, Spithamam alti, ad terram unico foliolo gramineo acuto vestiti, è quo tanquam vagina prodit caulis. Summitatem autem caulis in orbem circumstant septem foliola, angusta, acuta, duos circiter digit. longa, viridia quidem, sed ad partem ab exortu interius albissima. In horum foliorum medio aliquot granula instar avenæ sibi invicem sunt apposita, in quibus semen latet. Caulis & folia pilis albis & mollibus vestiuntur.

Quinta species. Inferius triangulatum habet caulem, qui ad quatuor circiter pedum altitudinem assurgit: folia autem quatuor aut quinque, sesquidigitum fere longa, arundinacea: superius umbellas, multis acutis granulis, quasi Echinorum aculeis, onustas.

Sexta species. Gramen elegans plicatum atque miliaceum; in trium quatuor aut etiam quinque pedum altitudinem assurgit, ex radiculis filamentosis, arundinis modo: folia circiter unum pedem longa, eleganter plicata, viridia, figura pene ut palmæ nuciferæ junioris. Caulis superius fert spicam, circiter sesquipedem longam, milii spicæ similem.

Septima species. Gramen florens. E pilosa radicula caules protrudit perquam multos, pedem aut sesquipedem longos, qui inferiori parte gramineis foliis vestiuntur. Quilibet autem caulis superius habet capitulum squamosum, splendens, coloris sublutescentis è pallido, huic flosculus insidebat unicus, tribus foliolis luteis constans.

Octava species. Exiles radiculæ seu rectius filamenta emittunt quatuor aut quinque caules gramineos, angustos, circiter tres aut quatuor pedes altos. Quilibet autem caulis superius dividitur in umbellam, ut gramen cyperoides capitula squamata continentem.

Nona species. Gramen striatum simpliciter dici potest. Ex una enim radice quatuor aut quinque folia enascuntur & assurgunt in sex pedum altitudinem, similia gramini Hispanico striato, prӕterquam quod in medio folii tantum unica stria sit alba.

Decima species. Capûpuba Brasilianis: gramen plumeum: ad duorum aut trium pedum altitudinem assurgit, caule tereti, geniculato; foliis ad genicula plus sesquiped. longis; qui in summitate in viginti, viginti quatuor & interdum triginta tenuiores caules dividitur: quorum quilibet versus summitatem ad duorum, trium, quatuorve digitorum longitudinem, argentea vestitur panicula, quӕ in medio semen gramineum continet. Caules egregie rufescunt.

Vndecima species. Bicubitalem vel tricubitalem sortitur altitudinem; caule & foliis gramineis; panicula superius in duodecim, quindecim aut plures divisa; quarum quӕlibet octo aut novem digitos longa, coloris obscure rufescentis.

Duodecima species. Foliis & caule quidem ut antecedens, sed panicula longiore & pene pedali, subtiliusque composita, atque coloris viridis.

Decima tertia species. Iacape Brasilianis, Lusitanis autem corrupte *Sape:* Gramen junceum & tenue. Ex radicula geniculata, juncea, alba, assurgit ad trium pedum altitudinem; caule primum simplice instar culmi siliginis, tereti, qui postea finditur in aliquot folia graminea, angusta, in medio nervum album secundum longitudinem habentia: nullum habet saporem manifestum; nec florem fert nec semen. Valet contra serpentum morsus, hoc modo: si manus fuerit morsa, fiat post manum ligatura ex hoc gramine, venenum ultra non serpet.

CAP. II.

Filicis species, Trifolii species, Polipodium, Ononis.

FILIX *Brasiliana:* in duorum, trium aut etiam quatuor pedum altitudinem assurgit, caulis quadratus, ex ruffo nigricans, splendens, lanugine ruffa obductus. Folia ejus alata sibi invicem alternatim opponuntur, quinque aut sex digitos longa. Foliola autem alӕ sunt tenera, viridia, itidem alternatim opposita, in ambitu subtiliter serrata; in uno autem latere cujusque folioli, pulvis secundum oram folioli in longum adpendet ruffus. Nascitur ubique in Mediterraneis.

Filicis an species? Planta caule lento, sarmentoso, ruffescente, serpit atque fruticibus aliisque plantis se circumvolvit: folia ad caulem alternatim sunt posita, elegantissime dissecta, referentia dentatas illas texturas quas fœminӕ solent conficere. Nec florem fert nec semen. Copiose nascitur prope fluvium Capibaribi. Nascitur & alia species haud multum dissimilis in Insula Tamaraca.

Filix an Polipodium? Herba unico caule assurgens in trium circiter pedum altitudinem recto, continente folia indirecte sibi invicem opposita, seu potius alternatim posita, circiter quatuor digitos longa, angusta, acuminata, & in ambitu subtilissime serrata; atque postica parte secundum nervum in longitudinem ubique brunna aspergine variegata.

TRIFOLII species videtur Herba quӕ copiose nascitur in *Sinu omnium Sanctorum.* Ex radice recta, paucis filamentis prӕdita, arbusculӕ pene figura ad unius aut duorum pedum altitudinem assurgit, in multos ramulos expansa: suntque caulis ramuli lignosi, atque hinc inde acutis spinis muniti. In pediculis propriis, in quolibet ramulo tria foliola sibi sunt apposita more Trifolii. Hinc inde prodeunt in pediculis digitum longis flosculi ex viridi albi, magnitudine florum Anagallidis, subtilia staminula in medio habentes. Flosculos sequuntur siliquulӕ teretes, circiter duos digitos longӕ, in quibus semen rotundum, referens limacis concham, coloris epatici. Quando semen est maturum, siliquulӕ sponte dissiliunt & effundunt semen. Herba odorem habet instar Fœnugrӕci.

HERBA quӕ passim in Brasilia nascitur, an Trifolium Americanum spicatum dici potest? Ex radice lignosa, lenta, gracili, aliquot assurgunt caules sesquidigitum circiter alti, qui unum atque alterum ramulum nanciscuntur. Caulis rotundus, pilosus & quasi geniculatus. Ad genicula autem in brevi petiolo, nascuntur juxta se tria folia, superius viridia, inferius pilosa & canescentia. Flosculos fert in spicam congestos purpurei coloris. Post quos proveniunt siliquulӕ compressӕ, hirtӕ, incurvatӕ seu lunatӕ, ut in herba quam vocant Ferro-cavallo, & quasi decisӕ; nam maturӕ in tot concedunt partes, quot grana continent seminis. Semen est magnitudine Sinapi, sed figura phaseoli ex albo flavescens & punctum fuscum parvulum loco hili habens, sapore quasi pisi. Inter eundum hӕ siliquulӕ facillime vestibus adhӕrescunt: ideoque Lusitani vocant hanc herbam *Amores.*

POLYPODIVM Brasilianum & radice VIII. aut IX. digit. longa, nodosa, digitum crassa subruffo musco obducta, interius ex albo flavescente, saporis subdulcis cum quadam austeritate,

tate, ſucculenta, aſcendit caulis tres aut quatuor pedes altus, ſtriatus, contortus niger aut ruber, qui in ſummitate multa habet folia, trina ſibi directe vel alternatim oppoſita, quatuor circiter digit. longa, plus digit. lata, læte viridia, mollia, nervo obſcure ruffo ſecundum longitudinem: juxta quem in utroque latere inferiori quadruplex ſeries punctorum pulveris luteſcentis è ruffo conſpicitur; & inter punctula à nervo per latera tranſverſim multæ tenues venulæ virides.

ONONIS non ſpinoſa & floribus luteis. Multi caules teretes, lenti, piloſi, ex una radice enaſcuntur longi, partim humi procumbentes, partim ſurrecti, ad tactum quaſi pinguiuſculi ſeu glutinoſi; è quibus hinc inde alternatim & quaſi ſe amplecterentur in exortu prodeunt ramuli, quos eodem modo, hinc inde petioli breves complectuntur, atque quilibet tria foliola, quidam etiam tantum unicum continentes: ſuntque foliola oblonga, anguſta, nervo ſecundum longitudinem & venulis obliquis inferne prædita, & leviter piloſa. Floſculos ex ſinu prodeuntes fert luteolos Ononidis modo.

CAP. III.

Arundines & Cannæ.

IATABOCA Braſilianis dicta Silveſtris Arundinis eſt ſpecies, in viginti aut plurium pedum altitudinem exereſcit, & anterioris brachii acquirit craſſitudinem, medulloſa, & exterius

coloris è viridi ſubflaveſcentis: ramos autem habet alternatim oppoſitos & in iis ramulos ad eundem modum, dimidium pedem plus minuſve longos, ſolitarios vel plures, & uſque ad octo, juxta ſe proxime poſitos: ramuli autem circa exortum ſpina muniuntur: in ramulis folia ſunt alternatim poſita, in quolibet ſeptem, octo, vel novem, graminea anguſta, acuminata, atque læte viridia, quatuor aut ſex pedes longa. Nec florem fert nec fructum. Magnum autem impedimentum objicit hæc planta viatoribus, ſiquidem paucis menſibus vias obturat,

celeriter crescens & recrescens abscissa. Cæterum usurpatur ab Indigenis pro lignis ad parietes ædium: excavatur etiam atque impletur aqua à viatoribus ad itinera agenda per loca deserta & inaquosa.

VVBA Brasilianis dicta, Nasthos Græcis, *Arundo Sagittaria:* itidem in viginti aut plurium pedum assurgit altitudinem. Caudex illius rectus, inferius ad trium aut quatuor pedum altitudinem quasi lignosus & durus, reliqua parte spongiosus & lævis: inferius albicantis flavi coloris, superius plane viridis. Crassities ejus inferius quatuor aut quinque digitorum; superius digitum auricularem æquat. Versus inferiorem partem habet folia quasi convoluta, superius recta & plane lævis, atque ex hac fiunt sagittæ. Caulis habet interdum unum atque alterum ramum. Tredecim aut quatuordecim pedum altitudine à terra, per trium circiter pedum longitudinem, vestitur foliis arundinaciis, angustis, & pene sex pedes longis. Supra horum foliorum finem circiter duos pedes, rursus lævis est & sine foliis.

MEERV Brasilianis dicta, *Canna Indica* Car. Clus. Rar. pl. Histor. lib. IV. cap. 54. in octo aut decem pedum assurgit altitudinem, caule arundinoso, succulento, viridi, digit. crasso; quem per intervalla ambiunt folia solitarie posita quatuor aut quinque digit. etiam sesquipedem longa, decem aut undecim digitos lata, similia foliis Paco. Superius habet caulis tres aut quatuor ramos, qui multos ferunt flores, tribus foliis linguiformibus constantes, circiter duos digit. longis, erectis, quæ circumdantur ab aliis foliis acuminatis & convolutis; in medio autem sunt duo angusta, paululum contorta, atque in horum medio adhuc unum folium instar ligulæ, habens ad latus stamen fuscum in quadam prominentia. Flos est inodorus, coloris ignei. Post flores sequitur fructus, nimirum corpus oblongum, teres, in tres exedras extuberans, echinatum, instar fructus Ricini, coloris viridis, at ex parte rubescentis: quum vero semen intus maturum est, tunc nigricat: dividitur interius in tres cellulas, habens in qualibet, ut plurimum, duodecim grana seminis, magnitudine pisorum, rotunda, lævia, nigra, & durissima: malleo contusa continent intus durissimam substantiam albam, quæ cavitatem intra se habet instar vitri vinarii & in cavitate illa corpusculum instar vermiculi casei, ex quo progerminatio fit, ex hoc semine vulgo corollæ precariæ fiunt. Radix humanam crassitiem acquirit, longa, splendide ex albo flavescens, instar cepæ squamas habens ruffas, atque succulenta: per intervalla autem hinc inde habet tubera seu prominentias fastigiatas, unde novos profundit caules, nam perennat hæc planta.

Annotatio. Hæc Planta ut bene observat Car. Clusius loco ab Auctore citato hyemem nostram ægerrime admodum patitur, diligentia tamen haud difficulter etiam in nostra Batavia conservari interdum potest, & vidimus utramque speciem nonnunquam florentem, atque radice se propagantem, sed ante primum frigus in hypocaustum transferenda est, nam

frigoris

frigoris impatientior est. Observat autem doctissimus & diligentissimus auctor, è vetustis stolonibus cum marcescentes in vaporario præscinduntur, lacrymam exstillare albam, Tragacanthæ æmulam, subdulcem & lentam; atque in ipsis foliis etiam senescentibus existit tenue quoddam excrementum nitri sapore. Quo nomine, inquit, veteribus dicta sit hæc planta, me ignorare fateor ingenue.

Reperitur & alia species priori speciei Meeru similis figura, colore foliorum & venis, sed flos variat: folia quoque sunt angustiora, magis acuminata, ac ut plurimum circa imum caulis erumpunt ex vaginis: in medio assurgit caulis ferens aliquot flores paulo majores quam prioris: constat autem flos tribus cochleari-formibus (puta Lusitanici) foliis, tres digit. longis, incurvatis, in quorum medio adhuc angustum foliolum, sesquidigit. longum, instar cuspidis directe extensum. In postica parte floris, post tria illa majora folia, itidem talia foliola duo mucronata extant, ita ut totus flos octo constet foliis, & adhuc in medio, more Gladioli, staminulum flavum, extremitate sua fuscum obtinet. Flos inodorus & flavus. Semen & radix ut prioris. Nigritæ commedunt radicem.

Annotatio. Audio Plantam hanc jam & semen suum maturasse in Horto diligentissimi Botanici Henrici Munting M. D. Groningæ, unde spes est illam magis familiarem cœlo nostrati sensim futuram.

CAP. IV.

De Camaris variis.

CAMARA Brasilianis; diversæ ejus reperiuntur species: *Camara tinga* & *Camara flore albo:* utraque autem fruticescit.

Camara flore rubro: caulis hujus hirsutus in multos expanditur ramos: folia habet serrata, menthæ crispæ similia, sed magis splendentia, leni hirsutie prædita, & ad tactum mollia, bina sibi invicem ubique opposita, quodlibet brevi pediculo insidens. In extremitate ramorum, uti & ad exortum foliorum ad caulem proveniunt oblongi pediculi aliquot juxta se positi, multos flosculos habentes rubros. Post flores sequitur uvula, baccis plena viridibus, magnitudine baccarum Sambuci: & uvula cum baccis similis est fructui Chamæpericlymeni Car. Clusii Rar. Histor. lib. 1. cap. 38. Flos insignis odoris: & ipsa herba superat odore Mentham.

Huic plane similem speciem inveni ad ripam Fluvii S^ti^ Francisci, excepto colore floris, qui plane flavus erat.

Camara flore albo: caule lignoso, duro, quadrato, hispido, in duorum aut trium pedum adsurgit altitudinem, atque in multos expanditur ramos; partim etiam caules longi in terram procumbunt, serpentes cum suis ramis. Folia autem habet rugosa, hirta & ad tactum dura, in ambitu serrata, splendentia, saturate viridia, bina semper sibi invicem opposita, & ad exortum ramorum sparsim. In extremitate autem ramorum & summitate caulis umbellatim proveniunt flosculi parvi, instar florum Lychnidis chalcedonicæ, coloris candidi seu lactei, suavis odoris. Tota planta odorem habet fere instar Menthastri.

CAMARA VUBA Brasilianis, in eximiam altitudinem adsurgit, caule hirsuto, nodoso. Folia quoque hirsuta & ad tactum aspera, in ambitu serrata, urticæ foliis similia, inæqualis magnitudinis, bina semper directe sibi opposita.

In extremitatibus ramorum enascuntur flores, magnitudine florum Bupthalmi, egregie lutei, novem foliis constantes, & in medio umbilico magno, luteo, cui admixta staminula nigra, odoris quasi medii inter urticam & mentham.

Planta ad tactum plane glutinosa sentitur.

Post flores sequitur semen oblongum, nigricans, ut in cichorejo.

ANNOTATIO.

Icon quam hîc damus, quanquam illam acceperimus cum adscripto nomine Camara uuba, potius videtur alterius Camaræ de qua ante Author; nam manifeste baccas pro fructibus repræsentat; cum huic tribuantur semina oblonga instar cichorei; quod hîc monendum duximus, ne quis erret.

Cæterum hæc videtur illa planta quam Fr. Ximenes scribit à Mexicanis vocari *Tomatzitzicaztli*, quæ species, inquit, est urticæ, atque in molem humanam adolescit; folia habet succida, grandia & plena spinis & villis, caules læves & blancos, flores luteos. Nascitur locis calidis & frigidis Provinciæ Mechuacanæ & alibi: saporis est amari, cum quadam acrimonia, temperie calida & sicca. Decoctum spissatum curat ulcera vetera, & lenit dolores capitis, si illa abluatur.

CAP. V.

Aguara ponda. Iacua acanga. Caacica. Innominatæ duæ.

AGUARA PONDA Brasilianis, Myouros sive Myurus, Belgis Rattensteert: in sesquipedalem aut majorem quoque altitudinem assurgit, caule geniculato, tereti, viridi: ad singula autem internodia folia habet quatuor, quinque aut plura, angusta, serrata, & fastigiata, viridia, inæqualis magnitudinis. In summitate caulis spicam unum pedem longam, teretem, undique flosculis eleganter cœruleo-violaceis plenam, coloris ut violæ martiæ nostratis: quilibet flosculus constat quinque foliolis subrotundis, ac integer flosculus non male refert violam martiam, ac paululum quoque ejus odorem. Radix illius recta, mediocriter crassa, & multas parvulas radiculas adjunctas habens adhæc filamentosa.

Reperitur & alia præcedenti plane similis, nisi quod spica florum lata est, cubicis foveis insignita loricam repræsentans, viridis: ex foveis autem illis prodeunt flosculi cœrulei ut in altera specie, quam descripsimus.

IACVA ACANGA Brasilianis, *Fedagozo* Lusitanis, species est Scorpioeidis. Assurgit in

duorum

duorum aut trium pedum altitudinem, caule hirſuto, piloſo, multis ramis prædito: folia bina ſibi oppoſita cum aliis parvulis habet, vel etiam quandoque ſolitarie poſita, ſuntque corrugata, ſimilia foliis Scarleiæ, raris pilis veſtita, oblonga.

In extremitatibus ſuperiorum ramorum enaſcitur ſpica decem aut duodecim digit. longa, in qua unicus ordo floſculorum, coloris è luteo & cœruleo mixti: quilibet floſculus autem figuram habet parvi calicis: extremitas ſpicæ curvata ſolet eſſe inſtar floris vulgaris Scorpioidis.

Poſt flores ſequitur ſemen milii noſtratis ſimilitudine, flavum, triangulare, & circa extremitatem acuminatum, figura pene fagopyri, ſed fuſci coloris.

Radix pedem aut ſeſquipedem longa eſt fere recta; pauca aut nulla filamenta habens, cortice fuſco, intus alba, lignoſa ac lenta, ſapore ſubdulci ſed parum manifeſto.

Reperitur & alia ſpecies plane priori ſimilis, niſi quod paulo major ſit quo ad caules. Radix eadem eſt, folia autem paulo molliora, ſpica quoque ut in priori incurvata, floſculi albi ſeu lactei, quinque foliolis conſtantes.

Semen denique rotundum, non triagulare ut in priori.

Annotatio; Non invenio has ſpecies Scorpioidis hactenus à Botanicis eſſe deſcriptas.

CAACICA Braſilianis, *Erua de Cobra* Luſitanis; ex radice parvula filamentoſa multi proveniunt caules juxta ſe, ſemipedem aut etiam pedem longi, ex viridi ruffeſcentes, paululum hirſuti, & unius digiti intervallo habentes nodos; & ad ſingulos nodos duo folia ſubtiliter ſerrata, appoſita, magnitudine & figura æmula foliis Veronicæ, aliquantum hirſuta, ſuperne viridia, inferne albicantia. Inter folia ad nodos multi prodeunt floſculi viridis coloris cum aliquantillo rubore mixti, in umbellam compoſiti. Tota planta fundit lacteum ſuccum. Præſentiſſimum eſt remedium contra ſerpentum morſus herba hæc contuſa & impoſita. Valet etiam ad alia vulnera.

Planta (quam Auctor non nominat) ex radicula alba, multis filamentis prædita, protrudit unum aut duos cauliculos, teretes, virides, ramoſos, hinc inde foliolis veſtitos inſtar ſinapi. In ſummitate cauliculi enaſcitur longa ſpica floſculorum albiſſimorum, tantæ magnitudinis, quantæ Acetoſæ minimæ. Poſt floſculos ſequitur ſemen ex fuſco cinereum, rotundum, mediæ magnitudinis inter ſemen ſinapis & papaveris, hirſutum, ad tactum ut capitellum herinacci. Tota planta ſeptem aut octo digitorum altitudinem acquirit.

Planta (cui Auctor nomen non appoſuit) ex radice brevi, multis filamentis prædita, emittit novem aut decem caules, teretes, ruffos, unum vel duos pedes altos, qui folia oppoſita ſibi habent, figura foliorum ſalicis. In ſummitate caulium & ramorum

rum prodeunt flores albi, longis pediculis innitentes, quatuor circiter digit. longis, ſimiles plane floribus Tanaceti, ſed vix ſextam partem æquantes. Bini floſculi juxta ſe poſiti, in proprio ſinguli pediculo in caule quovis & ramulo inveniuntur. Caulis lentus & ſucculentus.

CAP. VI.

Plantæ innominatæ duæ. Caapotiragoa.

PLANTA hæc *(quam auctor non nominat)* in pedalem atque etiam majorem excreſcit altitudinem, caule nodoſo partim incumbente terræ, partim ſe ſurrigente. pars quæ terræ incumbit crebras agit radiculas. Diſtant nodi circiter trium digitorum intervallo, ex quibus prodeunt folia, unum aut duo minimum digit. longa, nervo & quinque aut ſex venulis ſecundum longitudinem, ut in Plantagine, ſuperius viridia, inferius parum cinereſcentia. In ſummitate caulis duo folia parva ſibi applicata inveniuntur, figura conchulæ quam miſellam vocant, ex quorum medio flos enaſcitur eleganter cœruleus, foliis tantum duobus obrotundis conſtans, aliquot ſtaminula habens cœrulea, flavis apicibus. Tota planta Gentianam aliquo modo repreſentat.

Radix teres, tenuis, longa, ſine fibris, hepatici coloris.

Reperitur & alia planta habens flores inſtar Loti tetragonolobi, folia oblonga, caulem craſſum, ſtriatum, paulum hirſutum, multis ramulis præditum.

PLANTA (quam Auctor non nominat) caule lento, anguloſo, ruffo, ſerpit, & trium aut quatuor digitor. intervallo, in pediculo digitum longo, tria ſemper folia ſibi appoſita habet, quinque aut ſex digitos longa, in ambitu ſerrata, læte viridia, nervo & venis obliquis conſpicuis prædita. Ad pediculum foliorum alius pediculus quinq; aut ſex digit. longus provenit ruffus, qui umbellam habet inſtar Sambuci, floſculis minimis, qui nullis foliis conſtant: in totum ſanguinei elegantiſſimi coloris; quilibet eorum figuram habet rhopali quo leproſi mendicantes circumcurſant.

Spermacoce (ex Juss.)

CAAPOTIRAGOA Braſilianis: ex radice longa contorta, lenta, exterius fuſca, intus candida, multi enaſcuntur caules quadrati, duorũ aut trium digitorum intervallo geniculati, octodecim, viginti, & interdum plures digit. longi, qui partim terræ incumbunt, partim ſe ſurrigunt. Ad ſingulos autem nodos annaſcuntur duo, tria vel quatuor folia,

folia, figura & magnitudine hyſſopi, inæqualis tamen magnitudinis. Quidam etiam caules hinc inde ramulos protrudunt ad nodos, eodem modo foliis veſtitos. Caulis autem, ramuli, & folia ſunt piloſa, viridia, incana.

In ſummitate caulis & ſeſquidigitum ſub ipſa, & tali intervallo rurſus verſus inferiora, verticillatim enaſcuntur floſculi, globuli luſorii magnitudine, plurimi, albi, quatuor foliolis conſtantes: & prope quemlibet verticellum floſculorum bina foliola hyſſopi æmula. Poſt floſculos capſulæ rotundæ ſtriatæ ſequuntur, magnitudine myrtillorum, in quibus ſemen continetur: *cujus formam Auctor deſcribere omiſit.* Planta hæc ſalſi eſt ſaporis & proinde Kali geniculatum ſeu vitriaria poteſt appellari. Frequens eſt in locis arenoſis maritimis, in mediterraneis autem nequaquam reperitur.

Reperitur & alia ejuſdem ſpecies, cujus caulis lignoſus, etiam partim terræ incumbens, partim ſurrectus. Folia autem Roſmarini æmula ad genicula caulis conſiſtunt: atque ibidem floſculos habet multos, congeſtos, candidos, in capitelli figuram circa caulem.

CAP. VII.

Paiomirioba. Innominata. Micambe. Tareroqui. Ivapecanga ſeu Sarcaparilla.

PAIOMIRIOBA, orobus Braſilienſis mihi flore Loti luteo. Ex unica radice multi prodeunt caules, circiter tres pedes longi, lignoſi, virides, nodoſi, in multos ramos divaricati, qui è nodis prodeunt: in quolibet ramulo octo vel novem folia, nimirum quatuor vel quinque paria ſibi invicem oppoſita, plane ſimilia orobi pannonici Car. Cluſii Rar. Hiſtor. Lib. VI. cap. 44. in extremitate ramorum enaſcuntur floſculi, quinque foliolis conſtantes, plane ſimiles illius orobi pannonici, ſed omnino lutei.

Flores ſequuntur ſiliquæ, quatuor, quinque, ſex aut ſeptem digitos longæ, teretes, paulum compreſſæ, haud craſſæ, incurvatæ ut enſis polonicus: quæ per maturitatem fiunt fuſcæ, & ſponte rumpuntur, atque effundunt ſemen rotundum, latiuſculum, compreſſum, fuſcum, paulo majus lentibus. In qualibet ſiliqua quinquaginta & interdum paulo plura ſemina continentur. Toto anno floret & fert ſemen.

Aqua diſtillatur ex hac planta, quæ uſurpata, comminuit & expellit calculos veſicæ.

Radix longa, recta, multa ſuperius habens filamenta, flavi coloris.

Radix contra venena: folia contra *Bichos de Cu:* ſemen cum aceto contra impetiginem valet: ſtranguriæ quoque radix medetur.

Planta quoque contuſa & calide applicata laterum doloribus auxiliatur.

ANNOTATIO. Natæ nobis aliquoties plantæ hæ è ſemine ex Braſilia miſſo, ſed nunquam floruerunt.

PLANTA (*cui neque nomen dat neque Iconem, ita ab ipſo deſcribitur*) è radice proveniunt aliquot folia, viginti aut paulo plures digitos longa, læte viridia, ſplendentia, ad tactum mollia, figura foliorum majoris Lapathi, nervo craſſo in medio ſecundum longitudinem, multangulari, venis vero tranſverſim eminentibus. Inter hæc folia aſſurgit caulis teres, digiti minoris craſſitie, & duarum ſpithamarum longitudine, in quo julus ſpithamam longus, coloris

loris ut julus juglandis, verum quinque aut ſex digitos craſſus; videturque quaſi compoſitus ex quadratis gemmis, quarum quælibet in medio punctum habet brunnum; ſubſequente tempore hæ gemmæ prodeunt (etiam planta evulſa & in cubiculo appenſa) & cum prodierunt ad tertiam digiti partem, ſunt elegantis brunni coloris; dehinc amplius ſe produnt & reliqua ſui parte ſunt coloris eximie incarnati, cum paululo brunno ſuperius. Fructus ita integer cum prodiit, tribus ſubtiliſſimis filis quaſi pilis appendet: interius autem habet pulpam candidam & nucleum in medio.

MICAMBE Angolenſibus, (*& ut videtur ex Africa in Braſiliam tranſlata*) in pedalem circiter altitudinem aſſurgit caule tereti, contorto, quem circumdant foliola parvula, & hinc inde ramuli circiter duos digitos longi, quorum ſinguli ſuſtinent floſculos ex albo ſublutcos: ſequuntur dein ſiliquæ incurvatæ, obrotundæ, teneræ, in quibus multum ſeminis nigri, rotundi, majoris quam papaveris. uſurpatur à Nigritis in cibis.

ANNOTATIO. Miſſum nobis hujus Plantæ ſemẽ è Braſilia aliquoties, nomine *Moſambes d'Angola*, quod & feliciter pullulavit, & præſertim æſtate hujus anni CIϽ IϽ C XLVI. non modo folia & caulem produxit, ſed & floruit liberaliter, & ſemen tulit, quod tamen à leviſſimo frigore, initio Octobris, cum ipſa planta corruptum fuit. Eſt autem elegantiſſima planta; foliis ſimilibus pentaphyllo, floſculis ſingularis conformationis ſed minutis admodum: ſiliquis contortis; ſed cum in eo eſſem ut iconem fieri curarem, præter expectationem periit.

TAREROQVI Braſilienſibus, *Matapaſto* Luſitanis, ſpecies eſt Payomiriobæ ejuſdem figuræ & eadem radice, caule, ramis: flore quoque eodem ſed paulum minori, eadem diſpoſitione foliorum & ejuſdem coloris. differt tamen foliorum figura: nam hujus ſunt digitum aut paulo plus longa, figuræ ovalis, ad exortum ſuum anguſtiora, ſuperius viridia inferius nonnihil incana; nervo ſecundum longitudinem & venis obliquis prædita. Poſt ſolis occaſum folia ſua componit & quaſi marceſſit, mane iterum explicat. Semen rotundum, nigrum, minutum & multum diverſum à ſemine Payomiriobæ.

ANNOTATIO. Et hujus plantæ ſemen ſæpius è Braſilia ad nos delatum, ſed non tam feliciter pullulavit quam payomiriobæ, ut differentias harum plantarum non licuerit liquido obſervare.

IVAPEGANGA Braſilienſibus, Sarcaparilla Hiſpanis. Caule ſarmentoſo, lignoſo, lento, viridi ſerpit, aculeos ſeu ſpinas hinc inde habente acutas. Folia ſolitaria, quinque, ſex, vel etiam duodecim digitos longa, exterius acuminata, & tres, quatuor aut quinque digitos lata, ubi latiſſima; in quibus tres nervi inſigniter conſpicui ſecundum longitudinem tendunt, tranſverſim autem multas minutas venulas habet vario flexu diſcurrentes; exterius dilute, interius virent ſaturate. Ad quemlibet cujuſlibet folii pediculum (qui brevior) duæ claviculæ prodeunt lentæ, longæ, quibus aliis plantis ſe firmiter annectit,

Flo-

Flores fert racematim: sequuntur dein baccæ, primo virides, mox cinnabriæ, ubi autem maturuêre, nigræ, rotundæ, magnitudine mediocrium cerasorum: quælibet in umbella consistit seu proprio breviori pediculo, quorum pediculorum decem aut duodecim uni longiori insident. Baccæ autem rugosæ ut cerasa siccata. Intus continent unum aut duos lapides albo-flavos, duros, in quibus durus albicans nucleus. Datur & alia species hac validior. Vide Monard. cap. XXII.

ANNOTATIO. Fr. Ximenes. Mexicani vocant *Mecapatli* nobilissimam illam plantam quæ Hispanis dicitur *Sarcaparilla*, cujus in Nova Hispania plures reperiuntur species, quas hic ordine recensebimus. Prima est quæ passim nascitur in Hispania & præcipue in agro Hispalensi, in campis & vallibus, quam quidam Botanici referunt ad Smilacem asperam, quæ à Dioscoride describitur: hæc reperitur haud longe à Mexico in pago S. Fidei, juxta fontem cujus aquæ suavissimæ & saluberrimæ per aquæductus in civitatem deducuntur; itemque in *Tzonpango* & Provincia Hondura, unde potissimum infertur Europæ; de cujus figura nihil attinet dicere, quia Dioscorides exacte illam describit, neque illius facultatibus, quas obtinet easdem cum cæteris speciebus; licet Dioscorides nihil dicat de illius temperamento, neque virtute qua provocat sudores & tollit dolores juncturarum atque aliarum partium, multasque alias sanat infirmitates graves ac pene incurabiles; sed solum explicet illius vim qua resistit venenis & inter alexipharmaca numeratur. Est itaque hæc planta species Sarcaparillæ; licet Hispani, qui nunquam adierunt Americam, non patiantur id sibi persuaderi, nequiquam tamen negabunt qui illam comparaverint cum cæteris speciebus novi orbis, quanquam Americana non producat semen: verum haud insolens homines fastidire nota & peregrina atque longius petita admirari & magni facere. Est frigida & sicca, licet non omnino careat partibus calidis & subtilibus, quibus movet sudores & corroborat calorem ventriculi (& licet alii hoc negent) mundat renes & ureteres: Sanat morbos chronicos. Variæ & multæ sunt opiniones de exhibendi modo, quas omnes hic referre nimis longum foret; solum monebo quomodo simplex decoctum fiat ad ordinarium potum, credo enim vix ullam domum sine illo reperiri: Sume unciam unam Sarcaparillæ recentissimæ, siquidem facile potest haberi, & divide illam & conscinde minute & cum quatuor azumbris (id est, octo sextariis) aquæ tantisper ebulli donec quarta pars consumatur; reliquum bibitur ordinario. De liquore, quem solent præparare non pauciores sunt opiniones, verum essem author iis qui in America Sarcaparillam sunt usurpaturi, ut utantur succo è recentibus radicibus expresso, (siquidem ubique sunt obviæ) quatuor unciatum quantitate singulis vicibus; observavi enim mirabiles effectus, tam in lue venerea, quam in aliis morbis, & credo nullum magis salubre medicamentum posse reperiri. Ex Clus. edit. cap. XXII. Doctor Monardes in priore parte sui operis describit syrupum è Sarcaparilla compositum cum aliis simplicibus, quem longe utilissimum esse sæpe deprehendi, fit autem ad hunc modum: Sarcaparillæ unciæ duæ minutim concisæ: Guajaci triti quatuor unc. Zizipha sex & triginta, pruna passa XXIV. utraque officulis repurgata: florum Boraginis semuncia, violarum tantundem: pugnus hordei mundati & fracti: in sex aquæ sextariis lento igne coquuntur ad quatuor sextariorum consumtionem, exprimuntur valide & colantur: & decem hujus decocti unciis, admiscetur una syrupi violati. Calidus mane & vesperi sorbendus datur, eodem servato ordine, qui solet in ejuscemodi potionibus observari, sudorem si quis subordiatur detergendo. Conceditur ab initio esus pulli gallinacei exigui, & servatur idem ordo qui in usu Guajacan, & bibunt aquam aut decoctum simplex quod modo descripsimus. Ea ratione curatur omne genus morbi gallici, atque aliæ etiam infirmitates, quæ usu Guajaci aut Chinæ curari solent. Fit & alius syrupus, hoc modo: Sarcaparillæ octo unciæ concisæ & confractæ in octo aquæ sextariis ad sex consumtionem coquuntur; in binis qui supererunt sextariis, sacchari libræ IV. injiciuntur, fitque syrupus ut moris est. Hujus unciæ tres mane & totidem vesperi sumuntur; prandium esto è cibis boni succi, cœna sobria, potus ex aqua Sarcaparillæ simplici. Eo utantur donec absumtus sit, quo tempore ad sua negotia peragenda egredi non vetabitur. Curat hic syrupus plerosque è morbis supra dictis sine molestia.

Idem Ximenes, de specie Sarcaparillæ quam vocant *Quauhmecatl*. Incolæ *Yauguitlan* vocant hanc herbam *Cocozcapatli* sive *Cocoztic palancapatli*; Mechoacani *Yzhuatzoz* quæ est species Sarcaparillæ peregrina, habens radices surculosas, è quibus saliunt caules volubiles, cum horridis spinis & multis capreolis, folia ejus sunt similia ocymo acuminata & curtata cum certis lævitatibus & nervulis qui discurrunt per longitudinem; nullum fert semen; pollet eisdem facultatibus quibus cæteræ. Reperitur ad radices Vulcani haud longe à pago Atlatlaluca omnino similis planta, verum radices sunt tenues & fibræ graciles. Sunt qui omnes has plantas referendas putent ad species Chinæ, verum quia radices plurimum differunt, magis credendum est sui generis esse plantas, licet figura foliorum, caulium volubilitate & capreo-

preolis conveniant. Sunt frigidæ & ſiccæ omnes, & licet non omnes adſtringant, ſunt tamen utiles contra dolores juncturarum & alios quoſvis natos è lue venerea: & ad ſudores ciendos: inveterata ulcera ſananda, & morbos pertinaces & chronicos; adverſus vitia quæ nervis accidunt; pluresque infirmitates, ut vulgo jam notiſſimum eſt. Idem Ximenes: Quautimecapatli illa ſpecies, cujus radices in Hiſpaniam transferuntur, fert folia grandia figura cordis, caules volubiles & ſpinoſos, radicem ſurculoſam, fructum producit nullum: obtinet multos capreolos, qui illi ex omnibus partibus enaſcuntur. Naſcitur in campis Totopec & Miztitlan, verum optima creditur quæ provenit in Hondura, & potiſſimum infertur Europæ.

CAP. VIII.

Camaru. Inimboy. Altheæ ſpecies. Cararu. Sempervivum marinum bacciferum. Icipo. Perexxil.

CAMARU planta dicta Braſilienſibus; Solani veſicarii eſt ſpecies. Ex radice parva, alba, multis filamentis circumdata, enaſcitur caulis ſatis craſſus, quadrangularis, nodoſus, viridis, pilis albis veſtitus, qui in multos ſe expandit ramos itidem nodoſos, qui & ramulos profundunt, ut plurimum binos ſibi appoſitos: ad nodos folia naſcuntur duo vel tria, dilute viridia, ad tactum mollia, longis pediculis innitentia; figura cordis, craſſo modo in ambitu dentata, ſimilia foliis noſtratis ſolani veſicarii. Ad exortum foliorum in proprio pediculo, ex thecula rotunda prodeunt floſculi parvi pallide flavi, unica quidem parte conſtantes, ſed in quinque angulos expanſi; intra florem ſunt quinque maculæ obſcure purpureæ quaſi ungues, & quinque ſtaminula itidem purpurea. Quidam flores tantũ quatuor angulos habent, & totidem maculas. Floſculi ſe claudentes ſtellam quadrangularẽ vel quinquangularem exacte referunt. Poſt quos ſequitur fructus pallide flaveſcens, ceraſi magnitudine, folliculo incluſus modo noſtratis Halicacabi fructus; nimirum pentagono, turbinato, cujus anguli lineis purpureis intexti. Pediculus fructus haud ita longus & itidem purpureus. Fructus comeditur & eſt ſapore fere ut noſtras Halicacabus. Herba cocta ſervit lavandis cruribus.

Vid. icon. p. 56 INIMBOY Braſilienſibus; ſpina illa quæ fert lobos illos echinoides Car. Cluſio memoratos: in cynoſbathi magnitudinem excreſcit; caudex & ramuli pleni ſpinulis hepatici coloris, lignum autem intus medulloſum inſtar ſambuci. Habet in quolibet ramo multos ramulos directe oppoſitos; in ramulis porro folia itidem oppoſita à quatuordecim ad viginti in uno ramulo, qui inter quodlibet par foliorum duobus munitur aculeis. Sunt autem folia læte viridia, ſplendentia, fere cylindracea, & unum circiter digitum longa. Flores fert in ſpicam congeſtos luteolos. Hos ſequuntur lobi ſpinoſi, hirſuti, coloris, cum maturuerunt, hepatici, in quibus ſingulis continentur duo globuli duriſſimi, cinerei coloris, glabri & ſplendentes, qui quaſſato lobo ſtrepitum edunt: nucleus interior ex albo flavus, amari ſaporis, inſtar Lupinorum. Lobus autem per maturitatem diſſilit & effundit globulos.

ALTHEÆ ſpecies. Caulis rectus, teres, uno latere ruffeſcens, ad duorum aut trium pedum aſſurgit altitudinem, ramis multis hinc inde explicatis; folia ſingulatim poſita in pediculo tres aut quatuor digitos longo, in tres vel quinque lacinias ſecta, craſſe in ambitu ſerrata, nervis & venis ruffeſcentibus, ſuperne ſaturate viridia, inferne incana, hirſuta & ad tactum mollia. Ad caulem prope exortum foliorum & in ſummitate caulis & extremitatibus ramorum provenit flos egregie incarnatus, conſtans quinque foliis, ſtamineque in medio incurvato. Florem ſequitur ſemen, nimirum tot triangulares, hiſpidæ, adhærentes capſulæ gryſei coloris, juxta ſe in orbem poſitæ, quot folia flos habuit: in quibus ſemen triangulare, ſubrotundum, & figura lunæ gibbæ, coloris gryſei, magnitudine farris.

CARARU Herba dicta Braſilienſibus, Luſitanis *Bredos*, eſt ſpecies Bliti. Ex radice alba, ſatis craſſa, multi prodeunt caules, ab uno ad quatuor pedes alti, cum foliis ſimilibus Blito, quæ interdum quaſi farina videntur aſperſa. In ſummitate fert floſculos, virides ſpicatim congeſtos ut in Blito. dehinc ſemen provenit minimum, inſtar ſeminis papaveris minoris, rotundum, paulum compreſſum, nigerrimum, ſplendens, pelliculæ gryſeo fuſcæ incluſum.

Herba oleris loco coquitur ut Beta aut Atriplex, eſtque boni ſaporis & cito molleſcit cum coquitur.

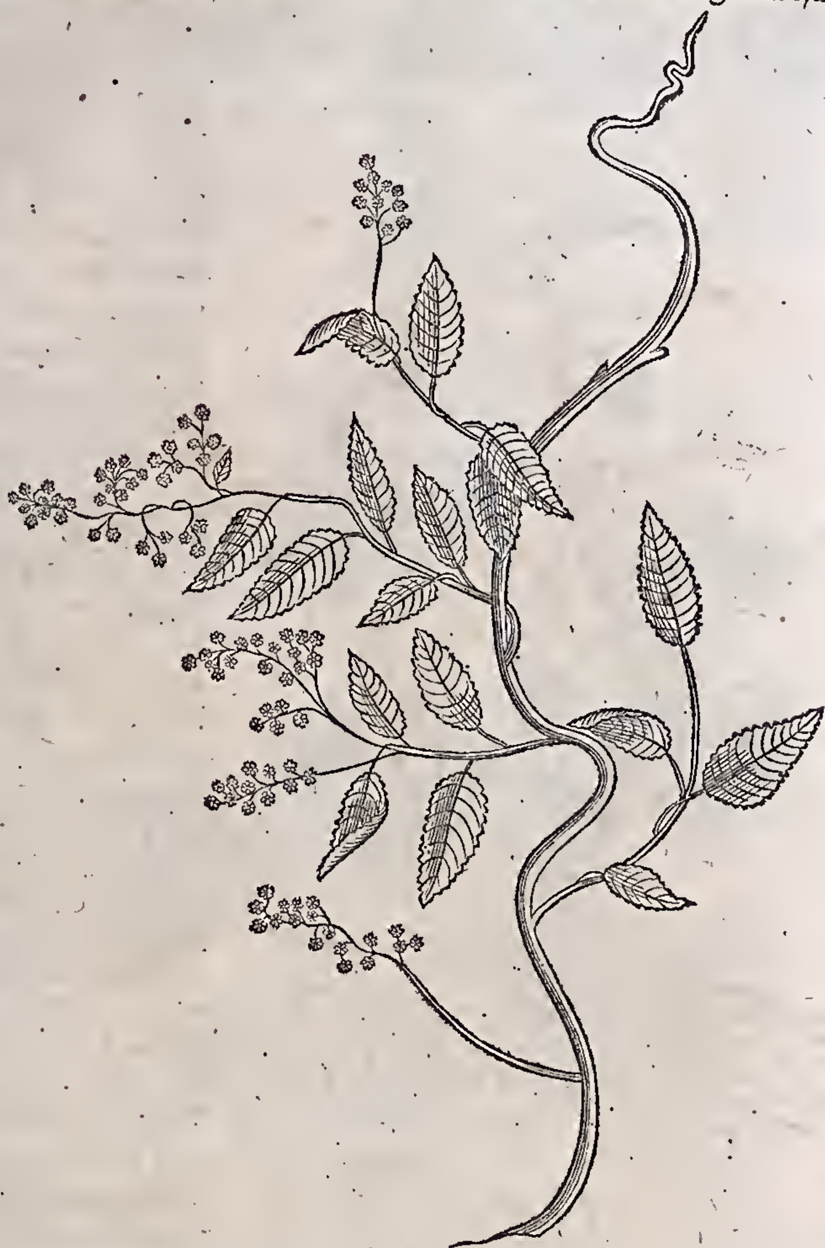
Annotatio. Fr. Ximenes ſcribit in Nova Hiſpania reperiri multas ſpecies Atriplicis, tam ſilveſtres quam hortenſes, quas Mexicani generatim vocant *Hautiquilitl* & Hiſpani corrupto nomine Quilites; & ſtudioſe admodum colunt in ſuis hortis, præſertim quam vocant *Tlapalhuahquilitl*, quæ radicem habet groſſam, brevem, fibroſam; caules roſſos, folia oblonga & per interna ſerrata, ejuſdem coloris, quæ cocta manducantur & ſunt grati ſaporis, addito oleo & aceto.

An ſempervivum marinum bacciferum? In ſeſquipedalem aut majorem altitudinem aſſurgunt multi caules, digitum craſſi, lignoſi, fragiles, teretes, foliis circumcincti, eo modo quo Braſſica ſolet aut potius Portulaca: quæ ſunt egregie viridia, craſſa, ſucculenta, figura foliis Portulacæ ſimilia, verum longe majora & magnam Acetoſam æquantia. Inter folia in ſingularibus pediculis prodeunt floſculi, quinque foliis conſtantes, uno latere in ambitu ſerratis, albi coloris, figura caryophyllorum. Flores ſequuntur baccæ, magnitudine olivæ, nigræ, ſplendentes, ſucculentæ, carnem habentes inſtar nigrorum ceraſorum, multam; & nucleum in medio inſtar pruni, nullius apud incolas uſus.

Radix longa, recta, uno latere multa filamenta coacervata habens, lignoſa, albicans, ſed intus ſubflava.

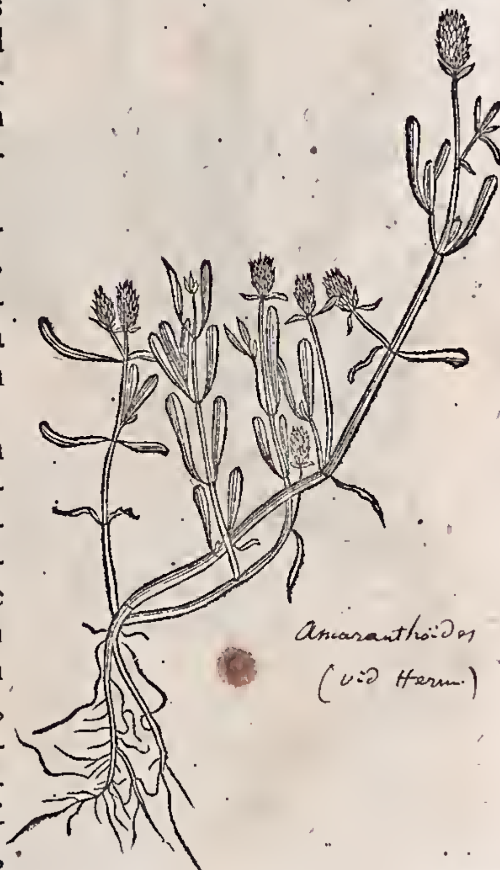
ICIPO Brasiliensibus, cujus multæ sunt species: circumvolvit se arboribus. Lignum ejus lentum, vimineum, cortice cinereo: folia dilute virentia, hinc inde in ramulis posita, cōspicuis venis transversim prædita, quatuor circiter digitos longa, acuminata. In ramulorum extremitatibus multi prodeunt flosculi, constantes quinque foliolis albis, deorsum incurvatis; in medio autem habent multa staminula coloris lutei, odoris sunt suavis. Post flores sequitur fructus, *quem tamen ab Authore nostro descriptum non inveni.*

Annotatio. Dubito an hæc planta sit eadem cum *Aparaqua* quam Fr. Ximen. ita describit. Radices agit longas & per intervalla tuberosas; è quibus saliunt multi caules, qui subeunt arbores & eisdem se applicant: fert folia instar aurantiæ mali, flores albos & minutos, fructum nullum. Decoctum radicum haustum mitigat dolores è lue venerea natos; & est utile contra impeditam movendi facultatem.

PEREXXIL Lusitanis; Crithmum marinum non spinosum posses vocare: semipedales aut paulo longiores caules adipiscitur, teretes, nodosos, rufescentes, partim humo incumbentes, partim nonnihil se erigentes. Ad singulos nodos duo aut quatuor folia habet, hissopi æmula, sed crassiora ac nonnihil carinata, opposita. Superius autem capitulum oblongum sive ovale est, album ut in Trifolio fere, pro flore, habens in se aliquot staminula parvula crocei coloris.

Planta est succulenta. Folia & breves ramuli decerpti ac parum cocti superfuso aceto tanquam muria, condiri & servari possunt, & quando libet, cum carnibus aut piscibus edi. Bene sapiunt ac magni æstimantur à Lusitanis: excitant enim appetitum, movent urinam & aperiunt viscerum oppilationes.

Amaranthoides (vid Herm.)

PLANTA (*cui Auctor nomen non adscripsit*) trium pedum altitudinem acquirit, multos caules ex una radice protrudens: qui crassi, intus medullosi, uno latere fusci, altero Virides, alternatim proveniunt ramuli & folia, sex, septem & octo digitos longa, læte viridia, acuminata, splendentia, paulum rugata, in ambitu minimis dentibus serrata. Flores enascuntur in pediculis duos digitos longis, figura cornu venatoris, plus duorum digitorum longitudine, eximii rubri coloris, intus cavi: ex concavitate autem prominet stamen ex albo incarnatum, habens apicem magnum, fuscum, pilis albis. Post flores sequuntur poma rotunda,

striata

ſtriata ut poma Amoris, intus diſtincta ut capita papaveris, ſemen quoque minimum & fuſcum continentia.

CAP. IX.

Ambuyaembo. Caacica ſeu Pheps major. Marrubrum. Innominata. Jetica. Ipecacoantia.

AMBVYAEMBO Braſilienſibus; Herba ſcandens, quæ aliis plantis & fruticibus ſe circumvolvit, caule ſuo ſarmentoſo inſtar Clematidis. Hinc inde ad caulem enaſcuntur folia unum atque alterum, in quorũ medio pediculus longus continens folium ſolitarie poſitum, ſunt autẽ folia figura cordis, lata, nervo craſſo in medio & venis obliquis decorata, dilute ſeu fere pallide viridia (quaſi paulum albedinis viriditati eſſet admixtum.) Hinc inde quoque fert florem egregiæ & pene mirabilis ſtructuræ; habet enim figuram ventriculi humani, & eſt magnus, quippe lõgus abſque proceſſu & caule ſex digitos fere. pediculus floris curvatus eſt, ſpithamã longus, viridis & ſtrioſus, repræſentans dextrum ſeu interius orificium ventriculi humani, pylorum dictũ; ab alia extremitate proceſſũ habet quatuor digitos longum, figura colli cygni elevati, ſed in extremitate retrorſum inclinatum, repræſentans orificium ſiniſtrum ventriculi ſeu ſuperius cardia dictum. Secundum longitudinem autem proceſſus ille ſuperius apertus ſeu fiſſus eſt. Ventriculo huic adnectitur ſeu deſuper incumbit tenuis membrana obrotunda, duplæ latitudinis quam Imperialis, innumeris venulis rubris varie intertexta haud male referens hepar humanum ventriculo incumbens. Totus flos coloris ex albo flaveſcentis, venis rubro-purpureis, majoribus ſecundum longitudinem, minoribus ſecundum latitudinem, intertextus, & inter venas quaſi rubro purpureo punctulatus: nullius tamen eſt odoris manifeſti.

CAACICA (*alia tamen ab illa quam Auctor ante deſcripſit*) Braſilienſibus, Peplis major floſculis albis. Ex radice alba, lignoſa, lacteſcente, paulo majori ſemipede, multi prodeunt caules, teretes, nodoſi, virides, uno latere rufeſcentes multis ramis donati, qui partim humi jacent, partim ſtant erecti: ad nodos caulium, & in ramulis bina folia oppoſita reperiuntur, in ambitu ſubtiliter ſerrata; ramulorum paulo minora iis quæ ad caules. In extremitate caulium & ramorum multi naſcuntur floſculi ſubtiliſſimi, albi, quatuor foliolis conſtantes: quos excipit triangularis capſula, in qua ſemen (*quod Author non deſcribit.*) Tota planta copioſe lacteſcit, quod lac commendatur à Luſitanis ad oculorum rubedinem & dolorem auferendum. Vide Carolum Cluſium Rar. Hiſtoriar. libro. VI. capite XI. & Dodon. libro XII. capite XVIII.

MAR-

MARRUBIUM; *(quomodo hæc planta à Brasiliensibus appelletur ab Auctore notatum non inveni.)* Planta hæc in duorum aut trium pedum altitudinem assurgit, caule striato, nodoso, leniter hirsuto: ad singulos nodos ramuli tres aut quatuor proveniunt; ut & folia; quorum antiquiora similia sunt Marrubii pannonici Car. Clusii foliis, in ramulis autem junioribus Marrubii vulgaris.

Fert flosculos verticillatim positos, cœruleos, tribus foliolis constantes. *Quodnam semen subsequatur ab Auctore proditum non inveni.* Tota planta suavissimum odorem Marrubii spirat, & ad tactum est glutinosa.

Planta hæc (*cui Author nomen non adscripsit*) caule quadra-

to, piloso, partim serpit, partim assurgit, bina folia sibi opposita habens, longo pediculo innitentia, urticæ æmula, dentata, sed obtusiora in extremo ambitu. Ad singula paria pediculorum foliorum, alius pediculus longus exit, capitulum habens onustum flosculis oblongis galeatis, saturate purpureo-brunnis: saturatioribus quippe violis martiis, odoris fere ut Camaratinga.

IETICA Brasiliensibus; Congensibus *Quiquoaquianputu*, Lusitanis *Batata.* Caule sarmentoso, lento, viridi, tenui, super terram serpit, semper nova filamenta ingerens terræ, ex

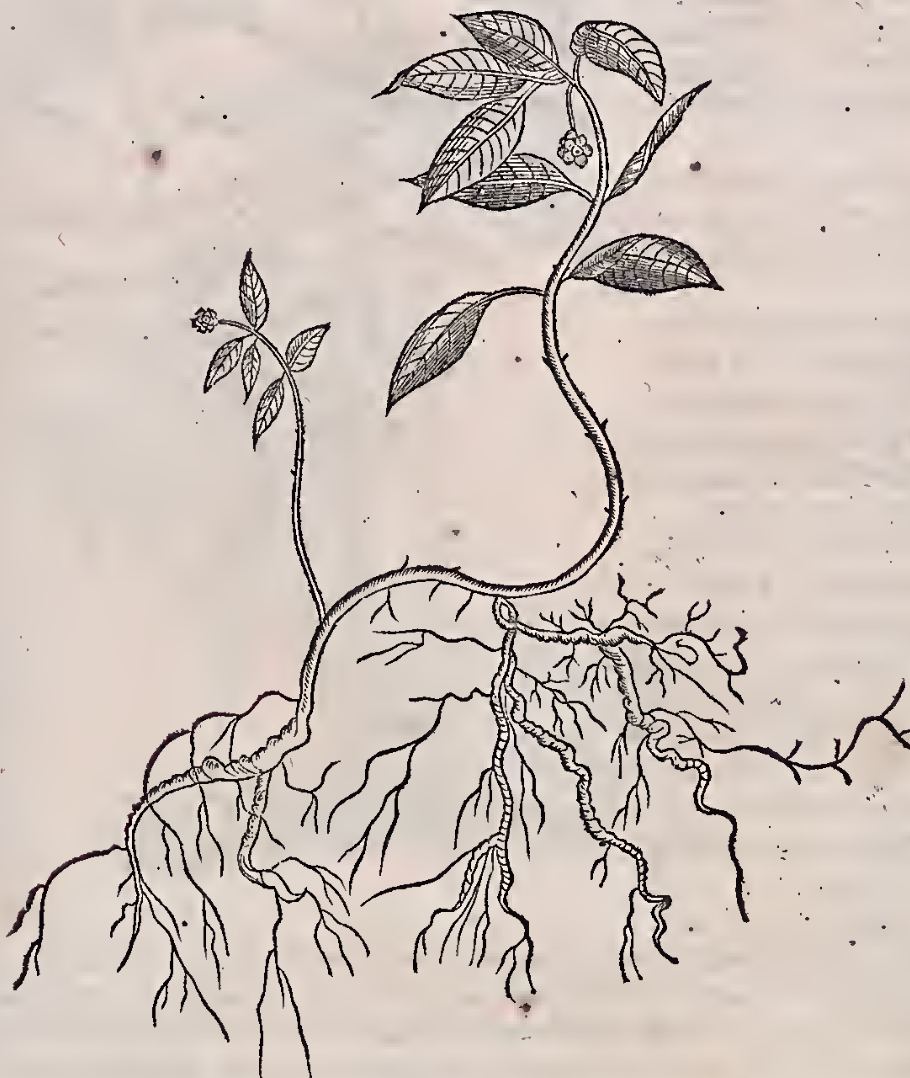

quibus novæ radices generantur. Vnius aut duorum digitorum intervallo distant pediculi in caule ab invicem, quorum quilibet duos, tres, quatuorve digitos longus, in exortu incurvatus, folium sustinens figura cordis, ut vulgo pingitur, vel etiam ad latera auriculas habens ut Ieticucu. Folia sunt dilute viridia superius & inferne quasi canescentia. Nec florem fert nec fructum, sed transplantatur scindendo in taleolas radicem & imponendo terræ, ita enim copiosissime augetur. Radices multas agit unus caulis, variæ figuræ; quædam enim quatuor, quinque, sex digitos longæ, instar rapi crassæ, quædam rotundæ, aliæ alterius figuræ: colore

sunt

ſunt exterius albo flaveſcente, interius albiſſimo: præbent de ſe ſuccum lacteum. Coquuntur aut ſub cineribus aſſantur, ſuntque optimi ſaporis & præferendæ noſtris rapis. Batata recens contuſa & affuſa paucula aqua atque macerata, ſeipſam fermentando, fit potus, quo Braſilienſes utuntur. Quædam ſunt rubri coloris per totam ſubſtantiam, ac coctæ tingunt manus cæruleo: Cuticula eſt obſcure rubra; cultro conciſa nigreſcit inſtar atramenti ſcriptorii.

Ipecacoanha Braſilienſibus, ex radice ſpithamæ longitudine & ampliori, flexuoſa, nodoſa ſeu geniculata, multis filamentis lateralibus prædita, quæque corticem habet ſubruffum inſtar Tormentillæ, interius autem alba eſt, ac in medio habens medullam, à qua reliqua ſubſtantia viridis radicis detrahi poteſt, medullaque removeri; progeneratur unus aut alter caulis ſemipedalis aut paulo longior, teres, lignoſus, lentus, coloris cineraſcentis; partim terræ incumbens, aliasq; radices agens, partim ſurrectus. In uniuſcujuſque hujus ſũmitate ſex, ſeptem aut octo, ut plurimum, folia inſident, modo Herbæ Paris, ſuperius ſaturate viridia, inferius dilutiora, nervo uno ſecundum lõgitudinem & multis venis tranſverſis prædita inſtar foliorum Lupini, ad tactum ut folia Aſari, ſed molliora. E medio foliorum in proprio pediculo enaſcuntur decem, duodecim aut quindecim floſculi in capitulum congeſti, parvuli, albi, quinque foliolis conſtantes & totidem ſtaminulis albis. Poſt flores ſequuntur totidem baccæ brunnæ ſeu ſaturate laccæ coloris, magnitudine ceraſi ſylveſtris: bacca continet intus pulpam albam, ſucculentam cũ duobus granis ſeminis duris, flaveſcentibus, lenticularis figuræ.

Radix effoſſa in umbra non Sole ſiccari debet, recens ut & ſiccata ſuperamari ſaporis pungit linguam ſua acrimonia, proinde calidam in ſecundo gradu & ſiccam judico. Facultatem habet abſtergendi, meatus expurgandi ac infarctus exſolvendi.

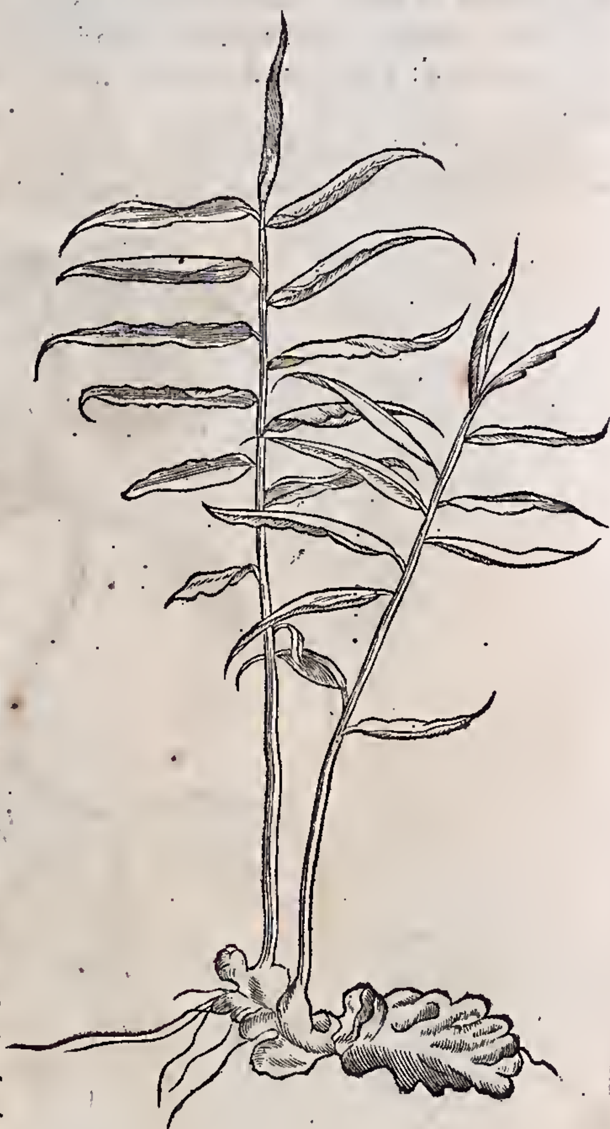
Amat planta humidas ſylvas & in hortos tranſlata nullum ſumet incrementum, quia amat ſylveſtria. Vſus radicis, dragma una aut altera contunduntur, ac in poculo vini aqua mixti per noctem macerantur; mane leniter ebulliantur ac percolentur, bibit æger, per vomitum & ſeceſſum purgat, & non ſolum in dyſenteria, ſed etiam in affectibus ventriculi datur optimo ſucceſſu. Quo autem recentior eſt radix eo fortior. In quibuſdam plus ſuperne quam inferne purgat.

Cap. X.

Zinziber. Mucuna. Innominatæ. Ibati.

Zinziber (*quæ planta non videtur Braſiliæ naturalis ſed ex India huc traducta*) caule haud craſſo aſſurgit in pedalem aut etiam ſeſquipedalem altitudinem; folia habet xiphii ſeu gladioli, minora tamen, qualis & caulis. Radix non eſt ſimilis Iridi neque creſcit tali modo; ſed ad quindecim, ſedecim, plures paucioreſve digitos continuæ creſcunt, quæ deinde fra-

de fractura distinguuntur, alioquin constituentes radicem planam latam. Recens est exterius coloris instar lythargyri auri: intus vero flavescit; viridis saporis est fortioris quam siccata quæ ex India affertur, quæ ætate corrupta; nostra hæc optima est. Quando cum caule & folio transplantatur, folia decidunt & post trimestre demum spacium nova generantur; ideo sine caule sola radix plantanda, nam facile crescit. Habui interdum integram radicem parieti appensam, quæ ibi progerminavit ad duorum digitorum longitudinem. Februario & Martio terræ commisi & item egregie caulem & folia protulit. Magna quantitate hic sacchato conditur.

ANNOTATIO. Vide Garziam ab Horto lib. 1. cap. XLI. Aromatum Histor. & quæ Car. Clusius & Vir doctissimus apud eundem de hac planta annotavit.

Fr. Ximenes. Quod Mexicani vocant Chilti, Orientis Arabes, Turcæ & Persæ dicunt *Ginzibit*, officinæ *Ginziber*: duæ autem illius reperiuntur species; quarum una dicitur mas, altera fœmina. Mas habet folia magis aspera quam Gingiber & crassiora, verum ejusdem figuræ: radicem quoque majorem & crassiorem, saporis acris & aliquantum amari: usurpatur adversus affectus ventriculi & intestinorum è causa frigida; contusam & irrigatam oleo è Coco applicant parti dolenti, est singulare remedium: prodest itidem adversus potiones venenatas, & cum oleo jam dicto mixta imponitur vulneribus venenatis, eaque sanat; dicitur majoris esse efficaciæ quam fœmininum. Indigenæ Philippinarum conficiunt ex illo vinum quoddam medicatum.

Fœmina est vulgare Gingiber: herba est duas tertias partes ulnæ longa, habens radices plenas nodis & tuberibus, atque decussatas, è quibus enascuntur caules similes cannis, cum foliis longis & angustis, similes Lilio, & in summitate eorum capitella, haud dissimilia Stæchadi. Nascitur pene in omnibus Americæ provinciis ubi seritur & propagatur tam per semen, quam per vivam radicem: nam quod sponte nascitur vile est. Colitur autem in solo pingui & bene stercorato atque culto, sub umbra arborum: in terris calidis mense Martio, dividuntur radices in partes pollicis magnitudine, quæ distantia quinque aut sex digitorum, in scrobes altas singulæ disponuntur & terra opertæ statim rigantur, & postea bis singulis septimanis; ubi autem prodierunt diligenter mundandæ sunt & solum sarriendum, ne detrimentum capiant: radices quotannis colliguntur ubi folia aruerint, quod fere fit initio Ianuarii: demitur autem exterior cortex & conjicitur in muriam, & hora aut sesquihorio maceratam exponunt Soli tantumdem temporis; tum sub tecto super storeas collocatur donec omnis humiditas fuerit consumta, nisi forte opus fuerit iterum aut tertio exponere Soli.

HERBA (*cui Auctor nullum nomen adscripsit*) in duorum aut trium pedum altitudinem assurgit, caule lignoso, tereti: radice lenta, alba, filamentosa. Caulis autem in ramos se pandit, qui alternatim opposita habent folia alata, unum, duos aut paulo plus digitos longa; nimirum quælibet ala continet duodecim aut plura paria foliorum viridium, similium foliis Herbæ Vivæ. Ad quemlibet exortum alarum prodit flos brevi pediculo innixus, luteus, quinque foliis constans, quorum duo reliquis minora, sine odore. Post florem sequitur siliqua compressa, duos aut tres digitos longa, semen continens ut in Herba Viva.

HERBA (*cujus nomen Auctor noster non prodit*) in novem aut decem digitorum altitudinem assurgit, instar arbusculæ in multos ramos expansa. Folia fert alternatim sibi invicem opposita & Rorismarini foliis similia, sed inodora: flosculos superius in ramulis albos, parvulos, Polygonatæ æmulos & eodem modo dispositos, radix tenuis, albicans.

MUCUNA Brasiliensibus: caule sarmentoso, satis crasso, lento, altas ascendit arbores & implicat se ramis: in quolibet pediculo duos, tres aut quatuor digitos longo, tria ubique

folia

folia ſibi invicem apponuntur, phaſeolorum more; oblonga nimirum tres aut quatuor digit. nervo & venis obliquis prædita, ſuperius ſaturate viridia, inferius albicantia & ſubtiliſſima lanugine ad tactum ſericum æquantia. In pediculo tres quatuorve digit. longo, qui ſuperius in plures breviores dividitur, proveniunt flores quatuordecim aut ſedecim juxta ſe, calicibus inſiſtentes inſtar ſiliquarum piſi: figura floris eſt quaſi duæ ſiliquæ piſi apertæ, una alteri inſerta eſſent: nam quinque foliis conſtat flos quilibet, quorum quatuor duos digit. ſingula longa, quintum unum digit. ſine odore, coloris flavi; in medio ſtamen fiſtuloſum pallidum, ſuperius multipliciter diviſum in fila, quorum quodlibet apicem habet fuſcum.

Flores ſequuntur ſiliquæ, ſpithamam longæ aut etiam longiores, tres digitos circiter latæ, exterius rugoſæ, utpote ſetis pungentibus, ruffis, præditæ; quæ non ſolum adhærent & pungunt, ſed etiam puſtulas ardentes excitant; quæ vix octiduo ſanantur & inſignem excitant pruritum: ſiliquæ maturæ exterius nigreſcunt & aperiunt ſe atque diſſiliunt: interior earum ſuperficies eſt inſtar matris perlarum, alba, ſplendida & quaſi polita: in qualibet continentur ut plurimum tres phaſeoli orbiculares, compreſſi, coloris luridi, cum ſemilunari macula nigra in uno latere, majores verticello. Floret plerumque menſe Iunio & Iulio. Fructus cum ſiliquis convenit cum anagyride Car. Cluſii Rar. Plantar. Hiſtor. pag. 93.

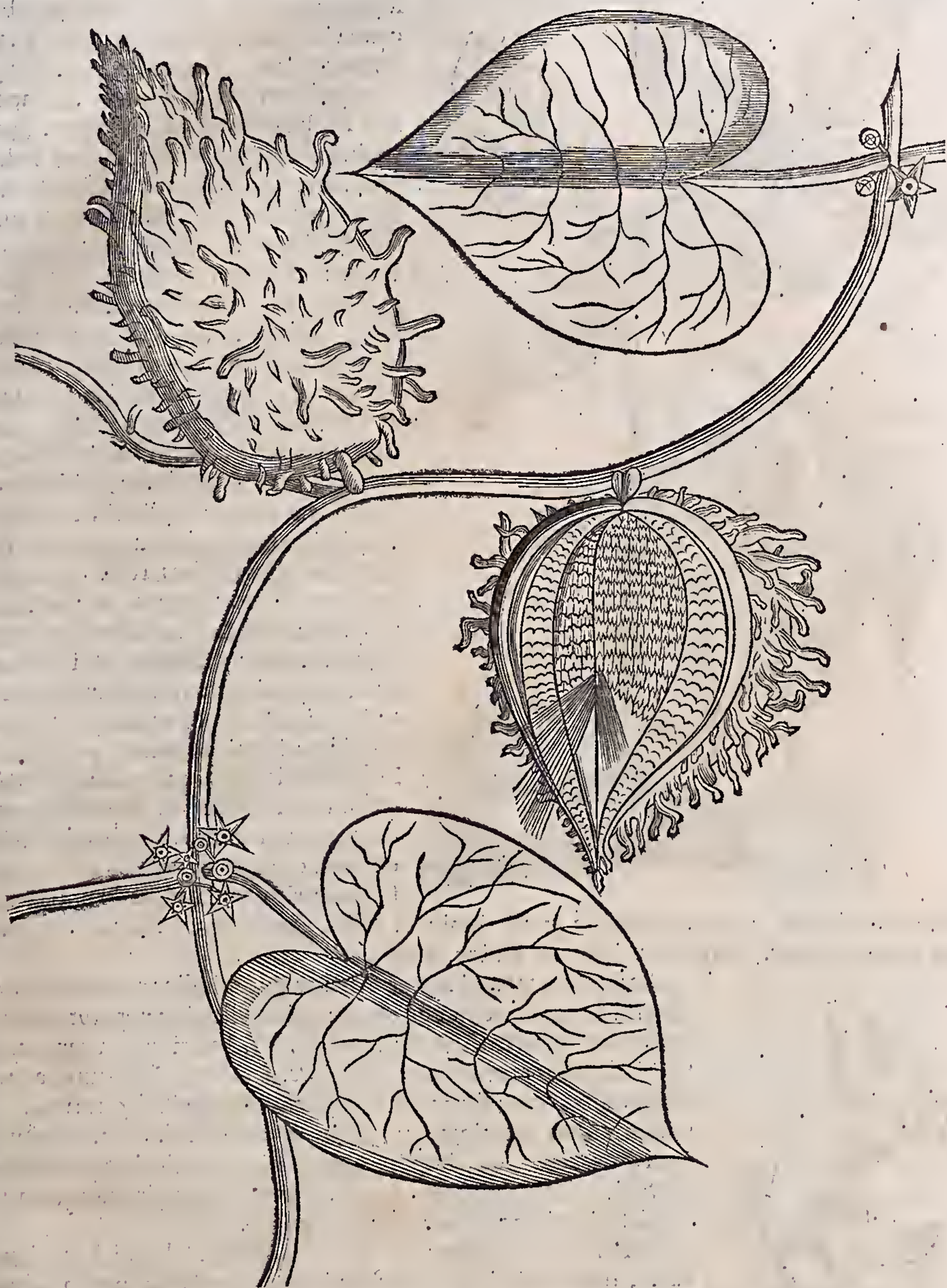
ANNOTATIO. Fallitur Auctor quod judicet cum fructu Anagyridis convenire, ut ex comparatione liquido apparet. Meminit autem hujus fructus Cluſius Lib. II. Exoticorum cap. XI. & ſcribit ſe lobos recentes accepiſſe è Pernambuco Macouna appellatione inſignitos; ſeque phaſeolos terræ commiſiſſe quorum unus tantummodo germinaverit, & in binorum cubitorum altitudinem excreverit: ſed, inquit, quum ſerius germinaſſet, ad frugem pervenire non potuit & præmatura hyems corrupit antequam ullum Floris etiam rudimentum dare poſſet.

Herba hæc (*cui nomen Auctor non adſcripſit*) humi ſerpit caule cavo, qui hinc inde folia obtinet in longis pediculis poſita, cordis figura atque Smilacis æmula. Flos albus, magnus, inſtar orbis menſarii minoris, uno tenui folio conſtans, in quinque angulos expanſo, ſubſtrata pallida ſtella quinquangulari. Sine odore eſt, nec lacteſcit hæc planta.

HERBA (*quam Auctor non nominat*) longe ſerpit caule ſuo ſarmentoſo, cinereo, paulum piloſo; qui duorum circiter digitorum intervallo folium habet brevi pediculo inſidens, quatuor plus minuſve digitos longum, figuræ cylindraceæ, nervo ſecundum longitudinem & venis aliquot obliquis conſpicuum, pallide viridis coloris. Prope quodlibet autem folium exoritur brevior pediculus, ſuſtinens tria foliola figura cordis, quibus inſidet flos campanulæ figura, albus, & in medio ſex ſtamina alba habens, apicibus umbræ coloris. Nigritæ Angolenſes hic veſcuntur foliis & floribus.

IBATI Braſilienſibus, planta caule ſarmentoſo, exterius cinereo, interius viridi, ſpongioſo, longe humi ſerpit, aut aliis plantis ſe implicat. Folia ſemper fert bina in ſuis pediculis ſibi oppoſita, figura cordis quando vetuſtiora, oblonga cum juniora, mollia ſubhirſuta, exterius

paulum incana. in caule quoque multos ramulos ſurrectos ſolitarios, cum ſimilibus foliis appoſitis. Floſculos fert copioſos ad cujuſlibet folii pediculum, vario numero, ſine propriis

pediculis: quilibet autem conſtat quinque foliolis & ſtellam quinquangularem apte repræſentat: in medio habet obtuſum ſtamen, haud elevatum, cum coronula quadam: totus eſt pallide luteus, interius umbratus, inodorus. Hinc provenit fructus oblongus, ovalis, in extremitate acuminatus, magnitudine ovi gallinacei aut anatini, ex viridi ſubflavus, quando maturus, habens corticem craſſiorem aurantiis, exterius multis prominentiis inſtar aculeorum præditum: fundit de ſe ſuccum lacteum, glutinoſum, ita ut glutinis loco fungi poſſit: maturior aperit ſe, ac interius ſemina oblonga, nigra, inſigni ordine diſpoſita habet: quodlibet autem granum ſeminis habet floccum quaſi è pluma, coloris argentei ſplendidiſſimi. Hi flocci in extremitate fructus interius etiam junguntur, & ſuperior pars cavitatis fructus monſtrat ſemina, inferior floccos illos argenteos, jucundo ſpectaculo. Tota planta olet graviter, & copioſum lac habet albiſſimum.

CAP. XI.

Sesamum. Innominata. Curuba. Iaee. Cururu ape.

SESAMVM, Congensibus *Gangila*, Lusitanis *Girgilim:* caret nomine apud Brasilienses, quia non est huic provinciæ naturalis, sed ex Africa huc à Lusitanis translata. Ex radice tenera, recta, multis filamentis prædita, exterius russa, interius alba, exsurgit caulis rectus, quadratus, viridis; cum foliis oblongis, haud latis, teneris, colore Atriplicis albæ, quæque quasi farina inferius sunt aspersa, atque hinc inde posita, plerumque tamen bina velut sibi opposita, vel etiam alternatim posita. Flores fert albos, cito decidentes, figura campanulæ: quos sequuntur siliquæ erectè stantes ad caulem (non in ramis) virides, quadrangulæ, continentes semen copiosum, parvum, album, figura cordis: maturæ autem fiunt fuscæ, & sponte dissiliunt, ita ut semen excidat.

ANNOTATIO. Fr. Ioannes de Santos Histor. Æthiopiæ Orientalis lib. 1. cap. 4. In omnibus, inquit, his provinciis plurimum *Gergilim* reperitur, candidissimum & optimum, ex quo fit oleum, quod vulgo usurpatur & comeditur ut in Portugallia olivaceum. Contunduntur semina in vase ligneo facto ad modum mortarii, grandi. Cafres (ita vocantur Nigritæ illius tractus) vocant *Chuni*, & Portugalli *Pilaon*. Postquam bene contusum fuerit, & coactum in massam, exprimitur rite iisdem lignis quibus contusum fuit; effluitque oleum valde clarum: & amurca, quæ reliqua fit, comeditur à Nigritis, cum milio cocto loco butyri. Vide & Prosperum Alpinum de Plantis Ægypti. cap. 32.

HERBA (*quam Auctor non nominat, sed cujus hanc dat iconem*) caule tereti, inferius nodoso seu tuberoso, pilosoque, assurgit in pedalem altitudinem; & in aliquot se pandit ramulos; folia ejus sunt alternatim posita, oblonga, & crasso modo serrata, pallide viridia & parum pilosa. In summitate caulis & extremitate ramulorum enascitur flos flavus, ducati amplitudine, constans quinque foliis atque in medio habens staminula lutea. Radix parvula & tota planta sine odore.

CVRVBA Brasiliensibus, Cucurbitæ est species: primo protrudit duo folia cucumeris modo, sibi opposita, digitum longa, figura linguæ, è quorum medio postea prodit caulis sarmentosus, humi repens aut scandens cucurbitarum modo, ac capreolis suis se annectens. Folia hinc inde cucumerum modo apposita habet, singula suis pediculis longis insistentia, in lacinias divisa, inferius hirsuta, uti & caulis & pediculus, albicantia, superius viridia & glabra: successu temporis caulis glaber, striatus ac viridis longissime serpit & interstitio semipedis, ubique pediculum protrudit tres aut quatuor digitos longum, paulum incurvatum, cui folium insidet ad tactum glabrum, viride, splendens, circinatum, septem aut octangulum exterius, sex aut septem digitos longum & totidem latum aut paulo latius. Prope pediculum cujuslibet folii clavicula prodit longa, contorta, arcte se implicans vicinis arboribus aut pedamentis appositis. Inter folia hinc inde in propriis pediculis nascuntur flores: rudimentum autem floris est corpusculum conicum ex viridi subflavum, in quinque foliola ex viridi flavescentia deorsimque incurvata desinens; ex hoc corpusculo prodit flos magnus, crassis foliis, exterius glabris, interius hirsutis, dilute flavus & exterius lineis seu striis virescentibus secundum longitudinem distinctus; plusquam sesquidigitum altus, unico folio constans, verum ultra medietatem in quinque lacinias secto, ellipticæ superius figuræ, in medio corpus

rotundum flavi coloris, magnitudine avellanæ, quod ſpeciem præbet inteſtinorum vituli, conſtatque tribus partibus ſeparabilibus. Fructus longus eſt circiter quindecim digitos, undecim craſſus, cortice glabro ut Pepo ex rubro purpureus. Caro ſeu pulpa ad flavedinem accedit, odoris dulci-acidi, inſtar pyrorum agreſtium, ſaporis ingrati, ideo non comeditur, ſemen continet copioſum, figura & magnitudine cucurbitæ ſeminis; ſed quod exterius in ſuperficie ſua fuſco eſt punctulatum in obſcure-flavo.

IAEE Braſilienſibus, Luſitanis *Balancia*, Belgis VVatermeloen, Melo aquaticus: caulem habet ſarmentoſum, hirſutum, humi ſerpentem, & multis capreolis ſe affigentem; folia profunde laciniata & inciſa, longa, ſtriata; Anguriæ Matthioli fere ſimilia; quodlibet inſidet pediculo ſeſquidigitum fere longo & caule humo affixa erecta ſtant folia. Flos parvus, flavus, quinque foliis conſtans, umbelico flavo: fructus rotundus ſeu globoſus vel etiam ellypticus cortice viridi, magnitudine capitis humani, aut paulo major vel minor; carnem habet albam & in medio rubram (nimirum ubi ſemina jacent) ſeu ſanguineam ſucculentiſſimam, boni ſaporis: tantam autem copiam aquæ dulcis, frigidæ, ut inter edendum tanquam è poculo hauriri poſſit. Semina continet multa cucurbitarum magnitudine & figura, in quibuſdam coracini, in aliis ruffi coloris, quæ inter frigida majora uſurpantur. Menſibus Decembri & Ianuario maxima habentur copia, quamvis toto anno reperiantur. Amat etiam ſterile & arenoſum ſolum, ſed ſi arena fimo mixto teratur, feliciſſime provenit & fructus fert ingentis molis.

Reperitur & hic Melo noſtratibus ſimilis, ſed plerumque major: carne viridi, ſemine albo; ſalubriores hi exiſtimantur quam apud nos, & plerumque à Luſitanis, initio prandii vel cænæ commeduntur. Eſt & alter carne viridi, priori per omnia ſimilis, excepto quod caro plane viridis & ſaporis præſtantioris.

CVRVRV APE Braſilienſibus. Planta caule ſarmentoſo ac lento, qui ſeſe arboribus ac fruticibus implicat, habens multos ramulos & in quolibet quinque folia, bina & bina ſibi oppoſita & quintum in extremitate: ſuperius viride ſplendentia, ſex inciſuras habentia ut ſerræ majoris dentes, eſtque inter hæc folia ramulus, utrimque alatus, ſive ambitur cordiali folio, ut in Inga arbore.

In extremitatibus ramulorum proveniunt longæ ſpicæ, onuſtæ floſculis ex albo & viridi luteſcentibus; poſt quos ſequuntur capſulæ, triangulatæ in ſummitate, prope exortum cylindraceæ, & ubi maturiores ovalis figuræ, exterius rubicundæ: quæ ſponte in tres partes dehiſcunt; cortex autem exterior rubicundus par craſſitie cortici mali, interius eximie eſt ruber, continetque quilibet fructus duas fabas Hiſpanicis albis magnitudine pares, eſtque quælibet involuta materiæ molli, albæ, nuci conſiſtentia ſimili, ad tactum frigidæ: ex illo albo involucro faba ſecundum longitudinem eminet, nigerrima macula ſplendens, ſeu potius ſemicirculo tali ſecundum longitudinem notata, reliqua pars fabæ fuſci coloris. Continet denique faba interius carnem fabaceam flavam. Aquis injecta necat piſces. Vide Iconem in præcedentibus apud. D. Piſonem, qui & plura obſervavit de qualitatibus hujus plantæ.

CAP.

CAP. XII.

Avenqua. Aguape. Acetosa. Iamacaru. Iaroba. Belingela. Camara Iapo.

AVENQVA sive *Avenca* Lusitanis *(quod nomen apud Brasilienses obtineat ab Auctore nostro non proditur)* Aviantum Latinis, species est Adianthi, & quidem duplex major & minor, hic reperitur.

I. *Avenca major*, in duorum pedum altitudinem assurgit ex radice intus flava, extus nigricante, sub terra serpente & multa habente filamenta. Caulis hujus tenuis, striatus, ex brunno nigricantis & splendẽtis coloris, & lanugine quadam hepatici coloris vestitus. Superius ramulos aliquot habet inordinate positos, qui, ut & caulis, folia habent alternatim posita, quædam tres, quædam duos, quædam unum digitum lõga, dilute viridia, in ambitu dentata, atque singularis figuræ.

Nec florem fert nec semen.

II. *Avenca minor*. In eandem altitudinem assurgunt caules, ejusdem cum priore figuræ & coloris, sed non vestiti lanugine, verum pulvere albo veluti farina quadam aspersi. Folia alata alternatim posita habet, variæ longitudinis à semidigito scilicet ad tres digitos; in extremitate enim caulium brevissima sunt. In quolibet folio alæ hæ alternatim positæ, interiores longiores, exteriores breviores, superne saturate viridis coloris, inferius farina pulvere nigerrimo mixta asperso. Inferiores cauliculi progerminantes parum convoluti, & pulvere farinaceo plane albi sunt.

Nec florem fert nec semen hæc quoque.

AGVAPE Brasiliensibus, *Goluaon* Lusitanis: Nymphea flore albo: folia nostrati habet similia, inferius multis venis implexis prædita: florem etiam talem, sed qui constat duodecim foliis oblongis, acutis, angustis, albis, & quatuor foliis viridibus subtus, suavis odoris. Nascitur passim in paludosis fluviis.

ACETOSA Brasiliensis flore dilute purpureo. Caulis teres, viridis, succulentus: folia oblonga, lævia, solida & succulenta instar portulacæ. In summitate hujus caulis emergit alius caulis triangularis spithamæ fere longitudine, in cujus extremitate, quæ ramulos triangulares habet, nascuntur multi flores dilute purpurei, quinque foliis constantes, ejusdem coloris ut succus cerasorum rubrorum. Gratam aciditatem habet, & in acetariis utiliter usurpatur.

IAMACARV Brasiliensibus, Lusitanis *Cardon*. Fruticibus aut arboribus adnascitur spinosa hæc planta tenues radices habens quibus se illis inserit. Folia ejus crassa, triangularia, vario modo sibi invicem apposita ut in Ficu Indica: quodlibet folii latus digitum est latum substantiæ solidæ instar Aloës sive Tunæ. Folia viridia, succulenta succo viscido, haud manifesto tamen sapore præter herbaceum. In extremitatibus angularibus foliorum, sesquidigiti fere intervallo, spinulæ acutæ juxta se positæ sunt quatuor cinereæ. Ad easdem etiam extremitates provenit fructus, cujus rudimento facto octo digitorum longitudine provenit in ejus summi-

ſummitate flos exterius conſtans quadraginta circiter foliis, viridibus, anguſtis, tres aut quatuor digitos longis, interius autem circiter viginti albiſſimi, latioribus quam viridia illa, in medio copioſiſſima ſtamina flava, luteis apicibus, ſpongiformibus; & in medio horum columna flava rotunda, ſuperius in multas partes ſciſſa & diducta. Flos dulcis & nauſeabundi odoris. Fert fructum ovalem magnitudine Strobili & talis figuræ, eminentiis triangularibus conſtantem. Totus fructus corticem obtinet cortici aurantii mali æqualem, interne & externe colore Laccæ Florentiæ humectatæ, elegantiſſimo (triangulatæ autem eminentiæ ſeu acumina ſunt ex viridi flava) ſeu laccæ & cinnabrii mixtorum: intus continet carnem ex albo cineream, ſucculentam, ſapidam, refertam ſeminibus nigris ſplendidiſſimis, magnitudine & colore ſeminibus Aquilegiæ ſimilibus; quæ una cum carne comeduntur..

Vide & alias ſpecies in deſcriptione Arborum quibus innaſcuntur.

BELINGELA Luſitanis; Melongela Latinis; *Tongu* Angolenſibus; *Macumba* Congenſibus. Ex radice dupla vel tripla, aliquot prodeunt caules, rotundi, varie flexi, lignoſi, partim ſerpentes, partim erecti, minimum digitum craſſi vel circiter, ex viridi hinc inde purpuraſcentes: quibus hinc inde folia adnaſcuntur, pedem longa, majora aut minora, ſeptem aut octo digit. lata, laciniata, obſcure virentia, nervo & venis purpuraſcentibus, braſſicæ noſtræ æmula, cujus etiam odorem habent. Flos lacteus eſt dilute purpureis venis intertextus, unico folio conſtans, quod inſtar ſtellæ quinquangularis expanditur ſolidi hollandici amplitudine; in medio autem decem ſtamina lutea cylindracea unum album circumdant: florem ſequitur fructus, uti flos inter quinque folia poſitus, magnitudine ſilveſtris pomi aut etiam pomi colochintidis, vel etiam major, rotundus, lævis, ſplendens, exterius albicans, multis ſtriis viridibus, vel etiam exterius viridis & purpurei partim coloris, quando maturus flavi: interius carnem habet albam; multa ſemina inſtar Seſami continentem. Naſcuntur autem duo vel tres juxta ſe invicem, in proprio quilibet pediculo. Coctus fructus comeditur cum oleo & pipere, habetque ſaporem citrii.

Confer cum Dodonei Melongela vel malis inſanis.

ANNOTATIO. Planta hæc nequaquam convenit cum Melongela vel malis inſanis Dodonei, neque foliis, neque floribus, ne quidem fructibus, ut facile animadvertet qui ipſum Dodoneum conſuluerit lib. XV. cap. XXXI. ita ut Auctor noſter in eo fuerit deceptus. Meminit & Melongelæ Mathiolus in Dioſcorid. lib. 4. cap. 71. in quo agitur de Mandragora: & ſane ſi bene advertas majorem cognationem habet hæc planta, ſi fructum ſpectes, cum Mandragora, quam cum malis illis inſanis.

IAROBA Brasiliensibus dicta *Casaca amargosa* Lusitanis. Altissimas arbores hæc planta

ascendit, caule lento, tereti, qui hinc inde in longis pediculis tria folia apposita habet Phaseoli modo, sunt autem plane similia foliis Mucunæ. Fructus autem similis fructui Cucte, sed ut plurimum minor, eadem pulpa, iisdem seminibus, ejusdem quoque usus.

CAMARA IAPO Brasiliensibus; Mentha corimbifera Cordi, Balsamina officinarum. Herba D. Mariæ, Mentha græca Mathioli. Lusitanis *Mentastro*. In pedalem aut bipedalem altitudinem assurgit, caule tereti rufescente, lenibus pilis hirsuto. Folia autem hirsuta, inferius quasi incana, acuminata, lata, in ambitu serrata, figura foliorum urticæ minoris. Consistunt folia ad exortus ramorum in suis pediculis bina opposita cum parvulis aliquot junctis. In extremitate autem ramulorum & præcipue in superioribus ramulis caulis, multi prodeunt pediculi, qui umbellatim flores ferunt, Tanaceti modo, constantes multis staminulis meris, lactescentis & dilute cærulei mixti coloris. Semen profert nigrum, oblongum, exile, quod maturum pappis evolat. Floret toto anno: odor plantæ ut Menthastri sed fortior; sapor amaricans. Calida est & sicca. Radix tenella multis radiculis constans.

ANNOTATIO. Mathiolus in Dioscorid. lib. 3. cap. 35. Cæterum, inquit, est & herba passim in hortis crescens, folio Salviæ longiore, latioreque, Betonicæ æmulo, undiquaque serrato, in viridi albicante & caulibus bicubitalibus & aliquando majoribus: in quorum cacumine flores exeunt corymtacei, colore melino, Tanaceti modo. Planta in universum amara est, subadstringens & graviter odorata. Goritiensibus hæc vulgo vocatur MENTHA græca: in Hetruria vero Salvia Romana, quod potius foliis Salviam referat, quam Mentham, quin & herbam Divæ Mariæ nominant, &c. Porro non videtur eadem planta quam Auctor describit cum illa Mathioli, nam folia Brasiliensis sunt acuminata, cum illius sint obtusiora; congeneres tamen opinor, & ejusdem qualitatis, ususque in medicina.

CAP. XIII.

Hydropiper. Caapeba. Caaetimay. Embuayembo. Tajoja. Serpentaria major. Erva do Capitaon. Caapomonga.

HYDROPIPER Lusitanis *Erva pulgera*. Caulem habet teretem, nodosum, viridem, & ad nodos rufescentem: folia similia foliis salignis, in summitate ramulorum proveniunt spicæ florum tenues & longæ, plenæ flosculis albis. Fert semen triangulare, splendens, obscure brunnum seu fuscum, parvum. Radix est instar capillorum longorum, fuscorum, quibus sub aqua se sustentat: nam caules oblique sub aqua natantes, ad nodos copiosas habent fibras capillatas. Herba urit linguam instar piperis.

Lusitani utuntur ad purganda vulnera ulcerosa loco Caustici.

Confer Dodoneum lib. xx. cap. 32.

CAAPEBA Brasiliensibus, Lusitanis *Erva de Nossa Sennora*, aut, *Cipo de Cobras*: Scansilis planta, caulibus teneris, rotundis, viridibus, admodum lentis. Folium quodlibet seorsim positum in caule, in suo pediculo rufescenti, duos digitos longo & in exortu paululum incurvato, orbiculare vel cordis latioris, uti pingitur, figura, consistentia folio perfoliatæ simile, superius dilute virens, inferius albescens: (in quibusdam plantis folia pene omnia sunt rotunda) pediculus autem folii cujusque non inseritur in fimbriam seu extremitatem folii, sed plus dimidio digito ab ora versus medium folii, ut fit in Nasturtio Peruviano. Ad pediculos

Cissampelos pareira L. (ex XXX) C. glaberrima St. Hil. vid. Pison. p. 94.

D

dieulos foliorum etiam pedieulus provenit ſeſquidigitum longus, floſeulum ſuſtinens pallide flaveſeentem, octo foliis eonſtantem hoe modo; quatuor ſuperius adpoſita ſunt parva, obrotunda, his ſubſtat amplum obrotundum, adhuc magis inferius tria parva alternatim poſita. In ſummitate pedieuli inter quatuor ſuperiora foliola, granum provenit magnitudine parvi piſi, figuræ ovalis, interius viride, hine rubrum. Radix longa quaſi eontorta.

Planta hæc nullum habet odorem præter herbaeeum. Folia ſingulare ſunt remedium contra morſus venenatorum animalium, ut ſerpentū, &c. tam in hominibus quam in beſtiis, ſi morſui paulum eontuſa imponantur: curantur enim morſus ſine ullo alio impoſito medicamento. Radix eontra calculum exeellentiſſima & eſt illa quam Luſitanus dabat D. vander Duſſen, optimo ſucceſſu.

CAAETIMAY Braſilienſibus, eſt Herba quæ in trium pedum altitudinem excreſeit, eaule viridi, intus medulloſo, quem ab ipſo exortu numeroſa ambiunt folia, quatuor digitos longa, anguſta, per ambitum ineiſa, lævi hirſutie prædita (ut & caulis) & molli lanugine paulum ineana. Caulis ſuperius in quatuor, quinque, ſex aut ſeptem ramos ſe ſpargit, & foliola parva obtinet, foliis hyſſopi figura ſimilia: in ramulis autem multos fert floſeulos, florum Seneeionis ſimiles, pallide flaveſeentes, qui in pappos deſinunt, vento diſſipabiles. Folia hujus plantæ aerem & calidum saporem habent, ae eocta, eontuſa, atque illita ſanant ſeabiem in quacunque eorporis parte.

EMBVAYEMBO dicta Braſilienſibus, Luſitanis eorrupto nomine *Occoembo:* Herba radieem habet digitum eraſſam, interius medullam lentiſſimam eontinentem, varie contortam exterius fuſcam, interius albieantem. E qua produeit Caulem lignoſum; teretem, viridem, ſeſqui aut etiam duos digitos longum, foliis hinc inde onuſtum, quæ inſident pedieulis digitum longis, tenuia, tenera, duos aut tres digitos longa, læta viriditate ſplendentia, nervo & venis prædita, quibus inferiore latere adhæret pulvis fuſcus, quemadmodum in Lingua eervina. *Floris aut ſeminis non meminit Auctor.* Sapor radieis eſt aeris.

TAIOIA Brasilienſibus dicta. Herba ſcandens & longiſſime ſerpens atque aliis herbis & fruticibus ſe implicans. Caulem habet ſtriatum, lentum, viridem, & ad eum certis quibuſdam intervallis folia ſolitarie poſita: quodlibet pediculo ſuo alato prodiens, tres, quatuor aut quinque digitos longum, in tres lacinias diſſectum, tenerum, ad tactum tamen nonnihil hiſpidum, & viride: quælibet autem lacinia ſuum nervum & venam habet. In ambitu denique foliorum denticuli minimi prominent inſtar cuſpidum acicularum. *Florem aut ſemen non deſcripſit Auctor.*

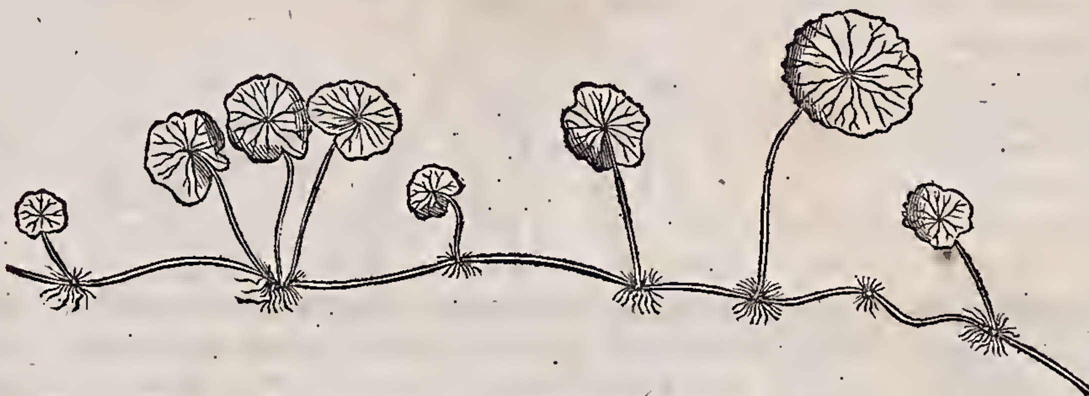

SERPENTARIA MAIOR ſeu dracunculus major polyphyllos, Luſitanis *Erva de Sta Maria.* Caulibus aſſurgit ad duorum pedum altitudinem, rotundis, digitum craſſis, ex viridi, flavo & albo variegatis inſtar Serpentis; quilibet folium gerit, circumferentia folii Peoniæ, in quatuor aut quinque lacinias diſſectum, continetque quælibet lacinia nervum craſſum & varie in ambitum exſectum eſt, pluſquam Hieracii aut Chondrillæ folia: ſunt autem glabra & viridia. Inter caules foliorum etiam exſurgit caulis ut reliqui, è cujus ſummitate prodit vagina, pedem aut amplius longa, plus quinque digitos craſſa, in extremo acuminata, quæ ſe aperiens pediculum ſatis craſſum monſtrat, ad quem ſpicæ in modum, ut in milio Indico, compoſita ſunt grana, milii magnitudine, ſtriata, rotunda, ſucculenta, quinque aut ſex particulis compoſita, primo viridia, hinc flava & punctulis rubris ſubtilibus variegata, ubi maturuerunt, rubra. In his granis continetur ſemen figuræ ovalis, nuclei interioris ceraſi magnitudine.

Radix hujus plantæ rotunda eſt, pomum majus æquans aut etiam ſuperans, cuticula ex albo ſubruſeſcente prædita; ſuperius ubi caules erumpunt, multa habens filamenta. Acris ſaporis eſt inſtar Ari.

Commiſi aliquot harum radicum terræ menſe Auguſto anni cIↃ IↃ c XXXIX. & progerminarunt demum anno cIↃ IↃ c XL. Februario menſe. Ita hic ægre aliquid provenit plantatum ſeu ſatum menſium æſtivorum initio, ob ſiccitatem & æſtum. Addo etiam in maritimis locis ubi ſolum arenoſum. In hortis autem mediterraneorum locorum longius à mari diſſitorum, qui rigari aqua dulci poſſunt, circum circa ductis rivulis, uti fieri ſolet æque æſtivis atque hybernis menſibus, ſata & plantata probe ſumunt incrementum.

ERVA DO CAPITAON Luſitanis: Radix recta, teres, geniculata, alba ſub terra ſerpit, & ad genicula, unius aut duorum digitorum intervallo diſtantia, multa agit filamenta tenuia, & Hydrocotyle umbellata L. (ex Juss.)

ibidem caulem duos aut tres etiam octo aut decem digitos altum protrudit, exilem, teretem, fiſtuloſum, ex albo purpureum inferius medio, in filum lentum habentem: quilibet autem caulis fert ſuperius unicum folium rotundum læte viride, ut Nymphææ, ſed non ita ſolidum, in ambitu crenatum, more folii Vmbelici Veneris: caulis in centro folii aut circiter inſeritur, & ex centro inſertionis tenues venæ ad circumferentiam diſperguntur. Radix contrita odorem & ſaporem habet radicis Petro.Selini. Luſitani utuntur ad maculas corporis delendas, *Os Figados* vocant.

CAAPOMONGA Brasiliensibus dicta, Lusitanis *Erva do vina*. Radicem habet semipedem pene longam, lentam, tenuem, rectam, aliis radiculis interdum præditam, exterius croceam,

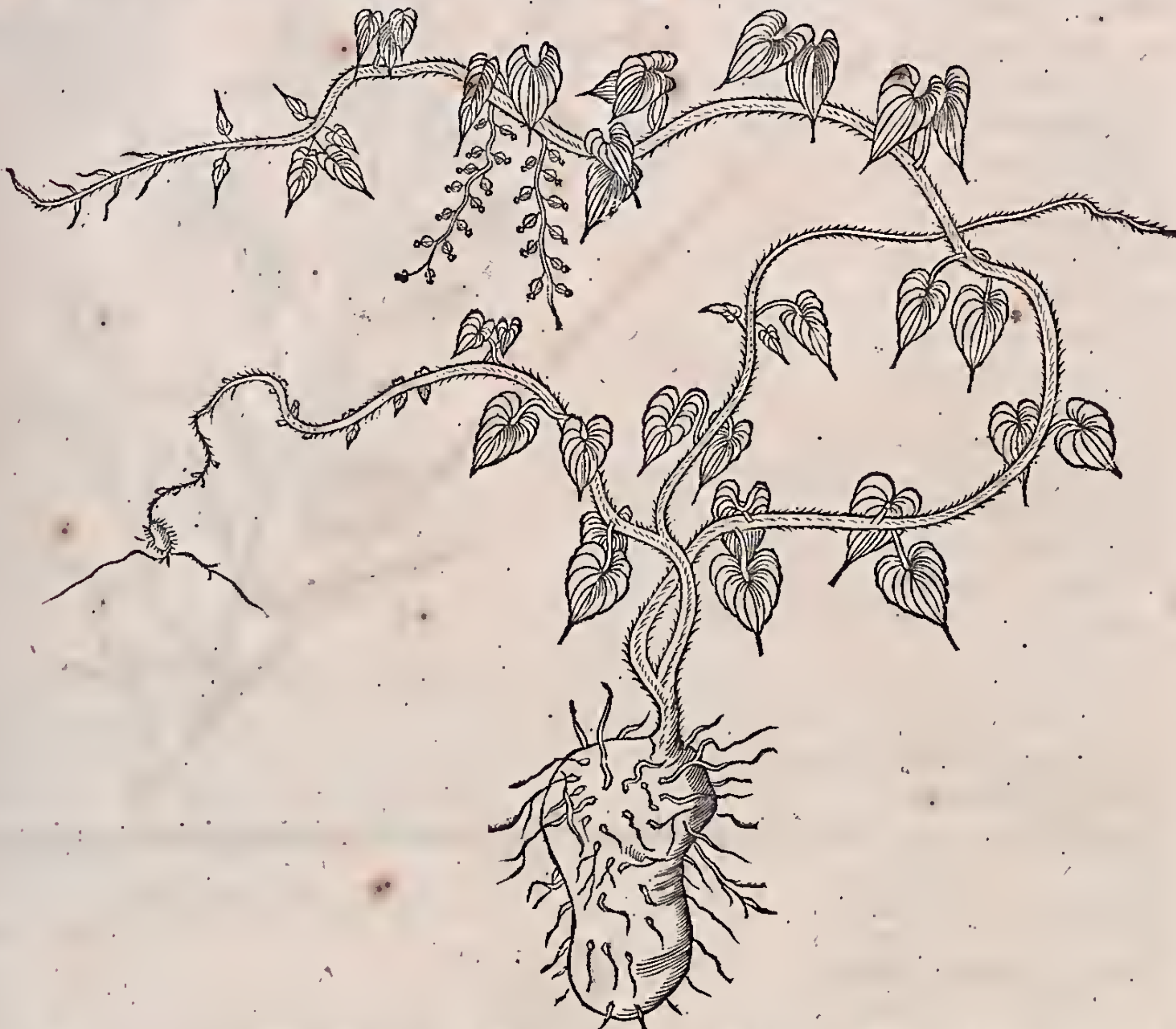
(cum primum eruitur, sed postea dilute umbræ coloris evadit) interius candidissimam, subdulcis saporis: è qua prodeunt caules tres vel quatuor, octo aut novem digitos longi, rotundi, nodosi, virides, ex parte rufi; partim humi serpentes, partim surrecti. Ad nodos autem prodeunt ramuli, in quibus itidem ad genicula duo, tria vel quatuor folia sibi apponuntur, aut opponuntur, digitum longa, mollia, superius saturate viridia, inferius incana: quodlibet insidet suo pediculo semidigitum longo, nervis conspicuis præditum. In summitate caulium rami sunt continentes flosculos parvos umbellatim positos, dilute rubro purpureos. propter exilitatem eorum conformatio conspici non potest, sed adhibito Megascopio, apparet hos flosculos esse instar florum campanulæ superius dentatos, habentque in medio duo staminula rubro purpurea, figuræ ut campanula habere solet, paulum extra flosculum prominentia duobus apicibus. Erumpunt è conico cylindraceo corpusculo viridi, quod antequam se aperiat hispidum est & pingue, ita ut facile adhærescat vestimentis, unde Lusitani vocant *Carapicos*. Flosculi delineati ut per Megascopium videntur.

CAP.

CAP. XIV.

Cara. Inhame. Camaranbaya. Innominata. Quingombo.

CARA Brasiliensibus, *Inhame de S.Thome*, Congensibus *Quiquoaquicongo*; planta est caule quadrato, ad angulos pennato, viridi, hinc inde rufescenti, paululumque contorto; lon-

gissime serpit super terram aut etiam sepes ascendit, tamque late se propagat ut integri hortuli duodecim decempedas in unoquoque latere habentis aream unica planta facile occupet. Caulis enim & ramuli ejus hic illic terram contingentes protrudunt fibras atque alias agunt radices; quinimo si terram attingere non possint, nihilo minus has radices producunt, sed quæ propter defectum nutrimenti ad justam magnitudinem nequeunt pervenire, ita luxuriat natura in hujus plantæ propagatione. In caule, septem, octo, aut novem digitorum intersti-tio, duo pediculi enascuntur appositi, quinque aut sex digitos longi, itidem quadrati & pennati, quibus insident folia, Sagittalis nostratis aut vomericis posteriori parte circinati figura, novem aut decem digitos longa, circiter sex lata, ubi latissima: læta viriditate splendentia, satis solida, septem aut novem nervis ex pediculi insertione prodeuntibus & per longitudinem excurrentibus, inferius prominentibus, superius profunde jacentibus: in extremitate sunt acuminata, acumine molli digitum longo ut in vomere prominente. Copiosum liquorem aqueum fundit caulis incisus instar lachrymarum vitis. Radix crassa est plus uno pede, octo, novem & duodecim digitos longa & plus quoque, cuticula ex cinereo fusca vestita, sub qua flavescit, intus carnem albam, succulentam & quasi lactescentem habens.

Nata mihi radix in Horto ann. 1640. quæ magnitudinem habebat Aquariæ Allemannorum. *Bottinam* vocant Lusitani. Cocta cum butyro, vel oleo & pipere condita bene sapit; sicca tamen est & farinam refert, unde & pro pane à Guineensibus usurpatur. Habui tales radices ad parietem pendentes & progerminantes in musæo meo, quas XXI. Novembris anni 1640. terræ commisi & feliciter augmentum cœperunt. Ecce illa planta quæ progerminare è radice cœperat mense Ianuario anni 1640. terræ à me commissa, quæque tam late se propagarat mense Iunio dicti anni, in extremitate caulis senioris, multas quasi spicas producebat, in quibus multa triangulata & turbinata corpuscula adhærebant superius, rudimenta habentes parvi floris lutei; interius autem instar bursæ pastoris cava compressum semen indicabant:

 sed

ſed quamvis ultra duos menſes ita ſtarent numquam tamen flos ſe aperuit, nec in capſulis aliud factum, ſed perierunt denique omnia propter æſtatis calorem.

Jussiaea scabra Flor. Bras.

CAMARANBAYA Braſilienſibus. Lyſimachiæ ſpecies fruteſcens. In quatuor pedum altitudinem aſſurgit, & dividitur in multos ramos, ruffos, piloſos. Folia ſolitariè poſita in brevibus pediculis, oblonga, hirſuta; ad quorum quodlibet floſculus provenit, calice fere duos digitos longo, cui inſident quatuor foliola viridia, & cuiq; ex his ſuperſidet foliolũ flavum, conſtatque quilibet flos quatuor foliolis flavis. Ex calice floris fit ſiliqua, ut in Filio ante patrẽ Lobelii, quæ ſemen cõtinet minutulũ, rotundum, ſplendens, coloris ex pallido ſubflaveſcẽtis. Fert florem & ſemen ab Aug. in Novemb.

Reperitur hîc & alia ejus ſpecies priori fere ſimilis; quæ in ſeſquipedem adoleſcit, caule anguloſo, ſtriato, nodoſo, viridi: ad quem folia poſita vel ſolitarie, vel majus cum uno aut altero minore: majora tres circiter digitos longa, anguſta, ſalicis modo, mollia, dilute viridia: ad exortum foliorum calix eſt digitum longus, cui quatuor foliola viridia, quibus quatuor flava ſuperſtant, obrotunda, facile decidua: in calice poſt florum caſum naſcitur ſemen.

PLANTA, (*quam non nominat Auctor, ſed hanc ejus dat Iconem*) Caule haud lento ſerpit, & aliis plantis ſe implicat: folia fert in pediculis, duos, tres aut quatuor digitos longis, cordis, ut pingitur, figura, mollia, dilute viridia: In pediculis autem duos aut tres digitos longis, & ſuperius in quatuor aut quinque diviſis naſcuntur totidem flores, Smilacis florum æmuli, albi & ad medietem extremam, diluta purpura mixti, in medio floris exſtat ſtamen album purpuraſcens: in ambitu vero interiori flos egregiam ſtellam quinquangularem

gularem repræſentat, quaſi in illum impreſſa eſſet, albi coloris uti flos. Poſt flores enaſcitur triquetrum corpus, fuſcum, ſubrotundum, in tres capſulas diviſum, in quarum qualibet granum ſeminis eſt fuſeum, magnitudine & figura medii piſi inæqualiter diſſecti. Flos inodorus ut & planta, ſine ſapore manifeſto.

QVINGOMBO Luſitanis, Congenſibus & Angolenſibus *Quillobo*: in duorum aut trium pedum altitudinem aſſurgit, caule craſſo, rotundo, hinc inde nodoſo & ruffo: pediculos protrudit variis locis alternatim poſitos, ſex aut ſeptem digitos longos, partim ruffos, partim virides; quorum quilibet ſuſtinet folium laciniatum, in quinque lacinias ſectum, ac toto ambitu ſerratum, magnitudine fere ſimile folio ficus, ſuperius obſcure, inferius dilute virens, ac ibidem nervum ruffum & venas virides habens. In ſuperiore caule, in pediculis brevibus, craſſis, tres aut quatuor magni naſcuntur flores, quinque foliis roſaceis majoribus conſtantes, ſulfurei coloris, unguibus bruno-purpureis, qui intus & extus apparent: in medio ſtamen craſſum ſulfureum, apicibus flavis, & ſummitas ſtaminis purpurea. Fructus ejus pericarpium eſt, tres digitos longum, pyramidale, novangulare, initio viride, per maturitatem fuſcum: conſtans alba & parum glutinoſa carne, cortice craſſo inſtar mali aurantii; intus in octo loculamenta longa diviſum; in quovis duplex ordo ſeminum rotundorum, magnitudine ſeminis cannabis continetur, & quodlibet granum ſuo petiolo eſt appenſum. Pericarpium hoc viride odoris eſt leguminoſi & ſaporis ſubdulcis: coquitur totum in aqua & coctum comeditur cum oleo, aceto & pipere: quo immaturius eo melius ad coquendum.

Hibiscus esculentus L.

Radix alba eſt, haud magnæ molis, multas radiculas & filamenta habens, lenta, & nullius manifeſti ſaporis.

CAP. XV.

Innominata. Caa ataya. Erva Cidreira. Innominatæ duæ. Tupaipi. Innominata.

PLANTA (*cujus Auctor quidem dat Iconem, ſed non annotat quo nomine à Braſilienſibus appelletur,*) in ſemipedalem aut pedalem altitudinem aſſurgit, caule tereti, ex viridi albicante, lanuginoſo, quaſi ei goſſypium adhæreret. Habet autem hinc inde à terra multos ramulos longos & folia ſolitarie poſita, inæqualis magnitudinis, quædam tres, duos, etiam tantum unum digitum longa, in ambitu criſpata, figura fere folii Senecionis. In extremitate caulis & ramulorum naſcuntur flores ſpicatim congeſti, parvuli, ſplendentes, ex argenteo ſubflavi, figura pene ut flores Abſinthii. Poſt flores ſtellulæ ſplendentes argenteæ remanent. Radix exilibus conſtat filamentis. Tota planta ſemper videtur quaſi goſſypio obducta. Odorem habet ſingularem fere ut Dyctamnum Creticum.

Folia recentia contuſa impoſita culicum & muſcarum morſus ſeu ictus ſanant.

CAA ATAYA Braſilienſibus. *Erva de purga de Iuan Paez* Luſitanis. Ex tenui radicula alba in pedalem aſſurgit altitudinem, caule quadrangulari, pallide viridi, geniculato; tenui, qui

qui partim terræ incumbens, ad genicula iterum radices in terram agit parvulas, partim erectus stat.

Ad quodlibet geniculum, duo foliola sibi opponuntur, nummulariæ figura & magnitudine seu rectius Veronicæ aut Chamædruos, in ambitu serrata, & pallidè viridia. Ad quodlibet par foliolorum flosculus minimus provenit, quasi galeatus, albus. Post hunc nascitur siliquula grani avenæ magnitudine & figura, quæ sponte se aperiens, semen effundit minimum, rotundum, obscure flavum, minus semine papaveris minimi. Nullius odoris est planta sed saporis amari. Hæc planta contusa, cocta in aqua ac pota, purgat egregie per superiora & inferiora.

ERVA CIDREIRA Lusitanis: in quatuor aut quinque pedum altitudinem assurgit, caule striato, geniculato. Ad quolibet geniculum duo rami sibi oppositi nascuntur & itidem duo folia opposita, tam in caule quam in ramulis. Folium quodlibet duos aut tres digitos longum, acuminatum & in ambitu serratum, brevi insidens pediculo. In summitate caulis & ramorum spica provenit duos aut tres digitos longa, habens flosculos minimos, dilute cæruleos, multo albo mixtos. Tota planta maximi odoris, nec ante annum quamvis siccæ odor minuitur, gratior quam Melissæ cum cytro mixtæ.

HERBA (*quam Auctor quidem non nominat, sed hanc dat Iconem*) in duorum pedum assurgit altitudinem, ex radice tenui grysea: caulis est teres, lanuginosus, in quo ab infima parte duo semper sibi apposita habet folia, digitum longa, in ambitu dentata & in utraque superficie pilosa, nervo & venis obliquis intertexta, foliis Hederæ seu Teucrii aliquantum similia. Ad bina quælibet folia aliquot parva apposita sunt foliola.

Caulis in summitate in caudam murinam longam extenditur; ac in eo alternatim (ut in Myuro) flores dupli stuferi magnitudine, circinati, in quatuor quasi folia secti, insigniter rubri figura florum Lychnidis, in medio unum staminulum albescens exstat parvum. Tota planta caret odore.

TUPA IPI Brasiliensibus, Lusitanis *Cebola albaraa*; est squilla: Bulbum habet album, rotundum, pomi nostratis magnitudine, cuticula tectum umbræ coloris, qui inferius multas agit radiculas, quasdam ad novem & decem digitos longas: producit porro, duo, tria aut quatuor folia, pedalis aut sesquipedalis longitudinis, quatuor digitos lata, ubi latissima, crassa, succulenta; dilute viridia, splendentia; lineis secundum longitudinem & latitudinem viridioribus quasi texta.

HERBA hæc (*quam Auctor non nominat; sed cujus hanc nobis dat Iconem*) ex arida radice pullulascit, atque in bipedalem assurgit altitudinem; caulibus ab ipsa terra adposita sunt folia, quæ figuram & consistentiam habent foliorum Auriculæ muris, lanugine quadam per totum incana. Versus summitatem caulis rariora & minora sunt folia, atque in ejus extremitate est spica mollis sive pilosa, coloris è gryseo argentei, ferens flosculos quatuor, quinque, sex aut etiam plures, stuferi Hollandici magnitudine, constantes quinque foliis cæruleis. Quilibet autem flos intra se lacteam stellam quinquangularem repræsentat, ac in sui medio staminula aliquot habet alba.

Planta tota penitus caret odore.

ABUTILON Avicennæ, vulgo hîc Malva appellatur atque etiam illius loco usurpatur. Vide Dodoneum.

MAN-

MANDATIA Brasiliensibus est Lablab Aspini; de quo vide Car. Clus. Rar. Histor. pag. CCXXVII. Planta hæc ex Africa in Brasiliam translata; Phaseoli ejus cocti comeduntur.

CAP. XVI.

Nana sive Annanas. Tareriaya. Arapabaca. Vrucatu.

NANA Brasiliensibus, *Ananas* Lusitanis, *Iajama* Oviedi Carol. Clus. Rar. Histor. lib. II, cap. IX. Strobylus aut Nux pinea Monard. cap. LXIII. Ex radice proveniunt quindecim aut plura folia Aloë foliis æmula, duos atque etiam tres digitos longa, unum aut sesquidigit. lata, ubi latissima, versus extremitates angustiora & acuminata, crassa, saturate viridia, in ambitu denticulis prædita, instar dentium Lucii: in medio horum capitulum provenit instar Cinaræ fructus, ejusmodi foliolis acutis compositum, insignis Cinnabrii coloris, quod successu temporis augetur, figura instar Strobyli, & dum augetur inter foliola ejus prodeunt flosculi cærulei, tribus foliolis singuli constantes. Folia plantæ magna interius ad partem qua fructus insidet etiam insigni colore rubro sunt tincta. Fructus quando maturuit magnitudinem obtinet majoris melonis vulgaris, figuræ ovalis, exterius eminentiis constans, quasi umbelicis humanis, quæ in totum flavescentis coloris, per oras autem incarnati, quælibet autem in medio foliolum habet triangulatum, serratum; gryseum. Fructus odoris est suavissimi, saporis, fere instar fragorum, gratissimi, apprime succulentus. Cortex ille abscinditur & fructus secundum longitudinem in partes secatur & comeditur. Medium illius quod relinquitur inter secandum instar pilæ quadratæ etiam ambeditur, & pro optima parte habetur: in sui medio habet medullam duram & lentam instar pastinacæ quæ abjicitur: Continet fructus in se granula seminis. Fructus maturus superius plantam juniorem habet, quæ decerpitur & ita sine radice (nullam enim habet) terræ imponitur, quæ sequenti anno fructum fert. Vnaquæque planta semel & unicum fructum profert annuo spacio, & fructus novam simul plantam, quæ cum plantatur, vetus eradicatur & abjicitur utpote inutilis.

Ex fructu hoc succus exprimitur & cum aqua miscetur, daturque in ægritudinibus à Brasiliensibus prout nos hydromel damus. Condiuntur etiam saccharo & adservantur. Nana quæ vi Solis maturatur haud bona est, Brasilienses vocant *Nana cacaba*. Mense Decembri & Ianuario maxima habetur copia. Reperitur & *Nana brava*, id est, silvestris, cujus fructus insignis magnitudinis, ovalis citrulli magnitudine, compositus è quadrangularibus cylindris in extremitate quadrate pyramidalibus, per maturitatem flavescentibus, qui separari ab invicem possunt. Cavi hi sunt instar ossis in capite vitulorum quod Den Mitzahn vocamus: continentes granula ovalia innumera pallide flavescentia, papaveris majoris semine majora, suavia, & dulcissimo rore imbuta instar mellis. Quodlibet corpus cylindricum separatum exprimitur digitis in os, ac granula illa rore melleo imbuta absorbentur, gratissimi saporis. Fructus etiam transversim discinditur in taleas.

TARERIAYA Brasiliensibus: an Fraxinella siliquosa? an quinquefolium folio Caprifolii? Ex radice longa paucis filamentis prædita, lenta, albissima, assurgit caulis tres circiter pedes

des longus, multis ramis prædítus: folia ejus in longis pediculis alternatim positis, quatuor, quinque, sex aut septem juxta se in orbem posita, oblonga, viridia, nervo & multis venulis in-

Sinapistrum
Tagma. Quitensibus

tersecta, foliis Caprifolii haud absimilia, sed ad tactum mollia & glutinosa. In summitate caulis primo parvis foliis alternatim positis ornatur, brevibus, obrotundis: dein alternatim prodeunt ad ea pediculi longi, ad quodlibet unus continens cylindraceum corpus album, quatuor foliolis viridibus, parvulis, acuminatis insidens, hoc corpus sunt quatuor foliola floris; quo se aperiente inferius, primo prodeunt filamenta septem, tres aut quatuor digitos longa; hinc quatuor foliola floris expanduntur, quæ stant erecta, figuram habentia cochlearis, filamenta autem septem barbæ felinæ modo directe ad latera vel antrorsum extenduntur, egregie purpurea: foliis albis decidentibus decidunt & sex stamina, septimum in medio manet, ac abit in siliquam teretem, semipedem longam, continentem semen vix magnitudine sinapis, rotundum quidem sed quod in uno latere incisuram videtur habere. Tota planta ad tactum glutinosa est, & ad cujuslibet rami seu pediculi foliorum acuta est spinula. Fert flores & semen toto anno. Flos inodorus, sed folia referunt odorem Majoranæ.

ARAPABACA Brasiliensibus dicta Planta; In sesquipedalem altitudinem adsurgit, caule tereti, viridi, cavo; & vix duo folia aut duos ramulos ad latera habente: In summitate tamen caulis, duo, tria, vel quatuor (fere semper) folia sunt posita, Plantaginis facie, nervosa, in orbem disposita, & crucem effigurantia videntur, atque inter hæc aliquot ramuli surrecti, duos aut tres digitos longi, cum flosculis oblongis, dilute ex albo purpurascentibus, quæ quinque foliolis constant spicatim positis. Post floris autem occasum enascuntur globuli seu

seu capsulæ rotundæ Coriandri seminis magnitudine, in quibus continetur semen exile, subrotundum, nigrum, papaveris magnitudine & figura. Radix illius est parva, alba, filamentosa, habetque odorem radicis Petroselini.

Vide Androsacem apud Mathiolum.

Annotatio. Mathiolus agit de Androsace ad lib. III. Dioscorid. cap. 133. & dat duas illius Icones, quarum tamen neutra ullo modo convenit cum hac quam Auctor delineavit; neque assequor quare hanc cum illa comparaverit, præsertim cum Dioscorides scribat Androsacen tenuia virgulta emittere sine foliis.

VRUCATU Brasiliensibus, Planta est quæ super arbore *Vrucari iba* nascitur sine radice: verum quatuor aut quinque folia inferius lata bul-

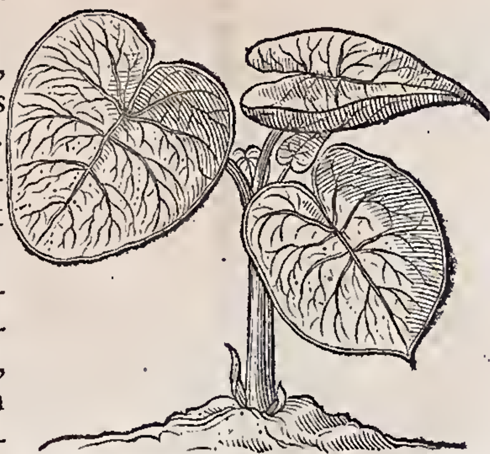

bum faciunt ovalem; circiter quatuor digitos longum, qui intus continet medullam quandam unguenti factitii consistentia & aspectu, pinguem, ad tactum frigidam, ex albo virescentem, multa adhæc filamenta subtilia albida in se dispersa habentem. Supra bulbum folia à se invicem discedunt, suntque ibi angusta, sed in pedalem aut majorem altitudinem excrescentia, superius latiora, linguæ figura & similia Squillæ, viridia: quodlibet autem folium secundum longitudinem habet tres nervos. Nec florem fert nec fructum; inodora est planta, unguentum quoque illius inodorum. Hoc denique frigidum & ad dolores leniendos judicatur aptissimum atque efficacissimum: soporem quoque inducere experientia probatum est.

CAP. XVII.

Tajaoba, ejus radix Taja. Jaborandi. Planta verbenæ facie. Mundubi.

TAIAOBA Brasiliensibus cujus radix vocatur *Taja.* Tres illius species hîc reperiuntur.

Prima folio lactescente, radicem habet orbicularem, non tamen bulbosam, exterius incarnati coloris, interius flavi, cepæ magnitudine aut porri, multa filamenta inferius obtinentem, tres vel quatuor digitos longam: caulem autem brunnum seu fuscum, folia pene orbicularia & nervos foliorum rufescentes.

Secunda folio lactescente. Radicem habet itidem orbicularem, ut prior. Ex qua radice porro prodeunt caules quatuor, quinque, sex & interdum plures, rotundi, spongiosi, succulenti, virides, crassi, novem aut etiam duodecim digitos longi: cuilibet autem cauli insidet folium unicum sagittalis herbæ figura & magnitudine, quando junior adhuc est planta; alias tri-

plo aut quadruplo majus, & Petasitidis herbæ foliorum magnitudine, nervos habens conspicuos, viride & ad tactum molle ut Brassica, ac in ambitu cingitur duabus venis.

Radix cocta vulgo comeditur ut Batata, estque dulcis, singularisque, quasi moschati aut floris violacei, saporis.

Vtriusque speciei folia cum caulibus crassissimis etiam inciduntur & pro olere in aqua coquuntur; mollescunt statim & optime sapiunt.

Tertia folio non lactescente: Radicem habet ut cæteræ species, caules, ut prima, fuscos, folia sagittalis figura ut secunda, sed angustiora, pedalis circiter longitudinis, superius saturate viridia, inferius albicantia, nervo & venis ex viridi flavescentibus, & in centro folii purpurascentibus. Hæc species mihi florebat circa finem Aprilis anno 1640. In caule autem longo (qualem quodque folium habet) flos erat unicus longus seu latus quinque digitos, albus, unico folio constans, cujus superior medietas alba, instar corporis ellyptici per medium secundum suam longitudinem secti & veluti in scapham excavari: inferior medietas instar vulvæ, viridis coloris magnitudine juglangis & ejusdem figuræ, aperturam habens; uno verbo totus flos figura cucurbitæ in medio vinctæ dum cresceret; per albam autem medietatem floris variæ discurrunt albæ regulæ, quarum pars circa extremum folii quodammodo purpurascit. In medio floris stamen est crassitie pennæ anserinæ, cylindraceum, in extremitate fastigiatum, longitudinis paulo majoris duorum digitorum ac semis, constans corpusculis clypiformibus, ac vestitum brevibus villis luteolis, qui facile absterguntur. Ita autem composita sunt hæc corpuscula ut columna seu stamen læve & teres appareat. Hæc corpuscula sunt semen. Flos caret odore aliquo perceptibili: clausus adhuc totus virescit. Postea flores tulit eadem planta.

IABORANDI multæ dantur species. Prima (*cujus hic Iconem damus*) ad duorum pedum altitudinem assurgit, caule lignoso, tereti, per certa intervalla nodoso, tortuoso & inæquali, coloris grysei, quorum unus, duo, vel etiam tres ex una radice prodeunt & in ramos se pandunt. Radix autem haud crassa est sed in multas radiculas & filamenta dividitur, exterius ex albo flavescens, interius albicans, odoris acriusculi, saporis acris ut pyretrum. In singulis ramulis ab internodiis pediculus prodiens digitum longus tria habet folia sibi crucis modo apposita, ad tactum ut Tiliæ folia, mollia, parum pilosa, nervo conspicuo & venis obliquis, ab uno ad quinque digitos longa, totidemque lata ubi latissima, inæqualis quippe magnitudinis, pallide virentia, inferne paulum candicantia. In extremitate ramulorum multa foliola parva venabuli figura sibi invicem confertim sunt apposita, in duos ramulos quasi cornua diducta, in quibus flosculi albi quatuor foliolis constantes; quos sequitur semen, duplici palea tectum ut in cannabi, fuscum, compressum, parvulum, cordis figura, cui ab uno latere pars abscissa videtur. Radix valet contra venena & ea utebatur Poius qui fungos venenosos comederat.

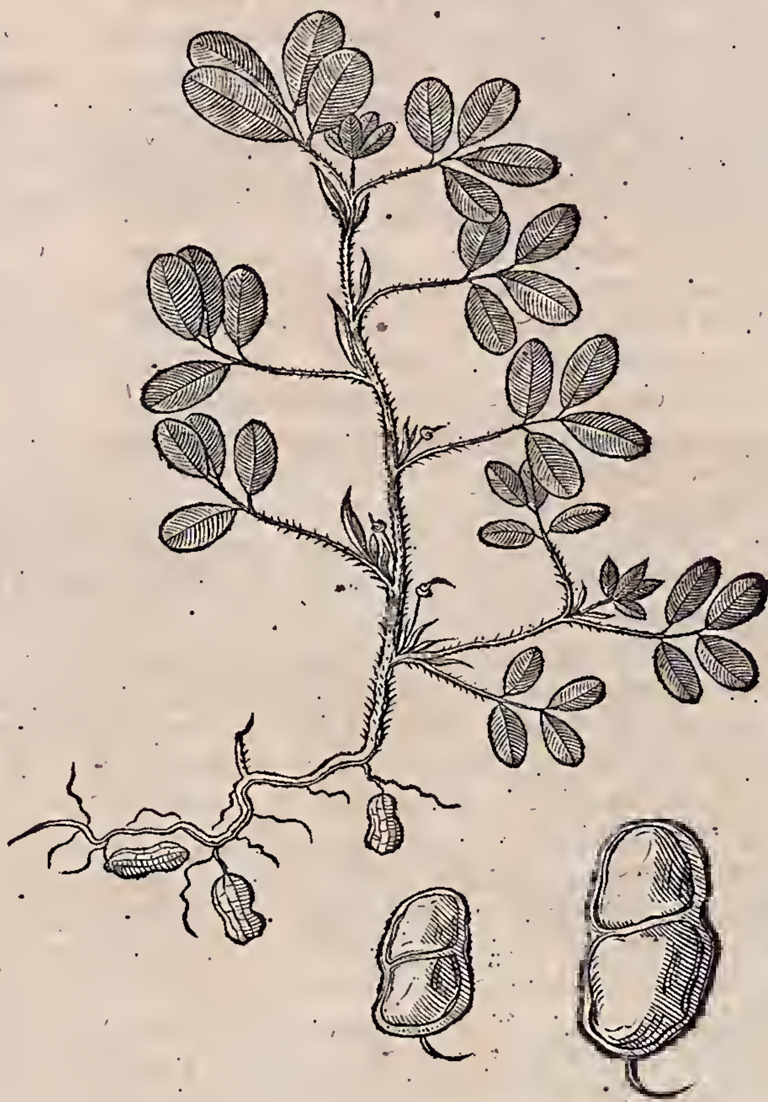
PLANTA Verbenæ facie; (*cujus Iconem Auctor non dedit*) ex radice recta, haud crassa, ad latera multis radiculis prædita, alba, gustu amaricante; adsurgit caulis angu-

angulosus ac nodosus in sesquipedalem altitudinem: ad singulos autem nodos duo nascuntur folia sibi opposita, sesquidigitum longa, per latera in medietate exteriore serrata; & ad eosdem quoque ramuli duo exeunt sibi oppositi, cum similibus foliis ad nodos oppositis, sed non solum duobus, sed tribus aut quatuor foliis minoribus semper junctis: & in hisce ramulis ad nodos etiam multi pediculi, breves, quatuor ut plurimum ad quemlibet nodum, quorum quilibet habet capitulum rotundum, cum parva prominentia instar cuspidis aciculæ, quod se aperiens protrudit flosculum lactescentis coloris, quatuor foliolis constantem, habetque in medio multa parva staminula erecte stantia, quæ repræsentant plumam, ita ut flosculus quasi plumatus appareat.

Cicvtaria Palvstris: In ipsis aquis ad ripas nascitur, & in duorum aut trium pedum assurgit altitudinem; caulis illius angulatus, striatus, nodosus, multos habens ramos & in quolibet ramulos alternatim positos, qui folia itidem alternatim posita habent, tres aut quatuor digitos longa, in octo vel novem angusta & acuminata foliola dissecta, ita ut cornua cervina pene referant: coloris dilute viridis, sapore apium referentia. Folia autem in ramulis exteriora sunt minora interioribus. Fert flores, sed illos non invenio ab Auctore descriptos.

Arachis hypogea L. (ex Juss.)

Mvndvbi Brasiliensibus Herba, in pedalem aut bipedalem altitudinem adsurgit, caule quadrato aut striato, ex viridi ruffescente, & piloso. Hinc inde enascuntur ramuli primo quasi caulem amplectentes & foliolis angustis, acuminatis stipati; mox habent nodum ac trium vel quatuor digitorum longitudine extenduntur; continetq; quilibet ramulus quatuor folia, duo semper sibi opposita, paulo plus quam duos digitos longa, sesquidigitum lata, superne læte viridia, instar trifolii, inferne paulum canescentia, nervo conspicuo & subtilibus venulis quasi parallelis dotata, raris quoque pilis vestita. Ad exortum ramulorum qui folia gerunt prodit pediculus sesquidigitum circiter longus, tenuis, flosculum gerens flavum & per oras rubentem, duobus foliolis constantem, more viciorum aut trifolii. Radix illius haud longa, tenuis, contorta, filamentosa, cui adnascuntur folliculi ex albicante grysei, figura minimæ cucurbitæ, oblongæ, magnitudine Myrobalani, fragiles: quilibet autem continet in se duos nucleos, pellicula saturate purpurea vestitos, carne intus alba, oleaginosa, sapore pistaceorum, qui comeduntur cocti & inter bellaria apponuntur. Multum tamen comesti capitis dolores causare ajunt. Fructu integro quassato nuclei intus strepunt.

Confer Monard. cap. LX. *Anchic* Peruvianis, Hispanis ibi *Mani* vocatur, uti traditum lib. x, cap. 2. Descriptionis Americæ.

Cap. XVIII.

Caraguata seu Erva Babosa. Herba innominata caule Portulacæ.

Caragvata Brasiliensibus. *Erva Babosa* Lusitanis, Aloë Latinis. Radice cum Aloë Americana Dodonei, foliis cum vulgari convenit. Nimirum ex radice crassa, brevi, assurgunt folia viginti aut plura, crassa, succulenta, acuminata, utroque latere dentata seu spinosa, unum vel etiam duos pedes longa, pallide viridia, atque hinc inde gryseo colore maculata. Inter folia prodit caulis, tres aut quatuor pedes altus, in duos ramos divisus, quorum quilibet

fert spicam florum flavorum: est autem quilibet flos cavus, digitum longus, ad oram sextupliciter scissus, continens totidem staminula flava apicibus flavis. Insidet quilibet flos suo petiolo brevi, & apertus propendet deorsum, adhuc autem clausus directe ad latera: est inodorus.

ANNOTATIO. Hæc planta aut eadem est aut ejusdem speciei cum Maguey seu Metl Mexicanorum; cujus plures reperiuntur in Nova Hispania species; de quibus ita Fr. Ximenes: prima species fert folia similia Aloës, verum multo majora & crassiora, utrimque spinosa & desinentia in durissimum & acutissimum mucronem; excrescit interdum caulis in proceritatem mediocris arboris, & est duplex; in cujus extremo nascuntur flores lutei, oblongi, & in fastigio stellati & successu temporis semen instar Asphodeli aut Batatarium; radix illius est crassa, brevis & plena fibris; propagatur è surculis seu stolonibus qui exeunt circa plantam principalem. Est patiens omnis soli licet magis amet cultum & frigidum cœlum: neque enim metuit ullam cœli inclementiam, aut marcescit propter siccitatem. Reperitur maxima copia in tota Nova Hispania, &, si homines ea temperantia viverent qua convenit, sola videtur hæc sufficiens subministrare quæcunque usus flagitat, præter alios innumeros usus quos præstat. Nam primum, integra planta præbet insigne sepimentum hortis & prædiis: folia tegulatum vice funguntur ad pluvias excludendas, caules tignorum: foliorum nervuli & fibræ eundem usum habent quem nostrum linum & cannabe aut gossypium, ex illis enim fila, panni aliæque telæ fiunt: è spinis autem clavi, acus, aciculæ, stili, terebræ ad auriculas perforandas: hisce & barbari in superstitioso Deorum suorum cultu corpora sua affligebant: nec ad bellica instrumenta inidoneæ erant. Porro radendo novacula petrosa stolones emanat è concavitate liquor quidam tanta copia, ut ex una solummodo planta, mirabile dictu, interdum quinquaginta aut plures arobæ effluant: è quo liquore fit vinum, acetum, mel & saccharum: liquor quippe per se dulcis coquendo redditur multo suavior & spissior, ita ut tandem in saccharum coagelescat. Ex eodem succo & vinum fit affundendo aquam & admiscendo semina aurantiorum & melonum, aliaque ut facilius inebriet, nam huic vitio imprimis obnoxii sunt barbari, quasi peniteret homines esse natos & brutis similes esse satagerent. E saccharo illo faciunt acetum, dissolvendo in aqua & exponendo Soli novem diebus. Succus movet menses mulierum, lenit ventrem, movet urinam, mundat renes & vesicam, frangit lapillos, purgat ureteres: eundem si ebullitus fuerit cum Tabaco aut Pitzitlxochitl aut Matlaxochitl vulnera curare produnt. Folium Maguey assum & expressum in scutella, addito pauxillo nitri bene triti, si inungatur cicatricibus recentibus, brevi tempore illas ita tollit, ut vix ullum vestigium relinquat. Folia & caudex in subterraneo furno percocta, sunt edulia & sapiunt Diacitrum. Folia tosta & applicata medentur Spasmo & mitigant dolores (præsertim si succus calidus una hauriatur) licet è luevenerea oriantur, quia sensum tactus obstupefaciunt. *Hæc ille*. Porro plerique Scriptores qui de rebus Americanis commentati sunt meminerunt hujus plantæ, Gomara, Acosta, alii, qui omnes fere consentientia tradunt iis, quæ Franc. Ximenes hîc tradit ex Doct. Franc. Hernandez: videndus & Carolus Clusius in Rar. Plant. Historia lib. v. Longe autem aliam plantam esse oportet quam D. Ioachimus Camerarius describit & cujus Iconem dat in Epitome de plantis, sub nomine Aloes Americanæ; quia scribit folia abundare succo amaro, & alia quæ minime conveniunt cum superiori descriptione. Credo hanc Camerarii esse veram Aloën aut saltem ejus speciem; nam & nuper accepimus à nostris in Africa & quidem Loandæ S. Pauli degentibus ibidem abundare ejusmodi plantas qualem D. Camerarius describit, è qua & succum expressum liquidum atque etiam coagulatum miserunt; Aloë veræ Indicæ æmulum, & qui haud dubio easdem purgandi facultates obtinet, quare differentia

rentia harum plantarum bene est observanda, cum alioquin foliis & quibusdam aliis notis inter se conveniant.

HERBA (*cujus nomen Auctor uen prodit*) caule Portulacæ tereti, geniculato, ruffo, humi serpit & quibusdam fibris se firmat in terra: ad quodlibet autem geniculum quinque aut sex folia apposita, figura foliorum Lavendulæ, veruntamen crassa & succulenta ut Portulacæ. Inter folia in singulari pediculo fert flosculũ dilute purpureũ, quinque foliolis constantem deorsum incurvatis & multis ejusdem coloris staminulis in orbem dispositis, quæ in medio adhuc stamen viride ovale continent. Radices hic inde unicas agit, pennam anserinam crassas, innumerabilibus subtilissimis filamentis circumdatas, & caule serpente fibræ ex illo variis locis prodeuntes se terræ infigunt.

CAP. XIX.

Quiyæ variæ species.

QVIYA Brasiliensibus, Lusitanis *Pimenta*; multæ dantur illius species, ut plurimum figura fructus differentes, cum in cæteris fere conveniant.

Prima vocatur *Pimenta Malaguetta* (quam de Angola primum venisse dicunt) quam Brasilienses vocant *Quiyaqui*, in arbusculæ formam & trium aut quatuor pedum altitudinem assurgit, caule lignoso, qui varie in multos expanditur ramos, qui habent opposita folia, vel in pediculo alicujus folii rursus duo opposita foliola: quodlibet folium habet suum pediculum tenuem, longiusculum, estque figuræ oblongæ, acuminatum, nervo & venis obliquis præditum. Ad exortum foliorum in pediculis longis, duobus, tribus vel quatuor juxta se positis nascuntur flosculi inodori, quinque foliolis constantes, coloris ex albo pallidi, habentque in medio totidem staminula è cinereo cærulescentia. Sequitur fructus cylindrico-pyramidalis, crassitie majoris chordæ violæ, coloris coccinei, quando maturuit, interius granulis obrotundis compressis refertus, acerrimi saporis, & cæteris speciebus acrior multo.

Annotatio. Ne quis erret alia longe est planta ab ea quæ fert notissimum aroma Malaguetta, quod Belgæ nostri vocant Grayn, quod ex Africa affertur, nam neque semen neque planta ullo modo conveniunt, siquidem Malaguettæ semen nascitur in lobis pene ad modum Ireos, & folia dicitur habere similia Gladiolo.

Secunda species vocatura Brasiliensibus *Quiya cumari*: eadem figura cum prima specie crescit, verum folia sunt paulo majora & solitarie posira; nec flos differt, aut figura fructus, nisi quod major sit & crassior, & magis saturate rubens.

Tertia species vocatur à Brasiliensibus *Quiya apua*, Lusitanis pimenta rotunda; magnitudine est fructus cerasi nostratis acidi, coloris rubri. Reperitur & alia hujus species quæ in hoc tantum differt, quod fructus vix dimidiæ sit magnitudinis, & haud major nucleo cerasino, dilutiusque rubet vel etiam flavescit.

Quarta species Brasiliensibus dicitur *Quiya uca*, Lusitanis *Pimenta grande* seu *Pimentoës* quæ folia habet angustiora & longiora quam secunda, & fructum tres digitos longum cylindraceum, acuminatum, rubrum, cum maturuit. Alia invenitur ejus species, cujus fructus se deorsum incurvare solet instar unci.

Brasilienses hæc pimenta conterunt cum sale, & mixturam illam vocant *Iuquitaya*, eamque usurpant ad cibos inter manducandum ut nos salem. Optima est ac bene sapit. Eandem quoque miscent cum farinha & piscibus coctis, exemtis spinis, ac mixturam illam appellant *Pira-quiya*, quam usurpant iter facientes. Bene sapit & durat ad aliquot dies.

ANNOTATIO. Hujus plantæ Iconem non damus, quia apud Botanicos obvia est, & jam

jam dudum in hortis colitur. Operæ pretium tamen duximus hic addere quæ Fr. Ximenes de hac planta prodidit. Mexicani, inquit, vocant *Chilli* plantam quæ fert siliquas illas, quas Insulæ Hispaniolæ incolæ vocant *Axi*, & Antiqui, ut quidam volunt, Siliquastrum, Hispani Piper Americanum & Actuarius Capsicum. Hæc planta licet jam dudum in hortis Hispaniæ fuerit culta, non modo propter ornatum, verum & usum in condimentis; tamen quia in America plures illius species observantur & siliquæ illius in tam frequenti sunt usu, ut vix edulia reperias quibus non admisceantur, & facultates illius itidem notissimæ sunt, operæpretium puto illam describere, & varias illius species quas vidi, indicare. Folia autem pene omnium specierum sunt similia Solani foliis, *Quauhchilli* tantum excepta cujus folia sunt minora: fert flores candidos, è quibus enascuntur siliquæ, initio quidem rubentes, tandem veluti adusti coloris instar uvarum passarum, plenæ semine minuto, subtili, candido & umbonato: sapore acri & caustico, ita ut calidum censeatur in quarto gradu & siccum in tertio: licet viride obtineat succum excrementosum, qui tandem consumitur. Vnde fit ut flatus excitando excitet venerem: atque etiam alvum solvat, non sine torminibus, præsertim in iis qui non assuevere; alioquin moderate sumtum movet alvum, (Cujus causa videtur illius acrimonia) menstrua atque urinam; corroborat ventriculum à causa frigida debilem: excitat supra modum appetitum genus quoddam Chilli salsum, mixtum cum Thomatis, ut vocant, *Mittomatl* appellant: evacuat humores pituitosos è quacumque parte corporis, præsertim illos qui juncturas coxarum obsident, & Sciaticam solent generare. Hecticis ventrem ac lumbos clavieulis aut acieulis chille imbutis pungere, ut solent barbari, utilissimum putatur remedium. Veruntamen si quis crebrius & immoderate Chille utatur, inflammabit renes & hepar excitabit dolores in renibus, phrenesin & dolores hypochondriacos, abscessus internos & similia mala. A Barbaris fere pro cibo ordinario, ab Hispanis vero pro condimento usurpatur. Nascitur locis tam calidis quam frigidis, melius tamen temperatis aut aliquantum calidis.

Prima illius species appellatur à Mexicanis *Quauhchilli*, quasi dicas arboream, & in Hispaniola ubi minor est & siliqua rotundior Axi montense sive Caribicum: hæc species omnium minima est, forma & mole similis oleastri fructibus; & cum omnes species calidæ sint in quarto gradu, hæc omnium calidissima est & maxime caustica; quare tantum condimentis loco piperis adhibetur; producit semen toto anno.

Secunda species vocatur *Chiltecpin*, quia colore & figura valde similis est mosquitis, id est, culicibus; dicitur aliis *Totocuitlatl*, quod sonat stercus avium, ob colorem & parvitatem; audio ab incolis S. Dominici insulæ Huaratinae appellari: hæc species licet viridior videatur, tamen citius virorem deponit. Tres illius numerantur species pro diversitate locorum in quibus crescunt, & tempestatum quibus colliguntur. Prima est vulgaris: altera huic quidem similis, sed vergens ad nigrum colorem, unde *Tlilchilli* nominatur: tertia minima omnium seritur mense Septembri & maturat fructum à Decembri ad Calendas Apriles.

Tertia species appellatur *Tzanalchilli*, seritur mense Augusto, locis cultis, quando jam pluviæ cessant; maturat fructum à Novembri ad Martium, qui principio quidem est viridis, sed sensim rubescit: In Hispaniola vocant Axi candidum.

Quarta species appellatur *Chilcoztli*, ob croceum colorem quem addit condimentis & cibis quibus miscetur, unde in Hispaniola *Acafran Axi* dicunt: siliqua sex septemve digitos transversos longa est & mediocriter tenuis colore rubro & nonnunquam adusto.

Quinta illius species dicitur à Mexicanis *Tzinquahyo*, quia silvestris est, in Hispaniola *Axi coral* ob formam & colorem: siliqua est tenuis & quinque digitos transversos longa: seritur mense Martio, & fert fructum fere omnibus anni mensibus.

Sexta species appellatur *Tzonchilli* quia blandior est; siliqua illius est longa & lata rubri coloris: semen autem tam remissam habet acrimoniam, ut vulgo cum placentis quæ è Mayzio fiunt & *Chillaquiles* appellantur, commedatur: optimum nutrimentum præbere testantur barbari. Solent hanc speciem humi spargere ut siccetur ut ita melius possit servari, nam aliter facile corrumpitur ob nimiam humiditatem: seritur & fert fructus omnibus anni mensibus.

Reperitur & alia species quam vocant *Milchilli*, cujus siliqua quidem præcedentibus non est minor, sed attenuatur sensim & desinit in mucronem; coloris est aurei, colligitur eisdem mensibus quibus Maizium. Plures præterea species observantur in Insula Hispaniola & inter illas notissima, quæ siliquas fert instar cerasorum, eadem forma & mole: nascitur autem instar arbusculæ & appellatur ab aliis quidem Struchnodendron, ab aliis Speudocapsicum, ab Hispanis cerasus acer Americæ. Item alia cujus siliquam vocant rostrum pineæ nucis: & rostrum avis, ob figuram utrasque. Baboram sive Baniazam corniculatam: Cazicar hortense: & alias quas brevitatis causa prætereo, de præcipuis dixisse contentus. *Hæc ille*. Semen hujus plantæ adeo est acre ut cavendum sit ne quis digitos ad oculos ferat, cum illud confricuit; quare

quare caute admodum hoc usurpandum autumo nisi bene præparetur & aliquo frigido additamento temperetur. Insigniter enim urit linguam & guttur præsertim cum sale mixtum.

CAP. XX.

Jeticucu seu Radix Mechoacan. Mandubi. Innominata.

JETICUCU Brasiliensibus; Radix Mechoacan, Lusitanis *Batata de purga*: Caulis sarmentosus est longissime serpens & scandens, multangularis, lentus, ruffus, etiam viridis. Folia solitarie posita, quodlibet in suo pediculo digitum longo; figuram habet cordis, uti pingitur, duabus ad latera auriculis, tenera ad tactum, unum, duos, tres & quatuor digitos longa, saturate viridia, inferius nervo & venis transversis conspicua. nullum autem præter herbaceum odorem habent folia trita, caulis vero incisus lacteum succum præbet. Florem fert Convolunli magnitudine & figura, unico folio constantem album cum pauco incarnato dilutum, intus autem purpureum. Semen continet pisi magnitudine fusci coloris, verum haud rotundum, sed quasi duæ particulæ exsectæ essent, ita ut fere triangularis sit figuræ. Radix medium aut integrum pedem longitudine æquat, crassities plerumque eadem & ut plurimum dupla & bifida, una parte breviore altera: exterius obscure cinerea seu fusca, recens resinam quandam fundit, & est interius alba. Habui radices per quatuor menses ad parietem pendulas in museo meo, quæ ibi progerminarunt, quælibet caulem unum, duos vel tres pedes longum, crassitie fili sutorum. Hanc terræ imposui in horto, & spacio octidui secuta sunt folia, felicissimeque adolevit planta.

Usus. Datur pulvis illius radicis in vino aut brodio, pueris ℥s. adultis ʒvi. in ʒviii. vini vel ℥s. pro pueris, ʒvi. pro adultis infunduntur in vini ʒx. per noctem, mane colatura sumitur & cum saccharo aut melle exhibetur. Vel: Recentes radices corticibus bene mundatis exprimuntur per pannum, expressum sumitur per aliquot horas ut subsideat, quod subsedit siccatur in umbra (vocant *Tapiora*) hujus ʒii. & in pueris ʒi. datur semel. Fit etiam ex recenti conserva cum saccharo delicati saporis, cujus dosis cochlear unum aut duo datur delicatis personis, quæ à purgantibus abhorrent. Radix hæc habet virtutem purgandi humores phlegmaticos ac serosos, uti & bilem. Valet adversus passiones ventriculi & intestinorum, ad inveteratum capitis dolorem, ad hydropem, ad prostratum appetitum.

ANNOTATIO. Fr. Ximenes. Radicem purgativam vocant Mechoacani *Tachuache*, Mexicani *Tlalantlaqua cuitlapille* & aliæ nationes *Pusqua*. Tres reperiuntur illius species; quarum binæ sunt mas & fæmina, quæ ambæ forma & qualitatibus multum conveniunt; habentque radicem longam & crassam, è qua lacteus liquor emanat: caules volubiles & tenues: folia parva figura cordis; flores longos & rossos, fructum similem *pepino* figura & mole, candida cute tectum & plenum semine minuto, lato & candido, cum certis filamentis, instar gossypii quæ difficulter rumpuntur. Radix est calida & sicca in quarto gradu & si in ore mastiecetur adurens: unde si hîc aliorum morem imitari vellem, possem graviter reprehendere eos, qui imprudenter & ignoranter multa de illa scripserunt; neque mirum, quum illam non vidissent. Purgat per inferiora omnes humores, præcipue tamen pituitosos, si sumatur pondere dragmæ & semis aut ad summum duarum ex aqua aut vino, jusculo, aut ovo recenti: sumitur enim hoc modo facile & sine nausea. Quidam utuntur succo illius expresso, loco Scamoneæ, ad cujus species hanc putant referendam, & conficiunt ex illo tabellas cum saccharo,

quas mirabiles effectus edere affirmant. Alii solent radicem pondere sex dragmarum in pulverem redactam & in sex aquæ unciis per noctem maceratam, mane exprimere & percolare atque aquam illam exhibere: ego autem eandem misceo cum uncia aut paulo magis syrupi de Matlalitztic aut Salsaparillæ aut foliorum Senæ atque ita purgat sine ulla molestia. Quum Scamonea desideratur hujus succus expressus & spissatus illius vice usurpatur in Electuariis, quæ illam postulant. Quidam & radice hac utuntur forma unguenti aut emplastri ad vitia oculorum curanda. Tertia species maximam partem nascitur in terra nigra & locis petrosis, radice magis tenui: è duabus hujus dragmis commodissime fit electuarium laxativum cum xx. dragmis Sacchari Tzautli sive Tragacanthæ, quo leniter evacuantur cholera atque flegma, nec puto in America facile reperiri posse medicamentum quod illud superet. Alii ex illius decocto conficiunt syrupum qui quantitate trium unciarum sumtus egregie purgat prædictos humores. Nascitur multis locis calidis Novæ Hispaniæ, licet Mechoacanæ provinciæ, ubi primum innotuit, præferatur; communis quoque est in Temimiltzingo, ubi radicem hanc cum cauda Tlaquatzin animalis pari pondere mixtam, mirabiles asserunt edere effectus in ciendo urinam. Oportet siccari radicem & servari toto anno: sed in colligendo vitanda est radix haud multum illi dissimilis, quæ præsentissimum est venenum. Quum Author noster, quem sequimur, scriberet, non tam probe cognita erat hæc radix, sicut neque ipsa Nova Hispania; post illa plures illius species fuerunt repertæ, magis lenes in operando, licet tres illæ species ab ipso proditæ, celebriores sint, & magis usurpentur. Prima est quam Hispani vocant *Mechoacan* à loco ubi primum fuit inventa; cujus in illa provincia & in Guadalajara duæ reperiuntur species; una venenosa, quam Auctor noster monuit vitandam, altera quæ moderate purgat. utriusque radix grandis & crassa, sed nobilis major. Alia species quæ appellatur *Matlalitztic*, multò minus purgans quam præcedens, quam quidam perperam frigidam faciunt, haud intelligentes purgantium medicamentorum facultates, quæ nullam frigiditatem admittunt: hæc remissius purgat quam antecedens, atque omni ætatum & sexuum generi convenit, etiam pregnantibus exhibetur sine noxa: Ex hac radice fit syrupus hoc modo: Recipe sex libras radicum recenter effossarum & demto prius cortice rade & inde ollæ vitriatæ; super infunde totidem libras aquæ fontanæ ferventis, atque obtura os ollæ, & ita probe opertam relinque per horas XXIV. dein exprime & misce illius colaturæ quatuor libras sacchari & coque leni igne, donec spissitudinem mellis acquirat, sumuntur tres aut quatuor hujus syrupi unciæ ad purgandum.

Alia species appellatur *Xalapa* à loco ubi primum fuit reperta: hæc longe potentior est cæteris, licet mole sit minor, evacuat generatim omnes humores peccantes, sed summa opus est vigilantia eo die quo sumitur atque adeo sequenti. Ex hac quoque fit syrupus, admodum utilis in quibusvis morbis, & imprimis iis qui lue venerea laborant. Componitur ad hunc modum. Recipe radicum Xalapæ unc. v. Polipody unc. ij. Hermodactyl. unc. I. Florum cordialium, Jujubarum ana pugnum unum: Cinnamomi aut Canellæ præstantioris; nucum muscat. ana duas dragm. & semis: frangantur omnia & macerentur in sex quartariis aquæ per noctem, dein coquantur secundum artem donec medietas consumatur: colaturæ addantur duæ libræ sacchari & percoquatur donec syrupi spissitudinem acquirat; denique cum pene refriguit, misceantur octo grana exquisiti musci. Monendi sunt qui istis radicibus utuntur ad purgandum ne postero die mane sumant saccharum rosatum aut aquam, sed potius pectusculum volucris alicujus, aut carnem ovillam assam, nam alias facile recidivam purgationis patiuntur ægri non sine discrimine. Omnes species reperiuntur in Nova Hispania magna copia: *Matlalitztic* habet radicem omnium maximam, huic proximam *Mechoacan*: multo minorem venenosa species: omnium maximam *Xalapa* licet circulosior sit & longior. Vniversæ autem sunt calidæ & siccæ in quarto gradu, præter *Matlalitztic* quæ moderate calet & lenissime purgat, ideoque & securius usurpatur. Ex iis quæ diximus apparet quantum fidei adhibendum sit Monardæ & Alfonso Inojosso in iis quæ de his radicibus scripserunt. Non differunt autem hæ plantæ foliis, floribus aut fructibus, nisi ratione soli, quo fit ut alibi majores alibi minores nascantur; tantum flores nonnihil differunt colore, qui fere cæruleus est, verum aut saturatus aut dilutior. *Hæc ille.* Ex hisce autem præsertim quæ dicit de semine facile apparet plantam quam Auctor noster describit non esse eandem cum illis quas Fr. Ximenes describit. Car. Clusius notat ad Monard. cap. LI. se anno MDLXIX. duo genera seminis accepisse ex Hispania quæ plantæ Mechoacan esse dicebantur: unum caliculo sive siliqua, semineque nigro quale est Scamonii aut Convolunli majoris: alterum oblongiori aliquanto caliculo, semine ruffo & quam superius longiore tenerioreque. Utriusque siliqua parte interiore erat lanuginosa. Ex utroque ipsi natas plantas, quæ prodibant Convolunli modo, dein proxima pedimenta scandebant multis sarmentis & amplectebantur, foliis Convolunli majoris, sed tenerioribus & colore magis flavescente; hyemis autem inclementiam eas sustulisse. Ego semen

ſemen è Braſilia allatum aliquoties terræ commiſi & quidem adhuc ſuperiori æſtate, è quibus natæ elegantiſſimæ plantæ & ad ſeſquipedis altitudinem adoleverunt, ramulum appoſitum ſcandentes, ſed primum frigus ſtatim illas enecavit.

PLANTA hæc *Braſiliæ familiaris, cujus tamen nomen ab Authore noſtro non proditur*; in quatuor aut quinque pedum altitudinem adſurgit; caule rotundo, lignoſo, leviter piloſo, quique ſuperius in multos ſe diſpeſcit ramos ſurſum elevatos. In caule autem & ramis ſolitarie poſita ſunt folia anguſta, brevibus pediculis innitentia, quatuor aut quinque digitos longa, ſimilia foliis Salicis atque piloſa; diverſæ magnitudinis, in Summitate enim plantæ fiunt anguſtiſſima & parvula. Flores fert magnitudine florum Lychnidis, albi coloris, quinque foliis conſtantes, unguibus in medio purpureis & ſtaminulis luteis.

Radix illius haud longa eſt, ſed habet multas proles ad latera extenſas atque etiam filamenta.

Quale ſemen ferat ab Auctore noſtro proditum non inveni.

Reperitur & in Braſilia Planta Amaranthi facie, quæ ſeſquipedalem aut bipedalem altitudinem adipiſcitur, arbuſculæ figura adoleſcens, caule lignoſo cinereo, quique ſuperius habet multos ramulos lignoſos & quaſi geniculatos. Ad ſingula autem ramorum genicula rubrum eſt capitellum minimorum floſculorum & ibidem pediculus circiter digitum longus & ruffus, ſuſtinens folium urticæ figura, verum longe minus & pallide virens.

Radix albicans, pene recta, gracilis, ſed multis filamentis prædita.

Tota planta eſt inodora.

Quale ſemen ferat ab Auctore noſtro non proditur.

MANDVBI D'ANGOLA, in Congo vocatur *Quubaci congo*; Cauliculo tenui ſarmentoſo longe ſuper terram ſerpit, inſtar *Ieticu*, ac novas fibras agit in terram, atque hinc inde unius, duorum aut trium digitorum intervallo profert pediculos, tres aut quatuor digitos altos, ſtriatos, qui tria folia, phaſeolorum modo diſpoſita ſuſtinent, dilute viridia, duos & amplius digitos longa, figuræ ellypticæ, nervo ſecundum longitudinem & venis oblique currentibus. In eodem caule etiam floſculi proveniunt in ſuis pediculis egregie flavi. Caulis, ut dixi, multas fibras agit, quibus ſub terra annaſcuntur retis fere figura & nucis avellanæ magnitudine aut paulo majoris, folliculi, quorum ſubſtantia alutam ovillam craſſitie æquat, exterius terrei ſeu umbroſi coloris, interius ſplendide albi: quilibet autem folliculus ſecundum longitudinem circum circa quaſi ſuturam monſtrat & preſſus ſecundum illam finditur, continens in ſe duo grana vel etiam unum, ſi minor ſit, more ſeminis piſorum adhærentia, piſiformia & ejuſdem magnitudinis flavo-pallida, ejuſdem cum piſis recentibus conſiſtentiæ & cum ſiccis ſaporis; quæ commeduntur. Plantatur hoc modo: exempta è folliculis grana, digiti altitudine terræ inſeruntur, ſatis amplo intervallo, ſæpiuſque irrigantur; (deſiderant enim humiditatem) brevi erumpunt Cauliculi, qui deinde ſe multiplicabunt & fructus dabunt innumeros. Convenit cum *Openauck* Virginiæ deſcripto à Ioanne de Laet.

Glycine subterranea L. (ex Juss.)

Annotatio. Quia Auctor noſter hanc Plantam comparat cum *Openauck*, operæ pretium putavi hic repetere quæ lib. III. cap. XXII. deſcripſit. Americæ de illa dixi. Etiam radices edules ſponte hic proveniunt, imprimis quas Indiginæ *Openauck* vocant, rotundæ, juglandi nuci magnitudine pares, interdum & multo majores; naſcuntur humidis & paludoſis locis plures inter

res inter ſe cohærentes & veluti funiculo colligatæ, in aqua coctæ, aut igne toſtæ boni ſunt alimenti. Dubito autem an eadem planta merito cenſeri debeat: & magis credo eſſe ſpeciem piſi ſub terra fructificantis, hanc ab Auctore noſtro deſcriptam.

CAP. XXI.

Innominata. Jurumu. Cucurbita. Cucumis Silveſtris. Alcæa hirſuta. Conyza inodorata.

HERBA (*quam Auctor non nominat ſed tantum hanc ejus dat iconem*) in duorum aut etiam trium pedum aſſurgit altitudinem: caule tereti, geniculato, ſubruffeſcenti, paululumque piloſo: ex geniculis emittit ramulos & bina folia ſemper ſibi oppoſita, brevibus pediculis innitentia, quinque aut ſex digitos longa, aliquando craſſo modo dentata, interdum etiam non.

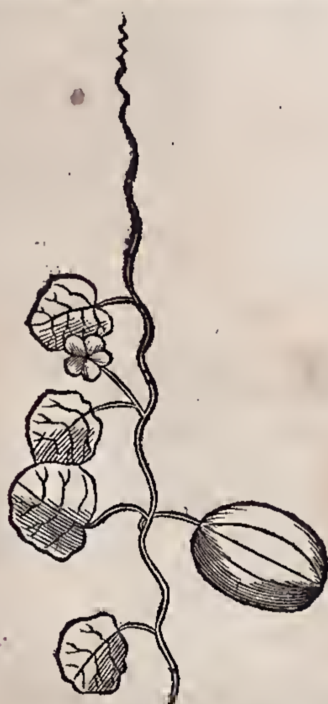
In extremitate ramulorum flores naſcuntur ſolitarii, lutei coloris, umbelico conico conſtantes, & in ambitu illius quinque foliolis luteis minimis.

Radix exilis admodum.

Flos tritus odorem habet ſuavem fere ut Chamæmelum.

IURUMU Braſilienſibus: Luſitanis *Bobora*, Belgis Pompoen; folia fert fere ſimilia noſtratibus peponibus; & florem quoque flavum quinque foliis conſtantem. Fructus autem illius magnus, orbicularis, compreſſus, ſtriatus, coloris exterius cinnabrii cum plurimo albo mixti, interius autem crocei: ſemen quoque album quale noſtratibus. Boni Saporis eſt fructus coctus ſeu etiam aſſatus ſub cineribus.

Reperitur hic quoque Cucurbita lagenæ forma: cujus planta folia habet ſimilia cæteris ſpeciebus: flos quoque albus, magnus, quinque foliis conſtans, obrotundus, in medio habens ſtamina brevia luteſcentia. Semen fructus eſt pallidum, compreſſum, utraque extremitate quaſi bicorne.

Cucumis Silveſtris Braſiliæ, ſarmentoſo caule ſerpit ſuper terram, in longis pediculis folia habens ſingulatim poſita, quodlibet in tres lacinias ſectum, ac in ambitu dentatum, atque hirſutum. Flos flavus: fructus ovi gallinæ magnitudine, ellipticæ figuræ, tuberculis per ambitum acutis, maturus eſt pallidus. Intus cucumeris modo ſemina alba tranſverſim ſita multa: edulis eſt.

Alcæa hirsuta, flore flavo, & semine moscato, ex parte respondet Ægyptiacæ C. Clusii quæ Bamia Ægyptia Alpini, & sunt species congeneres. Ex semine sato primo surgunt duo foliola, nummulariæ æmula, dein provenit caulis rotundus, una parte viridis, altera ruffus, hirsutus, duos circiter pedes altus, crassitie pennæ anserinæ. Hinc inde in pediculis, quatuor quinque aut etiam sex digitos longis, hirsutis, uno latere viridibus, altero rufescentibus, folia apposita circinata, quinquangularia, in ambitu serrata, hirsuta ac paulum rugosa, quædam & triangularia, duos digitos longa & totidem lata, atque etiam minora: quinque nervis è centro, ubi pediculus inseritur procedentibus, in exortu rufescentibus, secundum longitudinem prædita & multis venulis varie intertexta. Ad pediculos foliorum, unus atque alter enascitur pediculus brevior cum foliis minoribus, & in pediculo duos digitos longo flos inodorus, magnitudine & figura fere floris gossypii, elegans, quinque foliis constans, sesquidigitum longis, læte flavis, ac flavis venulis secundum longitudinem conspicuis, interius ungues foliorum insigniter ex rubro & brunno purpurascunt, ut & exterius ubi pediculo inseruntur: in centro floris est stamen erectum, semidigitum altum, flavum, cui superius quinque clavi infixi suis cuspidibus, brunni seu purpurei coloris. Flores se aperiunt bihorium aut trihorium ante meridiem & statim à meridie corrugantur & decidunt. Post florem provenit corpus pentagonum & turbinatum, duos & semis digitos longum, hirsutum, interius in quinque cellulas distinctum; in qualibet duodecim, tredecim, quatuordecim grana seminis ordine leviter adhærent, ita ut in una capsula septuaginta aut etiam plura contineantur grana. Semen autem est figura lunæ gibbæ aut renis ovilli, exterius gryseum, quasi leviter striatum, interius albam substantiam habens: odorem fragrantissimum moschi referentem si mastiεetur. Radix longa, alba, lenta, in multos ramulos & filamenta dispersa, ita ut longitudine sua plantam æquet: & profunde inseritur terræ. Moritur singulis annis. Locustæ virides minores lubentur folia depascunt. Colitur in hortis: sevi sexto Aprilis & floruit fine Augusti & Septembri & tulit semen copiosum.

Conyza inodorata: In sesquipedalem altitudinem assurgit, caule cavo, tereti, leniter hirsuto, & multis ramulis ex adverso positis prædito. Ad ramulorum exortum & ad nodos, bina, terna aut quaterna folia sibi opposita aut etiam juncta habet, mollia, oblonga, unum majus altero, dilute viridia, non serrata, verum acuminata. Ad foliorum insertionem prodeunt pediculi; unum, duos vel etiam tres digitos longi, qui flosculum ferunt luteum, cum corpore ovali luteo in medio floris: magnitudo floris ut Chamæmeli, sed plane est inodorus. Quale semen ferat ab Auctore proditum non inveni.

Cap. XXII.

Garyophillata. Camanbaya. Gandiroba vel Nhandiroba. Gnaphalium Brasil. Innominata, Iasmini species.

Garyophillata herba: Caulis ad trium pedum aut etiam majorem altitudinem assurgit, ad singula genicula quasi duos ramos oppositos habens, atque itidem duo folia, quæ cum pediculo suo quatuor digitos æquant (superiora sunt angustiora) in quinque alia singula secta, nimirum bina priora opposita & quintum in extremitate. Sunt autem folia in ambitu dentata ac læte viridia. In extremitatibus ramorum, in singulis provenit flos flavus, Tormentillæ æmulus, constans quinque foliis angustis, quibus multa foliola viridia substrata. Post flores sequitur capitulum rotundum, hispidum, continens semina oblonga, figura repræsen-

præſentantia palos illos clavis ferreis armatos, quibus adminimenta utuntur. Radix multa habet filamenta, & odore refert Garyophyllos: Unde nomen meruit.

CAMANBAYA Braſilienſibus; Herba eſt filamentoſa, dependens ab altiſſimis arboribus, gryſei coloris, & quaſi lanuginoſa: obducuntur illa integræ arbores. Filum eſt, cui hinc inde certis intervallis, ſex, quinque, tria, duo, vel etiam unum folium roſmarini æmulum adſiſtit, inodorum.

GNAPHALIVM Braſilienſe mihi videtur Planta, quæ ex radice minimum digitum craſſa, multis filamentis prædita, (odore aliquantum cum Elenii radice conveniente, ſapore tamen haud manifeſto, perenni & quæ novos ſubinde caules protrudit) ſex interdum & plures prodeũt caules, mediocriter rotundi, inferius craſſi, ad trium pedum altitudinem, geniculati, quaſi ob folia quæ illos ambiunt ſubfuſci & alba lanugine obſiti: folia autem ambiunt multa, tres vel quatuor digitos longa, anguſta, viridia, ac copioſa lanugine alba ſeu tomento obſita, ſuperius minora fiunt ad caulem, & caulis diſpeſcitur in multos ramos, mediocriter hirſutos. Ramos ornant hinc inde foliola anguſtiſſima, lanugine incana, unum aut duos digitos longa. In extremitatibus autem ramorum proveniunt capitula, ex ſquamis oblongis argentei coloris, ſplendentibus compoſita, quibus floſculi innaſcuntur copioſi, cuilibet nimirum ſquamulæ quinque, conſtantes quinque foliolis albis, diſſectis, in medio eminente ſtaminulo albo-purpuraſcente: cæterum ſunt penitus inodori. Poſt floſculos naſcitur ſemen in ipſis ſquamis, oblongum, fugax, coloris fuſco-argentei..

GHANDIROBA vel NHANDIROBA Braſilienſibus. Hederæ ſcandentis ſpecies, more

Fevillea cordifolia β. L. (ex Adr. de Juss.)

Murucujæ aſcendit, ſarmentis paulo tenerioribus. Folia habet diſpoſita more Hederæ ſubrotunda & quaſi in tres angulos deſinentia, quatuor digitos longa & totidem lata, viridia, glabra,

glabra, ſplendentia. Floſculos fert parvos ex pallido luteſcentes & quatuor foliolis conſtantes. Fructus ſequitur rotundus, viridis, ſplendens, inſtar Murucujæ, pomi majoris magnitudine, ſuperius circulum inſculptum quaſi continens & in centro ejus tres lineas, una extremitate ad angulos obtuſos ſe contingentes. Fructus ſecundum longitudinem diſſectus, interius apparet cavus, cortexque illius Murucujæ cortici craſſitie eſt æqualis, duplici ſubſtantia compoſitus, exterius minima craſſitie lignoſa, reliqua interius ſpongioſa, ſucculenta, alba: cavitas fructus in medio per interſtitia more juglandis, in tres diſpeſcitur concamerationes, continetque in qualibet quatuor (in totum duodecim) ordine diſpoſita corpora ſubrotunda, clypeata, ſatis craſſa, magnitudine pataci, in extremitate ambitus tenuiora, ſolida verſus medium. Quodlibet corpus, primum pellicula obductum eſt uvea, punctulis ſeu tuberculis nigricantibus, qua defricta cortex ligneus fuſcus apparet, inſtar teſtæ ovi fragilis, in ambitu dentatus. Cortice fracto intus albus apparet, continetque oleaginoſum nucleum ex albo flaveſcentem, pelliculæ incluſum. Ex hoc nucleo oleum parant Braſilienſes, quo in lucernis utuntur, clariſſimum & optimum, tarde enim conſumitur; in cibo non poteſt uſurpari, quia amarum eſt quemadmodum & totus fructus.

PLANTA hæc (*cujus nomen ab Auctore non proditur*) in novem & non raro decem pedum altitudinem excreſcit, elegantis arbuſculæ forma: caudice recto & pollicem craſſo; inferiori parte ſine ramis, ſuperiori vero in ramos diſtributo: in quibus folia fert Malvæ modo diſpoſita, longis pediculis, magna, in totum hirſuta, inferiori parte albicantia, per ambitum ſerrata & ad tactum glutinoſa, quemadmodum & univerſa eſt planta. In extremitatibus porro ramorum, & capitellis hirſutis, ad modum Alceæ enaſcuntur flores inſigniter incarnati, quinque foliis conſtantes itidem glutinoſis, in cujus medio ſtamen eminet, ſtaminulis multis veluti ramulis repletum, coloris flavi, ſemen profert ſplendide nigricans, oblongum, quaſi triangulare, magnitudine grani Fagopyri.

IASMINI ſpecies videtur Planta, (*Cujus nomen Braſilienſe aut Iconem Auctor non dedit*) quæ ex tenui radicula, unum atque alterum filamentum ſuperius habente, vel etiam è duabus radiculis, unicum caulem emittit, teretem, glabrum, viridem, geniculatum, interius medulloſum. Ad ſingula autem genicula, bina ſibi opponuntur folia, ſine pediculis, tres vel quatuor digitos longa, læte viridia, lævia, nervo ſecundum longitudinem, & coſtis tranſverſis oblique diſcurrentibus. Superius porro in caule ad internodia, ubi folia conſiſtunt, copioſi flores conjunctim naſcuntur Papilionacei, quaſi uno folio lato conſtantes, quod in tres partes ſectum eſt, & deorſum incurvatum, & altero anguſto & quaſi continuata ſurſum erecta: ex ipſo autem flore duo ſtamina flaveſcentia prodeunt, apicibus flavis, & è medio aliud ſtaminulum abſque apice; eſt autem flos ipſe coloris ſplendidiſſime rubri.

HERBA (*cui Auctor noſter nomen non adſcripſit*) in duorum circiter pedum altitudinem aſſurgit in multos ramos diſtributa: caulis illius teres & ſubtilibus pilis albis veſtitus: folia autem hinc inde ſunt poſita, in brevibus pediculis, oblonga & acuminata, itidem piloſa. Hinc inde quoque in brevibus pediculis floſculi proveniunt parvuli plane, ſpicatim vero congeſti, coloris ſanguinei. Poſt floſculos illos ſequitur capſula inſtar Lini, fere triangularis, rotundior tamen, ſuperius quidem tricuſpis atque ad viſum ut infula, in qua illius ſemen continetur.

CAP.

CAP. XXIII.

Pino. Paco Caatinga. Paco Seroca. Innominata. Nhambi. Caaponga. Tamoatarana.

Urtica aestuans L. (ex Juss.)

PINO Brasiliensibus; Vrticæ Vrentis species, Ex radice parva filamentosa, in octo aut novem pedum assurgit altitudinem, caule striato, aliquantulum piloso, & crasso: Folia habet hinc inde posita, solitaria vel duo juxta se invicem: quorum quodlibet innititur pediculo sesquipedem longo aut etiam longiori, ex albo paulum rufescenti. Folia autem urticæ nostrati similia, magna, in ambitu dentata, triangularibus dentibus, & raris pilis prædita. Fert superius racematim plures flosculos plane parvulos, candidi coloris longo pediculo insidentes. *Quale autem semen ferat ab Auctore nostro annotatum non inveni.*

Costus arabicus L. (ex Juss.)

PACO CAATINGA Brasiliensibus: vulgo *Cana do mato* id est silvestris; caulem habet arundinaceum, digitalis crassitudinis, rotundum, & intus continentem succulentam medullam subdulcis saporis, consistentiæ fere ut Canna saccharifera: Hunc porro ambiunt sine pediculis hinc inde folia solida, septem, octo vel novem digitos longa, circiter tres lata, ubi latissima, interdum & majora, figura linguæ, in medio nervo secundum longitudinem, nullis secundum latitudinem venis, sed subtilissimis lineis oblique discurrentibus ut in foliis Meeru: suntque superius glabra & dilute viridia, inferius molli hirsutie prædita & subalbicantia. In summitate caulis provenit conus (ut in pinu) octo aut novem digitos longus, in fastigio paulo acutior, squamis præditus ut conus pinus, quæ in prominentibus extremitatibus aurei sunt coloris, in partibus ubi sibi invicem incumbunt miniati. Successu autem tēporis squamæ illæ ab se invicem dilatantur & sub quaque apparet flosculus canus, instar alveoli apiarii, dilute purpurascentis coloris: sub flosculo vero cuticula est albescens, rotundum sacculum præbens, & quælibet continens viginti quatuor aut plura grana seminis nigri splendentis, magnitudine seminis ceparum, multangularis, suntque grana albis filamentis quasi lineis involuta & illis adhærent. Caulis hujus plantæ masticatus detrahit humores è capite, calefacit insuper; & frangit calculos usurpatus. Vulgo masticatur contra Gonorrheam (quam Lusitani vocant *Esquentamento*) atque est insigne remedium; nimirum frequenter de die masticanda arundo, succus degluticndus: curat circiter octo diebus sine ullo alio medicamento adhibito.

Reperitur & alia species præcedenti similis, excepto quod folia inferius non sunt hirsuta, sed lævia ut superne & flosculi sint rubri.

Sicuti & alia species, hoc tantum habens peculiare, quod conus constet floribus cæruleis, qui singuli quatuor habent folia.

PACO SEROCA Brasiliensibus dicta planta, in sex, septemve pedum assurgit altitudinem;

nem; caule recto, spongioso & viridi instar *Meeru:* habetque folia eodem modo alternatim disposita & ejusdem magnitudinis, figuræ, coloris, ac similibus lineis, sed in summitate folium convolutum ut in *Paco.* Ad exortum autem caulis prope solum provenit pediculus crassus, verum brevis, in aliquot ramulos superius divisus, qui multos habent flores, sesquidigitum aut circiter longos, cavos, floribus Paco quidem similes, sed incarnate rubentes. Flores hosce sequitur fructus in uvam congestus pruni magnitudine & figura, habens prominentem umbelicum; estque adhuc immaturus saturate viridis, maturus vero suffuscus, triangularis figuræ, & cortice aurantiæ mali corticei pene æquali, qui sponte finditur in tres partes atque facile separatur: intus vero habet paucam pulpam, filamentosam, magnitudine nucis avellanæ, in tres itidem partes divisibilem per cuticulam flavam: pulpa autem hæc cinnabrii est coloris, odoris vinosi, fere ut pomum nostras cidonium, in qua continentur supra triginta grana seminis, triangularia, fusca, cum macula cinnabria in acutiore parte, magnitudine seminis cannabis, & albissimum nucleum habentia: cortex exterior succulentus, qui cutem tingit colore brunno ut cerasa nostratia nigra vel Violæ Martiæ; atque ideo usurpatur loco atramenti.

Folia recentia ut & caulis & fructus immaturus, si fricentur, odorem de se fundunt zinziberis & suavem admodum.

CAAPONGA Brasiliensibus dicta planta, Portulacæ est species quæ *Bel droga* Lusitanis dicitur; ex radice autem brevi & in multa filamenta alba desinente, producit caulem rotundum, crassiusculum & succulentum, qui statim prope terram in multos alios caules dividitur & hi porro in suos ramos, qui vestiuntur foliis instar portulacæ succulentis atque alternatim positis: in extremitate autem cujuslibet rami, octo folia in stellæ modum disposita sunt, ex quorum medio flos enascitur luteus, quinque foliis constans, magnitudine floris Portulacæ nostratis.

Portulaca pilosa L.

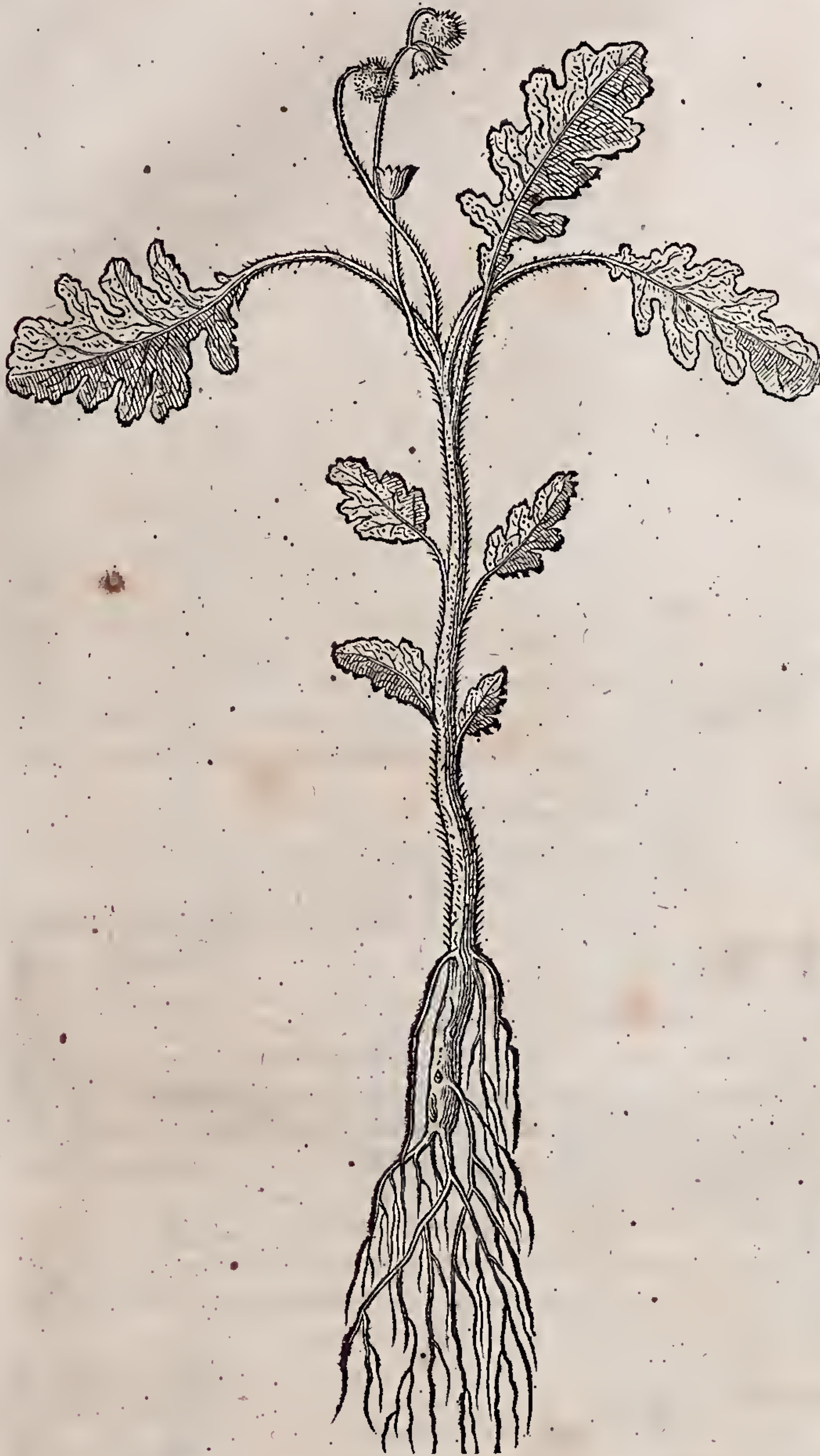
Post florem denique remanet corpusculum quoddam obrotundum, pappo albo circumdatum, in quo semen continetur nigricans, rotundum, papaveris semine paulo minus. Rami hujus plantæ tomento albo circumdati conspiciuntur, instar lanæ ovium. Cocta comeditur hæc herba.

PLANTA hæc, (*cujus nomen ab Auctore non proditur*) ex radice lenta, paucis fibris prædita, producit caules tenues, teretes, inferiori parte virides superiori rufescentes, partim humi repentes, partim surrectos. Caules autem inordinate multos habent ramulos, & in iis similiter inordinate foliola oblonga, serrata, sibi apposita, verbenæ fere modo. In extremitate autem caulis enascitur flos, capitulo constans subargenteo, & staminulis ex ruffo & cæruleo purpureis, odoris ut Viola Martia sed remissioris. De fructu aut semine nihil ab Auctore annotatum inveni.

HERBA (*quam Auctor non nominat*) ex parvulis radiculis albis, juxta se positis, producit multa folia, suis pediculis adposita, Plantaginis figura & facie. E quorum medio caulis bipedalis aut tripedalis enascitur, qui fert flores verticillatim positos, tribus foliis constantes oblongis, albi seu lactei coloris, sine odore. Caulis autem inferius rotundus quidem, ubi autem flores consistunt angularis.

NHAMBI Brasiliensibus. Herba est caule satis crasso, lignoso, tereti, geniculato, qui portulacæ

tulacæ more ſerpit & hinc inde fibras in terram dimittens radices agit, partim quoque ſe erigit. Expanditur varie in multos ramulos, geniculatos, binos ſibi ubique oppoſitos, in iiſque habet ad ſingula genicula bina folia oppoſita, interdum etiam plura, inæqualis magnitudinis: in extremitate autem ramulorum quinque, ſex, ſeptem folia ſibi invicem appoſita oblonga, figura cordis in ambitu leviter ſerrata, interdum & laciniata, dilute viridia. In extremitate quoque ramulorum enaſcuntur flores ſolitarii magnitudine ceraſi majoris aut minoris, conſtantes ſolo umbelico, rotundo & craſſo, flavo, ſine foliis. Semen in umbelico, fuſco per maturitatem, ovalis figuræ, plane compreſſum, ex fuſco gryſei coloris ſplendentis. Radix denique filamentoſa, tenera, alba. Folia maſticata linguam pungunt inſtar Sinapi ſeu Naſturtii. Hæc herba præſtantiſſimum eſt remedium contra quæcunque venenata animalia, ſi unciæ ſemis pondere è vino bibatur: vel ſi decoctum illius ſumatur cum media parte vini. Contra ventriculi & inteſtinorum frigiditatem ex pituita ortam etiam apprime valet. Folia vel ſemen affricatum Bubonis dorſo, quantocius illum enecat. Solet hæc herba cum piſcibus coqui & optime convenit.

PLANTA (*quam Auctor non nominat*) in ſeſquipedalem fere altitudinem aſſurgit, caule lignoſo, rotundo, cinerei coloris; qui ad ſemipedem fere ſupra terram in duas partes diſpeſcitur ſeu ramos magnos, atque hi iterum in minores ramulos, ita ut pæne egregiæ arbuſculæ figuram referat. Folia illius ſunt Orobi foliis figura ſimilia, ſemper tria ad modum Phaſcolorum juxta ſe poſita; tenuia, non ſerrata, ſed leviter hirſuta. Fert floſculos, quos ſequuntur quatuor aut quinque capſulæ juxta ſe in orbem poſitæ: quibus continentur totidem grana ſeminis, ſuæ cuticulæ incluſa, rotunda, nigra, ſed punctulis ſeu tuberculis ſubtilibus inſignita, ab uno deniq; latere videtur quaſi particula aliqua abſciſſa eſſet, atque ibidem albicat.

CAP. XXIV.

Innominatæ duæ. Omenapo Yeima. Convolvulus marinus. Pararo. Cara Inambu. Mandatia. Caaponga. Caa-apia.

PLANTA hæc (*cujus nomen ab Auctore non proditur*) ex radice ovali nucis avellanæ magnitudine, inferiori parte filamentoſa, emittit caulem rectum, obſcure brunnum & piloſum, duobus

duobus aut tribus foliis præditum, quorum quodlibet quatuor, quinque, ſex, etiam decem aut duodecim digitos longum, figura foliis Tamoataranæ ſimile, nervo ſecundum longitudinem & multis venis obliquis inſignitum. Folia autem ſuperna parte dilute viridia, inferna albicantia, ubique piloſa, ad tactum ut holoſericum optimum, duplici ordine macularum quadratarum, majuſcularum, notatum, quæ in ſuperiori ſuperficie folii, coloris ſunt nigri, inferiori brunni. In ſummitate caulis tres aut quatuor enaſcuntur flores, coloris flavi, duobus foliis papilionaceis conſtantes, quorum alterum macula notatum eſt, pro ſtamine habet corniculum: flos inodorus eſt.

Planta *(quam Auctor non nominat)* caule tereti, recto, paulum piloſo, viridi, in trium aut quatuor pedum aſſurgit altitudinem, ac in longis pediculis bina ſemper folia oppoſita gerit, figura urticæ foliis ſimilia, ſed majora, in ambitu ſerrata; ad foliorum exortus etiam hinc inde rami opponuntur, qui eodem modo folia obtinent; in ſummitate caulis & extremitate ramorum minora. Flores ibidem fert in longam quaſi ſpicam congeſtos, elegantiſſimos, pediculo digitum longo inſiſtentes ac deorſum propendentes, figura mitræ Polonicæ, & in extremo ambitu habentes quinque inciſuras: ſunt autem coloris coccinei & interius punctulis ſaturate rubris variegati; præterea habent in medio ſtaminulum longum pallidum, cum apice liliaceo. Tota autem planta cum flore, odorem refert Marrubii ſeu Praſſii. De ſemine nihil apud Auctorem annotatum inveni.

Omenapo yeima Braſilienſibus, Batatæ ſpecies eſt; humi ſerpens, caule ſarmentoſo, viridi: folia habens cordis figura, vel etiam aurita, ſolitarie poſita, viridia, nervo & venis viridibus. Radix cruda eſt alba, ſed cocta fit rubra, eſtque ut plurimum rotunda.

Convolvvlvs marinus ſeu *Soldanella* (Braſſica marina male à quibuſdam dicitur, vide Spigelii Iſagogen) ex radice lenta, longa, non craſſa, ſed gracili, paucis fibris prædita, nigricantis exterius coloris, intus alba & lactis glutinoſi plena; naſcuntur aliquot caules, longiſſime

ſerpentes ſuper terram, qui hinc inde radices iterum agunt, teretes, lenti & virides. Adnaſcuntur illis folia alternatim poſita vel oppoſita, quodlibet ſuo pediculo, quatuor aut quinque digitos longo inſidens, obrotundæ figuræ, inſtar clypei ſtomachalis, læte viride & aliquantum craſſum, elegantibus venis obliquis tranſcurrentibus, & nervo in medio. Hinc inde quoque prope pediculum foliorum petioli florum prodeunt tres, quatuor, quinque interdum & unicum florem ſuſtinentes, Campanulæ ſeu Convolvuli majoris figura, coloris dilute purpurei & in baſi nonnihil albicantis, in medio viſitur breve ſtamen, ut in Convolvulis ſolet. In hoc flore interius quinquangularis repræſentatur ſtella; nam totus flos

ſuperius quaſi in quinque angulos deſinit. Claudit ſe flos poſt meridiem. Tota planta copioſe lacteſcit lacte glutinoſo.

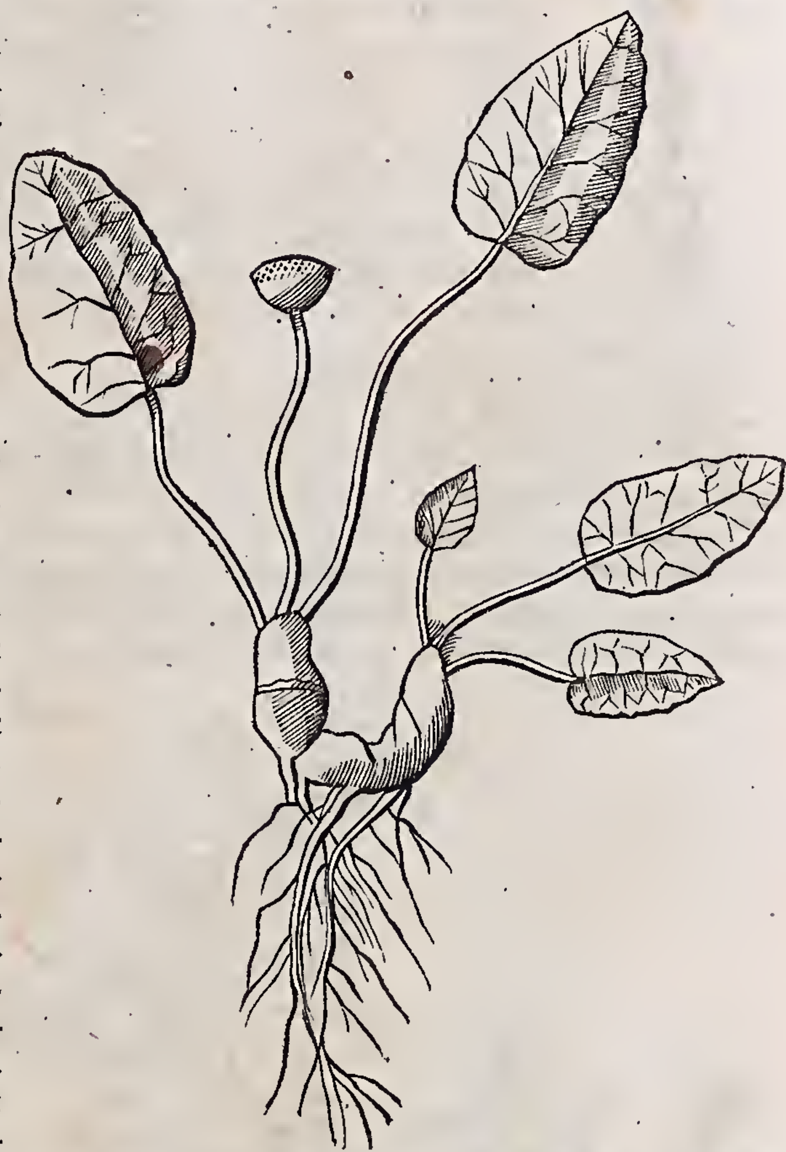
HERBA (*cujus Auctor nomen non prodit*) caule viridi, piloſo, geniculato, partim ſerpit, partim aſſurgit, habens ad ſingula genicula duo folia Hyſſopi æmula, ſibi invicem oppoſita, & præterea aliquot minora, atque ibidem etiam ramulos oppoſitos: in ſummitate autem capitulum florum luteorum, qui ad medietatem ſuam in ſex crenas ſunt ſecti: in medio ſex ſtaminula alba.

PARARO Braſilienſibus, alia Batatæ ſpecies eſt, caule & foliis ut præcedens, niſi quod caulis hujus ſit purpureus, & nervi atque venæ foliorum itidem purpureæ ut & radix.

CARA INAMBI Braſilienſibus, ſpecies eſt *Inhame*, caule longe ſerpente, qui folia habet hinc inde ſolitarie poſita, quorum quædam ſunt cordis figura, quædam inſuper aurita, nervo ſecundum longitudinem, & venis obliquis conſpicua. Radix illius eſt candida.

MANDATIA Braſilienſibus dicta eſt Lablab Alpini, de qua planta vide Carolum Cluſium Rar. plant. Hiſtoria pag. CCXXVII. planta hæc ex Africa in Braſiliam eſt tranſlata. Phaſeoli illius cocti commeduntur.

CAA-APIA Braſilienſibus, ex radice unum aut ſeſquidigitum longa vel etiam duos digitos, pennæ olorinæ vel etiam minimi digiti craſſicie, nodoſa ſeu verrucoſa, & filamentis ad latera & inferiori parte tenuibus, & tres aut quatuor digitos longis prædita; exterius ex gryſeo rufeſcente, interius tota alba & lenta; tres vel quatuor pullulant pediculi teretes, tenues, tres quatuorve digitos longi, qui ſinguli ſuſtinent unum folium obrotundum vel oblongum; nimirum duos, tres, vel etiam quatuor digitos longum, ſeſquidigitum latum, ubi latiſſimum, tenerrimum, ſuperna parte viride & ſplendens, inferna paulum albicans, nervo & venis tranſverſis inferne conſpicuum: cæterum caret caule: Fert autem florem in proprio pediculo, rotundum, umbelici figura, ut Bellidis flos, multis ſtaminibus conſtantem pallidis, inter quæ ſemen provenit rotundum & ſeminis ſinapis magnitudine. Radix initio haud manifeſto ſapore eſt prædita, ſed manſa quodammodo acris eſt & relinquit in lingua vellicantem ſaporem. Inſigne eſt remedium contra venena, & contra alvi fluxum diſenteriacum. Poteſt & tota Herba 3I. s. per diem naturalem infundi in vino, atque hinc exprimi & diſenteria laboranti mane præberi, ita ut jejunet per quatuor horas; purgat enim ita ut ſimul profluvium ſiſtat. Reperitur & hîc alia *Caa-apia* ſpecies, præcedenti ſimilis, excepto quod folia quidem ſint ejuſdem figuræ, verum in ambitu ſerrata & hirſuta, quodque & pediculi horum raris pilis veſtiantur. Florem fert in proprio pediculo rotundum cum umbelico in medio, inſtar floris Chamæmeli.

HERBA (*cui Auctor Braſilienſe nomen non adſcripſit*) Scoparia appellari poteſt, nam in Braſilia Scopæ ex illa fiunt; Verbenæ facie eſt, & in figuram arbuſculæ excreſcit, nimirum in ſeſquipedis altitudinem & ſæpe majorem. Folia habet ſibi invicem directe oppoſita, foliis Verbenæ ſimilia, & ad folia exoriuntur ramuli qui itidem foliis veſtiuntur. Ad exortum autem foliorum etiam breves pediculi enaſcuntur, qui floſculos albos ferunt, quatuor foliolis conſtantes, & poſt illos rotunda corpuſcula inſtar baccularum, quibus continetur ſemen minimum pene inſtar pulveris, fuſcum. Radix illius recta, brevis, candida, plurimis filamentis prædita. Planta caret odore & ſapore manifeſto.

CAP.

CAP. XXV.

Agutiguepo-obi. Innominata. Tamoatarana. Innominatæ aliquot.

AGVTIGVEPO-OBI & *Acutitiguepo* Braſilienſibus; ex radice ſuperius rotunda, ſubruffa & ſucculenta, quæque inferius ſex, ſeptem, octove digitos in terra oblique diſtenditur, & multa craſſa habet filamenta; provenit caulis, tres, quatuor, quinque pedes longus, arundinaceus, rectus, digitum craſſus, hinc inde habens in pediculis duos, tres, vel etiam quinque aut ſex digitos longis, folia unum aut ſeſqui aut etiam duos pedes longa, quatuor digitos lata, acuminata, eleganter viridia, ſplendentia, ad tactum inſtar membranaceæ chartæ aut foliorum Pacoeira, nervo ſecundum longitudinem & ſubtiliſſimis lineis obliquis decorata, & in ambitu linea rubra fimbriata. In ſummitate caulis provenit flos inſtar Lilii egregie incurvati & ignei coloris, tribus vel quatuor foliis conſtans: apud quodlibet folium tria, quatuor aut quinque ſtamina exſtant ejuſdem coloris, figuræ ut dens apri. *Semen non deſcribit Auctor.* Radix contuſa ulceribus medetur, mundat ea & implet carne: aſſatæ autem & coctæ comeduntur tempore famis.

PLANTA hæc (*cujus nomen ab Auctore non proditur*) ex radice alba, ſucculenta, oblonga, & multis filamentis prædita, producit quatuor, quinque, ſex, aut plures caules, rotundos, cavos ſeu fiſtuloſos, virides, ſpongioſos, bipedalis aut etiam majoris longitudinis: quilibet autem tantum unicum ſuſtinet folium, & ſuperius unicam ſpicam, quæ prodit è latere caulis veluti è vagina. Folium autem quodlibet, quatuor vel quinque digitos eſt longum, & ſplendide viride, figura cordis. Floſculi vero in ſpicam congeſti, longiuſculi & ſex foliolis conſtantes, quorum tria ſuperiora coloris ſunt cæruleo purpurei; inferius vergentia obſcure purpurei. Inodorus eſt flos.

Quale ſemen ferat ab Auctore obſervatum non inveni.

TAMOATARANA Braſilienſibus, planta quæ ex bulbo albo, ſplendente, triangulatis tunicis conſtante, figura & conſtitutione ut Tulipa, ovali vel etiam rotunda, magnitudine ovi anſerini vel etiam minoris, producit caulem duos aut tres pedes altum, inferius in longis pediculis duo vel tria folia habentem, ut & in ſummitate unum aut alterum, foliis *Coti trepooba* figura & aſpectu ſimilia, ſed paulo minora. Sub folio autem quod in ſummitate caulis eſt, pediculi duo, tres, quatuorve proveniunt, duos circiter digitos longi, qui quatuor ferunt flores, ſplendide albos, ſeſquidigitum longos, ex trian-

ex triangulatis obtusis squamis more pineæ nucis compositos, inodoros. Bulbus coquitur, & more Batatæ comeditur, boni saporis.

HERBA hæc (*quam Auctor non nominat*) frutices atque arbores ascendit, iisque se implicat; caulem habens rotundum, uno latere plerumque brunnum, altero viridem, per totum autem

punctulis brunnis variegatum & pilosum: intervallo autem semipedis fere in caule ad latus extenditur semper ramus satis crassus, semipedem circiter longus, itidem hirsutus, qui subrotunda & quasi turbinata corpuscula, suis pediculis innitentia & hirsuta sustinet, quæ sese aperientia florem exhibent candidum uno folio constantem instar campanulæ: in eodem autem puncto è quo prodit pediculus qui florem sustinet, etiam pediculus ejusdem crassitiei ac quatuor circiter digitos longus enascitur, quinque folia in orbem disposita sustinens ut in Pentaphyllo, ad tactum mollia, superius viridia, inferius subalbicantia, ac ubique pilis albicantibus prædita.

PLANTA hæc (*cui Auctor nullum nomen adscripsit*) in sesquipedalem altitudinem assurgit, caule rotundo, leniter hirsuto, geniculato; ad genicula autem bina folia sibi invicem opposita, leniter item hirsuta, oblonga, viridia; & in extremitatibus ramulorum multa foliola sibi adjuncta; atque inter illa flores ex longo calice prodeuntes, ex lactescente dilute purpurei coloris, unica quidem parte constantes, sed superius in quinque lacinias divisi, nullo in cētro stamine. Post florem sequuntur folliculi magnitudine grani cannabini quibus continetur semē compressum fuscum.

Annotatio. Iconem ex herbis siccis ab Auctore collectis delineandam curavimus, siquidem ipse illam non addiderat.

PLANTA hæc (*cujus nomen Auctor non prodidit*) Vetonicæ figura adsurgit, caule tereti, hirsuto; quorum quatuor aut quinque prodeunt ex una radice, tenui & fla-

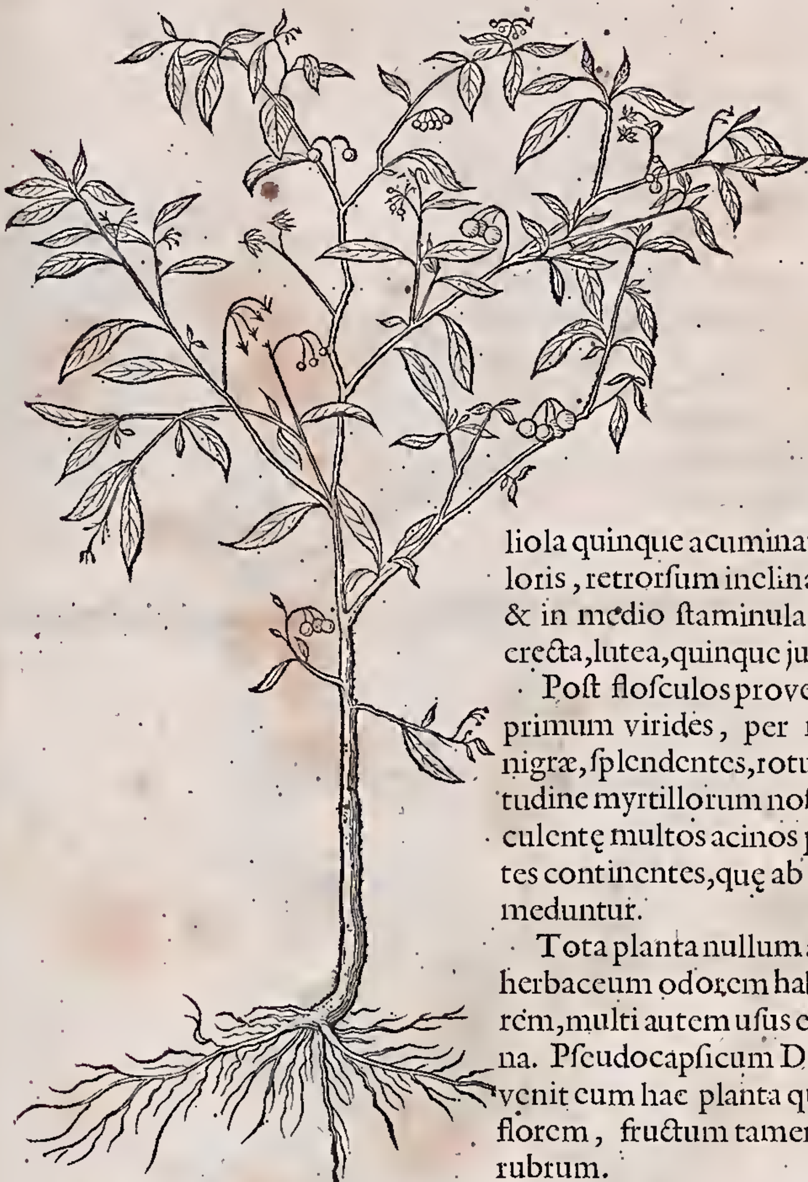
& flava: folia illius sunt viridia, serrata, Vetonicæ æmula quidem sed plane hirsuta. Flosculos fert (*quos tamen Auctor non descripsit*) hinc proveniunt capsulæ baccis myrti magnitudine pares, in quibus continetur semen copiosum, splendidum, durum ut Lithospermon seu milium Solis, verumtamen paulò minus.

Annotatio. Nullam hujus Plantæ Iconem reliquit Auctor, quare illam ex Herbis illius siccis, delineandam curavi; sunt autem folia subrilissime serrata, (quod à pictore non satis bene expressum:) & valde hirsuta, & caules illius lignosi; flores autem observare non potui.

CAP. XXVI.

Aguara quiya. Sagittaria cordialis. Innominata. Inimboy icon.

AGVARA QVIYA Brasiliensibus; *Erva moura* Lusitanis. Est Solatrum officinarum sive Solanum Bacciferum.

Planta hæc è radice longa, & in plures alias divisa, filamentosa, alba, in arbusculæ figuram surgit, caule lignoso, medulloso, viridi, nodoso, qui hinc inde in multos ramos se spargit. Folia habet Capsico Brasiliensi similia, duo, tria vel quatuor juxta se posita, inæqualis magnitudinis. Hinc inde quoque provenit pediculus solitarius digitum longus qui superius duos, tres atque etiam plures sustinet breviores, in quorum quolibet enascitur flosculus, deorsum se inclinans, foliola quinque acuminata, lactei coloris, retrorsum inclinata obtinens, & in medio staminula crassiuscula, erecta, lutea, quinque juxta se posita.

Post flosculos proveniunt baccæ primum virides, per maturitatem nigræ, splendentes, rotundæ, magnitudine myrtillorum nostratium, succulentę multos acinos purpurascentes continentes, quę ab avibus commeduntur.

Tota planta nullum alium prærer herbaceum odorem habet aut saporem, multi autem usus est in medicina. Pseudocapsicum Dodonei convenit cum hac planta quoad folia & florem, fructum tamen scribit esse rubrum.

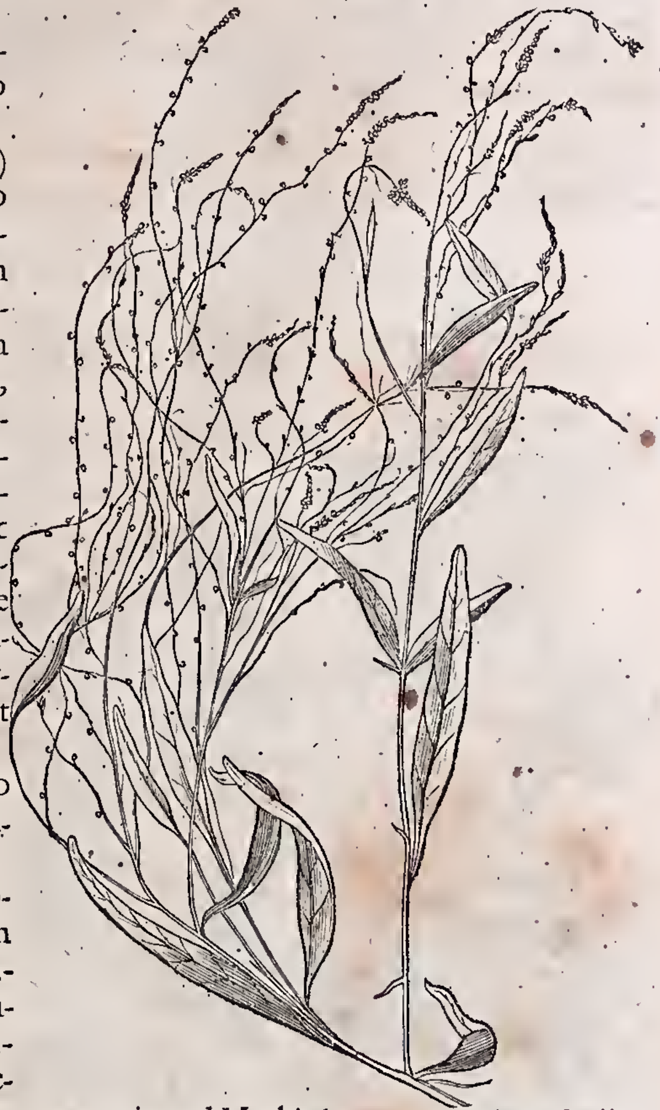
AN SAGITTARIA Cordialis poterit vocari?

Hæc planta in trium pedum altitudinem assurgit caule tereti, hirsuto, alato; foliis in illum insertis sagittæ figura, eo modo ut plumæ sagittis inseri solent, ex caule prominentibus, in utroque latere hirsutis: folia præterea habet caulis & ramuli ejus angusta oblonga, superius viridia, inferius incana, in totum autem pilosa, & majora sunt cauli inferius adnata. In summitate caulis pediculi aliquot longi erumpunt, in quibus flosculi proveniunt, figura florum Pisorum lutei, tribus foliis constantes, quorum superius secundum longitudinem striis purpureis est variegatum.

Post flores sequuntur siliquæ fuscæ aut nigræ, pisorum siliquis similes, continentes semen splendens, virescens seu olivaceo colore, figuræ quasi semilunulæ, seu rectius cordis, ut pingi solet. Admodum autem vermibus obnoxium est & vix inter decem unum reperitur quod non sit perforatum, & semen à vermibus absumitur.

Radix recta est, tres aut quatuor digitos longa, tenuis, unam atque alteram prolem adjunctam habens.

Annotatio. Iconem hujus plantæ non dederat Auctor, sed ex herbis siccis ab ipso collectis delineandam curavimus.

HERBA (*cui nomen Auctor non adscripsit*) ita se habet. In sesquipedalem aut paulo majorem altitudinē assurgunt caules multi, striati, pluribus ramis onusti, quorum quilibet eo loco quo è caule oritur, nodum habet: rami inordinate positi, folia ad exortum solitaria, oblonga, fastigiata, venosa, ad tactum mollia, foliis oxylapathi similia: interdum majusculo folio minutulum junctum: distat unum ab altero circiter sesquidigitum. In summitate caulis & ramorum extremitate nascuntur multæ spicæ parvulæ virides, quatuor aut quinque digitos longæ, quæ sese aperientes flosculos promunt minimos, flavos, tantæ parvitatis ut foliolum quodlibet floris non sit majus cuspide acus.

Radix albicat, lignosa, nullo manifesto sapore: perrennis est planta & novos producit caules. Vide Mathiol. pag. 446.

Annotatio. Nullam hujus Plantæ Iconem Auctor noster reliquerat, itaque illam ex Herbis siccis ab illo collectis delineandam curavi. Porro Matthiolus folio ab Auctore indicato describit Centaurium minus, cum quo hæc Planta minime convenit, qua editione usus sit ignoro; nec observare potui apud Mathiolum plantam huic similem.

Icon Inimboy *supra pag. 12. omissa.*

GEOR-

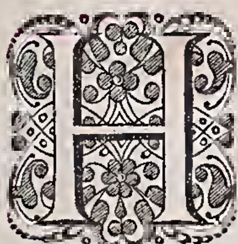
GEORGI MARCGRAVI HISTORIÆ PLANTARVM

LIBER SECVNDVS,

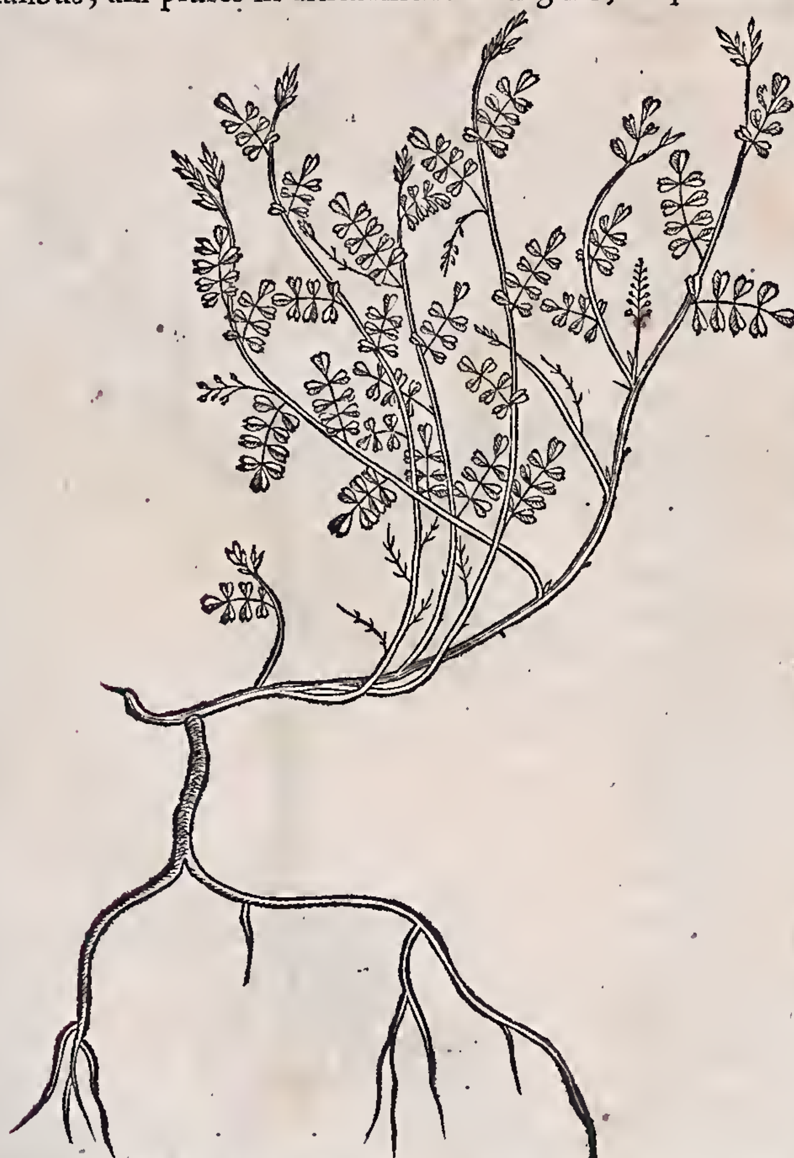
Qui agit de Plantis Frutescentibus & Fruticibus.

CAPVT PRIMVM.

De Plantis ex quibus fit Anil.

HERVA D'ANIR Lusitanis (utrum peculiare nomen habeat apud Brasilienses ab Auctore non proditur, videntur usum illius penitus ignorasse:) ex radice gracili, longa, in multos ramos distributa, lignosa ac lenta, plures assurgunt caules, duos, tres & quandoque plures pedes longi, teretes, humi serpentes, & hinc inde filamentis in terram dimissis radicantes, versus extremitatem autem se surrigentes: ex hisce maximam partem jacentibus caulibus, alii plures in altitudinem adsurgunt, ex quolibet octo, novem sæpius & decem, itidem teretes, lignosi, uno latere paulum rufescentes. Caules omnes ornantur ramulis unum digitum longis, alternata serie dispositis; & quilibet habet septem cinerescentia foliola, bina sibi opposita & extremum solum: foliola habent in medio secundum longitudinẽ nervulum, non serrata, similia foliis Trifolii corniculari Dodonei lib. XIX, cap. 17. juxta ramulos enascuntur breves pediculi & in iis flosculi quatuor, quinque, sex aut plures, plane parvuli, purpurei cum albo diluti, figura cassidis apertæ, ut in Hedera terrestri vel Vrtica mortua, odoris jucundi.

Nascitur passim in Brasilia.

Ex hac planta potest color Anir præparari.

ANNOTATIO. Iof. Scaliger. *Nil* vel potius *Nir* Arabibus est color cæruleus; qui vulgo Hispanis tam *Anir* quam *Anil* dicitur. Arabes quoque Isatidem Herbam vocant *Nil.*

Garsias ab Horto lib. II. cap. XXVI. *Anil* Arabibus, Turcis, omnibusque iis nationibus dictum, vocatur in Guzarate, ubi fit, *Gali*, nunc vero plerisque *Nil.* Herba est quæ seritur singulis

gulis annis Ocymo similis: eodem enim modo colligitur & siccata maceratur. Hanc deinde probe contusam & in panes coactam per aliquot dies siccandam exponunt: & siccata viridi colore prædita videtur, quoque magis exsiccatur, eo magis ad cæruleum tendit, donec tandem in cæruleum exsaturatum sive venetum colorem evadat. *Clus.* *Mangiriquam* habet Auctor: quod vocabulum, quotquot Lusitanos consului, Basilicum seu Ocymum interpretati sunt. At mihi iniqua admodum ista comparatio videtur. Siquidem non solemus ex Ocymo pastillos conficere, sed potius ex Isatide, quæ cum hujus plantæ descriptione multo elegantius quadrat. *Hæc ille.* De hac planta & modo eliciendi colorem illum diximus in descriptione Imperii Magni Mogolis, nunc adjungemus quæ Fr. Ximenes tradit in commentario suo de Plantis Novæ Hispaniæ.

Xihuiquilitlpitzahuac, inquit, id est Annir foliis subtilibus, est frutex, ex una radice plures producens truncos, sex palmorum in altitudinem, & digitum minorem crassos, coloris cinericei: folia habet similia Ciceri, flores exiguos è candido rubicundos, cum quibusdam siliquis coacervatim pendulis è caule quæ similes sunt vermiculis, quos vocamus *ascarides*, crassiusculæ & plenæ semine nigro, quod non male legumini comparatur. Planta nonnihil amaricat, estque acuta, calida & sicca in secundo gradu; pulvis medetur plagis veteribus, si ante urina abluantur, unde à quibusdam vocatur *Palancapatli*. Folia contusa & emplastro applicata, dolorem capitis dicuntur mitigare, maxime in infantibus: etiam in aqua macerata & cerebro applicata. Fit ex hac planta quod Americani vocant *Tlacchoylimihuitl*, quo capillos tingunt colore nigro. Nascitur sponte locis calidis, tam planis quam montuosis. Licet autem quidam herbam esse censeant, mihi videtur frutex, qui vivit biennio cum summo vigore & viribus integris. Modus autem conficiendi cæruleum, quod Mexicani dicunt *Mohuitli* & *Tlecohuilli*, Hispani autem *Azul*, hic est. Indunt folia decerpta æneo vasi, pleno aqua modice calida vel tepida (licet quidam magis probent frigidā) & versant valide, donec aqua tingatur: eam effundunt dein in aliud vas sive ollam, cui in superiore parte est foramen è quo aqua magis clara dilabitur, turbida autem & quæ substantiam foliorum exhausit, subsidet: ea porro colatur per saccum cannabinum, & spissior substantia formatur in pastillos & exponitur soli, atque postea patinis composita imponitur prunis ardentibus, ut indurentur ac plene siccentur. Hæc Planta facile coli posset in Hispania locis calidis, Andaluziæ imprimis aut similibus: serendum foret semen in terra bene fracta atque subacta, qualem lactucæ amant, mense Ianuario, si terra humida fuerit aut rigua: sin vero horum aliquid desideratur Septembri aut Octobri, dein tempore oportuno transferendæ essent plantæ & commodis intervallis disponendæ: denique danda imprimis opera ut zizania supprimerentur, ne tenellas plantas suffocarent. *Hæc ille.*

ALIA SPECIES: ad duorum aut plurium pedum altitudinem assurgit, caule rotundo, geniculato, lento, succulento & quasi spongioso seu arundinoso, viridi & hinc inde brevissimis pilis rufescentibus vestito. Ad genicula tam caulis quam ramorum, folia sine pediculis duo semper opposita stant directe, tres vel quatuor digitos longa, angusta, instar foliorum Lysimachiæ viridia & in utraque planicie pilis albis brevibus prædita, ad tactum paulum hispida. Ad eadem genicula, ubi folia sunt, hinc inde etiam duo pediculi juxta se positi, erecte stantes, duos vel tres digit. longi, superius florem album circularem sustinentes, magnitudine Bellidis, circumcirca minutis foliis albis; in umbelico

belico minuta ſtaminula alba. Radix ſemipedem aut paulo plus longa, paulum curva, paucas radiculas habens, lenta, lignoſa, cortice obſcuri coloris veſtita, qui detrahi poteſt. Planta hæc tota cum ſua radice ſucculenta eſt & ſi quis vel caulem vel radicem frangat, ſtatim ſuccus effluit cærulei coloris.

Fit ex ea Anir, ſolum herbam contundendo & aquam affundendo: linquitur ut ſubſideat, hinc detrahitur & in ſole ſiccatur quod conſedit; æquivalet auro in pondere.

ANNOTATIO. *Fr. Ximenes.* Eſt & alia planta ejuſdem nominis cum præcedente, quæ colorem cæruleum, ſed valde ſaturum reddit, quo fœminæ capillos nigro colore tingunt, ſed differt ab altera, tam magnitudine quam forma: eſt enim mediocris tantum frutex, multas agens radices, inſtar ſarmentorum, cum pluribus fibris: è quibus prodeunt multi trunci cinerei: folia huic inſtar piperis longi, licet paulo majora, cum certis nervulis qui illa per longitudinem obeunt. Flores candidi ad modum capillorum: humida & frigida cenſetur. Modus colorem eliciendi idem cum præcedenti, ſed color hujus deterior & minoris pretii, itaque non eſt operæ pretium de ſerendi modo quicquam addere. Hæc ille: è quibus apparet hanc adhuc aliam eſſe ſpeciem plantæ è qua color ille cæruleus fit. Communis fuit Botanicorum opinio tincturam hodie ſatis notam, vulgo *Anil* & *Indigo* ſive *Indico* ex Iſatide fieri aut ſaltem è planta plane illi ſimili, itaque illis mirum viſum, ab iis qui peregrinas plantas deſcribunt, Ocymo vel Baſilico aut ſimilibus Plantis comparari, quarum frondes cum Iſatide, ſatis nota, neutiquam conveniant; inde & Cl. viri Car. Cluſii cum Fragoſo certamen. Idem teſtatur ex ſemine Anil nomine Alexandria miſſo, natas ſibi ſtirpes quæ Lentis ſeu Colutheæ minoris foliis conſpicerentur, floreſque luteolos Sparti Græcorum (quod Hiſpani Rejama vocant) omnino ſimiles proferrent: putat tamen eam plantam potius fuiſſe *Sesban*, quam Alpinus deſcribit inter plantas Ægypti. Ramulum autem cum foliis à noſtratibus ex India allatum accurate exprimi curavi, & dedi in deſcriptione Imperii Mogolis: ſi compares cum Iſatidis ſpeciebus, videbis nihil habere commune quo ad formam foliorum: non male autem cum Baſilici, cum Ciceris aut Lentis, optime autem omnium cum Colutheæ foliis comparari: habui & aliquoties plantas enatas è ſemine ex Inſulis Americæ allato quarum folia omnino conveniebant cum iſtis Indicis, niſi quod paulo minora eſſent, quod eo factum, quod alieno cœlo non ſatis vigeat.

CAP. II.

Caaghiyuyo. Aminiiu ſive Algodon. Tangaraca. Tremate. Frutex arboreſcens.

CAAGHIYVYO Braſilienſibus dicta planta, Subfrutex eſt, inſtar Rubi Idæi, quoad magnitudinem. Caulis eſt plane lignoſus & hirſutus, folia bina ſibi ſemper oppoſita, hirſuta, ad tactum mollia, leviter ſerrata; tribus eminentibus nervis ſecundum longitudinem conſpicua, tranſverſim autem multis venulis intertexta; ſuperius magis viridia quam inferius, ac præterea ſuperius tuberculis per totum, inferius ſcrobiculis ſcatent: quodlibet tuberculum pilum habet albeſcentem. Fert floſculos in pediculis parvis, duos, tres, quatuor vel quinque in racemum ſibi appoſitos, albos, quinque foliolis conſtantes; poſt quorum caſum naſcuntur baccæ nigræ, magnitudine baccarum Iuniperi, dulcis ſaporis, quæ commeduntur ab Æthiopibus & ſuccum dant inſtar Myrtilli fere.

Folia hujus plantæ pulveriſata, & pulvis ulceribus ex cauſa calida ortis inſparſus optime illa curat. Naſcitur pluribus locis in Braſilia noſtra.

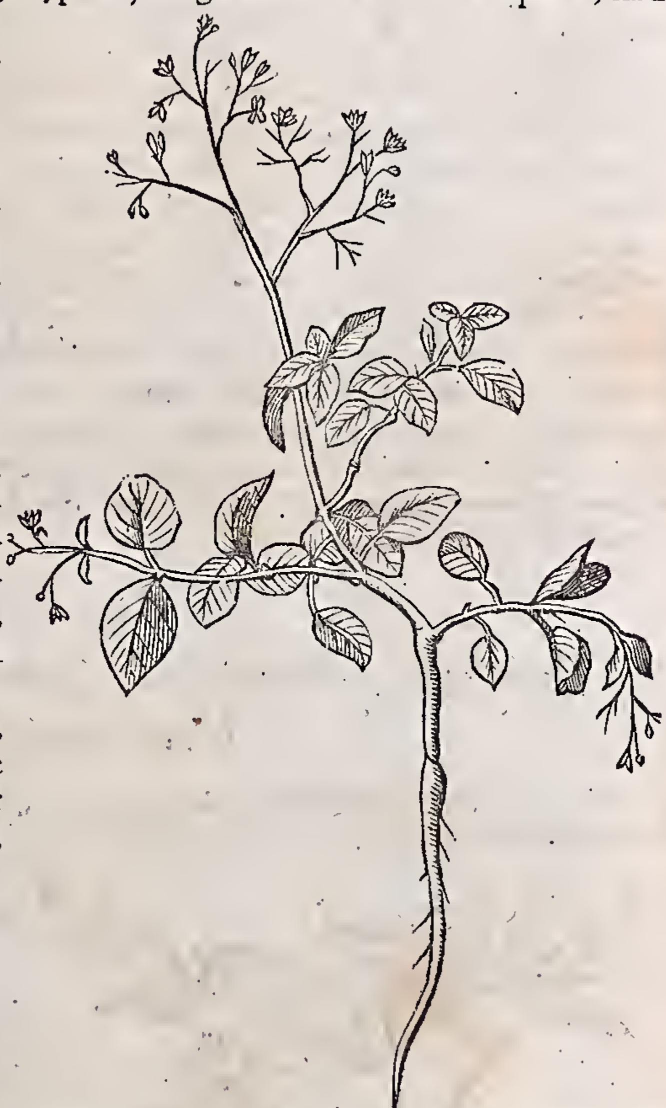
AMINIIV Braſilienſibus, Luſitanis *Algodon* & frutex *Algodaon* eſt Goſſypium. Excreſcit fere in magnitudinem Coryli, ligno molli, cortice fere ut Sambucus. Folia tenera & mollia, ſuperius dilute viridia, inferius ſaturatiora; in tres lacinias ſecta, quarum quælibet ſuum nervum & venas habet. Hinc inde inter tria foliola profunde ſerrata ac punctulata ſimilia foliolis quæ avellanas virides circumdant, provenit elegans flos, major roſa, conſtans quinque foliis latis,

Gossypium barbadense L. (auct. Martius) G. vitifolium Fl. Bras.

latis, eleganter flavis, interius in medio unguibus purpureis, habens in medio ſtamen flavum, tuberculis ejuſdem coloris inſignitum.

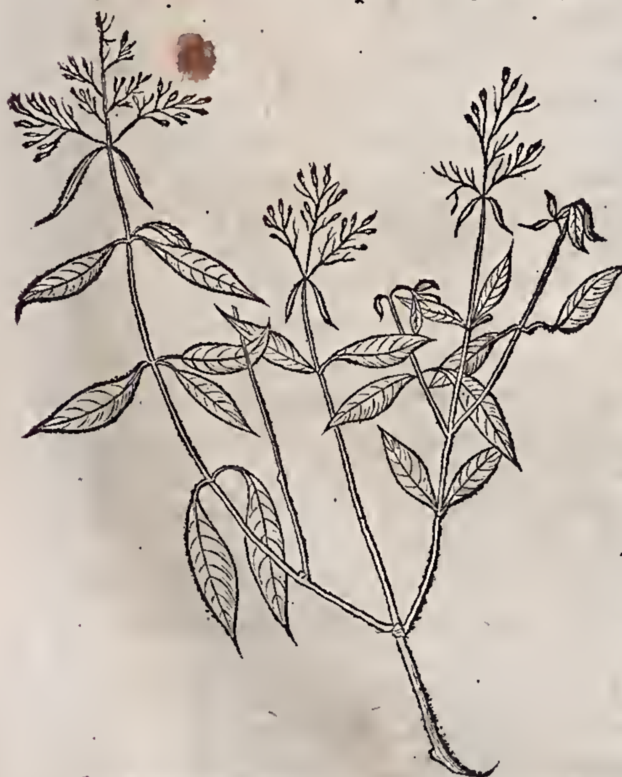
Poſt florem ſequitur ovale corpus, magnitudine pruni, una extremitate acutum inſtar coni, & tribus lineis notatum & in totidem partes ſeparabile; viride, nigris punctulis in externa ſuperficie variegatum: quum autem maturuerit fuſcum eſt & ſponte diſſilit in tres partes, & ex qualibet trium capſularum, prominet albiſſimum goſſypium, in cujus quolibet flocco continentur ſimul ſeptem nigri fructus magnitudine piſtaceorum & ejuſdem plane figuræ; ſub cute ſua nigra habentes nucleum, carne alba-flaveſcente conſtantem, pingui inſtar amygdali, dulcis ſaporis, è quo ſemine planta propagatur.

ANNOTATIO. Commiſi aliquoties hoc ſemen horto, & feliciſſime pullulavit & in pedalem atque majorem altitudinem excrevit, ſed inclementiam hyemis ferre non potuit. Semen autem multo minus erat quam auctor noſter hic prodit; atque adeo ſeptem illius ſemina conjuncta, ut plerumque ſunt, non multum ſuperant molem nuclei piſtacei. *Franc. Ximenes* Ichcaxihuitl, Hiſpanis *Algodon*, (id eſt, goſſypium) vulgariſſima eſt in Nova Hiſpania, ita ut innumeri panni & alia quotannis ibi fiant. Naſcitur locis humidis & calidis, maxime autem cultis. Stolones contuſi & poti ex aqua dicuntur mirifice mederi puncturis Scorpionum & viperarum, aliorumque venenatorum animantium morſibus: caulis videtur frigidus, ſiccus & adſtringens, in pulverem redactus & inſparſus ſanat ulcera. Folia ſunt natura glutinoſa.

TANGARACA Braſilienſibus *Erva do rato* Luſitanis dicta: Frutex eſt, magnitudinem Ribium frutieum adipiſcitur, color corticis cineraſcit. Folia fert oblonga, viridia, multis coſtis tranſverſis intertexta: ſunt autem ramuli & folia directe ſibi oppoſita & hæc ſuperne viridia, inferne caneſcentia, ad tactum quaſi leni hirſutie prædita.

In extremitate ramorum flos provenit, purpureo brunni coloris, magnitudine clavellinarum Indicarum plenus: quatuor folia floris exteriora paulo lõgiora quam reliqua; figura vomeris, quibus inferius adſtant octo ejuſdem figuræ minora, & medium ſeu totum ſpacium floris conſtat foliolis parvis purpureis, more florum Scabioſæ: è quorum medio prodit una bacca cærulea, magnitudine myrtillorum, ad viſum quaſi gemma Turcois flori eſſet impoſita, & flos ut holoſericum brunnum: ſed cave tibi ab uſu: *eſt enim præſens venenum, ut alibi dicetur.*

ERVA DO RATO. Frutex eſt arboreſcens. Lignum habet lentum & in ramis ramulos oppoſitos, & duo ſemper ſibi oppoſita vel etiam tria ſibi appoſita foliola, oblonga profert, dilute viridia, eminente nervo ſecundum longitudinem & conſpicuis coſtis ſecundum latitudinem; prædita.

In ſummitate ramorum ſpica naſcitur ex floribus multis umbellatim poſitis conſtans, ſuntq; flores oblongiuſculi, cylindracei, rubri: pediculi autem florum crocei coloris & longiuſculi.

Flores

Flores & folia venenum sunt, radix alexipharmacum contra illud.

TREMATE Brasiliensibus. Frutex arborescens, Mali punici figura est similis, cortice Sambucino, ligno albo, & medulla in continente. Folia obscure viridia, haud magna, sesquidigitum longa, sine pediculis ramis adhærentia, aspera, multis venis conspicua. In extremitate ramorum fert multas umbellas magnas, floribus lutescentibus onustas; quibus aliquid purpurei admixtum; in medio autem sunt multa staminula flavescentia ut florum Hieracei, & eodem modo desinunt in pappos: exacte odorem referunt Styracis, ut & folia trita. Post flores provenit in illis papposis capitulis semen minimum, rotundum, nigrum, multo minus papaverino.

Brasilienses utuntur foliis contusis in doloribus oculorum & rubedine.

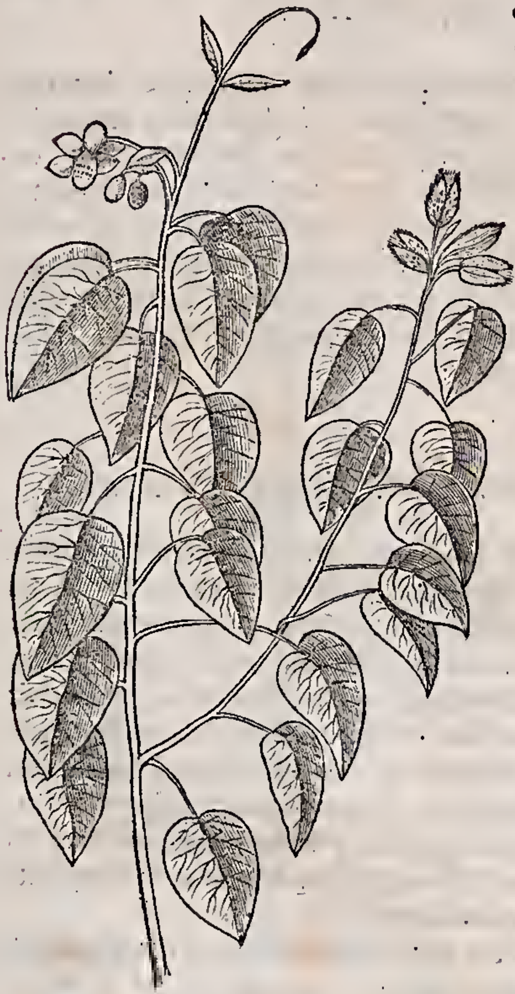
FRVTEX ARBORESCENS (*cujus Auctor hanc dat Iconem, licet nomen non prodat*) cortice gryseo, folia habet alternatim opposita, carinata, scaphæ figura, circa extremitatem autem dentata, læte viridia, splendida, venulis obliquis elegantibus prædita. In extremitate ramorum spicatim proveniunt flores, & spica floribus adhuc clausis coloris est sanguinei elegantissimi, hinc fit flava, & flores se pandentes sunt flavi, quinque foliolis constantes; cuilibet folio floris subjacet folium acuminatum pallidum: in medio floris stamina lutea congesta: flos suavis odoris, ut Keiri nostras, & major illis est.

CAP. III.

Vrucu planta è qua fit tinctura illa quam vulgo vocamus orellanam.

Bixa orellana L. (ex Juss.)

VRVCV Brasiliensibus; Frutex est ligno albo instar Coryli, cortice fusco. Folia habet alternatim posita, in pediculis tres, quatuor aut quinque digitos longis, etiam brevioribus, oblonga, cordis, ut pingitur, figura, quinque, sex etiam decem aut duodecim digitos longa, nervo secundum longitudinem & venis obliquis, inferius prominentibus prædita, læte viridia.

Ad extremitatem ramorum in brevibus pediculis, multi enascuntur flores, in uvarum modum dispositi; quilibet magnitudine rosæ quinque foliis constans albis incarnato dilutis: in medio ingens numerus staminulorum luteorum, apicibus purpureis; vix sensibilem aliquem habet odorem.

Florem sequitur fructus, nimirum siliqua myrobalani oblongi forma, seu pyramidali, rotunda, duos aut tres digitos longa, magnitudine pruni: quæ immatura virescit exterius, matura rufescit, estque tota hispida ob fila quæ habet prominentia, sed non aculeata. In qualibet tali siliqua ultra triginta aut quadraginta grana suo pediculo innitentia continentur; unum quodque figuræ conicæ acutæ aut exigui pisi, at in duobus lateribus quasi digito compressum. Granorum color insigniter miniatus (instar optimi minii turcici) & splendescens atque tali succo madens, ita ut ad tactum inficiat manus egregio miniato colore. Grana recentia haud dura sunt, sed ut granum pomi: intra carnem albicantem habent, exterius quoque quodlibet granum punctulum argenteum. Siliqua matura sponte se aperit: grana siccata evadunt obscure rubra, nihilominus tamen ut ante tincturam continent, & recentia sive siccata usurpari possunt. Trita simpliciter in aqua simplici seu stillatitia egregiam dant tincturam miniatam, quæ pota per se prodest contra varia venena & est boni saporis, subamara & quid aromatici sapiens.

Brasilienses patinas suas & lagenas ex cucurbitarum corticibus factas, hac tinctura exterius tingunt.

Radix cocta cum carne gallinacea vel alia, tingit instar croci optimi & bonum saporem illi conciliat. Car. Clusius judicat Bixam Oviedi Exoticorum lib. III. cap. 20.

ANNOTATIO. Fr. Ximenes eandem plantam accurate describit in Arborum classe. *Achiotl*, inquit, quam aliqui vocant *Changuaricam* & alii *Pomaquam*, est arbor mole & trunco, figuraque omnino Aurantiæ similis; foliis ulmi quoad figuram, asperitatem & colorem Truncus, cortex & rami sunt subfusci vergentes ad viridem colorem, materies spinosa & candida. Flores fert grandes in modum stellarum quinque foliis distinctos, coloris candidi vergentis ad rubrum. Fructus sunt similes calicibus castanearum, forma & mole exiguarum amygdalarum adhuc virentium, quadrangulares pene sive potius quatuor protuberantibus lineis per longitudinem discurrentibus distincti: qui ubi maturuerint dehiscunt, & ostendunt certa grana valde rubra, similia granis uvarum, sed rotundiora. Nascitur in regionibus æstuosis, uti *Guaxaca*, *Teguantepec*, *Huazaqualco*, locis magis siccis quam humidis. Refrigerat in tertio gradu, cum aliqua siccandi & adstringendi qualitate. Barbari maximi faciunt hanc arborem, eamque colunt circa tuguria sita, viret toto anno, fructum autem fert vere: & tum materies illius cædi solet, quæ utilis est ad ignem eliciendum instar Silicis, confricando inter se. Cortex idoneus est ad funes & rudentes, qui robustiores sunt cannabinis. E semine conficitur tinctura coccinea, qua pictores utuntur & tinctores, quæque valde celebratur. Vtilis quoque est in Medicina, nam cum aqua aliqua ejusdem temperaturæ hausta aut foris adhibita, mitigat æstus febriles, sistit sanguinolentas dejectiones, discutit tumores & abscessus, quapropter commode miscetur potionibus refrigerantibus, atque etiam cibis. Miscetur quoque delicatæ potioni è Cacao, ad refrigerandum & bonum colorem atque saporem illi conciliandum. Mitigat dolores dentium è causa calida natos: promovet urinam, sedat sitim, & non desunt qui loco Croci cibis admisceant. Tincturam ex fructu faciunt hoc modo: Sumunt grana bene matura, eaque infundunt aquæ calidæ, & ex subsidentia tabellas quasdam conficiunt, ut solet fieri in Annir: adeo viscosa & tenax est tinctura, ut res quævis semel illa infecta, numquam colorem deponat: adstringit & aliquantum, quare mixta cum resina sanat scabiem & plagas: corroborat ventriculum, & sistit lienteriam cum corticibus Cacao mixta, auget lac mulierum, & efficit ne Chocolate quantavis quantitate hausta noceat: illius quippe ope facile digeritur sine ulla cruditate. Eadem cum urina mixta, tam pertinaci colore tingit lineos pannos, ut in posterum elui non possit. *Hæc ille.*

Meminit & hujus plantæ Oviedus lib. VIII. cap. VI.

Tinctura autem quæ ex semine fit magna copia jam affertur ad nos ex Insulis & Americæ continente, & vulgo ab Anglis & Belgis appellatur *Orellana:* Barbari autem aliis atque aliis nominibus indigitant; ii autem qui Brasiliæ continentem qua Arctum spectat incolunt vocant *Roucu* (quod nomen convenit cum *Vrucu*) & Insulares illa cutem inungunt elegantiæ causa. Observandum tamen duplicem tincturam ad nos afferri, unam simplicem & perfectissimam, plane coccineam, cujus usus est ad fucum fæminarum, est enim elegantissimus color & valde pertinax: alteram cum resinis mixtam & in magnos globos coactam: cui & credo succum radicis admixtum esse, tingit enim magis croceo colore, quam miniato; hujus autem in cibis aut medicina usum non puto ita tutum esse.

CAP. IV.

Comanda guira. Araca iba. Frutex innominatus. Alter. Iva.

COMANDA GUIRA Brasiliensibus: Arbustum seu frutex ferens Phaseolos; cortex illius viridis, lignum leve atque fragile: in ramis autem habet multos ramulos surrectos, sesquidigitum longos, directe sibi oppositos, sed paria alternatim posita, in quorum uno tria sunt folia oblonga, acuminata, foliis Salviæ acutæ similia, inferne albicantia, superne viridiora, & ad tactum instar serici lævia, conspicuis venis prædita, in altero flores sex, septem aut octo, magnitudine nostratium Pisorum, foliis duobus sursum versus cum suo involucro & uno deorsum, quod maximum: sunt autem flores lutei coloris, & folium illud maximum deorsum versum, inferius rubris venulis per totum insignitum. Flores sequuntur siliquæ compressæ & quasi contortæ, quarum quælibet continet quatuor grana phaseoli, alba, nostris pisis paulo minora, quæ cocta bene sapiunt ac alvum laxant, ideoque Brasiliensibus in frequenti sunt usu, & Lusitanis quoque. Florent ac fructus ferunt toto anno.

ARACA IBA Brasiliensibus; cujus fructus ipsis dicitur *Araca miri*; Belgis autem **Granaet Pruymen**. Frutex est, ligno, foliis & floribus ut Guajaba arbor, sed magnitudine & fructu differens. Est enim ejus fructus magnitudine pruni, qui per maturitatem flavescit, & carnem habet albidam cum multis granulis parvis. Boni est saporis, subdulcis sed nonnihil adstringentis. Silvæ hic, hisce fruticibus, plenæ. Radix hujus fruticis cocta in aqua & pota mirifice medetur dysenteriæ.

Fructus cum saccharo miscetur in conservam, quæ consistentia, colore & sapore quoque & qualitatibus similis conservæ Cydoneorum vulgo marmolada.

FRVTEX (seu potius viscum quoddam, caret enim proprio caudice & radice) in aliis fruticibus aut arboribus nascitur, nimirum ubi progerminat, ibi rotundus est tuber in arboris ramo. Nascitur autem & in multos ramos dispergitur, ligno fragili, interius flavescente, & ruffam medullam habente, exterius vero corticem ex brunno nigricantem, multisque striis ac maculis notatum. Folia fert figura vomeris, opposita, crassa, saturate viridia, in extremitate quasi linea rubra circumdata, nervo secundum longitudinem paulum conspicuo, & venis transversis profunde sitis, vix conspicuis. Flosculos gerit multos juxta se positos in pediculis brunnis, sex foliolis constantes acutis, augustis, ex flavo rufescentibus, paulum deorsum incurvatis, in medio autem habet aliquot stamina lutea. Foliolis florum decidentibus, calix florum fere Cariyophyllum aromaticum refert figura & colore. Super floribus hujus fruticis frequentissimæ reperiuntur aviculæ Vvanombugh, ibique sclopeto decuti possunt.

FRVTEX (*cujus Auctor hanc quidem dat Iconem, sed nomen silet*) in modum piri Silvestris crescens, ligno fragili, cortice cinereo. Folia fert pyri foliis similia, densa, superius splendide viridia, inferius dilutius, alternatim ordine quæque suo pediculo crasso, brevi appendentia & deorsum inclinata. In extremitate ramorum proveniunt quatuor, quinque aut sex in racemum disposita corpuscula ellyptica, piso majora, quæ sese aperientia florem promunt habentem quatuor folia alba, crassa, exterius ex albo viridantia, magnitudine lychnidis; inter autem hæc folia in circulum disposita sunt stamina alba, alta, centum viginti & supra numero, sesquidigitum longa, fili serici crassi crassitie, superius flavescentem spongiolam adjunctam habentia. In medio autem floris & horum staminulorum aliud stamen duos digitos longum, fortius, flavescens, erectum stat, superius habens Cylindraceum capitulum. Ita foliis floris supereminent staminula alba, staminulis autem stamen hoc longum, medium. Et flos ad visum jucundus est, suavi rosæ odore præditus, sed non ita forti.

Foliis & staminulis albis decidentibus, remanet medium stamen in cujus extremitate è cylindraceo corpusculo (*reliqua neglexit Auctor supplere.*) Ramulos hujus plantæ adpensos habui in museo meo ad libros, noctu ad quemlibet exortum pediculi cujusque folii, ut & ad quodlibet folium floris exsudarat guttula crystallini splendidi humoris, quasi plantæ affixa esset, seminis majoris sinapi mole.

IVA Brasiliensibus, est frutex eodem modo crescens quo *Iurepebæ*, similique ligno, sed solet altius assurgere. Caudex spinosus ac leni hirsutie præditus. Folia inordinate posita, pallide viridia, oblonga, non ita laciniata ut Iurepebæ, leni hirsutie seu lanugine infecta.

Flores itidem fert ut Iurepeba, lacteos, quinque foliis constantes, instar stellæ expansos, in medio autem staminula lutea sunt erecta.

Fructum fert magnitudine majoris pomi vulgaris, rotundum, initio saturate viridem ac brunna

brunna lanugine tectum per maturitatem citrini coloris ac ſplendentem. Cortex inſtar teſtæ ovi frangibilis, intus continet pulpam ſucculentam, flaveſcentem, quæ copioſa ſemina, lentium figura, magnitudine & colore continet. Pulpa illa admodum dulcis eſt & grata formicis; ab hominibus non comeditur.

CAP. V.

Atitara. Iuqueri omnano.

ATITARA vel IATITARA Braſilienſibus. Spina eſt foliis Sigilli Salomonis. In ſeptem, octo aut novem pedum altitudinem aſſurgit, caudice ſatis craſſo, & acutiſſimis ſpinis ubique munito, unum etiam atque alterum de ſe ſpargens ramum majorem: per intervalla autem ambiunt ramuli fruticem, duos, tres aut quatuor pedes longi, aduncis & deorſum verſis ſpinis, viridibus, cum cuſpidibus brunnis, ſplendentibus: in his ramulis folia ſunt, interdum bina ſibi oppoſita, interdum unum ſolitarium, inodora, ſeſquipedem longa, duos & ſemis circiter digitos lata, ubi latiſſima, foliis Sigilli Salomonis aut Lilii convallium, plane conſiſtentia & colore ſimillima & in medio nervum ſecundum longitudinem tranſeuntem habentia: tres aut quatuor etiam acutiſſimæ ſpinæ rectæ muniunt folium inferne. Extremitas autem ramulorum ad unius circiter pedis longitudinem caret foliis, itidem ſpinoſa & in modum ſagittæ tripliciter figurata. Folia hujus plantæ antequam ſe pandunt, arcte ſunt complicata in modum foliorum Palmæ, ramulo adhærentia, deinde ſe explicant. Hinc inde in hoc frutice provenit ſiliqua pedẽ aut quindecim digitos longa, teres, duos aut tres digitos craſſa, & in utraque extremitate acuminata, paulumque incurvata, ubique per ambitum frequentiſſimis ſpinulis obſita, primo viridis, dein nigreſcit ac ſponte ſe aperiens promit ramum ex ſe more & modo palmæ nuciferæ in multos ramulos diſtributum, coloris ex flavo albeſcentis, cui floſculi multi, hinc copioſi globuli fiunt, qui in fructus abeunt; *quorum formam & conſiſtentiam Auctor non deſcripſit.*

IVQVERI-OMNANO Braſilienſibus; ſpecies eſt herbæ vivæ. Fruticeſcens planta, caulibus quadratis, ſtriatis, viridibus, & frequentiſſimis ſpinulis flaveſcentibus munita: per intervalla autem ramuli ad latera extenduntur, duos aut tres digitos longi, itidem ſpinoſi, qui in extremitate ſunt duplices; hi porro habent ut plurimum duo paria foliorum, nimirum bina & bina juxta ſe appoſita, ſeſquidigitum circiter longa, inferius albis pilis veſtita, ſuperius viridia & lævia, atque non ſerrata. Ad ramulos illos, qui folia tenent, ſingulos etiam duo, tres vel quatuor breviores pediculi, unum digitum longi proveniunt, cum capitulo rotundo, villoſo, albo, cui aliquid purpurei admixtum, quod floris eſt loco, quemadmodum in Herba viva majore. Poſt quemlibet autem florem prodeunt octo, novem aut duodecim ſiliquulæ unum digitum longæ, juxta ſe inſtar roſæ poſitæ in orbem, longis pilis hirtis candidis veſtitæ, in quibus ſemen.

Planta hæc alata ſtatim contrahit & componit folia ſi vel leviter digito tangatur, quæ tamen paulo poſt rurſus explicat.

ANNOTATIO. Franc. Ximenes, de Plantis Novæ Hiſpaniæ.

PINA-

PINAHUIZXIHUITL quam aliqui vocant *Cocochi atl*, quia capiti impoſita conciliat ſomnum, atque adeo ſolo contactu videtur ſomnum generare (facilius tamen in Barbaris quam in Hiſpanis) eſt frutex quatuor palmos altus: caudices illius ſunt tenues & pleni ſpinis: folia diviſa in ſex partes aut ſinus; & conjuncta inter ſe ad modum faſciculi florum; haud diſſimilia Izquixochitl. Radix eſt ſarmentis facta: flores & fructus ad modum caſtanearum, principio virides & poſtea roſſi, racematim pendentes. Naſcitur in locis calidis Tepuztlan & Quahtlæ & in collibus Acapiztlæ. Ajunt amorem conciliare; ſed quo modo aut quare explicare non poſſunt. Folia nonnihil reſipiunt raphanos; ſunt frigida; ſicca & adſtringentia atque præterea glutinoſa. Succus radicis ſanat febres tertianas & oculos inflammatos, conciliat ſomnum, eſtque utilis adverſus diſenteriam. Hic eſt frutex ille cujus folia vel minimo contactu vel afflatu humano ſe contrahunt & marceſcunt; quare ſuſpicor eſſe eandem aut ſaltem congenerem plantam, quam in Philippinis Inſulis vocant Herbam vivam aut ſentientem: de qua quædam affirmant neſcio qua fide, quæ in hac noſtra non deprehenduntur; qualia ſunt; quod producat truncos rectos, craſſitie pennæ gallinæ, è ſingulis radicibus decem aut duodecim; quorum ſinguli teneant duodecim folia, quatuor ordinibus, inter ſe diſtantia intervallo ſex digitorum tranſverſorum & ſimilia Raphano: flores eſſe cæruleos ſimiles linguæ paſſeris antequam ſe pandant, dein ſe dividere in tria minora folia. Offenditur iſta planta tantopere contactu humano, ut ſi primoribus digitis ſumma plantæ folia contingas, ſtatim quaſi contriſtari aut alto ſomno opprimi videatur, caduntque omnia folia inferiora atque etiam ſuperiora ſi ſecundo attingas: ipſique trunci contacti rumpuntur atque concidunt: ſi autem præcidas; offendes partem contactam nigram, haud aliter quam ſi combuſta fuiſſet: ſi vero halitu plantam afflaveris ſtatim folia ſua excutit & diſrumpitur, quod non fit ſi virgula aut baculo attingas; ita ut ſolo contactu & halitu hominum videatur offendi: cæterum inſipida eſt planta & nullius, quod ſciam, in medicina uſus. Memorant & aliam plantam in Malabar naſci, quæ ſimiliter contactum & afflatum hominis averſetur, foliis polipodii, floribus luteis: aliam quoque in Peruvia, quæ contacta ſtatim areſcat; nec deeſſe ſimilem in Inſula Gaditana. Sed quæ de Pinahuiztli commemoravi, ea ſæpius ſum expertus, aliiſque probavi, ut haud dubia fides haberi poſſit. *Hæc Ximenes.*

Franciſcus Lopez de Gomara in Hiſtoria ſua generali cap. 194. ſcribit in Peruvia naſci arbuſculas quarum folia marceſcant, ſi manu tangantur, & cap. 205. ſimiles reperiri in Nicaragua. Credo eſſe fruticem quem Author hîc deſcribit. Cæterum Garſias ab Horto lib. II. cap. 27. *Naſcitur*, inquit, *in Malavar, planta miræ naturæ, nam ſi quis manum admoveat, ilico contrahitur: folia polipodii, flores vero habet luteos.* Chriſtophorus à Coſta cap. IV. Herbam vocat vivam & accurate illam deſcribit. Sed de hac alibi plura dicemus. Cæterum & Antiquis nota fuit hæc planta, ſiquidem accurate admodum deſcribitur à Theophr. lib. IV. Hiſt. plantar. cap. III. ſub finem. *Ὕλημα δὲ ἴδιόν τι φύεται περὶ Μέμφιν· ὃ τὰ φύλλα καὶ βλαστοὺς καὶ τὴν ὅλην μορφὴν ἔχει οὐ τὸ ἴδιον, ἀλλ' εἰς τὸ συμβαῖνον περὶ αὐτὸ πάθος· ἡ μὲν γὰρ πρόσοψις ἀκανθώδης ἐστὶν αὐτοῦ καὶ τὸ φύλλον παρόμοιον ταῖς πτέρυξιν. ὅταν δέ τις ἅψηται τῶν κλωνίων, ὥσπερ ἀφαναινόμενα τὰ φύλλα συμπίπτειν φασίν. εἶτα μετά τινα χρόνον ἀναβιώσκεσθαι πάλιν καὶ θάλλειν.* Id eſt: Naſcitur peculiare quoddam virgultum circa Memphim, quod quidem neque folia neque ramulos, neque totam formam peculiarem habet, ſed accidentem tantum illi paſſionem. Quippe facies ipſi ſpinoſa & folium perquam ſimile filicibus; ubi autem quis attigerit ramulos, folia quaſi hebetata concidere ajunt; atque hinc poſt aliquot tempus reviviſcere denuo atque folia ſua explicare. Sed de mirabili hac planta paulo poſt adhuc plura dicentur, nam variæ illius dantur ſpecies. Hoc tantum hic minime prætereundum etiam Plinium ejus meminiſſe lib. XXIV. cap. 17. *Adjecit his*, inquit, *Appollodorus aſſectator ejus, herbam æſchynomenen, quoniam appropinquante manu folia contraheret.* Memorat autem inter herbas à magis celebratas, cum nihil certius ſit quam hanc herbam hæc pati. Mirum autem Authores qui de Plantis Ægypti agunt hodie illius non meminiſſe.

CAP. VI.

Mandijba ſeu Maniiba, è qua fit Mandioca.

MANDIIBA & MANIIBA Braſilienſibus, cujus radix *Mandioca* vocatur. Frutex eſt caule lignoſo, pollicis vel digiti humani craſſitie, nodoſo, cortice corylino, in ſex, ſeptem aut octo pedum altitudinem aſſurgens; continens medullam in ſe inſtar Sambuci, & lacteum de ſe mittit ſuccum. Superius in multos expanditur ramos qui iterum ramulos habent, atque in horum quolibet, tria, quatuor, quinque, ſex aut ſeptem folia anguſta, oblonga, in ſtellæ figuram diſpoſita, ejuſdem fere viriditatis cum folio Peoniæ. Floſculos fert flavo-pallidos, quinque foliolis conſtantes, multis ſtaminibus luteis in medio. Radix fit duos

 vel tres

vel tres pedes longa, tibiam humanam crassa, in fine magis teres, coloris exterius instar corticis corylini obscuri, interius albi, estque fragilis & continet succum lacteum glutinosum, qui lethalis est omnibus animantibus. Plures ejus in Brasilia reperiuntur species, nominibus distinctæ, Mandiibucu, Mandiibimana, Mandiibibijana, Mandiibiurucu, Mandiibparatá, Mandiibcariamuna, Mandiibtinga, Mandiibmaracana, Mandiibcuguacu, Apitiuba, Aipi. Aipi iterum suas habet species; Aipi guacu, Aipi arendi, Aipicaba, Aipiguapamba, Aipi Iaborandi, Aipi jurumu, Aipi jurumi miri, Aipi jurucuja, Aipi macaxera, Aipi maniacau, Aipi poca, Aipitajapoja, Aipipitinga. *De cultura Mandyba hæc observat Auctor.*

In qua terra plantetur. Silvæ sive montosæ sive planæ cæduntur, lignum crematur, atque ibi fit ager, qui Brasiliensibus vocatur *Co*, Lusitanis Roza. Requiritur autem terra bona, mediocriter sicca, non humida; quapropter montosa loca opportuniora. Plantari potest omnibus mensibus æstivis, hiemalibus non. Optimum tamen tempus est mense Ianuario, Februario; item Augusto & Septembri. Plantatur tamen etiam medio Iulio vel circa ejus finem.

Quomodo plantetur. Terra elaborata efformatur in monticulos, Lusitani vocant *Montes de terra cavada*, Brasilienses *Cujo:* Indigenæ autem olim illos formabant sudibus acuminatis ipsorum idiomate *Ibirapoa* dictis. Monticulorum autem quilibet tres circiter pedes latus, sesquipedem circiter altus est, rotundus, ut pluvia cadens decidere possit: nam hæc planta amat calorem & siccitatem. Cuilibet monticulo infiguntur tres taleæ de Mandiiba, quarum quælibet octo vel novem digitos longa, vel etiam pedem; infiguntur ita ut tertia pars emineat, quasi crucis figura secantibus se eminentiis suis supra terram. Monticulorum autem distantia debet esse duorum & semis aut trium pedum. Taleæ autem omnes ita sunt infigendæ ut pars quæ antea sursum vergebat, hic itidem sursum vergat. Per radicem Mandioca nulla potest fieri transplantatio, nam ea extracta è terra & tacta statim emoritur. Postquam taleæ fuerint infixæ decem dierum spacio progerminant & tot germina proveniunt quot talea continet nodos. Quodlibet germen est cauliculus digitum longus, in multos ramulos divisus; coloris rubri cæruleo mixti: quilibet ramulus folium habet in alia tria, quatuor, sex aut septem foliola divisum, dilute viridia, angusta, oblonga nervo secundum longitudinem & venulis transversis ordine positis; positaque sunt hæc foliola in pediculo ruffo figura stellæ.

Plantatio quomodo curanda. Ager ter vel quater debet ab herbis purgari, usque dum planta adolescat, quod fit post sex aut septem menses. Luxuriant enim hic admodum herbæ spontaneæ in agris, & copia sua facile sata seu plantata suffocant, nisi eruncentur.

Quæ damna inferant huic plantæ. Germina hujus plantæ & folia tenera comeduntur à formicis, quæ ideo multũ damni dant in hisce plantariis. Postquam autem adoleverit planta à formicis nihil amplius patitur. Animalia silvestria, ut Capreæ, &c. etiam folia depopulantur, item equi, boves, oves: ideo plantaria arboribus cæsis vel palis circumdantur ut animalia accedere nequeant. Radices admodum appetuntur ab apibus, cuniculis aliisque Brasiliæ animalibus. Quamvis autem hæc planta ramis & foliis orbetur, radice illæsa, nullum inde accipit damnum.

Ad perfectam magnitudinem hujus radicis requiritur annuum spacium; Extrahi tamen & usurpari potest radix sexto mense post plantationem, necessitate urgente. At tunc pauco commodo: nam minus dat. Quælibet planta duas, tres, quatuor usque ad viginti profert radices, pro fertilitate soli, ubi plantatur. Et quælibet radix semipedem vel etiam duos aut tres pedes longa evadit, crassitiem habens brachii vel etiam tibiæ humanæ quando perfecte adolevit.

Durare potest hæc radix in terra ad triennium si non eruatur. Altero tamen plerumque anno pars earum putrescit & corrumpitur. Ideo ad summum linquitur annuo spacio & denuo per taleas novas plantatur.

Extrahitur radix matura, è caudice fiunt taleæ ad novam plantationem. Radix autem extracta vix triduum servari potest, quia putrescit: putrida autem admodum fætet. Ideo quo citius in farinam redigatur, eo melius.

Farina quomodo fiat. Radix extracta cultro ab exteriori cuticula liberatur, quæ facile abradi potest. Hinc integra lavatur aqua pura, manu rotæ in diametro quatuor aut quinque pedes habenti admovetur, quæ in hunc usum facta est, & cujus superficies convexa lamina cuprea armata, multis foraminibus pertusa, acuta more tyroceneftis: Rota à duobus hominibus circumagitur, radendo sic radicem, ut rasura cadat in suppositum lintrum. Rota hæc vocatur Brasiliensibus *Ibecem babaca* Lusitanis *Roda de farinha*. Brasilienses tamen, utpote pauca supellectile instructi tyrocnesti radunt hanc radicem purgatam, longiori tempore & operosiori modo. Linter qui excipit rasuram vocatur Brasiliensibus *Mieecaba* Lusitanis *coche de ralar Mandioca*. Sic molita & rasa hæc radix inditur longo sacco facto ex corticibus arborum, more corbis texto, qui quatuor circiter digitos amplus est, figuræ cylindraceæ, vocaturque Brasiliensibus *Miamiama*, Lusitanis *Espremendouro de Mandioca*. Inmittitur hic saccus prelo, quod Brasilienses *Tiamicaba*, Lusitani *prensa* appellant, atque exprimitur inde succus, donec rasura omnem

nem humiditatem deponat. Succus ille Brasiliensibus dicitur *Manipoera* Lusitanis *Agoa de Mandioca*. Expressa rasura radicis immittitur cribro, quod *Vrupema* Brasil. Lusitanis *Ioeira* vocant: succernitur & immittitur vasi rotundo, lato, haud profundo ex argilla vel cupro facto quod more aheni fumario insertum est, & igne inferne structo, spatula lignea continuo agitatur, donec siccata sit satis. vocant hoc vas in quo farina siccatur Brasil. *Vimovipaba*, Lusitani *Forno de Farinha*, spatulam Brasil. *Vipucuitaba*. Farina hæc ad medietatem solum siccata, ita ut semimollis maneat vocatur Brasil. *Vitinga*, Lusitanis *Farina relada*: amplius siccata dicitur Brasil. *Viecacoatinga*, integre autem siccata, ita ut durare possit vocatur *Viata* & *Vicica*, Lusitan. *farinha seca*, *farinha da guerra*, quæ ad summum per annuum spacium potest servari, si loco sicco adservetur & ab aqua caveatur. Viecacatinga vix dimidium annum durare potest; Vitinga vix biduum & has farinæ species loco panis usurpant. *Farinha seca* irrorata jusculo qualicunque vocatur *Mivipiro* & *Mindipirô*, comediturque cum eduliis cæteris, carne vel piscibus. Ex farina siccata formant placentas, miscendo cum aqua simplici in massam, & coquendo super prunas, vocantque nomine Brasiliensi *Bejû*.

Succus Mandioca expressus relinquitur in vase, & bihorii spacio residet in fundo fecula albissima, quam indigenæ vocant *Tipioja*, *Tipiaca & Tipiabica*: hæc dicto modo siccata farinam exhibet albissimam, *Tipiocuî* vocatam, ex qua fiunt placentæ longæ & tenues, quas *Tipiacica* dicunt, quæ panis optimi similaginei vicem explent. Idem succus coctus ad consistentiam pultis comeditur. Eadem puls usurpatur amyli loco ad incrustandum linteamina, & glutinandas chartas. Ex pulte quoque cum oryza & saccharo mixta conservam faciunt Lusitani non ingratam, quam Marmelada de Mandioca vocant. Succus autem Mandioja sive *Manipoera* subdulcis est saporis, ideoque ab animalibus appetitur, quæ tamen omnia postquam biberint, cito moriuntur. Nam hic succus & hominibus & brutis lethalis est. In hoc succo, si adservetur diem unum atque alterum, generantur vermes, quos Brasilienses vocant Tapurù, qui itidem venenati sunt. Præparatur etiam Mandioca alio modo in usus humanos. Mandioca cruda quamvis dicto modo purgata, scinditur in particulas, lingulæ figura, duos circiter digitos longas, semidigitum latas. Particulæ hæ exponuntur soli per biduum ut exsiccentur. (Succus non exprimitur) siccatæ sunt albissimæ ita ut cretæ loco inservire possint ad scribendum, tunduntur in pollinem in mortario ligneo (quod Brasilienses vocant *Anqua* & *Vmbuâ*, Lusitani *pilaon de pao*) pistillo ligneo, pollen vocatur *Tipirati*, Lusitanis *farinha de mandioca crua* ex quo panis coquitur delicatissimus, albissimus, certans cum pane similagineo optimo. Fit & panis biscoctus, quem Brasil. vocant *Miapeatâ*, optimus, qui in expeditionibus potest usurpari & diu adservari.

Mandioca cruda integra vel concisa aquæ immissa per tres, quatuor vel quinque dies sinendo, ut mollis evadat, vocatur *Mandiopuba* & *Maniopuba*, & sub cineribus assata comeditur. Hoc modo præparatam utplurimum fugitivi & in silvis vagantes usurpant, utpote facile parabilem. Eadem Mandiopuba siccata ad ignem potest adservari in usus & vocatur *Caarimâ*. Hanc Caarimam in pollinem redigere solent tundendo in mortario ligneo & pollinem vocant Caarimâciu qui albissimus est & subtilissimus. Hic pollen in aquam fervefactam sive coctam immissus pultem exhibet, *Mingau* Brasiliensibus, agitando continue quando immittitur aquæ, ut puls tenuis & sine globulis fiat, grati saporis, & comeditur aut per se, aut cum pipere admixto, quod Brasil. *Quiya* vocant, integro aut conciso; vel immiscentur aliæ herbæ, vel gammari, pisces cocti, & caro cocta, & vocatur ipsis *Minguipitinga*. Servit etiam amyli vel glutinis loco farina de Caarima, si in pultem redigatur & tunc vocatur *Mingaupomonga*, Ex eadem cum aqua, butyro & saccharo placentulæ fiunt delicatæ, quæ calidæ comeduntur.

Ex Mandiopuba etiam farina fit mollis & semisicca instar micæ panis recentis similaginei, quam vocant *Vipuba* & *Viabiruru*, Lusitanis *Farinha fresca* & *Farinha d'Agoa*, quæ grata est ad comedendum, sed non durat ultra diem naturalem, ideo quotidie de novo conficitur. Eandem Vipubam in globi formam manibus efformant ac in Sole siccant, vocantque *Viapuâ* & *Miapeteca*, & tunc diu adservari potest. Hoc modo Tapuyæ præparant ut plurimum. Etiam Brasiliani reliqui, miscendo postea cum Viatâ ut gratior sit. Mandioca cruda etiam purgata scinditur in tenues particulas, contunditurque pistillo ligneo, & manibus solum exprimitur, ac dein siccatur, vocaturque illa farina *Tinâ* & *Mixacuruba*.

Omnes autem species Mandiocæ crudæ hominibus lethales sunt si edantur, excepta, *Aipimacaxera*, quæ recens extracta & assata ad ignem vel sub cineribus tuto comedi potest & bene sapit. Bruta autem omnia, omnes Mandiocæ species crudas devorant sine noxa, & bene nutrit atque saginat, quum tamen succus earum expressus solitarie sumtus ipsis æque lethalis sit atque hominibus.

Ex radice Aipimacaxera contusa ac cocta fit potus albescens instar lactis ebutyrati, grati saporis, subacidi, qui tepefactus bibitur, & vocatur *Cavimacaxera*.

 Ex ca-

Ex eadem radice dentibus per fœminas masticata, ut pultem fere referat, adfusa aqua & cocta conficitur potus quem *Caon caraxu* vocant.

Folia Mandijba quæ Brasiliani appellant *Manicoba* bene contusa pistillo ligneo, in mortario ligneo & cocta, atque oleo vel butyro condita, comeduntur instar Atriplicis aut Spinachii cocti.

Monticuli tres, quinque, imo interdum viginti requiruntur, ut ex radicibus unus modius (Alqueira vulgo) farinæ fiat, qui continet cantharos Holland. XXII.

Sesquimodius farinæ sufficit homini sano, robusto, laborioso per mensem. Valet autem modius unus modo quatuor, modo sex, duodecim, octodecim solidos Hollandicos. Interdum & care venditur viginti octo vel triginta solidis.

Vsus Mandiocæ in Medicina.

Vitinga imposita ulceribus antiquis ea mundificat quo citius sanentur.

Caaaximâ contusa & cum aqua pota forma sirupi, antidotalis est.

Mingau admixto saccharo ægrotis datur magno emolumento.

CAP. VII.

Annotatio ad Caput præcedens.

FR. Ximenes de *Yuca* è qua fit panis, quem in Insulis vocant Cazave, & Mexicani Quauhcamotli. Yucæ radix est parva, lignosa & non admodum crassa, trunci illius adolescunt ad proceritatem humanam: folia illius sunt similia cannabinis. Nascitur & colitur in Insulis Hispaniola, Cuba, aliis, & plerisque partibus Continentis Americæ, ubi diversæ illius reperiuntur species. Fit ex illis panis quem vocant Cazave hoc modo: frangunt & contundunt radices minutim. dein exprimunt succum qui virosus est, & reliquum cogunt in placentas, easque in vasis torrent ad ignem, & fiunt placentæ candidæ, duræ & tenues: haud secus palato accidunt quam rasuræ ligni, vocant panem *Cazavi*. Succus adeo venenosus est ut crudus sumtus statim enecet; si vero percoquatur non modo non nocet, sed & salubris est & nutritivus. Vnde nobilis quæstio oritur inter Physicos, quum venena omnia tam calida quam frigida vigorem suum magis prodant à calore adjuta & celerius atque validius cor petant, unde fiat quod hic liquor haud dubio venenosus, contra à calore innoxius reddatur, doctor Cardenas respondet: Liquorem hunc constare duabus partibus plurimum inter se diversis, quarum prior est subtilis & vaporosa & veneni illius compos; altera dulcis, crassior & viscosa & naturæ nostræ amica: ubi autem ebullitur exhalari illam partem subtilem & noxiam & remanere dulcem & salubrem. Plura in hanc sententiam adferri possent. Ex hac radice molita & percolata aut percribrata fit præstantissimum amylum. *Hæc ille.*

Monardes item cap. LII. accuratam dat Cazavi historiam: Folia illi tribuit lata & manus humanæ modo expansa atque in septem aut octo lacinias divisa. Observat autem Yucæ quæ in Continenti crescit succum minime venenosum aut noxium esse, in Insula Hispaniola, si non coquatur, lethalem. Describit eandem Oviedus in summario cap. V. & Historia lib. VII. cap. 2. ubi & rudes dat foliorum icones. Meminerunt & plerique alii auctores qui de rebus Americanis scripserunt.

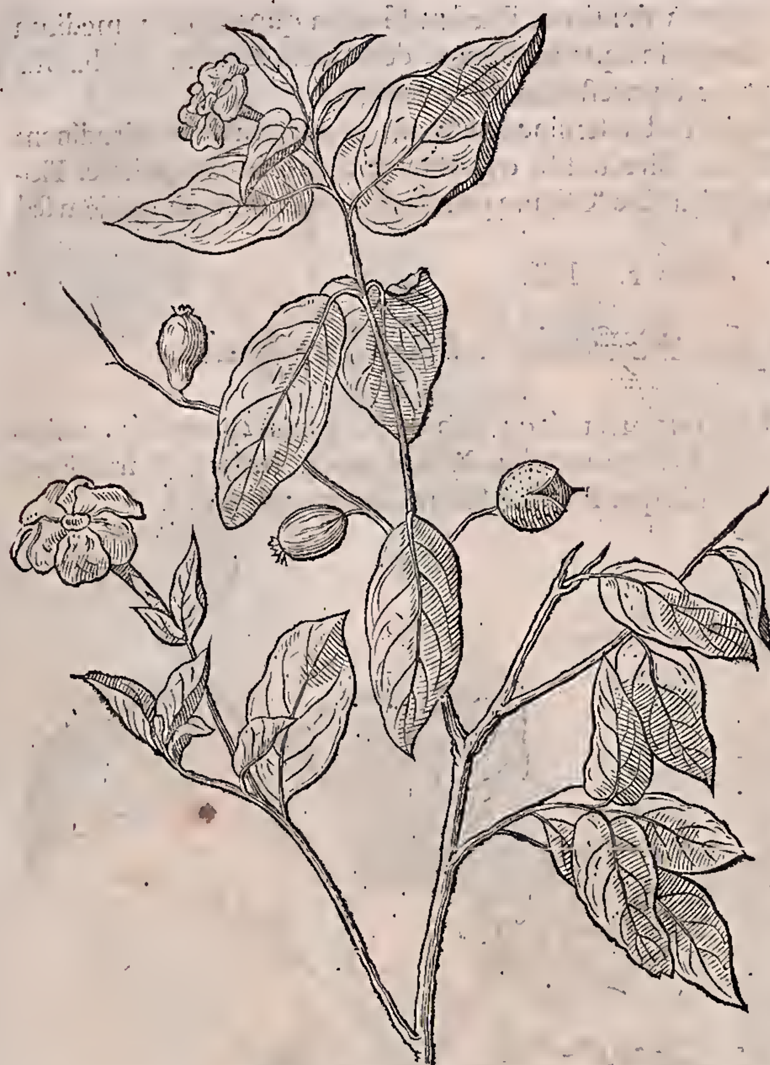
Longe alia planta est quæ hodie Yucæ nomine celebratur à Botanicis & quæ hodie passim à curiosis colitur in hortis; cujus descriptionem vide apud Ioannem Baptistam Ferrarium de Florum cultura lib. II. cap. VIII.

CAP. VIII.

Innominatus frutex. Manaca. Jaborandi fruticescens. Maruuru.

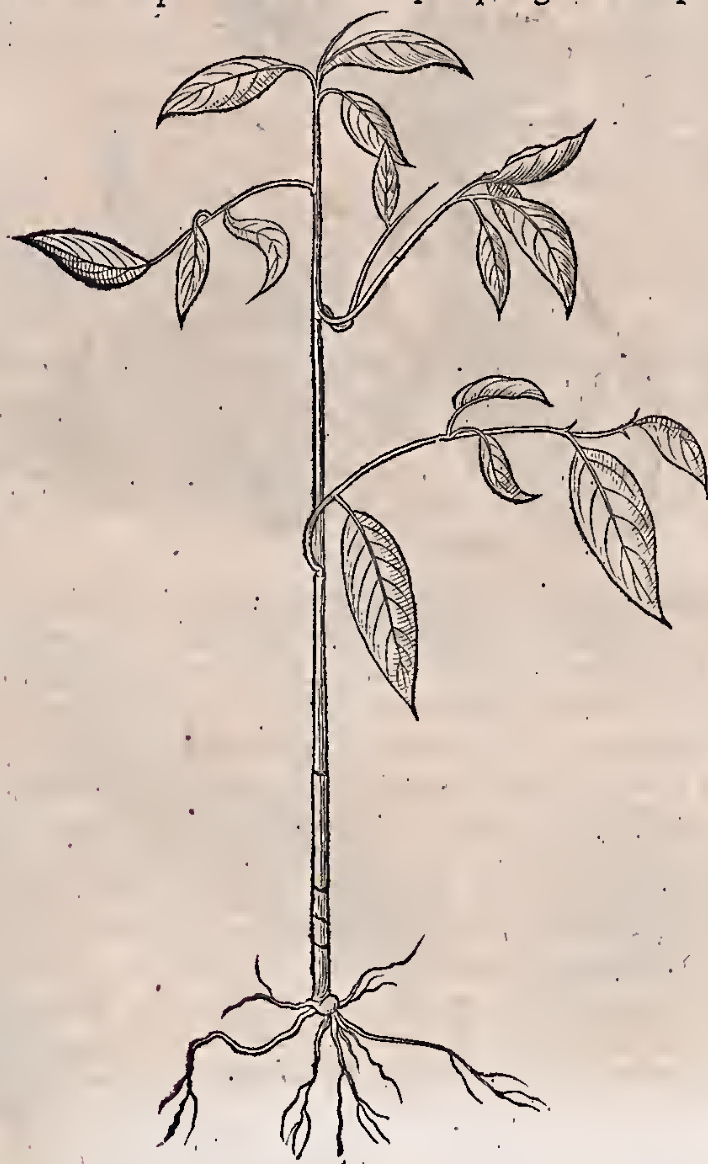
AN Glaux, vel Anthyllis leguminosa, vel securidaca sit dicenda; (*Plantа quam sic describit Auctor, ambigit.*) Herba fruticescens; In trium aut quatuor pedum altitudinem assurgit multis caulibus juxta se positis, lignosis, rectis, paulo incanis, qui hinc inde ramos habent: Folia fert in ramulis bina sibi opposita, in quolibet plerumque sex paria & in extremitate unum solitarie positum. Sunt autem folia vix digitum longa, inferius quasi lanugine incana obducta superius paulo viridiora. Prope exortum illorum ramulorum etiam proveniunt ramuli singulares, qui singuli ferunt spicam parvam, conicam, constantem flosculis parvulis, coloris ex albo & incarnato mixti, instar floris Loti. Post flores sequuntur siliquulæ multæ juxta se positæ, semidigitum fere longæ & figura cornu caprini: quodlibet autem corniculum continet quinque, sex aut septem granula seminis, quod propriæ suæ cellulæ incumbit, par-

vum

vum, albicans, & figura instar panis sacchari, verum ad latera paululum compressum, durum, saporis instar pisorum. Quando semen plene maturuit, siliquula dissilit & semen suum effundit.

MANACA Brasiliensibus, est Frutex cortice gryseo, ligno mediocriter duro, sed fragili, qui in multos ramos dispergitur, & hi itidem in ramulos inordinate positos, in quibus sunt folia, pyri junioris foliis similia, dilute-viridia, in frondes quasi disposita: nervo secundum longitudinem & venulis transversis vix conspicuis. Fert florem solitarie positum ex longo calice prodeuntem, stuferi hollandici magnitudine, in quinque folia dissectum, staminulis parvis in medio: flos coloris dilute purpureo-cærulei, vel etiam albi: nam in uno eodemque frutice albi & cæruleo-purpurei flores reperiuntur: suavis odoris instar Violarum Martiarum. Fructum fert magnitudine instar uvæ spinæ, viridem, rotundum, cortice gryseo tectum, qui superius quinque fissuras habet ut fructus per fissuras stellam quinquangularem repræsentet, continet in se tria grana seminis magnitudine lentis vel etiam majores, figuræ ellypticæ.

Medicinalis est planta: intritum, rasura ligni infusa fortiter purgat instar Esulæ.

IABORANDI Brasiliensibus altera species Fruticescens: caulibus assurgit minimum digitum crassis vel etiam tenerioribus, per longa intervalla nodosis, teretibus & saturate virentibus: qui ad nodos etiam ramos habent itidem nodosos & virides. In his & illis folia nascuntur velut apposita invicem, vel etiam alternatim posita, à sex ad decem digitos longa, saturate viridia, splendentia & ad tactum instar membranaceæ chartæ, in extremitate incurvata, nervo secundum longitudinem & venis obliquis conspicua.

Radix illius lignosa, fusca, nec magna nec crassa, sed tenuis & longa. Nullius odoris aut saporis videtur dentibus incisa, verum si paululum masticetur vehementer urit linguam & magis quam pyretrum. Trahit maximam copiam pituitæ è lingua, atque ita

liberat caput à catharris & mitigat dolorem dentium. Præsentissimum quoque est remedium adversus Gonorrêam radix contusa atque in aqua macerata, dein cocta & aqua mane hausta. Prodest quoque adversus venena, urinæ suppressionem & calculum.

MARVVRV Brasiliensibus: subfrutex est in semipedalem aut etiam pedalem altitudinem exerescens & folia gerens similia salignis, directe sibi opposita & unum in extremitate. Florem fert flavum. Fructum autem magnitudine & figura pruni, flavum & dulcem quidem sed minime edulem.

CAP. IX.

Murucuya seu flos Passionis, variæ illius species.

MVRVCVIA GVACV & GVAINVMBI ACAIVBA: Hispanis *Granadilla*, vulgo flos Passionis; Belgis in Brasilia commorantibus Rhangappel: hedera est fructifera: plures autem illius reperiuntur species: hic quæ fructum ferunt edulem, ponam.

I. MVRVCVIA GVACV seu piriformis, planta est viminea, lignosa, lentissima: Caulis contortus, quadratus, varius, coloris einerescentis seu grisei, pollicem crassus, seu etiam vitis & interdum brachii crassitie: longe serpit ac etiam arboribus & fruticibus se implicat. Folia habet læte viridia, lævia, splendida, quinque aut sex digitos longa, non serrata, inæqualis figuræ; quædam enim sunt simplicia, quædam in duas partes inæquales, quædam in tres partes sive lacinias secta: adhærent autē cauli pediculis suis subruffis, & nervus tendit per longitudinem laciniarum, transversim autem multæ venulæ intertexuntur. Florem fert insignem, quem Passionis vocant, magnitudine Rosæ majoris plenæ, exterius foliis quinque dilute purpureis superne & inferne, & quinque viridibus inferius, superius rubris, alternatim positis. Supra hæc folia in orbem expanduntur filamenta insignia sesquidigitum longa, crispa, medietate interiore tota purpurea, exteriore, rubro seu purpureo & albo variegata in centro floris extat columna ex flavo albicans, teres & quasi tornata, lata unum digitum, cui superius apex ovalis figuræ, magnitudine seminis pyri impositus, & huic item clavi extremis suis cuspidibus infixi in uno puncto: infra ovalem autem figuram à fastigio columnæ quinque brachia extenduntur ad latera, quorum quodlibet continet spongiforme corpusculum, flavo pulvere adspersum ut in Lilio. quando exterior floris pediculus totus abscinditur tunc integra columna è flore extrahi potest. Flos autem facillime perit decerptus & vermiculi in illo generantur ut in caseo. Fructus piriformis est, initio viridis, maturus flavescentis è viridi coloris. Intus tribus lineis in tres partes dividitur secundum longitudinem, inter quas lineas multi processus, quibus semen cum pulpa fructus per tenues cuticulas annectitur. Pulpa alba, succulenta, glabra, instar rudimenti avis in ovo, cui inhærent in quolibet fructu grana seminis ducenta sexaginta vel plura, nigra, splendida, compressa, quorum quodlibet suo folliculo includitur. Odor & sapor fructus dulcis & suavis. Cortex crassior est quam mali aurantii. Quando commeditur, scinditur transversim (non secundum longitudinem) & pulpa paulum separatur à cortice, adhærens illis processibus, ac dein una cum seminibus sorbendo instar ovi tremuli exhauritur. Quando autem animus est semen colligere & servare, pulpa cum seminibus per linteolum leniter exprimenda & ita à granis separanda, granaque deinde suis

ſuis folliculis adhuc incluſa, triduo aut quatriduo chartæ imponenda ut ex parte ſiccentur; poſtea ſummis digitis folliculus cuique grano detrahendus: alias ita glabra ſunt ut comprehendi nequeant, nec inter edendum ore ſeparari.

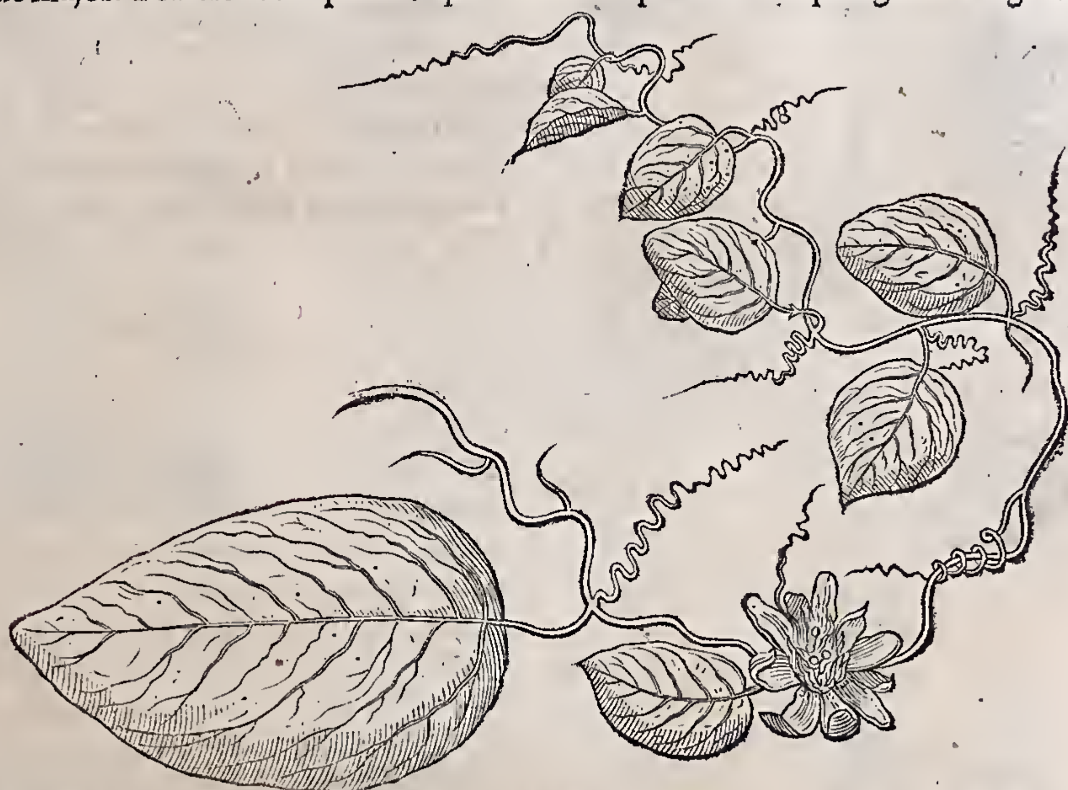
II. MVRVCVIA Maliformis caulis itidem ſarmentoſus ac ſubruffus: folia gerit hinc inde, ſuis pediculis circiter digitum longis affixa, & quodlibet in quinque alia ſectum quæ ſuos nervos & venas habent, & quædam horum foliorum ſunt interdum laciniata, quædam non. Ad ſingulos pediculos foliorum provenit etiam pediculus, continens florem in circumferentia duplam quantitatem Roſæ habentem; quique inferius tria folia viridia obtinet; ſupra autem, hæc quinque longiora, inferne viridescentia, ſuperne cæruleo-purpurea, & inter hæc alia quinque in totum purpurea: dehinc Solis uti pingitur figura radiatim multa filamenta criſpata & in orbem explicata, exteriori medietate cæruleo-purpurea; interiori dilute cærulea vel etiam è contrario, ut ſupra obſervavi; vel etiam, quod elegantiſſimum, exteriora verſus dilute cærulea, in medio in orbem purpurea, verſus interiora ex purpureo nigricantia, vel etiam exterius ex parte cyanei, interius in totum uranii ſeu etiam rubri coloris ac circulorum modo punctulis dilutis albo & rubro in orbem variegata; circa centrum autem ex brunno itidem rubra ſuis punctulis. In medio floris columellam habet breviſſimam, pallidam, ſuperius in quinque partes diſſectam; quæ ad latera curvatæ extenduntur; cuique parti ſpongiæformi corpus luteſcens, pulverem luteum adſparſum habens adhæret. In medio autem columellæ piſiformis orbiculus ex flavo albicans, & huic tres clavi ſuperius infixi è flavo albi & punctulis minimis purpureis variegati & deorſum inclinati, ut brachia columnæ. Flos totus ſuavis odoris. Fructus æquat pomum noſtras vulgare, rotundus, cortice craſſo, flavi exterius coloris, conſtans pulpa ſucculenta, vinoſo acida: crocea & linguam tingente croceo colore: & in illa multa granula ſeminis nigri, magnitudine ſeminis pomi vulgaris, ſed variis tuberculis inſigniti, & folliculo incluſi. Fructus item tranſverſim ſcinditur commedendus. Semina quoque eodem modo colligenda & conſervanda. Commendabilis eſt fructus tam odore quam ſapore. Flos adhuc clauſus ita ſe habet ut in Icone.

III. MVRVCVIA maliformis alia; folia habet magna; quodlibet in tres lacinias ſectum; Paſſiflora incarnata L. (ex Juss.)

continetque quælibet lacinia ſuum nervum ſecundum longitudinem, & venas obliquas: ſuntque præterea in ambitu ſerrata, læte viridia & ſplendentia, eodem modo ad caulem poſita ut in prima ſpecie. Flos magnitudine & figura convenit cum antecedenti, ſed differt colore atque numero foliorum: hujus enim exteriora & majora folia inferne viridia, ſuperne alba, quibus quinque prorſus alba interponuntur. Ex medio autem flore prodeunt in orbem filamenta, dimidia parte interiori quidem cæruleo-purpurea, altera exteriore albo-flaveſcentia. Columella in medio rotunda ex viridi flaveſcens, ſuperius in quinque (interdum & ſex) curvaturas deorſum vergentes diviſa, cum ſpongiformi corpore è viridi ſufflavo ut in aliis. In medio ſummitatis Columellæ orbiculus piſiformis, cum tribus clavis infixis, deorſum inclinatis. Flos ſuavis odoris. Fructus convenit cum ſuperiori, ſed immaturus adhuc ex viridi ſufflaveſcit punctulis albicantibus variegatus inſtar Colocinthis, & ſplendens inſtar ſpeculi & ſumme lævis. Maturus autem citrinus eſt.

IV. MURUCUIA Piriformis altera, priori piriformi flore ſimilis ſed foliis differens, flos quoque major. Folia ſolitarie poſita, quodlibet ſuo pediculo ſeſquidigitum longo innitens,

cordis bubuli figura, circiter quinque digitos longa, quatuor fere lata, ubi latiſſima, in ambitu non ſerrata, læte virentia & ſplendentia, nervo ſecundum longitudinem & venis obliquis quaſi prominentibus. Ad quemlibet pediculum folii etiam capreolum habet caulis, quo ſe annectit, & eodem loco pediculum ſeſquidigitum longum, tria folia continentem, ſeſquidigitum longa, in orbem inſtar floris diſpoſita, viridia & craſſo modo ſerrata. Hiſce foliis herbaceis inſidet flos, diametro plus quatuor digitorum, continens decem folia, quorum quinque ſuperne & inferne rubri coloris, quinque vero ſuperne rubri, inferne viridis coloris, ita alternatim poſita. Supra hæc folia filamenta ſeſquidigitum longa in orbem ſtant erecta (cum in aliis ſpeciebus incumbant) ſatis fortia & teretia, quorum inferior medietas ex lacca, purpura & albo variegata eſt, ſuperior ſeu extrema tota purpurea. In centro floris itidem columna erecta, tornata, digitum alta, ſuperius ovale corpus cum tribus clavis infixis ex albo flaveſcentibus; infra quod quinque brachia rubra punctulata cæterum flaveſcentia extenduntur in orbem, quorum quodlibet ellypticum corpus habet referens ſpongiam, compreſſum, albicans, cui pulvis luteus adhæret. Floris odor ſuavis, fructus piriformis.

Murucujæ autem omnes ſpecies, ut plurimum, florere incipiunt menſe Auguſto & florent uſque ad Januarium. Fructus maturus copioſe menſe Januario & Februario, Martio, Aprili, Majo & Junio folia amittunt, novis ſubnaſcentibus.

Murcuja major & media coluntur in hortis, nec in campeſtribus reperiuntur, niſi ubi olim horti ab incolis culti fuerunt. Minor ſponte in campeſtribus provenit.

Utraque illa ſpecies tranſplantatur per ſurculos (ſine radice) craſſitudine unius digiti, qui ſeſquipedem longi, ad pedem circiter terræ immerguntur, ut dimidium pedem emineant: ſic poſtea progerminant & veſtiunt integras ſepes inſtar hederæ ſcanſilis. Habent enim & ſuas, ut dixi, claviculas quibus ſe applicant.

Reperitur hic & alia Murucujæ ſpecies; quæ tenui, rotundo, viridi, herboſo caule ſerpit & fruticibus ſe implicat. Folia hederæ ſcandentis foliis figura ſimilia, in tria cornua diducta, ſuperius

perius splendide viridia, inferius ex viridi canescentia, uti Caapeba. Quodlibet folium distat ab altero circiter duos digitos & semis, suo petiolo insidens digitum longo, ex caule prodeunte parvo foliolo dentato circumdatum: & prope petiolū etiam habet capreolos rufescentes, quibus se adnectit. Post florem provenit pomum ovale, magnitudine majoris pruni, initio viride; cujus cortex haud ita crassus ut in cæteris speciebus, continens pulpam albicantem cum seminibus ut Murucuja-guacu, lenticularis figuræ, magnitudine seminum pomi, nigra, splendentia.

Observavi & aliam speciem, quæ à Brasiliensibus vocatur *Murucuja-ete*, cujus folia dilute viridia in totum, in tria alia secta & in pediculo ubi insidet tria folia in ambitu serrata, viridia: flos ipse constat decem foliis, nimirum quinque exterius viridibus, interius albis, & inter hæc quinque alia alternatim posita in totum alba: ex medio floris prodeunt filamenta Solis figura, quæ ad medietatem interiorem purpureo-cærulea, ad exteriorem alba sunt. In centro floris stamen in quinque brachia diductum, cæruleo punctulatum, cum spongiformi corpore, quod pulvere luteo aspersum. In pisiformis corporis medio tres clavi infixi. Flos dulcis odoris.

HEDERA Murucuja species (nam & *Murucuja* hedera est) vesicaria, lanuginosa, odoris gravis mihi dicitur. Longissime serpit caule suo & capreolis se firmat: caulis autem teres, hirsutus, ruffus ac mollis; folia acuminata, cordis figura, ad tactum ut sericum, mollia. Florem fert pataci magnitudine, decem foliis constantem, quinque inferius viridibus, superius albis, & quinque totaliter albis, alternatim positis: super his foliis multa filamenta alba in orbem expanduntur ut in flore passionis, paulum contorta & interius in orbem purpurata: in medio columella albicans, punctulata rubro, cui quinque spongiæformia corpuscula cum tribus clavis imposita, coloris ex viridi albicantis, murucujæ modo. Post flores sequitur folliculus turbinatus, magnitudine dactyli, qui intus cavus semina continet. Odor totius plantæ fortior & penetrans ut Hyosciami, sed cui dulcedinis aliquid admixtum deprehenditur. Planta manibus tractata odorem imprimit.

CAP. XII.

Caaeo seu Herba viva.

CAAEO Brasiliensibus: *Herba viva* vulgo: Caulem habet striatum, viridem, longum, haud crassum, lignosum, aculeatum, fragilem tamen & medullosum, qui partim terræ incumbit, partim assurgit & aliis se implicat: in varios panditur ramos & rami in ramulos, duos aut etiam quatuor digitos longos aculeates; quilibet autem ramulus quinque, sex aut octo costas habet sibi semper oppositas, quamlibet unum aut sesquidigitum longam, quæ costæ continent foliola læte viridia ordine posita & sibi opposita; angusta, oblonga, ut lentium, sine pediculis, ad tactum tenera, in medio secundum longitudinē subtili nervulo, qui non potest videri nisi foliolum obvertatur. Ad caulem ubi ramuli prodeunt brevis provenit pediculus (raro plus quam unus in uno loco, sed in uno habens multos, & in summitate caulis quasi spicatim congesti sunt globuli) unum digitum longus, qui capitulum producit rotundum, magnitudine globulariæ Monspel. Car. Clusii Rar. Plant. lib. IV. cap. I. vel etiam majus, constans cæruleo pur-

leo purpureis (vel etiam incarnati coloris) flosculis egregiis, arcte junctis, ita ut capitulum hirsutum videatur. Post flores proveniunt siliquulæ tenues, striatæ, hispidæ, mollibus aculeis munitæ, tres circiter digitos longæ, in quibus semen nigerrimum, splendens, oblongum, figuram fere habens cordis, magnitudine grani siliginis. Radix hujus plantæ perennis est, & semper protrudit caules recentes. Est autem radix pedalis aut paulo majoris longitudinis, quatuor circiter digitos crassa superius, sed quæ paulatim attenuatur versus inferiora; est autem contorta instar funis, & multa habet filamenta ad latus è sui medio, unum aut duos pedes longa: exterius est coloris umbræ, interius alba, lignosa, medullosa, lenta, filamentosa. Tota radix fortem odorem habet plane similem raporum nostratium, diu in cella tempore hyberno servatorum. Herba inodora, sed saporis subdulcis. Mirabilis autem, nam manu, pede aut baculo tacta, statim contrahit se & componit, brevi autem post iterum se explicat, quod ab astante videri potest. Etiam circa Solis occasum quasi tristitia affecta se componit.

Reperitur hic & alia Herba viva fruticescens, Lusitanis *Silva d'Agoa* dicta. Adsurgit in altitudinem pruni silvestris: folia illius similia foliis prioris speciei, sed angustiora, in ramulis disposita; nimirum quilibet ramus quatuor, quinque aut sex digitos longus est, habetque octo aut novem paria ramulorum sibi invicem opposita, quorum quilibet sesquidigitum longus, & in singulis multa paria foliorum sibi opposita. Flos convenit cum flore primæ speciei, paulo tamen major & cerasi magnitudine. Lignum subruffum habet corticem, estque lentum, multis spinis rufescentibus munitum. Fert semen in siliquis magnis, latis, instar siliquæ pisi, plane hispidis, brunni coloris, tres digitos longis; quando semen maturum est, siliquæ sponte in tot partes dissiliunt, quot seminis grana continent: & secundum longitudinem siliquæ ad utrumque latus, filum quoddam hispidum etiam se absolvit. quodlibet granum seminis habet magnitudinem farris, compressum, coloris olivacei, quadratæ seu parallelogrammæ capsulæ inclusum.

ANNOTATIO.

Plane singularis & admirabilis est siliquæ hujus compositio; quam cum integram ab Amicis è Brasilia ad me missam acceperim, operæ præcium putavi illam hic adjungere ea mole quam habet, quamvis elegantiam ejus pictor vix exprimere possit. *vid. pag. seq.*

Tertia species, itidem fruticescens, minor est præcedente; habetque foliola prorsus angusta & multo angustiora foliolis prioris; atque ad hunc modum disposita: ramuli sesquidigitum longi & non per paria sibi invicem oppositi, sed in orbem stantes, sex; septem aut octo

numero;

numero; foliola tam in illis sibi invicem apposita ut in reliquis speciebus. Color ligni similis secundæ speciei, uti & flos: verum semen continetur in siliquulis parvulis, tereribus, hispidis, fuscis, quarum multæ conjunguntur, figura Rosæ; quælibet autem siliquula habet tria grana & totidem tubercula. Semen autem coloris est olivacei paulo obscurioris, rotundum & paulo compressum, instar lentium, sed minus. Siliquulæ etiam sponte dissiliunt in tot partes quot semina continent.

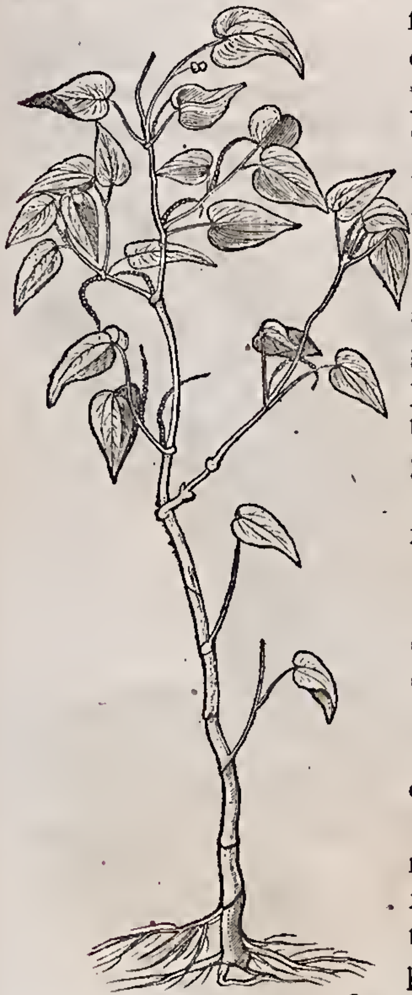

CAP. XIII.

Piper caudatum seu Nhamdu. Frutex innominatus. Alter innominatus.

Piper caudatum Vahl. eclog. p. 3. (ex Juss.)

PIPER CAVDATVM, *Betre* quibusdam Lusitanis; *Nhamdu* Brasiliensibus generali nomine: subfrutex est, instar arbusculæ excrescens ad trium, quatuor, quinque & interdum sex pedum altitudinem. Caulis illius lignosus, teres, viridis, nodosus, ad adspectum fere ut caulis Solani. Folia singulatim sunt posita, quorum quodlibet suum habet pediculum, qui ad nodos oritur: sunt autem lata, figura cordis ut pingitur vel vomeris, multis venis arcuatim secundum longirudinem elegantissime notata. Ad nodos itidem proveniunt multi juli, quatuor, quinque aut sex digiros longi, incurvati, figura fere ut muris cauda, virides, qui mense Octobri aut Novembri decerpuntur ac in Sole siccati nigrescunt: continentque granula rotunda, nigra, seminis papaveris magnitudine, arcte juxta se in uvam composita, acris saporis, instar piperis optimi quod ex India Orientis affertur. Radix in alias plures tenues dividitur, fuscas, insignis odoris, instar Thymi, & saporis qui linguam vellicat.

Folia hujus plantæ medentur ulceribus tibiarum. Radix mirabiliter valet adversus apostemata.

Reperitur in Brasilia & alia ejus species ubique obvia & frequentissima in silvis mediterraneis, per omnia similis priori, excepto quod folia angustissima sunt & oblonga, & fructus seu cauda piperina longior, & melior, est enim grandior.

ANNOTATIO.

Fr. Ximenes de Plantis Novæ Hispaniæ agens, describit eandem hanc plantam ad hunc modum.

Plantam quæ fert piper longum solent Insularum Philippinarum indigenæ appellare *Buyo buyo* & Mexicani (apud quos non minus nascitur) *Tlatlanquaye*, atque etiam *Acapatli*. Habet autem truncos contortos instar sarmentorum, & in illa folia piperis candidi, verum longiora & acutiora: fructum fert teretem & oblongum: folia sunt odorata, sapore acri & mordaci, calida & sicca in tertio gradu atque subtilium partium; Fructus nusquam perfecte maturatur ita ut sementi sit aptus, itaque decerpitur cum jam rubescere cæpit, & exponitur soli ut maturescat & servatur in usus: siccus autem atque etiam viridis manducatur, neque male nutrit, additque cibis bonum saporem, modo ne igni admoveantur, nam si ebulliatur statim illum amitrit atque etiam vires. Cortex radicis contusus & haustus evacuat commodissime melancholicos humores, sanat vulnera venenata, prodest nervis resolutis, discutit flatus & sanat omnes infirmirates è causa frigida ortas, resolvit humores crassos & lentos. Hactenus in Nova Hispania rres illius species fuerunt observatæ, licet in Philippinis Insulis quinque dicant inveniri, quarum ramulos nobis attulerunt; nam prærer *Buyo buyo*, de qua jam diximus, memorant & alias quatuor quarum postrema appellatur *Buyo samo* aut *de semi*, quæ licet similem fructum ferat, differt tamen gravitate odoris, & foliis quæ obtinet perforata & scabiosa, itemque sapore acri & adstringente: alias duas species ajunt differre à *Buyo buyo* parvitate foliorum & asperitate, præsertim minimam, quia major producit majora, cæterum valde similia. Obtinet saporem piperis nigri & præcipue radix, nam fructus magis accedit ad piper longum, licet subtilior sit & acrior; cortex est colore melleo, acutus & corroborans. Radix utriusque speciei exhiberur contra venena uti cætera alexipharmaca, unius unciæ quantitate ex aqua Cocci aut vino palmarum

 recenti;

recenti: medentur frigidis ventriculi affectibus cum decocto Chamæmeli sumtæ, corrigunt enim & superant humores crassos, atque ita corroborant ventriculum: succurrunt frigidis & maleficiatis, præsertim si addantur alia remedia opportuna, ut affirmant Mexicani, qui propterea vocant *Tlatlanquaye quanhiautli*.

Nascuntur locis calidis passim ad ripas fluviorum & in vallibus.

Succus radicum & stolonum expressus, & haustus vel per enema infusus, evacuat humorem qui generat hydropem: decoctum resolvit humores crurum, discutiendo humores pituitosos, qui illos generant: movet menses fœminarum: dispellit flatus, & lenit dolores ex illis orientes: sanat vulnera, maxime quibus aliquid virosi subest: mitigat dolores luis venereæ: resolvit tumores gutturis & alios quoscunque, maxime si *contlynan* admisceatur: restituit movendi facultatem: movet sudores: curat paralysin & spasmum.

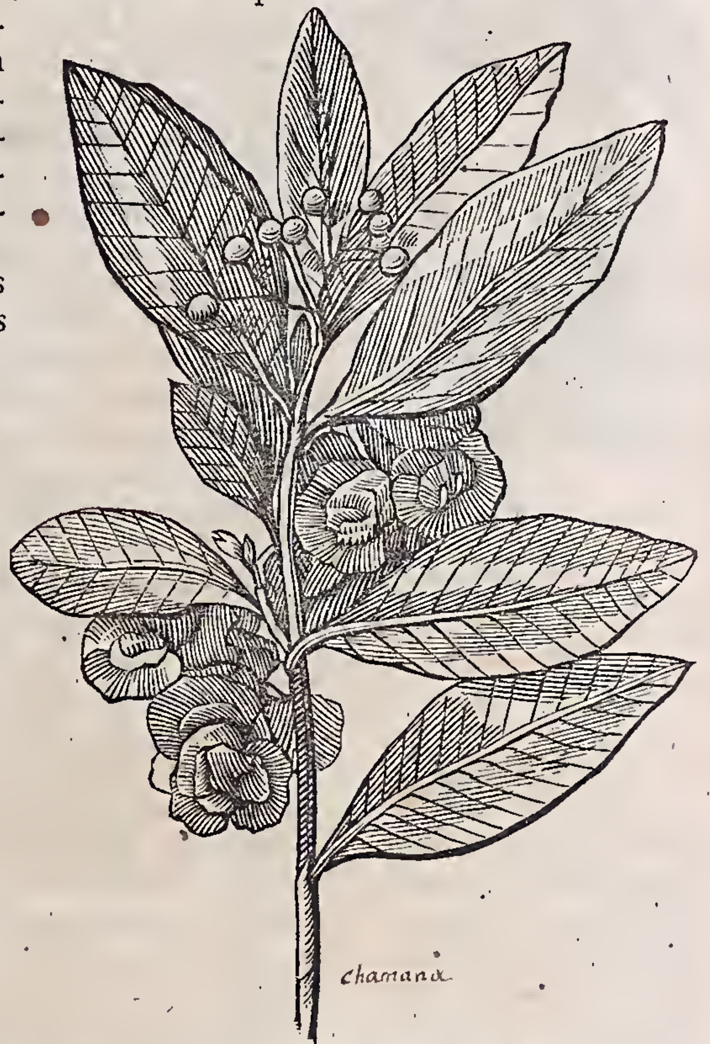
Vtuntur quoque foliis in subfumigiis ad frigora & rigores pellendum.

Clarissimus vir Carolus Clusius lib. I. Exoticorum cap. xx. dedit nobis iconem ramuli hujus plantæ & consentit cum hoc Auctore folia hujus plantæ à piperis nigri foliis parum differre. Icones utriusque plantæ faciunt fidem. Garzias tamen ab Horto dicit longe aliam esse plantam & non plus habere similitudinis cum plantis nigri & albi piperis quam fabam cum ovo: in quo tamen liquet illum fuisse deceptum.

Allati sunt nobis ejusmodi fructus ex India Orientis, ligneis verubus affixi, quos ibidem ajunt appellari *Ciriboa*, quod nomen nonnihil alludit ad *Buyo*, & quidem immaturos decerpi; sed in illis non deprehendo tam acrem & vellicantem saporem; fieri autem potest non esse admodum recentes: qui autem attulerat de viribus & usu nihil poterat nos docere.

FRVTEX *(cui Auctor nomen non adscripsit)* instar Salicis pumilæ nascitur in arenosis locis. Lignum & folia habet Salicis, sed paulum lætiora, egregia viriditate splendentia, nervo prominente secundum longitudinem, venis vero in latitudinem ordine digestis.

Flosculos fert umbellatim congestos albos, parvos, instar Sambuci: post quos

proveniunt folliculi plane compressi, figuræ ut in Icone *(quam ex herbis siccis ab Auctore studiose collectis, exprimi curavi)* valde elegantis; continentes semen rotundum, nigrum, macula alba notatum.

FRVTEX *(cujus nomen Auctor non prodidit)* instar Salicis pumilæ, foliis Salignis, sed paulo latioribus, nervo secundum longitudinem utroque latere conspicuo, & venis transversis exilibus: ligno quoque Saligno. Capitula autem habet rotunda, viridia, in longis pediculis, qui & juxta folia & separatim è caule enascuntur, & in iis congestos flosculos minimos luteos. Post flosculos proveniunt capitula ut in lupu-

in lupulo, minoris olivæ magnitudine, sed dura & quæ semen continent triangulare.

Iconem non dederat Auctor sed illam ex herbis siccis ab ipso collectis delineandam curavi, & descriptionem qua leviter defunctus erat, absolvi. An autem sit alicujus usus dicere non possum.

CAP. XIV.

Guajeru. Nhambu Guacu. Frutex innominatus. Alter innominatus. Canambaya. Frutex innominatus. Fruticescens herba.

GVAIERV Brasiliensibus. Frutex arborescens, cortice subruffo seu brunno. Folia habet hinc inde posita, solida, subrotunda, splendentia, brevissimis pediculis innixa: nervo secundum longitudinem postica parte prominulo, & costis sex aut septem obliquis prædita, quæ in minutas venulas se spargunt, postica itidem parte prominentes, & magis conspicuas. Flosculos fert multos, umbellatim positos, quinque foliolis constantes, pallide albis, in medio autem continet plurima staminula pallida, quæ flava punctula habent. Fructum producit magnitudine & figura prunorum nostratium, nigricantis ex rubro coloris quando maturuit: carnem habet albam, dulcis non tamen ita manifesti saporis; & continet lapidem instar pruni, cum nucleo. Edulis est fructus.

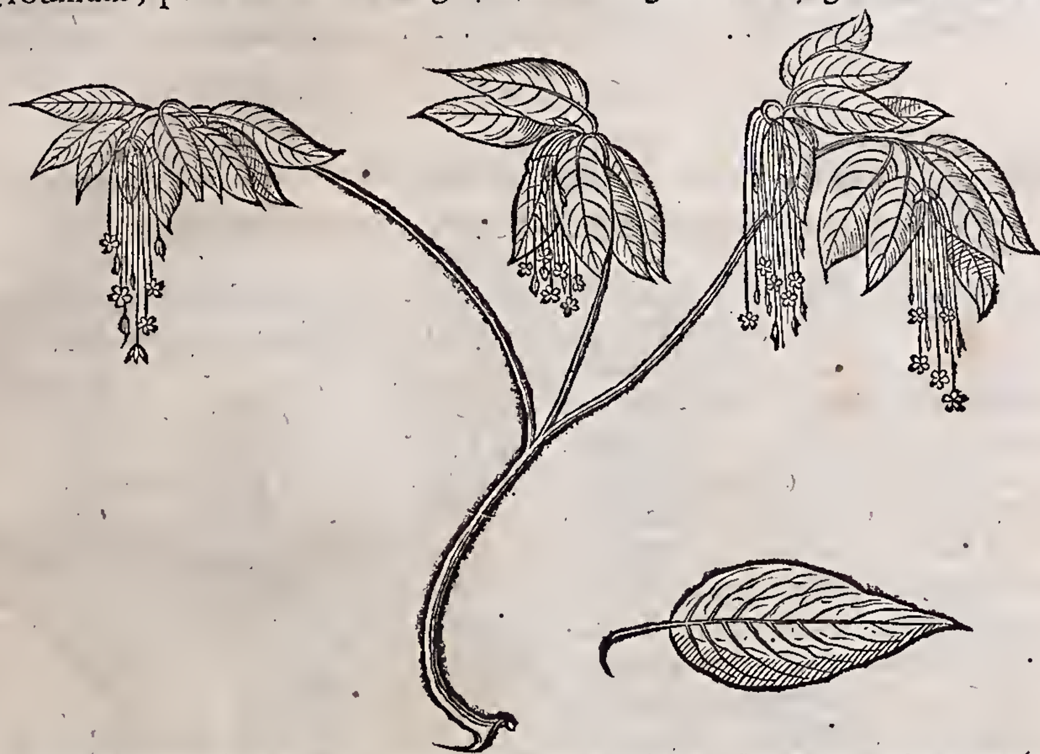
Nascitur passim sponte in silvis aridis maritimis.

Iconem hanc cum flosculis & foliis delineandam curavi ex herbis siccis ab Auctore nostro collectis, nam ipse nullam fecerat.

NHAMBV GVACV Brasiliensibus; Ricini species; frutex est in multos ramos expansus: caudicis color ut in Iuglande. Folia fert in longis pediculis, qui in medio folii sunt infixi, magna, in octo aut novem lacinias acuminatas scissa, per ambitum subtiliter serratas, & è centro folii per omnes lacinias nervus tendit secundum longitudinem. Inferius eleganter sunt viridia, superius saturate; ad tactum mollia, tenera, & quæ decerpta statim flavescunt. In ramorum extremitatibus autem proveniunt singulares pediculi, in quibus alternata serie & spicæ forma in propriis petiolis, proveniunt virides lævesque globuli quinque aut sex juxta se positi, instar uvæ, qui se aperientes exhibent flosculos subtiles, figura ut in Sambuco, sed multo minores, coloris ex albo sunt subflavescentis, qui facile decidunt, copiose autem congesti sunt in racemum elegantem: odore fere sunt ut Sambuci (quemadmodum universa planta fere ita olet.) Post flores succedunt corpora rotunda, viridia, cinnabriis umbelicis notata, magnitudine avellanæ, in totum hispida ut Erinaceus, quinquaginta aut sexaginta in unum racemum congesta, qui fructus sunt. Hic fructus maturus nigricat ac sponte dissilit in tres (rarissime in quatuor) partes vel capsulas, quarum quælibet etiam se aperit & continet in se nucem lævem, cinerei coloris & nigro eleganter maculati, figura & magnitudine pistaceorum. Nux aperta (nam solum cuticula fragili obducitur) albissimum in se continet nucleum oleaginosum, ex quo & oleum exprimitur. Quando fructus nondum maturus est si manibus tangatur dissilit in partes cum crepitu.

FRVTEX *(cujus nomen Auctor non prodidit)* similis est arbori Ianipabæ; lignum habet cortice cinereo tectum, folia in frondes congesta, læte viridia, venis ut folia Ianipabæ, sed longe minora sunt, quatuor aut quinque digitos longa. Fert florem magnitudine & figura flori Narcissi similem, quinque foliis flavis constantem: proveniunt autem hæc quinque folia, seu sunt idem corpus cum scapo cavo quinque digitos longo, per quem filum quoddam transit usque ad medium floris, continens duo staminula figura nuclei pomi. Nascuntur flores con-

fertim in uno ramulo juxta se invicem, duodecim, quindecim, viginti aut plures. Fructus illius est rotundus, pomi mediocris magnitudine aut figura nucis juglandis suo cortice viridi

cinctæ, viridis, splendens & per maturitatem nigri coloris. Continetque intus multa semina, melonum modo transversim posita: caro autem est spongiosa, alba & facile ex cortice potest eximi ut juglans, ac eodem modo in medio interstitio est divisa. Omnia poma matura evacuata & inania reperiuntur.

FRUTEX hic (*cui ab Auctore nomen adscriptum non inveni*) in spinæ albæ altitudinem excrescit: cortice ligni viridante & raris ramis. Folia habet inordinate posita, brevioribus pediculis innixa; tres circiter digitos longa, superiori parte dilute viridia, inferiori lanuginosa & alba; nervo secundum longitudinem superne & inferne conspicuo, & paucis costis obliquis alternatim oppositis. Folia autem siccata superna parte plane nigra evadunt, inferna incana & lanuginosa.

In extremitatibus ramorum racematim enascuntur copiosi flosculi minimi, qui aperti stellulas referunt quinque aut sex foliolis constantes, luteolis; qui denique desinunt in pappos. *Fructum ferat necne ab Auctore non proditur.*

Iconem autem hanc delineandam curavi ex ramulo sicco ab Auctore collecto, itaque & nigrum illum colorem expressi.

CANAMBAYA Brasiliensibus. Frutex ligno cinereo exterius, folia habens crassa, substantia Aloës foliis similia, semipedem aut amplius longa, duos digitos lata, in ambitu exsecta, figura foliorum è cera confectorum, quibus ornantur crines angelorum qui salutem annuntiant pastoribus tempore nativitatis Domini: per medium autem folium interius transit ligneus nervus

nervus secundum longitudinem, estque folium virens ut Aloës & per oras quasi brunescens.

Reliqua ad historiam hujus plantæ pertinentia ab Auctore prodita non inveni.

FRUTEX quoque hic nascitur (*cujus nomen Auctor non prodidit*) pungens & urens: caule lignoso, subtilibus spinulis albis munito, atque in multos ramos disperso assurgit. Folia fert inordinate posita in pediculis tres digitos longis; quodlibet in tres laci-

nias divisum, subtilibus pilis vestitum & in ambitu inæqualiter exsectum. Tactum urit ac pungit vehementer. Fert flosculos similes floribus Lychnidis silvestris à Car. Clusio descriptæ, quinque foliolis constantes, coloris prorsus nivei.

Fryallis brasiliensis L. (ex Jus.)

FRUTICESCENS hæc Herba (*cujus tamen nomen ab Auctore non proditur*) caules habet rufescentes, lignosos, & fragiles, & in figuram arbusculæ assurgit, in plurimos ramos distributa, in quibus bina ac bina sibi invicem opponuntur foliola in brevibus petiolis rufescentibus, unum digitum aut paulo plus longa, superius dilute viridia, inferius nonnihil albicantia; nervulo secundum longitudinem subtili conspicuo, venis autem ita exilibus ut vix conspiciantur. In extremitatibus ramorum sex aut septem digitorum longitudine proveniunt graciles admodum pediculi, sustinentes elegantissimos flosculos, quinque foliolis constantes, flavis & ad oras sanguinei coloris: in medio autem flosculi staminula exstant lutea & sanguineo colore maculata. Planta & flos nullum habet odorem notabilem. *Fructus aut semen ab Auctore non describitur.*

CAP.

CAP.

Frutices tres innominati. Trematee. Frutices tres alii innominati.

FRUTEX hic *(cujus nomen ab Auctore non proditur)* ex radice quatuordecim aut quindecim digitos longa, lignosa, alba, & multis filamentis prædita: lignosus è viridi albicans prodit caulis in arbusculæ modum, duorum aut trium pedum altitudine: caulis autem & ramuli multis sunt armati spinulis acutis. Alternata porro serie adstant folia in pediculis sesquidigitum longis, pleraque ad pediculum habentia unum aut alterum parvulum folium: folia autem vomeris ferme figura sunt, sed obtusi, dilute viridia, ad tactum mollia & tenera, & ad nervum postica parte, secundum longitudinem aculeata. In extremitate caulis & ramorum, quemadmodum etiam sparsim ad ipsos ramulos, proveniunt unus, duo, tres vel quatuor flosculi, ex viridi ad luteum inclinantes, & quinque foliolis constantes, & in medio stant quinque staminula erecta. Post florem sequitur fructus, mespili magnitudine, rotundus, lævis, coloris è viridi albicantis, striis viridibus saturatis secundum longitudinem, maturus autem flavescit; folliculo & pulpa constans, ut uvæ cripsæ nostrates, saporis acidi grati. Fructus commeditur, & semina orbicularia, compressa, flavescentia in se continet, figuræ ferme ut lentes.

Vide Dodoneum de malis æthiopicis.

ANNOTATIO. Iconem hujus plantæ ex herbis siccis ab Auctore nostro conservatis delineandam curavimus, quare neque flores neque fructus addere potuimus. E semine autem è Brasilia ad nos misso anno CIƆ IƆ C XXXVIII. nata fuit hæc planta in Horto Botanici nostraris D. Braband; quam & tunc à perito pictore delineandam curavi, & iconem servo; erat autem plane eadem planta, quam tamen Solani speciem spinosam arbitrabamur; floruit & fructum protulit plane similem descriptioni Auctoris nostri, qui ad maturitatem pervenire non potuit, primum enim frigus plantam enecavit. Nisi autem color florum differret, videri poterat frutex Novæ Hispaniæ Hintztomatzin, quem Fr. Ximenes ita describit: Est frutex agens radicem grossam & surculosam, è qua prodeunt trunci spinosi, ulnam alti, & in iis folia, quodammodo similia spinanliæ, inferiore parte villosa & incana: fert florem purpureum cum quibusdam staminibus, è quibus enascitur fructus similis albis cerasis. Radix est amara, acuta, calida & sicca in tertio gradu. Cortex illius contusus & quantitate semunciæ haustus ex aqua, evacuat per inferiora quosvis humores; estque admirabile remedium contra febrem & difficultatem respirandi, atque etiam hydropem.

FRUTEX *(cujus nomen Auctor non prodidit)* ligno albo, medulloso, folia habens acuminata, lata, serrata, plane hirsuta, inferne viridiora, superne nigricantia. Fert echinos seu globulos aculeatos magnitudine pisorum majorum, fuscos, verticillatim in ramulis positos, decem, duodecim, quindecim, plures, paucioresve simul: pessimi sunt hi globuli itinerantibus, nam ubique sunt obvii in silvis ad vias, & tacti vel centum numero simul capillis & vestimentis adhærescunt, item jubis & caudis equorum.

FRUTEX *(quem Auctor non nominat)* aculeis oppositis & in quolibet tria paria foliorum buxi foliis similium, sibi apposita habens. Flosculos fert longos, dilute ex albo purpurascentes, quatuor foliolis constantes deorsum incurvatis, albis & totidem staminulis parvulis. Baccas generat, quamlibet in proprio pediculo, ovales, Sambuci baccarum magnitudine, obscure purpureas, tingentes nigricante brunno: quælibet continet intus lapidem parvum album, compressum.

TRE-

TREMATE Brasiliensibus. Frutex arborescens. Malo punico figura est similis: cortice Sambucino, ligno albo, medullam continente. Folia obscure viridia, haud magna, nimirum sesquidigitum longa & sine pediculis ramis adhærentia, aspera, & multis venis conspicua. In extremitate ramorum fert multas umbellas magnas, floribus lutescentibus, quibus nonnihil purpurei admixtum, & in medio horum multa staminula flavescentia ut florum Hieracei, & eodem modo desinunt in pappos: referunt exacte odorem styracis, uti & folia trita. Post flores provenit in illis papposis capitulis semen minimum, rotundum, nigrum, multo minus papaverino.

Baccharis brasiliana L.? (ex Juss.)

Brasiliani utuntur foliis contusis in oculorum doloribus & rubedine.

Iconem non dederat Auctor sed ex herbis illius siccis accurate delineandam curavimus.

FRVTEX (*cujus quidem nomen Auctor non prodidit, sed hanc dedit iconem*) multis virgultis ex una radice ascendens, rectis, colore cerasi, breves ramulos habentibus, in quibus folia bina ac bina sibi opponuntur, sesquidigitum circiter longa, subrotunda, læte viridia & splendentia, superius tamen magis, non crassa, attamen cum strepitu frangibilia: innituntur brevissimis pediculis, ad quos ramuli enascuntur, flosculis onusti candicantibus, eo modo compositis quo in Lilio convallium; qui sunt cavi, figuræ ut pileus Brasiliensis, superius in quinque crenas divisi; post sectionem autem deorsum incurvantur: in medio prominet staminulum album, extra flosculum, haud crassius filo: hoc stamen interius ambiunt alia staminula minutula flavescentia: æmulantur odorem florum Cerasi nostratis.

An fructum ferat & qualem ab Auctore nostro non proditur.

FRVTEX (*cujus nomen Auctor noster non prodidit*) arborescens, ramosus; lignum habens album, fragile & intus medullosum. Folia fert

læte viridia, oblonga, acuminata, leviter ferrata, alternatim posita in brevibus pediculis: ad unumquemque autem pediculum folii, multi flosculi congesti conspiciuntur, virides, similes floribus Parietariæ herbæ. Folia apparent perforata ut folia Hyperici, si Soli obvertantur.

Iconem non dederat Auctor, quare illam ex herbis siccis ab ipso collectis & conservatis delineandam curavimus, verum serratura foliorum hic non satis bene expressa est. Elegans videtur frutex, & dolendum est non plenius ab Auctore fuisse descriptum.

FRUTEX (*cujus itidem nomen Auctor noster non expressit*) ligno saligno, intus medullam albam continente, foliis ad myrti folia accedentibus, sed longe majoribus, superne viridibus, inferne ex viridi albicantibus; & habentibus nervum secundum longitudinem postica parte prominulum, superna vix conspicuum, sine apparentibus venulis. Cortex ligni est cinerei coloris.

Fert flores, *quos tamen ab Auctore nostro descriptos non inveni.* Post flores proveniunt siliquæ, quatuor circiter digitos longæ, teretes, & quasi ex globulis compositæ, continentes semen magnitudine ferme pisorum, ex flavo obscurum, una extremitate paulum acuminatum & rimula quadam ad latus insignitum.

Hanc quoque Iconem ex herbis siccis delineandam curavimus.

CAP. XVI.

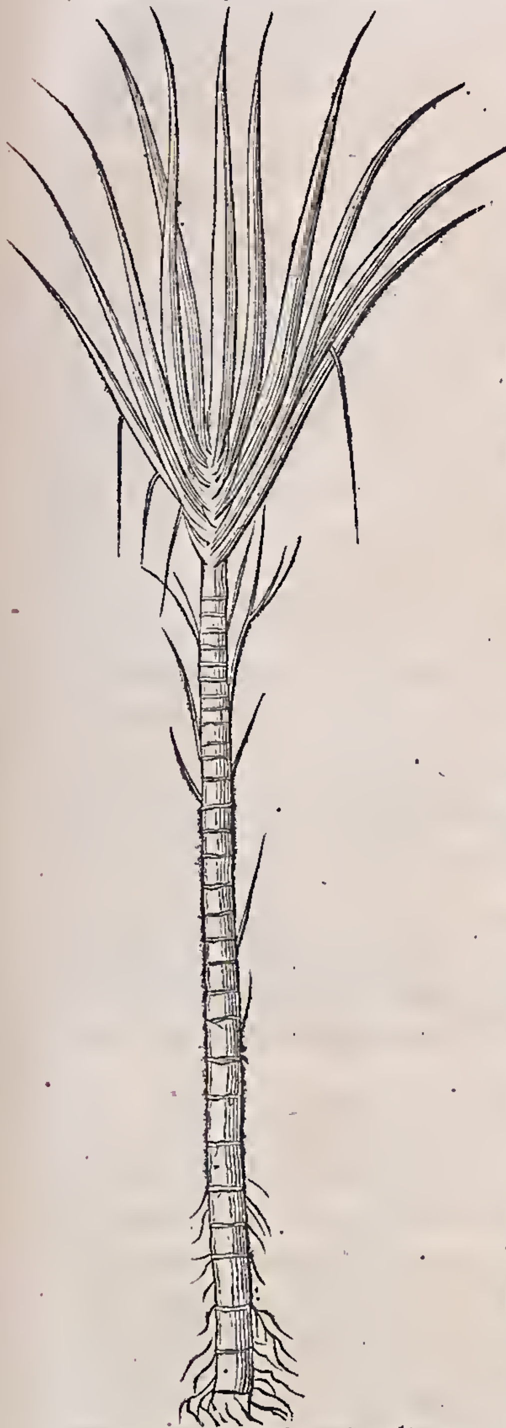
De Cannis è quibus fit Saccharum.

VVBÆ & TACOMAREE Brasiliensibus, Lusitanis *Alfeloa da zuquere* aut *Cana d'azuquere:* Arundo Saccharifera. In quinque, sex, septem pedum altitudinem adsurgit ordinarie, exceptis foliis; (quamvis viderim decem pedes longam, & sex supra quinquaginta juncturis constantem, sed rarius) crassitie quatuor digitorum ut plurimum; multas habet juncturas seu nodos, quorum quilibet circiter quatuor digitorum interstitio distat ab altero, & quo magis distant nodi, seu inter media longiora sunt, eo melior judicatur arundo. Folia superius multa gerit, longa, acuminata, & paniculum florum (quando longo tempore stetit) instar Uuba, sed minorem. Color arundinis ex viridi vergit ad flavedinem: ad nodos albescit ex una parte, ab altera flavescit, quasi duo annuli unus flavus, alter albus circumdarent nodum: qui ipse elevatus est & canescit vel etiam nigrescit. Medulla arundinis solida, succulenta, dulcis, alba.

Arundo hæc requirit pingue & humidum solum, ideo in planis campis, quos Brasilienses *Ibipeba*, Lusitani *Varzas* vocant, & humilibus, quos natura dedit huic terræ prope ripas fluviorum grandiorum, magno proventu plantatur. Campi enim illi hiemali tempore maximam partem aquis fluviorum cooperiuntur, & per illam inundationem pinguifiunt. Plantatur etiam in montibus, sed non tanto proventu, nisi pingue sit solum. In specie autem qui campi hic apti sint ad cannas plantandas dicam & ubi etiam proventus est hujus plantæ sacchareæ eximius. Terræ ripenses circa fluvium Paraiba, Capijbari miri, Caracunhaya, Javapoata, Pirapama, Ipoiuca, Cuin haya facile primas inter omnes tenent.

Optimum tempus plantandi est mense Januario & Augusto, vel circiter. Plantatur autem hoc modo: In terra elaborata sulci fiunt paralleli opera ligonis; in hos sulcos ordine recto ponuntur arundines, ita ut initium sequentis attingat finem antecedentis, hoc facto taleæ hæ inhumantur. Notandum autem quod si tempore æstivo, scilicet Januario, vel circiter fiat plantatio

tio taleæ hæ profundius sint inhumandæ ob æstum Solis ne ille penetret: tempore hiemali seu Augusto vel circiter minus cooperiendæ sunt, ut aqua pluvialis facilius penetrare possit, sic enim citius progerminat.

Ad singula autem internodia gemina sua protrudit hæc canna plantata, ita ut quodvis internodium det novam arundinem.

Postquam sic progerminavit arundo singulis tribus vel quatuor mensibus, pro ratione soli, ab herba luxuriante purganda est, ne illa plus incrementi capiat quam canna ipsa; isque labor tamdiu repetendus donec arundo in aliquam magnitudinem adoleverit.

Spacio octo, decem vel duodecim mensium à plantatione arundo hæc justam adquirit magnitudinem pro ratione soli, ita ut tunc apta sit ad Saccharum ex illa conficiendum. Interdum tamen usque in alterum annum sinitur, & tunc arundo antiqua vocatur, ac interea ex hac ipsa progerminant novæ arundines, quæ secundo anno una cum veteri arundine sectæ ad machinas deducuntur. Post biennium si non secetur canna utplurimum seipsam consumendo perdit, nisi in solo fertiliori, ibi enim ad triennium durare potest. Radix tamen illæsa manet.

Arundo hæc semel plantata, seipsam continuo instar silvæ multiplicat, ita ut non sit opus eundem campum replantare nisi post quadraginta aut quinquaginta annos neque tunc aliam ob causam radicitus evellitur & replantatur, quam ut laticem meliorem exhibeat.

Damna quæ evenire possunt & accidentia quæ arundineta destruunt, sunt incendium, præsertim tempore æstivo, tunc enim ad radices usque consumitur: potest tamen ex parte damnum resarciri si pluvia succedat post combustionem. Nimia quoque inundatione tempore hyberno perit arundo, præsertim junior & quæ nondum mediam altitudinem acquisivit. Corrumpitur etiam à vermiculo quodam, quem Brasilienses vocant *Guirapeacojâ*, Lusitani *Pao de galinha*, qui radices cannæ exedit, unde perit tota canna: accidit id frequentius locis apprime paludosis. Suffocari etiam arundo junior ab herbis luxuriantibus potest, ideo frequentius arundineta sunt runcanda. Arundo postquam satis adoleverit, singulæ cannæ prope terram in ipso nodo inferiori, qui latice sacchareo caret & tantum humiditatem aquosam in se continet, abscinduntur, à foliis liberantur, abscissa summitate, in fasces colliguntur, ligantur suis foliis, imponuntur carro & bobus trahuntur ad molendinum. Folia hæc superiora arundinis seu summitates arundinis cum foliis junioribus vocant Lusitani *Olhos*, deducunt singulis vesperis ad circum quantum opus habent, ac hinc inde dispergunt, ut noctu bobus sit pro pabulo, qui circo illi includuntur, ut mane ad labores sint presto. Equi etiam commedunt has summitates præsertim si in mediocres particulas concidantur. Tempus messis incipit Septembri, desinit Februario vel Martio, prout agricolæ plus minusve cannarum possident.

Machina saccharea, quam Lusitani vocant *Engenho*, Brasilienses *Ibira babaca* & *Ibira pararanga*, duplex est, aqua & bobus versatilis, hanc *Engenho de boys*, illam *Eng d'agoa* appellant Lusitani. Hodie etiam plerique loco boum utuntur equis & quidem majori commodo, citius enim hi machinam circumagunt.

Machina aqua versatilis rursus triplex est, vel enim aqua tangit rotam inferius, & vocatur Lusitanis *Rasteiro*: vel offendit eam medio & vocatur *Meocopeiro*, vel denique cadit desuper in rotam & vocatur *Copeiro*. Illa plurimum, ista minus, hæc minimum aquæ requirit.

Ad quamvis machinam sive aqua sive bobus circumagatur requiritur area quinque decempedas circiter longa, tres vel paulo plus lata: huic inædificatur ipsum molendinum. Contigua huic alia area eligitur quatuor vel quinque circiter decempedas longa, duas vel tres lata pro ædificatione culinæ, quam *Casa de caldeiras* vocant Lusitani. Ex hac area potest sumi pro ahenis spacium parallelogrammum trium decemped. & semis longum, tres, quartas decemped.

ped. latum: reliquum ſpacium diſtribui debet pro formis ſacchareis, ollis cinerariis & lintre aquario, ponendis & pro loco vacuo ad operarum commoditatem.

Alia adhuc domo, quæ non longe diſtet à molendino opus eſt, quam *Caſa de purgar* vocant, quæ decem vel duodecim decempedas longa ut plurimum eſt, tres aut quatuor lata. Molendinum aqua verſatile trium rotarum opera per aquam circumagitur, nimirum habet rotam aquariam dentatam minorem, dentatam majorem, Luſitanis *Roda d'agoa*, *Rodete*, *Bolandeira*. Dentata major duplices radios habet quos *aſpes* & *contrages* vocant. Molendinum bobus verſatile rotis caret & ligna habet ſuperne adfixa oblique deſcendentia quibus jumenta admoventur, ut circumagant molendinum. Conſtat molendinum utrumque tribus axibus craſſis, Luſitan. *Eixos*, factis è duro ligno, arboris *Iacapucaya*. Sunt axes armati ferreis laminis craſſis circularibus annulatis & ſuperius ac inferius habent acus ferreas, quibus in matricibus ferreis trabibus tranſverſalibus pontes vocatis, infixis circumaguntur. Suſtinetur inferior trabs aliis duabus tranſverſalibus *Chumaſſeiros* appellatis. Prope axes in utroque latere tabula eſt ex aſſeribus (*Tavoleira*) ad cannam imponendam, quæ axibus inſeritur pro expreſſione. Vniverſum autem molendinum ſuſtinetur quatuor trabibus grandibus quas *Virgenis da moenda* nominant, ita ut longitudo ipſius molendini ſit circiter duodecim pedum, latitudo octo. In uno ejus latere duo nigritæ adſtant menſæ qui continuo cannam inſerunt axibus, qui exprimendo illam rapiunt ſecum per anguſtam intercapedinem, ita ut ab altero opus ſit uno nigrita qui removeat cannam exſuccam, quam *Bagaço* vocant, quæ per duos alios nigritas foras portatur & in certo loco accumulatur: Cumuli hi poſtea accenduntur, alias immenſæ moles fierent, (ſiquidem quotidie quadraginta aut quinquaginta veches exprimantur) cinis ſervit ad ſtercorandos agros.

Succus dulcis inter exprimendum exſtillat in lintrem ligneum ſuppoſitum, quem *Coche* vocant, ex illo per canalem effluit in ahenum grande paulo remotum à molendino. Super illo aheno tabulatum eſt altum & in eo alius linter ligneus, in quem ex inferiori per urceos attrahendo derivatur & demum per canalem in ipſam culinam & ahena derivatur. Latex ſacchareus ne unum quidem diem durare poteſt, quin aceſcat, ideo continua opera & expreſſio & coctio ejus fit, cum ex acido ſucco nullum ſaccharum fieri poſſit. Et ſi biduum ſaltem adſervetur, in acetum acerrimum degeneret.

Primum ahenum in quod latex ſacchareus derivatur, Luſitanis appellatur *Caldeira de mear deſcumos*, in quo coquitur lento igne ſemper cochleari magno cupreo, *Eſcumadeiro* dicto, agitando & deſpumando, tamdiu donec ſatis deſpumatus & purgatus ſit: ſpuma autem in lintre ſuppoſito colligitur, *Tanque* dicto, ſicut ipſa *Cachaſſa*; quæ inſervit jumentis in potum; alias foras effunditur utpote nihil niſi excrementum ſucci.

Succus hic ita deſpumatus in alterum vicinum ahenum, *Caldeira de mear* ipſis, transfunditur, in eo denuo fortiori igne coquitur, agitatur, deſpumatur & certis temporis ſpaciis aliquid lixivii inſtillatur, quod unicum remedium eſt purificandi hunc laticem; qui ita purificatus nondum ſaccharum eſt, ſed ſuccus tenuis inſtar aquæ, & tertio aheno, *Caldeira do coar* ipſis, immittitur, & hinc per pannum colatur, quem *Coado uro* vocant: ſpuma, Luſitanis *Eſcumo* in ſecundo aheno detracta adſervatur in vaſe adpoſito quod *Coche deſcumas* vocant, quæ poſtea inter mancipia diſtribuitur, quæ potum exinde conficiunt, quem *Garapa* vocant.

Ex tertio, in quartum vel quintum ahenum tranſmittitur hic latex percolatus, ubi continuo agitatur cochleari magno, & interdum aliquot guttulis aquæ frigidæ refrigeratur. Dein transfunditur in aliud vas cupreum, quod *Barola de meado* vocant, hinc percolatur per pannum, percolatum autem recipit vas, quod *Barola de coado* dicunt; hinc in majora ahena transfertur quæ *Tachas* vocant; & quidem primum vocatur *Tacha de receber*; hinc in aliud quod *Tacha de cozir*, ubi coquitur quantum ſatis: ex hoc in tertium, *Tacha de bater*, ubi non ſolum amplius coquitur, ſed continuo cochleari grandi agitando ſimul in altum projicitur ſuccus, ad viginti pedum etiam altitudinem, ut in ahenum recidat. Succus ita coctus vocatur *Agoa de Tachas*, ex quo Garapa optima fit; nam nil niſi ſaccharum eſt. Demum poſtquam ſatis coctus fuerit tranſfertur in Ahenum quod *Bacia d'effriar* vocant, ibi paululum ſinitur refrigerari. Et tunc præparatus eſt ſuccus & aptus ut formis infundatur. Notandum autem quod inter coquendum in ahenis parvis, præfectus operis, quem *Maeſtre d'aſucar* vocant, certis intervallis aliquot guttulas olei olivarum immittit huic ferventi latici, eo fine ne damnum patiatur ab igne illo vehementiſſimò qui his ahenis ſubſtruitur, refrigerationis cauſa; quemadmodum eandem ob cauſam, quum in ahenis grandibus adhuc fervet lixivii guttulæ inſparguntur. Et notatu dignum quod ſi contrarium fieret & ahenis magnis inſpargeretur oleum, parvis lixivium, non ſolum ſuccus non poſſet purgari, ſed & totaliter inutilis fieret ad ſaccharum inde conficiendum.

Saccharum ita ad Syrupi conſiſtentiam redactum cochleari formis terreis, quæ lintri magno imponuntur circumvallatæ canna expreſſa, infunditur, ſpatula lignea ſemper agitando ut ſub-

ut subsideat, & plus infundendo ut formæ plenæ fiant. Et notandum quod spatula hæc summe sit necessaria, nam nisi ita agitaretur, non coagularetur. Ita in formis refrigerando se concrescit, & dehinc deportantur formæ in domum quem vocant *Casa de purgar*, ubi asseribus parallele scamnorum figura horizontaliter erectis & rotundis foraminibus pertusis, imponuntur. Foramen quod forma inferius habet aperitur, ut ultimo saccharum purgetur, per exstillationem succi nigricantis, quem mel vocant, qui excipitur certis canaliculis & derivatur in lintrem grandem, quem *Tanque de mel* vocant. Vt autem hæc ultima purgatio fieri possit, singulæ formæ superius teguntur operculo orbis mensarii figura facto ex limo gryseo (quem *Barro* vocant) & aqua frigida madefacto, sine quo remedio numquam albifieret saccharum. Non autem aqua sola, nec limus solus id præstant, sed utraque juncta: seorsim quælibet materia corrumperet saccharum. Formarum numerus quotidianus, nimirum quot uno die saccharo impleri possunt, est à viginti ad septuaginta.

Saccharum sic satis purgatum prædicto modo, formis eximitur, quod facile fit invertendo formas & paululum quatiendo, sic enim integer panis excidit, qui coloris est albissimi, inferius autem ad partem ex ruffo nigricantis coloris, quæ pars abscinditur & vocatur illud saccharum *mascovado*. Quamvis interdum reperiantur panes totaliter albi. Sacchari panes deferuntur in tabulatum, in hunc usum ex asseribus structum, baculis pulsando contunduntur, in Sole saccharum siccatur, cistis ligneis imponitur, ligneis tudiculis bene comprimendo, & cistæ ita ad summum implentur, hinc admoto operculo ferreis clavis firmantur. Quilibet panis Sacchari pendet à 30. ad 42. libras. Cista quælibet capit à 20. ad 30. arrobas quarum quælibet est 32. librar. Lusitan. seu 30. Hollandicarum.

Differentia sacchari secundum bonitatem suam quod attinet, duplicem habet causam, vel terram ipsam ubi arundo nata est, vel præfectum sacchari, cujus scientia & fortuna multum valent ad excellentiam sacchari.

Furnum quod attinet in quo ignis struitur ad sacchareum laticem cogendum, ille amplus est, & quatuor ut plurimum ostia habet ampla per quæ ligna injiciuntur, & in eo maxima copia ligni consumitur. Dies enim noctesque ignis durare debet, quandiu molendinum movetur cannis exprimendis.

Fit & vilior species sacchari, quam vocant Panelam; & vilissima quam Rataon, de quibus nihil auctor observavit.

CAP. XVII.

De iisdem cannis & modo faciendi Saccharum apud Hispanos ex Fr. Ximene.

Licet, inquit, hæ cannæ non sint propriæ aut domesticæ Insularum Canariarum, aut Hispaniolæ, multo minus Novæ Hispaniæ, sed omnibus hisce provinciis advenæ & peregrinæ, quia tamen primo repertæ fuerunt in Insulis Canariis, non abs re visum hîc de illis agere, siquidem proposui scribere de omnibus plantis quæ usum in Medicina habent & in hisce provinciis repériuntur.

Nascuntur hæ cannæ locis calidis juxta planis atque editis magnæ Canariæ, in solo fæcundo & riguo: studiosissime autem colendæ sunt, & ter quaterve singulis octiduis rigandæ: prætereà diligenter sarriendæ & à malignis herbis repurgandæ. Biennio acquirunt justam magnitudinem, quæ raro excedit altitudinem duarum ulnarum Hispanicarum cum semisse: plenæ sunt intus solida pulpa, è qua saccharum eliquatur: habentque multa internodia ab ipsa radice ad fastigium, intervallo circiter novem digitorum transversorum: folia sunt majora & viridiora quam aliarum cannarum: propagantur per taleas earumdum aut per stolones terra obrutos: erumpentes vocantur *Plantæ* & semel decisæ erumpunt denuo, adolescuntque sesqui anni spacio in justam altitudinem & tunc vocantur *Coca:* & rursus post annum colligunt eas, quæ dicuntur *Recocæ:* quas servari convenit ad novam sementem faciendam; ut si forte non sint ita fertiles cannæ, uti saccharum sufficiens ex iis possit educi, saltem suppetant quarto loco è quibus propagatio fiat. Moluntur porro cannæ machinis (vocant *Ingenios*) aut molendinis, quibus bini sunt axes grandes sibi invicem impositi, & postquam bene fractæ & comminutæ fuerint, valide exprimuntur prelo ad modum torcularis. Liquor autem emanans per canalem defluens excipitur vase, quod vocant *Tanque* & transfunditur in ahenum, vulgo *Recevidor*, huic liquori, quem vocant *Mel*, admiscent duo grandia cochlearia (Bombas ipsis) lixivii fortis ad hunc usum parati; coquitur dein lento igne, donec vas illud recipiens denuo impleatur, secundum magnitudinem aheni: tum sedulo despumatur & mundatur ab omnibus excrementis; & deinceps transfunditur in alia ahena, in quibus tantisper coquitur donec perpur-

getur, attundendo sensim lixivium ut spuma se elevet. Liquor jam spissatus ad modum mellis, transfertur in vas percolatorium donec impleatur, & ex illo rursus in alia tria minora ahena, quæ *Tache* dicuntur, in quibus magis crassescit, eodem quo in cæteris ahenis modo: liquore autem sensim consumente modice augetur ignis. Horum autem trium ahenorum, solum tertium versant & ne nimis effervescat & liquor effundatur, sensim irrorant butyro aut oleo, aliave pinguedine. Vbi autem justam spissitudinem acquisivit, traducitur in vasa alia, quæ dicuntur formæ; paratoque primum strato è cannarum recrementis, vasa illa humectant aqua, obturantque eorum foramina, induntque in singula singulas partes liquoris hujus ita spissati, qui jam dicitur *Melado* (capit autem postremum illud vasculum ut plurimum novem ejuscemodi formas) agitantes eum grandi spatula abiegna, sensimque infundentes: postero quoque die supplentes quantum consumtum fuerit. Transferunt deinceps formas ad locum purgationi destinatum, & foraminibus illarum apertis, perforant ipsum saccharum, sinuntque ita decem aut duodecim diebus pro tempestatis ratione: frangunt hinc formas malleo, serioque inspectant an saccharum perpurgatum sit: si minus, rursus indunt in alias formas argilla injunctas: (utilem quippe hanc esse ad saccharum dealbandum judicio gallinarum compertum ajunt, quæ cum lutosis pedibus forte saccharum calcassent & argilla infecissent, deprehensum fuit partes illas lætius candicare, quas contigerat argilla) repetunt autem hanc argillæ inunctionem semel iterumque, raro ter, ne nimium sacchari perdatur. Porro saccharum ita plene purgatum vocatur *Lealado* & peculiari nomine *Auçucar macho*; verum si minus sit candidum appellatur *Mazcovadò*, quod si velis, poterit perpurgari. Est & aliud genus quod vocant *spumas*, conficitur enim è spumis quæ ex omnibus ahenis colliguntur & coquuntur mundanturque in ahenis eo modo & ordine quem supra diximus: itemque aliud genus quod nominant *Reespumas* sive posterius saccharum, quod è spumarum spumis fit ad eundum modum. Est & alia species sacchari, vocant *Panela*, quæ fit ad eundem modum è liquore melleo qui emanat ex inferiore parte formarum: hæc species vilior est ea quam nominant *Reespumam*. Omnes hæ species sacchari postquam purgatæ & exemtæ fuerint è formis exponuntur soli & postea servantur ad varios usus.

Est & alia species mellei liquoris, *Decaras* ipsis, qui emanat è formis argilla jam inunctis; itemque tertia quæ descendit ex ipsis panelis. Liquor denique melleus qui canalibus adhæret per quos saccharum derivatur ut supra diximus, ipsis dicitur *Raedura*; è quo faciunt mel aut saccharum, quod vocant *Refinado*. Vasa & instrumenta quorum usus obtinuit, hæc fere sunt: *Bombæ* aut cochlearia ænea, quæ capiunt decem aut duodecim sextarios, ligneis capulis aptata, his transfundunt mella ab uno vase in alterum.

Espumaderæ, id est, laminæ in modum cribri perforatæ, cum ligneis item manubriis, quibus despumant. *Remillones* ænea cochlearia quæ capiunt tres quatuorve sextarios, his lixivium affundunt saccharo jam in formis constituto in loco purgationis. *Formæ* sunt vasa argillacea, inferiori parte perforata, in quibus saccharum purgatur. *Tendal* est stratum è recrementis cannarum, in quo formæ statuuntur. *Virandera* lignum rotundum ferrea cuspide armatum, quo sedes idonea formis præparatur, ne evertantur. *Paralbero* grandior olla juxta tachas collocata cui illa species mellis infunditur quam vocant *Melado*, denuo in tachas refundenda. *Tachas* autem sunt minora ahena, formæ triangularis, quorum postremum habet ansam ut saccharum agitari possit. *Hornallo* vocant furnum in quo ahena collocantur. *Repartidor* est cochlear cum manubrio sesquipalmum longo, quo saccharum indunt formis: Argilla qua perpurgatur, ipsis *Marcapes*, est cretæ sublutex species & nonnihil plumbosæ, quæ locis humidis & lacustribus reperitur, siccaturque ad Solem in usus totius anni: cum vero usus postulat, injiciunt illam in cisternam è lapide & cæmento constructam, aquamque affundunt, agitant versantque valide grandi pala, ambabus manibus annitentes, percolant dein per cribrum æneum in vas argillaceum. Argilla quæ primo illinitur rarior est, quæ secundo spissior, humore jam magis consumto. Accepi in Provincia *Rio de la Plata* cannas sacchari sponte enasci, adolescereque in arboris proceritatem (quod & suo ævo accidisse narrat Plinius) è quibus æstu solis exsudant quædam pilulæ sacchari. Atque hæc de modo saccharum conficiendi dicta sunto, quem veteres omnino ignorarunt. *Hæc ille.*

CAP. XVI.

Caraguatæ variæ species. Iurepeba.

CARAGVATÆ Brasiliensibus, multæ sunt species; una jam supra lib. I. cap. 18. descripta est; reliquas huc retulimus, quas Auctor ita descripsit.

CARAGVATA planta crescens in arboribus & putridis Arborum caudicibus. Ex radice filamen-

filamentosa, super caudice & ramis arborum fundata, proveniunt novem, decem, aut plura folia, ab uno ad quinque pedes longa, & crassa ut folia *Nanæ:* tres aut quatuor digitos lata & cava instar canalis; atque in ambitu dentata aculeis brunnis, acutis, sursum erectis.

In medio autem horum foliorum prodit caulis albicans, teres, minimum digitum crassius, duos circiter pedes longus, lignosus & medullosus, ad quem bina & bina capitula posita, in summitate autem plerumque quinque, figura ut cinaræ, magnitudine nucis juglandis ex crassis atque aculeatis foliolis constantia; elegantis coloris incarnati.

CARAGVATA GVACV (quæ est major species) ex sabulosa radice, quæ magnitudine, figura & colore plane cepam æmulatur, atque inferius multa habet filamenta; primo assurgunt tria, quatuor aut quinque folia crassa, succulenta, viridia, cava, dein proveniunt plura, figuram habentia trianguli acutissimi, stantque erecta, in orbem adnata, octo, decem, quindecim pedum longitudinem æquantia, pedem lata, in extremitate acuminata & in lateribus versus inferiora acutis denticulis rufescentibus munita Ex una radice triginta aut quadraginta folia prodeũt.

In medio foliorum, quando Planta biennii ætatem habet assurgit caulis seu truncus, superioris tibiæ humanæ crassitie, rectus, spongiosus seu mollis, hinc inde triangularibus foliis minoribus vestitus, altitudine circiter octodecim aut viginti pedum, in summitate autem explicat tenerum & fastigiatum truncum instar arboris cum suis ramis; & rami iterum ramulos habent ac multa conica corpuscula pene digitum longa, quæ sese aperientia florẽ exhibent. Constat ille quinque foliis, magnitudine florum *Ibabiraba* ex viridi flavescentibus, ac aliquot staminulis in medio: refert flos figuram stellæ: brevi tempore in summam altitudinem excrescit.

Ex foliis hujus plantæ optimus pannus confici potest, qui præstat bonitate panno lineo: ex substantia conicorum corpusculorum, antequam in flores abeant, alba filamenta gossypii

æmula

æmula extrahi poſſunt. Radix aut etiam folia hujus plantæ recentia trita ac aquæ injecta piſces ita exanimant ut ſtatim deſuper natent & manu prehendi poſſint.

Plantam juniorem in muſeo meo diu ſuſpenſam habui, quæ nova produxit folia ad parietem. Lignum Caraguatâ guacû ſiccatum inſtar funiculi ſulfurati ardet; ex eo ignis elici poteſt duriore ligno applicato.

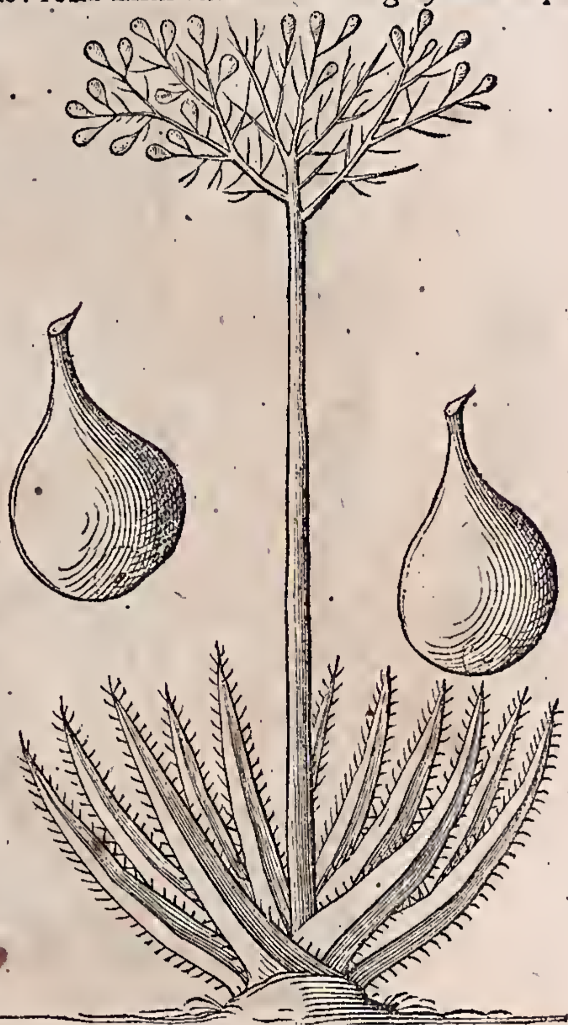
Caraguatâ acangâ, folia è terra protrudit ſeptem aut novem pedes longa, ſeſquidigitum lata, inſtar canalis cava, læte viridia & prope exortum ungues habentia miniatos, craſſa, in extremitate acuminata, duorum circiter digitorum intervallo per ambitum aculeis munita; E medio foliorum proxime ad terram multi flores juxta ſe in orbem poſiti proveniunt ex cæruleo purpurei & in medio alba ſtamina habentes: quilibet flos digitum longus conſtat tribus foliis. Fructum fert edulem, quinque digitos longum.

ANNOTATIO. Operæpretium me facturum exiſtimavi ſi harum plantarum deſcriptionem è Fr. Ximene, qui illas inter Herbas recenſet, accerſerem.

Metl, inquit, quæ Mexicanis dicitur *Maguey*, plures reperiuntur ſpecies, quas ordine deſcribam. Prima fert folia ſimilia Aloës, &c. nam de ea egimus lib. I.

Maguey lutea, quam vocant *Mecoztli*, &c. eſt alia ſpecies, cujus folia ad oras ſunt lutea, & ſpinæ minores ac nigræ, folia item minora ſi cum præcedentis foliis comparentur: caulis illius duos cubitos eſt altus & digitum craſſus & roſſus; flos cyanens vergens ad rubedinem, qui enaſcitur è faſtigio caulis: radix eſt ſurculoſa. Naſcitur locis planis in campeſtribus Mexico, quovis tempore, licet æſtate tantum floreat: propagatur è ſurculis qui prodeunt juxta caulem. Decoctum trium aut quatuor foliorum, cum totidem ſiliquis chiles, blande expellit per ſedes, & urinam, omnimodos humores craſſos & frigidos: Medici barbari ſolent idem exhibere puerperis aliquot diebus poſt partum, ad corroborandum & novum vigorem addendum. Vinum è foliis medio aſſis expreſſum, prodeſt aſthmaticis, uti ferunt. Planta qualitate eſt frigida & lubrica.

Tertia ſpecies Metl eſt valde parva & admodum ſpinoſa & obſcuriſſime virens; ejus folia manducantur aſſa, ſuntque longe gratiora palato quam cætera; Barbari vocant Mexcalmetl. Naſcitur maxima copia in montanis *Tepuſtlan*. *Mexocotl* hæc quoque ſpinoſa planta ad ſpecies *Maguey* eſt referenda, quæ fert fructum ex acido dulcem, ſimilem prunis (unde illi nomen inditum) rotundum & quodammodo parem fructui quem in America vocant Pinnam, aliquando & major eſt, plenus ſucci edulis & grati ſaporis: folia illius ſunt ſimilia *Maguey* aut aliquo modo plantæ quæ fert *pinnam*, ſpinoſa, ruffa & quaſi marcida: caulis probe rotundus & craſſus: radix craſſa & fibroſa: pruna ſunt candida, ſimilia glandibus, è candido vergentia ad rubedinem, telis aut tunicis quibuſdam cooperta, ſub quibus latet caro, ut diximus, acido-dulcis, ſapore *pinnarum*, plena ſemine rotundo & duro: quod primo album, mox nigreſcit. Naſcitur locis petroſis regionum calidarum, uti Tepea pulco. Eſt frigida & ſicca: fructus contuſus & ore circumgeſtatus, curat fiſſuras è calore natas.

Nequametl quaſi dicas plantam quæ bibit mel, eſt ſpecies *Maguey*, reliquis ſui generis plantis ſimilis forma & qualitatibus, peregrina & rara: producit autem folia paulo craſſiora digito tranſverſo, ad oras aſpera uſque ad mucronem qui acutiſſimus: caulis illius æquat brachii humani craſſitiem, cujus faſtigium occupat fructus oblongus figura exigui pyri qui & caulem ambit per omnes partes. Naſcitur in regionibus calidis.

ANNOTATIO. Non dubito quin hæc ſit illa planta, quam in Hiſtoria noſtra Americæ deſcripſi lib. XVII. cap. VIII. Cujus ibidem dedimus Iconem, quam acceperamus ab Amico reduce ex inſula *Tabago*. Affirmabat autem ille hanc plantam ſemeſtri ſpacio caulem emittere interdum triginta palmos altum, in cujus ſummitate naſcuntur fructus, figura pyris haud diſſimiles; ajunt folia illius vicem ſaponis quam optime explere. Iconem hic addo.

Repe-

Reperiuntur (inquit Fr. Ximenes) & plures species *Maguey*, quarum nomina & nonnullas differentias recensebimus, nam cætera tam forma quam qualitatibus conveniunt cum præcedentibus. Primam vocant *Mexoxoctli* aut Maguey viridem; secundam à cinereo colore *Nexmetl*: tertiam *Quautimetl* seu Maguey montensem, caule oblongo & crasso, radice fibrosa, cætera reliquis similem: quartam *Huitzitzilmetl* cum longis aculeis & rubicundis & radicibus ejusdem coloris: quintam *Tepeametl* aut Maguey *Tapayaxin* præcedenti pene similem: sextam *Acametl* aut Maguey cannarum, cujus radix candida est & spinæ rossæ: septimam vocant Maguey nigram à colore, licet spina & radices è nigro vergant ad fulvum: octavam *Xilometl* aut Maguey pilosam, cujus spinæ & radices sunt rubicundæ: atque hæc est omnium rarissima.

Tepemexcatli seu Maguey montana, eadem est forma cum Maguey, nisi quod spinæ illius sunt minores & teneriores. Restituit hæc planta movendi facultatem membris convulsis aut aliquod detrimentum nervorum passis. Nascitur locis petrosis & montanis regionum calidarum ut Tepuztlan.

Tlacametl alia species Maguey luteæ, hæc accepit nomen à magnitudine; cætera reliquis speciebus similis, tam forma quam qualitatibus; particulariter tamen restituit vires & vigorem fæminis debilitatis, & iis, qui vano metu terrentur: aut quæ syncopen patiuntur.

Teometl seu Maguey divina; inter species Maguey hæc quoque planta recensetur, quam vocant *Teometl*, id est, Dei Maguey, cætera præcedentibus haud dissimilis forma & facultatibus: radice longa & fibrosa, spinis subtilibus, foliis bipalmaribus. Succus illius haustus aut foras applicatus sanat febricitantes. Nascitur in regionibus calidis & frigidis, locis editis & planis.

Pati sive Maguey lenissima (*pati* enim sonat tenuem & subtilem) valde similis est Maguey, verum folia illius sunt angustiora, minora, tenuiora, & maximam partem vergunt ad purpureum colorem: radix est grossa & fibrosa: est species plantæ è qua *Pita* eximitur, nam ex hac tenuissima & elegantissima fiunt fila, quæ fœminæ Mexicanæ maximi faciunt & ad varia opera usurpant. *Quetzal ichtli*, quam alii vocant *Metlpita* aut *Maguey de pita*, omnino videtur referenda ad species Maguey, licet in proceritatem arboris adolescat. Radix illius est crassa & fibrosa, sensimque attenuatur. Folia sunt spinosa similia Maguey. Vtuntur hac planta indigenæ ad eadem omnia, quæ Maguey; nisi quod pannus è filis hujus textus subtilior & majoris pretii. Nascitur in regionibus fervidis uti *Aquæchula*.

Xolometl, id est, Maguey cervi, est alia species Maguey, quæ agit radicem munitam tribus veluti orbiculis conjunctis, cum quibusdam fibris miniatis; è quibus saliunt folia, raris & rubris spinis à media parte ad acumen obsita. Succus è foliis expressus quantitate decem unciarum, lenit dolores totius corporis, præsertim juncturarum; restaurat & restituit movendi facultatem; verum necesse est corpus diligenter tegi & muniri dum hæc potio usurpatur. Nascitur in Huexocingo juxta fontes & scaturigines aquarum.

IVREPEBA Brasiliensibus; planta fruticescens; quæ in quatuor, quinque aut sex pedum altitudinem assurgit; caule lignoso, eoque ut & ramis alba lanugine vestitis, nec non raris hinc & inde spinis. Folia suo quodlibet pediculo, rotundo, tereti, crasso & hirsuto insident, spithamæ longitudine, inferna parte lanuginosum instar foliorum Iacobeæ aut Eleny, superna viride: suntque prætera laciniata & quasi è septem triangulis composita. In summitate ramulorum fert flosculos umbellatim quasi congestos, lactei coloris cum pauco cæruleo mixti, qui exacte quinquangularem stellam repræsentant, constantque unico folio in tot triangula effigiato & quasi diviso; in medio autem quasi quinque staminula stant erecta.

Solanum paniculatum L. (ex Jussi.)

Folia Iurepebæ quæ nullos habent aculeos ad ulcera crurum sananda vulgo usurpantur. *Est & altera Iurepeba brava, id est, silvestris, de qua alibi dictum reperies.*

GEORGI MARCGRAVI

HISTORIÆ PLANTARVM

LIBER TERTIVS,

Qui agit de Arboribus.

CAPVT PRIMVM.

Aroeira. Ambaiba. Ianipaba.

Schinus areira L. (ex Juss.)

AROEIRA Lusitanis, Lentiscus Latinis. Arbor foliis Ibabiraba, sed paulo minoribus. Rami multos ramulos, circiter duos digitos longos habent, & in iis quinque aut septem folia, bina & bina opposita, & quintum aut septimum in extremitate: ad cujuslibet autem ramuli exortum, brevior est ramulus circiter sesquidigitum longus, plenus flosculis minimis, constantibus quinque foliolis acutis, ex albo subluteis. Flores hos sequitur fructus, nimirum quasi uva, baccis plena, magnitudine piperis, initio quidem viridibus, per maturitatem autem rubris: sed rubedo illa in solo cortice tenui, qui sponte se absolvit & decidit grano excidente: granum autem quod pellicula continetur, rotundum & compressum ac oleaginosum, odoris jucundi instar fæniculi recentis triti, & in se nucleum parvum lenta cuticula tectum continens.

Folia recentia trita resinosum spirant odorem, gratiorem terebinthina.

Baccæ maturescunt mense Julio. Convenit cum Molle sive Lentisco Peruviana Car. Clusii.

ANNOTATIO.

Fr. Ximenes. Molle Arbor est grandis, pulchra & ramosa: rami illius sunt coloris viridis vergentis ad purpureum; folia oleæ foliis similia, sed angustiora & teneriora; serrataque, ad utrumque ramuli latus velut per ordinem disposita.

Flores eleganter candidi & racematim penduli, qui quantocius convertuntur in fructus, similes oxyacanthæ acinis, sed paulo majores & ubi maturuerint clare rubentes: caro illorum dulcis cum quadam acrimonia, nucleus admodum durus & osseus. Folia & fructus redolent lentiscum & illius gummi, obtinentque saporem qui ad fæniculum accedit; quare forte quibusdam Lentisci species videbitur, sed est arbor sui generis. Silvestris est arbor, licet jam dudum à multis in hortis colatur. facillime enim propagatur sive è semine sive stolonibus & in quocunque solo. Exudat certam lachrymam, quæ non minus quam truncus & folia, redolet Lentiscum. Saporis acris & suavis cum quadam amaritudine & adstringendi facultate: calida est & sicca pene in tertio gradu: nucleus corroborat cerebrum & ventriculum, adstringit alvum: ut quidam autumant, lachryma præstat usum Terebinthinæ; & fructus Cardamomi: movet urinam, discutit flatus, siccat humores superfluos.

Folia

Folia masticata stabiliunt gingivas & dentes; sanant vulnera; idem possunt & fructus. *Hæc ille.* Ramulum quem supra damus exprimendum curaverat Clar. V. Car. Clusius qui videndus in Curis posterioribus & alibi. Meminit & hujus arboris Petrus de Cieca. Toto, inquit, hoc tractu conspiciuntur magnæ & parvæ arbores, quas Incolæ appellant *Molle*; folia habent minuta, odore fœniculi, cortice adeo commendato, ut ejus decocto crurum dolores & inflationes summa cum utilitate foveantur: ex ramulis fiunt dentiscalpia utilissima. Ex hujus fructu decocto in aqua, pro cocturæ modo, fit aut vinum sive potio admodum bona, aut mel, aut acetum: tantoque in pretio sunt hæ arbores apud Americanos, ut quibusdam locis eas suis idolis consecrent. Addunt nonnulli (inquit Clusius) ejus arboris foliorum decoctum doloribus è frigida causa ortis auxilio esse: istius vero gummi, quod mannæ modo candidum est, lacte dissolutum, oculorum caliginem abstergere.

Audiamus & *Garcilassum*: Arbor Mulli, inquit, sponte nascitur in campis, dat fructus in racemis longis & angustis, qui sunt granula quædam rotunda: folia sunt minuta & semper viridia: granum maturum habet in superficie parum admodum carnis, suavis & palato gratæ, reliquum amaricat egregie. Conficiunt ex iis potionem confricando blande inter manus in aqua calida, donec dulcor omnis defricetur; cavendum enim ab amaro quod potum corrumpit. Percolant hanc aquam, servantque aliquot dies donec feces subsideant: potus est limpidus, gratissimus atque adeo salubris, presertim illis qui affectibus renum aut vesicæ laborant; maxime si potus Maizy adjiciatur. Aqua eadem plenius cocta vectitur in optimum mel: & soli exposita, additis nescio quibus rebus, in præstans acetum.

AMBAIBA Brasiliensibus: Arbor hæc elegantem nanciscitur altitudinem & fere rectam, ut plurimum & sine ramis; quædam & ramos habent, sed in summitate tantum. Cortex exterior similis ficui, constans primo cortice tenui, cinereo & sub eo, crasso, lento ac viridi: lignum ejus album instar Betulæ, verum molle & quod facile potest scindi. Caudex mediocris crassitici, & totus intus cavus à radice ad summum usque, & cavitas illa per interstitia semidigiti ubique distincta est transversali membrana, in cujus medio foramen rotundum, magnitudine pisi. In hac cavitate reperiuntur semper formicæ rubræ, ipsa coloris est hepatici. Versus summitatem folia circumposita ut in Mamocira, quodlibet innitens suo pediculo satis crasso, unam, duos & plures pedes longo, exterius ruffo, interius spongioso: ipsum folium latum, rotundum, magnitudine integri folii chartæ expansi, aut etiam majus, in novem aut decem lacinias sectum, quarum centro infixus pediculus, à quo per singulas lacinias nervus ruffus tendit per longitudinem & venæ eminentes per obliquum: superius sunt saturate viridia & inferius cinerea & videntur colorem in toto habere, qualem sanguis cum aqua mixtus, hispida ut folia ficus: in extremitate laciniarum linea cinerea sunt fimbriata. In summitate arboris cavitas continet medullam albam, succulentam & pinguem, qua Nigritæ vulnera sua feliciter curant, ut & foliis junioribus, & certe signatura hoc monstrat.

Cecropia peltata L. vide Pis. p. 72 (ex Jus.)

Incrementum autem sumit arbor hoc modo: in summitate arboris existit theca oblonga, foliacea, incana, quæ continet in se unum folium, & duos, tres vel quatuor minores thecas. Exteriore theca se aperiente arbor folio augetur & sensim fit altior, folium autem hoc in theca adhuc absconditum, orbis mensalis amplitudinem habet, cum theca natura sua aperitur; egregie complicatum reconditum jacet, & quod jucundissimum spectaculum, novum illud folium plane incanum est inferius ac dilute viride, superius plane rubrum ut aluta prutenica &

 como-

eo modo ſplendens. In centro autem folii, ubi pediculus inſeritur, in ſuperiori ſuperficie ſeu ſtella rubra, è viridi ſubflava conſpicitur, nimirum quaſi centrum omnium nervorum dilute virentium & ſubflaveſcentium, qui per omnes lacinias ſecundum longitudinem extenduntur Exteriore theca aperta reliquæ minores ſucceſſive ſe aperiunt & ſimilia folia exhibent. Flores prodeunt hoc modo: in brevi pediculo, ex caudice ſuperiori, ubi folia ſtant, enaſcuntur quatuor aut quinque, juxta ſependentia, farciminum inſtar, cylindracea corpora, ſex, ſeptem aut novem digitos longa, pollicem humanum craſſa, intus cava, & conſtantia goſſypio, mollia, exterius autem acinis brunni coloris ut flores ſiliginis noſtratis; his decidentibus acini illi augentur, ac fiunt coloris *(quem Auctor non appoſuit)* dentibus detrahuntur, ac commeduntur. Cito admodum hæ arbores in eximiam altitudinem aſcendunt. Plantavi ſeu tranſplantavi unam in hortum meum, vix ſemipedem longam ac tenellam menſe Auguſto anni 1639. & annuo ſpacio excrevit in decem pedum altitudinem & craſſitiem novem digitorum.

Ignem ſine pyrite & chalybe ita eliciunt Braſilienſes: fruſtum ligni aut potius radicis hujus arboris ſumunt exſiccatum, in eo faciunt foraminulum, huic immittunt bacillum faſtigatum ex duro aliquo ligno & quaſi terebrando circumagunt, pedibus fruſtum illud immotum tenentes, ac applicantes folia ſicca arborum ſeu goſſypium, ſic eliciunt ignem prout libet & ubique focum poſſunt ſtruere.

Ambaitinga ſpecies Ambaibæ, arbor eodem modo creſcens, & ſimilia habens folia, niſi quod ſuperius ſaturate, inferius dilute viridia ſunt: non fert fructum.

Genipa americana L. vid. Pison p. 67. (ex Juss.)

IANIPABA Braſilienſibus, ſeu ut Luſitani efferunt *Ienipapo:* figura convenit Fago; corticem habet gryſeum ſeu canum; lignum fragile & medulloſum: Rami frondibus veſtiti oblongis linguæ bubulæ figura, ſed in utraque parte faſtigiata, ſex, ſeptem, octo, aut novem juxta ſe diſpoſita, unum aut etiam ſeſquipedem longa, ſuperius ſplendentia ac dilute virentia, inferius ſaturatius & non ſplendentia. Florem fert Narciſſi æmulum, ejuſdem magnitudinis, quinque foliis conſtantem, deorſum inclinatis, albis, interius unguibus flavis: in medio ſtamen craſſiuſculum flavum & inter ſingula bina folia corniculum pallidum ex medio floris prodiens, deorſum incurvatum; odorem Caryophylli Carthuſianorum ex parte æmulatur.

Floret Martio & Aprili.

Fructus eſt magnitudine mali aurantii aut etiam major, rotundus, cortice lento, cinereo, ſub quo primum continet carnem ſolidam, lentam, ſucculentam, flaveſcentem, ſaporis acidi & refrigerantis, vinoſo-acidi, grati odoris, ex qua vinum exprimitur: in medio cavitas eſt repleta ſeminibus, quæ molliori pulpa ſunt circumdata ejuſdem ſaporis: ſeminis grana compreſſa, ſuborbicularia fere ut in Mangaba, quæ una comeduntur. Immaturus fructus conciſus & cuti affricatus tingit colore ex nigro ſubcæruleſcenti, qui nullo modo ablui poteſt, ſed poſt octo aut novem dies ſponte evaneſcit. Lignum ſeu ramus decerptus eodem modo tingit. Naſcitur paſſim in ſilveſtribus locis, ad flumen S. Franciſci haud longe à fluvio Mboacica, ubi maximum fructum fert nec uſquam meliores reperiuntur.

ANNOTATIO. Hæc Arbor in Nova Hiſpania appellatur *Xahuali*; de qua ita Fr. Ximenes. *Xahuali* pulcherrima eſt arbor, è cujus ligno elegantes haſtas, longas juxta & robuſtas ſolent facere: folia fert ſimilia fraxineis: materies illius eſt gravis, pardi coloris vergentis ad fulvum: edit fructum ſimilem capitello Papaveris, abſque corona tamen: quem maturum non-

nonnulli mandueant. Americani autem exprimunt ex illo aquam, quia crura & quandoque totum corpus abluunt, quando præ lassitudine caro flaccescit, ad corroborandum illam & ungendam: nam propria illius vis est adstringere atque restringere, atque adeo nigro colore tingere: Cutis enim quæ abluta fuerit isto liquore sensim tingitur nigro colore, qui nonnullis, post quindecim dies sponte evanescit; ungues autem nunquam colorem mutant nisi cum ipsi mutantur. Barbari in symposiis suis & cum ad bellum gerendum domo proficiscuntur, solent se hoc liquore inficere ut terribiliores hostibus videantur. Fit interdum & fraus mulieribus, si liquor hic cum aqua rosacca aut alia misceatur, qua faciem abluunt; & frustra adhibentur remedia, quum mora quindecim dierum sit toleranda. Vide quæ diximus in Americæ descriptione lib. I. cap. XI. de Xagua arbore ex Oviedo.

Cap. II.

Araticu species. Acaiaiba.

Araticv Brasiliensibus: Arbor triplex est, *Araticu ponhe*, *Araticupanâ*, *Araticu ape*, datur etiam *Araticu do mato*, id est, silvestris.

Araticu ponhe, Arbor est, caudicis & ramorum figura ac colore corticis ut malus Aurantia; sed foliis, flore & fructu differens. Folia habet circiter semipedem longa, alternatim opposita, elegantia, superius saturate viridia, crassa & ad tactum solida, pene duos digitos lata, linguæ humanæ figurâ, & in extremitate acuminata. Hinc inde flos provenit magnus, egregius, magnitudine superans florem Fritillariæ, totus flavus, exterius compositus è tribus foliis cordiformibus, sesquidigitum longis, & crassis instar corticis aurantii mali, erectis, quæ in sui medio continent alia tria minora & dimidiæ crassitici, quorum quodlibet semiglobum excavatum refert, tria autem hæc ita composita & extremitatibus sibi imposita sunt, ut globum integrum interius cavum, & magnitudine Iuglandis referant: globus hic in cavitate sua stamen habet globosum, magnitudine avellanæ, luteum, & in stamine apicem parvulum rotundum: sunt autem & stamen & apex tuberculis exiguis luteis prædita, quæ videntur ut pori in cute hominis algentis.

Anona muricata L. (ex Juss.)

Flos, dico, totus flavus, odoris suavis sed nauseabundi. Floret potissimum mensibus Septembri, Octobri & Novembri. Flos deciduus, singulis enim diebus multi se aperiunt, & post aliquot horas sponte decidunt, strepitum excitantes inter cadendum, quasi aliquis baculo feriret arborem, gravis enim est flos & grandis. Florem sequitur fructus qui maturatur præsertim Decembri & Ianuario.

Non est autem edulis nisi sponte decidat, tunc enim instar pultis est mollis; est autem figuræ turbinatæ, quatuor aut quinque digitos longus, ubi pediculo adhæsit septem aut octo digitos crassus in ambitu: externe coloris est ex albo & viridi mixti, vel plane pallide virens, & videtur quasi cutis è squamis composita esset, ita enim lineis viridibus pallide virentes squamæ delineatæ sunt & quælibet harum squamarum habet tuberculum in medio exiguum; fuscum, ita ut nucem pineam fere repræsentet. Mollis est dum sponte decidit, ita ut instar casei veteris putridi digitis decorticari possit. Continet carnem sive pulpam subflavam quæ quasi

 ex py-

ex pyramidibus videtur composita, filamentis quibusdam intermixta & multis nucleis seu seminibus. Pulpa odore non male refert massam panis fermentatam, cui aliquid mellis admixtum: saporis ex dulci subacidi & subacris est, mihi ingrati, sed odor gratus. Eo loco ubi pediculo insedit fructus, durioris carnis corpus, suppositorii figura, in se continet, quod seorsim extrahi potest, quod comeditur & pro lautissima buccella offertur principaliori in mensa. Semina fructus sunt ovalis figuræ, compressa, magnitudine fabæ, glabra ac dura, coloris flavescentis, splendentis: quodlibet pellicula alba obductum; intus est nucleus albus duræ substantiæ, sapore non male referens radicem Heleny, ita enim in dulci amarescit.

Folia Araticu communis igne adusta & cum oleo apostemati imposita maturare faciunt, aperiunt & optime sanant.

ANNOTATIO. Haud male convenit cum Guanabano arbore, quam Oviedus lib. VIII. cap. 17. ita describit: *Guanabanus* procera est arbor & formosa, folia ejus Medicæ mali, quam *Limoneram* vocant, virenti: fructu pulcherrimo, mediocris Melonis magnitudine, qui tamen interdum in capitis infantis crassitudinem excrescit. Cortex huic fructui viridis & qui certis quibusdam squamis distinctus videtur, ut strobylus, lenioribus tamen, neque ita tumentibus, quandoquidem totus cortex tenuis neque crassior quam in pyris. Caro candidissima, saporisque delicatissimi, quæ facile in ore instar cremoris lactis dissolvitur. Per ejus carnem sparsa sunt semina magna, cucurbitarum seminibus aliquanto majora & nigricantia. Frigidus est hic fructus & per æstus utilis. Nam etsi quis integrum Guanabanum devoret, nullum inde sentiet nocumentum. Infirma est ligni materies. *Hæc Oviedus.*

Anona palustris L.

Araticu pana, in arborem excrescit haud grandem, ramis Araticu ponhe similibus, sed folia nonnihil differunt & longe sunt minora, tres aut quatuor digitos longa, sesquidigitum lata, figura ut folia nostratis pyri. Flos ejusdem figuræ & totidem foliis constans quot Araticu ponhe; sed minor est & in totum luteus, sed omnia sex folia ad internam partem sanguinei sunt coloris, cætera in totum lutei; nimirum ungues habent sanguineos. Florem sequitur fructus figura & consistentia similis priori, per maturitatem flavus (alias viridis) sed minor, pulpam continens auream, odoris ut caseus putridus & multos nucleos habens ex flavo albicantes, ejusdem cum priori magnitudinis. Fructus propter frigidam suam qualitatem est venenatus. Profunde autem radices agit hæc arbor, amplas, crassissimas, longas, ligno levi instar Suberis, ex quibus clypei formantur, leves enim sunt nec sagittæ aut gladiorum ictus penetrare possunt.

Semen *Araticu ape* figura & magnitudine convenit cum Ponhe semine, colore tantum differens; est enim coloris obscure brunni.

Araticu do mato excrescit ut Panâ & talia fert folia. Flores *credo differre, sed nihil certi ausim affirmare quia Auctor hic lacunam reliquit.*

Fert fructus congestos, oblongos, cæpæ junioris oblongæ figura, virides, qui interius singuli duo habent semina amygdalæ figura & magnitudine, at in una extremitate acutiora, coloris coracini, splendentia, in quibus nucleus.

ACAIAIBA & *Acaiuiba* Brasiliensibus, cujus fructus *Acaiû* & vulgo Cajû appellatur, assurgit in Fagi altitudinem & late se spargit multis ramis, etiam humi; Folia illius sunt egregia, lata, versus pediculum fastigiata, anteriori parte rotunda, nervo & insignibus venis prædita. Flosculos fert umbellatim, octo, novem, decem juxta se positos, & in una umbella ad centum usque conjunctos: cum primum erumpunt sunt candidi, deinde obducuntur incarnatis striis, odoris suavissimi, instar Lilii convallium: quilibet constat quinque foliolis angustis, acuminatis, deorsum incarnatis ut in flore Aurantiæ, in medio autem habet staminulum unicum cum parvo capitello. Post florem primo prodit castanea renis figura (*cujus iconem videre est in descriptione Americæ*) qua incrementum capiente inter illam & pediculum paulatim excrescit pomum oblongum, ovale aut etiam rotundum, quod maturum constat carne spongiosa, fibrosa ac lenta & abundat succo dulci acido adstringente: exterius autem cutis ejus flavescit vel partim rufescit, vel etiam tota est ruffa vel rubra: in quibusdam enim arboribus fructus ruber est & rotundus & cæteris acidior: in quibusdam oblongus & flavus; in quibusdam rotundus & flavus: succus autem admodum maculat linteamina ferrugineo colore, qui elui non potest donec arbores iterum floreant. Castanea, ut dixi, renis ovilli figuram habet, tecta cortice cinereo, crasso & intus spongioso, qui oleum in se continet acre & mordicans, ita ut cuti etiam leviter illitum ignis modo urat, & si quis incautus dentibus comminuat ita labia & linguam exurit ut magno dolore afficiantur: nucleus quoque renis figuram habet, albus, cuticula flava vestitus, quæ separanda: optime sapit tostus & antecellit longe castaneas. Possunt aliquot annis incorrupti conservati: uruntur igne ut oleum in cortice absumatur; hinc malleo contunduntur & nuclei eximuntur & comeduntur. Brasilienses majoris faciunt castaneam ad cibum quam pomum: ex pomo autem exprimunt vinum: contundunt quippe in morta-

mortario ligneo & percolant liquorem, vel etiam solis manibus exprimunt, sinuntque sub-

Anacardium

sidere: recens hic liquor albicat instar lactis, post aliquot dies fit pallidior: saporis est adstringentis, fortis & inebrians. Repositus vero semestri spacio degenerat in acetum, vinoso sapore in aceto adhuc perceptibili. Florere incipit circa finem mensis Augusti, maxime autem floret Septembri, & hinc flagrantissimum spirat odorem per silvas & campos. Quando multum pluit mense Augusto & Septembri, pereunt flores & pauci fructus nascuntur, ut factum anno cIↃ IↃ CXL. Novembri & Decembri, imo & Januario adhuc floret: Decembri & Januario ma-

xima est copia fructuum maturorum: Pluviosis mensibus tristes sunt hæ arbores aspectu; tunc enim folia flava, rutila & pallida fiunt, & maximam partem decidunt, novis subnascentibus: quæ in quibusdam arboribus elegantis ex brunno ruffi sunt coloris, aspectu grata; hinc læte viridia evadunt. Arbor hæc vulnerata fundit gummi pellucidum, consistentia & colore plane simile optimo gummi Arabico, in cujus locum & substituitur. Brasilienses annos ætatis suæ per castaneas Cajû computant, singulis annis unam reondentes. Castaneam autem vocant *Acaguacaya* & *Acajuti* & *Itimaboera*. Ex Ligno varia fiunt, est enim durum: usurpatur in structura scapharum majorum quas *chalupas* vocant, ad sustentacula illa curva quæ basis scaphæ sunt.

Non singulis annis æque eximius proventus hujus fructus, nam interdum certæ pluviæ cadunt, quæ castaneas purgant de flore & vocantur à Brasiliensibus *Acajuacaipiracoba*.

CAP.

CAP. III.

Caa-opia. Mundubiguacu, seu Pinhones. Caaguacuba. Iperoba.

CAA-OPIA Brasiliensibus, Arbor est haud magna; cortice è cinereo rufescenti, striis brunnis: ligno lento; in multos ramos se spargens. Folia habet solida, inferius ex viridi quasi rufescentia, superius dilute viridia & splendentia. Florum illius in umbellis congestorum exordia sunt globuli brunni, magnitudine lentis, qui succedente tempore protrudunt flores, quinque foliolis constantes, ex viridi flavescentes, interius tomento albo vestitos & staminibus subtilibus luteis refertos. Floribus succedunt baccæ, primo virides, cerasi magnitudine, rotundæ, molli cortice tectæ, quæ dissectę ex cortice suo liquoris aliquid eleganter flavi exsudant, intra corticem autem continetur pulpa alba, constans meris cylindris, juxta se positis, qui invicem adhærent. In extremitate ramorum qui flores ferunt, semper duo folia acuminata brunni coloris compacta sunt & quasi semiglutinata & hastam seu venabulum figura referunt: quæ decerpta è pediculo succum emittunt croceum.

Floret potissimum mensibus Novembri & Decembri: Ianuario & Februario maturæ sunt baccæ. Si cortex hujus arboris medius incidatur, præsertim quando incipit florere, & linquatur per unum atque alterum diem, exsudat lachrymam croceo-rubram quæ coagulatur, initio mollis, sed sensim indurescit. Convenit colore & consistentia cum Guttajemi & purgat eodem modo atque dissolvitur, est ruffioris paulo coloris, crocei fere & tingit colore aureo paulo saturatius: dissolvitur in spiritu vini. Lusitani vocant *Goma lacra*.

Jatropha curcas L. vid. Pison p. 83. (ex Juss.)

MVNDVBIGVACV Brasiliensibus, *Pinhones* Lusitanis, mihi *Nux cathartica*. Arbor est in Ficus magnitudinem & figuram excrescens, ligno molli & fragili. Folia habet circa ramos inordinate posita, quodlibet suo pediculo semipedem longo insistens: suntque viridia, ad tactum mollia, foliis Ficus aliquo modo similia, sed non ita profunde secta, verum subrotunda & anterius quasi in tres angulos desinentia. Lignum & folia fundunt è lacteo aquosum succum. Flosculos fert copiosos racematim, parvos, quinque foliis constantes viridibus anterius, deorsum incurvatis, in medio flavis staminulis, quæ decangularem stellam referunt, subdulcis odoris. Sequitur hos fructus turbinatæ figuræ seu instar juglandis mediocris & ejusdem magnitudinis, primo viridis, mox flavus, ubi plene maturuit fuscus sive

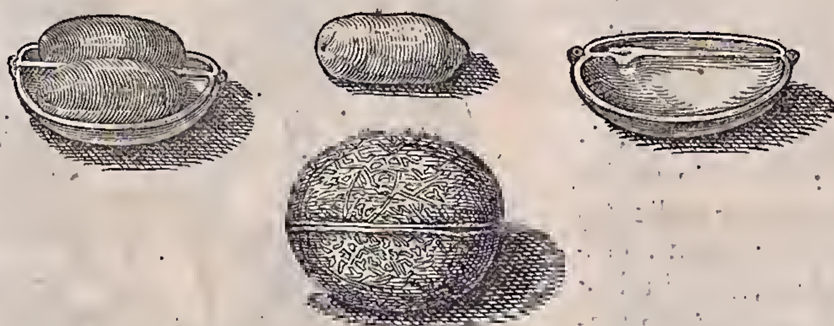

niger; finditur sponte in tres partes, quamvis sex partibus constet; in quolibet fructu sunt tres nuclei magnitudine nucleorum dactylorum, in tribus concamerationibus distincti, cortice nigro,

nigro, corticis castaneæ crassitie, & in extremitate sunt maculæ albæ: ipse nucleus amygdalæ figura & magnitudine, albus instar cuticulæ ovi, exterius etiam pellicula alba obductus, dulcis saporis instar amygdalæ. Valide purgant tres aut quatuor nuclei comesti & quidem nimis, si pellicula interior non separetur; ideo semper adimenda. Arbor facile transplantatur: nam ramus decisus & terræ infixus aliam arborem progenerat; ideo ad sepes vivas faciendas circum hortos usurpatur, nam cito crescunt & fructus ferunt.

ANNOTATIO. Hæc Arbor in Nova Hispania à Mexicanis vocatur *Quauhayehuachtli*; quam Fr. Ximenes ita describit.

Arbor, inquit, quæ fert pineas nuces purgatrices, est mediocris magnitudinis, foliis grandibus instar Lappæ, quasi rotundis & angulatis: fructus pene similis est nucibus communibus, continens tres nuces exiguas, suis septis & cavitatibus divisas, valde similes pineis nucibus forma & medulla: verum facultatibus multum diversis præditæ, nam singulari virtute evacuant superne & inferne omnes humores, præcipue crassos & lentos: quare potissimum usurpantur in morbis inveteratis: quinque aut septem numero, & nescio quo mysterio aut quam ob causam, etiam novem: nonnihil autem ante torrendæ sunt, ut lenius operentur, deinde frangendæ & in vino aut aqua macerandæ: sunt calidæ natura & pingues. Nascitur arbor in regionibus calidis ut Tepeapulco & alibi. *Hæc ille*.

Quum autem è Brasilia nostra accepissem fructus integros & bene maturos; eos ad vivum delineandos curavi uti hîc exhibentur. Dedi autem operam ut integra & vivens planta huc transferretur, sed negligentia nautarum in itinere exaruit; pervenerunt tamen ad me folia & flosculi exsiccati: folia conveniunt cum descriptione Auctoris nostri; flosculi ita contracti erant ut forma dignosci non posset. Scribebat autem Amicus qui plantam mittebat: Plantam hanc ubi à radice duos aut tres pedes ascenderit, nisi putatione corrigatur se instar fruticis spargere in ramos neque in altum se attollere: corticem Stolonum & minorum arborum esse quidem viridem & glabrum; adultiorum vero arborum esse scabrum & fissum: folia confusim & confertim ramis adnasci, superiori quidem parte intense, inferiore pallide virentia, utraque lævia & minime villosa, & quinque ut plurimum venis distincta: Florem emergere è summitate Stolonum, exiguum & coloris herbacei, constantem sex foliolis & in medio aliquot staminibus itidem virentibus. Licet autem flores confertim & interdum quadraginta aut quinquaginta numero prodeant, tamen raro supra duos aut tres fructus producere. Radix crassa est & pene instar Bryoniæ, verum lignosa & recta descendens in terram: in adultioribus arboribus interdum ad quatuor & plures palmos. Porro fructus in Brasilia raro supra tres nucleos simul exhibent: ut mirum videri possit in Nova Hispania ad novem exhiberi, nisi vis eorum plurimum tostura illa corrigatur. Ex omnibus autem quæ Auctores hi produnt liquido patet cum summa cautione exhibendum esse hoc purgans medicamentum, & summam esse habendam rationem ætatis & virium illorum quibus datur.

CAAGVACVIBA Brasiliensibus: Arbor parva, erecto caudice assurgens, haud crasso tamen & sine ramis; superius autem ingentibus vestitur foliis copiosis, sesquipedem longis, plus quam pedem latis, cum insignibus venis, ad tactum mollibus & hirsutis, superne viridioribus quam inferne. Flores fert parvos umbellatim congestos, floribus Tiliæ similes, albos, quinque foliis constantes & in medio habentes umbelicum luteum, odorem quoque florum Tiliæ. Cortex arboris cinereus, lignum fragile. Fructus maturus est niger, qui ab avibus comeditur.

IPEROBA Brasiliensibus: Arbor cortice cinereo & punctulis albis variegato: Folia fert crassiuscula fere similia foliis Tremulæ nostratis, ex viridi cinerei coloris, in quolibet pediculo duos aut tres digitos longo, tria more phaseolorum apposita. Lignum arboris album instar Betulæ, ad varia utile.

Crataeva tapia L. vid. Piso p. 68. (ex Juss.)

CAP. IV.

Tapia. Icicariba cujus resina vocatur Icica. Ibira. Andira Ibiariba. Nhua.

TAPIA Brasiliensibus: Arbor hæc in Fagi aut Quercus altitudinem assurgit: cortice lævi, cinereo; & multos habet ramos: folia autem in quolibet pediculo tria sibi opposita, lævia, splendentia, superne saturatius, inferius dilutius virentia, quatuor aut sex digitos longa. In extremitatibus ramorum octodecim, viginti, triginta aut plures pediculi sunt cerasini, in quibus singulis flos constans quatuor foliolis albis, digitum longis, quodlibet habet suum petiolum, digitum fere longum, figura ferri venabuli & nervum secundum longitudinem ac venulas obliquas virescentes, ut folia alicujus arboris, & cum his alternatim posita quatuor foliola brevia virescentia; inter omnia hæc enascuntur Staminula multa subrussa circiter sesquidigitum longa: in medio denique horum erumpit pediculus duos aut semidigitum longus. Fructum fert rotundum, magnitudine mediocris pomi, qui quando maturuit flavus instar aurantii, ac corticem illi æqualem habens: interius autem plenus est lapillis duris magnitudine seminis cerasorum, oblongis, flavis; & nucleum continentibus album. Circa lapides autem est pulpa alba, mollis, dulcis, saporis ac nauseabundi odoris. Edulis est fructus. Lignum hujus arboris fragile, medulla alba Sambucina. Folia hujus arboris contusa excellentissimum sunt remedium contra malum hic perfamiliare quod vocant *Bichos de cu*, si exterius applicentur.

Amyris elemifera L. vid. Piso p. 59 (ex Juss.)

ICICARIBA Brasiliensibus, cujus resina vocatur *Icica*: Arbor est alta, caudice haud ita crasso, cortice glabro & gryseo. Crescit fere ad modum Fagi. Folia fert in ramulis, duo semper sibi opposita, & tertium solitarium in fine, quidam ramuli habent sex, bina sibi opposita, & duo in fine, interdum duo vel tria paria in uno ramulo opposita & unum in fine: pyri foliis similia, tres digitos longa, anterius acuminata, instar pergameni crassa, læte viridia, splendentia, nervo secundum longitudinem & venis oblique discurrentibus. In ramis ubi ramuli foliorum oriuntur, proveniunt copiosi flosculi, racematim seu verticillatim congesti, plane parvuli, quatuor folio-

lis vi-

lis viridibus constantes, stellulæ figura: foliola autem illa viridia in ambitu alba lineola sunt circumdata, & in medio floris sunt aliquot staminula flavescentia. Post florem sequitur fructus, magnitudine & figura olivæ, coloris mali granati, habens intus pulpam odoriferam, ut est lachryma arboris. Cortex quippe vulneratus una nocte fundit resinam odoratissimam, odoris instar Anethi recentis contusi, quæ postridie colligi potest, Lusitani vocant *Almecegam*, id est, Mastichen. Corticem exteriorem non incisum si manu mulceas paululum, mox insignem spargit odorem. Resina consistentiam habet mannæ, coloris ex viridi pallide flavescentis, ac commode tractari manibus potest: insignis est ad vulnera capitis & ad omnia quæ gummi Elemi usurpatur.

ANNOTATIO. Eadem arbor aut valde similis describitur à Fr. Ximene. *Huitzzilxochitl*, inquit, quam alii vocant *Anetl-inan*, est arbor mediocris, similis illi quæ fert Liquidambar, truncum habet lævem & rectum, exteriore parte obscure virentem, interiori candidum; frondes serratas & acutas, similes basilico: flosculos pallidos ad oram flavescentes; sapore juxta & odore similes Anetho & iisdem viribus pollentes: efficaciæ quoque majoris & nonnihil adstringentes. Nascitur locis calidioribus Cuernavacæ, è ramusculis terræ inditis, facili propagine. Calida est & sicca quasi in tertio gradu: folia illius confricata & emplastri modo applicata pellunt rigores & frigora febrium. Corticum decoctum provocat urinam & sudorem: aperit oppilationes: sanat quartanam: movet menses: corroborat cor: dissolvit tumores & apostemata, tollit cruditates, juvat ventriculum: & vapor decocti curat morsus scorpionum. Ex hac arbore exsudat resina quædam (sive gummi) odorifera, diversa tamen ab illa quæ emanat ex arbore in Florida nascente, quæ fœniculum redolet atque ab Hispanis usurpatur sub nomine Sassafras. *Hæc ille.*

Affertur hæc resina è Nova Hispania magna copia, atque etiam ad eundem modum colligitur in Brasilia, jucundi odoris.

IBIRA Brasiliensibus; Arbor Betulæ figura crescens, cortice fusco & punctulis albis notato: ligno lento, & cortice tenuissimo. In ramis ramulos alternatim positos habet, & novem folia itidem opposita, tres circiter digitos longa, angusta, acuminata, figura foliorum Salicis, superne saturate viridia, glabra, splendentia, inferne cinerea & mollibus pilis cinereis quasi lanugine tecta: quæ stantia in arbore deorsum se inclinant. Flores fert albos, sex oblongis foliis constantes, odoratos, ad singula paria foliorum binos. Fructus est ovalis, & magnitudine avellanæ: saporis aromatici ac acris qui loco piperis in cibis usurpatur siccatus & in pulverem redactus. Habet enim insignem vim aromaticam, nec ita acris est ut Pimenta. Xilopia sericea S. Hil:

Cortex arboris detractus loco funium usurpatur, est enim lentissimus. Ex eodem etiam fiunt funiculi sulfurarii ad sclopeta explodenda necessarii. Quando detrahitur albus est, separato exteriori fusco, & statim fit rufescens quadrante horæ.

Floret mense Februario.

ANNOTATIO. Hæc arbor videtur esse eadem cum illa Novæ Hispaniæ, quam Fr. Ximenes ita describit: *Ytzlehuayopatli* est arbor frondibus Limonis, inferiori parte candidis & villosis, superiori inclinantibus ad nigrum. Fert flores candidos & minutos: fructumque exiguum, rotundum, odoratum & acris saporis, quique eundem saporem obtinet cum caryophillis, ita ut il-

ut illorum vicem supplere, si opus sit, possent, non solum in cibis sed & medicamentis: cortices trunci minus calefaciunt, licet nonnihil amaricent: minime autem folia, licet odore parum differant à corticibus. Cortex contusus & quantitate duarum dragmarum haustus fertur esse insigne remedium adversus sanguinolentas alvi dejectiones. Nascitur in collibus *Huit lango*. Hæc ille.

ANDIRA IBIARIBA Brasiliensibus; *Angelim* vulgo Lusitanis: Arbor est *cujus tamen caudicem, ramos, folia & flores Auctor non describit.* Fructum fert figura juglandis, ovi gallinacei magnitudine, & cortice ejusmodi viridi, qui uno latere quasi suturam monstrat: cortex dissectus magnum nucleum ex albo flavescentem continet, non edulem sed venenosum.

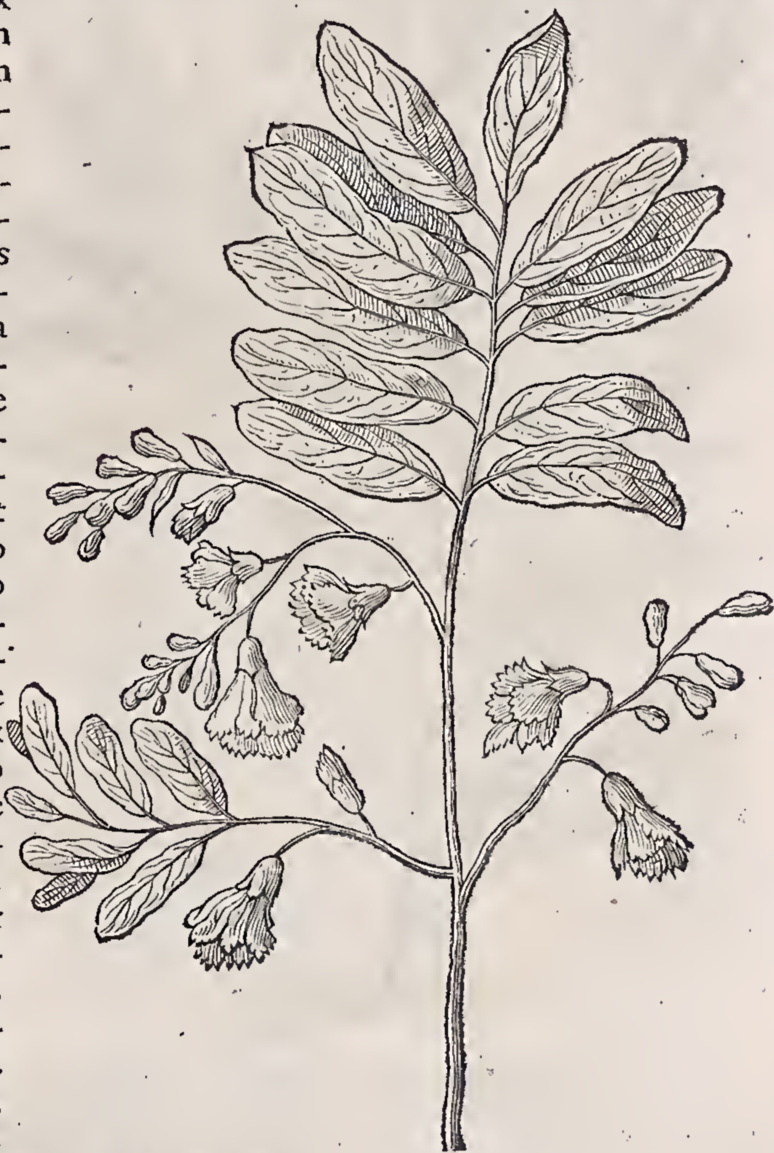
Lignum arboris usurpatur ad varias res faciendas in ædibus. Feræ admodum pinguescunt esu hujus fructus. Iconem hujus arboris dabit D. Guilhelmus Piso, & plura de illius facultatibus.

NHVA Brasiliensibus; Arbor alta, cortice gryseo, superius in multos ramos contortos seu nodosos expansa. In ramis habet ramulos alternatim oppositos uti & folia in ramulis opposita ac unicum in extremitate (nimirum in quolibet duo aut tria paria foliorum & quintum vel septimum solitarium) oblonga, superne saturate viridia, inferne dilutiora & nervo ac venis obliquis conspicua, brevi pediculo insistentia. Florem producit, *quem tamen Auctor non designat*; Fructum fert globuli lusorii magnitudine, rotundum, albescentem, brevi petiolo innitentem, cuticula pallida, carne alba, saporis subamari: intus autem habet lapidem durum, oblongum, fuscescentem: maturus decidit, colligitur & comeditur.

CAP. V.

Cebipira. Iabotapita. Ietaiba. Ibaree. Ibirapitanga. Camacari. Paco caatinga.

CEBIPIRA Brasiliensibus; Arbor est grandis & ramosa, quæ lignum habet durum, adspectu fere simile fagino, ex quo rotæ machinarum & curruum fabricantur: cortice gryseo cum fusco mixto. In ramis habet ramulos alternatim sibi oppositos, intervallo semipedis fere, in quibus alternatim vel etiam directe sibi opponuntur folia parva, duos digitos circiter longa, & duas tertias partes digiti lata, ubi latissima, figura similia foliis Buxi, superne saturate viridia, & splendentia, inferne quasi cinerescentia, nervo secundum longitudinem, & venis minutissimis reliquis prædita. Flores fert copiosissimos, in quolibet ramulo quindecim, viginti & plures, suo quoslibet pediculo brevi insidentes, magnitudine florum pomorum, aut paulo majores, quinque foliis constantes quæ prodeunt ex nigro calice illique insident. Duo folia floris majora sunt & prope hæc octo aut novem parvula stamina alba apicibus nigricantibus. Floris foliis decidentibus nascitur è medio siliquula, ex viridi subflavescens, in qua semen continetur. Foliola floris omnia sunt corrugata ut pannus Gossypinus Lusitanus. Color illorũ dilute cæruleus cum albo; superius floris folium prope calicem maculam habet rufescentem, & est inodorus.

Arbor

Arbor læta quando floret, nimirum mensibus Octobri & Novembri.

JABOTAPITA Brasiliensibus. Arbor cortice gryseo, inæquali, ligno molli & lento: Fert folia pyri foliis quodammodo similia, alternatim opposita, dilute viridia; & in certis ramulis copiosos flosculos racematim congestos, pediculo suo innixos, quinque foliolis constantes flavis & staminulo crasso luteo, figura florum Keyri, & odoris suavioris quam illi. Fructus quoque provenit racematim: nimirum in quolibet pediculo bacca, magnitudine nuclei cerasini, conica fere vel quasi triangularis; cuilibet autem baccæ, aliæ duæ, tres, quatuor, quinque insident sine pediculis, ovales, ejusdem cum inferiore magnitudinis, omnes coloris nigri, ut myrtilli nostrates, & eodem modo tingentes, carent acinis, & sunt saporis adstringentis. Floret Decembri & Januarii initio, maturat fructum Martio & Aprili.

Ochna jabotapita L. (ex Juss.)

JETAIBA Brasiliensibus, Arbor cujus & fructus ab ipsis vocatur *Ietaia. Caudicem, folia & flores non invenio ab Auctore nostro descriptos: Ex icone tamen folia cognosci possunt.*

Hymenaea courbaril L. vid. Pison p. 60 vid. etiam Pison alt. edit. p. 123, fig. cum fructu. (ex adr. de Juss.)

Fructum fert in siliquis, quatuor aut quinque digitos longis, duos latis, compressis, quodammodo duris, coloris saturate epatici & splendentis. Fracta siliqua seu malleo contusa continet in se substantiam farinaceam, filamentosam, pallide subincarnatam, tactu mollissimam, referentem farinam siligineam leviter humectatam, quæque pultescere incepit, saporis alioquin farinacei & subdulcis. Huic autem substantiæ tres aut quatuor lapides, magnitudine dactylorum sunt involuti, figuræ ovalis, sed in duobus lateribus compressi, duri, glabri, coloris castanei: Pulpa comeditur cruda, estque saporis haud contemnendi.

Hæc arbor dat resinam odoriferam; quam Brasilienses vocant *Ietica cica*, Lusitani vero *Anime*, quia similis & Animæ quæ ex India Occidentali affertur.

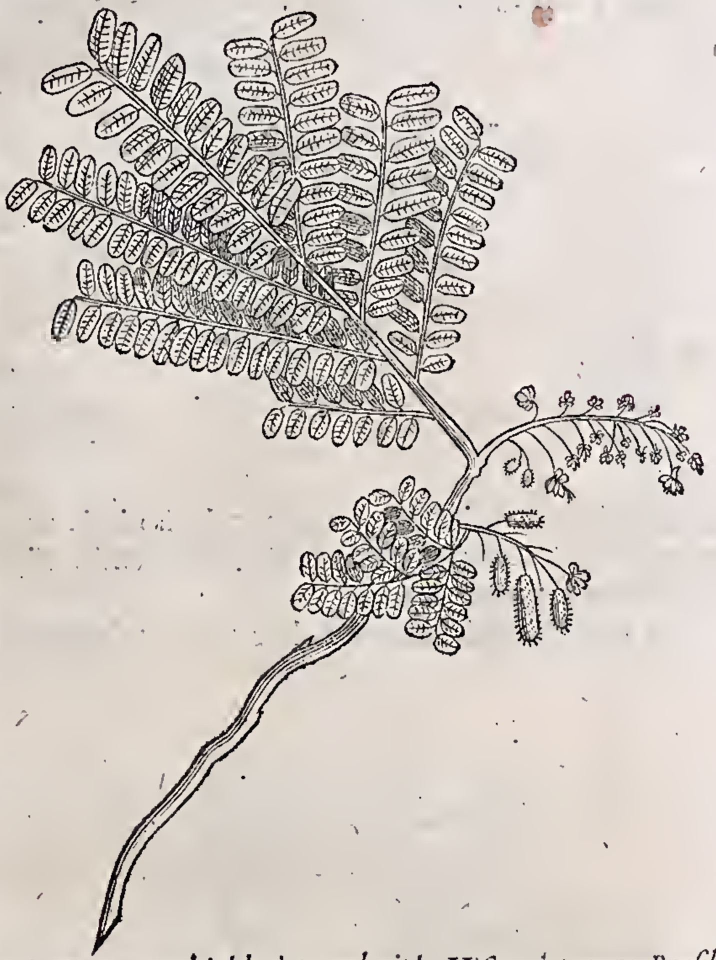
Lignum ejus valde durum usurpatur ad trabes ædificiorum atque axes machinarum.

Plura de hac arbore & Resina dicta invenies à D. VVilhelmo Pisone, cui & hæc Icon debetur.

IBIRAEE Brasiliensibus; Arbor cortice gryseo, glabro: folia habet inordinate posita, læte viridia, similia foliis cerasi nostratis acidæ, sed non serrata. *Reliqua apud Auctorem nostrum desiderantur*; sed hanc utcunque descripsi, Americ. lib. xv, cap. 9. sub nomine *Hivoraë* ex Joan. Lerio. Cortex est, inquit, semidigitali crassitudine, sapore gratus præsertim recenter detractus, Species Guajaci quantum accepi à duobus Pharmacopeis qui nobiscum mare transierant. Eaque barbari utuntur adversus luem veneream.

IBIRAPITANGA Brasiliensibus, Lusitanis *Pao Brasil*: Arbor satis alta, cortice fusco, brevi-

brevibus ſpinis armato: ramis alternatim oppoſitis, in quibus & ramuli itidem oppoſiti, uti & folia ad eundem modum; inæqualia nimirum paria in quolibet ramulo; circiter digitum longa, figura Buxi foliis ſimilia, craſſiuſcula, ſaturate viridia, ſplendentia, ſine petiolis ramulis innitentia & quidem non extremitate quæ medio folii reſpondet, ſed verſus alterutrum latus. Hinc inde etiam in ramis prodeunt ramuli, ſeſquidigitum & amplius longi, multis floribus quaſi in unum congeſtis onuſti, pediculis ſemidigitum longis inſiſtentes, quinque foliolis conſtantes, quatuor vulgariter cavis & quinto repando, quod rubrum & in extremitate ſua flavum, reliqua flava, duo repanda proxima ungues habent rubros; in medio ſtaminula flavo-pallida, apicibus flaveſcentibus. Odoris ejuſdem, at fragrantioris, cujus Lilium convallium. Sequuntur flores ſiliquæ, oblongæ, duorum circiter digitorum, plane compreſſæ, exterius aculeatæ, obſcure fuſcæ, nihil in ſe continentes. Floret Decembri. Circa Alagoa & alibi frequens.

ANNOTATIO. *Fr. Ximenes*. Planta quam vocant *Cuhuraquam*, Mexicani *Quammochitl huitzquahuitl*, Hiſpani autem *Braſil*; eſt frutex ſpinoſus, agens radices candidas & ſurculoſas: è quibus prodeunt trunci exterius vergentes ad colorem roſſum, interius ſaturate rubentes, contorti; & pleni foliis pene figura cordis, cum multis venulis, quæ orbiculatim diſcurrunt à medio foliorum ad oras. Naſcitur in regionibus frigidis, planis, atque montuoſis Mechoacan: ubi & aliæ duæ ejus reperiuntur ſpecies, quarum unam vocant *Pinguaquam*, alteram *Iacuam*. Eſt ſapore adſtringenti, frigida & ſicca: tingunt illius ligno verum colorem coccineum: decoctum illius primo fit fulvum, & mox rubrum: Et ſi addas alumen tam elegantis coloris fit ut minium æquet. Lignum eſt frigidum, mitigat febres, reſtringit & corroborat.

CAMACARI Braſilienſibus: Arbor alta, caudice tamen haud craſſo, plerumque recto, cortice gryſeo: folia fert alternatim appoſita, longa & laurinis haud abſimilia, ſuperius ſaturate viridia atque ſplendentia, inferius dilutoria.

Arboris hujus cortice inciſo, effluit lachryma liquida, valde glutinoſa, paulum ruſeſcens, nullius odoris manifeſti. Vtuntur ea adverſus vermiculos pedum, illinendo. Lignum arboris flaveſcit, & ciſtæ, quibus ſaccharum imponitur, ex illo conficiuntur.

PACO CAATINGA Braſilienſibus, Arbor, (*cujus nec caudicem nec folia nec flores ab Auctore deſcriptos inveni.*) Fructus fert in uvam congeſtos, novem aut decem digitos longam; magnitudine ceraſi ſilveſtris, nigri coloris, & nucleo ceraſino, adſtringentis ſaporis; à columbis avide devoratur, ab hominibus non: uſurpantur ad tingendum colore cæruleo: poſſunt autem baccæ ſiccari & diu conſervari.

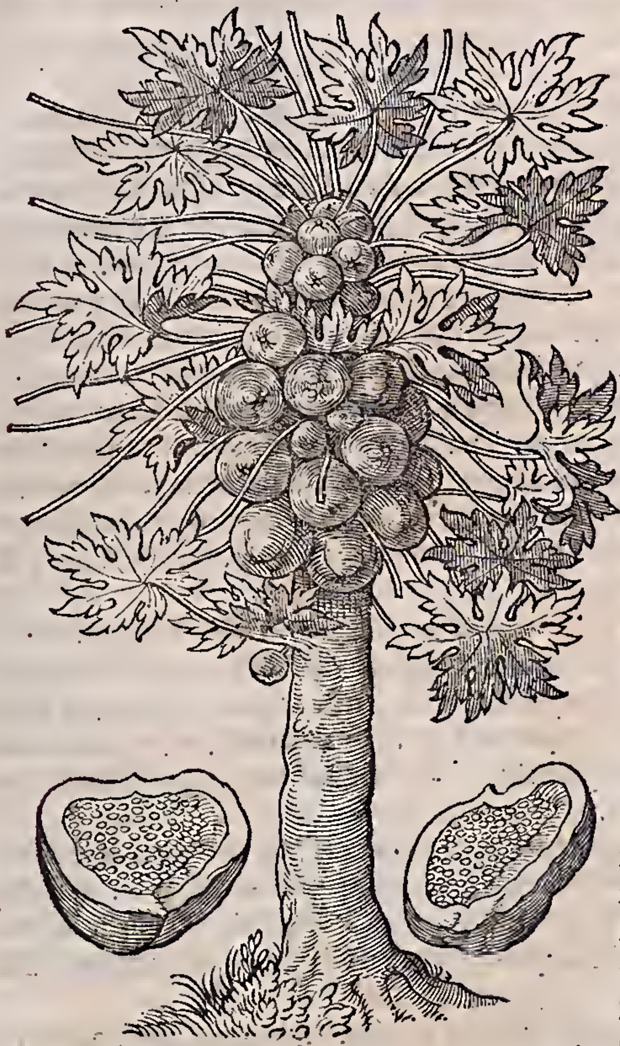
ANNOTATIO. Videri poſſet eadem arbor cum illa quam Fr. Ximenes appellat *Guayabaram*, & in Inſula Hiſpaniola dici *Huberum* ſcribit; verum ambigo quia illius fructum edulem facit; noſter hunc ab hominibus edi negat, cum Oviedus teſtetur, fructui tam grandia eſſe oſſa, ut parum admodum edulis carnis habeat, fieri poteſt ut fructus Paco Caatinga edulis quidem ſit non tamen appetatur ab hominibus ob cauſam illam. Vide quæ in Deſcript. Americæ de Guayabara diximus.

CAP. VI.

Mamaoeira mas & fœmina. Vrucuri Iba.

MAMAOEIRA Braſilienſibus; vulgo *Papay*, cujus fructum Luſitani vocant *Mamao* à figura, quia Mammæ inſtar pendet in arbore: Duæ ejus reperiuntur ſpecies, Mas & fœmina. Mas ubique in ſilvis obvia, fœmina haud ita frequens, & in hortis tantum abundat. Mas

Mas assurgit in altitudinem viginti & plurum pedum; in ambitu crassitie circiter duorum pedum. Cortex cinereus, satis lævis, & juglandini æmulus, in summitate autem ubi folia circumstant, aliquantulum ruffus. Folia autem ubique erumpunt circa caudicem, sed à terra ad medietatem altitudinis statim abscinduntur in junioribus, reliqua medietas usque ad summum foliis vestita relinquitur. Quodlibet folium insidet suo pediculo rotundo, cavo, rufescenti, satis crasso, fere directe à caudice extenso, sursum quoque & deorsum vergenti, unum, duos, atque etiam duos & semis pedes longo. Folium autem quasi centro suo insidet pediculo, orbiculare, pedem latum, sed in sex vel septem lacinias dissectum; & quælibet lacinia iterum septem habet incisuras, ita ut eleganter sint dissecta & læte viridia. In similibus pediculis provenit & flos: talis autem major pediculus dispescitur in plures ramulos, in quibus multi flores oblongi, suo brevi pediculo insistentes, quinque foliis incurvatis constantes, coloris pallide flavi, quasi è cera essent facti; in medio stat stamen pallide flavum. Flos inodorus & decidit, raro succedente fructu, nisi arbor sit transplantata & duorum aut trium annorum. Falsum porro mares non ferre fructum, uti & fœminam non ferre fructum nisi mas adstet, contrarium enim me multiplex experientia docuit: fructus vero maris quando nascitur pediculo illo longo pendulus est deorsum versus, figura similis fructui fœminæ, sed plerumque minor & exterius striatus quasi pepo, nimirum quinque striis secundum longitudinem, & quinque minus profundis alternatim positis, ita ut non male referat marsupium, quale fœminæ gestant in Misnia. Interius carnem & semina habet ut fœmina, sed non ita flavam aut bonam. Immaturi fructus copiose lacteum succum de se fundunt. Lignum arboris fragile & molle, turgetque eodem lacteo succo, ingrati & acerbi saporis.

Mamaoeira fœmina similis mari caudice & foliis, sed ut plurimum majoribus; neque pediculi foliorum sunt ruffi, sed virides. Flores fert non in pediculis longis, sed ad ipsum caudicem, ubi pediculi foliorum inseruntur. Flos est magnitudine floris Gladioli, constans quinque foliis flavis, supra duos digitos longis, vix tertiam partem digiti latis, instar ligulæ angustis, hæc deorsum retrorsum contorta, quasi è cera facta essent; in medio stamen ovale, pallide flavum, magnitudine nuclei pruni, cui insidet corona egregia, flava, figuræ fere ut illud genus fungorum quod *Zeigenbart* vocant. Flos dulcem odorem fundit instar Lilii convallium, sed non ita fortem. E medio cujuslibet floris nascitur fructus; nec folia floris decidunt ante quam fructus juglandis magnitudinem habeat, manente quoque ad tempus stamine floris in umbelico fructus. Fructus ita caudici adnati ad exortum pediculorum foliorum, referunt mammas, unde nomen meruerunt apud Lusitanos: magnitudinem acquirit pyri cotonei aut vulgaris melonis, & ejusdem figuræ: immaturus est viridis & incisus exsudat lac: maturus ex viridi flavus, carne lutea instar melonum, & cortex eodem modo separatur & fructus dividitur, qui in medio pulpæ copiosa habet grana, unus nimirum fructus viginti aut triginta supra centum & plura, ovalis figuræ, magnitudine coriandri, in superficie rugosa, fusca, nucleo intus albo: saporis sunt hæc grana ejusdem cum Nasturtio aquatico nostrate, includunturque pelliculæ tenui, splendenti; quæ detrahenda est, si quis semina velit servare. Pulpa eadem est quæ melonum colore & sapore, sed inferior. Fructus crudus edi potest, sed ut plurimum solus aut cum carnibus coquitur: non magni autem fit ob abundantiam. Si quis fructum immaturum decerptum abscondat in arena sub dio statim maturescit & fit flavus. Arbor toto anno fructibus onusta cernitur, & semper etiam floret. Ex quolibet

semine

femine annuo spatio habetur arbor fructifera: nulla autem durat ultra quatuor annos. Signum prognosticon mortis est, quod cacumen ejus sponte corrumpatur, illam enim corruptionem sequitur totalis interitus. Raro reperitur arbor habens plus quam unum aut alterum ramum, maxima pars caret ramis, atque ita speciosiores sunt.

ANNOTATIO. Fr. Ximenes. *Papaya* est arbor mediocris, quæ fert folia grandia & similia ficulneis, cum quibusdam angulis; fructum magnum & crassiusculum, grati quidem saporis, sed non satis probi nutrimenti. E fructu antequam maturuerit salit quidam liquor utilissimus contra impetiginem: succus autem qui è maturo exprimitur, mitigat dolores ventris. Nascitur in Insula Hispaniola & regionibus calidis Novæ Hispanæ, uti Cuernavaca, Tlaquiltenango & Yoatepec. E fructu adhuc immaturo solent conficere conservam, quæ mirifice temperat immodicum corporis æstum, & recreat cor: cujus rei sæpe experimentum cepi in nostro Hospitali Guastepec. *Hæc ille*. Accepi à quodam amico qui aliquandiu vixerat in Insula *Tabago* ubi hæc planta frequens, ut plurimum uno anno adolescere & fructus ferre: assurgere autem ad altitudinem quindecim & non raro viginti palmorum, crassitudine pene humana: caudicem autem illius esse spongiosum & molliorem, sine ramis, tantumque in summitate foliis esse coronatum; fructus enasci ex ipso caudice orbiculares, sapore valde similes meloni, & intus refertos granulis nigris sapore sinapi: credi denique leniter alvum laxare; & fructum interdum pendere quindecim libras.

VRUCURI IBA Brasiliensibus: Palmæ species est per omnia dactylo similis, excepta magnitudine, & quod folia non sint spinosa. Flos ut Locara: Fructus (qui & Urucuri vocatur) fert racematim ut Pindoba: quilibet autem habet magnitudinem pruni, lutea cuticula & pulpa lutea filamentosa constans pauca, dulci: intus continet lapidem durum, in quo nucleus candidus, edulis: quilibet fructus insidet cupulæ squamosæ. Ex cortice nuclei applicato tubulo fit instrumentum ad peti fumum hauriendum.

Ex ligno hujus arboris cæso & contuso (nam filamentosum plane est) fit sine alia opera farina, quam vocant *Farinha do pao* Lusitani & Brasilienses Urucurî-vî qua utuntur in defectu Farinhæ de Mandioca, & est coloris rufescentis. Rami hujus arboris seu folia serviunt ad tegendas casas & ad vinciendum, sunt enim lenta, ideoque magno usui sunt itinerantibus. Ex fructu fit oleum uti è fructu Pindoba.

In ipsa arbore nascitur polypodium, Caraguata, quæ aquam præbet ad bibendum, vocatur à Brasiliensibus *Vrucatû*, quam descripsi inter Herbas.

CAP. VII.

Guayaba. Araca-iba. Gonandima.

GUAYABA: Belgis **Granaet-peeren**, ob nucleos quos continet & ruborem pulpæ. Arbor in Malus figuram excrescit & in plurimos se diffundit ramos. Cortex illius lævis est, pallidus, instar corticis Aceris. Folia fert bina sibi opposita in brevissimis pediculis, quæ prædita sunt nervo & venis parallelis lunaribus oblique discurrentibus & valde conspicuis; ad tactum dura, foliis Fagi seu rectius Hanenbuche nostratis quodam modo similia; inferius autem venæ protuberant, superius profundæ sunt, & quasi rugosa apparent folia. Est autem quodlibet folium superius pallide viride & splendens quodammodo, inferius non splendens; duos vel tres digitos longum, unum vel sesquidigitum latum. In exortu porro binorum foliorum, alius pediculus brevior enascitur qui florem fert magnitudine floris Cotonei, quinque foliis albis constantem, ac in medio multa staminula villosa alba habentem, figura cristæ pavonum. Florem sequitur fructus, magnitudine & figura pomi nostratis, oblongiusculus paulo, cortice parum rugoso ac cum maturuit ex viridi flavescente: pulpa quasi sanguine juxta in albo-pallido, continetque multos lapides granatorum aut mespilorum instar, qui una comeduntur, sunt enim parvi, gratique saporis fructus. Triplicem autem habet saporem & tot diversas etiam facultates: nam cum maturus quidem, non tamen flavescens nec mollis, hinc saporis est austeriusculi, adstringentisque: quando flavus quidem est, non tamen mollis plane, tum bene sapit & mediæ naturæ est, imo hinc optimus tam crudus quam coctus: quando denique plene flavus & mollis, tunc odorem & saporem habet dulcem instar fructus rubi Idæi, ac comestus movet alvum, nec ita salubris est si paulo largius sumatur, nam & tunc in ipso vermes generantur & facillime corrumpitur. Radix hujus arboris quinque aut sex ulnarum longitudinem sæpe superat, exterius cuticula ruffa instar avellanæ prædita, interius tota alba, succulenta ac subdulcis. Hæc in aqua cocta ac pota mirifice medetur dysenteriæ.

Hæc arbor non est naturalis hujus terræ, sed aliunde ex America septentrionali & Peru traducta. Nam primo unica fuit allata, dein aves comederunt fructus, & cum excrementis

grana

grana fructus reddiderunt, ex quibus multæ natæ & in infinitum auctæ arbores, ut jam nullum plantarium inveniatur ubi non exstet.

ANNOTATIO. Fr. Ximenes. *Xalxocotl* (quam indigenæ Insulæ Hispaniolæ vocabant *Guayabo*, est arbor grandis, & ab Hispanis similiter vocatur *Guajabo*. Tres illius reperiuntur species; de una hic non agemus: reliquarum prima est foliis aurantiæ, sed minoribus & villosis; floribus candidis, fructu rotundo & pleno granulis instar ficuum, unde illi nomen natum quod sonat fructum arenosum: folia sunt acida, adstringentia & valde odorata, sanant scabiem, & solent illis uti in balneis: cortex est frigidus & siccus & valde astringens; decoctum illius discutit inflaturas crurum & sanat plagas fistulosas; surditati quoque volunt mederi & ventris dolores tollere, propter facultates quasdam occultas quæ in illo observantur. Fructus est calidus & siccus, præcipue pars ejus exterior quæ solida, nam interior tenera est & caloris moderati, redolens quodammodo cimices, nihilo tamen minus mensis infertur & à plurimis cum voluptate gustatur, licet non omnibus ex æquo conveniat. Sunt qui concoctionem adjuvare dicant & ventriculum calefacere, è causa frigida languidum. Secunda species fert fructus longe majores neque tam male olentes, itaque delicatiores censentur: folia illius sunt virentia instar Aurantiæ. Nascuntur locis calidis, montosis atque planis, præcipue in Cuernavaca & toto Marchionatu, ubi passim obviæ sunt. E foliis utriusque fit syrupus utilissimus adversus alvi fluxum, & tam efficax quam rosarum siccarum; componitur hoc modo: Sumunt foliorum sex libras & probe contusa macerant per noctem in duodecim quartillis aquæ, dein ad ignem tertiam partem excoquunt & percolant, additisque sex libris optimi sacchari, eousque coquunt donec consistentiam syrupi acquirat, de quo tantum sumitur quantum opus est pro ratione ægrorum. *Hæc ille*. Oviedus lib. VIII. cap. 19. hanc plantam ita describit. Est arbor grandis, foliis aurantiæ, sed rarioribus ramis & magis sparsis, frondibus quoque haud ita virentibus, formaque magis accedentibus ad Lauri folia, nisi quod latiora sint, crassiora, & venis magis turgidis. Duæ sunt species, sed utraque fert fructus instar pomorum, alios oblongos, alios carne rubra, alios candidà, omnes cortice viridi aut flavo ubi plene maturuerint: verum quia maturi sapore sunt ingratiore & vermibus obnoxii, ut plurimum virides carpuntur: intus sunt solidi, in quatuor partes veluti divisi, quibus & granula quædam durissima continentur: in fastigio habet fructus coronam foliorum minutorum quæ facile excidunt. Meminit & Gomara & Monardes apud Clusium. Iconem ab Hispano acceptam edidi in Histor. Americæ lib. V. cap. 3. accepi deinde ramulum cum foliis & fructibus, verum immaturis: & deprehendi folia bene expressa & descripta ab Oviedo: fructus autem coronas habebant, sed foliola jam exciderant, neq; fructuum substantiam potui dignoscere, quia erant penitus siccati & contracti.

ARACA IBA Brasiliensibus: cujus fructus appellatur *Aracaguacû*; hæc arbor similis est Guayabo figura, cortice atque ligno: sed folia differunt: *quæ tamen ab Auctore nostro descripta non inveni, sed ex Icone agnosci possunt.* Fructum fert mediocris mali magnitudine, rotundum, quando maturuit viridem, & superne umbelicum obtinentem, carnem habet albam, odore, sapore & substantia carni Aracamiri similem: in medio autem continet multos lapides mole pisorum minorum, obrotundos, paululum compressos, ex albo subflavos & duros ut nuclei cerasorum,

O

rum, intus habentes nucleum album: adhærent hi lapides carni per multa filamenta tenuissima.

Species altera cujus fructus vocatur Araca-miri supra descripta est inter frutices.

GONANDIMA Brasiliensibus: Alta & procera est arbor, sorbo aucupariæ ex parte similis, cortice cinereo, caudice in multos ramos disperso. Lignum illius incisum fundit de se luteum succum, qui sponte effluit ac postea indurescit, ita ut instar picis sit fragilis, nullius odoris nec usus, quod sciam, apud Incolas. Et quia hæc arbor ripas amnium amat, radices habet multas, varie extra ripas super aquas contorte expansas. Folia habet sibi invicem opposita, angusta, acuminata, solida, lævia, viridia, splendentia: Flores fert multos umbellatim, qui ita proveniunt: primo elegantissimi miniati coloris, in singulis pediculis saturate rubentibus, semidigitum aut plus longis enascuntur septemdecim, octodecim, viginti juxta se in una umbella, rudimenta floris constantia ex foliolis complicatis, ovalis fere figuræ, & magnitudine pruni silvestris, eleganter quinque lineis obscure rubescentibus secundum longitudinem quasi distincti; hæc paulo post se pandunt in florem quinquefolium elegantissime rubrum, constantem quinque foliis cavis seu semilunaribus, exterius curvatis: in medio extat stamen saturate rubrum; figura plane ut Caryophyllus aromaticus, cui superius adhuc quinquangularis stellula rubra imposita cernitur. *Fructum hujus arboris ab Auctore descriptum non inveni.*

CAP. VIII.

Aninga iba. Arariba. Mucuitaiba. Tamarindi. Ivaumba.

ANINGA IBA Brasiliensibus, arbuscula quinque aut sex pedes alta, unico tantum caudice, cortice cinereo instar juglandis: fert superius septem, octo, decem aut etiam plura folia, magna, nervo & venis conspicuis, figura pene Sagittalis majoris; quæ singula insident pediculo suo succulento & minimum digitum crasso, sesquipedem longo, & in medio processum instar cornu habenti. In eadem summitate inter folia enascitur julus (qui fructus illius est) multis quasi quadratis constans. Comeditur tempore necessitatis. Florem fert unicum, magnum, unico folio carinato constantem, coloris pallide flavi; in medio autem habet stamen crassum, flavum. Fructum fert ovi Struthionis magnitudine, vel etiam majorem & ejusdem figuræ.

Ex ligno hujus arboris viridi atque sicco faciunt Brasilienses *Iangadas*, id est, rates suas ad fluvios trajiciendos.

Vide plura de hac in commentario D. Pisonis.

ARARIBA Brasiliensibus: Arbor cortice cinereo, instar Fraxini interius albo, qui in aqua coctus fit ruber & eum illo tingitur. *Nihil præterea de hac Arbore ab Auctore annotatum inveni.*

MUCUITAIBA & MOCITAIBA Brasiliensibus, *Pao Santo* Lusitanis. Arbor figuram grandis quercus aut pyri silvestris habens; cortice cinereo, glabro: folia pyri nostratis similia. Flores fert, *quos tamen Auctor non descripsit.* Lignum ejus ex albo subflavum est, medium autem ex ruffo nigricat; optimum est & durissimum.

In summitate arboris hujus & summis illius ramis nascitur planta alia Spithamæ longitudine, quæ radiculis nititur in ramis, & radice paulo crassiori; in hac ordine reperiuntur octo, novem

noveni vel decem globuli flavi instar myrobalanorum, striati & superius acuminati, in quo acumine folium extat, sex aut septem digitos longum, angustum, dilute viride & ad flavum inclinans, nervo in medio secundum longitudinem.

ANNOTATIO. Alia videtur hæc Arbor à *Guayacan*, quam similiter Hispani vocant *Palo Santo*, quia illa (ut scribit Fr. Ximenes) arbor est mediæ magnitudinis, trunco silvestri, macilento & spinoso, foliis paulo majoribus rutæ foliis: floribus cæruleis; cortice cinereo, licet qui truncum crassiorem tegit sit rubicundus: Lignum fuscum & medulla Cyanea. Cortex est valde amarus, unde una cum foliis creditur calidus in secundo gradu, cum manifesta siccitate, quamvis in medulla amaritudo illa non sentiatur. Iconem autem herbæ illius quæ in summis illius ramis nascitur, ex herbis siccis ab Auctore collectis, delineandam curavi. Globuli autem illi flavedinem suam adhuc obtinent licet siccissima; interius autem continent spongiosam substantiam cum multis filamentis quæ illam permeant. Radix autem crassior è qua filamentosæ radiculæ oriuntur squamosa est.

TAMARINDI: Lusitanis *Tamara azecla*: Arbor in maximæ Tiliæ magnitudinem excrescit, caudice exterius gryseo, ligno albo ut Betulæ & satis lento. In multos expanditur ramos, quorum quilibet in multos minores dividitur, qui ramulos gerunt

hinc inde alternatim dispositos, tres aut quatuor digitos longos, in quibus ordinatim posita foliola parva, paulo plus semi digitum longa, minora quoque, angusta, æqualis undique latitudinis, figuræ cylindraceæ (conveniunt cum foliis Securidacæ veræ Clusii Rar. Plant. Hist. pag. ccxxxvi. quo ad figuram, sed prope pediculos non sunt angusta) bina autem ubique sibi exacte opponuntur & nullis fere pediculis innituntur, ac arcte se mutuo attingunt. Inferne foliola dilute virent, superne saturatius: ac inferne nervo secundum longitudinē, & venulis transversis secundum latitudinem, sed valde exilibus prædita, quæ superne vix conspiciuntur. Egregiam aciditatem sapore referunt & ideo in febribus sitis exstinguendæ gratia manducantur. *Florem non describit Auctor.*

Fructus in extremitate ramulorum in quolibet pediculo solitarius provenit; figura varians: quidam enim figura & magnitudine ficus exsiccatæ compressus, quidam siliquæ fabæ majoris, quidam instar columellæ laccæ qua literas obsignamus. Omnes cortice externo fragili, coloris mespilorum, tenui, quando maturi sunt. Pulpa plenus cortex nigricante, filamentosa, acidi saporis gratissimi. In medio pulpæ in quolibet fructu seu siliqua duo aut tres lapides amygdalorum figura aut orbiculares & compressi inveniuntur coloris castaneæ splendentis: Nucleus Tamarindorum terræ commissus annuo spacio in arbusculam quinque pedes altam excrescit.

ANNOTATIO. Garsias ab Horto apud Clusium agit de Tamarindis lib. I. cap. XXVIII.

Folia cjus dicit incisa minutim palmi magnitudine, fructus in arcus aut digiti incurvi figuram efformari; hujus immaturi corticem virere, ficcati vero cinereum esse, qui facile avellitur: nucleos continet sativorum Lupinorum magnitudine, quodammodo rotundos, sed planos, colore furvos, sed læves; quibus abjectis pulpæ usus est, quæ lenta & viscida. Christophorus autem à Costa cap. XXI. scribit folia filicis fœminæ (quam Hispani *Helecho*, Cantabri *Ariftora* appellant) foliis persimilia, dilute virentia, valde elegantia; gustu acido, gratoque: flores candidi, aureæ mali floribus admodum similes forma exteriore & odore, attamen octonis foliis constantes, quorum quatuor interiora alba sunt & crassiora, quatuor vero exteriora tenuiora, & bina ex his eleganti nervo radiata; è medio flore quatuor enascuntur stamina corniculorum modo inflexa, candida & tenuia.

IVA VMBV Brasiliensibus: Arbor cortice fusco, ac hinc inde in ramis spinosa. Folia fert oblonga, læte viridia, crassiuscula, ad tactum mollia, nervo secundum longitudinem & aliquot venis obliquis, plerumque retrorsum inclinata: ac in junioribus ramulis quibusdam solitarie sibi opposita, in adultioribus & plerisque aliis alternatim posita: duo vel tria juxta se brevi pediculo innitentia. Ad pediculos foliorum nascuntur flosculi minimi solitarii vel duo aut tres juxta se positi, quinque foliolis constantes. Hos sequitur fructus, pruni nostratis flavi magnitudine & figura, flavus quoque; cuticula & carne ut prunum, saporis boni, subacidiusculi, & cui mixtus sapor amygdalarum amararum. Intus continet lapidem figura baccæ Lauri, durum, sed non ita crassum, & qui facile dentibus frangitur: continens nucleum avellanæ mediocris figura & magnitudine, substantia & sapore similem amygdalis dulcibus. Fructus est edulis; maturus Januario & Februario sponte decidit & colligitur.

Datur & alia species Umbu, cujus radices aquam præbent ad bibendum.

CAP. IX.

Cambuy. Guirapariba. Japarandiba. Urucuru iba. Curuiri. Anda.

Bignonia pentaphylla L. vid. Marcgr. p. 118 fig. (ex Juss.)

CAMBVY Brasiliensibus, Lusitanis *Myrta*: Arbuscula ligno lento; cortice cinereo. Folia fert sibi opposita, fastigiata, angusta, solida, splendide virentia, in extremitate autem ramorum semper duo folia sunt coloris uranei aut russi. Flores *non descripsit Auctor*. Fructus fert baccas rubras magnitudine cerasorum, quæ maturæ nigricant, continentque intus nucleum tenui cortici inclusum. Folia digitis trita spirant egregium odorem, & sunt saporis adstringentis.

GVIRAPARIBA Brasiliensibus: Arbor magna & ampla: cortice similis Arbori Guayabæ. Folia fert parva in ramulis oppositis opposita, in quolibet ramulo æqualia paria, cylindracea aut similia, saturate viridia; nervo secundum longitudinem & venulis transversis vix conspicuis prædita. Lignum interius coloris est obscure Olivacei, ad nigrum vergentis, exterius tamen ex parte est pallidum, & illud interius amari est saporis, si viride masticetur. Ebeni species est, quare & à Portugallis Ebeno vocatur. *An florem aut fructum ferat non explicat Author.*

ANNOTATIO. *Lignum è variis Americæ partibus Europæ infertur, & in illo artifices jam vulgo verum Ebenum mentiri didicerunt, nigro colore illud imbuentes, nec facile fraus agnoscitur ob similem pene duritiem.*

JAPA-

JAPARANDIBA Brasiliensibus, sive, ut Lusitani efferunt, *Ieniparanduba*, Arbor est cortice cinereo; paucos habet ramos; Folia autem sine pediculis ullis inordinate & copiose circumposita, pedem circiter longa, figura pene linguæ nisi quod in exitu sint acutiora, foliis Janipabæ nonnihil similia; leviter quasi crenata in ambitu, nervo secundum longitudinem conspicuo, multisque costis eminētibus secundum latitudinem perducta; tres vero tantum digitos lata, ubi latissima. Florem fert insignem, orbicularem, diametrum fere trium digitorum habentem & octo foliis constantem rosaceis, albis quidem, sed ad oras paulum incarnatis, in medio stant multa staminula erecta in orbem composita & instar semilunæ incurvata, & quasi globum repræsentantia, lutea, apice flavo & tremulo: flos autem insidet crasso ligneo pediculo (plerumque bini in tali bifido pediculo) suavissimi odoris instar Rosæ, imo suavior. Florem sequitur fructus, mali magnitudinem æquans aut etiam superans, maliformis quidem, sed superna parte planus, quasi pars abscissa esset. Duo aut tres plerumque juncti in bifido aut trifido pediculo inveniuntur. Color fructus externus est gryseus, intus flavus, ac cortice conciso continet intus nucleos magnitudine amygdalæ sive avellanæ, oblongos, sed angulosos, cordis humani figura; quilibet filamentosam, flavam substantiam, arteriæ figura superius insectam, habens: & hæ arteriæ prodeuntes ex omnibus nucleis, uniuntur in media fructus cavitate: quodlibet granum cum sua appendice repræsentat Cor cum arteria magna abscissa in partem. Color nucleorum splendet, epaticus, in ambitu quasi multis venulis dispersis, interius autem sub suo tegmine amygdala continet nucleum in duas partes fissilem, album. Lignum arboris est durum, medullosum; & cortex exterior ligni subnigricat ut Alni.

VRVCVRI IBA Brasiliensibus; Palmæ species est, dactylo per omnia similis, excepta magnitudine, & quod folia non sint spinosa. Flos ut Iocara; Fert fructus (qui Urucuri vocantur) racematim ut Pindoba, magnitudine pruni, cuticula lutea, & pauca pulpa lutea filamentosa, dulci; continet intus lapidem durum, in quo nucleus albus, edulis: quilibet fructus insidet cupulæ squamosæ. Ex cortice nuclei applicato tubulo fit instrumentum ad hauriendum fumum tabaci. Ex ligno hujus arboris cæso & contuso (nam est plane filamentosum) fit sine ulla opera *Farinha do pao*, & *Vricuri-vi*, qua utimur in defectu Farinhæ de Mandioca, & est coloris rufescentis. Rami hujus arboris seu folia, serviunt ad tegendas casas, & ad vinciendum, sunt enim lenta, & ideo magno usui sunt itinerantibus. E fructu fit oleum ut è Pindoba. In eadem arbore nascitur polypodium *Caraguata*, quæ aquam præbet ad bibendum, vocatur Urucatû, quam descripsi inter Herbas.

ARBOR *(cujus nomen Auctor non adscripsit, sed hanc dedit Iconem)* folia fert similia Lauri foliis, oblonga, duo sibi opposita (nonnunquam unum solitarium in extremitate ramorum) quasi in frondes congesta, inferius dilute; superius saturate viridia & splendentia. Fert florem, *(quem tamen Auctor non describit.)* Fructum autem pruni Damasceni figura & magnitudine, qui immaturus adhuc est flavus, maturus autem fit niger, pulpam continens pruni modo, saporis adstringentis; & intus lapidem ovalem instar dactylici lævem & durum.

CVRVIRI Brasiliensibus; Arbor hæc prope terram statim in multos caudices & ramos late se explicat ad modum *Ibipitinga*, cujus etiam ramos

mos & folia, eodemque modo diſpoſita habet ac ſibi oppoſita. Fert floſculos tres vel quatuor juxta ſe poſitos. Poſt hos provenit fructus, magnitudine uvæ ſpinæ vel etiam minor, rotundus, lutei coloris, cuticula tectus ut Ribes & umbelico præditus ut uva ſpina, ſaporis ſubaſtringentis: quilibet autem unum aut duos lapides continet, magnitudine ſeminis Cannabis. Edulis eſt & ſæpe commodi.

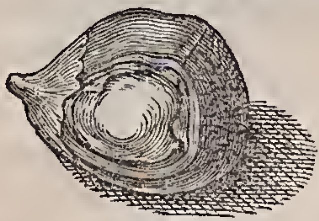

ANDA Braſilienſibus: Arbor vaſta atque elegans, cujus folia & flores ex Icone cognoſci poſſunt; florum autem color inſigniter eſt luteus. Lignum illius plurimi eſt uſus. Barbari autem cortice illius utuntur ad capiendos piſces; aqua enim in qua maceratus fuerit omnes animantes ſoporantur. Fructum fert rotundum, cortice viridi inſtar juglandis tectum, qui in ſe nucem continet magnitudine pomi, una extremitate acuminatum & uno latere fiſſuram habentem, dura teſta, qua concuſſa, intus duæ caſtaneæ continentur, dulces & boni ſaporis. Hæ duæ comeſtæ purgant bilem & pituitam abſque ulla moleſtia, omnique ætati & ſexui, imo & prægnantibus conveniunt. Poſſunt quoque ex iis, cum ſaccharo pauxillo, ſemine anyſi & cinamomo tabellæ fieri, quæ ſunt gratiſſimum medicamentum iis, qui abhorrent à purgantibus. Doſis autem duæ caſtaneæ.

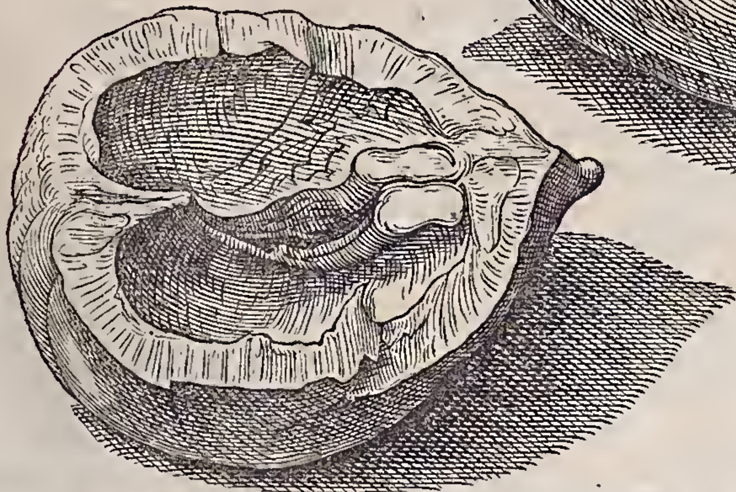
Ce rameau n'appartient pas à l'Anda Gomezii.

ANNOTATIO. Deſcripſi hanc eandem arborem in Americæ Deſcriptione lib. XV, cap. VIII. Fructus autem Iconem dedi lib. XVI, cap. XI. eleganter ad vivum ex-

Anda Gomezii adr. d. Juss.

preſſam, ea mole qua erat; neſciebam autem tunc cujus arboris eſſet fructus, aut quo nomine ap-

ne appellaretur; sed postea monitus fui à Lusitano, fructum esse Andæ arboris, atque etiam alios fructus ejus suo nomine notatos accepi.

CAP. V.

Guaibi pocaca biba. Saiimbe Iba. Inga species. Quity.

GUAIBI POCACA BIBA Brasiliensibus: Arbor ligno, cortice, medulla, & fragilitate Sambuco æmula, elegans; in multos ramos dispescitur; qui in extremitatibus suis longa germina protrudunt, & in iis multos ramulos ternos aut quaternos juxta se positos. Bina folia semper sibi opponuntur, brevibus pediculis innitentia, ad tactum dura, instar membranaceæ chartæ, exterius Salviæ foliis recentibus, venis & viriditate similia, superius dilute viridia, duos aut paulo amplius digitos longa: Inter ramulos etiam foliorũ prodeunt pediculi duos aut tres digitos longi, qui viginti duos aut quatuor flosculos umbellatim congestos habent, figura florũ primulæ veris: quilibet constat quinque foliolis dilute flavis; in medio autem staminũ loco propendent multa filamenta sesquidigitum longa, quæ quoad medietatem lutea sunt, exteriore medietate croceum orientalem russo colore & crispitudine referunt, & in extremitate cujusque visitur punctulum flavum: flosculi sunt suavissimi odoris & arbor florens pulcherrima. Lignum odore Sambucum refert. Fructus fert in siliquis, quatuor aut quinque digitos longis, anterius fastigiatis, cætera parallelogrammis ac paulum compressis: in utraque laterali extremitate quasi sutura sutoribus usitata sunt clausæ. Matura siliqua, *quomodo se extus & intus habeat non describitur ab Auctore.*

Mimosa vaga L. (vid: Pison p. 80 ca. Jup.)

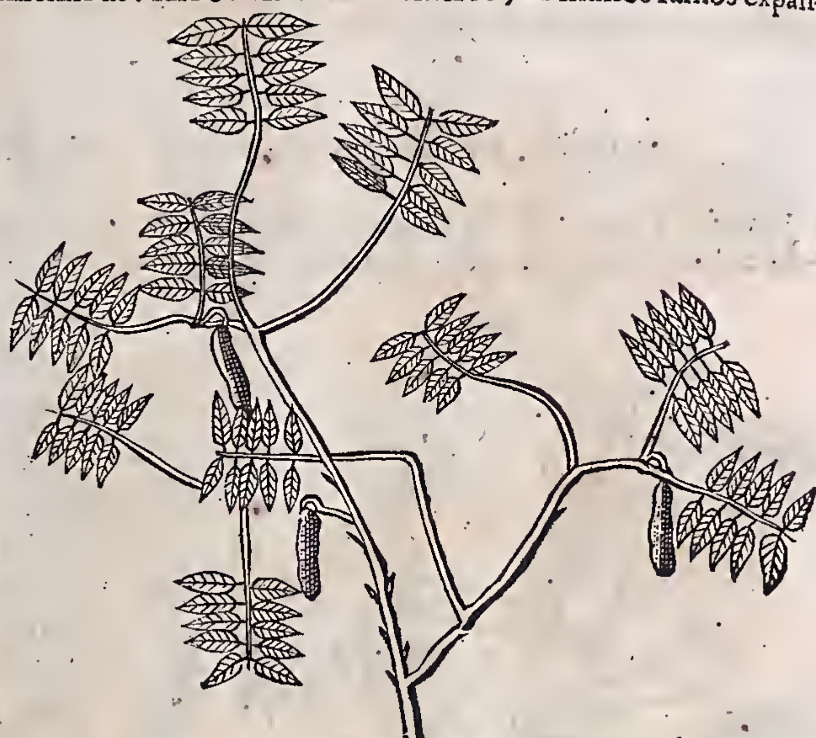
SAIIMBE IBA Brasiliensibus dicta, *Caiveira brava* autem Lusitanis. Arbor fere ut *Acajûiba*, folia quoque illius foliis æmula, verum ad tactum duriora, rugosa & hispida; alioquin similiter disposita. Flores fert quasi umbellatim congestos, multos, parvos, inodoros.

Floret mense Martio, sed nullum fert fructum.

INGA species, Belgis vulgo hic Lotus. Arbor est haud magna, ramos & ramulos oppositos habens alternatim & in ramulis duo, tria, aut quatuor paria foliorum acuminatorum itidem opposita: caulis ad quodlibet folium alatus cordis figura, ut & reliquæ species. Fert florem, *quem tamen Auctor non descripsit.* Fructus est siliqua fabacea, compressa, flava, duos, tres, vel quatuor digitos longa, intus quatuor, quinque, sex, vel plura semina transversim posita continens, vestita pulpa nivea, quasi holosericea, ad tactum frigidiuscula, saporis dulcis gratissimi, quæ sponte separatur ab invicem pro numero granorum seminis, & dentibus separatur à seminibus & comeditur, semen minime, quod est olivacei coloris, oblongum, fissile in duas partes secundum longitudinem: fructus edulis, bene sapiens, maturatur Majo.

INGA OPEAPIIBA Brasiliensibus: Arbor est cortice cinereo, in multos ramos expansa; folia sibi directe opposita habens, duos aut duos & semis digitos longa, rufescente nervo & venis ac pilis rufescentibus superne & inferne; juniores ramuli item pilis vestiti. Post flores proveniunt siliquæ parallelogrammi figura compressæ, & in totum pilis hirsutæ ruffis, in quibus continentur semina: *cætera apud Auctorem desiderantur*.

INGA alia species; Arbor cortice fusco, in multos ramos expansa: folia apposita & ramos alatos habens, ejusdem pene formæ & conditionis; nec distat multum à cæteris speciebus præterquam fructibus, qui flores sequuntur, quatuor, quinque, sex aut septem pedes longi, ex viridi subrufescentes, contorti sacchari pennidii figura, vel confectarum radicum pimpinellæ: *quid illis contineatur ab Auctore proditum non inveni*.

INGA Brasiliensibus. Arbor cortice fuscescente, ut Alnus, ligno lento; Folia habet longa non serrata, viridia, ordine sibi invicem opposita, & præterea ramulos inter folia appendicibus alatos, quæ cor effigurant, & viridia sunt ut folia ipsa. Ad exortum autem ramulorum in ramis majoribus, terni semper juxta se invicem proveniunt pediculi, sesquidigitum longi, in quorum singulis, duodecim, quatuordecim, quindecim, plures paucioresve, in uvæ modum, enascuntur ovalia capitula, quæ sese pandentia dant florem, constantem quinque foliolis albis, leniter hirsutis instar serici, figura florum Lilii convallium ferme similes: è medio autem floris exit manipulus filamentorum albissimorum sericeorum; longitudine duorum digitorum: flos porro dulcis odoris, ut Tiliæ: filamenta hæc in extremitate apices luteos obtinent, ac stant erecta instar plumarum, & decerpto flore marcescunt. *An fructum aliquem ferat ab Auctore non additur*.

ANNOTATIO. Variæ ergo Ingæ species, quarum hæc postrema proprie nomen sibi videtur vendicare, & etiam diligentissime ab eo fuit descripta præterquam quod fructum non describat. Mirum autem quod neque

apud

apud Auctorem Lusitanum quē in descriptione Americæ sum secutus ullam hujus arboris inveni mentionem, ita ut judicem aut ignobilē esse arborem, aut forte alio nomine magis notam.

QVITY Brasiliensibus, Lusitanis *Pao de Sabaon*, & fructus *Sabaon*. Arbor est cortice cinereo ut Fraxinus, mediocris magnitudinis, ligno fragili. Folia læte viridia, oblonga, non serrata, splendentia, quatuor, quinque aut sex digitos longa, vel sibi opposita vel solitarie posita, nam inordinate ponuntur. Fert flores, *quos tamen Auctor non descripsit*. In singularibus ramulis multos fert fructus; quilibet proprio pediculo insidet, duplicem rotundam eminentiam habens instar natium aut mammarum, magnitudine globuli lusorii aut majore, rotundus, flavus instar ceræ splēdens & transplendens, ita ut globulus niger qui intus latet videri possit, qui fructu commoto strepitum edit, nam ampla est cavitas: caro circumjecta haud crassa, cuticula tecta, lenta & glutinosa, saponis vicem explens, eodem enim modo spumam excitat: amarissimi saporis nec ab ulla ave gustatur: ideo & vestimentis ex parte nocet & cōmodius usurpatur cortex Vbinhume: globulus in fructu contentus niger, durissimus, rotundus, magnitudine cerasi, ac in eo nucleus albus pellicula russa instar avellanæ tectus, figuram capitis psittaci cum suo rostro habens, sponte divisibilis.

Fructus mense Octobri maturescit.

CAP. IX.

Guititoroba. Guiticoroya. Guiti-iba. Ibicura pari.

GVITI Brasiliensibus plures sunt species, quas ordine describemus: prima species dicitur ipsis GVITI-TOROBA, Belgæ nostri vocant **Steen-appel**.

Elegans est arbor, Aurantiam magnitudine superans: folia fert in frondes congesta, semipedem longa, saturate viridia ut Lauri folia, splendentia & crassa instar pargameni, ad tactum lævia, nervo secundum longitudinem, & venis transversis alternatim positis vel oppositis. In extremitate frondium inter copiosa folia proveniunt flores brevibus pediculis, ex calice rotundo, magnitudine florum Tiliæ cavi ut nola ac rotundi, unico folio constantes, sexque in circumferentia scissuris ad medietatem usque, quæ floris globulum veluti in sex foliola dispescunt. In medio cavitatis stamen instar pilæ, quod alia sex staminula circumstant, ex medio cujusque secturæ prodeuntia & spongiæforme corpusculum gestantia: dulcis odoris est ut flos Tiliæ, totus flavus è viridi mixtus. Arbor incisa lac exsudat. Fructum fert rotundum, Au-

rantiæ mali magnitudine, superius paulum turbinatum, absque corona, flavescentis è purpureo coloris, inodorus quando integer, sed concisus validum odorem spirat nauseabundum, similem pinguedini antiquæ ex carne flava & solida, dulcis saporis. Intus juglandis seu mediocris ovi gallinacei seu majoris castaneæ magnitudine continet lapides rotundos, plus medietate una colorem & aspectum habentes nucis muscatæ, altera medietate læva ac splendente, instar speculi convexi, umbræ coloris nucleum in se continet. Fructus comeditur sed ego abhorreo ab illius odore & sapore. Decidit sponte quando maturus est, alias non edulis, nam lacte acri plenus antequam decidat. Florebat Aprili 1640. in Insula Antonii Vaaz, Fructus maturus erat Februario ad Promontorium S. Augustini.

GUITIIBA cujus fructus *Guiti-coroya* Brasiliensibus altera species *Guiti:* Arbor cortice gryseo: rami folia habent in frondes quasi congesta: nimirum pediculi sunt in extremitatibus ramorum, unum aut semidigitum longi, alternatim oppositi, quilibet duo aut tria folia habens, quorum quædam alternatim opposita, novem, decem, duodecim aut quatuordecim digitos longa, quatuor, quinque aut sex digitos lata, ad tactum instar corii Hispanici, oblonga, linguæ fere figurâ, superius dilute viridia, inferius ochræ coloris, nervo eminente secundum longitudinem & costis obliquis partim æqualibus, partim inæqualibus intervallis distincta: hinc inde molli lanugine obducta. Ad frondes nascuntur flores in longam spicam congesti, parvi, flavi, nullo odore. Floret Ianuario & Majo aut Iunio fructum maturat. Ad domum Lusitani prope Aretangy arbor est duplex, uno caudice ascendens, hinc in duas quasi arbores, quinque circiter pedum altitudine supra terram se distribuens; unum latus arboris uno anno, alterum altero fructus fert; tertio arbor quiescit, nec florem nec fructum ferens, quarto iterum fructifera. Est autem fructus magnitudine pomi vulgaris, sed non exacte rotundus, verum quasi informis rotunditatis & inæqualis superficiei; coloris exterius & in cute, quem habet, ut panis secundarius vel ater, vel cortex fuscus Betulæ, ad tactum cedens; interius pulpam habet flavam, ad visum ut caseus putridus Hollandicus: pulpa pauca, lapidem ambiens, quasi arena ad morsum; dulcis saporis & odoris, utraque qualitate quasi panem æmulans: lapis magnus, magnitudine & figurâ ovi gallinacei aut etiam major, cortice filamentoso & lignoso ad tactum hirsuto ut Guiti-toroba. Odore panis fere, coloris ex albo flavescentis: continet in se nucleum in substantia sulphurei coloris cum albo mixti, in ambitu ex sulfureo & incarnato mixti, consistentia nucis Coco, gustu astringente: Hujus nuclei dragma semis rasa minutim datur in aqua simplici contra dysenteriam maximo cum successu. Caro commeditur, sed nucleus non.

IBACURAPARI Brasiliensibus. Arbor est mediocris, cortice gryseo. Folia fert in frondes congesta, ab uno ad quatuor digitos longa, læte viridia, foliis Persicæ haud absimilia, nervo secundum longitudinem & costis transversis ordine distinctis. In cujuslibet extremitate umbella enascitur, plerumque in quatuor brachia rhombi instar expansa, quodlibet brachium iterum in multos pediculos, in quorum quolibet flosculus provenit calice albo, digitum longo, superius in quinquangularem stellam divisus, coloris obscure cæruleo-purpuri, ino-

dorus

dorus. Sequitur fructus pruni equini magnitudine, figura renis ovilli, in superficie glaber, cuticula lutea: & interius carnem luteam habens, odoris ut sapo Hispanicus. Carni autem in-

voluti duo lapides figuræ ellypticæ, compressi, duri. Fructus non comeditur.

Anno 1642. florebat & fructus habebat XXI. Februarii.

GUITI IBA cujus fructus Brasiliensibus simpliciter dicitur *Guitî* vel Guitî-mirî. Arbor Tiliæ magnitudine, sed caudice non ita crasso: Folia fert linguæ figura, circiter quinque digitos longa, sesquidigitum lata, læte viridia, splendentia ut pyri nostratis, inferius alba lanugine obducta (quæ digitis abstergi potest; juniora tota lanugine obducta flavescunt) alternatim posita in ramulis: & ad quemlibet pediculum brevem foliorum uvula progerminat una vel duæ aut tres junctæ, vestitæ globulis parvis albicantibus, qui se aperientes produnt flosculos albos, sex parvulis foliolis constantes, in medio multa staminula alba cum apicibus pallidis, instar scoparum setacearum stant erecta.

Fructum fert ellypticæ figuræ, magnitudine ovi gallinacei, interdum & majorem, initio viridem, ubi maturuit flavum exterius, citrina cuticula tenui, quæ facile separatur, tectum. Pulpa ejusdem coloris, mollis ut pirum emollitum, estque filamentosa ob filamenta quæ exterius lapidi fructus adhærent, qui magnus, ovalis, exterius ex albo flavescens, villosus, mediocriter durus, nec crassus, magnum nucleum ex flavo incarnati coloris continens, siccum, amaricantis saporis: Caro autem fructus intus pauca, dulcis saporis, & quasi muscus dulcedini admixtus esset. Iulio fere & Augusto floret, Martio fructum maturat.

CAP. X.

Ibapurunga. Ibipitanga. Viſqueiro. Ibabiraba. Muivâi. Mureci. Guapereiba.

IBAPVRVNGA Braſilienſibus: Arbor cortice & ligno Sambucino; fert folia in pediculis duos digitos longis, qui bini opponuntur; & in quolibet tria folia juxta ſe poſita ſunt, more phaſeolorum (in extremitatibus enim ramorum folia in frondes congeſta, terna tamen appoſita) ſuperne viridia, ſplendentia, inferne albicans color viriditati admixtus; ſuperius etiam piloſa, inferius magis hirſuta, nervo & venis conſpicuis.

Ad quemlibet pediculum foliorum etiam provenit pediculus qui fert flores quinque foliis conſtantes (*colorem non prodit Auctor*) poſt quos, in quolibet pediculo lõgo congeſti conſpiciuntur tres, quatuor, quinque fructus, magnitudine uvæ ſpinæ aut avellanæ nucis, rotundi, immaturi virides, ſplendentes; maculis albicantibus conſperſi, maturi vero obſcure purpurei, nigreſcentes, punctulis albicantibus ubique notati: detracta cute ſubjacet caro, ſub ipſa quidem purpurea ſeu brunna, interius alba, & in medio lapis durus, figurâ & magnitudine amygdalæ, continens tres nucleos albos, parvos. Comeduntur detracta cute & ſunt ſaporis dulcis parum manifeſti. Matureſcit menſe Februario.

IBIPITANGA Ceraſus Braſiliana: Arbor figurâ ceraſi noſtratis acidæ. Cortex albicat & truncus quaſi contortus in multos ramos diſpergitur. Folia habet lævia, ſuperne ſaturate viridia, inferne dilutiora, bina ſemper directe oppoſita. Ad foliorum exortum multos fert flores, in pediculis ceraſinis, albos, quatuor foliis conſtantes, & multis ſtaminulis. Flores ſequitur fructus miniatus, magnitudine verticilli ſeu baccæ mori, rotundus & profunde ſtriatus octoties ut globulus, quo mulieres marſupia affigunt. In umbelico quatuor ſtaminula viridia habet ex foliolis minimis, cuticula veſtitur miniata ceraſina, pulpa quoque miniata, ſucculenta, ſaporis calidi & ſubamari aliquid de capſico participantis: lapidem continet rotundum, paulum compreſſum, albicantem, haud durum, in quo nucleus deprehenditur albicans amari ſaporis: qui lapis non poteſt dignoſci à lapide fructus Maſaranduba.

Plinia rubra L.
vid. Pis. p. 121
(ex Juss.)
Eugenia uniflora L.

VISQVEIRO Luſitanis: Altiſſima arbor, & latiſſime ramos ſuos expandens, cortice gryſeo aut ſubrufeſcente: in ramis autem alternatim poſitis fert ramulos quoſdam directe, quoſdam alternatim oppoſitos, inque his appoſita ſibi folia parvula foliis pene Herbæ vivæ primæ ſpeciei ſimilia, læte viridia. Fert flores, (*quos tamen Auctor non deſcripſit*) fructum autem habet longo talo præditum. Hæc arbor dat copioſam reſinam mollem, viſcoſam, inodoram colore picis, qua utuntur ad volucres capiendas, illinendo ſuper baculum, ut nos ſolemus viſcum: radiis tamen Solis indureſcit, quare ii cavendi. Duæ dantur ejus ſpecies, mitis & ſilveſtris.

IBABI-

IBABIRABA Brasiliensibus. Arbor caudice contorto, cortice cinereo, foliis dilute virentibus (quæ multas costas habent & quasi rugosa sunt) tres circiter digitos longis, directe sibi invicem oppositis: digitis trita spirant odorem instar Majoranæ & Rorismarini mixti. Inter hæc sparsim provenit pediculus, duos ferme digitos longus, superius tripliciter velut in crucem divisus, ferens tres flores, figura & mole fere silvestris Rosæ, cõstantes quinque foliis albis, odoris gratissimi instar Rosarum nostratium. Post flores sequitur fructus rotundus, cerasi magnitudine, instar pyri pediculo insidens, exterius coloris brunni, cum umbelico quinquefolio rufescente, reliquiis nimirum floris emortui: continet pulpam mollem, pallidam, cui aliquot nuclei coloris incarnati, obrotundi, compressi, molliusculi immixti, qui una comeduntur: sapor autem illius dulcis, aliquid resinosi admixtum habens.

Folia aut flores cum Camara utilissime adhibentur ad lotionem pedum, in dolore capitis. Floret Ianuario & Februario; Fructus autem maturescit Aprili aut Majo.

MVIVA Brasiliensibus. Arbor mediocris magnitudinis, elegantia habens folia, bina & bina sibi invicem opposita, similia foliis Malabathri, venis, consistentia & figura: nimirum tres nervi crassiores secundũ longitudinem folii transeunt & adhuc in quolibet latere unus tenuis, ita ut quinque sint in universum: transversim autem multæ venæ rectæ parallelæ currunt, folia inferius sunt alba, lanuginosa, superius saturate viridia, splendidissima: ramuli juniores incani & ad tactum molles. Folia siccata eo latere quod virebat evadunt nigerrima, pulchro adspectu. Fert flores *(quos tamen Auctor non descripsit)* quos sequitur fructus rotundus, magnitudine ferme pyri muscatellini, & pediculo instar pyri insidens, cute tectus lenta, quando maturuit purpureo-rufa: Vmbelico quinquefolio ex floris manubiis: pulpam continet mellis crassioris consistentia, pallidam seu albidam, plurimis acinis minimis re-

Melastoma holosericea L. (ex Jus.)

fertam, dulcis ſaporis: fructus enim quando maturus mollis eſt, & quum digitis premitur, prodit pulpa quæ deglutitur. Braſilienſes non gaudent veſci hoc fructu, ſed avibus devorandū relinquunt.

MVRECI Braſilienſibus: Arbor cortice cinereo, & ligno fragili: fert folia ut plurima in frondes congeſta, longa, & in extremitate latiora quam in exortum, non autem ſerrata, colore & lanugine Verbaſci foliis quam ſimillima nervo ſecundum longitudinem & venis obliquis directe ſibi oppoſitis; juniora quidem plane ſunt hirſuta & ruffa.

Floſculos fert ſpicatim congeſtos, luteos, cum ſuis pediculis, conſtantes quinque foliolis, deorſum incurvatis, inſtar orbiculatis, luteis, figura auriſcalpii cum manubrio rubro: in medio autem flore extant ſtaminula multa ex flavo albicantia.

Fructus autem hujus arboris ſunt baccæ magnitudine & figura fructuum uvæ ſpinæ, qui comeduntur.

GVAPEREIBA Braſilienſibus; Luſitanis *Mangue vereadeiro.* Arbor habens lignum grave & ſolidum & corticem brunnum: ramos & folia oppoſita; atque hæc quidem craſſa nervo ſecundum longitudinem, & multis venis ſecundum latitudinem; adhæc læte viridia, magnitudine pyri foliis æqualia. Floſculos fert multos in calicibus longiuſculis ex viridi ſubluteos. Fructus (quem tamen Auctor non deſcribit) decidens Cancrorum terreſtrium eſt pabulum, qui ſub his arboribus degunt, radices autem agunt multifarias.

CAP. XI.

Guirapariba. Tataijba. Ibacurû parî. Ibera puteruna. Vtii. Jito. Vmari.

Bignonia pentaphylla L. vid. Marcg. p. 118

GVIRAPARIBA vel VRVPARIBA Braſilienſibus; *Pao d'arco* Luſitanis. Arbor alta, læta, & mediocris craſſitiei, folia ſua in frondes congeſta ferens; nimirum quilibet frons habet quatuor, quinque aut ſex pediculos, unum aut duos digitos longos, in quorum quolibet quinque folia, quodlibet ſuo pediculo innitens, junctim exiſtunt (rarius tria aut quatuor folia) inæqualis magnitudinis, oblonga, ſaturate viridia, ſplendentia, ad tactum membranacea, nervo ſecundum longitudinem & venis obliquis prædita. Menſe Decembri arbor ſine foliis exiſtens, quæ amiſit initio æſtatis, flo-

res pro-

res protrudit copiosissimos, flavos, magnos; tres aut amplius digitos longos, superius in quinque quasi folia sectos: sine staminibus inodoros. Florens arbor tota apparet flava & longissime dignosci potest ad tria vel quatuor milliaria. Floribus decidentibus folia iterum erumpunt. *An fructum ferat ab Auctore non invenio proditum.*

TATAIIBA Brasiliensibus: Arbor est cortice cinereo, ligno intus crocei coloris, partim & rufescentis. Folia fert acuminata, & serrata, Betulæ foliis quodammodo similia, in ramis hinc inde posita. Florem fert (*quem tamen ab Auctore descriptum haud inveni*) & post hunc, fructum mediocris mori magnitudine, rotundum, è tuberculis compositum, pallidi coloris, multa filamenta exterius habentem fusca, non admodum longa; comeduntur ut mora vel per se, vel addito saccharo & affuso vino: interius continent albicantia granula per carnem dispersa: succulentus est fructus & dulcis saporis. Lignum arboris valde durum & diutissime durat, tam intra quam extra aquam & terram, semper viride: optimum est inter omnia & antecellit lignum Masarandubæ, quomodocunque usurpetur. Ex ligno veteri parant tincturam egregie flavam, coquendo. Nascitur passim in silvis; fructus maturatur mense Martio.

morus tinctoria L. (ex Juss.)

IBACVRV-PARI Brasiliensibus. Arbor folia habens in frondes congesta, pedem longa, duos & semis digitos lata, ubi latissima, linguæ figura, ad pediculos acutiora quam in extremitate, figura foliis Ianipaba similia, nervo subrufo secundum longitudinem & aliquot venis transversis. Fert florem (*quem tamen Auctor non descripsit.*) Fructus illius magnitudine respondet Aurantio malo, sed figura similis est parvo peponi aut cucurbitæ, nam rotundus est & paulum compressus, ac quasi striatus, tot strias seu cavitates secundum longitudinem habens, quot castaneas intus continet, nimirum quatuor, quinque, sex, septem, magnitudine nostrarum castanearum: cortex exterior viridis interius in tot loculamenta dividitur: quælibet castanea cutem fragilem habet, coloris Isabellæ seu flavescentis & splendentis; nucleus albissimus edulis est.

Aliam speciem inveni prope sinum Aquapetida maturam mense Martio 1640. Arbor erat cortice gryseo seu fusco, hinc inde ramos suos directe projiciens: folia habet in ramulis oppositis opposita, ad tactum dura & membranacea, nervo secundum longitudinem & venulis obliquis, longa, solida, foliis Araticu-ponhe quodammodo similia. Fructus maturus flavus, rotundus, pomi magnitudine, cortice paris fere cum Aurantio malo crassitiei, qui incisus facile separatur, continet duas aut tres castaneas, ovales, magnas, uno latere planas, ubi invicem appositæ sunt; has pauca ambit caro, albicans, saporis acris & subamari-

amaricantis quæ comeditur: caſtanea non eſt edulis. Arbor hæc inciſa lac croceum de ſe fundit.

IBERA PUTERUNA Braſilienſibus, Luſitanis *Pao ferro*, lignum enim ejus duriſſimum, ita ut aciem cultri obtundat: Arbor magna & ramoſa. Fert folia alternatim in ramis oppoſita, tres aut quatuor digitos longa, figura cordis, ſed in extremitate acuminata, tenuia, ſuperius dilute viridia, inferius paulum pallida. *Cætera apud Auctorem deſiderantur.*

VTY Braſilienſibus. Arbor ſaturate virens & ſpinoſa, ſorbo aucupariæ naſcendi modo, figuraque ſimilis: in multos diſpeſcitur ramos & fere rotunda eſt; & in ramis etiam ramuli alternatim ſunt oppoſiti. Folia habet minima atque adeo minora quam ſecunda Herbæ vivæ ſpecies; eo ordine diſpoſita, & in extremitate ſua quaſi bicornia, quo differunt à foliis Tamarindorum, quæ ita bicornia non ſunt. Illa quoque ita ſaturate viridia ut hæc, & præterea acidi ſaporis, cum hæc nullum ſaporem habeant manifeſtum. Si ſapore eſſent acido, & ſiliquas ferret cum Acacia conveniret. Non tamen ſemper æqualia folia in hac arbore ſibi opponuntur, ſed interdum ſolitarium eſt in extremitate ramuli.

Fert floſculos prope ramulos in uvam congeſtos, albos, longis ſtaminulis, ita ut piloſi ſeu ſpinoſi videantur.

Lignum album eſt ac lentum, cortice ex gryſeo ſubfuſco, ut ſorbus aucuparia.

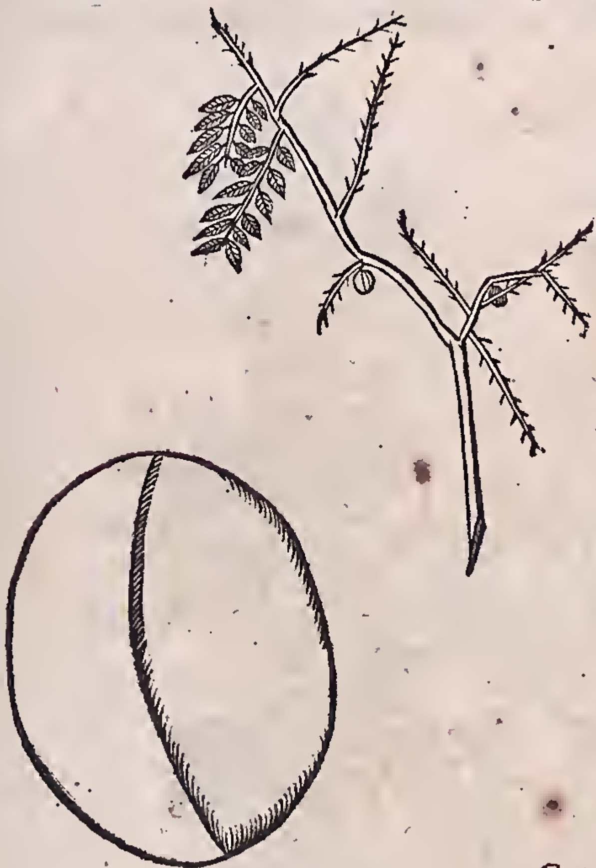
IITO Braſilienſibus. Arbor cortice fuſco, qui multa punctula hinc inde ſparſa lutea habet. Folia bina ſibi opponuntur, ſex, ſeptem, octo aut novem etiam digitos longa, paulo plus quam duos lata, ubi latiſſima, non ſerrata, nervo conſpicuo & prominente ſecundum longitudinem, venis in quibuſdam ſibi invicem oppoſitis, in quibuſdam autem alternatim poſitis. Fert flores *(quos tamen Auctor non deſcripſit.)*

Guarea ~~[struck out]~~ purgans Fl. Bras. vid. Pis. p. 79 fig. divers. (a ~~[struck out]~~)

Poſt florem ſequitur fructus, parvæ ficus figura, magnitudine globuli luſorii, major aut minor, obſcure lutei coloris, qui in ſe tria ovalia ſemina continet, magnitudine ſeminis pomi vulgaris, cuticula obſcure flava tecta, nucleus autem illorum albicat.

ANNOTATIO. Aliam quoque Iconem hujus arboris, videtur enim varias habere ſpecies, invenies apud D. VVilhelm. Piſonem, in lib. de Facultatibus Simplicium.

Vmari Brasiliensibus. Arbor ample ramis suis expanditur, caudice quidem mediocriter crasso, nam plerumque tres, quatuor aut plures juxta se nascuntur: in ramis autem ramulos habet tres aut quatuor digitos longos, & in iis foliola cylindracea cassiæ fere similia, sed paulo angustiora, vel directe vel alternatim opposita, saturate viridia, nervo secundum longitudinem & venis obliquis: unum digitum aut paulo plus longa. Fert florem *(quem tamen Auctor non describit.)* Sequitur fructus formæ ovalis, magnitudine pruni majoris, cute tectus ad visum & tactum referens persicum nostratem, coloris autem ex viridi pallide flavescentis, carne dulci flavescente pauca, quæ ambit lapidem magnum ovalem albidum; qui continet nucleum edulem. Maturus fructus mense Mattio sponte decidit & colligitur. Crudus comestus turbat ventriculum & facile excitat vomitum: ideo integer solet coqui & una cum nucleo contundi, & cum carne vel piscibus loco panis seu farinhæ comedi. Lignum arboris album, betalinum fere referens.

Frequentissima hæc arbor in campis graminosis juxta fluvium Cunhao Mopebi & Rio grande quoque.

Cap. XIV.

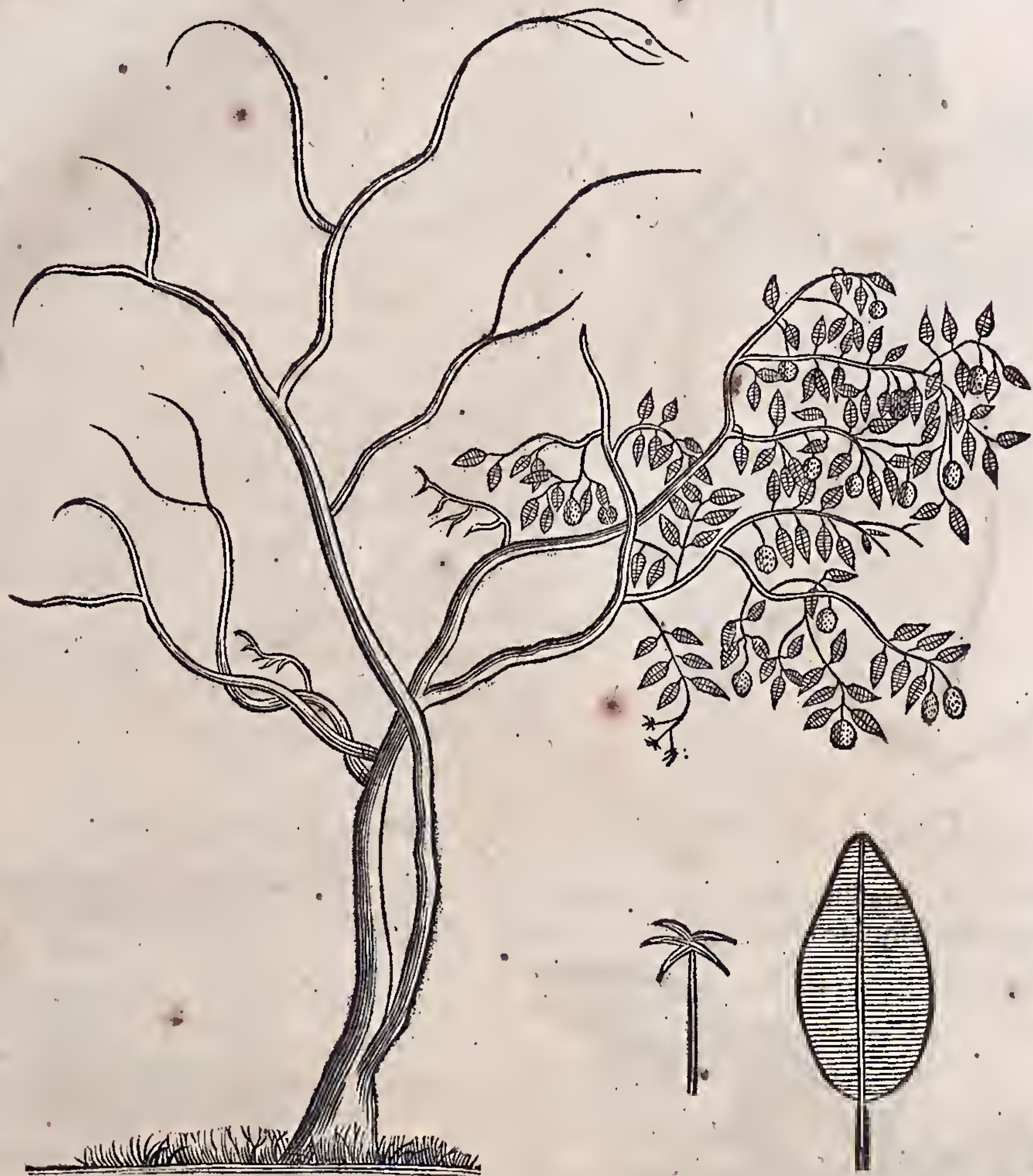
Copiiba. Mangabiba vel Mangaiba. Cuiete. Apeiba.

Copiiba Brasiliensibus: Arbor alta, cortice cinereo, superius in ramos dispescitur, habens folia sesquipedem longa, majora, minorave, bina sibi invicem opposita in extremitate tria junguntur: suntque oblonga, acuminata nervo & venis paulum rufescentibus, superius viridiora, inferius diluta. In extremitate ramorum multi sunt congesti ramuli quibus folia insident; ibidem & proveniunt rami florum (*quos tamen Auctor non descripsit*) quibus succedit fructus, baccæ lauri magnitudine & figura, initio viridis, per maturitatem niger, paucissima carne subdulci, à qua cutis crassiuscula facile detrahitur. Lapidem continet ovalem, haud durum, nucleo albo, farinacei saporis, non eduli: fructus tamen comeditur, exsugunt Brasilienses succum & exspuunt cutem. Maturus est mense Aprili.

Mangabiba & Mangaibà Brasiliensibus, cujus fructus *Mangaba* vocatur. Arbor magnitudine & figura nostratem æquat cerasum acidum aut etiam superat in multos ramos varie distributa, qui in alios tenues ramusculos desinunt, ut in Betula. Cortex coloris fusci cinere aspersi, ramulorum autem simillimus

limus ramulis Betulæ junioribus : lignum lentum, intus exigua medulla; fractum aut concisum fundit lacteum humorem. Folia fert parva, solida, egregie virentia, bina sibi semper oppo-

sita, nervo in medio secundum longitudinem, transversim autem venulis seu lineis subtilissimis parallele positis prædita. Flores gignit Iasmini modo dispositos, calicibus unum aut sesquidigitum longis, & superius in quinque acuminata foliola expansis, stellulæ figura, coloris albi, odoris suavissimi, instar Mirabilis Peruvianæ odoratæ. Floret mensibus Octobri & Novembri. Fructus *Mangaba* magnitudinem habet prunorum nostratum aut ovi gallinacei quoque, quidam sunt rotundi, quidam ovales, non est edulis nisi sponte decidat, nam in arbore existens, plenus est lacte acerbo & amaro. Quando decidit, cuticulam habet ex viridi flavam, ac in uno latere egregiis punctulis rubris insignitur: in quibusdam autem punctula hæc sunt rariora, in quibusdam copiosiora, in quibusdam & nulla. Pulpam continet albam, mollem instar butyri, gratissimi vinosi acidissimi saporis: in qua continentur semina lutea, compressa, sex, septem, duodecim aut plura, ovalis figuræ, in medio umbelicum habentia, cute instar amygdalarum dulcium, sed lenta: intus habent nucleum albissimum dulcis saporis: quare integra cum fructu deglutiuntur. Maturi quotidie magna copia sub arboribus colliguntur: & qui non plane molles per noctem seponuntur & mollescunt: licet quis maxima copia edat nullam molestiam sentiet.

Seri non plantari volunt hæ arbores, in terra sicca, ubi nulla copia luxuriantium herbarum. In Sinu omnium Sanctorum integræ silvæ spontaneæ reperiuntur. Fructus hic circa Olindam ordinarie maturus est Novembri sive Decembri, Ianuario & Februario maxima copia. Ad flumen S. Francisci & in Capitania Seregipe tardius maturescit & Aprili atque Majo abundat. Iunio & Iulio etiam passim reperitur.

Quando finis æstatis nimis siccus est, nimirum Februario & Martio, ut accidit anno 1643. hinc mense Iulio & Augusto copia habetur fructus maturi, nam propter Solis æstum natura impellitur ut protrudat Martio & Aprili flores, quibus succedit fructus Iulio & Augusto.

CUIETE

CVIETE Brasiliensibus, vulgo corrupte *Cochine*. Arbor cortice gryseo, ut Sambucus, contorte nascitur, longos habens ramos, & in iis folia frondatim & alternatim posita: nimirum rami habent alternatim tubercula digiti intervallo, & ad quodlibet sex, septem aut octo folia arcte sibi apposita, ut ita frondosi sint: folia autem sunt semipedem longa, breviora aut longiora, plane angusta versus interiora, versus extremitatem vero sensim ampliantur, sesquidigitum lata, ubi latissima, in acumen quoddam obtusum desinentia, superius saturate viridia & splendentia, inferius dilutiora, nervo conspicuo & venis transversis prædita. Non solum in ramis sedet in caudice & passim proveniunt duo, tres vel quatuor flores juxta se positi, in pediculis digitum fere longis, ipsi quoque duos & semis digitos longi, figura pene Lilii, quinque incisuris in quinque acuminata folia dehiscentes, coloris ex albo & viridi mixti, & secundum longitudinem valde elegantibus nervis ac hinc inde venulis dilute purpureis variegati: in medio autem quinque stamina ejusdem extant coloris, quorum quodque corpus figuram in summitate habet, flavescens, & lineolis nigris variegatum, quintum & medium stamen figuram habet auripurgii, huic autem flos insidet & detrahi potest, ut assum carnis frustum de veru: odoris flos est nauscabundi. Post florem deinceps sequitur fructus, variæ magnitudinis & figuræ, vel ovi struthionis, vel rotundus & magnitudine capitis humani, vel oblongus, initio viridis, per maturitatem niger ac durus, intus continens semina cucurbitæ modo, fusca seu obscure brunna, magnitudine seminum cucumeris, ac nucleo flavescente; exterius autem quasi fascia simplici semen convolutum videtur. Immaturus fructus pulpam albam succulentam continet, odoris fere, ut Nasturtium, sed cui dulcedo quædam est admixta: per totam denique pulpam, non in medio tantum ut in cucurbita, semina illa sunt dispersa, quæ per maturitatem fusca fiunt. Saccharo immaturus fructus conditur & in febribus usurpatur: maturis utuntur incolæ, patinarum, poculorum & lagenarum loco; præparant hoc modo: Maturus fructus aquæ calefactæ immergitur & plene coquitur, hinc inciso foramine ligno duro excavandus est, sin secare in patinam aut alias figuras illos velis, funiculo crassiori sectionem quam proposuisti circumliga cocto fructui & malleo ligneo pulsa funiculum, sic sponte secabitur, cultro si rem tentes operam ludes. Per ramos decisos & terræ infixos facile propagatur. Arbor hæc certis temporibus, uno die omnia folia amittit, biduo autem post iterum foliis onusta cernitur.

ANNOTATIO. Familiarissima est arbor omnibus Insulis Americæ & pene toti Continenti: Quare & Oviedus in Histor. lib. VIII. cap. IV. ita illam describit.

Higuero est arbor grandis; fructus autem illius sunt certæ cucurbitæ, rotundæ aut etiam oblongæ, è quibus barbari cyathos & alia vasa faciunt. Lignum arboris robustum, folia ejus angusta & longa & in extrimitate sua latissima. Barbari tempore necessitatis comedunt hunc fructum, nimirum pulpam, quæ similis est carni cucurbitæ, quando adhuc viridis est. Sunt autem variæ molis, & non raro quidam capaces duarum amphorarum aquæ, & amplius.

APEIBA dicta Brasiliensibus, Arbor vasta atque in multos ramos expansa, cortice cinereo. Folia habet quasi in frondes congesta, longa, in ambitu autem leviter serrata, superius saturate viridia, inferius magis incana & densa quadam lanugine vestita. Flores fert stellatos, flavos, quinque foliis constantes flavis & quinque aliis ex viridi flavis, suavis admodum odoris. Fructum producit magnitudine pomi aut circiter, orbicularem, compressum, hispidum exterius, instar spongiæ marinæ, & villosum, ex muscoso colore fuscum, qui ubi maturuit in

tres partes ſponte dehiſcit, continetque intus globulum magnitudine ficus ſiccatæ, conglobatum ſeminibus obſcure brunnis, magnitudine grani ſinapis, ſed compreſſis quodammodo.

Nullius uſus apud incolas eſt fructus. Ligno utuntur ad *Cinchas*, id eſt, lembos piſcatorios & *Iangadas*, quibus incolæ utuntur in fluminibus trajiciendis, atque etiam in mari.

CAP. XV.

Betis Pitonia. Iamacaru. Iamacaru ſeu Caxabu.

BETIS Arbuſcula eſt, quatuor aut quinque tantum pedes alta, caudice recto, nodoſo, & digitum craſſo, pallide viridi & per totum punctulis albis maculato. Superius autem ad aliquot nodos ramos adipiſcitur, itidem nodoſos & ejuſdem cum caudice coloris; & in his ramis folia, nimirum ad quemlibet nodum, unum, & ſimul unum julum: quodlibet porro folium quinque, ſex aut ſeptem digitos eſt longum, linguæ figura, pallide viride ſeu flaveſcens, ſuperius ſplendens, & craſſitie Laurino folio ſimile. Iulus autem unum aut duos digitos

gitos longus est, pennam olorinam circiter crassus, semen ferens oblongum, fuscum, odoris valde fortis, instar zinziberis. Lignum caudicis intus est spongiosum. Radices habet sex, septem aut etiam octo rectas, pennam anserinam ferine crassas, intus albicantes, lentas, filamentosas, odore & sapore itidem instar zinziberis. Arbuscula nobilis & quantivis pretii.

PITOMA Brasiliensibus dicta: Arbor grandis & ramosa, cortice gryseo, coryli nostratis cortici haud absimili. Folia fert inæqualis magnitudinis, quædam tres, quatuor, quinque, quædam sex, septem aut octo digitos longa, pediculis brevibus insidentia, quæ bina & bina sibi invicem opponuntur, ut & ramuli in ramis majoribus; hinc inde tamen folium solitarium invenitur: sunt autem folia oblonga, anterius acuminata, auris asininæ figura, læte viridia superius, ut Caju folia, inferius paululum pallida: nervo secundum longitudinem, & venis oblique currentibus inordinate, quibusdam sibi invicem oppositis, quibusdam non. Ad ipsum autem foliorum exortum etiam duo ramuli enascuntur oppositi (vel etiam unicus solitarie positus) tres, quatuor vel quinque digitos longi, spicæ modo in totum numerosis vestiti flosculis; quilibet flosculus insidet suo pediculo brevi, parvulus, in quatuor crenas sectus, è cujus medio novem stamina prodeunt, semidigitum longa, crassitie filum sericeum æquantia, erecte stantia, apice tenui; pediculus floris coloris est melini, flosculus ejusdem cum pauxillo rubro mixti, stamina crocei, apices rubicundi. Quælibet spica florum non male refert echinum illum pistorum quo mactras suas purgare & farinam detergere solent. Fructum fert, unumquemque suo pediculo innitentem, ellypticæ figuræ; umbelico autem instar puncti eminente, exterius coloris est obscure flavescentis, cortice carneo, coloris solido quidem sed fragili, fere majoris crassitiei quam cortex est castaneæ: sub hoc cortice latet pauca pulpa albicans, consistentiæ ut gelu in patina, saporis acidi grati & adstringentis, quæ sponte à cortice fracto se separat & comeditur: continet denique in medio sui nucleum magnitudine castaneæ, ellypticæ figuræ, cuticula sua tectum flavescente; ipse autem incarnati est coloris, in substantia albicans, & facile in duas partes æquales divisibilis; non est edulis, quippe saporis amari & adstringentis.

IAMACARU Brasiliensibus. Arbor est mediocris magnitudinis, caudice tereti, gryseo, & stellatis aculeis gryseis armato: superius autem habet ramos deorsum propendentes, quorum exordia sunt longi processus teretes stellatim aculeati ut caudex; his ramis autem versus exteriora insident folia Tunæ modo, ovalia, compressa, non tamen ita crassa ut Tunæ, in ambitu aculeata aculeis singulatim positis. In superficie utraque foliorum eminent tubercula quædam: color autem ramorum illorum & foliorum est viridis. Fert florem *(quem tamen ab Auctore descriptum non inveni)* sed ex icone quam dedit, conjicio florem ex illis tuberculis enasci & in

multa stamina desinere. Non meminit quoque fructus: quem tamen opinor cum cæteris communem habere.

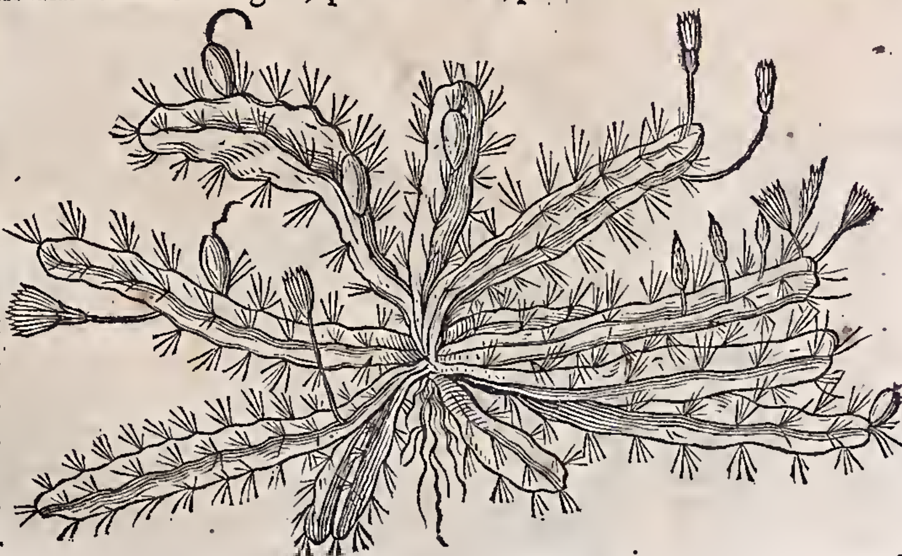
IAMACARU quoque, itemque CAXABU Brasiliensibus; *Cardon*. Lusitanis. Arbor magna. Primum erumpit è terra folium unum octangulum, cujus anguli sunt teretes, æqualis omnes crassitiei quasi exsculpti essent, ordine spinulis in stellulæ modum positis armati, & inter quaslibet duas tales stellulas transversalis quædam lineola eminet. Huic uni folio alia plura more itidem Tunæ annascuntur, ejusdem figuræ; quodlibet unum, duos, tres, quandoque & sex pedes longum, verguntque ut plurimum in altum, brachium humanum crassa, quandoque crassiora: successu autem temporis folium inferius corticem gryseum acquirit ac in caudicem lignosum & crassum abit, spongiosum tamen & facile eæduum; folia vero quæ caudici proxima ramorum vicem supplent, cætera foliorum. Caudex vetus ac ramosa illa folia spinas denique amittunt, neque spinosa manent, sed tantum folia. Flos huic Caudici solitarius provenit albus, magnus, figura similis quarto loco descripto: sequitur fructus ovo anserino duplo major, ovalis figuræ, exterius ruber obscure, qui comeditur. Arbor interdum magnitudinem Mamaoeiræ, imo & Ianipabæ naneiscitur.

Cardon alia species, priori magnitudine caudicis, flore & fructu per omnia similis, excepto quod folia sunt triangulata ut in ea quam quarto loco describo. Alia *Cardon* species teretibus ramis & nodosis, instar baculi nodosi, ad quos nodos sunt spinæ ut in cæteris, cum quibus in reliquis convenit.

Quarta species *Iamacaru*, ficus spinosa; ex radicibus tenuibus in terra haud profunde latentibus, enascuntur triangularia aut etiam quadrata folia, unum, duos, tres, quatuor pedes longa, quibus alia hinc inde annascuntur ut in ficu Indica: quodlibet eorum latus duos, tres vel quatuor digitos latum, suntque duplo crassiora quam *Iamacaru* quæ fruticibus & arboribus annascitur; sed illius longiora sunt: in angulosis extremitatibus, aculeis munita, unum, duos tresve digitos longis, flavescentis seu lignei coloris, sex, septem, vel octo inæqualis magnitudinis juxta se positis; viridia sunt folia, ut illius quam inter herbas descripsimus; flos etiam talis sed duplo minor. Fructus tres circiter digitos longus, quatuor in ambitu crassus, figuræ oblongæ, constans cute crassa, crassitie cutis *Paco*, succulenta, egregie rubra: per compressionem facile finditur per longitudinem & detrahi potest, continetque pulpam albam, succulentam, friabilem, & quasi in multos globulos conglobatam ut nix gelu indurata: hæc multis seminibus nigris, splendentibus, permixta est, similibus Aquilegiæ seminibus, sed minoribus. Pulpa cum seminibus comeditur, boni saporis, dulcis, ficum vulgarem superans. Succus è cortice rubro expressus acidi adstringentis saporis ut succus ribium immaturorum. Folia autem hujus plantæ succulēta sunt, & succū dant herbosi saporis seu brassicæ similem: qui si ama-

rus ef-

rus esset, planta hæc Euphorbium esset, nam per omnia convenit cum illius descriptione. Hæc planta est quæ in Nova Hispania profert Cochinillam. Vide Ximenem in descriptione Tunarum.

ANNOTATIO. Fr. Ximenes habet caput, *de differentiis Tunarum quas vocant* Nochtli. Planta, inquit, quam ficum Indicam vulgo vocant, jam multis annis notissima fuit in Hispania, ubi passim reperitur: Americani, ubi solum fructus suos maturat, magna sanorum voluptate & ægrorum solatio, vocant *Nochtli* in nova Hispania, in Insulis Tunam. Hæc ob monstrosam foliorum formam & peregrinum excrescendi modum primum magnam sui excitavit admirationem, nunc ita familiaris est ubique, ut non sit operæ pretium illam describere. Sed quia variæ illius species reperiuntur, non fuerit ab re obiter illas recensere. Distinguuntur autem interdum secundum varietatem florum, quorum alii candidi, alii rubri, alii foras sublutei & interius ejusdem coloris cum fructu, uti videre est in *Tlatacnoctli:* aliquando secundum magnitudinem & formam foliorum, quorum alia sunt grandia, alia exigua, alia oblonga: alia brevia, alia rotunda sunt. Sed præcipua differentia sumitur à fructuum varietate. Sunt itaq; hæ species Tunarum quæ in nova Hispania reperiuntur. Prima quæ appellatur *Yztacnochtli*, quia fructus illius albus, hujus folia sunt rotunda, parva, lævia, aut paucis spinis aspera, flos flavus, fructus spinosus. Secunda *Coznochtli* dicta, quia fructum fert flavum, folia lata & rotunda, plena acutissimis spinis, florem rubicundum, fructus raros. Tertia dicitur *Atlatoc nochtli*, id est, Tuna, quæ ab albo colore vergit ad rufum, foliis longis & angustis, acutis & subpurpureis: quod proprium hujus speciei, nam cæterarum folia virent. Quarta *Tlapalnochtli*, foliis longis & angustis, brevioribus tamen & minus spinosis quam præcedens, flore exiguo & qui ex albo vergat ad rubrum, fructu exiguo coloris ignei seu coccinei. Quinta *Tzaponochtli*, ob similitudinem cum fructu quem Mexicani vocant *Tzapotl*, foliis horridis & deformibus, ovalibus & valde spinosis, floribus è candido subflavis. Silvestris Tuna, quæ *Tzacunochtli* dicitur, in arboris molem solet adolescere, foliaque habet rotunda & minuta, flores flavos. Est & alia species quæ vocatur *Xochinochtli* quæ licet præcedenti similis sit forma, tamen excedit cæteras omnes foliis & fructu unde illi nomen. Omnes Tunæ sunt frigidæ & humidæ in secundo gradu, exceptis granis quæ sunt sicca & astringentia: folia item sunt frigida & humida & salivosa: quare succus expressus, mitigat ardores febrium, sedat sitim, humectat intestina. Fructus manducatus cum suis granis dicitur alvum astringere: est boni & grati nutrimenti, licet nonnihil flatulenti, uti fere cæteri fructus, & quod facile corrumpitur. Ægri juxta & valentes æstivis mensibus illis vescuntur, & singularem capiunt utilitatem, præsertim ii qui bile abundant, aut aliqua intemperie calida laborant. Gummi quoddam exsudat hæc planta, renum & urinæ ardorem temperans: Succus aut aqua ex hac planta extracta est admirabile remedium contra biliosas & pestilentiales febres. Radices illius cum certa Geranii specie sanant Herniam & Eriisypelas; mitigant calorem è febre aut alia quavis causa natum. Mexicani rotas planstrorum succo foliorum inungunt, ne ex celeri motu igniantur. Ferunt quoque radicem, quæ nonnihil amaricat, singulare remedium esse adversus plagas.

CAP. XVI.

Jecuiba. Cereiba. Iacapucaya. Iaracatia. Acaja.

IECVIBA Brasiliensibus. Arbor satis alta, cortice subcano: folia fert in ramulis alternatim oppositis, sibi invicem directe vel etiam alternatim opposita, & in extremitate unum solitarium, tres digitos circiter longa, acuminata, nervo secundum longitudinem & venis transversis. Florem fert cæruleum; *de cujus tamen figura, sicuti neque de fructu nihil apud Auctorem nostrum inveni.*

Lignum hujus arboris egregium ad varia sculpenda, nam ex russo brunnum est, & nigro undatum. Convenit cum ligno Cardeira, quod tamen magis æstimatur & est longe elegantius.

CEREIBA Brasiliensibus. Arbor instar salicis pumilæ, tali ligno, ejus denique figuræ, foliis itidem similibus, sed paulo crassioribus: folia autem directe sibi invicem opposita habet: in extremitatibus autem ramulorum, inter tria, quatuor, & interdum duo folia, duo proveniunt pediculi, quilibet tres, quatuor, aut quinque flosculos habentes congestos, ex albo dilute flavescentes, quatuor foliolis constantes & in medio

medio totidem ſtaminulis nigris ſurrectis, mellei odoris. Folia hujus arboris lucente Sole ſalem albiſſimum continent in ſua ſuperficie, quando vero cœlum nubilum aut tempus nocturnum, ſal diſſolvitur & inſtar roris adhæret: interdiu autem ſiccus & albiſſimus, digitis detergi poteſt. Ac tantum ex duobus vel tribus foliis haberi poteſt, quantum juſculo probe ſaliendo ſufficiat.

Lecythis ollaria L. vid. Pis. p. 65. (ex Jup.)

IACAPVCAYA Braſilienſibus. Altiſſima arbor, cortice gryſeo, duro & inæquali inſtar veteris Quercus; ex quo atramentum ſcriptorium conficitur. Folia juniora ruffa ſunt, vetuſtiora viridia, Mori foliis ſimilia, in ambitu ſerrata, quodammodo contorta & incurvata; alternatim in ramulis ſibi oppoſita. Fert florem, *quem tamen ab Auctore deſcriptum non inveni.* Fructus ſequitur ingens, quilibet ſuo pediculo craſſo, ligneo dependens, magnitudine capitis infantis, figuræ ellypticæ, inferius veluti in conum obtuſum faſtigiatus, ſuperius ſive ad pediculum depreſſus, referens poculum cum ſuo operculo; cortice ligneo & duro, ochræ coloris: operculo autem remoto (nam ipſemet fructus maturus ſe aperit) decidit operculum, & fructus interius in quatuor interſtitia diviſus videtur; & in quolibet loculamento caſtanea invenitur pruni magnitudine, cortice ex flavo ſubcinereo, rugoſo, qui contuſus nucleum exhibet album, optimi ſaporis: comeditur crudus & toſtus.

Ex ligno arboris axes fiunt machinarum; quia durabile eſt in humido; nam axes ſemper madefiunt arundinis latice & quotidie lavantur aqua. E cortice autem exteriore ſiccato & contuſo fit ſtuppa rufeſcens, qua ad obturamenta utuntur & naves. Fructus matureſcit Martio & Aprili.

Frequentiſſima arbor in Silvis magnis in Namhiu & Alagoa del Zul & verſus Alagoam grandem.

IARACATIA Braſilienſibus, Arbor eſt alta recta, caudice inferius craſſo, qui verſus faſtigium magis magiſque graciləſcit & attenuatur, cortice gryſeo, ligno molli, & lacteſcente. Caudex autem & rami armantur ſpinis brevibus, craſſiuſculis, duris. Et ramos quidem in orbem

bem projicit, sed inordinate, superioresque inferioribus breviores; neque ramuli magis ordinati, in quibus folia in frondes congesta; Madiibæ modo, figura & magnitudine, superius splendide viridia, inferius incanescentia, quinque, septem vel novem in stellæ modum sibi apposita; nervo secundum longitudinem & venis obliquis.

Florem fert ut Mamaocira.

Sequitur fructus petiolo longo dependens ut Mamao mas, tres digitos longus, crassitie duplici pollicis humani, striis haud profundis secundum longitudinem, vel quasi lineis solum notatus, coloris exterius & interius crocei ut Mamao, & carne ejusmodi substantiæ & simili modo granis refertus, magnitudine & figura grani hordei, saporis haud manifesti. Immaturus adhuc lactescit, ac vellicat linguam, maturus autem sponte decidit & comeditur crudus atque coctus. Folia amittit singulis annis & mense Martio nova protrudit, hinc floret & fructum fert, qui fine Aprilis & Majo maturatur.

Duplex est Arbor, mas & fœmina: quæ similes sunt excepta magnitudine, nam fœmina per omnia minor est mare.

ACAIA quæ & IBAMETARA Brasiliensibus. Arbor quæ in altitudinem & magnitudinem proceræ Tiliæ assurgit; caudex & rami crassiores, cortice rugoso & è cinereo albicante instar Sambuci. Folia directe sibi opposita, duos, tres, vel quatuor digitos longa, inæqualis magnitudinis, sesqui vel duos digitos lata, acuminata splendentia; nervo lato secundum longitudinem & venis transversis, foliis juglandis haud absimilia, sed acutiora.

Spondias myrobalanus L. (ex Jup.)

Flosculos fert copiosos in magnos racemos congestos, ex albo subflavescentes.

Post flores prodeunt pruna flava, nostratibus figura & magnitudine similia, pauxilla cute, acidi saporis, lapidem continentia magnum, ex filamentis lignosis constantem nec durum, verum dentibus cedentem, qui nucleum continet ex albo flavescentem.

Folia hujus arboris (imo & lignum) saporis est egregie acidi & adstringentis ac ad appetitum prostratum revocandum & sitim levandam in febribus utiliter usurpantur: fiunt & intinctus ad carnes assas ex junioribus foliis tritis, gratissimi saporis.

Ramus arboris decisus & baculi modo infixus terræ brevi radices agit & in arborem adolescit: unde frequens visitur circa plantaria & *curraos*.

Lignum russum & leve, ut Suber, cujus loco usurpari potest. Fiunt & opercula ex eo ad obturandas lagenas.

CAP. XVII.

Carana iba. Copaiba. Ibixuma. Coapoiba. Buripicaiba. Ibiruba. Maratatabiba.

CARANA IBA & ANANACHI CARIRI Brasiliensibus. Arbor Palmæ dactyliferæ magnitudine & altitudine; ligno duro, ruffo seu brunno, crassis nervis intus constante, nullius usus: cortice exterius gryseo, & cartilagine à terra ad quoddam spatium squamato, squamis ordine cochleatim positis, quæ primo longiores, successu, breviores fiunt, imo tandem decidunt, superne initio facto; nam arbores adultiores caudicis medietatem superiorem habent glabram ut Cocoeiro, inferiorem solum squamatam; squamæ autem nihil aliud sunt quam reliquiæ ramulorum, qui decidunt arbore in altum assurgente, enascentibus aliis, tunc enim superiores rami manent, inferiores excidunt relinquentes has squamiformes reliquias. Ramos porro suos in summitate orbiculatim expandit directe sursum, deorsum, & ad latus ut palma dactylifera, sed longe elegantiori adspectu. Ramus quilibet duos vel tres pedes longus, compressus, in utroque latere acuto, duris spinis nigris armatus figura dentiscalpium referentibus: unum in cujusque rami extremitate folium rotundum figura & ita plicis donatum ut manuarium umbraculum fœminarum (*gallis parasol*) viridis coloris, ab extremitate ad medietatem fere introrsum sectum in multa alia carinata folia foliis Palmæ dactyliferæ similia; quodlibet ex his sectis foliis circiter duos pedes est longum. Inter ramos folioferos alii prodeunt longiores, quatuor, quinque aut sex pedes longi, in multos alios ramos & ramulos, lanugine albescente obductos, expansi alternatim, & quasi è vaginula prodeuntes, in his exsistunt flosculi pallide flavi, sine pediculis, tribus foliis constantes. Post hos proveniunt fructus, figura & magnitudine olivæ, virides, amari, nec edules, nec ullius usus. Secta hæc arbor nunquam renascitur è caudice; tarde quin etiam crescit & longo tempore opus habet ut grandescat. Folia serviunt ad tegendas casas & corbes faciendos: è ligno autem circos faciunt, quibus pecora & jumenta includunt, vulgo *Curraes* Lusitanis.

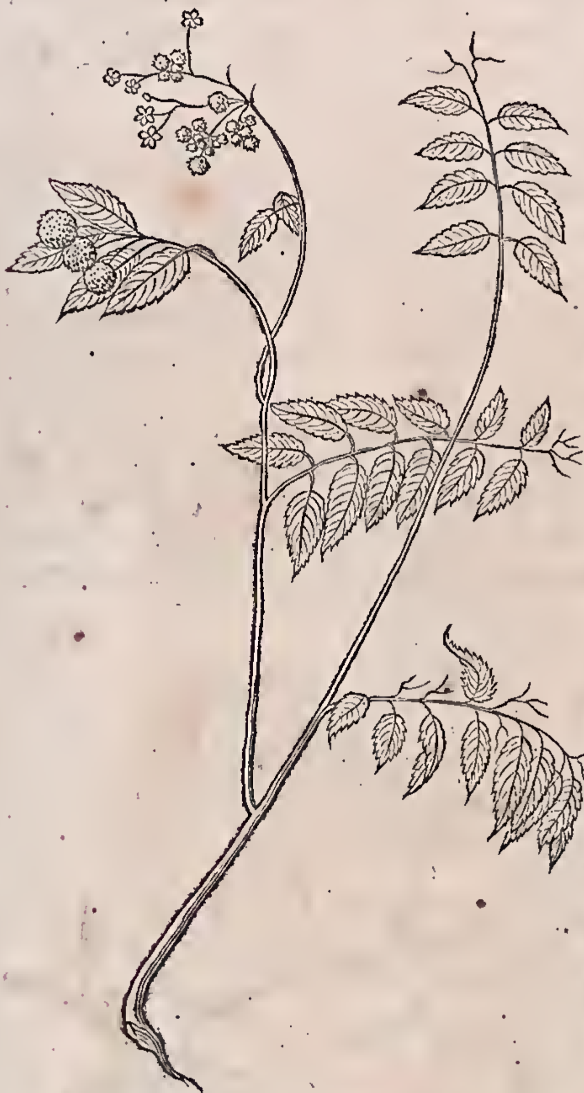

ANNOTATIO. Ex nomine quis suspicari posset hanc esse arborem quæ fundit resinam illam quæ hodie magna copia Europæ infertur ex America Carannæ nomine, verum haud ita est, siquidem hanc ita describit Fr. Ximenes. *Tlahuililocan* (quæ fert resinam quæ ab Hispanis vocatur Caranna) est arbor grandis, trunco lævi, rubro & splendente atque odorifero; foliis oleæ fol. similibus & decussatim sive in crucem dispositis; est acris atque mordax & nonnihil adstringens. Resina quam eliquat nominatur *Caranna*, obtinens casdem facultates, quas Tecomahaca atque adeo majores, licet non sit in tanto usu. Pulvis trunci aut corticis haustus valde corroborat cor & ventriculum; discutit flatus, corrigit quamvis intemperiem frigidam, sanatque affectus uterinos. Cortex in aqua maceratus utilis est cordi; & haustus cum potione Cacao, prodest pectori & cordi: Fit ex hac resina ceratum utilissimum adversus varios dolores. Item oleum Americanis maximopere laudatum adversus vulnera & hemorrhoidas: quod faciunt hoc modo: Recip. Terebinthinæ unc. VIII. olei de Liquidamber unc. III. Tecomahacæ, Carannæ, Balsami an. Vnc. II. Pulverum Mastich. Myrrhæ, Aloës, Thuris, Sanguinis Draconis, Sarcocollæ an. Drach. & semis; pulverisentur subtiliter, & ubi resinæ liquefactæ fuerint, misceantur & incorporentur secundum artem. Vide Monardem cap. 111. observavi autem resinam hanc adversus dolores dentium, emplastro temporibus applicato, egregium esse remedium.

COPAIBA Brasiliensibus: Arbor cui lignum rubrum, quasi minio vulgari saturate tinctum, duritie fagino æquale, ex quo asseres lati fiunt ad varios usus. Folia fert obrotunda aut etiam ovalia, quatuor aut quinque digitos longa, duos aut duos & semis lata, ubi latissima, in pediculis digitum longis, crassis, nervo crasso secundum longitudinem, & venulis pluribus transversis, maxime conspicuis postica parte. Florem fert mediocrem, quinque foliis obrotundis constantem. Fructus illius est fili-

eſt ſiliqua obrotunda, magnitudine unius digiti, fuſca, quæ ſi digitis prematur facile aperitur & continet nucleum avellanæ nucis magnitudine & figura, cuticula nigra membranacea tectum, quæ ad medietatem veſtitur pauca pulpa lutea, odoris inſtar piſorum contuſorum: ipſe nucleus conſtat carne lenta, inſtar cornu emolliti, cedente dentibus, ſaporis haud manifeſti, coloris aquei, qui comeditur. Siliquæ maturæ decidunt, & colliguntur.

Hæc arbor dat oleum ſeu Balſamum limpidiſſimum, inſtar olei Terebinthinæ deſtillati conſiſtentia & ſapore, odoris reſinoſi. Hoc autem ſic colligitur: Circa arboris caudicem terebra ad medullam uſque perfodito, & applica vaſculum, & unius horæ ſpacio quatuor circiter cantharos olei habebis: ſin fluere plane non velit, ſinas foramen operculo obturatum ad Solis uſque occaſum, hinc reſera, oleum dabit ſine dubio. Pauxillum hujus calefactum & cum filamentis recenti vulneri impoſitum, ſanguinis fluxum ſiſtit & brevi illud ſanat. Nervis apprime amicum eſt: tres vel quatuor guttulæ in ovo ſorbili bis vel ter mane ſumtæ, dyſenteriam vel alios fluxus ventris ſiſtunt & curant. Calidum & ſiccum eſt in ſecundo gradu.

IBIXVMA Braſilienſibus, *Motamba* Angolenſibus, Arbor inſtar ceraſi ſilveſtris noſtratis, etiam ejuſmodi pene foliis, per ambitum venuſte ſerratis: cortice ex fuſco cinereo: ad quodlibet folium ſive illius pediculum brevis enaſcitur pediculus continens floſculos parvulos; quinque conſtantes foliis flavis deorſum flexis quaſi quinque uniones affixæ eſſent; in medio multa ſtaminula flava extant: ſuntque floſculi in umbellam congeſti. Fructum fert orbicularem, magnitudine globuli luſorii, primo quidem viridem per totum ſignatum tuberculis fuſcis: immaturus adhuc conciſus continet materiam lentam inſtar viſci; maturus autem nigreſcit & in quinque partes æquales ſponte finditur, continens ſemina fuſca, ſuis cellulis incluſa, magnitudine ſeminis ſinapi, figuræ ex rotunda quaſi oblongæ. Cortex hujus arboris detractus glutinoſus eſt, & deraſa exteriori cute fuſca, ſeu recens ſeu ſiccus uſurpatur, egregie Saponis vicem implet & tuto adhibetur ad omnia ad quæ Sapo Hiſpanicus.

Longe præſtat fructui *Sabaon*, ille enim acrimonia ſua nocet veſtibus, hic autem nequaquam

Naſcitur ubique in Braſilia quidem maxima copia.

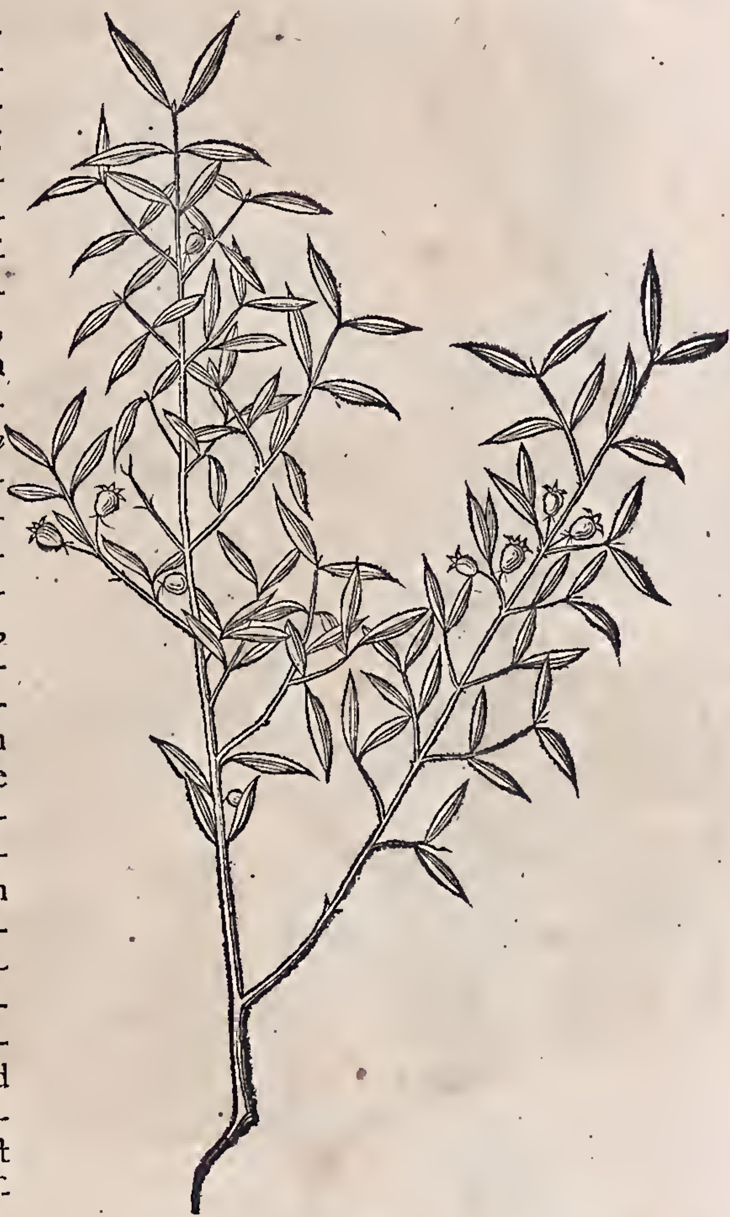
COAPOIBA Braſilienſibus, *Pao Gamelo* Luſitanis; hujus Arboris aliquot reperiuntur ſpecies; *quarum duas Auctor ita deſcribit.* Prima ſpecies in Fagi altitudinem & figuram exereſcit, cortice cinereo cui aliquid fuſci admixtum, inſtar undulati panni. Folia habet ſolida, oblonga, inferius dilute virentia ſuperius ſaturatiora & ſplendentia, inſigni nervo ſecundum longitudinem, at nullis pene venis conſpi- Clusia

cuis transversis: pediculus folii decerptus fundit aliquid lactei. Flores fert, quemque suo pediculo innitentem magnitudine rosæ, & foliis albis rosaceis constantem, suave rubentibus unguibus; umbelico in medio, qui constat globulo resinoso, flavo, magnitudine pisi: resina illa clara est ut Terebinthina, glutinosa, flava, odoris tamen injucundi: hunc circumdant multa staminula rubra, arcte sibi invicem adhærentia. Florem sequitur fructus, capsulæ insidens fere ut glans: immaturus secundum longitudinem concisus, multos seminum ordines continet, magnitudine & figura seminum mali, transversim per longitudinem positorum: quodlibet autem semen includitur pelliculæ suæ rubræ, atque alteri miniatæ pelliculæ involvitur. Caro fructus est flava & succum exsudat flavum, jucundo aspectu.

Lignum hujus arboris facile frangitur, & cortex licet crassus sponte se separat à ligno, quod continet in se medullam mollem, quæ facile extrahi potest, ita ut lignum remaneat instar fistulæ.

Altera species, magna est arbor, cortice gryseo, in amplos ramos, sese expandens: fert autem folia in frondes congesta, oblonga, carinata similia foliis Murcei, sed non lanuginosa. Fructus quoque hujus arboris, globuli lusorii magnitudine, rotundus, maturus viridis exterius, interius rubescens, & multis granulis fici modo refertus, siccus, saporis haud manifesti, ita ut comedatur quidem à quibusdam, sed nullius sit pretii.

CVRVPICAIBA Brasiliensibus (de quo tamen nomine ambigo) Arbor cortice fusco, & instar Betulæ crescens, folia habet opposita quinque vel septem in uno ramulo, splendentia, acuminata, non serrata, Betulæ foliis viriditate similia. Florem fert, *quem tamen Auctor non descripsit.* Post florem in interioribus ramulis proveniunt folliculi, primum virides, deinde rubicundi, magnitudine & figura pistaceorum, qui quemadmodum & lignum spirant odorem fere ut Iciea.

IBIRVBA Brasiliensibus. Arbor cortice, ligno & nascendi modo Guajabæ similis, ramos autem habet ut nostra Cerasus. Folia fert oblonga, duos aut tres digitos longa, membranacea, superius saturate viridia, inferius pallida, uno nervo secundum longitudinem, nullis venis transversis: duo semper sibi invicem opposita, in ramorum quoque extremitate; duo quoque fructus sibi opponuntur in suis pediculis prope opposita folia enati. Fert flores *(quos tamen Auctor non descripsit.)* Fructum autem fert in pediculis digitum longis, flavum seu aurei coloris, magnitudine pruni, sed rotundum & verius pediculum turbinatum, ac umbelicum habentem cavum, quem circumstant quatuor foliola, tertiam partem digiti longa, ex viridi incarnata; inferius itidem ad pediculum duo foliola. Hæc & illa reliqua ex flore è quorum medio fructus exsurgit: cuticula tenui vestitus & carne succulenta fulva, saporis acidiusculi ac paulatim amaricantis, haud ingrati: odoris subdulcis & vinosi. Continet lapidem (sæpe duos in uno latere planos & conjunctos, cætera rotundos) magnitudine cerasini, rotundum, cortice tenui sed duro vestitum; qui continet intus nucleum album amaricantem. Similis est lapidi Vbapitanga, nec facile dignoscuntur. Nucleus abjicitur, cætera commeduntur. Excellens est fructus & magna copia edi potest sine noxa. Transplantatur per taleas.

MARATATABIBA Brasiliensibus. Arbor caudice recto assurgit, non crasso, cortice cinereo,

nerco, ſuperius autem duorum, aut trium pedum longitudine pediculi enaſcuntur in orbem poſiti, quorum quilibet continet ſeptem, octo, novem aut decem folia in orbem diſpoſita, ſex, ſeptem, octo, aut novem digitos longa, foliis Ambaibæ ſubſtantia & colore ferme ſimilia, pediculo inſidentia, duos aut tres digitos longo, ſuperne viridia, inferne inſtar ſerici glabra, inſigni nervo & conſpicuis venis prædita. E longinquo Arbor videtur Ambajiba, ſed è propinquo differentia agnoſcitur.

CAP. XVIII.

Innominata. Iocara ſeu Iucoara. Pindoba. Tapyracoaynana ſeu Caſſia. Innominata.

ARBOR (cujus nomen ab Auctore non proditur) caudice recto & mediocris altitudinis, cortice cinereo, ligno fragili & medulloſo, ſuperius in multos ramos, ſed foliis fere nudos diſpeſcitur: folia tamen habet in illorum extremitatibus, in frondes congeſta, quinque, ſex, ſeptem juxta ſe ſuperne dilute viridia, inferne albicantia, quædam oblonga, quædam pene rotunda, nervo ſecundum longitudinem & venis tranſverſis ordine ſibi oppoſitis. Inter folia in frondibus etiam proveniunt pediculi duos circiter digitos longi, qui ſuperius multos floſculos oblongos in umbellam congeſtos ſuſtinent, albos, ſex foliolis conſtantes, ſuavis odoris. Fructus non meminit Auctor; *Hanc autem Iconem ex Herbis ſiccis ab ipſo collectis delineandam curavimus, in qua artifex nimium ſibi permiſit, neque enim folia ita venulis reticulata ſunt, ſed tantum habent nervum ſecundum longitudinem & venas tranſverſas ut in minimo folio; quod monendum duximus.*

IOCARA & IUCOARA Braſilienſibus, itidem Palmæ ſpecies: dimidiam altitudinem Coqueiro adipiſcitur, caudice recto, glabro, gryſeo, gracili (ideo ad ligna ædium uſurpatur) verſus ſummitatem more Coqueiro. Flos è ſiliqua provenit, videlicet ramus duos circiter pedes longus, multos ramulos expanſos habens, quemlibet tres circiter pedes longum, & floſculos per totum hunc parvulos, conſtantes tribus foliolis ex albo ſubflaveſcentibus & habentes in medio aliquot ſtaminula flava: totus autem ramus cum ſuis floribus flaveſcit. Poſt florem parvulus fructus provenit figura *coco*. Supra ſiliquam (quæ ambit ſuo exortu ſeu vagina arboris quaſi caudicem) folia in ſummitate proveniunt alata ut in Coqueiro, ſed breviora, nec alæ ita longæ ac latæ. In ſummitate arboris plerumque folium convolvitur ſtans erectum inſtar fiſtulæ. Admodum lentus eſt floris ramus & pro ſcopis, imo & flagello poteſt uſurpari.

PINDOBA Braſilienſibus, Species Palmæ nuciferæ caudice ut plurimum craſſiori quam Coqueiro, proceritate æquali vel etiam longe majore: caudex enim craſſus quatuor, quinque aut ſex pedes, cortice gryſeo ſeu cinereo, glabro, in quo vibices vix apparent, ſecus quam in Coqueiro. Folia fert alata ut Coqueiro, ſed quæ non ita in orbem dependent, ſed maximam partem ſtant ſurrecta. Prope foliorum exortum etiam rami proveniunt dependentes, qui proferunt racemos quatuor aut quinque pedes longos, plenos floſculis: poſt quos etiam racematim proveniunt fructus vel centum in uno racemo, qui maturi decidunt: eſt autem fructus ovi magnitudine & figura aut paulo etiam major, faſtigium in ſummitate

R 3

tate habens acuminatum, altera extremitate insidet calici seu cupulæ ut nux pinea, ex foliis triangularibus constanti: maturus exterius è viridi flavescit vel etiam brunescit. Cortex exterior filamentosus ut in Coco; verum haud crassus, sed duplam tantum crassitiem testæ ovi habens; qui incisus detrahi potest: illo detracto apparet pauca caro crocci coloris, nullo manifesto sapore, quæ ab Æthiopibus cum farinha commeditur: hæc ambit nucem durissimam, ovalem, ejusdem ferme crassitudinis cum Coco, verum caret tribus illis foraminulis: hæc discussa apparet intus in cavo, per interstitium more juglandis distincto, nucleus magnitudine juglandis, candidus, duriusculus, saporis ut Coco, sed paulo siccior & ita suavis.

Ex carne crocea fit oleum croceum quod in lucernis usurpatur: ex nucleo limpidissimum per expressionem ad condiendos cibos quamdiu recens est, & itidem ad lucernas quando vetus. Vtrumque qualitate frigidum, & illud è nucleo expressum loco rosacei olei usurpatur.

E cortice nucis fiunt tubuli ad tabacum sumendum, vocant *petumbuaba*.

E foliis hujus arboris fiunt tecta domorum, storeæ, corbes & alia.

Majo mense maturescit fructus.

ARBOR (*cujus nomen ab Auctore non proditur*) cortice cinereo, albicante, multis ramis varie inflexis prædita. Lignum lentum quasi salignum obtinet; folia autem oblonga, directe sibi invicem opposita, solida, lævia, superius egregia viriditate splendentia, inferius olivacea & splendentia & ad tactum instar holoserici glabra: In extremitate ramorum fert multos flosculos, spicatim seu racematim congestos, suo pediculo deorsum incurvato insidentes, lutei coloris & racemus florum elegantissime est dispositus: post flores nascuntur baccæ ribium magnitudine. *Vtrum edules sint necne ab Auctore non additur.*

Iconem autem hanc ex herbis siccis ab Auctore collectis delineandam curavi. Folia sicca superna parte plane nigricant, inferna fuscescunt. Consistentiam fructuum ex siccis observare non potui.

TAPYRACOAYNANA Brasiliensibus est Cassia arbor cujus fructus *Cannafistola* Lusitanis & aliis. Arbor alta & magna, atque in plurimos ramos late destincta, colore exterius ex cinereo albicante. Folia fert ordine sibi opposita, paulatimque surrectim stantia, figuræ cylindraceæ, duos digitos longa, & duas tertias partes digiti lata, brevissimo pediculo innitentia instar foliorum senæ, dilute viridia; subtiliter hirsuta, ad tactum mollia, rubescente nervo secundum longitudinem, & venulis se-

lis ſecundum latitudinem ordine poſitis prædita. Flores fert ſpicatim congeſtos ſine ramulis, quilibet conſtat quinque foliolis, & tribus ſemilunaribus corniculis, quæ cum ſtaminulis juncta poſitis ſurrecta ſtant, omnia coloris incarnati elegantiſſimi: eſt autem flos magnitudine æqualis Phaſeoli flori. Longe poſſunt arbores hæ florentes conſpici ob incarnatum illum colorem. Poſt flores ſequuntur ſiliquæ, immaturæ quidem virides, maturæ nigræ ſeu fuſcæ deorſum propendentes; quælibet circiter duos pedes longa, quinque digitos craſſa, paulatim incurvata ut enſis polonicus. In uno ejus latere eminentia duplex eſt ſecundum longitudinem, in altero ſimpla, quaſi chorda agglutinata eſſet ſub cortice: Nec rotunda nec teres exacte eſt ſiliqua, ſed conciſa, nam tranſverſim inciſio ellypſim deſcribit. Cortex exterius eſt inſtar corticis exterioris arboris, interior lignoſus & albus. Non poſſunt hi cortices ſimul frangi, ſed malleo concuti debent: Siliqua porro intus tranſverſim multas habet diſtinctiones, quarum quælibet craſſitiem pennæ anſerinæ capit. In qualibet autem cellula nucleus latet, magnitudine & figura amygdalæ, coloris ex albo flaveſcentis, ſplendens, lævis, durus, per longitudinem linea ſubruffa in uno latere diviſus, nucleum continens album, corneæ ſubſtantiæ. Quælibet præterea cellula continet ſubſtantiam glabram, glutinoſam, brunnam ſeu ſubnigram inſtar Caſſiæ ſolutivæ, ſed amari ſaporis & ingrati. Adſtringendi vim habet. Braſiliani fructum hunc vocant *Tapiracoiinana*.

CAP. XIX.

Iacaranda. Quæra iba. Ibiraba. Tuinamtiiba. Curuuri. Camacari. Paco caatinga. Caaguacu iba. Iperoba.

QVERA IBA Braſilienſibus. Arbor cortice rugoſo & gryſeo, in ramis oppoſitos habens ramulos, & in horum quolibet tria, quatuor, aut quinque folia in frondem congeſta, pe-

diculis ſuis tres circiter digitos longis innitentia, pallide viridia, figura ſalviæ, ſemi aut digitum longa, ſolida & ad tactum dura, nervo ſecundum longitudinem & venis obliquis prædita. Flores fert flavos, inodoros, duos digitos longos, figura campanæ, ſuperius in quinque partes ſectos, interius autem habet totidem ſtaminula brevia, flava, pallidis apicibus. Ita ut arbor florens tota flava appareat, inſtar arboris quam Luſitani vocant *Pao d'arco:* nam racematim congeſti ſunt flores, & arbores hæ pauca habent folia.

Flores ſequitur ſiliqua longa & compreſſa, nullius uſus.

Cortex

Cortex hujus arbotis contusus & coctus oleum dat ad vulnera sananda, & ulcera vetera in tibiis aut aliis partibus curanda efficacissimum.

Nascitur hæc arbor locis graminosis tam humidis quam siccis.

Floret mense Decembri.

IACARANDA Brasiliensibus, duæ illius sunt species, unius lignum est album, alterius nigrum ut *Palo santo* ac bene olens atque durum; album autem inodorum.

Iacaranda ligno albo, fert folia in ramulis alternatim sibi oppositis, directe quoque sibi opposita, tres circiter digitos longa, non serrata, superne splendentia, obscure viridia, inferius ex viridi quasi albicantia & non splendentia. Floret hoc modo: in quolibet ramo versus exteriora multi proveniunt ramuli, qui quasi racematim per multos dies habent globulos, nuclei cerasini magnitudine, aut paulo majore, coloris exterius ex olivaceo sublutescentis, qui se aperientes in quinque scinduntur folia, quæ deorsum inclinantur, & interius tactu & visu referunt holosericeum olivaceum splendens: his insidet flos, unico folio luteo subrotundo ad latus explicato constans, è cujus regione sursum incurvata sunt quatuor stamina alba ellypticæ figuræ, apicibus luteis, & in horum adhuc medio corniculum ex albo viride: in medio autem floris eriguntur multa stamina alba apicibus luteis, satis magnis, in scoparum setacearum modum. Flos dulcis odoris: fructus haud edulis.

Iacaranda ligno nigro reperitur in Capitania omnium sanctorum. Sed in quibus à priori differat ab Auctore proditum non invenio.

IBIRABA Brasiliensibus, quoque duplex alba & nigra.

Ibiraba alba est arbor crescens figura pyri, cortice fusco, ramis inordinate positis: foliis solidis, saturate virentibus, alternatim positis, foliis pyri similibus, quæ pediculis innituntur. Fert florem amplitudine rosæ, suavissimi odoris, & rosam pene superantis, quinque foliis constantem pallide flavis, in medio flore est corpus flavum semilunare, more cochleæ in se convolutum castaneæ magnitudine, cito decidit & magna copia sub arbore colligitur. Fructum fert instar poculi cum operculo suo plano, in medio paulum turbinato; in circumferentia poculi exterius sexangulares eminentiæ sunt, & magnitudo poculi est quasi castaneæ, primo fructus est viridis, hinc fit fuscus, cum maturuit operculum sponte dissilit, & castanea, quam continet unicam, excidit, magnitudine nostræ avellanæ: poculum adhuc in arbore pendulum ad tempus manet. Atramentum ex hoc fructu paratur. Nascitur passim. Floret mensibus Octobri & Novembri.

Ibiriba nigra, Lusitanis *preta* dicitur, *sed hujus descriptio in authographo auctoris desideratur.*

TVINAMTIIBA Brasiliensibus: Arbor cortice cinereo, ligno fragili; in mali silvestris amplitudinem exerescens; cui rami decisi & terræ infixi, novas progenerant arbores, ideoque ad vivas sepes ab indigenis usurpatur. Iuniores arbores spinis acutis in caudice & ramis armatæ sunt, adultiores amittunt spinas & in ramis varie distribuuntur: illæ nunquam florent, hæc contra: illæ semper habent folia, hæ nulla, sed tantum flores; nimirum Decembri & Ianuario; post flores demum erumpunt folia, floribus decidentibus. Vtrarumque folia sunt similia subrotunda seu potius cordis sublatioris figura, inferius tomentosa, superius glabra & dilutiora, tria semper sibi apposita more phaseolorum, in pediculo semipedem circiter longo; & talium pediculorum tres, quatuor, quinque sibi appositi sunt, in frondis modum, totaque arbor frondosa est, foliaque & flores multos in frondes congestos habet. Flos magnitudine Iridis florem ferme æquat unico constans folio crenato sursum erecto, ad cujus latus interius, cum adjacente tunica, è qua prorumpit, dulcis liquor continetur, ut in flore Paco, formicis gratissimus: & ex eadem multa habet stamina carinæ in modum ad latus sensim prodeuntia; coloris insignis miniati, sine odore tamen: stamina vergunt ad brunnum. Arbores florentes longe conspici possunt instar panni miniati expansi. Floribus cito & copiose decidentibus, sequuntur

quuntur fructus, videlicet copiosæ siliquæ, ubi maturuerunt fuscæ: quædam unum, quædam tres, quædam quinque digitos longæ, digitum crassæ, teretes & in tot ventres elatæ & loculamenta divisæ, quot continent phaseolos: quorum quilibet magnitudinem habet nuclei avellanæ aut fabæ vulgaris; in totum est miniati coloris, & prope hilum qui fuscescit, parvam habet maculam nigram: interius autem ex albo flavescit. Nullus ejus usus apud incolas.

An Coral arbor? Vide Car. Clusium in Appendice ad Histor. Rar. Plantarum.

CAP. XIV.

Cabui Iba. Pacoeira. Banana. Inaja guacaiba sive Coqueiro.

CABVI IBA Brasiliensibus, *Pao amorello* Lusitanis: Arbor magna & alta, ramos & folia dispositâ habens pene ut *Visquiero*, sed minora, & Tamarindiferæ arbori similia.

Nihil præterea de hac arbore ab Auctore observatum inveni.

PACOEIRA Lusitanis, non est naturalis Brasiliæ: in Congo vocatur arbor *Quibuaaquitiba* & fructus *Quitiba*, Brasiliensibus *Pacobete*, Lusitanis *Pacoba*. Ex radice propagatur hoc modo: Primò erumpunt folia duo aut tria in fistulam convoluta, paulo post secundo se produnt ad quodlibet latus unum, in medio est fistula foliacea, & sic sensim planta trium aut quatuor mensium spacio, in quinque, sex, septem pedum altitudinem adolescit, caudice tibiam humanam crasso aut paulo crassiori, spongioso, foliis convolutis similis, & uno ictu facile discindi potest. Superius

octo, novem, etiam duodecim folia expandit elegantia; quodlibet quatuor, quinque, interdum & octo pedes longum; quatuordecim aut quindecim digitos latum. In utraque extremitate paulo angustius, nervo secundum longitudinem digitum humanum crasso, qui etiam sex aut septem digitos crassus, per sex aut septem digitorum longitudinem se exserens è folio, pediculus folii vice fungitur. Nervus hic in superiori superficie tanquam canalis excavatur & transversim lineæ subtiles à nervo ad latera extenduntur. Suntque folia eleganter viridia, ad tactum lævia & solida instar chartæ membranaceæ, eodemque modo crepitant: Ideo non diu integra manent, sed à vento agitata dilacerantur transversim secundum ductum striarum, & strepitum excitant commota. Ex summitate caudicis hujus spongiosi, seu è medio foliorum prodit ramus seu brachium. Ramus hic primo quasi semipedem longus, tener & pollicem humanum crassus, in extremitate sua continet corpus turbinatæ figuræ, magnitudine strobyli majoris circiter quinque digitos lon-

tos longum, constans è foliis latis, ellypticæ figuræ, brunni coloris obscuri, striatis, quibus quasi pulvis cinereus aspersus: hæc complicata invicem constituunt illud corpus turbinatum: singulis autem diebus, unum, duo aut tria folia se pandunt, sursum versus se convolvendo, nam turbinate corpus dependet. Subter foliis his expansis apparent sex, septem aut octo flores, ordine juxta se positi, ex albo flavescentes, quilibet duos circiter digitos longus, scapus autem similis parvæ scaphæ, cujus pars qua insidet exortui suo, sit prora, altera extremitas puppis, ex qua prominent quinque foliola angusta, figuram habentia illius instrumenti quo nautæ utuntur in humectandis velis: eminent autem è puppi floris digiti longitudine, ex albo flavescentia, & in ambitu lateritio colore fimbriata: in medio porro eorum stamen luteum crassiusculum insidet, figura baculi cum nodo in extremitate, quali incedunt nigritæ. Dimidia autem parte scapha tegmine subtenditur à prora incipiendo, ut in scaphis nostris lusoriis: sub hoc tegmine intus in scapha manna seu lentus humor continetur, ad tactum frigidus, saporis mellei, consistentia & colore similis albumini ovi recentis; in hoc humore ortum sumunt quinque illa foliola cum stamine: delectantur formicæ admodum isto nectare. Flores hos sequuntur fructus ordine & arcte juxta se positi, quilibet brevi pediculo nitens, & ostentans primo in umbelico suo florem, qui postea decidit: fructus autem indies augentur. Continentur plerumque in uno ramo, decem, duodecim, quatuordecim aut sedecim numero, ut ita una planta proferat septuaginta aut octuaginta, quos virides sinunt donec flavescere incipiant. Fructus autem justam magnitudinem nactus magnitudinem habet cucumeris nostratis oblongus & trilaterus quasi, corio crassiori tectus, quod facillime in tres partes digitis se dividi & detrahi sinit. Pulpa mollis est instar butyri, medullam quasi cucumeris per medium secundum longitudinem habens: boni est saporis & frequentissime comeditur vel solus vel cum farina Mandiocæ, vel coctus & frixus in oleo aut butyro. Ramus autem ille fructibus onustus interea dum illi maturescunt augetur, & ad duorum pedum aut majorem longitudinem excrescit, floresque semper protrudit ex corpore illo foliaceo, sed qui decidunt sine spe fructus, nam una planta non facit plus fructuum quam nutrire & ad augmentum perducere potest. Maturis porro fructibus ramus cum illis abscinditur, ut & tota planta: nam una planta unum tantum vivit annum & semel tantum facit fructum; sæpissime quoque accidit ut antequam fructus maturi sint planta cadat & pereat ni fulcris sustentetur: sive autem cadat sive præcidatur perinde est; nam antequam senescat planta filius unus aut alter ex radice natus est & adstat parenti, morientique succedit & sic in infinitum propagatio hujus plantæ succedit: ideo maximi horti aluntur his plantis pleni: nam semel facta plantatione ulterius non opus est labore. Toto anno fructus habetur venalis.

ANNOTATIO. Iconem fructus dedimus in descriptione Americæ lib. XV. quam hic repetendam non duximus.

BANANA, Brasiliensibus *Pacobucu*, Congensibus *Quibuca quiancacala* & fructus *Tincondo quiancacala*. Tota planta ut *Pacoeira*, at turbinatum illud floriferum corpus paulo minus est, & flores parum differunt: sunt enim duos circiter digitos longi ex albo lutei coloris, & dulcis odoris: estque floris scapus non instar scaphæ, sed rectus, attamen cavus, repræsentans canoam Bransiliensium; sex foliola angusta prominent è puppi, figuræ ut in præcedenti, & ejusdem coloris, sed stamen in medio deest: medietas anterior canoæ etiam tegitur cavo tegmine albo-flavescente. Eodem autem modo ut in Pacoeiræ (nimirum octo, novem aut decem digitos) plerunque autem non ita crassi; & sunt curvi sive lunati; & substantia producens sicciores quoque & ita meliores ad coquendum aut frixandum.

INAIA GUACUIBA cujus fructus *Inajaguacu* Brasiliensibus: In Congo vocatur *Ejaquiambutu* & fructus *Quiti inga quiambutu*: Palma nucifera, Lusitanis Coquiero, & fructus illius *Coco*: qui tribus suis foraminulis larvam repræsentat. Arbor caudice raro recto, sed plerumque incurvato, quatuor, quinque, sex aut etiam septem pedes crasso, triginta, quadraginta & interdum quinquaginta pedes alto. Cortex cinereus instar juglandis & quasi vibicibus hinc inde transversim per ambitum notatus. Lignum ejus nullius usus, constat enim ex meris filamentis & est dulce quasi lacteo succo turgens, unde arbore cæsa à formicis expetitur. Caret ramis. In summitate quindecim, octodecim, viginti aut plura habet folia magna, alata, in orbem dispersa, partim surrecta, partim protensa, partim dependentia, grati aspectus. In exordio suo hæc folia alata textura quadam vestita sunt naturali, obscure grysei coloris, quasi crudum textum cannabinum esset, & successu temporis hæc textura se solvit subsequente altera & à vento circumagitur. Quodlibet folium alatum longum est circiter sedecim pedes Rhinlandicos, ac in exortu pedem circiter crassum, dissectum in alas ordine juxta se positas & oppositas: quodlibet tale folium circiter tres pedes longum & longius, duos digitos latum & versus extremitatem, angustius, acuminatum, habens in medio secundum longitudinem nervum osseum flavescentem, ac transversim ordine subtilissimas strias virides (ut & ipsum est) actotum

tum carinatum, cavitate sursum versa: substantia instar folii gladioli, læte viride ac splendens. Inter folia alata ex summitate arboris oritur siliqua sive vagina duos & semis circiter pedes longa, crassa in medio novem aut decem digitos, fastigiata, viridis, striata, quæ successu temporis fuscescit ac sponte rumpitur. Antequam autem rumpatur, eleganter intus compositus reperitur caulis, pedem longus, tres aut quatuor digitos crassus in plures ramos pedales aut sesquipedales distinctus, qui rami ita apte à natura in theca complicati magnam spicam repræsentant. Rami hi onusti sunt ubique triangularibus corpusculis magnitudine amygdalarum, albis, quæ rudimenta sunt florum & hinc nucum: nam rupta vagina rami hi se explicant instar arbusculæ & flosculos exhibent luteos. Hinc succrescunt fructus, quilibet insistens suo brevi pediculo, pennam anserinam crasso, & cupulæ squamis constanti ex ruffo flavescentibus. Nux minor est viridis, maturescens fit pallide flava, sed plane matura lignei est coloris, figuræ oblongæ seu ovalis & quasi triangularis: longa plerumque decem, duodecim, aut quatuordecim digitos, in ambitu crassa duos & amplius pedes. Constat fructus totus primum exteriori tegumento, secundo cortice, tertio nucleo & quarto aqua. Exterius tegumentum, externe glabrum, in totum constat è filamentis crassiusculis, longis, coloris rufescentis instar lini, referens stuppam cannabinam crassam ac crudam; estque in illa parte qua nux pediculo adhæret supra duos digitos crassum, in reliquis lateribus circiter unum. Cortex est crassus instar cranii humani, & ea extremitate qua adhæret ramo, tria habet formina, nucleum crasi capientia. In cavitate hujus corticis seu in ambitu ejus interiori adhæret nucleus, qui & ipse sua cuticula vestitur in sua convexitate (inter corticem & se) ruffi coloris, ad visum ut nux muscata. Nucleus, nuce matura, crassus est duas tertias partes digiti, albissimus, lacteo succo turgens, saporis instar optimarum avellanarum. Sufficit unius nucis nucleus ad tres saturandos, denique in illa cavitate nuclei continetur aqua, pauca quidem quando plene maturuit nux & nucleus suam perfectionem adeptus est, nec ad potandum grata: sed quando mediæ ætatis nux est, nimirum quando tegumentum flavescere incipit, cavitas illa est plena aqua suavissima (continet enim pintam Hollandicam aut amplius) pro magnitudine. Aqua hæc tum gratissima est ad potandum, dulcis, frigida ac clara. At hinc quum aqua abundat, nucleus adhuc mollis nec ita gratus est. Ergo pro aqua haurienda eliguntur mediæ maturitatis, pro nucleo edendo plane maturæ: nam aqua hæc in nutrimentum nuclei cedit. Ex nucleo maturo exprimitur lac, cui incoquitur oryza pro pulmento.

Hæc arbor in summitate sua medullam albissimam continet quasi bulbosam, nam in partes facile separari potest instar allii aut cœparum. Hæc vocatur Latine palma & ea ablata arbor moritur; unde proverbium palmam referre. Medulla ea est albissima; punctulis quasi poris dotata, succulenta, dulcis saporis, melioris utique quam optimarum nucum; comeditur cruda vel per se sola, vel cum oleo & aceto, atque etiam coquitur. Arbor toto anno simul flores, fructus immaturos & maturos continet. Amat autem loca maritima & arenosa prope sepes & maccrias: in mediterraneis non aut raro admodum reperitur, aut si plantetur ibi infructifera est, nec justam magnitudinem nanciscitur.

Nunc etiam dicam quomodo plantetur & transplantetur, omnia ex propria mea observatione; nihil enim umquam scribam, quod non ipsemet viderim & expertus sim. Fructus integer seu nux cum tegumento suo terræ leviter supposita seu tantum super terram projecta, septem mensium spacio progerminat: ex germine planta transplantata post annum, demum post septem annos primitias dat fructuum. Modus progerminationis hic est: Nuce tota cum tegumento terræ commissa, ex foraminibus illis progerminat filamentosum germen, ortum ducens ex aqua illa quæ in nuce continetur: antea autem aqua illa in spongiosam, albissimamque substantiam fuit congelata & in figuram nucis formata ut germen inde prodiret. Germen quando prodiit textura illa cannabina statim cinctum est & habet tria vel quatuor folia arcte sibi adhuc applicata sine caudice. Nam etsi proveniret ad sex, octo, vel decem pedum altitudinem adhuc nihil sunt nisi folia atque caudices. Et quodlibet folium junioris arbusculæ integrum est non sectum in alas ut in veteribus, sed plicatum ut pallia mulierum in Germania. Successu autem temporis sponte finditur & fiunt alata, & tunc arbor caudicem sensim acquirit sub tunica illa texta qua inferius cingitur. Germen porro, de quo ante, cum emersit è nuce, tunc statim per totum crassius tegumentum spargit radices filamentosas, flavas, quæ hinc inde perforant illud tegumentosum & prodeunt foras (nimirum pedalis aut majoris longitudinis ac lumbricorum crassitudine) ac in terram se ingerunt: successu temporis tota nux putredine absumitur. Sin quæras unde nutrimentum habeat planta priusquam radices in terra firmentur quod non statim fit, dicam: Supra innui ex spongiosa illa substantia prodire germen, ex hac & simul nucleo qui adhæret suo cortici nutritur arbuscula, nam quo citius eximas aliquam arbusculam priusquam radices egit in terram, eo plus nuclei invenies & contra. Tenaciter spongia adhæret per fibras fundo arbusculæ, ita ut ex nuce eximi possit nucleo appendente. Juniores fæ-

res: fœtus transplantantur aut non: si transplantare animus, id fiat anno ætatis primo aut secundo, & quidem mense Iunio vel Iulio. Possunt & majores transferri quatuor aut quinque annorum, sed major pars moritur. Vidi tamen grandes viginti quatuor aut plurium annorum transferri feliciter anno 1640. Mauritiæ, adhibita multitudine hominum circiter trecentorum. E cortice nucis egregia fiunt pocula.

ANNOTATIO. De eadem arbore ita Fr. Ximenes. De Palmis quæ ferunt cocos, Mexicanis *Coyolli*, est arbor haud admodum crassa, verum alta, cujus rami (quos proprie vocamus palmas) è fastigio trunci eminent, quinque aut sex numero erecti ad modum palmarum Hispaniæ & ab omni parte clare virentes: truncum habet rectum & cinerei coloris, in circuitu à radice usque ad fastigium, minutis veluti gradibus cinctum, quorum ope indigenæ facillime ad summitatem arboris enituntur. truncus est valde spongiosus: amat autem loca maritima, uti apparet in Insulis Philippinis, Porturico; præsertim ad oram Coliniæ & Zacatulæ. Flos illius castaneæ flori similis: fructus integer æquat molem capitis humani, estque oblongior & triangularis, & læte virens antequam decerpatur. Nux ipsa seritur & facile pullulat, transpositaque adolescit & brevi edit fructus, præsertim si cinere aut fimo bovino stercoretur & diligenter rigetur: radices agit neque profunde neque moli suæ æquales: truncus quoque secundum radices crassior, quo altius ascendit eo tenuior evadit; materies illius ad multa utilis. In Insulis Philippinis non modo è materie illius faciunt naves, sed & funibus & velis, aliisque nauticis instrumentis easdem instruunt ex eadem arbore; & quod maxime mirum variis quoque mercibus onerant ex illa natis; oleo, vino, aceto, saccharo, fructu & similibus. Etenim vulnerando teneros ramos inferiori parte, eliciunt liquorem quendam, qui vini loco usurpatur: hic primo die suavis & gustui gratus, sequentibus fit insipidior & denique plane inutilis, semper autem est ingrati odoris; & si crebro sumatur generat crassos humores, flatus & cruditates, licet moderate calefaciat & humectet, sitque blandius nostro vino & minus tentet cerebrum, nisi alia (ut vulgo solet) addantur. Porro Phtisicis prodesse ferunt & qui renum affectibus laborant, ita ut vix ullos in Philippinis Insulis reperiri dicant qui illis morbis tententur, quia illius potu partes illæ mundentur & arenulæ expellantur: verum summopere nocet illis qui hydrope aut lienis obstructione laborant. Vinosus hic liquor soli expositus aut alibi servatus per octiduum fit præstantissimum acetum, quod minus siccat quam nostrum, sed igni admotum perdit suum vigorem, ideoque cum in cibis usurpant, tum demum admiscent cum edulia deferbuerunt. Durat quidem longo tempore, verum si pauxillum aquæ admisceas statim corrumpitur. Ex eodem vino cocto & spissato fit mel & saccharum, quod temperatura est calidum, humidumque & grati saporis: conservatur longo tempore: lenit pectus & est utile adversus rheumatismos: corroborat ventriculum & cerebrum: juvat concoctionem; denique ore sumtum nihil differt colore & sapore à nostro saccharo candido: Nux ipsa recens ac tenera sapore refert carduum, verum est dulcior & minus adstringens; sistit alvum, tollit cruditates & refocillat ventriculum. Putamen quod sequitur & proprie vocatur *Coco* est nigri coloris & durum; ex eo bibere salubre judicatur, & sine dubio corroborat nervos & sanat paralysin. Hoc putamine concluditur medulla candicans, grati saporis & amygdalarum dulcium æmula: ex hac contusa exprimitur lacteus humor absque ignis ope, qui utilissimus est ad necandos lumbricos intestinorum, si quantitate octo unciarum cum pauxillo salis mane sumatur à jejunis, præsertim pueris & adolescentibus. Ex rasura ejusdem medullæ cocta in aqua & bene agitata emergit oleum quoddam, quod recens commode cibis miscetur & magni usus est in medicina, temperie calidum & humidum. Haustum sex aut octo unciarum quantitate purgat leniter ventriculum, & evacuat humores melancholicos & pituitosos; licet dicant medullam illam per se alvum astringere: verum ad purgandum utendum est oleo recens expresso: mitigat præterea quosvis dolores è causa frigida natos: estque admirabile remedium in vulneribus curandis, sistit enim sanguinem, mundat saniem & consolidat illa: illitum lenit pectus & potum purgat illud, editque alios innumeros effectus quos recensere longum esset: imprimis autem utilissimum ad nervos relaxandos & pertinaces dolores podagricos. Non autem tantum oleum, sed quæ medulla continetur aqua instar lactis candida, ad plurima valet: sanat febres, sedat sitim, temperat æstum, mundat & sanat oculos & consumit superfluam carnem quæ illos solet fœdare, conciliat elegantem colorem vultui fœminarum; refrigerat atque humectat: purgat sanguinem, ventriculum & ureteres, mitigat dolores & est gratissimi saporis, præsertim febricitantibus, qui licet sudent magna copia possunt sumere sine noxa, modo sint jejuni: nutrit egregie & est admirabile remedium adversus febres biliosas: & licet credatur flatus generare, tamen sumere licet diebus purgationum; verum quibus alvus admodum laxa sibi ab eo potu caveant necesse est. Stolones quoque sive gemmæ suaves sunt quemadmodum palmiti Africæ aut Algarviæ, verum amputari vix possunt sine egregio arboris detrimento. Ne folia quidem inutilia sunt, nam vinum hujus arboris

per illa

per illa colatur & præstant vicem cribrorum: ex iisdem galeri, storeæ & plura alia texuntur. Persuasit mihi religiosus nostri ordinis, qui multos annos in Philippinis habitaverat; in nonnullis cocis atque ipsa medulla & lacteo succo reperiri lapillos candidissimos, ovali forma, sed una parte nonnihil depressos; qui singulare remedium sint adversus Nephritidem & gestati affectum illum & dolores arceant: Religiosus autem ille unum brachio alligatum circumferebat. Hactenus Fr. Ximenes.

Multi præterea scripserunt de hac Nuce, ut vocant, Indica, imprimis autem Monardes prolixe lib. I. Histor. Aromatum cap. XXVI. Addidit & Car. Clusius insignes notas, & Icones arboris & fructuum, quas operæpretium erit videre. Legendi & alii Auctores.

Hoc tantum addo vidisse me plures ejusmodi lapillos, qui in Cocis ferebantur generati, qui omnes erant forma ovali, inferiori parte compressi, figura & colore, nisi quod parum splendent, unionibus scoticis haud absimiles, & diversæ molis, & habeo unum satis grandem, quem curiose servo, qui non multum abest à rotundo.

ANNOTATIO. Non abs re puto futurum, si hic adjungam tres descriptiones arborum, quas ab Emanuele de Moraes aliquando accepi.

IBIRA OBI Brasiliensibus, Arbor est inter Brasilianas procerrima, cujus materies est durissima & intus rubicunda, nulli pene putredini obnoxia, nullum fert fructum, nascitur in vastissimis silvis & saltibus; Lusitani vocant *Pao ferro*, eum ob magnum pondus, quo statim instar ferri mergitur, tum ob fortitudinem qua maxime ad ferrum accedit.

IBACAMVCI Arbor Silvis Parataningæ perfamiliaris, fert fructum fere similem Limoni, pellicula tenui, succo multo, acri tamen instar labruscæ, intus exigua & pauca grana continentem, dentibus noxium. Arbor est à paucis visa & à paucissimis nisi per fructum cognita; vidi tamen ego multoties ob curiositatem, nihil habet commune cum Mamoeira, sed penitus differunt.

IABVTICABA est arbor recta atque procera, vastissimis ornata ramis: fert ab ima radice usque ad ultimum ramorum apicem fructus in tanta abundantia & ita inter se junctos, ut corticem vix possis aspicere: est autem fructus rotundus colore nigro, magnitudine parvi limonis, succo dulci instar uvæ bene maturæ; qualitatis temperatæ atque salubris, febricitantibus jucundissimus. Frequentissima est in præfectura S. Vincentii, præsertim in Silvis vastis Parataningæ & in mediterraneis præfecturæ Fluvii Ianuarii.

Hactenus Historia Plantarum.

GEORGI MARCGRAVI RERUM NATURALIUM HISTORIÆ

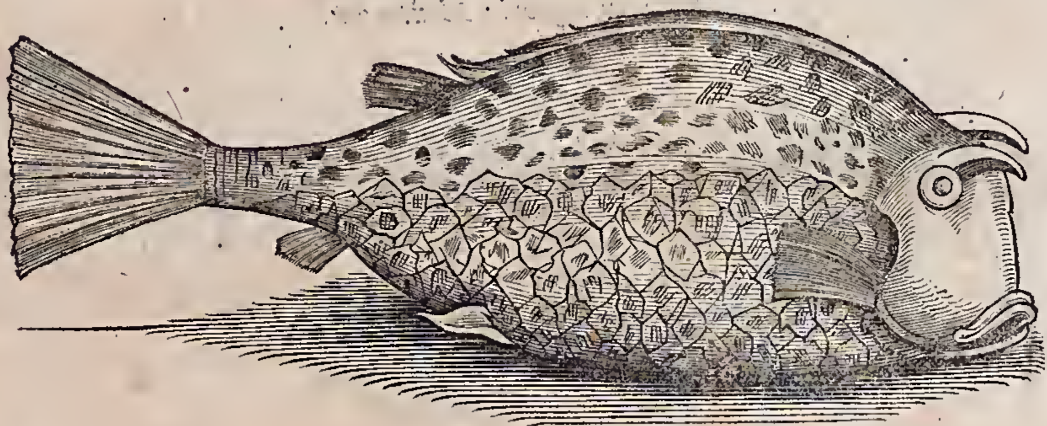
LIBER QUARTUS, Qui agit de Piscibus Brasiliæ.

CAPUT PRIMUM.

Guamajacû apé species utraque. Guacucujâ.

GUAMAIACU APE Brasiliensibus: Piscis triangularis; duplex est, unus cornutus, alter sine cornibus. Cornutus ab ore ad initium caudæ septem digitos est longus, (interdum & longior) à ventre ad dorsi summitatem tres digitos latus seu altus: venter vix duos digitos latitudine complet: cauda unum digitum lata, desinens in pinnam duos digitos longam & totidem latam. Os ipsi parvulum & pisi tantum capax: habens in superiori mandibula duodecim denticulos angustos, acutos, in inferiori quinque. Caput ab ore ad cornua usque in gibbum assurgit, convexitate sesquidigiti; dorsum au-

tem ad eundem modum in gibbum arcuatur: & unicam tantum habet pinnam in postica parte versus caudam, & quidem exilem. Oculos habet satis amplos, diametro trientis, superne in capite in fronte positos prope cornua, ab ore circiter sesquidigiti intervallo: & ante singulos oculos foraminulum unum. Pinnas in universum obtinet quinque, unam in extremo dorso, ut jam dixi, & in quolibet latere unam, longe infra oculos versus posticam corporis partem paulum vergentes, unum digitum longas; & prope utramque rimam, unam plus semidigito longam, branchiarum loco: unam denique pinnam inferius in ventris extremitate prope exortum caudæ, unum pene digitum longam, dimidium latam: quinta facit caudam. Cornua duo directe ante se protensa in fronte gerit prope oculos, magnitudine calcaris galli galinacei; duo itidem æqualis magnitudinis in infimo ventre versus quartam pinnam. Caret squamis, sed tegitur densa cute, in ventre quidem alba, reliquo autem corpore fusca, atque in ventre & lateribus usque ad altitudinem oculorum figuris trigonis, tetragonis, pentagonis, hexagonisque mire distincta & notata. Ubique autem (excepto infimo ventre) eadem cutis variis maculis nigricantibus est insignita.

Guamaiacu ape sine cornibus in fronte, paulo minor est antecedente, sed latiore ventre & cauda paulo longiore; & est per totum corpus sexangularibus figuris insignitus, cum innumeris

metis tuberculis minimis. Color ventris subflavus, reliquo corpore ex flavo cinereus & subfuscus. Non longe ab Insula Margarita captus à nautis nostris piscis ingens, quem vocant **Jacob Evertzen** in cujus ventriculo Guamajacu adhuc integer fuit inventus. Piscis autem illius caro cocta & à viginti hominibus comesta fuit, qui omnes statim post manducationem male se habuerunt, & vix post multos dies sumtis alexipharmacis convaluerunt: æstima hinc malignam qualitatem guamajacu piscis.

Alium talem accepi, cujus longitudo erat pedalis, altitudo quatuor digitorum, cujus totum corpus tectum erat testa meris figuris sexangularibus constante, fragili in recenti pisce, & quæ pisce Soli exposito in hexagona corpora dissolvebatur. Os angustum, denticuli oblongi latescentes, inferius quinque, superius undecim. Oculi ampli, rotundi, magnitudine grossi misnici, pupilla crystallina, cætera coloris umbræ cum argenteo mixti. Cauda duos & semis digitos longa, teres extra testam prodiens, molli cute vestita, habens pinnam duos digitos longam & totidem latam, quasi quadratam, sed in lateribus lunatam. Pinnæ ut in aliis hujus speciei. Totus erat coloris albicantis cum gryseo mixti. Quodlibet latus versus posteriora desinebat in pinnam.

Caret fere carne ac cavus est, solam spinam secundum longitudinem habens, cui per membranas intestina adhærent. In ventriculo multum inveni arenæ.

ANNOTATIO. Agit de hoc pisce Aldrovandus lib. de piscibus IV. cap. ult. & dat duas illius Icones. Observavi autem (nam multi ejusmodi pisces siccati, utriusque speciei, ad nos è Brasilia & America afferuntur) figuras quibus cutis insignitur plurimum inter se differre, & in quibusdam se habere instar tessulati pavimenti.

GUACUCUIA Brasiliensibus: Monoceros piscis: Vespertilio Aquaticus posset appellari. Corporis figura anterius est instar vomeris: corpus octo digitos longum, quinque latum in medio, ubi latissimum: medietas autem corporis posterior rotunda est & versus caudæ pinnam fastigiatur in conum: medietas autem anterior vomeris seu lati cordis figurâ obtinet. Piscis autem non crassus, sed latus; caput vix prominet seorsum à corpore, estque illi inter oculos supra os cornu impositum, durum, duos pene digitos longum, conicum. Oculos habet nummi misnici magnitudine, pupilla crystallina lenticulari, reliqua pars variegata maculis & lineis flavis albisque. Oris hiatus castaneam potest capere, ipsum edentulum est. Supra os carnea prominentia est instar tonsillæ humanæ fere. In utroque latere in medio piscis, brachium eminet, quatuor digitos longum, una junctura constans; inferior medietas brachii duos digitos longa, plus uno lata, exterior pinna duos digitos longa est, unum lata in infimo ventre inter brachia duas habet pinnas sesquidigitum longas, quæ quasi pedes sunt. Cauda constat pinna duos digitos longa, sesquidigitum lata, ac fere quadrata. In inferiori corpore, sesquidigiti interstitio à cauda etiam pinnulam habet parvam & talem etiam in dorso, trium digitorum intervallo à cauda. Cute tegitur, non squamis, quæ superius fusca est, multis tuberculis duris, per dorsum insignita versus anticam partem, & utrumque latus. In utroque autem latere undecim nigras habet maculas lentis magnitudine & figurâ, binas ac binas juxta se positas. Prope insertionem utriusque branchii etiam multas ejusmodi maculas nigras habet & ibidem in quolibet latere foramen parvum in corpus. In summa, in lateribus, circa oculos, in extremis branchiis, mire variegatur punctulis albis, nigris, lineisque itidem albis & nigris, ut vix exprimi possit à pictore. In toto autem inferiori corpore egregii miniati est coloris, atque ibi cutis æqualis, verum ad tactum paulum hispida.

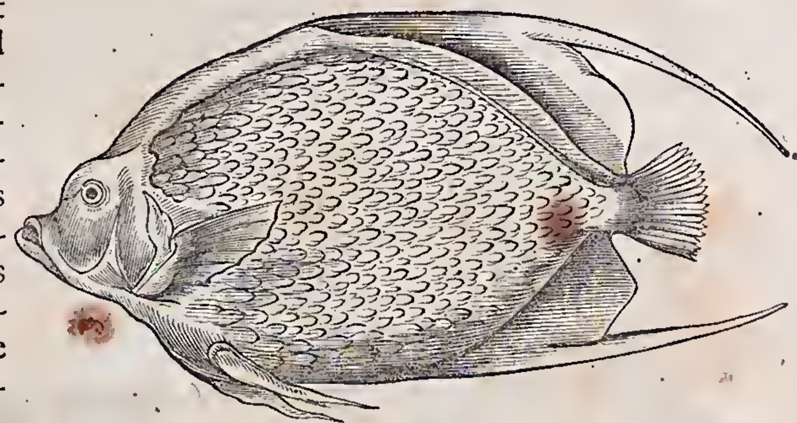
CAP. II.

Tajasica. Paru. Pira acangata. Acarauna. Guaperva. Piranema. Acarapucu.

TAIASICA Brasiliensibus. Piscis octo aut novem digitos longus, corpore obterete & pyramidali, extenuatur enim versus caudam. Caput est illi grossiusculum & compressum: oculi eminentes & nigri, circello aureo: os edentulum. Sex habet pinnas; nimirum sub qualibet branchia unam oblongam, sub his in medio inferius unam breviorem: unam in medio dorso aliam longiorem versus postremam dorsi partem, & è regione hujus unam in infimo corpore: septima est cauda, oblonga & in exitu rotundata. Tegitur squamulis parvis, coloris hyalini pallidi, maculis variis fuscis vermiculatis variegatus per totum, exceptis pinnis postbranchialibus & infimo ventre, quæ ex pallido subflavescunt. Cauda est undata fusco. Latet in arena absconditus, ideoque capitur pedibus, eos ponendo super arenam ubi latet. Coctus atque assus bene sapit & convenit cum Hollandorum **Post** / est enim carne albissima & friabili.

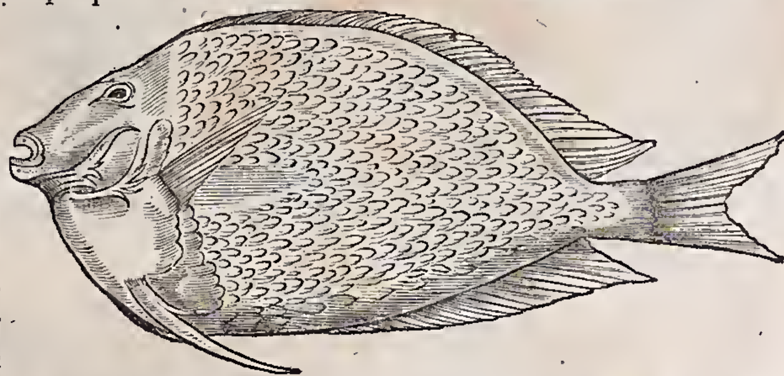
PARU Brasiliensibus: Piscis est latus & subrotundus, verum haud crassus, novem aut decem digitos longus ab ore ad pinnam caudæ quæ duos & semis digitos longa ac totidem lata: latitudo piscis septem digitorum. Pinnas obtinet sex: duas magnas ac latas duos circiter digitos; unam in dorso, alteram in ventre, quæ utrobique ad caudam extenduntur; habetque quævis pinna in fine prominentiam instar funiculi, ea videlicet quæ in dorso quinque digitos, quæ in ventre tres digitos longam. Post branchias in quolibet latere etiam pinna est duos digitos longa, unum lata; & duas in inferiori ventre sub his, duos digitos longas, angustissimas. Capite est parvo, ore elato, angusto, minutissimis dentibus albi coloris: oculis conspicuis, flavo circulo circumdatis. Totum corpus vestitur squamis mediocribus, quarum dimidius numerus niger est, dimidius autem flavescit, ita ut lunulas flavas in nigricante corpore gestare videatur. Circa branchias flavedo est & in initio pinnarum, post aures macula flava in qualibet.

Piscis est edulis.

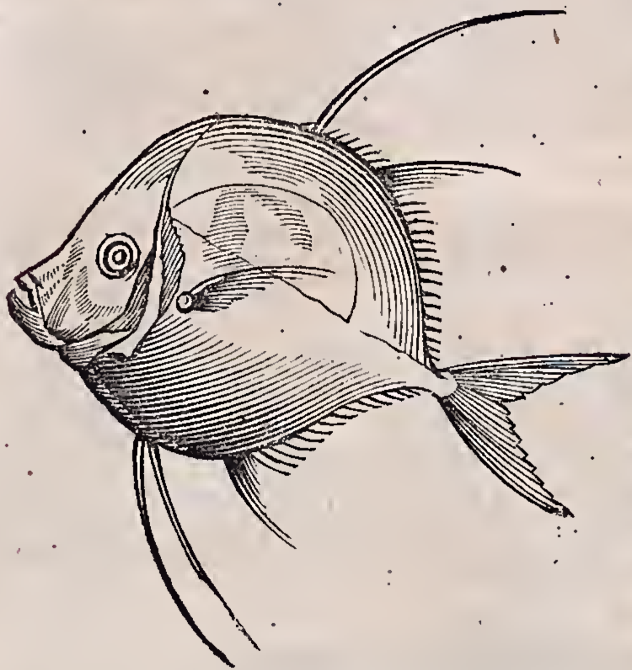
PIRA ACANGATA Brasiliensibus, id est, piscis duro capite: Percæ mediæ seu **Harders** magnitudine, septem aut octo digitos longus, ore haud amplo, oculis nigris, circello nigricante aureo & ruffo colore mixto. Pinnas habet sex & septimam pro cauda: duas postbranchiales, duas in infimo ventre junctas, unam versus posteriora in ventre, & unam per totius dorsi longitudinem usque ad caudam extensam & erectam, firmis spinis suffultam quam in vaginam recondere potest. Pinna caudæ furcata. Tegitur squamulis argenteis, aureo & igneo colore transplendente, præsertim in dorso: in ventre in argenteo thalassinus color transflucet. Pinna dorsi argentea transplendens & maculis fuscis insignita. Pinnæ laterales albæ, quæ in ventre cærulescentes. Caudæ quoque pinna in extremitate cærulescit. Est edulis.

ACARAUNA Brasiliensibus. Piscis magnitudine exæquat Paru, sed non est ita latus, & squamulas habet nigricantis coloris. Cauda est bifida, pinna tres digitos longa, duos lata. Pone utramque branchiam etiam pinnam habet, inferius in antica parte duas angustas. Per totum dorsum & per ventrem etiam pinnam utrobique extensam, acutam, continuam, in postica parte corporis circiter unum digitum latam. Os par-

Os parvum, angustum, denticulis minutissimis. Oculi haud magni. In utroque latere prope caudam acutissimum habet aculeum; quos in latera potest recondere & evaginare & alios pisces lædere: quilibet aculeus fere digitum longus osse piscino constans.

Piscis est edulis.

GUAPERVA Brasiliensibus. Piscis corpore lato & compresso, quatuor digitos longo, tres lato, ubi latissimus. Ore parvulo, denticulis minimis. Pinnas habet sex: post quamlibet branchiam unam, parallelogrammi figura: in infimo ventre duas oblongas: in dorso & inferiore ventre extremo longam ac latam, quæ in acumen desinunt, subulæ figura. Cauda quadrata seu potius parallelogramma, unum digitum longa, duas tertias digiti lata. Tegitur squamulis coloris nigri, splendentis instar bombycini, quarum oræ (non omnium sed quarumdam) fimbrias flavas habent instar semilunularum. Pinnæ sunt nigræ. Circa os linea crassa purpurei est coloris, & illi perpendiculariter altera supposita. Corpus tres lineæ latæ ambiunt, quarum duæ per latus & posticas pinnas extenduntur. Caudam etiam talis secat linea & ejusdem coloris; una pro fimbria ipsi est oculorum pupilla nigra, circulo aureo.

PIRANEMA Brasiliensibus: piscis mediocris carpionis seu percæ magnitudine; novem, decem aut undecim digitos longus; latus, ubi maxime, tres digitos aut paulo amplius. Os habet amplum, subrotundum, edentulum quidem, sed acutissimis prominentiis asperum: oculos magnos instar solidi Hollandici, pupilla crystallina, circulo albo splendente; qui superius ad dimidiam partem coloris est miniati. Branchias habet admodum amplas. Pone has in quolibet latere pinnæ digitum quidem longæ sed haud latæ, & subter has in ventre duæ sibi propinquæ duos digitos longæ & sesquidigitum latæ, triangulares, spinis suffultæ. A ventris medietate ad caudæ exortum usque pinna protenditur tres & semis digitum longa, unum lata, itidem spinis intertexta, quam abscondere fere potest in rima ad hoc comparata: per universum dorsum ab occipitis fine ad exordium caudæ pinna extenditur quinque digitos longa, paulo plus digitum lata, tenui membrana constans, duabus & viginti spinis intertexta, quam erigere atque deprimere & fere abscondere potest in rima. Cauda quæ à corpore protenditur sesquidigitum est longa, unum lata, pinnam habet tres & semis digitos latam, & plus quam sesquidigitum longam. Color totius piscis est argenteus laccatus lacca florentiva. Squamulas habet minutulas quasi triangulares: in ventre plus albicat, seu argenteo minus laccæ intermixtum cernitur.

Capitur in mari & boni est saporis, edulis.

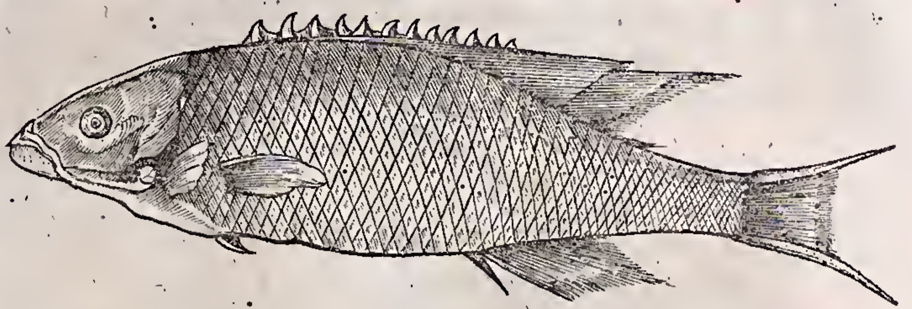
ACARAPUCU Brasiliensibus; fluviatilis piscis, in sesquipedalem longitudinem excrescit, ubi latissimus quatuor aut quinque digitorum. Os acuminatum circiter duos digitos longum, haud amplum labia abscondere & contrahere potest ut solum hiatus appareat, nullos habet dentes. Oculi magni, pupilla nigra splendente, circulo ex albo & fusco mixto. Pinnas habet septem: unam per dorsi longitudinem ad caudam fere extensam, non latam, quam erigere & spinis sustentare, atque recondere potest: postbranchiales duas, totidem in infimo ventre, unam post anum: Septimam pro cauda, furcatam quatuor aut quinque digitos longam. Totus splendet squamis argenteis minoribus: in dorso tamen aliquid aurei admixtum: & in quolibet latere sex oblongæ maculæ cæruleæ rufescentes, non ita conspicuæ. Pinna dorsi & cauda dilute cinerei sunt coloris, ut & laterales: duæ in infimo ventre flavescunt paulum, ut & ea quæ prope anum. Edulis est.

CAP. III.

Pudiano vermelho. Pudiano verde. Juruucapeba. Jaguaruca. Carauna. Cururuca. Guaibiaya.

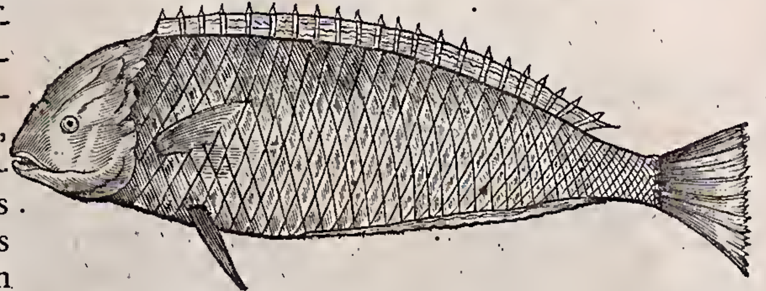
PUDIANO vermelho vulgo, sed rectius Bodiano: Brasiliensibus *Aipimixira* & *tetimixira* Piscis mediocris Percæ magnitudine. Latitudo corporis, ubi maxima, duorum digitorum,

prope caudam unius aut paulo plus. Corporis fere æqualis latitudo eſt. Caput parvum, os acutum, ſuperius in anteriori parte tres denticuli acuti, minimi, inferius item, & verſus interiora in utraque mandibula alii minimi denticuli. Oculos habet paululum eminentes, pupilla nigra, ex-

teriori albo, hinc flavo circulo. Pinnas habet ſeptem: nimirum duas plus digito longas, haud latas, poſt branchias in utroque latere unam: ſub his duas junctas in ventre: aliam in ventre verſus caudam, duos digitos longam, ſecundum longitudinem adnatam: unam item talem in dorſo, tres & ſemis digitos longam: & ſeptimam pro cauda, quæ eſt quadrata, digitum longa & lata. Tegitur piſcis ſquamis ſubtilibus, ita arcte complicatis, ut ad tactum glaber eſſe videatur. Color totius corporis flavus cum aureo mixtus. Summitas autem capitis & totum dorſum ad media utrimque latera, & fere uſque ad finem dorſalis pinnæ purpurei eſt coloris egregii cum lacca mixti: extrema ora pinnæ majoris in ventre verſus caudam etiam purpuraſcit ut & pinnæ illi junctæ totaliter: reliquæ pinnæ flavæ cum aureo colore mixtæ, ut & totum reliquum corpus. Pars ultima pinnæ majoris in dorſo etiam flava ut & cauda. Piſcis eſt edulis.

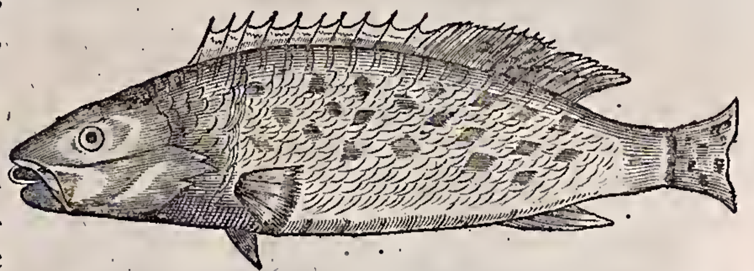
PUDIANO VERDE Luſitan. Piſcis oblongus, nimirum decem digitos ab oris extremo ad caudæ initium; corpus tres digitos latum, circa caudam autem ſeſqui. Os acuminatum, haud amplum, anterius in ſuperiori mandibula habens duos dentes acutos, longos; & ſeriem

denticulorum minimorum: inferius in anteriore parte quatuor, longos, acutos, & ſeriem minutorum candidorum. Oculos habet parvos, pupilla nigricante, circello primum aureo, dein exterius albeſcente. Pinnas obtinet ſeptem, nimirum unam per dorſi longitudinem extenſam, ſex & ſemis digitos longam, dimidium latam, quam ſpinis erigere & ſuſtinere poteſt: poſt utramque branchiam unam, duos digitos longam, paulo plus uno latam: ſub ventre duas parvas junctas: à medio autem ventre inferiori una tendit pene ad caudæ exortum, quatuor digitos longa, unum fere lata: Septima pinna eſt cauda, quæ eſt quadrata aut parallelogrammi figura, ſeſquidigitum longa, duos lata.

Totus piſcis veſtitur ſquamis latis, quæ ita compoſitæ ſunt, ut meri cubi ſibi appoſiti videantur; lutei ſeu aurei coloris ac per totum ambitum linea ſeu fimbria elegantiſſima azuri ſeu cærulei coloris. Caput ſuperius aureum eſt cum magna macula coloris ex viridi thalaſſini, circumdata azureo & azureis flavis ſubviridibus & albicantibus ſtriis variegatum. Pinnæ duæ laterales ſeu poſtbranchiales & duæ in ventre albicant, in laterali ambitu cærulea lineola præditæ. Pinna dorſalis aurei eſt coloris & ſtriis undulatis cæruleis ſecundum longitudinem notata, quæ in ventre major ex ruffo ad brunnum vergit colorem, ſtriis itidem cæruleis ſecundum longitudinem. Cauda ruſeſcit ſtriata thalaſſino ac cæruleo ſecundum longitudinem, in extremitate autem paululum vireſcit. Piſcis inſignis coloris & edulis. Capitur in mari.

IURUUCAPEBA Braſilienſibus: aut etiam ITAIARA dictus. Piſcis longus ſeptem aut octo digitos, duos aut tres latus, ubi latiſſimus: ore ſatis patulo, & ex triangulari rotundo, lingua anguſta, brevi, denticulis minutiſſimis: oculis rotundis, pupilla cryſtallina & circulo rubro. Poſt branchias in utroque latere habet pinnam ſeſquidigitum

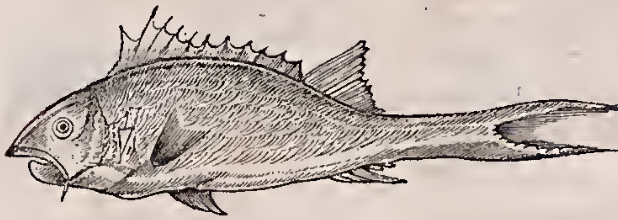

longam, quadratam & exterius circinatam: ſubter has, duas in inferiori ventre junctas; paulo poſt occipitium incipit pinna, anteriori medietate ſpinis ſuffulta, poſteriori mollis, quæ tendit ſecundum longitudinem dorſi ad caudam uſque, & ſemper fit latior, prope caudam digitum lata. In inferiore corpore verſus caudam etiam pinnam habet haud amplam. Cauda

conſtat

constat pinna sesquidigitum longa, plus uno lata, & quadrata. Squamatus piscis, sed squamis ita complicatis ut lævis esse videatur. Piscis universi color egregie ruber, in ventre autem ex rubro & albo maculatus; in lateribus autem constanter maculas habet puniceas, nigras, varias, majores & minores. Pinnæ omnes sunt rubræ & nigro maculatæ.

Pinguis est piscis & boni saporis, optimus tamen assatus. Capitur in mari inter scopulos. Parieti recens appensus noctu toto corpore clare lucet.

JAGVARACA Brasiliensibus. Piscis mediocris Percæ magnitudine, ore acuto, edentulus. Oculos habet magnos, pupilla crystallina nigra, magna & ampla, circulo coloris argentei, & superius maculam sanguineam habente. Pinnas habet in lateribus & infimo ventre similes præcedenti pisci: per dorsum vero secundum longitudinem extenditur pinna digitum lata, usque ad unum digitum ab initio caudæ, constans tenui membranula undecim spinis acutissimis suffulta, quam potest elevare & substernere pro libitu: atque non solum componere sed & abscondere in rima cui pinna insidet. Hanc sequitur alia contigua, unum digitum lata, pertingens ad caudæ exortum, duos digitos longa, triangularis & superius desinens in acumen. Caudæ autem pars reliquo corpori subtensa subrotunda est, sesquidigitum longa, continens pinnam furcatam, cujus pars inferior duos digitos longa, superior paulo longior. Ad branchias in utroque latere, in quolibet duos habet aculeos, in quorum medio alii sunt minimi: his branchiis & aculeis ferit & vulnerat: ferit etiam cum pinna dorsali & cum iis quæ sunt in infimo ventre, ad quarum singularum latus aculeus est satis longus, & quidem in pinna prope caudam in infimo ventre spina est unum digitum longa. Totus piscis tectus est squamulis eleganter dispositis; & quælibet squamula in ambitu minutissime est serrata. Color totius corporis est argenteus, in ventre plane albicat. Caput superius incarnati est coloris, & hispida testa munitum. Pinnæ omnes coloris sunt dilute incarnati: ea autem quæ in dorso spinis suffulta prope spinas auro est umbrata. Caro pinguis & boni saporis, præsertim si piscis assetur. Capitur in mari inter scopulos.

CARAVNA Brasiliensibus: Piscis hic magnitudinem & figuram habet ut *Iuruucapeba*, differt tamen capite & colore corporis. Pinnas quoque eodem modo positas habet ut ille. Os autem obtinet lunatum; dentesque habet acutissimos, sed minutos: Branchias amplas, quæ aculeis in postica parte sunt munitæ. Oculi versus summitatem capitis in lateribus positi non longe ab invicem, haud magni, pupilla ovali nigra, quam ambit circulus ruber. Squamulis in universum vestitur lunatis, coloris miniati per totum, & ubique punctula nigra, magnitudine seminis papaveris inspersa habet, præterquam in ventre.

Capitur in mari inter scopulos: estque edulis, molli admodum carne atque boni saporis.

CVRVRVCA Brasiliensibus: Species *Corvinæ*; piscis fluviatilis, sesquipedem longus, corpore oblongo; ore satis amplo, oculis mediocribus, nigris. Pinnas habet septem: unam per dorsi longitudinem ad caudam fere protensam, quæ divisa est & prior pars latior, tres digitos ferme; & totidem longa, triangularis, spinis suffulta, posterior longior, sed exilior. Cauda fere quadrata. Squamas habet mediocris magnitudinis argenteas, cum aureo & subfusco pauco mixtas, præsertim in dorso & lateribus. Pinnæ in dorso & lateribus ac cauda, cinereæ: in medio ventre flavescunt & fuscescunt. Edulis est.

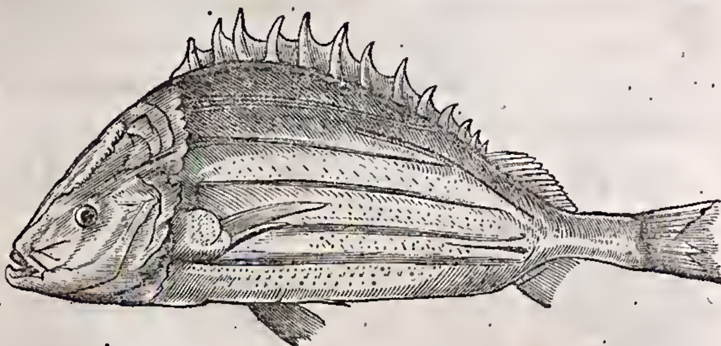
GVAIBIAYA Brasiliensibus, est *Sargus*, convenit enim optime cum descriptione Gesneri.

CAP. IV.

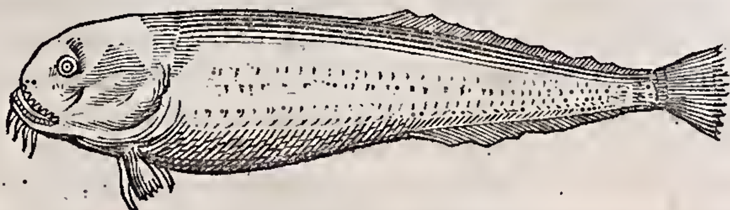
Guatucupa juba. Pacamo. Petimbuaba. Pira jurumenbeca.

GVATVCVPA IVBA Brasiliensibus piscis in duorum pedum longitudinem excrescit, dorso paulum incurvato. Os habet triangulare, acuminatum; dentes parvos acutissimos. Oculos magnitudine stuferi Hollandici, pupilla magna, nigra, splendente circulo rubro. Pinnas habet molles sine spinis in lateribus: nimirum unam in quolibet latere, post branchias, angustam, duos & semis digitos longam: duas tales junctas in ventre subter illas unica spina munitas: & unam prope anum digitum longam ac latam, unica quoque spina armatam. Ante medium dorsum versus occiput, incipit pinna desinens ad caudæ initium, quinque digitos longa, unum fere lata, quæ duabus & viginti spinis erigitur: cauda duos pene digitos longa,

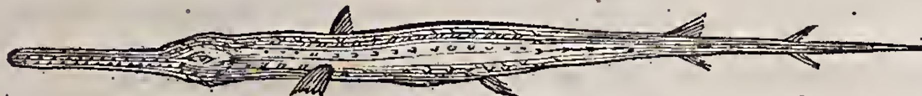
unum lata, pinnam habet plus uno digito longam & quatuor latam paululumque exterius versus interiora arcuatam. Vestitur squamis paulo majoribus, coloris argentei & striis flavis & ex argenteo rufescentibus secundum longitudinem extensis à capite ad caudam usque. In utroque latere etiam à capite ad caudam eminens linea tendit. Caput ex argenteo, rufo, flavo mixtum. Pinnæ albæ sive argenteæ, caudæ pinna ruffa: venter albus. Capitur in mari inter scopulos. Boni est saporis, & lingua & caro circa mandibulas longe optimi ut in Carpione.

PACAMO Brasiliensibus, Lusitanis *Enxaroco*, marinus piscis qui capitur inter scopulos; carne est boni saporis, cute & colore ut nostrates Aalrupe: longus est totus fere undecim digitos. Corpus autem versus posteriora paulum gracilescit. Caput illi est magnum, latum & crassum, instar orbis, rictu ranæ. Os lunatum, amplum & in eo in utraque maxilla unus ordo dentium non acutorum quidem sed solidorum; in inferiori maxilla vero, antica oris parte, ordo est duplex. Oculos habet haud magnos, nigros, non longe ab invicem distantes, prominentes & supra quemlibet oculum eminentiam quandam cutaceam, instar corniculi, quemadmodum & in qualibet gena & circa os inferius, quatuor. Post branchias (quas carnosas habet & molles, angustasque) pinnam obtinet mollem cutaceam in quolibet latere, duos digitos longam & plus uno latam: in ventre etiam subter has duas cutaceas pinnas angustas, sesquidigitum fere longas, figura instar lumbrici, conspicuas: Pinnæ ab ano & à medietate dorsi ad caudam desinentes vix prominent, suntque cutaceæ ac molles. Cauda pinnam habet plus uno digito longam cutaceam item & mollem. Cutis est glabra & in utroque latere à branchiis ad caudam quadruplicem habet ordinem punctulorum alborum. Pinguis est piscis & valde bona carne. Cutis illius facile detrahi potest. Assatus tamen melior est quam coctus.

ANNOTATIO. Aldrovandus lib. III. de Piscibus cap. 64. Scribit ranam marinam seu piscatricem in Lusitania vocari *Emxaroco*; sed Icones quas dat multum differunt ab hac nostra.

PETIMBVABA Brasiliensibus; vulgo **Tabac-pijpe**/ à figura dictus: Piscis tres aut quatuor pedes longus, corpore instar Anguillæ. Os edentulum acuminatum, superiori mandibula breviori quam sit inferior: estque longitudo oris sesquidigiti, amplitudo, ubi maxima, vix unius. Caput novem digitos longum est ab oculis ad oris extremum, crassities ejus post oculos quinque digitorum, hinc paulatim minuitur, ita ut prope os sit trium tantum digitorum. In summa autem longitudo capitis à fine branchiarum ad oris extremum est unius pedis & unius digiti. Oculos habet satis magnos, magnitudine nucis avellanæ & pene figura, pupilla splendida cærulescente, quam tunica ambit argentea, in parte anteriori & posteriori macula miniata notata. Post branchias in utroque latere, pinna directe protenditur à latere sesquidigitum lata & longa rufescentis coloris: hinc sex & semis digitorum intervallo versus posticam corporis partem, duæ pinnæ parvæ rufescunt in quolibet latere una, sed magis versus ventrem. Post has pedis intervallo sequitur pinna rufescens duos digitos longa, sesquidigitum lata: sub hac autem ejusdem magnitudinis & coloris una in infimo ventre: demum à fine harum intervallo fere quinque digitorum sunt adhuc duæ pinnæ rufescentes paulo minores superioribus, una sursum, altera deorsum elata: & inter has ortum sumit cauda instar murenæ tenuis, teres, sex digitos longa. Corporis autem longitudo à fine branchiarum ad caudæ initium est duorum pedum & trium digitorum. Cute est instar Anguillæ glabra, coloris in toto corpore & lateribus ab ore ad caudam, hepatici, in dorso triplici, in capite duplici, in lateribus unica serie macularum cærulearum magnitudine nummi misnici fere: hæ maculæ à medio corporis in lateribus ad caudam usque in lineas coëunt: inter omnes autem maculas

cæru-

cæruleas ordine intercedunt maculæ virescentes. In inferiori corpore tam sub capite quam ventre albescit & videtur aliqua rubedo inspersa. Corpus autem universum non exacte teres est sed compressum & latiusculum, ventris enim latitudo prope secundum par pinnarum ubi latissimus, duorum digitorum, crassities ibidem totius corporis sex digitorum. Hinc paulatim attenuatur donec prope exortum caudæ sit sesquidigitum paulo plus aut minus crassum. Edulis est piscis.

Acus piscis vocari potest de quo vide Gesnerum.

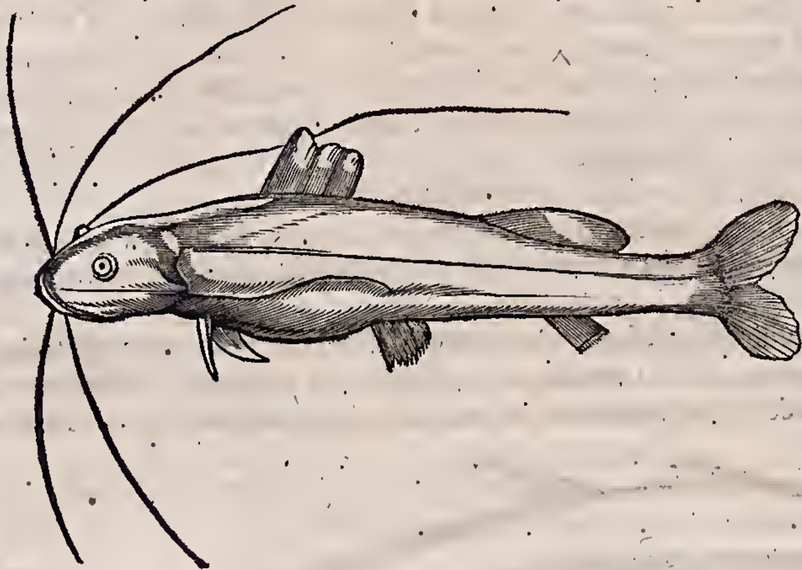
Annotatio. Aldrovandus lib. 1. de piscibus, dat aliquot icones Acus piscis, sed nulla illarum convenit cum hac quam Auctor accurate delineat, quamque & coloribus suis pictam vidimus; nisi forte Acus minor Bellonii, excepto quod hæc nostra ad caudam pinnam non habeat, ut illa.

Pira Ivrvmenbeca Brasiliensibus; vulgo *Bocamolle*, quia molli ore & aquis extractus statim moritur: vivit in mari in cæno: oblongus piscis haud latus: novem aut decem interdum pedes longus, duos & semis latus, ubi latissimus. Os habet elevatum; quod ampliare & rotundare potest: oculos magnos, pupilla crystallina, circulo ex argenteo & brunno mixto. Septem habet pinnas, duas angustas postbranchiales, duos digitos longas: duas in infimo ventre junctas, duos fere digitos longas, unum latas: unam post anum firma spina suffultam: sextam per totum dorsum extensam & bisectam; anterior ejus pars plus sesquidigito longa, unum lata, triangularis, quam erigere & in rimam recondere potest, mollis & transluceens, altera pars usque ad caudam fere porrecta, tres digitos longa, semidigitum lata, itidem mollis. Septima est cauda, duos fere digitos longa, sesquidigitum lata, figura pentagoni cujus basis inserta in corpus. Squamas habet toto corpore argenteas, splendentes, mediocris magnitudinis: in dorso viridis & aureus color transplendet: Pinnæ argenteæ & in medietate exteriore aureæ. In quolibet latere linea tendit paulum elata, etiam argentei coloris ut reliquum corpus. Edulis est & boni saporis.

Cap. V.

Nhamdiâ. Guapervâ. Curuata pinima. Tamoata.

Nhamdia Brasiliensibus, *Bagre do Rio* vocatur à Lusitanis, piscis corpore oblongo, obeso, ventre molli, versus posteriora angustiori. Capite compresso & ore parabolicæ figuræ & denticulis minimis prædito. Est autem corpus duodecim aut quatuordecim digitos longũ, duos & semis altum, ubi altissimum. Oculi parvuli, paululum protuberantes, rotundi, pupilla nigra, circulo ex auro & umbra mixto. Branchiæ satis amplæ, & barba sex filis constans, duobus supra & quatuor infra os: eorum quæ supra os versus latus stant quodlibet crassitiem habet fili quo literæ obsignantur, quinque digitos longum & post cujusque exortum fovea est oblonga, in quam barbæ initium incumbit, vertendo illam postica parte, ut semper facit: quatuor inferiorum quodlibet exterius duos & semis digitos longum, interius sesquidigitum; suntque inferiora fila barbæ non ita crassa ut superiora. Pinnas habet septem & octava est pro cauda: nimirum post quamlibet branchiam unam oblongam, firmissima & acuta spina munitam (quemadmodum & in exortu ipsius post branchiam os durum est triangulare) ad medietatem corporis ante anum duas junctas oblongas, in extremitate circinatas: versus caudam in inferiore ventre unam fere quadratam & in extremitate circinatam: in summitate dorsi magnam quadratam multis spinis suffultam, & post illam unam longam angustam, cute carnosa constantem, qua & corpus est tectum. Cauda bisecta est & quælibet pars in exitu circinata. Cute tegitur non squamis. Caput dura testa tectum, osque superius totum umbræ coloris: dorsum & latera cinerei cum pauxillo cæruleo mixti: venter albus: pinna dorsalis prior prope exortum ejusdem

 coloris,

coloris, cætera in totum nigri, ſpinis cinereis: poſterior ejuſdem coloris cum dorſo & lateribus: pinnæ poſtbranchiales totæ nigræ: barba nigra, uti & pinnæ ventris & cauda, licet in exortu paululum ruffæ. A ſummitate branchiarum per quodlibet latus tendit in medio linea rubra uſque ad caudæ initium.

Capitur in fluviis, & eſt optimi ſaporis, vulgoque comeditur.

GVAPERVA Braſilienſibus, piſcis cujus longitudo ab initio oris ad exortum caudæ paulo plus duorum digitorum (reperiuntur tamen & duplo majores;) corporis medii craſſities, ubi maxima, trium: laterum quodlibet unum digitum altum. Caret omnino branchiis: os habet ſatis amplum & elatum, projectum inſtar canis, minutiſſimis denticulis; loco linguæ lapidem habet inſtar Carpionis: ocellos vix grani milii magnitudine, colore egregii turcoidis. Inter ocellos in medio ſuperioris labii ſeu in fronte corniculum gerit ſurſum erectum & paulum retrorſum verſum, & ante illud corniculum etiam filum tenue & dimidium ferme digitum longum verſus anteriora directe protenſum, paululum tamen elevatum, cui appendiculum adhæret ut in Liliis: filum hoc retro recondere poteſt: nam poſt corniculum fovea eſt in vertice, hinc parva eminentia & iterum vallis, tunc ad unius digiti longitudinem pinna in dorſo porrigitur quadrantem lata. Cauda pinnulam habet plus ſemidigitum longam: à cauda interſtitio aliquo verſus anteriora circa ani regionem iterum pinnula eſt ſemidigitum longa & duæ parvulæ in inferiori corpore ſub pectore. In medio autem fere corpore, magis tamen verſus anteriora, in quolibet latere brachium obtinet, deſinens in pinnam duas trientes digiti longam, & pene ita latam, pinna autem brachiorum octo conſtat ſpinis quæ per pinnæ longitudinem diſparguntur & anterius prominent inſtar octo unguiculorum acutorum. Brachium quodlibet unica conſtat junctura ac verſus anteriora deflectit ut ita naturæ piſcis commodius ſerviat. Caret in totum ſquamis ſed tegitur cute in ventre molli, reliquo corpore ad tactum aſpera & ſcabra, ut in Tiburonibus.

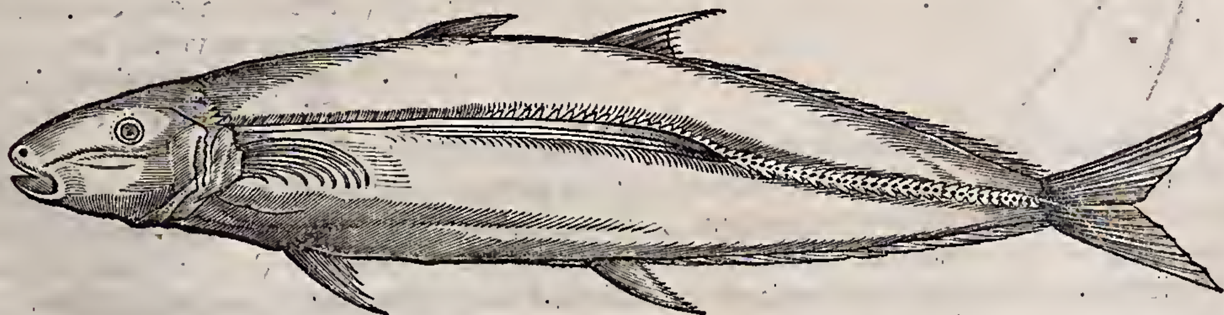

Color cutis eſt obſcure rubricans, cui fuſcus admixtus, & per totum corpus maculas habet nigras, figura undarum. Pinnæ & brachia etiam ejuſdem ſunt coloris cum fuſco mixti. Sed pinna in dorſo in quolibet latere quatuor habet maculas nigras majores: cauda vero & omnes pinnæ minores eleganter variegatæ ſunt. Ventriculum habet duos digitos longum, cum orificio tres digitos longo & duos circiter amplo, quod in ipſas fauces inſeritur: Vnde ventriculum inflare inſtar utriculi poteſt. Caro ejus non comeditur. Ad orbium claſſem pertinet. Veſcitur ſquillis: natans egregie explicat pinnas & inflat ſe ut inſtar orbis ſeu pilei appareat rotundus. Habui alium tantum colore differentem, duos & ſemis digitos longum, qui totus erat coracini coloris ſplendentis, & ſe inflabat.

Cutis horum piſcium facile detrahi poteſt & tomento impleta ſervari.

ANNOTATIO. In deſcriptione noſtra Americæ lib. xv. cap. 12. Iconem dedimus hujus piſcis ſub nomine *Pira-Vtoewah*, quia eo nomine ad nos erat miſſus, quod hic revocandum duximus.

CVRVATA PINIMA Braſilienſibus, Luſitanis *Bointo*. Piſcis eſt Cordcovadi magnitudine, vel etiam major, corpore oblongo, ſatis tamen lato & craſſo, amplis branchiis, oculis grandibus argenteis. Caret ſquamis & tegitur ſolummodo cute præterquam in medio laterum: nam

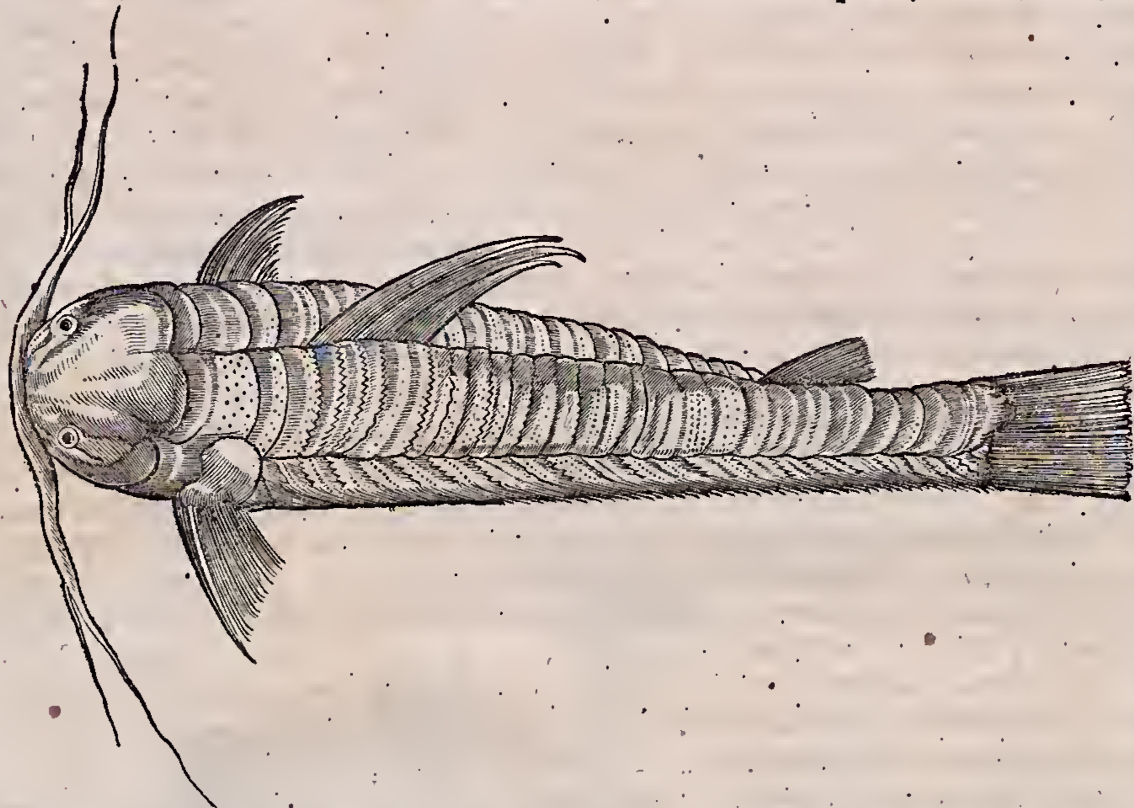

cujuſlibet lateris medium à branchiis uſque ad caudam permeat lata linea aurei coloris; hinc à branchiis incipiens alia parallelos ſuperius ducitur ad duas partes totius longitudinis; hinc hæc parallela ſecat oblique auream, & pergit parallelos uſque ad caudam: linea hæc parallela aureæ anterius & uſque dum auream ſecat, duplici ſquamularum ſerie minimarum inſignitur, & tota eſt glabra; poſtica parte ubi ſecat auream & infra itidem duplici ſerie ſquamarum notata, ſed majorum, & linea ipſa non eſt glabra ut anterius, ſed aculeata quaſi denticulus piſcium. Color piſ-

lor piſcis in dorſo & lateribus ſubvireſcens, in ventre albus & ſplendens. Pinnas habet ſeptem, nimirum poſt quamlibet branchiam unam oblongam: duas ſub his verſus poſteriora junctas in infimo corpore: unam in medio ventre, & huic oppoſitam unam in ſummo dorſo, & adhuc in dorſo unam magis verſus anteriora. Ab ultima dorſali & ventris pinna continua, haud lata, acuta utrobique abit ad exordium caudæ: quæ furcata eſt. Capitur frequentius in mari, & boni eſt ſaporis.

ANNOTATIO. Geſnerus ſcribit Thunnum vel Thynnum veterum, à Luſitanis appellari *Bonito*: item & Amiam ab aliis Boniton appellari è Rondeletio. Sed nulla iconum quas ille dat, ſatis cum hac noſtra convenit.

TAMOATA Braſilienſibus, Luſitanis *Soldido* (quia armatus) piſcis fluviatilis ſeu aquæ dulcis, edulis. Longitudo corporis ab occipitio ad initium caudæ trium & ſemis digitorum; longitudo capitis unius digiti; latitudo paulo major. Craſſities corporis; ubi maxima, nimi-

rum poſt occipitium, trium, circa caudam duorum. Caput latum ranæ ferme modo; os haud amplum; ad cujus quodlibet latus filum habet unum digitum longum inſtar barbæ, os edentulum. Oculi minimi cryſtallini, magnitudine ſeminis papaveris, circello aurato cincti. Pinnas obtinet octo; ad quamlibet branchiam unam, digitum longam, firmam inſtar cornu in uno latere, directe à latere protenſam: duas in infimo ventre, non ita firmas at ejuſdem magnitudinis: unam in medio dorſo, alteram in eodem dorſo prope caudam, minimam: unam parvam in infimo ventre prope caudam & octavam pro cauda, digitum longam & latam. Totum caput ſuperius tegitur teſta dura inſtar clypei: & univerſum corpus veſtitum eſt lorica ex oblongis ſquamoſis corporibus compoſita: ſuntque hæc corpora per ambitum minutiſſime ſerrata & quadruplici ordine tota lorica diſpoſita: id eſt, coeunt partes ſeu ſquamæ loricæ in utriuſque lateris medio, in dorſo & in infimo ventre. Color totius piſcis obſcure ferreus, præſertim in capite. Carne bona eſt.

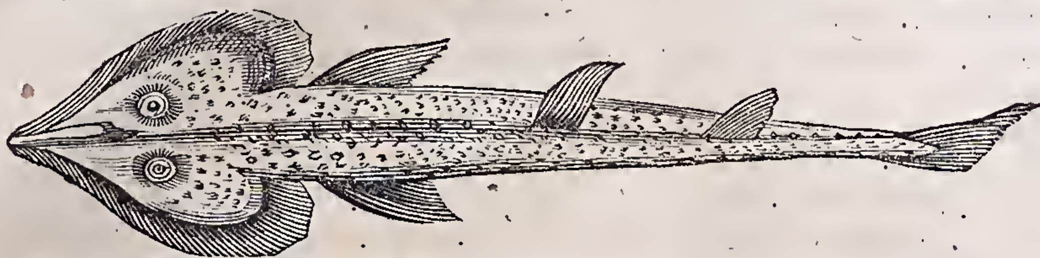
Piſcis hic aqua carens in fluvio ubi eſt, tempore ſicco, per terram abit ut aquam quærat.

CAP. VI.

Puraquê. Acara pinima. Pira pixanga. Innominatus.

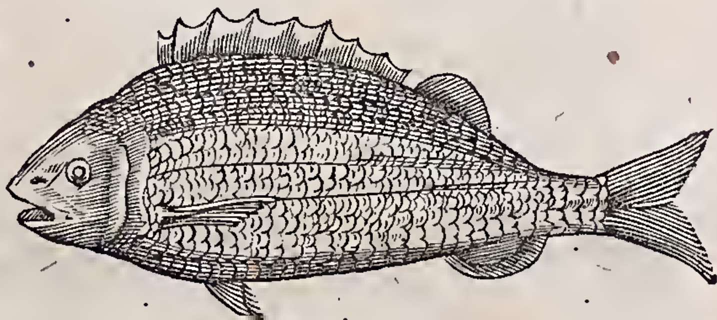
PURAQUE Braſilienſibus, *Piexe viola* Luſitanis, ob figuram quam cum cithara communem habet qua ludunt Luſitani. Piſcis eſt latus, non craſſus, cartilagineus. Longitudo ejus ab initio capitis ad finem caudæ unius pedis & novem digitorum. Ab initio ſeu acumine capitis ad octo digitorum intervallum verſus poſteriora, cordis lati figuram habet uti pingi ſolet, latitudo ejus, ubi maxima, ſeptem digitorum, excurritque ibi in latere in pinnas inſtar Raijæ, eſtque pene tranſparens cum luci obvertitur. Caret branchiis. Caput in coni figuram deſinit. Ab acumine capitis tres digitos & ſemis retro numerando occurrunt oculi unum digitum ab invicem diſtantes, rotundi, prominentes, mediocris avellanæ magnitudine, pupilla nigra,

la nigra, circulo aureo. Ad utrumque oculum versus posteriora habet fistulam, minimi digiti apicem capientem, per quam aquam evomere potest. Sub oculis, in inferiori tamen corporis parte, os habet, distans tantum ab initio capitis quantum oculi, sesquidigitum amplum,

edentulum, & duo spiracula sesquidigitum post os versus posteriora: in quolibet latere quinque incisuras habet ut Raijæ & Tiburones. Post anteriorem illam cordiformem corporis partem reliquum corpus teres, aliquantulum tamen compressum, & ibi latum tres digitos & in quolibet latere habet pinnam mollem, tres digitos longam & sesquidigitum latam: hinc angustius fit corpus usque ad caudæ pinnam, ubi digitum est crassum. Caudæ pinna ferme duos digitos longa, paulo plus uno lata, superius longior quam inferius ut in Tiburonibus. Inter duas autem illas pinnas secundas laterales versus caudam in dorso, distantia duorum digitorum ab invicem adhuc duas pinnas erectas habet, ad tactum instar membranæ crassioris, triangulares, duos digitos longas, sesquidigitum latas. Tegitur cute molli, nullis squamis; ac in toto inferiori corpore in medietate anteriori est albus, in posteriori incarnati coloris cum albo mixti. In dorso aut superiori corpore glutinis est colore, fuscis maculis variegato, inspersaque egregia varietate puncta ex albo cærulescentia. Pinnæ quoque glutinis habent colorem ac in lateribus aliquid rufescentis mixtum. Acumen capitis cartilaginis colorem obtinet, qua etiam constat. Per totius dorsi longitudinem ad tactum spina dorsi quasi tuberculis minimis eminet. Caput illius recens lucet noctu. Caro ejus non comeditur. Sed si comedatur, asserunt piscatores, per tres horas semifatuos reddi homines, dein sponte ad se redire. Vnius attactus, crepitum articulorum manus & brachii causat, qui tamen statim desinit: & si in medio tangatur artuum tremorem efficit. Capitur mensibus pluviosis, quando tempestuosum est in Bibiribi fluvio, longe ex terra adveniens, cum Rajis & Pastinacis.

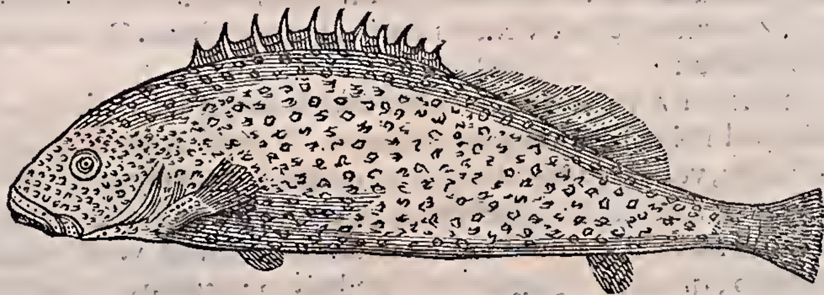
ACARA PINIMA Brasiliensibus: Piscis latus dorso incurvato, sex aut septem digitos longus, quatuor latus, ubi latissimus, parvi Carpionis figura aut verius Percæ misnicæ. Os habet haud amplum, denticulos minutissimos: oculos satis magnos pupilla nigricante transplendente, circulo rubro, fusco & albo: Pinnas septem; unam per totum dorsum extensam &

continuam versus anteriora minus uno digito latam, versus posteriora latiorem: hujus pinnæ medietas anterior spinis suffulta est & illam in rimam potest recondere, posterior non habet spinas neque illam potest recondere: post branchias in utroque latere unam duos digitos longam, haud latam: in medio ventre duas junctas semidigitum ferme longas firma spina sustentatas: inter anum & caudam inferius itidem unam firma spina munitam: Septima pro cauda est furcata, plusquam sesquidigitum longa, totidem lata. Totus vestitur squamulis argenteis ex auro splendentibus: in quolibet latere septem magnas habet strias secundum longitudinem ad caudam usque extensas, coloris fusci splendentis (in quibusdam aurei seu lutei) à summo item capite per utrumque oculum ad extremitates oris, in quolibet latere capitis lata stria nigra descendit, ad cujus oram aliquid cærulei admixtum est. Vltra harum striarum exortum in dorso, nimirum ubi pinna dorsi initium sumit, itidem per quodlibet latus descendit nigra stria usque ad exortum pinnæ lateris seu oram branchiarum. Omnes pinnæ & cauda coloris sunt lutei seu aurei splendentis. Capitur in mari inter scopulos: & est edulis atque boni saporis.

PIRA-PIXANGA Brasiliensibus, Belgis nostris **Gat-visch**/ quia in initio antri inter scopulos degit in mari. Longus est novem digitos, ab initio oris ad exortum caudæ. Cauda duos digitos longa. Os sesquidigitum amplum, minutis sed acutissimis denticulis præditum. Caput haud magnum: oculi magni, prominentes, pupilla coloris instar Turcoidis optimi, circulo nigro, cum aureo & sanguineo mixto. Branchiæ in triangularem figuram desinunt, amplæ & acuta spinula præditæ. Pinnas habet septem: unam per totius dorsi longitudinem extensam, unum ferme digitum latam, & in postica parte latiorem, cujus prior medietas undecim firmis spinis sustinetur, posterior est mollis. Post branchias in utroque latere unam, duos digitos

digitos longam & totidem latam, ſubrotundam & carnoſam: duas junctas anguſtas in medio pene infimo ventre, unica ſpina ſingulas firmatas: unam mediocrem poſt anum ſpina munitam: Septima eſt pro cauda, duos fere digitos longa & totidem lata, non ſecta ſed extremo ambitu ſubrotunda. Tegitur ſquamulis parvulis per totum corpus; ad tactum glaber niſi à cauda verſus caput digitis fricetur. Totum corpus, caput, pinnæ, cauda ex albo flaveſcunt: & per totum variegantur maculis ſanguinei coloris diluti, rotundis, magnitudine ſeminis cannabis: quædam etiam in ventre majores. Pinnæ eodem modo maculatæ in ambitu ſuo obſcurius rufeſcunt. Figuram fere Auratæ habet. Edulis eſt ac boni ſaporis. Captus per trihorium extra aquam poteſt vivere: bihorium poſtquam mortuus eſſet aperiebam illum & cor adhuc movebatur exemptum: cor ſitum erat ſtatim poſt fauces, & aſpera arteria in id inſerebatur, eratque digitum remotum à reliquis viſceribus per mediaſtinum; minimum utique & vix granum tritici æquans etiam quando ſpiritu inflatur.

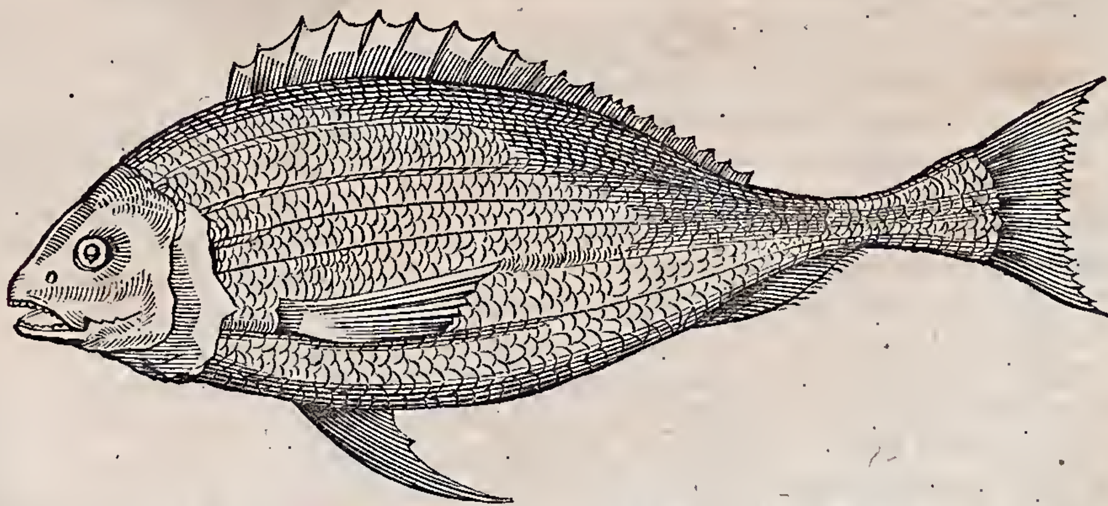
Piſcis hic *(quem Auctor non nominat)* in ſeptem digitorum longitudinem excreſcit; figura ſimilis illi quem vulgo **Harder** appellamus; pinnis tamen aliter formatis: duæ enim quæ in infimo ventre anteriore ſub branchiis ſunt, magnæ & latæ, duæ poſt branchias in lateribus parvæ; in dorſo duæ mediocres, & in inferiori ventre poſteriori parva. Cauda conſtat pinna furcata. Os parvum, oculi magni. Cutem habet glabram, ſine ſquamis: in dorſo nigricantem, ac in utroque latere quatuor nigricantes maculæ magnæ à dorſo protenduntur; in ambitu ſuo violacei coloris: inter maculas autem verſus dorſum prominet thalaſſinus color: reliquum corpus argenteum. Pinnæ nigricantes cum violaceo mixtæ; & duæ illæ magnæ ſub ventre quinque argenteis maculis ſingulæ inſignitæ. Inſignis coloris piſcis quando natans videtur. Victitat venenatis illis **Beſaenen**.

CAP. VII.

Sallema. Vubarana. Pira aca. Capeuna.

SALLEMA ſeu *Salema* Luſitanis (Salpa Græcis & Latinis, de qua vide Geſnerum) piſcis in pedalem magnitudinem excreſcit, paulo minor Sargo, cum quo figura, ore, dentibus,

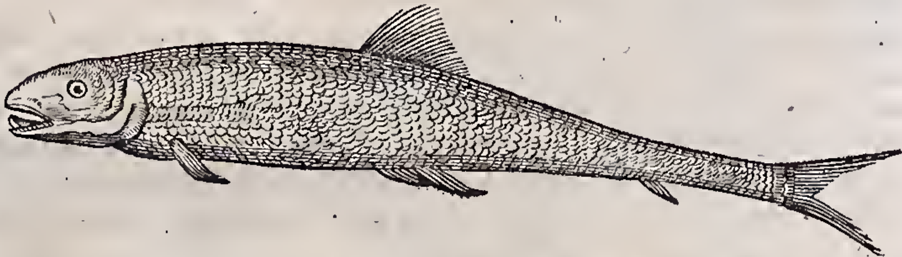

pinnis plane convenit, ut & ſquamarum ordine: colore tantum differens à Sargo, qui argenteus quidem eſt, at ſuperius in capite paulum fuſceſcens, in lateribus flaveſcens. In utroque

autem corporis latere ſecundum longitudinem novem ſtrias flavas ſeu aureas habet à capite ad caudam uſque extenſas: itemque in medio duorum digitorum intervallo ab oculis ſupra pinnas poſtbranchiales maculam nigram groſſi miſninci magnitudine. Pinnæ, ut in ſargo, fere ex argenteo cineræſcunt. Venter totus argentei coloris. Optime ſapit ejus caro: capitur in mari & in fluminibus.

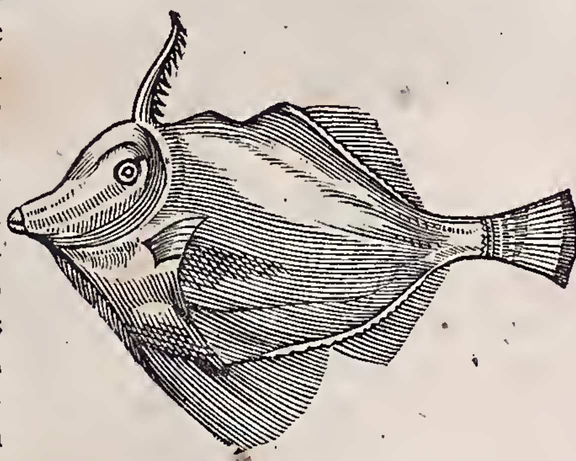
ANNOTATIO. Icon Salpæ minoris quam dat Geſnerus, bene convenit cum hac noſtra, niſi quod ſtrias illas novem non habet. Vide & Aldrovandum lib. 11. cap. 20. qui & Iconem dat Salpæ, verum cum noſtra hac neutiquam convenientem & admodum craſſe expreſſam.

VVBARANA Braſilienſibus, piſcis figura corporis Trutæ noſtrati ſimilis, ubique ferme æqualis craſſitiei, paulum tamen in dorſo exaltatus, verſus caudam autem anguſtior. Corpore oblongo, quadrate cylindraceo: pedalis longitudinis, ſemipedem craſſus. Caput acuminatum ſeu coactum, haud magnum: oculi ſtuferi magnitudine, pupilla nigra, circulo primum aureo, exterius argenteo: Os edentulum & lapis illi pro lingua. In medio dorſo unicam habet pinnam duos pene digitos longam, unum anterius latam, trapezii figura, non tamen duris ſpinis firmatam. Poſt branchias in quolibet latere verſus inferiora parvam pinnam oblongam & anguſtam obtinet & duas tales laterales ad infimum ventrem è regione dorſalis: prope anum unam parvam. Cauda conſtat pinna furcata, inſtar harengi plus duobus digitis longa. Squamulas habet ordine lineari ſecundum longitudinem corporis poſitas, ita affabre ut ad tactum quaquaverſus glaber videatur. Superne ſi aſpiciatur olivacei eſt coloris, at eminus aut lateraliter ſi intuearis plane argenteus ac ſplendens videtur & dorſum cæruleſcit ex argenteo: venter plane albus: branchiæ ita glabræ ſunt ut laminæ argenteæ videantur.

Aſſatus boni eſt ſaporis, nec opus eſt deſquamare: coctus non ita commodus ob multitudinem ſpinarum per carnem diſperſarum.

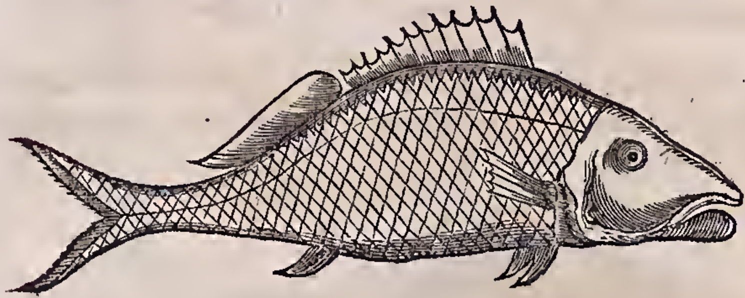
PIRA ACA Braſilienſibus: Monoceros piſcis Cluſii (lib.6. cap.28.) *Piexe-porco* Luſitanis (multos autem hoc nomine vocant ob figuram capitis) ab initio oris ad exordium caudæ plus tribus digitis longus, duos latus, ubi latiſſimus: corpore lato & compreſſo, lateribus latitudinem facientibus, non ventre aut dorſo. Os plane exiguum, figuræ porcinæ & anterius in inferiori mandibula duos habet dentes latiuſculos ut orbes habere ſolent, in ſuperiore plane parvulos: oculos ſatis amplos flaveſcentes, pupilla nigra. Supra oculos in dorſo paulum verſus poſteriora corniculum erectum fert paulum verſus poſticam partem corporis incurvatum, minus uno digito longum, rotundum, craſſitie mediocris fili & duplicem ordinem habens denticulorum ſeu ſpinarum acutarum, cuſpidibus verſus dorſum vergentibus, per membranulam quandam tenuem quaſi ſuſtentatur, quæ tranſverſim dorſo annectitur. Non poteſt autem corniculum deponere ut Cluſius putat. Ab ore ſuperius verſus in altum adſurgit caput uſque ad corniculum, quod quaſi colliculo inſidet, dein recto tramite dorſum fertur & iterum in collem Cameli ſimilem aſſurgit, ibique pinna tenuis, anguſta ſumit initium quæ paulo plus unius digiti ſpatio extenditur in dorſo, quod ibi deſcendit verſus caudam: in oppoſita parte corporis inferioris ſimilis pinna eſt. Porro ab oris quoque inferiori parte deſcendit corpus, ac primo ſub utroque oculo in quolibet latere rimulam habet branchiarum loco & ſub rimula parvam pinnulam parallelogrammi pene figura: corpus autem ipſum inferius extenditur in craſſam & pluſquam ſeſquidigitum latam & unum longam pinnam, quæ firma ſpina in ipſa cute latitante ſuſtentatur; & hæc verſus extremitatem habet etiam corniculum parvulum ſpinoſum. Caudæ exortus quadratum refert, habens pinnam tribus lateribus quadratam; extremitate arcuatam, duas digiti partes longam & unam fere latam. Cutem habet ad tactum ſcabram, ut cutis eſt panapanæ, coloris obſcure flavi ſeu umbræ, uti & pinnæ & cornicula & cauda. Pinnis tamen aliquid aurei admixtum; ut & ipſi cuti

verſus

versus dorsum; ut plerumque habere solent omnes Orbis species: Nam Orbis speciem deputo, quum ventrem aliquo modo possit inflare.

CAPEVNA Brasiliensibus: Piscis est corpore oblongo non lato, qui in septem digitorum longitudinem excrescit. Os illi obtuse acuminatum; habetque in superiore atque inferiore mandibula unam seriem minimorum denticulorum: tota cavitas oris cum lingua sanguinei coloris insignis: Oculi illi parvi, stuferi magnitudine, crystallini, circulo partim argenteo colore variegato. Pinnas obtinet septem; in quolibet latere post branchiam unam oblongam, tenuem quasi triangularem: duas triangulares in infimo ventre; unam post anum firma spina munitam: unam per dorsi longitudinem excurrentem, cujus anterior medietas spinis munita, quam recondere potest, posterior mollis & sine spinis: cauda bicornis, molli pinna. Tegitur squamulis parvis argenteis, in quibus aliquid aurei transplendet. In quolibet latere habet duas lineas crassas aurei coloris, unam à summitate oris per oculos & medium latus tendentem ad caudam, alteram magis superius per dorsi latum pergentem. In summitate capitis livescit. Pinnæ omnes sunt cinereæ: venter albus ut & ejus pinnæ. Coctus boni est saporis. Capitur in mari inter scopulos.

CAP. VIII.

Acarapitamba. Jaguacaguare. Pirametara.

ACARAPITAMBA Brasiliensibus: piscis oblongo corpore ut mullus seu barbus, in duorum pedum aut etiam majorem longitudinem excrescit: os habet minutum & dentes;

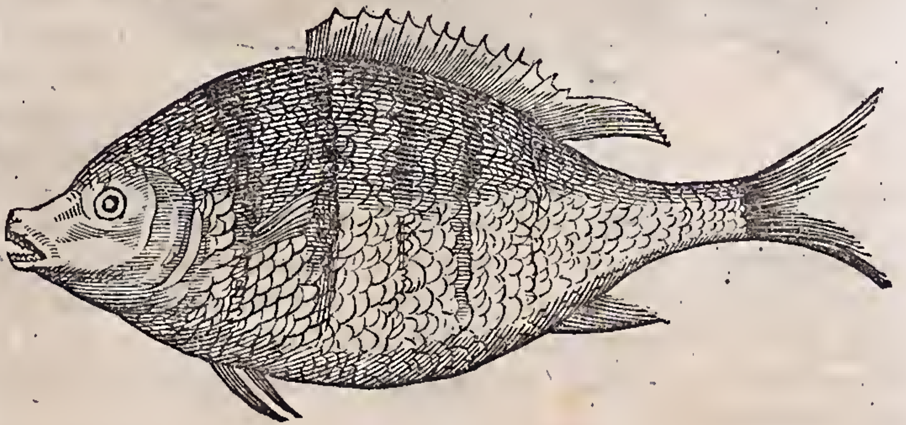

oculos amplos, pupilla crystallina, circulo miniato: Pinnas septem; unam à summitate dorsi tendentem ad exortum caudæ fere, spinis suffultam, digitum latam aut paulo amplius: post quamlibet branchiam unam tenuem & longam; subtus in ventre duas junctas, & prope anum unam: cauda constat pinna quinque digitos longa, quæ in duo obliqua cornua desinit. Squamis totus vestitur modo Carpionis, eleganter ex purpureo cæruleis. In utroque latere in medio ab oculis ad caudam tendit linea sesquidigitum lata; aurei coloris, per totum autem dorsum & latera usque ad hanc lineam puncta aurea majuscula habet: sub linea in lateribus subtiles lineas aureas seu flavas, secundum longitudinem. Venter albicat. Pinnæ laterales & ventris ex albo flavescunt. Dorsalis pinna & tota cauda aurei sunt coloris. Optime sapit assatus, & melius quam coctus. Pinnæ ejus lucent noctu. Capitur in mari.

Hic piscis à crustaceo quodam animalculo vexatur, sesquidigitum longo, digitum crasso, figuræ oblongæ, ut cauda Gammari & eodem modo formato & crustato: constat autem septem juncturis, & habet quatuordecim brevia crura, unguiculis acutis prædita, in quolibet latere septem: anterius corpusculum paululum ampliatur. Corpus molle est sub crusta instar cochleæ lenta cute obductum: nec oculi nec os apparent. Hoc animalculum ori piscis se ingerit & unguiculis suis arcte faucibus inhæret, nec umquam piscis se ab illo liberare potest. Postero die adhuc vivebat capto pisce & pridie mortuo; in totum albi est coloris.

ANNOTATIO. Habes apud Gesnerum Iconem pediculi atque etiam pulicis marini, sed quæ cum hac non conveniat, quæ pisci, convexa & prona parte, subjecta est: quanquam hoc animalculum quod Author describit, meritissimo pediculum marinum appellari posse judico, aut forte etiam cimicem, nam forma, licet ovalior, non abludit. Vidi crustras satis amplas quas pediculi marini esse asserebant nautæ nostri, quarum figura plane cum hac congruebat, sed crusta minutis veluti squamulis ex viridi & albo mixtis erat contexta: quæ paulatim decidunt.

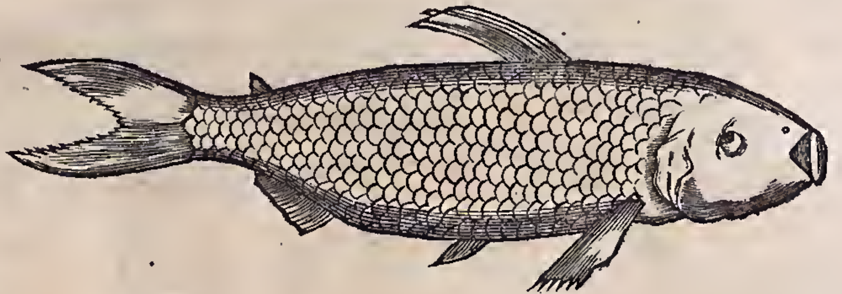
IAGVACAGVARE Brasiliensibus: *Iaqueta* Lusitanis, id est, interula, à colore, quia nigritæ ejusdem coloris amiciuntur. Piscis instar Percæ nostræ latus & obrotundus, ad summum octo digitos longus, quinque aut sex latus. Os habet parvum, cum minutilus dentibus ordine digestis: oculos mediocres crystallinos, circulo fusco: Pinnas porro septem, unam à medio dorso ad exortum caudæ protensam, spinis suffultam, anteriori quidem parte semidigitum latam, posteriori latiorem & in trianguli figuram desinentem.

Duas postbranchiales, duas in inferiori ventre; unam post anum latiusculam: caudam denique duos digitos longam, parallelogrammi figura, quæ in duo cornua desinit. Squamis vestitur, instar percæ, majusculis; quæ è cinereo cærulescunt. A dorso autem per latera latæ lineæ descendunt ad ventrem nigræ, in quolibet latere quinque. Superius caput quoque nigrescit; venter vero albescit atque cærulescit. Pinnæ omnes è cinereo cærulescunt & quodammodo nigricant versus extremitates. Tota denique cauda nigra est. Edulis est piscis.

ANNOTATIO. Hic piscis haud male convenit cum Mormylo sive Mormyro Gesneri, nisi quod Icon in eo differat, quod in Mormylo Gesneri plures lineæ nigræ vel pullæ à dorso ad ventrem per latera descendant.

CVRIMATA Brasiliensibus: Piscis carpioni, figura, colore, carne valde similis: sesquipedem longus, quatuor & semis digitos latus: capite Carpionis; ore rotundo & edentulo: corpore oblongiori, & squamis majusculis. Pinnas habet septem præter caudam; nimirum duas post-

branchiales, duas in medio ventre inferiori, unam post anum, & unam plane parvulam parallelogrammam huic oppositam in dorso; unam denique in medio dorso, magis longam quam latam. Totus piscis coloris est argentei ut Carpio, & ejusdem saporis.

Non capitur nisi in dulcibus aquis.

PIRAMETARA Brasiliensibus, Lusitanis *Salmoneta*; piscis quinque digitos aut circiter longus, totidemque crassus, ubi crassissimus. Caput habet haud magnum, quod statim deprimitur ab oculis ad os, quod illi parvum, lunatum, & minimis denticulis præditum: in inferioris mandibulæ extremitate barbam habet constantem duobus quasi funiculis crassiusculis, duos digitos longis, & ab exortu ad medietatem incarnati, reliqua flavi coloris. Oculi nigri splendentes, circulo flavo. Pinnas obtinet septem; duas in dorso sesquidigitum longas & latas; duas postbranchiales angustas, sesquidigitum longas: & subter has duas in infimo ventre junctas ejusdem magnitudinis, unam parvam in infimo ventre subter secundam & posteriorem in dorso. Cauda furcata constat pinna duos digitos ferme longa. Squamas habet instar **Brasem** nostratis. Color universi piscis, in corpore, capite, cauda, pinnis, dum vivit, plane sanguineus est, nisi quod cauda in fine auream habeat fimbram: in utroque autem latere, maculæ nigræ ordine positæ, magnitudine stuferi nostratis: quando vero per bihorium est mortuus color ille sanguineus mutatur in aureum & flavum sanguineo sparsim mixtum. Piscis est edulis.

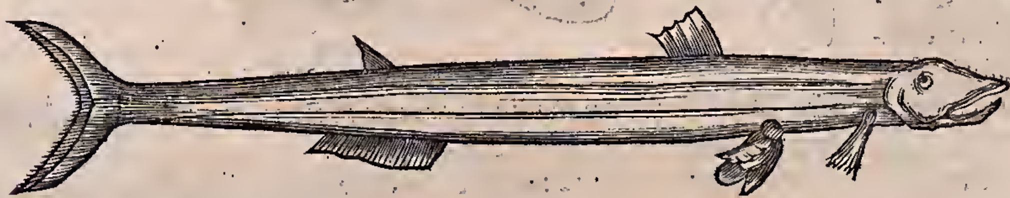
ANNOTATIO. Mulli est species; de qua videndus Matthiolus commentario in Dioscoridem

ridem lib. 11. cap. 21. nam duas ſpecies recenſet, utraſque à Venetis appellari *Barboni*: à cæteris autem *Triglia* & *Barbone*: Hiſpanis *Salmoneta*. Vide & Geſnerum. Aldrovandus autem prolixe de illis agit lib. 11. & ſequentibus. Quia autem icon apud hos omnes reperitur, hic nullam addimus.

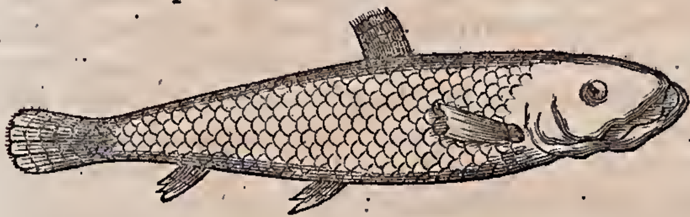
CAP. IX.

Tareira d'Alto. Tareira do Rio. Piratiapia. Ceixupira.

TAREIRA d'Alto, id eſt, marinus, piſcis tereti corpore, decem digitos longus (reperiuntur & majores) quinque craſſus, ubi craſſiſſimus, nam verſus poſteriora ſenſim minuitur.

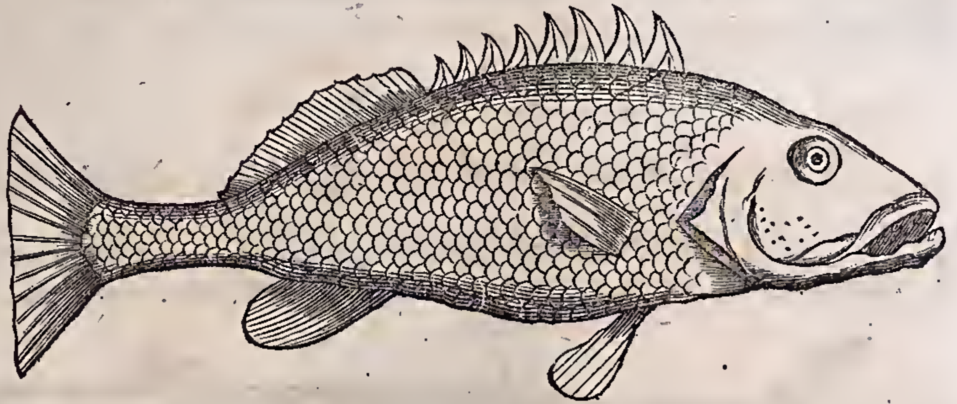
Caput habet colubrinum, ſupra oculos in duo tubera elatum: oculos pupilla nigra, circulo flaveſcente; os acuminatum ſatis amplum, interius flavum, denticulis acutiſſimis munitum, quales & lingua habet. Pinnas obtinet octo, nimirum in quolibet latere poſt branchias unam, uno plus digito longam, trientem latam, directe à latere protenſam: poſt has interſtitio pene ſeſquidigiti in infimo ventre duas junctas figura trapezii, duos digitos longas & totidem fere latas in extremitate: verſus caudam in infimo ventre unam duos digitos longam in corpore extenſam, ſed plane anguſtam; ſupra hanc in dorſo parvula eſt inſtar cuſpidis cultelli: in medio dorſo una pene quadrata, duos digitos lata, plus uno longa: Octava eſt cauda vix ſeſquidigitum longa & furcata. Pinnæ autem omnes inſtar foliorum papaveris ſunt tenues, & mollibus ſpinis ſuſtentantur. Squamulis veſtitur peltatis, ita affabre compoſitis ut ad tactum glaber videatur. Venter totus albicat: latera & dorſum ſecundum longitudinem lineas habent alternatim flavas & virides. Oræ ſquamularum circumcirca brunnæ ſunt, & videntur quaſi rhombi ordine poſiti eſſent brunnis lineis circumſcripti, & ac ſi per unum ordinem tenderet linea flava, per latera viridis. Pinna in dorſo ſecundum longitudinem ſtrias habet brunnas reliquæ flavas. Cauda itidem ſtriata brunno. Caput ſuperius maximam partem brunnum. Piſcis aſſandus, nam coctus non ita bonus eſt. Sapore autem multo antecellit Tareira do Rio, qui multas habet ſpinas.

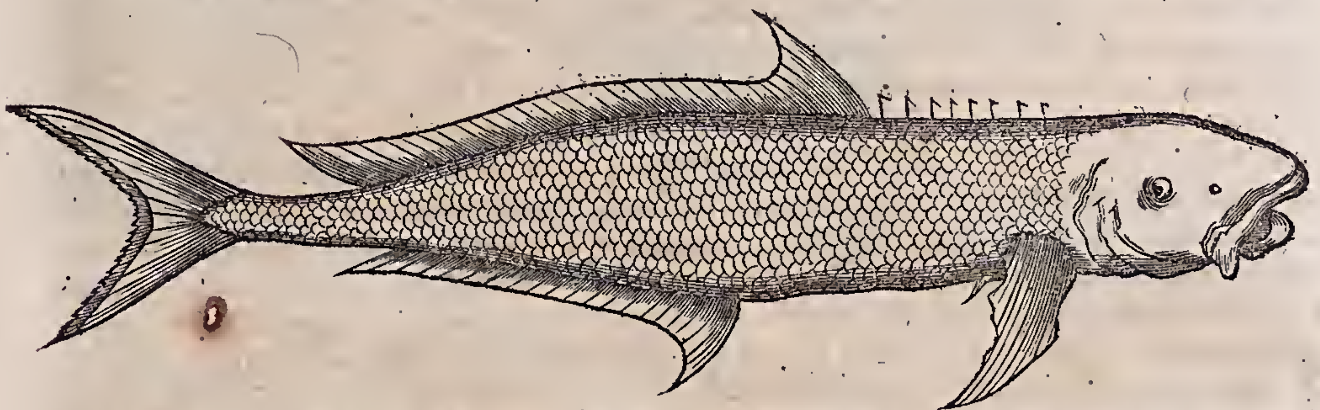
TAREIRA do Rio (id eſt, fluviatilis) oblongo corpore, dorſo recto, ventre paululum protuberante: inferior illius mandibula lōgior ſuperiori: dentes habet acutiſſimos & inter eos duos longiores in medio inferioris mandibulæ & quatuor tales in ſuperiore: mordet vehementer. Oculi ſatis magni, prominuli, pulchri, pupilla atra, cætera nigri. Caput Lucii capiti parum ſimile. Longus eſt piſcis quindecim, aut ſedecim digitos. Pinnas habet ſex: nimirum duas oblongas poſt quamlibet branchiam unam, duas junctas oblongas in infimo ventre, unam poſt anum parallelogrammi figura; unam in medio dorſo magnam, rectam, parallelogrammam, plus tribus digitis longam, duobus latam. Cauda parallelogramma pinna conſtat, duos & ſemis digitos longa, ſeſquidigitum lata, in extremitate circinata. Totus tegitur ſquamis ſatis magnis, fuſcis in dorſo & lateribus; verum in lateribus fuſcum argenteo eſt variegatum, ut ita per fuſcum argenteum videatur. Caput tegitur dura teſta fuſca. Venter totus albicat. Pinnæ omnes fuſcæ, ſed nigro undulatæ tranſverſim ut Niſi cauda: itidem & cauda. Capitur in fluviis; edulis eſt, ſed multas habet ſpinas.

PIRATIAPIA Braſilienſibus piſcis eſt oblongo corpore & ſatis craſſo, interdum tantam magnitudinem acquirit ut quinquaginta libras æquet: oris pars inferior longior ſuperiori. Denticulos habet acutos, inordinate poſitos & tota oris cavitas cum lingua eſt rubra. Oculi prominentes, pupilla cryſtallina ovali & circulo rubro. Ante utrumque oculum habet foramen. Branchiæ deſinunt in trianguli figuram, & ſunt amplæ. A ſummitate dorſi ad caudam uſque extenditur pinna, quæ ad medietatem anteriorem ſpinis ſutrigitur, reliqua medietas eſt mollis. In inferiori corpore prope anum etiam pinnam mollem habet obrotundam: in quolibet latere poſt branchias unam, & duas in infimo ventre junctas, oblongas. Cauda fere quadrata eſt, at in extremitate paulo latior quam in exortu. Squamis veſtitur parvis. Dorſum & infimus

infimus venter cinnabrii sunt coloris, latera ex gryseo fuscescunt. In totum præterea est maculatus, & in dorso quidem maculas habet majores nummo misnico, ex gryseo fuscas, in lateribus vero & infimo ventre minores ejusdē coloris. Pinnæ omnes cinnabrii coloris, in extremis oris lineam albissimā habentes, adque eam fimbriam latam nigerrimā. Postbranchiales pinnæ totaliter cinnabriæ sunt sine fimbria nigra aut alba. Dorsalis pinnæ medietas anterior tota rubra, reliqua fimbriata albo & nigro ut reliquæ. Optimi saporis carnem habet si coquatur.

CEIXVPIRA Brasiliensibus: piscis hic magnitudinem acquirit interdum novem aut decem pedum, atque crassitiem corporis humani; corpore oblongo & capite atque figura cor-

poris Tuberoni haud absimilis. Quem describo tantum duos pedes erat longus cum semisse. Erat illi caput compressum & latum, septem digitos longum & fere quinque latum: os haud ita amplum pro mole corporis, parabolicæ figuræ, edentulum, prominentiis tamen acutissimis confertim repletum: lingua lata: oculi albi haud magni, paulo majores duplo stufero Hollandico, pupilla crystallina. Branchias habet satis amplas: Pinnas septem, nimirum post quamlibet branchiam unam, directe à latere protensam, triangularem, semipedem longam, duos & semis digitos latam, ubi latissima. Interstitio fere sex & semis digitorum ab occipitio in medio dorso incipit pinna quatuordecim digitos longa, in initio triangularis, & quatuor digitos alta, hinc sensim minuitur & ad caudam ferme pertingit, ibique triangulo desinit. Huic opposita est ejusdem figuræ una in infimo ventre, undecim digitos longa, desinens cum superiore, sed non cum illa incipiens. Infra duas postbranchiales in infimo ventre duas habet junctas, quamlibet tres & semis digitos longam & sesquidigitum latam. Septima pinna est cauda, incipiens duorum digitorum interstitio à fine dorsalis & ventris, bicornis, superius cornu fere octo digitos longum, inferius paulo brevius, nimirum septem digitorum.

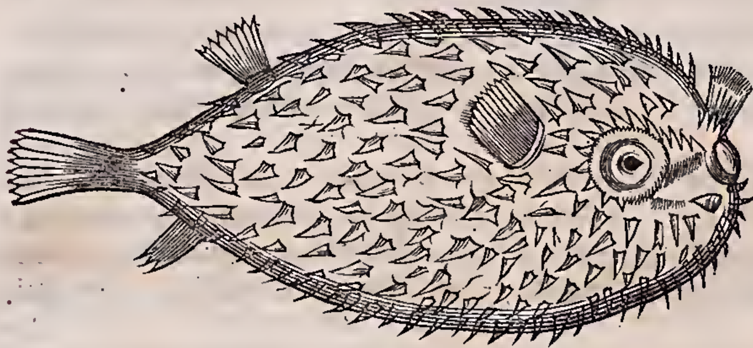
Pinnæ omnes anterius spinas habent sed molles. In interstitio inter occiput & dorsalem pinnam, octo osseos triangulares aculeos prominentes obtinet quos recondere in carne & erigere potest, ac pro armis usurpare. Ante quemlibet oculum, intervallo unius digiti foraminulum habet duplex. Caput osseum & glabrum. Totum corpus exiguis squamulis vestitur, ita ut totus piscis glaber videatur. Colore totus est niger, excepto tamen ventre, qui albissimus instar cretæ; in lateribus (inter album & nigrum) paululum canescit nigredo, cætera, ut dictum, nigerrima. Pinnæ omnes nigræ, exceptis duobus infra postbranchiales in infimo ventre quæ albæ sunt, oris nigricantibus. In utroque latere piscis linea quædam profundior reliquis squamulis tendit ad caudam usque, ejusdem cum corpore coloris. Piscis gravis ac pinguis est, ac pro optimo habetur inter omnes in Brasilia, præsertim quando adhuc mediocris est magnitudinis. Capitur in Mari.

CAP. X.

Guamajacu guara. Piquitinga. Araguagua. Camuri.

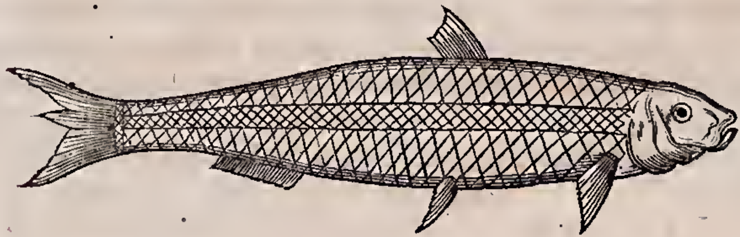
GVAMAIACV GVARA Brasiliensibus, Lusitanis *Peixe porco*, & *Diabe*: orbis est species. Longitudo ejus ab initio oris ad pinnæ exortum in cauda quatuordecim digitorum: pinnæ caudæ

caudæ longitudo plus duorum digitorum. Rotundo eſt corpore & craſſities ejus duorum & viginti digitorum. Caret ſquamis, tegitur cute, per totum corpus ex fuſco ochræ coloris pallidi, in ventre albi. Totum corpus aculeis munitum eſt, qui in lateribus longiores, in reliquis partibus breviores (longiores autem ſunt duorum digitorum) teretes, in extremitate valde acuti & ſinguli tribus inſertionibus, quaſi triquetris, cuti infixi. Inter aculeos cutis ubique maculis nigris ſcatet excepto ventre. Oculos habet magnos eminentes: os parvum obrotundum, edentulum: pinnas tantum quatuor, duas in lateribus duos & ſemis digitos longas: unam in dorſo verſus caudam ejuſdem magnitudinis & minorem ſub ano.

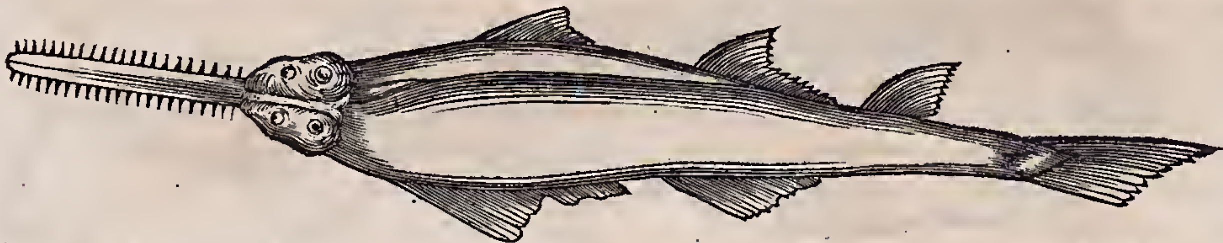

Orbis muricatus dici poteſt Geſneri pag. 745. quia aculei ipſius referunt murices.

Habui alium minorem vivum menſe Februario anni 1639. item alios duos menſe Septembri vivos. Cutis eorum erat è fuſco vireſcens, in ventre nigricans: aculei ut prioris & plane ſimilis figura corporis: prope quamlibet pinnam, maculam habebant nigram, ut & utrimque ad latera prope os. Pinnarum color erat flavus: oculorum pupilla nigricans, circulo luteo. Supra utrumque oculum cornu exile, ſatis longum, molle, cutacea ſubſtantia conſtans, quod præ ſe fert natans, quando autem extra aquam eſt flaveſcit. Inflare ſe poteſt & iterum conſidere. Sonum edit Vlch ulch. Si velis ut ſe inflet, trahe pinnam quæ in dorſo eſt.

PIQVITINGA Braſilienſibus: Piſciculus eſt duos, aut paulo plus, digitos longus, figuræ pene ut Parabucu à quo non multum differt ut dicam. Os habet parvulum, ſed quod ample aperire & rotundare poteſt: oculos ſatis magnos, nigros, circulo argenteo: branchias amplas: pinnas ſex & ſeptimam pro cauda: nimirum duas poſtbranchiales, triangulares, inferius poſitas: duas junctas in medio infimo ventre: unam triangularem in medio dorſo, unam poſt anum: cauda conſtat pinna furcata. Color capitis argenteus ſplendens ſuperius olivaceo imbutus. Tegitur ſquamulis albis, in dorſo tamen olivaceus color tranſlucet. Per utriuſque lateris medium tendit linea recta, lata, argentea, ſplendens uſque ad caudam. Pinnæ omnes albæ. Differt à *Piabucu*, quod ille paulo major evadat, & linea illius lata non ſplendeat, cum reliquum corpus ſplendeat, quod in hoc contrario ſe habet: *Piabucu* etiam pinnam habet in dorſo prope caudam, qua hic caret. Cæterum caro ſimilis, edulis.

ARAGVAGVA Braſilienſibus: Gladius Scaligeri in commentariis ad Hiſtor. Animalium pag. 227. Græcis Xiphias, Belgis **Sweert-visch**. Junior erat quem deſcribo. Corporis longitudo ab occipite ad pinnam caudæ unius pedis & ſeptem digitorum; craſſities maxima (nimirum inter duas laterales pinnas anteriores) novem digitorum. Capitis longitudo duorum & ſemis digitorum; quod cordis figuram habet, compreſſum, nec craſſum. In hujus medietate paulo tamen verſus anteriora in quolibet latere oculus ſtuferi magnitudine & poſt quemlibet digiti fere intervallo ſpiraculum, per quod aquam evomit; & ſub hiſce, in inferiori tamen parte, os duos digitos amplum, labiis inſtar limæ acutis, ſine dentibus (quod & Scaliger notat.) In extremo autem capitis verſus enſem, in inferiori parte duo ſunt ſpiracula, ſubſtantiæ interius inſtar branchiarum, quibus ſine dubio gladium regit, nam inter has branchias enſis oritur, novem digitos longus, ſeſquidigitum fere latus, in extremo paulo anguſtior, conſtans ſubſtantia oſſea, habetque in quolibet latere octo & viginti dentes ordine oppoſitos, ſeſquidigitum ferme longos & acutiſſimos. Pinnas habet ſeptem; videlicet duas ad latera, quæ duos digitos poſt ſpiracula incipiunt, duos & ſemis digitos longas, paulo plus tribus latas: & quatuor digitorum interſtitio poſt has in lateribus iterum duas ſeſquidigitum longas, totidem latas,

latas, ſupra has in dorſo unam, ejuſdem magnitudinis: deinde in extremitate corporis fere in dorſo itidem talem & ſeptimam pro cauda, quæ ſuperius quatuor digitos longa, inferius duos & ſemis, duos lata, ubi latiſſima, ut in Tuberonibus.

Corpus ſubteres eſt, anguſtum verſus poſteriora, cute veſtitum ut *Panapana* ad tactum dura & ſcabra, quando ſicca, coloris in ſuperiori parte & lateribus leucopæi, in ventre albicantis. Inter duas pinnas majores in ventre & verſus latera; in quolibet quinque habet inciſuras ut Panapana.

Æſtimari facile magnitudo piſcis poteſt, nam habui quorum enſes duos & ſemis pedes longi erant cum ſeptem & viginti dentibus utrimque: item quorum enſis ſimilis longitudinis cum viginti dentibus utrimque: quinetiam quorum enſis quinque pedes erat longus, cum quatuor & viginti dentibus utrimque. Carnem habet bonam, præſertim junior adhuc, inſtar Raijæ vel paulo meliorem.

ANNOTATIO. Xiphias Græcorum alius piſcis eſt, qui quidem gladium habet mucronatum, verum in lateribus minime dentatum, de quo vide Rondeletium lib. VIII. cap. XV. Ad eundem modum deſcribitur à Geſnero.

CAMVRI Braſilienſibus; Luſitanis *Robalo*, piſcis duos pedes longus, Lupo noſtro figura corporis ſimilis atque etiam ore, craſſus plus uno pede, ubi craſſiſſimus: caput ſeſquipedem pene longum: os ſemilunare, in medio paulum acuminatum, ſex digitos longum, ſed quod magis dilatare atque rotundare poteſt, ita ut circumferentia ejus fiat tredecim digitorum: oculos habet dupli ſtuferi magnitudine, pupilla cryſtallina, circulo aureo: Pinnas octo; nimirum duas in dorſo, priorem tres digitos longam & paulo plus latam, firmis ſpinis ſuſtentatam, quam in rimam recondere poteſt: alteram huic magnitudine parem, ſed ſpinis deſtitutam, nec habentem quo condatur: duas poſtbranchiales, paulo plus tribus digitis longas; duas in infimo ventre quatuor digitos longas, duos & ſemis latas; unam talem poſt anum; octavam pro cauda, quæ eſt furcata, quinque digitos longa, ſex lata. Squamas habet ut Carpio, coloris argentei, ſplendentes; in dorſo autem & lateribus aureus admiſcetur: Venter plane albicat: Pinnæ ſunt aurei coloris, quibus aliquid fuſci admixtum eſt; in quolibet latere ſuperius à fine branchiarum uſque ad medium exortus caudæ, ductam habet lineam craſſam, nigram.

CAP. XI.

Guaracapema. Mucu. Abacatuaja. Acarapeba. Miwipira.

GVARACAPEMA Braſilienſibus; **Dolfijn** Belgis: Mas eſt doradæ. Piſcis compreſſo corpore & latus, licet non ita craſſus. Caput deſinit in figuram quadratam, eſtque in fronte

ita in aciem eductum, ut facilius fluctus maris natando ſecare poſſet. In ſex aut ſeptem pedum longitudinem excreſcit: latitudo ſive altitudo, ubi maxima, nimirum verſus anteriora & pone caput, ſeſquipedalis. Os habet haud ita amplum, pro magnitudine corporis, mandibulas compreſſiſſimas, denticulos acutos. Paulo ſupra os & quidem verſus ejus interiora oculi poſiti inferiori loco, ne nimirum in aquis imperioſe ageret, qui alias linceus. Oculi autem ſunt magni, rotundi, pupilla cryſtallina, cæterum argentei coloris. Branchias habet amplas: Pinnas ſeptem, nimirum unam inſignem à ſummitate capitis per totum dorſum extenſam uſque ad caudæ exortum, latam in medio ſeptem aut octo digitos, quæ ſenſim minuitur, conſtans membrana ad tactum coriacea, & ſpinis mollibus interius ſuſtentata: hanc natans in æquore erectam tenet. A medietate infimi ventris ad caudæ initium itidem pinna protenditur, ſed vix unum digitum lata, in exitu triangulata: poſt utramque branchiam pinnam habet oblongam octo vel novem digitos: ſub his in infimo ventre duas propinquas paulo longiores. Cauda circiter ſeſquipedem longa in duo cornua ampla diſtenditur. Squamulis minimis veſtitur totus, quæque ad tactum vix ſentiuntur; ita ut glaber videatur. Color in capite, dorſo, lateribus ex

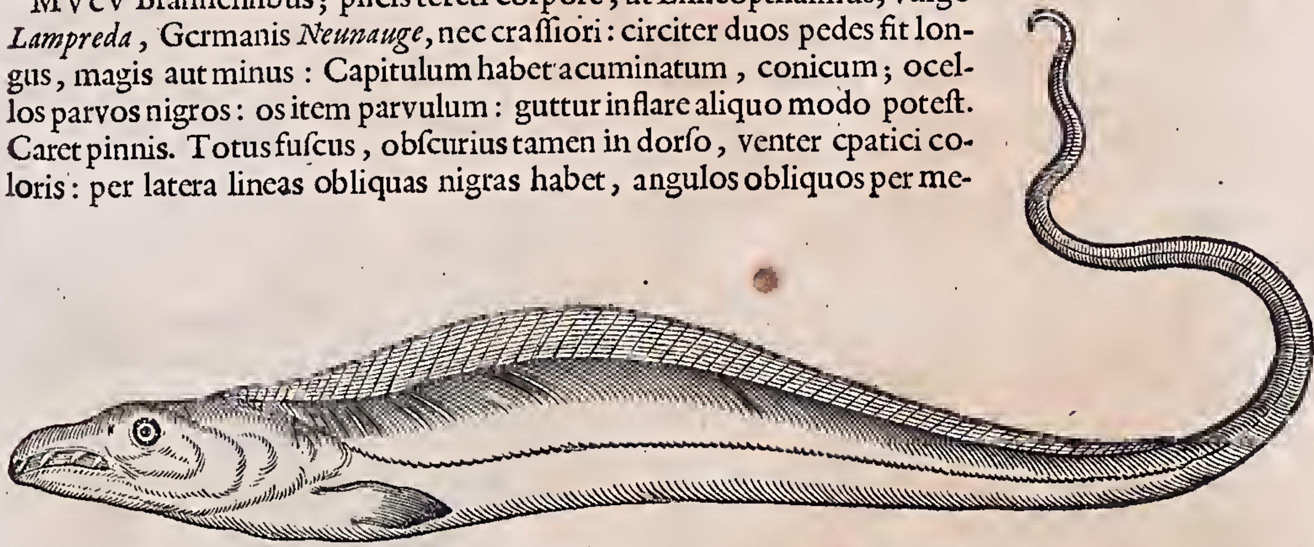
viridi

viridi & argenteo mixtus, uti & in pinnis, in ventre vero albicat. Per totum autem corpus (nimirum latera, dorſum, caput) maculis eſt variegatus cæruleis, variæ magnitudinis, milii, grani hordeacei, ervi. Carnem habet ſiccam, boni ſaporis.

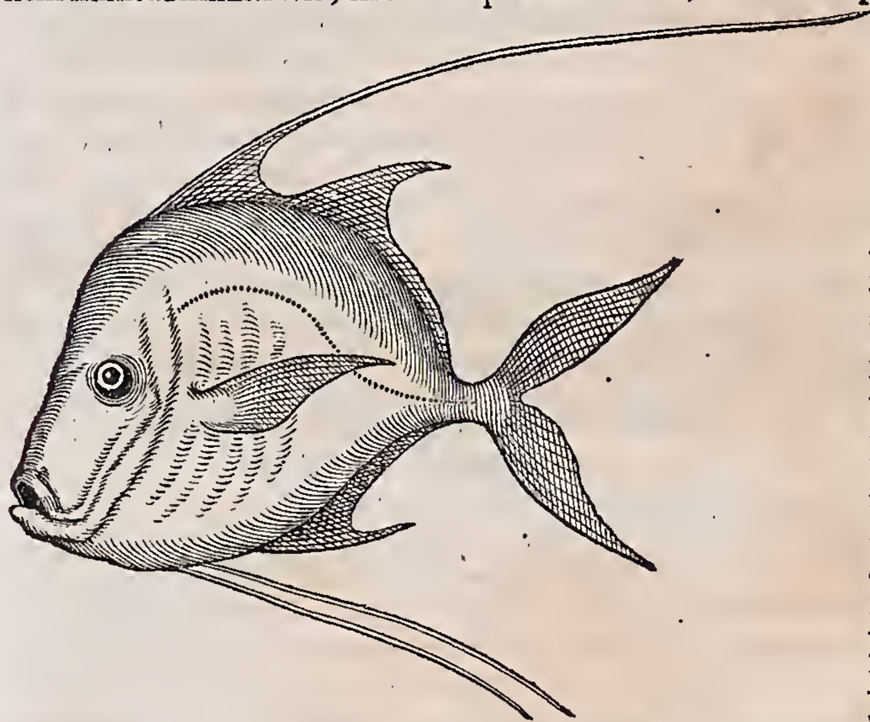
Velocitate natandi ſuperat Toninhas ſeu porcos marinos, & eodem modo ſaliendo progreditur. Veſcitur piſce longo vulgo *Petumbo* appellato.

ANNOTATIO. Aurata vera plene deſcribitur à Rondeletio lib. v. de piſcibus cap. 11. ubi & Iconem dat quæ cum hac noſtra minime convenit.

MVCV Braſilienſibus; piſcis tereti corpore, ut Enneopthalmus, vulgo *Lampreda*, Germanis *Neunauge*, nec craſſiori: circiter duos pedes fit longus, magis aut minus: Capitulum habet acuminatum, conicum; ocellos parvos nigros: os item parvulum: guttur inflare aliquo modo poteſt. Caret pinnis. Totus fuſcus, obſcurius tamen in dorſo, venter epatici coloris: per latera lineas obliquas nigras habet, angulos obliquos per medium laterum in vicem facientes. Edulis eſt & capitur in lacubus & paludibus.

ANNOTATIO. In deſcriptione Americæ lib. xv. cap. xii. Iconem dedi piſcis ſub nomine Vbirre uti acceperam, quam & hic reponendam curavi; quia me monuerat Emanuel de Morais, verum illius nomen eſſe *Mucu*. Verum deſcriptio Auctoris cum icone non ſatis convenit, nam præterquam quod dentium non faciat mentionem, ſcribit pinnis carere cum hic noſter prolixiſſimam habeat in dorſo, & ad utrumque latus itidem unam; quare in animum induco *Mucu* diverſum eſſe ab Ubirre, licet Morais aliter cenſuerit. Quinetiam qui Iconem mihi ſubminiſtravit, marinum piſcem dicebat, cum *Mucu* paluſtris ſit.

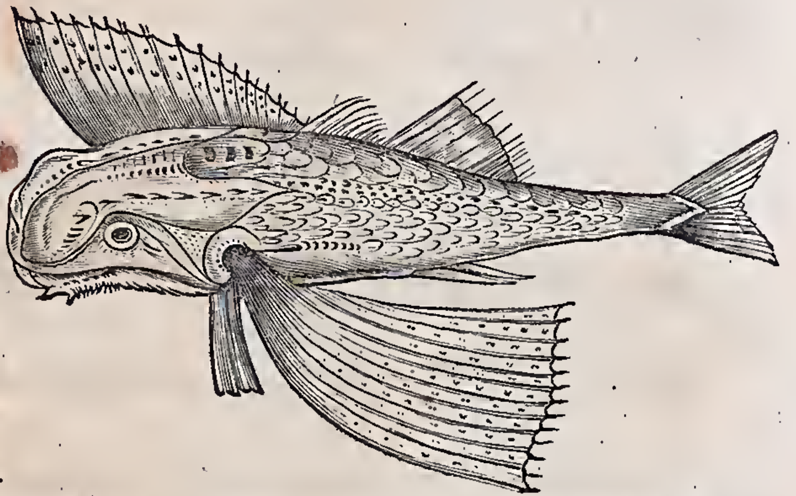

ABACATVAIA Braſilienſibus: *Peixe gallo* Luſitanis. Faber & Gallus marinus, de quo vide Geſnerum. Paſſeris magnitudinem habet, altus & latus inſtar illius, ſubrotundus, neque illo craſſior: os illi eſt haud amplum, edentulum: oculi nigri, circulo argenteo. Pinnas habet quinque, unam in dorſo, unam in ventre, utramque deſcendentem & continuam ad caudam uſque: itidem poſt branchias utrimque unam: Cauda conſtat pinna furcata. Præterea habet duo quaſi fila in longum extenſa ab inferiore corpore, & unicum tale in dorſo ante pinnam dorſalem. Caret ſquamis, ſed tegitur cute læviſſima, ſplendente, coloris argentei; totuſque eſt illius coloris, exceptis filis illis, quæ nigra ſunt. Carnem habet boni ſaporis, & ſæpe comedi.

ANNOTATIO. In Deſcriptione Americæ lib. xv, cap. xi i. Iconem dedimus hujus piſcis ſub nomine *Awah kattoe* ſive *Iahwe*, quo nomine Iconem acceperamus à perito pictore, quod corruptum eſſe apparet. Fabri iconem dat Geſnerus ſed quæ cum hac noſtra neutiquam conveniat: Vti & Aldrovandus, ſed plane rudem; & deſcriptio quoque multum ab Authoris noſtri deſcriptione abludit.

ACARAPEBA Braſilienſibus, quibus & *Acaratinga* vocatur, Belgis **Brasem**; magnitudine

vero fere ut **Bley** Pomeranorum. Nimirum piſcis corpore lato, ſquamis majoribus in totum argentei coloris ſplendentis: pedalis circiter longitudinis, quinque digitos latus, ubi latiſſimus. Os habet edentulum, haud amplum, acuminatum, quod extendere & contrahere poteſt; oculos dupli ſtuferi magnitudine argenteos, pupilla magna cryſtallina nigricante. Pinnam in dorſo extenſam habet ad caudam fere, anterius duos digitos altam, firmis ſpinis ſuſtentatam & ſenſim anguſtiorem: in quolibet latere poſt branchias unam, tres digitos longam, plus uno initio latam & triangularem. In infimo ventre tres, duas videlicet junctas verſus anteriora, craſſa ſpina firmatas, & unam prope anum, initio firma ſpina ſuſtentatam & ad caudam fere protenſam, ſed ſenſim minutiorem. Cauda conſtat pinna furcata, tres & ſemis digitos longa & in exortu antequam dividatur, pene duos lata. Pinnæ omnes albi ſunt coloris tranſplendentis. Edulis eſt piſcis.

MIIVIPIRA & PIRABEBE Braſilianis, *Peixe volador* Luſitanis. Piſcis volans, vel Hirundo piſcis: variæ eſt magnitudinis: major erat Halece, quem hic deſcribo, & formæ rarioris. Figuram corporis habet (inſtar Zandat Pomeranorum) teretem & poſteriora verſus acutiorem. Totius longitudo ab ore ad finem caudæ tredecim digitorum; craſſities, ubi maxima, nimirum circa exortum alarum, ſeptem fere digitorum, ad exortum autem caudæ duorum. Caput craſſum habet, ſuperius compreſſum & latum, nimirum ſuperius fere duos digitos & quaſi in tubera ſupra oculos elatum, os non ita magnum, edentulum, at oſſa ejus paulum ſerrata inſtar limæ. Oculi magni, rotundi, ſtufero Hollandico æquales, pupilla nigra, circulo flavo, & exterius altero fuſco. Pinnas habet ſex cum cauda; duas in dorſo, unam parvulam in medio, paulum tamen verſus anteriora, alteram poſt hanc duos digitos longam, ſeſquidigitum latam, tenuem; at octo ſpinis ſuffultam; duas robuſtas in infimo ventre, ſubter illa, duos & ſemis digitos longas, firma ſpina conſtantes ſed anguſtas, & unam parvam in inferiori corpore ex oppoſito majoris in dorſo; ſeptima eſt cauda, duos digitos longa, totidemque lata & furcata. Præterea habet duas alas magnas, in quolibet latere unam, habentes exortum ſuum ſeſquidigitum fere poſt oculos, poſt branchias paulum; eſtque alarum longitudo ſeptem digitorum, latitudo in exortu plus uno, in extremitate ſex digitorum: conſtant alæ tenui membrana inſtar chartæ puræ (**Poſt-papir**) ex albo ſeu cinereo ſubfuſci coloris: habent autem aliquot plicas & ſuſtentantur ſpinis tenuibus per longitudinem extenſis. Ad utramque alam in initio ejuſdem parva quaſi ala exit, duos & ſemis digitos longa, ſed plane anguſta & ſua ſpina munita. Totum caput cum initio dorſi, (ab ore nimirum ad quinque digitos numerando) veſtitur teſta oſſea, dura, quæ verſus ſuum finem dupliciter diviſa in duos aculeos deſinit quaſi ſpinas. Branchiæ autem ad duos digitos extenduntur in aculeos uſque ſub alis. Totum autem corpus veſtitur ſquamulis elegantibus, ordine diſpoſitis, quæ in ventre triangulares, in lateribus & dorſo verius ellypticæ figuræ. In ventre autem ita diſpoſitæ ſunt ut piſcis ad tactum glaber videatur: at in lateribus & dorſo quælibet in ſui medio habet tuberculum, ita ut ordine naturæ diſpoſitæ in recta linea, repræſentent lineas rectas, elatas, tuberculatas. In toto ventre albicat, in lateribus & dorſo ſubfuſcus, & ſplendens ut Harengus. Spinæ quæ alas ſuſtinent & per eas extenduntur etiam albicant. Alæ ipſæ ex cinereo fuſceſſentis ſunt coloris, maculis nigricantibus variegatæ. Volat hic piſcis ſuper aquas inſtar Hirundinis per ſpacium quantum ſclopeto pertingi poteſt: nimirum uſque dum ſicceſcant alæ, tunc enim iterum aquæ ſe immittit alas humectandi gratia & denuo volat. Natura autem huic piſci alas dedit ut ſe ſalvare poſſet dum hoſtis ejus Dorada magna caterva ipſum perſequitur. Sæpiſſime mille eorum ſimul volantes vidi in Oceano Tropicis interjecto: interdum etiam volando incidunt in naves, ut nobis etiam factum memini. Caro boni eſt ſaporis cocta.

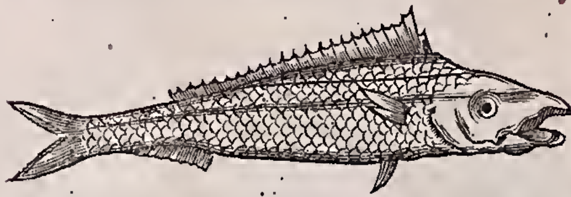
ANNOTATIO. Vide de his volatilibus piſcibus Aldrovandum lib. II. cap. 5. & 6. & Rondeletium lib. X. cap. I. de Hirundine; plerique de Piſcibus commentantes ejus meminerunt, nihilque magis Nauticos homines exercet. Dabitur alias de his dicendi occaſio, nam figura horum piſcium, & præſertim alarum valde eſt diverſa, reperiuntur enim quibus alæ ſunt duplo longiores verum anguſtiores.

CAP.

CAP. XII.

Guaibi coara. Acaramucu. Guaperua. Cucuri. Piraya.

GUAIBI COARA Braſilienſibus, Buraeo de Velha Luſitanis; piſcis eſt corpore latiuſculo; dorſo elevato & à capite arcuato; duodecim aut quatuordecim digitos longus, quatuor latus, ubi latiſſimus. Caput & os acuminatum, ſatis amplum, habens in utraque maxilla ſeriem minimorum denticulorum, linguam conſpicuam; quæ una cum cavitate inferiori oris, ſanguinei eſt coloris: Oculos ſtuferi magnitudine cryſtallinos, circulo coloris ex aureo & fuſco mixti. Pinnas obtinet ſeptem, nimirum poſt branchias in quolibet latere unam, quaſi triangularem, mollem: in infimo ventre duas junctas: unam poſt anum duplici ſpina munitam: per dorſum autem una extenditur, cujus medietatem anteriorem undecim ſpinæ erigunr, quam recondere poteſt in cute, poſterior medietas mollis & ſine ſpinis. Cauda conſtat pinna bicorni, & parallelogrammi figura à corpore extenditur. Squamas habet mediocres, inſtar Percæ, argenteas, quæ per oras ſunt melini coloris, & aſpectu referunt meros cubos: in occipitio & dorſo ſummo ſquamæ ex argenteo cæruleſcunt, & per oras itidem ſunt melini coloris. Totum autem caput ſuperius & ad latera eſt aurei coloris, ſtriis cæruleis ſecundum longitudinem variegatum. Pinnæ omnes melini ſunt coloris, exceptis duabus in infimo ventre, quæ magis albeſcunt: per latus autem utrumque verſus dorſum ſecundum longitudinem tendit linea melini coloris ad caudam uſque. Piſcis boni ſaporis coctus. Capitur in mari inter ſcopulos.

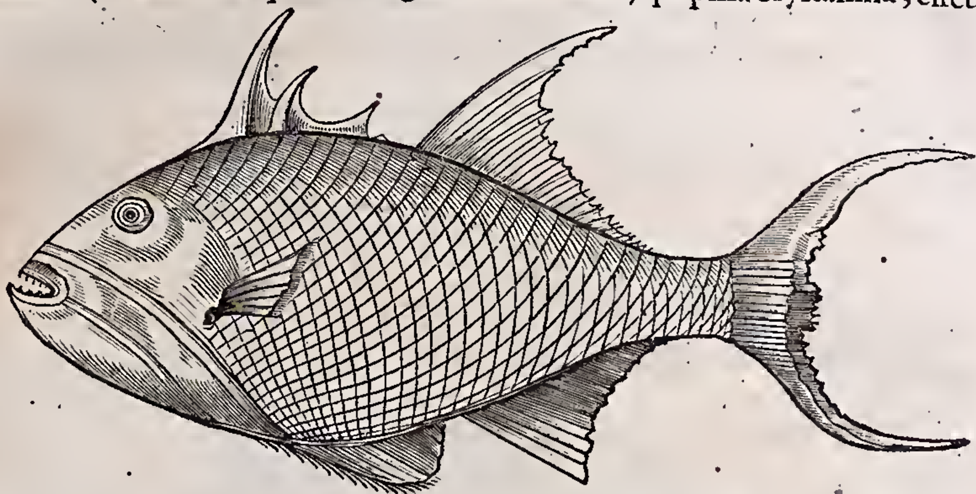
ACARAMUCU Braſilienſibus: piſcis eſt corpore compreſſo nec craſſo verum oblongo; decem enim digitos longus eſt, quatuor latus, ubi latiſſimus. Os illi parvulum, anguſtum, rotundum, apicem minimi digiti admittens, ut piſcis triangularis. Superius & inferius in anteriori parte oris utrimque dentes triangulatim acuti. Oculi ſtuferi magnitudine, cryſtallini, pupilla nigra. Diſtant oculi ab ore duos digitos & ſemis plane in alto poſiti, tres quartas partes digiti à dorſo ſub utroque oculo, in quolibet latere, branchiarum loco fiſſuram habet oblique factam, unum digitum longam, trapezii figura. In dorſi ſummitate directe ſupra oculos,

inſtar fili majoris ſeu craſſioris cordæ violæ, corniculum habet oblique erectum verſus poſteriora, quatuor digitos longum & teres. In poſtica corporis parte inferius & ſuperius utrimque pinnam habet tenuem tres digitos & ſemis longam, tres quadrantes digiti latam, quæ deſinunt circa caudam, quæ parallelogrammi figura exoritur à corpore, habetque pinnam ſeſquidigitum longam, paulo plus duobus latam. Caret ſquamis, ſed tegitur cute glabra, parum tantum hiſpida, ut Xiphiæ, coloris albicantis, cui gryſeus eſt admixtus, & in dorſo paulum fuſcus; pinnæ quoque gryſei coloris. Non eſt edulis: in ventriculo algæ ſeu muſci marini multum inveniebam: Parieti appenſus noctu clariſſime lucebat in tenebris.

GUAPERVA Braſilienſibus, *Peixe porco* Luſitanis (Græcis κάπρος, Latinis Aper vocari poteſt aut capriſcus, de quibus Geſnerus pag. 70. & 214.) Ab ore ad initium caudæ quindecim digitos longus, in medio, ubi latiſſimus, octo latus: corpore paulum compreſſo ac lato: dorſo arcuato, ventre adhuc magis curvo: capite porcino: dentibus caninis, albis, longis: octo in qualibet mandibula, duo medii tam inferius quam ſuperius longiores ſunt reliquis: dentes inferioris mandibulæ aliis quaſi brevioribus ſuſtentantur. Os ſubrotundum, anguſtum: quatuor ſe-

tuor fere digitorum interstitio ab ore superius sunt oculi, sesquidigitum à se invicem distantes, majores grosso misnico (& ante eos quasi vestigium foraminis) pupilla crystallina, circulo aureo maculato cæruleo. Branchiarum loco rimam habet duos digitos longam, plus uno latam. In dorso tres pene digitos post oculos, duo habet cornua, unum pennam olorinam crassum, tres digitos longum, quod versus posteriora paulum inclinatur, alterum parvum per membranam alteri adnexum, utrumque in rimam recondere potest demissum. Trium & semis digitorum intervallo post hæc pinna est, in initio ferme triangularis, hinc magis magisque angustatur ad caudam fere, quinque digitos longa, initio paulo plus duobus lata: & è regione in infimo ventre talem, initio duos & semis digitos latam, magis magisque arctatam versus caudam. Cauda quadrata figura à corpore extenditur & pinnam habet quatuor digitos latam, duos longam, quæ in duo cornua dilatatur, ut totius longitudo sit quatuor digitorum. In medio inferioris corporis parvam habet pinnam & ante eam cornu sesquidigitum longum. Pinnæ omnes sustentantur spinis & sunt cærulei coloris; venter albicat. Squamis vestitur elegantibus, in superficie sua punctulis thalassinis cum cæruleo indico umbratis, in dorso magis cæruleis. Ab oris summitate in utrumque latus ad pinnas postbranchiales, semilunari figura, duæ lineæ crassæ cæruleæ, unius digiti intervallo, ducuntur. Comeditur assatus, coctus non valet.

ANNOTATIO. Tam capri quam Caprisci icones quas dat Gesnerus non bene conveniunt cum Auctoris nostri, uti nec descriptiones, quare hunc nostrum illius quidem speciei, alium tamen judico.

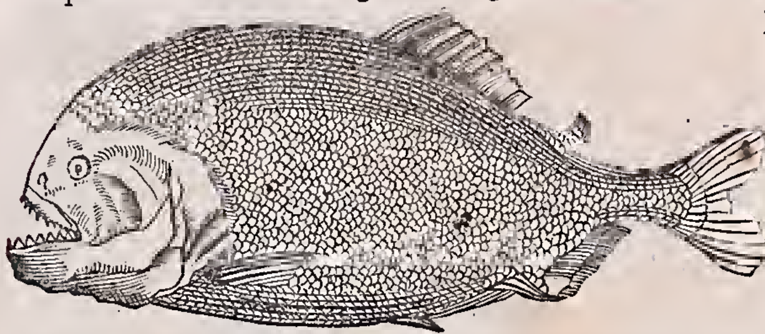
CUCURI Brasiliensibus: *Cassaon* Lusitanis (caniculæ species vide Gesner. pag. 201.) ex genere Tiburonum: piscis duos & semis pedes longus, capite in hyperbolen desinente, & ore longe inferius stante: & unum tantum ordinem minimorum denticulorum habet, quare nocere non potest: oculi illi sunt majoris pisi magnitudine, nigri: Pinnæ septem plane ut Tiburoni, duæ nempe post quinque illas incisuras, triangulares; in medio infimo ventre duæ parvæ, & in ultima medietate inferioris corporis item parva triangularis: in medio dorso magna triangularis erecta: & parvula ejusdem figuræ ad caudam; quam habet instar Tiburonis, uti & similem illi per totum cutem, ejusdemque coloris: nimirum totum inferius corpus album, dorsum & latera cinerea, quibus argentum transplendet: pinnæ omnes cinereæ, exceptis parvulis in inferiori corpore, quæ albæ: cauda cinerea. Hic quem describo, tres catulos perfectos in ventre habebat, unde liquet animal edere. Carnem habet siccam sine spinis, ejusdem fere bonitatis cum *Corcovado*. Sæpius commedi.

PIRAYA & PIRANHA Brasiliensibus: Piscis pedalis longitudinis, lato corpore circiter sex digitos, ubi latissimus: dorso incurvato, capite obtuso ut Dorada. Oris hiatus parabolicus, quod exacte claudere potest, habetque labia parva quibus dentes tegit; obtinet enim tam superius quam inferius ordinem dentium triangulatorum, alborum, acutissimorum, quatuordecim in qualibet mandibula (minores habent duodecim) quibus uno morsu partem carnis ex quacunque parte hominis potest abripere, quasi novacula esset abscissa. Si quis ingrediatur aquam vel saltem immittat pedem vel manum statim ab illo lædi potest, ita sitiens est sanguinis

& cupiens

& cupiens carnis humanæ, quare caute ab illo cavendum. Oculos habet rotundos, parvos, cryſtallinos pupillâ nigra, & inter illos duo foraminula ſeu ſpiracula: branchias amplas, exterius duras & oſſeas: ſex pinnas & ſeptimam pro cauda; duas nimirum poſtbranchiales, paulùm elatas à ventre infimo, duos digitos longas, unum latas: in medio infimo ventre duas junctas parvulas, vix unum digitum longas & anguſtas: è regione harum in medio dorſo incipit pinna & ad duorum & ſemis digitorum longitudinem extenditur verſus poſteriora, paulo plus uno digito lata: duorum autem digitorum interſtitio à parvulis in infimo ventre incipit pinna, firma ſpina anterius munita, cætera mollis & maximam partem ſquamulis tecta & paulo plus duobus & ſemis digitis longa, extenditurque ad exortum caudæ, unum digitum lata: exortus caudæ ſeſquidigitum longus, ipſa bicornis, & quodlibet cornu in exitu arcuatur. Squamulis tegitur: tota ſummitas capitis, dorſum & latera uſque eo ſi linea ducatur à poſtbranchiali pinna ad medium pinnæ ſquamoſæ, coloris eſt cinerei diluti cum pauco cæruleo mixti, ac ſquamula quælibet fimbriam habet ignei & cærulei coloris tranſplendentis, reliquum laterum ſeu inferior pars & venter coloris ſunt flavi obſcuri, ut & capitis inferior pars, ac pinnæ poſtbranchiales & omnes infimi ventris. Pinna dorſalis & cauda coloris eſt è cinereo cæruleſcentis. Edulis eſt & carnem habet albiſſimam, paululum ſiccam & boni ſaporis. Sæpiſſime comedi. Hæc ſpecies maxime gaudet cœnoſo fluvii fundo.

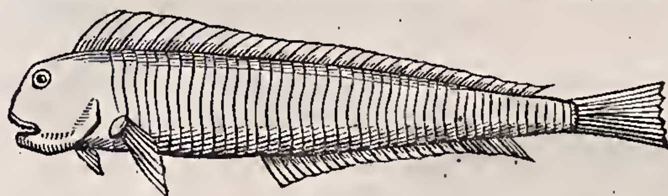
Pirayæ alia ſpecies hic reperitur magnitudine & figura plane ſimilis priori, excepto quod parvulam adhuc pinnam habeat ſquamatam inter dorſalem & caudam, & quod colore differat: nimirum ſummitas capitis, totum dorſum & laterum ſuperior pars eo uſque ſi linea ducatur à pinna poſtbranchiali ad medium pinnæ ſquamoſæ, coloris ſunt aurei ac rubri cum cinereo mixti, & cæruleo tranſplendente. Capitis inferior pars, reliquum laterum & infimus venter inſigni colore croceo fulgent, cui aureus perſplendet. Ejuſdem coloris croceo-aurei ſunt pinnæ poſtbranchiales & infimi ventris. Dorſales duæ & cauda cinerei diluti cum pauco cæruleo mixti, ut & dorſum. Hæc ſpecies magis gaudet arenoſo fluvii fundo. Edulis eſt ut prior.

Reperitur & alia Pirayæ ſpecies alba, figuræ ut antecedentes, ſolum caput non ita obtuſum, ſed os paulum prominet figura conica: color ventris & laterum argenteus: dorſum & caput argentei coloris cum pauco cæruleo tranſplendente: pinnæ omnes argentei coloris cum gryſeo mixti. Dentes habet parvulos triangulares ordine diſpoſitos, nec ita mordet ut cæteri. Paulo minor quoque eſt reliquis ſpeciebus, cæterum non minus edulis quam illæ.

Cap. XIII.

Punaru duæ ſpecies. Amore duæ ſpecies. Paſtor ſive Harder*. Guacari.*

Punaru Braſilienſibus: piſciculus eſt quatuor digitos longus, corpore oblongo; capite craſſiuſculo, & anterius obtuſo. Os habet parvum; in maxilla inferiore duos ſolummodo denticulos, longos, acutos inſtar acicularum: oculos ſuperius & in fronte poſitos, pupilla nigra, circello aureo: & ſupra hos duo rubra fila brevia, prominula; branchias amplas; utpote quæ una ei eſt è duabus conflata: Pinnas poſtbranchiales duas oblongas; & ſub his duas plane anguſtas. Paulo poſt occiput incipit pinna quæ ad caudam uſque producitur, ſpinulis prominulis ſuffulta. In medio infimo ventre incipit ſimilis, ferme ad caudã uſque pertingens. Cauda autem longiuſcula, & parallelogramma. Tegitur cute fuſca, & pinnæ ſunt ejuſdem coloris.

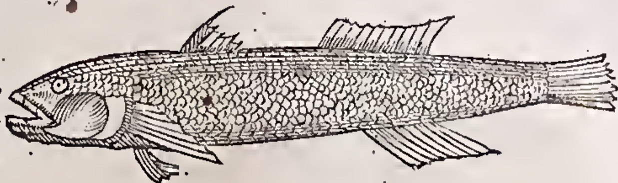

Reperitur hic & alia *Punaru* ſpecies, figura corporis priori ſimilis; ſed mandibulas habens roſtratas, quaſi è minimis denticulis compoſitas. A ſummitate capitis pinna latiuſcula extenditur uſ-

ditur usque ad exortum caudæ quæ mollibus texitur spinis non prominulis. Postbranchiales habet fere ut prior; ut & in ventre & cauda. Color ut prioris, sed variegatus est in lateribus lineis curvis obscure purpureis. Vtraque species inter scopulos vivit & intrat etiam testaceorum domicilia.

AMORE GVACV Brasiliensibus; in semipedis longitudinem excrescit; corpore oblongo, capite crassiusculo, branchiis amplis, minutissimis in ore denticulis: Oculi illi parvi nigri circello aureo. Pinnas habet septem: nimirum duas postbranchiales oblongas, quasi triangulatas; duas sub his junctas; duas in dorso, anteriorem minorem posteriore; & è regione posterioris unam in infimo ventre. Cauda oblongiuscula, parallelogramma, in extremitate circinata. Tegitur squamis pro sua magnitudine majusculis. Piscis in totum ferrei coloris, in ventre tamen paululum è ferreo albicat. Est edulis.

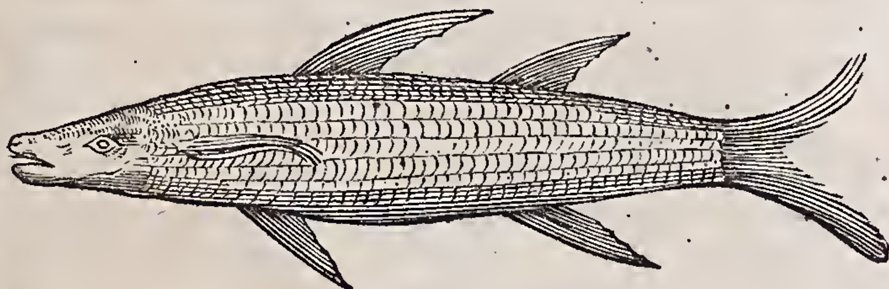

AMORE PIXVMA Brasiliensibus, vulgo corrupte *Amorea* Piscis magnitudine Tamoatæ, capite lato, ore amplo, & edentulo, corpore oblongo ita ut fere Tamoatam referat. Coloris est obscure ferrei; in ventre, qui extuberat, albi. Tegitur cute molli: pinnas habet septem & octavam pro cauda in ambitu circinatam. Carne est sicca & bona ut Tamoata.

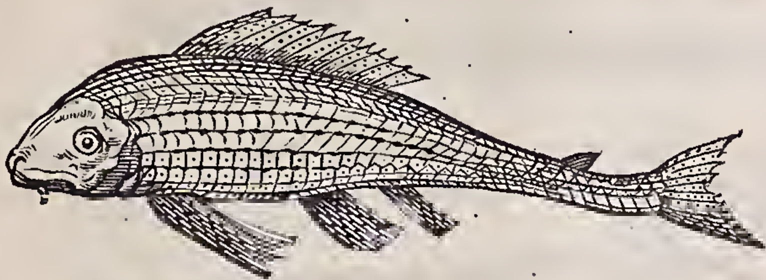
AMORE TINGA Brasiliensibus piscis est ejusdem plane figuræ cum *Amoreguacu*, sed tantum minor: habetque squamas in *totum* albicantis seu pallidi coloris, & in totum maculatur maculis fuscis ut *Tajasica*. Cauda tamen illius est fusco undata. Edulis est ut præcedentes.

PASTOR Belgis **Harder** (*nomen Brasiliense ab Auctore non proditur*) piscis est mediocris Truttæ magnitudine cujus & figuram habet; oculis ellypticis, squamis albicantibus seu argenteis, mediocribus instar percæ, lineari ordine dispositis, & inter ordines squamarum, lineæ gryseæ mediæ sunt intertextæ. Pinnas habet septem omnes majusculas & longas; duas nempe post oculos (caret enim branchiis) duas sub his junctas in inferiori corpore, his oppositas tamen magis versus posteriora: in summitate dorsi unam maximam omnium; in infimo ventre circa anum unam, & itidem unam illi oppositam in dorso. Cauda in duo ampla cornua est divisa. Pinnæ omnes sunt albicantes.

ANNOTATIO. Piscis nauticis hominibus notissimus, quorum nostrates hoc nomen illi dederunt, quod Auctor noster Latinum fecit. Cæterum Gesnerus judicat esse Mugilem vel mugilis speciem, & squamis satis magnis tectum esse, & lineis à capite versus caudam aliquot, instar Thymalli distinctum. Dat autem plures Mugilum icones, quarum nulla cum hac nostra quam Auctor noster ad vivum delineavit, convenit: omnes quoque habent branchias, quibus hic piscis caret.

GVACARI Brasiliensibus: piscis subrotundo seu pyramidali corpore, pedalis vel paulo majoris longitudinis; octo digitorum crassitici, ubi maxima est. Caput inferius planum, lateribus ellypsin describit, superius subrotundum. Os parvum rotundum habet subter in plano capitis: loco dentium in utroque latere processus habet quasi setis equinis factos: inferius labium explicatum, lunatum, membrana constans, quæ in lateribus oris in suis extremitatibus in cirrhum desinit, trientem digiti longum, qui cirrhi pro barba serviunt. Oculi parvi, rotundi, nummi misnici magnitudine, cinerei fusco maculati, superne positi & inter quemlibet foramen, distans dimidium digitum ab oculo versus anteriora: Branchiæ angustæ inferius versus & ante quamli-

quamlibet proxime corpuſculum parallelogrammum, ſemi ferme digitum longum, quod extendere & recondere poteſt, ita ut reconditum vix videatur. Continet illud corpuſculum in extremitate denticulos acutos ſetaceos, quibus alios piſces pungit. Et poſt branchias in quolibet latere inferius ad planum, triangulatem quaſi pinnam, quatuor digitos longam pene, plus uno latam, oblongam, ſpina oſſea in extremitate laterali ſuſtentatam & aliis minoribus ſecundum longitudinem diſcurrentibus: ſpatio autem ſeſquidigiti verſus poſteriora directe poſt has jam deſcriptas, iterum duas inferius pinnas habet quadratas, in quolibet latere unam, duos & ſemis digitos longas, duos latas, eodem modo ſpinis hiſpidis oſſeis ſuſtentatas. Poſt anum in infimo ventre anguſta eſt pinna, parallelogramma, duos digitos longa. In medio dorſo pinna eſt, quatuor digitos longa, duos lata, ſpinis hiſpidis ordine diſpoſitis ſuſtentata, ac anterius ſpina dura craſſiore fulta, poſt hanc prope exortum caudæ ſuperius parva quædam eſt pinna, membranoſa, quæ anterius corniculata ſpina fulcitur. Cauda conſtat pinna tres digitos longa inferius, duos ſuperius, bicorni, ſpinis firmis ſuffulta. Totum caput teſta veſtitur dura, ad tactum hiſpida: totum corpus ſquamis triangularibus, verſus anteriora majoribus, ordine poſitis. Sunt autem ſquamæ omnes ad tactum aſperæ, quaſi exſculptæ, quælibet in ſui medio extuberantiam habens: ſcilicet totum corpus loricatum eſt, & quælibet pars loricæ habet quatuor angulos, & in quolibet exiſtit tuberculum ita ut in quolibet latere ſit quadruplex ordo tuberculorum. Color totius piſcis croceus dilutus, in ventre ſaturatior; ac per totum maculatur maculis rotundis, magnitudine ſeminis ſinapi, fuſcis. Maculæ hæ in lateribus & pinnis paulo ſunt majores, in capite minores, ac in ſummitate capitis maculæ ruunt quaſi rivuli. Poſterior medietas ventris nullas habet maculas. Pinnæ omnes ut corpus coloratæ & maculatæ, excepta pinnula prope caudam, quæ conſtat membranula nigra, corniculata autem illius ſpina crocea eſt & maculata ut reliquæ.

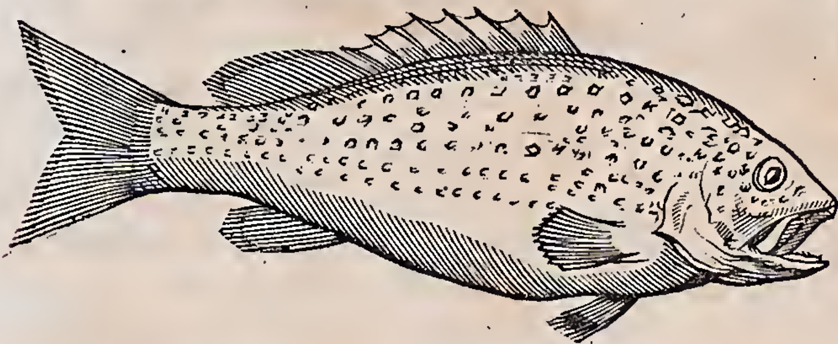
Diu vivit extra aquam, ad quinque horas. Editur defracta lorica, ſed paucam habet carnem: inteſtina longiſſima, æqualis omnia craſſitiei, inſtar craſſioris fili quo vela conſuunt. Habebat unus piſcis quindecim digitos longus, inteſtina viginti octo pedes longa, quæ dimenſus ſum.

Reperitur & hic Guacari, magnitudine & figura plane ſimilis priori, qui in flumine S. Franciſci capitur ſolo colore differens & bonitate carnis: eſt enim totus umbræ coloris obſcuri & per totum maculis adſperſus obrotundis, nigris, ſeminis ſinapi magnitudine; Caro hujus boni eſt ſaporis.

CAP. XIV.

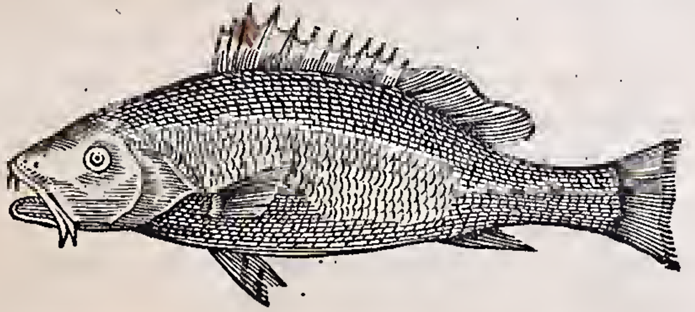
Piraumbu. Acara aya. Timucu. Guamajacu atinga. Acara. Guari guaru. Cugupu-guacu. Maturaque. Carapo.

PIRAUMBU Braſilienſibus; *Chayquarona* Luſitanis; piſcis carpionis magnitudine & figura: decem digitos longus ab ore ad initium caudæ, paulo plus quatuor digitis latus, ubi latiſſimus: verſus caudam anguſtior & æqualis latitudinis, duorum nimirum digitorũ. Os habet inſtar Carpionis, oculos magnos prominentes, pupilla cryſtallina, circulo aureo cum albo mixto. Pinnas obtinet octo, nimirum unam in medio dorſo, paulo plus tribus digitis longam & unum latam, quam in rimam recondere poteſt, & erectam novem firmis ſpinis ſuſtentare: huic contigua eſt alia tres fere digitos longa, minus uno lata nullis innixa ſpinis: poſt utramque branchiam unam habet tres digitos longam, unum latam in exortu: in infimo ventre duas junctas, duos digitos longas, vix unum latas, firma ſpina munitas; poſt anum unam, digitum latam, dimidium longam, itidem firma ſpina ſuſtentatam: octava eſt pro cauda, tres digitos longa, totidem lata & furcata. Squamas habet majores, inſtar carpionis, argentei ſplendentis coloris, pauxillo aureo mixti: quælibet autem ſquama mediam partem uſque ab inſertione ſua coloris eſt *feuliemort*: ſub capite & ventris priore parte magis argenteus eſt. Omnes pinnæ dilute cinerei ſunt coloris. In ore ſuperius & inferius lapidem habet, denticulis minimis præditum, vix ſenſibilibus. Edulis eſt ac boni ſaporis.

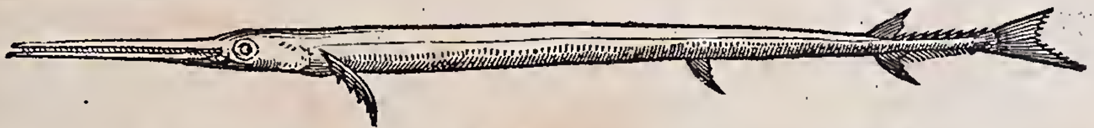

ACARA AYA Braſilienſibus: vulgo corrupte *Garanha*: Piſcis qui trium pedum longitudinem

dinem adipiſcitur, figura Carpionis. Dentes in inferiori mandibula habet acutos, inſtar acicularum: in ſuperiori duos longos paulo craſſiores, quibus interjacent minutiſſimi vix ſenſibiles. Oculi ipſi magni ſunt, pupilla cryſtallina, circulo ſanguineo primum, hinc argenteo. Pinnam longã habet per dorſi longitudinem expanſam, cujus mediam partem verſus anteriora ſpinis ſurrigere & in rimam recondere poteſt: reliquas quinque pinnas communes habet cum aliis piſcibus: ſeptimam pro cauda, quæ lata & pene bicornis eſt. Squamis veſtitur argenteis, mediocris magnitudinis, quæ ſanguineo colore umbratæ ſunt, ita

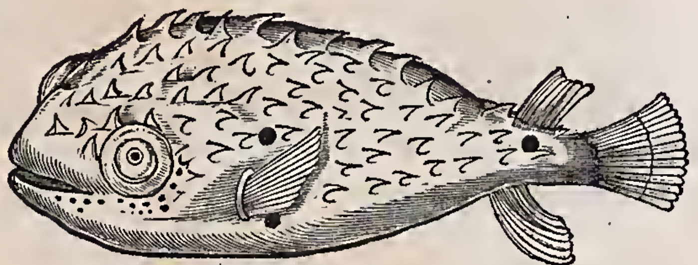

ut maximam partem ſanguineus videatur, argenteo colore tranſplendente: in ventre totus eſt albus, ut & ſub faucibus. Pinnæ omnes ſanguinei coloris, exceptis iis quæ ſunt in infimo ventre, quæ albæ ſunt, in extremitatibus tamen ſanguineæ. Edulis eſt piſcis; Sale etiam conditur & ſervatur.

TIMUCU Braſilienſibus; *Peixe agulha* Luſitanis: piſcis duos pedes longus, corpore tereti inſtar anguillæ. Roſtrum habet oſſeum, tres vel quatuor digitos longum, acuminatum, utrobique dentibus minimis refertum: inferior roſtri pars paulo longior ſuperiori, & id quod prominet molle, non oſſeum; caret lingua. Oculos habet rotundos, cryſtallinos, circulo argenteo: ſex pinnas, nimirum duas oblongas poſtbranchiales, duas junctas in infimo ventre ante anum parvas, poſt anum unam quæ fere ad exortum caudæ porrigitur & ſimilem huic oppoſitam in dorſo; Cauda pinna quaſi biſecta conſtat. Caret ſquamis, ſed tegitur cute. Summitas capitis & roſtri ac dorſi cum medietate laterum olivacei eſt coloris: inferior medietas cum ventre argentei. Per utrumque autem latus ſecundum longitudinem linea tendit vireſcens, diſtinguens olivaceum ab argenteo. Pinnarum color reſpondet parti cui appoſitæ ſunt. Edulis eſt. Capitur in mari & fluviis ſalſis. Boni eſt ſaporis, præſertim frixus butyro; caro ejus non eſt ſpinoſa.

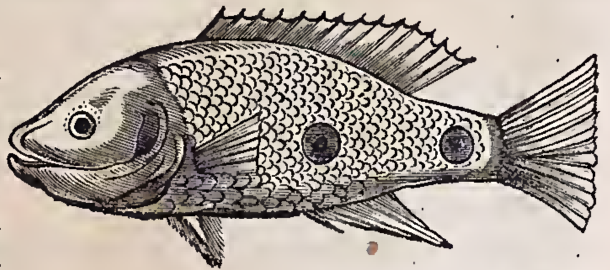
GUAMAIACU ATINGA Braſilienſibus, mihi orbis muricatus Ranæ rictu, ſeptem digitorum longitudinem habebat, & corpus oblongum: os Ranæ ſimile, & loco dentium tam ſuperius quam inferius, os durum: oculos magnos, rotundos, protuberantes, pupilla cryſtallina circulo flavo: Branchiarum loco foramen in

utroque latere digitum admittens & pone hoc pinnam trapezii figura, unum digitum longam, duos latam: in extremitate dorſi verſus caudam etiam pinnam oblongam, haud amplam, & è regione hujus ſimilem in infimi ventris extremitate. Cauda conſtat pinna ſeſquidigitum longa, unum lata. Totum corpus tegitur cute ſpinoſa quæ in capite in duram teſtam abit. Spinæ illæ conſtant duris oſſibus & acutis: in infimo tamen ventre caret ſpinis, ſed mollis eſt inſtar Ranæ. Totum corpus & caput ſuperius ex gryſeo & fuſco eſt maculatum: magis tamen fuſceſcit, inferius totum ex albo ſubflaveſcit, ut & ſpinæ totius corporis. Pinnæ omnes flaveſcunt. Poſt utramque pinnam poſtbranchialem maculam habet nigerrimam ſtuferi magnitudine & ſupra hanc utrobique, paulum tamen magis verſus anteriora aliam minorem nigerrimam. Ad utrumque latus exortus pinnæ dorſalis etiam ſimilem habet: parvulas item ſub oculis & ore. Vtris modo ſe inflare poteſt.

Non eſt edulis. Capitur in mari.

ACARA Braſilienſibus: piſcis palmum longus, dorſo curvo, & alto corpore ut Perca. Os habet anguſtum, & dentium loco limam: oculos haud magnos, nigros, circulo aureo: Pinnas obtinet ſex: nimirum ſub qualibet branchia unam longam, triangulum acutum re-

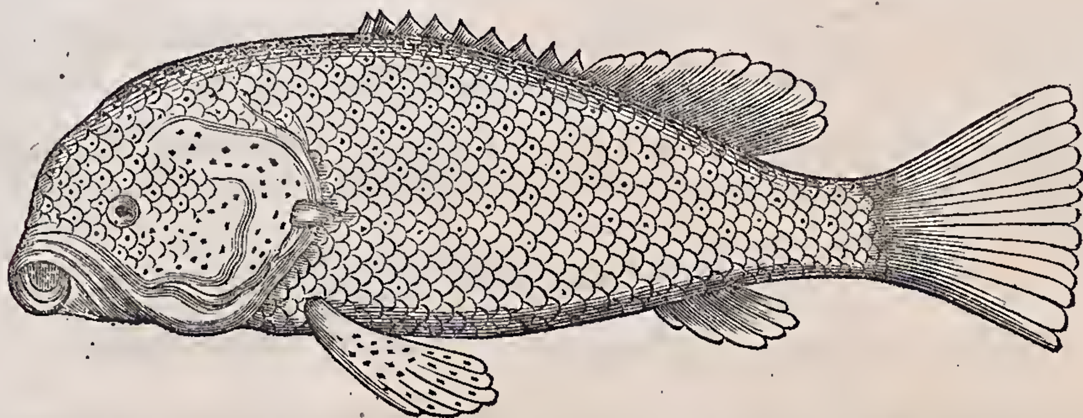

ferentem;

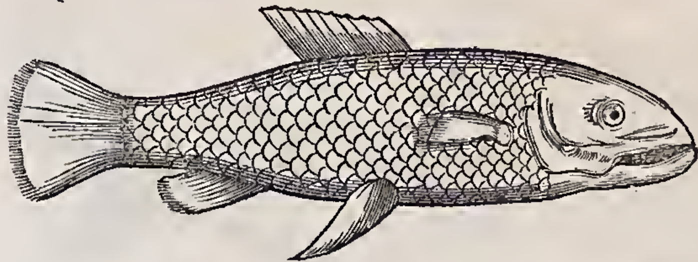
ferentem: à ſummitate autem dorſi pinna extenditur, firmis ſpinis ſuſtentata & in triangulum acutum prope caudæ exortum deſinens. Cauda oblonga eſt, parallelogramma, in extremitate recta. Veſtitur ſquamis ſatis magnis, argentei coloris, ſed in capite, dorſo & lateribus ita umbra mixtis ut ſuſcus videatur. Venter albicat. Pinnæ omnes & cauda fuſci ſunt coloris ex umbra. In medio quolibet latere magnam habet maculam nigram, ut & prope exortum caudæ. Edulis eſt piſcis, & capitur in fluviis dulcibus.

GVARVGVARV Braſilienſibus, piſciculus eſt minutus, nunquam major ſeſquidigito, exili corpore, oblongo, inſtar minimi *Eldriz*. Capitulum habet compreſſum: ocellos nigerrimos, circulo aureo: pinnulas quinque, nimirum duas poſtbranchiales, & duas ſubtus fere in infimo ventre, & unam in poſteriore medietate dorſi: cauda conſtat pinna parallelogramma, in extremitate circinata. Veſtitur ſquamulis; & totum caput ſuperius, & dorſi anterior medietas ſunt fuſci coloris, poſterior & latera aurei; ſquamulis umbratis umbra: caput inferius & venter albi ſplendentis ut mater perlarum: pinnulæ flavæ: prope caudam utrimque maculam habet nigram. Edulis eſt & capitur in lacubus & ſtagnis.

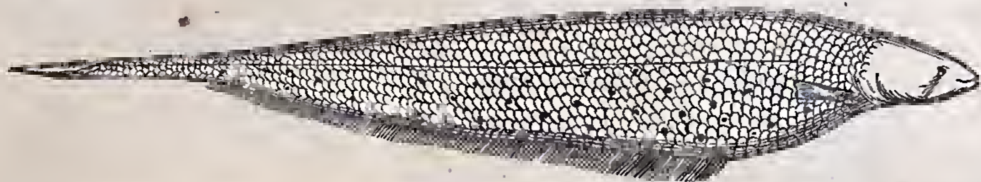

CVGVPV-GVACV Braſilienſibus, Luſitanis *Meros*, Belgis **Jacob Evertzen**: ingens fit piſcis: habui quorum corpus cum capite quinque pedes erat longum & cum cauda ſex: corporis ambitus quatuor pedum, octo digitorum, altitudo unius & ſemis. Caput & os magnum habet, quod apertum in rotundum dilatat; edentulum: oculos mediocres, pupilla cryſtallina nigricante, circulo flavo: Branchias in ambitu rotundas, medio autem in triangulum deſinentes: Pinnas quinque; nimirum unam à ſummitate dorſi incipientem & non ita longe à cauda deſinentem, ad anteriorem partem ſeu medietatem plane anguſtam & acutis ſpinis munitam; poſterior autem medietas lata eſt & ſemilunata in ambitu, ſpiniſque haud firmis erigitur: prope anum unam ejuſdem figuræ, cum medietate poſteriore dorſalis, ſed dimidio minorem: poſt branchias prope infimum ventrem duas longas & latas, tenuioribus ſpinis intertextas. Cauda magnam pinnam habet quadratam, in extremitate latiorem, quam in exortu. Squamas habet parvas. Totum caput, dorſum ac latera cinerei ſunt coloris cum umbaa mixti, & verſus dorſum paulo ſaturatioris. Venter albicat. Pinnæ omnes cum cauda dilute brunnæ. Per totum caput, dorſum, latera & pinnas poſtbranchiales maculæ parvæ nigræ, ſeu puncta frequentiſſima diſperſa. Venter vero & reliquæ pinnæ cum cauda his punctis carent. Bonam habet carnem. Capitur in mari.

MATVRAQVE Braſilienſibus: Piſcis corpore oblongo & ferme parallelogrãmo, figura ſcilicet Tamoatæ. Quinque aut ſex digitos longus, ſeſquidigitum latus, ubi latiſſimus. Caput habet latiuſculum, dura teſta tectum. Oris pars inferior paulo longior ſuperiori: & in inferiori ſex denticulos acutiſſimos habet, in ſuperiori aliquot minimos: Branchias ſatis amplas: oculos rotundos, nigros, circello aureolo, exterius fuſco: Pinnas ſex, nimirum duas poſtbranchiales oblongas, haud latas: duas tales in medio infimi ventris & unam poſt anum trapezii figura, & ſimilem in medio dorſo: Cauda conſtat pinna quadrata unum fere digitum longa, in extremitate circinata. Tegitur magnis ſquamis ordine poſitis. Totum caput ſuperius, dorſum & latera nigra ſunt, venter ex albo obſcure caneſcit. Pinnæ omnes nigræ. Capitur ſolum in lacubus & paludibus, non in fluviis. Boni ſaporis eſt, ſæpe commedi.

CARAPO Brasiliensibus, Prima species, corpore oblongo, figura cultri: dorsum nimirum crassum & obtusum, venter acurus ut culter: posterius autem corpus desinit in acumen: unum pedem circiter longus, duos digiros latus, ubi latissimus. Caput acuminatum, sed compres-

sum, inferius labium paulo longius superiori, os angustum, inferius ordinem denticulorum minutorum, superius nullos habet. Oculi minimi, nigri, vix grani papaveris magnitudine. Branchiæ angustæ & post quamlibet parvula pinna oblonga. Vnius fere digiti intervallo à capite in infimo corpore incipit pinna tenuis, angusta & per totum ventrem æqualiter porrigitur ad finem corporis: nam caudam nullam habet nec ullam aliam pinnam in toto corpore: Squamas habet mediocres. Totus piscis est coloris ex fusco & pauco rubro mixti, ac in dorso & capire magis nigrescit. A branchiis in quolibet latere linea tendit ad finem corporis usque, quasi cultri acie tracta & sub hac linea maculæ nigræ per corpus dispersæ, seminis sinapi magnitudine. Capitur in lacubus & est edulis.

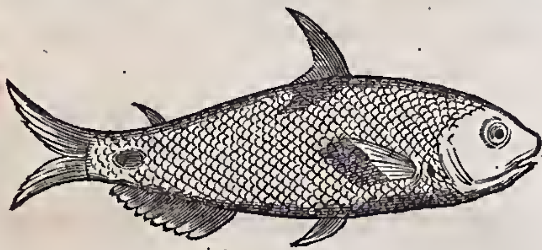
In Flumine S. Francisci capiuntur Carapo huic priori speciei similes, excepto quod longiores sint & in extremitate acuminati instar subulæ, ad trium digitorum longitudinem squamulas parvas habent.

CARAPO secunda species, priori figura, colore & lineis lateralibus similis, excepto quod dimidiæ tantum sit latitudinis, nec ullas maculas habeat. Capitur in lacubus. Caro spinosa, sed boni saporis.

CAP. XV.

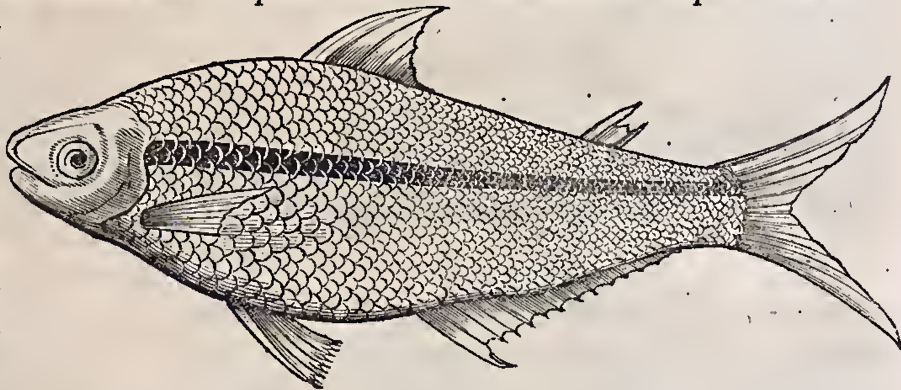
Piaba. Piabucu. Nhaquunda. Guebucu. Guara tereba.

PIABA Brasiliensibus: magnitudine nostratis **Eldrize** (vide Gesnerum de Phoxino) pisciculus duos aut tres digitos longus(interdum quatuor aut quinque quando maximus) ocellos habet nigros, circello aureo. Squamulis vestitur. In medio dorso pinnula erecta triangularis: post quamlibet branchiam unam habet oblongam; duas in medio infimo ventre & post has unam, quæ ad caudæ exortum protenditur: cauda est furcata. Caput ad latera auro & argento splendet: totum dorsum argenteo viridi & multo Indico: medium laterum secundum

longitudinem argenteo & Indico mixtum: Venter aureo & argenteo & pauco Indico. Post quamlibet branchiam maculam habet rotundam saris magnam Indici coloris & statim post hanc ejusdem coloris maculam lunæ corniculatæ figura, ejusdemque coloris oblongam in quolibet latere ad caudæ exortum. Pinnæ omnes & cauda aurei coloris, quæ in infimo ventre rubræ. Capitur in omnibus fluviis dulcibus currentibus Brasiliæ ac summa vi contra aquæ cursum nititur. Brasiliani involvunt foliis arborum & cineribus condunt, desuper ignem imponentes; sic præparatos commedunt. Saporis sunt haud contemnendi: sæpius comedi.

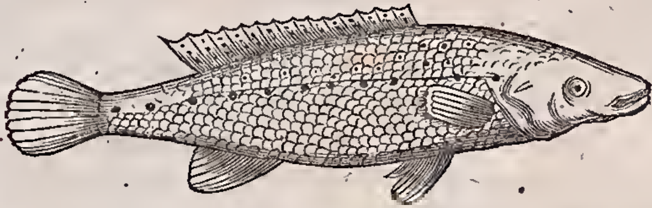
PIABVCV Brasiliensibus: pisciculus sex digitos longus, sesquidigitum latus, ubi latissimus; ventre paululum extuberante, oculis elegantibus, pupilla crystallina, circulo argenteo, cui superius parum rubri admixtum. Septē habet pinnas, octavam

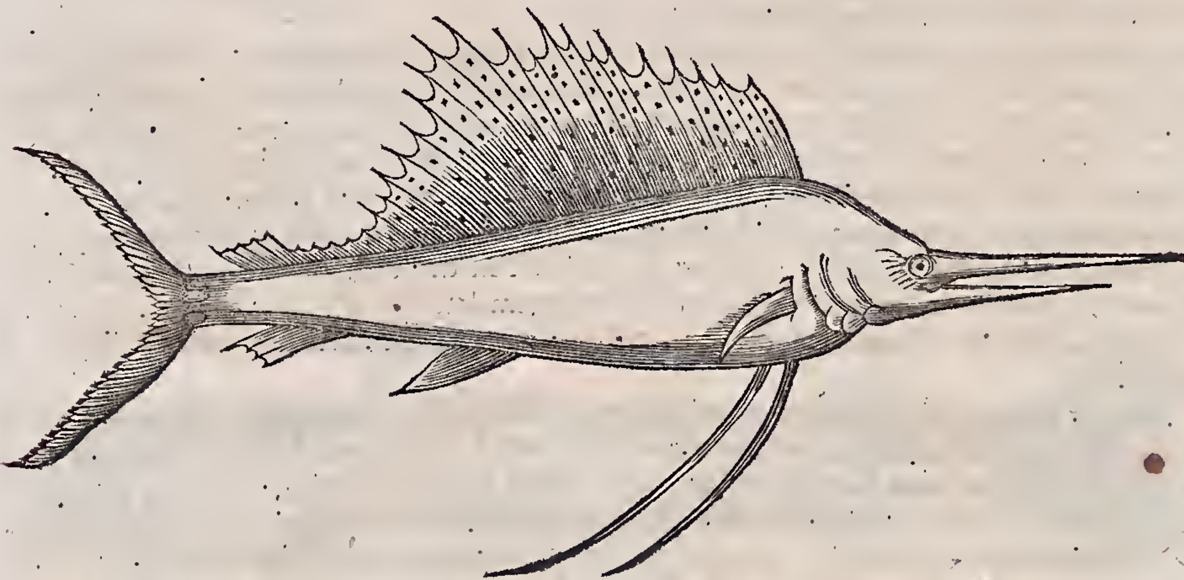
pro cauda furcatam: nimirum postbranchiales duas in infimo ventre, unam in medio dorso, circa anum unam longam extensam versus caudam; & è regione hujus in dorso parvulam. Tegitur squamulis argenteis splendentibus. Per medium laterum secundum longitudinem tendit linea alba lata non splendens. Dorsum autem ad hanc lineam olivacei est coloris, cui viri-

cui viridis hyacinthinus perſplendet. Pinnæ albæ. Capiuntur facillime aciculis, vel corbe aut olla immiſſa in aquam, cui parum farinhæ de mandioca aut mica panis intrita. Cocti comeduntur & frixi. Si quis vel leviter vulnerato uno aut altero membro vel ulcuſculum tenens aquam ingrediatur, ſtatim hic piſcis vulnus petit mordendo, ita ſitiens eſt ſanguinis humani.

NHAQUUNDA Braſilienſibus; mas & fœmina reperitur. Mas corpore eſt oblongo, fere ubique æquali, ſeptem, octo, aut decem digitos longus, duos altus, ubi altiſſimus: caput & os fere Lucii habet; ſuperius labium extendere & oris hiatum rotundare poteſt: dentium loco habet limas, linguam tenuem, branchias amplas: oculos conſpicuos, pupilla nigra, circulo fuſco: ſeptem pinnas; poſt quamlibet branchiam unam, duos fere digitos longam; ſub his in infimo ventre duas junctas, & poſt anum unam pene quadratam. Ab initio fere dorſi una protenditur pene ad caudæ exortum, tres digitos longa, unum ferme lata, æqualis, mollibus ſpinis ſuffulta, quæ in fine paulo latior, & in triangulum deſinit. Cauda teſta dura tegitur nigra. Totum corpus ſquamis mediocris magnitudinis veſtitur, ac totum dorſum & latera obſcuri gryſei ſunt coloris cum argenteo tranſplendente. Venter albus. In utroque latere unum ordinem habet macularum, rotundarum, nigrarum, piſi magnitudine, & inter has diſperſa punctula multa cærulea. Pinnæ omnes aureæ ut & cauda: & pinna dorſi inſuper variegatur per totum punctulis cæruleis. In utroque latere per ordinem macularum nigra tendit linea, incipiens à fine ſuperiore branchiarum, & ad regionem finis pinnæ dorſalis deſinens, & ſemidigiti fere interſtitio ſub hujus fine, alia linea incipit ac in medio exortus caudæ deſinit. Lineæ hæ claræ ſunt ac aureæ. Capitur in fluviis ac boni eſt ſaporis.

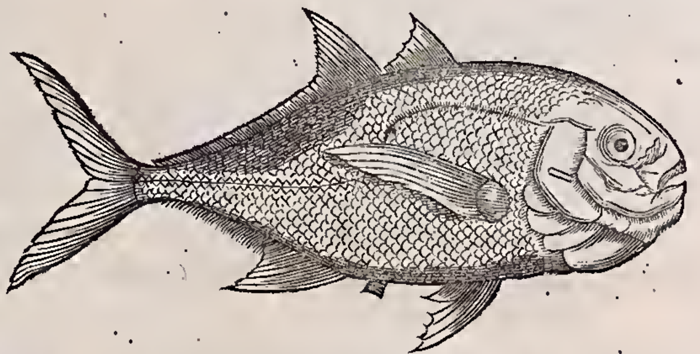
Fæmina mari per omnia ſimilis, excepto quod punctulis cæruleis in lateribus & pinna dorſali deſtituatur & quod venter circa anum rubeſcit. Comeditur ut mas.

GUEBUEU Braſilienſibus: Luſitanis *Bicuda*; piſcis roſtratus; oblongo & ferme tereti eſt corpore, ut *Dorada*: capite porcino, roſtrato, cauda in duo cornua diducta ut *Albacara*: roſtrum acutum, oſſeum, durum: partis ſuperioris longitudo ſedecim digitorum, inferioris decem. Craſſities totius prope inſertionem ſeptem digitorum: utramque autem roſtri partem movere poteſt. Branchias habet amplas: os interius orbicularis figuræ, in medio ſui hyperbolico foramine; lingua oblonga, alba, dentibus omnino caret. Oculos habet ſolidi magnitudine, pupilla cryſtallina, circulo argenteo. A roſtri inſertione caput in altum aſſurgit, ut in *Dorada* mare: eſt autem caput ab oculis ad occiput longum ſeptem digitos, novem altum. Corporis longitudo ab occipitio ad caudæ exortum quatuor pedum, & altitudo lateris poſt occiput unius pedis; in medio autem corporis decem digitorum & prope caudam duorum. Cauda in duo cornua extenditur & ampliatur, quodlibet octodecim digitos longum; ad ejus exortum in quolibet latere duæ auriculæ membranaceæ. Pinnas habet ſex: proxime poſt quamlibet branchiam unam, directe à latere protenſam, dura membrana conſtantem ut in Tiberone, figura trianguli acuti, undecim digitos longam, & in exortu, ubi latiſſima, duos tantum latam: è regione harum in infimo ventre duo bacilliformia corpora juncta habet, ex oſſe nigro conſtantia, dura, plane ut os Sepiæ, quodlibet novemdecim digitos longum: utrumque junctum, in rima longa, profunda recondere poteſt, quæ à natura ſecundum longitudinem ven-

nem ventris facta est ad caudam usque. Interstitio duorum pedum à fine hujus fissuræ seu ano, in infimo corpore pinnam habet triangulatam sex digitos longam, latere anteriori firma spina munitam; etiam hanc in rimam quandam recondere & rursus surrigere potest: octo digitorum interstitio ab hac pinna, parvam habet versus caudam, in acutum triangulum versus posticam partem desinentem, & è regione hujus similem & æqualem in superiori corpore, has duorum digitorum intervallo sequitur cauda, quam supra descripsi. Maxima autem omnium est pinna dorsalis, incipiens à summitate occipitis, quæ protenditur per dorsum in trium pedum longitudinem, constans membrana pergameni æmula, costis intertexta; hanc quoque totam demittere potest ac in profunda rima condere: lata est sesquipedem, ubi latissima, & versus posteriora paulum angustatur. Cute crassa, subaspera vestitur, tota sub fusca: spinulis oblongis, trientem digiti longis, ut ita solida sit & aspera, cum squamis careat. Venter & caput inferius albicant, latera cinerei & argentei coloris: dorsum ex cinereo argenteo obscure fuscum, ut & caput superius & rostrum; reliqua rostrum cinerescit flavo. Pinnæ omnes cum cauda ex cinereo argenteo fuscescunt, ut & dorsalis, quæ præterea maculis orbicularibus, nummi misnici magnitudine insigniter est variegata, illa post anum paulum undata maculis fuscis. Carnem copiosam habet, non spinosam, pinguem, non glutinosam, ideo ad commedendum aptiorem quam caro Marsorum. In ventriculo interiore multos integros pisces pedales inveniebam.

GUARA TEREBA Brasiliensibus; Piscis magnitudine septem aut octo digitorum: capite obtuso, oculis crystallinis, circulo aureo: os denticulos habet minimos: Branchias amplas: dorsum incurvatum, unde & *Corcovado* minor potest appellari. Pinnas obtinet septem: post quamlibet branchiam, unam longam: sub his duas junctas in infimo ventre: in medio autem ventre duas spinulas acutas, quæ membranula conjunguntur; & post has triangularem, quæ deinceps angustata ad exortum caudæ extenditur: in summitate dorsi triangularem mediocrem, & post illam aliam similem majorem, quæ angustata ad exordium caudæ porrigitur. Cauda in duo cornua extenditur. A branchiis linea tendit ad medium piscis, quæ dein oblique deorsum vergit & directe usque ad caudam porrigitur: hæc posterior lineæ medietas hamulis posterius versis armatur, & utroque latere triangularibus vestitur squamulis, quæ minimæ sunt, ut ad tactum glaber videatur. Coloris est in dorso & lateribus usque ad medietatem longitudinis ex hyalino cærulescentis: reliquum laterum & venter albicat, sed aureus color transplendet. Pinnæ ventris albæ, reliquæ cum cauda aurei sunt coloris. Edulis est piscis.

IPERU Brasiliensibus, Tiberaon vel Tuberaon Lusitanis, Belgis **Hepe**: Canis carcharias vel lamia. Longitudo totius corporis usque ad caudam sex pedum. Longitudo caudæ (quæ pinna est lata, divisa seu furcata, cujus pars superior longior inferiori) duorum pedum. In ore habet triplicem ordinem dentium magnorum triangularium, instar dentium majoris serræ, & quilibet dens iterum minoribus est dentatus vel serratus: numeravi in uno CXXII. dentes. Oculi elati. Pone foramina seu spiracula tres habet in quolibet latere rimas, spithamales quasi incisuras. Totum corpus tegitur cute ad tactum hispida, qua siccata ligna expoliri possunt. Crassities corporis duorum pedum. Sex alias pinnas habet præter caudam; duas maximas sesquipedem longas & septem digitos latas, in quolibet latere unam post incisuras directe à latere protensas: unam in medio dorso erecte stantem, duas minores in infimo ventre, & unam omnium minimam proxime caudam in inferiori corpore. Carnem habet albissimam quidem, sed nimis siccam. Comeditur à nauticis sociis & bajulis. Iuniores satis bene sapiunt. Vidi plusquam vigesies ingentem canem absumtum fuisse à Tiburone in Bibiribi. Vidi sæpius duo posteriora crura cum natibus uno morsu cani ablata. Hominibus infestissimus est & facile aliquem dilacerat si incautius aquam ingrediatur.

ANNOTATIO. De Cane carcharia vide Aldrovandum lib. III. cap. 32. Sed observa, quod ille in Iconibus in utroque latere exprimit quinque incisuras, cum Auctor noster tantum tres ipsi tribuat. Habeo autem sceleton oris, in quo tam in superiori quam inferiori mandibula sextuplex ordo est ejusmodi dentium, subtilissime ad latera serratorum; & numerari possunt dentes supra trecentos; præter alios minutos: ita ut terribilis sit rictus.

Tiburonis species minor, Belgis **een Cruyshepe** à figura, convenit cum majore, excepto capite, quod habet triangulare seu ut cor vulgo pingitur. Oculi parvi ad latera ipsius capitis. Os

tis. Os parvum triangulare longe infra positum; cum triplici ordine dentium minorum; nec ita potest nocere; os enim habet angustum. Caro melius sapit quam majoris.

Reperitur & alia species, quam Brasilienses vocant *Vrumaru*: Lusitani Lixa: Græcis Ρίνη, Latina squatina, Belgis **een Schoerhene.**

Cap. XVI.

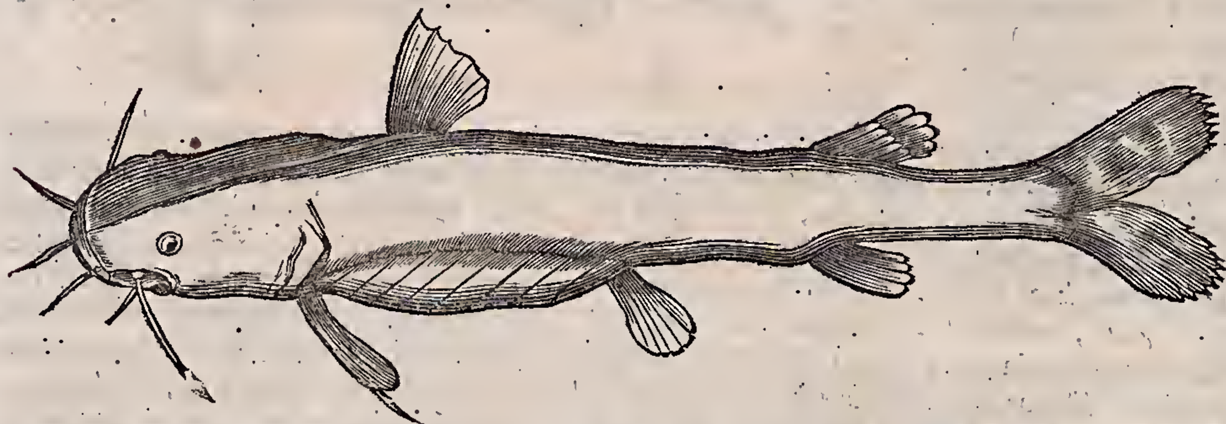
Bagre diversæ species. Rayæ diversæ species.

BAGRE piscis oblongo corpore, initio dorsi paulum elevato; capite acuminato seu conico, quod dura testa est tectum ad initium elevationis dorsi: pedalis longitudinis: Barbam habet sex cirrhis constantem, quorum quatuor inferiores sesquidigitum longi, duo superiores longitudinem totius piscis æquant. Pinnas obtinet septem, octavam pro cauda: nimirum

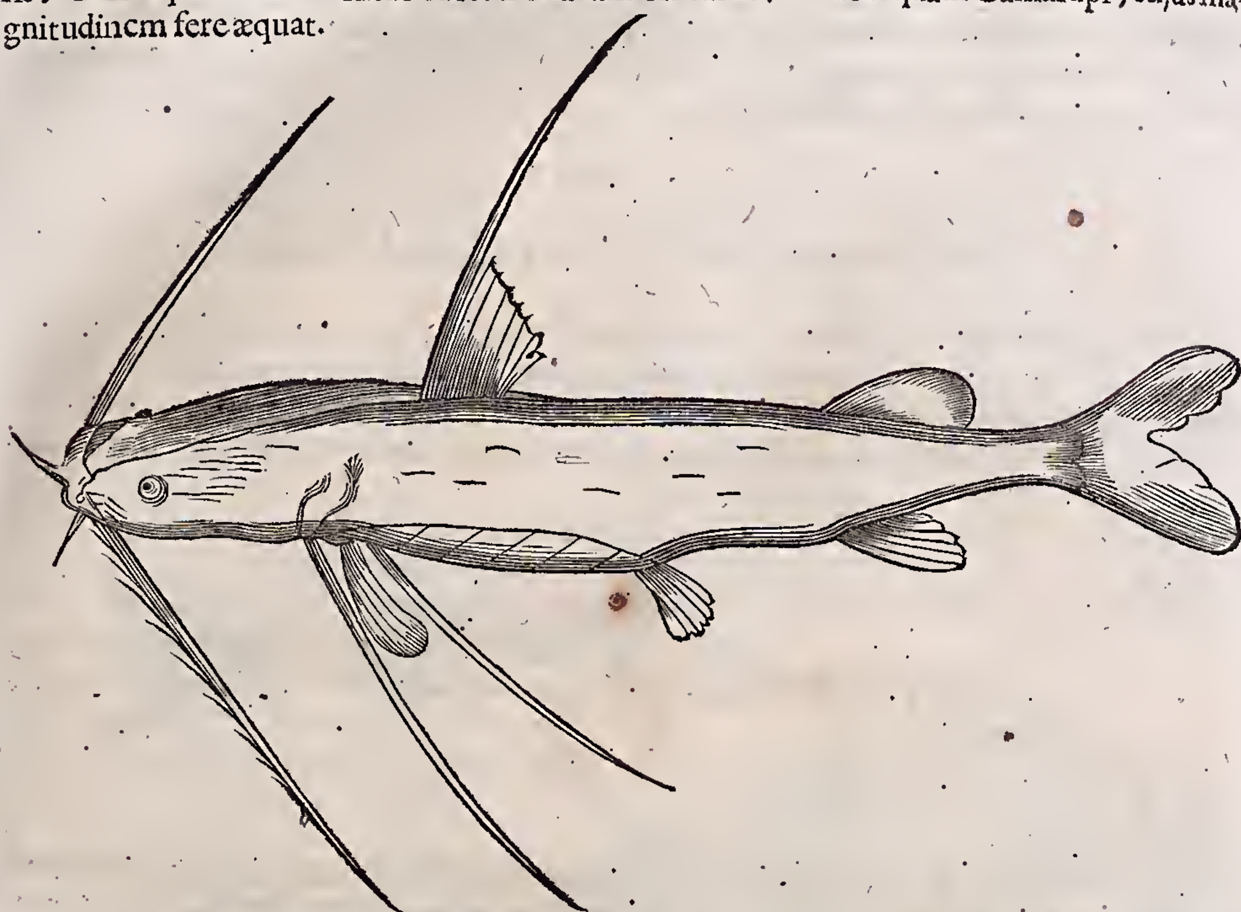
duas postbranchiales loco inferiori positas, & ante quamlibet fortem aculeum, dentatum, osseum: unam in summitate dorsi elevatam, & ante illam item aculeum fortem, æqualis cum pinna longitudinis: duas junctas in medio fere infimi ventris, magis tamen versus anteriora; unam membranaceam sine spinis versus caudam, & huic oppositam mediocrem mollibus spinis suffultam. Cauda constat pinna furcata, caret squamis, sed tegitur cute per totum argentei coloris splendentis. Pinnæ omnes argentei sunt coloris, ut & barba & caput. Per medium utriusque lateris tendit linea argentea ad caudam usque constituta ex 77. protuberantiis. Oculi nigri satis ampli; os parvulum, edentulum, labiis elevatis. Piscis est edulis; si quis ab eo læsus fuerit, difficulter sanatur & magnos patitur dolores.

Alia *Bagre* species (quem describo, longitudinem habebat duorum pedum & trium digitorum) corpore oblongo, capite compresso & plano; ore inferius parabolicæ figuræ, obtuso,

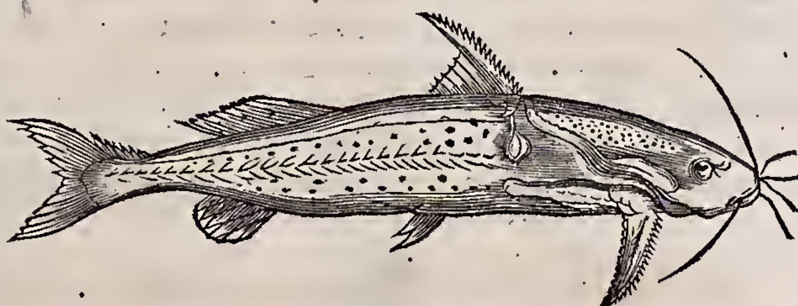
edentulo. Caput octo digitos longum, testa dura punctulata tectum. Oculi parvi; rotundi, crystallini, quatuor fere digitos ab invicem distantes. Barbam habet sex cirrhis constantem, quorum exteriores longiores, quatuor digitorum, reliqui breviores: septem illi pinnæ, octava pro cauda: una nimirum in summitate dorsi, firma spina anterius munita, erecta, tres digitos longa, totidem lata: duæ postbranchiales, itidem firma spina munitæ; quatuor digitos longæ, duos latæ; interstitio sex & semis digitorum post branchiales in infimo ventre (qui paulum extuberat) duæ junctæ, tres digitos longæ, duos latæ, in ambitu circinatæ: septem digitorum intervallo à dorsali, alia in extremo dorso, carnosa, sesquidigitum longa, unum lata, in extremitate mollibus spinis munita: & sub hac in infimo ventre alia paulo major: cauda sequitur trium digitorum intervallo, in duo cornua diducta, crassa sed molli membrana constans duos & semis digitos longa, in quolibet cornu duos lata. Totum caput superius & ad latera, dorsum totum & latera ad protuberantiam ventris usque, candidi cum diluto flavo & aureo mixti est coloris; in testa capitis etiam aliquid viridis transplendet: Pinnæ omnes & cauda gryseæ sunt: Venter & laterum inferior pars & caput inferius (quod planum est) albi coloris: Ca-

ris: Caret ſquamis ſed veſtitur cute. Bona ſatis eſt carne, meliori quam Camarupi, cujus magnitudinem fere æquat.

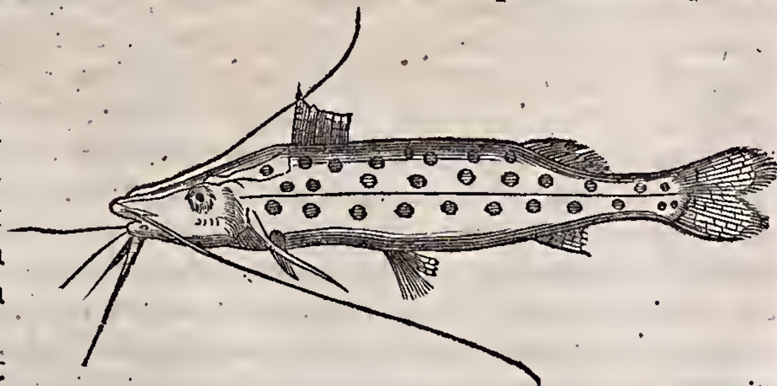
BAGRE alia ſpecies figura & magnitudine ut præcedens, ſed barbam habet quatuor tantum cirrhis conſtantem, duobus nimirum longis octo digitos, & latiuſculis inſtar ligulæ, duobus brevibus: ad pinnam dorſalem ſimilis ligula novem digitos longa, & poſt branchiales pinnas eodem modo: cætera ſimilis præcedenti.

BAGRE alia ſpecies: Belgis noſtris vulgo **Clipbagre** decem digitorum longitudinem habet; corpore oblongo: capite lato & compreſſo: ore parabolico, edentulo. Barba conſtat ſex cirrhis quorum quatuor inferiores unum digitum, ſuperiores duos longi.

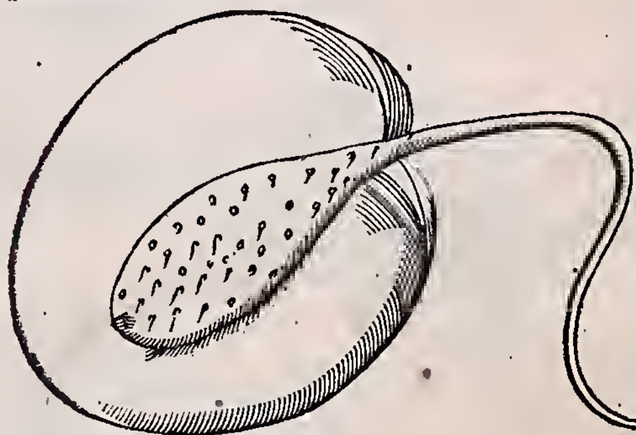
Oculos habet parvulos, cæruleſcentes; quatuor digitorum interſtitio ab ore in ſummitate dorſi regitur reſta dura oſſea; & poſt branchias in quolibet latere pyramidalis teſta anguſta regit latera. Pinnas habet ſeptem, & octavam pro cauda: nimirum unam in ſummitate dorſi, elevatam, mollem, ſeſquidigitum altam, plus uno latam, anterius ſpina oſſea craſſa dupliciter ſerrata, duos & ſemis digitos lata ſuſtentatam. In medio ventre infimo duas parvas: in fine pene dorſi, carnoſam, parvulam, anguſtam & è regione hujus inferius aliam parvulis ſpinis ſuffultam; cauda diviſa in duo cornua ſeſquidigitum longa. Tegitur cute: ac in capite, initio dorſi & lateribus ubi teſtaceus eſt, umbræ eſt coloris, per reliquum totum dorſum & latera umbræ dilutioris, & fuſcis maculis mediocris magnitudinis variegatur: in ventre albicat. A teſtæ latiore fine ad caudam uſque in quolibet latere, per lineam rectam tendit ordo denticulorum acutorum, poſterius verſorum qui clypeo duro ſerrato in medio inſunt, nam anguli obtuſi figura poſiti ſunt uſque ad caudam hoc modo 7. Edulis eſt, ſed pauca carne, quæ non magni fit.

BAGRE alia ſpecies, præcedenti ſimilis, & maculis nummi miſniei magnitudine variegatus: verum caret denticulis illis in lateribus: lineam ſolummodo habet: & duos cirrhos & ſex longiores quam alter. Hæc ſpecies habet carnem bonam & pinguiſſimam.

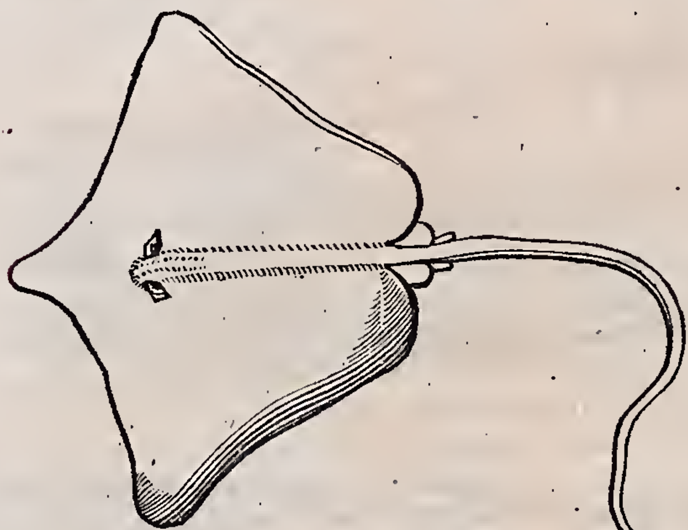

BAGRE alia ſpecies, figura & magnitu-

magnitudine similis illi quem secundo loco descripsimus: sed barbam habet tantum quatuor cirrhis constantem, duobus nimirum longis octo digitos & latiusculis instar ligulæ, duobus admodum brevibus. Ad pinnam dorsalem similis ligula est novem digitos longa; & ad post-branchiales eodem modo; cætera per omnia similis illi quem diximus; nam & ventrem ita protuberantem habet.

Aiereba Brasiliensibus Rajæ species, piscis planus, circinatus, unum pedem & novem digitos longus, & totidem latus (reperiuntur & duplo majores.) Quatuor digitorũ interstitio ab anteriori circumferentia in superiori superficie duo foramina habet satis ampla, tres digitos ab invicem distantia; prope caudæ exortum orbicularis incisura est in quolibet latere: cauda teres, quatuor pedes longa, & circiter in medio sui, duas osseas spinas crassas retro dentatas habet, quibus pungit, quando ad spiracula apprehenditur, caudam incurvatam supra corpus levando. Os inferius habet, haud amplum, edentulum; incisuræ quasi parabolicæ. Cute tegitur in superiori corpore ferrei coloris & in medio dorso insignitur tuberculis nigris, parvis: inferius corpus totum album. Caro nihili æstimatur in cibis.

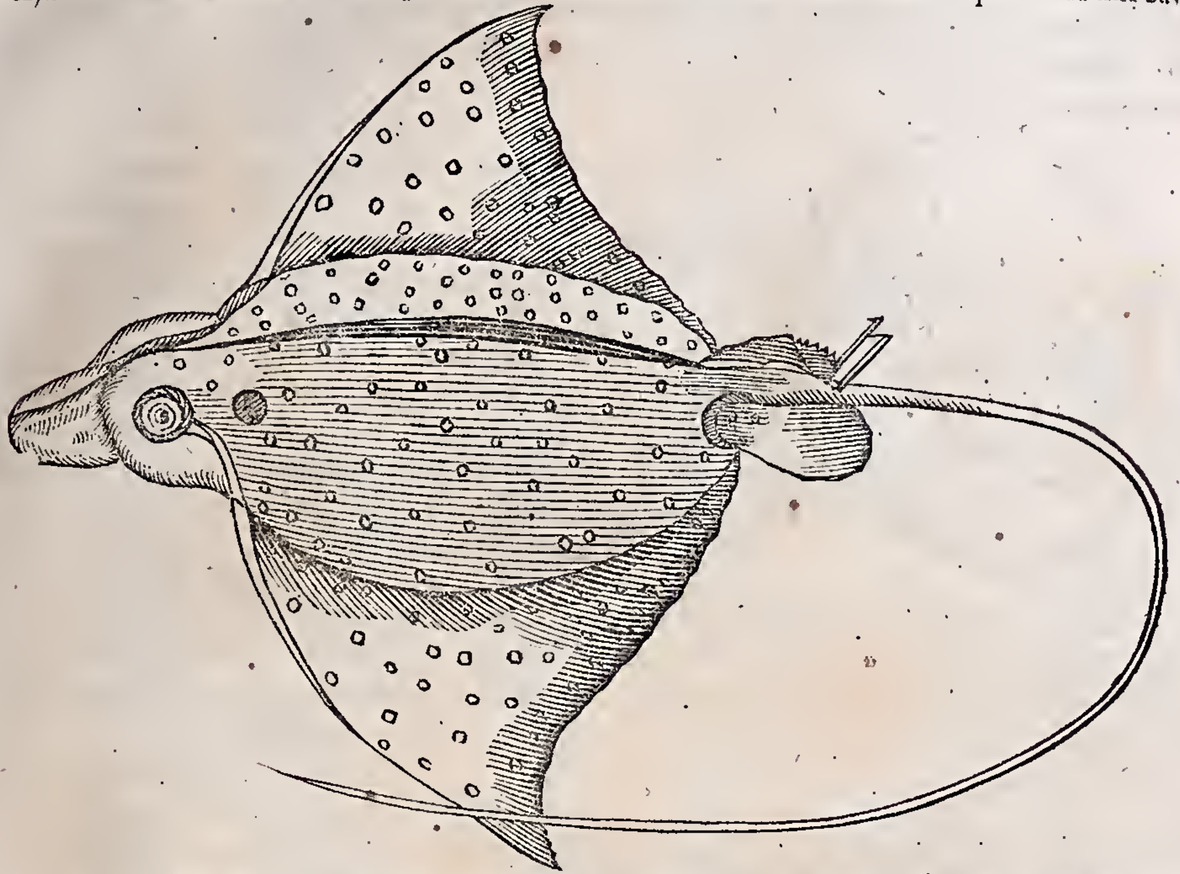
Iabebirete Brasiliensibus; Rajæ species, ejusdem magnitudinis cum Ajereba, figura autem obtusi vomeris ad latera extuberantis: sectiones prope caudam ut in illa, & prætereà duo corpora cylindracea digiti crassitie protuberantia. Cauda longa. Color pisci superius è cinereo fuscus, inferius albus; carne probata est & bona.

Reperitur hic & alia Rajæ species præcedenti similis, excepto quod processibus illis cylindraceis prope caudam destituitur. Color totius corporis superius umbræ, punctulatus per totum maculis nigris, seminis sinapi magnitudine: cauda aculeis caret. Carnem habet bonam.

Reperiuntur hic & Rajæ, quarum caudæ tres & semis pedes longæ, crassæ in initio tres digitos & in fine plane acuminatæ, plenæ tuberculis nigricantis in totum coloris, flexiles ut scutica.

Narinari Brasiliensibus; sunt aliquot illius species, hæc quam hic describimus appellatur *Narinari pinima*: Lusitanis *Raja*, Belgis **Pijlsteert** vel **Steicle.** Pastinaca marina. Corpus habet magnum, latum, ferme triangulare: constans ad utraque latera latissima pinna triangulari, carnosa: & prope caudam habet duas pinnas, palmi magnitudine, subrotundas, æqualis longitudinis: caput magnitudinem habet mediocris porci, crassum, compressum, in medio quasi fossam habens. Os triangulo subrotundum, compressum paulo & in promuscidem desinens: nam oris hiatus quinque distat digitos ab extremitate promuscidis versus ventrem: amplitudo oris duorum & semis digitorum; edentulum, sed loco dentium os habet linguæ figura inferius in ore, quatuor digitos longum, sesquidigitum latum, ad fauces usque pertingens, & simile os superius, transversim positum, duos digitos longum & totidem latum. Inferius os constat è septemdecim ossibus, albis, duris literæ U figuram habentibus, quæ arcte per membranas conjunguntur, hisce alia septemdecim subjacent, singula singulis, spongiosa ad aspectum, nec ita dura, superius os constat quatuordecim ossibus literæ J figura, quæ eodem

eodem modo per membranas sibi invicem agglutinantur, iisque etiam alia quatuordecim ossa superjacent: duo autem illa ossa per membranas anne&ctuntur aliis ossibus capitis. Cranii cavi-

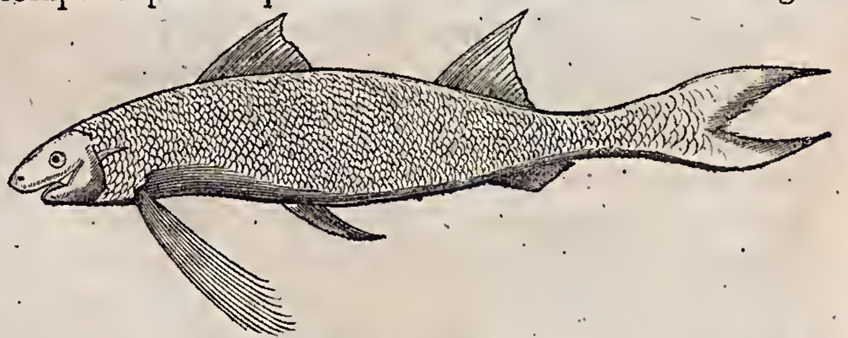

tas sex circiter digitos longa est, vix duos lata, in qua cerebrum latet. Promuscis tantum constat cartilagine. Oculos habet parvos, nummi misnici magnitudine: post oculos in quolibet latere spiraculum amplum, pomi vulgaris capax; intra hæc branchiarum folia recondita jacent: ad latera inferius à fine capitis in quolibet quinque oblongas incisuras. Color totius superius ferreus, maculis albis per totum inspersis, magnitudine nummi misnici; inferius totum album. Cutis tota glabra lævisque. Corporis longitudo ab occipite ad exortum caudæ sesquipedalis, latitudo inter extremitates pinnarum triangularium, trium pedum & decem digitorum. Pinnarum prope caudam longitudo septem digitorum, latitudo quatuor. Capitis longitudo decem, latitudo septem digitorum, crassities sesquipedis. Caudæ longitudo quatuor pedum & trium digitorum; crassities in exortu quinque digitorum, quæ sensim gracilescit. Paulo post exortum caudæ superius parvam pinnam curtam habet, paulo plus digito longam, & mox post eam duos hamulos sibi invicem super erectos, piscatoriis hamulis similes & incurvatos, longitudine trium digitorum. Caro boni saporis est, sufficiens quadraginta hominibus saturandis.

CAP. XVII.

Piracoaba. Corocoro. Guaticupa. Virbaco. Niqui. Guarerua.

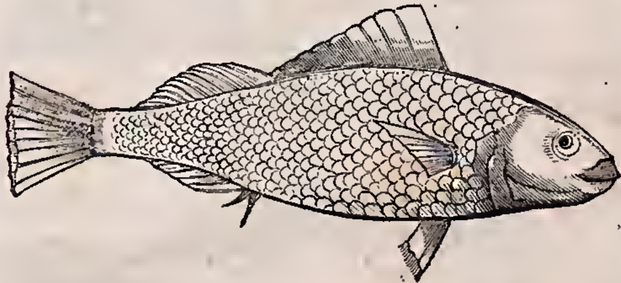
PIRACOABA Brasiliensibus, piscis pedalem longitudinem adipiscitur, corpore oblongo, ut *Zandat* Pomeranorum. Os habet acuminatum, amplum, edentulum: mandibulam superiorem longiorem inferiore, & superior pars oris prominet in rotundum conum è cartilagine constantem: oculi illi satis ampli, pupilla crystallina, circulo aureo. Pinnas habet octo: nimirum duas in dorso triangulares erectas, interstitio sesquidigiti: post quamlibet branchiam unam oblongam, angustam: duas his breviores in infimo ventre junctas, & prope anum unam triangulatam; octava est cauda furcata. Sub qualibet pinna postbranchiali barbam habet sex pilis crassiusculis constantem tres digitos fere longis, estque ejus exortus prope exortum pinnarum, vergens retrorsum. Totus vestitur squamis mediocris magnitudinis argentei coloris, & in dorso ac summitate capitis paulum canescit. Pinnæ quoque

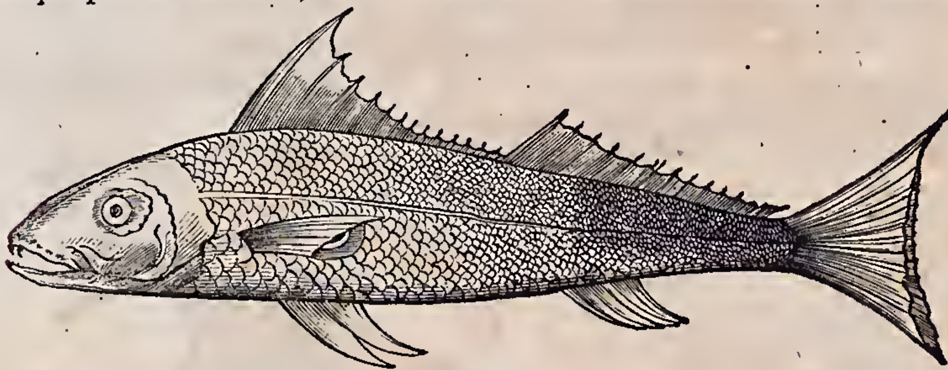
omnes

omnes cani seu cinerei sunt coloris: postbranchiales tamen nigredine dilutæ sunt. Barba alba. Capitur arenosis locis in mari. Boni est saporis.

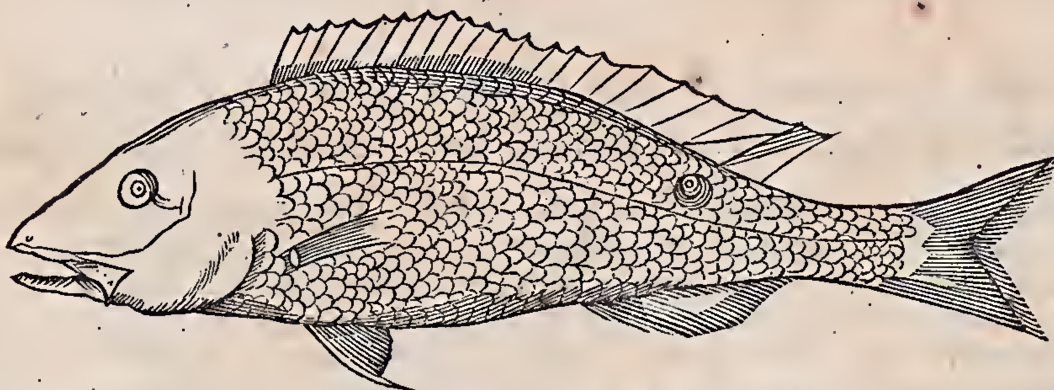
CORÒCORO Brasiliensibus. Piscis dorso incurvato, capite & ore obtuso; pedalis longitudinis. Denticulos habet parvos, haud acutos: branchias satis amplas, quarum anterior pars in spinam desinit acutam: sex pinnas: nimirum in quolibet latere post branchias unam tres digitos longam, subtus in infimo corpore duas triangulares fere, sed in extremitate circinatas & anterius firma & acuta spina suffultas, post anum unam crassa, dura & acuta spina nixam, cui parvula spina antistat. A summitate dorsi pinna incipit, quæ arcuatim ad medium dorsum tendit, firmis ac acutis spinis sustentata, hinc desinit & contigua illi est mollis, quæ & arcuata fere est, & pene ad exortum caudæ protenditur. Cauda duos digitos longa, quatuor lata. Squamis majusculis vestitur, totus argentei coloris, sed in toto dorso & ejus summitate diluta umbra mixtis & per latera transversim (non tamen ad ventrem usque) in quolibet octo striæ digitum latum crassæ ex diluta umbra descendunt: venter totus albus, ut & illius pinnæ. Pinna dorsalis, postbranchiales & cauda ex argenteo & diluta umbra mixtæ. Pinnam autem anteriorem dorsalem in rimam potest recondere. Capitur in mari & est edulis.

GUATUCUPA Brasiliensibus, *Balabolla* Congensibus, *Corvina* Lusitanis, Piscis corpore oblongo, dorso paulum, ventre minimum curvo: longitudinem duorum pedum non raro adipiscitur. Os habet acuminatum, cujus inferior pars paulo longior superiore, quodque ample potest diducere; dentes minimos, linguam conspicuam, branchias amplas; oculos stuferi magnitudine, pupilla nigra, circulo argenteo: Pinnas obtinet septem; post quamlibet branchiam unam oblongã; duas sub his in infimo ventre paululũ versus posticam partẽ; unam post anum triangularem: unam triangularem ac altam in summitate dorsi, duriusculis spinis suffultam, & huic fere contiguam alteram in posteriori parte dorsi oblongam, quæ æqualis fere latitudinis, atque ad exortum pene caudæ protenditur. Cauda constat pinna fere quadrata & lata. Parvulis rotundis squamis totus vestitur, coloris per totum argentei splendentis, cui tamen in dorso aureus transplendet, & ad tactum videtur lævis. Pinnæ & Cauda ut & venter albicant. A summitate autem branchiarum per medium latus ad caudæ exortum tendit linea argentei coloris. Capitur in mari; ac optimi est saporis, ut **Schelvisch** nostratium. Sæpius commedi.

URIBACO Brasiliensibus, Piscis dorso incurvato, ventre protuberante, quindecim aut sedecim digitos longus, quinque aut sex altus, ubi altissimus. Caput & os obtusum, conum referens triangularem: dentes parvuli, acuti: lingua lata: branchiæ amplæ in triangulum desinentes: oculi dupli stuferi magnitudine: pupilla crystallina, circulo argenteo, cui aliquid

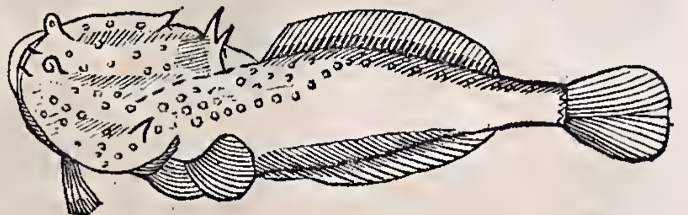

cinnabtii mixtum est. Pinnas habet sex, nimirum post quamlibet branchiam, unam longam triangulum acutum referentem, sed exterius paulum circinatam: sub his in infimo ventre duas

 trian-

triangulares, anterius firma ſpina munitas: poſt anum unam oblongam, in exteriori ambitu circinatam, molliuſculis ſpinis per medium ſuffultam, anterius autem dura & acuta ſpina: à ſummitate autem dorſi ad exortum fere caudæ tendit pinna latiuſcula, latitudinis fere ubique æqualis, & acutis ſpinis ſuſtentata: Cauda itidem lata in duo veluti cornua diſtenditur. Veſtitur ſquamis magnis, in totum argentei coloris, ſed cui parum cinnabrii tranſlucet. Pinnæ laterales & infimi ventris albæ ſeu argenteæ, dorſalis & cauda plus cinnabrii quam argentei habent. A ſummitate denique branchiarum ad caudam uſque, (paulum arcuatim) tendit linea rubra & ſupra eam in poſteriore parte corporis, in utroque latere, maculam habet nigram magnitudine groſſi miſniei. Capitur in mari: Edulem habet carnem & bonam.

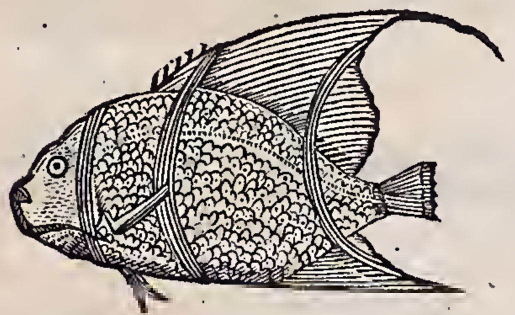
NIQVI Braſilienſibus, noſtrates vocant **Pieterman**: Piſcis capite craſſo, ore ranæ amplo, edentulo, craſſa lingua & inferiore mandibula paulo longiori quam ſuperior. Anterior corporis medietas eſt paulo latior, poſterior anguſta & teres: eſtque ut plurimum ſex aut ſeptem digitos longus, latus anterius quidem ſeſquidigitum aut paulo latior: Ocelli ipſi parvi quidem ſed exſerti, cylindracei more cancrorum terreſtrium, pupilla nigra, circulo è cinereo fuſco. Branchias habet amplas & poſt quamlibet pinnam unam, digitum longam & latam, in ambitu circinatam: in ventre ſub his paulo inferius duas junctas: à medio dorſo pinna ad caudam pene continuatur, ſemidigitum lata, at in fine paulo anguſtior, cui reſpondet ſimilis in infimo ventre: Cauda plus digitum longa, minus lata, parallelogrammi figura, in extremitate circinata. Ante exortum pinnæ dorſalis duos habet aculeos fortes & ſupra poſtbranchialem utramque unum acutum. Tegitur cute, cujus color ex nigro & umbra, gryſeoque mixtus, nimirum in toto dorſo, capite & lateribus, pinniſque omnibus; Venter albicat, & in lateribus etiam plus albi quam nigri aut gryſei eſt. Per totum dorſum, caput & latera, punctula nigra, magnitudine ſeminis papaveris, diſperſa.

In arena abſconditus jacet prope littus Maris, ac incedentes vulnerat.

Edulis eſt ſi jecur & fel bene ſeparetur, alias lethalis ut Payucu.

GVARERVA Braſilienſibus, piſcis corpore lato, compreſſoque, quatuor digitos longo, tres lato, ubi latiſſimus, ore patulo, denticulis minutis. Pinnas habet ſex: nimirum poſtbranchiales duas, parallelogrammi figura; duas oblongas & latas in ſuperiori dorſo & infimo ventre poſteriori, quæ in acumen deſinunt, figura ſubulæ. Cauda quadrata, ſeu potius parallelogramma, unum digitum longa, & duas tertias partes digiti lata. Squamulis tegitur nigri coloris ſplendentis inſtar bombycini, quarum oræ (quarundam tantum non omnium) fimbrias habent flavas inſtar ſemilunularum. Pinnæ omnes nigræ. Circa os autem linea craſſa eſt ferrei coloris & alia illi perpendiculariter ſuperpoſita: Corpus tres lineæ latæ ambiunt, quarum duæ per latas & poſticas pinnas extenduntur; (caudam etiam talis linea ſecat & ejuſdem coloris) una pro fimbria ipſi eſt. Oculorum pupilla nigra, circulus aureus.

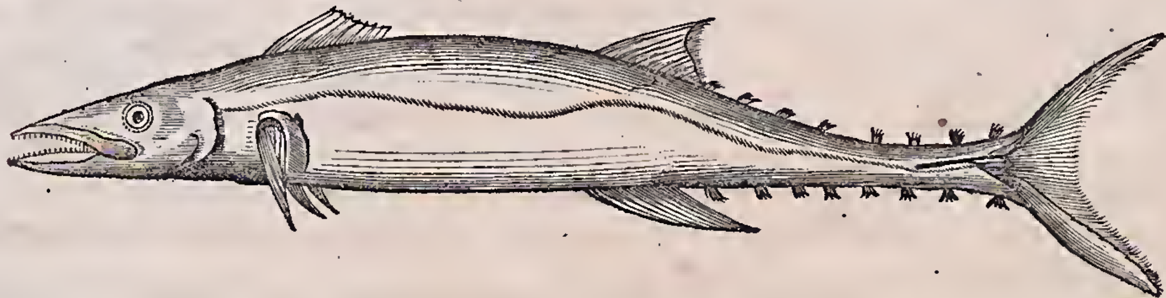
CAP. XVIII.

Araberi. Guarapucu. Cororoca. Camaripu guacu. Piratia pua. Ipera quiba & Pira quiba. Curema. Parati. Aramaca. Tiburon minor.

ARABERI Braſilienſibus, *Sardinha* Luſitanis, Belgis **Sprott**; piſciculus magnitudine Gobii vel interdum major, & ejuſdem figuræ; ſquamulis autem parvis argenteis, ſplendentibus inſtar argenti, in dorſo tamen paululum è cœruleo vireſcit inſtar Harengi. Oculi illi argentei, pupilla nigra: os parvum, edentulum, cujus inferior pars paulo longior ſuperiori; narium foraminula duo: caret branchiis. Pinnas obtinet ſeptem; in quolibet latere unam, in ſummo dorſo unam oblongiuſculam, verſus anteriora: duas junctas in infimo ventre medio: unam poſt anum: ſeptima eſt cauda in duo veluti cornua diducta. Edulis eſt.

GVARAPVCV Braſilienſibus, *Cavala* Luſitanis, Noſtratibus **Coninghviſch**: piſcis corpore longo,

longo, fere æqualis ubique craſſitiei, excepto verſus poſteriora, ubi magis magiſque attenuatur. Vt plurimum in ſeptem pedum longitudinem exereſcit: & craſſitiem corporis humani. Caput & os habet acuminatum, dentes acutos, rotundos, ordine poſitos: oculos magnos

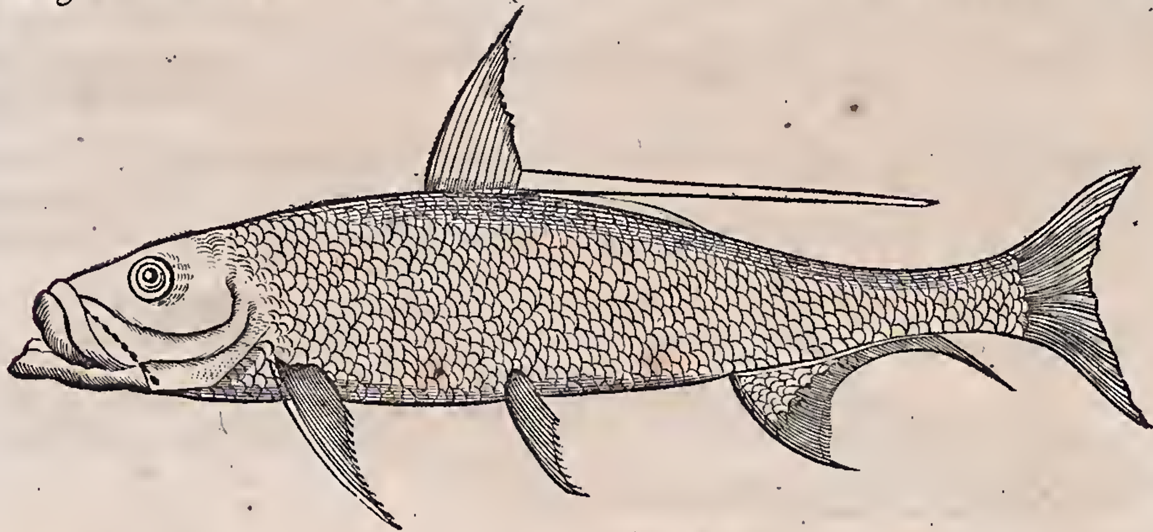
cryſtallinos, circulo argenteo: Pinnas octo, videlicet poſt quamlibet branchiam unam triangularem, directe à latere protenſam: unam tenuem anguſtam fere in initio dorſi: poſt hanc unam in eodem dorſo triangularem erectam; ſub hac in infimo ventre triangularem; duas mediocres triangulares in infimo ventre ſubter poſtbranchiales. Cauda conſtat magna pinna in duo cornua ample extenſa. A pinnis autem triangularibus, tam in dorſo quam infimo ventre, parvulæ ordine pinnulæ oblongæ ſunt diſpoſitæ uſque ad caudam. Veſtitur cute argentei coloris, cui in ventre paulum cærulei, in dorſo multum miſcetur, ut color reſplendeat. In quolibet latere linea ſubtiliſſimis ſquamulis contorta deſcribitur ad caudam uſque. Boni eſt ſaporis.

Scomber Latinis, vide Geſnerum.

ANNOTATIO. Verum Scombri icon, quam dat Geſnerus, cum hac noſtri Auctoris minime convenit, propius accedit Icon Thunni, quam Venetiis miſſam ſe accepiſſe ſcribit Geſnerus. Vide & Aldrovandum lib. 11. cap. 53.

COROROROCA Braſilienſibus, Luſitanis vulgo *Peixe Serra*, verum rectius *Peixe Sarda*; Piſcis figura corporis, pinnis ac colore præcedenti plane ſimilis, excepto quod multis fuſcis maculis per ambitum laterum variegetur. Boni quoque ſaporis, multum tamen cedit *Cavale*, nam caro hujus nimis ſicca eſt. Singulari aſturia & audacia eſcam piſcatoribus ſubducere novit & evadere.

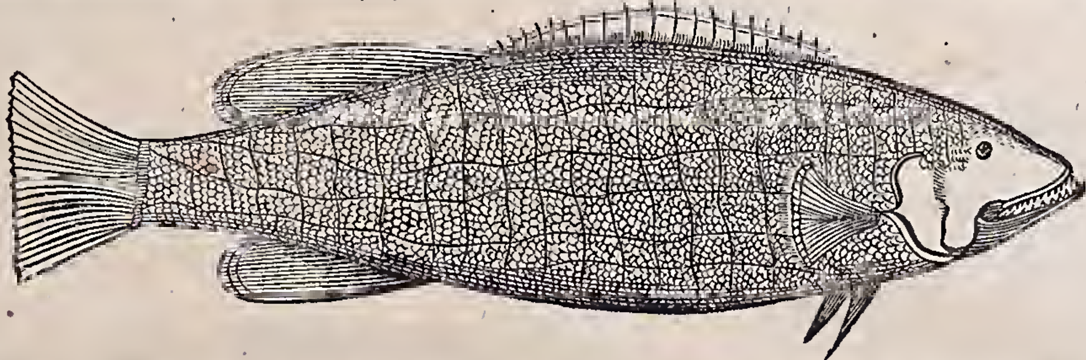
CAMARIPVGVACV Braſilienſibus; Piſcis dorſo recto, ventre paululum extuberante; pinguis ad tactum & revera. Caput habet anterius acuminatum, os amplum, edentulum, quod in rotundum diducere poteſt, nimirum ſuperiore mandibula, inferiori immota permanente, ita ut duos pugnos humanos juxta ſe vel etiam humanum caput poſſit admittere: Linguam habet conicam, craſſam: ſuperior autem mandibula brevior eſt inferiori, ita ut

clauſum os ſuperius habeat: oculos latiores imperiali, rotundos, cryſtallinos & argenteos: branchias ampliſſimas. Longitudinem adipiſcitur undecim aut duodecim pedum, craſſitiem viri: Pinnas obtinet ſeptem; duas haud procul diſſitas à branchiis, in lateribus proxime ventrem anteriorem, longas, triangulares; cuilibet autem harum parvula ſubeſt, quæ tamen natando vix videri poteſt: in medio inferiore ventre itidem duas conjunctas, triangulares, latiores prioribus, ſed breviores: has verſus poſticam partem corporis inferioris ſequitur alia ſolitaria pinna, triangularis, lata, ſquamata, quæ appendice continua, anguſta, protenditur ad caudæ fere exortum: in dorſi altera medietate verſus poſteriora, pinna eſt elata triangularis, lata, quæ appendicem habet verſus poſticam partem vergentem, elevatam, triplo longiorem, inſtar funis craſſioris. Septima pinna eſt pro cauda, quæ ſecta eſt & in amplam extenditur

tenditur furcam. Squamis vestitur magnis, obrotundis seu peltatis, majoribus imperiali, in dorso tamen minoribus: materia squamarum alba, pellucida instar matris perlarum: sunt autem arcte sibi impositæ squamæ, ita ut quadruplices aut quintuplices jaceant, ac de qualibet ante aliam prominet pars figura lunæ bisectæ, quæ argento obducta est (revera repræsentat argentum) & rivulos hinc inde discurrentes monstrat argenteos in argenteo campo; ita totus piscis argento obductus videtur, præterquam in dorso ubi cæruleus est, argento tamen translucente. Pinnæ omnes argenteæ, præter dorsalem, quæ eundem colorem habet cum dorso. Carnem habet lentam quæ diu coqui debet; multæ in carne spinæ, sed satis crassæ ut facile inter edendum extrahi possint. Magis aspectu quam esu piscis delector: comedi sæpius ejus carnem, sed lenta est & tantum famelico conveniens. Os superius ossa habet duritie æqualia ossibus alicujus animalis.

PIRATIA PVA Brasiliensibus: Piscis hic ingentem adipiscitur magnitudinem, ut *Capuripima*. Inferior mandibula paulo longior superiori: dentes acuti in tota mandibula inferiori, in superiori solum in medio, qui longiores, quemadmodum & medii in inferiori: os ampliare amplissime potest in rotundum foramen. Oculos obtinet non ita amplos pro corporis mole, pupilla crystallina: Branchias amplas, duras seu armatas. Corpore autem est oblongo, dorso paulum incurvato versus caput, & ventre mediocriter amplo. Pinnas habet septem: Vnam à summitate dorsi (incipientem versus capitis fere exortum) ad caudæ usque initium

protensam, quoad medietatem anteriorem spinis suffultam, quoad posteriorem mollem sine spinis, in medio autem sui angustiorem, anterius latiorem, posterius adhuc magis latam & quasi circinatam in extremitate. In quolibet latere post branchias, unam latam & in extremitate circinatam, cætera quasi quadratam: sub his in infimo ventre duæ propinquæ sunt oblongæ, haud latæ, firmis spinis nixæ: prope anum unam habet amplam satis, iridem circinata fimbria posterius, uti ea quæ in dorso. Corpus posterius quadrate extenditur & continet septimam pinnam pro cauda, quæ ampla est & figuræ pene quadratæ. Squamulis vestitur parvulis, ita ut ad tactum glaber videatur, etiam si antrorsum mulceatur. Coloris est per totum corpus ex obscuro aureo epatici, qui tamen obscurior in dorso & summo capite: huic autem colori per totum retis in modum cinerei coloris lituræ obtenduntur. Pinnæ omnes ejusdem cum corpore coloris, laterales autem præterea fimbrias habent aureas, reliquæ epaticas.

Carne satis probata est, si junior sit, nimirum sex, septem aut octo pondo; & assatus magis quam coctus, nam pinguis est: adultior vero ducentorum aut plurium pondo carnem habet pro bajulis; nec delicatiorem carne *Camarupim* *asu*, nimirum lentam, tenacem ac difficilis coctionis. Capitur in mari.

IPERVQVIBA & PIRAQVIBA Brasiliensibus, Lusitanis *Piexe pogador* & *Piexe piolho*, nostratibus **Suyger**, quia Tiburoni adhæret sugens. Octodecim digitos lõgus, fere teres, quatuor

digitos crassus, ubi crassissimus, in postica parte attenuatur. Os habet triangulare, cujus pars superior brevior inferiori: etiam linguam. Caput superius ad dorsum usque duos digitos longum, circiter planum & figuratum ut palatum alicujus piscis striis transversis; hac parte Tiburoni firmiter adhæret in ventre & capto illo simul capitur. Oculi parvi, flavi, pupilla nigra, semicirculo flavo. Dentes nulli, sed eorum loco multæ minutissimæ prominentiæ. Post branchias utrobique pinnam obtinet triangulatam, duos & semis digitos longam; subter in ventre duas junctas: à medietate corporis tam superius quam inferius, etiam pinna extenditur angusta usque ad caudam, quæ pinna constat sesquidigitum longa. Cute tegitur per totum corpus cinerei coloris.

ANNOTATIO. Describitur hic piscis ab Aldrovando lib. III. cap. XXII. sub nomine Remoræ,

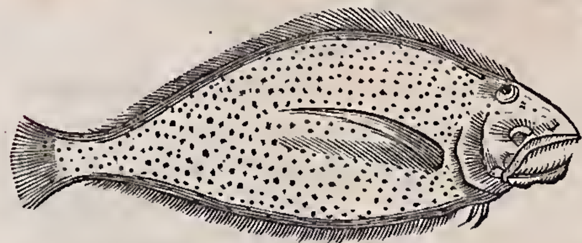
moræ, & addit Iconem Imperati & suam; Auctoris nostri Iconi similem.

Curema Brasiliensibus, species Tainhæ grandis & crassa. Piscis marinus, in duorum pedum longitudinem excrescens, corpore oblongo, fere cylindraceo; more Trutæ fluviatilis, crasso & præpingui. Caput in conum obtusum desinit, superius compressum & latum, durum, squamis duris tectum. Os pro mole corporis parvum, parabolicum, labio superiori conspicuo, mobili, inferius autem os triangulare, obtusum discumbit, & paulo brevius est superiori; edentulum. Oculi magni, rotundi, anterius positi, nigri, circulo argenteo. Duo narium foramina supra os. Branchiæ semilunares, haud amplæ. Pinnas habet septem (octavam pro cauda, quæ in duo cornua desinit) nimirum duas postbranchiales, triangulatas duas, magis versus posteriora in infimo ventre, junctas: in summo dorso parvam, tribus suffultam duriusculis spinis: post anum unam bicornem, & illi oppositam in dorso ejusdem fere magnitudinis. Tegitur squamis magnis clypeatis, planis: color totius piscis in summitate capitis, dorso & medietate laterum obscure cinereus, cui hyalius transplendet: reliquum laterum, venter & caput inferius argentei splendentis coloris, uti & pinnæ ventris; reliquæ pinnæ cum cauda ejusdem cum dorso coloris.

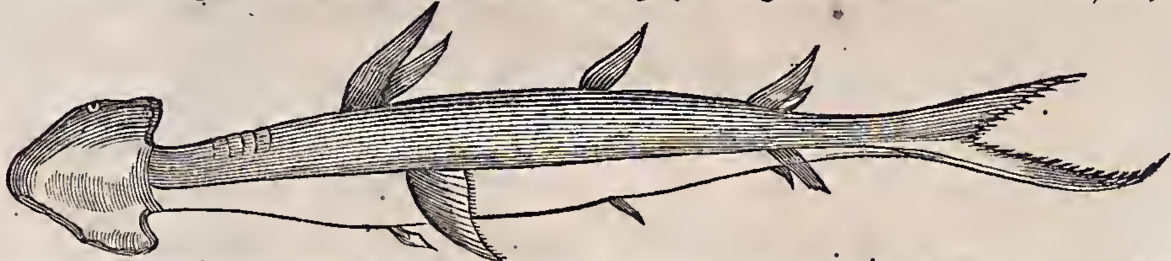
Præpinguis est & coctus vel assatus sine oleo vel butyro comedi potest. Salitus & in Sole siccatus adservatur magna copia. Salitur quoque & in muria servatur. Optima illius pars venter.

Parati Brasiliensibus, Lusitanis *Tainha*, Belgis **Harder**, piscis est in longitudinem pedis excrescens, figura corporis ut *Curema*, cui per omnia similis est excepta magnitudine & quod circulum aureum habeat circa oculos. Carne est sicciori & quæ inter coquendum pinguedinem flavam de se fundit. Magna copia saliti in sole exsiccantur & reconduntur. Capiuntur retibus, ut & Curema, transiliunt autem retia eleganti spectaculo, quando illud trahitur: quando malacia est magno numero ex aquis exsiliunt.

Aramaca Brasiliensibus, *Lingoada* & vulgo *Cubricunha* Lusitanis, Soleæ est species compresso corpore & figuram habens Soleæ quam Belgæ vocant **Tonge**. Os denticulis acutis præditum: caret lingua: oculos habet duos in uno latere (ubi lapidei est coloris) in altero nullum; pisi magnitudine, unum prope latus posterius oris, alterum superius & magis versus posteriora vergentem; pupilla lunata, crystallina, hyalino colore transplendente. Branchiæ satis amplæ; in quolibet autem latere post branchias est pinna una, duos digitos longa, angusta, superius in pilum tenuem desinens; ad branchiarum finem in infimo corpore sunt duæ parvæ pinnæ junctæ. Per totum autem corpus tam superius quam inferius secundum longitudinem habet pinnam usque ad caudam extensam, tenuem, vix semidigitum latam; cauda fere quadrata constat pinna tenui. Vestitur squamulis parvulis, & in toto sinistro latere, ubi oculos habet, lapidei est coloris, in latere dextro albi; vivit in mari inter arenas. Edulis est & boni saporis.

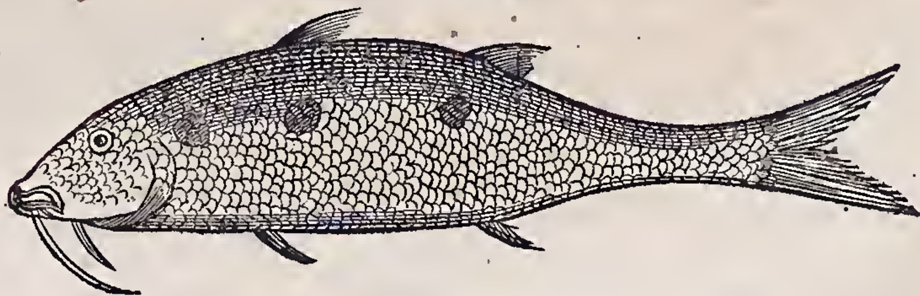

Tibvronis species minor. Belgis **een Cruysbaye**, à figura. Convenit cùm majore, ex-

cepto capite quod triangulare habet seu prout cor vulgo pingitur. Oculi parvi ad latera ipsius capitis. Os parvum, triangulare, longe infra positum, triplici ordine dentium minorum, unde ita nocere non potest, os quippe habens angustum. Caro melius sapit quam majoris.

Icon Pirametara quæ supra cap. VIII. fuit omissa. Vide pag. 156.

CRUSTACEI PISCES

CAP. XIX.

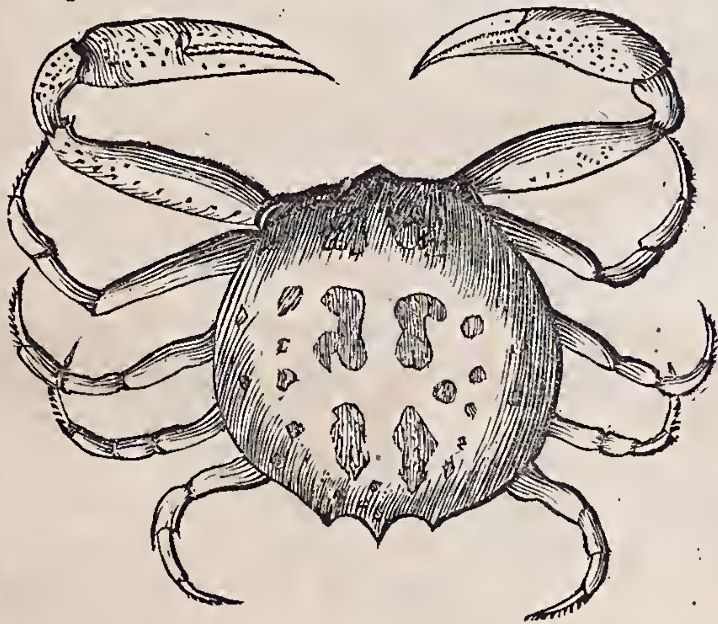
Guaja apara, Cancer maximus, & variæ aliæ Cancrorum species.

GUAIA APARA Brasiliensibus, Cancer maximus elegantissime variegatus. Corporis figura est Lunæ bissectæ similis, in latitudine habens tres digitos, in longitudine duos & semis (quamquam & majores reperiantur.) Testa, ut dixi, lunata est, in utroque latere posterius exsecta, & in acumina desinens. Anterior pars testæ ultra medietatem coloris est obscure brunni & variegata maculis ex albo flavescentibus, & quasi solis punctulis constantibus, ac in sui medio maculam brunnam habentibus: posterior pars ex albo flavescit, striis brunnis, secundum longitudinem ornata. Pedes habet octo; singulos quatuor internodiis constantes, subrotundos, ex albo flavescentes: brachia duo, quodlibet duos & semis digitos longum & sesquidigitum latum, quodlibet parva forcipe præditum, quibus non ita arcte comprehendere potest, ut alii cancri. Est autem quodlibet brachium superius armatum & dentatum instar cristæ galli, ita ut quando vivus brachia corpori applicatis ea componit, uti aptissime potest, cristas duas galli sibi invicem appositas esse appareat. Tenacula repræsentat rostrum galli, brachium itaque totum rostrum galli cum sua crista. Brachia autem etiam ex albo flavescunt & maculis brunnis sunt variegata. In aquis natans per os aquam exsufflat, quasi ex fonte exsiliret.

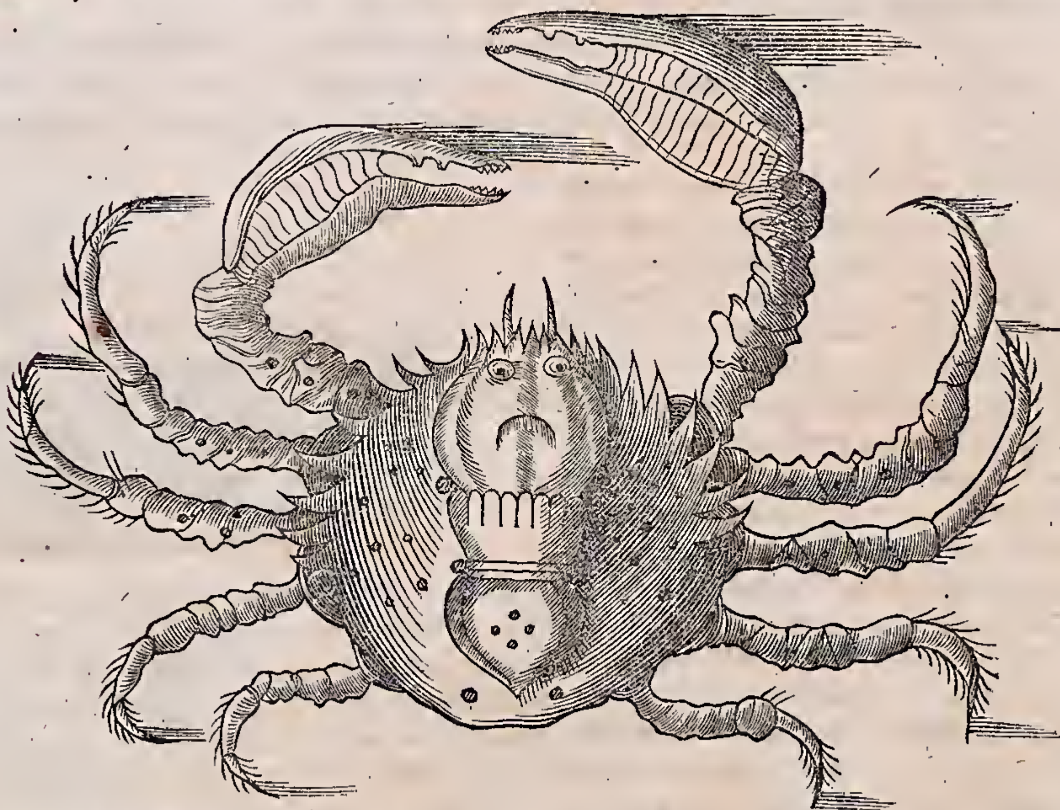
Gesnerus Gallum Marinum vocat & pro Cancro Heracleotico Bellonii habet.

GUAIA alia species. Corpus rotundum, paulo oblongum, juglandem cum suo viridi cortice æquat, octo habet pedes cancrinos: duo brachia, quodlibet fere duos & semis digitos longum, at exilia; in parte extrema corporis tres habet aculeos obtusos, & oculos plane exiles. Color totius corporis, brachiorum & pedum est albus; ac tota testa dorsi egregiis maculis brunnis ordinatim distincta, in summitate majoribus, at in lateribus, minoribus: Brachia parvulis maculis ex ruffo purpureis sunt variegata: pedes albicant in totum, ut & venter.

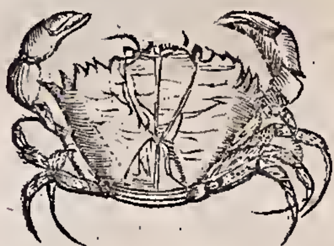

GUAIA alia species quæ rarius capitur. Corpus ellypticæ figuræ, latum, tres digitos & totidem longum aut paulo minus; testa tectus est ellyptica, in ambitu multis corniculis prædita, superius autem convallibus: ocelli parvuli ut aliis: in quolibet latere pedes quatuor cum quatuor juncturis. Crura subhirsuta, & in extremitate unguem nigrum corniculi figura habentia. Anterius autem crus tres digitos longum, reliqua semper breviora unum altero. Brachiorum cum forcipibus, cujuslibet longitudo trium digitorum, crassities humani digiti, forcipe sesquidigitum longa & satis crassa. Ipsæ extremitates forcipis paulo plus sesquidigitum longæ, rostratæ & exterius versus dentatæ, quasi denticulis humanis, & ita apte sibi invicem quadrantes complicatæ, quasi quis rostrum dentatum clauderet; in una tenacula forcipis, quæ movetur seor-

tur seorsim, in medio etiam est dens albicans. Color totius canceri vivi saturate rubens, ut

pruna nostratia majora esse solent, in medio corpore saturatior, reliquis partibus dilutior: extremitas tenicularum ruffi cum brunno mixti, ut cetasa nigra tingere solent. Coctus retinet colorem.

Guaia Miri Brasiliensibus, cancerculus in salsis fluviis degens, numquam excedit pruni magnitudinem; testa illius est ellyptica, anteriore parte in multos angulos desinente: ocelli parvi, breves: brachia duo, dextrum paulo minus sinistro: crura octo, quatuor internodiis constantia, & brevibus pilis hirta: color testæ ferrugineus: brachiorum & crurum obscure violaceo-purpureus. Pili crurum pallidi; inferius forcipum latus albicat.

Aratu Peba Brasiliensibus: Cancer marinus, corpore rotundo & figura pomi. Crura habet octo: duo brachiola exigua: oculos elatos. Totum corpus tegitur testa, anteriori parte dentata, ex rubro, brunno, viridi, cæruleo, albo mire mixto colorata & punctulata, in cujus medio macula rubra, instar pyramidis fere & ad quodlibet latus globus ruber depictus. Crura & brachia flavescunt ex albo, multis striis brunnis variegata. Oculi cærulescunt. Boni est saporis.

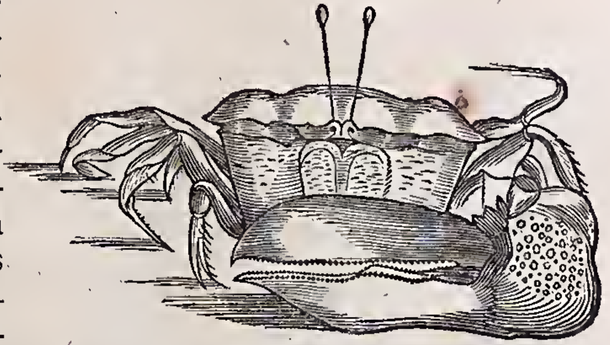

Ciri Apoa Brasiliensibus: Cancer marinus, testa quasi ellyptica tectus, quæ in medietatis anterioris ora dentata, & in quolibet latere in acutum desinit angulum; mediocris magnitudinis. Brachia habet duo mediocria, itidem dentata: sex crura & septimi & octavi loco posterius duos remiges planos, quatuor internodiis, circumcirca pilosos, quibus utitur natans. Oculi longe à se invicem distantes, parvuli, cylindracei, crassiusculi, non tamen longi & ad quemlibet cirrhulus eminet instar pili. Totius testæ color fuscus seu nigricans, in qua diverso fusco cordis figura, aliæque depictæ. Brachia fusca, forcipes ex cærulescente albent. Crura ad medietatem internam viridi & albo mixta: medietates exteriores cæruleæ: remigum extrema pars, quæ lata est, cærulea, reliqua viridis & albo mixta. Corpus interius etiam cærulescit. Boni sunt saporis. Ciri ordinarie

ordinarie in fundo aquæ salsæ ambulant, interdum tamen ad littora prodeunt cum decremento maris, sed rarius. Capiuntur maris refluxu.

CIRI OBI Brasiliensibus: ejusdem cum præcedenti est figuræ, solo colore ex parte differens: testa enim est obscure cinerei coloris, maculis olivaceis: crurum extremitas cærulea, remiges cinnabrii coloris. Brachiorum & forcipum interiora latera dilute, tenaculæ forcipum insigniter cæruleæ. Corpus inferius albicans cinnabrio mixtum.

MARACOANI Brasiliensibus; cancer parvus, in locis ambulans quæ refluxu maris sicca evadunt, alio enim tempore è latibulo suo non prodit: corpore est fere quadrato, digitum longo & lato, anterius tamen paulo latiori: oculi prope sibi invicem appositi, longi plus semidigito: tenues instar aciculæ crassioris, quos erigere & apte in rima recondere potest. Os habet amplum & majus quam cæteri cancri: crura octo, quatuor internodiis. Brachium dextrum ipsi maximum, tres digitos longitudine superans, satis crassum, & se totum post illud potest abscondere: forceps autem brachii latior, haud crassus, referens forcipem sartorum, extuberantiis haud acutis loco dentium præditus; superficies brachii etiam parva tubercula habet: brachium sinistrum minimum, minus uno è pedibus, forcipula minima instar scorpionis. Crura raros habent pilos fuscos. Coloris est in testa fulvi, ut & in pedibus & minore forcipe, atque in inferiori corpore: extremitates pedum magis rufescunt. Brachium dextrum è fulvo obscure rufescit. Est edulis.

CARARA VNA Brasiliensibus: Cancer parvus, cujus corpus quadratum refert, cujus singuli anguli transversim abscissi, cæterum compressum, magnitudine semi digiti. Oculi prominuli, haud longi, nigri, in angulis abscissis consistentes. Brachia brevia, forcipibus obrotundis crassiusculis: crura octo haud crassa, sed compressa. Testa cum cruribus epatici coloris, seu instar hepatis tosti: brachia itidem: forcipes brunni coloris, qualis succus cerasorum nigrorum. Crura minutulis pilis hinc inde vestita, ejusdem cum cruribus coloris.

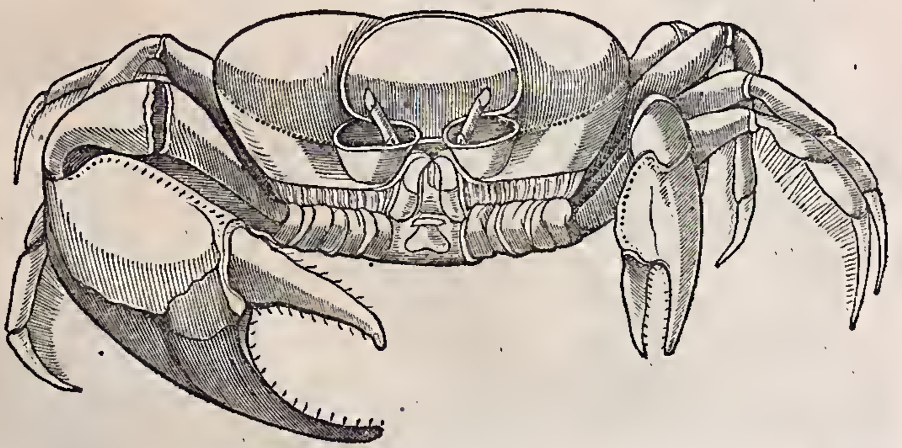

AGVARA VCA Brasiliensibus: Cancer maritimus, qui mari refluente in littore discurrit, ambari gryscí, quod interdum ejicitur, admodum cupidus. Corpus quadratum, magnitudine juglandis: oculi prope invicem positi, crassiusculi, cylindracei, haud longi, paulum curvi, flavi, pupilla nigra. Crura octo, pro magnitudine illius longiuscula, haud crassa, sed magis compressa, quorum medietas pilosa. Brachia parva, dextrum paulo minus sinistro. Testæ dorsalis color cinereus & circumcirca pallide flavo umbratus: reliquum corpus, crura & brachia pallide flava: forcipes albi coloris; pili crurum pallide flavi.

CAP. XX.

Vca una cancer paluStris: terreStres aliquot. Potiquiquya. Tamaru guacu.

VCA VNA Brasiliensibus: cancer in palustribus degens: corpus ejus ellypticum, superius convexum, juglandis cum suo cortice magnitudinem æquans vel etiam superans. Crura habet octo, quatuor juncturis: anteriora longiora, posteriora breviora: oculos haud longe distantes, cylindraceos, haud longos, quos erigit & recondit, coloris pallide flavescentis, pupilla hyalina. Brachium dextrum ipsi maximũ, interius multis tuberculis acuminatis præ-

ditum,

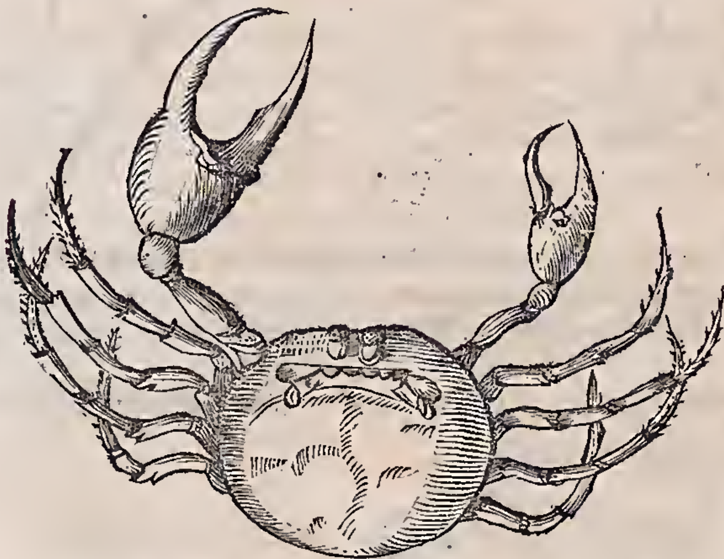
ditum, uti & forceps: ſiniſtrum parvum. Color teſtæ ſuperius olivaceus, flavo in extremitate intermixto. Corpus inferius pallide flaveſcit. Omnia crura & brachia caſtanei ſunt coloris, forcipes etiam ſuperius, cætera pallide flaveſcentia una cum tenaculis. Crura omnia inferius veſtita ſunt copioſis pilis longiuſculis obſcure caſtanei coloris. Carne ſunt bona.

UCA GUACU Braſilienſibus, figura & conformatione ſua plane convenit cum antecedente, excepta magnitudine & colore, hic enim longe eſt major.

CUNURU Braſilienſibus, fœmella eſt Uca una, figura & colore conveniens, ſolum magnitudine corporis & brachiorum differt, minor enim eſt quam mas & brachia habet parva, brachio maris ſiniſtro vix æqualia, ſiniſtrumque paulo grandius dextro; raros quoque habet pilos, cum Uca una tota ſit hirſuta.

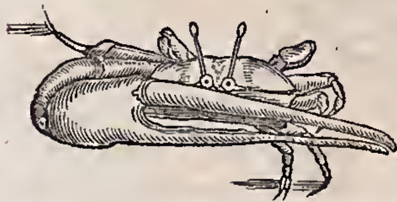
GUANHUMI Braſilienſibus: Cancer terreſtris: corpus illi rotundum, ſed paulum compreſſum: magnitudine Auriaci mali. Pedes habet octo, quinque digitos longos, quatuor internodiis: crura longis pilis veſtita: os magnum & ad latera oris utrimque latitudine unius digiti hirſutum, ut & corpus: Brachia duo, dextrum magnum, ſiniſtrum parvum; magnum longum octo digitos, latum plus duobus; parvum vix quartam partem illius æquat. Oculi bini, quos inſtar parvæ pilæ erigit & iterum in longa cavitate abſcõdit: circa os quaſi duo brachiola quæ recondere poteſt & iterum depromere, & uſque ad oculos deducere. Celerrime currit, & quidem tranſverſim, ita ut oculos ad latus convertat & branchium majus elevatum geſtet. Maximo numero in ſilvis paludoſis oberrant. Carnem habent bonam.

ARATU & ARATU PINIMA Braſilienſibus: Cancer terreſtris, quadratæ figuræ, corpore haud magno, teſta multiplici colore picta, brunno, cœruleo, albo, rubro punctatim varie intermixtis. Oculi prominentes longe diſtantes, nigri, in angulis roſtri poſiti. Crura octo, quatuor internodiis, compreſſa, ruffa, ac per totum maculis purpureis, nigris ac albis diſtincta: Chelæ duæ non ita magnæ, æquales, ruffæ, in extremitate ex albo flaveſcentes. In ventre etiam flaveſcit. Crura raris pilis nigris veſtiuntur.

CIECIE ETE Braſilienſibus: *Cranguerſinho des Manges* Luſitanis: corpus ad quadratam figuram accedit, & totum vix ſuperat majoris avellanæ magnitudinem: oculi prominentes longiuſculi, quos recondere poteſt. Crura octo: brachium ſiniſtrum ipſi maximum, non tamen craſſum, forcipis tenacula tenuia & longa, æqualia, ſine dentibus: dextrum brachium tenuiſſimum. Teſta coloris hepatici: reliquum totũ corpus cum cruribus obſcure flavum ex pallido. Edulis eſt; & Braſiliani illo curant morbum quem vocant Mia.

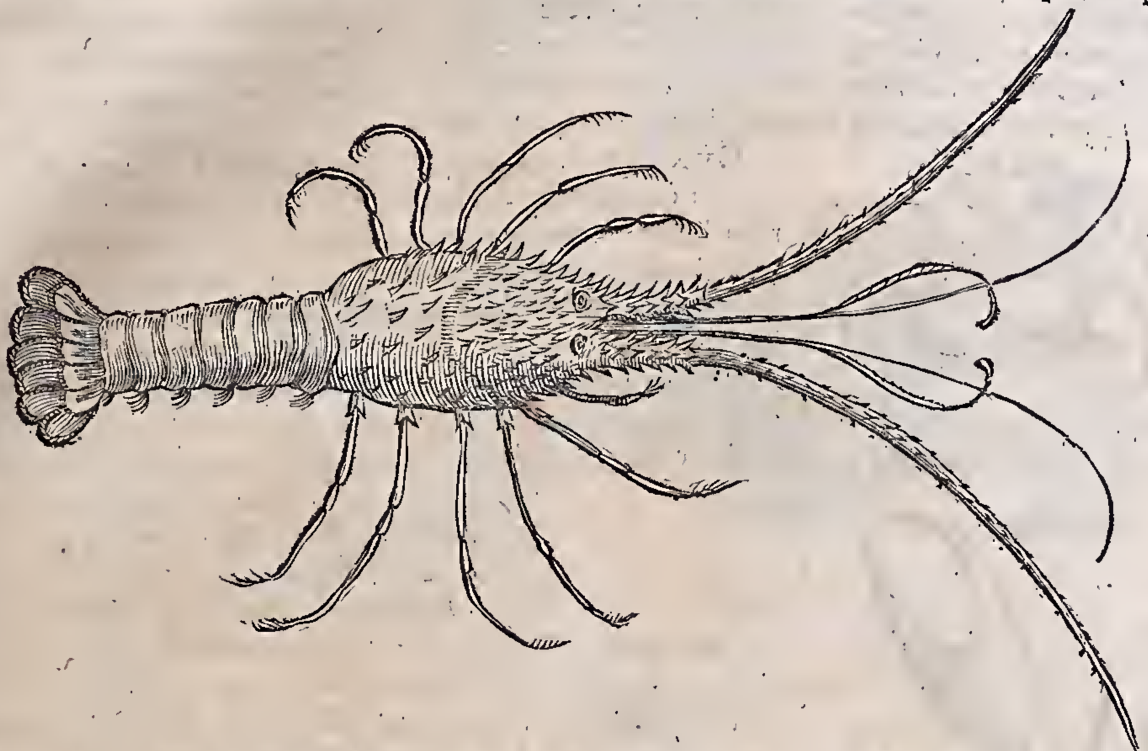

CIECIE PANEMA Braſilienſibus, cancer præcedenti plane ſimilis, excepto quod forcipis tenaculum inferius brevius eſt ſuperiori.

POTIQUIQUIYA Braſilienſibus. Locuſta marina, Belgis **Zeekreeft**. Longitudo corporis à fronte ad exortum caudæ ſeptem digitorum; caudæ ſex: latitudo teſtæ dorſi ſeptem, ventris duorum & ſemis: totius corporis ambitus novem digitorum & ſemis; caudæ ambitus quinque, quæ conſtat ſex tabellis, ſeptem juncturis ſibi invicem appoſitis: & habet cauda ad quodlibet latus inferius quatuot pinnas, unum digitum longas: caudæ autem finis deſinit in quinque pinnas, ſeſquidigitum longas, unum latas: extremitates laterales cujuſque tabellæ deſinunt in cornu acutum: in quolibet latere quinque habet crura, quinque internodiis conſtantia; primum par crurum ſex digitos longum, alterum novem, tertium pedem, quartum ſeptem digitos, quintum quinque: Quodlibet autem unguem habet incurvum, acutum, pilis multis flaveſcentibus hirtum, inſtar penicilli pictorum: crus anterius craſſitie digitum æquat, reliqua graciliora. Teſta corporis varie tuberculata, frequentibus eminentiis inſtar

 corni-

corniculorum rectorum, acutorum, anterius scatet. Oculi prominentes cylindracei, & post eos duo cornua surrecta antrorsum inclinata, digitum longa: ante oculos supra os qua-

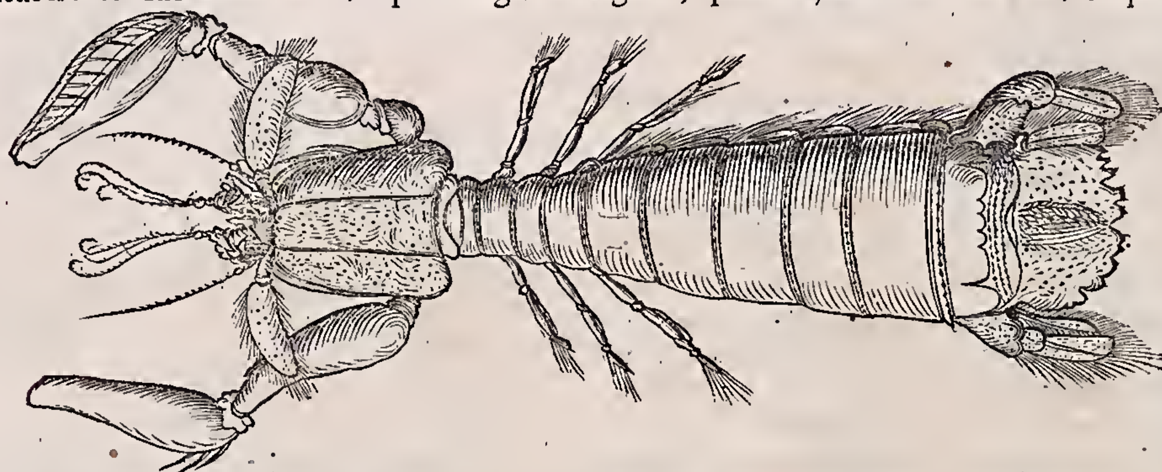
tuor cirrhi exortum sumunt, & primo duo magni pollicis humani crassitie in exortu, ubi quatuor internodiis constant, longi sesquipedem & undique spinosi; inter hos duo minores, quatuor internodiis, teretes sine spinis, ac ultra medietatem bisecti, decem in totum digitos singuli longi.

POTIQVIQVYIXE Brasiliensibus, Squilla lata vocari potest. Vide Gesnerum.

TAMARV GVACV Brasiliensibus: *Camaron de Salgado* Lusitanis. Locustæ marinæ species, novem digitos longa, vel paulo plus. Capitis longitudo duorum digitorum: latitudo corporis prope caudam, ubi latissima, duorum digitorum; versus caput magis magisque angustatur. Corpus autem habet undecim quasi juncturas, quemadmodum cauda in Gammaris: in postica parte corporis ad quodlibet latus duos habet processus subhirsutos. Totum corpus tectum est crusta cancrina, albicante, splendente instar cornu politi, ad juncturas autem subnigricat aut purpurascit; pedes in quolibet latere tres, nimirum ad tertiam, quartam & quintam junctu-

juncturam à collo numerando; exilia, duos circiter digitos longa. Caput triangulare, olivæ magnitudine sub resta albicante splendida latet, duos digitos longa. Pone caput ad quodlibet latus habet brachium unum, septem digitos longum, quatuor juncturis constans, estque ex-

trema pars brachii ab ultima junctura incurvata instar falcis majoris & novem dentibus acutissimis prædita: his brachiis ferit, & qui vulnerati sunt ægre sanantur. Oculos habet prominentes, oblongos: barbam cancrinam octuplam: prope oculos duas prominentias retrorsum versas, digitum longas, læves, at in extremitatibus hirsutas: infra caput adhuc octo prominentias, duos digitos longas, quæ in extremo lata tubercula gerunt. Versus posticam corporis partem inferius multas latas quasi pinnas habet, quæ natationi haud dubio inserviunt, & quasi folia complicata ventri inferius adjacent. Non commeditur.

ANNOTATIO. Male meo judicio Auctor refert ad Locustas; cum potius ad Squillas sit referenda, neque multum differt à squilla quæ μάντις dicitur; & à Rondoletio describitur lib. XVIII. cap. XI. in eo tamen differt, quod in anteriori parte corporis pedes non habeat, & brachia illius non sint interius serrata.

CAP. XXI.

Guari curu. Carara pinima. Potipema. Paranacare. Potiatinga. Potiguacu.

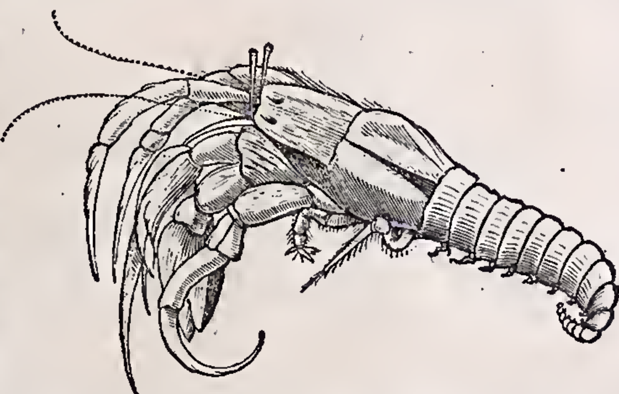
GUARICVRV Brasiliensibus, Gammarus vulgo Camaraon; quatuor digitos longus: crura habet sex, tribus internodiis constantia, cum unguiculo in extremitate: anterius par crurum quasi suras habet, crassius reliquis & vicem brachiorum fungens; paulo plus duobus digitis longum: medium par sesquidigitum longum, ultimum paulo plus uno: omnia aculeata seu spinosa. Cirrhos prope os prodeuntes habet sex; duos longissimos, nimirum tres digitos singulos, versus posteriora reflexos; duos unum digitum, & duos semidigitum: sub ore parva tenacula quatuor crassiuscula, & quatuor tenuiora, quibus cibum tenet. Oculi similes reliquis. Color totius fuscus. Cocti eduntur.

CARARA PINIMA Brasiliensibus; *Marinheiro* Lusitanis, quia arbores scandit. Cancer parvus, licet paulo major *Carara una*, arbores *manges* dictas ascendens, acutissimos enim unguiculos habet, sed breves. Figura pene est ut Maotia pebuna, sed paulo major & longiori corpore atque compresso. Crura octo compressa latiora quam illius. Brachia eadem cum altera, ut & oculos. Differt colore. Testa nigra multis punctulis flavis variegata, pectus circa os etiam nigrum, refert textum panni subtilissimi linei. Oculi nigri punctulis flavis variegati, haud longi. Crura pallide flavescentia, fimbriata circumcirca miniato colore, & minutissimis pilis fuscis vestita: brachia rufescunt & forcipes pilis nigris crassis vestiuntur.

POTIPEMA Brasiliensibus: Gammarus prælongis brachiis: corporis longitudo quatuor digitorum, eadem crassities, ubi crassissimus: cauda plus quatuor digitis longa; sex constans juncturis. Crura sex: brachia duo, novem digitos longa, subrotunda, circiter digitum humanum crassa, quinque juncturis constantia, sexta est tenaculum, pene duos digitos longum & aliquot minutulis dentibus munitum ex adverso stantibus: Ante hæc brachia, adhuc duo paria brachiorum habet. Barba illi octupla, quælibet sex pilis constans tenuibus & ternis sibi invicem appositis, duabus autem singulatim positis, quarum quilibet pilus novem digitos longus,

longus, suntque duo crassiores reliquis: inter oculos serrata eminentia est: dorsum autem planum, uti & cauda. Carnem habent bonam. Color totius testæ pallidus, crassis striis cinereis secundum longitudinem variegatus: brachia sunt inferius cinerea, superius obsoleti coloris instar ligni querni veteris. Oculi nigri; cirrhi albi.

PARANACARE Brasiliensibus: Gammarus in concha degens, haud edulis: tres digitos longus: brachia habet duo cum forcipibus: crura quatuor longissima, nimirum tres digitos longa & post hæc quatuor plane brevia; caudam sesquidigitum longam instar aliorum gammarorum; oculos longos & prominulos: duos cirrhos pro barba. Corpus tegitur testa obscure castanei coloris; ejusdem coloris est & cauda, nigris striis secundum longitudinem variegata, corpus inferius & exortus crurum & brachiorum interius cærulescunt, uti & oculi & barba; per totum corpus habet pilos ochræ coloris. Concha quam inhabitat ferme quatuor digitos longa, turbinata coloris pallide subflavescentis. Variæ autem magnitudinis reperiuntur: plane parvulæ, magnitudine minoris pruni, turbinatæ & variis tuberculis acuminatis præditæ, pallidæ, rufescentes, nigræ, ad littus prope fluvium Paraiba.

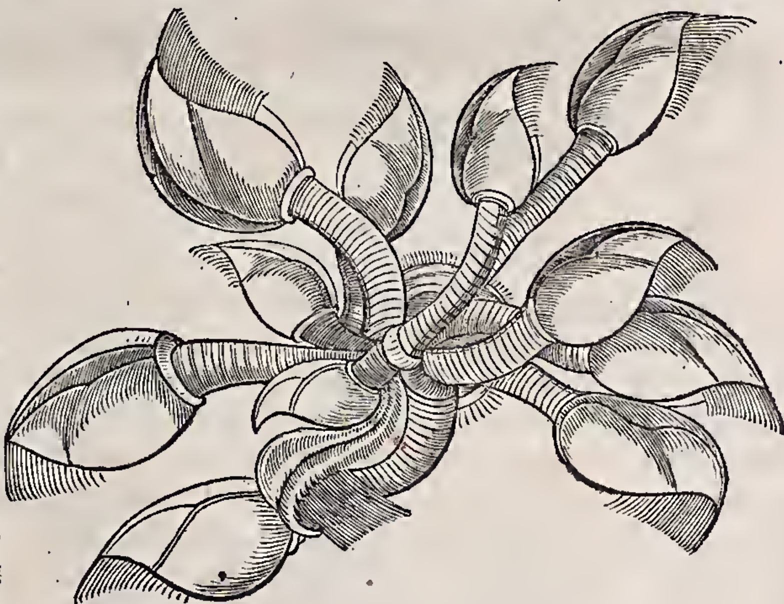
ANNOTATIO. Cancelli in variis testis habitant, de quibus vide Rondoletium libro XVIII. cap. XII.

POTI ATINGA Brasiliensibus; gammarus tres digitos longus, annularem digitum crassus. Crura habet duodecim, brachiola plane exigua: duos cirrhos ipso animali longiores: oculos nigros: cornu acutum & dentatum in capitis summitate. Color totius candicans & punctulis minimis hepatici coloris per totum variegatus. Comeduntur cocti. Capiuntur magna copia pluviosis mensibus, nimirum Iunio, Iulio & Augusto.

POTIGVACV Brasiliensibus est præcedenti plane similis, excepto colore, qui in hoc est nigricans; brachia quoque eadem, verum tantum fili crassioris crassitie.

CAP. XXII.

Reri. Reri apiya & Zoophyta quædam.

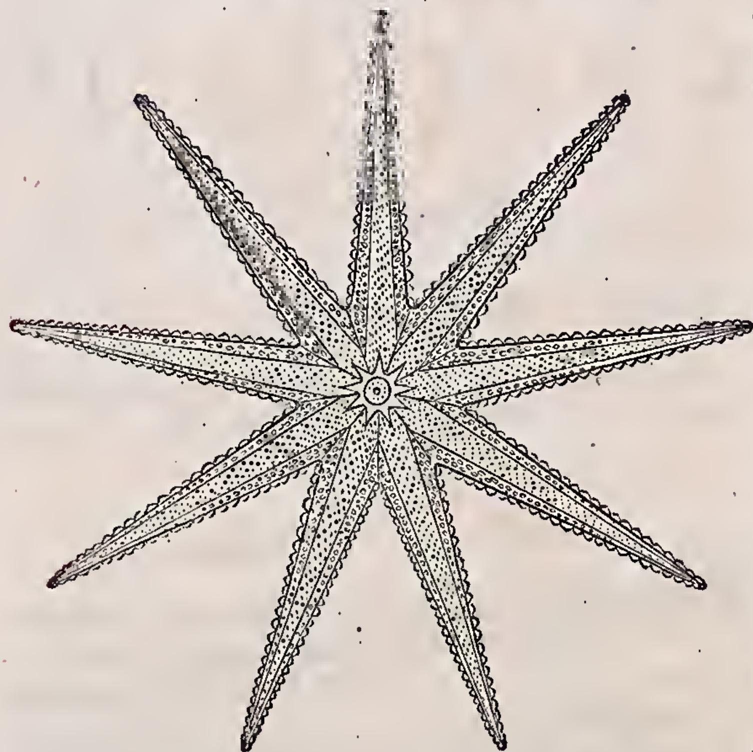
RERI Brasiliensibus, sunt ostrea. Duæ autem hic reperiuntur species. *Reriete*, Lusitanis *ostra dos mangues*; & *Reripija*, Lusitanis *ostra de pedras* aut *do fundo d'agoa*. Maxime autem ac omniũ optimæ inveniuntur copiosissime in fluvio Senembi aut S. Michaelis, & guaritiba portu Fluminis S. Francisci, utpote quas in quinque aut sex partes scindere oportet antequam edantur. Potyipeba etiam habet, sed mediocres: Itamaraca parvas ad Tapecima. Paraiba etiam parvas. Nhamdias ad R. Grande mediocres.

RERI APIYA Brasiliensibus, vulgo **Langhals**; Hydrum vocari posse puto. Oriuntur è pice navali subter naves immediate adhærentes tabulis innumera copia: corpus est autem unum aut duos digitos longum, teres, æqualiter crassum, crassitie dupla pennæ anserinæ: huic annata est conchula figuræ ovalis, magnitudine olivæ, major aut minor, constatque quinque partibus, albi coloris, sed ubi partes coaluerunt crocei, non dura sed molliuscula est conchula: in uno latere rimam habet, per quam capitulum suum exserit, constans multis elegantibus quasi tornatis filamentis, lunatis, semidigitum longis: color corporis est fuscus seu nigricans, ut & filamenta capitis. Immediate autem pici inhærent, quasi corpus abscissum esset & agglutinatum abscissa parte, nec unquam à navi se possunt solvere, nisi vi abstrahantur.

hantur. Multa millia ſæpe uni navi adhærent, præſertim proram verſus inferius, & navis curſum retardare dicuntur. Vivunt multas horas detracti extra aquam.

Reperitur & hic alia *Reri apiya* Braſilienſibus, *Craca de navios* Luſitanis. Navibus & aliis etiam conchis annaſcuntur variæ figuræ teſtæ duræ è gryſeo ſubrufeſcentes, in quarum qualibet latet informis maſſa alba, prominentias longas ſubflaveſcentes habens, inſtar cirrhorum cancrorum; ſuperius tegitur teſta triangulari pallida, quam ſecundum medietatem aperit, & cirrhi illi videntur, movet enim ſe.

STELLA Marina, Zoophyton eſt ſerpens in arena in fundo maris. Radiis novem erat hæc quatuor & ſemis digitos longis, ſemidigitum fere latis in exortu, in fine acuminatis: corpus rotundum pataci magnitudine: radii in ambitu brevibus & acutis aculeis cinguntur: totius color ſuperius cinereus & tuberculis quadratis albicantibus præditus, in lateribus radii ſunt ochræ coloris, inferius tota ſtella è flavo albeſcit. Subſtantia illius nec caro nec cartilago nec os, ſed cartilaginis æmula, frangitur tamen inſtar panis Maizii. In medio corporis inferius ſeu in centro, foraminulum habet rotundum piſi magnitudine, per quod nutrimentum ſuum attrahit, intus ubique cava & compoſita quaſi ſpinæ eſſent piſcium, ſed non ſunt. Vivebat adhuc quando piſcator afferebat.

Aliam quinquangularem habui ſtellam, cujus radius quilibet erat ſemi pedem longus; ſuperius rotunda concha & quaſi in quinque tubera elata, inferius magnam habens cavitatem. Per totum tuberculis inſigniebatur elegantibus, quæ cuborum quaſi angulis ordine erant diſpoſita, & in tubercula elata linea, quaſi rete obductum fuiſſet.

ANNOTATIO. Hæc itaque fuerit *Stella reticulata* ſeu *Cancellata* Rondoletii; cujus & Geſnerus meminit; apud quos videre eſt accuratas icones.

ZOOPHYTON aliud hic reperitur (*Stella arboreſcens* Rondoletio & Geſnero) nautis vulgo **een Zeeſonne**. Ex centro, quod æquabat groſſum miſnicum & cavum erat, ac in ſui medio quinquangulare, habebat foramen inſtar Stellæ, tenuiſſimis quaſi denticulis donatum: quinque rami craſſi prodibant, qui deinde inſtar arboris in multos alios ramos minores diſpergebantur, varie inter ſe inflexos, omnes rotundi & quaſi coralliformes, ita ut orbem facerent; materia fragilis inſtar ſtellæ.

ZOOPHYTON aliud hic viſitur, quod *Ren marinus* poſſit vocari à figura, eſt enim figuræ ellypticæ, quinque digitos longum, compreſſum, interius canum, in exteriori ſuperficie fere æquale, niſi quod ſuperius punctulatim in aliquot angulos leviter faſtigiatur. Fragile eſt. In medio inferius foraminulum habet. Coloris eſt in totum oſſei caneſcentis.

ZOOPHYTON aliud, imperialis magnitudine, vel etiam duplo aut triplo majus, circinatum, groſſi miſnici craſſitie, fragili materia conſtans, albiſſimi coloris. In ſui medio ſtellam quinquangularem ſubtiliſſimam quaſi inſculptam monſtrat, & è regione quatuor extremitatum ſtellæ (non quinque) cylindricum eſt foramen pervium: quintum foramen non eſt è regione quinti anguli, ſed è regione inter duos angulos ſtellæ obtuſos.

ANNOTATIO. Animalia quæ hic ab Authore noſtro inter Zoophyta deſcribuntur, ab aliis Scriptoribus non inter Zoophyta, ſed inter cruſtata referuntur, illa enim non habent teſtas. Iconem autem ſtellæ arboreſcentis Auctoris noſtri non addidi, quia accuratiſſima extat apud Geſnerum.

GEORGI MARCGRAVI HISTORIÆ NATVRALIS BRASILIÆ

LIBER QVINTVS,

Qui agit de Avibus.

Vix credo ullibi elegantiores Aves reperiri quam in Brasilia, si varietatem plumarum & colorum spectes; verum nulla fere suave canit, ita ut cantu longe à nostratibus superentur.

CAPVT PRIMVM.

Nhanduguacu. Iacana, variæ ejus species. Curicaca.

NHANDVGVACV Brasiliensibus, *Ema* Lusitanis; Struthio Avis. Ingentes hic reperiuntur, minores tamen aliquanto Africanis. Longa illi crura, inferiora sesquipedem, superiora pedem circiter longa. Tres habent in pedibus digitos anterius versos, unguibus nigris, crassis, haud acutis præditos; posterius unum digitum, sed rotundum, grossum, unde difficulter in area lævi aut tabulato possunt incedere, sed facile labuntur. Collum gestant incurvatum ut cignus vel ciconia; longitudine circiter duorum pedum: caput anserinum, oculos nigros habent pulchros; rostrum compressum, non admodum latum, duos & semis digitos longum. Alas habent parvas & ad volandum ineptas, quarum tamen unam instar veli erigentes citissime cursum promovent, ut vix ac ne vix quidem à cane venatico superari possint. Plumas habet gryseas per totum corpus ut grus, in dorso longiores & elegantiores, & corpus plumis tectum fere rotundum apparet. Caudam non habet ejusmodi cristis præditam ut vulgo pingitur, sed plumæ sunt per dorsum expansæ ad anum usque. Tesseras lusorias aliaque ferrementa lubenter deglutit, sed non concoquit, at integra per anum reddit: vescitur fructibus & carne. Frequens in Capitaniæ Serigippo campis, itemque in Capitania Rio Grande. In Pernambuco non visitur. Caro illius bona ad commedendum.

IACANA Brasiliensibus, gallina aquatica, **Waterhun**, diversæ reperiuntur illius species, colore differentes. Hæc elegantissima, magnitudine columbæ, sed cruribus multo longioribus, flavi coloris cui viriditas immixta. Crura inferiora plus quam duos digitos longa, superiora (maximam partem nuda ut aquaticis) paulo minus: quatuor habet in pedibus digitos, quorum medius è tribus antrorsum versis, duos digitos longus, reliqui duo paulo breviores, quartus retrorsum versus, pedem aut etiam amplius longus: omnes autem unguibus semidigitum longis & flavis armantur. Cauda brevis ut gallinæ silvestris; pennæ in dorso, alis & ventre ex viridi & nigro mixtæ; sub cauda albæ; versus collum & in toto collo & pectore ejusdem coloris cum plumis quæ in collo pavonum aut columbarum quarundam visuntur. Caput habet parvum, ut Gallina silvestris, quod tegitur membranaceo quodam tegumento rotundo coloris ut gemma Turcois: rostrum rectum gallinaceum, plus uno digito longum; ab initio ad medietatem egregii miniati coloris, reliqua pars eximii flavi, cui aliquid viriditatis admixtum. Frequentissima in

palustri

paluſtribus Braſiliæ locis ubique. Caro illarum edulis, ſed haud magni pretii, ſunt enim plerumque macræ.

Alia ſpecies appellatur à Braſilienſibus *Aguapecaca*, priori figura & magnitudine par, verum colore diverſa & inferior. Pennæ illius ſunt ut in dorſo prioris, alæ magis bruneſcentes: Carent autem mitella, at in qualibet ala interius habent corniculum directum, quibus ſe defendunt.

Tertia ſpecies prioribus figura & magnitudine æqualis, colore autem differens, totum caput, collum, dorſum, cauda, nigri ſunt coloris, initium alarum brunni: reliqua viridis; extremitates remigum brunni: pectus & infimus venter itidem brunni coloris, uti & crurum ſuperiorum medietas ſuperior. Roſtrum rectum, crocci coloris, cum cuticula ruffa in exortu illius & parte capitis anteriori. Crura nuda, pedes cinerei. In qualibet autem ala, antica parte habet corniculum ſimile flavum.

Quarta ſpecies itidem figuræ eſt ut reliquæ. Roſtrum illi flavum, mitella cutacea in initio capitis prope roſtri exortum rubens, proceſſus habens ad latera extenſos more gallinarum numidicarum. Totum caput, collum, pectus & infimus venter plumis veſtiuntur nigri coloris; dorſum; cauda & initium alarum rufum ſeu dilute brunnum; remiges alarum pennæ thalaſſici coloris cum extremitatibus nigris. Sed hæ remiges teguntur ruffis illis in exortu alarum, nec videri poſſunt niſi cum avis volat: crura longa, digiti pedum longi, quilibet quatuor internodiis, cinerei coloris. Quælibet ala in anteriori parte habet corniculum acutiſſimum coloris crocci.

CVRICACA Braſilienſibus à clamore dicta, *Maſarino* Luſitanis, avis Numerio, judicio Cluſii, ſimilis: magnitudo illi mediocris Anſeris: capitis autem magnitudo ut Anatis: collum ſex digitos longum, tres craſſum aut paulo plus: roſtrum ſex digitos longum, incurvum plane ut enſis Hungaricus, coloris ex igneo fuſci. Corporis longitudo à collo ad podicem undecim digitorum, craſſities unius pedis: longitudo alarum ſedecim digitorum, caudæ novem, deſinentis cum fine alarum. Crura octo digitos longa, pedes duos & ſemis; rubri inſtar anatis ſed non plani, quatuor digitis & unguibus nigris, tribus anterius uno poſterius verſo. Caput & collum habet plumas albas flavo mixtas, & in ſuperiore parte paulum oblongas: Oculi illi ſunt nigri, circulo ruffo. Circa oculos & ſub origine gutturis cutis nigra. Totum corpus nigris pennis veſtitum, excepto dorſo, capite & ventre, ubi cinereæ obſcuræ & in medio alarum albæ, cano mixtæ ut in ciconiis. Reliquæ pennæ corporis, initii & finis alarum, & totius caudæ nigræ. Tibiæ ſuperiores ad medietatem uſque carent pennis, nam aquatica eſt avis. Carnem bonam habet; quam ſæpe comedi coctam & frixam butyro.

Alia ſpecies reperitur huic ſimilis, ſed multo minor, & magnitudine fere gallinæ quæ vocatur *matui tui*.

Frequens eſt ad Flumen S^ti^ Franciſci, in Itapuama & alibi.

CAP.

CAP. II.

Tijepiranga. Iacapu. Iambu. Gallina africana. Guirangeima. Iupujuba. Sayacu. Ani. Guira guainumbi.

TIIEPIRANGA Brasiliensibus, Avis alaudæ magnitudinem paululum superat, & cantum passeris nostratis æmulatur. Totum corpus, collum & caput egregie rubicundi seu sanguinei est coloris: alæ vero & cauda splendide nigri; præterquam in initio alarum ubi aliquid rubicundi admixtum est. Crura nigra, inferiora quidem nuda, superiora autem nigris pennis vestita. Rostrum instar passeris, superiori parte nigrum, inferiori versus acumen nigrum, reliqua versus caput album. Pennæ in capite breviores, quas erispare interdum solet more Passerum. Omnes pennæ totius corporis interius sunt nigræ, exterius rubræ, ita tamen complicatæ ut exterius totæ rubræ appareant. Cauda longitudine ferme tres digitos æquat. Digiti pedum quatuor & ut in plerisque avibus dispositi.

Alia hujus species reperitur passeris magnitudine; quæ pennis per totum corpus vestitur ex cinereo cærulescentibus; alæ tamen quodammodo ad thalassinum colorem accedunt. In ventre & inferiori parte colli seu gutture albicat vel potius argenteo colore nitet. Crura cinerei coloris, uti & rostrum, quod ipsi simile Frigillæ. Digiti pedum quatuor secundum communem avium modum.

IACAPV Brasiliensibus; Avis magnitudine Alaudæ, cauda extensa, alis brevioribus: cruribus brevibus & nigris; unguibus acutis ad quatuor digitos: rostro paulum incurvato & nigro, semidigitum longo. Totum corpus vestitur pennis nigris splendentibus; sub gutture tamen nigredini illi maculæ coloris cinnabrii sunt admixtæ.

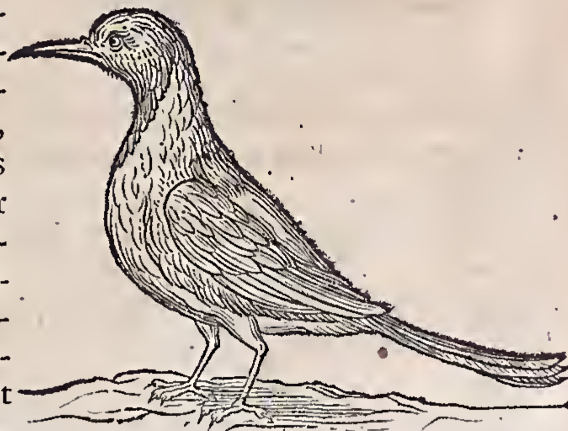
IAMBV Brasiliensibus dicta avis est perdix, nostratibus quidem, magnitudine par, uti & figura. Pennæ autem per totum corpus obscure flavescentes, verum fusco mixtæ atque maculatæ.

GALLINA Africana ex Insula do Majo, magnitudine nostratium gallinatum, figura corporis fere ut perdix: collum item coronatum portans & caudam perdicis habens inferius dimissam: pedes gallinaecos: rostrum flavum: & in capite mitellam cutaccam fuscam: ad latera porro capitis alba, ut & ad quodlibet latus prope rostrum cristam rubram ad latus protensam. Totum corpus vestitur pennis nigris, quæ elegantissimis maculis albis variegatæ sunt, in alis quidem oblongis, in reliquis autem partibus rotundis; suntque in dorso minores quam in reliquis partibus. Huic similes vidi è Sierra Lyona advectas, sed eorum collum circumligatum seu circumvolutum quasi linteamine membranaeco coloris cinerei cærulescentis. Caput tegit crista obrotunda, multiplex, constans pennis eleganter nigris. Punctula albicantia per totius corporis ambitum quasi umbra thalassina variegantur.

Congensibus hæc avis dicitur *Quetele*.

GVIRATANGEIMA Brasiliensibus; Avis paulo major Alauda, Picæ variæ æqualis. Corpus habet circiter tres digitos longum, collum sesquidigitum: caput parvum, rostrum rectum, acutum, digitum longum, crura, pedesque, ut reliquæ aves communiter: Caudam longam, rectam, quatuor digitos longam: Color rostri niger, excepta inferiori parte, ubi inscritur quæ aliquid fusci habet: caput nigerrimum & collum usque ad initium pectoris. Colli superior pars à capite fere ad initium dorsi uranica est: per initium dorsi transversam habet maculam nigram usque ad alas extensam: alæ au-

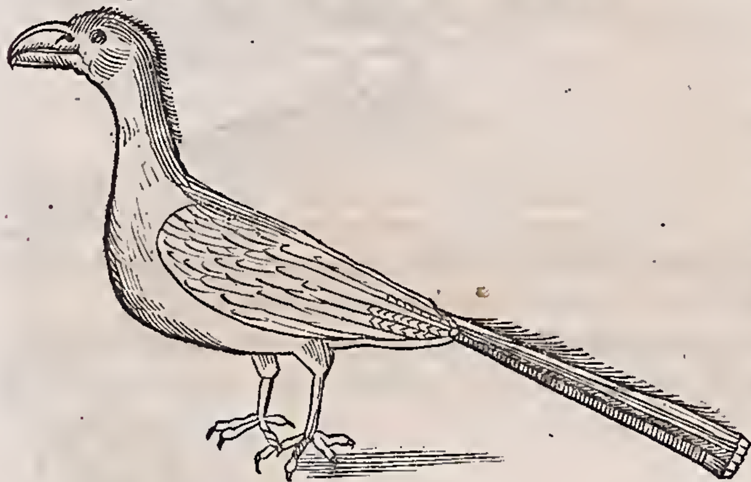
tem sunt

tem sunt nigerrimi coloris, verum in medio secundum longitudinem habent maculam albam sesquidigitum longam: Cauda quoque tota nigra: reliquum corpus coloris uranici: crura subcærulea. Oculorum pupilla subnigra, albo subflavo. Nidificat in altis arboribus *Acaya*, idque libenter prope ædes. Nidos egregios exstruunt hæ aves, cylindraceæ figuræ, & appendunt magno numero extremitatibus ramorum; qui constant è virgultis. Clamant fere ut picæ variæ nostrates.

IVPVIVBA seu IAPV Brasiliensibus, ejusdem formæ cum præcedenti, & eodem modo in eadem arbore nidificans (una est fæmina alter mas) cauda paulum breviori. Corpus habet totum nigerrimis pennis vestitum: in vtriusque alæ medio maculam flavam digitum longam; in extremitate dorsi & prope anum tota est flava (vidi quoque totaliter nigras, dorso sanguinei coloris) cauda inferius ab exortu ad medietatem flava, reliqua medietas nigra, superius nigra in totum, solum in ea ad latera utraque usque ad medium pennam habens flavam. Crura nigra & pedes. Rostrum sulfurei coloris: oculi Sapphyrini, pupilla nigra: linguam cæruleam habet anterius fissam seu duplicatam. Prope ædes domini Ingenii *Tapucurai* arbor *Vti* sita, in qua plus quam quadringenti nidi harum avium pendent, maximoque numero sunt hæ aves, quæ ter quotannis ibi pullos excludunt: nidus autem quilibet ex arido gramine & pilis equinis aut suillis mixtis est compositus, coloris fusci, figura cucurbitæ angustæ cum suo alembico, longus in totum sesquipedem circiter, & ab infimo ad unum pedem altus, cavus ut bursa, reliquum superius ad semipedem simplum est & sua extremitate pendet à ramulo extremo: omnes autem nidi ex ramulis minimis extremis arborum dependent.

SAYACV Brasiliensibus, Avis Fringillæ magnitudine: totum corpus vestitur pennis coloris è cinereo & thalassino mixti; in alis autem & dorso thalassinum admiscetur ita ut Sole illustratæ egregie splendeant; rostrillum nigrum, oculi quoque nigri in totum.

ANI Brasiliensibus; Avis Turdellæ magnitudine, totaliter nigra, pennis, rostro, oculis, pedibus. Caudam longam erectam habet, sex digitos longam: Rostrum altum, latum, digitum aut paulo plus longum: inferior pars directa fere, superior alta, lata, semilunaris figuræ & compressæ, ita ut acumen fere superius habeat. Crura & pedes satis exiles, & in iis quatuor digiti, duo anterius, duo posterius versi more psittacorũ. Clamat elata voce *yiiiiy* uno tono, in medio elevatiori. Frequentes sunt in silvis omnibus, verum cibo inutiles.

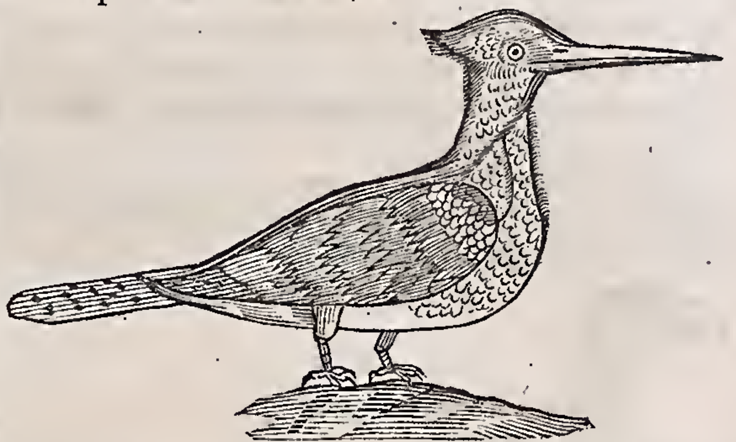
GVIRA GVAINVMBI Brasiliensibus Tupinambis; avis magnitudine columbæ ad visum, quia plurimas plumas habet, sed revera corpus non superat magnitudinem Turdelæ. Caput paulo majus habet quam Turdela, rostrum nigrum, duos circiter digitos longum, cujus superior pars paulo longior inferiore. Est autem rostrum superius & inferius in utroque latere serratum instar serræ, inservitque dentium loco. Crura habet brevia, haud multum digitum excedentia, nigra; quatuor in pedibus digitos, quorum unus retrorsum vergit, tres antrorsum, sed primus versus inte-

ſus interiorem pedis partem brevior, medius longiſſimus, & tertius iterum brevis, ſed non æqualis cum reliquis exortus: primi enim exortus eſt ad pedem, ſecundi itidem, tertii vero prope tertium articulum medii; habetque primus tres, ſecundus quatuor, tertius itidem tres articulationes; qui retrorſum vergit duas. Vngues nigri deorſum incurvati. Cauda longiſſima, directa pennis paucis rectis, digitum circiter lata, ſed decem longa: & quidem duæ tantum pennæ extremam caudam conſtituunt, quæ ad duos digitos plumis carent, in extremitatibus autem rurſus plumas habent ad duos digitos. Corpus totum ſex circiter digitos longum eſt. Pennæ elegantiſſimæ: nimirum in capite quaſi mitram gerit ex pennis Sapphyrinis, quæ prope exortum roſtri Turcoidis colorem referunt: in medio autem hujus mitræ macula viſitur nigra magnitudine groſſi miſnici. Infra oculos (qui flavi ſunt, pupilla nigra) etiam nigras pennas habet Sapphyrinis mixtas: guttur inferius, totum pectus & totus venter obſcure luteum habet colorem; ſuperior colli pars, totum dorſum, alæ & cauda viridis ſeu graminei eſt coloris, ſed cui (præſertim in alis & cauda) thalaſſinus admixtus, ut in collis anatum & pavonum: à genibus ad ventrem crura ſuperiora pennis virentibus ſunt prædita. In medio collo inferius quaſi pro inſigni gerit tres vel quatuor pennulas nigras & circum eas Sapphyrinas, quæ maculam quandam ſeu notam conſtituunt.

CAP. III.

Jaguacati guacu. Mitu. Mituporanga. Ibijau.

IAGVACATI GVACV Braſilienſibus, *Papa peixe* Luſitanis, nam piſcibus victitat. Avis Turdelæ magnitudinem æquat; figura corporis ut Picus major. Roſtrum habet nigrum, rectum, & in extremitate acutum, tres ferme digitos longum: oculos nigros & crura breviſſima nigra; ſuperiora crura ex parte carent plumis; in pedibus digitos quatuor, (unum retrorſum) inæqualis longitudinis, duo enim verſus exteriora pedis breves ſunt, tertius interior longe breviſſimus & remotior. Vngues nigri. Cauda duos digitos longa; excedens alarum fines. Pennæ totius corporis ſuperiores, nimirum in capite, collo, alis, cauda ſunt ferruginei coloris & ſplendentis: circa collum tranſverſim annulum habet ex albiſſimis plumis; guttur, inferius collum, pectus & totus venter pennis veſtiuntur albis, prope utrumque oculum etiam maculam habet ex albis pennis: in cauda autem albæ pennæ interſeruntur guttatim, ut & in alis, ſed quæ vix videntur, niſi cum alas explicant & volant.

MITV vel MVTV Braſilienſibus dicta avis ex Phaſianorum eſt genere, major gallo gallinaceo. Corporis longitudo à collo ad exortum caudæ eſt x. digitorum: colli longitudo ſex

digito-

digitorum; totaliter nigris pennis est vestita, excepto ventre & sub ano, ubi brunni coloris est, fere ut perdix. Tenuiores sunt pennæ ad collum, caput, & in pectore, & holosericeum villosum nigrum pulchritudine æquant. In summo capite habet pennas nigras complicatas in planissimam quasi mitellam, ut nesciens vix possit agnoscere, quas irascens aut etiam alias in cristam erigit. Rostrum habet insigne, non crassum, incurvatum, sesquidigitum fere longum; inferior pars ejus parva, superior ferme quadruplo major. Rostrum autem coloris est egregii incarnati, versus acumen tamen albicat. Crura habet gallinacea decem digitos longa, nimirum quatuor à pedibus ad genua, & sex superius, atque hæc vestita pennis nigris: digitos item quatuor gallinaceos, qui in exortu usque ad primam juncturam cuticula sibi invicem annectuntur, ut in aliis quibusdam avibus. Caudam habet pedem longam instar gallo-pavi, quam semper in latum movet, *Kit, Kit*, clamando, ut illi. Caput bene formatum, anserini magnitudine: collum sex circiter digitos longum: oculos habet magnos, egregios, nigros; & pone aures maculam cutaceam albescentem ut gallinæ. Mansuescit facile. Lubenter in alto sedet ut gallo-pavi, scanditque arbores, ut illi. Carnem denique habet admodum bonam.

Reperitur & alia ejusdem species, quam *Mituporanga* vocant Brasilienses, solo rostro & pennis capitis differens; hæc rostrum habet haud longum, satis crassum, non tamen ita altum ut *Mitu* neque sic lunatum: ejus extremitas utrobique nigra, reliquum totum crocea cute vestitum: qualem & circa oculos habet. Oculi nigri egregii: collum & caput nigerrimas habet plumas instar holoserici; & in summitate capitis crispatas atque cochleatim tortas habet pennas usque ad initium colli; has erigere in cristam crispam potest. Reliquum totius avis nigrum, cui nigredini hinc inde aliquid viridis transplendet. Circa anum albas obtinet pennas. Crura cinerea, figura ut Mitu: Cauda nigra, sed extremitates illius pennarum albæ. Et hæc quoque avis optime mansuescit.

Ibiiau Brasiliensibus, *Noitibo* Lusitanis: Avicula Hirundinis magnitudine: Caput habet latum & compressum: oculos magnos, elegantes, nigricantes, pupilla atra splendente ellypticæ figuræ, exterius autem oculos ambit circulus ex albo flavescens. Rostrillum minimum habet quod non excedit crassitiem dentis aranci, nec tam est longum: nares tamen patentes in rostro: os amplissimum quod clausum non potest videri, at quando rostrillum aperit, os ad oculos diducere potest, ita ut digitum fere sit amplum; linguam habet minimam. Crura alba, & secundum corporis molem parvula, vix semidigitum longa; quatuor in pedibus digitos, tres anterius, quartum retrorsum versum, unguibus incurvatis nigricantibus. Secundum longitudinem in unguiculo digiti medii cujuslibet pedis versus interiora habet pinnã quasi multipliciter sectam seu dentatam, videturque unguiculus quasi plumatus versus interiora, sed non sunt plumæ, verum cutacea materia & aspera. Caudam habet elegantem, quam in latum potest explicare, duos digitos longam, cum cujus extremitate etiam alæ desinunt. Pennas in toto inferiori corpore habet ex albis & nigris mixtas ut Nisus: in capite, dorso, alis & cauda nigricant, & albedo inspersa grata varietate: nonnihil quoque flavedinis albedini admixtum;

 mixtum;

albedini admixtum: uno verbo, nigra eſt & punctulata ſubtiliter hinc inde.

Reperitur & ſpecies hujus magnitudine Noctuæ, ejuſdem coloris & conformationis. Os quando aperit, pugnum humanum facile admittit.

CAP. IV.

Guainumbi variæ ſpecies.

GUAINUMBI quæ & *Guinambi*, item *Aratica* & *Aratarataguacu* vocatur à Braſilienſibus, à Luſitanis *Pegafrol*, à noſtratibus poteſt appellari **Bloemen-Specht**. Hujus autem multæ hic reperiuntur ſpecies.

Prima: Totius corporis aviculæ longitudo ab initio capitis (ubi roſtrum eſt inſertum) ad exortum caudæ, duorum digitorum: Capitis magnitudo una cum pennis magnitudinem ceraſi dulcis mediocris æquat; colli longitudo tres quartas partes digiti, corporis longitudo unius digiti eſt & quadrantis. Magnitudo autem corporis cum pennis olivã grandem vix æquat. Roſtellum habet ſeſquidigitum longum, ſubrotundum, æquale, tenue & valde acuminatum, rectum, paululum tamen verſus extremitatem deorſum verſum; color hujus niger, excepta inferiori parte prope exortum ubi ruſeſcit: linguam habet duplicatam ſeu biſectam, tenuiſſimam inſtar ſeriei fili tenuiſſimi, albam, longam, ita ut illam longe extra roſtellum poſſit exſerere: Ocellos parvos nigros; crura & pedes minimos breveſque, nigri coloris; in pedibus quatuor digitos, tres anterius, unum poſterius verſum, longis, ſemilunaribus, acutiſſimiſque unguiculis nigris præditos. Caudam habet directam, digitum longam, quatuor ut plurimum pennis conſtantem. Alæ autem quæ duorum digitorum longitudinem habent ad extremitatem caudæ fere pertingunt, pennæ ſingulari arte à natura ſunt compoſitæ. Ab exortu enim alarum ad tres quartas partes digiti circiter duplex ordo pennarum eſt, unus longior altero, & ſuperpoſitæ ſunt ſibi invicem pennæ, quaſi alæ breves ſuper longas. Hinc poſt has pennas, alæ pennæ (quarum circiter decem ſunt) ſequens interior ſemper longior fit antecedente exteriore, ita ut intima ſit omnium longiſſima finem alæ definiens. His alis expanſis volare diu poteſt, ac in aëre quaſi pendula manere; inter volandum ſtrepitum edit inſtar bruchi ſeu rectius *hur, hur, hur*, inſtar rotæ lintcariorum quæ circumvolvitur: admodumque tenues apparent & tranſparentes pennæ alarum expanſarum. Color plumarum aviculæ per totum caput, collum ſuperius & ad latera, per dorſum totum & initio alarum eſt reſplendens mirifice nec à pictore bene exprimi poteſt; nam viriditati qualis in Pavonum & Anatum collo, aureus, igneus, flavus mire admixtus eſt, ita ut Sole illuſtrante mirifice ſplendeant. In gutture, inferiori collo, pectore & toto infimo ventre, cruribuſque ſuperioribus albæ ſunt pennæ, quibus in collo inferiori, eximii coloris ſimul ſparſim admixtæ, in ventre albis ſubjacent nigræ. Alarum initium miro colore conſtare dixi, reliqua pars tota brunna eſt ſeu ſpadicei coloris ſplendentis. Cauda pennis conſtat coloris inſtar chalybis politi cæruleſcentis. Victitat floribus ſolum, ideo capta viva detineri non poteſt, ſed moritur. Frequentes autem in floribus arboris quæ menſe Ianuario potiſſimum floret, & poteſt aliquis vel ſexaginta uno die ſclopeto figere: inveniuntur & ſuper aliis arboribus variis. Toto autem anno, magno numero in ſilvis inveniuntur & præſertim matutino tempore ingentem ſtrepitum excitant. Non autem canunt, ſed clamant *Screp, Screp, Screp*, uno ſono & continenter, fere ut paſſeres. Volantes velociter alas movent, & cum vix videantur & per longum temporis ſpaciũ in aëre velut quietæ vel ſe moventes hærere poſſunt alarum ope. Flores roſtellis carpunt inter volandum. Nidum faciunt in ramis arborum ſolidi Hollandici magnitudine. Ova ponunt albiſſima teſta, duo ut plurimum, ovalis figuræ, piſo haud majora.

Secun-

Secunda: pulchrior priori, ejusdem magnitudinis & figuræ. Rostellum tamen brevius, nimirum duas tertias partes digiti longum, ejusdem figuræ & coloris cum priore; lingua eadem, ut & ocelli, crura, pedes, caudæ & alarum figura. Plumarum color in capite, collo superiori, dorso, alis, cauda similis priori; at in gutture seu collo inferiore, toto pectore & infimo ventre usque ad extremum corporis, tam eleganti & splendente viriditate cum aureo colore transplendente sunt plumæ, ut mire resplendeant. Prope anum macula est satis magna (respectu aviculæ) constans plumis candidissimis.

Tertia; minor reliquis omnibus. Ab initio capitis, seu exortu rostri ad exortum caudæ duos & semis digitos longa; collum unum digitum fere longum: caput haud magnum; corpus sesquidigitum longum: rostellum paulo plus digito longum, nigrum, subrotundum, acutum ac fere rectum. Crura & pedes ut reliquarum. Pennarum corporis & alarum etiam eadem dispositio, sed color diversus. Caudam longiorem habet reliquis omnibus, paulo plus tribus digitis longam, pennis constantem, quarum ea quæ exortui ejus vicinior, brevior, secunda semper longior: estque cauda furcata, & avicula volans eam in duo amplissima cornua expandit, ita ut extremitates cornuum sesquidigitum à se invicem distent. Totum caput & collum hujus aviculæ ex nigro sericeo colore elegantissime cæruleum transplendet, ut in collo Anatum. Totum dorsum & pectus viride aureum & thalassino transplendens ut in secunda specie, atque etiam prope anum talis macula est è plumulis albis. Alarum color epaticus est. Cauda ex nigricante cœrulescenti instar poliri ferri cœruleo imbuti.

Quarta, paulo minor tertia: corporis figura & plumarum dispositio eadem; sed alio colore; nec non differens rostro & crurum colore. Rostellum sesquidigitum longum, deorsum incurvatum instar ensis Polonici; subrotundum, ubique æqualis crassitiei & in extremitate acuminatum; superior ejus pars nigra est, inferior flava, excepta extremitate quæ etiam nigricat. Caput superius, collum superiori parte, ut & alæ, colore sunt ut prima species, guttur, collum inferius, totum pectus & infimus venter ex albo rufescentis sunt coloris. Caudam habet plus digito longam, desinentem cum fine alarum, constatque pennis ex nigricante virescentibus, quæ in extremitatibus albæ. Crura eodem modo disposita habet ut cæteræ species, sed haud nigra, verum alba seu flavescentia, similibus digitis, & unguiculis semilunaribus acutis & nigris.

Quinta, magnitudine par tertiæ speciei: Rostello nigro, paulo plus quam digitum longo, & paulum deorsum incurvato, ocellis nigris, uti & cruribus & pedibus. Guttur, collum inferius & totus venter nigris holosericis vestiuntur pennis; cui nigredini quasi paulum cœrulei transplendet: prope anum macula est albis plumulis. Extremitates autem nigri, nimirum ad latera colli, pectoris & ventris mire thalassino, aureo & viridi mixti resplendent. Totum caput superius, collum superius & totum dorsum ornantur pennis, aureo, igneo & viridi mixtis, ut & initium alarum. Reliquum alarum ferreum est seu fuscum. Cauda paulo plus digito longa, eleganter brunnis, cui cœruleus transplendet, pennis constat, circa oras autem pennæ illæ habent colorem qualem chalybs politus cœrulescens.

Sexta, quintæ magnitudine par. Rostellum habet paulum curvatum, digitum longum, inferius album, superius nigrum. Totum caput, collum, dorsum & venter ac initium alarum insignis coloris resplendentis pennis vestiuntur, nimirum plurimo aureo, dimidio fere igneo & minimo viridi mixto. In summa splendet ut Sol. In ventre pennæ albæ paucæ mixtæ. Crura nigra sunt. Alæ nigricantes. Cauda sesquidigitum ferme longa, elegans & lata, constans pennis quibusdam insignis illius coloris, quo reliquum corpus, quædam ex viridi & aureo mixti coloris & per oras albæ, quædam in uno latere seu medietate albæ, altero virides cui transplendet aureus.

Septima, paulo minor quinta & sexta specie. Rostellum habet non omnino digitum longum, coloris per totum corpus cinerei fere ut passer, cui hinc inde mire resplendens rubrum instar Rubini perlucet.

Octava: omnium elegantissima. Rostellum rectum, nigrum habet, semidigitum longum; linguam longam duplicatam: magnitudo & conformatio est ut secundæ speciei. Totum caput superius & collum superius miro rubini colore fulgent ac si rubinus radiis solis illustraretur; Guttur autem & collum inferius merum aurum Hungaricum politum & radiis solis illustratum exhibent, ita ut impossibile sit perfecte similitudinem horum colorum reddere, multo minus à pictore repræsentari. Initium dorsi holoserica nigredine tectum est, reliquum fuscis pennis, quibus tamen aliquid obscuræ viriditatis admixtum. Totus infimus venter ejusdem cum dorso coloris pennis vestitur; alæ fusco ut in reliquis speciebus: prope anum maculam habet albam. Crura exilia nigra. Cauda digitum & paulo plus longa pennis constat brunnis rufescentibus *(feulemort)* quæ in extremitatibus per oras fuscescunt. Cauda lata, quam inter volandum egregie explicat. Alarum extremitas cum cauda desinit.

Nona, figura & magnitudine ut prima. Rostellum superius nigrum, subtus ruffum. Totum

tum corpus exceptis alis, insigni illa splendet viriditate cum aureo transplendente quasi secunda species in ventre. Alæ fuscæ. Cauda digitum longa, latiuscula, pennis constans coloris ut ferrum politum cærulescens.

Annotatio. Mentionem feci hujus aviculæ in descriptione Americæ l.v.c.17. ubi & iconem illius addidi qualem dederat Car. Clusius. itemque lib. xv. cap. 7. Sortitur autem varia apud Brasilienses nomina præter generale *Guajnumbi*, ut *Guaracyaba*, id est, radius Solis, & *Guaracigaba*, id est, capillus Solis. Fr. Ximenes scribit à Mexicanis appellari *Huitzitzil*. Avicula est, inquit, quæ habet plumas pictas variis coloribus, è quibus mixtis & compositis cum artificio & admirabili industria faciunt barbari imagines sanctorum & aliarum rerum, atque ita conjungunt ut optime similitudinem repræsentent. Hujus aviculæ ea natura est & proprietas, quod non diutius vivat, quam flores plantarum durant, cujus melle victitat, quibus decidentibus, rostello suo se affigit arborum truncis, & sex mensibus ita immota manet, donec flores renascantur: quod tam multis testimoniis confirmatur ut de eo dubitari non debeat. Ajunt pulverem hujus aviculæ haustum curare arthritidem coralloïdem. Hæc ille. Vidimus plures ejusmodi icones artificiose ex hujus aviculæ plumis concinnatas ita dextrè ut coloribus pictæ viderentur; si autem Soli obvertas mirabiliter splendent.

CAP. V.

Iacupema. Iacamacaij. Iacurutu. Soco. Matuitui.

IACV-PEMA Brasiliensibus: Phasiani est species; paulo major gallina, minore domestica nostrate. Caput illi gallinaceum haud magnum; rostrum gallinaceum; oculi nigrescentes, collum septem circiter digitos longum; corporis autem longitudo ab exortu colli ad exortum caudæ novem circiter digitorum. Caudam haber longam & latam, longam nimirum pedem. Crura longa, superiora plumis vestita & quinque digitos longa, inferiora tres aut paulo plus: In pedibus quatuor digitos gallinaceos, quorum medius è tribus anterioribus duos digitos longus. Plumis tota avis vestitur nigris, quibus brunni aliquid admixtum. Ac capitis quidem plumas in cristam erigere potest. Cinguntur que illæ nigræ plumæ aliis albis in ambitu. Guttur sub capite & ad sesquidigiti longitudinem in collo plumis nudum est & rubra cute tectum. Collum totum inferius plumulis albis in nigris dispersis est variegatum, ut & totus infimus venter ac alarum medietas posterior: superiora crura & cauda solis nigris constant, cui aliquid brunni mixtum. Crura inferiora & pedes elegantis rubri coloris. Cicurantur. Carnem habent bonam. Hæc avis à clamore suo nomen accepit, clamat enim *Iacu, Iacu, Iacu.*

IAMACAII Brasiliensibus, Avicula Alaudæ magnitudine. Corpus tres digitos longum, collum plus digito, crura duos digitos, cauda fere quatuor. Caput habet parvum: rostrum digitum longum, directum, paulum deorsum inclinatum, acutum, nigrum quidem, at inferius prope exortum paululum cærulescens. Caput nigris vestitur pennis, uti & collum inferius, superius luteis: totum dorsum, pectus & infimus venter luteis, alæ nigris, in quorum medietate albæ insertæ, quæ maculas albas faciunt, in qualibet ala unam: ad exortum alarum tranversim per dorsum rendit nigra macula: Cauda etiam nigra. Crura & pedes fusci. Elegans est avis.

IACV-

IACURUTU Brasiliensibus, *Bufo* Lusitanis, Noctua est: magnitudine æquat Anseres: caput habet rotundum instar felis: rostrum aduncum, nigrum, superiori parte longius: oculos magnos, elatos, rotundos, & splendentes instar crystalli; in quibus interius circulus flavus versus extrema apparet: Latitudo oculorum aliquanto major grosso Misnico. Prope aurium foramina plumas habet duos digitos longas, quæ instar aurium in acutum desinunt & attolluntur. Cauda lata est; neque alæ pertingunt ad illius extremitatem. Crura pennis vestita usque ad pedes: in quibus quatuor digiti, tres anterius, unus posterius versus, atque in quolibet unguis incurvatus niger, plus quam digitum longus, & acutissimus.

Pennæ totius corporis variegatæ è flavo, albo & nigricante pereleganter.

ANNOTATIO. Habes duas tresve Icones ejusmodi noctuarum, ut ita dicam, auritarum, & satis eleganter expressas, majori mole, Ornitologiæ lib. VIII. cap. 2. pagina 509. Itaque descriptiones conferre haud difficile est futurum.

SOCO Brasiliensibus, avis aquatica, cujus multæ hic observari possent species; hæc cujus Iconem addimus, magnitudinem habebat Ardeæ minoris. Rostrum obtinet rectum, nigrum, & in extremitate acutum, duos & semis digitos crassum, ubi crassissimum. Caput illi instar Ardeæ, uti & collum pedem ongum: oculi nigri circulo aureo: alæ & cauda simul desinunt: cauda enim brevis, nec supra quinque digitos longa: crura satis longa: superiora quippe quatuor & inferiora totidem digitos: in pedibus porro quatuor digitos, videlicet tres anterius, unum posterius versum. Crura autem superiora ad medietatem sunt nuda pennis: cætera fusca cute tecta. Caput & collum brunnis quidem pennis, sed quæ punctulis nigris variegatæ sunt, vestiuntur. Per totum collum inferius ad pectus usque tendit linea plumis albis, nigris & brunnis mixta. Dorsum & alæ nigris quidem, sed quæ minutissimis punctulis flavescentibus variegatæ sunt, vestiuntur; venter quoque ad eundem modum: sub alis denique nigræ & albo maculatæ sunt pennæ.

MATUITUI Brasiliensibus, Avis Alaudæ magnitudine. Rostrum habet rectum, nigrum quidem, at in exortu inferius croceum: oculos elegantes nigros. Totum caput superius, collum, dorsum, alæ & cauda superius coloris sunt obscure grysei, & remiges alarum nigricantes. Caput inferius, guttur, pectus & infimus venter albicant, ut & crura superiora, quæ mediam partem pennis vestita, more avium aquaticarum. Supra exortũ rostri in fronte maculam habet albam, & annulum albũ circa collum, & inferius semiannulum obscure grysũ, huic contiguum: nam guttur totum album est, collum superius totum obscure gryseum. Crura sunt sublutcola; digiti autem pedum aliquid fusci admixtum habent. Tres solummodo digitos habet in pedibus, omnes anterius versos, qui in exortu cute ex parte junguntur: unguiculi nigri.

Avis hæc ad littora maris & ripas salsorum fluminum discurrit.

CAP.

CAP. VI.

Iabiru. Iabiru guacu. Manucodiata.

IABIRU Brasilienſibus, Belgis vulgo *Negro.* Avis hæc magnitudine ſuperat Cignum. Corpus illius quatuordecim digitos longum: collum totidem, & brachii humani habens craſſitiem. Caput ſatis magnum, oculi nigri, roſtrum nigrum directe extenſum, & ſuperius verſus extremitatem paulum incurvatum; undecim digitos longum, duos & ſemis latum, ver-

ſus exteriora acuminatum; eſtque ſuperior roſtri pars paulo altior & major inferiori. Caret lingua & ſub gutture ingluviem habet mediocris magnitudinis. Crura longiſſima, duos nimirum pedes: ſuperiora enim unum pedem & digitum longa, & mediam partem pennis nuda; inferiora undecim digitos. Sunt autem crura recta, nigricantia, & quaſi ſquamata, digitum medium craſſa. In pedibus digiti quatuor, tres anterius, unus poſterius verſus; quorum medius quatuor digitos longus, cæteri paulo breviores. Tota avis veſtitur albis pennis inſtar cigni aut anſeris. Collum fere totum, nimirum octo digitorum, longitudine à capite numerando, caret pennis; ac hujus medietas cum capite tegitur nigra cute, reliqua alba cute. Sed puto in cute hæſiſſe pinnulas albas, & fuiſſe abreptas. Cauda lata deſinit cum extremitate alarum.

IABIRU GUACU Petiguaribus, *Nhandu apoa* Tupinambis: Belgis **Scurvogel**, Roſtrum habet magnum, ſeptem & ſemis digitos longum, in extremitate teres & inferius incurvatum; caret lingua & roſtrum inferius canum eſt. In ſummitate capitis mitram oſſeam coloris albi & cinerei mixti gerit. Oculi nigri & pone eos aurium foramina ampla. Collum decem digitos longum, cujus medietas, uti & caput, plumis, at cute ſquamoſa cinerea eſt tecta, cujus ſquamæ albicant. Corpore æquat Ciconiam; caudam habet brevem & nigram, cum qua alæ deſinunt. Crura ſuperiora ex parte albis veſtita pennis, cætera tota cinerea, & quidem ſuperiora crura longa ſunt digitos octo, inferiora ſex aut paulo plus: digiti pedum quatuor ut in priore. Totum corpus & collum albis veſtitur pennis & à collo longiuſculæ pennæ propendent

pendent & circum. Alæ albæ, remiges illarum pennæ nigræ, rubini colore transplendente in nigro. Pellis detrahitur huic avi ac caro ejus cocta comeditur; pinguis est & sicca, boni saporis, præsertim si cocta butyro frixetur. Comedi sæpissime.

MANUCODIATA, & quidem Rex creditus; ad aspectum columbam, sed revera hirundinem æquabat. Caput habet parvum, oculos parvos, rostrum rectum, satis crassum, acuminatum, sesquidigitum longum: collum digitum longum; corporis autem longitudo à collo ad caudæ exortum vix trium digitorum & semis. Alæ supra septem longæ; cauda lata & sex digitos longa. Crura duo habet, quodlibet inferius duos digitos longum; quatuor digitos in pedibus, tres antrorsum, unum retrorsum versum more communi; medius anteriorum paulo longior cæteris; posterior etiam satis longus; quilibet ungue lunato seu adunco accipitrino forti præditus. Suntque crura & pedes satis crassi ac ad rapinam comparati. Alæ & cauda pennas habent latas & fortes digiti latitudine. Totum dorsum, infimus venter, alæ, cauda elegantis sunt brunni coloris; superius ad rostrum pennulas habet holosericum leve referentes, viridi & fusco mixtas; inferius ad rostrum similes nigri coloris. Collum superius flavi seu aurei est coloris, inferius viridis cum aureo transplendente. Pectus saturate brunnum; sub alis in lateribus inter alas & crura, exoriuntur multæ pennæ, pedem plus vel minus longæ, elegantis structuræ, quæ supra caudam longe extenduntur: sunt autem prope exortum flavi seu aurei coloris, reliqua ex albo flavescentes, brunno umbratæ seu dilute intermixtæ: inter has pennas duo quasi fila extenduntur, quodlibet longum duos pedes & amplius, ac versus extremum incurvata, obscure brunni coloris. Crura fusca sunt, unguibus magis albicantibus. Rostrum coloris est ex viridi & cæruleo mixti, versus acumen tamen albicans. *Hæc est illa avis quam alii Paradiseam vocant: cujus aliquot reperiuntur species.*

CAP. VII.

Guirapunga utraque. Guiraquerea. Jacamaciri. Cariama.

GVIRAPUNGA Brasiliensibus; Avis cujus sonus longe auditur; Turdelæ majoris magnitudinem superat & columbæ fere æquat. Rostrum habet digitum longum & latum, anterius acutum, cujus superior pars paulum prominet super inferiorem, ac deorsum est incurvatum, nigrum, naribus patentibus. Os illi amplum quod aperire potest usque sub oculos, ita ut oris apertura cum rostro triangulum formet. Linguam habet brevem: oculos è nigro cœrulescentes. Sub gutture autem, quod latum habet, & in collo inferiori, multas digitum longas propendentes particulas carneas nigras habet, figura spiculi hastæ, vel quasi ligulæ. Caput obscure brunnis pennis vestitur. Totum collum, pectus, venter, dorsum & crura superiora leucopæis teguntur pennis, quibus (potissimum in dorso) nigricantes admixtæ, ac versus caudam etiam virescentes. Caudam habet tres digitos longam, leucopæis ac nigricantibus pennis pauca viriditate admixta. Alæ (non multum post exortum caudæ desinentes) in initio sunt nigræ, reliquam partem nigricantes, quibus obscure virescentes pennæ admiscentur.

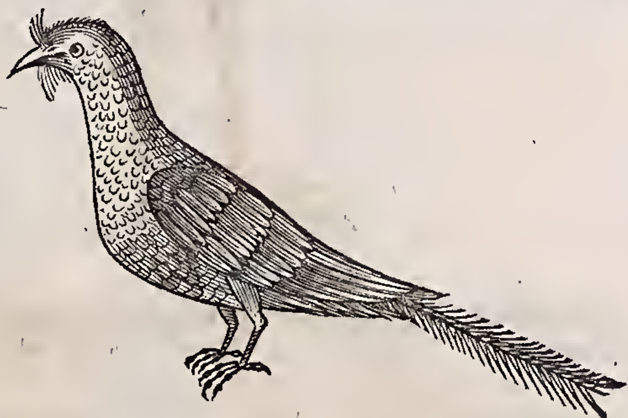
Crura inferiora nigricant, suntque plus digito longa; digitos quatuor habet cum cæteris communes, nigris unguibus. Pectus bifidum est, seu convallem habet per medium secundum longitudinem; tracheam amplam, unde etiam fortem clamorem potest edere. Duplicem autem sonum edit promiscue, una vice quasi quis securi percuteret cuneum ferreum in silva *(cock, cick,)* altera autem quasi quis campanam fissam tangeret *Kur, Kur, Kur*, &c. Clamat autem solum media æstate, Decembris & Ianuarii initio per quinque aut sex septimanas, reliquis mensibus non auditur; unde Lusitanis *Ave de verano* vocatur.

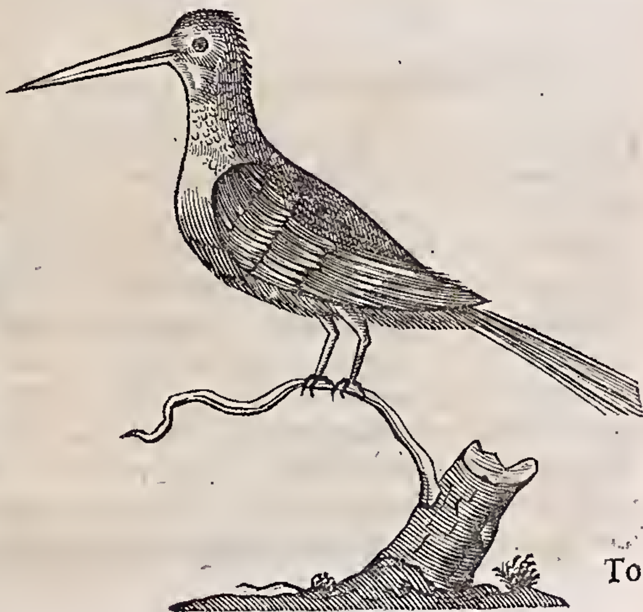
GVIRA PVNGA fœmina; Turdelæ nostræ majoris magnitudine est & figura & eodem modo carnosa. Caput habet latiusculum, rostrum quoque latum, haud longum, oris hiatus amplus quando aperitur. Rostrum nigrum. Oculi satis magni. Cauda tres digitos aut paulo plus longa, nec alæ ad illius finem pertingunr. Tota avis vestitur pennis nigricantibus, quibus fuscæ & dilute virentes sunt mixtæ: magis tamen fuscus est in dorso color, in gutture, pectore, & ventre magis dilute virens & mixtus ut nostræ turdelæ. Avis est pinguis & copiosæ carnis. Crura & pedes nigricant, cætera nihil differunt à communi norma.

GVIRAQVEREA Brasiliensibus; Avis Alaudæ magnitudine, sed quia longas alas & caudam habet multo longiorem, videtur major. Caput latum, compressum ac satis magnum habet, oculos magnos & nigricantes; rostellum parvum, triangulare, compressum & superiore parte aduncum: os amplum, longe amplius rostro, quod apertum triangulum efformat. Ad utramque autem extremitatem rostri superioris ad latera digiti fere longitudine, in quolibet decem aut duodecim circiter setas crassas suillas habet protensas anterius & ad latus. Corpus haud longum, sed rotundum fere est. Pedes quatuor digitis more communi constant, quorum medius longior reliquis; & unguiculo suo (quos omnes habet nigros) pectine corneo subtiliter serrato dotatus est. Alas longas habet, nimirum semipedem. Cauda octo digitos longa, constans in extremitate duabus pennis longioribus reliquis. Tota avis ex fusco cinerei coloris cum maculis obscure flavis aut albicantibus mixtis more Nisi. Circa totum collum autem pone caput annulum habet obscure aureum. Crura cinerea seu fusca. Digiti exigua pellicula connectuntur, non ita lata ut in anatibus, nam non est avis aquatica.

JACAMACIRI Brasiliensibus, Avis Alaudæ magnitudine. Rostrum rectum, acutum, nigrum habet, duos digitos fere longum: linguam brevem: oculos cœruleos: Alas breves quæ paulo post exortum caudæ desinunt. Cauda autem tres & semis digitos fere longa, recta, septem aut octo pennis constans. Crura superiora pennis vestita, inferiora nuda, cute flava & viridi mixta. Pedes itidem. In quolibet pede quatuor habet digitos, duos anterius, duos posterius versos; estque uterque interior, tam anterius, quam posterius, dimidiam tantum partem longus præ exterioribus: Unguiculi nigri.

To-

Totum caput, collum superius, totum dorsum, alæ, cauda superius coloris sunt viridis cum aureo & igneo mixti, ita ut mirifice resplendeat; ejusdem coloris annulus etiam circumdat collum. Sub gutture autem, in pectore & infimo ventre & sub cauda obscure flavi coloris est, ut cera vetusta.

CARIAMA Brasiliensibus, Avis Ardeæ majoris magnitudine; ex aquaticarum est genere: in capite super exortu rostri cristam plumatam gerit nigram cinereo mixtam, erectam. Rostrum breve, superius paulo aduncum, ex obscuro flavo fuscum. Oculos habet elegantes aureos, pupilla nigra, longis superciliis nigris. Alæ desinunt paulo post exortum caudæ. Crura habet longa, superius mediam partem pennis vestita, cætera nuda & obscure flava: digitos tres in pedibus, medium longissimum, exteriorem breviorem, interiorem adhuc breviorem. Suntque digiti ad partem cute connexi. In postica parte pedis digitum parvum habet, altiori loco positum, & calcaneum rotundum more Struthionis. Ungues digitorum breviusculi, lunati, fusci. Totum corpus pennis vestitur gryseis seu cinereis fusco undatis, ut in falconibus, & obscure flavo mixto: extremitas alarum & caudæ fusca est, obscure flavo & gryseo undata: in pectore & inferiore ventre plus habet grysei. Caudam demissam, collum erectum gerit. Clamor ejus instar gallo-pavi fæminæ & longe auditur. Carne est valde probata.

CAP. VIII.

Guara. Urutaurana. Maguari. Guarauna. Ajaia. Picui pinima. Pica cureba. Tuidara. Guacu guacu. Tapera.

GVARA Brasiliensibus (in Marahoon frequentissima & Rio de Ieneiro) avis est aquatica & terrestris, Albardeolæ magnitudine. Rostrum habet ensis polonici figura, longum, ex albo subcinerescens: oculos nigros. Collum & corpus instar Albardeolæ. Alæ desinunt cum cauda, quæ brevis & demissa. Crura longa, quorum superior medietas pennis vestita, reliqua nuda: digiti pedum quatuor communi modo, longiusculi, brevibus unguibus, prope exortum cute inter se connexi: crura autem nuda cum pedibus coloris ex albo grysei, uti & rostrum.

Tota avis vestitur pennis elegantis coloris coccinei; remiges tantum alarum nigras habent extremitates. Hæc avis primum exclusa coloris est nigricantis, hinc evadit cinerei, deinceps albi, sensim autem rubescere incipit & secundo ætatis anno coloris est in totum, quem *Columbin* vocant, quoque magis senescit elegantissimum illum colorem coccineum acquirit. Victitat piscibus, carne, adjuncta semper aqua.

Brasiliani è plumis hujus avis varia componunt corporis ornamenta.

VRUTAURANA Brasiliensibus, & *Vrutavi cuquichu Caririri*, Avis Aquilæ magnitudine. Rostrum habet nigrum, cujus superior pars adunca, prope exortum tamen flavum; oculos elegantes aureos, pupilla nigra; quos cuticula cinerea obducere potest, licet palpebras non claudat. Caput aquilinum quidem, sed superius compressum seu planum, in cujus summitate duas habent pennas nigras, duos circiter digitos longas, cum duabus parvulis ad latus quodlibet: illas autem quando vult in altum surrigit, atque iterum componit. Alæ paulo post exortum caudæ desinunt. Cauda ei lata instar Aquilæ.

Caput superius fuscis tegitur pennis, quarum oræ subflavescunt: totum collum superius & ad latera brunnis (ut perdix:) totum guttur cum collo inferiori est album, ita tamen ut

albedo ad latera pennis nigris sit variegata. Totum pectus & infimus venter, crura superiora & inferiora usque ad pedes pennis vestiuntur albis, quibus nigræ squamatim admixtæ sunt. Alæ & cauda fusci sunt coloris cum umbra mixti, atque oras habent subtiles albicantes. Remiges alarum pennæ sunt fuscæ & nigris undis variegatæ. In pedibus digitos habet quatuor flavos, unguibus lunatis fuscis. Clamat *Geb, Geb*, ut pullus gallinaceus qui matrem perdidit. Rapax avis, crudam comedens carnem. Projectam sibi avem sive vivam sive mortuam unguibus arripit & rostro egregie deplumat, dein dilacerat & carnem ossaque deglutit; unam harum diu vivam alui in munimento Mauritii ad Flumen S. Francisci.

ANNOTATIO. Icon hujus avis haud male convenit cum Icone Nycticoracis (quam dat Gesnerus; non tamen Nycticoracis veterum, sed vulgo sic dicti circa Argentinam & alibi circa Rhenum, avis piscatoriæ) nisi quod in capite tres pennas habeat.

MAGUARI Brasiliensibus; Avis Ciconiæ similis figura & magnitudine, atque etiam ex parte colore. Collum habet pedem longum; Rostrum rectum, acutum, novem digitos longum; crura longa & nuda ut Ciconia; caudam brevem, cum qua alæ desinunt. Rostrum in exortu ad medietatem usque ex viridi flavescens, reliqua medietas extrema ex cœruleo cinerea. Oculos habet parvos, argenteos, pupilla nigra & circa eos cutem cinnabriam, ac similem etiam inferius prope exortum rostri, seu inter rostrum & guttur: quam more *Senembi*, irascens dependere sinit sub gutture.

Totum caput, collum, & totum corpus albissimis vestitur plumis; ac inferiori parte colli pennæ albæ illæ sunt longiusculæ. Cauda autem quoque alba, at superius nigris aliquot pennis tegitur. Alæ in exortu albis teguntur pennis, sed prope dorsum nigris: nigredini autem persplendet viriditas. Crura sunt rubra ut & pedes, quos cum Ciconia communes habet. Rostro crepitat, ut Ciconia nostras. Caro illius edulis.

GUARAUNA Brasiliensibus, Rusticola aquatica, magnitudine *Iacu*. Rostrum habet teres, paulo deorsum inclinatum, flavum, at in extremitate fuscum, quatuor & semis digitos longum; corporis autem illius longitudo est totidem. Crura superiora mediam partem pennis vestita, sex digitos longa: digiti pedum quatuor ita dispositi ut communiter; quorum medius tres digitos longus, cæteri breviores.

Tota avis pennis vestitur fuscis, multa umbra mixtis. Caput autem & Collum totum ejusdem coloris, & præterea albo punctulatum, ut in Jacu.

Carnem habet satis bonam, quam sæpius comedi.

AIAIA Brasiliensibus, *Colherado* Lusitanis, Belgis **Lepelaer**: Avis figura conveniens cum Europæis, solo colore differens. Anseris magnitudine. Rostro instar cochlearis lato, albo: collo longo, pedibus latis. Tota alba est, sed in dorso & alis dilute incarnati coloris persplendentis. Caro illius edulis, & sæpe comedi. Frequens est ad Flumen S[ti] Francisci, & alibi passim in locis palustribus.

PICUIPINIMA Brasiliensibus; columbæ silvestris species, paulo major Alauda. Rostellum habet columbinum, fuscum: ocellos nigros, circello aureo. Totum caput, collum superius & ad latera, dorsum & alæ pennas habent obscure cinereas seu lividas, oris nigricantibus lunatis. Longiores autem alarum pennæ seu remiges, quæ inter volandum videntur, ruffi sunt coloris, uno latere nigricantes, ut & in extremitatibus. Cauda longiuscula ex pennis constat è cinereo fuscis, quarum & quædam nigræ & medietate exteriore albæ. Venter albas pennas habet oris lunatis fuscis. Crura & pedes columbini albescentes. Carnem habent bonam, & sunt admodum pingues.

PICACUROBA Brasiliensibus, quoque columbæ silvestris est species, coloris cinerei cum ruffo mixti; pedibus & cruribus rubris.

Avicu-

Avicula *(cujus nomen Auctor non prodit)* passeris magnitudine & figura, tota nigra, capite tamen albo, & cauda ex multo nigro & gryseo colore mixta. Clamat *zip, zip*.

TUIDARA Brasiliensibus; Ululæ est species; Germanis *Schleiereule*, Belgis **Kerckuyle**. Capite rotundo, naso elato, & plumis compexis constrato; sub naso rostrum habet aduncum, album: oculos autem nigros. Tota avis faciei superficies, cordis, uti pingitur, habet figuram, plumulis obscure ex albo flavis, cum pauco nigro mixtis, quasi fimbria circumdata essent. Plumæ totius avis mixtæ albo & pallide flavo ac gryseo: alæ undatæ uti & cauda. Corpus subtiliter punctatum cum fusco. Describitur & à Gesnero.

GUACAGUACU Brasiliensibus, Lusitanis *Gaivota*, Belgis **Meeuwe**: Avis gallinæ vulgaris magnitudine, rostro recto, longo, crasso, flavo. Caput superius nigris tegitur pennis, ut & ultima medietas alarum & cauda. Guttur, totum collum, pectus & infimus venter, ac initium alarum sunt alba. Ova ponit in arena, gallinaceis figura, magnitudine & colore similia: quæ quidem boni sunt saporis, sed caro avis nullius est pretii.

TAPERA Brasiliensibus, *Andorinha* Lusitanis, Hirundinis species, nostratibus similis, ejusdem magnitudinis & eodem modo circumvolitans. Rostrum breve, latiusculum habet & nigrum: os amplum, quod aperire ultra oculorum regionem potest, ut Ibiau junior: oculos elegantes, nigros: alas longas, desinentes cum fine caudæ; quæ latiuscula est. Crura & pedes ut nostratibus. Totum caput superius, collum, dorsum, alæ & cauda pennas habent coloris ex fusco cum gryseo mixti; remiges alarum & extremitas caudæ paulo magis fuscescunt reliquis partibus. Sub gutture & in pectore grysei est coloris, cum albo mixti; venter est albus, uti & sub cauda albet. Crura & pedes fusci.

CAP. XI.

Psittacorum majorum & minorum variæ species.

PSITTACORUM in Brasilia maxima est copia & summa varietas; quos Brasilienses communi nomine vocant AIURU. Aristoteles lib. IV. Histor. Animal. cap. x. scribit; *ea quæ ova pariunt, an somnient incertum est, manifestum vero ea dormire*. Ego utrumque adfirmo cum Jul. Scaligero in Commentar. & quod ille de suo Turdo refert & Accipitribus, ego de meo Psittaco, quem Lauram vocabam, nam sæpius de nocte seipsum expergiscens semisomnus subloeutus est. Idem lib. VIII, cap. x. scribit, Psittacum à Græcis etiam ἀνθρωπόγλωττον vocari. Psittaci nidificant in cavis arboribus, ubi foramen extra rotundum faciunt, ac ova duo aut tria columbinis similia imponunt sine nido aliquo ficto. Ova si tangas, nihilominus excluduntur, nec Psittacus ea deserit. Pullos excludunt medio Junio & fine: plumati autem pulli inveniuntur apti ad eximendum fine Julii & medietate Augusti. Psittaci juniores primum exclusi vermes crassiusculos habent, in quolibet narium foramine unum, ac præterea in summitate capitis tuberculum in quo itidem vermis crassus latet. Omnes autem vermes brevi sponte excidunt, ac locus per se sanatur. Fiunt varii coloris Psittaci à Tapuyis, deplumando juniores & cutem variis coloribus inficiendo, Lusitani vocant *Papagios contrefeitos*. Nullus Psittacorum Brasiliensium præter Curicos se manibus tangi in corpore permittit.

Prima species AIURUCURÁU elegantissima est. Supra rostrum in capite mitellam habet eleganter cœruleam: guttur, latera capitis & superior illius pars eleganti flavo vestiuntur, totum corpus læto viridi. In alarum extremitatibus pennæ una medietate nigræ, altera croceæ, partim etiam in extremitate cœruleæ, partim hinc inde virides. In summa eleganter variegatæ. Cauda viridis, sed quando illam explicat, fimbriata nigro, rubro, cœruleo. Crura & pedes cinerei coloris. Rostrum ex cinereo fuscum. Oculi nigricantes, circulo aureo. Lingua omnibus lata & crassa.

Secunda species, priori similis, paululum aliter variegatur coloribus, nimirum in summo capite mitella flava cui albedo mixta, super oculos & in gutture clare flavo. Circa rostrum superius macula est thalassina.

Tertia species; AIURUCURUCA. Mitram habet in capite ex cœruleo & pauco nigro mixtam, in medio mitræ maculam flavam. Infra oculos flava, & in gutture cœrulea est macula. Viriditas in pectore, alis & dorso paulo saturatior, in extremitatibus alarum & cauda dilutior. Extremitates pennarum alæ flavæ & rubræ & Indico colore mixtæ. Cauda inferius ex flavo & viridi mixta, superius dilute viridis. Crura è cinereo cœrulescentia. Rostrum superius cinereum, in extremitatibus nigrum, ungues pedum nigri.

TVI vulgo *Perroquet*.

PRima species: magnitudine Hirundinis: in totum viridis coloris: cauda longissima rostro nigro aduneo.

Secunda: Tui aputejuba, viridis in totum & quidem dilutius in reliquo corpore, in ventre flavescens, in alis obscure viridis. Cauda longissima: magnitudinis ejusdem cum priori; oculis magnis, subnigris, circello ex pennis circa oculos luteo, & supra rostrum, quod nigrum & aduncum, in capite maculam habet magnam ex pennis Auraici coloris.

Tertia TVITIRICA, paulo majores sunt Guineensibus, in totum viridis coloris, qui tamen in dorso & alis plerumque saturatior, in reliquis partibus dilutior: rostro incurvato incarnati coloris: oculis nigris; pedibus cærulescentibus; cauda paulum ultra extremitatem alarum protensa. Admodum hi mansuescunt, & cibum ex alicujus ore capiunt & manibus se tractari sinunt. Item instar Psittacorum garritum addiscunt.

Quarta: magnitudine sturni, ejusdem coloris cum secunda specie, sed breviori cauda.

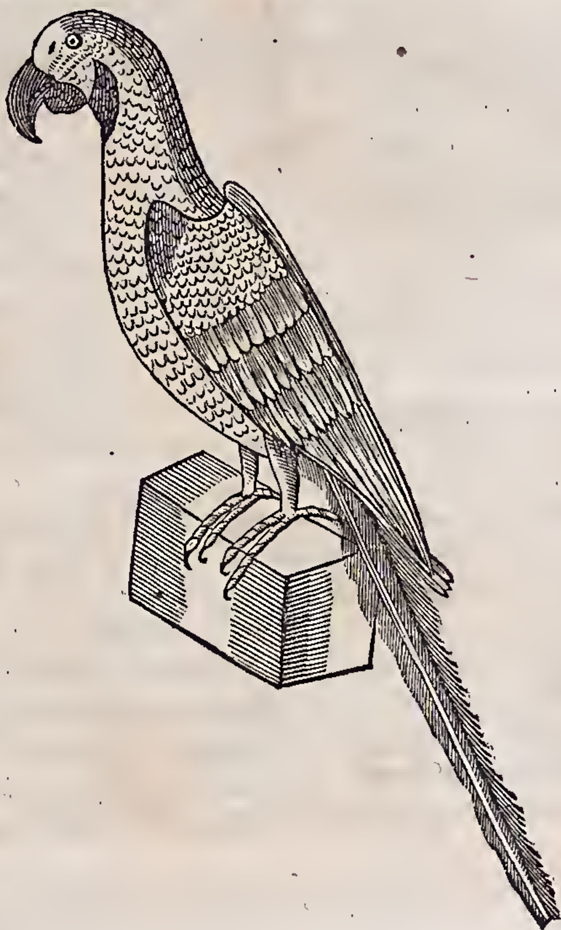
Quinta IENDAYA: sunt magnitudine merulæ aut minoris Turdelæ; rostro & cruribus nigris, oculis nigricantibus, circulo aureo, exterius albo: dorsum, alæ, & cauda, ut & anus, viridibus pennis vestiuntur quibus thalassinus mixtus: extremitas alarum quodammodo nigrescit. Totum caput, collum & pectus flavi coloris sunt, cui luteus intermixtus.

Sexta TVIETE, magnitudine Alaudæ, in totum dilute viridis coloris. At initium alarum egregie cæruleum est, & omnium pennarum in alis oræ cæruleæ, ita ut complicatæ, quando quiescit avis, maculam longam cæruleam prope oram lateralem alæ ostentent. In dorso ad exortum caudæ usque etiam macula cærulea est. Cauda brevis. Rostellum incurvatum, incarnati coloris. Crura & pedes cinerei.

Septima: TVIPARA Tupinambis, magnitudine Alaudæ, in totum dilute viridis coloris, cauda brevior, ita ut cum alis desinat: Rostro incarnato; cruribus gryseis. Prope rostri exortum in fronte, maculam habet semilunarem miniatam, quasi coronam; quæ & inferius est, in cujuslibet alæ medio lutei seu vranici coloris. Nidificant in cumulis à formicis relictis, qui in arboribus reperiuntur.

Psittaci & Tui semper catervatim volant, nimirum bini ac bini juxta se invicem: Sylvæ his plenæ sunt, & sæpe quadringenti & quingenti simul volant, strepitum magnum clamore excitantes. Consident in altissimis arboribus: nidificant potissimum in mediterraneis. Caro boni saporis si assetur, maxime *Perroquet*.

ARARACANGA Brasiliensibus, Psittacus maximus; majores sunt corvis nostratibus. Caput magnum, superius planum & latum habet, oculos pulchros, cæsios, pupilla nigricante: oculos autem exterius ambit membrana alba, ut & maxillas & rostrum inferius: hæc subter oculos semilunari forma est producta. Rostrum incurvum, magnum, superius albicans, inferius nigrum: linguam habet ut Psittacus & eodem modo edit. Voces etiam quasdam sonare discit. Rostrum superius tres circiter digitos longum, altum seu latum: Crura & pedes ut Psittacus habet nigros. Totum caput, collum, pectus, venter, crura superiora & cauda inferius, ut & initium alarum superius elegantibus rubris pennis vestiuntur, per medietatem autem alæ tectæ sunt viridibus, extrema autem medietas alarum usque ad finem cœruleis ornatur. Extremitas dorsi prope anum superius & cauda cœruleis constant, quibus aliquot brunni coloris admiscentur. Cauda longa est decem circiter digitos & longe prominent ultra finem alarum.

ARARAVNA Brasiliensibus. Figura alteri similis, sed alterius coloris. Rostrum nigrum, oculi cæsii, pupilla nigra. Cutis circa oculos alba nigris pennulis variegatur

quasi aeu picta esset. Crura & pedes fusci coloris. Caput anterius supra rostrum mitellam habet viridibus pennis: sub rostro inferiori ambiunt guttur pennæ nigræ: Colli autem latera, reliquum guttur, totum pectus & infimum ventrem tegunt pennæ flavi coloris: Extremum, caput, collum posterius versus, totum dorsum & alas exterius cœrulei. Extremitatibus alarum plumæ flavæ sunt admixtæ: cauda constat longis pennis cœruleis, quibus aliquot flavæ immiscentur. In genere autem cœruleæ pennæ interius sunt nigræ & quodammodo etiam nigredinem ad latera de se spargunt.

ANACA Brasiliensibus: Perroquet, magnitudine Alaudæ. Rostrum fuscum, aduncum. In capitis summitate epatici coloris pennæ, ad latera circa oculos brunni; guttur cinereum; collum superius & latera viridia. Venter habet pennas ex brunno rufescentes. Dorsum viride maculam habet dilute brunnam. Cauda quoque dilute brunna. In alarum initio sanguinea macula sive fimbria est: reliquum alarum viride; extremitas thalassini coloris. Crura superius viridibus vestita pennis, inferius cute cinerea, unguibus nigricantibus. Elegans plane avis.

MARACANA Brasiliensibus, avis Psittaco plane similis (ejus & species) sed major, plumæ totius ex gryseo subcœrulescunt, clamat ut Psittacus. Fructus amat, Murucuja imprimis.

MARACANA Brasiliensibus, itidem Araræ species minor; magnitudine Psittaci, figura Araræ, cauda longa tali, rostro, & cute circa oculos. Rostrum nigrum, cutis circa oculos alba, punctulata plumulis nigris. Oculi flavescentes, pupilla nigra. Totum caput, collum & alæ saturate viridis coloris uti in Amurucurica; summitas capitis dilutior & quodammodo cœrulescit. Cauda superius viridibus & in extremitate cœrulescentibus, inferius saturate rubris constat pennis. Alæ interius etiam rubræ, exterius virides & extremitates cœruleæ obscure. In exortu cujuslibet alæ maculam habet miniatam. Super rostri exortum, superius maculam habet parvam fuscam. Crura & pedes fusci. Clamat *Oe, Oe, Oe*.

QUIIUBATUI flavus est totus, magnitudine Tuiapara; rostro incurvato gryseo, oculis nigris. Extremitas alarum obscure viridis est: cauda longa flava. Crura coloris incarnati. Facile & valde mansuescit.

PARAGUA Psittacus est niger, magnitudine Aiurucariu, pectore, dorso & ventre medietate anteriore insigniter rubro. Oculis nigris, circello rubro. Rostro fusco seu obscure cinereo. Cruribus & pedibus obscure cinereis.

TARABE Brasiliensibus, Psittacus est viridis, major quam Paragua, eapite rubro & pectore atque initio alarum. Rostro & pedibus obscure cinereis.

AIURUCATINGA Brasiliensibus, Psittacus magnitudine pulli gallinacei mediocris, totus viridis; oculis rubris & circa oculos cute alba. Rostro albo & cruribus albis. Caudam habet longam, viridem.

AIURUAPARA Brasiliensibus, in totum convenit cum præcedenti, sed minor est.

CAP. X.

Ipecu. Urubu. Tamatia utraque. Guirajemoja. Gurraru nheengeta.

IPECU Brasiliensibus, *Corta pao* Lusitanis, Avis magnitudine columbæ. Colli longitudo duorum digitorum, corporis autem quatuor, & caudæ item quatuor, crurum fere sesquidigiti; in pedibus quatuor habet digitos, duos antrorsum, duos retrorsum versos ut in Psittacis. Caput vestitur pennis cinnabrii coloris, in quo & cristam habet instar Columbæ: collum ad rostrum usque inferius nigrum, ut & superius; in utroque autem latere linea est alba, crassa, quæ divisim ad dorsum protenditur. Alæ exterius totæ nigræ, interius albæ; cauda nigra; in ventre & cruribus superioribus pennæ sunt nigræ & albæ. Rostrum illius rectum, acutum, sesquidigitum longum, quo arborum cortices exscindit ut Picus.

URUBU Brasiliensibus, vulgo **een Menscheneter**; Avis rapax, magnitudine Milvii aut Nisi, pedibus gallinaceis subalbicantibus, cauda longa, & alis ea longioribus. Pennæ totius corporis sunt nigræ cum pauxillo ravi coloris hinc inde mixtæ. Caput habet parvum, figura pene gallinarum Indicarum, cute tectum paululum rugosa. In summitate autem capitis secundum longitudinem quasi dividitur cutis, & in sinistro latere capitis infra oculum crocei est coloris, supra oculum cœrulei, in summitate item, reliqua parte ex ruf-

ex ruffo subbrunni. In dextro latere capitis circa oculum superne & inferne crocei coloris, in summitate itidem, reliqua parte ex croceo albicantis.

Rostrum habet satis longum, exterius aduncum, acutum, & ad medietatem usque à capite cute obtectum ex croceo cœrulescente. In medietate rostri superius narium foramen unum amplum transversim positum; extremitas rostri, quæ cute caret, est alba. Oculos habet elegantes rubini fere colore, pupilla rotunda nigra: palpebræ sunt croceæ: linguam carinatam, in ambitu denticulis acutis præditam. Fætet ejus caro instar cadaveris: nam & cadaveribus vescuntur, & in maxima copia statim advolant in Capitania Sirigippo & Flumine S. Francisci, quando quis bestiam aliquam mactat. Fœda avis, semper macra, numquam satura.

ANNOTATIO. Fr. Ximenes hanc eandem avem ita describit: Avis, quam Mexcani vocant *Tzopilotl*, ab aliis nationibus appellatur *Aura*; magnitudine est aquilæ mediocris, aut corvi, cujus species videtur esse; ungues habet curvos & nigros, crura parda, rostrum Psittaci, & ad eundem modum factum, frontem pardum & sine plumis, cum pilis pexis & nigris similibus eis qui nascuntur in capitibus Nigritarum. Vescuntur carnibus mortuis & stercore humano: Ignotum hactenus ubi nidificent, aut pullos excludant, licet frequentissima sit avis in Nova Hispania; volat semper valde alte, & fundit de se gravem & horribilem fætorem instar corvorum: volant semper catervatim, & insident arboribus, & junctim cadavera depascuntur sine ullo certamine, atque ita se ingurgitant ut vix se levare possint ad volandum, & facile hinc capiantur; & quando cæteræ vident aliquam non posse se movere, adjuvant quantum possunt & ducunt ad aquam, nam ablutæ recuperant vires ad volandum. Ajunt plumas hujus avis crematas & in cinerem redactas, pilos ita tollere ut non renascantur, quod & stercori formicarum tribuitur & sanguini vespertilionum: cutis earum semiusta, sanat vulnera si applicetur, & simul caro comedatur; quæ etiam solet prodesse iis qui lue venerea labotant, uti affirmant multi Hispani, qui illas comederunt consilio Mexicanorum, & sanati sunt, quod aliis remediis frustra tentaverant. Cor siccatum ad Solem olet muscum. Stercus illius siccatus & haustus, pondere unius dragmæ multum prodest melancholicis. Dicunt Barbari, ubi ova posuerint nidum circumdare certis lapillis, qui transpirabiles faciunt: sed verisimilior est opinio, pullos excludere sub terra, & eximere pascendos, & rursus terra operire.

TAMATIA Brasiliensibus; Avis Alaudæ magnitudine seu Pici. Tota punctulata, & variegata maculis ut Turdus minor, Germanis vulgo *Ein Trostel:* in ventre albas habet pennas, maculis fuscis: sub gutture autem flavescit uti & circa collum.

Rostrum habet longum rubrum, superius paululum fuscum; cujus superior pars paulo longior quam inferior. Supra nares subtiles aliquot extant pennulæ instar pilorum.

In pedibus quatuor habet digitos unguibus aduncis. Caret cauda. Caput illius majus quam porportio corporis requirat, uti & rostrum.

TAMATIA itidem Brasiliensibus dicta, avis aquatica, forsan gallina. Nisi rostrum obtinet, magnitudine yassana asu: dorso incurvato incedens & collo incurvato. Caput habet magnum, oculos magnos nigros, prope exortum rostri existentes: Rostrum duos digitos longum, plus uno latum,

instar

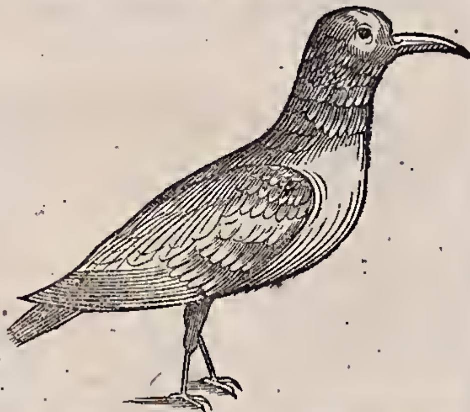
instar anatis quidem, sed anterius acuminatum: estque superior ejus pars nigra, inferior flavescens. Crura superiora pennis nuda, satis autem longa: digiti in pedibus quatuor, quorum tres anterius, unus posterius versus, more gallinarum, suntque longi ut in Waterhoen. Crura & digiti coloris ex virescenti flavi. Cauda brevissima & non longior quam in Yassana. Caput nigris pennis vestitum, reliquum corpus brunnis; in ventre autem albicantes pennæ intermiscentur.

Guiraienoia Brasiliensibus, Avicula magnitudine Fringillæ. Rostellum habet vix semidigitum longum & nigricans, ocellos nigros. Totum caput, collum inferius, pectus, infimus venter & dorsi medietas extima pennis vestiuntur cœruleis: collum superius & dorsi medietas anterior nigris: alæ quoque nigræ, sed quibus in initio illarum inspersæ cœruleæ; reliquæ nigræ sunt, sed oras habent cœruleas. Cauda sesquidigitum fere longa & itidem nigra, desinuntque alæ paulo post initium caudæ. Crura fusca; in pedibus quatuor digiti vulgari modo.

Guiraru Nheengeta Brasiliensibus; merulæ aquaticæ magnitudine aut paulo major. Rostrum habet rectum, compressum, nigrum, plus dimidio digito longum: oculos Sapphyrinos, pupilla nigra. Crura, quæ superius vestita sunt pennis cinereis, inferius nigra cute teguntur, uti & pedes, in quibus more vulgari quatuor sunt digiti, unguibus acutis nigris.

Totum caput, collum, pectus & infimus venter pennis vestiuntur albis ad gryseum dilutum accedentibus, dorsum autem leucopæis sive cinereis. A rostro in utroque latere per oculum usque ad finem laterum capitis, macula oblonga tendit nigra. Alæ nigræ, non tamen obscure. Cauda nigerrimas habet pennas, quarum tamen extremitates sunt albæ, & superius quoque aliquot albis teguntur.

Cap. XI.

Cocoi Ardeæ species: alia species. Guiratinga. Ardeola. Iacarini. Guiratirica. Guiranheemgatu.

Cocoi Brasiliensibus, Ardeæ species est elegans: Ciconiæ ferme magnitudine. Rostrum habet rectum, acutum, sex circiter digitos longum, quod in exortu ex flavo virescit: Oculos crystallinos, circello aureo: circum oculos cutem cineream. Colli longitudo quindecim digitorum; corporis decem, caudæ quinque, cum qua alæ desinunt. Crura superiora mediam partem plumata, octo digitos longa, inferiora sex & semis, cute tecta cinerea; digitos in pedibus quatuor, vulgari modo: quorum medius digitum longus, cæteri breviores omnes unguibus lunaribus, fuscis. Guttur & totum collum sunt alba, summitas capitis & latera nigri coloris cum cinereo mixti. Ejusdem coloris cristam elegantem gerit erectam; atque ab ea duæ elegantes plumæ deorsum posterius dependent, coloris ex nigro subcinerei, quælibet quinque digitos & semis longa. Anterius collum secundum longitudinem maculatum est plumis è nigro & cinereo mixtis. In colli parte anteriori & inferiori, elegantes habet plumas longas, albas, subtiles propendentes, quas in pileis gestare solemus. Totum dorsum, alæ & cauda cinerei sunt coloris diluti cum pauxillo albo mixti; superior medietas crurum superio-

rum albis vestitur pennis. Per dorsi autem longitudinem cinereæ plumæ extenduntur subtiles, elegantes, figura similes illis in collo.

Caro illius bona est, & sæpius comedi.

Reperitur hic & alia ARDEÆ species, Anatis domesticæ magnitudine aut paulo major. Rostrum haber rectum, acutum, medietate anteriore, tam superius quam inferius, dupliciter serratum, quatuor & semis digiros longum. Caput & collum habet Ardeæ; oculos nigros, circulo aureo; collum pedem longum, corpus quinque digitos & semis, caudam quatuor cum quadesinunt alæ. Crura tota novem & semis digitos longa, superiora mediam partem pennis vestita: quatuor digiti in pedibus vulgari modo. Rostrum superius est fuscum, prope exortum autem virescit è flavo. Totum caput & collum superius pennas habent longiusculas, pallide flavas, nigro undatas; sub gutture albicat: Collum inferius, pectus & infimus venter plumas habent albas fusco undatas, quod in ambitu flavo est fimbriatum. Totum dorsum & alæ teguntur pennis fuscis flavo undatis, & remiges alarum pennæ sunt è nigro & cinereo, æquali parte, mixtæ, extremitatibus albis. Cauda constat ejusmodi pennis qualibus extremitas alarum, sed transversim albo lineatis. Crura & pedes sunt obscure gryséi coloris, ungues fusci. Caro comeditur, sapit ut aliarum Ardearum.

GUIRATINGA Brasiliensibus, *Garza* Lusitanis, Ardeæ species, Alberdeolæ magnitudine & corporis figura. Erecte incedit, collo longo, rostro extenso, recto, acuto, flavo, quatuor digitos longo, cujus pars superior nigra, inferior alba. Crura alta, ut Ardeæ, sex circiter digitos longa, pedum digiti ad vulgarem modum: crura exterius (ut & digiti) sunt flava, interius ex viridi & fusco mixta. Per totum corpus albissimis vestitur pennis: In collo elegantissimis plumulis albis, quæ subtiliores sunt plumis Sthrutionum.

Aquatica est avis. Crura superiora sine pennis.

ARDEOLA columbæ magnitudine vix par: collum habet longissimum: Rostrum rectum, acutum, superius fuscum, inferius ex albo flavescens, duos & S. digitos longum, linguam brevem, acutam. Oculos mediocres, circello aureo, pupilla nigra: Caput parvum, collum tenue, at septem digitos longum, cum corporis longitudo vix sit quatuor. Crura longa, quodlibet quinque digitos; superior medietas mediam partem nuda: in pedibus digitos quatuor communi modo dispositos, unguibus lunatis acutis. Color talis est: prope oculos ubi rostrum inseritur cutis melini coloris est: Caput superius vestitur pennis chalybei coloris pallide fuscis inspersis: totum collum cum pectore & infimo ventre plumas habet albas leucopæis mixtas & pallidis, ut variegatus appareat: dorsum nigrum est, ex parte chalybeo-fuscum cum cerei coloris pennis mixtum. Alarum pennæ longæ virentes, in extremitate maculam habent albam, reliqua superficie ex fusco, chalybeo, cereo & leucopæo eleganter variegata. Cauda duos digitos longa, quam tegunt alarum extremitates, quæ cum illa desinunt. Crura superius leucopæo & cereo mixta. Nuda pars & pedes cute melina tecta sunt. Vngues leucopæi. Erecta incedit avis & decenter.

IACARINI Brasiliensibus, Avis Carduelis magnitudine. Rostellum habet crassum, cinereum. Crura & pedes cinereos, cum quatuor digitis more vulgari. Totum corpus nigris vestitur pennis, sed in quibus resplendet color instar chalybis politi. Alæ interius albicant. Oculi cœrulei & pone illos amplum foramen loco aurium.

GVIRA-

GUIRATIRICA Brasiliensibus, avis Alaudæ magnitudine. Rostrum habet crassum, rectum, superius fuscum, inferius album & paululum incarnatum. Crura cinerea cum quatuor digitis more vulgari. Totum caput cum gutture & colli inferiore & media parte egregie sanguinei sunt coloris: oculi cœrulescunt; aurium foramina ampla. Latera colli, totum pectus & infimus venter albis vestiuntur pennis. Collum superius habet nigricantes, quibus paucæ albæ mixtæ. Dorsum gryseum est (inspersis nigris paucis) ut & initia alarum; reliquum alarum nigrum, ut & cauda, quæ tres circiter digitos longa: oræ laterales in alis sunt albæ.

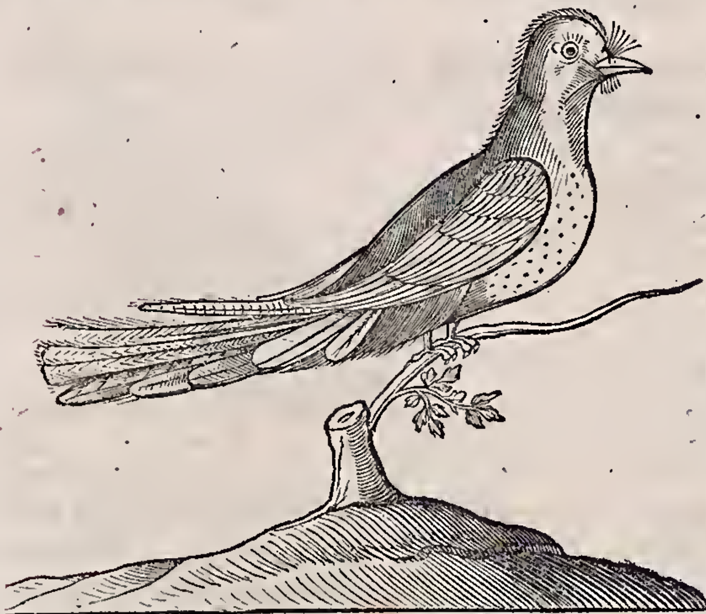
GUIRANHEEMGATU Tupinambis; Avis passeris magnitudine. Caput superius luteum, & guttur: collum, pectus, & infimus venter flavi coloris: alæ ex virescenti & flavo mixtæ ac fusco distinctæ, uti & cauda, ocelli & rostrum sunt nigra. Crura fusca; hic mas egregie canens ut Frigilla, vulgo **Vincke**.

Fœmina ejusdem magnitudinis plumis passerinis vestitur, nec ita canit, sed clamat *'tschrip, 'tschrip*, ut passer.

CAP. XII.

Curucui. Caracara. Tijeguacu. Teitei. Guiraguacu beraba. Guiracoereba. Guiraperea. Iapacani. Cabure. Andira aca.

CURUCUI Brasiliensibus; Elegantissima avis, fere magnitudine Picæ. Rostrum habet breve, latiusculum, coloris sulfurei. Os amplum, & quando aperit triangulatum. Oculos pulchros cœruleos circulo aureo; & sub quolibet oculo maculam cutaceam albam ut gallinæ: in palpebris superius & inferius pilos nigros duriusculos: Collum haud longum: Crura brevia & ad pedes fere plumata pennis nigris. Caudam habet quinque & semis digitos longam, latiusculam. Sub rostro inferiori in medio & ad utrumque latus quasi barbam setis compositam nigris, sed in quibus transplendet cæruleus ut in Anatum collo: sub gutture autem plumæ tantum nigræ. Totum pectus & infimus venter egregie miniati sunt coloris; totum dorsũ & cauda superius ex cœruleo & igneo splendide virescunt. Extremitas caudæ oram habet nigram: inferius autem cauda pennas habet albas, nigro transversim eleganter striatas. Initium alarum etiam insigni illa viriditate splendet, media pars canescit, nimirum plumis nigricantibus, minutissimis punctulis canis consparsis, ut anates mares esse solent. Ultima pars, scilicet longæ alarum pennæ ex fusco nigrescunt. Crura, uti dixi, fere tota vestita nigris pennis, cætera cum pedibus fusca sunt è cinereo. Digitos habet dispositos ut Psittacus. Pennæ subter alas sunt canæ.

CARACARA Brasiliensibus, *Gaviaon* Lusitanis, Nisi species, Avis magnitudine Milvii: caudam habet longam novem digitos; alarum longitudo quatuordecim digitorum, quæ tamen nondum ad finem caudæ pertingunt. Color pennarum totus est ravi coloris cum albis & flavis punctulis: cauda albo & fusco est variegata. Caput accipitrinum, rostro adunco, mediocriter magno, nigro. Crura habet lutea, pedibus accipitrinis, unguibus semilunaribus nigris acutissimis & longis. Avis gallinis valde infesta.

Habui aliam ejusdem magnitudinis, & colore pennarum ut præcedens, sed pectus & venter erant alba. Oculi aurei, & cutis circum eos flava. Crura lutea.

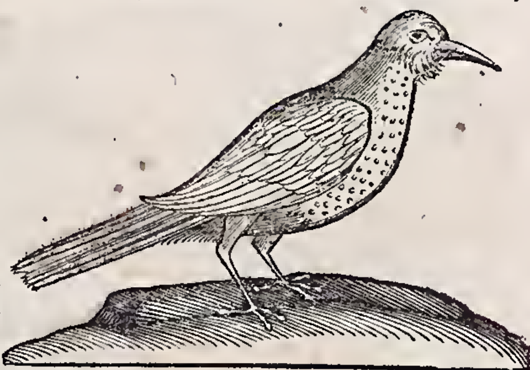

TIIEGVACU Brasiliensibus, Avicula passeris magnitudine, aut paulo major.: Rostellum habet breve, triangulare, latiusculum, nigrum: ocellos sapphyrinos: Crura & pedes cerei coloris, unguiculis fuscis, digiti dispositi more vulgari. Tota avicula vestitur pennis coracinis: at in summitate capitis maculam habet cylpeiformem splendentis sanguinei coloris. Totum dorsum autem fere & utramque alam superius ad partem obtendit macula nigro-cærulea. Cauda brevis & nigra.

TEITEI Brasiliensibus; quam etiam vocant *Guiranhemgeta* & *Guraundi.* Avicula rubeculæ magnitudine. Aviario includitur pro canora ave, sed pipit tantum ut Rubrica, Germanis *Gimpel.* Vescitur paco & mamao. Rostrum habet breve, crassiusculum, nigrum. Caput, collum superius, alæ & totum dorsum & cauda nigris vestiuntur pennis, quibus aliquid cœrulei admixtum, ita ut splendeant instar chalybis politi. Guttur, collum inferius, pectus, totus infimus venter & crura superiora sunt lutea: ad exortum rostri superioris post nares maculam habet è pennis luteis. Crura & pedes fusci sunt coloris; & hic est mas.

Fœmina proportione & magnitudine plane respondet mari, eodem rostro & iisdem cruribus; sed color plurimum differt; est enim viridis ut Acanthis. German. *Zyschen.* Alæ ac caput cum collo superius paulum fuscescunt & cœrulescunt mixtim. Delectantur hæ aviculæ quinque aut sex conjunctim Aviario includi.

GVIRAGVACVBERABA Brasiliensibus: Avis carduelis magnitudine. Collum inferius, dorsum & ventris extremitas lutei seu aurei est coloris; caput superius & collum, dorsi medietas anterior, alæ & cauda dilute viridis. In alarum extremo fuscæ pennæ mixtæ sunt. Sub gutture ad oculos usque maculam habet magnam, nigram. Rostellum habet rectum, acutum, flavum, superna parte paulum nigricans. Crura & pedes fusci coloris.

GVIRACOEREBA Brasiliensibus, Avis Fringillæ magnitudine. Rostellum habet nigrum, tres quartas partes digiti longum, acutum & paululum deorsum flexum: oculos nigros, linguam multipliciter fissam: in capite superius mitellam thalassinis pennis; reliquum caput, guttur & totum collum inferius, pectus & totus infimus venter, cum dorsi medietate posteriori cœruleis vestiuntur pennis, lactescentibus, & à pectore per initia alarum ad dorsum, ubi incipit cœruleus color, linea lata cœrulea transit transversim per exortum alarum: totum autem collum superius cum medietate dorsi anteriore profunde nigris subtilibus holosericis vestitur plumis. Cauda sesquidigitum longa est & nigra. Alæ magnæ, quæ ad medietates laterales flavescunt. Flavedo autem illa tegitur nec videri potest quando avis considet, quando vero volat alæ ex nigro & flavo eleganter striatæ videntur; interius alæ ferme totaliter flavæ sunt. Crura superiora pennis nigricant, & cœrulea quodammodo sunt, inferiora nuda & cinnabrii coloris una cum pedibus, unguiculi in pedibus nigri. Habent autem pedes digitos quatuor vulgari modo dispositos.

GVIRAPEREA Brasiliensibus; Avis Alaudæ magnitudine. Rostrum habet breve, crassiusculum, nigricans. Caput superius & collum, totum dorsum & infimus venter, pennas habent obscure flavi coloris, ut cera citrina: caput inferius, guttur & collum inferius cum pectore nigras; quales & paucæ in ventre flavis sunt intermixtæ. Cauda duos digitos longa & præterit alas: Constat autem cauda & alæ pennis fuscis & nigricantibus, quarum quælibet cum laterali extremitate thalassina, ita ut fuscæ alæ thalassino videantur striatæ. Cauda itidem. Crura superiora etiam cerei coloris; inferiora cum pedibus obscure cinerei; digiti quatuor modo vulgari, unguibus nigricantibus.

JAPACANI Brasiliensibus, Avis magnitudine *Bemtere* aut *Schanepue*. Rostrum habet nigrum, oblongum, acuminatum & paulum deorsum incurvatum; oculos aureos, pupilla nigra. Caput vestitur pennis nigricantibus, collum superius, dorsum, alæ ex umbra & nigro mixtis. Cauda superius nigricans, inferius albo maculata est: Pectus & totus infimus venter ac crura superiora ex albo & flavo mixta, ac lineis seu striis transversis nigricantibus intertexta. Crura fusca. Digiti in pedibus quatuor vulgari modo, unguibus acutis & nigris.

CABVRE Brasiliensibus; Noctuæ species: avis magnitudine Turdelæ. Caput habet rotundum,

dum, rostrum breve, aduncum, flavescens, duo foramina narium; oculos pulchros, magnos, rotundos, flavos, pupilla nigra: sub oculis & ad latera rostri multos habet pilos, longiusculos, fuscos. Crura brevia, totaliter pennis vestita, flava, uti & pedes: in iis autem quatuor digitos more vulgari, unguibus semilunaribus, acutis, nigris: caudam latam, prope cujus exortum alæ desinunt. In toto capite, dorso, alis, cauda, coloris est umbræ dilute: ac in capite & collo minimis, in alis majoribus maculis albis variegatur. Cauda vero albo est undata. Pectus & infimus venter albicant & maculis umbræ dilutæ variegantur. Facile mansuescit. Collum ita circumagere potest, ut rostri acies exacte dorsi medietatem ostendat. Ludit cum hominibus instar simiæ & varios mimos facit adspectu suo, & crepitus rostello; præterea pennas ad latera capitis erigere potest ut corniculа seu auriculas repræsentent. Victitat carne cruda.

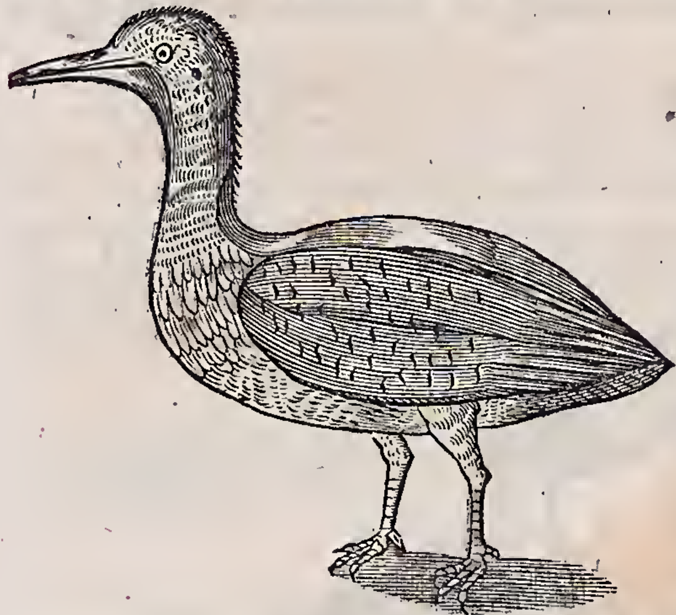
ANDIRA ACA Brasiliensibus, Vespertilio cornutus. Multi hic reperiuntur in Palmis nuciferis degentes; paulo majores nostratibus, præpingues, cinerei coloris, mollibus & longioribus pilis, auribus latis: in singulis pedibus habent quinque digitos, acutis unguibus armatos. Dentes candidi, & supra nasum corpusculum, ejusdem cum auribus longitudinis, satis grande ex materia qualis illius rictus, flexile seu mobile. Alarum longitudo æquat semipedem Rhynlandicum.

ANNOTATIO. Vide Car. Clusium, Exoticor. lib. v. cap. I. Ejusdem autem generis cum hoc nostro sunt de quibus scribit Oviedus, in insula D. Joannis valde pingues reperiri, quibus aquæ ferventi immersis & excoriatis incolæ vescantur; nam passeribus non minus albos esse, nec minus, ut asserunt, boni saporis.

CAP. XIII.

Macucagua. Columbæ silvestris species. Anas silvestris. Urubitinga. Mareca utraque. Tiieguacu paroara. Tangara utraque.

MACUCAGUA Brasiliensibus: Gallinæ silvestris species, magnitudine Gallinæ nostratis vel etiam major. Rostrum habet nigrum, plus sesquidigito longum, anterius paulo incurvum ut perdicis: in rostri medietate duo narium foramina ampla; oculos nigros, post eos aliquanto spacio aures more Gallinarum: corpus crassum, Alæ cum eo desinunt, nullam enim habet caudam. Crura inferiora nuda, duos & semis digitos longa; in pedibus tres habet digitos antrorsū versos, crassiusculos, unguibus brevibus, obtusis. Calcaneus rotundus ut in Struthione, & paulum supra illum breviusculus digitus versus interiora, ungue obtuso. Totum caput & collum punctulatum est obscure flavo & nigro, sub gutture albicat. Pectus, venter & dorsum obscure cinerei sunt coloris. Alæ umbræ coloris per totum undatæ nigro, præter remiges pennas, quæ totaliter nigræ. Crura superiora pennis vestita uti

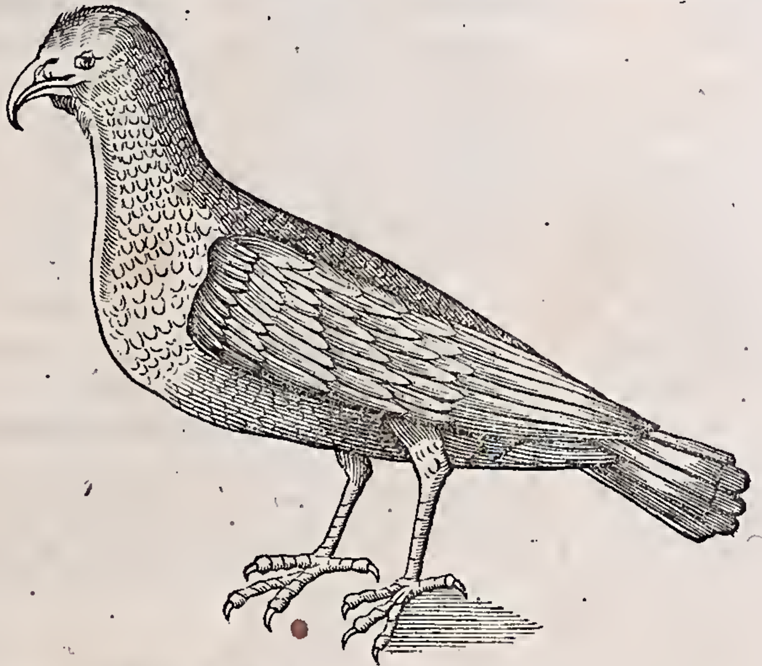
venter, inferiora cærulescunt cum pedibus, ungues grysei. Carnosa admodum est avis, & tantum carnis habet quantum duæ Gallinæ domesticæ vix habeant; estque boni saporis. Sub cute crassa & pingui cuticulam habet aliam qua caro tegitur. Victitat variis fructibus qui ex arboribus silvestribus decidunt. In ventriculo illius inveni fabas silvestres, semina Araticu. Humi currit, nam pedes inepti ad arbores scandendum. Ova ponit Gallinaceis paulo majora, coloris cæruleo-viridis.

COLUMBÆ Silvestris species ex insula S. Thomæ allata, nostratum magnitudine & figura: sed rostro superius adunco & coloris in medietate anteriori tota cærulei, cum albo & pauco flavo mixti, in posteriore medietate tota sanguinei: oculi nigri circulo cæruleo: pennis tegitur per totum viridibus ut Psittacus: remiges alarum ex viridi fuscescunt; ut & extremitas caudæ: sub ano flavas habet pennas. Crura & pedes eleganter crocei coloris, ungues autem fusci.

ANAS Silvestris, magnitudine anseris, Rostrum habet nigrum, crura fusca uti & pedes. Tota nigra est, exceptis principiis alarum, quæ alba; nigredini tamen illi viridis color transplendet. Cristam in capite gerit nigris plumis constantem, & massam carnosam corrugatam, rubram supra rostri superioris exortum. Cutem quoque habet rubram circum oculos. Caro bona &

na & copiosa. Figuntur plerumque in altis arboribus considentes; nam post lotionem in aqua frigida altas subeunt arbores, captandi aëris & Solis causa.

VRVBITINGA Brasiliensibus; (sed dubito adhuc de hoc nomine, nam nobilior est hæc avis quam Urubitinga) avis aquilæ similis, anseris semestris magnitudine. Rostrum habet crassum, aduncum, nigrum; & circa nares cutem flavescentem: oculos magnos, splendide aquilinos: Caput grossum; crura & pedes luteos; in pedibus quatuor digitos vulgari modo dispositos; unguibus lunatis, longis, nigris: Alas amplas: caudam latam. Tota vestitur plumis fuscis & nigricantibus; per alas autem undatim quasi cinereus miscetur. Cauda novem digitos longa, ad sex alba, in extremitate ad tres nigricans, in extremitate tamen rursus minimum est albi. Egregiæ staturæ est avis.

MARECA itidem anatis silvestris species, sed parva. Rostrum habet anatinum fuscum, ad cujus exortum in utroque latere macula rubra. Caput superius est leporini gryſei coloris, latera capitis sub oculis tota alba; totum pectus & infimus venter ligni querni secti colorem obscure æmulatur, variegati præterea punctulis nigris. Crura & pedes nigri. Cauda gryſea. Alæ elegantes, in exortu ex gryſeo subfuscescentis coloris, remiges autem sunt in uno latere prioris coloris, tota autem medietas extrema dilute brunescentis, qualis in pedibus esse solet, in medio autem coloris viridis transplendentis, cum fimbria nigra, qualis in anatum collis. Caro valde bona.

MARECA alia species, ejusdem cum antecedente magnitudinis & figuræ. Rostrum habet nigrum splendens: summitas capitis, collum superius, totum dorsum umbræ coloris cum fusco mixti. Sub gutture albicat. Oculi nigri & ante quemlibet macula parva rotunda, plumis ex albo flavescentibus. Totum pectus & infimus venter obscure gryſei coloris cum aureo mixti. Cauda nigra. Alarum pennæ fuscæ quibus viride transplendet: & mediæ pennæ alarum eximia viriditate & cæruleo in fusco transplendent, hic & undam nigram habent, extremitas autem remigum tota est alba. Crura & pedes insigniter rubri seu miniati coloris. Assata avis pedibus apprehensa manus & linteamina tingit colore miniato sanguineo. Boni saporis habent carnem, sed paulum amaricantem.

TIIEGVACVPAROARA Brasiliensibus; Avis Alaudæ magnitudine. Rostrũ habet breve, crassum, superius fuscum, inferius albicans. Caput superius, latera ejus & guttur ac collum inferius habent pennas flavas, sanguinei coloris pennis punctulatas (& hæc fœmina quidem, mas enim hæc tota habet sanguinea.) Collum superius & totum dorsum cinereas, umbra aliquatenus mixtas: Alæ fuscas oris albescentibus præditas, ut & cauda; sed alæ teguntur cinereis, dorsum maximam partem exceptis extremitatibus. Latera colli, pectus & totus venter & crura superius albis teguntur pennis. Crura inferiora & pedes fusci sunt coloris; quatuor digiti more vulgari positi. Ocellos habet nigros.

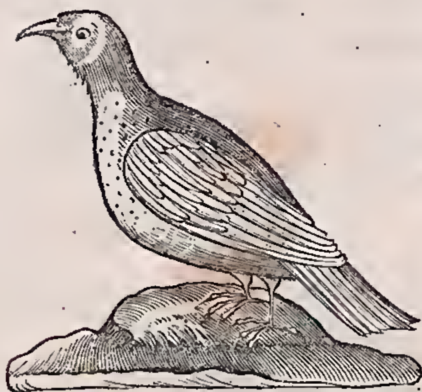

TANGARA Brasiliensibus; (reperiuntur ejus aliquot species colore variantes.)

Prima elegans, magnitudine Fringillæ. Rostrum habet rectum, crassiusculum, nigrum: oculos nigros: crura & pedes ex cinereo fuscos: supra rostri exortum superne maculam è pennis nigris. Totum caput & collum splendentibus viridibus seu thalassinis pennis vestiuntur. Initium dorsi instar collaris ambiunt nigerrimæ pennæ: dorsum autem sub alis usque ad

exortum

exortum caudæ vestitur plumis luteis. Totus infimus venter egregie cærulescit. Alæ nigræ sunt & earum extremitates laterales cœruleæ, ita ut totaliter cœruleæ appareant complicatæ & sola extremitas nigra videatur. Initium alarum exterius etiam thalassinis pennis nitet, & cuique alæ superius in dorso seu in extremitate superiori laterali flavæ pennæ sunt mixtæ. Caudam habet latam, sesquidigitum circiter longam, nigram pennis, sed quarum extremitates laterales cœruleæ sunt: extremitas caudæ est nigra. Includitur caveæ & clamat *zip*, *zip*, seu ut Rubrica Germanis *Gympel*. Vescitur farina & pane.

Secunda species: figura & magnitudine passeris nostratis. Rostellum habet ex flavo fuscum, latiusculum, in extremitate acutum, cujus inferior pars multo brevior superiore: ocellos nigros. Totum caput, egregie miniatis tegitur pennis, totum reliquum corpus cum alis & cauda splendide nigris. Crura superiora albis pennis & in latere exteriori maculam oblongam miniatam habent, quasi sanguine maculata. Crura inferiora & pedes cinerei sunt; in pedibus digiti quatuor more vulgari. Canda brevis digitum longa, & alæ prope illius exortum desinunt.

CAP. XIV.

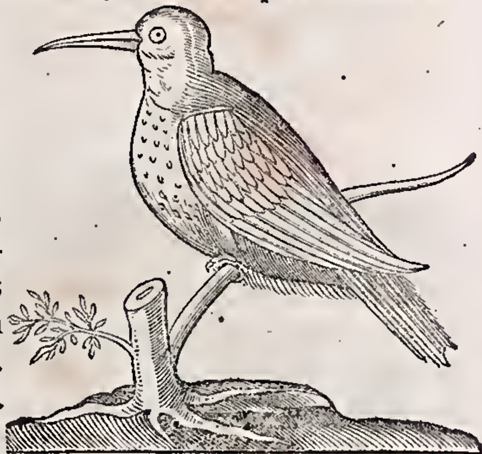
Anhima. Pitangua guacu. Atingacu camucu. Guira acangatara.

ANHIMA Brasiliensibus: Avis aquatica ex rapacium genere, major Cigno. Caput habet haud magnum, Gallinaceo simile & rostro nigro: cujus superior pars paulo longior inferiori & in extremitate deorsum incurvatum: oculos pulchros aureos, pupilla nigra & exterius nigro circulo. In capite prope exortũ rostri cornu gerit erectum, extremitate sua antrorsum versus incurvatum, paulo plus quam duos digitos longum, crassitiei chordæ majoris in viola majore, rotundum quasi tornatum esset, coloris albicantis seu ossei: circũ cornu plumellæ subtiles breves eriguntur albæ & nigræ. Collũ habet plus septem digitis longum, reliquum corpus ad caudæ exortum fere sesquipedem: Alas amplissimas, utpote quarum plumarum longitudo sesquipedem superet. In cujusque alæ antica parte duo cornua recta triangulata ex ipso osse alæ enata obtinet, crassa minimi digiti apicem & conicæ triangulatæ figuræ. Est autem quodque anteriorum digitum longum, posteriora paulo breviora coloris fusci. Caudam habet decem digitos longam, instar anserinæ latam. Crura superiora quatuor digitos longa & quoad medietatem inferiorem pennis nuda: inferiora quinque digitos longa: fere duos crassa. In quolibet pede quatuor digitos obtinet more Gallinarum dispositos, quorum medius trium anteriorum quatuor & semis digitos longus, reliqui duo tres & semis: posterior autem fere duos: quilibet unguem habet corniculatum nigrum, digitum longum & in posterioribus digitis paulo longiorem. Cute fusca & squamosa teguntur & digiti & crura nuda. Capitis vertex plumulis variegatus est albis & nigris: ad latera, in gutture & colli medietate superiori nigricat, inferior medietas colli & pectus variegantur albis, cinereis & nigris pennis. Venter inferior albas in totum habet pennas, ad latera sub alis & in dorso sunt nigræ, sed quibus albæ hinc inde permiscentur. Cauda est nigra; alæ etiam nigræ exceptis oris extremis (prope ossa) ubi ex albo flavescentibus pennis variegatæ sunt. Terribilem clamorem edit *vyhu*, *vyhu*, vociferando. Numquam sola invenitur,

tur, ſemper par mas & fœmina junctim incedunt & una mortua altera à ſepultura numquam diſcedit. Cornu quod in capite gerit remedium eſt contra venenum ſi in vino per noctem infundatur. Idem remedium eſt contra ſuffocationem uteri & in difficili partu. Hæc quam deſcripſi fœmina eſt: mas duplæ magnitudinis. Nidum ſuum facit è luto ad caudices arborum ſuper terram, figura furni.

PITANGVA GVACV Braſilienſibus, *Bemtere* Luſitanis, magnitudine æquat ſturnum. Roſtrum habet craſſum, latum, pyramidale, paulo plus digito longum, exterius acuminatum; caput compreſſum ac latiuſculum; collum breve quod ſedens contrahit: corpus fere duos & ſemis digitos longum: caudam latiuſculam, tres digitos longam, crura & pedes fuſcos; quatuor digitos more vulgari. Caput, collum ſuperius, totum dorſum, alæ & cauda coloris ſunt è fuſco nigricantis, pauxillò viridi admixto. Collum inferius, pectus & infimus venter habent flavas pennas: ſuperius autem juxta caput corollam (quaſi monachicam) albi coloris. Sub gutture ad exortum roſtri albicat. Clamat alta voce. Belgæ dicunt **Grietjen-buyr.**

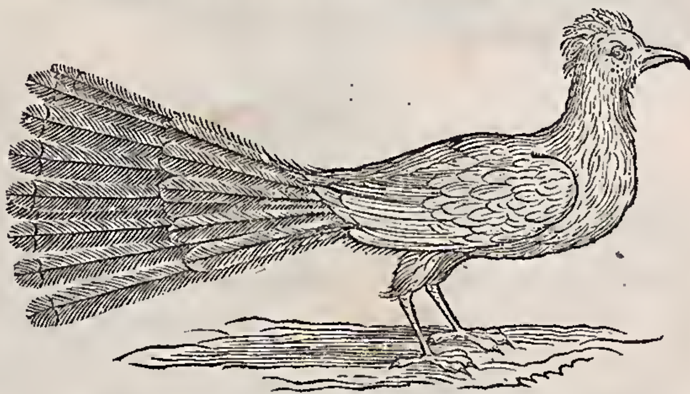

Quædam harum avium in ſummitate capitis maculam habent flavam, quædam ex parte luteam; vocatur à Braſilienſibus Cuiriri, alias per omnia Pitanguaguacu ſimilis.

ATINGACVCAMVCV Braſilienſibus, Avis Turdelæ fere magnitudine. Caput habet ſatis groſſum, collum mediocriter longum; corpus tres digitos longum: Roſtrum paululum aduncū, coloris ex viridi & flavo mixti: oculos ſanguineos, pupilla nigra. Crura cinerea mediocris longitudinis, ſuperius pennis veſtita: in pedibus digitos quatuor, vulgari modo: caudam longiſſimam nimirū novem digitos longam, decē circiter pennis conſtantem, quarum quædam inferiores ſunt breviores ſuperioribus. Totum caput, collum, dorſum, alæ & cauda pennas habent brunnas ſeu fuligineas, quæ in cauda paulo ſaturatiores ſunt reliquis; extremitas cujuſlibet pennæ caudæ ſemidigitum longa, alba eſt & inter album & ruffum nigro umbrata: guttur, pectus & infimus venter ac ſuperiora crura cinereis pennis veſtiuntur. In capite longiuſculas habet pennas, quas inſtar duorum cornuum poteſt ſurrigere. Elegans avis ob longitudinem caudæ.

GVIRAACANGATARA Braſilienſibus. Avis Picæ variæ magnitudine. Roſtrum habet digitum longum, cujus ſuperior pars paulum adunca, totum autem obſcure flaveſcit: oculos cryſtallinos, circulo fuſco: collum duos digitos longum, corpus tres. Cauda longiſſima, nimirum octo digitos, conſtans octo pennis rectis. Crura ſuperiora pennis veſtita & ſeſquidigitum longa, ut & inferiora: in pedibus digiti quatuor, more pſittacorum, & quidem verſus interiora ſunt duo breviores, verſus exteriora duo longiores in quolibet pede. Totum caput pennis veſtitur quæ in medio ſecundum longitudinem (proxime ſcapum) fuſcæ, in lateribus flaveſcentes, ut criſta. Collum & alæ è contrario pennas habent in medio flaveſcentes, & ad latera fuſcas; extremitas alarum fere plane fuſceſcit. Totus venter, dorſum (exceptis alis) crura ſuperiora & exortus alarum, ad trium & ſemis digitorum longitudinem pennis conſtant ex albo pallide flaveſcentibus, reliquum caudæ fuſceſcit, extremitas autem albas oras habet. Crura inferiora & pedes thalaſſini ſunt coloris. In capite longiores pennæ in criſtam eriguntur. Ingentem in ſilvis excitat clamorem.

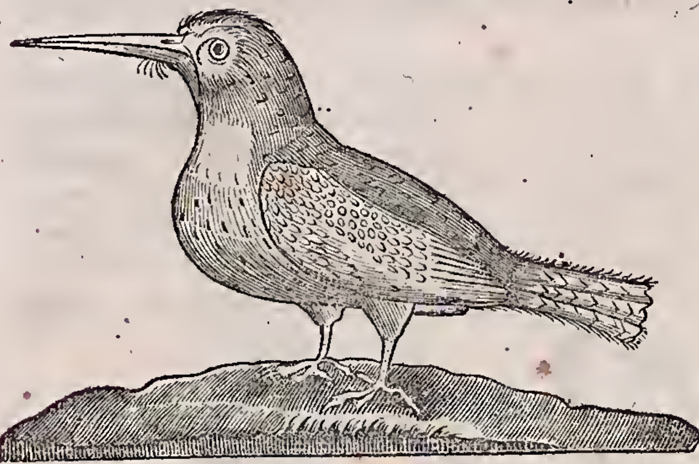

CAP.

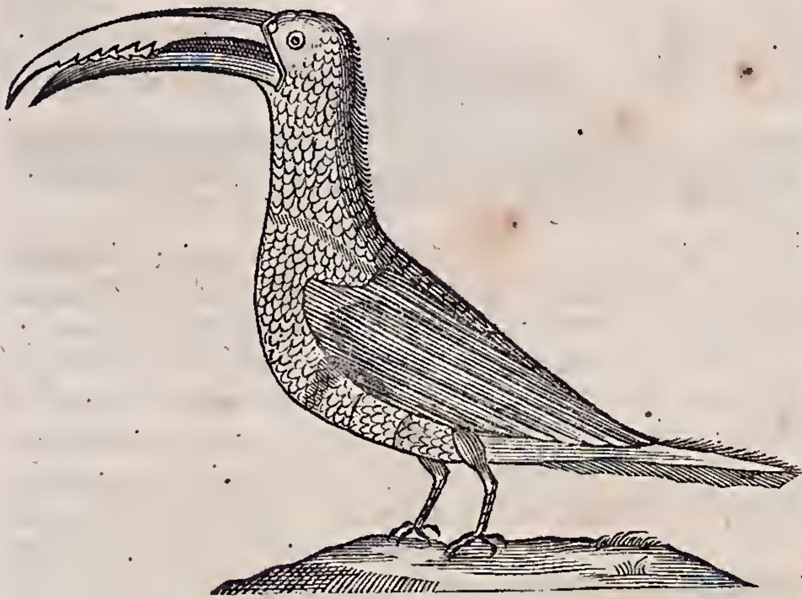
Cap. XV.

Matuitui. Aracari. Tucana. Anhinga. Ipecati apoa. Pullus gallinaceus monstrosus. Innominatæ tres.

Matuitui Brasiliensibus, avis sturni magnitudine. Brevi collo, pectore forti, cruribus brevibus, cauda duos & semis digitos longa. Rostrum habet rectum, forte, cujus superior pars paulum prominet acumine inclinato, cinnabrii coloris. Totum caput, collum superius, dorsum, alæ & cauda constat pennis fuscis pallide flavo maculatis; apparentibus partim punctulatis ut in Niso. Sub gutture flavas habet pennas. Pectus & venter albis vestiuntur, quæ fusco sunt punctulatæ. Crura obscure cinerescunt.

Aracari Brasiliensibus: avis magnitudine picæ martiæ. Rostrum habet quatuor digitos longum, sesqui latum seu altum, tres & semis crassum, ubi crassissimum, paulum deorsum incurvatum, instar gladii Turcici & in extremitate acutum instar psittacini; estque superior pars paulo longior inferiori. Rostrum superius & inferius plus mediam partem ab extremitate numerando serratum dentibus: superior pars rostri major inferiore; est autem rostrum canum, levissimum, levius spongia, superius album, linea in summitate crassa nigra secundum longitudinem distinctum: inferior tota est nigra; totum inseritur in caput triangulatim, & ubi insertio est linea triangulatim alba circumscriptum. Linguam habet quatuor digitos longam, levissimam, aspectu plane pennam referentem, aut etiam plumata est & nigra (si pennam habere lingua dici possit.) Caput non ita magnum habet, latum, compressum: oculos magnos, pupilla nigra, circulo flavo, reliquas extremitates nigras. Collum haud longius psittacino. Corpus à colli exortu ad caudam usque quinque circiter digitos longum: Cauda instar picæ latiuscula & sex digitos vel paulo plus longa. Crura & pedes nigricantes ex viridi, Psittacorum similes, duos digitos habent anterius, quorum unus longior altero; duos retro, itidem inæqualis longitudinis; ungues incurvati, fusci seu nigri. Crurum superiorum longitudo duorum digitorum, inferiorum sesqui. Totum caput & collum usque ad initium pectoris nigras habet plumas, & ubi desinunt, circulariter finiuntur: Pectus vero & infimus venter totus eleganter flavis vestiuntur pennis, cum pavonino mixtis: per pectus autem transversim linea digitum lata sanguinei coloris ducta est ab uno latere usque ad alterum. Totum dorsum, alæ: cauda & crura superiora vestiuntur pennis ex nigro viridicantibus, uti in nostratibus picis color esse solet: extremitas dorsi ante initium caudæ etiam sanguinei coloris, plus uno imperiali in circumferentia. Alæ desinunt ad exortum caudæ & interius è cinereo sunt subfusci coloris. Rostrum interius est nigrum. Avis hæc quasi suum nomen profert, clamando acuto sono sed non admodum clangoso *Aracari.*

Tucana sive *Toucan* Brasiliensibus: avis picæ aut palumbi magnitudine. Ingluviem habet sub pectore, tres aut quatuor digitos transversos latam, crocei coloris & miniatis plumis circum oras distincta: pectus flavum, reliquum corpus nigrum. Rostrum habet ingens & nonnumquam palmum longum, exterius flavum, interius læte rubens. Cicuratur ita ut sub tecto pullos suos excludat. Mirum autem videri possit; quomodo tantilla avis tam grande rostrum ferat, sed levissimum est & valde tenerum.

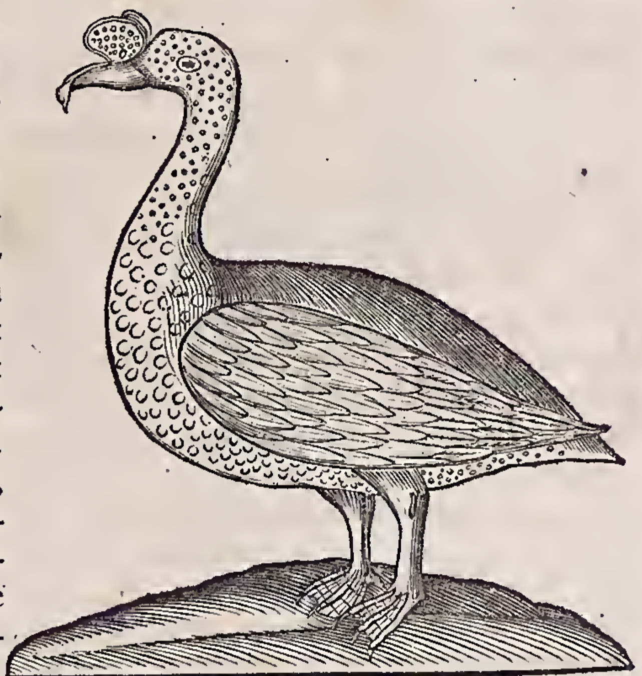
ANNOTATIO. Hanc avem descripsi ex Auctore Lusitano; Americæ descript. lib. xv. cap. 7. Vnde hæc Auctor noster hausit pene ad verbum; sed prætermisit pennarum colorem; est enim flavo pectore, reliquo corpore pene nigro: quanquam habui plures illius exuvias, in quibus egregie miniatæ plumulæ intermixtæ erant. Habeo & rostrum avis itidem levissimum & magnæ molis, quod superiori parte eminens cornu habet è superiori parte rostri enatum, & cavum, coloris incarnati, uti & rostrum: non possum autem affirmare utrum è Brasilia an vero India Orientis sit allatum: & nostri qui in Brasilia vixerunt non meminerunt se ibidem vidisse: Tucana autem ibidem frequentissima est, præsertim versus meridiem & Flumen de Ienetro.

ANHINGA Brasiliensibus Tupinamb. Mergi aquatici species elegans; corpus excepto collo, anatis domesticæ Europeæ haber magnitudine: rostrum rectum, haud crassum, acutissimum, tres digitos longum, & per rostri medietatem anteriorem tam superius quam inferius duplicem ordinem acutissimorum hamulorum retro versorum: caput parvum, longiusculum, serpentini æmulum, paulo plus sesquidigito longum: Oecellos nigros, circulo aureo: collum tenue, teres, pedem longum, corpus autem tantum septem digitos: crura brevia, superiora duos digitos longa, pennata, inferiora vix sesquidigitum; quatuor digitos, tres anterius versus, membranis junctos more anatum aut corvi aquatici, quartus digitus brevior ad latus inferius extenditur, itidem membrana reliquis connexus; unguibus lunatis omnes acutissimis: Caudam latam, decem digitos longam, duodecim pennis constantem; alæ circa medietatem caudæ desinunt.

Rostrum gryseum est & post exortum paulum flavescit. Caput totum & collum plumulis subtilissimis tegitur ad tactum holosericum referentibus; coloris in capite & collo superius ex gryseo subflavescentis: sub gutture & in collo inferius grysei coloris, ut pelles illæ (*verhfelle* vocant) ex quibus mitræ fiunt muliebres, & ad tactum & adspectum illius pellis pilos refert. Totum pectus & infimus venter & crura superiora plumis mollibus vestiuntur coloris argentei: initium dorsi pennis fuscis, sed quarum quælibet in sui medio maculam habet oblongam ex albo pallide flavam, ita ut punctulatim appareat: reliquum dorsi nigras habet pennas. Alas obtinet longas, quarum initium totum ejusmodi brevibus pennis regitur uti initium dorsi, sequitur ordo mediam partem, id est, uno latere canarum, altero nigrarum: remiges autem nigræ sunt. Cauda nigris splendentibus pennis constat, quarum extremitas grysea. Crura & pedes ex obscure flavescente grysei sunt coloris. Solertissima in capiendis piscibus: nam more serpenrum contracto prius collo ejaculatur rostrum in pisces, ac unguibus eos prehendit. Carnem illius comedi, sed haud multo melior est quam caro Lari.

IPECATI APOA Brasiliensibus: *Pata* Lusitanis, id est, Anser, nobis Anas silvestris, magnitudine anseris octo vel novem mensium, figura plane ut nostrates anates. Venter & interior pars caudæ, collum totum cum capite pennas habet albas, dorsum usque ad collum, alæ & summitas capitis nigras, cui viriditas mixta ut in nostrarum anatum collis. In collo & ventre albis pennis nigræ passim sunt insparsæ. In his differt à nostratibus, quod sit primo major: secundo rostrum anatum quidem, sed nigrum & in extremitate aduncum. Tertio super rostrum cristam gerit carneam, crassam, latam & rotundam fere, nigram, albis maculis insignitam. Cristæ altitudo eadem; inter cristam & rostrum (in summitate nimirum rostri) foramen transversum magnitudine pisi est, ab utroque latere conspicuum, quod narium vice fungitur. Quarto pedum & crurum color non ruber sed è cinereo fuscus.

Carnem

Carnem multam & bonam habet, nam ſæpiſſime comedi. Reperitur paſſim ad fluvios.

Alium habui per omnia ſimilem priori, excepto quod longiores illæ pennæ in alis inſigni brunno ſplendebant colore. Puto marem hunc eſſe, alteram fœminam.

ANNOTATIO. Geſnerus pene ſimilem dedit iconem ſub nomine Anatis Indicæ cujus picturam ſe à Cardano accepiſſe memorat. Sed color pennarum nonnihil differt ab Auctoris noſtri deſcriptione.

PULLUS gallinaceus monſtroſus, magnitudine pulli recens excluſi. Caput habebat anaticum, ſuperius tamen magis in acumen deſinens; roſtrum anaticum latum, cujus ſuperior extremitas deorſum inflexa: ocellos parvos, collum breve: alas parvulas juxta priora crura poſitas: quatuor crura gallinacea: carebat pectore, quippe eo loco quo pectus eſſe debebat duo crura habens, quodlibet ſuperius tres quadrantes digiti longum, inferius quadrantem; & in ſingulis quatuor digitos gallinaceos. Poſteriora duo crura ejuſdem figuræ & longitudinis cum anterioribus mire poſita erant, ſiniſtrum quidem more naturali, dextrum vero in exortu ſuo ſiniſtro erat adnatum & quaſi ſurſum vergebat, eo modo quaſi duo ſiniſtra crura fuiſſent, & unum dextrum loco ſiniſtri in exortu fuiſſet adglutinatum: atque ideo urypigio carebat, quia nullum intervallum inter crura hæc poſteriora, & caudæ loco ipſi ſiniſtro cruri exterius longiuſculi pili caneſcentes erant adnati. Pedes habebat gallinaceos & digitos eodem modo diſpoſitos: ſed quilibet pes totus inverſo ordine poſitus erat, ita ut inferior pars eſſet ſuperior & ſuperior inferior, unguiculique etiam ſurſum non deorſum vergebant. Totum caput, collum, venter, alæ, dorſum & ſuperiora crura non veſtiebantur pennis, ſed pilis nigris ſemidigitum longis, qui ſub ventre & gutture paululum caneſcebant. In ſumma plane monſtroſus pullus. Crura inferiora & pedes fuſci coloris, uti & roſtrum, vitalia viſcera habebat gallinanacea, ſed inordinate diſpoſita. Cor magnum. Vivebat cum excluderetur.

Avis *(cui Auctor nomen non adſcripſit)* magnitudine Alaudæ, figura Matuituy. Roſtellum habet rectum, nigrum; oculos nigros; crura communia fuſca: caudam latiuſculam, & alis longiorem. Totum caput ſuperius, collum ſuperius, dorſum, alæ & cauda, rufeſcentis ſunt coloris, ex rubro, umbra & albo mixti. Guttur, collum inferius & infimus venter albi ſunt coloris. Per oculum utrumque à roſtro tranſverſim maculam habet oblongam fuſcam. Clamat *Gip*, *Gip*, ut junior gallo-pavus fere.

Avis *(cujus nomen Auctor non prodit)* magnitudine Patæ, & ejuſdem figuræ. Roſtro nigro, craſſiuſculo; capite nigro, pectore & ventre cano; dorſo, alis & cauda fuſceſcentibus: cruribus fuſcis: Clamat *Zip*, *Zip*, ut paſſer.

Avis *(quam Auctor non nominat, ſed tantum admonet eſſe ſpeciem Curucui, de qua cap. 12.)* magnitudine Picæ fere. Roſtrum habet breve, craſſiuſculum, paulum deorſum incurvatum, gryſeum ſeu cinereum: oculos nigros, circulo croceo; caput, collum, dorſum ſuperius & cauda ſuperius coloris nigri cum viridi cæruleo perſplendente, ut in chalybe polito: Alæ fuſcæ; totum pectus & infimus venter egregii coloris miniati: cauda inferius albas habet pennas, tranſverſim nigro ordine undatas. Crura brevia, fuſca ſunt; digitis quatuor more Pſittacorum diſpoſitis.

Supra deſcripſit Auctor Manucodiatam quam Regem appellat, dedit & alterius deſcriptionem, quam ibi inconſulto omiſſam hic ſubjiciendam putavi, Iconem tamen omitto quia paſſim obvia eſt apud Auctores qui de avibus ſcripſerunt & imprimis Aldrovandum qui diligentiſſime de illa commentatus eſt.

MANUCODIATA ſeu avis Paradiſi, magnitudine hirundinem fere ſuperabat. Caput habet parvum, ſuperius paulum compreſſum, duas trientes digiti longum, in craſſitie ſeu ambitu vix duos digitos continens: oculos plane exiguos grani milii ſeu Sinapis magnitudine: Roſtrum ſatis robuſtum, ſupra digitum longum, rectum (nonnihil tamen ſuperius verſus exortum exaltatur) acutum, coloris ex cæruleo & viridi mixti, cum macula oblonga, alba verſus acumen in parte roſtri ſuperioris: & nares patentes. Collum paulo plus duabus tertiis digiti longum, æqualis cum capite craſſitudinis, rectum eſt. Corporis à fine colli uſque ad exortum caudæ longitudo vix quatuor digitorum, craſſities fere trium: nam multis pennis tegitur, quas hic ſeparo. Alarum longitudo quinque digitorum. Superius in capite ad exortum roſtri brevi-

bus pennulis nigerrimis sericeum stamen seu holosericeum plane referentibus est ornatum; eodem etiam modo prope exortum rostri inferioris, sed latius quam superna parte. In toto gutture & collo inferius & ad genas usque ad oculos itidem holosericeis pennulis ad tactum paulo durioribus, quam sunt illæ nigerrimæ vestitur, elegantissimi ex viridi aurei coloris, ut in pavonum & anatum collo esse solent. Per totum autem caput superius usque ad elegantem illum sericeum amictum, itidem serico sed durissimo ad tactum amicitur obscure lutei coloris. Totum collum cingunt plumæ haud longæ, villosum sericum referentes, aurei coloris splendentis è luteo. Totum dorsum tegunt plumæ ex flavo aureæ splendentes, ad tactum capillos referentes, multipliciter sibi invicem incumbentes, quæ inferius dilute ex albo brunni sunt coloris. Alarum autem pennarum quævis longior est alia. Cauda paucis constans plumis ejusmodi brunnis paulum ultra alarum fines protenditur, estque supra tres & semis digitos longa. In ipso autem exortu alarum & quidem extra alas, in quovis latere multæ plumæ elegantissimæ oriuntur, pennulis albis sustentatæ; harum quædam sex digitos, quædam pedem, longissimæ autem & mediæ sesquipedem sunt longæ, albæ. Sunt autem omnes hæ plumæ elegantissimæ & subtilissimæ & subtilis structuræ. Plumarum numerus ex utroque latere prodeuntium, in quolibet latere circiter ad quinquaginta accedit, inter quas sunt quadraginta, singulæ sesquipedem longæ. Carebat carnibus, ideo de illis nihil. Errat Clusius & alii qui longas illas plumas pro cauda reputant, non enim sunt caudæ plumæ.

ANNOTATIO. Vide Car. Clusium in Auctario ad Exotica. Vbi merito reprehendit alios qui apodes crediderunt; nam & ipse duas habeo diversæ speciei, & plurimas alias vidi, quæ omnes pedes habebant & quidem pro mole corporis satis grandes & robusta admodum crura.

Reperitur hic & alia ARDEÆ species; tota alba, rostro croceo, recto, acuto: oculis nigris, circulo aureo; cruribus & pedibus nigris. Rostrum habet quinque digitos longum, collum longissimum, nimirum quinque digitos supra pedem: corpus septem digitos longum, caudam quinque, cum qua alæ desinunt. Crura superiora octo digitos longa & ex parte pennis vestita, inferiora sex digitos. Digiti pedum communi modo se habent, quorum medius anteriorum quatuor digitos longus, reliqui breviores, omnes unguibus lunatis præditi nigris.

GEORGI MARCGRAVI HISTORIÆ RERVM NATVRALIVM LIBER SEXTVS,

Qui agit de Quadrupedibus, & Serpentibus.

CAPVT PRIMVM.

Ai sive Ignavus.

AI. Brasiliensibus, Lusitanis *Priguiza*, Nostratibus **Luyaert** / id est, Ignavus: animal magnitudine mediocris Vulpis nostratis: longitudo corporis à collo ad caudam est unius pedis aut paulo plus, crassitudo æqualis: collum habet breve, duos aut tres ad summum digitos longum: anteriora crura septem digitos longa ad pedes usque; posteriora sex: pedes anteriores duos aut duos & semis, posteriores totidem fere, à flexura crurum ad ungues usque, quorum in singulis pedibus habet tres, in anterioribus duos & semis digitos longos, in posterioribus duos: quorum medius paulo longior cæteris; (in quibusdam sunt etiam æquales;) ex albo flavescentes; & deorsum incurvati; superius quidem arcuati, inferius excavati seu carinati. Caput habet parvum, tres circiter digitos longũ & subrotundum: os turbinatum, non amplum: dentes haud magnos, instar agni, nec acutos: nasum glabrum, elatum, nigrũ: oculos parvos, nigros, somniculosos; os abundat semper saliva: auriculis caret: cauda sesquidigitum est longa, & obtusa, figura panis sacchari. Totum corpus prolixis & duos digitos pene longis pilis est vestitum cinerei coloris, Taxi similibus, sed mollioribus & cum albedine mixtis. In dorso pili magis albescunt, & per medium dorsi tendit linea fusca. A capite per colli longitudinem pili jubæ modo ad latera explicantur, paulo longiores quam in reliquo corpore. Animal est ignavissimum & ad incessum plane ineptum: in arboribus lentissime rependo progreditur, ibi habitat, foliis arborum vescens: numquam bibit; vocem rarissime edit *iiiii*, fere ut felis junior: arctissime, quæcunque unguibus apprehendit, tenere potest. Quando scandit caput elevatum lentissime movendo gestat. Pluviam etiam levem admodum metuit. Secui fœmellam vivam, habentem in se fœtum omnibus modis perfectum: & observavi hæc: Cor motum suum validissime retinebat postquam exemtum erat è corpore per semihorium: placenta uterina constabat multis particulis carneis instar substantiæ renum, rubicundis, magnitudinis variæ instar fabarum; in illas autem particulas carneas (quæ per tenues membranulas connexæ erant) per multos ramulos vasa umbilicalia inserta

erant; Fætus amnioni includebatur, more aliorum animalium, habebat pilos, dentes, ungues, imo totus erat perfectus. Vasa umbelicalia instar funis erant contorta, ut in reliquis animantibus. Cor fœmellæ duas insignes habebat auriculas, cavas. In ventriculo os superius duos digitos transversos à pyloro seu inferiore ore: eratque in altera parte ventriculi ubi alias communiter superius os esse solet processus instar intestini spithamæ longitudine, sed nullum exitum habens. In ventriculo plane viridis materia foliorum arboris comestorum inveniebatur. Papillas duas in pectore habebat, eodem modo & fœtus; mammæ igitur ibi. Corium illius solidissimum & tenax. Animal sine dubio vivax. Intestinis omnibus exemtis adhuc se movebat & pedes contrahebat ut vivum solet, quando pendens ad somnum se componit. A junctura pedis cum tibia tres nervi solidissimi, ad quemlibet unguem unus intensus tendit; quibus ungues incurvare & validissime se sustentare potest.

ANNOTATIO. Vidi hoc animal vivum è Brasilia allatum, figura cum Icone satis bene conveniebat: præterquam quod collum non erat ita longum quam dedi in descript. Americæ pag. 618. sub nomine *Vnau*. Quemadmodum & sub nomine *Hay*. lib. xv. cap. v. sed monendum duco, posteriorem figuram à Theveto acceptam minime quadrare; quanquam eandem Gesnerus expresserit: siquidem non est ventre tam pendulo, & unguibus magis incurvis, & caudam habet breviorem. De summa tarditate satis convenit, quam in vivo cum admiratione observavi: brevi autem interiit, antequam plura possem observare. Male autem Gesnerus ipsi Arctopitheci nomen indidit, nihil enim commune habet cum Simiis.

CAP. II.

Carigueya. Tajibi.

CARIGVEYA Brasiliensibus, aliquibus IVPATIIMA, Petiguaribus Taibi (Lerio *Sarigoy*. Ximeni in N. Hispania *Tlaquatzin*) animal est catuli seu medioeris felis magnitudine:

caput vulpinum habet, ore acuminato, estque inferior pars oris paulo brevior superiore: linguam longam, quam tamen os aperiens & morsum minitans non exserit, quamvis posset, sed versus posteriora attollit: dentes instar felis seu vulpis, anterius nimirum tam superius quam inferius parvulos, hinc quatuor longos caninos, superiores quidem longiores, inferiores breviores, hinc iterum sex alios & dein molares: nimirum sedecim molares, duodecim intermedios, quatuor caninos, & incisores patvulos in inferiori mandibula octo, in superiori decem, nam duos majusculos in medio habet more leporis. Nares habet patentes; oculos pulchros, rotundos, nigros: aures pro mole corporis amplas, longas, latas, vulpinas, quas erectas gerit, sed constant tenui membrana glabra, transluccnte, albitudine transluccnte, cui fusci aliquid admixtum. Barbam habet felinam pilis nigris, sub mento autem sunt breves, in superiore parte oris longiores, supra oculos aliqui & itidem in utraque gena. Caput tres digitos aut paulo plus longum; aurium quælibet duos digitos longa, sesqui fere lata. Collum breve nec supra digitum longum: reliquum corpus septem digitos usque ad caudæ exortum: cauda pedem longa quam curvatam gestat, nam ea se arborum ramis more simiæ adpendet. Pectus latiusculum. Crura duo anteriora breviora, nimirum quodlibet tres digitos longum, posteriora paulo plus quatuor. Pedes anteriores quinque digitis instar manus constant, unguibus albis instar avium curvis: posteriores longiores, uti in cercopithecis esse solent, item quinque digitis ut manus. Pilis vestitur longis, sed qui in capite, collo, infimo ventre & cruribus breviores: pili autem capitis, colli inferius cum fine ventris & caudæ inferius prope exortum sunt flavi: secundum longitudinem autem capitis per oculos & medium capitis tendit ampla nigra stria; collo superius etiam nigri pili admiscentur. Per totum autem dorsum, latera, & caudam superius prope exortum maximam partem nigra est, sed leucopæis pilis admixtis. Cauda ab exortu suo tantum ad quatuor digitos pilosa est, reliqua parte nuda, ubi cute vestitur ad quatuor digitos nigra, quatuor digitos ultra albicante, fusco colore intermixto. Cauda

rotunda

rotunda est, & sensim attenuatur. Mirum autem animal: nam in infimo ventre prope crura posteriora pellis ejus dupla est & exterior rima scissa duos & semis digitos longa, facitque quasi bursam, quam Brasiliani vocant *Tambejo*, pomi aurantii majoris capacem: est autem bursa hæc intus pilosa & continet mammas in interiore pelle ad ventrem, octo papillis: bursæ autem os arcte clauditur ut non appareat, nisi duobus digitis ab invicem distendatur.

Hæc bursa ipse uterus est animalis, nam alium non habet, uti ex sectione illius comperi: in hac semen concipitur & catuli formantur: & hæc ipsa quam describo, bestia sex catulos vivos & omnibus membris absolutos, sed sine pilis in hac bursa habebat, qui etiam hinc inde in ea movebantur; quilibet catulus duos digitos erat longus: in ea tamdiu retinentur donec ipsi sibi victum quærere possunt: interea tamen interdum progrediuntur foras & iterum ingrediuntur. Testes sub ano habebat animal interius jacentes. Pellis ejus facile detrahi potest ut vulpina aut leporina, modo in ventre incidatur: fœtet animal instar vulpis aut Martis: mordax est; vescitur libenter gallinis, quas rapit ut vulpes, & arbores scandendo avibus insidiatur: vescitur quoque sacchari cannis; quibus sustentavi per quatuor septimanas in cubiculo meo; tandem funi cui alligatum erat se implicans ex compressione obiit: mortuum secavi & pellem romento repletam servavi. Mas fœminæ per omnia similis, bene testiculatus, in bursa pendulas testes more Gati gerens.

ANNOTATIO. Dedi hujus animalis descriptionem è Fr. Ximene, in descript. Americæ lib. V. cap. IV. è qua huc tantum accerso: Cauda hujus animalis est singulare & mirabile remedium contra nephritidem, nam si comminuatur & ex aqua haurienda detur quantitate unius dragmæ, aliquot vicibus jejunis, mirifice mundat ureteres: expellitque calculos, aliaquæ illos oppilant: excitat venerem, & generat lac; medetur colicis doloribus; prodest parientibus & accelerat partum; promovet menses: & si masticatam imponas partibus quibus spinæ infixæ extrahit illas; solvit alvum: & credo in tota Nova Hispania non reperiri aliud remedium ad tam multa utile; vivit in locis calidioribus & victitat carnibus & fructibus, herbis & pane; adeoque à multis animi gratia domi nutritur.

TAI-IBI Brasiliensibus, Lusitanis *Cachorro do mato*, Belgis **een Boschratte**: animal corpore tereti & oblongo. Totius corporis cum collo longitudo ab occipitio ad caudæ initium quatuordecim digitorum; crassities decem. Caput habet vulpino æmulum, ore acuto, barba felina: oculos conspicuos & prominentes, nigros: aures subrotundas, molles, graciles, albas, teneras ut charta mollis. Crura, pedes & digitos cum unguibus habet ut fœmella jam descripta, uti & caudam. Totum corpus vestitum est pilis albis splendentibus, qui in extremitatibus nigricant, & magis quidem in dorso, maxime tamen in cruribus: circa anum & initium caudæ pene nigricant. Os & aures albicant. Cauda in exortu ad quinque digitorum longitudinem pilis vestitur albis in extremitate nigricantibus, reliqua pars major ad finem usque cincta est corio tenui squamoso albicante instar exuviarum serpentis. Fætet graviter, caro tamen illius comeditur. Victitat libenter gallinis, ut vulpes. Pili inserti sunt tenui cuticulæ, quæ detrahi potest salvo manente corio crassiori. Testiculos propendentes habet ut felis mas.

CAP. III.

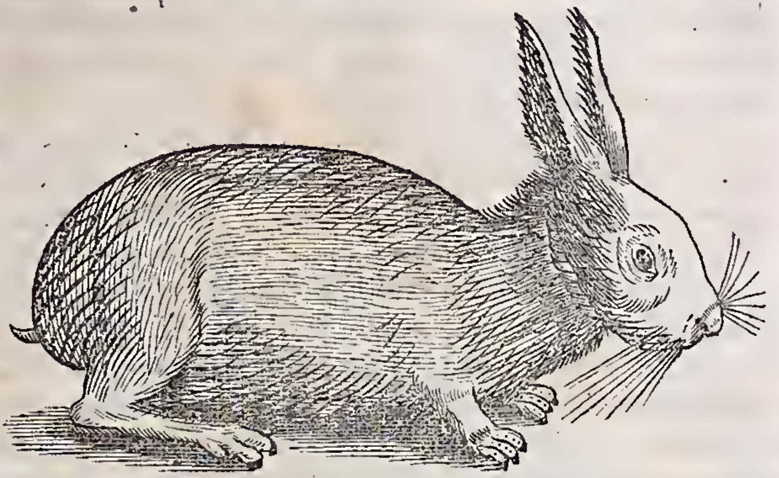
Cuniculorum Brasiliensium variæ species.

APEREA Brasiliensibus, Belgis **Veldratte** vel **Boschratte**, Cuniculi est species; corpore oblongo circiter unum pedem; crassitie septem digitorum: facile mansuescit. Pili totius corporis leporinis nostratibus respondent; in ventre autem albicant, in reliquis sunt prædicti coloris. Labium quoque habet fissum & quatuor dentes, duos superius duos inferius: barbam quoque leporinam, & tales pilos prope oculos, inter os nimirum & aures: sed has dissimiles habet leporinis, breves, subrotundas, nam minimum digitum transversum longitudine haud excedunt: priora illius crura, tres circiter digitos longa, posteriora paulo longiora: in prioribus pedibus quatuor sunt digiti, nigra cute & unguibus parvis non prominentibus; in posterioribus tantum tres, quorum medius longior reliquis. Incedit ut lepus ita ut posteriora crura ad juncturam seu suffraginem usque callo sint obducta, quemadmodum pedes. Caret cauda. Caput paulo acutius leporino. Carnem habet cuniculorum. Vivit eodem modo ut illi, & simili domicilio utitur.

TAPETI Brasiliensibus, item est Cuniculi species, major quam Aperea, & dupla magnitudine gliris, figura ut nostrates; pilis & colore ut Lepus sed paulo fusciore: auribus longis ut nostrates

ut noſtrates Cuniculi: in fronte rufeſcit paulum, ſub gutture nonnihil albicat & circulum album habet circa collum; quidam tamen illo carent & tantum ſub gutture, pectore & ventre parum albicant; nullam habet caudam; barbam ut noſtrates cuniculi; oculos nigros. Caro comeditur.

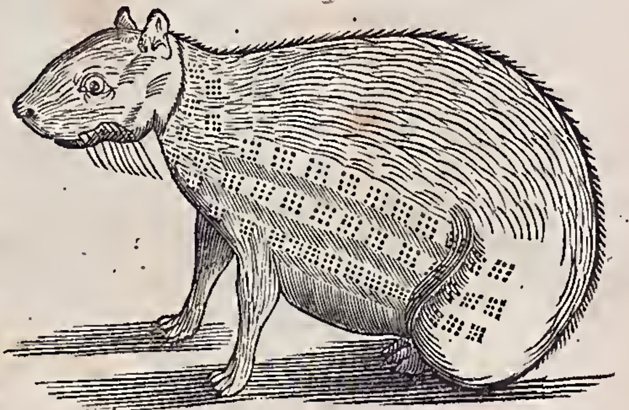
CAVIA COBAYA Braſilienſibus, Cuniculi itidem ſpecies, diverſicolore pelle: noſtratis cuniculi junioris magnitudinem æquat; capite autem eſt gliribus ſimillimo; oculos habet nigros; aures ſubrotundas: os ſimile *Aguti:* crura breviora & pedes quatuor digitis præditos: pili hujus ſunt molles & pellis variegata diverſimode maculis albis nigris & ruffis. Manſueſcunt ita ut grunniendo cibum petant.

Caro illorum edulis. Cavia autem Braſilienſibus nomen eſt commune omnibus ſilveſtribus *Ratos do mato*, ut Luſitani appellant.

ANNOTATIO. Meminit Geſnerus hujus animalis, & dat illius Iconem haud abſimilem huic noſtræ. Cuniculus, inquit, Indus, ante paucos annos primum in Europam invectus è N. Orbe: nunc ubique frequens; eſt enim fœcundiſſimum animal, cum octonos vel plures uno partu edat. Magnitudine fere cuniculi noſtri, at minor plerumque & corpore breviore. Crura ei brevia: digiti ſeni anterius, quini poſterius. Dentes ut in muribus. Caudæ veſtigium nullum, &c.

PACA Braſilienſibus, Cuniculi etiam eſt ſpecies: magnitudine porcelli, pingui & craſſo corpore, & circiter decem digitos longo: Capite inſtar Cuniculorum noſtrorum craſſo, auribus pilis nudis & paulum acutis. Nares habet amplas; os inferius brevius ſuperiori: rimam inſtar leporis, non tamen fiſſuram, barbam felinam ſeu leporinam prolixam, & poſt oculos pone aures iterum tales pilos. Crura priora paulo breviora poſterioribus: in pedibus digiti quatuor. Cauda breviſſima ut Aguti. Pili corporis ſunt Vmbræ coloris, breves & ad tactum duri. In lateribus autem ſecundum longitudinem maculas habet cinereas, in ventre albicat. Cibum oblatum pedibus non tenet ut Aguti, ſed in terra poſitum devorat, inſtar ſuis, atque ad eundem pene modum grunnit. Carnem habet eximiam & pinguem ita ut non habeat opus lardo quando aſſatur; unde Luſitanis *Caca real* vocatur illorum venatio. Capiuntur opera caniculæ, nam ab illa loco habitationis demonſtrato, venator ab utraque parte fodit, & cuniculum actum ab utroque latere obturat & demum in locum quo conſidere autumat longum cultrum infigit, ut ita transfigat animal ſub terra latitans; alias ſi exeat, actum eſt, nec capi poteſt, vehementer enim mordet; poſſunt tamen & vivi capi.

AGUTI, vel ACUTI Braſilienſibus; vulgo corrupte *Cotia* vocatur; alia cuniculi ſpecies, magnitudine noſtratium, pilis ex ruffo & brunno mixtis, cum pauxillo nigro. Pili autem illius craſſi ut in porcis junioribus, & ſplendentes; in ventre autem magis flaveſcentes. Aures habet rotundas, non ut noſtrates. Caput tamen & barbam ut noſtri. Inferior mandibula ei brevior ſuperiori, ut in ſuibus: labium ſuperius fiſſum inſtar leporis, os tamen acutius noſtratibus cuniculis. Crura anteriora breviora, quatuor digitis, poſteriora longiora ſex prædita. Sed pedibus directe extenſis incedit anterius, non repit: ungues habet acutos: crura glabra ſunt & ſine pilis fere,

dentes

Cauda breviſſima glabra. Oculos habet nigros. In ore ſuperius & inferius duos dentes ut Lepus. Grunnit ut porcelli ſolent. Voraciſſimum eſt animal; cibum, anterioribus pedibus arripit ut Sciurus, tenet & devorat quam ociſſime: quod reliquum eſt recondit ſtudioſe & fodiendo occultat. Delectatur admodum lambere cutem hominis. Currit velociſſime. Quum ad iracundiam movetur, dorſi extremi pilos in altum ſurrigit & poſterioribus cruribus fortiter pavimentum ſeu terram pulſat, more noſtratium cuniculorum.

CAP. IV.

Tamaudua guacu. Tamandua-i.

TAMANDVA-GVACV Braſilienſibus, Congenſibus (ubi & frequens eſt) *Vmbulu*; Belgæ appellant De Groote Mierenneter: Animal magnitudine canis Lanionum: Capite tereti, promuſcide longiſſima, & ore acuminato, edentulo; lingua tereti & longa inſtar ſubulæ: longitudo linguæ plerumque viginti quinque aut ſeptem digitorum; imo inveni interdum duos pedes & ſemis longam: hanc in ore gerit duplicatam & quando formicis vult veſci, exſerit illam, & formicarum tumulo tam diu imponit, donec plena ſit formicis, quas deglutit. Oculos habet parvos, nigros. Aures ſubrotundas: Caudam hirtam inſtar muſcarii, qua diducta ſe totum poteſt tegere. Capitis cum promuſcide longitudo unius pedis, vel etiam ma-

jor: craſſitudo promuſcidis in medio (nam magis magiſque attenuatur) plus quatuor digitorum. Colli longitudo quinque digitorum, craſſities circiter novem. Corporis longitudo ad initium caudæ, duorum pedum & trium digitorum: craſſities unius pedis & novem digitorum: caudæ longitudo duorum & ſemis pedum. Crurum anteriorum longitudo unius pedis & digiti; poſteriorum unius pedis. Sunt autem crura teretia; & pedes anteriores quatuor habent ungues recurvos, duos in medio maximos, duos & ſemis digitos longos, & ad utrumque latus minores: volam pedis rotundam; poſteriores pedes quinque habent digitos, pene figura manus, totidem unguibus præditos. Unguibus autem effodit formicas quibus veſcitur, licet & manſuefacti carne veſcantur, ſed in minutiſſimas partes concisa. Pilis per caput & dorſum veſtitur nigris, quibus cani admixti; capitis & colli pili breviores & antrorſum verſi, quemadmodum in lateribus deorſum; in reliquis partibus & dorſo retrorſum. Per dorſum præterea à fine colli ad initium caudæ uſque ſemipedem longos habebat quaſi aries: longos etiam pilos in ventre. Anteriora crura canis ſeu albis veſtiuntur pilis & in quolibet verſus pedem maculam obtinet è nigris pilis. Per pectus autem ad latera uſque & mediam longitudinem corporis macula grandis nigris pilis; quam alba linea deſuper attingit continue. Crura poſteriora ſunt nigra. Cauda lata ſetis conſtat equinis nigris, unius pedis ferme latitudine, quibus cani in exortu miſcentur. Ad tactum omnes pili corporis aridi deprehenduntur.

Animal haud agile, ſed tardum in currendo, ita ut ab homine manibus in campo prehendi poſſit.

ANNOTATIO. Hoc animal deſcripſi lib. Americ. xv. cap. v. è commentariis cujuſdam Luſitani: qui & hoc obſervat, os illius eſſe rotundum & non valde patulum: quod & ex exuviis quas vidi deprehendi. Itemque lib. xvi. cap. 15. ſub nomine *Tamandova* è commentariis Abbevillani, qui equi illi molem tribuit, neſcio an bona fide.

TAMANDVA-I Braſilienſibus, Belgis Kleyn Mierenneter. Animal vulpeculæ Americanæ

canæ magnitudine, vel paulo major. Longitudo corporis unius pedis: colli duorum: capitis quinque; caudæ decem. Crurum quodlibet quatuor digitos longum, pedeſque magnitudi-

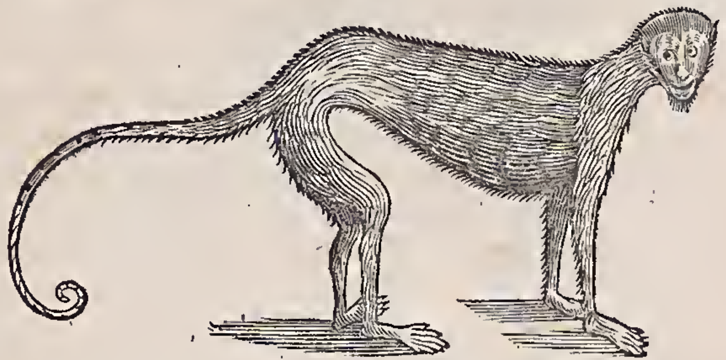
ne Cercopitheci. In prioribus pedibus quatuor habet ungues incurvos; duos magnos craſſos in medio, & duos ad latera minores, cum craſſa & rotunda Vola: in poſterioribus quinque digitos parvos fere æquales, cum ſuis unguibus. Caput acuminatum habet & rotundum, conum acutum repræſentans; paulum infra incurvatum: os nigrum, anguſtiſſimum, edentulum: oculos parvos nigros: aures erectas unum circiter digitum longas. Cauda longioribus pilis prædita eſt, quam dorſum: extremitas illius calva, & poteſt ſe illa ſuſpendere ex ramis arborum. Color pilorum totius corporis ex albo flaveſcens, ſuntque pili ad tactum duri & ſplendent. Per dorſum autem uſque ad caudæ piloſitatem majorem & ad crura poſteriora, ut & in infimo ventre maxima pars nigricantibus pilis eſt permixta; quemadmodum & duæ lineæ craſſæ nigræ, utrimque ad latera à collo ſupra ſcapulas tendunt ad dorſum & in fine illius coëunt. Linguam habet teretem inſtar ſubulæ, octo digitos longam, quæ quaſi canali incumbit inter inferiores genas. Ferox animal, ſed quod mordere non poteſt, unguibus prioribus fortiter apprehendit & baculo tactum poſterioribus cruribus inſidet ut Urſus, naribus ſtertit & baculum apprehendit. Tota die dormit, capite ſub collo & anterioribus cruribus abſcondito; noctu evagatur. Quando bibit pars per nares iterum exſilit.

Quum mactarem hoc animal, maximam partem excoriatum adhuc vivebat, quamvis octiduum inediam toleraſſet. In rene ſiniſtro ſuperius proceſſum triangularem inſignem inveni, per duplicem tenuem membranam reni adnexum: In inteſtinis multos teretes lumbricos: valvulas cordis inſignes: veſicam fellis magnam. Caro Vulpinam olet & non comeditur. Corium eſt craſſum.

CAP. V.

Guariba; Cagui major & minor. Cercopitheci varii.

GUARIBA Braſilienſibus, Cercopitheci ſpecies, magnitudine vulpis noſtratis: facie elata, oculis nigris, ſplendentibus: auribus brevibus ſubrotundis: cauda longa & verſus extremitatem nuda, quam ſemper torquet & ubicunque eſt firmiter adhæret. Pili totius corporis nigri ſunt, longi & ſplendentes atque ita ſibi incumbunt, ut animal læve appareat: ſub mento & gutture ſunt longiores & in barbam caprinam & rotundam deſinunt: manuum & pedum pili ſunt brunni coloris, ut & dimidia cauda exterior. Fœmella erat quam hic deſcribo; mares paulo majores

ſed ejuſdem coloris. Maximo numero in ſilvis inveniuntur, ibique horribilem clamorem excitant, ut longe audiri poſſint. Unus autem interdum ſolus clamat, reliqui magno numero circumſident & quaſi concionem audiunt, clamor tamen putatur centum ſi longius abſis: hic autem ordinarius eorum mos, ut ſæpe obſervavi. Singulis diebus ante & poſt meridiem ſemel atque iterum conveniunt; unus eorum minor in medio & altiori loco reſidet, reliqui paulo inferius circumſident, tunc præcinit ſuperior alta voce & ſigno manu dato, reliqui omnes accinunt, tamdiu cantiones prorogantes, donec ſuperior iterum manu ſignum det, tunc omnes uno momento ſilent & ſuperior grandi voce cantionem finit. Catulos ſuos in dorſo geſtant in ramis arborum diſcurrentes. Catuli ambiunt corpus eorum poſterius, ubi tenuius, pedibus ſuis. Mordax animal, nec domari poteſt.

Dantur

Dantur & alii nigri ingentes, qui longam barbam & villosam habent nigram: ipsi quoque nigri; qui nigritam mulierem solam offendentes vi stuprare solent: vera dico & exempla scio.

CAGVI Brasiliensibus, Congensibus *Pongi*, reperiuntur hîc majores & minores: Cagui major, magnitudinem obtinet cercopithecei *Cay*, cui & aliquo modo est similis. Pilos habet cinerescentis coloris cum pauco tamen nigro mixtos & longiores paulo quam Cagui minor.

Facies illi subrotunda, leonina; aures fere rotundæ, nigræ & pilis nudæ; os nigrum: pili frontis itidem nigri, verum cum cinereo mixti: os haud acutum sed ut leoninum: oculi nigri. Caret pilis albis circa aures; quos Cagui minor habet. Caudam habet unum pedem & quatuor digitos longam, & pilis ruffis vestitam.

CAGVI minor, tenerum animalculum & parvum, Leonem quoque facie referens: totius corporis longitudo circiter sex digitorum est, caudæ autem decem, capitulum habet parvulum, quod vix pomum minus æquat: nasum exiguum, elatum: oculos teneros, os parvum cum dentibus acutissimis: crura manus habent instar Cercopithecorum, quinque digitis teneris prædita: aures subrotundas, quas circumstant pili albi, ordine & cumulatim positi & quasi eleganter essent pexi. Pili autem totius corporis interius & in exortu rufescunt, exterius sunt ex albo & fusco mixti; cauda autem quasi ex albo & fusco annulata est. Acutissimum edit sonum voce sua. Velocissimum est animalculum in saliendo: frigoris impatientissimum. Vescitur pane, farina Mandiocæ atque aliis.

ANNOTATIO. Dedit & Gesnerus hujus animalis Iconem à Petro Coudenbergio doctissimo celeberrimoque Antwerpiæ pharmacopæo acceptam; & opinabatur è simia parva & mustela procreatam; sed animal est sui generis, quanquam ad Simiarum classem haud male forte referri possit. Adferuntur ad nos interdum è Brasilia, sed cum animal sit tenerrimum & frigoris impatientissimum difficulter hic vivum conservatur.

CAITAIA Brasiliensibus, itidem Cercopithecus: pilo longiori ex albido flavescente. Caput habet subrotundum, frontem haud elatam aut pene nullam: nasum parvum & compressum. Caudam gestat arcuatam: redolet moschum. Hæc unica ipsi inest gratia. Mite tractari debet, alias altissima voce clamat; & facile ad iram concitari potest.

Alius ejusdem speciei, sed major & pilo magis fusco instar Zebellinorum, etiam moschum redolet.

CERCOPITHECVS Angolensis major; in Congo vocatur Macaquo. Color pilorum totius corporis ut Lupi: nares habet bifidas, elatas; caput ursino simile, nates calvos quibus insidet: caudam semper portat arcuatam. Longitudo corporis à capite ad caudam unius pedis & supra: capitis longitudo sex digitorum; caudæ pedalis: crura quatuor æqualis longitudinis decem digitorum in prioribus cruribus: manus tres & semis digit. longas, quinque digitis præditas, in posterioribus longas manus quinque digitos. Crassities corporis ubi maxima unius pedis & novem digitorum: clamat *hah*, *hah*. Dentes habet albissimos. Mire gesticulatur: penem habet humano similem instar pueri.

Angolensis alius. Totus niger at insparso cano nigredini per totum corpus. Nasus albus. Magnitudine ut prior. Caudæ longitudo duorum pedum & quatuor digitorum. Figura ut sequens, sed fronte non capillata.

CERCOPITHECVS barbatus Guineensis: in Congo vocatur *Exquima*. Pilos habet fuscos,

ſcos, ſed per totum dorſum quaſi aduſtos ſeu ferrugineos: fuſcis autem punctulatim inſparſus color albus. Venter albicat & mentum inferius: Barbam quoque egregie albam habet, conſtan-

tem capillis, duos digitos longis & amplius, paſſis, quaſi ordinatim pexa fuiſſet. Quando hæc ſpecies iraſcitur, os ample diducendo & mandibulas celeriter movendo, exagitat hominem. Egregie ſaltant; varios fructus hi omnes comedunt, extreme tamen *Paco* delectantut.

Alius Guineenſis priori magnitudine par: color pilorum maxima parte corporis nigricans, cui umbra admixta; in ventre autem ſubcœruleſcens è cinereo: caudæ medietas ulterior ex ruffo flaveſcens; os cœtuleſcit. In gena utraque magnam copiam tenet pilorum longorum ex albo flaveſcentium (inſtar magnæ barbæ hircinæ) uti & ad utramque aurem. Crura & pedes nigri. Ludit & clamat ut alter.

Guineenſis alius, minor eſt priori; pilo ex umbra gryſeo, fuſco & flavo admixto, fere ut in dorſo leporino: caput huic parvum, cauda longa: caret barba.

CAP. VI.

Coati. Tapijerete. Mures varii.

COATI Braſilienſibus, eſt vulpes, magnitudine felis; cruribus brevibus & manibus Cercopithecorum; nam & eorum more arbores velociter conſcendunt & currunt uſque ad ramorum extremitates. Victitant fructibus, lubentiſſime autẽ ovis & gallinis. pedes poſteriores majores prioribus: in ſingulis pedibus digitos habent quinque acutis unguibus: Caput acuminatũ vulpinum; aures breves ſubrotundas ut felis: oris pars inferior brevior ſuperiore: habet promuſcidem longã acuminatam, nareſque amplas quaſi fiſſuras: oculos nigros. Pili totius corporis obſcure ochræ coloris, longi. Caudam habet longiorem toto ſuo corpore, quam ſuperius erectam geſtat & incurvatam, cujus pali annulatim variegati cum umbra & ochra. Quando comedit, more canis, anterioribus pedibus tenet cibum.

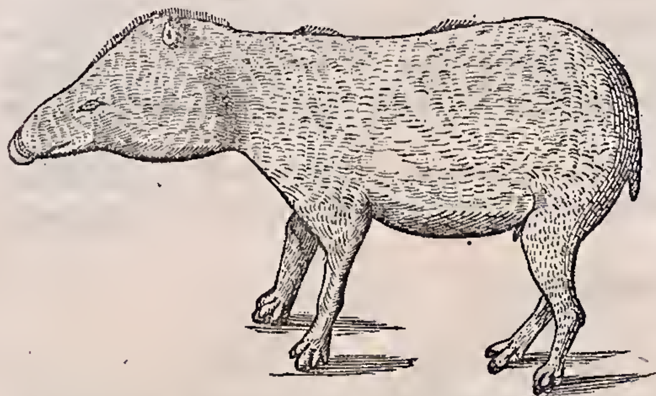

Multi etiam Coati reperiuntur coloris ex brunno nigricantis, ſeu interius flavi, exterius nigricantis, ſub gutture & pectore flaveſcentis. Hæc ſpecies appellatur à Braſilienſibus *Coatimondi*.

ANNOTATIO. Habui aliquandiu ejuſmodi animal citcuratum & valde domeſticum & mihi amicum, ita ut ad os meum eniteretur, & ex illo cibum caperet: ſed cum caudam ſuam prærodere cœpiſſet, non potuit ab ea abſtineri, ita ut illam tandem pene totam conſumeret, & moreretur; quod vitium & in ſimiis obſervatur.

TAPI-

Tapiierete Brasiliensibus, Lusitanis *Anta*, animal quadrupes, magnitudine juvenci semestris: figura corporis quodammodo ad porcum accedens; capite etiam tali, verum crassiori, oblongo, superius in acumen desinente, promuscide super os præeminente, quam validissimo nervo contrahere & extendere potest: in promuscide autem sunt fissuræ oblongæ. Inferior oris pars brevior est superiore. maxillæ ambæ anterius fastigiatæ, & in qualibet decem dentes incisorii superne & inferne; hinc per certum spatium, utraque maxilla caret dentibus, sequuntur dein molares, grandes omnes in quolibet latere quinque, ita ut habeat viginti molares & viginti incisores. Oculos habet parvos porcinos: aures obrotundas majusculas, quas versus anteriora surrigit: crura vix longiora porcinis, at crassiuscula: in anterioribus pedibus quatuor ungulas, in posterioribus tres; media inter eas major est in omnibus pedibus; in prioribus pedibus, tribus quarta parvula exterius est adjuncta; sunt autem ungulæ nigricantes non solidæ sed cavæ, & quæ detrahi possunt. Caret cauda, & ejus loco processum habet nudum pilis, conicum, parvum, more Cutiæ. Mas membrum genitale longe exserere potest instar Cercopitheci. Incedit dorso incurvato ut Capybara. Cutem solidam habet instar Alcis; pilos breves. Color pilorum in junioribus est umbræ lucidæ, maculis variegatus albicantibus ut capreolis: in adultis fuscus sive nigricans sine maculis. Animal interdiu dormit in opacis silvis latitans; noctu aut mane egreditur pabuli causa. Optime potest natare. Vescitur gramine, arundine Saccharifera, brassica, &c. Caro ejus comeditur sed ingrati saporis est.

Mvrivm hic ingens copia tam majorum quam minorum. Majores plerique ventrem habent album, cætera nigri aut fusci coloris. Corpore sunt oblongo.

Mus araneus figura muris. Corporis longitudo ab oris extremo ad caudam usque circiter quinque digitorum; caudæ fere duorum. Os habet acutum, dentes acutissimos: scrotum cum testiculis pendulum inter pedes posteriores. Fusci est coloris, sed in dorso secundum longitudinem à capite ad caudam tres nigras lineas habet crassas. Ludebat cum fele, nec illam metuebat, nec felis eum petebat.

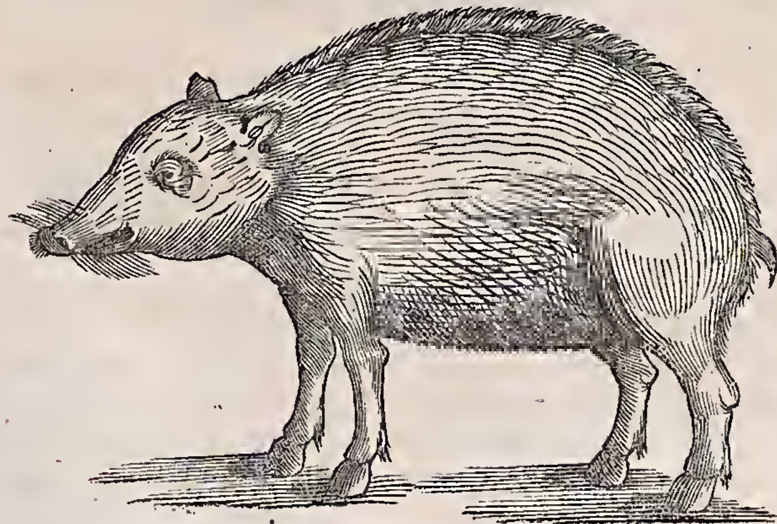
Carvcvoca Brasiliensibus, mus est domesticus parvus, plane similis nostratibus & eodem modo rodens & perdens res quas attingere potest.

Gvabirv Brasiliensibus, Lusitanis *rato da casa*, mus domesticus est major, quem rattum vocamus; oblongo sunt corpore, coloris ut nostrates, & ventre albo. Magno numero in ædibus obambulant, & multum damni inferunt.

Cap. VII.

Tajacu. Porcus Guineensis. Capibara. Scyurus.

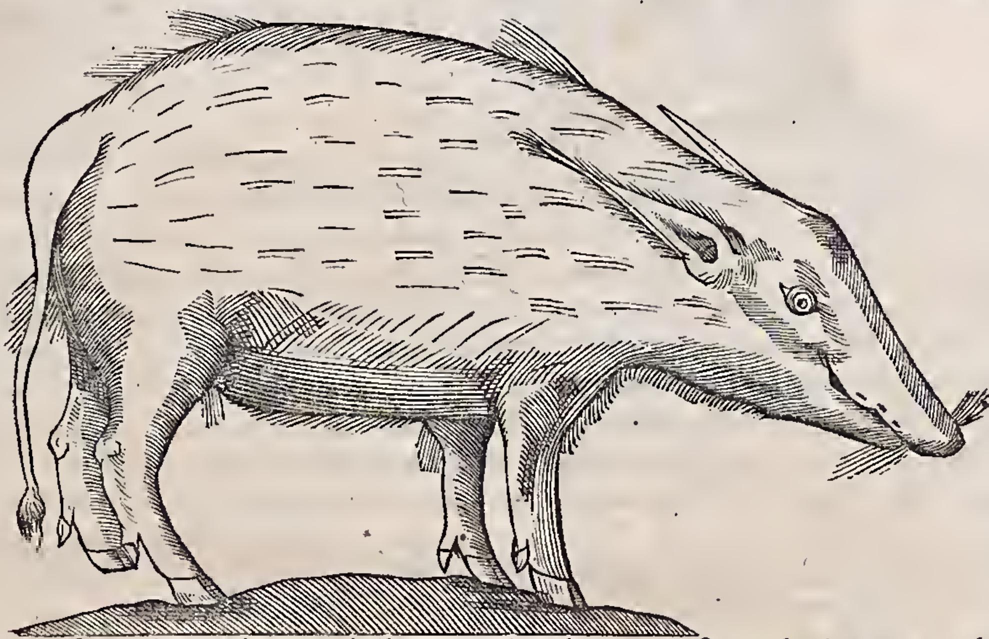
Tajacu Caaigoara Brasiliensibus, Porcus est silvestris, habens umbelicum in dorso: figura pene convenit cum nostratibus, & majorem magnitudinem adipiscitur quam annuus porcus apud nos. Aures habet breves, crura ut noster, caudam nullam. Pili illius sunt molliores quam porcorum nostratium; nec ita setas habet in dorso, sed ubique æquales pilos. Eorum autem color toto corpore est niger, punctulis minimis albis variegatus. Caro illius bona est, & instar porcorum nostrorum domesticorum, sed non habet tam crassum lardum.

Annotatio. Habui ejusmodi porcum è Brasilia ab amico dono missum, valde familiarem: quem cum per semestre & amplius aluissem humidis cibis, ut nostrates solemus, mortuus est ex ileo ut vi-

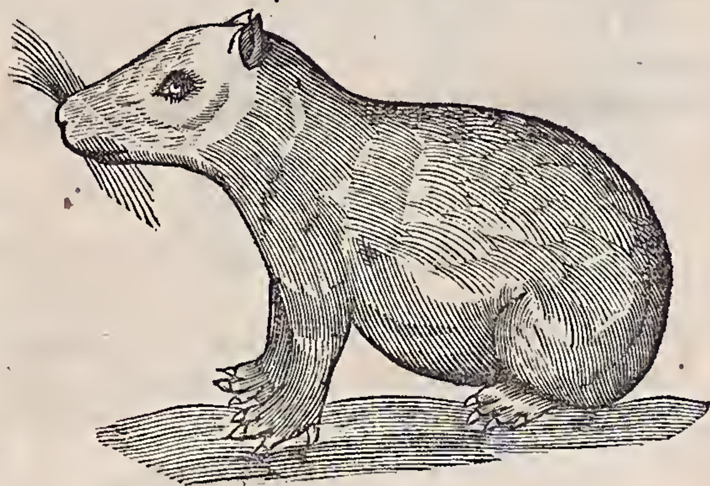
debatur. Dedi illum Clarissimo Anatomico nostro Professori D. Valkenburgio, qui illum incidit & diligenter observavit: Umbelicum illum autem quem vocant, è quo observaveram sæpe humorem aliquem prodire lacti haud absimilem, judicavit esse mammam: quia vasa mammaria habebat, verum cum diligenter inquisierim ab iis qui in Brasilia dudum vixerunt, an catulos suos illa parte aleret, numquam me illud potuerunt docere, quidam & negarunt, sed sugendum præbere papillis quas sub ventre habeat. In dorso autem etiam setas habebat, licet non ita crassas & longas quam nostrates.

PORCUS GUINEENSIS, & è Guinea in Brasiliam translatus, figura ut nostrates & ruffi coloris: in hoc autem differt à nostratibus, quod caput habeat non ita elatum: aures autem longas

& acutas plane & prolongatis acuminibus, caudam longam usque ad talos propendentem, pilorum expertem. Totum corpus tegitur pilis brevibus ruffis splendentibus, non setis, quibus & in dorso caret, sed tantum versus caudam in dorso & circa collum paulo longiores habet pilos. Plane cicur.

CAPYBARA Brasiliensibus, Porcus est fluviatilis: figuram pene porcorum habet, magnitudine exæquat porcum annuum vel bimum nostratem. Longitudo corporis à capite ad anum circiter duorum pedum, crassities ventris sesquipedis. Caret cauda. Pedes quatuor porcini: anteriores quatuor ungulis, posteriores tribus præditos. Estque in anterioribus ungula media longissima, duæ breviores, quarta minima: in posterioribus media longior & duæ minores: habet & callum ad suffraginem usque. Capitis longitudo decem digitorum, & crassities totidem fere: habetque crassum & improportionatum caput, & os longissimum ac crassum: oculos magnos, nigros, aures parvas, subrotundas. Inferior maxilla brevior superiori; continetque in utraque anterius duos dentes incurvatos, qui ad sesquidigitum prominent

extra alveolos suos, & ad duos fere digitos sunt inserti; sed non eminent extra os, sed ut in leporibus intus continentur. Dentes reliqui mirandi sunt: constat totus ordo in qualibet maxilla octo ossibus, in quolibet nimirum latere quatuor; & quodlibet os tres dentes inseparabiles repræsentat: ut ita sint in qualibet maxilla dentes viginti & quatuor, & in totum quadraginta octo: sunt autem omnes in extremitatibus plani. Comedunt gramen & fructus varios. Caro comeditur, licet non bene sapiat, melior assa, caput imprimis.

Magno numero ad ripas fluminis S[ti] Francisci ambulant. Natare & urinari vel maxime possunt. Noctu ingentem clamorem excitant & horribilem fere ut Asini solent.

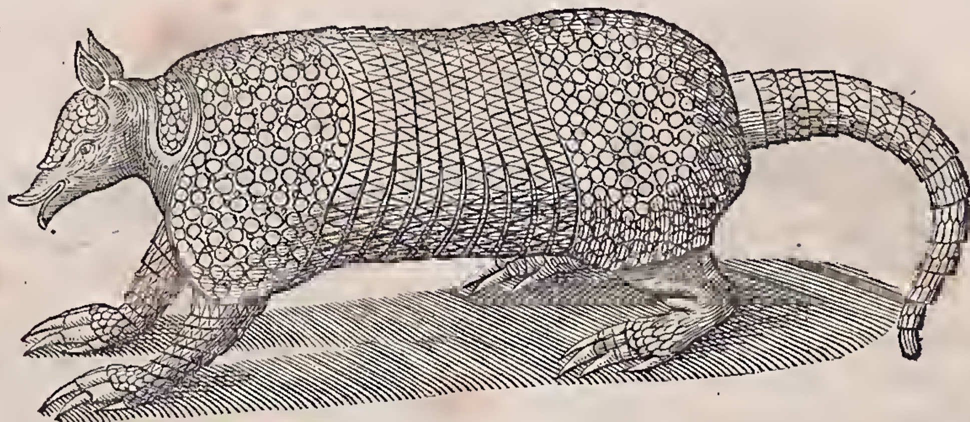
SCYURUS *(quo nomine Brasilienses appellent non proditur ab Auctore)* Brasiliensis, nostratibus magnitudine & figura similis, excepto colore: os & dentes enim habent ut nostrates leporinos & pilos & barbam: oculorum pupillam cœrulescentem, auriculas breves, obrotundas: in anterioribus pedibus quatuor digitos unguibus longis, acutis; quorum medii paulo longiores reliquis, & præterea in interiori latere parvulum nigrum. Posteriores pedes quinque habent

habent digitos, unguibus acutis, quorum tres longiores, & medius itidem longiſſimus, exteriores duo breviores. Caudam ejuſdem longitudinis cum corpore villoſam (non tamen tam criſpam ut noſtrates habent) qua corpus tegere poteſt. Et eodem modo ſedet edens ut noſtrates. Color totius animalis eſt ex pallido flavo & fuſco mixtus, videlicet leporinus. Sub gutture & in ventre eſt albus; in utroque latere ſecundum longitudinem maculam linearem habet albam. Cauda pilis longis conſtat ex nigro & albo mixtis. Manſuetum eſt animalculum & elegans.

Cap. VIII.

Tatu ſeu Armadillo, variæ illius ſpecies.

Tatv & Tatv-peba Braſilienſibus, *Armadillo* Hiſpanis, *Encuberto* Luſitanis: Belgæ noſtri vocant **een Schild-Vercken**. Animal potiſſimum in terra degens, quanquam & in aquis & aquoſis locis. Reperitur variæ molis. Figuram habet porcelli & fere magnitudinem. Totum corpus ſuperius ut & caput loricatum eſt, nec minus cauda: Lorica autem eſt oſſea ex ſquamis elegantiſſimis compoſita: prope occipitium duas habens juncturas, ut collum movere poſſit: in dorſo ſeptem ſunt diviſuræ, cute fuſca intermedia: in reliquis partibus

integra. Pedes qua prominent etiam tenuiori lorica ſunt obducti. Totum autem inferius corpus, mentum, collum, venter, crura non ſunt loricata, ſed cute veſtita anſerina, prominentibus poris prædita & rarioribus in his pilis digitum longis, ac ita rarioribus pilis totum inferius corpus veſtitur. Septem juncturæ loricæ in dorſo; raros quoque pilos & ſimiles habent: prope os & oculos etiam aliquot viſuntur. Sunt autem pili coloris albicantis ut in porcis. Caput habet inſtar porcelli; os acutum; oculos parvos & profundos; linguam acuminatam & anguſtam; aures pilis & lorica nudas, fuſcas, breves: dentes haud ita magnos, in qualibet maxilla octodecim. Pedes quatuor ad manuum figuram accedunt, quinque digitis ſinguli præditi, etiam quilibet digitum unum altero longiorem; cum unguibus haud latis, ſed ſubrotundis. Roſtrum habet ut porcus, quo terram velociter fodit. Color univerſi animalis eſt è luteo ſubruffus. Caudæ in exortu craſſitudo quatuor digitorum: fitque paulatim tenuior, donec in fine plane acuta evadat & rotunda ut in lacertis aut porcis.

Mares aliquando habui, quibus membrum genitale prominens erat, quatuor digitos longum & mediocrem digitum craſſum. Corpore plerumque ſunt obeſo, victitant batatis, melonibus & variis radicibus, & plurimum damni inferunt plantariis. Fodiunt terram libenter. Edulis eſt illius caro; ſequens tamen ſpecies præſtat. Multum bibunt. Imo cuniculos, aves mortuas, aliaque devorant.

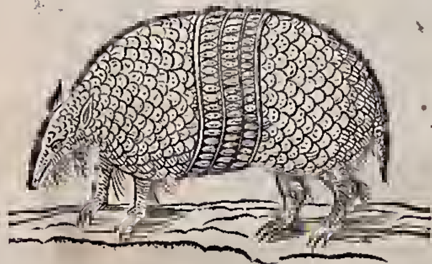
Facile capiuntur opera caniculæ, quemadmodum apud nos cuniculi. Nam ſi canis emittatur latrando commonefacit venatorem ubi in terra commorentur, tunc fodiendo ab utroque latere invenitur.

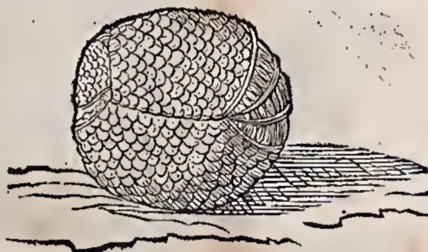
Tatv-ete Braſilienſibus, *Verdadeiro* Luſitanis, priori eſt minor; capite parvo, acuto, auribus longioribus & erectis, cauda etiam longiori, pedibus altioribus, & unum digitum longo pene, conſentitque cum delineatione Monardis. Caput autem tres digitos longum; aures fere duos erecte ſtantes: os acutum, oculi parvi nigri. Crura tres circiter digitos ſingula longa; in pedibus anterioribus, quatuor digiti, duo medii æquales, unum digitum longi, & ungue ſemidigitum longo præditi, & duo itidem æquales ad quodlibet latus. In poſterioribus pedibus quinque ſunt digiti, tres medii æquales, breviores paulo mediis duobus in anterioribus, & duo ad latera parvi, itidem unguibus paulo craſſioribus præditi. Caudam habet novem digitos longam, & verſus extremitatem, acuminatam. Corpus à cervice ad initium caudæ

ſeptem

ſeptem digitos eſt longum. Capitis frons tegitur lorica; uti & totum corpus, quæ ſupereminet in lateribus, ita ut jacens animal pedes & caput ſub illa poſſit abſcondere. Conſtat autem lorica in dorſo, novem juncturis, ordine decenti è ſquamis compoſita. Cauda quoque loricata, novem habens juncturas. Lorica autem in dorſo eſt ferrei coloris, in lateribus albicat, & ferreæ maculæ admiſcentur. Venter tegitur cute albicante, poris conſpicuis, & aliquantum piloſa. Cauda albicat & ferreo colore mixta eſt. Caro hujus ſpeciei ſupra cæteras admodum bene ſapit.

TATU APARA Braſilienſibus alia ſpecies, magnitudine præcedenti par. Caput habet oblongum, pyramidale fere, os acutum: eſtque caput anterius tectum lorica: oculos porcinos: aures breves ſubrotundas, ut prima ſpecies. Venter quoque tegitur cute poroſa, cum pilis albicantibus ſuillis. Crurum, duo anteriora tres digitos longa, poſteriora fere quinque: in anterioribus pedibus ungulas habet quinque, duas medias longiores, inæquales tamen, unam ſcilicet digitum longam, alteram breviorem, & duabus hiſce laterales minores, ac in exteriori parte parvulam. In poſterioribus pedibus, itidem quinque ungulas, tres medias fere æquales, ſed breves, & duas laterales. Caudam obtinet pyramidalem, paulo plus quam duos digitos longam, lorica tectam. Membrum genitale habet plus quam quinque digitos longum, & dimidium craſſum. Totum autem animal tegitur lorica, pedem longa, & octo digitos lata, anterius tamen & poſterius in utraque extremitate paulo anguſtiori, & tantum digitos & ſemis lata:

eſt autem interius concava, exterius convexa inſtar deambulacri arcuati: in medio (magis tamen verſus anteriorem partem) quatuor habet commiſſuras tranſverſales, quibus loricam extendere & incurvare ſeu contrahere poteſt. Conſtat autem lorica illius figuris quinquangularibus eleganti ordine diſpoſitis; inter commiſſuras vero conſtat parallelogrammis, & quælibet figura ſquamulis lenticularibus, coloris ex albo ſubflaveſcentis. Commiſſuræ autem conſtant cute admodum lenta. Hæc ſpecies hoc habet peculiare, quod dormire volens, aut quando quis manu prehendere cupit, prioribus ac poſterioribus pedibus in unum quaſi punctum collectis, more infantium in utero jacentium, ac auriculis intro tractis cum capite & cauda ad caput relata, ita ut illa ſiniſtrum oculum tegat; atque per commiſſuras incurvato dorſo ac clypeo, ita ut os anum tangat, in pilam rotundam lorica ſua efformet eam ita lateralibus extremitatibus, ac antica & poſtica parte conſertis claudendo, ut nihil appareat niſi lorica capitis & caudæ, quæ claudunt inſtar forium foramen loricæ corporis, quod ovale remanet, incurvato corpore & ad quietem compoſito: ita hoc animal inſtar pilæ ſe componere poteſt, & facilius quis concham marinam potius quam animal terreſtre judicaret. Noctu ut plurimum egreditur pabuli cauſſa, interdiu autem dormit. Victus illius ut aliarum ſpecierum. Secui aliquando hoc animal. Membra genitalia habebat inſignia, unde ſalax animal judico. In quolibet latere muſculum habebat inſignem, longum, & figuram X habentem, plurimis fibris ita decuſſatim diſcurrentibus ſecundum longitudinem, quorum ope validiſſime ſe contrahere & continere poteſt; muſculos cruciformes appello. Quando animal in orbem ſe contrahit, vix à validiſſimo homine aperiri poteſt. Caro hujus cocta & frixa butyro, boni eſt ſaporis, & præferenda carni cuniculorum. Præfertur tamen caro ſecundæ ſpeciei.

Annotatio. Fecimus hujus animalis mentionem in deſcriptione Americæ lib. xv. cap. v. ubi & hoc è Monarde, & Fr. Ximene annotavimus, pulverem laminarum quæ plane ſunt oſſeæ & duræ, utiliſſimum eſſe in Medicina: tum contra Luem Veneream, tum contra tinnitum & ſurditatem aurium: præſertim oſſiculi caudæ quod proximum eſt ab illius exortu. Itemque pulverem caudæ urinam movere: & pulverem laminarum coactum in maſſam, extrahere ſpinas è quavis parte corporis. Cujus experimentum facile capi poſſet, ſi quidem ſæpius exuviæ hujus animalis ad nos ex America deferuntur.

CAP.

CAP. IX.

Maraguaô. Cuandu. Jiya.

MARAGVAO sive MARACAIA Brasiliensibus, est felis silvestris, cujus hîc multi reperiuntur, & variorum colorum: communiter sunt sufflavescenti pilo, cum nigris maculis, instar Tigridis: eodem modo clamant, grunniunt & se purgant ut nostrates feles: oculos quoque habent similes, sed pupilla rotunda & nigra: aures obrotundas ut Cuguacuatana; barbam quoque talem. Non circurantur. Vescuntur libenter gallinis quas dilaniant atque avide devorant.

CVANDV Brasiliensibus: *Ourico Cachiero* Lusitanis: **een ysere Vercken** Belgis. Magnitudine simiam æquat majorem: totum corpus munitum est aculeis, tres aut quatuor digitos longis, neque pilos habet: flavescunt hi (cani instar pennarum) ab initio seu insitione in cutem ad di-

midiam fere longitudinem, reliqua dimidia pars est nigra, cuspis albicat. Interdum & loco nigri, brunnus est color ex ruffo in quibusdam. Aculei hi acuti sunt instar acicularum, & animal illas potest ejaculare. Corporis longitudo ab occipitio ad initium caudæ, unius pedis Rhynland. Caudæ autem unius pedis & quinque digitorum. Cauda ab exortu suo ad medietatem etiam aculeos habet, exterior medietas nuda est & raras habet setas instar porcorum. Capitis longitudo circiter trium & semis digitorum; itidem est aculeatum, verum circa os & nares glabrum. Aures habet parvas sub spiculis fere latitantes: os inferius remotum versus collum, leporinum, binis dentibus qui foras conspiciuntur: nares patentes, & ideo amplam & fere quadratam promuscidem: oculos rotundos, prominentes, fulgidos instar carbunculi: pilos multos circum nares & os longitudine quatuor digitorum, qui barbam felinam seu leporinam ipsi faciunt. Pedes habet simiorum quidem similes, sed quatuor tantummodo digitis constantes, nam pollice caret, quamvis locum habeat, quasi abscissus esset. Anteriores pedes sunt minores posterioribus. Crurum anteriorum longitudo circiter quatuor digitorum, posteriorum paulo major. Crura quoque aculeata, sed pedes minime.

Interdiu ut plurimum dormit, noctu circumvagatur, & spirat naribus quasi anhelaret. Victitat libenter gallinis. Vocem edit ut Sus *iii*. Scandit arbores, sed tardo gressu, quia, ut dixi, pollice caret: descendens autem caudam circumvolvit, ne labatur, admodum enim metuit lapsum nec salire potest. Carnem habet bonam & pergratam, nam assatam sæpe comedi, & ab incolis valde æstimatur.

ANNOTATIO. Videtur esse idem animal, aut saltem simile, quod Fr. Ximenes describit sub nomine *Tlaquatzin* spinosi: *Tlaquatzin*, inquit, spinosum, est ejusdem formæ & magnitudinis cum *Tlaquatzin*, nigri coloris; quod animal tectum est aculeis cavis & acutis, fere spithamam longis, qui valde similes sunt spinis, & aculeis Herinacei, licet & quosdam pilos habeat albos mixtos in modum velleris, præterquam in capite; & licet primo sit album, successu temporis fit nigrum; aculeos ejaculatur, in canes aut eos qui ipsum offendunt & persequuntur, qui ita hærent ut nulla industria aut viribus extrahi possint, quia sensim magis magisque penetrant in carnem, donec viscera ingrediantur, virtute quadam naturali; atque ita educunt humorem corporis, ut læsus consumatur & tandem pereat. Barbari studiose servant

istos aculeos, & affirmant novem illorum in subtilem pulverem contritos & exhibitos certo pondere, in vino, rumpere lapillos in renibus & vesica; excitat venerem; & utilissimas adversus dolorem capitis esse, nam si fronti aut genis applicentur, ita adhærent & insiguntur, ut non ante decidant, quam ad modum sanguisugarum, postquam vasa sanguinis exhauserint è quibus dolor oritur, & æger liberatur. Sunt autem aculei albi & fusci, acumina autem nigra & valde acuta. Cauda illius brevior est quam *Tlaquatzin*, verum crassior & sine rugis: rostrum habet instar canis, verum magis simum; dentes in superiore parte oris: non habet aculeos ad ventrem, aut extremam partem crurum, quæ cute crassa tecta est & aspera: Cicurari potest.

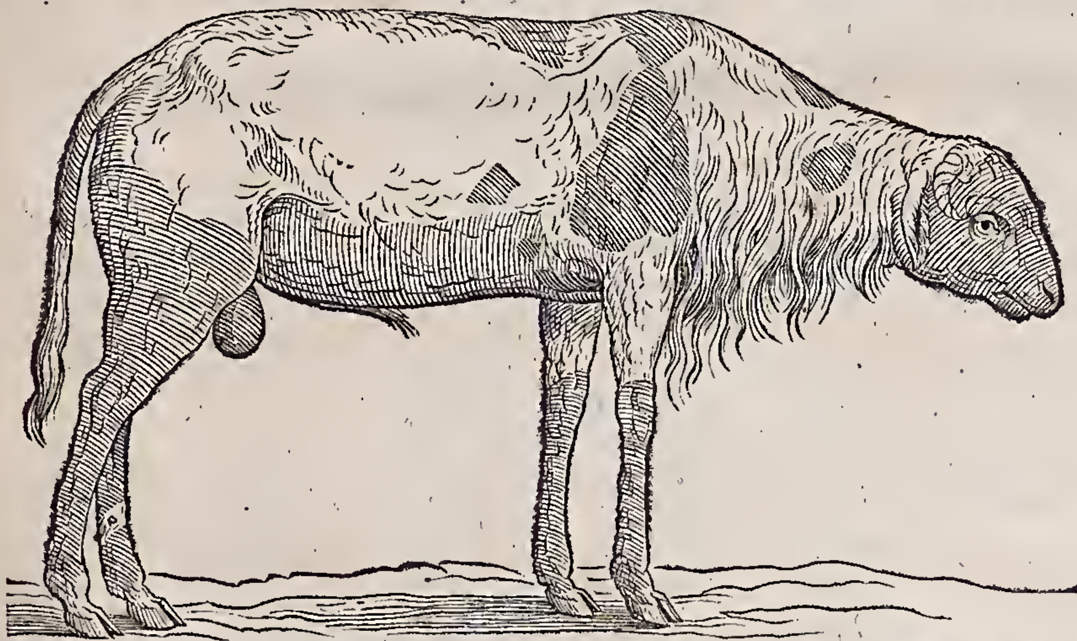
IIYA quæ & CARIGVEIBEIV appellatur à Brasiliensibus, *Loutra* à Lusitanis: est animal quadrupes amphibium, magnitudine mediocris canis: capite obrotundo quasi felino, ore tamen acutiori: dentes habet felinos; oculos nigros, rotundos; nasum quoque instar felis: aures obrotundas inferius positas; & pilos aliquot pro barba. Crura & pedes Cercopithecorum more, quinque nimirum digitos in quolibet, quorum interior brevior reliquis, & quilibet habet suum unguem fuscum acutum: caudam ejusdem longitudinis cum pede. Pilis tegitur ad tactum mollibus, haud longis. Totum autem animal atri est coloris; excepto tamen capite, quod obscure est fuscum; & quod in gutture maculam habeat flavam. Clamorem edit fere ut catellus junior, intermiscens sonum qualem Caguy solet. Hoc quod habui cibavi Farina Mandiocæ in aqua madefacta. Vivit & alioquin gammaris & piscibus quos capit, præsertim suffutando ex nassis positis.

CAP. X.

Aries guineensis. Cuguacu-ete & Cuaguacu apara. Iaguaretê. cuguacû arana.

ARIES Guineensis seu Angolensis; vocatur lingua Congensi *Memeriam bacala*: magnitudine arietis nostratis. Caput habet crassum arietinum, occipitio tamen magis prominente quam in nostratibus: aures pendulas: caudem usque ad suffragines pendulam: scrotum magnum, & penem in medio ventre: cornua parva deorsum usque ad oculos incurvata &

quasi torta: ad collum inferius, jubam habet pendulam longis pilis constantem, in reliquo corpore breves pilos hircinos; nullam lanam. Caput & aures sunt nigræ; caudæ quoque dimidia pars ab exortu, reliqua pars alba: ad occipitium pili sunt albi; crura anteriora usque ad genua alba, inferior medietas nigra; posteriora crura tota nigra & circa anum corpus & dorsum album; in lateribus autem nigras habet maculas. Crura & pedes habet altos hircinos, duabus ungulis nigris. Variant tamen hæ oves colore uti nostrates; & quædam species caudam habet tibiam humanam crassam ad suffraginem usque pendulam & pinguem; caret illa species juba illa ad inferius collum. Lanam quoque non habet, sed pilos caprinos.

Grandiores sunt nostratibus & ingluvie pendula instar bovis.

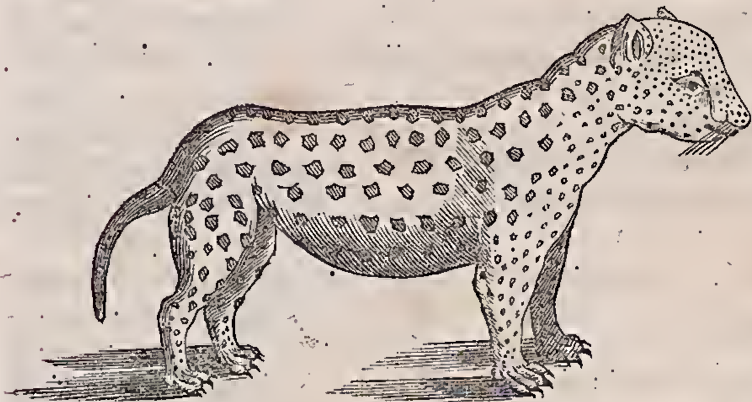
Oves

Oves & capræ hîc plurimæ. Sunt tamen capræ omnes brevioribus cruribus & minore capite quam nostrates. Oves autem plane conveniunt cum nostratibus. Multi arietes hîc inveniuntur, cum quatuor cornibus. Sed hæ duæ species animalium huc primum à Lusitanis allatæ sunt ex Europa, & successu temporis magnum incrementum ceperunt.

Cuguacu-ete Brasiliensibus, caprea est, Lusitanis *Cabrittho*. Sunt autem nostris capreis pene similes. Caput septem digitos circiter longum, oculis magnis, & nigris: naribus longis, & patentibus; ore nigro, cute splendente, auribus quatuor digitos longis, duos & semis latis, venis conspicuis; collo rotundo & magis glabro pilis, quam in reliquo corpore: estque longitudo colli circiter quinque digitorum & semis. Corporis longitudo à colli exortu ad initium caudæ duorum pedum. Cauda brevis ut capreis esse solet. Crura quatuor, priora pedem, posteriora sesquipedem longa; pes quilibet duas habet ungulas nigras: & supra has duas minores supra se invicem positas. Pilis vestitur glabris, qui in toto corpore, cruribus & pedibus rufescunt, in collo & capite fusci, sub gutture & inferiori collo albi. Cauda quoque inferius est alba. Aures interius albescunt, exterius sunt fusci & fere carent pilis. Os inferius longius paulo quam superius. Ruminat cibum. Mansuescit facile. Quando unius aut duorum mensium ætatem habet totum corpus maculis albis eleganter est variegatum, quæ successu temporis evanescunt.

Cuguacu-apara Brasiliensibus, caprea est cum cornibus. Paulò major superiore, at ejusdem coloris. Cornua tria brachia seu digitos habent, nimirum infernum brachium quod longum, & apicem bifidum. Thyrsus seu scapus pollicem humanum est crassus & octo vel novem digitos Rhynlandicos longus.

Iaguara Brasiliensibus, nobis Tigris, Lusitanis *Onca:* Lupi magnitudine, quanquam & majores hîc reperiantur. Caput habet felino quodammodo simile, crassum; barbam quoque felinam & similes palpebras: aures breves, subrotundas fere ut felis: crura quoque felina imitantia, pedes latos, & in pedibus quinque digitos felinis similes, & in plano pedis cujusque eminentiam mollem seu callum, supraque adhuc rotundam eminentiam: in posterioribus quatuor digitos, & illam eminentiam majorem, minori ibidem carent. Pedes anteriores sunt crassiores & latiores posterioribus. Singuli digiti ungulam habent incurvatam semilunarem, acutissimam, quas abscondit ut feles solent, & rapere aliquid volens, extendit. Dentes habet acutissimos: oculos cæsios splendentes, qui noctu ipsis splendent instar ignis: caudam longam felinam. Tota pellis constat pilis flavescentibus, brevibus, per totum maculata maculis nigris variis eleganter dispositis. In junioribus pili longiores sunt, & paulum crispi instar lanæ ovillæ. Crudelissimum animal & hominibus juxta, ac bestiis infestissimum. Quando vorat prædam, caput immittit in ipsum cadaver continuo vorando, non partem aliquam abripit ut alia carnivora animalia solent. Noctu ingentem clamorem excitat *uuu* instar canis famelici. Titione vel sulfurato funiculo accenso vel alio quovis igne fugantur noctu.

Iaguarete Brasiliensibus, *Onca* itidem Lusitanis. Tigris species alia; ejusdem cum Iaguara simpliciter dicta figuræ, juvencum annuum magnitudine æquat. Pilos habet breves splendentes nigros cum umbra mixtos, & variegata est illius pellis maculis atris, figura varia ut in altera. Hoc animal adhuc crudelius est altero.

Cuguacuarana Brasiliensibus, *Tigre* Lusitanis, alia est illius species. Magnitudine & figura plane convenit cum Iaguara, colore solummodo differt. Nimirum pilos habet breves ut Iaguarete, coloris instar capreæ ex flavo

rufescentis & paulo dilutioris quam illius, & in dorso obscurioris, sub mento albicat paululum, uti & in infimo ventre.

Crudelitate cæteris est similis. Caro ejus etiam comeditur, uti & reliquatum duarum specierum, & magis mihi probatur.

CAP. XI.

Senembi seu Iguana.

SENEMBI Brasiliensibus, nobis *Iguana*, *Cameliaon* Lusitanis falso, & falsissime Belgis *Leguan*. Erat longitudo totius animalis, quod hîc describo (reperiuntur tamen longe majores) ab ore ab extremitatem caudæ, trium pedum & octo digitorum: corporis ambitus vel

crassities, decem digitorum, ubi maxima. Tota cutis eleganter viridis, sed maculis nigricantibus & albis, in modum panni undulati hinc inde variegata. Cutis constat è squamulis, in dorso, cruribus & caudæ initio paulo majoribus, quam in reliquis partibus. Squamæ caudæ omnes æquales, non ut Car. Clusius observat. A cervice ad extremam caudam seriem habet planarum, sed mucronatarum instar serræ, spinarum secundum dorsi longitudinem, etiam virescentis coloris: suntque spinæ istæ ad cervicem majores, semperque minores fiunt, minimæ in extremo caudæ. Caput longitudinem habebat duorum digitorum fere aut paulo minus, singularibus squamis, majoribus quam in aliis partibus tectum: colli longitudo sesquidigiti, crassities quinque. Magnos & claros habebat oculos nigricantes, & binos nares patentes in prona & fere extrema capitis parte: singulæ mandibulæ, exiguorum dentium & nigricantium & brevium numerum habebant, & os linguam crassam: Pone caput in utroque latere albicantem maculam instar branchiarum in piscibus: sub mento ingluviem ad pectus usque propendentem, maximam partem nigricantis coloris; quam contrahere potest & cum irascitur vel terrore afficitur propendere finit. Ab ore ad ingluviem seu in collo inferiori etiam habebat spinas quales in dorso. Quatuor cruribus erat præditum & totidem pedibus, quorum quisque quinque digitos continebat; cruraque & pedes squamis tecti ut reliquum corpus. Bina anteriora crura breviora posterioribus, & non ita crassa, longitudo quatuor digitorum aut paulo minus, usque ad pedes scilicet. Pedes autem anteriores longi unum digitum aut paulo minus; digiti quinque & in iis medii breviores, quam medii posteriorum pedum: intimus & extimus digitus binis articulationibus, duo illis proximi tribus, medius quatuor constabant omnium ungues nigri incurvati & breves instar avium. Posteriora crura longiora & solidiora anterioribus, nimirum longitudo eorum usque ad pedes, eadem quæ crassities colli vel caudæ prope corpus, nimirum quinque digitorum; pedum posteriorum longitudo unius pedis aut amplius: digitorum prior extimus anteriorum digitis extremis æqualis magnitudine & articulationibus duabus, sequens hunc tribus, tertius quatuor, quartus, qui longissimus, quinque; quintus seu ultimus versus caudam etiam quatuor, æqualis cum tertio longitudinis: ungues ut in anterioribus. Cotiledonum series nulla ut Clusius alias observavit. Saltem postica crura (tam superius quam inferius) instar humanæ suræ se habebant, priora autem non item: Crassities caudæ proxima corpori erat quinque digitorum, & attenuabatur semper donec in extremitate plane esset exilis & acuta instar subulæ. Quum mactassem movebatur adhuc pelle detracta & cor exemtum subsiliebat. Habebat in utroque latere ova ultra decem, quædam cerasi magnitudine, quædam & minora: pinguedinem insignem instar gallinarum: in ventriculo insignem copiam fructuum, maxime limonum dulcium, quibus pro cibo erat usus: comedunt etiam farinham Mandiocæ aqua madefactam. Diu inediam tolerare possunt, habui ad duos aut tres menses sine omni cibo & potu, & denique aufugerunt, ita ut judicem sine dubio famem diutius ferre posse. Caro boni est saporis, cocta & diu frixa butyro, & æque bene sapit ac caro pullorum aut cuniculorum. Vigesimo octavo Maij, 1640. mactavi & secui unum, pinguedinem habentem multam instar gallinæ. Partes internas, cor, pulmones, jecur,

cur, vesiculam fellis, renes, vesicam, genitalia vasa, habet ut alia animalia: amplum jecur; duplicem ventriculum, unum anteriorem, in quem cibum prius recipit, hinc intestinum habet minimi digiti crassitie, ac decem circiter digitos longum, cui annectitur alter ventriculus; ubi cibus plane concoquitur: hinc cætera intestina usque ad rectum. In anteriori ventriculo magnam copiam farinæ Mandioeæ & Milii Angolensis crudi habebat: Posterior major totus semicocto cibo plenus erat, cui multi vermiculi vivi instar eorum qui in caseo generantur, inhærebant: Intestinum ultimum seu rectum stercus continebat. Detracta pelle toti animali & cauda amputata, hæc adhuc movebatur. Vivax animal, nec si quinque aut sex ictus in capite acceperit, moritur, nisi cervix cultro infixo vulneretur, tunc enim cum sanguine vitam effundit. Caudæ caro meris fibris & nervis constat.

Mense Decembri anni 1641. vidi eximi lapidem è ventriculo Senembi, ovi gallinæ mediocris magnitudine & figura, sed compressiorem paulo; exterius glabrum albicantem, interius compositum è tunicis instar Cepæ, ita ut una ab altera separari possit lapide contuso. Coloris erat interius albicantis seu grysei, duræ substantiæ ut *Bezoar*.

Capiuntur fune, nam arboribus insidere solent, quod Brasiliani scientes, fusti longo adaptant funem, hoc videns animal, miratur, nec tamen se movet, sed fune se illaquear sinit & ita capitur, alias currit velocissime. Juniores toti sunt viridis coloris, grandiores ætate variegati fiunt vel cinerei: senes enim ut plurimum sunt fusci vel cinerei coloris.

Annotatio. Dixi de hoc animali, quod in tota America frequentissimum est, descript. Ind. Occident. lib. 1. cap. IX. Ubi & hoc observavi, Fr. Ximenem scribere; in capite hujus animantis interdum reperiri lapillos, qui præsentissimo remedio lapides renum comminuunt & dejiciunt, dragmæ pondere è liquore idoneo hausti, aut etiam corpori alligati. An autem qui in ventriculo reperiuntur aliquando, eisdem viribus polleant, mihi non constat, periculum posset capi sine ullo, meo judicio, discrimine.

Cap. XII.

Tejuguacu & Temapara. Taraguira. Americima. Carapopeba. Ameiva. Taraguico Aycuraba. Tejunhana. Omnes Lacerti.

Teivgvacv & Temapara Tupinambis: Lacertus egregius: corporis figura, capitis, oculorum, oris, pedum, caudæ, convenit cum Senembi; in hoc autem differt. Primo totius corporis color est niger, elegantissimis maculis albis inspersis variegatus, & versus extremam caudam, sex quasi aculeos habet albos. Secundo cauda crassior in exortu. Tertio caret illis dentatis aculeis per dorsi longitudinem. Quarto in pedibus posterioribus exterior digitus paulo remotior est à reliquis, & brevior. Quinto linguam habet bifidam longam, rubram, glabram, quam velocissime instar serpentis ad digiti longitudinem protrudit & retrahit. Nullam edit vocem: patiens est: lubenter vescitur ovis, quæ cruda sorbet. Inediæ patientissimum animal: detinebam alligatum, sed cum se à vinculis absolvisset, liberum permisi

per cubiculum currere, & interdum dedi haustum aquæ è vitro bibendum, ita adhuc obambulat quando sitit, alias toto die in angulo suo ordinario sedet. Libenter incumbit cineribus calidis: vigesimo Martii quispiam partem caudæ calcando detriverat; postea tamen de novo ad duos digitos crevit; primo Julii moriebatur inedia plane tabidus factus, septem enim mensium spacio nihil comederat, tantum aliquando haustum aquæ sumserat lambendo. Caro ejus comeditur.

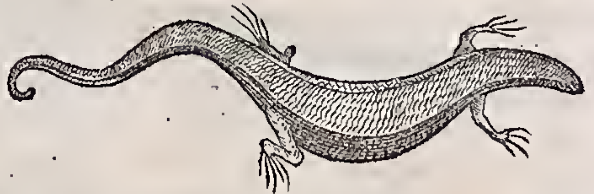
Plinius lib. 11. Natural. Histor. cap. 37. scribit. *Lacertis bifida est lingua & pilosa.* Idem cap. 50. dicit: Lacertis & serpentibus amputatas caudas renasci. Idem sentit Aristot. Histor. Animal. lib. 2. cap. 20. qui & lib. V. cap. 28. Lacertos non annum vivere, sed tantum sex

 menses.

menses. Nego ego cum Scaligero in Comentar. pag. 635. Scaliger abscissas vult, sed ego cum Plin. amputatas; nam integra cauda abscissa non renascitur: sed amputatam ex parte renatam vidi.

TARAGUIRA Brasiliensibus: Lacertus in & prope domos, in hortis & ubique frequens: longitudo ejus circiter pedalis; (quanquam reperiantur & minores.) Corpus habet teres, totum squamulis triangularibus cinereis seu leucopæis tectum. Caret ingluvie sub mento; dorsum æquale: nutant velocissime capite quando aliquid vident & celerrime currant motando corpus. Si videant hominem dormientem cui serpens venenatus, aut aliud venenatum animal lædendi causa appropinquat, illum excitant ne lædatur. Coire volens mas leni morsu adprehendit fœmellæ cervicem, paullo post ad latus se inclinat, & fœmina propriam caudam sursum levando admittit marem, qui pedibus complectitur corpus ejus à tergo. Vide I. Scaliger. in Comment. ad Histor. animal. pag. 204. Ubi de similis naturæ Lacerto agit.

AMERICIMA Brasiliensibus; Lacertulus tres digitos longus & pennam olorinam crassus, ubi crassissimus: crura & pedes similis figuræ & tot digitis, ut Senembi. Ocellos habet nigros; corpus autem fere quadratum videtur. Totum dorsum squamulis vestitur leucopæis, latera autem fuscis, caput itidem & crura, cauda vero cœruleis: omnes autem splendent, & ad tactum apprime sunt læves. Digiti in pedibus instar setarum porcinarum. Venenosum est animal ut Lusitani affirmant, & cupidum exsugendi sanguinem ex gravidis mulieribus. Referunt fœminam semel tactam ab hoc lacerto, vel solum ejus indumentum, numquam postea concipere.

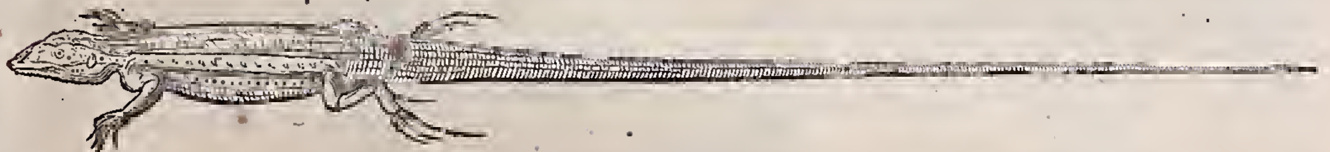

CARAPOPEBA Brasiliensibus; Lacertulus tres, quatuor vel quinque digitos longus, venenatus. Figura corporis est ut reliquorum. Quatuor cruribus & pedibus: in anterioribus quinque, in posterioribus quatuor habet digitos. Corpus totum hepatici est coloris, cum albis notulis, in cauda autem albis lineolis, hinc inde etiam aliquantum flavi mixtum; Oculos habet splendentes & quasi vitreos.

AMEIVA Brasiliensibus & Tupinambis; alia species Lacertorum & superius descriptæ Taraguiræ per omnia similis, excepto quod caudam furcatam habeat, id est, desinentem in duo cornua recta.

TARAGUICO AYCURABA Brasiliensibus, Taraguiræ alia species, superiori item similis, excepto quod cauda ab initio ubique habet triangulatas squamas patvulas: Caudæ extremitas planis squamulis tecta est, & præterea quatuor maculis fuscis: dorsum & præcipue post caput undatum maculis variis fuscis.

TEIUNHANA Brasiliensibus; Lacertulus est minimum digitum crassus; capite acuminato ut Senembi; oculis nigris, circello aureo: crura habet quatuor ut *Senembi*; Longitudo

ejus ad posteriora crura est trium digitorum; caudæ longitudo sex digitorum & semis: estque cauda teres & instar aciculæ in extremitate acuminata. Capitulum tegitur squamosa cute; dorsum, latera, & crura superiori latere cute vestiuntur ad tactum molli instar holoserici; cauda autem squamulis quadratis constat minusculis: guttur & infimus venter itidem squamulis quadratis teguntur, majusculis, capitis testa fuscescit: Dorsum & latera superius fusca, vel potius tribus lineis dilute umbræ coloris, & aliquot undis ejuscemodi variegatur: latera inferius viridia; superiora autem in fusco linea notat viridis secundum longitudinem à capite ad crura usque posteriora: itemque alia linea viridis est ubi fuscum & viride separantur: inter duas autem lineas ordo est punctorum viridium in fusco; & sub inferiori linea viridi series est punctulorum nigrorum in viridi. Crura etiam in lateribus superioribus obscure flavi seu cerei obsoleti sunt coloris, variegata maculis parvis fuscis: in inferioribus lateribus sunt alba. Cauda quoque superius coloris cerei obsoleti, inferius cerei cum albo mixti. Caput inferius, guttur & infimus venter candidi sunt coloris sanguineis notis variegati. Bifidam habet linguam.

CAP. XIII.

Boi guacu. Ibyara. Serpentes.

BOI GVACV Brasilianis, *Cobra de veado* Lusitanis. Erat pellis septem & semis pedes Rhynlandicos longa, in medio corpore undecim digitos lata, sensim versus caput & caudam in angustiorem latitudinem vergens, ita ut eo loco quo caput abscissum, tantum circiter quatuor digitorum latitudinem haberet, & in caudæ extremitate paulo minorem. Tota autem pellis squamis erat tecta certa serie dispositis, in ventre majoribus, in dorso minoribus, ut in omnibus serpentibus: elegantissime autem erat variegata; nempe per medium dorsum secundum longitudinem maculis nigris, quæ cathenæ cujusdam majoribus partibus constantis figuram quasi referebant, ad latera autem utrimque palmum inter se distantes maculæ nigræ rotundæ fere, in quarum centro alba macula itidem rotunda, magnitudinem autem hæ maculæ habebant majorem imperiali: inter hasce, attamen extra illarum ordinem, versus ventrem, iterum utrimque duæ series minorum macularum nigrarum discurrebant.

Ejusdem coloris & similibus maculis accipiebam septimo Augusti 1638. sed majorem priori, crassities enim corporis medii erat tredecim digitorum, longitudo autem octo pedum & supra.

Ejusdem speciei unum accepi vivum tertio Augusti 1638. similibus maculis; longum quinque pedes & quatuor digitos; crassum vero, ubi crassissimus, semipedem. Carnem habebat albam anguillæ similem. Cor exemptum è corpore per quadrantem horæ subsiliebat. In postica parte corporis, septem digitorum intervallo ab extremitate caudæ duos breves ungues habebat quasi avium, citra anum nimirum. Duplicem ordinem dentium acutissimorum, in utraque maxilla. Caput latum & supra oculos in duo tubera elatum.

Ejusdem speciei ingentem accepi sexto Octobris 1638. cujus longitudo erat octo pedum & semis; crassities, ubi maxima, quindecim digitorum; eratque eleganter nigro & albo variegatus; carnem habebat albissimam & pinguem. Carnem sepelivi, & ossa post quadrimestre spacium exemi pro sceleto. Pellem tomento replevi. Spina autem dorsi ossibus constat, & costæ dura spina. Duplicem ordinem habebat dentium in utraque maxilla, quæ itidem duplex erat. Dentes sunt acutissimi, paulum incurvi, acus pectinum referrentes, splendide albi coloris, instar matris perlarum politæ. Serpens hic vocatur à Brasiliensibus *Boi guacu*, id est, magnus; nam vidi qui integram capream deglutiverat. Non sunt venenati & caro illorum comeditur.

Alterius speciei mihi allatus decimo quinto Novemb. 1638. cujus longitudo erat quatuor pedum & unius digiti crassities, ubi maxima, quinque digitorum. Squamis in ventre argentei coloris splendidissimi, reliquo corpore, nigro & albo variegati. Cauda quasi è sex annulis composita erat argenteis. Sex acutos dentes habebat in utraque maxilla.

Habui etiam ferrei plane coloris & in ventre albi, longitudine trium pedum aut circiter, crassitie, ubi maxima, duorum digitorum. Habitant in ædibus & ova gallinarum exsorbent. Sæpius inveni in ædibus & extra plane virides, duos aut tres pedes longos, crassitie digiti auricularis. Amplum his os & nigra lingua: suntque admodum venenosi, vocantur à Brasilianis *Boi obi*.

IBYARA Brasiliensibus, *Bodty* Tapuyis, *Cega* Lusitanis, nostratibus *Blind schleiche*; vulgo fertur duo habere capita, sed falso: inde autem error promanavit, quia tam cauda quam ore ferit & inficit suo veneno, nec facile cauda à capite discerni potest, quia ejusdem sunt figuræ & magnitudinis: minimi digiti crassitiem æquat, & longi-

longitudine unum pedem & duos digitos circiter. Color est albus splendens instar vitri, & annulis & elegantibus lineis notatur, coloris brunni aut ærei. Oculos habet minimos & vix conspicuos, hærent in cute, instar punctuli acu facti. Non procul ab extremitate caudæ anum habet, instar reliquorum serpentum.

Contra venenum illius nullum dari remedium affirmant Lusitani. Sub terra vivit & illam fodiendo eruitur, victitat formicis.

Plinius lib. VIII. Nat. Histor. cap. XXIII. geminum caput Amphisbenæ est, & ad caput & ad caudam, tanquam parum esset uno ore fundi venenum.

ANNOTATIO. Ambigo an idem sit serpens, quem sub nomine Ibiracuâ descripsimus lib. XV. cap. VI. Americæ nostræ; cujus virus tam vehemens censetur, ut homini quem momorderit, quantocyus sanguinem ex oculis, auribus, naribus, gutture & inferioribus partibus corporis expellat, tanta copia, ut nisi statim subventum fuerit, emoriatur.

CAP. XIV.

Ibiboboca. Boicininga. Curucucû. Boitiapô. Serpentes.

IBIBOBOCA Brasiliensibus; *Cobra de Coral* Lusitanis: serpens duos pedes longus & pollicem humanum fere crassus, ubi crassissimus; nam versus posteriorem partem teres est & acutus instar subulæ. Totus venter est albus & splendens, dorsum & latera tincta. Caput habet squamulas albas cubicas, ad oras nigras, hinc cinnabria sequitur macula cujus squamæ per oras nigræ, & ita semper rubra macula est, hinc sequitur nigra, hinc alba, iterum nigra, hinc rubra & sic deinceps. Rubra macula plus uno digito est longa, duæ albæ & tres nigræ simul sumtæ sesquidigitum longæ, æquales inter se: nigræ autem maculæ totaliter sunt nigræ, albarum autem oræ nigræ. Venenatus est serpens.

ANNOTATIO. Lib. XV. cap. VI. Americæ nostræ, hunc Serpentem ex auctore Lusitano ita descripsi: pulcherrimus anguis, nigro, rubro atque albo colore; caput totumque corpus distinctus: verum omnium serpentum longe virulentissimus, & tardissime se promovens.

BOICININGA & BOICININNINGA & Boitininga atque etiam Boiquira Brasiliensibus: *Ayug* Tapuyis: Lusitanis *cascavela*, Belgis Ratel-slange / Serpens quatuor pedes & tres digitos longus, corpore in medio crassiori, versus utramque extremitatem vero atte-

nuato; in medio autem ubi crassissimus, brachium humanum prope cubitum crassitie æquat. Venter illius est planus: Caput compressum, sesquidigitum longum & latum. Oculi parvi: lingua teres & bifida. Inter cæteros dentes quatuor habet reliquis longiores, falcatos, albos, acutos instar spinæ, quos retro condere & gingiva occultare potest. In pelle squamas habet ordine positas, crassas, quæque in dorso sunt suas obtinent eminentias, instar Crocodylorum fere, verum haud talis duritici. Totum dorsum insignitur cathena pallide flava, hamulis illius figura cubica constantibus, fimbriatis nigro: spatium autem intermedium inter quemlibet hamulum fuscescit. Latera corporis flavescentia cubis nigris ordine positis variegantur: nimirum duplex ordo cuborum nigrorum in quolibet latere, & cuilibet angulo hamuli cathenæ dorsalis respondet cubus unus lateralis unius seriei, alter alterius seriei respondet, intersitio duorum hamulorum cathenæ dorsi. Venter squamas habet grandiores reliquis quasi parallelogrammas, pallide flavescentes. Caudæ autem in extremitate adnatum est corpus parallelogrammum, paululum compressum, constans quasi hamulis cathenariis singulari modo invicem aptatis, ut cymbali modo serpens sonum eo edat & è longinquo audiri possit. Quot annorum serpens tot partes habet crepitaculum hoc. Serpens decem annorum habet crepitaculum longum duos digitos aut paulo plus; latum quoque plus quam semidigitum. Substantia constat

lævi,

lævi, glabra, pellucida, ficca, coloris ex albo & cinereo fubfufcefcentis. Serpens eft apprime venenatus, nec antidotum cognitum contra illud virus.

Annotatio. Defcripfi hunc ferpentem lib. xv. cap. vi. Americæ. Accepi autem poftea è Novo Belgio (nam & in feptentrionali parte Americæ, licet non ita frequentes, reperiuntur) exuvias hujus ferpentis cum capite (in quo adhuc dentes illi majores vifuntur uti & minores) & cauda: tintinablum autem conftat feptem ejufmodi partibus, & eft pene duos digitos tranfverfos longum: integra autem pellis pedes quatuor & amplius longa, & novem digitos lata, ubi latiffima. Squamarum ordo & color rectiffime convenit cum Auctoris defcriptione.

Curucucu Brafilienfibus: ferpens octo aut novem pedes longus, & craffior quam Boicininga; fquamis quidem ut ille figuratus, fed flavefcentibus, ac per dorfum maculis nigris grandibus varie variegatus: nimirum in toto flavo macula nigra eft grandis, in nigro duæ flavæ, in quibufdam nigris etiam unica flava & fic continue. In ventre fquamas longas habet, figuræ ut Boycininga, flavefcentes. Serpens eft venenatus.

Annotatio. Lib. xv. cap. vi. defcript. Indiæ Occident. eundem ex auctore Lufitano ita defcripfi: truculentus anguis & plurimum metuendus, interdum quindecim palmos longus: præcipuum illi venenum in capite, ideoque barbari intercepto quantocius caput amputant & cooperiunt humo.

Boitiapo Brafilienfibus; Lufitanis *Cobra de cipo*; ferpens feptem aut octo pedes longus, brachium humanum craffus; teres, ac in poftica parte inftar fubulæ acuminatus; coloris olivacei, in ventre flavefcens. Veftitur fquamulis elegantibus quafi triangulatis. Victitat ranis; Eft venenatus.

Annotatio. Auctor Lufitanus quem in defcript. Americæ lib. xv. cap. vi. fecutus fum, vocabat *Boitiopua*, fed docuit me alter dicendum *Boitimapua*: quafi dicas anguem longo roftro præditum, teres & oblongus ferpens, qui ranis folummodo victitare dicitur; Barbari affirmant fœminas fteriles reddi fœcundas: fi lumbis illarum hic ferpens affricetur.

Eodem capite, plures ferpentes defcripfi, quorum Auctor nofter non facit mentionem, curiofi requirant.

Cap. XV.

Rana. Teftudines variæ. Crocodilus.

Rana in arboribus degens hîc reperitur, mediocris magnitudinis: tota ex flavo albicans fuperius, at inferius per totum lutei coloris; crura poftica medietate inferiori etiam lutei coloris, fed tranfverfim lineis nigris variegata, ut & latera ventris.

Jaboti Brafilienfibus, Teftudinis terreftris fpecies, Lufitanis *Cagado do terra*. Tefta nigra eft tecta, cui multæ figuræ hexagonæ funt infculptæ. Roftrum habet ut reliquæ. Caput & crura funt fufca, verum maculis ex umbra variegata. Iecur hujus faporis eft optimi, & antecellit omnium animalium jecora fuo fapore.

Jurucua Brafilienfibus, *Tartaruga* Lufitanis; Teftudo marina: loco pedum habet quafi alas; anteriorum quidem quamlibet fefquipedem circiter longam, pofteriores vero breviores: caudam acutam conicam: oculos nigros magnos, os edentulum & inftar roftri volucrum. Habui quarum teftæ tres pedes erant longæ, duos latæ & fupra. Coftis ipfius inferuntur teftæ, ad quodlibet latus octo: anteriores breviores, mediæ longiores, pofteriores iterum breviores. Ova illarum comeduntur uti & caro. Ponunt autem ova fua ad littus maris, foveam in arena facientes & dein arena tumulantes. Sæpius inveni veftigia illarum ex mari egredientium & retro abeuntium. Reperiuntur autem variæ magnitudinis. Habui quarum longitudo erat quatuor pedum, latitudo trium: tantæ molis ut à quatuor robuftis viris vix poffent moveri. Variis figuris geometricis teftæ quafi infculptæ vifuntur. Quædam teftam nigram habent fplendentem, flavis lineis & figuris egregie interftinctam: aliæ aliter conformatam.

Jurura Brafilienfibus; *Cagado d' agoa* Lufitanis: minor eft reliquis teftudinibus: Tefta fuperior decem digitorum habet longitudinem, latitudinem autem novem, convexitate confiderata: Inferior tefta novem digitos longa, quatuor & femis lata & plana: Ellypticam autem figuram habet fuperior. Infra teftam fe abfcondere poteft; & collum rurfus ad trium digitorum longitudinem foras extendere. Caput tres digitos craffum, & paulo oblongius; nafus elevatus & acuminatus: os amplum; oculi nigricantes, pupilla nigra. In pedibus quatuor ungues oblongi, nigri; cauda brevis acuminata; cutis rugofa & quafi fquamis conftaret: Tefta fuperior fufca, inferior flavefcens. Ova ponit fubrotunda dimidii gallinacei magnitudine, tefta alba ut ova gallinarum, boni faporis fi frixentur. Comedi aliquoties.

Accepi vigefimo Julii anni 1639. unam & per aliquot dies batatas ipfi præbui pro victu & tunc

tunc ova ponebat quotidie; postea nihil dedi, & vixit tamen ad finem Aprilis anni 1641. tantum paucissimam aquam interdum sumens, & semper sub tecto meo residens, ita ut viginti & unum menses inediam toleraverit. Sonum edit instar ranæ brevem *Kick Kick*, tantum semel aut bis singulis vicibus sonum edit, idque rarius.

JACARE Brasiliensibus, *Cayman* Æthiopibus in Congo; *Crocodilus* Latinis. Habui sex, septem, octo etiam novem pedes longos. Caput paululum compressum habent; os subrotundum seu ovalis figuræ. Oris hiatus amplus, nam longe ultra oculos id aperiri potest. Dentes habet in superiori & inferiori mandibula multos, acutos, quosdam longiores, quosdam breviores. Mandibulam autem superiorem movere potest: Linguam habet nullam, sed tantum membranam, quæ mandibulæ interiori interjacet & linguæ figuram refert, quam tamen sustollere non potest. Oculos habet magnos rotundos, claros (non suillos) cæsios, pupilla nigra: quatuor crura & pedes, quorum duo anteriora teneriora sunt (ne nimium grassari posset) breviora & quinque digitos continentia in pedibus, quorum tres interiores ungues nigros habent more avium, duo exteriores carent unguibus: posteriora crura crassiora & longiora, quatuor digitos continentia, tribus itidem unguibus nigris instar avium, unus exterior caret ungue. Corpus autem in longam extenditur caudam. Totum corpus vestitur cute squamata, ac in capite & tota superiori parte corporis, ac cauda loricata. In toto autem inferiori corpore squamæ quadratæ fere sunt, atque ad tactum molles & glabræ: in lateribus varias rotundas figuras habent squamæ ac tuberculis scatent, & sunt partim nigri, partim flavescentis coloris. Eodem modo se habet in caudæ lateribus, & cruribus. Superius autem caput firmissimum, munitum testa, ex nigricante & flavo mixti coloris: Collum superius itidem tuberculis majoribus exornatis squamis vestitur. Totum dorsum autem cum magna parte caudæ, transversim multis parallelogrammis longis tegitur; suntque illæ squamæ duræ ex flavo & nigricante mixtæ, ac talibus certis intervallis exaltatæ. Ultima caudæ medietas, firma pinna superius erecte stante ad finem usque dotata est: qua inter natandum, more piscium, se gubernat. Est autem illa pinna multis squamis quasi composita, flavi coloris & eleganter variegata lineis nigricantibus. Tota porro cauda quasi annulis nigricantibus cingitur, reliqua pars interjacens est flava, itidem elegantibus striis nigricantibus intertexta.

Carnem habet albam instar piscis, nec plus sanguinis quam illi in parva quantitate. Nigritæ comedunt carnem. Ova ponit gallinaceis fere majora, figuræ pene cylindricæ, esui apta & boni saporis, quæ comeduntur: testam habent albam, tuberculis quasi insignitam, durissimam. Sæpius viginti octo, aut triginta in uno nido invenias.

In ventriculo hujus animalis cancros multos inveniebam, & ungulas alicujus animalis.

ANNOTATIO. Vide quæ lib. v. Descript. Ind. Occidental. cap. IV. dixi de hoc animali è Fr. Ximine; & observavi remedia quæ ex glandulis illius sub gutture positis præparantur: atque etiam è ventriculo illius: sed præterii tum quod idem scribit; animal hoc cum alio cibo destituitur, devorare lapillos, eosque sæpe in ventriculo illius reperiri semiconcoctos; quorum pulvis haustus singulare remedium sit adversus lapides qui in renibus hominum nascuntur.

Amore pinima.

Hujus serpentis tantum iconem inveni sine ulla descriptione; nisi quod pictor addiderat, duos & semis pedes longum esse & cutem illius fuscam, maculas autem luteas interius, in ambitu autem brunnas.

APPEN-

APPENDIX
DE
Ovibus Peruanis & Chilensibus.

CUm in descriptione Indiæ Occidentalis de animalibus agerem Peruviæ peculiaribus l. x. c. IV. Ex Acosta qui omnium optime scire poterat dedi historiam ovium Peruvianarum, ut vulgo audiunt; & quidem duas esse dixi illarum species: unam quæ lanigera sit & Paco appelletur, alteram quæ pene nuda levibus tantum villis tecta est. Prioris generis etiam in Chile reperiuntur; sed antequam de Chilensibus dicatur, operæpretium fuerit, posterioris quoque, ut ego autumo iconem & descriptionem ex Epistol. P. And. Mathioli huc traducere ut differentia facilius pateat. Is itaque lib. v. Epistol. ad Ioan. Odoricum Melchiorium, &c. ita infit: Emit Sereniss. Princeps meus paucis ante diebus, à Theodorico quodam Neus Coloniensi, animal quoddam quod ille ex Peru occidentalium Indiarum regione primum esse allatum & inde Mittelloburgum Selandiæ civitatem afferebat.

Refert hoc animal partim camelum, partim cervum, adeo ut recte quidem græco idiomate ἐλαφοκάμηλον appellari posse crediderim. Longitudo totius corporis à cervice ad caudam sex pedum est: altitudo vero à dorso ad pedis plantam quatuor tantum, & colli longitudo à scapulis ad cervicem, duûm. Capite, collo, ore, superioris præsertim labii scissura, ac genitali Camelum fere refert. At caput oblongius est: aures habet cervinas, oculos bubulos. Anterioribus dentibus in superiori mandibula caret, sed molares utrimque habet ut bisulca fere omnia, & ut illa etiam ruminat. Dorso est sensim prominente quod per incuriam à pictore neglectum est. Scapulis prope collum depressis, lateribus tumidis, Ventre lato, clunibus altioribus: & cauda brevi spithamæ fere longitudine: quibus omnibus cervum fere refert, quemadmodum etiam cruribus, præsertim posterioribus, pedes illi bisuci sunt, diducta anteriori parte divisura. Ungues habet acuminatos, qui circa pedis ambitum in cutem crassam abeunt. Nam pedis planta non ungue sed cute ut in multifidis & in ipso Camelo contegitur. Retromingit hoc animal ut Camelus & testes substrictos habet. Pectore est amplo, sub quo ubi thorax ventri connectitur, extuberat globus, ut in Camelo, vomicæ similis, è quo nescio quid excrementi sensim manare videtur. Color colli, cervicis, pectoris & anteriorum crurum est illi albus, reliqui vero corporis subruber, vel ex nigro rufescens. Rostro tamen est nigro & anterioribus cruribus à genu albicantibus. Cicur ac mansuetum est animal, sed frigoris impatiens, ut alia quæ ad nos è calidis regionibus afferuntur. Neminem offendit: sed miro admodum ingenio ab illata se vindicat injuria. Nam ubi aliquis illud vexet, vel circa clunes opprimat, non calcibus aut morsibus se defendit, sed vomitu vel cibi vel humoris in vexantem retrorsum cum impetu ejaculato, ob protensam colli longitudinem. Salacissimum hoc esse animal, id mihi conjecturam facit, quod cum sui generis fœmellis sit destitutum, magna cum prurigine capris se commisceat, non tamen erectis, ut alias capræ hirco ascendente solent, sed humi ventre accubantibus, ita cogente animali anterioribus cruribus. Itaque superascendens coit, non autem, ut falso de retromingentibus animalibus affirmat Aristoteles, aversis clunibus. Adeo venere vernali autumnalique tempore stimulatur hoc animal, ut illud viderim humile quoddam præsepium avena refertum conscendisse, genitaleque illi magno cum murmure tamdiu confricasse, quousque semen redderet, plurimis una hora replicatis vicibus. Non tamen concepere capræ hujusce animalis semine refertæ, quod, ut puto, vi coactæ illi prostiterint continuo balantes, tum quod cum hoc animali earum non conveniat species. Indicam ovem appellabat hoc animal, qui illud ad nos advexit, atqui à

noſtris ovibus quantum diſtet, tu ipſe judicare poteris. Hactenus Mathiolus. Ab his autem plurimum differunt oves illæ Chilenſes, quarum hanc iconem noſtri attulerunt ad vivum expreſſam.

In qua obſervandum omnia ſatis quadrare, quo ad corporis compoſitionem; præterquam quod poſtici pedes ungulas biſulcas habeant, priores autem in quatuor diviſos ungues & quod prolixis admodum villis lanæ veſtiatur, quam imprimis commendant. Cæterum natura bene convenit cum præcedentibus, ita ut haud dubium ſit unius generis animal eſſe, tantum ratione cæli ſub quo degit variare: niſi forte inter utrumque ſit diſtinctio illa, quam obſervavimus in deſcriptione Ind. Occidentalis; ut omnino exiſtimo. Sputum ejaculatur in vexantes; & ſcribit P. Alonſo d'Ovaglie in Hiſtorica Relatione Regni Chile, vulgo credi in parte corporis humani quam ſputum illud contigerit ſcabiem generari: quæ reliqua ſunt de hoc animali dicenda, pete ex Hiſtoria noſtra novi Orbis.

GEORGI MARCGRAVI
HISTORIÆ RERVM NATVRALIVM
LIBER SEPTIMVS,
Qui agit de Insectis.

CAP. I.

Iaaciaiira. Iatebucu. Tucuracu. Tucurobi. Gaayara.

IAACIAIIRA Brasiliensibus, *Escorpion* Lusitanis, Scorpio: frequens in ædibus hîc & notabilis magnitudinis, ita ut vix credam alibi majores reperiri:. Visuntur enim quinque aut sex digitos longi & satis crassi. Crura habent octo & duo brachia cum forcipibus, quæ longe extendere possunt: caudam longam arcuatam cum duobus aculeis.

Contra illorum puncturas ipsummet prodest oleum Scorpionum, factum ex oleo olivarum in quo Scorpiones fuerunt macerati; & etiam Scorpio in minimas teratur partes & affricetur parti in qua punctura est.

IATEBVCV Brasiliensibus, Ricinus, Græcis κροτὼν, Lusitanis *Carrapato*, Gallis *Morpion*; bestiola fœda; lentis magnitudine, subrotunda, plane compressa; octo cruribus prædita, capite quadratæ figuræ prominente, quo se cuti insinuans & cruribus arcte adhærens, rostro suo longo, tereti, quod ejusdem figuræ corpus in quolibet latere habet, in quacunque parte corporis sugendo se ingurgitat ac insignem ibi excitat pruritum, ita ut ex cute extracta per quinque vel sex dies eo loco sanies profluat & vix duodecim aut quatuordecim diebus locus, licet sponte, persanetur. Coloris sunt fulvi sive hepatici, punctulata seu tuberculata cute, versus interiora in dorso, splendentem, triangularem, luridum clypeum habentes. Capitulum quoque luridi coloris: non male figura sua referunt testitudinem terrestrem. Innumeri hîc sunt ac sæpissime corpus habui plenum. Æstivis enim & pluviosis mensibus modo quis semel in campis aut silvis humi considcat, statim plenus fit ejusmodi insectis. Uno tamen tempore majori copia reperiuntur quam altero. Aristoteles in Histor. Animal. è gramine oriri scribit, sed errat.

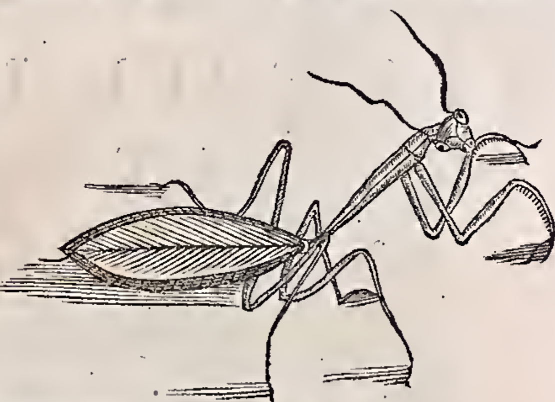
TVCVRACV Brasiliensibus, *Gafanhoto* Lusitanis: Locusta est quatuor digitos longa: crura habet sex, duo priora prope collum brevissima omnium, sesquidigitum aut paulo plus, singula longa: media duo paulo longiora & posteriora duo longissima, nimirum quatuor digitorum, retro reflexa, quibus saltum exercet, quodlibet constat tribus internodiis. Pedes ungulam equinam fere referunt, duobus unguiculis lateralibus. Crura posteriora sunt crassiora, & medietas ultima eorum acutis denticulis alternatim, duplici serie munita. Alas habet quatuor, supra tres digitos longas, exteriores plus semidigito latas, quibus interiores duas tegit, quæ tripliciter complicatæ & sesquidigitum fere sunt latæ. Caput habet quasi equinum, oculis binis prominentibus, ovalis figuræ: barbam cancrinam sesquidigitum longam. Circa collum tegumentum instar cuculli monachorum, demissi à capite & corrugati. Venter constat octo sectionibus. Totum corpus est viride, inferius ac in dorso miniati coloris. Cucullus ille cum capite dilute viridis coloris, ut & barba & duo crura priora, reliqua duo paria crurum etiam viridia, sed maculis albis & fuscis punctata, pedes rubescunt. Oculi colorem habent qualem lapis Bezoar. Alarum exteriorum color cinereus mixtus multo

rubro, fere myagridis flotis modo, ac multis venulis sunt intertextæ: interiores alæ egregie rubro, nigro, cinereo, viridi maculatæ tessulatim. Fortitudo Locustarum in posterioribus cruribus consistit: more felium pedibus prioribus caput & barbam ornare solent.

Reperitur hîc & Locusta fusci coloris, præcedente tamen paulo minor, ejusdem licet conformationis.

TUCURUBI Brasiliensibus, alia Locusta plane viridis ut folia arborum, corpore breviori quam major illa: alæ quatuor illi foliis similes, crura sex, collare complanatum, non autem ut cucullus, corrugatum.

GAAYARA Brasiliensibus: alia Locusta instar Cameli, plane viridis: corpus vix digitum longum, collo longo & erecto instar Cameli, nimirum digitum longo: caput triangulare, oculis prominentibus, lenticularibus, fuscis. Crura habet sex, duo in summo fere collo, unum digitum longa, tribus internodiis constantia & denticulata in extremitatibus: reliqua duo paria viridia, liventia, quasi folia sicca.

Reperitur hîc & ejusdem figuræ, coloris luridi, seu ut arboris folium deciduum.

ANNOTATIO. Hæc est ex earum genere, quæ *Mantes* appellantur, de quibus vide Theatrum insectorum Thomæ Mouffeti pag. 118. ubi & rationem reddit cur *Mantes* dicantur. Hæc autem Auctoris nostri collum habet longissimum.

CAP. II.

Enena duæ species: Enena raræ conformationis. Alius Taurus volans.

ENENA Brasiliensibus; *Escaravelha* Lusitanis: Taurus volans. Totius corporis longitudo plus duorum digitorum Rhynlandicorum, crassities autem fere quatuor. Totum corpus splendide nigrum, sed pilis flavescentibus opertum, ita ut flavescens videatur. Sex habet pedes *(seu crura)* duos anterius versus, duos ad latera fere directe extensos, & duos post se extensos, nigros omnes, splendidosque & superius raris pilis præditos; in quolibet autem pede tres ungues, cum parvulo digito, qui quasi tertius unguis: suntque crura variis denticulis armata. Unius fere digiti intervallo à capitis initio (quod minimum) sectio est corporis. Capitale cornu habet magnum, & in extremo sectum, nigrum & splendidum, unum pene digitum longum: oculos nigros eminentes & prope illos duos cirrhos extentos, singulos tribus apicibus, qui in extremitatibus sunt fusci. Prima sectio corporis tricornis, in summitate anteriori habens cornu protensum & paululum deorsum flexum, longitudine dentis humani, & utrimque ad latera unum, ejusdem magnitudinis. Alæ ejusdem coloris cum toto corpore, pilosæ ac duræ. Posterior sectio corporis inferius multas habet divisuras. Prior sectio superne magis rufescit pilis, posterior autem magis flavescit.

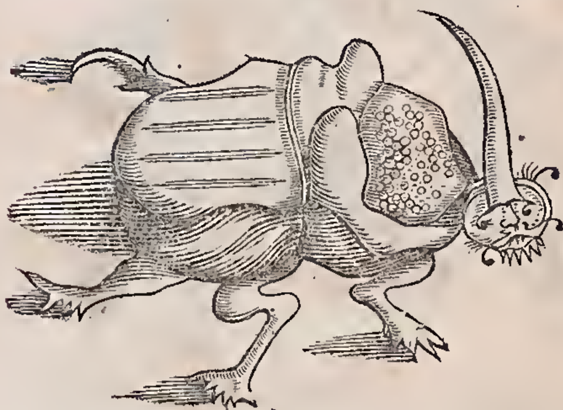

TAURUS volans alius hîc reperitur, paulum diversus à priori: in toto corpore superiori obscure castanei seu nigricantis splendentis coloris, in infimo per totum castanei coloris splendidi. Totius corporis longitudo, duorum & semis digitorum, crassities circiter quatuor. Corporis anterior sectio, unum digitum longa. Caput parvum: oculi nigri splendentes, non tamen prominuli, ut in priori: prope oculos duos habet cirrhos ut prior; proxime caput

caput cornu erectum & paululum versus posteriora reflexum semidigitum longum; & ad latera in sectione anteriori superius versus posteriora reflexum semidigitum longum; & ad latera in sectione anteriori superius versus utrumque cornu crassum erectum, paulo brevius & obtusius quam prius illud. Alas habet ut alter & corpus ita conformatum: Crura sex tribus juncturis, & tribus digitis & uno minimo pro quarto: media crurum pars inter secundam & tertiam juncturam aculeis pyramidalibus munita: integra autem crura sunt hirsuta pilis castanei coloris, uti & circa os ac in sectione corporis.

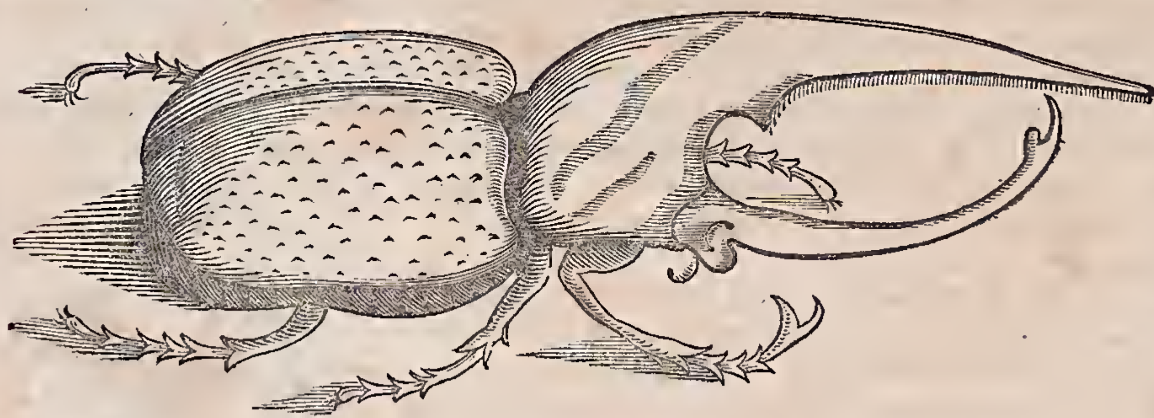

TAVRVS hîc quoque alius reperitur raræ conformationis: magnitudo illi eadem cum prioribus; crasso & rotundo ventre: Crura habet sex, singula duabus juncturis constantia: anteriora autem quinque processus acutos quasi digitos habent, quibus terram fodiendo citissime sub eam se ingerunt. Alas habet duas striatas; & in prima sui corporis sectione eminentiam sellæ-formem & ante illam foveam seu cavitatem subrotundam, avellanæ majoris capacem, in qua magnus numerus fœtuum vivorum visitur, coloris brunni & filamentis quibusdam in fovea annexorum, qui magnitudinem referebant seminis papaveris, sed Megascopio quilibet inditus magnitudinem ostendebat pisi, eratque omnibus numeris absolutus & cornutus ut parens. Caput semilunaris fere figuræ & compressum, cui cornu impositum, satis crassum & plus digito longum, erectum, sed in summitate paulum versus posteriora inclinatum. Pone cornu hujus exortum, in quolibet latere oculus grani milii magnitudine, rotundus, niger, splendens. Totum autem corpus, crura & alæ sunt insignis splendentis coloris, ex nigro, viridi, & aureo mixti; estque totum subtilissimis pilis vestitum.

Validissimus est, nam scatulæ crassæ à me inclusus, ac latere cocto crasso imposito nihilominus se semper exserebat, ut funiculis fuerit coërcendus. Hircei pene odorem de se fundit.

TAVRVS volans alius. Crura habet sex, quatuor in posteriore, & duo in anteriore sectione corporis: pedes desinunt in duo lunata cornicula: singulaque habent tenuius tenaculum. Anterior sectio digitum longa in cornu desinit duos & semis digitos longum, teres & paulum deorsum incurvatum, & duos habens veluti dentes versus posteriora. Inferius in antica parte corporis, sub exortu hujus cornu, jungitur caput, parvum quidem, sed & cornu habens sursum incurvatum, duos fere digitos longum, cum processu tripartito in ipso acumine. Oculos habet rotundos, nigros, splendentes, seminis cannabini magnitudine, pone oculos autem duos processus coniformes, contortos, posterior sectio duos digitos est longa, atque alis crassis tecta, cum anterior sectio glabra & solida testa tegatur quæ & in cornu extenditur.

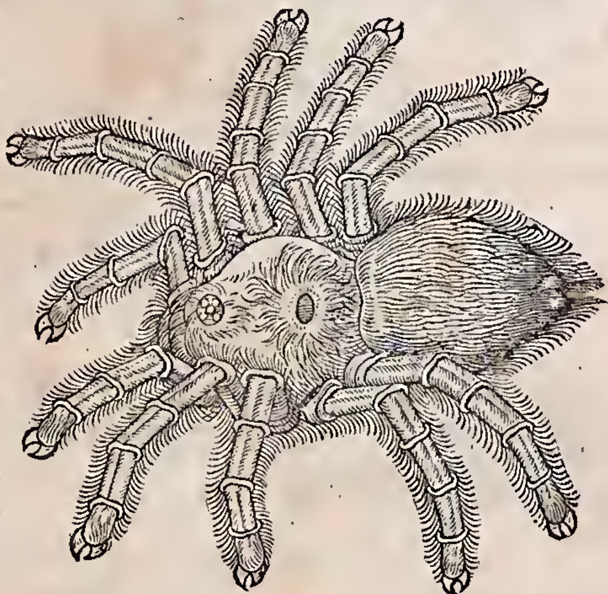

ditur. Tota autem anterior ſectio cum cornibus, capite, & cruribus atque inferiore ventre, nigri & ſplendentis eſt coloris, & ſuperius ſeu longum cornu, verſus inferiora, villoſis pilis, obſcure flavis ſive luteis veſtitur, ita ut ad tactum holoſericum referat. Junctura ad caput quoque villoſa; crura autem & infimus venter brevioribus veſtitur pilis obſcure flavis. Alæ exteriores conſtant teſta colore fructus olivarum, cui obſcure flavum admixtum, & variegantur ſparſim punctulis fuſcis. Cornua illa duo magna conjungere poteſt & illis aliquid tenere.

CAP. III.

Nhamdu ſive variæ Araneorum ſpecies. Tunga ſive Bicho.

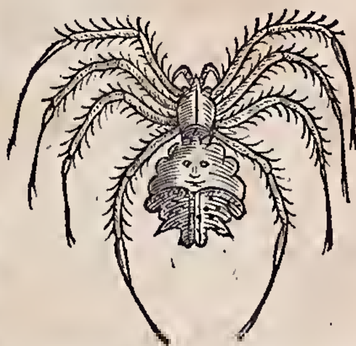
NHAMDU GUACU Braſilienſibus, Araneus maximus ſive Phalangium. Totum corpus tres & ſemis digitos longum & biſectum. Anterior pars major eſt & pene duos digitos longa, ſeſquidigitum lata, ſubrotunda ac compreſſa: poſterior magis orbicularis, nucis Muſcatæ majoris magnitudine & figura. Seſquidigitum longa. In dorſo medio verſus poſteriora foramen habet umbelicale. Capite caret ſpeciali, ſed ſupra os in anteriori parte corporis ocellos habet minimos ſplendentes, inſtar punctulorum; & ad utrumque oris latus, prominentiam unguiformem, ſemilunarem, ſemidigitum longam, in extremitate dentatam, dente ſemilunari nigerrimo ſplendente, ſemidigitum longo, & ita binos dentes, quibus pro dentiſcalpiis utimur auro incluſis. Crura habet decem, utrimque quinque, priora duo prope dentes duos digitos longa, & præter duplicem articulationem qua corpori conjunguntur, quatuor habentia internodia & in extremitate unguiculum curvum, nigrum, ſplendidum retrorſum verſum. Secundi paris crurum, quodlibet pene quatuor digitos longum & præter duplicem articulationem prope corpus, alias quatuor habet articulationes. Tertium par tres & ſemis digitos longum, totidem articulationibus, quartum par tres digitos & paulo amplius longum, cæterum ut præcedentia: omnia autem crura in extremitate duo habent exilia cornicula nigra & biſecta ut Cancri. Prope anum habet duos proceſſus ſemidigitum longos juxta ſe poſitos, fili craſſioris craſſitie, quibus nere ſolet. Totus araneus veſtitur cute piloſa brevibus pilis, nigris ad viſum, ad tactum inſtar holoſerici. Per rotam autem ſuperficiem crurum partis poſterioris, laterum & proceſſuum, qui dentes continent, pili copioſi ſunt inſparſi, ex albo & gryſeo rubidi coloris. Tota poſterior ſectio corporis in adultioribus plerumque nuda eſt pilis, & cutis ex albo incarnata. Veſcuntur muſcis & aliis inſectis. Diu vivunt: nam ad biennium in Scatula me aluiſſe memini, qui certo tempore cutem exuerunt integram, dentibus etiam adhærentibus, nova ſubtus generata. Cutis exuta Araneum repræſentat, nam ſolum inferius ſciſſa eſt, ubi Araneus exivit.

Ubique hîc reperitur, ſed frequentiſſimus in Inſula S. Alexii.

ANNOTATIO. Habui aliquoties Araneum hunc vivum è Braſilia ad me miſſum, quem cum muſcis alerem, non potui tamen animadvertere illum eas comedere, & per aliquot menſes cum inediam toleraſſet tandem emaciatus plane mortuus eſt: in capſula qua illum concluſeram, nunquam nevit, ſed cum ſemel ex illa ſe proripuiſſet, & ad feneſtras aſcendiſſet, cæpit ibidem nere.

NHAMDUI Braſilienſibus, araneus magnitudine Cincindelæ; clypeum in dorſo gerit triangularem, ſplendidiſſimum, in laterum circumferentia ſex conis acutis præditum albi coloris, cui brunnæ maculæ immixtæ. Ad os habet denticulos duos nigerrimi & ſplendidi coloris, incurvatos.

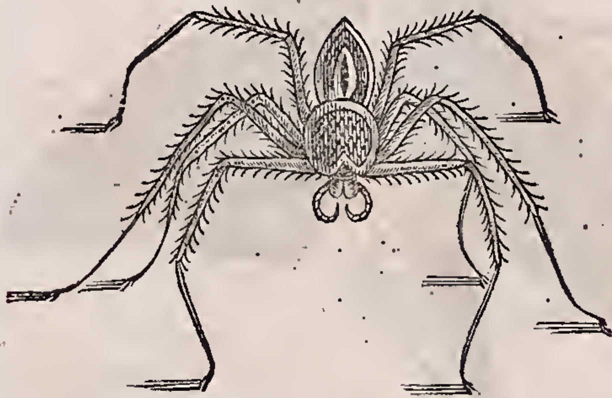

ARANEUS valde elegans, Cincindelam ſuperat magnitudine; corpus vix ſemidigitum longum; anterior ejus ſectio minor continet crura octo, duobus internodiis conſtantia, fere digitum longa, ex flavo & brunno variegata. Poſterior ſectio major: prior tota argentea, ſplendens: poſterior ad medietatem etiam tota argentea, & in hac ponendo poſteriorem partem deorſum, quaſi facies humana egregie

egregie apparet, quasi sculpta & argenteo esset obducta: reliqua medietas quasi ex argenteo & brunno glaciata. Similis quoque mixtus color in inferiori corpore. Inveniuntur & duplo majores.

Araneus alius figura præcedenti similis hic reperitur, major tamen. Anterior sectio corporis parva, magnitudine seminis cannabini, sed paulo longior; posterior avellanam majorem æquat: & anterior sectio ut & posterior ad medietatem argentei coloris splendidi, ultima posterioris medietas flavi & maculis duabus argenteis notata, in quolibet latere una; cæterum in flavo illo subtilibus lineis fuscis variegato, varia sibi imaginari quis potest. Crura octo variegata ex pallide flavo & fusco, omnia in anteriori sectione: tenacula ad hæc duo prope os, ejusdem coloris. Telam facit more cæteris communi.

ARANEUS alius, fabæ magnitudine, frequentissimus in ædibus. Prior corporis sectio subrotunda æquat pisum, altera longior & fabæformis. Crura habet octo, in quolibet latere quatuor, sesquidigitum longa, tribus internodiis constantia & quartum est insertio in corpus. Anterius etiam duos propedes habet, vix quartam partem crurum longos; quibus apprehendit: duos denticulos nigros, ut maximus. Totus est coloris ex flavo, albo & saturato rubro instar holoserici fusci detriti: pilosum corpus, uti & crura. In superiore corpore magnas habet maculas nigras; crura quoque per intervalla punctulis nigris notata. Hi quoque Aranei cutem exuunt, ut major ille. Fœtus in orbiculari folle sub ventre progenerant. Noctu texunt. Reperiuntur & hujus speciei, dimidiæ magnitudinis.

Araneus paulo major muscis vulgaribus, cinerei coloris, hirsutus instar holoserici. In lateribus nigro serico vestitus. Crura habet sex, brachia duo, quibus apprehendit, cinerei in totum coloris, punctulis nigris.

Araneus denique & hic reperitur parvulus testa clypeata tectus, instar testudinis terrestris, magnitudine pisi, testa sexangula: capitulum & crura sunt nigra: testa argentei coloris cum maculis nigris elegantissimis.

TUNGA Brasiliensibus, *Bicho* Lusitanis: Insectum parvulum, figura pulicis, nigricantis coloris, duos cirrhulos in capite pro barba habens, in pulvere more pulicum generatur, & pedibus se insinuat, potissimum plantæ, digitis & sub unguibus, imo & manibus aliquando vidi. Statim autem quando intravit pruritum excitat, qui certum indicium est, itaque *Tunga* statim acicula eruenda, nam si sinatur, tridui aut quatridui spacio sobolem progenerat innumeram, lendium modo, quæ folliculo pellucido rotundo magnitudine pisi includitur, huic insidet *Tunga*; hic folliculus acu eruendus & manet in carne foramen rotundum ejusdem magnitudinis, quod sponte sanatur, vel inspargitur pulvis pyrius. Crepitant unguibus icti ut lendes. Familiarissimum malum, sed quod magis per negligentiam incrementum sumit quam per se.

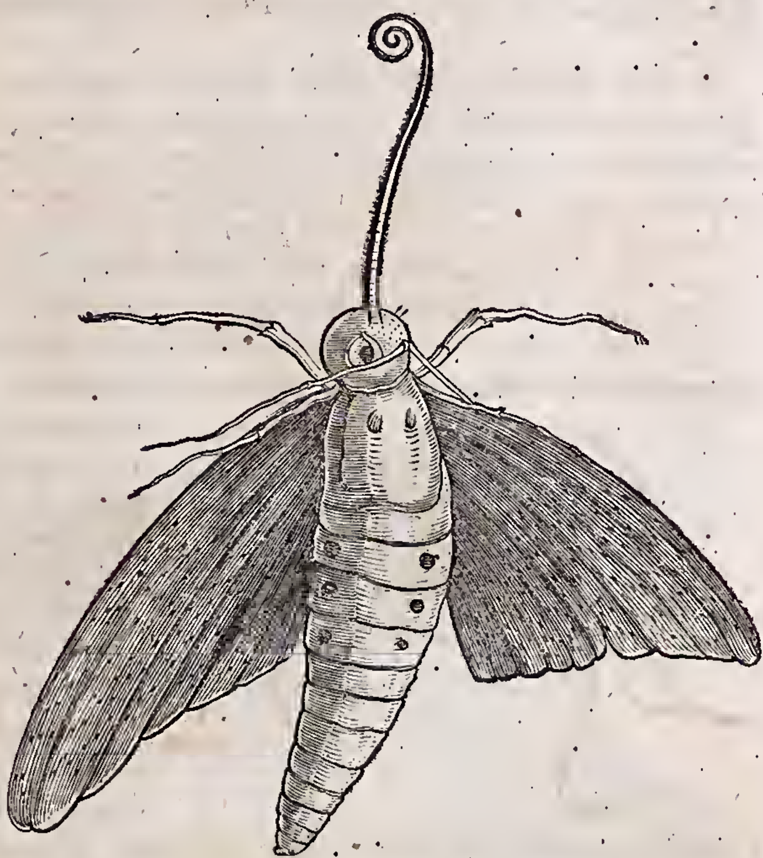
ANNOTATIO. Pleræque Regiones Americæ huic malo sunt obnoxiæ, & bestiola hæc variis nominibus appellatur, de quibus vide Description. nostram Americæ, lib. I. cap. IV. sub nomine *Niguæ*, & lib. XV. cap. VI. sub nomine *Ton*.

CAP. IV.

Panapanamucu. Panama. Atque aliæ Papilionum species.

PANAPANAMUCU Brasiliensibus, papilio ingens. Corporis, quod bisectum, longitudo est trium digitorum, crassities, ubi maxima, fere duorum. Pyramidalis figuræ: caput habet parvum, nuclei cerasini magnitudine: oculos magnos rotundos, nigros non splendentes, prominentes, magnitudine seminis cannabis: nigredo autem apparet duplex in oculis prout vertuntur: superius in capite calvitiem glabram & brunam & duo cornicula sesquidigitum longa, quæ versus posteriora vertit; os non transversum, sed secundum longitudinem, in quod pro libitu recondit & exserit promuscidem, brunnam, fili crassioris crassitie, plus quinque digitis longam, quam in spiram convolvens recondit in oris rima. Alas obtinet quatuor, duas priores seu superiores longiores, nimirum tres digitos & semis, sesquidigitum latas: membrana constantes satis crassa, & per longitudinem quasi costis sustentatæ. Crura illi sex priora sesquidigitum longa, reliqua duos; constant autem duabus juncturis, ad quarum posteriorem tres aculei prostant.

Totum corpus & alæ vestiuntur pilis mollissimis, qui tacti facile decidunt, suntque ex fusco cinerei coloris, cum nigro mixti, in toto superiori corpore & extus in alis: in ventre autem albicantis cum pauxillo flavo mixti: sub alis cinerei maculis flavis. Posterior corporis sectio septem quasi divisuras habet, ad quarum quatuor anteriores, in quolibet latere macula extat flava.

PANAMA Brasiliensibus, *Barboleta* Lusitanis, papilio communis: Innumeri hîc reperiuntur & diversorum colorum; omnes quatuor alis, duobus corniculis, sex cruribus, & filo convoluto ad os. Habui cui corpus erat longum tres quartas partes digiti; cornicula fusca, uti & venter & crura, aspergine cana; dorsum canum punctulis nigris: Alæ superiores, superius aspergine cani, inferius incarnati coloris, ad oras fimbria nigra & nigro punctulata: Alæ inferiores superius albæ, maculatæ nigro, inferius quoque albæ multo nigro maculatæ & itidem maculis incarnatis; superiorum longitudo fere unius digiti, inferiorum paulo minor.

Dantur & plane albi punctulis variegati fuscis.

Habui albos paulum flavescentes, quorum alæ ejusdem coloris, sed ad venas hinc inde discurrentes obscure luteo variegati. In circumferentia autem alarum quasi fimbria nigro & albo variegata.

Habui corpore mediocri, alis maximis, & plus duobus digitis longis, & plus quam sesquidigitum latis: erant autem eæ in inferiori latere obscure flavi coloris & undatim variegatæ punctulis purpureis, fuscis, lineis nigricantibus, maculis aliquot fuscis, una cinerea, pauco albo ad unum latus & circum circulo flavo, hinc linea nigra circumducta, oculum ementiente. Alteri lateri alarum idem color, sed ad oras plus fusco undatus fimbriatim, & per medium ambitum cœrulei coloris.

Habui quorum alæ inferiores interius flavæ, fusco intermixto & maculis variarum figurarum plane argenteis splendentibus: exterius eædem luteæ fuscis maculis variegatæ. Alæ superiores interius versus extremitatem fuscæ, maculis argenteis intertextæ, in medio latere maculis nigris, circa exortum cinnabrii coloris maculis nigris, in quarum medio puncta argentea; exterius itidem luteæ maculis fuscis ut inferiores alæ. Horum innumerabilem copiam habuimus in horto Mauritiæ Decembri 1640. qui folia Murucujæ maximam partem absumserunt & innumerabilia ova posuerunt, ex quibus primum erucæ & ex his secundo papiliones prognati. Ponunt autem ova super folia Murucuja papaveris minoris magnitudine, lutea, affiguntque foliis arcte: ex ovis fiunt erucæ parvæ hepatici coloris, quæ in crassitiem pennæ anserinæ excrescunt, nigris aculeis hispidæ, capite nigro bicorni, per corpus quasi ruffo punctulatæ; hæ absumunt folia Murucuja, & morientes gryseа obducuntur pelle seu folliculo, qui post certum tempus se aperit & prodeunt denuo papiliones alati.

Papilio alius totaliter nigri coloris: magnitudine corporis æqualis mediocri olivæ; alis quatuor, cruribus sex, corniculis duobus. Alæ anteriores triangulares, ut in aliis, posteriores oblongæ, in fine processum instar ligulæ habentes. Corpus secundum longitudinem superius tres habet lineas virides in nigro, cui viridi aureus persplendet. Alæ anteriores transversim habent lineas virides, aureo persplendente, angustas, ultima triplo est latior: alæ posteriores versus interiora, strias ejuscemodi latas habent virides: versus exteriora autem transversales latas virides cum aureo colore transplendente, circum circa autem fimbriam albam, quæ & processus ambit.

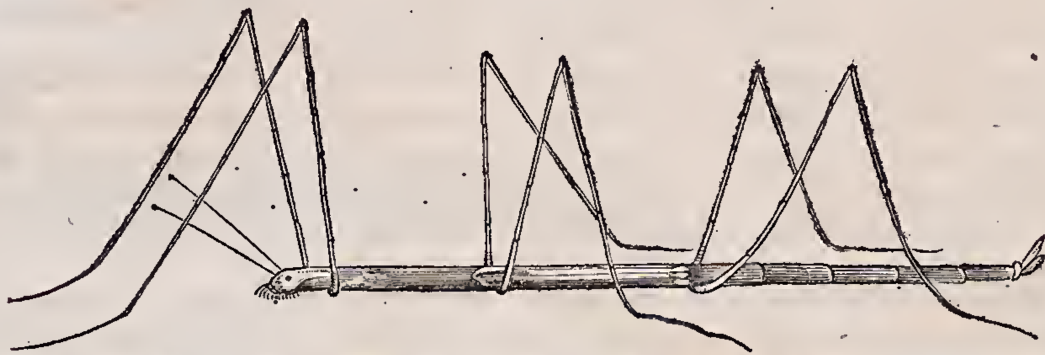
Panapanamucu Brasiliensibus, figura primo plane similis, solum minor & colore differens; duos digitos longus. Caput & anterior sectio cinerei coloris, tribus striis olivacei coloris crassis, secundum longitudinem variegata: posterior quinque habens divisuras, superius olivacei coloris, una linea crassa cinerea secundum longitudinem notata, divisuris pallide

pallide flavis: inferius autem corpus totum cinereum, pauxillo ruffo admixto. Alæ majores sunt obscure olivacei coloris, striis variegatæ è cinereo rufescentibus; inferiores thalassino, nigro, rubro, cinereo variegatæ. Crura & cornicula cinerea: oculi nigri. Cirrhus obscure pallidus. Ad tactum se habet instar serici villosi.

CAP. V.

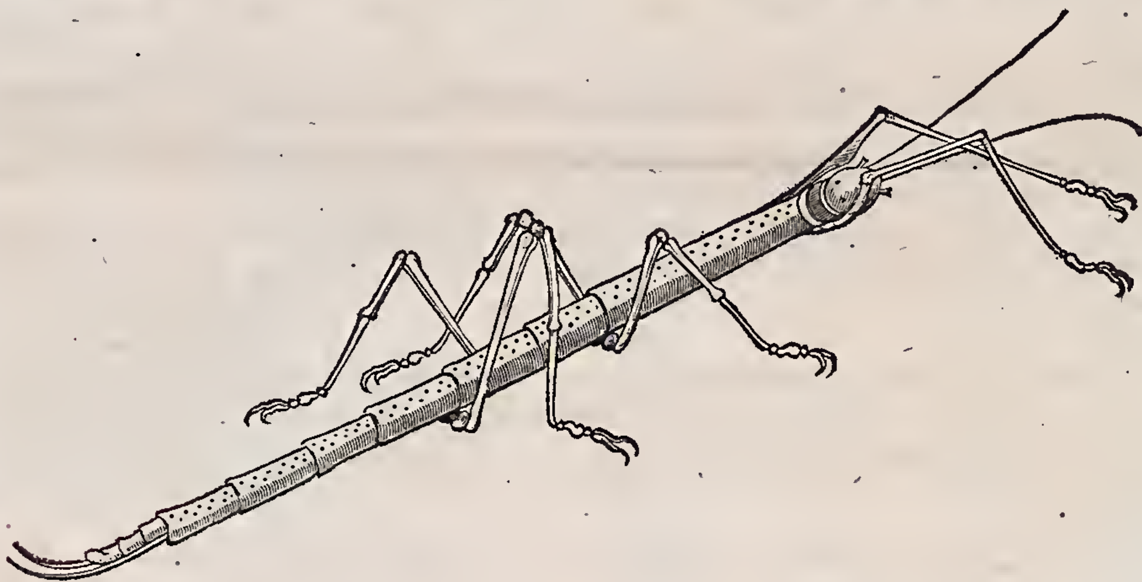
Arumatia duplex. Isocucu. Varii vermes.

ARVMATIA Brasiliensibus, corpus habet teres atque tenue, ad aspectum instar virgulæ è Betula; quinque digitos longum: capitulum figura à reliquo corpore non distinctum; oculos parvos, nigros & ante illos duo tenuia cornicula, directe antrorsum, unum digitum longa; capitulum unica junctura corpori nectitur. Totum corpus juncturas habet duode-

cim, primam qua caput corpori jungitur, secundam statim post hanc, tertiam sesquidigitum à secunda, hinc per reliquum corporis spacium sequuntur adhuc novem juncturæ, brevibus inrervallis, usque ad extremum corporis, ubi duo breves aculei exserti. Crura habet sex, singula quinque digitos longa; & juncturas habent quatuor, unam prope corpus, deinde duorum digitorum spatio alteram, posteriorem tres digitos longam: in extremitate autem unguiculus est duobus cornicularis unguibus: junguntur autem corpori, primum par ad secundam juncturam, alterum ad tertiam, tertium ad quartam. Color insecti est in totum cinereus seu gryseus & superius per longitudinem lineæ nigræ ordine ductæ: Crura etiam hinc inde in gryseo quasi nigro maculata.

Inveniuntur majores eo quem jam descripsi, habui enim septem digitos longum, & fere minimum digitum crassum, capite obrotundo, ocellis prominulis, duobus corniculis longis

seu pilis. Crura habet sex; corpus internodia duodecim, prima junctura est capitis & corporis, mox sequitur alia, in quam & capitis junctura in duo brachia, quibus & pedum loco utitur adnexa sunt, quodlibet duos & semis digitos fere longum: tertia junctura longius ab hac distat, habens & duo crura; quarta itidem par crurum habet: sequuntur cæteræ. Corpus denique definit in acumen & habet aculeum, quem quasi in vaginam recondit. Color ligneus, tuberculis quoque parvulis corpus scatet, præcipue inter brachia & secundum par crurum. Si hominem feriat aliquem tremorem excitat in toto corpore: non facile autem alicui nocet, nisi quis manibus premat aut pedibus.

ISOCVCV Brasilienſibus, Vermis eſt quatuor digitos longus, pollicem craſſus, novem flexuris conſtans, cujuſmodi lumbrici: craſſities ubique æqualis, cauda deſinit in tres aculeos complicatos. Superius in corpore prope caudam corniculum habet durum, eminens. Caput è cute eminet fabæ magnitudine & figura; os minimum ut cicadarum, oculi nulli, pedes breviſſimi in anteriori parte ſex, inter ſingulas duas juncturas duo; & octo habet prominentias inſtar parvarum verrucarum, inter ſequentes juncturas. Cute tegitur tranſverſis rugis prædita & in utroque latere inter duas ſingulas flexuras punctulum flavum ovale, magnitudine ſeminis milii fere. A corniculo quod prope caudam eſt, tranſverſim ad ventrem in utroque latere linea ex albo flaveſcens & craſſa abit, per totum autem dorſum tendit linea albicans ſecundum longitudinem. Color totius cutis in dorſo mixtus è cinnabrio ſaturato & albo, in lateribus & ventre vireſcit, uti & cauda: caput è viridi albeſcit, progreditur rependo.

Habui ejuſdem ſpeciei minorem, elegantis viridis coloris, punctulis nigris & lineis tranſverſis albis inter duas quaſlibet juncturas in lateribus.

Nec non unum ex viridi & albo mixtum, duabus lineis flavis ſecundum longitudinem, ut & ſimilibus obliquis. Excernit viride excrementum, figura inſtar mororum.

ISOCVCV Bombyx eſt, unde & Braſilienſes ſericum vocant *Iſocurenimbo*: & habui unum Ianuar. 1642. qui incluſus erat folliculo ellyptico, duos digitos longo, pollicem craſſo, coloris exterius argentei, lanuginoſo, interius glabro conſtante ex plurimis texturis obſcure flaveſcentibus, quæ digitis detractæ in ſericum abeunt, more ſerici quod Bombices noſtrates faciunt. Inſectum intra contentum mortuum erat, inane, vel niſi cute conſtans brunna.

Detinui prius deſcriptum in vitro per aliquot dies & exuit cutem ſuam effundendo ſimul copioſam nigerrimam materiam aquoſam: & cutem brunni coloris accipiebat. Reperiuntur quorum color totus ater ad aſpectum inſtar holoſerici, novem per corpus lineis tranſverſalibus flavis ordine diſtinctus. Caput, cauda & pedes cinnabrii coloris, ſuper plantas vivit, item quorum color niger, ſed circellis ſeu annulis cinereis ſubtilibus inordinate variegatus. Item totus ater inſtar holoſerici & ſecundum longitudinem quaſi aureis limbis intertextus.

CAP. VI.

Formicarum variæ ſpecies. Tapiiaî. Cupiâ. Jâpuruca.

FORMICÆ hîc ſunt tanto numero, ut à Luſitanis *Rey do Braſil* appellentur; quippe in campis, in ſylvis ita frequentes ſemitæ à formicis factæ ſunt & fiunt quotidie; quemadmodum apud nos faciunt pecudum greges; quin imo aggeres & tumulos ingentes è terra exſtruunt, in modum metarum fœni: qui cumuli à Braſilienſibus appellantur *Inhſaube*. Omnivoræ ſunt, nam & fruges, fructus, carnes, piſces, reliqua inſecta, ut Scorpiones, Scolopendras, &c. ſine noxa depaſcuntur, ſive ſint venenata ſive non, uti millies ipſe obſervavi: acidis tamen abſtinent fructibus ut Ianipaba, quam numquam viſæ ſunt attingere, & ſimilibus.

Reperitur hic Formica volans, unum digitum longa; corpus biſectum, & tenui ligamento ſectiones conjunguntur, caput triangulatum nectitur corpori. Dentes habet duos prominentes inſtar falcium: in capite duo gracilia cornicula longa; ocellos parvos: in priori ſectione ſex crura, tribus articulationibus conſtantia: quatuor alas tenues & tranſplendentes, duas exteriores quidem unum & tres tertias partes digit. longas, duas interiores paulo breviores, coloris obſcure flavi, cum brunnis oris & venis. Poſterior ſectio corporis tota rotunda eſt, ſplendide brunna, qua nigritæ veſcuntur: totum reliquum corpus etiam brunnum.

Velociter terram fodiendo ſubeunt ad talparum modum, & ſata omnia quam citiſſime conſumunt.

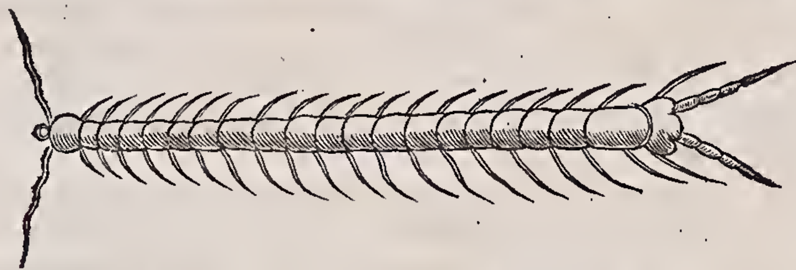
FORMICA itidem magna hic reperitur, muſcæ majori æqualis, cujus corpus pene ſemidigitum longum atque tripartitum. Ultima ſectio figuram & magnitudinem habet grani milii noſtratis: media eſt oblonga, tuberculoſa, continens ſex crura, ſemidigitum longa, quatuor juncturis conſtantia. Anterior ſectio (ſive caput) inter reliquas craſſiſſima, figuram habet cordis, ut vulgo pingitur, ac anterius duo cornicula & binos dentes nigros, curvos & inſtar forcipis exſertos. Oculorum pupilla paulum nigra, cæterum totum caput veluti oculus eſt. Anterior & poſtica pars corporis ſplendide punicei coloris, media autem cum cruribus impluviati & non ſplendentis. Inter omnes maxime ſplendet caput, utpote quod nihil aliud quam duo oculi magni ſibi invicem adpoſiti in cordis figuram.

TAPIIAI Braſilienſibus, formica tota atra, circiter digitum longa; caput habet magnum, quadratum; ocellos prominulos, atros; duos forcipes exſertos loco dentium, ſerra-

ſerratos inſtat falcis meſſoriæ: duo cornicula ſemidigitum longa; corpus in tres partes ſectum: anterior pars autem oblonga eſt haud craſſa; & continet crura ſex, plus ſemidigito longa; media pars minima & vix lentis magnitudinem æquans, quadrata fere: ultima omnium maxima, ovalis, acuminata: hæ tres partes tenui quaſi filo ſibi invicem ſunt annexæ. Tota formica atra, ſplendens, crura itidem, quæ & piloſa; quorum tamen par anterius circa extremitates aurei eſt coloris.

CUPIA Braſilienſibus, formica eſt caſtanei coloris; caput illi magnitudine milii noſtratis, & figura cordis, colore ſpadiceo: ocelli parvi & nigri: duo cornicula; forcipes quoque duo exſerti pro dentibus: Anterior ſectio corporis piſi habet magnitudinem; ferme rotunda, obſcure caſtanei coloris; & ſex crura ſpadicea; poſterior ſectio paulo major anteriore, rotunda, caſtanei coloris. Totum inſectum tegitur minutulis pilis eſtque hirſutum; certo tempore quatuor acquirit alas, poſteriores minores anterioribus, caſque rurſus ſuo tempore amittit, quod ipſemet vidi.

JAPURUCA Braſilienſibus, *Ceniopta* Luſitanis; **Duysend-been** Belgis: *Scolopendra*. Inſectum quatuor circiter digitos longum; plurimas habens juncturas; obſcure flavi coloris & in conjunctionibus nigricantis: in quolibet latere viginti habet pedes: caput compreſſum; latiuſculum, fuſcum: cornicula duo, ſub ore duos dentes inſtar forcipis. Cauda illius eſt furcata & deſinit in duo quaſi cornua. Venenatum eſt animal.

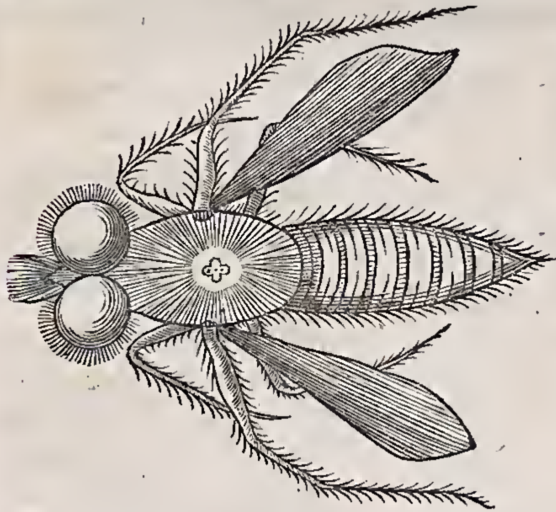
Vidi Millepedem ſemipedem longum & digitum meum minimum craſſum. Admodum frequentes ſunt in ædibus.

Reperitur hîc & millepes argentei coloris, magnitudine quidem noſtratium, ſed paulo longior, verſus anteriora corporis habens ſex pedes, duos poſterius longiores, cæteros breviores, plane argentei coloris & leviter hirſutos: duo item cornua ejuſdem coloris, ac caudam furcatam; præterea in toto ventre adhuc minimos pediculos, quibus innititur ad parietes & inter libros reperitur.

CAP. VII.

Culex elegans. Enembiu. Ambuâ. Quicimiri. Mberuobi. Et aliæ Muſcæ.

CULEX paulo major vulgaribus tinnulis, hîc reperitur, elegantiſſimi coloris: crura habens ſex maxime exilia brunni coloris ſplendentis, raris pilis hirſuta: caput rotundum, in duas partes veluti fiſſum, ſuperiuſque ex viridi elegantiſſimus aureus color reſplendet ad latera purpuraſcens. Poſterius corpus deſinit in aculeum ſatis longum, ſuperius ex viridi elegantis aurei coloris, & pilis raris hirſutum: habetque quinque juncturas ſubnigricantes: alas duas tenues, ſatis longas, iridis colores repræſentantes, imo ſuperantes: in capite cornicula duo: ſed hæc omnia tantum per megaſcopum obſervari poſſunt.

ENEMBIU Braſilienſibus, inſectum eſt magnitudine piſtacei, figura ſcarabei ſeu tauri volantis: cornua habens ſex; duo cornicula in fronte; alas duras & glabras; Anterior ſectio ſeu caput politi ſapphyri colorem habet, uti & cornua & cornicula; alæ ſunt virides, aureo colore tranſplendente, inſignis coloris.

AMBUA Braſilienſibus, *Centopea* Luſitanis: vermis frequens ſuper planta Jurepeba: duos digitos longus, & majori penna anſerina craſſior, teres ſive cylindricus, nigerrimus: capitulo ſplendente nigro, & maculas majuſculas albas habens, in lateribus ordine poſitas: pedes octo, ſatis craſſos, ſed breves nigerrimos. Totum

tum corpus pilis duriusculis eleganter flavis vestitum est, constantibus substantia instar setarum equinarum. Si vermis hic cutem humanam attingat, urit instar ignis.

QVICI MIRI Brasiliensibus: insectum est parallelogrammi figurâ, sed in parte postica orbiculari: anterior sectio semidigitum longa, posterior digitum. Crura habet sex, unum par in priori sectione, duo in posteriore: ocellos nigros: barbam constantem ex duobus pilis dentatis crassioribus: apte abscondere & barbam & pedes potest ac in altum exsilire. Vestitur testa dura, in dorso obsoleti lignei coloris, in anteriori vero parte parallelogrammi maculam nigram habet flavo superspersam: in posteriore autem parte tota, nimirum alis, elegantissimæ lineæ nigræ splendentes tendunt secundum longitudinem. Alæ arcte complicatæ corpori: inferius corpus totum hepatici coloris, crura splendide nigra, ut & barba.

ANNOTATIO. Aliquo modo convenit cum Bupresti Scarabeoeide, nisi quod caput citra primam insectionem exsertum non habeat; de quo vide Thomæ Mouffeti Londinatis Theatrum Insectorum lib. I. cap. XIX.

MBERVOBI Brasiliensibus. Musca apis magnitudine: crura habet sex; priora duo breviora, sequentia longiora: & ultimum par longissimum; habent hæc posteriora suras amplas & latas apum modo: cornicula duo in capite: alas quatuor. Tota musca coloris viridis cum aureo mixti, insignis & mite splendet, in fronte sapphyrini coloris: oculi nigri corniculares lutei coloris: alæ variegatæ maculis brunnis.

Musca alia figura & magnitudine vulgari similis, sed corpore brevioti, & in postica parte habente processum tibieformem: crura sex, duo anteriora ut in vulgaribus, sed ultima duplæ longitudinis retrorsum inflexa ut in Locustis: duo longa cornicula in fronte: alas quatuor communes aliis: ocellos sapphyrinos splendentes; cætera in totum coloris nigricantis.

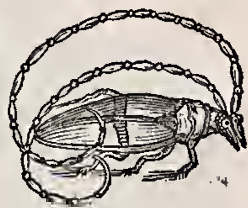
Multas inveni muscas circa Camarigibi & Taprussu aliaque loca mediterranea, communibus quidem similes, sed flavi coloris & paululum ligneo variegatas, valde infestas hominibus & molestissimas.

Reperitur & alia, cujus corporis longitudo nondum digitum æquat: ocelli prominentes rotundi, epatici coloris: crura sex obscuro flavo & fusco variegata; alæ quatuor, duæ exteriores digitum longæ, duæ interiores semidigitum, ac transparentes omnes tenuesque, argenteis venulis & punctulis fuscis variegatæ. Totum corpus ex argenteo & fusco colore est mixtum.

CAP. VIII.

Quicî. Jacatinga. Vermis terrestris.

QVICI Brasiliensibus, insectum est corpore ovali instar Scarabei. Corporis longitudo unius & trienris digiti: Crura habet sex, quodlibet tribus internodiis constans, estque ultima pars crurum serrata, & quodlibet habet duos unguiculos. Caput & ocelli parvi: duo cornua prope oculos exorientia, longa, posterius versa & in arcum porrecta, duos & semis digitos longa, longe excedentia corporis longitudinem; & singula habent internodia decem, undecimo inseruntur in caput; crassitie æquant filum crassius. Caput & anterior sectio obscuri est brunni coloris cum splendido nigro mixti, posterior & alæ brunni obscure splendentis. Per medium autem alarum seu dorsum transversim linea lata flava pallescens tendit. Crura lutea & ad internodia obscuro brunno maculata. Cornua diversicoloria luteo & nigro, nimirum ad genicula nigra, cætera alternatim lutea.

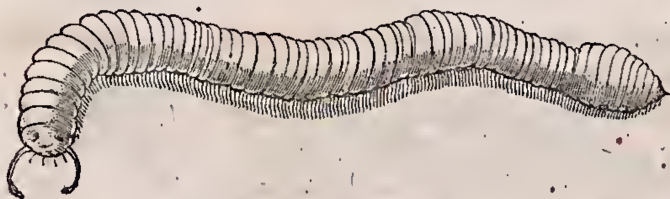

JACATINGA Brasiliensibus; Insectum frequens pluviosis mensibus in hortis, silvis & campis. Duos digitos longum: caput cum oculis pisi mediocris magnitudinem habet, rotundum: oculi grandissimi ellypticæ figuræ. Os quando aperit satis grande habet & inferius labium seu maxillam inferiorem bifariam in medio divisam, superiorem integram: in ore quatuor dentes falcatos, superiores duos fortiores, quemlibet quatuor aculeis munitum, inferiores uno aculeo in extremitate. Super os in summitate capitis duas habet eminentias parvulas, quasi bifidam frontem & ibidem duo cornicula maxime exilia; Thorax & venter continuum corpus sunt semidigitum longum, fabæ mediocris crassitie, cui adjungitur cauda unum & quadrantem digiti longa, undecim internodiis constans, figuræ trilateræ pyramidalis & in extremitate furcata. Crura habet sex in thorace & ventre, haud longa, pilosa, in extremitate duobus exilissimis unguiculis: corpus etiam pilosum. Alas habet quatuor dorso conjunctas, utrimque duas, quas semper in directum à latere expansas gerit, inter volandum & sedendum sive rependum. Est autem quælibet ala pene duos digitos longa, semidigitum lata, ubi latissima.

ſima. Conſtant ad tactum membrana dura pellucida, gryſea, venulis fuſcis intertexta, & quælibet in ſua extremitate verſus anteriora maculam habet oblongam è fuſco nigricantem: quælibet ala duplici articulatione corpori jungitur, quaſi duplici trochlea, ideo firmiter eas in directum à corpore protenſas ſemper gerit, & tantum ſurſum aut deorſum poteſt movere, non componere aut retrorſum extendere. Suſurrum edit inter volandum. Oculi punicei ſunt coloris, reliquum caput & cauda ſaturate rubri. Thorax & venter itidem ſaturate rubent, cui aliquid nigri & albi mixtum. Crura fuſca, floribus inſidet victum quærens: Belgæ vocant **Een Spaenſche Juffrouw.** Mihi idem videtur inſectum quod J. Scaliger Hiſt. Animal. lib. VI. deſcribit ac depingit, & Adriaticis *Curoculum*, Taurinis *Monachettam* vocari dicit. Cum Ephemero autem Ariſtotelis convenire opinatur. Sed nihil certi ex Ariſtotele haberi poteſt.

Menſe Iulio Anni 1640. innumera ejuſmodi inſecta videbam in campis ejuſdem cum deſcripto coloris, ſed maculas nigras rotundas in alis habentia; quædam etiam corpore fuſco, quædam ſubviridi.

VERMIS hîc reperitur terreſtris; cujus longitudo eſt ſupra duorum digitorum, craſſities quanta apicis minimi digiti, in totum teres, crura habet innumerabilia brevia, per paria ſibi invicem oppoſita & contigua: craſſitie ſetæ equinæ. Corpus tectum membrana craſſa, glabra, ſplendida, ex juncturis frequentibus connexa, inſtar ferrei thoracis: coloris ex viridi fuſci ubi juncturæ, ibi annulus albus. Crura ſunt fuſca. Capitellum habet rotundum, ocellos nigros parvos & duo cornicula in capite.

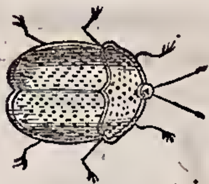

ANNOTATIO. Vide Thomam Mouffetum in Theatro Inſectorum lib. II. cap. VIII. de Scolopendris & Julis, ubi Iconem hujus jam deſcripti primo loco invenies.

CAP. IX.

Inſectum volans. Tambeiva. Paipai guacu; alia duo inſecta.

REperitur hîc & Inſectum volans muſcæ fere figura: cujus totum corpus cum capite tres quadrantes digiti fere longum eſt; caput pyramidale, duobus corniculis quadrantem digiti longis: roſtrum ejuſdem longitudinis, anguſtum, acutum; inferius verſus capillatum, quod tenui venula corpori jungitur; corpus triangulare per duas juncturas in tres partes diviſum, quarum ſuperior ſcapulæ inſtar cavatur, ut alæ intus locum habere poſſint. Crura habet ſex; priora in anteriori parte breviora, poſterius par longiſſimum, ſemidigitum aut paulo plus longum: quodlibet tribus conſtat internodiis. Alæ illi quatuor, ſeſquidigitum longæ, inſtar muſcarum. Caput & prima ſecundaque ſectio ſplendide ſunt nigra: roſtellum, cornicula, crura ac tertia ſectio pallidi ſunt coloris, hinc inde fuſco umbrati. Alæ exteriores ſeu ſuperiores medietate anteriori ſunt cinnabrii coloris, extrema autem fuſci: inferiores alæ aquei coloris.

TAMBEIVA Braſilienſibus; Inſectum Teſtitudinem terreſtrem non male referens, mediocris avellanæ magnitudine; alæ, nimirum exteriores, duæ teſtaceæ, figura ut clypeus teſtudinis: anterior ſectio corporis teſta tecta coloris ſplendidi quaſi aurum viridi colore tinctum tranſplenderet: in ambitu autem teſtæ coloris eſt ſplendentis inſtar rubro tincti. Duo cornicula ad quodlibet latus oblique extenſa. Crura habet ſex nitentia ut aurum quod elegantiſſimo rubro tranſplendet. Corpus inferius ejuſdem ſplendoris. Tarde incedit nec facile avolat.

PAIPAI GUACU Braſilienſibus: Inſectum volans crabronis majoris magnitudine, ſed non ita craſſum: biſecto eſt corpore & quæque ſectio ovalis; prior ſemidigitum longa, poſterior paulo longior. Caput obrotundum, ſed paulum compreſſum, grani cannabini magnitudine: oculi ellyptici grandes, prominentes, fuſci, ſplendentes. Ad os habet duas falces, quibus folia arborum præſcindit, nigras. In capite duo cornua, fili craſſitie, tres quadrantes digiti longa ſuperius incurvata ut hircorum, in exortu nigra, cætera crocea. Crura ſex in priori ſectione ſeptem internodiis conſtantia, quatuor nimirum majoribus, tribus minoribus: cum duobus unguiculis in cujuſque extremitate. Anterius par paulo plus digito longum, ſecundum ſeſquidigitum fere, tertium unum & tres quadrantes digiti. In priore ſectione etiam quatuor

habet

habet alas, duas exteriores longiores ac latiores, inferiores breviores & angustiores, substantiæ membranaceæ instar chartæ. Ultima sectio ovalis in acutum desinit cornu continens aculeum, quem protendere poreſt & eo pungere. Color totius, exceptis cornibus, ut chalybis politi splendidissimi instar vitri. Totum corpus & crura etiam ejusmodi pilis vestiuntur, brevibus, ad tactum ut sericum læve: admodum duram cutem membtanaceam habet, uti vix transfodi acu crassissima possit.

INSECTUM (cujus Auctor nomen non prodidit) corpore ellypticæ figuræ, magnitudine majoris fabæ. Crura habet sex, tribus constantia internodiis: duo cornicula in capite; capitulum minimum, lenticulare, ocellos prominulos; alas quatuor tennes. Anterior corporis sectio testa tegitur ellyptica; medium corpus in posteriori sectione pyramidali: alæ binæ ac binæ testa oblonga ex parte teguntur. Totum corpus inferius vatiegatur lineis nigris transversis. Testæ omnes sunt egregie virides, alæ fuscæ: capitulum inferius luteum, superius è viridi & luteo mixtum: ocelli hepatici coloris. Fætet insectum ut **Geepe** nostras & ejusdem est speciei.

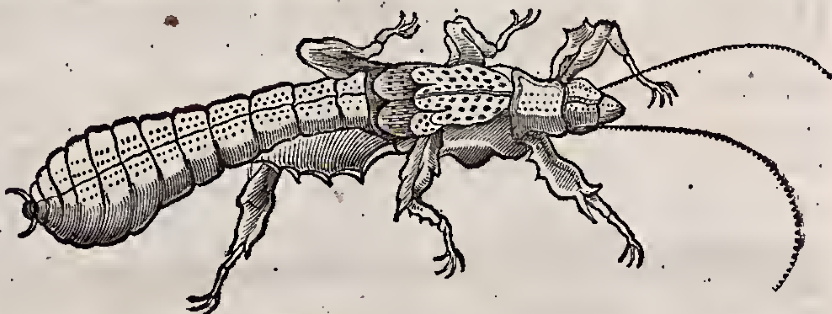
INSECTUM (cujus nomen Auctor non addidit) muscæ majotis magnitudine, totum nigrum, pilosum instar holoserici. Corpus fere in duas partes æquales sectum, capitulum quasi bovinum, album: ocelli prominuli, rotundi, nigri: duo cornicula in fronte, & duæ nigræ forcipulæ pro dentibus: crura sex, corpus in nigro secundum longitudinem albis lineis passim distinctum, uti & crura; corpus nimirum in dorso & latetibus, crura varie. Curtit supet tertam ut araneus terrestris.

CAP. X.

Insectum volans. Guarucu eremenbi. Nhatiu seu Mosquito.

INSECTUM volans, Tauri volantis species: corpus habet bisectum, cujus anterior pars tertiam partem digiti longa, posterior paulo plus duobus digitis. Caput habet quasi quadratum & duos forcipes exsertos pro dentibus: oculos magnos prominulos ellypticos: duos cirrhos ante oculos, in exortu latiusculos, hinc angustiores, plus duobus digitis longos, novẽ jũcturis constantes: crura sex, duo in anteriori sectione, quatuor in posteriori, quodlibet duos digitos longũ, tribus juncturis constantes, pedes latiusculos & in extremitate duos ungues aduncos. Antetior sectio ad latera desinit in quatuot aculeos, testa nimirum qua tegitur: posterior quatuor habet alas tenues, duabus testaceis tectas. Totum corpus superius obscure est flavescens, seu lignei coloris; caput, oculi, cirrhi, forcipes, crura, inferius corpus splendide nigra & venter præterea cana lanugine obductus.

GUARUCU EREMENBI Brasiliensibus, & *Iaquirana* aut *Guiramenbi* Tipinambautiis: *Cigarra* Lusitanis; Belgis **Sissis**. Corpus crassiusculum habet conicum, totum unum digitum cum triente longum, & pollicem crassum: caput triangulare inferius versum & rostellum in extremitate oris ferme semidigitum longum: oculos prominulos ellypticos. Cotpus bisectum est in collum & ventrem; collum brevissimum, inter se & caput primum par habet crurum, tribus juncturis constantium, & duo cornicula pro pedibus: in ventre sunt reliqua duo paria crurum, quodlibet tres quadrantes digiti longum, & duo anteriora paria crassiusculas suras habent & inter illa rostillum exserit & canendo illum strepitum facit *Sissis*. Totum insectum anterius, nimirum in capite, collo & initio dorsi dura tegirur testa, postica pars corporis juncturas habet multas circulares: alas quatuor, duas exteriores majores, interiores minores; omnes ejusdem materiæ; transplendentis, vitreæ, lineis castanei coloris intertextas; exteriores unum & tres quadrantes digiti longæ sunt, latæ, ubi latissimæ, duas trientes digiti, interiores unum digitum longæ: exteriores præterea in exortu viridem oram habent inferius ad medietatem fere longitudinis suæ, & lineam viridem brevem ver-

versus superiora. Totum caput ac collum & oculi epatici coloris exsanguis seu olivacei: reliquum corpus & crura castanei splendentis: ubique etiam raros pilos habet argenteos, præterquam in testa dorsali, in fronte tria punctula triangulatim posita coloris rubini; duæ conicæ maculæ in testa dorsali sunt nigræ. Circa vesperam in silvis & fruticetis ingens multitudo horum insectorum auditur; arborum enim truncis assidentes ingentem excitant strepitum, qui incipit *gir*, *guir*, & mox continuatur *sis sis sis*; &c. centies vel pluries uno spiritu: ex continuato clamore denique rumpitur. Ego mortuos per dorsi longitudinem ruptos, trunco arboris adhærescentes, sæpe vidi.

Nhatiu Brasiliensibus; *Mosquito pesni longo* Lusitanis; **Langbeen** Belgis: culex est tinnulus parvus: capitulo obrotundo, cui duo cirrhi paululum incurvati adstant; ad quemlibet nimirum oculum longus est cirrhus, pilis longis ab utroque latere, ordine decoratus, usque ultra medietatem, muscarii modo, extremitas pilos breviusculos habet. Corpus ellypticum, sex habet crura, longa, tribus internodiis constantia, ultima sectio teres, longissima: in extremitate longo rostillo sanguinem exsugit: alæ illi duæ in postica parte mediæ sectionis. Totum insectum vestitur pilis subtilibus brevibus flavescentibus. Media sectio nigra, variegata maculis obscure flavis; ultima obscure flava, undata nigro, annulorum fere modo, & ubi intestina, longiores habet pilos. Caput nigrum flavo mixtum. Rostrum cum suis cirrhis punctulatim nigro obscure flavescit. Cirrhi reliqui duo pilosi pallide flavi cum pilis, & cirrhi ipsi punctula nigra ordine posita continent. Insectum admodum frequens noctu in palustribus ut & maritimis locis, pungit acerrime, etiam per linea vestimenta & maximum pruritum excitat; molestiam simul summam parit tinnula sua voce. Multas sæpe noctes insomnes egi hujus insecti causa: nec igne nec alia re abigi potest; unicum remedium habetur, sed non ita proficuum, ut accendatur fimus bibulus siccatus, cujus fumo paulum arceantur. Icon per megascopium fuit delineata.

Annotatio. Quidam ajunt hoc insectum à Brasilianis vocari Yatium, gignit autem hæc regio & aliud culicum genus ignavum & mansuetum, quamvis hominibus valde importunum, at nullo mucrone armatum, vocant *Ietinga*. Item aliud quod *marigui* vocatur, minutissimum quidem sed tam crudeliter homines affligens ut vix tolerari possit.

Cap. XI.

Insectum innominatum. Apeare. Mangangai. Mangagai. Auricularia. Millipedæ species. Scarabeus parvus. Locusta atra. Insectum instar fuci.

Insectum (cujus nomen ab Auctore non proditur) Locustæ marinæ facie, tres digitos longum: crura habet sex: Forcipes pro dentibus; Cirrhos duos: Testa superius tectum instar Locustæ marinæ; in totum cinerei est coloris: sed forcipes rubri sunt coloris.

Apeare Brasiliensibus; insectum est corpore ovali compresso, fabæ minoris magnitudine, fætens ut **Geepe** nostras: capitulum habet rotundum, rostello longo acuminato: duo cornicula longa, quorum quodlibet nodum unum quasi in medio habet: Crura sex, nullas alas; corpus egregie variegatum luteo, ruffo & obscure cœruleo, flavo itidem quo corpus fimbriatum est. Caput luteum, cornicula nigra: crura alternatim variegata luteo & nigro, in medio dorso duo puncta ferrea habet.

Mangangai Brasiliensibus, *Bizeuro* Lusitanis. Fucus est, magnitudine & figura ut nostrates, totus niger, ad tactum ut sericum villosum, excepto in anterioris sectionis summitate ubi albicat. Crura habet sex nigra; alas quatuor nigras, duo cornicula in capite itidem nigra: oculos magnos ellypticos, rostellum acuminatum; susurrum edit ut nostrates fuci.

Mangagai Brasiliensibus, itidem fucus, qui instar nostratis circumvolitat & susurrum edit: totum corpus pilosum, splendens, nigrum, instar holoserici nigri villosi, excepto in anterioris sectionis superiore parte ubi ex albo flavescit, & in medio habet maculam splendide nigram; oculos habet magnos lenticularis figuræ, coloris marmorei albi splendentis: rostrum nigrum, acutum, rectum: duo cornicula nigra; crura sex nigra, pilosa: alas quatuor nigras splendentes & subviridicantes.

FORCIPULA seu Auricularia, Belgis Oorworm: duorum digitorum longitudine; corpore parallelogrammo, compresso: Caput habet conicum & in in eo quatuor cornicula recta. Corpus bisectum, ac in priori sectione sex crura quæ crassiusculas suras habent: posterior sectio longior, circularibus juncturis mobilis, in extremitate sua duos habet forcipes satis magnos quibus firmiter apprehendit. Caput anterius & cornicula prope exortum nigra, ac in priori sectione macula pyramidalis nigra in dorso, cætera in totum flavi pallide coloris.

MILLIPEDÆ species, quæ hic frequens (*quo nomine à Brasiliensibus vocetur non addidit Auctor*) multis sectionibus constans, ut illa, compressis: capitulum habet parvum cum duobus corniculis brevibus: crura exilia innumera: totum insectum est nigrum, at in qualibet sectione in utroque latere extremitas est flava.

SCARABEUS hic quoque reperitur parvus, figura ut ii qui volitant vespertino tempore, per totum obscure ruffus; oculos habet & cornicula nigra; sex crura.

LOCUSTA quoque hic reperitur splendide atra, caput tamen lineis cinnabriis, & crura licet nigra, multo cinnabrio umbrata; & in extremitate cuculli ipsius linea alba est circumdata fimbriæ loco: posteriorem sectionem ambiunt lineæ circulares flavæ; uti & alas atras fimbria cinnabria.

INSECTUM instar fuci, ejusdem figuræ & magnitudinis: totius longitudo superat aliquantum unum digitum: caput habet mediocris pisi magnitudine, rotundum, sed nonnihil compressum: oculos magnos, figuræ ovalis seu lenticularis, subviridicantes, splendentes, interius versus superiora, in centro laterum punctulum exiguum nigrum ellypticum habentes. Os brunum tribus eminentiis infra se versis constat: in fronte inter oculos tria punctula nigra hoc modo ∴ posita: barbæ loco habet duos pilos: sectio anterior minor est: posterior sex habet crura, tribus internodiis & pediculo duobus prædito digitulis incurvis: crura posteriora longiora, priora brevissima. Alæ illi quatuor, exteriores longiores interioribus; quæ constant è materia tenui ut in apibus: ad exortum autem alarum rotunda est eminentia splendida instar gemmæ, magnitudine seminis sinapis. Posterior sectio corporis per medium constat suis transversis lineis, uti in fucis. Totum corpus, caput & pedes coloris sunt mellei: vestiturque ejusmodi pilis subtilibus, ita ut hirsutum sit: Alæ sunt vitrei coloris splendentis, lineis brunis variegatæ: crura brunna & hirsuta. Omnis color hujus insecti resplendet.

CAP. XII.

Memoa. Insecta aliquot innominata. Apes mellificæ.

MEMOA Brasiliensibus: Cicindela; vix grano mediocri seminis melonum aut cucumerum par, oblongo corpore. Capitulum habet minimum, ocellos nigros splendentes, duas prominentias instar pilorum prostantes ad os. Prior sectio corporis dimidio grano cannabis per medium secto magnitudine æqualis, habens in utroque latere maculam rotundam, magnitudine seminis papaveris, albam & splendidam, per quas noctu & interdiu lumen emittit, facitque pro libitu has maculas thalassini coloris splendidissimi, & lumen per illas spargit instar ignis videndum noctu, & interdiu quando vult. Post hos focos ignis corniculum est flavescens, versus postica vergens. Alas habet duas: crura sex, singula tribus internodiis constantia, exilia. Universum insectum est coloris castanei obscuri. Per megascopium adverti, duos barbæ pilos, quemlibet è quatuordecim particulis compositum: apparet quoque quemlibet pedum, quatuor habere digitos, curaque esse aculeata & pilosa ut in Tauro volante: adhæc ad os habere quatuor tenacula.

ANNOTATIO. Fecimus hujus insecti mentionem descript. Ind. Occident. lib. 1. cap. 4. in hæc verba. Fidem prope superant quæ ab Oviedo atque aliis narrantur de *Cucuyo* è scarabeorum genere, cujus ocelli atque latera, ubi alas suas diducit, tantum lumen emittunt, ut noctis tenebras haud secus quam candelæ illustrent & hominibus legendi scribendique copiam faciant: Indigenæ Hispaniolæ olim hoc animalculo non modo ad tenebras illuminandas, sed & ad Niguas, id est, molestissimum illud genus culicum, fugandas utebantur.

INSECTUM magnitudine brusci: corpus habet duos digitos longum, unum autem latum: alas quatuor exterius nigricantes, interius, quaque latent, albas. Crura quatuor, tribus internodiis constantia, & plus uno digito longa, cum duobus unguiculis nigricantibus in extremitate: crura sunt obscure flava nigris distincta maculis, & ejusdem coloris pilis hirsuta;

duo

duo prӕterea habet veluti brachia figura falcis messoriӕ, duobus internodiis constantia, quӕ corniculi instar deorsum incurvantur: oculi illi sunt nigri, splendentes, figurӕ lenticularis. *Quo nomine à Brasiliensibus aut Lusitanis appelletur, Auctor non addidit.*

INSECTUM in mensa mea aliquando inveniebam vix conspicuum prӕ parvitate, nisi nigrum & splendentis coloris fuisset, planeque rotundum. In megascopio magnitudinem seminis cannabis habebat, planè rotundum, nigrum, splendens. Testa rotunda tectum, & sex pediculis incedens.

INSECTUM itidem figura millipedӕ per megascopium contemplatus, deprehendi habere sex crura, duo cornicula; corpus autem & alӕ erant coloris obscure flavi & nigro striati transversim.

INSECTUM parvulum corpusculo semidigitum longo, ovali; quatuor habens alas tenues quadrantem digiti longas: caput parvum: in totum erat gylminei coloris, alӕ autem hyalini; & crura sex parallelogramma.

Reperiuntur hîc apes mellificӕ, ejusdem figurӕ, magnitudinis, coloris, ut nostrates: excepto quod aculeos non habeant neque pungant; in silvis in cavis arboribus mellificant; etiam domi in Alveariis ut apud nos.

Mel de pao ut Lusitanis dicitur, mixtum cum aqua simplici exhibetur, gratum instar mulsi nostratis.

ANNOTATIO. De melle agresti vide commentarium D. Pisonis. Jacobus autem Rabbi qui multos annos vixit cum Tapuyis, in relatione sua ad Excellentiss. Comitem Joan. Mauritium, commemorat aliquot species apum & mellis agrestis. Primam speciem dicit à barbaris illis vocari *Kitshaara*, quӕ fruticibus & pumilis arboribus appendet, in alveolis dimidiam ulnam longis, instar charrӕ bibulӕ formatis: hӕc species mellis optima est & suavissima.

Altera species quӕ ipsis dicitur *Kitshagk*, intra terram fit, mole alvearii, atque effoditur fumo excitato.

Tertia species appellatur ab illis *Heubig*, itidem intra terram congesta & instar panis sacchari charta bibula involuti, quӕ itidem igne ad foramen applicato eruitur. Atque hӕ tres species apum haud secus pungunt quam Europӕӕ.

Quarta species mellis dicitur *Atshoy*, quam in arboribus mellificant itidem apes pungentes: mel autem appendet arboribus instar nidi avium, durum atque nigrum, hoc quoque igne adhibito colligitur.

Quinta species apum, quam vocant *Ehenhne*, minime pungit; mellificant in cera ad truncos arborum; figura globorum, qui frangendi sunt ut mel eximatur.

Sexta species appellatur *Benatshy*, non pungunt, & in concavis foraminibus arborum mellificant in cera ut prӕcedentes: harum mel optimi est saporis & valde salubre.

Recenset & plures species, sed solis nominibus, quare non putavi operӕpretium barbara nomina hîc recensere.

GEORGI MARCGRAVI NATURALIS HISTORIÆ BRASILIÆ

LIBER OCTAVUS,

Qui agit de ipsa Regione & Indigenis.

CAP. I.

De Regionis nomine, magnitudine, situ, ejusque divisione.

HÆc regio primo à Lusitanis appellata fuit SANTA CRUZ, quod nomen postea mutarunt in TERRA DO BRASIL, ob ligni copiam, quod hîc cæditur & in Europam infertur, vulgo notissimum, ita ut hodie communi & vulgari nomine ab omnibus Europæis BRASILIA dicatur.

Sita porro est Brasilia in zona torrida & quidem in medietate illius Australi, extenditurque ultra Tropicum Capricorni in zonam temperatam meridionalem.

Non autem omnes consentiunt in illius magnitudine seu latitudine definienda inter Septentrionem & Austrum. Nos ejus initium statuimus à latitudine Septentrionali unius gradus & semis, seu à Flumine *Para*, & finem ad latitudinem australem quatuor & viginti graduum & semis, seu usque ad fluvium *Capiibari*, duabus leucis ultra oppidum S. Vincentii; ita ut magnitudo illius sit inter Boream & Austrum trium & viginti graduum. Inter ortum & occasum in quantum extendatur adhuc indefinitum est, cum pauci adhuc in interiora hujus terræ penetraverint & quædam tantum obiter lustraverint.

Quantum judico, adsumendo longitudinem *Limæ* Metropolis Peruviæ, quam Hispani ponunt esse duobus & octuaginta gradibus Occidentaliorem *Toleto* (Toletum autem novem decem gradibus & quinque scrupulis Occidentalius est *Vranoburgo*) ita ut longitudo Limæ sit ducentorum & nonaginta quinque graduum & quadraginta scrupulorum. Sumendo itidem longitudinem *Mauritiæ* civitatis, in Orientalissima fere ora Brasiliæ, quam ipse sæpius observavi per Eclypses & inveni trecentorum & quadraginta graduum & semis respectu *Vranoburgi*, & hinc deducendo differentiam quatuor & quadraginta graduum & quinquaginta scrupulorum. Sub parallelo autem 8. 40. respondent ex mea observatione uni gradui 28175. decem pedæ Rhynlandicæ, quæ per 1500. divisæ (tot enim perticæ milliarium horarium efficiunt) dabunt horaria seu Hollandica milliaria XVIII. $\frac{1157}{1500}$ id est, milliaria octodecim & tres quadrantes. Differentia ergo 44. 50. dabitur 1263197. decempedarum & duorum pedum, quæ efficiunt milliaria 842. $\frac{179}{1500}$ detractis, porro centum milliaribus, quæ *Cusco* Orientalior est *Lima* & in confiniis Peruviæ & Brasiliæ sita, magnitudo Brasiliæ inter ortum & occasum esset circiter septingentorum & quadraginta duorum milliarium; quod intervallum omnes Tabulæ Geographicæ circiter centum & octuaginta octo amplius faciunt. Ponunt enim Brasiliam multo Orientaliorem quam revera est, ut ex propriis observationibus sæpissime comperi.

Ora autem Brasiliæ à *Para* ad *Maranhon* à Coro versus vulturnum extenditur. A *Maranhon* versus *Ciara* maximam partem tendit versus Eurum. A *Ciara* ad *Potiyi* seu Rio Grande versus Euroaustrum: à *Potiyi* ad *Paraiba* versus Austrum: à *Paraiba* ad *Itamaraca* ad eundem modum: ab *Itamaraca* versus Promontorium *S. Augustini* & usque ad Sinum omnium Sanctorum ora versus Austrum incurvatur: à Sinu omnium Sanctorum ad alterum flumen *Paraiba* iterum fere directe austrum petit, & deinceps usque ad fines suos versus Corum extenditur. *Sed hæc accuratius è Tabulis hydrographicis cognosci possunt, ad quas curiosos remittimus.*

Divi-

Dividitur BRASILIA, intra hos limites, in certas Præfecturas (*Capitanias* appellant vulgo Lusitani) & quidem vulgo in quatuordecim. Quarum prima versus Boream est *Para*, sequuntur dehinc ordine Maranhaon, Ciara, Potiyi vel Rio Grande, Paraiba, Itamaraca, Pernambuco, Quirimure vel Bahia de todos los Santos, cujus metropolis S. Salvador. Nhoccombe vel os Ilhcos; Pacatâ, vel Porto Seguro; Espiritu Santo; Nheteroya, vel Rio de Jenero, quem *Ganabara* vulgo vocant Brasilienses; & S. Vincente.

Plura non habet Auctor, neque ego addo; quia plenius de his egi in Descriptione Indiæ Occidentalis lib. xv. *tantummodo adjicio è Schedis nostri Auctoris.*

Sunt & hîc duo districtus (nimirum in Præfectura Pernambucensi) quos Lusitani vocant *Palmeiras* à copia illarum arborum ibidem nascentium, in quos Nigritæ fugitivi se receperunt; eorum unus vocatur minor, alter major. In minori ad sex millia nigritarum dicuntur habitare, qui jacet viginti milliaria supra *Alagoas*, inter silvas, juxta fluvium qui appellatur *Gungohubi* (hic illabitur in fluvium *Paraibam*) sex milliaria à Paraiba flu. versus Arctum, & quatuor à Mondaî fluvio Alagoæ Borealis versus austrum; ita ut haud admodum longè absit à cornu terræ quod vulgo *Iaragoa* appellatur. Pagus illorum constat è tribus plateis, quarum singulæ dimidiæ horæ itinere in longitudinem producuntur. Ædes omnes contiguæ, & plantaria illorum pone illas. Imitantur quodammodo religionem Lusitanorum & habent suos sacerdotes & judices. Mittunt crebro è suorum numero ad vicina loca, qui mancipia Lusitanorum abripiant; illa autem tamdiu serviunt donec alia rapuerunt. Mancipia autem quæ sponte se illis aggregant, statim eadem qua ipsi libertate fruuntur. Victitant fructibus Palmarum, batatis, phaseolis, farinha Mandiocæ, milio, & Sacchari cannis, item gallinis (quarum illis copia est,) & piscibus quos vicinus amnis subministrat; carnes haud alias habent quam ferinas. Milium suum colligunt bis quotannis, & opere absoluto per integram septimanam festivè commessantur. Antequam sementem faciant per dies quatuordecim maximos focos accendunt, quibus herbas & alia adurunt, qui longè videri possunt. Compendiosissimum ad hunc districtum iter esse creditur secundum fluvium Alagoæ Borealis, vulgo *Alagoa del Norte*.

Major Palmaria jacet viginti aut triginta milliaria pone S. Amari pagum, juxta Montem qui dicitur *Behe*. Creduntur circiter quinque millia esse nigritarum, qui in vallibus juxta hunc montem degunt, præter alios multos, qui alibi quinquaginta, alibi centum, sparsim habitant. Ædes autem horum haud conjunctæ, ita ut ducenti pene quadrantem milliarii horarii occupent; & sub silvis metantur, in quibus & viam cæduam habent ad fugiendum comparatam; nam perpetuo excubitores collocant, qui ipsos moneant de peregrinorum adventu. Siccis itidem mensibus dimittunt suos ad Æthiopissas ab incolis suffurandum. Interdiu parant cibos; & vespera primum numerant suos, ut videant an quis desit; deinde choreis dant operam (tympana pulsantes quæ longè audiri possunt) ad mediam usque noctem, dein cubitum discedunt & dormiunt usque ad horam nonam aut decimam antemeridianam.

Iter ad hos commodissimum est ab Alagois per S. Amarum, atque inde per campestria *Nhunahu* & Cororipe, donec jugum montis *VVairakaco* appareat, ubi fluvius Paraiba offenditur, qui descendendus est donec prope prædictum montem *Behe* perveniatur, & ibi deflectendum ad convalles.

Hactenus Marcgravius: Antequam autem cætera illius adjungam non putavi inutile fore hic subjicere quæ ab Amico, qui rebus bellicis præerat & non minus rerum naturalium erat studiosus, anno 1636. accepi. De natura Regionum, inquit, à me in hoc climate visarum, quoniam nec ante data fuit, nec postmodum fortasse dabitur ad te scribendi occasio, hæc generatim refero.

Omnes Provinciæ Brasiliæ quas centum milliarium spacio, à *Rio Grande* ad *Alagoas* usque occupavimus parum admodum sunt cultæ. Cultura earum à littore marino versus mediterranea à Lusitanis ulterius producta non fuit, quam in quibusdam locis, ad tria, quatuor, in quibusdam ad quinque, raro ad sex aut ad summum septem usque milliaria Hollandica: cætera sunt solitudines ipsismet incolis plane incognitæ: neque littoralia hæc loca omnia culta sunt, ea tantum coluntur quibus valles & nemora interjacent. Quando nomen alicujus districtus, quos illi *Fregesias* appellant, audis, utpote *Poiuham*, *Camaragibi*, *Porto Calvo*, *Serinhaim*, & his similia alia, debes sub hac voce intelligere valles integras, campos & colles his vallibus adjunctos, pagos in illis sitos, ædificia omnia, hinc inde sparsa, & insuper fluviolos ipsos qui valles illas irrigant. Ab una Fregesia ad alteram per colles incultos iter est, interdum trium, interdum quatuor aut plurium etiam milliariorum Hollandicorum. Excipiuntur tamen ab hac appellationum regula, domus piscatorum & salinæ ad littus marinum sitæ, quia terram non colunt. Ad hujus culturæ formam importunus æstatis ardor habitatores compulit. Regio enim hæc omnis, ut scis, jacet sub Zona torrida & coli non posset si dies noctibus longiores essent.

Solum omne assurgit in colles mediocres atque amœnos: montes insigni aliqua altitudine nulli sunt in littoralibus, in solitudinibus tamen hinc inde nonnulli è longinquo conspiciuntur. Inter colles aridos, non ubique tamen, sed ut supra attigi aliquot milliarium intervallo, valles interjacent, singulæ exiguis aliquibus fluviolis irriguæ, atque ob id non pluviis tantum mensibus, sed & æstivis ipsis fertiles. Colles ipsis æstivis mensibus ob ardorem Solis sunt infrugiferi & penitus arescunt, ut non gramen tantum, sed & arbores interdum emoriantur, & gramen incensum aliquando ingenti spacio, vento præsertim urgente, incendium proferat; ita ea quæ pluviis mensibus læte virent, æstivis intereunt in montibus. His incommodis tamen incolæ ipsi prospiciunt, aut novum gramen terris inducentes, aut loca illa fœcundantes quæ sibi colenda proponunt. Hunc tamen usum colles præstant, præsertim ubi silvestria recens excisa & combusta sunt, quod radix Mandioca lætius in iis proveniat, nimirum in declivis illorum, quam alibi. Ad hæc usus collium vallibus vicinorum hic est, quod ædificia incolarum in illis utplurimum collocantur, & circa hæc ædificia arbores, quæ *Cocos* ferunt, plantantur, quæ quamlibet terram & situm lubenter admittunt. Plantantur etiam aliquando juxta domos Auraicarum & Limonum arbores, quamvis lætius in locis depressis proveniant. Reliquarum omnium plantarum cultura ad valles & loca depressa rejicitur. Cæterum bonitas glebæ, ut & terræ universæ ita & omnium fere collium est insignis, & in ipsis montanis locis quæ hactenus non coluntur, optimæ ubique vites provenirent, si à formicis defendi possent. Morbos & mortes somniant incolæ, si in vallibus habitent, propterea colles sequendo, molesta & longinqua aquatione plerumque utuntur. Nostro hoc quod præteriit sexennio nos plana interdum, etiam palustria loca, fortificationum causa secuti, vix aliqua tabe tamen ea propter afflicti fuimus. In *Afogados* quidem fortalitio præsidiarii aliquando, sed satis benigne tamen & breviter morbis corripebantur, verum animadversum fuit id propterea accidisse, quod plerique desudes humi cubarant, quod ubi iis interdictum & lectorum usus introductus est, malum hoc illico cessavit. Quamvis incolæ eam nostratium à morbis immunitatem tribuant siccitati extraordinariæ temporum ut non penitus contemnenda sunt illorum monita; dicunt enim occulta quadam vicissitudine septem annorum spacio humidos & morbosos hybernos menses dari, & rursus sequentium hos septem annorum spatio saniores & sicciores succedere. Hæc de collibus notavi: quod valles attinet, hæ cannarum sacchariferarum cultu, (quoniam ob duritiem formicæ iis nocere non possunt) & pascuis occupantur. Cæterum feracissimæ essent omnis generis frumentorum etiam nostratium, puta tritici, siliginis, hordei, avenæ, pisorum, quæ singulis annis binam messem darent, si contra formicas remedium inveniri posset. Quicquid qualiumcunque fructuum extraordinaria aliqua cura, in loco aliquo angusto, contra formicas defenditur, miraculosa ubertate provenit: Brasilia verum horreum foret Europæ totius, si pestis hæc auferri posset. Rumor hîc ad nos perlatus fuit Lusitanum quendam Amstelodami consessui XIX. remedium obtulisse contra formicas; equidem non credo remedium universale contra has inveniri posse, quia animadverto non à Soli vitio, sed à Solis vi id procedere, qui toto terrarum orbe sub Zona torrida, in Indiis etiam Orientalibus, ut audio, & hîc in vicina Peruvia infinita formicarum agmina generat: & in iis partibus Brasiliæ, quæ extra torridam Zonam sunt, utpote in Capitaneatibus S. Vincentii & Spiritus Sancti non sunt formicæ & Ceres est uberrima.

Quod fluvios attinet vel potius fluviolos per valles prædictas decurrentes: hi paucis exceptis longitudinem trium, aut quatuor milliarium vix emetiuntur à fontibus suis, & nihilominus in ostiis suis magnorum fluminum speciem præ se ferunt; quod fit ob accessus & recessus maris fauces ipsorum eluentes; exemplo sit *Rio Formoso*, item *Rio Grande* & alii omnes capaces in ostiis magnarum satis navium, qui tamen versus mediterranea, vix duarum leucarum itinere à littore absoluto, genu tenus pedibus transeuntur.

Fluvii nulli hîc sunt nobiles, aut apti ad minimarum etiam navium onera è mediterraneis deferenda: *Monguape* tantum flumen sex milliarium longitudine navigavi, & multum ultra navigari posse ex profunditate illius & aliquorum relatu comperi, reliqua non item. Horum tamen exiguorum fluviorum aliqui, alveos suos, sed siccos æstate & sine aqua, longissime in solitudines proferunt; quale est flumen *Capivaribi*; quod prætereundo *Mattam do Brasil*, *Masyapi*, *S. Laurenzo*, *Real*, prope *Afogados* cum alio fluviolo se conjungit, & juxta *Reciffum* influit in mare: item *Rio Grande*; per quorum fluviorum alveos siccos, Tapuiones sex septimanarum iter sæpius se fecisse professi sunt; pluviis tamen mensibus, alvei ipsorum aqua replentur, sed ob cataractas Saxorum frequentissimas etiam parvas naviculas non ferunt.

Flumen unicum nobile est in hisce regionibus, vulgo *Rio S. Francisco*, de quo uberrime nuper ad concessum XIX. scripsi.

Piscatio littoris, ut scis, fuit antehac ditissima & Lusitanis, dum res ipsorum essent in integro, quæstuosa; nunc penitus abjecta jacet. *Sed hæc postea repetita magno nostratibus usui existit.*

Feras

Feras multas, etiam formarum inusitatarum, casu oblatas vidi & comedi, quamvis venationibus & talium rerum indagini nondum vacare hic liceat. Rem pecuariam inveni initio adventus nostri florentem, nunc hæc non nostri tantum, sed etiam hostilis exercitus usu vehementer est attrita. *Hæc ille.*

CAP. II.

Brevis descriptio Flu. S. Francisci & Iter VVilhelmi Glimmerii per Solitudines Brasiliæ.

FLumen S. Francisci, jam limitem claudens inter præfecturam Pernambucensem & Sinum omnium Sanctorum, imprimis illustre est; creditur enim ex intima parte hujus Continentis descendere, & quidem è Lacu illo multorum sermonibus celebrato, qui amnes omnes atque torrentes, ab altissimis Peruviæ montibus versus ortum dimissos, recipit, & per maximos fluvios in oceanum emittit, imprimis *Rio de la Plata*, de quo jam non dubitatur; Marahaon, & hunc nostrum. Nam licet hujus fluminis fons aut origo nondum à quoquam fuerit lustrata, tamen evidens ratio id necessario videtur evincere, nam contra quam cæteri fluvii, qui ad hanc Brasiliæ oram in oceanum effluunt, æstivis mensibus, quibus pluvię hic raræ admodum & parcæ, tantam undarum copiam evolvit, ut ejus latices ad aliquot millaria in mari adhuc dulces hauriantur. Nostrates proxime superioribus annis hoc flumen celoce ascenderunt ad quadraginta pœne milliaria, ubi adhuc satis latum & profundum erat. Cætera Indigenarum & Lusitanorum fide ita se habere dicuntur, circiter quinquaginta milliaribus à mari, ipsum de altissimis rupibus seu cataractis, *Cacoeras* vocant, præceps ruere, itaque altius ab iis qui è mari veniunt ascendi non posse. Supra cataractas fluminis alveum porro pergere versus Corum ad aliquod milliaria, dein ingentem lacum sequi, in quo multæ insulæ amænissimæ sint sparsæ, quæ à barbaris habitantur, uti & ora universi Lacus. In ipso autem lacu auriferas arenas colligi, & accolas auro abundare quidem, sed vili pendere. Id autem à rupibus auriferis quæ versus Peruviam jaceant detritum ab infinitis torrentibus in lacum deduci. Præterea hic reperiri maximam optimi nitri copiam; quod à præfecto Bahiæ aliquando petitum narrabat Sacerdos quidam Lusitanus minime vanus nec indoctus; qui se nitrum illud vidisse nostris affirmavit. Haud dubium est nostros operam aliquando daturos ut hæc certa indagine prosequantur.

Operæpretium autem putavi hic inserere itinerarium quod à VVilhelmo Glimmerio nostrate accepi. Is narrat eo tempore quo ipse in Præfectura S. Vincentii degeret, venisse ad illas partes è Præfectura Bahiæ Franciscum de Sousa; acceperat enim à quodam Brasiliano metallum quoddam, è montibus *Sabaroason*, ut ferebat, erutum, coloris cyanei sive cælestis, arenulis quibusdam aurei coloris interstinctum, quod cum à minerariis esset probatum, in quintali triginta marcas puri argenti continere deprehensum fuit. Hac illecebra provocatus Gubernator montes hosce & metalla diligentius investiganda putans, septuaginta aut octuaginta qua Lusitanos, qua Brasilienses, eo mittere in animum induxit. Cum his Glimmerius noster profectus, itineris rationem ita describit.

Ab oppido S. Pauli, in præfectura S. Vincentii, profecti primum ad municipium S. Michaëlis pervenimus, (quod distat à superiori versus ortum quinque aut sex leucas) & ad ripam fluvii *Anhembi*, atque ibidem commeatus paratos invenimus, quos barbari humeris erant portaturi. Deinde fluvium illud trajecimus, & quatuor aut quinque dierum pedestri itinere per densas Silvas promovimus versus Arctum, ad fluviolum qui oritur è montibus Guarimumis aut Marumiminis, ubi auri sunt metalla. Hic canois aliquot è corticibus arborum conjunctis, secundo hoc amniculo descendimus quinque aut sex diebus, incidimusque in majorem fluvium ab Occidentali plaga descendentem. Prior ille fluviolus labitur per humiles & irriguos campos & amœnitate spectabiles. Secundum hunc majorem eum biduo discendissemus, incidimus in fluvium adhuc longe majorem, qui è montis *Paranapiacabæ* Arctoo latere oritur (sicuti Anhembi ex Australi ejusdem latere) & primum secundum montium ductum versus occasum dilabens, dein cubito flexus, aliquandiu fertur versus Arctum, & tandem, ut vulgo creditur, illabitur in Oceanum inter Promontorium Frio & Præfecturam Spiritus Sancti, piscibus tam majoribus quam minoribus egregie fœtus: vocant fluvium de *Sorobis*. Hunc quoque quindecim aut sedecim diebus descendentes pervenimus ad Cataracten, ubi fluvius ab editis montibus constrictus, præceps ruit versus Ortum: quapropter hic canoas nostras depressimus & rursus pedestre iter aggressi, juxta & per alium amnem, qui ab occasu advenit & navigiorum non est patiens; quinque aut sex diebus pervenimus ad altissimum montem, quo superato descendimus in patentissimos campos, lucis quoque hac illac opacos, in quibus pulcherrimæ pini visuntur, quæ fructus ferunt mole capitis humani, cujus nuces medium digitum

gitum

gitum crassæ, cortice teguntur instar castaneæ, & optimi sunt saporis & nutrimenti: (*vix dubito, illum loqui de Zabucaio arbore*) ejusmodi arbores per multa milliaria in mediterraneis reperiuntur. Deinceps triduo pervenimus ad fluvium qui ab ortu descendit, quem transeuntes quatuordecim diebus promovimus versus Corum, per patentes campos & colles arboribus nudos, ad alium fluvium navigiorum patientem, & venientem ab Aquilone; hunc ratibus, quas *Iangadas* vocant, trajecimus; & quatuor aut quinque leucarum intervallo alium fluvium offendimus, pene ab Arcto allabentem & navigiorum patientem. Credo autem tres hosce fluvios tandem in unum alveum confluere, & ferri in *Paragayum*, eo argumento, quod versus Africum aut occasum se proripiant. Porro toto illo itinere quod hactenus descripsimus, nihil culti vidimus, nullos mortales, hic illic tantum ruinas pagorum, nihil victui opportunum præter gramen & aliquot fructus silvestres: observavimus tamen nonnumquam fumum ascendentem, vagantur enim per has solitudines barbari quidam cum conjugibus & liberis, incertis sedibus, qui obviis utuntur, nulla sementis cura. Ad postremum hunc fluvium demum pagum indigenarum invenimus, & annonæ copiam, tempestive admodum, siquidem omnis quam nobiscum tuleramus, jam erat consumta, & jam aliquandiu silvestribus fructibus aut herbis campestribus famem expleveramus.

Mensem pene integrum hîc morati, & annona parata, denuo iter promovimus versus Corum, & mense uno absoluto, nullis fluviis obviis, pervenimus ad viam latam & tritam, & duos amnes diversæ molis, qui ab Africo allabentes inter montana *Sabaroasu* eluctantur versus Boream; atque hos esse fontes seu capita fluvii S. Francisci opinor. A pago supradicto ad hos amnes nullos mortales vidimus, sed accepimus ultra montes nationem barbaram admodum populosam agere; qui de Europæorum horum adventu (nescio quo pacto) certiores facti, unum suorum dimiserunt, ut nos specularetur. Hic cum in nostros incidisset, metu horum barbarorum atque annonæ inopia, nondum explorato metallo, cujus causa missi eramus, repedare maturavimus, & pene fame enecti rediimus ad pagum illum barbarorum. Ubi viribus recuperatis & annona parata; eodem itinere quo veneramus, ad fluvium illum ubi canoas depresseramus, sumus reversi; atque his refecti flumini nos commisimus, eoque adverso proreptavimus usque ad illius fontes; atque ita novem mensibus in hanc expeditionem impensis, primo Mogomimin, dein ad oppidum S. Pauli rediimus. Sed redeamus jam ad institutum, ubi hoc observaverimus non plane verisimile videri hos fontes esse fluvii S. Francisci, nam si rationes itineris accurate subducas non videntur eousque ad Arctum promovisse ut ad illius altitudinem pervenerint; & opinor longissime in continentem penetrasse.

CAP. III.

De Aëris temperie atque Anni tempestatibus.

AUtor hic noster quandiu in Brasilia vixit, nimirum annis fere sex, singulis diebus, imo & diei partibus, observaverat & annotaverat, quæ esset aëris constitutio, quæ aura, atque etiam cætera quæ ad meteorologiam pertinent, ut ex illis hoc caput constitueret, quod tamen morte præventus perficere non potuit; ut autem gustum aliquem percipiant harum rerum curiosi, typos trium annorum dabo, è quibus colligi poterit quot & quibus diebus pluerit, & qui venti singulis tempestatibus perflaverint: cæteri enim anni fere ad similem se habent modum, neque multum variant. Raro porro per totum diem & noctem pluit, rarissime per aliquot dies continuos sine intermissione. In Typis autem his litera P. notavimus omnes dies quibus vel levissima & brevissima pluvia cecidit, ne quis existimet illis diebus continuo pluisse: Ventos autem litteris notavimus, S. O. designat Eurum, N. O. Boream sive Aquilonem; nam duo hi venti, vicissitudine quadam ad universam hanc oram dominantur, & differentiam inter navigandi regulam constituunt.

TYPUS

TYPUS ANNI cIↄIↄcxl.

	Ian.	Feb.	Mart.	Apr.	Maj.	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Octob.	Nov.	Dec.
1	p.	N.O	S.O	S.O	p.N.O	S.	p.S.O	p.S.O		S.O	p.	O.S. O.
2	S.O	N.O	S.O	p.N.O	p. S.	S.O	p.	p. S.O	S.O	O.S. O.		p.N.O
3	S.O	N.O	S.O	N O	p. S.	p.S.O	p.S.O	S.O	S.O	p.S.O	p.	p.N.O
4	S.O	N.O	p.	p. V.	p. O.	p.S.O	p.S.O	p. S.	p.	p.S.O	p.	p.S.O
5	S.O	p. V.	p.N.O	p. V.	p. S.	S.O	p.S.O	p. S.	p. S.O	S.O		S.O
6	O.	S.O	p.	N.O	p.S.O	S.O	p.S.S. O.	p.S.O	S.O	S.O		S.O
7	p. O.	p.S.O	p.S.O	N.O	p.S.O	S.S. O.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	O.		O.
8	O.S. O.	S.O	S.O	p. V.	p.S.O	p.	p.S.O	S.O	S.O	O.N. O.		p.N.O
9	id.	p. O.	p.S.O	p.	p.S.O	p.	p.S.O	p. S.	p. S.	O.N. O.	N.O	
10	id.	p.	S.O	p.	S.O	p.	p.S.S. O.	p.S.O	S.S. O.	id.	p.N.O	p.N.O
11	S.O	p. O.	p.S.O	p.S.O	S.O	S.	p. S.	p.S.O	p. S.	O.S. O.	N.O	N.O
12	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.	p.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	N.O	N.O
13	p.S.O	p.	S.O	p. O.	S.O	p. O.	p.S.O	p.S.O	p.	p.S.O	N.O	
14	p. S.	p.N.O	S.O	p.S.O	p.	S.S. O.	p.S.O	p.	p.S.O	p. S.	N.O	
15	O.	p.N.O	p.	p.S.O	p.	S.O	p.S.O	S.O	S.O	S.O	N.O	
16	O.S. O.	p. O.	p.S.O	p. S.	p.S.O	S.	p.S.O	S.O	p.S.O	N.O	O.	p.
17	S.O	O.	p.S.O	p.	p.N.O		S.S. O.	S.O	S.O	N.O	p.S.O	
18	p.S.O	O.	p.S.O	p. V.	p.N.O	S.		p.S.O	S.	p.N.O	p.S.O	
19	p.S.O	p. O.	p.S.O	p. S.	S.	p. S.	S.O	p.S.O	N.O	N.O	N.O	
20	S.O	O.	N.O	p.S.O	S.	p. S.	p.S.O	p.S.O	N.O	N.O	N.O	O.
21	p.S.O	p. O.	S.S. O.	p.	p.	p. S.	p.S.O	p.	N.O	p.N.O	O.	O.
22	p.S.O	p.S.O	S.O		p. S.	p. V.	p.S.O	p.S.O	N.O		p.	O.
23	p.	O.	p.S.O	p. O.	p. O	O.S. O.	S.O	p.S.O	O.N	p.N.O	N.O	O.S O.
24	S.O.	O.	p.N.O	p.	p. S.S. O.	p.S.O	p.S.O	p.S.O		N.O	p.N.O	
25	S.O.	N.O	p.N.O	p.	p.	p.S.O	p.S.O	p.	O.	p.	p.S.O	p.S.O
26	S.O.	N.O	p.N.O	O.	p. S.	p.S.O	S.O	S.O	S.O		p.S.O	S.S. O.
27	p.S.O	p. O	p.N.O	S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p. S.	p.N.O	S.O	p. id.
28	S.O.	S.O	p.N.O	p. S.	p. S.	p.S.O	p.S.O		p.	p.N.O	O.	p.S.O
29	S.O.	S.O	p.S.O	S.O	O.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	S.O		O.	S.O
30	p. O.		p.N.O	p. O.	p. O.	p.S.O	p.	S.O	p.S.O	O.N. O.	O.	p.N.O
31	O.		p.S.O		p.	p.	p. S.	S.O		N.O		N.O

E quo obſerva primo, hoc anno ducentis & duobus diebus aut parum, aut multum pluiſſe, reliquis minime. Deinde menſes pluvios fuiſſe illo anno Februarium, Martium, Aprilem, Majum, Junium, Julium, Auguſtum: maxime autem & pene continuo Majum & Julium. Tertio ventum Aquilonarem demum xix. Septembris ſpirare cœpiſſe, neque eo minus ab initio Januarii & etiam ante auram aſpiraſſe ab Euro: atque etiam ventos illos binos Eurum & Aquilonem involaſſe in fines aliorum, & Eurum hoc anno palmam tuliſſe. Obſervavi quoque tantum tonuiſſe Jan. 19. Martii 4,6,15,20. April. 9,10. Maji 14. Et utcunque plueritinterdiu, longe maximam partem noctes claras & ſerenas fuiſſe, quaſdam etiam frigidas. Denique nebulas hîc eſſe admodum raras. Fulgura quoque crebra tantum hoc anno annotat Januarii decimo octavo: Februarii decimo ſexto, & Martii quarto. Nebulas denique annotat tantum ultimo Octobris; & primo, ſecundo, quinto, ſexto, ſeptimo, octavo Novembris: ita ut hoc anno raræ fuerint.

TYPUS ANNI cIↄIↄcxli.

	Ian.	Feb.	Mart.	Apr.	Maj.	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Octob.	Nov.	Dec.
1	p.N.O	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	S.O	N.O	O.	O.	O.S. O.	p.N.O
2	p. S.	p.S.O	S.O	p.S.O	p.	S.O	p.S.O	p.N.O	O.	p. O.	p.O.N O.	N.O
3	S.O	p.S.O	S.O	p.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	N.O	p. O.	p. O.	O.	p.N.O
4	O.	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	S.O	p.	O.	O.	O.	N.O
5	p. O.S O.	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.N.O	O.	O.	O.N. O.	p.N.O
6	S.O	p.S.O	N.O	p.	p.S.O	p. S.	p.S.O	p.N.O	O.	O.	O.N. O.	N.O
7	S.O	S.O.	N.O	p.	p.S.O	p.	p.S.O	O.N. O.	p. O.	O.	O.N. O.	N.O
8	S.O	S.O.	N.O	S.O	p.S.O	p. O.	p.S.O	p.	p.S.O	O.	N.O	N.O
9	S.O	S.O.	S.O	S.O	p.S.O	p.	p.S.O	p. O.	p. O	p.	N.O	N.O
10	S.O	S.O.	S.O	p.S.O	p.S.O	p.	p.S.O	p.S.O	S.O	N.O	N.O	N.O
11	S.O	S.O.	S.O	p.	p.S.O	p.	p.S.O	p.S.O	O.N. O.	N.O	p.N.O	N.O
12	p.S.O	S.O	p.	p.	S.O	p.	p.S.O	S.O	N.O	O.N. O.	O.	N.O
13	N.O	p.S.O	p.	S.O	S.O	p.	p.S.O	S.O	N.O	N.O	p. O.	p.N.O
14	N.O	p.S.O	p.S.O	p.	p.S.O	p.S.O	S.O	p. O.S O.	N.O	N.O	N.O	N.O
15	N.O	S.O	S.O	p.	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	N.O	N.O	p.N.O	N.O
16	O..	p.S.O	S.O	S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	N.O	N.O	p.N.O	p.N.O
17	N.O	p.S.O	S.O	S.O	p.S.O	S.O	S.O	p. O.S O.	N.O	N.O	p.N.O	p.
18	N.O	N.O	S.O	S.	S.O	S.O	p.S.O	O.S. O.	N.O	N.O	p.N.O	p.N.O
19	N.O	p.	p.S.O	S.	p.S.O	S.O	p.	O.S. O.	p.N.O	p.	N.O	p.N.O
20	S.O	p.	p.S:O	p.S.W	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	p.	p.N.O	N.O	p.N.O
21	p.S.O	N.O	S.O	p.S.O	S.O	p.	p.S.O	O.	p.O.N O.	p.O.N O.	N.O	p.
22	S.O	p.	p.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.	S.O	p.	p.	O.	N.O
23	S.O	N.O	S.O	p.	p.S.O	S.O	p.	S.O	O.	O.	O.	N.O
24	O.	N.O	p.	p.	S.O	S.O	S.O	O.S. O.	N.O	N.O	N.O	p.
25	O.	p.	p.	N.VV	p.S.O	S.O	N.O	O.S. O.	N.O	N.O	N.O	
26	S.O	p.	S.O	p.	p.S.O	p.S.O		O.S. O.	N.O	N.O	NO	O.N. O.
27	S.O	S.O	S.O	p. S.	p.S.O	p.	N.O	p. O.S O.	N.O	N.O	N.O	
28	O.	S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	p. O.	O.	N.O	N.O	N.O
29	p.		p.	p.	p.S.O	p.S.O	S.O	O.	O.	N.O	N.O	N.O
30	S.O		p.S.O	p.	S.O	p.S.O	N.O	p. O.	O.	N.O	N.O	p.
31	S.O		p. S.		p.S.O		N.O		N.O			p.

E quo obſerva primo hoc Anno centum & ſeptem ſupra ſexaginta diebus, aut parum, aut multum pluiſſe, reliquis minime. Deinde illo Anno menſes maxime pluvios fuiſſe Februarium, Martium, Aprilem, Majum, Junium, Julium, Auguſtum; maxime autem & pene continuo Aprilem, Majum & Julium. Tertio ventum Aquilonarem demum XI. Septembris perflare cœpiſſe, & Eurum maxime hoc anno dominatum; licet hi duo venti non raro in alienos fines irruperint. Obſervandum quoque hoc anno rarius tonuiſſe & tantum Februarii ſexto & vigeſimo ſecundo: Martii vigeſimo tertio, vigeſimo quinto & vigeſimo nono: Aprilis ſecundo, vigeſimo tertio & quinto; Decembris trigeſimo. Fulguravit tantum Martii vigeſimo tertio & Decembris trigeſimo. Nebulæ & quidem craſſæ hoc anno frequentiſſimæ fuerunt; nimirum Martii tertio: Aprilis 16, 17, 18. Maji 3, 7, 9, 24, 25. Iul. 2, 17, 19, 27, 28, 29, 30, 31. Auguſti 1, 2, 3, 4, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 29, 30. Septemb. 1. Octob. 3, 4, 5. Nov. 4, 5, 21, 22, 23. Decemb. 19, 20, 21, 24. Annotat autem ad ſecundum Julii: mane nebula craſſa, ante meridiem nubilum, montes fumantes, Sol rarus, Eurus fortis, frigidus, interpluit crebro, poſt meridiem itidem, nox nubila, interpluit crebro. Frigidiſſimum erat etiam ipſa meridie in monte altiſſimo *Itapuamuru*, ita ut barba & capilli aſpergine obducti nobis eſſent & manus rigerent præ gelu. Ita & ſæpe notat noctes frigidas.

T Y-

TYPUS ANNI cIɔIɔcXLII.

	Ian.	Feb.	Mart.	Apr.	Maj.	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Octob.	Nov.	Dec.
1	p.	S.O	N.O	p.S.O	S.O	S.O	p. S.	S.O	p.S.O	p. O	N.O	O.N O.
2	p.	S.O	N.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p. S.	S.O	S.O	N.O	N.O	N.O
3	p.	p.S.O	N.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	O.	N.O	O.
4	p.N.O	S.O	N.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	O.	p.S.O	O.
5	p.	S.O	N.O	p.S.O	p.S.O	S.O	S.O	S.O	p.S.O	O.	S.O	O.
6	p.	S.O	O.	p. O.	S.O	S.O	S.O	S.O	p.S.O	N.O	O.	O.
7	N.O	S.O	O. N.O	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	S.	p. S. S	N.O	N.O	O.S. O.
8	p.N.O	p. S.O	p. O.	p.S.O	p.	p.S.O	S.O	p.	S.O	N.O	N.O	S.O.
9	p.N.O	S.O	p.	S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p. S.	S.O	N.O	O.	S.O.
10	p.	S.O	p.	S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	N.O	N.O	O.	S.O.
11	S.O	p.S.O	p. O.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.N.O	V.	N.O	O.
12		p.S.O	p. O.	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	N.O	p.S.O	p. V.	O.
13	O.N. O.	S.O	p.S.O	p.S.O	p.	p.	p.S.O	S.O	N.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O
14	p.N.O	p.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	S.S. O.	N.O	p.N.O	p. O.	S.O.
15	p.N.O	p.	p.S.O	S.O	S.O	S.O	p. S.O	S.O	N.O	N.O	p. O.	S.O.
16	p.	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	S.O	S.O	N.O	N.O	O.	p.
17		p.	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	S.O	N.O	N.O	O.	S.O.
18		S.O	p.	p. O.S O.	p.S.O	p.	S.O	p.S.O	p.S.O	N.O	p. O.	S.O.
19		p.S.O	N.O	S.O	p.S.O	p. S. S.O.	S.O	p.	p. S.	N.O	N.O	S.O.
20	O. N.O.	S.O	O.	p.S.O	p. S.O	p. S. S.O.	p.S.O	p.	p. S.	N.O	N.O	S.O.
21	N.O		p. O.	p.S.O	S.O	p. S. S.O.	p.S.O	p.S.O	p.N.O	N.O	N.O	N.O
22	S.O	S.O	O.	p.S.O	S.O	p. S. S.O.	S.O	p.S.O	p.O.N O.	p.N.O	N.O	p.N.O
23	p.	O. S.O	S.O.	p.	S.O	p. S. S.O.	S.O	p.	S.S. O.	O.	N.O	O.S. O.
24		O.	O.	S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.S. O.	O.S. O.	p.N.O	S.O
25			p. O.	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	S.O	S.S. O.	p. O.S O.	N.O	S.O
26	N.O	N.O	p. O.	p. O.S O.	S.O	p.S.O	S.O	p.	S.S. O.	p.	O.	S.O
27	p.	N.O	p.N.O	S.O	p.S.O	p. S. S.O.	p.S.O	p.	p. V.	O.S. O.	O.S. O.	S.O
28	p. O	N.O	O.	S.O	S.O	p. S. S.O.	S.O	p.	p. V.	N.O	N.O	S.O
29	S.O		O.	p.S.O	S.O	p.	S.O	p.	O.	O.	N.O	p. O.
30			O.	p.S.O	p.S.O	p.	p.S.O	p.	N.O	O.	N.O	S.O
31	p.N.O		p. O.		S.O		S.O	S.S. O.		O.N O.		S.O.

E quo obſerva, primo hoc anno centum & ſexaginta tribus diebus aut parum aut multum pluiſſe, ac ducentis & duabus diebus non pluiſſe. Deinde Menſes Martium, Aprilem, Majum, Junium, Julium, & Auguſtum maxime pluvios fuiſſe. Tertio ab initio Februarii ventum à plaga S.O. cœpiſſe flare, atq; ita pertendiſſe ad decimum Septembris. Obſerva quoque tantum tonuiſſe Januarii primo, quarto, decimo; Martii decimo; Aprilis vigeſimo ſecundo & tertio; Maji octavo, nono & vigeſimo.

Fulgura autem tantum obſervat Aptilis vigeſimo primo & ſecundo: nebulas Martii decimo octavo.

Reliquorum annorum fere eadem aut non multum diſſimilis eſt ratio; è quibus prudens Lector facile intelliget, quæ ſint communes in hiſce Regionibus tempeſtates, nimirum quatenus intra Tropicum jacent, nam in iis regionibus quæ magis ad Antarcticum tendunt paulo alia eſt ratio, quemadmodum in deſcriptione noſtra Indiæ Occidentalis annotavimus. Plura autem non addam, quia hæc pars à D. Piſone diligenter eſt pertractata, in libro de Aëre, Aquis & Locis, qui præcedit.

CAP. IV.

De Incolis Brasiliæ.

INcolarum naturalium hujus terræ, sunt quatuor nationes suis nominibus distinctæ: nimirum *Tupinambu, Tobajara, Petiguara,* & *Tapuiya.* Et postrema hæc natio iterum in alias multas nominibus distinctas, & idiomate differentes, divisa est. Tres reliquæ una utuntur lingua, dialecto tantum ex parte differente, ut capite de Brasilianorum lingua obiter à nobis explicabitur.

Tapuyarum nationes quæ habitant ad flumen S^ti^ Francisci, sunt *Arodera, Cajau, Maquaru* & *Poyme.*

Plura de hisce nationibus dixi in Descriptione Indiæ Occidentalis lib. xv. & xvj. quæ hîc repetere nolo, quia potissimum de iis agendum autumo, quæ jam Belgis nostris parent, aut cum nostris confœderatæ sunt, siquidem notioribus.

Lusitani hîc plurimi habitant, uti & Belgæ, iisque permixti Germani, Galli, Angli, &c. Brasiliani vocant Belgas, Germanos, Gallos, Anglos, *Ajuru-juba,* ideo, quia plerumque ruffas seu flavas habent barbas & capillos. In genere autem vocant omnes Europæos & advenas *Caraiba,* itemque *Pero.*

Denique ob misturam variarum nationum, aliæ quinque distinctæ hominum species hîc reperiuntur: nimirum qui ab Europæis parentibus, patre atque matre, hic natus est, appellatur *Mozombo.*

Qui natus est ex patre Europæo & matre Brasiliana nominatur *Mameluco.*

Natus ex patre Europæo & matre Æthiopissa dicitur *Mulato.*

Natus ex patre Brasiliensi & matre Æthiopissa vocatur *Curiboca,* & *Cabocles.*

Natus hîc ex utrisque parentibus Nigritis appellatur *Criolo.*

Æthiopissa quædam hîc gemellos peperit, unum album, alterum nigrum.

Vidi hîc Africanam fœminam, non nigram, sed ruffa plane cute & pilis ac capillis ruffis. Ex qua regione esset, non potui intelligere, nam linguam ejus non intelligebant reliqui Nigritæ.

Multos hîc vidi Æthiopes senes barba magna & totaliter cana, ut & capillis capitis canis. Lepidum spectaculum, atra barba quæ incanuit, in nigra cute, videtur quasi farina esset aspersa.

Vidi hîc etiam plane albissimum juvenem octodecim annorum, pilis crispis albissimis & superciliis albis, cute albissima, naso plane more Æthiopum, qui natus hic è patre & matre Nigritis.

Annotatio. Tapujarum fines & sedes à Jacobo Rabbi, qui plures annos inter illos vixit, ita descriptas accepimus. *Rio Grande* ad cujus ostium jacet arx *Colonia,* ad sex horarum iter penetrat in continentem versus occasum: uti & fluvius *Mupeo* novem horarum itinere à Rio Grandi versus meridiem. *Syrag minor* trium horarum itinere à R. Grandi versus Arctum, ferme quinquaginta horarum itinere descendit è continente.

A Rio Grandi porro versus Arctum exit in mare insignis fluvius *Mapreucauch,* longe è continente descendens, & porcorum aquaticorum ferax; ad ripas illius multæ vagantur capreæ & Struthiones. Tertius fluvius duodecim mill. à Rio Grandi, vocatur *Ypotinge.* Quartus autem *Vguasu* dictus septemdecim horarum itinere distat à Rio Grandi. Deinceps diei itinere ab Uguasu occurrit *Yponi,* ubi Salinæ sunt: à quibus ad alias Salinas milliaria numerantur quindecim: atque ab his ad *Aritavva* novem: ad maximas Salinas, & per excellentiam ita nostris dictas, tria: ad *Vnapatubam* totidem: ad *Marytupa* duo: ad *VVarerugh* unum. Hic fluvius alio nomine appellatur *Otschunogh,* qui supra centum milliaria penetrat in continentem versus Austrum. Quinque autem & viginti mill. à littore maris, jacet grandis lacus *Bajatagh,* piscium fœcundus: & ad sinistram ab hoc versus ortum alter qui *Igtug* appellatur ab Indigenis, quem tamen nemo ingredi audet, ob copiam mordacium piscium, & hominibus admodum infestorum. Adjacet huic vallis *Kuniangeya,* viginti milliaria in longitudinem patens, in latitudinem tantum duo: quam permeat fluvius *Otschunogh,* piscibus abundans, sicut ipsa vallis maxima copia ferarum, & variis fructibus: quarum præcipui sunt, *Kuraüra* Barbaris; magnitudine pomi nostratis, qui ubi sponte deciderunt, tum demum edules sunt: dein *Dierada,* magnitudine globuli sclopetarii, plane nigricantes antequam defluant. Atque hisce fructibus Barbari quotannis trimestre spatium victitant: quibus accedit *Kakara,* fructus instar juglandis; qui coquendus est antequam comedatur: crudus enim amaricat instar glandis. Magna quoque copia nascuntur hic ficus silvestres, pugni magnitudine: quarum quædam intus rubræ, externe virides: aliæ extus rubræ, & interius albæ, & plenæ granulis albis, quæ, ubi præ maturitate dehiscunt, admodum

dum dulces sunt instar Sacchari; harum plantarum folia instar subulæ acuta & digitum humanum longa. Præterea sunt radices è quibus Indigenæ panem faciunt, ipsis *Atug*, *Harag*, *Hobig*, *Engepug*, quæ crudæ comedi possunt: *Eniapugh* quæ torrendæ sunt: *Packoda* quæ crudæ; & *Hompugh* quas potissimum ad sitim exstinguendam usurpant. Ita ut hic terrarum tractus longe amœnissimus sit & victum hominibus sufficiat.

Porro ab *Otschunogh* ad *Opponne* milliaria numerantur decem, qui fluvius ab Austro pene centum milliarium spacio descendit: ab hoc ad *Iauarug* iter est bidui: ad *Berywere* unius milliaris; ad *Vatepug* duorum, atque ita porro per *VVieserro* & *Bacvvatigh* ad *Ciaram* grandem iter est duorum dierum.

Inter hos fines, qui satis amplum terrarum spatium occupant, incolunt varii Tapuyæ, etiam idiomate diversi, & sub diversis Regulis: quorum primus *Ianduy* late tendit in *Otschunogh*, *Otschuayayuch*, & *Drerinagh*: huic proximus *Prityaba* cum priori pacem & amicitiam colens: mox *Arigpoygh*; *VVanasewasfig*, *Tshering*, & *Dremmemge*; quibus male cum præcedentibus convenit, ita ut sæpe hostiliter alii in aliorum fines incurrant. *Ianduy* autem jam supra centesimum ætatis annum agens, est Regulus ille qui pacem cum nostris colit & ex fœdere aliquoties aut ipse nostris subsidio venit, aut filium atque affinem cum copiis misit contra Lusitanos, quibus infensissimus est: sed non est hisce Barbaris nisi in summa necessitate utendum, nam tam immanes sunt ut tam animalia quam homines neci tradant, & magnam vastitatem inducant, neque nostri facile ejusmodi furiis usi fuissent, nisi similes Lusitani in nostros immisissent.

CAP. V.

De Statura & habitu corporis Brasiliensium, & de eorum ætate & moribus.

Indigenæ Brasilienses qui inter nos degunt, statura sunt mediocri, robusti, largis humeris, bene compositi: nec facile est inter illos invenire, distortum vel luscum aut claudum. Quod mirum videri potest, quum infantes recens natos nunquam fasciis involvant aut ligent, causam morborum illis præbent. Ligant tantum Brasilienses recens natis in infantia crura certis fasciis, quas vocant *Tapa cura*, ea de causa ut robustiora fiant. Oculos habent Brasilienses nigros, nasum compressum, os amplum, capillos nigros, rectos. Barbam raram aut nullam. Multi tamen dantur qui barbas habent nigras. Mulieres quoque mediocris sunt staturæ, bene dispositæ, & formæ haud inelegantis, nigris comis, satis robustæ, & quæ facillime pariunt.

Annos suos numerant ab exortu Heliaco Pleiadum, quos *Ceixu* vocant, atque ideo annum eodem nomine denotant: accidit autem is ortus mense nostro Majo.

Numerum autem annorum ætatis suæ ut retinere possint, singulis annis reponunt unam castaneam de *Acajû*, quam ipsi *Acajû acaya* appellant, itemque *Acaiuti* & *Itemboera*. Fructus enim illius arboris singulis annis semel maturatur, nimirum mensibus Decembri & Januario, usque in Martium durans. Plura de hac arbore dicta in lib. III. de Arboribus.

Diu plerumque vivunt, & videre inter illos licet multos senes, centum atque etiam viginti supra centum annorum, neque facile canescunt nisi in decrepita ætate.

Pueri illorum ingenio sunt satis docili: verum quando adolescentiam ingrediuntur fiunt hebetiores, ita ut paucos videre liceat literis instructos, aut qui artem scribendi norint; aut alias artes Europæas, à quibus quodammodo abhorrent, laborum impatientiores.

Tranquille satis agunt inter sese: nisi quando poculis indulgent, tunc enim dies noctesque saltando & cantillando transigunt. Sunt enim ebrietati admodum addicti tam mulieres quam viri: neque facile ab hoc vitio deterreri possunt, quod longe maximum illis est, è quo & rixæ atque aliæ pravæ consuetudines nascuntur.

Pigritiæ quoque valde obnoxii sunt & fugientes laborum: præsertim *Tapuyæ*, qui laborum vel maxime intolerantes sunt; nam cum paucis sint contenti, & terra abunde ipsis victum suppeditet, & divitias non appetant aut norint, ad labores subeundos non excitantur.

Quomodo hospites advenientes lachrymando excipiant fœminæ illorum, & quibus sermonibus illos alloquantur; atque quo pacto mortuos suos deplorent, jam ab aliis dictum est, præsertim à Joanne Lerio, qui inter *Tupinambos* egit, à quorum moribus cæteri non dissident; quare hic nihil repetendum duximus.

Tapuiyæ autem quando pater aut mater moritur, omnes capillos capitis evellunt: de quorum cæteris moribus postea plura dicentur.

CAP. VI.

De Vestitu & ornatu Virorum, & Mulierem Brasiliensium.

VIri subligaria jam ex linteamine plerumque induunt, quidam quoque indusia habent, & pileis utuntur, sed maximam partem nudo incedunt capite, & capillis more Lusitano-

rum tonsis. Nudis incedunt pedibus, nullis calceis induti. Quidam etiam solummodo subcinctorio panno lumbos tegunt, cætera sine vestitu.

Mulieres vero jam longis indusiis vestiuntur factis ex linteo vel gossypino panno, neque quicquam præterea vestimentorum habentes. Comas autem capitis vel dependere sinunt, vel etiam more fœminarum nostratium teniolis involvunt.

Tam viri quam fœminæ & infantes variis coloribus cutem tingunt, nigro, rubro, flavo, ad quem usum usurpant succum è fructu *Ianipaba* immaturo, qui nigro; *Vracou* qui rubro tingit, & ita in cæteris aut fructu aliquo aut ligno utuntur.

Tapuyæ tam mulieres quam viri fere nudi incedunt, & pilos circa pudenda evellunt. Viri membri sui genitalis fistulam in se contrahunt & involvunt, ligantes teniola quadam, vocantque id quo ligant membrum *Tacoaynhaâ*. Religant autem quando opus est ut mejant. Majore autem pudore afficiuntur monstrando virgam explicatam quam nos. Eodem modo & alii quidam Brasilienses membra sua genitalia ligant.

Capillos capitis ad humeros usque dependentes alunt, & inferius æqualiter præcidunt more rusticorum Sueviæ. In fronte quoque æqualiter detonsum gerunt; sed præcisione æqualiter facta usque ad aurium regionem superius, & angulis ita factis in utroque latere ad tempora. Eodem plane modo etiam fœminæ cum comis suis agunt, & virorum more gestant.

Viri corollas factas ex pennis *Guara* vel *Caninde*, capiti circumligant: dependent à posteriore parte corollæ aliquot longiores pennæ è cauda *Arara* aut *Caninde*. Angulos itaque factos cum capillis adprimè firmant ne corollæ circumligatè sese ipsas deligent. Quidam etiam solum funiculum è gossypio capiti circumligant, è quo postica parte aliquot pennæ longæ rubræ vel cœruleæ propendent, vocant *Acanbuaçaba*.

Pallia quoque conficiunt è filis crassis gossypinis instar retis nexis, & cuilibet nodo innexa est penna, ita ut pallium totum pennatum sit, & eodem pene modo & concinno ordine pennæ sibi invicem incumbunt, uti squamæ piscium. Pallium autem hoc superius cucul-

cucullum habet, ita ut totum caput, humeros, & coxas ad anum usque possit tegere. Hoc pallio utuntur ornatus & necessitatis causa: ornatus quidem, quia elegantissimis pennis rubris avis Guara contextum est, vel etiam admixtis pennis nigris, viridibus, flavis, variis, avium *Aracucaru*, *Carinde*, *Arara*, &c. Necessitatis autem quia pluvia non pertransit illud pallium, sed aqua cum is defluit. Appellant hæc pallia *Guara abucu.* Solent quoque cum cera seu melle silvestri, certas ex avium elegantium pennis cristas capiti agglutinare, quas cristas ipsi nominant *Aguana.*

Auriculas perforant in tantum, ut digitum immittere possis foramini. Huic immittunt vel os aliquod cercopithecorum & vocant *Nambipaya*; vel lignum aliquod digiti humani longitudine filis gossypinis circumvolutum.

Viri labium inferius perforatum habent, & foramini immittunt lapidem aliquem seu crystallum seu smaragdum vel jaspidem, magnitudine nucis avellanæ, vocant talem lapidem *Metara*, & si viridis vel cæruleus fuerit *Metarobi* nominant. Viridem autem imprimis amant & ut plurimum gestant.

Ad utrumque etiam oris angulum buccæ perforatæ sunt, conjugatis solum viris, & cuilibet foramini indunt lignum, figura & magnitudine pennæ anserinæ, quod instar clavi infixi prominet, vel etiam immittunt lapidem aliquem quem vocant *Tembe coareta.*

Nares quoque non raro perforant atque indunt ejusmodi ligna, *Apiyatî* appellantes.

Corpus autem varie pingunt: atque insuper toti corpori agglutinare solent plumas variarum avium subtiliores cum mastiche, melle silvestri vel *Mingaupomonga.* Vocant hunc actum *Acamongui.* Atque ita apparent quasi toti hirsuti essent.

Brachia quoque ornant certis corollis factis è plumis avium rubris & flavis, vocantque *Aguamiranga.* Item aptant corallia varia quæ à nostratibus acceperunt, atque hunc ornatum appellant *Papixoara.*

Pennas quoque Struthionum multas, vel pennas è cauda Araræ in orbem quasi colligunt & connectunt filo crassiori, atque adligant lumbis, ita ut anum tegant & fere ad genua propendeant, & appellant hunc ornatum *Aracoaya.*

Ex fructus *Aguay*, qui triangularis est, corticibus, quos filo annectunt, etiam monilia faciunt, quæ cruribus infra suras circumligant, qui cortices inter saltandum sonum quendam edunt.

Loco calceorum nostratium, è certo cortice *Curagua* ipsis vocato, factis utuntur, atque illos vocant *Miapapacaba*, Lusitani autem *Alpargatas.*

Mulieres pudenda sua solummodo tegunt fasciculo herbarum aut foliorum alicujus arboris quæ subinserunt chordæ, qua cinguli loco se circumligant. Similem fasciculum etiam usurpant pro tegmine ani. Haud multum tamen utraque hæc janua ad rem facit, nam facile & anterior & posterior porta apparet.

Mulieres quoque ad virorum modum, corpus suum variis coloribus pingunt.

Atque hæc inter gentiles adhuc obtinent, nam qui Christiani facti sunt, ad Europæorum amictum & ornatum se componere consuescunt.

CAP. VII.

De Suppellectile Brasiliensium.

Supellex Brasiliensium admodum pauca est, ita ut cum loca mutant aut peregre proficiscuntur, mulier omnem secum portet, onerata instar muli, maritum semper sequens.

Primaria supellex est rete, quod ipsi vocant *Ini*, Lusitani *Rede*, Belgæ Hangemack; vulgo *Hamacca:* in hoc dormiunt, alligata utraque extremitate ad ædium suarum trabes. Sunt autem hæc retia ex filis gossypinis contexta, sex aut septem pedes longa, quatuor ampla.

Lusitanæ quoque fœminæ elegantia conficiunt, ampla & variis figuris intertexta.

Tapuyæ Cariri duodecim vel quatuordecim pedes longa faciunt, sex vel septem ampla, ita ut quatuor homines simul in eo cubare possint.

Habent unam atque alteram ollam ex argilla factam, qua utuntur ad coquendum.

Adhæc mortarium ligneum cum pistillo ligneo, quod vocant *Angua* & *Vmbua* vel *Vnqua.* Cultros à nostratibus redemtos, nominant *Itaquice:* vulgo alias è petra faciunt, etiam vocant *Itaque:* item ex Arundine quos dicunt *Taquoaquice.*

Specula ex Europa allata, quibus supra modum delectantur, vocant *Guarugua* & *Aruga.* Loco patinarum utuntur cucurbitis quarum multæ & variæ hîc reperiuntur species; has per medium secundum longitudinem secant & rubro *Vrucu* colore exterius tingunt, interius autem obducunt nigredine. Vocant sic *Cuyaba:* quæ est medietas grandis & amplæ cucurbitæ,

quæ

quæ integra triginta aut triginta quinque cantharos vini poteſt capere. Medietatem tamen cucurbitæ longæ nominant *Cuipeba:* denique quamcunque medietatem *Cuya: Caruaba* autem omne in quo & ſuper quo cibum ſumunt.

Cochlearum loco inſerviunt ipſis digiti manus, vel mytuli, aut aliæ conchæ.

Menſa ipſorum eſt vel terra ipſa, vel ſcamnum quoddam, quod *Pataguî* vocant, factum ex arundine vel virgis ligneis, more noſtratum ſcamnorum.

Caniſtra faciunt ex foliis Palmæ, & appellant *Patiguâ:* in his recondunt quicquid habent. Alios quoque præterea habent corbes ex arundinibus concinnatos. Hanc ſuppellectilem generali nomine vocant *Caramemoa.*

Ex virgultis quoque conficiunt corbes oblongos ſatis amplos, quos capite portant impletos, vocant *Panacu.* Inſerviunt ipſis præcipue ad ttanſportandum radices Mandioca, quando farinam faciunt: nam iter facientes utuntur aliis illis quos vocant *Patigua.* Æthiopes autem hîc *Panaca* utuntur ad res quaſlibet portandas.

Lagenæ, canthari, cyathi illorum ſunt cucurbitæ variæ, ut *Cuicté, Iaroba, Cuibuca.*

Quando peregre proficiſcitur maritus, mulier ſemper illum ſequitur quocunque abeat, ſive in expeditionem militarem, ſive alio, ſive procul, ſive prope. Ille nihil præter arma ſua portat: mulier vero inſtar muli onerata eſt, præterquam enim quod à capite in tergum dependet corbis, quem *Patigua* vocant, quam cordæ annectit, (cordam autem non collo ſed fronti circumponit geſtando illam) etiam capiti ſuperius imponit alium corbem cum mobilibus ſuis, vel ingentem cucurbitam farina refertam: lateribus præterea adhærent cucurbitæ minores, quibus aquam hauriunt ad bibendum. Nec tamen adhuc ſatis onerata eſt mulier, infantem etiam geſtare debet, inſidentem linteamini, quod ab humero dextro dependet. Inſidet autem infans cruribus divaricatis, uno ad ventrem, altero ad tergum matris verſo, ventrem vero ſuum lateri matris dextro applicat. Præterea una adhuc manu vel Pſittacum geſtat, vel Cagui, altera autem manu canem funiculo alligatum ducit. Ita abeunt ſine cutis, non inſtructi loculis argento repletis, ſed cucurbita pauca ſolum farina referta, non ſolliciti de hoſpitio nec hoſpite fido vel infido, ſufficiunt enim ſilvæ & campi, qui gratis præbent cibum, potum vero fluvii, lacus, vel fontes, vel planta quæ vocatur *Caraguatâ*, quæ inter folia ſemper aquam pluvialem continet: ſummum remedium in locis aridis & ſterilibus, ubi ſæpius nec fluvius, nec rivus, nec lacus ſpacio octo, novem, duodecim milliarium reperitur. Adventante veſpera ubi pernoctare animus, ibi retia ſua ſeu lectos penſiles alligant arboribus, vel palis terræ infixis, ignem prope ſtruunt, præparant ſuum cibum, hauriunt potum, comedunt, bibunt. Si autem metus ſit à pluvia, hîc ſunt Palmæ arbores, præciduntur rami, baculi duo terræ infiguntur, alii obliqué inſtar tignorum alligantur opera viminis, complicantur folia palmæ cynaris, fit tectum, atque ita domus confecta eſt & ſimul picta; viriditate enim ſplendent naturali folia, qui color gratiſſimus eſt oculis, nec parietes calce incruſtati albedine ſua hebetant viſum. Hæc domus & pluviam arcet & homines à vento nocturno defendit, cum regioni venti opponatur.

Cum domi exiſtentes, viri mane cum arcubus & ſagittis ſuis in ſilvas abeunt vel campos, ad figendum aliquam feram vel avem: vel abeunt ad mare piſcandi cauſa, vel piſcantur in fluviis vicinis: mulieres plantaria adeunt, & labores ſibi impoſitos ſubeunt. Quædam & maritos comitantur, ut prædam domum reportent.

Feras capiunt variis modis, vel enim figunt ſagittis, vel foveas faciunt profundas in terra, & deſuper cooperiunt ramulis arborum certo loco, in quas incidunt inopinatò feræ, vocant *Petacu:* vel etiam è ligno certas decipulas faciunt. Alius modus feras grandiores capiendi vocatur *Mande aratacâ*, quo in capreis capiendis utuntur. Alius item inſidiarum *Poé:* tertius pro eiſdem capreis *Munde guacu*; pro Tatu & Aguti, & ſimilibus animalibus adhuc alium habent, quem dicunt *Mundeguaya.*

Ad volucres autem capiendas, utuntur certis inſtrumentis quæ vocant *Iucana:* quæ illis ſunt trium generum: nimirum *Iucanabipiara,* quod aves pedibus capit: *Iucanaiuripiara,* quod eas cervice apprehendit: *Iucanapitereba,* quod medio corpore.

In fluviis Piſces vel ſagittis figunt, vel hamulis capiunt, quibus applicant vel lumbricos teretes qui ab ipſis vocantur *Candaguacu*, vel gammaros, cancellos, piſciculos. Vel inebriant illos, ut quaſi mortui ſuperfluitent, cum foliis *Iapicaj*, vel cum *Timbopotiana,* vel cum *Tinguij*, vel cum *Tinguiri*, vel cum fructu *Cururu ape*; aut radicibus *Magui*, corticibus arboris *Anda*, & ſimilibus. Piſcantur quoque certis cribris, *Vrupema* vocatis, quæ faciunt ex arundine *Vruguiboandipia* appellata.

In mari piſcantur hamulo eſcâ inſtructo & filo alligato, inſidentes tribus lignis ſibi invicem annexis, vocant *Igapeba*, & Luſitani *Iangada.* Fiunt autem è ligno arboris *Apeiba*, ut

jam

jam ſupra diximus. Fila autem ſua piſcatoria faciunt è filis *Tacu*, vel etiam *Icipoicica*, vocantque *Pinaçama*: hamulos denique faciunt è ferro, & appellant *Pindá*.

CAP. VIII.

De Cibo & Potu Braſilienſium.

VNiverſale Braſilienſium alimentum eſt *Vi*, Luſitanis *Farinha de Mandioca* dicta: cujus varias ſpecies præparant, uti in deſcriptione *Mandÿba* dixi, ubi & varios illam præparandi modos prolixe explicavi.

Carnem variam uſurpant animalium ſilveſtrium, aviumque, uti & piſcium variorum, etiam teſtaceorum & cruſtaceorum: fructus itidem arboreos, terreſtreſque, varia legumina; de quibus omnibus ſpecialiter dixi ſuis locis. Imo & inſecta quædam commedunt, nimirum ea de quibus dixi in lib. de Inſectis.

Carnem autem comedunt vel coctam, vel aſſatam, vel toſtam. Coquunt in ollis terreis, quas *Camu* vocant, rotundis (quas è proba argilla ipſi norunt facere) affundendo aquam; atque ita coctam comedunt cum *Inquitaya*, juſculo *Caarimaciû*, admiſcentes *Mingau*, vel immittendo *Viatâ*, ut ſit *Minipirô*; comedentes illud cum carne loco panis.

Ignem eliciunt ope duorum lignorum, uno molli, altero duro, durum acuunt, & applicant molli, circumagendo inſtar terebri & admovendo goſſypium; vel arida folia arborum, atque ita flammam eliciunt. Ligna mollia quibus utuntur, aut ſumunt à *Tataiba*, aut *Ambaiba*, aut *Caraguata guacu*; aut ſimilibus.

Aſſatam carnem ſic perficiunt & eſt ea ſaporis excellentiſſimi, atque adeo excellit omnem aliam carnem quoquo modo aſſatam. Vocant *Biaribi*. Faciunt foveam in terra, & hujus fundo primo imponunt folia grandia alicujus arboris, illiſque imponunt carnem aſſandam, quam itidem foliis tegunt, terraque obruunt. Super terra illa focum ſtruunt luculentum, eumque continuant, donec caro ſit probe aſſata.

Toſtam carnem in præſentes & futuros uſus, faciunt hoc modo. Infixis quatuor furcis ligneis, è baculis cratem deſuper efformant, quem *Mocae* vocant, huic carnem in fruſta oblonga, haud craſſa, conciſam, & ſale aſperſam, (vel illius defectu pipere Braſiliano) imponunt, prunas ſubjiciunt, atque ita torrent uſque ad ſufficientiam. Hæc caro ita toſta, ad decem vel quatuordecim & plures dies durare poteſt. Hîc enim ſaliri ita caro non poteſt ut in Europa. Numquam aſſant carnem veru affixam, uti nos ſolemus. Luſitani carnes ad eum modum toſtas appellant *Poſtas*.

Piſces aſſatos vel ebullitos comedunt cum *Inquitaya*. Cancros vel gammaros quando coquunt, numquam adjiciunt ſalem inter coquendum, uti noſtrates ſolent facere, ſed coctos comedunt vel cum ſimplici ſale, vel *Inquitaya*, Luſitanis *Sal-pimenta*; & ſic gratioris deprehenduntur ſaporis.

Minutiores Piſces, ut *Piaba*, *Piquitinga*, &c. Foliis herbaceis aut arboreis involvunt & operiunt cineribus calidis, ita brevi tempore ad cibum parati ſunt, licet neque cocti neque aſſi dici poſſint.

Farinam duobus vel tribus poſterioribus digitis dextræ manus prehenſam inter edendum ori injiciunt, nullo cochleari utentes. Eodemque modo legumina cocta non immittunt ori, ſed injiciunt, ita dextre, ut vix aliquid prætereat.

Edunt ſæpius interdiu, imo & noctu, neque ſtata edendi tempora obſervant. Capiunt autem cibum cum ſummo ſilentio: raroque inter edendum bibunt, ſed demum poſt paſtum adjiciunt potum.

Dormiunt in retibus ſuis: ſunt admodum pigri, & non raro totum diem ſtertendo perdunt, & ægre ſe levant, ſi victus abundet, & neceſſitas illos foras non propellat. Prope retia ſua penſilia ſtruunt focum tam noctu quam interdiu; ut interdiu ſerviat coquendo cibo, noctu autem aërem arceat frigidum, qui in hiſce regionibus noctu frigidior eſt, & interdum frigidiſſimus, ob noctuum & dierum perpetuo pene æquabilem longitudinem.

Potus ordinarius Braſilienſium eſt aqua frigida, fontana vel fluviatilis, quæ hic & valde bona & clara reperitur, ita ut non facile quis noxam ab hauſtu ejus patiatur, quantumvis largius biberit: quod de fontana imprimis intelligendum eſt.

Vites autem licet hîc ter atque etiam quater uno anno fructus ferant, quia tamen earum non eſt tanta copia ut vinum premi aut opportunum aut operæpretium ſit, earum loco plures modos commenti ſunt Braſilienſes, quibus è variis fructibus atque etiam radicibus potus concinnent, qui vini locum expleant. Et quidem primo vocant *Caoi*, quem nimirum faciunt ex Acaijbæ arboris fructu maturo, quem contundunt in mortario ligneo, vel etiam

tantum manibus exprimunt; ſuccum paulum ſubſidere ſinunt & tum percolant. Hoc vinum, ſi ita licet vocare, recens, albicat inſtar lactis, poſt aliquot autem dies fit pallidius. Saporis eſt adſtringentis; forte, ita ut quoque inebriet paulo largius hauſtum. Poteſt aliquandiu adſervari, ſed denique degenerat in acetum optimum & boni ſaporis, ita ut ab ignaris pro aceto vini ſumi poſſet.

Alterum vinum vocant *Aipy̆*, quod præparant duobus modis, vel maſticando vel contundendo radicem; utrovis tamen modo per ebullitionem. Priori modo radices de *Aipimacaxera* conciſas vetulæ dentibus maſticant, ollæque inſpuunt, vocantque hanc veluti pultem Caraçu: dein aquam ſuperfundunt, coquunt lento igne, continuo agitando: per expreſſionem deinceps ſeparant liquorem, quem vocant *Cavicaracu:* hic potus bibitur tepefactus. Poſteriori modo eadem radix recens bene purgata conſcinditur, contunditur, & ebullitur in potum candicantem inſtar lactis ebutyrati, qui & tepefactus bibitur. Saporis eſt grati, ſubacidiuſculi, & vocatur *Cacimacaxera*. Utrumque tamen potum communi nomine appellant *Aipy̆*.

Tertii generis appellant *Pacobí*, quem conficiunt è fructibus arboris *Pacobete* & *Pacobuçu:* de quibus in arborum deſcriptione à nobis dictum eſt.

Quarti generis nominant *Abatíí*, Luſitani autem *Vino de Milho*, quia fit è milio illo grandi, quod vulgo Turcicum vocamus, & Maizium.

Quinti generis dicitur ipſis *Nanaî*, quia fit è præſtantiſſimo illo fructu *Nana*, de quo plura in illius deſcriptione diximus. Obſervandum autem hoc eſſe fortius reliquis omnibus & facillime inebriare.

Sexti generis ipſis vocatur *Ieticî*, Luſitanis autem *Vinho de Batatas*; ſiquidem fit è notiſſimis illis radicibus, & quidem varie mixtis.

Septimum locum obtinet potus qui conficitur è fructu *Ianipaba* maturo.

Octavum autem quem Braſilienſes vulgo vocant *Beeutingui*.

Nonum, quem vocant *Tipiacî*, qui utrique potus itidem fiunt è farina Mandiocæ, nimirum è *Beiu* & *Tepioia*, de quibus alibi dictum.

Cæterum hi Barbari ſupra modum amant aduſtum noſtras, vocant *Cacitata*, & enormiter, cum datur, ſe illo inebriant. Potu itidem quem Nigritæ hîc faciunt & vocant *Garapa* (fit autem eo modo quem in Cannarum ſacchari deſcriptione dixi) magna copia ſe ingurgitant, ita ut integros dies noctesque canendo & ſaltando traducant, potui continuo indulgentes tam fœminæ quam viri. Mirum tamen quod rarius inter pocula rixentur, niſi forte Zelotypiæ cauſa.

Tapuiyæ quando hunc potum præparant, ſive *Acauî*, ſive *Aiipîî* (ii ſcilicet qui pagos incolunt & è Tapuiarum genere Cariri dicuntur) faciunt id omnes ſimul. Dies dein conſtituitur & indicatur ſingulis. Conveniunt omnes mane, incipiendoque ab uno pagi angulo, evacuant ordine omne vinum per omnia domicilia donec nihil ſuperſit. Potui ſic indulgendo cantillant, ſaltant rara intermiſſione. Quando eorum aliquis ſe nimio potu diſtentum ſentit, vomitum ſibi excitat & denuo haurit; ita ut qui plus vomere poteſt & denuo bibere, pro optimo & ſtrenuiſſimo habeatur inter reliquos potatores.

Tabaco quoque frequentiſſime utuntur omnes Braſiliæ incolæ: vocant hanc herbam *Petima*, & folia illius *Petimaoba*. Hanc in aëre ſiccatam ponunt ad ignem, ut manu conteri in minutas particulas poſſit: hinc indunt inſtrumentis ſuis è cortice fructus *Pindoba*, vel *Urucuruiba*, vel *Ioçara*, aut *Aque*, &c. confectis; præcidunt quippe una extremitate, nucleum eximunt ac corticem poliunt; hinc foramine in latere facto applicant tubulum è ligno factum. Hoc inſtrumentum vocant *Petimbuaba*, Luſitani autem corruptè *Catimbaba*, Belgæ adhuc corruptius **Katgenbow**. Utuntur quoque tubulis ex argilla à ſe factis & excoctis, ſicuti & illis qui ex Europa ad eos afferuntur, quos nominant *Amrupetimbuaba*.

Tapuiyæ autem utuntur tubis rectis, amplis, ligneis vel etiam argillaceis, ita amplis, ut integrum pugnum Tabaci capiant, quibus repletis & accenſis ſugendo fumum hauriunt.

CAP. VIII.

De Lingua Braſilienſium, è Grammatica P. Joſephi de Anchieta, S.I.

HOC caput ab Authore noſtro plane affectum tantum fuit derelictum: ſed pervenit ad manus meas Grammatica linguæ maximè uſitatæ in Braſilia, compoſita & digeſta à P. Joſepho de Anchieta, S.I. edita Conimbricæ Anno CIↃ IↃ XCV. è qua pauca delibabimus ut guſtum aliquem linguæ demus.

I. De

I. *De Literis:* Hæc lingua non habet *f, l, ſ, z, rr* duplex, neque mutam cum liquida, ut, *cra, pra*, &c. pro *ſ* autem in principio aut medio dictionis ſervit *c* cum *zeura*.

Non conjungitur conſonans cum altera conſonante in eadem dictione, excepto *mb, nd, ng*, ut, *Acmòmber, Aimondo, Aimeeng*. Petiguares qui juxta Paraibam incolunt & reliqui indigenæ uſque ad Tamoyes qui Rio de Jenero accolunt verba quæ deſinunt in conſonantem pronunciant integra: Tupis autem S. Vincentii numquam pronuntiant ultimam conſonantem in verbo affirmativo; ut, pro *apab*, dicunt *Apâ*, & ita in cæteris. In verbis item compoſitis ut plurimum abjiciunt conſonantem ultimam prioris verbi.

II. *De Orthographia: P. m. mb.* ſæpe uſurpantur una pro altera, hoc modo: dictiones abſolutè ſumtæ pronuntiantur cum *m* aut *mb*; ut, *Mo*, vel *mbo* manus: præcedente autem adjectivo mutatur in *p*, ut, *Xepo*, manus mea: excipe *Mbae*, quæ numquam mutat, ut, *Xembae*, mea res. *B* autem in principio dictionis numquam pronuntiatur ſine *m*, licet per incuriam interdum non ſcribatur. In medio quoque dictionis communiter ponitur *b* poſt *n*: & uſitatiſſima pronunciatio, *b* & *p* in medio & fine dictionis fere ſemper mutantur in *m*, aut *mb*, &c.

III. *De Accentu:* Omnes dictiones quæ deſinunt in quatuor ultimas vocales, habent accentum in ultima & notantur circumflexo. Quædam autem quæ deſinunt in *e*, videntur habere accentum in penultima, quod fit quia ſunt compoſitæ. Quæ deſinunt in *a*, partim habent in ultima & notantur eodem accentu, partim in penultima, & notantur acuto: Monoſyllaba autem accentu gravi. Verba denique maximam partem accentum habent in ultima Syllaba, in qualemcumque demum conſonantem aut vocalem deſinant.

IV. *De Nominibus:* Nomina non habent caſus aut numeros diſtinctos, præter Vocativum caſum, cum hac differentia, nimirum, quod ea quæ habent accentum in ultima nihil mutantur in omnibus omnino caſibus.

V. *De compoſitione nominum:* Nomina ſubſtantiva componuntur cum adjectivis, ita ut ſubſtantiva ſemper præcedant, & ſi habeant accentum in ultima, manent integra: ſin in penultima & vocales concurrant perdunt ultimam vocalem, ut, *Tuba ete*, *Tubete*, pater verus. Si concurrant cum conſonante perdunt totam ultimam ſyllabam. Denique ſubſtantiva cum ſubſtantivis junguntur ad eumdem modum.

VI. *De Pronominibus:* Pronomina habent aliquot caſus: ut Ego, Nominativ. *yxê, xé*. Dativ. *yxebe, yxebo, xebe, xebo*, mihi: Nominativ. Pluralis, *orê, yandê*, nos: Dativ. *orebe, orebo, yandebe, yandebo*, nobis. Tu Nominativ. *ende, nde, ne*. Dativ. *endebé, endebo, ndebe, ndebo*, tibi. Nominativ. Plural. *peê*, vel *pe*, vos: Dativ. *Peême*, vel *Peémo*, vos: Accuſativ. *opô*, vel *pé*. Vocativ. *peê*, vel *pê*. *Orê, yandê*, ſunt etiam Adjectiva noſter, noſtra, noſtrum. Eandem declinationem obtinet *Acê*, ut, Nominat. *Acê*, Dativ. *Acébe*, vel *Acebo*, & ſignificat hominem & ſervit tertiæ perſonæ, in ambobus numeris & utroque ſexu; *c*, cum *zeura*, & *i* ſunt pronomina relativa in omnibus caſibus, & numeris, & ſignificant, *is, ea, id*. Reciprocum *o*, id eſt, ſe, ſuus, ſua, ſuum, uſurpatur ſimpliciter quando ſermo refertur ad perſonam agentem, ut in lingua Latina, exempli cauſa, Petrus *oiucâ oguba*, Petrus occidit ſuum patrem.

VII. *De Verbis:* Licet omnia verba habeant unum modum Conjugationis, licet tamen dicere habere duos, quia Negativus adjicit aliquas particulas: exempli cauſa; *Aincû*, ego occido; *Namcaî*, non occido. Similiter autem ſe habent Indicativi modi, Præſens, Imperfectum, Perfectum, & Pluſquamperfectum, in Futuro, *Aiucâne*, occidam; *Naamcaixorene*, non occidam. Plurima autem obſervanda ſunt in Conjugationibus, quæ brevitatis cauſa omitto.

VIII. *De Præpoſitionibus:* Quæ tamen ipſis potius ſunt poſtpoſitiones, quales *Mô* in, *Pê* in, ad, pro cum Dativo. *Bê* in, per. *Qupê* pro, cum Dativo. *Cui* de, ex, præter. *Coce* ſupra, ſuper. *Tobaque, çobaque*, coram. *Tenondê* ante, de tempore. *Cupî* per, de loco. *Cotî* verſus. *Cecê* vi, cum, propter, pro, in, a. *Porupî* longe: *Pocê* cum; inſtrumentale, in, intra. *Pabê* cum, ſocietatis. *Nâi* idem. In ſingulis autem multa obſervanda, quorum pauca tantum hîc ſubjungam. *Pe* ſi jungatur cum nominibus quæ deſinunt in *ba*, cum accentu in penultima, facit perdere ultimam ſyllabam, ut *Taba* aldea, *Tape* in aldea. *Bo* ſemper eſt plurale. *Coce* ſignificat locum & exceſſum, atque ita ſervit pro comparativo, ut, *Itâcocê* ſuper lapidem vel plus quam lapis.

Porro ut guſtum demus aliquem hujus linguæ, Dictionariolum adjungo, quale ab Emanuële de Moraes, linguæ illius peritiſſimo accepi, & quidem primo nominum.

CAP. IX.

Dictionariolum nominum & verborum linguæ Brasiliensibus maxime communis.

TVpâna, Deus.
Caraibebê, Apiabebê, Angelus.
Ceteeîmibaê, Spiritus.
Ibatinga, Ibitinga, nubes.
Amandiba, grando.
Ara, dies.
Putuna, nox.
Coemitanga, aurora.
Ara ibicoquime, meridies.
Abâ, homo.
Anga, anima.
Tetê, corpus.
Pocem buera, membrum.
Acangapé, cranium.
Tagica, vena.
Canga, os ossis.
Taguî, sanguis.
Pirâ, cutis.
Tiaya, sudor.
Tendî, sputum.
Aba, crines.
Apecum, lingua.
Tendiba, mentum.
Ayûra, collum.
Aceoca, jugulum.
Atyba, humerus.
Gibâ, brachium.
Mbô, manus.
Ecatuaba, dextra manus.
Acu, sinistra manus.
Puâ, digitus.
Puâ guacu, pollex.
Mua pendaba, articulus.
Vnha puapem, unguis.
Atucupe, dorsum.
Potia, pectus.
Cama, mamma.
Tigne, venter.
Purva, umbelicus.
Ique, latus.
Nhia, cor.
Ibâia, Cœlum.
Coaracî, Sol.
Iaci, Luna.
Icapî, ros.
Ara, tempus.
Acayûroig, Annus.
Iaci, mensis.
Caruca, vespera.
Tata, ignis,
Tuba, parentes & pater.
Ay, cig, mater.
Tamûa, avus.
Araya, avia.
Taîra, liberi, & filius.
Tagira, filia. His duobus nominibus pater tantum utitur, mater dicit *Menbîra*.
Tiquera, soror major natu.
Piquiîra, minor natu. His nominibus utuntur fœminæ inter se.
Tiqueira, frater major natu.
Tibîra, minor natu. His nominibus utuntur fratres tantum inter se: sicuti *Quibira*, frater, sorores tantum erga fratres, & *Teindîra* soror, fratres tantum erga sorores.
Tûba, Tutira, patruus.
Cig, Cygra, amita; eisdem nominibus significant & avunculum & materteram.
Coya, gemini.
Temireco, maritus & uxor.
Mendara, matrimonium.
Abaiba, sponsus futurus.
Cunhaiba, sponsa futura.
Cemiraco aô bae, viduus.
Ymen eôbae, vidua.
Tubei îma, pupillus.
Iacitatâ, Stella.
Opacatúmbae, mundus.
Ibutû, ventus.
Amacûnunga, tonitru.
Amaberaba, fulmen.
Ibi, terra.
Ara, aër.
Ig, aqüa.
Aba, vir.
Cunha, fœmina.
Tuibaem, senex.
Guaibino, vetula.
Cunumigoacu, adolescens.
Cunumi, puer.
Pitanga, infans.
Anâma, cognatus.
Iba, arbor.
Ibitira, mons.
Ceba, folium.
Yâ, fons.
Ita, ferrum.
Itâ, lapis.
Pirâ, piscis.
Roig, frigus.
Ceo, animal.
Guirarupia, ovum.
Mocu, anguilla.
Cay, simia.
Eyruba, apes.
Potivî, anas.
Ipeca, anser.
Capiî, gramen.
Iguaba, calix.
Itapigua, clavus.
Mbaê apapuara, fascis.
Itacira, ligo.
Capiigoacu, stramen.
Mbiû, cibus.
Cobra, anguis.
Apicaba, sedes.
Piâ, jecur.
Cebîra, nates.
Mâupiâra, bilis.
Tigue perg, intestinum.
Ty, urina.
Tyurû, vesica.
Vba, coxa.
Acaya, matrix.
Tendipia, genu.
Pî, pes.
Temâ, tibia.
Micu, digitus pedis.
Mitâ, calcaneus.
Porucuicôbora, pauper.
Coribae, lætus.
Angaipaba, pravus, astutus.
Yyaobeimmbae, nudus.
Mbaeaûbora, ægrotus.
Apara, curvus.
Tipibae, tristis.
Angaturama, gratus.
Poranga, pulcher.
Tecobecatu, sanus.
Atapuâtia, velox.
Iuba, flavus.
Tinga, albus.
Mormotara, iraeundia.
Tecoateima, avaritia.
Porerobiära, fidelitas.
Tecoacû, felicitas.
Ibatebae, altus.
Boya, servus.
Atapuana, levis.
Poxî, deformis.
Catû, delicatus.
Pucu, longus.
Angaibara, macer.
Membeca, mollis.
Acuabeimbae, fatuus.

Dictio-

Dictionariolum verborum maxime communium.

Cepiaca, videre.
Cenduba, audire.
Cetûna, odorare.
Caanga, gustare.
Nheenga, loqui.
Capucaya, clamare.
Igû, bibere.
Pocaucuba, somniare.
Mbaeû, edere.
Rura, venire.
Menbirara, parere.
Tecobe, vivere.
Carom, sperare.
Ayaima, sternutare.
Ierure, poscere.
Abiqui, pectere.
Cenoya, appellare.
Cuâba, cognoscere.
Nhemboe, discere.
Puca, ridere.
Ciquiye, timere.
Quera, dormire.
Ienumûna, spuere.
Caanga, dicere.
Nheângeru, suspirare.
Cecarâya, oblivisci.
Gueena, vomere.
Guapua, sedere.
Queraro, vigilare.
Puama, surgere.
Caruca, mingere.
Poacêma, gemere.
Pitêra, sorbere.
Tiû, pudere.
Yaceô, plorare.
Mano, mori.
Acanhem, morior.
Tima, sepelire.
Cenonheca, precari.
Cepiaca, reprehendere.
Mondôca, findere.
Aeî, errare.
Capucâya, ringi.
Berâba, splendere.
Rerecô, habere.
Momitâ, accipere hospitio.

Anduba, sentire.
Cô, ire.
Guata, ambulare.
Moanga, cogitare.
Maenduara, recordari.
Paraboca, eligere.
Mopotaya, nectere.
Porâra, mentiri.
Aroca, minuere.
Angaipaba, delinquere.
Puaya, jubere.
Potara, cupere.
Meenga, tradere.
Moendî, capî, incendere.
Mondoca, incidere.
Abî, errare.
Ecatu, posse.
Nhengara, cantare.
Porabiqui, operari.
Yeaóboca, exuere.
Momiya, movere.
Peâ, vitare.
Pituba, ungere.
Pobâna, nere.
Cobaitim, occurrere.
Cenoya, vocare.
Mondoroca, frangere.
Coameenga, mordere.
Coquendaboja, aperire.
Raba, solvere.
Cacâba, transire.
Tima, plantare, terere.
Pocuâba, consuescere.
Igtaba, natare.
Peâ, deponere.
Paepûa, respondere.
Moetê, adorare, honorare.
Monbeu, nunciare.
Tiguioca, sanguinem reddere.
Morîba, consentire.
Acoy, operire.
Yucâ, occidere.
Moperûa, frigere.
Caê, sanare.
Moabaîba, impedire.
Apition, ligare.

Cuu, defendere.
Caucuba, diligere.
Pitibô, juvare.
Mogîba, coquere.
Amotareima, odisse.
Caanga, metiri.
Moaquima, madefacere.
Monguya, solvere.
Monguy, molere.
Pita, manere.
Puru, uti.
Tara, capere.
Mobibua, suere.
Potareima, recusare.
Iabâba, effugere.
Moete, laudare.
Capîra, purgare.
Mbaeraca, emere.
Monhanga, facere.
Cerûra, portare.
Moyeceâra, miscere.
Moropiâna, commutare.
Paronduba, inquirere.
Cupira, levare.
Yeupîra, ascendere.
Maramonhanga, belligerare.
Monberaba, vulnerare.
Apîna, radere.
Mondoca, scindere, auferre.
Cema, exire.
Aôba mondêba, induere.
Iecoacuba, abstinere.
Cica, arare.
Cipîja, rigare.
Ceyara, deserere.
Pitanga rempî, concipere.
Moaguêba, restinguere.
Moabaîba, incantare.
Monbuja, terebrare.
Pitêra, osculari.
Monbuca, perforare.
Mayaoca, dividere.
Amî, premere.
Mogycô, polire.
Moyarû, jocari.

Notandum autem illos multa habere vocabula tam nomina quam verba, quæ plura & diversa significent: exempli causa: *A.* significat fructum: item dilectum commilitonem, ut cum dicunt, *Mamô cuipe ereym Xe a*, unde venis dilecte commilito? Item *A.* membri virilis caput: ex modo autem & tempore loquendi intelligitur de quo loquantur.

Accang jaculor, lego, metior, pondero, delibo. *Aâr* cado, ut *Aâr quecê Ibîpe*, heri cecidi in terram. Item *Aâr*, intelligo, ut *aâr coite aipô recê*, nunc hoc intelligo. Sed de his satis.

CAP. X.

De Armis Brasiliensium, & exercitiis illorum.

ARcus habent è duro ligno factos, quos vocant *Guirapara* & *Vrapara*. Lignum autem unde fiunt *Guirapariba* & *Vrapariba*, Lusitanis *Pao d'Arco*. Cordas arcuum è gossypio contorquent, vocant *Guirapacuma*. Sagittas ex arundine silvestri faciunt & vocant utramque rem uno nomine *Vúba*. Extremitates sagittarum, quas *anha* vocant, sunt ex ligno asperatæ, vario modo: quædam enim multa acumina *Vutapoaeta*, quædam unicum acumen habent, quædam dentata, quædam serrata: quibusdam etiam dentes piscium qui *Iperu* vocantur, aptant.

Iurupara appellant sagittam quæ acumen habet ex arundine *Tacoara* vocata.

Tapuyarum nationes quædam nullis arcubus utuntur, sed sagittas suas emittunt manus jactura solummodo, imponendo ligno cuidam excavato instar tubi per medium secundum longitudinem dissecti. Cariri autem arcubus utuntur.

Tapuyæ clavas habent ex solido ligno nigro confectas, vocant *Iapema*, longas & latas anterius, & officulis interdum asperatas. Manubrio autem circumvolvunt teniolas è gossypio, vel aliud quid: vocatur *Iatirana* quicqud ita circumligatur. In extremitate clavæ postica dependet fasciculus pennarum è cauda Arara, uti & in medio parvus fasciculus adligatus est. Vocatur id quod sic à clava dependet *Atirabebe* & *Iatirabebe*.

Tubas faciunt ex ossibus humanis, quas nominant *Canguenca*.

Habent alias tubas, quas vocant *Muremure*.

Alias itidem tubas grandes factas ex conchis quas *Guata pi guacu* nominant, & ipsas tubas *Nhumbu goacu*. Item alias quas dicunt *Vruca*.

Tuba item alia quæ ex canna est facta, ipsis dicitur *Membiapara*. Tubas autem nostrates vocant *Itamembi*: quia è metallo factæ sunt.

Saltationibus supra modum sunt addicti, quas generali nomine vocant *Guau*.

Habent autem varios saltandi modos: quorum unus vocatur *Vrucapi*. Habent & inter saltandum varios cantandi modos.

Pueri quoque certos exercent lusus; quorum unus vocatur *Curupirara*: alter *Guaibipaie*: tertius *Guaibiguaibiabucu*. Atque hæc tantum obiter ab Auctore designata inveni, uberius explicaturum fuisse liquet, si supervixisset; sed apud Joannem Lerium hæc pluribus explicata inveniuntur.

CAP. XI.

De Brasiliensium religione.

CRedunt ex antiquorum traditione immortalitatem animarum, & fœminas & fortes viros, qui multos inimicorum trucidarunt & commederunt, post mortem ad campos Elyseos, quos pene montes quosdam esse autumant, abire, ibique tripudiare. Cæteros ignavos & socordes qui nihil in vita digni gesserunt, credunt à Diabolo statim post mortem cruciari. Vocant autem Diabolum *Anhanga*, *Iurupari*, *Curupari*, *Taguaiba*, *Temoti*, *Taubimama*.

ANNOTATIO. In Historia nostra seu Descriptione Indiæ Occidentalis lib. xv. cap. 11. diximus de Religione Brasiliensium, verum quia de quibusdam postea melius edocti fuimus ab iis qui diutius inter illos egerant, totum illum locum ita constituimus, pro secunda editione.

Brasilienses Barbari nullum pene habent religionis sensum, nec de origine, & creatione hujus universi quicquam norunt, de diluvio universali obscure & fabulosum quiddam recordantur: nimirum mortalibus omnibus aqua haustis, superfuisse unum aliquem cum germana sua, jam uterum ferente, atque ab iis rursus genus suum originem & incrementum accepisse. Neque Deum aliquem noverunt, neque proprie adorant quicquam, unde nec illud nomen in ipsorum idiomate reperire est quod Deum exprimat: nisi forte *Tupa*, quo excellentiam aliquam supremam denotant; unde Tonitru vocant *Tupacununga*, id est, strepitum factum à suprema excellentia, à verbo *Acunvng* strepere: Fulgur autem *Tupaberaba*, id est, splendorem excellentiæ, à verbo *Aberab* resplendere. Illi se ligones & agriculturæ scientiam debere profitentur, atque ideo pro numine aliquo agnoscunt. Cœlum aut inferos post hanc vitam pariter ignorant, licet animas post separationem à corpore superesse credant, atque nonnumquam in dæmones converti, & ad campos irriguos, variisque arboribus amœne consitos, traductas, ibidem jugiter choreas ducere. Spiritus malignos impense metuunt, quos *Curipira*, *Taguai*, *Macachora*, *Iurupari*, *Marangigoana* vocant: sed diversis significationibus, nam *Curipira* significat

numen

numen mentium: *Macachera* numen viarum, viatores præcedens. Petiguares fingunt boni nuntii paranymphum; contra Tupiguaos & Caryos medicum humanæ falutis hoftem. *Iuripari* & *Anhanga* fignificant fimpliciter Diabolum. *Marangigoana* non fignificat numen, fed animam à corpore feparatam vel aliud quid, inftantem mortem prænuntians, ipfis Brafilianis non fatis notum, & tamen illud vel maxime timent: ita ut interdum imaginatio & vano illorum terrore fubito exanimentur. Nec tamen ullis ceremoniis aut idolis venerantur: quidam tamen nonnumquam ftipitibus folo defixis, & munufculis juxta pofitis illos fpiritus placare nituntur: rarius autem hi fpiritus vifibiliter inter illos comparent, licet multi aliter prodiderint. Hactenus è libro noftro ita correcto. *Pergit jam Auctor nofter.*

Habent fuos fortilegos feu facrificulos, quos vocant *Paie* & *Paj*, hos confulunt de futuris quando ad bellicam expeditionem proficifcuntur, vel aliorfum, qui ipfis prædicunt quicquid accidere debeat. Utuntur hi multis ceremoniis.

Potiguara natio, modum aliquem habet fafcinandi eos quibus male volunt, ut moriatur, faciendo magnam naffam, quam vocant *Iequie guacu*; atque hic modus fafcinandi dicitur ipfis *Anhamombicoab.*

ANNOTATIO. Hunc quoque locum in libro noftro ita jam conftituendum duximus.

Habent & fagas, quibus vix aliter quam Medici utuntur, iifque valetudinis recuperandæ defiderio valde funt obnoxii: interdum & inter ipfos reperiuntur homines nequam, qui magicarum quidem artium rudes, fed ludendi & ductandi miferorum animos gnari, infolitis quibufdam corporis jactationibus & gefticulationibus fui admirationem excitant, & falfis quibufdam miraculis fibi fidem conciliant: illi popularibus fuis & interdum integris provinciis perfuadent culturam agrorum penitus omittere, veniffe enim tempus, quo tellus omnia fponte fua ipfis fit productura, atque ipfæ feræ illis ultro pabulum allaturæ: His aut fimilibus næniis miferos hofce, natura fua plerumque defides, ita infatuant, ut neglecto terræ cultu, fenfim commeatu deftituantur, præque inedia deficiant, donec impoftor ille folus fuperfit, nifi ante à fuis dolum perfentientibus trucidetur. Cæterum magos vocant *Page:* at *Caraiba* eft illis poteftas miracula perpetrandi: quare Lufitanos, quia multa faciebant quæ ipforum captum fuperabant, *Caraibas* appellabant, atque ita etiam hodie vocant & Europæos omnes.

Non poffum præterire quin hîc addam, quibus præftigiis illi qui medicinam inter illos profitentur, hominibus ægris illudant. Narrat *Iacobus Rabbi*, cum Regulus *Drarugh* ægrotaret magnumque dolorem pateretur in lateribus & cruribus; neque à fuis medicis quicquam folatii acciperet, ad vicinum Regulum profectum, ut ipfius medicis uteretur; adhibiti tres, quorum primus, tabaco fumto totum Regis corpus eo petroravit, dein arreptis illius genibus illa ita fuxit quafi devoraturus effet, & boatu quodam inftar tauri edito, primum plurimum fputi è gutture in manum effudit, atque una femivivum animal inftar parvæ anguillæ, quod Regulum ita dolore cruciaffe afferebat. Alter medicus poftquam ventrem Reguli ad eundem modum fuxiffet, & inftar feræ rugiiffet, album lapidem è gutture evomuit, figura pene rofæ. Et repetita fuctione in lateribus, evomuit aliquid fimile radici. Ad eundem modum perpetuo agunt, & à credulo vulgo creduntur magni effe medici. *Sed pergit Marcgravius.*

Multi Brafiliani jam inftructi funt in religione Chriftiana: non tamen feduli funt in doctrina de Deo: nec magno ardore afficiuntur: Deum vocant *Tupa* & *Tupana*. Dant noftrates operam ut in capitibus religionis Chriftianæ inftituantur & quidam fatis magnos progreffus fecerunt: fed in moribus corrigendis maxima difficultas eft, ob agnata quædam vitia, quæ ægerrime domantur.

Tapuiyæ adhuc pejores funt reliquis omnibus, nihil de Deo fciunt, neque inftitui volunt. Diabolum maxime colunt ne ipfis damnum inferat. Habent & fuos fortilegos quibus utuntur & multum deferunt. *Hactenus Auctor nofter, qui haud dubio plura addidiffet, fi Deus ipfi longiorem vitam fuiffet largitus. Nos hic quædam de Tapuyis adjungemus è Relatione Iacobi Rabbi, quam Illuftr. Comes Io. Mauritius nobis fuppeditavit.*

CAP. XII.

De Tapuiyarum moribus, & confuetudinibus, è Relatione Iacobi Rabbi, *qui aliquot annos inter illos vixerat.*

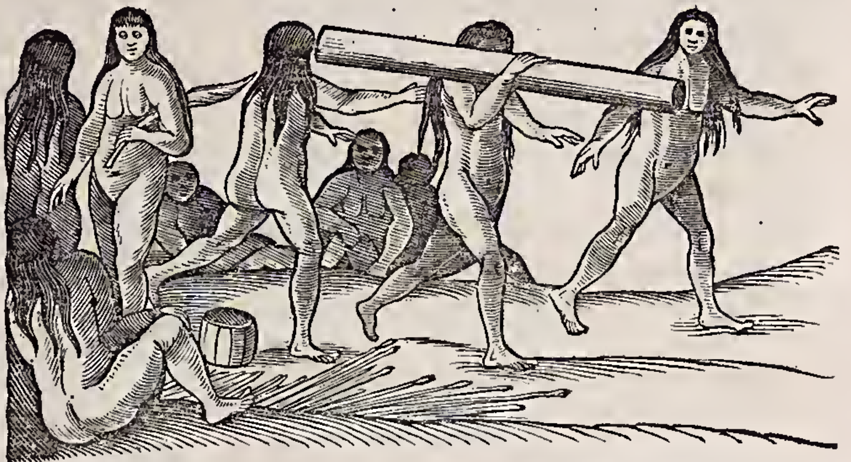
INcertis plerumque fedibus vagantur inftar Nomadum, inter certos tamen limites, inter quos caftra mutant fecundum Anni tempeftatum mutationem; itaque Regulus eorum, qui *Otshicayayna* dicuntur, à maximo flumine quod fines eorum permeat, ut fupra diximus, cujus gentile nomen eft *Iandui*, vefperi & mane per caftra proclamari curat pro arbitrio fuo, & con-
fultis

ſultis ante divinatoribus ſuis & hariolis, quo proximo mane promaturi ſint, & ubi conſeſſuri, atque quid interdiu acturi. Mane antequam iter aggrediantur, fluvium ingrediuntur, & ſe abluunt, & nitidiſſima arena corpora ſua fricant, & rurſus abluunt: atque inde egreſſi artus ſuos

ita extendunt & contorquent, ut articuli ipſis crepitent. Hinc ad focum accedunt, & calefacti, denticulis quorumdam piſcium ita ſe ſcabunt, ut ſanguinem multis locis eliciant, quod ad laſſitudinem in itinerando demendam plurimum putant prodeſſe. Scribit Rabbi ſeſe id ſæpe eſſe expertum utile eſſe.

Ad lapidis jactum à Reguli tabernaculo, duo trunci arborum humi jacent unius paſſus intervallo à ſe invicem diſſiti, populus autem univerſus in duas turmas diviſus ex adverſo conſiſtit; hinc unaquæque turma eligit unum è robuſtiſſimis, qui truncos illos ſuccollant & quam poſſunt celerrime portant, ſuccedunt dein alii aliis ex eadem turma; qui autem primi ad locum caſtris deſtinatum pervenerint, tardioribus inſultant, atque illos exſibilant. Operiuntur hîc juniores qui arma illorum & ſecures afferunt, hinc arbores certatim cædunt & pergulas conſtruunt, ſub quibus æſtum ſolis vitare poſſint, inter ipſos rivulos. Inter ea adveniunt & fœminæ cum reliquis impedimentis: & viri egrediuntur, pro locorum conditione aut ad piſces, aut ad feras capiendum; atque itidem mel ſilveſtre colligendum: vetulæ vero ad radices eruendas, è quibus farina confici poſſit, & panes coqui: domi autem aliæ aliis auxiliantur & parant manibus cibum & potum: qui deinceps tempus terunt haſtilibus certando, luctando, currendo; quibus certaminibus duæ fœminæ ad id ſelectæ præſident, & judicant de ſingulorum virtute & victoribus.

Ubi veſpera advenit, coëunt adoleſcentes in varias cohortes, & caſtra perambulantes cantillant ante tuguria, adoleſcentulæ autem quæ juvenibus delectantur, prodeunt, & cantillantes atque tripudiantes ſequuntur adoleſcentes, & à tergo conſiſtunt eorum quos amant, id enim ipſis amoris teſtimonium eſt. Cum porro juvenes jam ad nuptias aſpirant, venantur

feras

feras & colligunt mel silvestre, aliaque, atque ad Patres dilectarum conferunt: qui si plures filias nubiles habeant, advocant prophetas & sortilegos suos, medicosque, illi autem adeunt Regulum ad deliberandum. Regulus porro convocat per præconem Adolescentes procos in proximum extra castra, ubi plurimi, tam adolescentes quam puellæ, conveniunt, & conjunctim per sylvas vagantur, donec ad locum venationi destinatum pervenerint; atque hic consilio capto pauci illorum progrediuntur, ut ferarum latibula indagent, qui, ubi illa offenderint, ocyssime ad reliquos regrediuntur, & indicant quo loco ferarum sit copia: deinceps omnes cum armis & canibus feras indagine cingunt, atque ita propere in illas ruunt, ut nonnumquam ducenras feras simul capiant & mactent, atque postquam lateribus apertis intestina canibus objecerint, illas inferunt castris. Accurrunt dein fœminæ, & foco facto, viscera primum torrent viris in cibum: dein pilis ablatis, ferarum corpora concidunt in plures partes: postilla fovea intra terram facta, prunas illis indunt, atque eisdem carnes ita concisas superimponunt, aggestaque arena, rursus focum superstruunt, ita ut carnes percoquantur, haud secus quam in furno. Quidam & mella colligunt & potum conficiunt; atque ita commessando diem exigunt. Dein iterum accedunt ad Reguli tabernaculum ad deliberandum ubi proximo die venatio sit instituenda; quo constituto, discedunt in cohortes ad cantillandum, è cantionum enim modo augurantur an venatio bene processura sit necne. Venatione absoluta, rursus commessantur ad eundem modum, & ii qui domi manserunt, conferunt farinam è radicibus factam.

Diximus jam ante Barbaros hosce labia, auriculas & genas perforare: hic actus ab ipsis instituitur ad hunc modum. Adolescentes ad hoc parati educuntur ad locum in quem populus convenit ad cantillandum & saltandum. Sortilegi autem eorum atque dæmonum incantatores duplici ordine ex adverso consistunt, atque eorum unus arripit puerum aliquem, & manus illius atque pedes arcte constringit, & ita tenet, ut se movere non possit, accurrit alter qui puero inferius labium acuto ligno perforat uti & auriculas, matre pueri interea ejulante. Adolescentibus porro foramina terebrant in genis, atque hæc sunt veluti sponsalia; neque enim ante adolescentes hæc subeunt, quam ad nuptias aspirent: dein per triduum aut quatriduum commessantur: in isto autem nupriali convivio Regulus ipse suas cuique partes distribuit de cibis qui parati fuerunt.

Matres imprimis hoc curant ne filiæ ipsarum ante ad conjuges accedant, quam menses earum fluxerint, quod sortilegis suis & medicis indicant, atque illi Regulo, & ita demum sponsa ad sponsi sui cubiculum adducitur: celebratur porro cantilenis mater quod filiæ pudicitiam tam bene custodiverit.

Quod si matris sit filia aliqua matura viro, quæ tamen non petatur; tunc mater filiam suam sub oculis rubro colore pingit, ubi menses suos semel passa fuerit, & adducit illam ad Regulum, & exponit quid desideret, tum Regulus juvenculam ad se vocat, & in storca juxta se considere mandat, & fingens se medici partibus fungi, manus ad focum calefacit atque iis se demulcet; dein & se, & juvenculam Tobacci fumo afflat; denique pene juvenculæ pudenda ferit, si autem sanguinem eliciat, hunc delingit, atque hoc imprimis honorificum putant.

Fœminæ prægnantes factæ deinceps à virorum consortio abstinent. Ubi autem pepererunt, secedunt in silvam, & infanti umbilicum concha præcidunt, & una cum secundinis coctum devorant: puerpera autem atque infans mane & vesperi frigida abluitur: neq; fœmina quamdiu infantem suum lactat cum viro suo consuescit, nisi forte ille unicam tantum conjugem habeat.

Si fœmina cum altero consuescat, & viro id innotuerit, abigit illam à se: sin autem in ipso actu forte deprehenderit, utrumque occidere licet, si possit. Narrat Rabbi Regulum Ianduy aliquot suarum conjugum ita trucidasse, mæchis dilapsis.

Regulus Ianduy habet in medio tabernaculi sui ingentem cucurbitam, super stoream ita dispositam, ut ab altera storeæ parte cooperiatur, ad quam sine mandato Reguli nemini accedere fas est aut cucurbitam introspicere, sed cum Tabacum sumunt, licet fumum in illam exspirare: feras autem & mella quæ inferuntur juxta illam deponunt donec Regulus imperet illa auferre: singulari autem superstitione & timore percellit suos hac cucurbita. In illa sunt lapides quidam, quos illi appellant *Kehnturah*, & fructus quidam, ipsis *Titzsheynos*, quos majores faciunt quam aurum.

Habent quosdam medicos vel potius præstigiatores, qui miris artibus populo imponunt, & persuadent miseris, se ex eorum corporibus, animantia, lapides aliaque exsugere, quæ ipsis videntibus evomunt. Reguli quoque sibi medendi facultatem arrogant: itaque matres infantes suos ægros ad Regulum suum adducunt, qui illos fricat, & Tabaco consputat: si interea infans nihilominus moriatur, à matre & consanguineis commeditur.

Martio & Aprili mensibus maxima aquarum vis de montibus descendit, ita ut fluvius *Otschunogh* se inflet & ripas suas egrediatur atque in vicinum lacum *Bayatag* exundet, quo tempore tantam piscium multitudinem capiunt, quantam fœminæ in castra vix referre possunt: eodem

 & præ-

& præcipui illorum fructus maturantur. Ubi autem fluvius intra alveum suum coërcetur, ad consuetas sedes redeunt, & sementi dant operam: serunt autem imprimis grandius milium seu Maizium, phaseolos varios & cucurbitas lagenæformes, aliasque.

Antequam semina terræ committant, solum à sortilegis & prophetis illorum ab ortu ad occasum lustratur, & semina vaporantur fumo Tabaci, hoc ad fœcunditatem proficere autumant. Nec minus anxie & superstitiose divinatores suos consulunt de anni fertilitate, qui vario plumarum ornatu atque aliis monilibus insignes credulum vulgus miris præstigiis effatuant: quod interea cantillando tempus terit.

Ubi sementis eorum ad maturitatem pervenerit, & fruges collectæ fuerint, tantum seponunt quantum ad proximam sementem sufficere putant, reliquum abliguriunt.

Imprimis venerantur Pleiadum exortum, & stellas illas numinis loco colunt, canendo & choreas ducendo; præsertim in loco ad id destinato, quinque supra quadraginta horarum itinere ab *Otschunoch*, quo tendunt cum fructus silvarum & camporum maximam partem jam maturi sunt. Hîc autem Adolescentes omnes qui hastis lusuri sunt, post triduum cantando & saltando exactum, se parant ad certamen: & quidem primo suras vinciunt lento quodam vimine, è quo & calceos confectos induunt: deinde melle capita inungunt, & capillos postica parte subligant, & longiori avis penna erecta insigniunt: mox rubro pulvere capillitium ad occiput aspergunt, fronti autem albas applicant plumas; denique faciem variis pingunt coloribus, uti & reliquum corpus; dorso autem alligant fasciam è frondibus confectam instar caudæ, brachiisque alas volucris, quam vocant *Kosetug*, & cervici itidem circumdant pennas rubras. Ita ornati certant per triduum, & victores ovantes saltant.

Ubi quis illorum moritur (nisi forte à venenato aliquo animali exstinguatur) portatur cadaver extra castra, atque ibidem ab illorum medicis & sortilegis exenteratur & dividitur in partes: quæ deinceps à vetulis torrentur, & ab eisdem & consanguineis devorantur, cum planctu; summi enim amoris indicium judicant amicos intra viscera sua sepelire. Atque hæc quidem inter plebeios obtinent: Optimatum vero cadavera ab aliis optimatibus comeduntur: præter ossa quæ à proximis consanguineis servantur ad nuptialia convivia; & tunc in minutissimas particulas contunduntur & bellariorum loco devorantur: quandiu autem omnia ossa non ita consumta fuerint, proximi consanguinei sibi capillos capitis evellunt in signum luctus.

CAP. XIII.

Alia quædam de Tapuyis ab Elia Herckmanno *descripta.*

TApuiyæ degunt versus Occidentem à provinciis Brasiliæ, quæ aut à nostris Belgis, aut à Lusitanis habitantur, & ultra montes: dividuntur autem in diversas nationes, nam primum pone Parnambucensem provinciam incolunt Cariri, quorum Regulus est *Cerioukeiou*; secundo *Caririvasu*, paulo ultra tendentes, quorum regulus *Carapoto*; tertio *Cariri-jou*: quarto & nostris notissimi *Tarairyou*, quorum pars à *Ianduy*, pars à *Caracara* regitur, qui à *Rio Grande* versus Occidentem agunt; & variis sedibus vagi mense Novembri, Decembri & Januario propius ad mare accedunt, quia fructus *Cajons* tum maturi, quorum intra continent nulla est copia. Sunt robusto corpore, procero; crasso & amplo capite; coloris fusci; nigro capillitio, & aspero: quod super cervicem propendere sinunt, in fronte ad aures usque attondent: quidam & tondent se ad Europæorum modum.

De nuditate illorum, & quo pacto pudenda operiant, idem narrat cum Rabbi.

Sortilegi ipsorum & magi, quos magnifaciunt & de futuris consulunt; malignos spiritus evocare norunt, qui se illis sistunt ipsorum Tapuiyarum figura; interdum & admittunt illos intra se sub figura muscæ aut alterius minoris animantis, & fingunt illos per os suum loqui & futura revelare. Testantur multi nostrorum se id vidisse, cum natio hæc nostris subsidio in *Rio Grande*: illis autem denuo disparentibus, omnes fœminæ vociferabant & ejulabant; nam apud hos Barbaros veneratio omnis constat ex vociferatione & ejulatu fœminarum.

Regulum suum impense colunt quando in expeditione bellica ipsos præcedit, ipsique sunt obedientissimi, domi autem tantum parce venerantur.

Porro cum omnes nudi incedant, Regulus & primates à vulgo dignoscuntur partim capillitio, partim unguibus: Regulo enim capilli in coronam sunt tonsi; & ungues pollicum longissimi: consanguinei autem illius & alii bellici ministri ungues habent longos in omnibus digitis, præterquam in pollicibus: decorum enim apud illos ungues habere quam longissimos.

Pueris anno septimo, aut octavo, auriculas perforant, uti & inferius labium supra mentum, ajunt se hac ceremonia illos demum in hominum numerum asciscere.

Fœmi-

Fœminæ ſi mortuum fœtum pariant, ſtatim illum devorant, ajunt quippe haud melius cuſtodiri poſſe, quam intra viſcera ipſarum, è quibus prodierunt.

Infantes illorum (quod mirum, ſi modo verum) nona aut decima ſeptimana ambulare incipiunt, atque adeo aquas ingredi ad natandum, quare nulli inter illos reperiuntur ſive mares, ſive fœminæ, qui non optime natandi artem calleant.

Perveniunt ad ſummam ſenectam, ita ut inter illos reperire ſit, qui centum & quinquaginta aut ſexaginta, quidam etiam qui ducentos annos attingant, ita ut illos in *Hamaccis* geſtari opus ſit, ſuntque illis imprimis ejuſmodi ſenes venerabiles.

In regionibus illorum, ut ipſi narrant, plurimi reperiuntur ſerpentes, & inter eos quidam qui viginti quatuor pedes ſunt longi, atque ita venenati, ut ſi in aliquod corporis membrum dentes infixerint, intra quatuor aut quinque horas læſi exſtinguantur. Ajunt & piſcium genus in fluviis & lacubus eorum frequens eſſe, *Carfa*, quod natantibus aut fluvios tranſeuntibus carnis fruſta è membris abripiat.

Ingenio ita ſunt pravo, ut licet amici venerint, rariſſime ſine ullo maleficio diſcedant.

APPENDIX
DE CHILENSIBVS.

CAP. I.

De Chilenſium indigenarum Statura, & habitu corporis, atque Veſtitu.

LICET Chilenſes longe diſſiti ſint à Braſilienſibus, quia tamen à noſtris nuper fuerunt luſtrati, non prorſus alienum putavi quædam de illis hîc ſubjungere, è variis Commentariis noſtrorum, quos Illuſtr. Comes Joan. Mauritius ſubminiſtravit.

Indigenæ Chilenſes in communi ſatis robuſto & compacto ſunt corpore: coloris inter album & fuſcum: nigris & craſſis capillis: qui autem illorum Hiſpanis ſerviunt, geſtant illos prolixos & intenſos, verum qui adhuc ſui ſunt juris & cum Hiſpanis belligerant, qui vulgo *Vcais* appellantur, attondunt illos, ne, ut ferunt, ab hoſtibus ſuis iis apprehendantur, ita ut hoc ſigno à ſubjectis Chilenſibus dignoſcantur.

Capite ut plurimum ſunt grandiuſculo & facie lata, imberbes, quia illam evellunt duabus mytulorum conchis arcte connexis, & una parte firmiter ligatis, quas ſecum & quidem ad collum appenſas geſtant: etenim non tantum è mento & genis, ſed & pudendis partibus omnes capillos evellunt, tam mares quam fœminæ, & primum cineribus calidis illos fricant, ut ita facilius radicitus evellant.

Nudo incedunt capite, & ſolummodo redimiculo capillos capitis ſubligant, quod vinculum ſuo idiomate vocant *Tariwelonco*: primoreſque illud paulo operoſius & pretioſius geſtant, utpote lamellis quibuſdam argenteis & Turcoidis gemmæ fragmentis, & aliis quibuſdam quiſquiliis, quas illi tamen magnifaciunt, intertextum. Quidam etiam ornamenti loco geſtant exuvias volucrum & pelliculas muſtelarum & ſimilium animalium, diviſas ita ut caput frontem, cauda cervicem tegat: atque nominant *Maniewelonco*; pauciſſimi denique pileos geſtant, quos ipſi faciunt groſſo modo.

Fœminæ itidem capite nudo & comis ſolutis incedunt: certis tantum temporibus ſubligant, videlicet quando menſibus laborant, atque hoc indicium facit. Fœminæ tamen Chilenſes, quæ prope *Caſtro* degunt, comas colligant & cincinnos geſtant pene ad noſtrarum hodiernum modum: In Coquimbo denique & Loquimbo Peruanarum mulierum cultum imitantur, utpote iis viciniores, aliis provinciis Chili hoc inſolitum.

Amiciunt ſe panno, quem texunt ipſæ è lana ſuarum ovium: paucæ enim reperiuntur fœminæ quæ texere neſciant, atque adeo machinas ipſas diſponere; maximi autem eorum quos texunt pannos, vix ſuperant quatuor aut quinq; ulnas noſtrates: Mares autem ſumunt hujuſce panni quadratam portionem, circiter duas & ſemis (paulo plus aut minus) ulnas longam, & circiter ulnam aut ſeſquiulnam latam; in cujus medio rimam faciunt, oblongam, qua caput exſerunt: ſub hac veſte veluti tunica, pro frigoris modo, bis terve revoluta, nudum corpus tegunt, ſine thorace aut induſio, bracca ab umbelico ad genua uſque propendente contenti, more pene Europæo. Pannus hic ut plurimum diverſorum eſt colorum, albi, rubri, cœrulei & lutei, & ad oras ſtriati, inſtar lodicis Hiſpanicæ. Cæterum nudipedes incedunt, præterquam quod quidam feſtivis diebus caligas induant ſatis affabre factas, & quadratis albis nigriſque teſſulatas: Calceorum autem uſum penitus ignorant.

Fœminæ quoque quæ circa Chiluen degunt & fere Peruanarum mores æmulantur, similem pene amictum ferunt à postica parte ad talos demissum, in lateribus consutum, ad pectus apertum, super humeros magnis aciculis, quæ capitella habent lata, ambitu fere dupli stuferi, utramque fimbriam connectunt: sunt aut aciculæ istæ sive fibulæ ex ære aut stanno pro illarum opulentia. Hanc togam redimiculo subligant, cæterum & ipsæ nudis pedibus ambulant. Cæteræ Chilenses fœminæ amictum haud ita compositum ferunt, solummodo gestant quadratum pannum sub uberibus circumjectum & dependentem ad suras usque. Superior vestis est alius pannus paulo laxior sub humeris, super eosdem angulis suis in nodos coactus: hic earum communis amictus, sin vero maritis suis placeant, & paulo exquisitius ornentur, orbiculos circum collum gestant vitreos, & æneos annulos in auriculis, neque aliud quid. Amictum & habitum utriusque sexus videre est in Iconibus quas hîc subjicimus.

Omnes autem Chilenses munditiarum amantissimi sunt; quare singulis diebus mane sese abluunt, etiam gelu sæviente, tam mares quam fœminæ.

CAP. II.

De Chilensium ædibus, suppellectile, Agricultura, victu, & connubiis.

IPsorum domicilia sunt tuguria seu casæ humiles; quarum tam latera sive parietes, quam tecta è stramine, juncis aut arundinibus sunt contexta: atque hæ hîc illic sunt dispersæ, neque

neque enim aut oppida aut pagos inhabitant, ſed per vicinitates, atque adeo familias & conſanguinitates in unum locum aggregantur: & Hiſpanico nomine appellantur *Partialidados*, quatenus ad unum primorem, ſeu, ut ipſi vocant, Caracam referuntur, à quo & iſta communitas regitur.

Suppellex quoque illorum tenuis & pauca: nimirum duæ aut tres amphoræ, quibus potum ſuum indunt, quem vocant *Chicam:* item cyathus corneus quo illum hauriunt: duo aut tres lignei lintres: Lapis ſuper quem far ſuum frangunt; unum atque alterum ligneum ſedile. Opulentiores tamen habent vellera aliquot ovium, quæ humi ſpargant quando à potentioribus inviſuntur.

Vivunt ſine ulla ſollicitudine, neque ſerunt neque plantant, quam quantum in annum proximum opus habent: ſiquidem opes illorum conſiſtunt in pecudibus, quarum tamen haud magnam habent copiam.

Sementem faciunt hoc modo: Octobri ingrediente, familiæ unius vicinitatis, decem, viginti aut plures paucioreſque conveniunt, & conjunctis laboribus, mares uno atque altero die fodiunt terram, aut etiam arant, ſeminaque injiciunt: atque hac opera defuncti, fœminis relinquunt reliquam culturam, neque ipſi amplius manus admovent. Communiter à mane ad veſperam comedunt & potant, cum ſunt domi; ſi vero foras proficiſcantur, nimirum ad conventum aliquem aut expeditionem bellicam, bis tantum ſingulis diebus cibum capiunt, quod & à paucis qui frugaliores ſunt, etiam domi ſervatur. Raro aquam ſolam bibunt, ſed miſcent illam communiter cum farina hordacea, tritici aut certæ ſpeciei farris, unam vocant *Tecam* (deſcripſimus illam lib. XII. Deſcr. Ind. Occident. cap. 2.) atque ita ſimul ſorbent: verum feſtivis diebus, & voluptatis cauſa, bibunt certum potum quem nominant *Chicam*, qui colorem & ſaporem habet lactis acidiuſculi: fit autem è maizio molito & in maſſam coacto inſtar panis, hæc maſſa à vetulis maſticatur (uti apud Braſilienſes) ita ut mollis & diluta evadat inſtar pultis aut ſeri lactis, admiſcent deinde aliquantum aquæ & fermentari ſinunt, donec per ſe conſidat: hoc potu inebriant ſeſe, faciunt quoque ſiceram è variis pomis, cui tantum aquæ admiſcent, ut fere tenuem cereviſiam referat. Verum optimum potum conficiunt è certo fructu, quem Hiſpani appellant *Frutillo*; credo eſſe fructum arboris *Molle*, aut *Myrtillam*, quam vocant *Vani* (vide lib. noſtrum ſupra citatum:) qui inſtar vini eſt rubicundus & fortis, accedens nonnihil ad vinum Inſulæ Maderæ: è quo & optimum fit acetum.

Tot uxores accipiunt, quot poſſunt alere, opulentiores enim plures habent: ſiquidem illas emunt à parentibus, unde proverbio inter illos fertur, eos ditiores evadere qui plurimas habent filias: in uxoribus autem eligendis non tam rationem habent formæ aut generis, quam roboris & induſtriæ in familia alenda: licet neque formam aut nobilitatem puellarum aſpernantur.

Ducturus autem uxorem, puellam haud alloquitur, ſed tantum ſuos conſanguineos, opem illorum implorans; nam filiusfamilias non habet proprias opes quibus illam redimat, ſed ab amicis adjuvatur, quorum alius ovem, alius porcum, tertius vaccam & ita porro largiuntur: ubi jam parata habet, quæ ſufficere autumat, adit patrem puellæ, & aperit ſuum deſiderium: ſi autem ſit *Vlmen* aut alicujus dignitatis, neceſſe etiam eſt ut paratum habeat monile aliquod è Turcoidibus aut argenteis lamellis (majoris enim faciunt argentum quam aurum) quod patris puellæ capiti aut collo circumdet, & tum de reliquo pretio conveniat, quod pro diverſa contrahentium conditione variat, & interdum decem, interdum viginti, vigintiquinque, quinquaginta, imo & centum penſionibus æſtimatur, penſiones autem ſingulæ ſunt ovis aut equus aut vacca aut porcus, aut etiam quatuor amphoræ *Cichæ*, toga denique & gallina, atque ita porro. Ubi ita de pretio inter patrem puellæ & procum convenit, emtor præſtat pretium & pater venditam puellam adducit domum ſponſi: ſympoſium nuptiale inſtruitur quoad cibum à ſponſo, quoad potum à ſocero, qui pretii dimidiam partem inter ſuos conſanguineos diſtribuit, ut illi ſuccurrant in *Chica* conquirenda. Aliquot diebus poſt hanc conjunctionem conſanguinei venundatam inviſunt, & convivio excipiuntur à marito, & canunt in honorem *Maruapeante:* præſertim ſi animadvertant illam à conjuge diligi.

Fit & interdum, ut ſi animadvertant illam durius haberi quam par eſt, conjugem per vim à marito abducunt, nulla pretii ſoluti compenſatione facta, atque alteri elocent. Licet mariti more ipſis communi jus vitæ & necis in uxores uſurpent, uti in mancipia, è quo facile animadvertere quam firma ſint vincula conjugii è parte mariti, neque enim ipſi illam dimittere licet quandiu ipſi vivit; non alteri vendere; tantum ejicere, ſi perperam ſe gerat: quanquam nonnumquam fiat ut ſine juſta cauſa egerat, ſed tunc ipſi metuenda eſt conſanguineorum ſimultas & vindicta, ſi conjux paulo potentiores habeat. Nihilo ſecius hic multæ conjuges per vim à maritis ſuis abducuntur, & quidem impune.

Viri paulo opulentiores ſingulis uxoribus conſtruunt caſam peculiarem: ubi autem cum

 aliqua

aliqua illarum consuescere est animus, mittit ad illam ut ipsum expectet: quod & interdum clanculum fit ob cæterarum invidiam: nihilominus utitur jure suo, & cum dilectissima convenit, cæteras pene mancipiorum loco habet, quæ & metere & cætera domestica munia obire coguntur, siquidem mares, ut ante dictum, solummodo sementem faciant.

Ubi autem conjugum aliqua peperit, festum agitur, & ovis illius terræ, quæ *Chiluvaque* ipsis dicitur, mactatur, & puerperæ datur comedenda caro, ut robur denuo acquirat; licet fœminæ hîc statim post partum aqua frigida se abluant, & redeant ad domestica munia. Quinimo affirmant Hispani suas quoque conjuges ab aëre ad eundem modum indurari & robustiores fieri ad facillime enitendum.

Chilenses omnes sunt valde Zelotypi, itaque si quis peregrinus ipsos invisat, & fœmina illos modo intueatur, vapulandum ipsi est: sin autem deprehendant illas cum aliis mæchari, sine ullo judicio publico trucidant: neque tamen propterea castius vivunt, & non raro viri multa coguntur dissimulare.

Viduis autem fœminis secundo matrimonio se tradere haud quidem illicitum est, honestius tamen existimatur, si liberos habentes innuptæ maneant, & aut ad parentes aut consanguineos suos redeant. Sin autem nullos habeant liberos, veluti in peculio mariti censentur, & cum cæteris bonis ad hæredes transeunt.

CAP. III.

De Chilensium sensu de Religione, & cultu numinis.

CHilenses neque Deum norunt, neque illius cultum, nullum observant dierum discrimen, ne mortuorum quidem resurrectionem credunt, sed post obitum nihil hominis putant superesse: nihilominus noverunt Diabolum, & quidem ut adversarium boni; & quemadmodum vitam hanc summum bonum judicant eorum omnium quibus fruuntur, ita vulgo ajunt, ubi quis inter eos defunctus fuerit, illum à Diabolo abreptum esse: quod ipsi suo idiomate dicunt *Alverey*.

Cæterum aliquo defuncto, is plangitur à consanguineis & amicis; servant autem cadavera dudum insepulta, interdum duos, tres, aut plures menses, reponunt ea super herbas bene olentes, atque iisdem cooperiunt, ne fætor offendat; ubi autem sepulturæ tradere volunt, triduo ante amicos convocant, & convivantur, ove illius terræ mactata, cujus & partem aliquam cum amphora Chicæ capiti illius apponunt; atque ita tandem cadaver intra terram deponunt prope casam illius quam inhabitavit.

Veruntamen his non obstantibus videntur aliquantulam habere noticiam supremæ essentiæ & alicujus divinitatis, à qua omnia terrena & humanæ quoque actiones gubernentur & dirigantur, cujus tamen essentiam non intelligunt: quidam enim illorum credunt aërium spiritum, quem appellant *Pillan*, & in symposiis suis potissimum venerantur & celebrant, cuique cantiones attribuunt, peregrino gestu & ejulatibus: maxime autem illum colunt, cum tonat, sumuntque sagittam aut etiam securim lapideam instar cunei, & infigunt terræ, & circumstantes vociferantur & canunt, petentes ut *Pillan* hostes ipsorum perdat: nam dictio *Pillan* etiam tonitru ipsis significat, & tonitru pro numine agnoscunt: nam cum hilariores sunt & commessantur, & tonitru interea accidat, omnia omittunt & concurrunt ad arma, credunt enim tonitru monere ipsos, hostes suos Hispanos adesse, & affirmant se idipsum perpetuo esse expertos.

Porro omnes fortes & præstantes viros, itemque primores consilio, & manu promtos, insigniunt nomine *Pillan*, ipsis divinas virtutes attribuentes.

Cum Tobaci fumum hauriunt, quod & ipsis familiare, miris quibusdam cæremoniis illum in aërem exhalant, dicentes, accipe hæc *Pillan*, cum aliis quibusdam sermonibus, quos neutiquam nostri intelligere potuerunt, sed videntur hoc pacto numini litare.

Quando aliquam victoriam ab hostibus reportarunt, tunc festum celebrant, non sine compotationibus, & (quemadmodum jam diximus de tonitru) securim illam lapideam infigunt terræ, & circumstant cum armis suis, & cantillant epinicia, quæ nominant *Pawary*, in honorem *Pillan*. Eodem modo agunt cum aliquem ex hostibus captum, occidere destinarunt; feriunt autem illum inter symposia (nam & illum convivari & canere permittunt) securi aut clava in capite, ita ut concidat, & cor eximunt è pectore, & dentes cruento infigunt, cum cantu & vociferatione ad *Pillan*, ut ante.

Puniunt quoque homicidas & famosos latrones atque fures, proditores & similes morte; eisdem cæremoniis, quibus hostes captivos. Verum hæc fiunt inter ipsos cum acceptione personarum, nam qui potentes habent amicos, aut plurimum *Chicæ* largiri possunt, facile

hasce

hasce pœnas evadunt: præterquam si quis veneficii aut incantationis reus sit convictus, tales enim sine ulla venia aut dissimulatione vivos comburunt, & in cineres redigunt, simul cum omnibus quæ possident, neque enim cuiquam fas quicquam illius retinere, metuunt enim ne quid fascini in illis lateat.

Nullos habent sacrificulos aut alios ministros qui *Pillan* sacrificent: neque sortilegos: tantummodo eos qui comœdiam cum *Pillan* probe norunt agere, & cæremoniis illis defungi, & *Pawary* bene præcinere, maximi faciunt.

Colunt præterea alium spiritum seu falsum numen, quod appellant *Maruapoante*, quod ipsis indicat quando potissimum uxor ducenda sit aut cognoscenda: credunt enim illas certo imprægnari cum *Maruapoante* ipsis præceperit cum ipsis consuescere: si autem illos interroges quomodo cum hoc dæmone colloquantur, aut quo pacto ab illo moneantur, respondent id fieri per inspirationem aut in somniis, ubi ante ipsi cecinerunt & genio indulserunt. Atque in hisce duobus nominibus tota ipsorum superstitio consistit.

CAP. IV.

De Chilensium regimine Politico, & armis.

Regimen illorum est penes optimates, quos vocant *Vlmen*, aut quando tantum unus est *Pulmen*. Et qui alibi vulgo *Casiqui* audiunt, ab ipsis indigitantur *Curacæ*; nam Casique nomen ab Hispanis ex Insulis Americæ translatum.

Ejusmodi Ulmeni sive Curacæ sunt inter illos plurimi, qui viginti quinque, interdum quinquaginta, imo & centum aut plurimis familiis præsunt: quorum tamen regimen præcipue consistit in bello administrando, aut in generalibus conventibus, cum de rebus magni momenti deliberandum est, ipsi enim convocant ejusmodi conventus: non possunt autem ab illis tributum aliquod exigere, aut alia onera imponere, præterquam cum summa necessitas exigit, sed tantum imperare ut adversus hostes egrediantur: quo casu ipsi præire coguntur, reliqui autem se adjungere generali, quem vocant *Apocuraca*, aut gubernatori illius communitatis, quem dicunt *Nentoque*, illique in omnibus obedire.

His autem generalibus seu rectoribus non licet de rebus publicis privatim cum quoquam deliberare, sed necesse est ut consilium habeatur palam & sub dio, omni populo præsente, ut omnem suspicionem amoveant.

Hæc dignitas Curacæ aut munus inferioris rectoris succedit à parentibus ad liberos: sin autem defungentes nullos reliquant, ad proximos consanguineos aut affines.

Nisi forte hæredes parum idonei sint, tunc enim dignitas illa aut munus interdum arripitur ab astutioribus. Reliqui eminentiores personæ eliguntur à Curacis aut Pulmenis; nimirum generales aut gubernatores: nunc autem nullum habent generalem, sed singularum communitatum rectores pro talibus se gerunt.

Electio autem *Nentogues* seu rectoris alicujus communitatis fit ad hunc modum: Loco vacante, is qui illam dignitatem ambire satagit, primo examinat facultates seu opes suas: necesse enim est primores demereri & solemni symposio excipere: rebus autem rite paratis, convocat Curacas omnes & Pulmenos communitatis, ad locum publicum illi actui destinatum, qui ubi frequentes cum armis suis convenerint, orationem ad illos habet, prædicans & genus suum, opes, amicos, atque fortia facinora, aliaque, quæ ad rem judicat facere, & petit se in defuncti locum surrogari: dein unus aliquis Curacarum aut Pulmenum orditur orationem, (candidatus autem statim illius collo circumdat collare compositum è Turcoidibus, aut certis conchis albis politis, quas instar auri æstimant) & commendat candidatum, atque permovet reliquos ad ipsum eligendum, & sine ulla conditione aut stipulatione prævia obediendum: Electus autem vicissim promittit se omnia fideliter pro communi salute acturum, & munus suum diligenter obiturum. Dehinc orator ille collare à candidato acceptum inter reliquos dispartit primores: denique totus hic actus absolvitur prolixa & splendida commessatione.

Eodem quoque modo eligunt *Apo Curacam*, id est, supremum Rectorem: quem tamen *Vcaes* jam à longo tempore non habuerunt.

Arma ipsis sunt hastæ sive lanceæ, fragmento veteris cujusdam gladii ad spithamæ longitudinem asperatæ, plus minusvé: hæ autem hastæ ut plurimum longitudinem habent duarum nostratium communium. Utuntur & Clavis, ferro asperatis: visuntur quoque inter eos frequentes gladii hispanici, quos nudos gestant, quia vaginæ jam olim putruerunt. More tamen & consuetudine majorum suorum usurpant quoque arcus & sagittas, lapillis quibusdam asperatas, & veneno imbutas admodum lethali, verum hoc non est commune omnibus, sed iis potissi-

potissimum qui *Pulches* appellantur, qui origine Chilenses creduntur, licet ad Orientem habitent trans altissimorum illorum montium juga, quæ ab Hispanis *la Cordilbra* appellantur; de quibus in Descriptione Indiæ Occidentalis diximus cum de Peruvia ageremus.

Fabricant & galeas & thoraces è crudis tergoribus vaccarum, valde crassos & robustos, ita ut gladiis penetrari neutiquam possint.

Equites sunt optimi, & illis hastis satis dextre etiam in equis uti possunt: non ita boni sunt pedites, siquidem fere usum musquettorum ignorant, & illa valde metuunt. In bello plerumque ex insidiis grassantur, in quibus admodum sunt industrii. Crudelissimi sunt in victos, omnesque trucidant, & corda eximunt, & palpitantia adhuc dentibus laniant, ut ante diximus de captivis quos mactant.

Fœdera ineunt & stabiliunt in hunc modum: qui alium primatem aut rectorem communitatis ad fœdus & armorum societatem invitat, mittit per aliquem suorum (aut etiam portat ipse) sagittam, quam invitatus, si consentiat, manu dextra tangens vice jurisjurandi se obligat, atque hoc præcipuum inter ipsos est fidei vinculum.

Ad eumdem modum, cum neque legere neque scribere sciant, siquid alteri nunciare velint quod bellum aut aliud Reipublicæ negotium tangat, per fidum aliquem suum ministrum, mittunt sagittam cui fascia alligata est, societatis armorum index, quam ille, ad quem mittitur, dextra manu accipit, & si vicissim aliquid nunciare velit, addit & alteram fasciam, atque ita sagittam eandem remittit. Si autem opus sit alios quoque moneri, retinet prior sagittam cum fascia, & ad alios suos confœderatos per suos circumferri curat: ad eundem modum.

CAP. V.

De Chilensium Lingua, & Vocabularium dictionum Chilensium.

HVeno, Cœlum.
Quereb, Aër & Ventus.
Tomo, Nubes.
Ante, Sol.
Tien, Luna.
VVangelen, Stellæ.
Pillan, Tonitru.
Gualio, Fulmen.
Maoni, Pluvia.
Piren, Nix.
Verqumao, Ros.
Pilingei, Glacies.
Quetal, Ignis.
Rô, Aqua.
Tue, Terra.
Mappo, Regio.
Paun, Nox.
Tabuya, vespera.
Eppeun, mane.
Pangiante, meridies.
Vtle, cras.
Eppoé, perendie.
Vyà, heri.
Bachiante, hodie.
Mintay, nunc.
VVeitwa, tunc.
Cura, lapis.
Pese, argilla.
Maviel, lignum.
Millia, aurum.
Lien, argentum.
Titi, plumbum.
Pavilleve, ferrum.
Quital cura, silex, pyrites.
Chadi, sal.
Ahquem, arbor.
Cachu, herba.
Nebo, nuces.
Pino, stramen.
Cairon, fœnum.
VVul, radix.
Tapel, folium.
Quiltui, nucleus.
Zunem, avis.
Lyppe, penna.
Mepoi inem, ala.
Dani inem, nidus.
Alchahawal, Gallinaceus.
Alchawal, Gallina.
Pylken, Anas.
Manco, Aquila.
Quichiquichio, Accipiter.
Choroi, Psittacus.
Tuco, Ulula.
Aullyn, Apis.
Pulli, Musca.
VVento, Vir.
Domo, Fœmina.
Quidmiger, adolescens.
Techa, juvencula.
Penien, puer.
Domo penien, puella.
Chou, Pater.
Nenque, Mater.
Cheche, Avus.
Domo cheche, Avia.
VVenco, Patruus.
Nama, Matertera.
Pelchuchau, Vitricus.
Caulla, Noverca.
Towonghen, caput.
Mollbuen, *Molvin*, sanguis.
Pelli, anima.
Calel, corpus.
Ven, caro, nervus.
Ven molvin, vena.
Lonco, caput.
Tolqui cutis, membrana.
Tol, frons.
Longlen, cranium.
Lolo, cerebrum.
Angen, facies.
Taun, genæ.
Ne, oculi.
Tacume, palpebræ.
Depen, supercilia.
In, nasus.
Poloiw, nares.
Pilum, aures.
Oun, os oris.
Adem, sudor.
Quewen, lingua.
Mellbue, labia.
Villin, vesica.
Mee, stercus.
Boru dentes.
Ilga, molaris.
Bidabida, palatum.
Coun, sputum.

Bul-

Bulmerre, guttur.
Quette, mentum.
Paiun, barba.
Pylco, collum.
Pel, cervix.
Aero, pectus.
Moiu, mamma.
Puique, cor.
Vercum, pulmo.
Pue, venter.
Que, ventriculus.
Curique, hepar.
Vecaque, lien.
Quelche, inteſtina.
Lipan, humerus.
Puilpa, brachium.
Cue, manus.
Mancue, dextera.
VVellcue, ſiniſtra.
Puleycue, palma.
Changelcue, digiti.
Butachangel, pollex.
VVili, ungues.
VVeddo, umbilicus.
Cadi, coſtæ.
Auri, dorſum.
Anca, lumbi.
Quichio, nates.
Penem, renes.
Collu, teſtes.
Metu, pudendum muliebre.
Chan, fæmora.
Lucu, genua.
Toy, crura.
Hemum, ſuræ.
Namon, pes.
Changel namon, digiti pedum.
Botum, filius.
Neaque.
Penu, frater.
Lamoen, ſoror.
Quempo, affinis.
VVamapenco, cognatus.
Cuneira, orphanus.
Buytha, ſenex.
Cude, anus.
Penienboc, obſtetrix.
Nichetaniweni, famulus.
Voerquin, nuntius.
Langyan cheboe, homicida.
Chuquiboê, fur.
VVocubu, Fera.
Pangi, Leo.
Naguel, Tiger.
Cuchy, Sus.
Michon, Felis.
Bewe, Mus.
VVaſen, Glis.
Tuwedewe, Talpa.
Tewa, Canis.
Pulpeo, Vulpes.
Cervinam, Cervus.
Puedo, Caprea.
Vilo, Serpens.
Piro, Lumbricus.
Bylcum, Lacertus.
Ponono, Bufo.
Challua, Piſcis.
Vilochalua, Anguilla.
Quinpilon, Oſtrea.
Apo curaca, Princeps.
Curaca, Dynaſta.
Apô, Generalis.
Nentoque, Gubernator.
Vlmen, Primates.
Pulmen, Nobiles.
Machi, Medicus.
Cona, Miles.
Retare caman, Faber ferrarius.
Quito woe, Textor.
Illuiboe, mendicus.
Alvee, Diabolus.
Challo acaman, Piſcator.
Nilla caboe, Mercator.
Pettun, color.
Queli, ruber color.
Calbu, cœruleus.
Carel, viridis.
Choot, luteus.
Curi, niger.
Lye, albus.
Temunei, pulcher.
VVoranei, deformis.
Newonei, fortis.
Leptungei, celer.
Chouwô, piger.
Aulonconey, ſapiens.
Quennei, arrogans.
Culenei, dives.
Cunewal, inops.
Toucou, fatuus.
Molgei, nudus.
Ilungei, veſtitus.
Queten, humidus.
Anguen, ſiccus.
Prequin, avarus.
Prequiboe, liberalis.
Buta, magnus.
Pichi, parvus.
Montimey, pinguis.
Tau, *Tou*, macer.
Touma, cæcus.
Topilgen, luſcus.
Pilo, ſurdus.
Topil, claudus.
Puca, domus.
Vllin, janua.
Chaquana, ſcala.
Pylca, murus.
VVana ruca, tectum.
Lolcura, penuarium.
Lonquen, mare.
Leve, fluvius.
VVietum, fumus.
Tubquen, cineres.
Cujun, carbo.
Alel, flamma.
Ilon, caro.
Ouicha ilon, ovilla caro.
VVara ilon, vaccina.
Cuchi ilon, porcina.
Cancan, aſſa.
Avaun, ebullita.
Curam, ovum.
Yly, lac.
Iwyn, butyrum.
Methen, farina.
Chiquelen, furfures.
Tipanto, annus.
Tien, Menſis & Luna.
Tominco, ſeptimana.
VVantarules, maturè.
Taptou, ſero.
Biliante, ſemper.
Inche, ego.
Eimi, tu.
Tubei, ille.
Inchen, nos.
Teinengen ennen, vos.
Liengen, illi.
Emma, ita.
Muh, non.
VVoecon, foras.
Compay, intus.
Pulon, infra.
VVono, ſupra.
Innengen, ante.
Buri, retro.
Alengei, nimium.
Munala, parum.

VERBA ALIQUOT.

N*Ecul*, currere.
Amon, ire.
Vtalenge, ſtare.
VVi, *VVyn*, eſſe.
Cuchulein, jacere.
Tecanen, ſaltare.
Padenatum, cadere.
Vtaleuen, ſurgere.
Aninge, ſedere.
Dungune, loqui.
Temelenge, tacere.
Puronge, canere.
Pylconge, clamare.
Quipay, venire.
Ien, edere.
Butun, bibere.
VVillan, mingere.
Mepai, caccare.

Cudepain, ludere.
Queguatum, pugnare.
Langawyn, occidere.
Mecowyn, ferre.
Chuquin, furari.
Guallulveno, restituere.
Lay, mori.
Rengalgey, sepelire.
Quedaucapay, laborare.
Nilla vyn, emere.
Nilla Teuvyn, vendere.
Nilla cayu, permutare.
Illuwyn, dare.
Vmatum, dormire,
Limen, evigilare.
Tangnone, frangere.
Bemeine, reficere.
Playn, reperire.
Vanguenbyn, perdere.
Tuegnei, lætari.

NVMERORVM NOMINA.

Quyn, unus.
Eppo, duo.
Quila, tres.
Meli, quatuor.
Quechu, quinque.
Cayn, sex.
Relgi, septem.
Pura, octo.
Ailla, novem.
Mari palaco, centum.
VVarama, mille.

Ut autem specimen aliquod habeant Lectores hujus linguæ, subjungendum putavi colloquium familiare, quod à nostratibus accepi.

Iuei pingeimi? quomodo vocaris? *Iuan pingen?* Ioannes vocor. *Cheo ruaimi?* quo vadis? *Moppo murran*, in regionem. *Cheo tui mi?* unde venis? *Nirocomotoun*, ex ædibus meis.

Chumel quipa tuai mi? quando venies? *Chumel putuai mi?* quando ibis? *Ale pungei tamruca?* est ne domus tua procul hinc? *Pichirungei:* prope est. *Ale pungei*, procul abest.

Inchi quiparui mi camappumu: volo proficisci in aliam regionem.

Chemnibla quiparui mi camappumci? quare vis proficisci in aliam regionem? *Merelaya tiva mappumu*, inedia ciborum est in hac terra. *Alcibelaj tvvachi tipanto benibla ale genepayn:* Annus hic fuit sterilis propterea inediam patimur. *Cheo mappungen tamichou?* in qua terra est tuus pater? *Alueici*, diabolus illum abstulit.

Aieimi ruani in chio? vis mecum ire? *Ailan*, nolo; *Aien*, volo. *Chuben quecken neieimi tamia?* habes ne aliquid quod comedamus? *cancan achawal neen*, habeo assas gallinas: *mu wy?* quot? *munal ei enchin tavia*; quæ nobis sufficiant. *Chuben putuayn?* quid bibemus? *Aile mangunmeimi*, ago tibi gratias. *Chuben domo trwa?* quæ est ista fœmina? *inchi tan curi*, est mea uxor: *ni nave*, mea filia: *ni domo*, mea concubina. *Ale temiragei vei domo*, est pulchra fœmina. *Quipangnei*, veni huc; *amotunge*, discede. *Vmatuayn?* ibimus cubitum? *utaiuca*, surgamus. *VVira cuchaj Compay tan mapumu*, Hispani irruptionem fecerunt in hanc terram. *Quipa waicha laimi?* vis ne una pugnare? *VVaiquinagelan*, non habeo arma: *Ina en pea in waiqui*, sequere me inveniemus arma: *ali teun inchi*, consentio.

CAP. VI.

Observationes ex Historica Relatione P. Alonso d'Ouaglie, S. I. *de anni tempestatibus*.

QUatuor anni tempestates huic Regno accidunt, quemadmodum Europæ, verum diverso tempore: Ver enim exordium sumit à mense Augusto, & desinit in medium Novembrem; & à medietate Novembris Æstas incipit usque ad medium Februarii; à quo Autumnus ducitur usque ad medium Majum, quem excipit Hyems, quæ admodum nimbosa est, & spoliat arbores foliis, & cum vehementi gelu spargit altam nivem, quæ tamen à Sole dissolvitur; nisi, quod raro Sole non comparente, ad aliquot dies durant. Raro autem nives accidunt vallibus, nam licet copiosissimæ sint, & in tantum aggerentur, ut ad cacumina montium ascendant & cum iis exæquentur, & in aperturis montium veluti in puteis coacerventur, & pene toto anno durent, ibidem dissolutæ inflant fluvios & torrentes, qui per valles cum magno impetu decurrunt usque ad mare, & terras mirum in modum fœcundant. Verum licet hic non ningat nisi raro in planicie, frigus facit tam excessivum, ut in multis partibus Europæ vix tantum sentiatur, quod accidit partim ab altitudine Poli, sub quo hæc regio sita est, partim à vicinitate montium, è quibus descendunt venti subtiles & penetrantes, qui nonnumquam sunt insupportabiles. Unde fit ut loca maritima sint magis temperata. Nihilominus in his venti magis sunt molesti, quam in planicie, utpote remissiores ibidem, neque tam rigide ferientes. Contra hoc Frigus creavit Deus latissimos & spississimos montes, plenos Quercubus, quæ est communissima materies districtus S. Jacobi & aliarum vallium, è qua & carbones fiunt ad fornaces & alias officinas; in aliis partibus serviunt eidem usui Robora, uti in districtu Conceptionis, ubi tam innumera sunt & ita vasta, ut licet jam tam multis annis cæsa fuerint, silvæ & saltus hodieque ita abundent illis, ut vix penetrari possint, neque aditum dent nisi ad duo milliaria ab oppido, ulterius autem sint inaccessi, licet hæc regio plusquam centum millia hominum sustentaverit, ut scribunt Authores. Ista autem uti & arbores fructiferæ hyeme

amit-

amittunt folia; ſed ſilveſtres arbores maximam partem illa conſervant, quia ſunt craſſiora, & licet gelu cooperiantur, non onerantur ut aliarum arborum, ſed liquefacto gelu à radiis Solis, magis læte vireſcunt. Vere enim ingrediente medio Auguſto; tanta copia florum naſcitur, & numeravi aliquando duas ſupra quadriginta diverſas illorum ſpecies brevi tempore, & quidem omnes campeſtres, & maximam partem odoriferos, è quibus conficiunt aquam, quam vocant Angelorum, ob ſingularem ejus fragrantiam. Herbæ quoq; campeſtres tam feliciter germinant, tantumque ſumunt incrementum, ut vix à ſatis diſtingui poſſint, & menſe Novembri & Decembri ita adoleverunt, ut equis vix penetrari poſſint.

Sinapi, Fœniculum, Trifolium, Rapus, & Mentha, quæ plantæ in Europa ſeruntur & coluntur, hîc abundantiſſime in campis ſponte proveniunt, & quidem tanta copia, ut campos ad multa milliaria occupent, & pecudes & capræ illis paſcantur. Sinapi autem in tantam molem exereſcit, ut caules viderim craſſitie brachii humani, & tam proceros, ut arbores æmularentur, & ſuperarent altitudinem equitis.

Plurimæ hic naſcuntur herbæ Medicinales, & magnæ virtutis, Chilenſibus ſolum notæ & illorum Medicis, quos vocant Maci, qui facultates illarum aut celant aut parce admodum docent Hiſpanos: magni hi fiunt non tantum ab Indigenis, ſed & ab Hiſpanis cum gravi aliquo morbo affliguntur; & imprimis ubi aliqua ſuſpicio eſt hauſti veneni. Neque viri tantum, ſed & fœminæ quædam hanc artem profitentur, in eaque excellunt.

Lib. 1. cap. 2. Enumerat tres herbas quæ ſingularem uſum habent in medicina.

Prima, inquit, eſt famoſa illa herba quam vocant *Quincia mali*, quæ non aſſurgit ab humo ſupra dimidium palmum: cujus ramuli ſe dilatant ad modum faſciculi florum, & deſinunt ſinguli in unicum florem, figuræ & coloris Croci in Indiis dicti *Romi*. Hæc herba evellitur cum radice, & ebullitur tota in aqua, quæ calida ægris exhibetur; & inter alia illius effecta, unum eſt, educere è corpore quemcunque ſanguinem extra vaſa conſtitutum & corruptum, cum maxima efficacia; quapropter Indi vulnerati quantocius ſumunt hanc herbam, ſiquidem ſanguinem qui per vulnus effluere non poteſt, educit antequam corrumpatur.

Altera eſt, quam Hiſpani vocant *Albaciga* (& Indiani *Culen*) quia habet folia ſimilia ocymo ſive Baſilico, verum in tantam altitudinem aſſurgit, ut arbor videatur, & folia ſunt fragrantiſſima; Hæc contuſa applicatur vulneribus extrinſecus, & guttæ aliquot ſucci eiſdem inſtillantur, & mirabiles edunt effectus.

Tertia eſt inſtar graminis, admodum ſubtilis & delicata, neque reperitur in omnibus partibus hujus regionis: uſus illius eſt admodum mirabilis contra febres malignas & dolores laterum: coquitur tantum in aqua, & ita hauſta inſigniter mundificat ſanguinem, introrſumque educit, ita ut ægri brevi tempore perſanentur, uti ſæpiſſime vidi.

Multæ præterea hîc ſunt herbæ valde efficaces adverſus dolores nephriticos, quæque calculum in veſica rumpunt, & ruptum expellunt. Quemadmodum & aliæ adverſus dolores Sciaticæ, aliaſque ejuſcemodi infirmitates quamplurimas.

Siquidem jam de herbis cœpimus, addamus ea quæ alibi de illis tradit hic Auctor.

Lib. 1. cap. XIII. In valle Lampa, quæ diſtat ab oppido S. Jacobi milliaria quindecim, naſcitur quædam herba, ad modum Ocymi, licet ejus folia potius ſint cineraſcentis coloris neque tam læte vireant, & planta haud ſupra palmi altitudinem à ſolo aſſurgat: Hæc granulis quibuſdam ſalis æſtivis menſibus cooperitur, inſtar minutarum perlarum, quæ ſuper folia illius coagulantur, aut è rore qui noctu incidit, aut aliquo humore aut vapore, quem Sol in illa regione ſullevat cum aſcendit, aut quod herba ipſa ſit ejus naturæ, ut exſudet aut protrudat hunc humorem, qui à Sole ſiccatus convertatur in granula ſalis: ſive autem ab hac ſive ab illa cauſa, aut etiam alia hoc procedat, hi effectus ſolum obſervantur in hac valle, & ſupra hanc herbam, quam Indigenæ maximi faciunt, quia ſal iſte eſt boni ſaporis & delicatus. Neſcio an ad hoc alludat Joannes de Laet in deſcriptione Novi Orbis, in qua agens de Regno Chili & inſignibus illius qualitatibus, poſtquam illud cæteris Americæ regionibus prætuliſſet, adjungit in aliquibus vallibus hujus Regni certis anni tempeſtatibus cadere rorem ita ſpiſſum, ut congelatus ad modum ſacchari, & ſervatus, pene eundem uſum præſtet quem manna. Idem refert Antonius de Herrera Chronographus, &c. Et ſane hæc illius fide retuli in deſcriptione mea; ſed quod hic ab Anthore affertur plane aliud eſt.

Eodem lib. cap. XVI. In tota ora maritima hujus regni creſcit quædam herba inſtar cichorii, quam appellant *Luce*, quæ naſcitur è rupibus, uti aliæ plantæ è terra, & verno tempore colligitur cum maxime adolevit, & eum Soli fuerit expoſita ut ſiccetur, fiunt ex illa panes grandes qui pro deliciis habentur in illis regionibus, & præcipue in Peruvia, Cujo & Tucumana, quia ſervit ad condimenta ciborum. Naſcitur hæc herba in ſummitate rupium, quæ aliquando extant è mari, aliquando fluctibus operiuntur, quibus radices innituntur, è quibus proſilit caulis, brachii humani craſſitudine, quem vocant *Vltea*; hic præciditur & pauliſper igni admotus

tus decorticatur inſtar thyrſi, lactucæ aut cinaræ, licet habeat longe alium ſaporem. Ex hoc trunco naſcuntur aliquot herbæ aut folliculi pluſquam tres pedes longi, aut quatuor, ſex etiam aut octo digitos, appellant *Cochayngo*, & ſunt duarum ſpecierum, & licet ſint ejuſdem figuræ & coloris, tamen Indigenæ magnam agnoſcunt inter illas differentiam, nam bonas colligunt in uſum Quadrageſimæ, & inutiles relinquunt in mari, quod illas abſolvit à rupibus, & expellit in littus.

Eodem libro cap. XXII. Faciunt & potum è fructu, quem Indigenæ vocant *Huigane* & Hiſpani *Molle*, qui habet figuram & colorem piperis: & arbor quæ illos fert eſt ſatis grandis, ſed magis onuſta frondibus, & potus ille valde eſt gratus. Reperiuntur hîc quoque (Herrera decad. IX. lib. 9.) fructus arboris ſilveſtris, quæ naſcitur à gradu trigeſimo ſeptimo & deinceps, quos Indigenæ vocant *Vnghi*, & Caſtellani *Myrtilla*, qui fructus ſunt rubri & inſtar exiguæ uvæ, ſaporis admodum grati, & grana illius ſunt inſtar ficus, nec ſentiuntur inter manducandum: qualitate ſunt calida & ſicca: ex his fit vinum longe optimum, clarum, ſubtile, calidum, & palato gratum, ventriculo amicum, quodque vapores capitis abſumit, & roborat ventriculum, promovetque appetitum: denique tantum aquæ tolerat quantum vinum: coloris eſt aurei, & durare poteſt octo menſibus, forte & pluribus: Acetum illius ſuperat acetum vini noſtratis, ſapore & colore.

In toto diſtrictu hujus regionis non reperiuntur viperæ, ſerpentes aut alia animantia venenoſa, ita ut cuivis liceat recumbere ſub arboribus, & inter herbas ſe volutare, ſine ullo diſcrimine aut metu. Haud magis hîc inveniuntur cimices, quinimo ſi forte è regionibus tranſmontanis, ubi frequentes ſunt, adducantur, ſtatim emoriuntur, ubi ſenſerint aërem hunc Chilenſem.

Eodem lib. cap. XXI. Inter quadrupedes animantes, domeſtici & quaſi proprii ſunt hujus regionis, certi Cuniculi, quos ipſi vocant *Regus*, & menſis pro delitiis inferunt. Venantur illos infundendo aquam in ipſorum cavernas, qua cogunt illos progredi, ita ut à canibus capiantur.

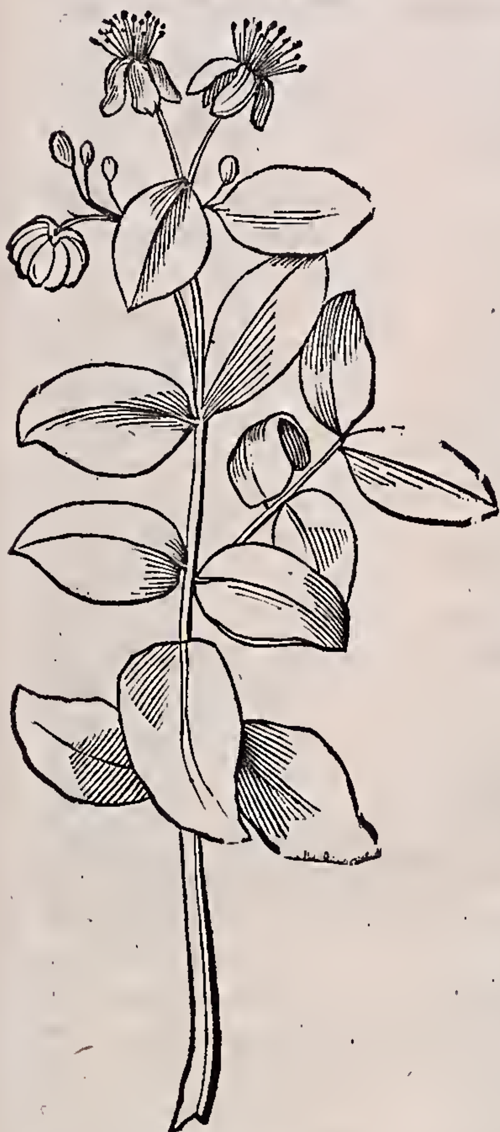
Reperitur hîc & alia ſpecies Cuniculorum, qui familiares ſunt, & variorum colorum, valdeque communes: ſecus quam illi, quos vocant *Arde*, dubito enim an alibi reperiantur quam in *Guaſco*, vallium Chilenſium prima: hi ſunt cinerei coloris, & pelles illorum maximi faciunt Indigenæ, ob ſubtilitatem & lævorem pilorum ad tactum. Et poſtquam egiſſet de Ovibus illis, ut vulgo vocant, Peruvianis, ſubdit; ſunt illis ſatis ſimiles capreæ tam figura corporis quam velocitate, verum differunt colore, qui in his eſt roſſus inſtar Rubini; & numquam cicurantur. Non eſt equus ita velox qui adultos aſſequi poſſit: juniorum caro admodum eſt delicata & manducatur recens; adultiorum autem ſalita & ſiccata, facile reliquas ſuperat carnes. Hæc animalia generant lapides Bezoares in ſinu quodam ventriculi, qui maximi æſtimantur contra venena & febres malignas, ad roborandum & refocillandum cor, alioſque effectus: materia è qua generantur ſunt herbæ inſignis virtutis, quibus veſcuntur naturæ inſtinctu ad ſanitatem tuendam, aut morbos & venena ſuperandum. Hi lapides inveniuntur in adultioribus hiſce animalibus, atque interdum tam grandes, ut unum in Italiam attulerim qui pendet uncias duas ſupra triginta. Experientia autem docet, in regionibus in quibus ſunt plures viperæ, aliique ſerpentes, & animalia venenoſa, plures generari lapides, & cauſa eſt manifeſta, nam cum hæ capreæ ſint tam veloces, & diſcurrant in varias partes, venenatis illis animalibus magis ſunt expoſitæ, & ab illis læſæ, feſtinant naturaliter ad herbas medicinales. Unde in provinciis *Cujo* majores ejuſmodi lapides reperiuntur quam in *Chile*, quia ibidem offenduntur multæ viperæ & alia animalia venenoſa, à quibus libera eſt *Chile*, ut diximus; ad hæc cum *Chile* magis ſit habitata, non ſunt capreæ ibidem tam frequentes quam in *Cujo*. In qua provincia & multi reperiuntur lepores, quorum quidam qui appellantur *Quiriquincios*, carnem habent qualem porcelli lactentes.

FINIS.

APPEN-

Visum hic addere Icones quatuor omiſſas, quarum duas adhuc ad ipſas Plantas referre non potui; *Pekiæ* deſcriptionem apud Authorem non inveni.

UBAPITANGA.

PEKIA.

INDEX
OMNIVM PLANTARVM ET ANIMANTIVM,

Quæ in his octo Libris describuntur & delineantur.

A.

ABacatuaja piscis. 161
Abutylon Avicennæ. 32
Acaja arbor. 129
Acajaiba arbor. 94
Acara piscis. 168
Acara aya piscis. 167
Acara mucu piscis. 163
Acara peba piscis. 161
Acara pinima piscis. 152
Acara pitamba piscis. 155
Acara pucu piscis. 145
Acetosa Brasiliensis. 23
Achiotl Mexicanorum. 62
Aguape herba. 23
Aguara ponda herba. 6
Aguaraquiya herba. 55
Aguti quadrupes. 224
Agutiguepo obi herba. 53
Ai, sive Ignavus quadrup. 221
Aiaia avis. 204
Aiereba piscis. 175
Aipimacaxera Mandiocæ species. 67
Aipimixira piscis. 145
Aiuru psittaci omnes. 205
Aiurucurau psittacus. ibid.
Aiurucuruca psittacus. ibid.
Aiurucatinga psittacus. 207
Aiuruapara psittacus. ibid.
Albaciga herba Hispanis. 291
Alcea hirsuta herba. 45
Algodon Lusitanis. 59
Althea species. 13
Ambaiba arbor. 91
Ambua insectum. 253
Ambuyaembo herba. 15
Ameira lacertus. 238
Americima lacertulus. ibid.
Amimiu frutex. 59
Amores herba Lusitanis. 2
Amore guacu piscis. 166
Amore pixuma piscis. ibid.
Amore pinima serpens. 242
Amphysbæna serpens. 240
Anaca avis perroquet. 207
Anas silvestris. 213
Ananas Lusitanis. 33
Ananachicariri arbor. 130
Anchic Peruvianis herba. 37
Anda arbor. 110
Andira aca avis. 213
Andira Ibiariba arbor. 100
Andorinha avis Lusitan. 205
Androsace herba. 35
Anetl-inan Mexicanorum. 99
Angelin Lusitanor. arbor. 100
Anhembi fluvius. 263
Anhima avis. 215
Anhingavis. 218
Ani avis. 193
Aninga iba arbor. 106
Anir herba Lusitanis. 57
Anta Lusitanis quadrup. 229
Apeare insectum. 257
Apeiba arbor. 123
Aperea quadrupes. 223
Apes variæ in Brasilia. 259
Arabeci piscis. 178
Araca iba arbor. 105
Araca iba frutex. 62
Aracari avis. 217
Araguagua piscis. 159
Aramaca piscis. 181
Arapabaca herba. 34
Araneorum variæ species. 248
Araracanga psittacus. 206
Ararauna psittacus. ibid.
Arariba arbor. 106
Araticu arboris species. 93
Aratupeba cancer. 183
Aratupinima cancer. 185
Arbores innominatæ. 109, 133, 134
Ardeæ species. 220. alia. 210
Ardeola avis. 210
Aries Guineensis. 234
Armadillo Hispanis. 231
Aroeira arbor. 90
Arumatia duplex, insecta. 251
Arundines & Cannæ. 5
Atinguacucamucu avis. 216
Atitara frutex. 64
Atsboy apis species. 259
Ave de Verano Lusitan. 202
Avenca major & minor herba. 23
Aves innominatæ. 219
Avianitum herba. 23
Aura avis Hispanis. 208
Aurata piscis. 161
Auricularia insectum. 258
Ayng Tapuiys Serpens. 240

B.

BAgre piscis variæ species. 173
Bagre do Rio piscis Lusitanis. 149
Balabolla Congensibus piscis. 177
Balancia Lusitanis. 22
Balsamina officinarum herba. 25
Bamia Aegyptia. 45
Banana arbor. 138
Barboleta insectum Lusitanis. 250
Batata Lusitanis. 16
Batata de purga Lusitanis. 41
Beldroga Lusitanis planta. 49
Belingela Lusitanis planta. 24
Bemtere avis Lusitanis. 216
Benatsby apis melliferæ species. 259
Betis arbuscula. 124
Betre Lusitanis. 73
Bicho Lusitanis insectum. 249
Bicuda piscis Lusitanis. 171
Bobora Lusitanis herba. 44
Bocamolle piscis Lusitanis. 149
Boicininga serpens. 240
Boiguacu serpens. 239
Boitiapo serpens. 241

Boni;

Bonito *piscis Lusitanis.* 150
Brasilia olim Sta Cruz dicta. 260. *illius situs.* ibid. *illius præfecturæ.* 261. *soli ratio.* ibid. & 262. *aëris temperies & anni tempestates.* 264
Brasiliensium statura & habitus corporis. 269. *vestitus & ornatus eorum,* 270. *Icones,* ibid. *Suppellex,* 271. *Venandi & piscandi modi,* 272. *Cibus & potus,* 273. *Lingua,* 274. *Arma & exercitia,* 278. *Religio.* ibid.
Bredos *Lusitanis species Bliti.* 13
Bufo *avis Lusitanis.* 199
Buraco de Velha *Lusitanis piscis.* 163
Buyobuyo Philippinensium. 75

C.

C*Aa-apia herba.* 52
Caa-ataya herba. 31
Caaeo frutex. 73
Caacica herba. 7. *alia.* 15
Caaetimay herba. 26
Caaghiyuyo frutex. 59
Caaguacu iba, arbor. 97
Caa-opia arbor. 96
Caapeba herba. 25
Caaponga herba. 49
Caapomonga herba. 28
Caapotiragoa herba. 8
Cabocles qui dicantur. 268
Cabuibe arbor. 137
Cabure avis. 212
Cachorro do mato *Lusitanis quadrup.* 223
Cagado do terra *testudo.* 241
Cagni cercopithecus major & minor. 227
Caiú fructus. 94
Camacari arbor. 102
Camarambaya herba. 3
Camaræ herbæ variæ species. 5
Camara Iapo herba. 25
Camara Nuba herba. 6
Camaron de Salgado Lusit. 186
Camaru herba. 12
Camaripuguacu piscis. 179
Cambui arbor. 108
Camuri piscis. 160
Cana do mato *Lusitanis.* 48
Canambaya herba. 46
Canambaya frutex. 78
Canis Carcharias piscis. 172
Canna Indica duplex. 4
Canna Sacchari. 82
Canna fistula arbor. 134
Caoi potus Brasiliensium. 273
Capiraribi fluvius. 262
Capeuna piscis. 155
Capupuba gramen plumeum. 2
Capybara porcus fluviatilis. 230
Cara herba. 29
Caracara avis. 211
Caraguata herba. 37
Caraguatæ fruticis variæ species. 88
Caraiba Brasiliens. 279
Carana Iba arbor. 130
Caranna resina. ibid.
Carapopeba lacertulus. 238
Carapo piscis. 170
Carara herba. 13
Carara pinima cancer. 187
Carapicos *Lusitanis.* 28
Carauna piscis. 147
Carara úna cancer. 184
Cardon *Lusitanis herba.* 23
Cariama avis. 203
Carigueya quadrupes. 222
Carigueyberu quadrupes. 235
Cariri Tapuiyæ. 274
Carucuoca mus. 229
Casaca amargosa *herba Lusit.* 25
Cascaucla *Lusitanis serpens.* 240
Cassaon *Lusitanis piscis.* 164
Cavala *Lusitanis piscis.* 178
Caviacobaya cuniculus. 224
Caxabu arbor. 126
Cebipira arbor. 100
Cebola albaraa *Lusitanis.* 32
Cega *Lusitanis serpens.* 239
Ceixu Pleiades Brasilianis. 269
Ceixupira piscis. 158
Centopea *Lusitanis insectum.* 253
Cercopithecorum variæ species. 227
Cereiba arbor. 127
Chayaquarona *Lusitan. piscis.* 167
Chica potus Chilensium. 285
Chilensium statura & habitus corporis, 283. *vestitus.* ibid. *Icones,* 284. *Domicilia,* ibid. *Suppellex,* 285. *Sementis,* ibid. *Connubia,* ibid. *Fœminæ viris obnoxiæ; facile pariunt,* 286. *Sensus de religione,* ibid. *Regimen Politicum,* 287. *Arma,* ibid. *Linguæ Vocabularium.* 288
Chilli Mexicanorum. 40
Churaqua Mexicanorum. 102
Cicie ete cancer. 185
Cicie panema cancer. ibid.
Cicutaria palustris. 37
Cigarra *Lusitanis insectum.* 256
Cipo de Cobras *Lusitan. herba.* 25
Ciri apoa cancer. 183
Ciri obi cancer. 184
Coapoiba arbor. 130
Coati quadrupes. 228
Cobra de Cipo *Lusitanis serpens.* 241
Cobra de Coral *Lusit. serpens.* 240
Cocoi ardeæ species. 209
Cocos nuces serendi ratio. 139
Colherado *Lusitanis avis.* 204
Columbæ silvestres. 213
Comanda guira frutex. 62
Convolvulus marinus. 51
Copaiba arbor. 130
Copyba arbor. 121
Coqueiro *Lusitanis.* 138
Corcovado *minor.* 172
Corocoro piscis. 177
Coroororoca piscis. 179
Corta pao *Lusitanis avis.* 207
Coruina *Lusitanis piscis.* 177
Cotia *quadrupes.* 224
Corvinæ species. 147
Craca de navios *Lusitanis.* 189
Cranguersinho des Manges. 185
Criolos qui dicantur. 268
Crocodilus. 242
Crustacei pisces. 182
Cruyshaye *Belgis.* 181
Cuandu quadrupes. 233
Cubricunha *piscis Lusitanis.* 181
Cucumis silvestris. 44
Cucuri piscis. 164

Cugua-

Cuguacu apara quadrupes. 235
Cuguacu arana quadrupes. ibid.
Cugupuguacu piscis. 169
Cuiete arbor. 123
Culex elegans. 253
Cuniculorum variæ species. 223
Cunuri cancer. 185
Cupia formicæ species. 253
Curema piscis. 181
Curicaca avis. 191
Curimata piscis. 156
Curupicaiba arbor. 132
Curipira numen Brasiliensibus. 278
Curraes *Lusitanis.* 130
Curuata pinima piscis. 150
Curuba herba. 21
Curucucu serpens. 241
Curucui avis. 211
Cururu ape herba. 22
Curuiru arbor. 109
Cururuca piscis. 147

D.

Dierada fructus apud Tapuiyas. 268
Dorada mas piscis. 160

E.

Ebeni species. 108
Ebenhne apis species. 259
Ema *Lusitanis avis.* 190
Embuyaembo herba. 26
Encuberto *Lusitan. quadrup.* 231
Enembuj insectum. 253
Enena taurus volans. 246
Enxaroco *piscis Lusitan.* 148
Erva Babosa *Lusitanis.* 37
Erva Cidreira *Lusitanis.* 32
Erva de Cobra *Lusitanis.* 7
Erva de nossa Sennora *Lusitanis.* 25
Erva de S. Maria *Lusitanis.* 27
Erva do Capitaon *Lusitanis.* ibid.
Erva do Rato *Lusitanis.* 60
Erva do Vina *Lusitanis.* 28
Erva de purga de Juan Paez. 31
Erva Moura *Lusitanis.* 55
Erva Pulgera *Lusitanis.* 25
Escaravelha *Lusitanis.* 246
Exquima Congensibus quadrupes. 227

F.

Faber & Gallus piscis. 161
Fedagozo herba. 6
Felis silvestris. 233
Ficus silvestris. 268
Filix Brasiliana, 2. *alia filicis species,* ibid. *filix an polypodium.* ibid.
Formicarum variæ species, 252. *Brasiliæ pestis.* 262
Frutices innominati. 61, 63, 68, 76, 77, 79, 80, 81

G.

Gafanhoto *Lusitanis locusta.* 245
Gallina Africana. 192
Gallinaceus pullus monstrosus. 219
Gandiroba herba. 46
Gangila Congensibus herba. 21
Garapa potus species. 84
Garyophyllata herba. 45
Garza *Lusitanis avis.* 210
Gatvis *Belgis.* 152
Gaviaon *Lusitanis avis.* 211
Girgilim *Lusitanis herba.* 21
Gladius piscis. 159
Gnaphalium Brasiliense. 46
Golvaon *herba Lusitanis.* 23
Gossypium frutex. 59
Graminis variæ species. 1
Granadilla *Hispanis.* 70
Guaayara locusta. 246
Guabiru mus. 229
Guacaguacu avis. 205
Guaeru frutex. 77
Guaia apara cancer. 182
Guaiæ aliæ species. ibid.
Guaia miri cancerculus. 183
Guacacuia piscis. 143
Guacari piscis. 166
Guajabo arbor. 105
Guaiba arbor. 104, 105
Guaiba pocacabiba arbor. 111
Guaibi aya piscis. 147
Guaibi Coara piscis. 163
Guainumbi avicula. 196
Guamaiacu piscis. 142
Guamaiacuatinga piscis. 168
Guamaiaguaru piscis. 158
Guanabanus arbor. 94
Guanhumi cancer. 185
Guapereiba arbor. 118
Guaperna piscis. 145, 150, 163
Guara avis. 203
Guara abucu pallia Brasiliens. 271
Guara capema piscis. 160
Guara vna avis. 204
Guaricuru gammarus. 187
Guara tereba piscis. 172
Guarerna piscis. 178
Guariba quadrupes. 226
Guarucu eremenbi insectum. 256
Guaruguaru piscis. 169
Guatacupa piscis. 177
Guayabara arbor. 102
Guebucu piscis. 171
Guayacan arbor. 107
Guira acangeta avis. 216
Guira coereba avis. 212
Guira guai numbi avis. 193
Guira guacu beraba avis. 212
Guira ienoia avis. 209
Guirapariba arbor. 108, 118
Guirapeacoja vermiculus. 83
Guira perea avis. 212
Guirapunga avis. 201
Guirapunga fœmina. 202
Guiraquerea avis. ibid.
Guiraru nhengata avis. 210, 211
Guira tinga avis. ibid.
Guira tangeima avis. 192
Guiti arboris variæ species. 113
Guiti coroya arbor. 114
Guiti toroba arbor. 113
Guiti iba arbor. 115
Gutucupa iuba piscis. 147

H.

Harder *Belgis piscis.* 166
Hautquilitl Mexicanorum. 13

Hap

Hay quadrupes. 222
Henbuh apis mellifera species. 259
Herba viva species. 73
Hintzomatzin Mexicanorum frutex. 80
Huberus arbor. 102
Huitzitzil avis Mexicanis. 198
Huitzilxochitl Mexicanis. 99
Hydropiper herba. 25

I.

Iaciaiira Scorpius. 245
Iabebirete piscis. 175
Iabiru avis. 200
Iaborandi herba. 36
Iaborandi fruticescens. 69
Iaboti testudo. 241
Iabotapita arbor. 101
Iabuticaba arbor. 141
Iacaranda arbor. 136
Iacamaciri avis. 202
Iacana avis. 190
Iacapucaya arbor. 128
Iacape gramen junceum. 2
Iacapu avis. 192
Iacupema avis. 198
Iacarini avis. 210
Iacare Crocodilus. 242
Iacarutu avis. 199
Iacatinga insectum. 254
Iacua acanga herba. 6
Iacuarete quadrupes. 235
Iaee herba. 22
Iaguacaguare piscis. 156
Iaguacatiguacu avis. 194
Iaguara quadrupes. 235
Iaguaraca piscis. 147
Iaiama Oviedi. 33
Iambu avis. 192
Iamacaru herba. 23
Iamacaru arbor. 125, 126
Iamacay avis. 198
Ianduy, regulus Tapuiyarum. 269
Ianipaba arbor. 92
Iapacani avis. 212
Iaparanduba arbor. 109
Iaparuca scolopendra. 253
Iapu avis. 193
Iaqueta *piscis Lusitanis.* 156
Iaracatia arbor. 128
Iaroba herba. 25
Iasmini species. 47
Iataboca arundo. 3
Iatebucu ricinus insectum. 245
Ibabiraba arbor. 117
Ibacuri-pari arbor. 119
Ibacamuci arbor. 141
Ibametara arbor. 129
Ibati herba. 19
Ibera puterana arbor. 120
Ibiboboia serpens. 240
Ibicurapari arbor. 114
Ibijau avis. 195
Ibipurunga arbor. 116
Ibipitanga arbor. ibid.
Ibira arbor. 99
Ibiraba arbor. 136
Ibiraee arbor. 101
Ibirapitanga arbor. 101
Ibira obi arbor. 141
Ibixuma arbor. 131
Ibyara serpens. 239
Icicariba arbor. 98
Icica resina. ibid.
Icipo herba. 14
Igapeba Lusitanis Iangada. 272
Iecuiba arbor. 127
Iendaya perroquet. 206
Ietaiba arbor. 101
Ieticacica resina. 101
Ietica herba. 16
Ieticucu herba. 41
Ignavus quadrupes. 221
Iguana lacertus. 236
Iito arbor. 120
Iiya quadrupes. 234
Inajaguacuiba arbor. 138
Inga arboris species. 111
Inga opeapiiba arbor. 112
Inimboy herba, 12. *Icon.* 56
Insectum innominatum. 256, 257, 259
Insectum instar fuci. 258
Insectum magnitudine Brusci. 258
Insectum volans musca figura. 255
Insectum volans Tauri species. 256
Iocara arbor. 133
Ipecacoanha herba. 17
Ipecati apoa avis. 218
Ipecu avis. 207
Iperoba arbor. 97
Iperu piscis. 172
Iperuquiba piscis. 180
Isocucu vermis. 252
Itaiara piscis. 146
Iua frutex. 63
Iua umbu arbor. 108
Iuapecanga herba. 10
Iupatiima quadrupes. 222
Iupuiuba avis. 193
Iuqueri omano frutex. 64
Iurepeba frutex. 89
Iurucua testudo marina. 241
Iurumu herba. 44
Iurura testudo. 241
Iuruucapeba piscis. 146

K.

Akara fructus Tapuyis. 268
Κάπρος piscis Graecis. 163
Kitshara apis species. 259
Kura ura fructus Tapuyis. 268

L.

Ablab phaseolus. 33
Lectus pensilis Brasiliensium. 271
Lima metropolis Peru longitudo. 260
Lingoada *piscis Lusitanis.* 181
Lobi echinoides Clusii. 12
Locustarum species. 245
Locusta tota atra. 248
Loutra *Lusitanis.* 234
Luce herba Chilensium. 291
Lysimachia species. 30

M.

Acaquo Congensibus quadrupes. 227
Maci Medici Chilensium. 291

Macucagua avis. 213
Macuimba Congensibus herba. 24
Maguari avis. 204
Maguey, seu Metl Mexicanorum. 38, 88
Malaguetta vera. 39
Mameluco qui Brasilianis. 268
Mamoeira arbor. 102
Manaca frutex. 69
Mandatia Lablab Alpini. 33
Mandiiba frutex. 65
Mandioca radix. ibid.
Mandiopuba. 67
Mandubi d'Angola herba. 43
Mangangai insectum. 257
Mangaiba arbor. 122
Mange Veradeiro *Lusitan.* 118
Mani Hispanis planta. 37
Mantis locusta. 246
Manucodiata rex, avis. 201
Manucodiata alia. 219
Mapreucauch fluvius. 268
Maracana avis. 207
Maracana Araræ species. ibid.
Maracoana cancer. 184
Maraguao quadrupes. 233
Marangigoana anima à corpore separata Brasil. 279
Mareca avis. 214
Marinheiro *cancer Lusitan.* 187
Marrubium Brasiliense. 16
Masarino *avis Lusitanis.* 191
Maratata iba arbor. 132
Maruapoante numen Chilensium. 287
Matapasto *herba Lusitanis.* 10
Matuitui avis. 199, 217
Maturaque piscis. 169
Mauritiæ civitatis longitudo. 260
Mberuobi insectum. 254
Mecapatli Mexicanorum. 11
Melongela herba. 24
Mechoacan radix. 41
Meeru canna Indica. 4
Mellis agrestis species. 259
Melo aquaticus. 22
Memeriam bacala Congens. 234
Mentha Græca. 25
Mentastro *herba Lusitanis.* 25
Mergi aquatici species elegans. 218
Meros *piscis Lusitan.* 169
Metl Mexicanorum. 38, 88
Micambe herba. 10
Mieren-eter *Belgis.* 225
Miivapira piscis. 162
Millipedæ species. 253, 258
Mitu, vel Mutu avis. 194. *alia ejus species.* 195
Molle arbor. 90
Monguape fluvius. 262
Monoceros piscis. 143
Monoceros piscis Clusii. 154
Mormylo Gesneri piscis. 156
Mosambes d'Angola herba. 10
Mosquito culex. 257
Mozombo qui Brasilianis. 268
Mucu piscis. 161
Mucuna phaseolus. 18
Mucutaiba arbor. 106
Muiva arbor. 117
Mulato *qui dicantur.* 268
Mulli piscis species. 156
Mundubi herba. 37
Mundubi guacu arbor. 96
Mureci arbor. 118
Mures Brasilienses. 229
Murucujæ species. 70, 71
Mus araneus. 229
Muscarum variæ species. 254
Myouros herba. 6
Myrta *Lusitanis.* 108

N.

Nana, vulgo Ananas planta. 33
Nana brava. ibid.
Nari nari piscis. 175
Nasthos Græcis. 4
Nebulæ raræ in Brasilia. 265
Nhambi herba. 49
Nhambuguacu frutex. 77
Nhamdia piscis. 149
Nhamduguacu araneus. 248
Nhamdui frutex. 73
Nhandiroba herba. 46
Nhanduguacu avis. 190
Nhaquunda piscis. 171
Nhatiu culex. 257
Nil, sive Nir, color cœruleus. 57
Niqui piscis. 178
Noitibo *avis Lusitanis.* 195
Nux Cathartica. 96

O.

Occoembo *Lusitanis herba.* 26
Oleum dantes plantæ. 47
Omenapo Yeima herba. 51
Onca *Lusitanis quadrupes.* 235
Ononis non spinosa floribus luteis. 3
Openauck radix. 43
Opponne fluvius. 269
Orbis muricatus. 159
Orellana tinctura. 62
Orobus Brasiliensis. 9
Otschunogh fluvius. 268
Oves Peruvianæ. 243
Oves Chilenses. 244
Ourico cacheiro *Lusitanis quadrup.* 233

P.

Paca cuniculi species. 224
Pacomo piscis. 148
Paco caatinga herba. 48
Paco caatinga arbor. 102
Pacoeira *Lusitanis arbor.* 137
Paco Seroca herba. 48
Paiomirioba herba. 9
Paipaiguacu insectum. 255
Palmeiræ Brasiliæ. 261
Panama insectum. 250
Panapana mucu insectum. 249, 250
Pao Brasil *Lusitanis.* 101
Pao d'arco *Lusitanis arbor.* 118
Pao gamelo *Lusitanis arbor.* 131
Papa peixe *avis Lusitanis.* 194
Papay arbor. 102, 104
Papilionum variæ species. 250
Paragua psittacus. 207
Paranacure gammarus. 188
Pararo herba. 52
Parati piscis. 181

Paru

Paru piscis. 144
Paßionis flos. 70
Pastor piscis. 166
Pastinaca marina. 175
Pata *Lusitanis Anser.* 218
Pati Maguey species. 89
Pegafrol *avis Lusitanis.* 196
Peixe agulha *Lusitanis.* 168
Peixe gallo *Lusitanis.* 161
Peixe pegador *Lusitanis.* 180
Peixe serra *Lusitanis.* 179
Peixe viola *Lusitanis piscis.* 151
Peixe volador *Lusitanis.* 162
Perexil *Lusitanis herba.* 14
Peo de Galinha *vermiculus.* 83
Petimbuaba piscis. 148
Phalangium maximum. 248
Phoxinus Gesneri. 170
Piaba piscis. ibid.
Piabucu piscis. ibid.
Picacuroba avis. 204
Picuipinima avis. ibid.
Pieterman *Belgis.* 178
Pillan numen Chilensium. 287
Pimenta *Lusitanis.* 39
Pinahuizxihuitl Mexicanorum. 65
Pindoba arbor. 133
Pinhones *Lusitanis.* 96
Pino herba. 48
Piper caudatum. 73
Piquitinga piscis. 159
Pira aca piscis. 154
Pira acangata piscis. 144
Pirabebe piscis. 162
Piracoaba piscis. 176
Pira iurumenbeca piscis. 149
Pira metara piscis, 156. Icon. 181
Piranema piscis. 145
Pira pixanga piscis. 152
Piraquiba piscis. 180
Pira tiapa piscis. 157. 180
Pira umbu piscis. 167
Piraya piscis. 164
Piscis innominatus. 153
Pita quid sit. 89
Pitanga guacu avis. 216
Plantæ innominatæ. 7, 8, 9, 14, 16, 18, 19, 21, 30, 31, 37, 43, 44, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56
Polypodium Brasiliense. 2
Pongi Congensibus quadrupes. 225
Porcus Guineensis. 230
Porcus silvestris. 229
Poti atinga gammarus. 188
Poti pema gammarus. 187
Potiqui quiya locusta marina. 185
Priguiza *Lusitanis quadrupes.* 221
Psittacorum majorum & minorum species. 205
Psittacorum nidi. ibid.
Pudiano vermelho *piscis.* 145
Pudiano verde *piscis.* 146
Pulches Chilensium natio. 288
Pulgera herba. 25
Punaru piscis species. 165
Puraque piscis. 151

Q.

QVauhayehuachtli Mexicanorum. 97
Quauhmecatl Mexicanorum. 11
Quereiba arbor. 135
Quetele avis Congensibus. 192
Quici insectum. 254
Quici miri insectum. ibid.
Quillobo Congensibus herba. 31
Quimbatui avis. 207
Quinciamali herba. 291
Quingombo *herba Lusitanis.* 31
Quiriquincios Chilensium. 292
Quitii arbor. 113
Quiyæ herbæ species. 37

R.

R**aetelslange** *Belgis Serpens.* 240
Rajæ species in Brasilia. 175
Rana in arboribus degens. 241
Remedium contra Serpentum morsus, 7. contra venena, 9, 26. contra calculum, 26, 48. contra morsus venenatorum animalium, ibid. & 50, 52, 60. contra scabiem, 26. purgans, 32. abstergens, ibid. adversus ulcera, 53. purgans, 97. contra dysenteriam, 62. contra venenum. 216
Ren marinus Zoophyton. 189
Reri ostrea. 188
Reri apiya hydrus. ibid.
Rio S. Francisco descriptio. 262, 263
Robalo *piscis Lusitanis.* 160
Roza quid significet Lusitanis. 66

S.

SAbaon *arbor Lusitanis.* 113
Sacchari machina, & conficiendi modus. 83. & seq.
Sagittaria herba. 55
Saimbeiba arbor. 111
Sallema *piscis Lusitanis.* 153
Salmoneta *piscis Lusitanis.* 156
Salpa piscis. 153
Sape *Lusitan. gramen junceum.* 2
Sarçaparilla *Hispanis.* 10, 11
Sardinha *piscis Lusitanis.* 178
Sargus piscis. 147
Sarigoy quadrupes. 222
Sayacu avis. 193
Scarabeus parvus. 258
Scurvogel *Belgis.* 200
Scyuri Brasilienses. 231
Sempervivum marinum bacciferum. 13
Senembi lacertus Iguana. 236
Serpentaria major. 27
Sesamum herba. 21
Silva d'agoa *frutex Lusitan.* 74
Soco avis. 199
Solani vesicarii species. 12
Solanum bacciferum. 55
Soldanella herba. 51
Soldido *piscis Lusitanis.* 151
Squilla lata. 186
Squilla μάντις. 187
Stella marina. 189
Stella arborescens. ibid.
Struthio avis. 190

T.

T*Acomaree canna Saccharifera.* 82
Tajacu caaigora porcus. 229
Tajaoba herba. 35
Tai-ibi quadrupes. 223
Tainha *piscis Lusitanis.* 181

Taioia herba. 27
Tamandua quadrupes. 225
Tamarindorum arbor. 107
Tamaruguacu locusta marina. 186
Tamatia avis. 208
Tamoata piscis. 151
Tamoatarana herba. 53
Tangaræ avis species. 214
Tangaraca frutex. 60
Tapacura Brasiliensibus. 269
Tapeti cuniculus. 223
Tapera avis. 205
Tapia arbor. 98
Tapiiaj formicæ. 252
Tapierete quadrupes. 229
Tapyracoyanana arbor. 134
Tapuiyarum *fines & sedes*, 268. *mores*, 270. *arma*, 278. *mores & consuetudines*, 279. *Icones*, 280. *progrediendi modus*, 280. *victus*, 281. *fœminæ pregnantes, & post partum quomodo agant*, 281. *mortuos suos comedunt*, 282. *lugendi modus*, ibid. *Habitus corporis*, ibid. *quibus rebus magnates à plebe differant.* ibid.
Tarabe psittacus. 207
Taraguira lacertus. 238
Taraguira Aycurara. 238
Tareira d'alto *piscis.* 157
Tariera do Rio piscis. ibid.
Tareraja herba. 33
Tartaruga *testudo marina.* 241
Tatai iba arbor. 119
Tatu & Tatupeba quadrupes. 231
Tatu ete quadrupes. ibid.
Tatu apara quadrupes. 232
Tauri volantis species. 246
Tayasica piscis. 144
Teca Chilensium far. 285
Teitey avis. 212
Teiuguacu lacertus. 237
Teiunhana lacertulus. 238
Testudinum species. 241
Tetimixara piscis. 145
Tiburonis species. 181
Tijeguacu paroara avis. 214
Timucu piscis. 168
Tipioia, Tipiaca, Tipiabaca. 67
Tlaquatzin quadrup. 222, 223, 233
Tomatzitzicaztli Mexicanorum. 6
Tongu Angolensibus herba. 24
Tremate frutex. 61, 81
Triangularis piscis. 142
Trifolii species. 2
Trifolium spicatum. ibid.
Tuberaon *Lusitanis.* 172
Tucana avis. 217
Tururacu locusta. 245
Tucurobi locusta. 246
Tuidara avis. 205
Tui vulgo perroquet. 206
Tuiaputeiuba perroquet. ibid.
Tuiete perroquet. ibid.
Tuipara perroquet. ibid.
Tuitirica perroquet. ibid.
Tuinanti iba arbor. 136
Tunarum differentiæ. 127
Tunga insectum. 249
Tupa quid significet Brasil. 278
Tupacununga Tonitru Brasil. ibid.
Tupaberaba fulgur Brasil. ibid.
Tyepiranga avis. 192
Tzopilotl avis Mexicanis. 208

V.

VCa guacu cancer. 185
Vcajs Chilenses nondum perdomiti. 283
Vca una cancer. 184
Vermis terrestris. 255
Vespertilio aquaticus. 143
Vespertilio cornutus. 213
Vipuba & Viabururu herba. 67
Vmari arbor. 121
Vmbu arbor. 108
Vmbulu Congensibus quadrupes. 225
Vnau quadrupes. 222
Vribaco piscis. 177
Vrticæ Vrentis species. 48
Vrubu avis. 207
Vrucatu herba. 35
Vrucari iba arbor. 104, 109
Vrucu frutex. 61
Vrumaru piscis. 173
Vrutaurana avis. 203
Vty arbor. 120
Vuba arundo sagittaria. 3
Vubarana piscis. 154

W.

Waterhoen *Belgis avis.* 190
Watermeloen *Belgis.* 22
VVilhelmi Glymmerii itinerarium. 263

X.

XAhuali arbor Mexicanis. 92
Xalapa radix. 42
Xalxocotl Mexicanorum. 105
Xiphias piscis. 160

Y.

YPotinge fluvius Brasiliæ. 268
Ytzlehuayo patli Mexicanis. 99
Yuca Americanorum. 68
Yztuatzoz Sarçaparilla Mechoacanorum. 11

Z.

ZInziber duplex, mas & fœmina. 17, 18
Zoophyta duo innominata. 189

FINIS.